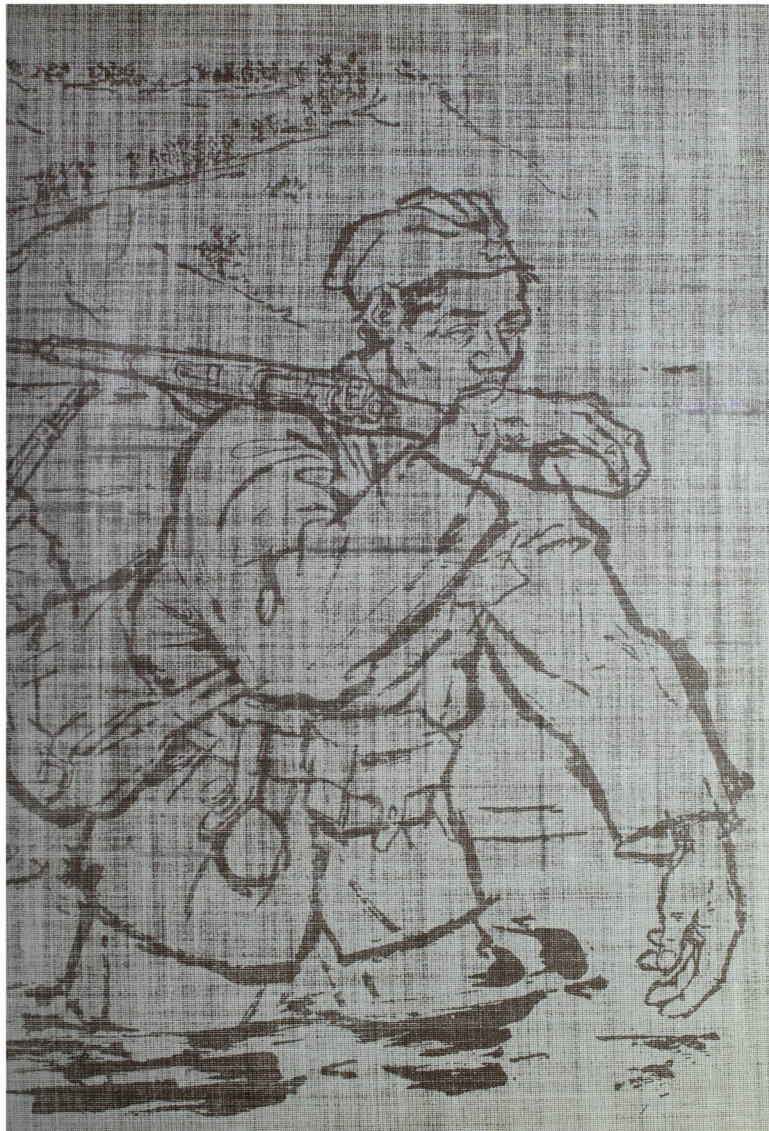

NARODNI HEROJI

JUGOSLAVIJE

**Narodni
heroji
Jugoslavije**

N-Ž

Pripremio:
INSTITUT
ZA SAVREMENU
ISTORIJU
BEOGRAD

Redakcija

Mihailo APOSTOLSKI
Zdravko ANTONIĆ
Milan BORKOVIĆ
Drago BOROVIĆANIN
Danilo BULAJIĆ
Pero DAMJANOVIĆ
Mihailo ĐELOVIĆ
Zoran ERAK
Hajredin HODŽA
Petar KAČAVENDA
Zdravko KLANJŠČEK
Zoran LAKIĆ
Bogdan LASIĆ
Andra MILANOVIĆ
Snežana MITROVIĆ
Pero MORAČA
Vidak PERIĆ
Aleksandar PETKOVIĆ
Fabijan TRGO
Dušan ŽIVKOVIĆ

Odgovorni urednici

Petar KAČAVENDA
Dušan ŽIVKOVIĆ

Sekretar redakcije:

Ljiljana MATIĆ

Izdavači:

Partizanska knjiga
Ljubljana
OOUR izdavačko-
-publicistička delatnost
Beograd

Narodna knjiga
Beograd

Pobjeda
Titograd

NARODNI HEROJI

JUGOSLAVIJE

**Partizanska
knjiga
Beograd**

**Narodna knjiga
Beograd**

**Pobjeda
Titograd**

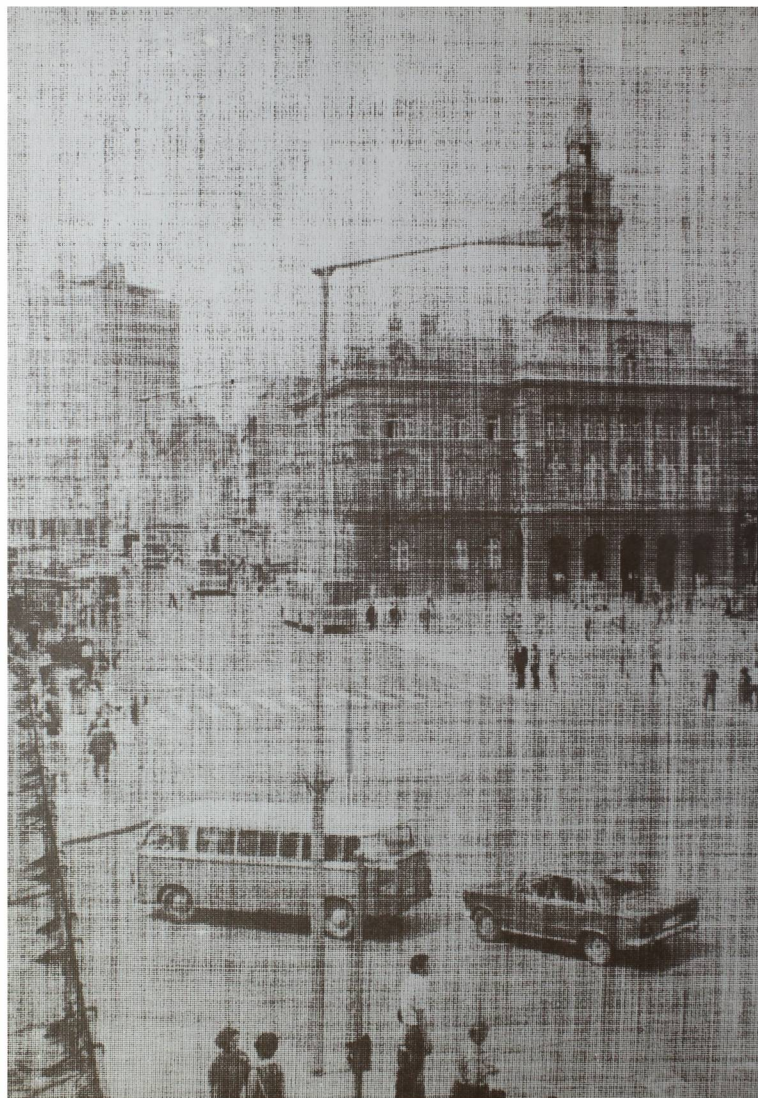

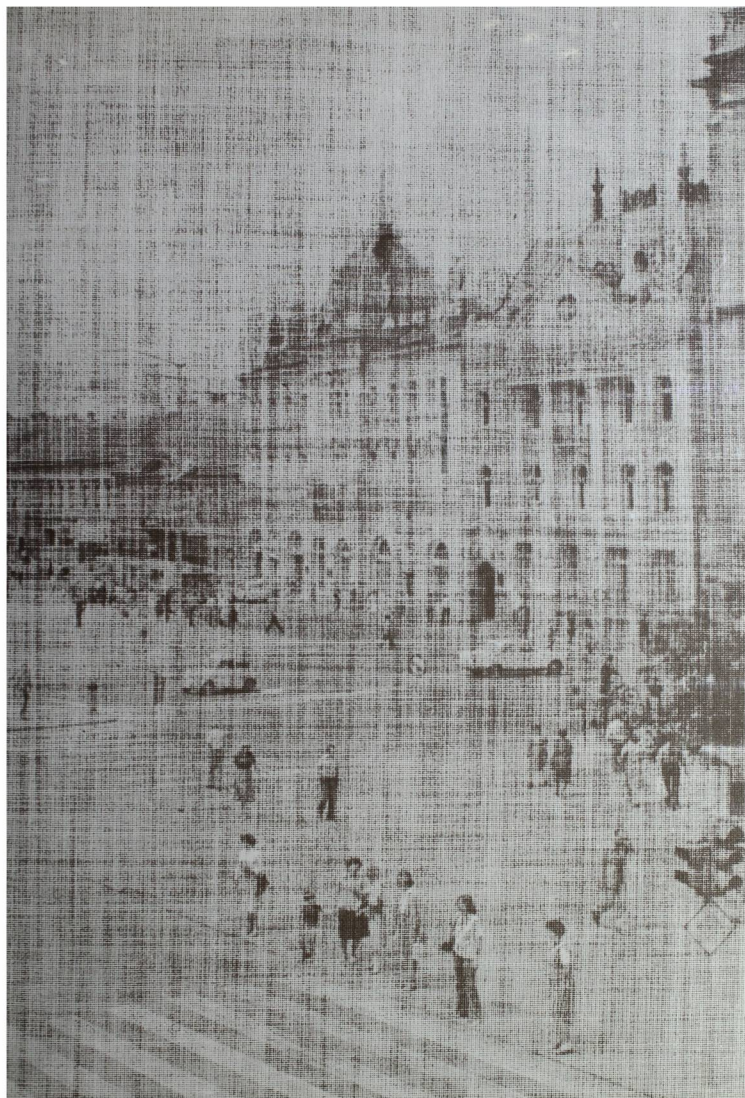

NOVI SAD

U revolucionarnoj borbi, koja se pod rukovodstvom KPJ i SKOJ-a razvijala pred početak narodnooslobodilačke borbe u Novom Sadu, stvoreni su neophodni uslovi za slivanje revolucionarnog radničkog pokreta s nacionalnooslobodilačkim pokretima nacionalnih manjina i socijalnim stremljenjima seljaštva. To je imalo presudan značaj za nastupajuću borbu protiv fašizma.

Na taj način, radnička klasa i partijska organizacija Novog Sada dale su izvanredno veliki doprinos razradi Titove strateškotaktičke koncepcije revolucionarne borbe, koju je u Vojvodini ostvario PK KPJ sa Žarkom Zrenjaninom na čelu.

Hortijevska fašistička soldateska nagomilala je u Bačkoj, a posebno u Novom Sadu, velike vojne, žandarmerijske, policijske, obaveštajne i druge snage. Protiv revolucionarnog pokreta i njegovog rukovodstva usmerila se organizacija kontrarevolucije i „belog terora“, izrasla na uništenje Mađarske komune. Uz to, Novi Sad se našao na granici raskomadane Vojvodine. Ravnica, gusta naseljenost, visoki stepen urbanizacije i odlične komunikacije išle su na ruku neprijatelju.

Pa ipak, Novi Sad je ostao nepokoren. Bez obzira na tešku situaciju, na specifičan nacionalni sastav, na njegov politički, vojni i geografski položaj, članovi Partije i skojevci, zajedno sa svim rodoljubima grada, počeli su rat protiv okupatora i oružanu borbu, bez ikakvog kolebanja, odlučno i hrabro. Novosadske partijske organizacije i komunisti svih nacionalnosti, sprovedući direktive PK KPJ za Vojvodinu i odzivajući se pozivu na ustanak Centralnog komiteta KPJ i Tita, u celini su se spremno i jedinstveno digli na otvorenu borbu protiv okupatora, ispoljavajući masovan heroizam i najveće samopožrtvovanje.

Već sam ulazak okupatora u Novi Sad obeležen je leševima više od pet stotina njegovih stanovnika. Masovni masakr nastavljen je progonom — od aprila do septembra 1941. godine. Iz Novog Sada je proterano, prinudno raseljeno ili odvedeno u logore 15 hiljada muškaraca — gotovo svaki četvrti stanovnik grada. Cilj je bio ne samo zastrašivanje, već i promena etničkog sastava grada.

Istovremeno je oštrica okupatorske taktike razdvajanja i klasne diferencijacije bila usmerena i protiv svoje narodnosti, na koje su želeli da se oslanjaju: surov i nepoštedan je bio obračun s borcima NOP-a iz redova mađarske nacionalnosti, protiv svih onih koji su se do agresije isticali kao verni i dosledni revolucionari, borci radničke klase. Međutim, ni ovde zastrašivanja nisu pomogla; i oni koji su, u prvi mah, dovedeni u zabludu, postepeno su

se svrstavali u redove boraca za bratstvo i jedinstvo naroda ovog grada i Vojvodine.

Zato se s pravom može reći da je ono što se dešavalo u Novom Sadu u veoma teškim, prelomnim istorijskim danima i mesecima posle aprilskog sloma, nerazdvojno vezano za rad i borbu novosadske partijske organizacije. U uslovima sloma i rasula, nastavila su u Novom Sadu organizovano da deluju 124 člana KPJ, 22 kandidata za člana KPJ i 386 skojevaca. Već u junu 1941. godine obrazovane su partijske i skojevske organizacije na teritorijalnoj osnovi. Članovi Partije i SKOJ-a već uveliko skupljaju oružje, a krajem juna u gradu je već bilo organizovano oko 30 desetina i nekoliko udarnih i diverzantskih grupa koje su obuhvatale oko 300 rodoljubi i antifašista.

Tako je, istina bez formalne odluke, nastao Novosadski partizanski odred. Posle napada fašističke Nemačke na Sovjetski Savez, 22. juna 1941. godine, prema direktivi PK KPJ za Vojvodinu, obrazovan je Štab partizanskih odreda za južnu Bačku u Novom Sadu. Takođe je obrazovana grupa za agitaciju, propagandu i tehniku. Partijska tehnika intenzivno je radila već početkom juna: dva puta sedmično izlazile su „Vesti“ na srpskohrvatskom i mađarskom jeziku, a njihov tiraž u septembru dostigao je 8 hiljada primeraka. U Novom Sadu je štampan, takođe, julski broj „Borbe“, organa Centralnog komiteta KPJ, a iz ovog grada je krenuo u sve krajeve Vojvodine i list Pokrajinskog narodnooslobodilačkog odbora „Slobodna Vojvodina“. Tako se fašističkoj propagandi, sve uspešnije i glasnije, suprotstavila istinita reč Partije i narodnooslobodilačkog pokreta.

Rame uz rame svrstali su se u ratnički stroj: Srbi, Mađari, Slovaci, Jevreji... U jednoj od prvih akcija ginu u sukobu s neprijateljem Milan Simin i Antal Nemet. Ali, to daje novu snagu gimnazijalcima, studentima, radnicima — borcima Novosadskog partizanskog odreda. Uskoro gori cela Bačka. Nestaju u vatri žitna polja i kamare, radnje s okupatorskim propagandnim materijalom, telefonske žice i stubovi: uništavaju je sve što je moglo da posluži neprijatelju.

U nemoćnom besu pred nepokorenim gradom, u želji da zastraši stanovništvo i da najdrastičnijim metodom spreči širenje i jačanje narodnooslobodilačkog pokreta, okupator je, januara 1942. godine, sproveo raciju. Patrole su pretresale svaku kuću, stan, legitimisale, napsile u i kolonama odvodile građane na napuštene stadione i zaleđene obale reke. Za samo tri dana pobijeno je više od 2 hiljade ljudi.

Ali, novosadski komunisti i skojevci — antifašisti i rodoljubi nisu se povukli pred

okupatorskim mecima, vešalima ili mučenjima. U prvom jurišu, do kraja 1941, pale su gotovo sve organizacije, uključujući i skojevske, i vrlo veliki deo članstva novosadske partijske organizacije i skojevaca. Svi članovi novosadskog partijskog i skojevskog rukovodstva iz prve godine revolucije, izuzev jednog, poginuli su, obešani ili umrli u logorima. Sve do otkrivanja baze u Kisačkoj ulici, u zimu 1942, s malim prekidima u Novom Sadu je boravio i borio se Pokrajinski komitet. Padali su celi timovi Mesnog, Sreskog i Okružnog komiteta, Tehnike, članovi Partije i SKOJ-a, simpatizeri i drugi rodoljubi. Ali razbijene organizacije i komiteti su obnavljani i odmah stupali u akciju: oslobodilačka borba u Novom Sadu nije prestajala ni trenutka, ni onda kada je bilo najteže.

Tokom revolucije i narodnooslobodilačkog rata, u redovima novosadske partijske organizacije borila su se 154 člana Partije, 32 kandidata za članove KPJ i 748 skojevaca. Svaki deseti Novosadanin dao je svoj život za slobodu socialističke zajednice.

Novosadski komunisti i rodoljubi ratovali su u jedinicama narodnooslobodilačke vojske i partizanskih odreda gotovo u svim delovima naše zemlje. Oni su se borili i van teritorija zemlje: u diverzantskim grupama, partijskim i skojevim organizacijama u Budimpešti i Segedinu, u logorima u Vacu i Satoraljaiheľju, gde su se 22. marta 1944. pobunili, prodrli kroz kapije zatvora i pokušali masovno bekstvo. Bilo je Novosadana i u francuskom Pokretu otpora, i u pokretima otpora nekih drugih evropskih zemalja.

A sloboda je odjeknula u Novom Sadu 23. oktobra 1944. godine.

Gradom-herojem proglašen je 7. maja 1975. godine. (Z. Sek.)

NACEV Andrejo KIRO FETAK

Rođen je 1918. godine u Kumanovu, Makedonija, u vrlo siromašnoj porodici.

Osnovnu školu i dva razreda gimnazije završio je u Kumanovu. Bio je odličan učenik, ali loše materijalno stanje mu nije dozvolilo da nastavi redovno školovanje. Postao je šegrt, a zatim kalfa u krojačkom zanatu. Među kalfama njegove generacije u kumanovskoj čaršiji se razvija revolucionarni omladinski i sindikalni pokret. Kiro postaje jedan od aktivista, pa je 1934. godine primljen u SKOU i uskoro postao sekretar skojevskog aktiva.

Istovremeno je aktivan i u kulturno-umetničkom društvu „Abrašević“, u kome se okuplja napredna omladina grada. Kiro pokazuje smisao za rukovođenje sindikalnom borbom. Zbog svog rada među radnicima i podviga u sukobima s režimom, 1936. godine je primljen za člana KPJ. Policija je otkrila njegovu revolucionarnu delatnost, uhapsila ga i stavila na muke da bi ga odvratila od revolucionarnog puta. U zatvoru je držan pola godine. Kad je pušten, nije mogao da nađe zaposlenje u Kumanovu.

Da bi se zaposlio, odlazi u Niš. Tamo se odmah uključuje u komunistički pokret.

Aprilski rat ga je zatekao kao vojnika, i šest meseci je proveo u nemačkom zarobljeništvu.

Kada se, septembra 1941. godine, vratio u Kumanovo, pripreme za oružanu borbu su već bile odmakle. Odmah se uključuje u te pripreme, a 11. oktobra stupa u redove partizanskog odreda, gde je bio politički komesar Kozjačke čete. Posle nekoliko dana, kada su velike bugarske vojne i policijske snage razbile Odred, Kiro odlazi na partijski rad u Skoplje. Odatle je, u svojstvu instruktora PK KPJ za Makedoniju, u februaru 1942. godine upućen na rad u prilepisku partijsku organizaciju.

Drugog marta odlazi peške u Kruševo, kao instruktor tamošnje partijske organizacije, i ostaje do septembra. Zatim se opet vraća u Prilep, i po direktivi PK KPJ za Makedoniju postaje politički komesar odreda „Đorđe Petrov“.

Krenuvši na put za Mariovo, da bi se sastao s bitoljskim partizanskim odredom odred „Đorđe Petrov“ je svratio u manastir Prilepec. Međutim, jedan pop je uspeo da ode u grad i oda prisustvo partizana u manastiru. Okupatorske jedinice su 19. decembra opkolile manastir. Posle višečasovne borbe s nadmoćnim neprijateljem, Odred je bio razbijen. Samo trojica su uspeła da probiju obruč, dok su ostali poginuli. Teško ranjen, komesar Kiro Fetak je uhvaćen. Odveden je u Prilep i podvrgnut mučenju bugarske policije. Pre nego što je, u jesen 1942. godine, podlegao mučenju, junački se držao i govorio policajcima: „Vi i vaši gospodari ćete biti pobedeni.“

Narodnim herojem proglašen je 20. decembra 1951. godine. (K. So.)

NACEVA Milana MARA

Rođena je 28. septembra 1920. godine u Kumanovu, Makedonija, u siromašnoj radničkoj porodici.

Osnovnu školu završila je u Kumanovu. Za školovanje njena porodica nije imala materijalnih mogućnosti. Kad je navršila 15 godina, postala je tekstilni radnik. U isto vreme aktivi-

rala se u radničkom pokretu. Godine 1936. u radionici belog rublja u Kumanovu izbio je štrajk. Mara je bila rukovodilac štrajka. Štrajk je uspeo, ali Mara nije mogla da se ponovo zaposli. Tada je primljena za člana SKOU-a, a uskoro i za člana KPJ. Posle toga, intenzivno radi u URS-ovim sindikatima i SKOU-u. Čita marksističku literaturu i proširuje svoj pogled na svet. Godine 1939. prelazi u Niš, gde se zapošljava u tekstilnoj radionici, i još se više aktivira u sindikalnom pokretu i kulturno-umetničkom društvu „Abrašević“. Početkom 1940. godine, postaje član MK KPJ u Nišu.

Zbog svoje revolucionarne aktivnosti u Nišu, dva puta je hapšena. Prvi put je u zatvoru izdržala torturu od dva meseca. Prilikom drugog hapšenja, nad njom su tri meseca primenjivane najstrašnije policijske metode mučenja. Međutim, Mara je izdržala sva mučenja, ništa nije priznala. Ona je služila kao primer za herojsko držanje pred policijom i stekla velike simpatije u revolucionarnom pokretu. Kad je izišla iz izstrážnog zatvora, postala je sekretar MK u Nišu, a prilikom formiranja OK u Nišu, postaje njegov organizacioni sekretar.

Prisustvovala je, kao delegat KP Srbije, na V zemaljskoj konferenciji u Zagrebu.

Posle kapitulacije stare Jugoslavije, postala je član PK KPJ za Makedoniju. Tada se, u

ilegalnosti, kreće kroz Makedoniju, održava sastanke s partijskim organizacijama i rukovodstvima. U leto 1942. godine, kad ustanak u Makedoniji dobija zamah, i kad se množe partijski odredi, bugarska okupatorska policija uspeva da je uhapsi i da je, posle mučenja, pošalje u koncentracioni logor. Zbog provale na terenu, više puta je iz logora vraćena u istražni zatvor u Skoplju, zbog suocavanja.

Kad je, u martu 1943. godine, formirana KPM, u odsustvu je birana za organizacionog sekretara CK KPM. Iste godine, u novembru, birana je za većnika na II zasedanju AVNOJ-a.

Posle povratka iz logora, prebačena je na slobodnu teritoriju Kumanova. U prolećnoj ofanzivi u Makedoniji, kreće se, zajedno s CK KPM, Glavnim štabom za Makedoniju i s 3. makedonskom udarnom brigadom, kroz sve borbe. Birana je za poslanika na I zasedanju ASNOM-a.

Posle oslobodenja zemlje, vrši niz društveno-političkih funkcija. Na V kongresu KPJ birana je za kandidata za člana CK, a na I kongresu KPM za člana CK KPM. Bila je potpredsednik Centralnog odbora AFZ Jugoslavije, savezni i republički poslanik, sekretar Kontrolne komisije CK KPJ, član Revizione komisije CK KPJ, potpredsednik SUBNOR Jugoslavije, član Saveta Federacije.

Nosioc je Partizanske spomenice 1941. i više odlikovanja.

Narodnim herojem proglašena je 29. novembra 1953. godine. (K. So.)

NAD Stjepana KOSTA

Rođen je u Petrovaradinu, Vojvodina, u porodici staklarskog majstora Stjepana Nada, 13. maja 1911. godine. Osnovnu školu i četiri razreda gimnazije završio je u Petrovaradinu, a kad je, 1926. godine, počeo da u novosađskoj avio-industriji „Ikarus“ uči tokarski zanat, otac mu se, pogođen ekonomskom krizom, morao odseliti iz Petrovaradina. Porodica Nad se tada nastanila u Zagrebu gde, uskoro umiru i Ana i Stjepan, Kostini roditelji.

Kosta je imao četiri brata. Svi su već bili izabrali zanate; samo je Kosta, zbog porodične seobe prekinuvši naukovanje u „Ikarusu“, bio bez zanimanja. Opredelio se za rešenje koje će, kasnije, oceniti kao „nevoljnu nužnost, ali nužnost koja će mi i te kako koristiti“ — otišao je u Vojnu podoficirsku školu u Bileći. Posle završetka Podoficirske akademije, zadržan je u Bileći, da obučava nove pitomce.

Podoficir Nad je, 1932. godine, znatiželjan da otkrije istinu o životu, društvu i Klasnim

odnosima — ono što je profesionalnim vojnicima bilo najstrože zabranjeno — počeo da čita naprednu literaturu, a kad se nekako domogao nekih marksističkih knjiga, to je otkrila i vojna policija. Odmah je uhapšen, i u lancima odveden u Nikšić, a iz Nikšića u Sarajevu, odakle beži i tri godine — uglavnom u Zagrebu, prelazeći povremeno granicu u uzaludnom traženju posla po gladnoj, fašističkom najezdom pritisnutoj Evropi — živi ilegalno.

Illegalac Nad je posredstvom bratce, člana Partije, koji su u podrumu svoje male kuće na Černomeru, po nalogu Pokrajinskog komiteta KPJ za Hrvatsku, organizovali ilegalnu štampariju, došao u vezu s partijskom organizacijom. Iako ilegalac, vrlo uspešno je delovao u progresivnoj organizaciji „Prijatelji prirode“.

U proleće 1936. godine, španski fašistički generali, podsticani iz Rima i Berlina, izveli su

puć i povelu rat protiv Republike Španije, u kojoj je na vlasti bio Narodni front. Fašistička Italija je protiv Republike poslala 120.000 vojnika, a nacistička Nemačka avio-korpus „Kondor“. Republika je tada pozvala u pomoć svoje one kojima je sloboda bila osnovni životni interes. KPJ je svoje članove i sve napredne Jugoslovene pozvala da se uključe u internacionalne brigade, osnovane ujesen 1936. godine. Kosta se odmah javio dr Pavlu Gregoriću, koji je u Zagrebu rukovodio punktom za slanje dobrovoljaca, što su kraljevske vlasti na sve načine sprečavale. Kosta je nekoliko puta pokušao da pređe granicu, severno od Maribora. Uspeo je tek prvih dana januara 1937. godine. Na putu do Španije, bio je zatvaran u Austriji i Švajcarskoj, da bi Pirineje prešao i prijavio se u prihvatnom logoru dobrovoljaca, u Figuerasu, 8. marta 1937. godine.

U internacionalnim brigadama, Kosta je komandovao vodom, četom i bataljonom, da

bi, krajem januara 1939. godine, štiteći odstupnicu hiljadama španskih izbeglica, primio komandu jedne od dve poslednje brigade koje su se povlačile preko Pirineja na sever. U Španiji je tri puta ranjen, a tamo je, 1937. godine, primljen i u Partiju.

Kraljevina Jugoslavija nije našim interbrigadistima dopuštala povratak u zemlju. Kosta je, s nekoliko stotina svojih zemljaka, od februara 1939. do maja 1941. godine morao da provede u francuskim logorima Sen Siprien, Girs i Verne. U sva tri logora bio je, od svojih drugova, izabran za komandanta balkanske grupe.

U maju 1941. godine, s ostalim drugovima odlazi iz logora Verne u nemački radni logor Desau. To je učinjeno po preporuci partijskog rukovodstva, kako bi „Španci“ mogli lakše pobeći u okupiranoj Jugoslaviji. Bekstvo je organizovao „Španac“ Vječeslav Cvjetko, po zadatku CK KPJ.

Kosta je s prvom grupom „Španaca“ — begunaca iz nemačkog logora — u Zagreb stigao 16. jula 1941. godine. Rade Končar i Vlado Popović su ga zadržali u Zagrebu do 5. avgusta, kad je poslat u Karlovac, da pomogne Operativnom rukovodstvu u organizovanju ustanka. U avgustu je delovao u Topuskom, Velikoj Kladiši, vrginmošćanskim selima i Drežnici. Zajedno s Vladom Popovićem i vojnim rukovodiocima Korduna, odlazi 5. septembra u Krbavicu, na vojno-političko savetovanje s ličkim rukovodstvom ustanka.

Od 9. septembra do kraja oktobra, Kosta, po nalogu Glavnog štaba NOPO Jugoslavije, deluje u Bosanskoj krajini. U međuvremenu je, na savetovanju u Stolicama, imenovan za člana novoosnovanog Glavnog štaba NOPO Bosne i Hercegovine.

Od 6. novembra 1941. do 9. februara 1942. godine, Kosta je komandovao romanjskim, jahorinskim i drugim jedinicama u istočnoj Bosni.

Kad je Vrhovni komandant reorganizovao rukovodstvo partizanskih snaga Bosne i Hercegovine, početkom februara 1942. godine, Kosti je poverena komanda jedinicama zapadne Bosne — od reke Bosne do Une. Od 23. februara do kraja jula, kad je u zapadnu Bosnu prodrla grupa proleterskih brigada s Vrhovnim štabom, jedinice pod komandom Koste Nada (oko 14.000 boraca) stvorile su ogromnu slobodnu teritoriju povezanu s Dalmacijom, Ilkom, Kordunom, Banijom i Slavonijom.

Tokom 1942. godine jedinice, pod komandom već onda opevanog Koste Nada („Pavećom gledaj sa nebesa, kako Kosta Krajinu pretresa“), oslobodile su Prijedor, Krupu, Dobričin, Kijač, Drvar, Petrovac, Sanicu, Mrkonjić-Grad, Jajce... Od 2. do 4. novem-

bra Kosta je rukovodio dotad najvećom operacijom narodnooslobodilačkog rata — bitkom za Bihać. Njegova taktika osvajanja utvrđenih gradova, po sistemu klinova, iznenađivala je i zbunjivala neprijatelja. Tito je, 6. novembra, Nadovim jedinicama uputio „priznanje i pohvalu“ za „junačko držanje pri oslobodenju grada Bihaća“, utvrdivši da su svi borci „pokazali da ste zaista dostojni potomci vaših slavnih predaka, da nosite visoko zastavu narodnog oslobodenja“, „nepokolebljivo u prvim redovima naše narodnooslobodilačke vojske“.

U novembru 1942. godine, kad je osnovana NOV i PO Jugoslavije i obrazovan prvi korpus te vojske, Kosta je postao komandant toga korpusa. Koliko je u to vreme cenjen, vidi se i po tome što je, uz Vrhovnog komandanta, jedini partizanski komandant izabran u počasno predsešništvo Prvog kongresa USAOJ-a.

Kostina Krajina je dala dvadeset partizanskih brigada — dva korpusa. Te snage su, u leto 1943. godine, posle 4. i 5. ofanzive, dočakale Vrhovni štab (posle Sutjeske) sa slobodnom teritorijom većom od one koju su proleterii ostavili odlazeći u ofanzivu na Nere-tvu, januara 1943.

U mnogim bitkama Kostinih jedinica redovno je dolazilo do izražaja njegovo pronicljivo komandantsko herojstvo, ali bilo je i situacija, kao na primer u vreme 4. ofanzive, u kojima je on pokazao i zadivljujuće herojstvo.

Tito je, 10. avgusta 1943. godine, svojim najvišim komandantima dodelio oficirske činove. Kosta, Peko i Koča su tada postali pukovnici, a dvadeset dana kasnije — generali. Depeša o unapređenju zatekla je Kostu na putu za istočnu Bosnu: kao komandant korpusa poslat je u istočne krajeve samo s jednom brigadom, da bi tamo, u najkraće vreme, stvorio nove divizije. Narodu istočne Bosne se predstavio blistavom pobedom — oslobodjenjem Tuzle.

Osnovni zadatak divizija, kojima je od jeseni 1943. godine komandovao general Nad, bio je obezbeđenje planiranog prodora NOVJ na istok, u Srbiju. To je bilo moguće ostvariti 1944. godine. Tada počinje prva faza završnih operacija za oslobodenje Jugoslavije. U novom prerasporedu snaga, kad NOVJ preuzima na sebe celoviti front, koji spaja frontove Crvene armije (u Mađarskoj) i angloamerički front (u Italiji), generalu Kosti je poverena komanda Glavnog štaba Vojvodine, kako bi držao naš severni front u sadejstvu s Trećim ukrajinskim frontom CA. U jesen 1944. godine, i tokom zime 1944/45. godine, Nadove jedinice — od 1. januara prerasle u Treću armiju JA (12.6. i 10. korpus) — forsirale su Dunav i Dravu, potpuno oslobodile Vojvodinu, Baranju i deo Slavonije, i pripremile se za završnu

pobedonosnu oslobodilačku ofanzivu, koja je počela u aprilu 1945. godine.

U završnim operacijama, jedinice pod komandom Koste Nada tri puta su pohvaljene kod Batine („... pokazali izvanrednu hrabrost i upornost pri oslobodenju Baranje...“), za brzi prodor uz Dravu, preko Slavonije i Podravine, u Štajersku („u svojem pobedonosnom nastupanju, jedinice Treće armije u višednevnom upornim borbama, lomeći žilavi otpor neprijatelja, zauzele su i oslobodile veći broj mesta, među kojima: Bjelovar, Koprivnicu, Krleževce, Varaždin, Varaždinske Toplice, Ptuj i Krajinu, i nanele neprijatelju velike gubitke u ljudstvu i materijalu...“), i, 15. maja, „za brzo, uspešno i potpuno izvršenje postavijenog zadatka“, u slamanju otpora snaga Jugoistoka i ostataka kvislinških jedinica između Celovca, Celja i Maribora („Ovim su likvidirane poslednje neprijateljske snage, koje su pred našim trupama još pružale organizovani otpor“).

Poslednji ratni raport Vrhovnom komandantu Kosta Nad je poslao u depeši 15. maja 1945. godine.

Posle oslobodenja, u novoj Jugoslaviji, Nadovo revolucionarno iskustvo i izuzetne vojno-organizatorske i političke sposobnosti omogućuju mu da bude jedan od najbližih Titovih saradnika u jačanju naših oružanih snaga. Zbog ogromnih zasluga i komandantskih vrлина, bio je drugi čovek u JA koji je postao general armije. Sve to vreme, delujući kao komandant armije ili na drugim najodgovornijim funkcijama u JNA, vršio je i odgovorne političke dužnosti: u više saziva je, od 1945. godine, poslanik Savezne skupštine, a od VI kongresa SKJ je četiri puta biran u CK SKJ. Od 1974. do 1981. godine bio je predsednik Saveznog odbora SUBNOR Jugoslavije.

Nosilac je mnogih inostranih i naših najviših odlikovanja: Ordена slobode, Ordена junaka socijalističkog rada i drugih.

Narodnim herojem proglašen je 20. decembra 1951. godine. (Jo. Po.)

NAUMOV Vasilja STEVAN STIV

Rođen je 27. oktobra 1920. godine u Bitolju, Makedonija, u pečalbarskoj porodici.

Do političke svesti došao je čim se upisao u više razrede gimnazije u Bitolju. U to vreme, u bitoljskoj gimnaziji uče kasnije poznati revolucionari, kao što su Kuzman Josifovski i drugi.

Stiv je bio među odličnim učenicima. Isticao se u radu literarne sekcije. Bio je dobar gimnastičar, a i strane jezike je dobro učio.

Prevodi s nemačkog jezika tekstove za organizaciju „Trezevena omladina“ u gimnaziji, u kojoj je vrlo aktivan. U VII i VIII razredu mnogo čita marksističku literaturu.

Posle završene gimnazije, upisao se, 1938. godine, na Tehnički fakultet u Beogradu. Tu je pristupio revolucionarnom pokretu. Vrlo je aktivan u svim manifestacijama i demonstracijama. Na demonstracijama rukovodi udarnom grupom. Policija ga je uhapsila i šest dana držala u Glavnjači. Iz zatvora je proteran u Bitolju, gde se još intenzivnije uključio u aktivnost naprednih studenata. Bio je među dobrovoljcima za odbranu Čehoslovačke Republike.

Krajem 1939. godine, ponovo dospeva u istražni zatvor u Beogradu. I pored aktivnosti u naprednom studentskom pokretu, redovno daje ispite. Član je KPJ. U septembru 1940. izabran je za sekretara MK KPJ u Bitolju. Ima velike zasluge za učvršćenje partijskih organi-

zacija u Bitolju i okolnim selima, koje su spremne dočekale aprilske događaje 1941. godine.

Kao sekretar MK u Bitolju, posle okupacije zemlje organizuje skupljanje oružja, rukovodi priprema za oružani ustanak, i stalno održava veze s pilepskom partijskom organizacijom. Čvrsto stoji na liniji KPJ u pitanju oružanog ustanka, i suprotstavlja se stavovima sekretara PK KPJ za Makedoniju, Šarla. Od jula 1941. godine povlači se u ilegalnost i rukovodi NOP u Bitolju. Njegovom zaslugom, partijska i sivojevska organizacija su omasovljene, a privedene su kraju pripreme za formiranje većeg partizanskog odreda.

Bugarska policija bila je u potrazi za Stivom. Ona hapsi komuniste, ali Stiv uspeva da joj pobjegne. U aprilu 1942. godine formira bitoljski partizanski odred „Pelister“. U maju je, pored toga što je sekretar MK Bitolja, bio i član privremenog PK KPJ za Makedoniju, a

predviđen je i za komesara Operativnog štaba za Makedoniju.

Pored organizatorskog rada, on je i aktivan borac protiv okupatora. Tako je, 6. maja, na ulicama Bitolji iz revolvera ubio oblasnog policijskog načelnika. Ovaj njegov podvig imao je veliki odjek u narodu. U avgustu je rukovodio partizanskom akcijom protiv bugarske policijske stanice u selu Kožani.

Kao rukovodilac NOP u Bitolji u SKOJ-ovom kraju, sastao se sa sekretarom SK u Resenu, Mitom Bogoevskim, zbog koordiniranja akcija Odreda. Oni zajedno odlaze u odred „Dame Gruv“, i rade na povećavanju partizanskih jedinica. Stiv i Mite su se ponovo sastali 12. septembra 1942. godine, i zanočili u kući blizu sela Volmo. Bugarska vojska, koja je bila u poteri za partizanima, opkolila ih je i pozvala da se predaju. Međutim, oni su pet časova vodili borbu. Na kraju, da ne bi pali živi u ruke neprijatelju, aktiviraju poslednje bombe i izvršavaju samoubistvo.

Narodnim herojem proglašen je 29. jula 1945. godine. (K. So.)

NAUMOVIĆ MICKA NADA

Rođena je 20. aprila 1922. godine u Kragujevcu, Srbija, u porodici pekara. Nada je osnovnu školu i gimnaziju završila u Kragujevcu s odličnim uspehom, i oslobođena male i velike mature. Često je pomagala slabijim učenicima kojima je pomoć bila potrebna, a nisu imali mogućnosti da plate usluge profesora. Po prirodi je bila vrlo osećajna i humana, pa ju je svaka nevolja, teškoća i mučenje drugih ljudi vrlo teško pogađala, nastojala je na svaki način da im pomogne. Često je pojedine delove svoje odeće davala siromašnijim drugaricama, zbog čega je dolazilo do rasprave s roditeljima.

O klasnoj borbi, naprednom radničkom i omladinskom pokretu, saznala je kada je bila u šestom razredu gimnazije, pa je od tada proučavala marksističku literaturu. U sedmom razredu gimnazije, na zaprepašćenje svih, prestala je da s ostalim učenicima čita molitvu, koja je bila obavezna pre i posle završetka nastave. Zbog toga je kažnjavana, pozivani su joj roditelji, dobijala slabe ocene i opomene iz veronauke, ali je ostala dosledna jednom donetoj odluci. Na pitanje profesora zašto odbija da čita molitvu, odgovorila je da ne veruje u boga. Njen slučaj raspravljao je i nastavniki savet, ali ona odluku nije promenila.

Posle završene velike mature, Nada se upisala na Medicinski fakultet u Beogradu. Za

studije, od roditelja je dobijala skromna materijalna sredstva, ali je i njih delila s onim studentima koji su imali još manje. Njene drugarice koje su ostajale bez stana dolazile su i privremeno stanovale u njenoj sobi. Novac, koji je dobijala za ogrev, davala je kao svoju pomoć za siromašne studente, a sama je živela i učila u nezagrejanoj prostoriji.

Od početka studija povezala se s naprednom studentskom organizacijom i učestvovala je u svim njenim akcijama. Kada je, na prvom ispitu na fakultetu, dobila osmicu, roditelji su joj zamerili što nije dobila veću ocenu. Nada je odgovorila da ima mnogo važnijih stvari za koje se valja boriti nego što je odlična ocena.

U Komunističku partiju Jugoslavije primljena je na Medicinskom fakultetu u Beogradu, 1940. godine.

Napad fašističke Nemačke i okupacija prekinula je Nadino studiranje, pa se 1941. godine vratila u Kragujevac gde, kao ilegalni partijski radnik, radi na pripremi ustanka, a potom na prikupljanju materijalnih sredstava za potrebe boraca u Odredu. Prikupljeni sanitetski materijal, delovi odeće i obuće, novac i namirnice predavani su grupama koje su iz grada odlazile u Kragujevački odred.

Pojavom prve grupe noružanih boraca koje su odlazile u partizane, njena aktivnost se pojačala i postala raznovrsnija. U kući njenih roditelja radio je kurs prve pomoći. Noću, u vreme policijskog časa, izlazila je na ulice, rasturala i lepila letke i ispisivala parole po svojoj i drugim kućama. Aktivirala je jednu drugaricu koja je radila u policiji kao službenik da joj dostavlja falsifikovane propusnice i legitimacije, kojima se ona koristila i dostavljala drugim ilegalcima i borcima. Često je putovala u Beograd i okolna sela, zbog održavanja veze između partijskih rukovodstava, prenosa pošte, poruka, izveštaja, letaka i dru-

gog propagandnog materijala. U narodnooslobodilačku borbu stupila je jula 1941. godine.

Njena aktivnost nije ostala nezapažena agentima okupatorske policije. Dvadesetog oktobra 1941. godine, Nemci su, sa svojim slugama i narodnim izdajnicima, pre podne izvršili lov na ljude u Kragujevcu. Sve muškarce koje su našli na ulici ili kod kuća, zatvorili su kao taoce u topovske šupe. Popodne se pročula vest (koju su i sami Nemci proturili) da će Nemci u toku noći pretesti sve stanove i da će odmah streljati muškarce koje pronađu, a da će one koji su pohvatani i pozatvarani uputiti na rad u Nemačku ili pustiti. Jedan omladinac iz Nadinog susedstva, koji je izbegao prvu raciju, izašao je iz kuće na ulicu i pošao da se priključi grupi pohvatanih Kragujevčana. Odred kvislinške novoformirane Ljotičeve „dobrovoljačke vojske“ našao je tuda, i kad je video mladića da se koleba pozvao ga je da pristupi njihovom odredu i „sačuva glavu“. Nada se slučajno nalazila u blizini, i čula ovaj razgovor. Prišla je i pozvala mladića da ne pristupi Ljotičevcima, jer je „bolje i časnije da ga Nemci ubiju nego da pogine u borbi protiv partizana“. Ljotičevci su je uhvatili, odveli i zatvorili. Sutradan, 21. oktobra 1941. godine, streljana je s prvom grupom svojih sugradana. Nad iskopanom rakom i pred mitraljezima fašista držala se uspravno i dostojanstveno. Poginula je junakicom, s poklikom: „Živela Komunistička partija Jugoslavije!“

Narodnim herojem proglašena je 20. decembra 1951. godine. (M. And.)

NAUMOVSKI NIKOLE NAUM BORČE

Rođen je 1920. godine u Kruševu, Makedonija, u zanatlijskoj porodici.

Osnovnu školu završio je u Kruševu, a dva razreda gimnazije u Prilepu. Pošto se njegova porodica preselila u Beograd, tamo je završio malu maturu. U međuvremenu, povremeno radi kao nekvalifikovani radnik. Posle završene male mature, zaposlio se u fabrici „Rogozarski“. Često je odlazio u kulturno-umetničko društvo „Polet“.

Prelomni trenutak u njegovom političkom opredeljenju nastaje 1938. kada se organizovano povezuje s naprednim radničkim pokretom u Beogradu. Učestvuje u demonstracijama. Kad je u fabrici počeo štrajk, Naum održava vezu s vodom grupe koja kažnjava i onemogućuje štrajktrohere. Policija je otkrila njegovu delatnost, uhapsila ga, pretukla i zatvorila na Adi Ciganiji.

Kad je pušten iz zatvora, nastavlja inten-

zivu revolucionarnu aktivnost. Kao istaknuti revolucionar, nigde ne može da se zaposli.

Početkom 1941. godine, primljen je za člana KPJ i prinuđen da pređe u ilegalnost. Posle kapitulacije bivše Jugoslavije, vraća se u Kruševo, i uskoro postaje sekretar MK za Kruševo. U jeku priprema za formiranje partizanskog odreda, policija otkriva da je Naum komunist i organizator akcija, i pokušava da ga uhapsi. On je izbegao hapšenje i nastavio da rukovodi pripremama iz ilegalnosti. Sašastog aprila 1942. godine formiran je partizanski odred „Pitu Guli“, a Naum postaje njegov politički komesar. U svim akcijama Odreda Naum je pokazao izvanrednu hrabrost.

Od početka 1943. godine član je štaba I operativne zone, a od avgusta 1943. godine zamenik političkog komesara II operativne zone. Odmah posle kapitulacije Italije, postaje komesar bataljona. Učestvovao je u borbama za odbranu oslobođenog Debarca. Postao je popularan kao partizanski komesar Borbe.

Krajem decembra 1943. godine, postao je politički komesar 2. makedonske udarne brigade. U prolećnim ofanzivnim akcijama brigade, komesar se istako kao iskusnan, hrabar i odlučan partizanski rukovodilac. Od avgusta 1944. godine komesar je II operativne zone i prvi politički komesar 41. divizije, a u oktobru 1944. godine postaje politički komesar XV makedonskog korpusa i član CK KPJ.

Odmah posle oslobođenja Makedonije, kao zamenik političkog komesara glavnog štaba za Makedoniju, istovremeno je i načelnik personalnog odeljenja. Bio je član AVNOJ-a i ASNOM-a. U maju 1945. godine poverčen je na rad u CK, pa je bio sekretar Prezidijuma Narodnog sabora Makedonije, ministar u vladi NRM, član CK KPJ, član izvršnog komiteta CK KPJ, savezni i republički poslanik i predsednik Sreskog odbora u Skoplju.

Premинуo je 28. septembra 1960. godine. Nosilac je Partizanske spomenice 1941. i više odlikovanja.

Narodnim herojem proglašen je 20. novembra 1953. godine. (K.So.)

NEČEVSKI Petra VANGEL TUNEL

Rođen je 17. marta 1922. godine u Bitolju, Makedonija, u siromašnoj radničkoj porodici.

Posle završetka osnovne škole, radi na gajeju duvana i argatovanju. Kao petnaestogodišnji dečak, zaposlio se u Monopolu. Među

duvanskim radnicima u Monopolu pripada pravim proleterima, i odmah se uključuje u revolucionarni radnički pokret. Postao je jedan od najaktivnijih mladih radnika u URS. Još pre aprilskog rata primljen je za člana SKOJ-a.

Odmah posle okupacije zemlje, uključen je u grupe koje su skupljale oružje i agitovale za narodnooslobodilački rat protiv okupatora. Bugarska policija saznala je za njegovu delatnost, uhapsila ga i vršila nad njim torturu da ga prinudi da oda s kim je saradivao i naterala se odrekne revolucionarnog rada. Vangel je izdržao sva policijska mučenja, ništa nije odao. Krajem 1941. godine interniran je na šest meseci. Kad se, u julu 1942. godine, vratio iz internacije, odlazi u partizanski odred.

Učestvovao je u borbama kod Kožana, Smileva, Lera, Srpa, i Beranaca, gde je pokazao hrabrost. Bio je učesnik grupe za uništenje neprijatelja naroda. Njegovi podvizi su sve poznatiji u redovima partizana i u narodu. On postaje veoma popularan. Uskoro je pozvan u Glavni štab za Makedoniju, na poverljive kurirske zadatke. I tu je pokazao veliku snalažljivost i hrabrost. Čim bi bila prekinuta veza s nekom partizanskom jedinicom ili partijskom

organizacijom, smislio bi najpogodniji način da se veza uspostavi. Decembra 1942. godine uspeo je da ubije dva granicara i prenese vrlo važne materijale preko granice, iz Egejske Makedonije u Bitolju. U leto 1943. godine vodio je Kuzmana Josifovskog preko graničnih prelaza i zaseda, zbog povezanosti s II oblasnim komitetom. Uspeva da uspostavi i veze s III oblasnim komitetom i Tikveškim partizanskim odredom. Često je, po nalogu glavnog štaba, ulazio u gradove zbog uspostavljanja veza s partijskim organizacijama. Kad je bio s brigadama učestvovao je u svim borbama. Njegova hrabrost i snalažljivost javno su pohvaljivane. Pred kraj rata, postavljen je za zamenika komandanta divizije.

Odmah posle oslobođenja, prešao je na rad u OZN-u, i vršio razne odgovorne dužnosti.

Kao penzioner u Bitolju, nastavio je aktivnost u društveno-političkom životu, kao predsednik Saveza boraca i predsednik Matice iseljenika u Bitolju. Sada je član Saveta Republike.

Nosilac je Partizanske spomenice 1941. i više odlikovanja.

Narodnim herojem proglašen je 20. decembra 1951. godine. (K.So.)

NEDELJKOVIĆ Petra RADISAV RAJA

Rođen je 14. maja 1911. godine u selu Grošnici kod Kragujevca, Srbija, u seoskoj porodici.

Posle završetka osnovne škole u rodnom selu, upisao se u gimnaziju u Kragujevcu, a potom na Pravni fakultet Beogradskog univerziteta.

Još u gimnazijskoj klupi u Kragujevcu, gde su se slobodarske tradicije i ideje međunarodnog radničkog pokreta prenosile s kolena na koleno, Raja Nedeljковиć se opredeljuje za napredni radnički pokret i, s ostalom omladinom Kragujevca, deluje protiv režima, šestojanuarske diktature, rata i fašizma.

U vreme šestojanuarske diktature, pa do 1935. godine, kada odlazi na odsluženje vojnog roka, nalazio se u redovima radničke i srednjoškolske omladine u svim akcijama u Kragujevcu.

1936. godine odlazi u Beograd, i odmah se uključuje u akcije naprednog studentskog pokreta; učestvuje i ističe se u svim štrajkovima, demonstracijama i ostalim manifestacijama koje je organizovala Partija na Univerzitetu.

Kao predsednik Opšte studentske menze i ekonomskih organizacija studenata, radi na

organizovanju pomoći siromašnim studentima, kako bi se besplatno hranili u menzama, i da bi istrajali u radu i borbi protiv nastupajućeg fašizma.

Za takav rad, 1937. godine primljen je u Komunističku partiju Jugoslavije. Posle 14-decembarskih demonstracija 1939. godine, po odluci Partije, Raja Nedeljković odlazi u Kragujevac, gde nastavlja rad kao iskusnan partijski radnik.

Na partijskoj konferenciji, u proleće 1940. godine, izabran je u Okružni komitet KPJ za okrug kragujevački. U danima kada se rat i fašizam sve više približavao granicama Jugoslavije, Raja Nedeljković, kao član Okružnog komiteta, radi na organizaciji i pripremama za odbranu zemlje.

Napad hitlerovske Nemačke i kapitulacija zatiču Raju Nedeljkovića u jugoslovenskoj vojsci, na bugarskoj granici. Izbegavši zarobljavanje, vraća se natrag u Kragujevac, nastavlja rad na pripremama oružanog ustanka protiv okupatora.

Odmah posle proglašenja Komunističke partije Jugoslavije, kojim se narodi Jugoslavije pozivaju na oružani ustanak, Okružni komitet KPJ za okrug Kragujevački 12. jula 1941. donosi odluku o formiranju partizanskog odreda; za komandanta je određen Raja Nedeljković. Odred vrlo brzo izrasta u snažnu borbenu jedinicu, sastavljenu od tri bataljona s više od 1000 boraca. Kragujevački partizanski odred već u avgustu 1941. godine izvršio je niz diverzija na komunikacijama oko Kragujevca, rasturao sve žandarmerijske stanice i opštine i odmah uspostavljao narodnooslobodilačke odbore. Pruga Kragujevac — Kraljevo, i sve ostale komunikacije koje su vodile iz Kragujevca, nisu služile okupatoru od početka avgusta sve do prve neprijateljske ofanzive i povlačenja odreda.

S glavninom partizanskih snaga, Kragujevački partizanski odred povlači se posle prve neprijateljske ofanzive iz Srbije u Sandžak i Bosnu. Već 21. decembra 1941. godine, u stroju 1. proleterske brigade, toga dana formirane u Rudom, stajao je i Kragujevački partizanski odred, sada već 3. kragujevački bataljon, sa svojim komandantom Rajom Nedeljkovićem. U svim borbama ove proslavljene brigade, od njenog formiranja do kraja 1942. godine, Nedeljković se istakao kao izvanredan rukovodilac i veoma hrabar borac.

Krajem 1942. i početkom 1943. godine, iz 1. proleterske odlazi niz drugova na rukovodilačke dužnosti u novoformirane brigade i divizije NOV i POJ. Među njima je i Raja Nedeljković. Kao iskusnog partijskog radnika, CK KPJ upućuje Nedeljkovića, krajem 1942. godine, za rukovodioca Politodela 5. proleterske brigade, da bi, posle bitke na Sutjeski, primio istu dužnost u 4. krajiškoj brigadi. Krajem 1943. godine, postaje zamenik političkog komesara 1. krajiške brigade 5. divizije NOVJ, s kojom učestvuje u svim borbama kroz Bosnu, Crnu Goru i Srbiju u toku 1943. i 1944. godine. Početkom juna 1944. prebacuje se avionom u Srbiju s većom grupom rukovodilaca, gde u Toplici preuzima dužnost političkog komesara 1. divizije. Ova divizija se ističe juna i jula 1944. godine u razbijanju četnika u istočnoj Srbiji, zatim u borbama protiv bugarskih okupatorskih jedinica, kao i učestvuje u oslobađanju Beograda. U svim tim dejstvima divizije svoj doprinos dao je i njen politički komesar Raja Nedeljković. Avgusta 1944. godine formira se 14. korpus, u čijem sastavu se nalaze 23, 25. i 45. divizija. Za političkog komesara korpusa postavljen je Raja Nedeljković. Odmah posle formiranja, korpus dobija zadatak da dolinom Timoka izbjie na Dunav i da se poveže s jedinicama Trećeg ukrajinskog fronta Crvene armije, koje su nastupale preko Rumunije. Posle uspešno izvršenog zadatka i susreta s Crvenom armijom na Dunavu, kod Kladova, 14. korpus nastavlja, zajedno s jedinicama Crvene armije, borbe prema Beogradu, i učestvuje u beogradskoj operaciji.

Sa sremskog fronta, po odluci Partije i Vrhovnog štaba, Raja Nedeljković odlazi na novu dužnost u Beograd, u ASNOS i vladu Narodne Republike Srbije. Tu obavlja razne dužnosti: predsednik je Kontrolne komisije NR Srbije i generalni sekretar Vlade Srbije. Na osnivačkom kongresu KPJ za Srbiju, maja 1945, izabran je za člana Centralnog komiteta i Politbiroa CK Srbije.

Na dužnost sekretara Oblasnog komiteta Partije — Kragujevca, i predsednika Oblasnog narodnog odbora, odlazi 1949. godine, i ostaje do 1952. godine, kada se vraća u Beograd, na dužnost državnog se-

ekretara Savezne vlade za budžet i administraciju.

Na VI, VII i VIII kongresu KPJ biran je za člana CK KPJ. U svim sazivima Skupštine Srbije i Jugoslavije do 1969. godine biran je za poslanika. Bio je član Ustavotvorne skupštine Jugoslavije. U društveno-političke organizacije Srbije i Jugoslavije, Socijalistički savez i Savez boraca biran je nekoliko puta. U Jugoslavenskoj narodnoj armiji je rezervni general-major. Godine 1974. izabran je za člana Saveta Federacije.

Narodnim herojem proglašen je 6. jula 1953. godine. (M.And.)

NEMET VLADIMIR BRACO KOZARCANIN

Rođen je 8. prosinca 1918. u Zagrebu, Hrvatska. Kao srednjoškolar, bio je lijevo orijentiran, pa se, dolaskom na Zagrebačko sveučilište, uključio u revolucionarni studentski pokret. Upisavši se na Tehnički fakultet, Nemet se, kao i sve njegove kolege — komunisti, našao pred složenim političkim zadatkom: voditi borbu protiv režima i njegovih stalnih napada na autonomiju Sveučilišta, a istodobno demaskirati desničarske teroriste u „opoziciji“, olibene u frankovačkom pokretu. Tehnički fakultet Zagrebačkog sveučilišta, odnosno stručno udruženje studenata Tehničkog fakulteta, godinama je bilo bastion frankovake intelektualne omladine, iz koje su dolazile sve diverzije na jedinstveni napredni studentski pokret. U njemu se uporno pokušavala provesti antisemitska ideja o „numerus clausus“ za studente — Židove, u njemu je odbijena svaka akciona suradnja sa studentima Ljubljanskog i Beogradskog univerziteta. Zbog toga je razbijanje tog frankovačkog uporišta partijska organizacija na zagrebačkom sveučilištu postavila pred sve komuniste na Tehničkom fakultetu kao zadatak o čijem je izvršenju ovisilo uspostavljanje jedinstvenog fronta naprednih studenata svih jugoslavenskih univerziteta. Na godišnjoj skupštini Udruženja studenata Tehničkog fakulteta, 18. svibnja 1940, frankovci su doživjeli potpun poraz — zadatak je izvršen. Izveo ga je, uz nosioca lijevičarske liste, Niku Tomića, i Vladimir Nemet, koji je, uz petoricu lijevičara, ušao u novi Upravni odbor. Bio je to uspešan početak mladog revolucionara, skojevca, koji će, neposredno pred rat, biti primljen u Komunističku partiju Jugoslavije.

Poslije okupacije zemlje, Nemet ostaje u Zagrebu i ilegalno djeluje po direktivama partijskog rukovodstva. Prikuplja oružje i rastura letke.

Kad je Centralni komitet Komunističke partije Jugoslavije donio odluku o dizanju ustanka, Nemet (u srpnju 1941), pomoću falsificirane propusnice, izlazi iz okupiranog Zagreba i stiže u Prijedor. Tu se povezuje s narodnim herojem Ivicom Marušićem Ratkom, i zajedno s njim organizira rušenje postrojenja u rudniku Ljubiji. Iz Prijedora, Nemet odlazi na Kozaru, gdje najprije postaje kurir 2. kozaračkog odreda za centralnu Bosnu. Prenosio je povjerljive materijale, probijao se i kroz neoslobodenu teritoriju, i uvijek je pokazivao hrabrost i snalažljivost. Tu je dobio i nadimak Braco Kozarčanin. Početak 1942, Braco je sekretar Okružnog komiteta SKOJ-a za Kozaru. Formira nove skojevске aktivne i uspješno prolazi čuvene bitke na opkoljenoj Kozari.

Rođen je u siromašnoj seljačkoj porodici, koja se u cijelom kraju isticala poštenjem i naprednom orijentacijom. Poslije završene osnovne škole, bavi se poljoprivredom na vrlo skromnom imanju. Stariji njegov brat i sestra bili su članovi Komunističke partije, što je uticalo i na Dragomira da se, još u vrlo mladim godinama, opredijeli za napredni omladinski pokret. Prije nego što je (1937) postao član SKOJ-a, učestvuje u akcijama i demonstracijama progresivno orijentisane omladine beranskog sreza. U KPJ je primljen 1938. godine, oprobao u revolucionarnim događajima, s već određenim iskustvom.

Zbog učešća u demonstracijama i drugim akcijama, više puta je hapšen. Njegovu državu na saslušanjima i u zatvoru bilo je nepoko-

Kada je formiran Beranski partizanski bataljon, krajem 1941, Nenadović je postao njegov borac. Njegova izvanredna hrabrost potvrdila se u mnogim teškim borbama ovog bataljona prvih mjeseci 1942. godine u Sandžaku. Zahvaljujući borbama Beranskog bataljona, snage narodnooslobodilačkog pokreta u znatnom dijelu Sandžaka uspjele su da izbjegnu najteže udarce neprijatelja. Doprinos svakog borca ovog bataljona bio je veliki. Iskustvo, izdržljivost i hrabrost Nenadovića isticali su se posebno. Herojski jurišajući na četničke položaje, ubijen je neprijateljskim rafalom na Paljskoj kosi, između Mojkovca i Bijelog Polja, 22. februara 1942. godine.

Narodnim herojem proglašen je 27. novembra 1953. godine. (M. Đ.)

NENEZIĆ Milovana RADOJICA

Rođen je 23. septembra 1921. godine u selu Bročanac, Nikšić, Crna Gora. Zemljoradnik. Član KPJ od 1940. godine.

Osnovnu školu završio je u selu Mrkušici, a četiri razreda gimnazije u Osijeku. Stoga što je rano ostao bez roditelja, morao je da prekine školovanje, i da se vrati u selo Adu, u Slavoniji, da izdržava mladu braću i sestre. U selu se, kao mladić, bavio zemljoradnjom, a uspostavio je vezu s naprednim omladincima, pa je juna 1938. godine primljen u SKOJ. Već aprila 1939. godine izabran je za člana OK SKOJ-a u Osijeku. Bio je učesnik na dva zemaljska savetovanja SKOJ-a u ime sekretarijata OK SKOJ-a za Osijek. Posle propasti Kraljevine Jugoslavije i stvaranja Nezavisne Države Hrvatske, proturale su ga ustaške vlasti u Mačvu. Na tom području, u Klenju i Bogatiću, povezo se s članovima OK za Šabac i Podrinje i učestvovao u pripremanjima i dizanju ustanka. Posle formiranja Podrinjskog odreda, postao je njegov borac, politički komesar desetine, desetar, politički komesar voda i vodnik, ističući se od prvog dana hrabrošću, snalažljivošću i političkim delovanjem. I u toku nemačke operacije u zapadnoj Srbiji (i neprijateljska ofanziva), u nizu uzastopnih akcija i odstupnih borbi, Nenezić je pred neuporedivo nadmoćnijim neprijateljem uvek ispoljavao hrabrost, odlučnost i umešnost u rukovođenju. Naročito je to došlo do izražaja kad je u tom periodu sa svojom desetinom izvodio akcije u pozadini neprijatelja.

Posle poveljenja Podrinjskog odreda do Užica, i povratka njegovih delova u Mačvu, 15. decembra 1941. godine postavljen je za političkog komesara 1. čete 1. poverskog bataljona Podrinjskog odreda. I u tim složenim

Sam je, potom, rukovodio kursom za skojevске rukovodioce u Mrkonjiću i Jajcu. Kao odličan organizator, 1943. ulazi u Pokrajinski komitet SKOJ-a za Bosnu i Hercegovinu, gdje uspješno primenjuje revolucionarno iskustvo iz studentskih dana, stvarajući u nacionalno heterogenoj sredini jedinstven antifašistički omladinski front.

Poginuo je 2. avgusta 1944, između Ključa Petrovca, u neprijateljskom zračnom napadu.

Narodnim herojem proglašen je 20. prosinca 1951. godine. (V. Raj.)

NENADOVIĆ Gavrilo DRAGOMIR

Rođen je 7. aprila 1915. godine u selu Gorazdu, Berane, Crna Gora. Zemljoradnik. U KPJ primljen 1938. godine. U NOB učestvovao od julskog ustanka 1941. Poginuo 22. februara 1942. na Paljskoj kosi, između Mojkovca i Bijelog Polja.

lebljivo. To mu je pribavilo ugled i autoritet, naročito među omladinom. Izvršio je svaki partijski zadatak koji mu je povjeren.

Aktivno je učestvovao u pripremanjima za oružani ustanak. U julskom ustanku se ističe hrabrošću, naročito u napadu na žandarmerijske stanice, a takođe u borbama za oslobođenje Berana, 17. i 18. jula 1941. godine. Istakao se i u borbama za odbranu slobodne teritorije beranskog sreza (krajem jula, i u prvoj polovini avgusta 1941). Odlučno i nepokolebljivo je izvršavao zadatke Partije u borbi protiv reacionara i izdajnika. Novembra 1941, zajedno s Vojom Maslovarićem, upao je u Berane, s ciljem da uništi jednog od najvećih protivnika NOP, predsjednika budimске opštine Tomicu Čukića, koji je mnoge napredne ljude poslao u smrt i italijanske koncentracione logore. Maslovarić je ubio poznatog izdajnika, između njegovih tjelohranitelja, a Nenadović je bio pored njega, obezbjeđujući mu odstupnicu iz grada. I kasnije se ističe podvizima u ubistvu špijuna i narodnih izdajnika Ljuba Kokoševića, Dana Pavelica, Miraša Šćekića i drugih.

uslovima, služeći ličnim primerom, sa svojom četom je u nizu akcija nosio osetne gubitke neprijatelju i kolaboracionističkoj vlasti u Pocerini i Mačvi, sve do marta 1942. godine. Tada je napustio Podrinje i s delovima Podrinjskog i Valjevskog odreda prebacio se u Bosnu, gde je u Foči ušao u sastav Prateće čete Vrhovnog štaba. U Glamoču je, septembra 1942. godine, doneta odluka da se Nenezić prebaci u Slavoniju, gde je postavljen za komandanta bataljona u 1. pusbnskom odredu. S ovim bataljonom se istakao svojom hrabrošću u jurišu na ustaško uporište u selu Španovici. Već 11. oktobra 1942. godine postavljen je za zamjenika komandanta 1. slavonske brigade, a krajem iste godine vršio je dužnost komandanta te brigade. Kada je formirana 17. hrvatska NO brigada, 26. decembra 1942. godine, postavljen je za njenog komandanta. Komandujući 17. brigadom, postigao je niz uspeha već u januaru 1943. godine, u napadu na selo Rajci i delove železničke pruge Zagreb—Beograd. Naročito uspeha s ovom brigadom imao je u izvršavanju naređenja Vrhovnog komandanta od 7. februara 1943, da se pojačaju napadi na neprijateljska uporišta, kako bi se oslabio njegov pritisak na oslobođenu teritoriju (u toku je bila IV neprijateljska ofanziva, odnosno bitka na Neretvi). Izvršavajući to naređenje, 17. brigada je sa svojim komandantom Nenezićem izvojevala niz pobjeda nad ustaško-domobranskim snagama, ističući se naročito u napadu na Pakrac, Viroviticu, V. Pisanicu, Garešnicu, Malu Trnoviticu i Pavlovac. U izveštaju komandanta 4. divizije piše da se 17. brigada, pod komandom Nenezića, naročito istakla u borbama protiv neprijatelja na području Slavonije, Mostovine i Bilogore. Isto tako je, u toku neprijateljske operacije „Braun“ u Slavoniji, 17. brigada imala niz uspeha, a naročito u borbi kod Kamenskijh Sušnjara, i u maju 1943, u napadu

na Voćin. Njeni uspjesi, s komandantom Nenezićem na čelu, protezali su se i na područja van Slavonije, sve do Marije Bistrice i zauzimanja Zlatova (u severozapadnoj Hrvatskoj). Zbog svojih uspeha u komandovanju, naređenjem I slavonskog korpusa od 17. maja 1943. Nenezić je postavljen za zamenika komandanta 10. divizije, a zatim 28. udarne divizije. S ovom divizijom imao je niz uspeha, a naročito u napadu na Kutjevo. U oktobru 1943. postavljen je za načelnika štaba VI korpusa NOVJ; na tom položaju se istakao u organizaciji uništenja uporišta Čaglina, Pakraca i Kule. Zatim je, naređenjem Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske, 29. februara 1944. postavljen za komandanta 28. udarne divizije NOVJ. S tom divizijom istakao se u napadima na neprijateljske kolone na komunikaciji Daruvar—Virovitica, u protivanju neprijatelja iz uporišta Velikih Bastaja i Đulaveca, i drugi put u predelu severozapadne Hrvatske u napadu na Čazmu. Borbeni put 28. udarne divizije NOVJ kojom je komandovao Nenezić proslavljen je nizom pobjeda u borbama sa snagama Vermahta za oslobođenje Srbije, grada Beograda i njegove železničke stanice. Zatim, putevi dobijenih bitaka idu od Obrenovca preko Bijeljine, Doboja i Matojice, sve do Bosanske i Hrvatske Kostajnice, Petrinje i, konačno, do oslobođenja Zagreba. Sve to vreme Neneziću pripadaju zasluge za uspešno rukovođenje i komandovanje 28. udarnom divizijom NOVJ, koja je prošla težak ali slavan put u završnim operacijama za oslobođenje naše zemlje, sve do ulaska u Zagreb 10. maja 1945. godine. U toku NOB bio je jednom teško ranjen.

General-pukovnik Radojica Nenezić posle završetka rata bio je komandant korpusa, armije, načelnik uprave u generalštabu JNA i na drugim dužnostima u JNA.

Nosilac je Partizanske spomenice 1941. i mnogih drugih ratnih i posleratnih odlikovanja.

Narodnim herojem proglašen je 20. decembra 1951. godine. (A. Mi.)

NEŠIĆ D. DORDE

Rođen je 12. maja 1924. godine u Beogradu, Srbija, gde je završio osnovnu školu i mehaničarski zanat. Kao četrnaestogodišnji šegrt, opredelio se za radnički pokret, i već tada izvršava zadatke koje su mu poveravali stariji drugovi, sindikalni i partijski rukovodioci. Na njegovo patriotsko i revolucionarno raspoloženje uticalo je vaspitanje koje je sticao u svojoj porodici. Njegov otac Dragutin, solunski borac, nosilac je Karađorđeve zvezde s mačarima i Obilića medalje.

Okupacija naše zemlje, 1941. godine, zatekla ga je u Beogradu, gde se još više ističe svojom političkom aktivnošću i borbenošću pa je, odmah posle aprilskog rata, postao rukovodilac omladinskog aktiva na Senjaku, u Beogradu. Bio je obavešten o pripremanima ustanaka i o stvaranju partizanskih odreda van Beograda i borbenih grupa u samom Beogradu. Znao je da su neki drugovi otišli u odrede, pa je i sâm jedva čekao priliku da i on pođe njihovim putem. Dvadeset osmog avgusta, posredstvom partijske veze, napustio je Beograd i stupio u Prvi šumadijski odred. Bilo mu je tada 17 godina.

Mada je bio bez ikakve vojničke obuke i iskustva, već prvih dana, u prvim borbama pokazao je veliku hrabrost i požrtvovanost; ni u jednoj borbi nije izostajao iza svojih starijih i iskusnijih drugova.

Posle i neprijateljske ofanzive i povlačenja glavne srpskih odreda u Sandžak, ostao je da se i dalje bori na teritoriji Šumadije. U najteže vreme (od kraja 1941. do 1944.) vreme najžešćih progona okupatora i domaćih izdajnika, ispoljio je veliko junaštvo, snalazljivost i inicijativu, neprekidno gledajući smrti u oči.

U članstvo Komunističke partije Jugoslavije primljen je na svoj devetnaesti rođendan, 12. maja 1943. godine.

Nešić je u Prvom šumadijskom odredu bio najpre borac. Kako je sticao znanje i iskustvo i ispoljavao sve veću hrabrost, tako je dobijao sve veće i odgovornije zadatke i dužnosti. Prvo je desetar, pa zatim komandir čete, prelazi potom na dužnost obaveštajnog oficira bataljona Prve šumadijske brigade i, na kraju, postaje obaveštajni oficir Druge proleterske divizije. I kao borac i kao rukovodilac isticao se velikom hrabrošću i snalazljivošću u napeštim situacijama.

Izvesno vreme poste rata, Nešić je bio oficir UDB-e, pa je učestvovao u svim značaj-

nijim akcijama hvatanja i uništavanja zaostalih i ubačenih neprijateljskih bandi. bio je i u grupi koja je učestvovala u hvatanju Draže Mihailovića.

Posle demobilizacije, bio je na raznim dužnostima. Pored ostalog, bio je direktor spoljnotrgovinskog preduzeća „Progres“ u Beogradu, zatim od 1963—1967. ekonomski savetnik naše ambasade u Kanadi, a od 1967—1972. ekonomski savetnik u Soliji. Sada živi u Beogradu kao penzioner i aktivan je društveno-politički radnik.

Narodnim herojem proglašen je 7. jula 1953. godine. (M. And.)

NEŠIĆ Aleksandra LJUBOMIR

Rođen je 18. decembra 1918. godine, u Zaječaru, Srbija gde je završio osnovnu školu i šest razreda gimnazije, a sedmi i osmi razred i veliku maturu u Kragujevcu. Na Beogradski pravni fakultet upisao se 1937. godine. Zbog siromašnog stanja svoje porodice, živio je vrlo teško. Izdržavao se od zarade koju je ostvarivao poučavanjem slabijih đaka. To mu nije smetalo da redovno daje ispite.

Po svom poreklu Nešić je već bio upućen na radnički pokret. Kao gimnazijalac, bio je vrlo aktivan u redovima napredne omladine. Na fakultetu je nastavio još veću političku aktivnost, pa je, 1939. godine, primljen u Komunističku partiju Jugoslavije. Aktivno je učestvovao u svim akcijama naprednog studentskog pokreta Beogradskog univerziteta. Isticao se svojim govorima na političkim skupovima. Među drugovima na fakultetu bio je omiljen i uvažavan, pa je izabran da rukovodi omladinskom sekcijom Udruženja Timočana i Krajnaca. Aktivno je radio i s radnicima, organizovao političke skupove i štrajkove. Zbog toga ga je policija više puta hapsila. Pred policijom se uvek držao izuzetno hrabro, prkosno i dostojanstveno.

Kada je, početkom 1940. godine, formiran Okružni komitet Komunističke partije Jugoslavije za okrug Zaječar, Nešić je izabran za člana ovog Komiteta. Najviše se angažovao u stvaranju novih partijskih organizacija.

Od prvog dana okupacije radio je na pripremama, organizaciji i dizanju narodnog ustanka. Učestvuje na satanku Okružnog komiteta KPJ za Zaječarski okrug, 28. juna 1941, na Belom Bregu, kada je odlučeno da se formiraju Bojovački, Krajinski i Zaglavljski NOP odred. Posle tog sastanka, svesrdno se predaje stvaranju partizanskih NOP odreda u Krajinskom i Negotinskom srezu.

Nešić je postavljen za prvog komesara

Krajinskog odreda, koji je formiran 1. avgusta 1941, na Šuljevcu kod Metriša. Odred je razoružao žandarmerijske posade na železničkim stanicama Rajac, Tamnič i Brusnik, a zatim zauzeo sresko mesto Salaš.

Združeni odred četnika i žandarma napao je Krajinski odred 29. septembra 1941. godine, na istočnim padinama planine Deli Jovan, kod sela Sikole, iznad Salaša. U toj borbi poginuo je i mladi komesar Krajinskog odreda, i član OK KPJ za okrug Zaječar, u 23. godini.

Narodnim herojem proglašen je 14. decembra 1949. godine. (M. And.)

NIKAČEVIĆ Milutina SLOBODAN KIKO

Rođen je 1912. godine u selu Bistrici, Nova Varoš, Srbija. Posle završene gimnazije, koju je učio u Novoj Varoši i Užicu, nastavio je studije prava u Beogradu. Na Beogradskom univerzitetu se uključio u napredni studentski pokret, gde se isticao predanim radom.

S diplomom pravnika, neposredno pred rat, otišao je na službu u Skoplje. U ovom gradu ga je zatekao i sirom stare Jugoslavije i okupacija zemlje. Posle kapitulacije, aprila 1941. godine, došao je u svoje selo. Odmah se povezao s partijskom organizacijom i učestvovao u pripremama za ustanak. Član KPJ postao je 1941. godine.

U septembru iste godine otišao je u Zlatarsku četu i ubrzo postao vodnik. Na četu i u zajednici sa svojim vođom postiže i prve pobjede u borbi s domaćim izdajnicima. Njegov vod uspešno je izveo prve akciju, kod Buljagića Hana, na putu između Prijepolja i Bistrice. Žestoke borbe, koje su krunisane pobjedom, njegov vod je vodio i s četnicima u

okolini Užica. Novembra 1941. godine, Zlatarsku četu je pohvalio Vrhovni komandant Tito. Nikačević je, nešto kasnije, postao komandant pozadinskog partizanskog bataljona, a zatim komandant 2. zlatarskog bataljona. Nižom značajnih akcija, ovaj bataljon je, pod njegovim rukovodstvom, stekao simpatije i poverenje naroda ovog kraja. U napadima na Zaborak, Drenovu i Kamenu goru pokazao je veliku snalažljivost, hrabrosti i većinu u rukovođenju jedinicama.

Posle odlaska partizanskih jedinica iz Sandžaka, Nikačević je, po odluci Partije, ostao u gerilji s pedesetak boraca. Svojom hrabrošću podizao je moral naroda i boraca. Postao je jedan od najpopularnijih partizanskih rukovodilaca na području Zlatara. U tom periodu je bio član Sreskog komiteta KP za Zlatarski rez.

Širenjem narodnooslobodilačke borbe u ovom kraju, rastao je i broj simpatizera i boraca partizanskih jedinica. Nikačević je 1943. godine odlučio da sa svojim borcima napadne i uništi četnički radio-centar, koji je bio smešten u selu Akmačici. U selu Draževići partizani su našli na neprijateljsku zasedu. Četnici su otvorili vatru. Razvila se žestoka borba. Neprijateljski mitraljez je jednim rafalom zakatio Nikačevićeve noge, tako da su mu obe noge bile presečene.

Borci su poneli svog komandanta, ali je Slobodan tražio da ga ostave i nastve borbu. Drugovi su ga sklonili u običnu borovu šumu, ali četnici su bili nadmoćniji, nadirali su i tražili ranjenog Nikačevića. U jednom trenutku, kada su proizlazili pored Slobodana, on je otvorio vatru i uspeo da rani zloglasnog četničkog komandanta. Iako teško ranjen, gotovo pola sata je vodio borbu s brojnijim i nadmoćnijim neprijateljem. Kada mu je nestalo municije — da ne bi živ pao neprijatelju u ruke — izvršio je samoubistvo. U vreme pogi-

bije bio je organizacioni sekretar Sreskog komiteta KPJ u Novoj Varoši.

Narodnim herojem proglašen je 5. jula 1951. godine. (D. Bo.)

NIKČEVIĆ Ilije RADISLAV

Rođen je 23. januara 1917. godine u Stubici, Nikšić, Crna Gora. Poslije završetka I svjetskog rata, 1919. godine porodica mu se, zbog siromaštva, odselila u Srbiju, u Jagodinu.

U Jagodini je završio osnovnu školu i pošao u gimnaziju, koju je nastavio u Kragujevcu i Čupriji, gdje je maturirao 1935. godine. Poslije toga, upisao je prava na Beogradskom univerzitetu. Još kao srednjokolac, postao je član SKOJ-a, a 1935. član KPJ.

Izuzetno obdaren, brzo je završio studije. Već 1938. godine, kao vanredni student, dao je sve ispite i diplomirao. Poslije odsluženja vojnog roka, zaposlio se kao advokatski pripravnik u Jagodini. Kao istaknuti komunist, neposredno je učestvovao u pripremanju štrajkova među jagodinskim radnicima. Nije se, kao intelektualac, odvajao od radnika; naprotiv, Partija mu je povjeravala zadatke upravo tu, među radnicima. Jedan je od učesnika jagodinske partijske konferencije, kada je izabran u OK KPJ za moravski okrug. U danima oružanog ustanka, na čijem pripremanju je neumorno radio, već je bio sekretar OK KPJ moravskog okruga. Kad je ustanak počeo, našao se u redovima prvoboraca.

Avgusta 1941. godine, s Gojkom Druilovićem pošao je u Raču Kragujevačku i Svilajnac, sa specijalnim partijskim zadatkom. Radislav je imao skriven revolver. Prerušen i seljake,

pošli su vozom. U njemu je bilo dosta njemačkih vojnika, koji su posumnjali u njih, pa su ih skinuli s voza i predali Komandi mješta. Te noći je Belički partizanski odred izvršio akciju na željezničku stanicu Lanište. U Komandi mješta, Nikčevića su počeli da saslušavaju i šamaraju, dok se njegov drug Druilović nalazio pod stražom ispred zgrade. Odrvažni komunist Nikčević nije mogao da podnosi mučenje i ponižavanje, pa je izvadio pištolj i počeo da puca. Nastala gužva iskoristio je Druilović i pobjegao. Poslije toga, Nikčevića su tukli do besvijesti, i izmrcvarenog vezali ga za kola. Proveli su ga, unakaženog, kroz Jagodinu. Potom su ga vratili u Miloševo, gdje su ga prisilili da samom sebi iskopa grob. Tu su ga strijeljali, ne mogavši da od njega saznaju bilo šta o partizanima. Prkosio im je do kraja, i tako pokazao kako umiru komunisti.

Nijemci su strijeljali i njegovog starog oca Iliju.

Narodnim herojem proglašen je 7. jula 1953. godine. (G. Kil.)

NIKOLAJEVIĆ Stevana SINIŠA

Rođen je 11. decembra 1914. godine u Pirotu, Srbija, u sedmočlanoj porodici. Otac mu je bio profesor nemačkog i latinskog jezika. Učio je školu u raznim mestima Srbije. Maturirao je u Beogradu, u Trećoj muškoj gimnaziji, 1933. godine. Posle mature, primljen je u Vojnu akademiju, koju je završio 1936. godine. U vreme izbijanja aprilskog rata bio je intendantski poručnik 3. artiljerijskog divizionu u Beogradu.

Po prirodi je bio tih, povučen, veoma ponosit i pravdoljubiv. Zbog takvih svojih osobina bio je omiljen među drugovima u gimnaziji i Vojnoj akademiji. Te njegove karakterne crte i vojnička sposobnost ogromno su mu podigle ugled.

Kad je izdajnik Milan Nedić formirao srpsku vladu, počelo je organizovanje vojnih jedinica. Sve oficire koji su izbegli zarobljavanje regrutovali su u novu vojsku. Sinišu su, takođe, uključili u Nedićevu "stražu". Međutim, on nije hteo da obuču tu uniformu izdajnika i nemačkih slugu. „Ja moram da napustim ove izdajničke formacije“, rekao je. Prilika za to ukazala mu se kad je, s grupom oficira i komorom materijala, u kojoj je bila i kasa sa 100.000 dinara, bio upućen u Šabac, da bi se priključio tamošnjim jedinicama, koje su se borile protiv partizana. „Idite vi napred“, rekao je oficirima, a ja ću vas stići s komorom.“ Međutim, kad je ostao sam s komorom, Siniša je promenio pravac i, umesto u Šabac,

došao u Žarkovo, kod zeta Vasila Ivanova Cileta iz Caribroda (Dimitrovgrad), predratnog komunistu i saradnika partizana.

Iz Žarkova otišao je u Posavski odred, koji je u to vreme operisao na tom terenu.

U odredu su ga dočekali s izvesnim nepoverenjem, jer je došao bez partijske, odnosno partizanske veze. Međutim, njegovom učešću u borbama na Rudniku i u Posavini brzo je raspršilo nepoverenje u bivšeg kraljevskog poručnika. U odredu je postao komandir čete 2. bataljona. Uvek je bio u prvim redovima u borbi i jurišu, prvi dobrovoljac kad su se izvlačili ranjenici. Principijelan i odlučan, hrabar i osećajan, neobično strpljiv i izvanredno spretn u odnosu s ljudima, bio je jedan od najvoljenijih i cenjenih vojnih rukovodilaca u odredu. Jednom rečju, bio je komandir i drug za kojeg su borci bili spremni sve da učine. Takva je bila njegova ratna karakteristika u

predlogu da bude primljen za člana KPJ, podnetom novembra 1941. godine.

Posle neprijateljske ofanzive, partizanske jedinice iz zapadne Srbije povukle su se u Sandžak, a onda u Bosnu. Tako je, 21. decembra, 2. bataljon Posavskog odreda ušao u sastav 1. proleterske brigade kao 6. beogradski bataljon.

U noći između 6. i 7. januara 1942. godine bataljon je pregazio Lim. Siniša je dva puta gazio, da bi pomogao drugovima iz svoje čete da pređu reku. Kao komandir 3. čete, to nije morao da čini.

Posle formiranja 1. proleterske brigade, ušao je u njen sastav, gde se kao vojni rukovodilac posebno istakao u borbama koje je njegov 6. bataljon vodio kod Duvna s jakim neprijateljskim snagama. U tom sukobu, odlučujuću ulogu odigrala je Sinišina četa. Neprijatelj je izgubio 80 vojnika. S jednim vodom

Siniša je zašao ustašama iza leđa, i probio se u Duvno. Na zidove gradića partizani su ispisali velikim slovima: „Duvno je naše, 2. avgust 1942. Beogradski bataljon.“

Posle ovog uspeha, usledila je pohvala Vrhovnog štaba i Vrhovnog komandanta za hrabrost i umešnost u vođenju bitke. Siniša je postavljen za komandanta 6. beogradskog bataljona.

U borbi za Teslić, 1. i 2. januara 1943. godine, 2. crnogorski i 6. beogradski imali su zadatak da napadnu grad sa severoistoka, a glavina partizanskih snaga sa zapada. Borci su prešli reku Usoru i pošli grebenom koji se te strane okružuje grad. Ubrzo su naišli na neprijateljske bunkere i rovove, zaposednute od zdrugovaca-ustaša, koji su vojnički bili pripremani u Nemačkoj; izgrađeni na golim čukama, bunkeri su bili veoma nepristupačni. Ako bi se jurilo na njih, partizani bi pretrpeli velike gubitke. Siniša se odlučio na uništenje bunkera minobacačima. Naredio je da bataljon ostane u zaklonima, a preuzeo je na sebe uništenje bunkera, što je s uspehom i obavio.

U V neprijateljskoj ofanzivi, u bitkama na Sutjesci, bio je zamenik komandanta 6. krajiške brigade. Na ovu dužnost postavljen je aprila 1943. godine. Zbog svojih izvanrednih vojničkih i ljudskih kvaliteta, jula iste godine postavljen je za načelnika štaba 17. istočno-bosanske divizije.

Kao izvanredno hrabrom i sposobnom vojskovođi, poveren mu je jedan od najodgovornijih zadataka: da iz Šehovića, uz pomoć 6. bosanske brigade, prebaci veliki broj ranjenika na Majevicu.

Kad je trebalo da brigada krene sa ranjenicima, 12. jula 1943. naišla je nemačka Vražja divizija iz pravca Tuzla—Zvornik. Siniša je sa članom štaba brigade razgledao sekciju terena, tražeći najpogodniji put za izvlačenje ranjenika. U tom trenutku, usmrtila ga je granata. Borci su ga sahranili u obližnjoj uvali i nastavili izvlačenje, uz pucnje topova i teških mitraljeza.

Narodnim herojem proglašen je 20. decembra 1951. godine. (Sl. Po.)

NIKOLIĆ *Nikole* VOJIN VOJVO

Rođen je 16. novembra 1914. u Miločani-ma, Nikšić, Crna Gora, u porodici crnogorskog oficira.

Detinjstvo je proveo u austrougarskoj okupaciji. Njegov otac je bio imerniran; posle povratka iz zarobljenštva, kao federalist, nije odobravao način na koji je bila stvorena Jugoslavija i nije prihvatio službu oficira; zbog

svojih političkih stavova osuđen je na tri godine zatvora.

Vojo je završio gimnaziju u Nikšiću. Kao dak, uključio se u napredni omladinski pokret i učestvovao je u protestnim demonstracijama, a u toku raspusta okupljao je seosku omladinu i politički radio s njom.

Septembra 1933. upisao se na Tehnički fakultet Beogradskog univerziteta. Iste godine primljen je u Komunističku studentsku organizaciju (koja je nešto kasnije reorganizovana u SKOJ), zatim izabran za sekretara jedne njene jedinice i imenovan u Fakultetski komitet. Član je KPJ od 1933. godine. To je period obnove naprednog studentskog pokreta, koji je, od uvođenja šestojanuarske diktature, pretrpeo mnoge udarce i bio kadrovski desetkovan; ali, to je i period obnove i organizaciono-političkog jačanja Partije i razvijanja njenih akcija i aktivnosti u glavnom

gradu. Na tim zadacima Vojo Nikolić je dugo i s uspehom radio. Zbog takvog rada, već sledeće (1934) godine bio je sekretar Fakultetskog komiteta i član Univerzitetskog komiteta KPJ.

U aprilskoj provali 1935. godine, u Beogradu, bio je uhapšen. U istražnom zatvoru proveo je više od šest meseci. Izveden je pred Sud za zaštitu države; zbog nedostatka dokaza, pušten je na slobodu.

Bio je član prvog Akcionog odbora studentata Beogradskog univerziteta i jedan od organizatora aprilskog štrajka studentata i borbi za ukidanje višegradskog koncentracionog logora. Aprila 1936, zbog organizovanja studentskog štrajka, bio je isključen s fakulteta na godinu, i proteran u rodno mesto. Bez obzira na izrečenu kaznu, on se ubrzo vratio u Beograd i u njemu nastavio revolucionarni rad.

Posle raspuštanja organizacije SKOJ, dobio je zadatak da na Tehničkom fakultetu formira partijsku organizaciju. Kada je izvršio ovaj zadatak, postao je član Univerzitetskog komiteta KPJ i član Pokrajinske komisije SKOJ-a za Srbiju. Polovinom 1937. godine, posle odlaska sekretara Univerzitetskog komiteta, Đoka Kovačevića, u Španiju, bio je sekretar ovog Komiteta. Početkom 1938. godine bio je instruktor MK KPJ za Beograd, a krajem godine vraćen je na partijski rad na Univerzitetu i izabran za sekretara Univerzitetskog komiteta KPJ. Ponovo prelazi na dužnost u MK KPJ Beograda — početkom 1939. godine — i radi kao partijski instruktor ovog Komiteta na području Karurbume, i organizacijama u preduzećima vazduhoplovne industrije „Ikarus“, „Beometal“ i tekstilne industrije. Ujue učestvovao u organizovanju i rukovođenju štrajkom radnika tekstilne industrije na Karurbumi, radnika Električne centrale u Beogradu i štrajku aeronautičara. U vreme štrajka aeronautičara bio je provaljen kao jedan od organizatora i rukovodilaca štrajka, i uhapšen. Podvrgnut je mučenjima. Poltacija je materala štrajkolonce da ga prokažu kao organizatora štrajkova. Sva nastojanja policije da iznuđe bilo kakvo priznanje ostala su bez rezultata — Nikolić nije rekao ni reči. Posle istrage, bio je upućen u koncentracioni logor u Beleuč; ali, kako je, dok je sproveden (to je trajalo 15 dana), logor bio raspušten — proteran je u rodno mesto, bez prava da se vrati u Beograd.

Ubrzo se ponovo vraća u Beograd, i biva izabran za sekretara Univerzitetskog komiteta i člana Mesnog i Okružnog komiteta KPJ za Beograd.

Pored istaknutih partijskih funkcija i rada na organizovanju štrajkova, Vojo Nikolić je u fazi borbe protiv fašizacije zemlje, koju je organizovala KPJ, bio predsednik Studentskog odbora za odbranu zemlje na Beogradskom univerzitetu i studentski predstavnik u Radničkom odboru omladinskih organizacija.

Rat ga je zatekao u Beogradu, gde je, po direktivi Partije, radio na specijalnim zadacima. S grupom komunista odlazi u Crnu Goru, i javlja se u dobrovoljce za odlazak na albanski front. Posle kapitulacije Jugoslavije, vraća se u Beograd, a potom odlazi na rad u Niš. Pošto je provaljen, preko Prokuplja i Kosova prelazi u Crnu Goru.

Po odluci PK KPJ za Crnu Goru i Boku, 9. jula 1941, upućen je za delegata PK u zapadnu Boku (istovremeno je delovao i kao instruktor OK Nikšić). Od tada do maja 1943. jedan je od organizatora i rukovodilaca borbe u nikšićkom okrugu. Član Okružnog komiteta postao je oktobra 1941. Zamenik komesara Nikšićkog NOPO bio je od aprila do juna 1942. godine. To je bilo vreme velikog uspona

ustanka — oslobođena je gotovo cela teritorija okruga sem gradova, formirana dva jaka NOP odreda, izgrađena vlast — ali i vreme snažne okupatorsko-kvislinške ofanzive, opadanja ustanka i teških borbi, posle kojih su se partizanske operativne jedinice povukle u Bosnu.

Gotovo godinu radio je kao partijski radnik u pozadini. U uslovima progona, masovnog terora i stalnih vojnih akcija neprijatelja, uspešno je delovao.

Maja 1943. imenovan je za političkog komesara 4. proleterske brigade. Brigada je u petoj ofanzivi vodila teške borbe na sektoru Kolašina, u Pivi, na Sutjesci i u probojima na Zelengori i komunikaciji Foča — Kalinovik. Ušli su u legendu podvizi njenih boraca na Ljubinom grobu; visoko su cenjeni vojni uspesi brigade u Pivi i na Sutjesci. Vodila je teške borbe u istočnoj Bosni, Sandžaku i Crnoj Gori u leto i jesen 1943, i imala istaknutu ulogu u lomljenju kontrarevolucije u Crnoj Gori. Dva puta je prodirala u Srbiju, i tamo vodila žestoke borbe. U svim tim teškim poduhvatima Vojo Nikolić je ispoljio izuzetnu hrabrost i pregalaštvo. U proleće 1944. imenovan je za načelnika personalnog odeljenja 2. udarnog korpusa, a od oktobra 1944. do kraja marta 1945. godine na dužnosti je komesara ove jake jedinice. Korpus je izveo završne operacije za oslobođenje Crne Gore, Sandžaka i Hercegovine, i učestvovao u Mostarskoj i Sarajevskoj operaciji.

Aprila 1945. imenovan je za pomoćnika načelnika Političke uprave JA. Iste godine kada je formirano prvo Opučništvo CK KPJ za JA, bio je imenovan za njegovog sekretara. Vršio je i druge istaknute funkcije: komesar Vojne oblasti, pomoćnik ministra narodne odbrane, državni podsekretar u DSN0, generalni direktor Jugoslovenskih železnica, predsednik Odbora za narodnu odbranu Savezne skupštine... Dugo je bio član Opučništva CK SKJ za JNA, a biran je i za člana CK Crne Gore.

Rezervni je general-pukovnik i član Saveta Federacije.

Narodnim herojem proglašen je 10. jula 1952. godine. (G. Kil.)

NIKOLIĆ VUJICA ŽIVOJIN BRKA

Rođen je 19. januara 1911. godine u selu Stolu kod Babušnice, Srbija, u mnogočlanoj seljačkoj porodici. Pohadao je gimnaziju u Kumanovu, u čiju se okolinu njegova porodica, u potrazi za zemljom, doselila 1914. godine. Zbog loših materijalnih prilika, prekinuo je

školanje i zaposlio se kao službenik u opštini Orašac, kraj Kumanova. Posle odsluženja vojnog roka, 1934. godine stupio je u službu finansijske kontrole, i do 1941. godine službovao najpre u Kreševu, kod Sarajeva, a potom u Leskovcu. U Kreševu se povezao s radničkim pokretom. Godine 1939. je, zbog revolucionarne aktivnosti, hapšen.

Posle okupacije, vratio se u Leskovac i odmah uključio u pripreme za ustanak. Kao službenik u Grdelici od jula 1941. održava veze s Leskovačkim partizanskim odredom na Kukavici. Zbog ovog rada, uhapsili su ga četnici Koste Pećanca, novembra 1941. Početkom decembra iste godine odlazi u Babički NOP odred.

U ovom odredu pokazao se kao hrabar borac. Osobito se istakao u borbi na Biljanici, prilikom zauzimanja i rušenja mosta preko Južne Morave, zbog čega je, 4. februara 1942. pohvaljen pismenom naredbom štaba Babičkog odreda.

Marta 1942. je, s delom Babičkog odreda, prešao na teren Crne Trave i Lužnice. Posle nekoliko uspešnih akcija, početkom juna 1942. postavljen je za komandanta novog Babičkog odreda u Crnoj Travi. U najkritičnijoj etapi razvika NOP-a u Srbiji, u jesen 1942. organizuje Vranjski NOP odred „Sima Pogačević“, s kojim, oktobra 1942. prodire na Skopsku Crnu Goru — Karadak, zbog povezanja s makedonskim Skopskim NOP odredom. Tada preuzima komandu u operativnom štabu za Vranjski i Kosovski NOP odred „Zejnel Ajdini“. Uspešno napada na rudnik Lojane, u neposrednoj blizini Kumanova. Napad je imao veliki odjek u ovom kraju.

Posle povratka sa Skopske Crne Gore — Karadaka, decembra 1942. kao komandant objedinjenih snaga Vranjskog i Babičkog NOP odreda rukovodi napadima na „Momen Ka-

men“, Crnu Travu i Mlačiste, kada počinje stvaranje slobodne teritorije Crna Trava — Lužnica. Veštim manevrom, sprečava neprijatelja da opkoli i uništi odred februara 1943. u Crnoj Travi.

Prilikom reorganizacije partizanskih snaga, početkom marta 1943. i formiranja 2. južnomoravskog NOP odreda, postaje komandant 3. bataljona. Tada učestvuje u napadu na Crnu Travu, gde je i ranjen. U kritičnom periodu po odred, posle pogibije Ratka Pavlovića Čička, uspešno izvlači snage odreda iz obruče. U junu 1943. organizuje napade na Sv. Iljuju, Trgoviste, Đerman, Prohor Pećinjski, Klenike, gde se stvara nova slobodna teritorija.

Avgusta 1943. postaje komandant 2. južnomoravskog NOP odreda, s kojim u jesen 1943. postiže značajne uspehe i razbija pokušaje bugarskih okupacionih snaga da ponovo okupiraju slobodnu teritoriju. Krajem 1943. i početkom 1944. odred je, pod njegovom komandom, razbio pokušaj nadmoćnih snaga bugarskih trupa da koncentričnim napadom unište odred.

Kao komandant operativnog štaba, predvodi srpske, makedonske i kosovske bataljone u borbama protiv bugarsko-kontraških snaga na Ilincu i Buzovici, a potom i u razbijanju četnika kod Seaca.

Početkom marta 1944. postaje komandant 6. južnomoravske odnosno 8. srpske brigade, a u toku majaške neprijateljske ofanzive i komandant 22. divizije. U toj ulozi, u borbama na Tumbi i Talambasu odbija napad bugarskih pukova na Crnu Travu i Lužnicu, a zatim rukovodi borbama za razbijanje četničkih formacija na Suvoj planini i na Okruglici. U junu 1944. komanduje napadom 22. divizije na Leskovac, a zatim i na Grdelicu. Ofanzivnim dejstvima u Zaplanju i Babičkoj gori, 22. divizija je doprinela slabljenju udara okupatora po divizijama NOVJ u rejonu Toplice — Puste Reke i Porečja u julu 1944. Sa 22. divizijom vrši rušenje mostova 26. avgusta 1944. godine, čime je onemogućeno povlačenje nemačke grupe armije „E“ iz Grčke ovim pravcem prema Beogradu. Potom rukovodi divizionim u operacijama za oslobođenje Srbije, a kasnije je zamenik komandanta XIII korpusa NOV.

Žvojin Nikolić Brka je najistaknutiji vojni rukovodilac u južnoj Srbiji u toku rata. Svojim kvalitetima i zalaganjem veoma je doprineo da se u ovom kraju Srbije razvije, i za sve vreme rata održi snažno žarište NOP-a.

Posle oslobođenja, poverene su mu visoke vojne dužnosti, kao što su: zamenik komandanta armije i načelnik štaba korpusa. Završio je VVA JNA 1950. godine, a penzionisan je, po ličnoj molbi, 1961. godine, u činu general-majora.

Na kraju rata bio je član AVNOJ-a, odnosno Privremene skupštine Jugoslavije i ASNOS-a. Bio je savezni narodni poslanik u tri saziva (1945—1959), i republički poslanik 1946—1950, kao i član Prezidijuma ASNOS-a 1944—1946. godine. Napisa je monografije: „22. divizija“ i „Južna Srbija u NOR-u 1941—1945. godine“.

Narodnim herojem proglašen je 6. jula 1953. godine. (M. And.)

NIKOLIŠ *Mihajlo* GOJKO

Rođen je 11. avgusta 1911. godine u selu Sjeničak, Vrginmost, Hrvatska. Potječe iz svešteničke porodice. Osnovnu školu je završio u Sjeničaku, a gimnaziju u Karlovcu i Sremskim Karlovcima. Medicinu je studirao u Beogradu; diplomirao je 1936. Još u vrijeme studija, Nikoliš je na Beogradskom univerzitetu pristupio revolucionarnom pokretu i postao član SKOJ-a, 1934, a član KPJ 1935. godine.

Kadrovski vojni rok služio je u Nišu i Beogradu. Tu završava i kurs za usavršavanje vojnih liječnika.

Već istaknuti komunist, Nikoliš 1937. odlazi, s drugim Jugoslavenima, iz Beograda u Španiju, da pomogne borbu španskog naroda. U činu sanitetskog poručnika vrši dužnost upravnika bolnice u Pontonesu, kod Albacete, a zatim dužnost bataljonskog liječnika 11. internacionalne brigade u vrijeme bitke na rijeci Ebru, 1938. godine.

Septembra 1940. postije devet mjeseci provedenih u logorima u Francuskoj, vratio se u Jugoslaviju, gdje je odmah upućen na prisilni boravak u selo Sjeničak, do početka 1941. godine. Sedmog aprila 1941, po nalogu Partije, odlazi iz Zagreba u Sarajevo, s tadašnjom procjenom da će u Bosni biti dat odlučan otpor okupatoru. Međutim, slijedi brza kapitulacija, i Nikoliš se vraća na Kordun, u rodno selo. Tu se odmah uključuje u rad partiskih organizacija na pripremama za oružanu borbu. Organizira proslavu 1. maja i održava niz sastanaka s komunistima i ljudima u više sela, objašnjavajući da će pravi rat tek početi, i zato se valja pripremiti i prikupiti što više oružja. Po zadatku Pajrtije, odlazi u Beograd, gdje stupa u vezu s partijskom organizacijom, i s Blagojem Neškovićem stvara partijsku ćeliju, da skuplja sanitetski i drugi materijal. Njegov zadatak je bio da s ostalim komunistima vrši pripreme među liječnicima za preuzimanje sanitetske službe u Beogradu ako bude ustanka u gradu.

19. avgusta 1941. godine, po nalogu Partije, odlazi za liječnika u Kragujevački partizan-

ski odred. Već u drugoj polovini novembra 1941. nalazi se u Užicu, na dužnost referenta saniteta Vrhovnog štaba NOVJ. Od tada do kraja rata ostaje na ovoj dužnosti, sa zadatkom da organizira i usavršava sanitetsku službu u partizanskoj vojsci. S 1. proleterskom brigadom, januara 1942. godine, Gojko učestvuje u maršu s Romanije preko Sarajevskog polja i Igman-planine, gdje se posebno ističe u spasavanju velikog broja promrzlih partizana. Februara iste godine, Nikoliš u jugostočnoj dijelu Bosne organizira sistem partizanskih bolnica: Foča — Goražde — Čajniče — Piva. Ni saznanje o ubistvu supruge Ivanke, u ustaškoj policiji u Zagrebu 1942, kao ni umorstvo brata Dušana u beogradskoj policiji,

postije desetodnevno mučenje, ne zaustavija komunistu dr Gojka Nikoliša na njegovom revolucionarnom putu.

Od juna do avgusta 1942. godine organizira transport više stotina ranjenika u velikom maršu proleterskih brigada iz Crne Gore prema Bosanskoj krajini. Odmah poslije dolaska u Bosansku krajinu, Gojko organizira izgradnju bolnice u okolini Petrovca i Drvara, a već krajem septembra iste godine rukovodi Prvim kongresom partizanskih liječnika u Bosanskom Petrovcu, gdje ima referat o organizaciji sanitetske službe u uslovima partizanskog ratovanja. Objavljeni referat u „Biltenu“ Vrhovnog štaba bio je osnova za izradu statuta sanitetske službe NOVJ.

U vrijeme četvrte neprijateljske ofanzive, Nikoliš rukovodi pokretom 4500 ranjenika i bolesnika iz Bosanske krajine u pravcu Neretve i Crne Gore. Osobite zasluge pripadaju dr Gojku Nikolišu što uspijeva da, u najtežoj situaciji, u bici na Neretvi, među skupljenim ranjenicima — koji su bili izloženi napadima jakih njemačkih, četničkih i italijanskih snaga u prozorskoj kotlini — održi red i organizira

njihovo spasavanje. Njegov je uspjeh time bio veći što je 75 odsto bilo bolesno od tifusa.

Nikoliš se uspio braniti bolesti sve do dolaska u Glavatičevo, gdje je činio posebne napore u zbrinjavanju boraca 7. banijske udarne divizije, obolele od tifusa, kada je i sam obolio od pjegavca i zapaljenja pluća. Poslije ležanja od svega nekoliko dana, u žljezničkom tunelu kod Drine, mada još bolestan i iscrpljen, prisustvuje sastanku Vrhovnog štaba na kojem su se donosile mjere za spasavanje ranjenika i bolesnika, i očuvanje zdravih boraca.

Poslije ozdravljenja, Nikoliš pokreće „Biltenu“, organ sanitetskog odsjeka Vrhovnog štaba. Probivši se iz obruča V neprijateljske ofanzive, formira sanitetsku školu u Jajcu, u kojoj završava sanitetski kurs više od 200 partizanskih bolničarki i bolničara. Kao i mnogo puta ranije, i u vrijeme desanta na Drvar Nikoliš se, ranjen, tuče s neprijateljem. Organizira sanitetsku službu u vrijeme boravka Vrhovnog štaba na Visu. Upravo zahvaljujući njemu, sanitetska služba je bila u stanju da izvrši i najveće zadatke u velikim bitkama za oslobođenje zemlje, a posebno u oslobođenju Beograda i na sremskom frontu. Nikoliš ima neprocjenjive zasluge za razvitak sanitetske službe u jedinicama NOV. Posebno je doprinio organizaciji partizanskih bolnica u južnoj Italiji.

U toku NOR-a, Nikoliš je vijećnik I i II zasjedanja AVNOJ-a i vijećnik I, II i III zasjedanja ZAVNOH-a. Poslije oslobođenja zemlje, narodni je zastupnik za kotar Vrginmost Ustavotvornog sabora NRH, narodni zastupnik za izborni kotar Vrginmost drugog saziva, i poslanik Savezne skupštine u više saziva. Član je CK KPH i član Oponuštva CK SKJ za organizaciju u JNA, ambasador u Indiji, i načelnik sanitetske službe u JNA. Član je komiteta za narodno zdravlje Vlade, i član Savjeta za narodno zdravlje FNRJ, predsjednik Naučnog društva za istoriju zdravstvene kulture Jugoslavije, član Savjeta Beogradskog univerziteta, počasni predsjednik Međunarodnog komiteta vojne medicine i farmacije.

Sada je general-pukovnik u penziji i član Srpske akademije nauka i umetnosti u Beogradu.

Nosilac je Partizanske spomenice 1941. i mnogih visokih odlikovanja i priznanja.

Narodnim herojem proglašen je 20. decembra 1951. godine. (Du.Za.)

NIKOLOV Antona JORDAN ORCE

Rođen je 1916. godine u Skopju, Makedonija, u vrlo siromašnoj porodici.

Posle osnovne škole, učio je krojački zanat u Skopju. Kao učesnik sindikalnog pokreta, dolazi do knjiga u kojima se govori o izlasku iz bede, naročito organizovanom borbom Komunističke partije.

Njegova politička aktivnost se razvija naglo, ne postepeno. Brzo postaje član Međustrukovnog sindikalnog odbora i odbora za štrajkove. Za člana KPJ primljen je 1935. godine. Njegovu delatnost u revolucionarnom radničkom pokretu policija je uočila, pa je često hapšen. Ali, nisu ga mogli zastrašiti, i on nastavlja da organizuje radnike, predvodi demonstracije i govori štrajkačima.

U toku 1937. godine služi vojni rok u Zagrebu, gde se povezuje s komunistima i vešto izbegava hapšenje. Godine 1939, opet je u Skopju, gde se svojim radom ističe kao jedan od najiskusnijih komunista, i postaje član PK KPJ za Makedoniju. Policija stalno prati njegovo delovanje i skuplja dokazni materijal. Konačno, posle ilindenskih demonstracija 1940. godine, kao sekretara MK KPJ u Skopju, policija ga hapsi i stavlja na teške fizičke muke, da bi od njega izvučla priznanje. Ali, on se herojski drži, i postaje poznat i van Skopja. Izveden je pred Sud i osuđen na dve godine zatvora. Zatvor je izvesno vreme izdržao u Velikoj Kikindi, a zatim je prebačen u Sremsku Mitrovicu. Tamo je robijao s poznatim jugoslovenskim revolucionarima.

Na V zemaljskoj konferenciji izabran je za kandidata za člana CK KPJ.

Fašistička okupacija zemlje zatekla ga je u sremskomitrovičkom zatvoru. U avgustu 1941. godine, uz pomoć sremskih partizana, pobe-
30

prokopani podzemni kanal. Posle bekstva iz zatvora, otišao je na slobodnu teritoriju, u Užice, prijavio se Vrhovnom štabu i dobio zadatak da ode u Makedoniju i radi na organizovanju oružanog ustanka protiv okupatora.

Bugarski okupatori su dobro čuvali granicu koju su postavili na jugu Srbije, tako da je ilegalni prelazak bio veoma težak. U prvom pokušaju prelaska granice Orce nije uspeo, i morao je da se vrati. Drugi put je pokušao da pređe granicu kod Vladičinog Hana, uz pomoć Mesne partijske organizacije. Međutim, i ovog puta je naišao na graničnu zasedu. Bio je prinuđen da prihvati neravnomernu borbu u kojoj je, 4. januara 1942, smrtno pogođen.

Narodnim herojem proglašen je 29. jula 1945. godine. (K.So.)

NIKŠIĆ Koste BORDE JOHAN

Rođen je 3. maja 1922. godine u Bešenovu, Sremska Mitrovica, Vojvodina.

Veliki uticaj na političko opredeljenje Đorđa Nikšića izvršio je njegov otac, Kosta, dugogodišnji član KP, sekretar mesne partijske organizacije. Uključivanje Đorđa u revolucionarni pokret ogledalo se kroz različite forme (proučavanje i širenje napredne štampe i literature, prisustvovanje ilegalnim sastancima, istupanja protiv režima i sl). Ovakva njegova aktivnost brzo je zapažena, tako da je 1939. godine postao član SKOJ-a. Godine 1940, sa grupom revolucionarno nastrojenih omladinaca, našao se u istražnom zatvoru, odakle je, nakon dva meseca saslušavanja i maltretiranja, usled nedostatka dokaza pušten na slobodu. Po izlasku iz zatvora razvija veoma plodonosan revolucionarni rad, da bi iste godine postao član Okružnog komiteta KPJ za Srem, a januara 1941. godine i član KPJ.

Nakon aprilskog rata 1941. aktivno se uključio u pripreme za otpor okupatoru i organizovanje narodnog ustanka. Odmah po izbijanju ustanka našao se u prvim redovima boraca, stupivši, avgusta 1941. godine, u Fruškogorski partizanski odred. Pokazavši u borbennim okršajima hrabrost i organizatorske sposobnosti, aprila 1942. godine postaje komesar čete Fruškogorskog partizanskog odreda.

Uporedo sa borbenim akcijama odvoja se i njegovo političko angažovanje. Po partijskoj odluci, početkom 1943. godine povučen je iz operativne jedinice, da se kao član OK SKOJ-a posveti partijskom i skojevskom radu. Jula 1943. postaje sekretar Okružnog komiteta SKOJ-a za Srem i član Okružnog komiteta KPJ za Srem, radeći neumorno na učvršćenju i omasovljenju skojevske organizacije. Kroz ova-

kov rad, njegove političke i organizatorske sposobnosti došle su do punog izražaja. Maja 1944. postaje član Pokrajinskog komiteta SKOJ-a za Vojvodinu, a na I kongresu antifašističke omladine Vojvodine (27—30. decembra 1944) izabran je za predsednika USAOV-a.

Brojni su primeri iz rata koji osvetljavaju lik borca i revolucionara Đorđa Nikšića. Kao veoma ilustrativno može da posluži nekoliko primera.

Kada su fruškogorski partizani na čelu sa Boškom Palkovljevićem Pinkijem, 22. avgusta 1941. omogućili bekstvo 32 politička zatvočenika iz sremskomitrovačke kaznionice, prva veza koja ih je povelala od Glavice dublje u Frušku goru, na brdo Tancoš, bila je grupa fruškogorskih partizana na čelu sa Đorđem Nikšićem i Simom Relićem. Prihvatanje političkih zatvo-

renika, istaknutih komunista iz čitave zemlje, i njihovo prebacivanje na slobodnu teritoriju imalo je veliki značaj za razvoj NOP-a, kako u Vojvodini tako i u čitavoj Jugoslaviji.

Neustrašivost i borbeni Nikšićevi kvaliteti došli su do izražaja i prilikom napada na žandarmerijske stanice u Bešenovu i Šuljmu, u borbama na Dvorcu, i dr.

Kao komesar 4. čete 1. bataljona (Fruškogorski) novoformiranog Sremskog odreda, pokazao je izuzetnu hrabrost i snalažljivost prilikom velike neprijateljske ofanzive na Frušku goru, avgusta 1942. godine. Držeći uporno odstupnicu tokom dvodnevnih borbi, 4. četa, čiji je komesar bio Nikšić, dala je veliki doprinos uspešnom izvlačenju iz neprijateljskog obruča glavnine partizanskih snaga na bezbednije položaje. Ofanziva, u kojoj je uzelo učešće oko 15.000 neprijateljskih vojnika (nemacke snage, ustaše, domobrani) doživela je potpun neuspeh.

Sa revolucionarnim radom nastavio je i po oštobenju zemlje, angažujući se na oživo-

tvorenju brojnih zadataka koje je KPJ postavila na planu izgradnje novih društvenih odnosa. Obavljao je niz veoma odgovornih funkcija. Bio je sekretar Okružnog komiteta KPJ za Srem, član PK KPJ za Vojvodinu, a marta 1948. godine postao je sekretar SK KPJ za Rumu. Uporedio sa praktičnim političkim angažovanjem, radi i na sopstvenom teoretskom uzdizanju, tako da 1949. godine u Beogradu završava Višu političku školu „Đuro Đaković“. Ubrzo postaje sekretar SK KPJ za Sremsku Mitrovicu, a od 1958. godine član je PK SKS za Vojvodinu i pokrajinski sekretar za poljoprivredu. Godine 1963. izabran je za saveznog poslanika za sremskomitrovački srez. U periodu 1967—1969. bio je poslanik Veća naroda Savezne skupštine. Sada kao penzioner živi u Novom Sadu. Rezervni je potpukovnik JNA. Nosilac je nekoliko visokih odlikovanja.

Za narodnog heroja proglašen je 26. septembra 1953. godine. (Lj. Ce.)

NOVAKOVIĆ Mitra GRUJO

Rođen je 23. aprila 1913. godine u Sokoku, Bosna i Hercegovina. Potiče iz činovničke porodice. Do 1941. godine nalazio se na školovanju. Gimnaziju je pohađao u Foči, Bosanskoj Gradišci, Sarajevu i Banja Luci, a pravne nauke studirao je na Beogradskom univerzitetu, gdje je i diplomirao.

Još u višim razredima gimnazije uključio se u napredni omladinski pokret i učestvovao u đackim štrajkovima i sukobima s frankovcima u banjalučkoj gimnaziji, a, neposredno poslije mature, i u demonstracijama protiv Jevtićevog režima. Godine 1933. postao je član SKOJ-a. Od tada aktivno radi na organizovanju šumarskih radnika na Romoniji i oko Han-Pjeska; u Sokoku i okolnim selima formira kružke naprednih seljaka. U vrijeme studija u Beogradu još se više aktivira u radu sa studentskom omladinom. Kao član Zemljoradničkog kluba, ušao je u Ujedinjenu studentsku omladinu. Član KPJ postao je 1936. godine i učestvovao u mnogim akcijama i demonstracijama Komunističke partije Jugoslavije na Beogradskom univerzitetu. Zato je dva puta bio hapšen i držan u policijskom zatvoru.

Poslije kapitulacije Jugoslavije, aprila 1941. godine, poslije povratka u Sokolac iz bivše jugoslovenske vojske, gdje ga je zatekao rat, preuzima rukovođenje partijskom organizacijom na Romoniji i Glasincu, i jedan je od organizatora ustanka protiv okupatora i domaćih izdajnika na Romoniji. Njegovom aktivnošću i aktivnošću cijele organizacije KPJ na Glasincu, izvršene su solidne pripreme za

dizanje ustanka. Od početka oružane borbe učestvuje u svim borbama na Romoniji. Kao iskusen politički radnik i istaknut borac u Romonijskom partizanskom odred, odmah poslije oslobođenja Sokoka postavljen je za komandanta Komande mjesta, a ubrzo je izabran i za prvog predsjednika NOO-a u Sokoku. Poslije formiranja Okružnog komiteta KPJ za Romoniju, postaje njegov član. U januaru 1942. godine postavljen je za političkog komesara Romonijskog partizanskog odreda, gdje se ističe u vojnom i političkom jačanju Odreda. U ljeto 1942. godine izabran je za sekretara Okružnog komiteta KPJ za Romoniju, i na toj funkciji ostaje do početka 1944. godine, kada je imenovan za komesara 20. romonijske narodnooslobodilačke udarne brigade. Vijećnik je ZAVNOBiH-a i zamjenik

vijećnika AVNOJ-a. Krajem 1944. godine, izabran je u Izvršni odbor Oblasnog NOO-a za istočnu Bosnu i radi na organizovanju narodne vlasti u tom dijelu Bosne i Hercegovine. Pri završetku rata, izabran je za predsjednika Okružnog narodnog odbora za Sarajevo.

Pored društveno-političkog rada, istakao se hrabrošću i borbama na Romoniji 1941, i u borbama koje je vodila Romonijska brigada s Nijemcima, ustašama i četnicima 1943. godine.

Od maja 1945. godie obavljao je niz odgovornih funkcija: član Okružnog komiteta KPJ za Sarajevo, predsjednik Okružnog narodnog odbora Sarajeva, pomoćnik generalnog sekretara Vlade FNRJ, predsjednik Komisije državne kontrole BiH, sekretar Oblasnog komiteta KPJ za Sarajevo, sekretar Izvršnog vijeća Bosne i Hercegovine, sekretar Gradskog komiteta SK BiH za Sarajevo, generalni sekretar u Državnom sekretarijatu za inostrane poslove, član Izvršnog komiteta SK BiH, poslanik u više saziva Savezne i Republičke skupštine, član

Izvršnog vijeća BiH, od 1964. do 1969. godine predsjednik Kontrolne komisije Saveza komunista Jugoslavije, a od IX kongresa predsjednik Statutarne komisije SKJ.

Za svoj aktivan društveno-politički rad, dobio je, za životno djelo, nagradu ZAVNO-BiH-a 1974. godine.

Umro je 6. oktobra 1975. godine u Beogradu, kao član Savjeta Federacije.

Narodnim herojem proglašen je 27. novembra 1953. godine. (D.Bor.)

NOVAKOVIĆ Ranelava MIODRAG ĐUŽDA

Rođen je 1919. godine u Čupriji, Srbija. Otac mu je bio radnik. Posle osnovne škole i četiri razreda gimnazije, naučio je grafički zanat. Bio je član sindikata grafičkih radnika. Učestvovao je u svim akcijama Partije.

Kada je, 30. jula 1941. godine, formirana Paraćinsko-čuprijska četa, u njen sastav je ušla grupa od 13 boraca iz Čuprije, među kojima je bio i Miodrag. Kao deseter Beličke čete, istakao se u prvim borbenim akcijama. U članstvo KPJ primljen je 1941. godine.

Sedmog oktobra 1941. godine, vod Paraćinsko-čuprijske čete i jedna desetinna Beličke čete, pod Miodragovim vodstvom, napao je opštinu u Mijatovcu i spalio arhivu. Zatim je prešao na desnu obalu Morave i demontirao motorni mlin Karla Ferlogera, a na levoj obali Morave potopio dve skele. Vod Paraćinsko-čuprijske čete, pod Miodragovom komandom, minirao je i bacio u vazduh „Svi mosti“ na pruzi Lanište — Bagradan.

U borbi protiv Gorkićevih četnika u srezu levačkom, kod Rekovca, Miodrag je s desetinom zarobio nekoliko četnika. Tada ga je pohvalio, pred celim odredom, delegat PK KPJ za Sribiju.

Na Juhoru, kada su u njegovoj jedinici bili rudari, dobili su dve avionske bombe, i od njih napravili mine za miniranje vozova. Jednog dana je Miodrag sa svojim borcima napao nemačku kolonu koja je išla prema Lapovu, i s njom vodio borbu prsa u prsa.

Početkom oktobra 1941. godine Nemci su, zajedno s ljotičevcima, nedičevcima i četnicima Koste Pečanca, preduzeli opšti napad na celu slobodnu teritoriju koju je držao Pomoravski partizanski odred. Partizani su očekivali ovaj napad, pa su neprijateljskim snagama pošli u susret. Nemci su 1. novembra počeli iz topova da tuku Juhor. Štab Pomoravskog odreda doneo je odluku da se, zbog brojnijeg neprijatelja, sve četiri čete uz borbu povuku. U ovim borbama, koje su trajale danonoćno, bila je razbijena Paraćinsko-čuprijska četa. Mio-

drag je, s nekoliko drugova uspeo, da u selu Vrmci uhvati vezu s Ozrenskim partizanskim odredom.

Januara 1942. godine, zbog zime i neprekidnih neprijateljskih gonjenja, štab Ozrenskog odreda, uz prisustvo člana OK KPJ za Niš Stanimira Veljkovića Zeleta, doneo je odluku da se odred podeli na četiri grupe. U trećoj grupi, koja je otišla u sokobanjski kraj, bio je i Miodrag.

Kad je zima prošla, borci su se ponovo okupili. Ozrenski odred vodio je borbe protiv četnika, nedićevaca, ljotićevaca, Bugara i Nemaca. Kod sela Galibabina, 24. aprila 1942. godine, zajedno sa Svrlijskim partizanskim odredom, Ozrenski su vodili borbu protiv šest stotina dobrovoljaca iz V dobrovoljačkog odreda, koji su pošli u poteru za partizanima. Čim su ih stražari primetili, dat je znak za uzburu. Štabovi oba odreda odlučili su da

sačekaju neprijatelja i da ga razbiju. Borci su zauzeli kose. Na severoistočnoj kosi, s desetinom Ozrenaca nalazio se i Miodrag. Bili su tu i borci Svrlijskog odreda. Miodrag je sa svojim ljudima tukao neprijatelja, ne dozvoljavajući mu da nametne svoj način borbe.

I pored neuspaha kod Galibabina, neprijatelj nije odustao od namere da uništi Ozrenski i Svrlijski odred. Zbog toga je ponovo došlo do borbe na Svrlijskim planinama. Protiv 80 partizana ustremila se brojno jača snaga: V dobrovoljački odred i četnički belopalanački odred. U toj borbi učestvovao je i Miodrag sa svojom desetinom.

Na traženje rukovodilaca s teritorije jugoistočne Srbije, početkom juna 1943. godine sa Jastrepa je došla jedna četa 1. južnomoravskog partizanskog odreda, sa zadatkom da pomogne u mobilizaciji boraca iz jugoistočne Srbije, u jačanju Ozrenskog i Timočkog odre-

da, da podigne moral stanovništvu i olakša rad partijskom rukovodstvu. Četa je, predvođena Miodragom, između 8. i 9. juna, s grupom Ozrenaca napala rudnik uglja kod Aleksinca. Rudnik su čuvali Bugari i nedićevci. U ovoj uspešno izvedenoj kaciji, uništena su i onesposobljena postrojenja tri okna. Četvrto okno bilo je samo oštećeno, jer su se Bugari tu bili utvrdili. Ova akcija imala je veliki odjek u aleksinačkom kraju.

U borbi protiv žandarma, u selu Mozgovu, usred dana, Miodrag je s Obradm Lazovićem Živkom ušao na donji sprat žandarmerijske stanice i pobio one koji su još davali otpor.

U Bovanskoj klisuri (između Aleksinca i Sokobanje), Miodrag je sa svojim borcima dočekaao ljotićevce u kamionima, i razbio ih.

U borbama od 1942. do marta 1945. godine pet puta je ranjen. Kao borac i starešina isticao se hrabrošću, smelošću i odlučnošću. U operacijama za oslobodjenje zemlje komandovao je 19. srpskom udarnom brigadom.

Posle oslobodjenja izvesno vreme radio je u XII upravi Niške armijske oblasti. Docijnie je bio načelnik štaba divizije.

Njegovu revolucionarnu aktivnost prekinula je prerana smrt 1955. godine.

Narodnim herojem proglašen je 27. novembra 1953. godine. (Sl.Po.)

NOVKOVIĆ Jovana MOMČILO

Rođen je 7. septembra 1916. u Pavlovcu, Gospić, Hrvatska. Potiče iz zemljoradničke porodice. Posle osnovne škole, završio je Stručnu podoficirsku školu ratne mornarice. Apriiski rat 1941. zatekao ga je u činu narednika. Posle apriiskog rata, vratio se u rodno selo, i na poziv KPJ uključio se u rad na pripremama za ustanak. Početkom avgusta 1941. u grupi ustanika koje je napadala ustaše u selu Medak nalazio se i Momčilo; tada se itakao svojom hrabrošću. Istog meseca stupio je u gerilski bataljon „Velebit“, koji je kasnije prerastao u 1. lički NOP odred „Velebit“. Kao delegat gospićkog kotara, učestvovao je u radu konferencije vojnih delegata partizanskih odreda Like, održanoj 21. septembra 1941. na Kamenskom, na planini Plješevici, gde su razmatrana pitanja od velikog značaja za razvoj ustanka u Lici.

Odlukom OK KPJ za Liku, Momčilo je krajem oktobra 1941. postavljen za komandira čete u selu Smiljanu; a kad je ona ubrzo rasformirana, bio je zamenik komandira, a zatim i komandir Jurišne čete 1. ličkog NOP odreda „Velebit“. Novembra 1941. primljen je za člana KPJ.

Hrabrošću i umešnošću u komandovanju

posebno se istakao kad je, 12. aprila 1942. s Jurišnom četom i drugim delovima 1. bataljona 1. ličkog NOP odreda odbio napad jakih italijanskih snaga na Mogorič, i naneo im velike gubitke.

Sredinom aprila 1942. Momčilo je postavljen za komandanta bataljona „Pećiša Vukšan“, koji je tada formiran. Smelo i odlučno vodio ga je iz okršaja u okršaj oko Gospića, Udbine, Plitvičkih jezera, na Kordunu, oko Brinja i Perušića, do septembra te godine, kada je postavljen za zamenika komandanta novoformirane 9. partizanske brigade Hrvatske (kasnije 3. lička). Zbog osvedočene hrabrosti, brige o borcima i drugarstva, cenjen je i voljen od svih boraca. U toku IV neprijateljske ofanzive vešto se ubacuje s dva bataljona brigade u pozadinu neprijatelja, i kod Lovinca sačekuje dva ustaška bataljona i nanosi im velike gubitke.

Od marta 1943. komanduje 3. ličkom brigadom. Najveći uspeh s njom postigao je u apriilu, u bojevima u Gackoj dolini, kada je brigada zarobila veliki broj neprijateljskih vojnika i zaplenila veliku količinu oružja, zbog čega je pohvaljena. Kao komandant brigade, ispoljio je visoke vojničke kvalitete: umešnost u komandovanju, upornost, samoinicijativu, hrabrost i odlučnost.

Januara 1944. postavljen je na dužnost operativnog oficira u Operativnom štabu za Liku, a zatim je bio komandant 1. brigade 35. ličke divizije, da bi, u junu te godine, postao načelnik Štaba 35. divizije. U februaru 1945. premešten je na dužnost zamenika komandanta Divizije narodne odbrane Hrvatske, i na toj je dužnosti, neposredno posle rata, nastavio borbu s ostacima razbijenih ustaških i četničkih jedinica.

Posle rata, bio je komandant divizije, voj-

no-pomorskog područja i eskadre Ratne mornarice, zatim načelnik vojno-pomorske akademije i Školskog centra Ratne mornarice. Završio je Višu vojno-pomorsku akademiju JNA. Penzionisan je u činu viceadmirala. Nosilac je Partizanske spomenice 1941. godine i drugih visokih odlikovanja.

Narodnim herojem proglašen je 27. novembra 1953. godine. (T.Ra.)

NOVOVIĆ Mileto MIRKO

Rođen je 18. novembra 1917. godine u selu Cecucinima, Berane, Crna Gora, u siromašnoj seljačkoj porodici.

U rodnom selu je završio osnovnu školu, u Beranama šest razreda gimnazije, a sedmi i osmi razred gimnazije u Peći. Posle završene gimnazije, upisao se na Tehnički fakultet u Beogradu, gde je ostao do aprila 1941. godine, kada se vratio u rodno mesto.

U sedmom razredu gimnazije organizator je štrajka u beranskoj gimnaziji, zbog čega je isključen iz škole. Vrlo mlad opredelio se za napredni revolucionarni pokret i, kao sedamnaestogodišnjak, 1934. godine primljen je u SKOJ. Oktobra 1936. godine postao je član Partije. Obavljao je odgovorne dužnosti. Bio je sekretar Mesnog komiteta SKOJ-a za srez andrijevički, sekretar MK KPJ u Andrijevici, član biroa KPJ za Tehnički fakultet i sekretar čelije.

Zbog revolucionarnog rada bio je proganjan, maltretiran i zatvaran. Tako je, zbog učesća u demonstracijama u Andrijevici, bio u zatvoru mesec dana, dva meseca je bio u istražnom zatvoru Suda za zaštitu države u Beogradu, a 1940. godine mesec dana u zatvoru Uprave grada Beograda.

Aprila 1941. godine vraća se u rodni kraj, gde aktivno učestvuje u pripremi ustanka. U danima priprema za ustanak i prvih meseci narodnog ustanka u Crnoj Gori vrši odgovorne partijsko-političke dužnosti, među kojima i dužnost sekretara biroa čelije KPJ opštine Andrijeva.

U ustaničkim danima rukovodi Cecunskim gerilskim odredom. Ovaj odred učestvuje i u napadu na Andrijevicu, 17. jula 1941. godine.

U jesen 1941. godine, kada su se tražili dobrovoljci za Srbiju i Sandžak, bio je među prvima, i kao borac Komskog bataljona učestvovao je 1. decembra 1941. godine u pljevaljskoj bici.

Dvadeset dana kasnije, stupio je u 1. proletarsku brigadu, kao puškomitraljezac njenog 1. bataljona. Kao puškomitraljezac istakao se u mnogim borbama i poduhvatima od Rudog preko Romanije, Igmana, Uloga,

Kolašina, Mojkovca... U borbi za Ulog požrtvovano i uspešno štitio je napad 1. bataljona 1. proletarske. U teškim borbama oko Mojkovca i Kolašina, maja 1942. godine (Večerinovac, Skara, Markovo Brdo), s četnicima Pavla Duričića, posebno se istakao. S grupom boraca, avgusta 1942. godine u Livnu, razorio je četu ustaša i domobrana.

Kasnije je postao zamenik komesara čete. I tada se ne odvajao od puškomitraljeza i streličakog stroja. Njegova hrabrost, požrtvovanost i sposobnost naročito dolaze do izražaja u borbama tokom IV i V neprijateljske ofanzive, posebno u borbama na Ivan-sedlu, prilikom forsiranja Drine, aprila 1943. u borju na Zlatnom Boru, 21. maja 1943. na Balinovcu i Miljevini. Istakao se i u borbama u istočnoj Bosni, u leto 1943. godine.

Godine 1943. postao je zamenik komesara 1. dalmatinske udarne brigade. Kasnije posta-

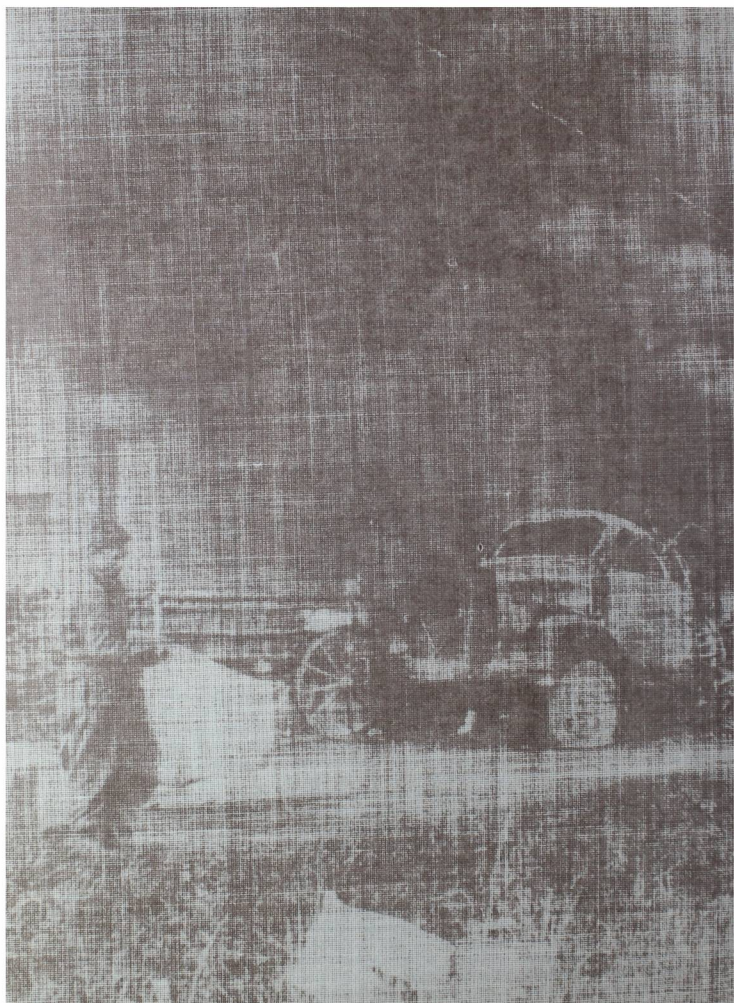
je rukovodilac politodela 25. divizije, pa zamenik komesara 1. proletarske divizije. I tada nije ništa neobično bilo videti Mirka Novovića u streličakom stroju: u Dalmaciji, Srbiji, Sremu i Slavoniji — svuda gde su tada dejstvovala njegove jedinice.

Posle rata je na odgovornim dužnostima u armiji: komesar 1. divizije, komesar divizije KNOJ, načelnik političkog odeljenja armije, načelnik političke škole JNA, načelnik Više škole civilne zaštite, i drugim. Vršio je i odgovorne partijske funkcije u opunomoćstima armije i oblasti.

Završio je Višu vojnu akademiju JNA. Sada je general-potpukovnik, predsednik Skupštine zajednice socijalnog osiguranja vojnih lica.

Nosilac je Partizanske spomenice 1941. i više odlikovanja.

Narodnim herojem proglašen je 27. novembra 1953. godine. (Sp.L.)

NJEŽIĆ Lazara VID

Rođen je 20. juna 1903. godine u selu Vijačini, Prnjavor, Bosna i Hercegovina. Bio je obučarski radnik. Rano je stupio u politički život. Bio je aktivist lijevog krila Zemljoradničke stranke. Na parlamentarnim izborima 1935, kao opozicioni kandidat dobio je većinu glasova, a kasnije ga je narod izabrao za predsjednika prnjavorske opštine.

Vid se krajem jula 1941. godine povezoao s komunistima — organizatorima ustanka u svom kraju, i uključio se u oružanu borbu. Predvodio je ustanike u napadu na neprijateljske posade u Vijačanima i Hrvačanima, i u borbama na komunikaciji Prnjavor—Banja Luka, na Ljubić-planini, na Kremnici, Gradini, Galjubovcima i drugim mjestima srednje Bosne.

U jesen 1941. godine, kao uticajna ličnost u svom kraju, Vid po zadatku Partije radi na stvaranju narodnooslobodilačkih odbora, a u novembru 1941. bio je izabran za predsjednika Opštinskog narodnooslobodilačkog odbora u Vijačini. Tada je postao član KPJ.

U proljeće 1942. godine, u vrijeme četničkih pučeva na području srednje Bosne, Vid prelazi u ilegalnost i nastavlja partijsko-politički rad. Nekoliko puta padao je u četničke ruke, ali zbog njegove popularnosti u narodu ni četnici ga nisu smjeli ubiti. Uprkos veoma teškim uslovima ilegalnog rada, uspješno je organizovao sistem ilegalnih punktova, okupljajući ljude u narodnooslobodilački pokret.

Dolaskom proleterskih jedinica, januara 1943. godine, na područje srednje Bosne i oslobođenjem Prnjavora, Vid ponovo radi na stvaranju narodnooslobodilačkih odbora i jačanju partizanskih snaga u svome kraju. Izvjesno vrijeme bio je u Prnjavorskom bataljonu, a sredinom 1943. je član Sreskog komiteta KPJ za prnjavorski srez. Novembra 1943. prilikom izbora Sreskog narodnooslobodilačkog odbora za prnjavorski srez, Vid je izabran za prvog predsjednika. Od tada, u veoma teškim uslovima, radi na organizovanju narodne vlasti u ovom kraju. Kao istaknuti aktivist Vid je bio

vijećnik na II zasjedanju AVNOJ-a u Jajcu 1943. i vijećnik I zasjedanja ZAVNOBIH u Mrkonjiću, istog mjeseca.

U martu 1944. formiran je Okružni NOO za područje srednje Bosne u Prnjavoru, koji kasnije prelazi u Teslić; Vid Nježić je izabran za njegovog prvog predsjednika. Na toj dužnosti ostaje do kraja života.

S izrazitim smislom za pravičnost, djelovao je tiho i stalozeno, ali je na svako asocijalno ponašanje ljudi veoma energično reagovao. Zbog svoje čestitosti, hrabrosti, političke širine, bistrine i nepokolebljivosti, bio je cijenjen u svojoj sredini i poštovan u narodu.

Na putu od Teslića za Blatnice, četnici su napali voz u kojem se nalazio i Vid. Teško ranjen, umro je u tesličkoj bolnici, marta 1945. godine.

Narodnim herojem proglašen je 23. jula 1953. godine. (VI. Kc.)

OBAD Omera ŠEFIK

Rođen je 1922. godine u Blagaju kod Mostara, Bosna i Hercegovina. Učiteljsku školu završio je u Mostaru. Isticao se u radu napredne omladine, a u svom selu širio je revolucionarne ideje među seljacima. Učestvovala je u demonstracijama Komunističke partije u Mostaru pred rat.

Poslije okupacije zemlje, odlazi u svoje selo, gdje radi na organizovanju omladine i na pripremama za ustanak. S omladincima i napada vojni neprijateljski magazin, iz kojeg se snabdjevaju municijom i puškama. U oktobru 1941. primljen je u KPJ. Ujesen odlazi u Mostar, gdje nastavlja ilegalni rad. Iz grada je prenosio partijski propagandni materijal i štampu u Blagaj.

Krajem oktobra, odlazi u Konjički partizanski bataljon, na područje Boračkog jezera. Ubrzo je bio zapažen kao hrabar borac i dobar politički radnik. U Konjičkom partizanskom bataljonu bio je politički delegat voda. Osim vojničkih zadataka, povjeravani su mu i zadaci praćenja neprijatelja i špijuna koji su, krajem 1941. godine, ubacivani na oslobođenu teritoriju. U tome je postigao nekoliko značajnih uspjeha.

U julu 1942. godine učestvovala je, zajedno s desetinom boraca Konjičkog bataljona, u uspješnom napadu na žandarmerijsku kasarnu u Konjicu, zbog oslobađanja uhapšenih drugova. U januaru 1943. godine, Mostarski bataljon je, u sastavu 10. hercegovačke udarne brigade, napadao na Žepče. Borci su prešli težak put po dubokom snijegu i veoma niskoj temperaturi. Treća četa Mostarskog bataljona, čiji je politički komesar bio Obad Šefik, jurišala je na oklopni vagon u kojem se nalazila posada od jednog vođa, s dva teška mitraljeza. Šefik je s grupom bombaša uskočio u voz, ubio veći broj ustaša i prisilio neprijatelja na predaju.

U napadu na Prozor, februara 1942. godine, u toku cijele neprijateljske ofanzive, među prvima je ušao u grad, sa svojom četom zašao neprijatelju za leđa i uništio italijansko mitra-

ljesko gnijezdo. Poslije prelaska Neretve, istakao se hrabrošću i snalažljivošću u najtežoj bici Mostarskog bataljona, na Porinu, gdje je, među prvima, jurišao na italijanske i četničke položaje.

U bici na Sutjesci, noću između 11. i 12. juna 1943. godine, Šefik je s grupom bombaša napao njemački položaj na Pločama, ubio nekoliko Nijemaca i zaplijenio „šarac“. Poslije prelaska Sutjeske, 3. četa, s političkim komesarom Šefikom, jurišala je pod neprekidnim mitraljeskim rafalima na njemačke položaje na Košuru. Kada je, 13. juna, uskočio u mitraljesko gnijezdo i ubio mitraljesca i njegovog pomoćnika, i sâm je pao ubijen mitraljeskim rafalom.

Narodnim herojem proglašen je 20. decembra 1951. godine. (N. Baj.)

OBRAĐOVIĆ Jezdimira BRANISLAV DŽAMBO

Rođen je 10. novembra 1919. godine u Rti, Lučani, Srbija, u siromašnoj seoskoj porodici. Detinjstvo je proveo u rodnom mestu. Otac mu je bio siromašni seoski kovač, koji je s teškom mukom održavao šestoro dece. Pošto u je-

govom rodnom selu nije bilo škole, osnovnu školu učio je u Guči, prelazeći svakodnevno po osam kilometara od kuće do škole i obratno. Pa ipak, to dugo putovanje mu nije smetalo da bude među najboljim učenicima.

Godine 1931. upisao se u gimnaziju u Čačku, koju je završio uprkos mnogim teškoćama. Pošto roditelji nisu mogli da ga izdržavaju, bio je prinuđen da se sâm stara oko obezbeđenja sredstava za život. Poučavao je slabije učenike, radio na utovaru i istovaru šijunka, peska iz železničkih vagona. U pohabanom šajkanom odelu i poderanim opancima, ovaj visoki mladić dolazio je u školu često umoran i gladan, ali je ostajao gord i ponosan. Kada su mu, jednom, drugovi kupili opanke, bio je veoma uvr eden, i primio ih je tek posle dugog ubeđivanja, kada se uverio da to nije milostinja.

U školi se osobito interesovao za književnost; čitao je dosta, naročito knjige iz oblasti društvenih nauka. Njegovi pismeni radovi su bili zapaženi, a mnogi i nagrađivani. Kao najobrazovaniji među starijim učenicima, bio je izabran za predsednika literarne družine „Rajčić“ u gimnaziji. Iz napredne političke literature, koju je krijući čitao, upoznao se s teškim životom siromašnih radnika i seljaka, i u njemu se začinjala ideja i odlučnost da se i sâm bori za bolji i čovečniji život naroda. Družio se s naprednom školskom i radničkom omladinom i učestvovala u brojnim političkim akcijama (štrajkovima, demonstracijama) koje su organizovali KPJ i sindikat u Čačku. Kao proveren omladinac, postao je 1938. godine skojevac, a uskoro zatim i član rukovodstva SKOJ-a u gimnaziji. Ističući se hrabrošću i borbenošću u sukobu sa žandarmima, bio je već zabeležen u policijskim knjigama. I, mada je bio po prirodi misaon i čutljiv, umeo je da razveseli drugove i privuče ih sebi. Svojom smirenom zrelošću, razlozima i odmerenim ponašanjem stekao je simpatije među učenicima i postao njihov miljenik. Isto tako je bio cenjen i voljen od većine profesora.

Posle završene gimnazije, upisao se 1940. godine na Pravni fakultet u Beogradu, gde ga

je čekao još teži život. Ali, on se i ovdje povezuje sa skojevcima i komunistima i uključuje u revolucionarni rad omladine Beograda.

Kada je 1941. godine Jugoslavija bila napadnuta od fašističkih zemalja, napustio je Beograd i došao u rodni kraj. Kao član KPJ, ubrzo se uključio u pripreme za ustanak u Dragačevu, a zatim i sam stupa u partizane. Bio je borac u 2. četi Dragačevskog bataljona Čačanskog partizanskog odreda „Dr Dragiša Mišović“. Učestvovao je u svim borbama i bio primer kako se valja hrabro i disciplinovano

boriti. Početkom novembra 1941. godine, učestvovao je u borbama protiv četnika na Trešnjici, kod Užica i Požege, a na Tometinom Polju bio je i ranjen. Planu je zaležio u partizanskoj bolnici u Užicu, i tako oporavljen povukao se, krajem novembra 1941. godine, s poslednjim partizanskim jedinicama prema Sandžaku i Bosni.

U selu Radoinjci, na levoj obali Uvca, našao se u sastavu Čačanske čete Čačanskog partizanskog bataljona. Tiha, skromna, ali uvek inicijativna i nemirna revolucionarna priroda, uvek je tražila aktivnost kroz koju će moći da ispolji sve te divne ljudske osobine. Brojne su decembarske i januarske noći 1941. i 1942. godine u kojima se smenjivala partizanska zaseda „kod vodence na Uvcu“. Džambo je bio njen najčešći i najdisciplinovaniji član. On je predstavljao sigurnu dobrovoljnu rezervu za svakog ko iz bilo kojih razloga nije mogao da učestvuje u zasedi. Uvek je bio prvi dobrovoljac i u borbenim grupama koje se ubacivale među neprijatelje (četnike, Italijane, nedivceve) na desnoj obali Uvca, stvarajući dezorijentaciju i noseći im velike gubitke.

I dok se Džambo hrabro borio u Sandžaku i Bosni, dotle su domaći izdajnici, a naročito četnici, mučili i tukli njegove roditelje, braću i

sestre. Polovinom februara 1942. godine četnici su mu ubili oca.

Kada je formirana 2. proleterska brigada, 1. marta 1942. godine, nastavio je i dalje da se beskompromisno bori kao borac 2. (Čačanske) čete. Posebno se istakao u borbama u Sandžaku i na Borikama, severoistočno od Rogatiče, najutvrđenijem uporištu četnika. Poginuo je kao vođa bombaša u jurišu na ustaški bunker, kod Rogatiče, u noći između 7. i 8. aprila 1942. godine.

Narodnim herojem proglašen je 7. jula 1953. godine. (M. S.)

OBRADOVIĆ Tanasija DUŠAN

Rođen je januara 1913. godine u Tepačkom Polju, Žabljak, Crna Gora. Dušanov otac Tanasije, kao internirac pobjegao je iz austrijskog logora i došao u svoj kraj da se bori u ustaničkom pokretu protiv austrougarskog okupatora. Ubrzo je postao jedan od najvidenijih komita, i poslije više oružanih sukoba s austrijskim trupama — poginuo je.

Dušan je osnovnu školu završio u Žabljaku, a gimnaziju u Pijevljima. Poslije toga, upisao se na Pravni fakultet Beogradskog univerziteta. Zbog siromaštva, a i zato što je rano ostao bez oba roditelja, primoran je da sebi zaraduje hljeb. Nije mogao da bude redovan student. Boraveći u svom kraju, i radeći u Sreskom sudu u Šavniku, pripremao je i polagao ispite na fakultetu. Pa ipak, u redovnom roku je diplomirao, radeći istovremeno u studentskim organizacijama.

Na fakultetu je došao u dodir s naprednim studentima i postao simpatizer Komunističke partije. Učestvovao je u akcijama koje su organizovali napredni studenti, i zbog toga bio proganjan. Po direktivi Partije, kandidovao se na izborima 1938. godine, i bio izabran za predsjednika opštine u Žabljaku. Zbog izuzetne aktivnosti u borbi protiv režima, Obradović je primljen u KPJ 1940. godine.

Kada su počele pripreme za narodni ustanak, Obradović je bio među prvima koji su radili na dizanju ustanka u durmitorskoj opštini i okolnim selima. U to vrijeme bio je sekretar Opštinskog komiteta KP za Žabljak. Organizovao je akcije na prikupljanju oružja, na formiranju i obučavanju oružanih gerilskih jedinica. Pod njegovim rukovodstvom izvedena je, 20. jula 1941, oružana akcija na italijansku posadu u Žabljaku. Tada je razoružana cijela posada, a Žabljak je oslobođen. U toj akciji Dušan se istakao hrabrošću i razoružao italijanskog komesara za srez šavnički. Poslije oslobođenja Žabljaka, Dušan je postavljen za komandanta Jezerošarskog bataljona.

U danima velike italijanske ofanzive, kada je napušten Žabljak, Obradović je politički objašnjavao zadatke i perspektivu NOB. Ubrzo poslije toga, ponovo je postavljen za komandanta Jezerošarskog bataljona. U to vrijeme organizovana je najveća partizanska akcija u Crnoj Gori, napad na Pijevlja. Sa svojim bataljonom, Dušan je učestvovao u velikoj bici za Pijevlja, 1. decembra 1941. godine. U vrijeme napada i prodora partizanskih snaga u Pijevlja, nalazio se na pravcu najžešćeg otpora i borbe s neprijateljem.

Dušan Obradović je poginuo herojski, na čelu bataljona, jurišući na neprijatelja koji je davao žestok otpor iz Doma zdravlja i grade Gimnazije. Tako je, u prvim ustaničkim danima, položio život u ovoj velikoj borbi za slobodu.

Narodnim herojem proglašen je 20. decembra 1951. godine. (T. Žug.)

OBRADOVIĆ Đuro VLADA KAMENI

Rođen je 1912. u selu Lipi, srez Biháč, u Bosanskoj krajini, Bosna i Hercegovina. Imao je samo godinu kada mu je otac, Đuro Grbić, s kojim majka nije bila venčana, umro. Od dvadeset treće živi u Ašanji (Srem), gde mu se naselila majka, tražeći bolje uslove za sebe i svoju decu. U Ašanji je Vlada, desetogodišnji dečak, mršav i ćutljiv, nastavio težak i mukotpan život. Želeo je da se opismeni. Ali, ta želja za njega bila neostvarljiva san. Morao je da tera tuđe svinje na pašu, da služi seoske gazde ili da ide u nadnicu, kako bi prehranio sebe, braću, sestru i bolešljivju majku. U selu je bio cenjen zbog vrednoće i čvrstog karaktera.

Uživao je ugled kao veoma pravedan, dobro-nameran i čestit čovek.

Od prvih dana okupacije ispoljava buntovnički duh. Buntovnik, proletar i patriot, kakav je bio, nije mogao ravnodušno da gleda ustoličenje okupatorsko-ustaške vlasti. Kada je čuo da se u Srbiji vode borbe za slobodu, usplamteala je njegova nemirna priroda. Zbog jedne neuspele akcije, koju je simincijativno planirao, bio je od folksdojčera uhapšen, ali je brzo uspeo da se oslobodi i vrati u svoje selo, gde je morao da se krije. U međuvremenu, Mesni

komitet KPJ za grad i srez Zemun organizuje u Ašanji narodnooslobodilački pokret i njegovo rukovodstvo.

Vlada se odmah svrstao među organizovane učesnike NOP. Ističe se u skupljanju oružja i municije. Odlazi u Posavski NOPO 3. septembra 1942, zajedno sa svojim najboljim drugom „Gvozdenim“, sinom gazde kod koga je služio. Istoga dana je Posavski partizanski odred napao ustaško uporište u Ašanji. Tu se Vlada ističe hrabrošću. S borcima Posavskog „S“ bataljona (u sastavu Šeste istočnobosanske udarne brigade), odlazi (4. novembra 1942) da ratuje u istočnoj Bosni. Ratujući po Bosni, gde je primljen (1942) u KPJ, ističe se hrabrošću kao mitraljezac, posebno u borbama protiv četnika. U proljeće četrdeset treće, u okolini Bosanske Rače, Kameni je ranjen u koleno. Posle izlaska iz partizanske bolnice, postat je u Srem na oporavak. Plakao je što odlazi iz Bosne, što se rastaje s puškomitraljezom, što neće svetiiti smrt svog hrabro poginulog druga Gvozdenog.

U oslobođenom selu Ašanji izabran je za člana MNDO u jesen četrdeset treće. Nije ostao dugoočelnikom. Glavni štab NOV i PO Vojvodine u to vreme osniva specijalan bataljion. U njemu je Kameni, naviknut da ratuje i na frontu i u pozadini, postao komandir jedne

od četa osnovanih od partizanskih straža sela Ašanja, Kupinova i Progara i boraca 3. čete Posavskog bataljona. Oružje se steklo iz neposrednih borbi tih dana protiv četnika kod Kupinova, na obali Save, u šumi Jasenska.

Novoosnovani specijalni bataljion od 150 boraca pratio je do Kosmaja grupu vojno-političkih rukovodilaca, koje je Vrhovni štab uputio preko Srema u Srbiju. Sa šumadijskim partizanima susreli su se u selu Stojčinu. Zajedno su produžili na Kosmaj. U selu Dučanima vodili su, krajem oktobra, teške ali uspešne borbe protiv četnika. Pri kraju borbe, kod zgrade četničkog štaba, poginuo je Jovan Vuksan Moša, komandant (Sremskog) bataljona. Dužnost komandanta preuzima Kameni. Posle više od mesec dana boravka i borbi u Srbiji, bataljion se, pošto je (stigavši i do južne Srbije) uspešno obavio zadatak, vratilo u Srem, krajem novembra 1943. Ovaj je bataljion ušao, januara 1944. godine, kao 3. u sastav 6. vojvodanske brigade, i Kameni ga je vodio u sve oštrije bitke i nosio sve teže poraze hitlerovcima i ustašama u donjem Sremu. Iz bitke u bitku raste popularnost komandanta Vlade Obradovića Kamenog među borcima i u narodu.

Ovaj daroviti i slavni partizanski komandant (nepismeni poljoprivredni radnik), koji je, kao dačbe slušao zamenika komesara bataljona kada bi ga učio abzucii, vodio je (2. juna 1944) sa svojim borcima uspešnu, ali poslednju bitku.

Tog junnog dana upali su u Karlović folksdojčeri iz garnizona u Šimanovcima. Nisu iznenadili ustaničko selo. Narod se izvukao iz sela. Izneo je sve ranjene partizane. Starce, decu i nešto žena koje su fašisti zatekli u selu, zlostavljali su, a selo opijakali.

Kameni je brzo rešio da postavi zasedu na kanalu na tromedi Karlović — Mihajevci — Šimanovci. Iskorio je kola seljaka koja je zatekao u ataru. Galopom su jurili borci da bi što pre stigli na kanal. U prvim kolima, stojeći, držao je dizgine Kameni. Bili su iznenađeni vatrom neprijatelja. Lukavi Šmit oćekivao je napad Kamenog i postavio zasedu. Nastalo je komešanje među borcima. Izuzetnom hrabrošću, Kameni je otklonio paniku. Ostavio je četu 1. sremskog odreda da nastavi borbu s fašističkom zasedom u kanalu, a bataljion je izvukao i poveo prema Karloviću. Rasporedio ga u zasedu u žitu kraj drumu. Čuvši pucnjavu na kanalu, esesovci su pohitali svojima u pomoć. Neprijateljski lanac, trčeci i sapilićuci se u grahorici, približio se na nekoliko metara. U tom trenutku, Kameni je komandovao paljbu. Esesovski stroj se prepolovio, i u paničnom strahu su bežali. Među ostalima, zarobljeni su i komandant garnizona Šmit i njegov pomoćnik. Već kada je bitka bila okončana,

Kameni je stojeći gađao iz zaplenjenog mitraljeza zaošale i pričajene Šmitove vojnike. Jednoga je oborio, ali i sâm je pogođen metkom u čelo. Ispustio je mitraljez. Bataljion dobija ime poginulog komandanta.

Narodnim herojem proglašen je 5. jula 1951. godine. (Ži. T.)

ODADŽIĆ Milana LJUBICA

Rođena je 1914. godine u selu Kumanima, Zrenjanin, Vojvodina, u siromašnoj seljačkoj porodici. Osnovnu školu završila je u Kumanima. Za dalje školovanje nije imala sredstava, a želela je da se oslobodi siromaštva i da pomogne roditeljima. U svom selu imala je mogućnosti da sazna dosta o životu, o tome da je u Rusiji pobedila revolucija i da tamo radnici i seljaci nemaju nad sobom gospodara. Rado je slušala Ljubomira Čolića i druge Kumančane koji su se borili pod Lenjinovom zastavom i ovde, u Kumanima, organizovali se, uprkos zabranama i progonima, i nastavili da se bore za iste ideje. Bila je otrešita devojka, interesovala se za sve, i u dvadeset i prvoj godini rešila da i sama krene u svet i pronađe svoje mesto.

Godine 1935. našla se u Beogradu. Potražila je svoju staru poznanicu Nevenku Petrović, koja joj je pomogla da se zaposli u tekstilnoj fabrici „Vlada ličić“ na Karaburmi. Ovdje, među industrijskim radnicima, osećala se dobro, našla je svoje društvo, priklonila se onima koji su govorili, mislili i radili kao i njeni Kumančani. Učestvovala je u svim akcijama radnika, a naročito se zalagala za bolje uslove rada žena, njenih drugarica, za njihovo kulturno uzdizanje, za njihovu ravnopravnost s mužkaricama. To je postala njena najvažnija preokupacija. Odlazila je u Kumane i tamo radila među ženama, kritikovala Kumančane koji su zaboravljali žene i njihove političke mogućnosti.

Zbog ovakve delatnosti, Ljubica Odadžić je dopevala više puta pred islednike Uprave grada, pa i u zatvorske ćelije, ali se pred klasnim neprijateljem dobro držala, i nije davala prilike da je osude na robovanje. Godine 1937. bila je, zbog svoje aktivnosti u fabrici, proterana u Kumane, ali se ubrzo vratila.

U fabrici je prodavala radničku štampu, a uz nju rasturala partijske letke i drugi propagandni materijal što ga je umnožavala partijska tehnika Mesnog komiteta. Tamo je radila Nevenka Petrović, i predavala joj te materijale.

U Partiju je primljena 1939. godine, i s još više elana nastavila aktivnost.

Posle sloma Jugoslavije, vratila se u Kumane. Ovdje su je već odranije poznavali kao

člana Partije, i uključili je u neposredan rad. Bio joj je poveren zadatak da radi među mladim Kumančankama i da ih organizuje u omladinske vaspitne grupe i aktive SKOJ-a. To i jeste bilo polje na kome je Ljubica mogla mnogo da uradi. U periodu maj-juni, njoj je uspelo da pripremi i u SKOJ primi 61 omladinku, a da još veći broj poveže u omladinskim vaspitnim grupama. Kako je tada u Kumanima u SKOJ-u bilo više od 250 omladinaca i omladinki organizovanih po rejonima i s rejonjskim komitetima, bilo je rešeno da se formira posebni „Ženski komitet“ koji je poveren Ljubici Odadžić.

Krajem juna, Ljubica Odadžić je primljena za člana Mesnog komiteta Partije, i bila zadužena za rad sa SKOJ-em i ženama. To je već bilo vreme kada se u Kumanima uveliko pripremalo za ustanak. Nije bio mali broj skojevki i omladinki koje su u tom vremenu završile bolničarske kurseve, bile u sastavu vojnih desetina, pa i udarnih grupa. To je bila, svakako, zasluga Ljubice Odadžić. Tada je ona već bila i član Sreskog komiteta SKOJ-a.

U junskom hapšenju komunista i rodoljuba, Ljubica Odadžić je prešla u ilegalnost, i sa svojim drugovima nastavila rad na pripremanju i organizovanju partizanskog odreda. I njen je deo zasluga za organizovanje snabdevanja prvih ilegalaca hranom, odećom i obućom, a isto tako i boraca Kumačanki partizanskog odreda. Ovaj odred je formiran već sredinom jula, i imao je 24 borca, među kojima je bila i jedna drugarica. Već posle prvih akcija, u logor odreda je došla i Ljubica Odadžić, ali je njen zadatak bio druge prirode, na teritoriji sreza.

U oktobru 1941. godine Ljubica radi na stvaranju baza za zimski boravak boraca partizanskog odreda. Takva direktiva je došla posle neuspelog izvlačenja banatskih partizana u

Srem. Teško da je i u jednom mestu u tom vremenu bilo izgrađeno toliko partizanskih baza, kao u Kumanima: Bilo ih je više od 90, od kojih je 30 samo za partizanske borce. Pored Ljubice, u ovoj velikoj akciji učestvovala su mnoge Kumančanke.

U decembru, u Kumane je iz Bačke došao Žarko Zrenjanin, sekretar Pokrajinskog komiteta Partije. On je reorganizovao rukovodstva, pa je u tim okvirima i Ljubica Odadžić dobila nove dužnosti i nove i odgovorne zadatke. Bila je primljena u Okružni komitet Partije za severni Banat.

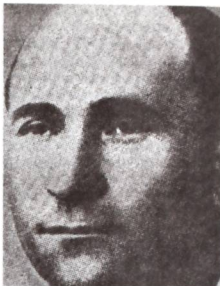
Nemci su u februaru pripremili široku vojno-policijsku akciju na Kumane i Kumanski partizanski odred. Glavni deo ove operacije sproveden je od 13. do 25. februara 1942. godine. Otkrivene su mnoge partizanske baze, partizani zarobljeni ili u borbi ubijeni. 20. februara bila je otkrivena i baza u kojoj je bila Ljubica Odadžić, zajedno s poznatim zagrebačkim komunistom Ivanom Knežićem-Cotom. Knežić je izvršio samoubistvo, to je isto pokušala i Ljubica Odadžić, ali je njen metaak „slagao“, pa je zarobljena.

Još u vreme akcije u selu, Ljubicu su strahovito mučili, tražeći od nje da izda nove baze i svoje drugove. Hrabra devojka je prkosno podnosila sve batine; pa i onda kad su je potkovali nije se pokorila. Mučenja i iznuđivanja nastavljena su u policijskom zatvoru u Petrogradu (Zrenjaninu), ali je Ljubica ostala dosledna sebi i rešenosti da sve izdrži, ali da okupatoru ne izda svoje drugove. Streljana je u leto 1942. godine, na nepoznatom mestu u Pančevu, zajedno s još 50 rodoljuba, među kojima je bilo 37 Kumačanka.

Narodnim herojem proglašena je 26. novembra 1953. godine. (Đ. Ma.)

OGULINAC Imbra FRANJO SELJO

Rođen je 1904. godine u selu Žabno, Sisak, Hrvatska, u mnogobrojnoj seljačkoj obitelji. Njegovi roditelji, Imbro i Marija, imali su jedanaestoro dece, a Franjo im je bio deseti. Franjo je osnovnu školu i obučarski zanat završio u Sisku. Ipak se vratio u selo, da pomogne roditeljima. Ubrzo je, završivši vojni rok u artiljeriji, postao primer uzorna domaćina. Nije se bavio samo čitanjem knjiga o unapređivanju poljoprivrede, počeo se i politički obrazovati. U tome su mu pomagali i drugovi koji su iz Siska stizali u Žabno, pa je Ogulinac ubrzo postao i osnivač i prvi sekretar jedne seoske organizacije Komunističke partije Jugoslavije. To je bilo u vrijeme šestojaunarske diktature, 1931. godine, i u vrijeme

ekonomske krize. Franjo Ogulinac, a iz tog vremena potiče i njegov nadimak Seljo, predvodio je susedjane i kao napredni poljoprivrednik i kao politički izgrađen čovjek, pripadnik Komunističke partije. U to se doba isticao u davanju otpora vlastima koje su plijenile stoku i drugu seljačku imovinu zbog neisplaćenog poreza. Zabilježena je i njegova aktivnost u vrijeme petomajskih izbora, 1935. godine, kad je organizirao otpor susedjane zbog falsificiranja izbornih lista. Njegova je zasluga i okupljanje seljaka oko melioracije podvodnog zemljišta dugog oko sedam kilometara.

Aktivnost Ogulinčevu zamijetili su ne samo organi vlasti, koji su ga na razne načine maltretirali, nego i viši partijski forumi. Odlučeno je da se skloni pred policijom, i pošalje na političko školovanje u Sovjetski Savez. Otišao je iz zemlje 9. listopada 1935. godine. U Moskvi je pohađao Komunistički univerzitet nacionalnih manjina Zapada, učio teoriju revolucije. Tu je promijenio ime, i postao Milan Snačić.

Dok je stjecao znanja, u Španiji počeo je, u kolovozu 1936. godine, rat, protiv fašizma. Među onima koji su pošli u pomoć španjolskom narodu bio je i Franjo Ogulinac Seljo. U Španjolsku je stigao 15. ožujka 1937. godine, sa skupinom jugoslavenskih dobrovoljaca koji su pošli iz Sovjetskog Saveza. Ogulinac se u Španiji borio u bataljONU „Duro Đaković“, u sklopu internacionalnih brigada. Bio je na čelu mitraljezke čete. Kao interbrigadist, proveo je u Španiji gotovo dvije godine. Među drugim suborcima, Seljo se isticao kao neustrašiv borac i mitraljezac.

Kad je, u početku 1939. godine, rat završen Frankovom pobjedom, interbrigadisti su prebačeni iz Španije u koncentracijske logore u Francuskoj. Ogulinac je najprije bio u logoru Saint Cyprien, a zatim u Angeles sur Mer i

Gurs. U logoru Gurs bio je među onim istaknutim interbrigadistima iz Jugoslavije koji su se suprotstavili odvođenju logoraša na „Maginotovu liniju“. Zbog toga je, u svibnju 1940. godine, prebačen u logor Vernet. Odatle je, ne klonuvši duhom u teškim uvjetima logoraškog života, potajno krenuo preko Njemačke u domovinu, gdje je već vodila borba.

U rodno selo stigao je 15. kolovoza 1941. godine, i uključio se u Sisački odred, formiran 22. lipnja iste godine. Ovdje, među suborcima, Ogulinac prenosi iskustvo ratnika, mitraljesca. Sudjeluje u napadu na jako ustaško uporište u Zrinju, u listopadu 1941, a zatim i u mnogim akcijama tog Odreda na tlu Banije. Dok je bio pripadnik tog Odreda, koji je imao glavno uporište u šumi Šamarici, ušao je u tek osnovani Glavni štab Hrvatske. Ubrzo postaje i politički komesar tog Štaba.

Kako su se vojne operacije širile i narodnooslobodilački pokret jačao, Ogulinac dobija nove zadatke i često mijenja boravište. Od 28. prosinca 1941. do 12. siječnja 1942. boravi na području Gorskog kotara i Hrvatskog primorja, kao operativni oficir Glavnog štaba NOP odreda Hrvatske. Odmah poslije toga, odlazi, kao operativni oficir, u Liku, a povremeno zamjenjuje i komandanta Glavnog štaba. Sudjeluje u obrani Petrove gore, a u lipnju 1942, u napadu na neprijateljsko uporište, u Bučko Kamenško.

U rujnu 1942. godine postaje komandant Druge operativne zone koja obuhvaća područje Pokuplja, Moslavine i Žumberka. Tu dolaze do izražaja mnoge njegove sposobnosti: izvannredan je organizator mnogih, za partizane uspješnih, bitaka i neustrašiv borac. Uvijek je u prvim borbenim redovima: kod Vukove Gorice, Netretica, Ritnika i na mnogim drugim mjestima. U bici je i poginuo: umro je herojski, 9. listopada 1942. godine, kod sela Visoče, u Žumberku, u okršaju s ustašama.

Narodnim herojem proglašen je 11. srpnja 1945. godine. (B. Ja.)

ODJANIĆ Mihaila DOBRILA

Rođena je 15. decembra 1920. godine u Lubnicama, Berane, Crna Gora. Domaćica. Član KPJ od 1939. godine. U NOB je stupila u julskom ustanku 1941. godine. Danas je penzioner.

Rođena je u seljačkoj porodici. Osnovnu školu završila je u Lubnicama. Vrlo rano pristupila je naprednom revolucionarnom pokretu. Od 1935. godine u Lubnicama postojala je jaka partijska organizacija, koja je uspjela da razvije političku aktivnost među seoskom

omladinom. Dobrila je, kao devetnaestogodišnja omladinka, primljena u KPJ (1939). Od 1940. bila je sekretar partijske ćelije u Lubnicama. Aktivno je učestvovala u svim političkim akcijama Partije i SKOJ-a u beranskom srezu u godinama pred drugi svjetski rat. Zbog revolucionarnog rada bila je hašpena, a kratko vrijeme morala je da živi u ilegalnosti.

Učestvovala je u pripremama oružanog ustanka. U julskom ustanku 1941. učestvuje u borbama za oslobođenje Berana i odbrane slobodne teritorije Gornjeg Polimlja. Kada je, u jesen 1941, formiran Beranski partizanski bataljon (kasnije nazvan bataljon „Miloš Mališić“), postala je njegov borac. Učestvovala je u svim okršajima i borbama koje je ovaj bataljon 1941/42. godine vodio u Sandžaku i Potarju. Borila se u bici za oslobođenje Pijevlja, u kojoj je i ranjena. Istakla se u borbama koje je njen bataljon vodio 1942. protiv četnika na Tari, oko Mojkovca. S grupom komunista, aprila 1942, odlazi na Durmitor gdje, po zadatku Partije, radi na delanju pomoći partijskim organizacijama na ovom terenu. Kada je formirana 4. proleterska crnogorska brigada, postala je borac 5. bataljona. Poslije bitke na Sutjesci, postavljena je za političkog komesara čete. Na toj dužnosti ostaje do jeseni 1943. godine, kada dolazi u Berane na političko-partijski rad. Kao borac i komesar čete, isticala se izvanrednom smjelošću u svim bitkama 4. proleterske brigade, a naročito u borbama za oslobođenje Bugojna, Kupresa, Imotskog i drugih mjesta u Bosni. Za ispoljenu hrabrost javno je pohvaljivana. Istakla se hrabrošću i u bitkama na Neretvi i Sutjesci. Prilikom borbi za oslobođenje Kolašina, 1943. godine, dva puta je ranjena.

Krajem 1943. godine, izabrana je za člana Sreskog komiteta KPJ u Beranama. Iste godine bila je član Inicijativnog odbora za formira-

nje AFŽ Crne Gore i Boke, a na prvom zasijedanju ZAVNO Crne Gore i Boke izabrana je za vijećnika. Na ovim dužnostima dočekala je oslobođenje zemlje.

Iz NOR-a je izašla s činom kapetana i klase.

Poslije oslobođenja, zauzimala je istaknute funkcije kao politički radnik. Bila je član Glavnog odbora Narodnog fronta, Glavnog odbora AFŽ, Glavnog odbora Saveza boraca, a na osnivačkom kongresu KPJ za Crnu Goru izabrana je za člana CK KP Crne Gore. Bila je savezni poslanik jednog saziva. Od 1955. je član Centralnog odbora Saveza boraca Jugoslavije, a od 1948. član Centralnog odbora AFŽ Jugoslavije, i na tim funkcijama je ostala do 1961. godine.

Kao profesionalni politički radnik obavljala je dužnost sekretara Glavnog odbora AFŽ Crne Gore do 1948. godine, kada je postavljena za pomoćnika ministra za zdravlje i socijalnu politiku, a od 1953. je predsjednik Glavnog odbora Saveza ženskih društava Crne Gore. Gotovo dvije decenije bila je predsjednik Komisije za brigu o borcima i djeci palih boraca Glavnog odbora Saveza boraca.

Penzionisana je kao poslanik, 1961. godine.

Nastavila je političku aktivnost u SUB-NOR-u Crne Gore, kao član Komisije za organizaciona i politička pitanja. Nosilac je Partizanske spomenice 1941. i više odlikovanja.

Narodnim herojem proglašena je 10. jula 1953. godine. (Mt. Dž.)

OKILJEVIĆ Jefte MILETA

Rođen je 1921. godine u Platicama kod Gacka, Bosna i Hercegovina, u zemljoradničkoj porodici.

Osnovnu školu pohađao je u Žanjevici (kod Gacka) i Ravnom, a Građansku školu završio je u Gacku. Zbog bolesti oca, koji se iz prvog svjetskog rata vratio bolelijim i nesposoban za rad, zajedno sa starijim braćom Gokjom nosio je teret brojne porodice.

Odmah poslije okupacije zemlje, 1941. godine, kada su ustaše počele masovne pokolje srpskog stanovništva po hercegovačkim selima, stupa u redove oslobodilačkih boraca. Prvo ozbiljnije ratno iskustveno Mileta je doživio u borbi na Gat, poznatom neprijateljskom utvrđenju u gornjem dijelu Gatačkog polja, protiv italijanskih jedinica i četnika. Prilikom povlačenja partizanskih snaga s Gatačkog polja, Mileta je pao u ruke četnicima koji su ga odveli u Gacko, i tu zatvorili. Poslije nekoliko dana zatočeništva, uspio je da iskoči kroz zatvoreni prozor, onesposobi stražara i pobjegne.

Kao borac omladinske čete Sjeverno-hercegovačkog partizanskog odreda, odlikovao se u svim borbama hrabrošću i požrtvovanjem. Osobito se istakao u borbama na položaju Ponike-Dražiljevo, na kojima je njegova četa tri dana vodila neprekidne borbe protiv višestruko jačih italijanskih i četničkih snaga, i time omogućila prebacivanje partizanskih jedinica u Bosnu.

Početkom 1942. godine, postao je član SKOJ-a, ubrzo poslije toga i člana KPJ. Poslije formiranja 10. hercegovačke brigade, Mileta postaje borac 1. čete njenog 1. (Gatačkog) bataljona. Njegovo junačko držanje u borbama na Kupresu, Livnu, Mrkonjić-Gradu, Žepču i Prozoru učinilo ga je poznatim ne samo kod

boraca partizanskih jedinica, nego i kod neprijatelja, naročito kod četnika. U borbama prilikom prelaska Neretve, tokom borbi na Sutjesci i kasnije, kroz Hercegovinu i Crnu Goru, postao je legendarni junak 10. hercegovačke brigade. Kasnije je postavljen za pomoćnika političkog komesara 1. čete 1. bataljona 11. hercegovačke brigade.

Poginuo je junački, kao što se junački i borio od prvog dana oslobodilačke borbe protiv okupatora i domaćih izdajnika. Polovinom maja 1944. godine, 11. hercegovačka brigada je napadala utvrđene položaje četnika i Nijemaca na Gatu. Predvođeci svoju četu, Mileta je upao u njemački bunker, u kojemu se nalazila desetinna neprijateljskih vojnika. Hrabro se borio protiv brojnijeg neprijatelja, uspio da četvoricu izbací iz stroja, ali je bio saviđan. Svežanog Miletu Nijemci su povelí u Gacko, od Gata udaljeno desetak kilometara. Kada su stigli u Avtovac, četnici, u čijem se rukama nalazio mjesto, otkupili su ga od Nijemaca za 60 volova, koje su kupili u kuća čiji su se članovi borili u partizanskim jedinicama. Svirepo su ga mučili četnici, ali se

i u tim najtežim trenucima herojski držao, prkosíci neprijatelju do posljednjeg časa svoja života. Streljan je juna 1944. godine, kod Gacka.

Narodnim herojem proglašen je 20. decembra 1951. godine. (T. Gr.)

KROGAR Antona ANTON NESTL

Rođen je 3. februara 1923. godine u Zagorju, Trbovlje, Slovenija, u porodici rudara. Završio je osnovnu školu u rodnom mestu, a potom bravarski zanat. Do rata je bio jedan od radnika koji se uključio u napredni omladinski pokret. Neposredno posle kapitulacije i rasula bivše Jugoslavije, Okrogar je postao član SKOJ-a.

Mladi Anton (kada je počeo ustanak, imao je 18 godina) u početku oružane borbe radi u pozadini. Uspješno se angažovao na prikupljanju oružja i drugog materijala za Revirsku (1. revirska) četu NOP odreda Slovenije, koja je formirana 1. avgusta 1941. godine od rudara Trbovlja i Zagorja.

Istovremeno je učestvovao u diverzantskim akcijama — s dva druga, sredinom 1941. godine, minirao je električne instalacije rudnika Zagorje; nešto kasnije, učestvovao je u napadu na neprijateljsku stanicu u Toplicama, kod Zagorja — i drugim poduhvatima boraca u ovom delu Slovenije.

U operativne jedinice stupio je 10. oktobra 1941. godine. Više od godine uspešno se borio i radio pa je, zbog herojstva i požrtvovanja, postao veoma poznat i cenjen borac. U 1942. dobio je dva značajna priznanja: postao je član KPS, a novembra iste godine, (posle uspešnih borbi Savinjskog partizanskog bataljona s nemačkim snagama i isticanja Okrogara u njima), s grupom boraca upućen je u Slovensku Korušku. Njihov zadatak je bio da u ovoj oblasti pomognu i ubrzaju borbu protiv okupatora i domaćih izdajnika, a naročito da razviju vojne akcije. Okrogar i drugi su, u veoma teškim okolnostima koje su u Koruškoj vladale (jake nemačke snage, represalije, progone Slovenaca, brze intervencije vojske i policije protiv bilo kakve akcije ustanika, nedovoljno razvijen NOP), uspešli da razviju političku i vojnu aktivnost. Okrogar je naročito doprineo da se od ilegalnih političkih radnika NOP i simpatizera stvori jaka partizanska četa, i da se s raznih oblika otpora i manjih poduhvata pređe na borbe i akcije većeg zamaha. Marta 1943. godine formiran je Koruški bataljon.

Od dolaska u Korušku počinje serija herojskih podviga Antona Okrogara, počinje da se

stvora legenda u narodu cele Koruške o izuzetnoj ličnosti borca. Jedan od prvih značajnijih vojnih uspeha u Koruškoj bio je napad Koruškog bataljona na Mežice, 3. aprila 1943. godine. Okrogar je ubio stražara pred nemačkom Komandom, a potom zarobio vojnike u Komandi. Bataljon je izveo više uspeših akcija u Mežičkoj dolini i u okolini Ajzenkapela. U jednoj od akcija, Okrogar je upao u kafanu u kojoj se nalazila grupa nemačkih vojnika i oficira i rafalima iz automata ubio ih. Posle ovog uspeha, izveo je više uspeših akcija u Celovcu. Veliki podvig je napravio kada je sa šest drugova, upao među neprijateljske vojnike u Željeznim Kapljama, i u privatnim stanicama zarobio dva nemačka generala. Okrogar je

prisilio generale da mu predaju kamion pun oružja. U borbi na Pohorju, kod Šmartnog, bio je teško ranjen i opkoljen od oko 200 neprijateljskih vojnika, (jedinica je uspeła da se povuče, ali ne i da izvuču ranjenog Okrogara i jednu bolničarku, koja je bila s njim). Prihvatio je borbu koja je trajala cela noć. Zahvaljujući hrabrosti, veštini i prisebnosti, uspeo je da bombom probije obruč neprijatelja i da se izvuce. Preboleo je i ove rane, kao i rane koje je tokom NOR-a dobio još šest puta. Iskusan, hrabar, preduzimljiv i sposoban borac, prešao je ratni put od borca do komandanta brigade. Sticajem okolnosti, borio se u više jedinica — Revirska četa (Trbovlje), 1. štajerski bataljon, 1. koruški bataljon, 11. brigada „Miloš Zidanšek“, 2. brigada „Ljubo Šercer“ NOV Slovenije i uvek bio istaknut borac, drug, komunist i starešina.

Posle rata, do 1952. nalazio se na odgovornim dužnostima u Jugoslovenskoj narodnoj armiji. Kao major, vojni starešina i komunist, i u mirnim uslovima razvoja i rada pokazao je velike uspehe. Godine 1952, zbog bolesti je preveden u rezervu. Od tada do

1955. godine živi i deluje u svom rodnom kraju. Isteo se u društveno-političkom radu.

Umrlo je 13. februara 1955. godine. Njegova sahrana je pokazala vernost naroda cele Koruške borbi naroda Jugoslavije; isto tako, više nego ikada ranije, pokazalo se koliko je Koruška i severna Slovenija cenila herojska dela Antona Okrogara. Više od deset hiljada ljudi bilo je na njegovoj sahrani, a delegacija koruških partizana položila je nekoliko grumenak koruške zemlje na njegov grob.

Nosilac je Partizanske spomenice 1941. i više odlikovanja.

Narodnim herojem proglašen je 21. jula 1953. godine. (Red.)

OMEROVIĆ Mahmud SULEJMAN

Rođen je 8. maja 1923. godine u Maglaju, Bosna i Hercegovina. Dak.

Bio je iz siromašne porodice. Osnovnu školu završio je u Maglaju. Posle toga, odlazi u Sarajevo, upisuje se u Šerijatsku gimnaziju i živi u internatu. Kao dak ovakve škole, gde je to ponajmanje smeo, ističe se svojim naprednim idejama i slobodomnošću, prikupljajući oko sebe grupu omladinaca — Muslimana. Za svoj napredni rad jednom je uhapšen, ali su ga ubrzo pustili, jer nije ništa priznao, a žandarmi nisu imali određene podatke i dokaze.

Posle kapitulacije bivše Jugoslavije i pojave ustaša, pojačava svoju aktivnost u okupiranom Sarajevu, gde radi kao član SKOJ-a. U okupiranom gradu na Miljacki, hrabro, vešto i smelo izvršava svaki partijski zadatak. Februara 1942. godine dobio je partijsku direktivu da napusti Sarajevo i s grupom drugova iz internata ode u partizane.

Tek što je postao punoletan, prvih dana marta 1942. godine stupio je u 1. crnogorski bataljon 1. proleterske brigade, u kojem je bio sve do jula 1943. godine, kada se, zbog ranjavanja, morao rastati od proletera.

Iz borbe u borbu ističu se njegova hrabrost i drugarski topao odnos prema svima, a zapaža se i njegov rad na širenju i učvršćivanju bratstva i jedinstva. Zbog ovakvih svojih zasluga, 1942. godine primljen je za člana KPJ.

Kako se razvijala naša revolucija, tako se razvijala i on, od borca, sekretara SKOJ-a u četi, do komesara čete u 1. proleterskoj. U vojvodanskim jedinicama je bio: komesar bataljona, zamenik komandanta brigade i komandant 3. vojvodanske brigade.

Učestvovao je u stotinama borbi, u kojima je bio primer junaštva, snalažljivosti i hladno-

krvnosti. Prvo teško vatreno krštenje imao je maja 1942. godine na Sinjajevini, gde je gotovo mesec dana bez hrane i odela vodilo danonoćne borbe protiv četnika Pavla Đurišića. Hrabro je jurisao i sokolio svoje mlade Sarajlije da ne zaostanu iza starijih proletera. I oni zaista nisu zaostali. Takav je bio u borbi na Durmitoru, zatim na Konjicu, kada je s grupom drugova upao u ustaški dom i razoružao nekoliko ustaša i domobrana. Još je hrabriji kad kao bombaš uništava neprijateljski bunker avgusta 1942., i omogućuje svojoj četi da bez gubitaka prođe u Livno. Takav je bio i u borbama na Kupresu, Ključu, Bosanskom Grahovu, Jajcu, Jošavski, Ivan-sedlu, na Neretvi u danima IV neprijateljske ofanzive, na Drini

OMERZA — OBERSTAR Ivana IVAN JOHAN

Rođen je 17. oktobra 1921. u Livoldu kod Kočevja, Slovenija.

Potiče iz radničke porodice. Bio je elektroinstalater i radio izvesno vreme u Pošti u Kočevju.

U Kočevju je 1941. godine radila partijska i frontovska organizacija, koja je u svoje redove uključila i malog Ivana Omerzu. S drugovima i prijateljima je skupljao oružje, ispisivao parole, rasturao letke i vršio sabotaže. Postao je vođa borbene trojke, koja je više puta presećala telefonske žice na liniji Kočevje—Mozelj, Kočevje—Cvištarji i Kočevje—Stara Crkva.

(Kršino Brdo) i kod Brodareva. U danima V ofanzive, kao zamenik političkog komesara, poveo je četu u juriš, da odbrani ranjenike kod Čelebića. Takav je bio na Vučevu, Milinkladama, Balinovcu i Miljevini, Vasenici i Zvorniku. Kao politički komesar čete, štitiio je odstupnicu bataljona 8. jula 1943. u borbi kod Caparde, gde je teško ranjen, što ga je i odvojilo od 1. proleterske.

Čim je ozdravio, došao je među Vojvodane, gde je služio za primer, i pokazao kako se bore proleter. S njima je prešao Srem, Majevicu, Birač, Ozren, Trebavu, Jahorinu, Zelengoru, Pivu, Loznicu, Cer, Beograd, Sremsku Mitrovicu, Baranju, sve do Celovca.

Kao potpukovnik JNA, komandant 5. vojvodanske brigade, novembra 1945. godine, na putu Osije—Našice, poginuo je od ustaških terorista.

Narodnim herojem proglašen je 20. decembra 1951. godine. (Šp. L.)

Jedna od značajnijih akcija je bila ona od 26. juna 1941. kad je zbog presećenih telefonskih kablova italijanska Komanda u Kočevju citala bez veze s potčinjenim komandama u Čabru, Dobrom Polju i drugim mestima. Avgusta 1941. je grupa skojevac, među kojima je bio i Omerza, izvela još jednu smelu akciju. Isekla je gume na italijanskim vojnim kamionima, parkiranim u dvorištu Doma za učenike.

Nacionalna manjina kočevskih Nemaca — bilo ih je oko 12000 — znatno je ometala razvoj narodnooslobodilačkog pokreta; međutim, kad se ta grupa u zimu 1941/1942. presećila, Pokret je počeo da se razvija naglo i snažno, tako da je okolina Kočevja postala jedna od najjačih baza partizanstva u Sloveniji.

Početkom maja 1942. Johan je otišao u partizane, u 2. bataljon (Kočevski) Notranjskog odreda, i uskoro postao mitraljezac u njemu.

Prvog juna 1942. Kočevski bataljon je, zajedno s Belokranjskom četom, napao jaku italijansku posadu u Starom Trgu na Kupi. U borbi, partizani su potisnuli Italijane u Župnišće. Italijani su se uporno branili, znajući da im

dolazi pomoć. Opoljenu grupu neprijateljskih vojnika spasle su, u posljednjem trenutku, kolone italijanske vojske. Neprijatelj je imao 15 mrtvih i 22 ranjena, a partizani 4 mrtva i ranjena borca.

Dvadeset prvog juna 1942. Kočevski bataljon, zajedno s hrvatskim bataljonom „Goratin“, napao je italijansku posadu u Banja Loka. I ovdje su opkoljene neprijateljske vojnike spasle jedinice italijanske vojske, koje su im pritekile u pomoć s obližnjih položaja. Italijani su imali 2 poginula, 8 ranjenih i 4 zarobljena vojnika. Na partizanskoj strani su pala 2 borca, među kojima je bio komandir hrvatske omladinske čete Branko Petranović Jastrež.

Mitraljezac Johan je, sa svojim pomoćnicima, na cesti kod Livolda napao italijansku kolonu i naneo joj teške gubitke. Na sličan način se istakao i u drugim borbama, i uskoro proizveden u čin vodnika.

Dvadeset trećeg septembra 1942. je, u Lapinjama kod Kočevja, formirana Cankareva brigada. U brigadu je došao i mladi mitraljezac Ivan Omerza, u 2. bataljon, gde je postao komandir čete.

Omerza se istakao u mnogim borbama s italijanskim fašistima. Da pomenu samo jednu od najtežih, kad je „Cankareva brigada“, zajedno s hrvatskom 13. proleterskom brigadom „Rade Končar“, 26. novembra 1942. uništila kombinovano italijansko-belgardističko uporište u Suhoru, kod Metlike. U toj borbi se Omerza istakao sa svojim bombasima, s kojima je razorio nekoliko bunkera pre samog upada u utvrđeno neprijateljsko uporište.

Najznačajnija borba u Jelenovom Žlebu, 26. marta 1943, bila je za Ivana Omerzu i posljednja. U tom klancu su „Cankareva“ i „Gupčeva brigada“ posle noćnog marša naišle na fašistički bataljon „Macerata“. U iznenađnom susretu bolje su se snašli partizani, zaposeli obližnje visove i svom silinom otvorili vatru na fašiste, koji su doživeli veliki poraz. U tom sukobu pala su 104 fašistička vojnika, a na partizanskoj strani 4 borca; među njima i Ivan Omerza Johan. Posle završene borbe jedan od ranjenih fašističkih vojnika je s leđa ispalio metak na Omerzu, i smrtno ga pogodio.

Narodnim herojem proglašen je 27. novembra 1953. godine. (M. Žg.)

OPAČIĆ Jandrijo STEVO

Rođen je 15. oktobra 1921. u siromašnoj seljačkoj porodici u Biovcinomu selu, Knin, Hrvatska. U mnogobrojnoj obitelji bio je dvanaesto dijete.

Stevo je kao dječak, čuvajući po Zmijaštiku tridesetak ovaca, učio slagati prva slova na kamenoj ploči, a kada je u selu sagrađena škola sa zakašnjenjem ju je završio. On nije imao dječije radosti; od najranijih dana morao se brinuti za nasušni kruh. Od 14 godina napustio je rodno selo i počeo obilaziti javna radilišta, tražeći posla. U potrazi za zaradom, Stevo je 1938. godine stigao u Beograd i tu radio na građevinama. Tu se uključio u radnički pokret.

Od kapitulacije Jugoslovenske vojske, aprila 1941. godine, pa do ustaničkih dana u Bukovici, Stevo učestvuje u prikupljanju oružja, a zatim je među ustanicima koji potkraj jula 1941. napadaju ustaše u Evroniku, Mokrom Polju i Sredovačkoj Krupi.

Oredinom oktobra 1941. stupio je u ilegalnu bukovičku partizansku grupu, koju je predvodio učitelj Jovo Martić. Tih dana je primljen u SKOJ.

Početkom 1942. godine bio je borac u bataljonu „Bude Borjan“, učestvujući u borbama protiv Talijana u Nuniću, Okliju, Vujasi-novićima i u južnoj Lici.

Formiranjem 2. dalmatinske brigade, Stevo je prvo u njoj bio kurir, a nešto kasnije desetar u 2. četi 3. bataljona. U borbama protiv ustaša i četnika za oslobođenje Kijeva i na Stipičevim košarama, kod Livna, sa desetinom je postigao znatne uspjehe, te je zbog pokazane hrabrosti i odlučnosti i izvršavanja zadataka, Stevino odjeljenje dobilo naziv „Grom desetina“.

U jeku IV neprijateljske ofanzive 2. dalmatinska brigada dobila je zadatak da u Jablanići

preko srušenog mosta pređe rijeku i na njenoj lijevoj obali na kojoj su se utvrdili četnici obrazuje mostobran za prihvata ostalih jedinica. U prethodnici je određen 3. bataljon pod komandom Bruna Vuletića, a kao prvi dobrovoljac za prelaz preko porušenog mosta javio se Stevo Opačić. Teško je bilo vjerovati da će on taj zadatak izvršiti, jer su borci znali da Stevo ne umije plivati i da veranje preko mosta nad ponorom rijeke mora zadati strah svakom ljudskom srcu... Neprijateljski bacači s dejstvovali... Eksplozije su odjekivale dolinom Neretve, šrapneli su leteli na sve strane a oči bataljona bile su upre u „Grom desetinu“. Od nje se očekivalo nemoguće.

I te tamne noći 6/7. marta 1943. desetar Stevo Opačić u Čarapama, a za njim: Mirko Katić, Marko Berger, Stanko Skračić, Krešo Grubelić, Mila Milošević, Silvestar Anić, Marin Ševo, Rade Grnić, Vicko Ružić, Gojko Šerbo, Nikola Polić i Vinko Zulin—Milan — brzim koracima, uz željeznički nasip, pošli su porušenom mostu. Kad su stigli, zastali su i kroz maglu nazreli njegove konture, koje su, sunovraćene dole prema vodi, ličile na neko strašilo. Obala je bila gotovo okomita. Pomažući se puškama, uz veliku muku i napore, niz okomitu obalu, desetina se polako spuštala prema površini vode i kraku srušenog mosta. Strašna buka vode još više je pojačavala napetost... Kako će se uspeti uz lijevi krak konstrukcije i izbiti na njegov vrh, gdje su se četnici u bunkerima ušančili, braneci most?

I dok je Neretva ječala od strahovite pucnjave „Grom desetina“ se nije kolebala, već se korak po korak, kroz pregrade konstrukcije, vješto provlačila i približavala vrhu mosta. Odozdo je dopirao šum pjenušave vode, dok su četnici meci zveketal i odbijali se od željeznog mosta. Pogoden je Stanko Skračić, i pao je u Neretvu; nekoliko minuta kasnije ranjena je i bolničarka Mila Milošević.

Kad je Stevo dopuzao do vrha mosta, koji je bio iščupan iz svog kameion postolja, moralo se skočiti sa visine od nekoliko metara. Četnički stražar se toliko iznenadio, da je jedva promucuo: „Stoji!“ Stevo je bacio dvije bombe i jurnuo prema četničkom bunkeru, komandujući — „Naprijed, proletari!“ Kod četnika je nastala panika. I dok mu je prvi borac Marko Berger pristigao, Stevo je već uspio osvojiti prvi bunker, zaplijenivši teški mitraljez iz kojeg je po iznenađenim četnicima otvorio brzu paljbu, goneći ih prema tunelu. Ubrzo je eksplodiralo još nekoliko bomba, što je bio znak da je „Grom desetina“ uspješno prešla preko mosta, a zatim su 2. četa i ostali dio 3. bataljona bez većih smetnji prešli preko mosta.

Poslije ovog izvanrednog podviga, Stevo je primljen za člana KPJ, i postavljen za

zamjenika komandira 2. čete istog bataljona.

U toku bitke na Sutjesci, od 5. do 9. juna 1943, za vrijeme borbi 2. dalmatinske brigade na Gornjim i Donjim barama, sa nadmoćnim njemačkim snagama koje su htjele da prodru u dolinu Sutjeske i spriječe proboj divizija NOV i Vrhovnog štaba — opet su došli do izražaja junaštvo i odlučnost ovog vrsnog ratnika. U tim višednevnim neravnomjernim borbama smjenjivali su se juriši i protivjuriši, najčešće se čuo prasak bombi, dolazilo je do borbi prsa u prsa, noževima i kundacima. Posljednjeg dana borbe, iako teško ranjen, nije napustio položaj. Izdržao je s borbama do kraja i povukao se tek kad je dobio naredenje.

U junu 1944. Stevo je iz Crne Gore upućen u 8. dalmatinski korpus i postavljen za komandanta bataljona u 14. brigadi 19. divizije. I dalje se isticao u mnogim borbama u Dalmaciji, a zatim i u završnim operacijama za oslobodjenje Like i Istre.

Poslije rata bio je na raznim dužnostima u Armiji i završio je Višu vojnu akademiju. U činu pukovnika preveden je u rezervu i od tada je aktivni društveno-politički radnik. Predsjednik je međuopćinskog odbora Saveza rezervnih vojnih starješina za Dalmaciju, član međuoćinske konferencije SSRN za Dalmaciju, potpredsjednika Saveznog odbora RVS Jugoslavije.

Za narodnog heroja proglašen je 20. decembra 1951. godine.

OPACIĆ *Glise* STEVO

Rođen je 8. avgusta 1923. u Plavnu, Klin, Hrvatska, u siromašnoj seljačkoj porodici.

Po završetku osnovne škole, kao kurir radnik zaposlio se na izgradnji Unske željezničke pruge; zatim odlazi u Beograd i radi na građevinama, gdje je učestvovao u štrajkovima.

Poslije aprilskog rata vratio se iz Beograda u Plavno i učestvuje u prikupljanju oružja, municije i druge vojničke opreme.

Početkom ustanka, 27. jula 1941, među prvima juriša u ustašku kasarnu u Plavnu. Tu je zaplijenio puškomitraljez, od kojeg se, bez obzira na kasnije dužnosti, za dugo nije rastajao.

U proljeće 1942. desetar je, a zatim vodnik u Plavanjskoj partijskoj četi, koja je ušla u sastav bataljona „Branko Vlušić“. Prilikom formiranja 2. dalmatinske brigade bataljon je ušao u njen sastav. Opacić se istakao u svim borbama svoje jedinice. Pravi podvig napravio je u borbama kod Kupresa, krajem decembra 1942. kada su ustaše iznenadnim prodorom na

Stozeru razbile štab brigade i 1. bataljon dovele u vrlo kritičnu situaciju. Stevo je sa nekolicinom boreca sačekao ustaške snage koje su nastupale od Bugojna, izvršio juriš i razbio ih, rješivši situaciju u korist svoga bataljona. Bio je bombaš u napadu na elitne četničke jedinice Draže Mihailovića na Kalinoviku i prilikom prelaska 2. dalmatinske preko Drine u Sandtak aprila 1943. godine. U tim borbama bio je ranjen, ali nije napuštao jedinicu.

U početku V neprijateljske ofanzive 2. dalmatinska vodila je borbe na planini Sinjajevini. Tu se Stevo prvi sukobio s Nijemcima i, u borbi prsa u prsa, sa vodom držao svoje položaje.

U vrijeme bitke na Sutjesci, kada je 2.

dalmatinska brigada vodila višednevne odsudne borbe na Barama, spriječavajući pokušaje nadmoćnijih njemačkih snaga da prodru u dolinu Sutjeske. Stevo Opacić je pokazao mnoge primjere herojstva. Prednjačio je svojim odlučnošću u odbrani položaja i u smjelim protivjurišima. Nije ga pokolebala ni strahovita artiljerijska kanonada niti gotovo neprekidno bombardovanje iz vazduha. Stevo je tada sa vodom branio Planinicu, na koju su Nijemci od 5. do 8. juna vršili napad za napadom, ali su svaki put, uz gubitke, bili odbačeni. Posljednje noći Nijemci su na jednu stijenu uspjeli isturiti grupu vojnika, koja je s boka mitraljeskom vatrom ugrožavala položaj bataljona. Za njihovo uništenje upućen je Stevo sa puškomitraljeskim odeljenjem. Stevo se popeo na stijenu, a zatim Nijemce zasuo ručnim bombama. Neke je uništio, a drugi su glavačke skalali u provaliju. Tako je osvojen vis i zadržan u našim rukama.

U pokretu preko Zelengore, 11. juna 1. bataljon je iznenadno upao u njemačku zasjeđu. I pored iscrpljenosti i nedostatka municije, borci su se kao najodporniji bacili na Nijem-

ce. Stevo je bio među prvima, zaplijenivši dva mitraljeza i dvije radio-stanice. Samo za trenutak uništeno je preko 40 njemačkih vojnika.

Za pokazanu hrabrost i umješnost u komandovanju jedinicom u borbi, Stevo je tih dana postavljen za komandira 3. čete. To priznanje mu je dalo još više podstreka i elana za borbu.

U borbi s Nijemcima 17. avgusta 1943. u selu Podgorje Banovići kod Tuzle, u žestokoj borbi koja se vodila prsa u prsa, Stevo se s četom provukao kroz gustu šumu i napao Nijemce s lijevog boka, odbacivši ih u dolinu i tako stvorio uslove za njihovo uništenje. Tom prilikom Nijemcima su naneseni gubici od 50 mrtvih i zarobljenih. Tek poslije borbe Opacić je sam sebi iz noge izvadio neprijateljsko zrno, i ostao je u četi.

Takav je bio Stevo i u svim borbama koje je 2. dalmatinska brigada vodila kasnije u Crnoj Gori i Sandtaku krajem 1943. i početkom 1944. godine.

Juna 1944, po naredenju Vrhovnog štaba, Stevo Opacić je iz Crne Gore sa grupom od tridesetak vojno-političkih rukovodilaca iz 2. dalmatinske brigade upućen u 8. korpus u Dalmaciju. Stevo je tada u 8. korpusu postavljen za komandanta 4. bataljona 14. brigade 19. divizije, koja je tih dana vodila borbe na području sjeverne Dalmacije. U prvom okršajima sa novom jedinicom protiv nadmoćnijeg neprijatelja, Stevo je ispoljio sve osobine hrabrog rukovodioca. Naročito se istakao u borbama za oslobodjenje Knina. U petnaestodnevnom žestokim okršajima, odlučno je jurišao na Nijemce i četnike popa Momčila Dujica. U jednom kritičnom momentu, kod sela Očestova, kad su njemački tenkovi ugrozili put, Stevo je u nedostatku rezerve poveo komandire četa i sa njima zaustavio njemačke tenkove, lako je u tim borbama bio teško ranjen, bataljon nije napuštao sve dok se borba nije završila.

Poslije rata bio je na odgovornim dužnostima u UDB-i za Srbiju i Jugoslaviju. U to vrijeme je pored redovne dužnosti završio gimnaziju i Pravni fakultet u Beogradu. Od 1963. godine do danas je generalni direktor poduzeća za spoljnu trgovinu „Progres“.

Za narodnog heroja proglašen je 23. jula 1953. godine. (Ob. Eg.)

OPAČIĆ *Stevana STEVO*

Rođen je 17. aprila 1923. u Golubiću, Knin, Hrvatska u seoskoj porodici u kojoj je bilo petoro dece. Posle završene osnovne škole išao je u gimnaziju u Kninu. Tu je 1939. godine organizovao štrajk i bio uhapšen. Iduće godine školu nastavlja u Beogradu i tu se uključuje u napredni omladinski pokret.

U vreme aprilskog rata vratio se kući u Golubić i priključio delovima Jadranske divizije, u nadi da će ona nastaviti sa otporom. Ubrzo se razočaran vratio u rodno mesto i odmah se uključio u pripreme za oružanu borbu. Kada je na kninsko područje stigao zloglasni ustaša Juco Rukavina i počeo teror i

pokolj Srba i komunista. Stevo je pošao za Beograd. Krajem godine vratio se u Golubić. Tada njegova kuća postaje stecište napredne omladine koja se suprotstavlja četnicima popa Momčila Đujića. U to vreme postao je član KPJ.

Početakom parila 1942. morao je da napusti rad u selu. Otišao je u Kninsku partizansku četu. Krajem istog meseca, četnici su pokušali da razbiju ovu jedinicu, ali je Stevo uspeo da omete njihove planove. Sredinom juna 1942. formiran je 1. dalmatinski udarni bataljon, a Opačić postavljen za komandira omladinske čete. U borbama se ističe hrabrošću, naročito u odbrani slobodne teritorije od napada Italijana, četnika i ustaša na kninskom Kozjaku krajem juna i na Dinari od 10. do 14. jula 1942. Kao zapaženog, talentovanog i hrabrog vojnog starešinu, Štab 4. operative zone 24. jula 1942. upućuje ga na niži oficirski kurs pri Glavnom štabu NOP odreda Hrvatske, koji završava sa odličnim uspehom.

Formiranjem 1. dalmatinske NOU brigade, 6. septembra 1942. postavljen je za komandira 3. čete 4. bataljona, u kojoj je ostao do

početka novembra, kada je postavljen za komandanta Mosečkog bataljona, koji sredinom meseca ulazi u sastav novoformirane 3. dalmatinske brigade. Kao komandant bataljona istakao se u napadu na ustaše u Biskom, 28. novembra 1942, kada je na čelu jedinice ručnim bombama i bocama benzina slomio otpor neprijatelja u utvrđenim zgradama. Planirao je i lično rukovodio zasedom na cesti Split — Omiš kod Podastrane u predelu Motugras, 4. decembra 1942. S jednom četom je unišio dva kamiona italijanskih fašista, ostavivši za sobom 40 mrtvih i ranjenih. Lično je sa delom bataljona 15. decembra 1942. sišao na prugu Split — Perković, između Kaštel Starog i Labina, napao italijanski oklopni voz, slomio otpor Italijana, uništio lokomotivu i porušio prugu i povukao se s jedinicom bez ijednog gubitka. Noću, 20/21. decembra 1942. njegov je bataljon u selu Zelovu na padinama Svilaje, bio opkoljen od jakih ustaških snaga. Stevo se brzo snašao, poveo bataljon u juriš, probio obruč ustaša i posle duže borbe naterao ih na povlačenje. Sredinom januara, 3. bataljon je u više navrata delovao na području Kninske krajine, u blizini rodnog sela, u borbi protiv četnika i Italijana. Početkom IV neprijateljske ofanzive, 3. dalmatinska brigada je pomerena ka području Imotskog. U odbrani tek oslobođene teritorije ovog dela Dalmacije, 22. februara 1943, u borbama protiv ustaša na Malić-planini, pao je pogoden neprijateljskim metkom Stevo Opačić.

Narodnim herojem proglašen je 27. novembra 1953. godine. (R. G.)

OPSENICA *Todora STANKO* STANIŠA

Rođen je 27. novembra 1907. u Ljubovu, Korenica, Hrvatska. Odrastao je u selu baveći se, pored zemljoradnje, prevozom robe konjskom zapregom između Like i Dalmacije. Iako osnovnu školu nije završio, zato što je u selu nije ni bilo, naučio je sam da čita i da piše. Jugoslovensku vojsku služio je u Kninu, gde ga je zatekao i napad na Jugoslaviju. Posle kapitulacije Jugoslovenske vojske, pušku nije bacio, već se s njom vratio u selo. Iako su ga ustaše uhapsile, uspeo je da im pobjegne, posle mučenja.

Čim su počele pripreme za oružanu borbu, Staniša je prihvatio poziv Partije. Narodu u selu ukazuje da je izlaz iz teške situacije jedino u oružanoj borbi. Zbog nabavke oružja, odlazi u Dalmaciju, gde se mogla za stoku kupiti pokoja puška. U julu 1941. okuplja oko sebe grupu boraca, koja na Ljubovu uzela

svoj logor, i počinje da živi vojničkim životom pod Stanišinom komandom.

S još dva druga, Staniša je 2. avgusta 1941. u Ljubovu, sačekao u zasedi dvojicu ustaša i ubio ih. Bili su to prvi ustarički pučniji u tom kraju. Toga dana se narod iz sela u severnom delu Kravskog polja digao na ustanak i napao ustašku posadu u Buniću. Staniša je sa svojom grupom sačekao na Ljubovu jake ustaške snage, koje su iz Gospića pohitale u pomoć napadnutim ustašama u Buniću. I pored snažnog otpora, ustaše su prodrle preko Ljubova, spalile selo i ubile koga god su stigle, a među njima Stanišinu majku i brata.

U toku avgusta, u Stanišinu grupu pristizali su novi borci, tako da je do kraja

meseca narasla na oko 100 boraca. Tada je od nje formiran partizanski odred „Ljubovo“. Za komandanta odreda izabran je Staniša. A kad je od ovog Odreda i drugih boraca s područja koreničkog kotara, krajem decembra 1941. formiran bataljon „Ognjen Prica“, Staniša je postavljen za komandira jedne čete, ali je ubrzo, prilikom napada na Italijane kod Korenice, bio teško ranjen.

Aprila 1942. Staniša je postavljen za komandanta bataljona „Ognjen Prica“. Zbog svoje hrabrosti, drugarstva i brige za ljude, bio je omiljen i cenjen među borcima. Pošto je u borbi dokazao da je spreman da da i život za NOB, primljen je, uleto 1942, za člana KPJ. Kao neustrašiv komandant, uspešno je vodio svoj bataljon iz okršaja u okršaj, u sastavu 2. ličke brigade, po Lici i Kordunu: oko Pitvice, Perušića, Udbine, u Kosinju, Pazarštu, Poloju, Tušiloviću, Ličkom Petrovom Selu, u Slnju.

Prilikom napada 6. ličke divizije na Italijane i četnike, u Gračacu, Staniša je komandovao svojim bataljonom. Noć je bila kišovita, a neprijatelj veoma jak, zbog čega su se jedinice morale povući. Povlačeći se s bataljonom

preko poplavljenog polja, našao se na mostiću u vodi do pojasa; tu je sačekao i prenosio siabije borca da se ne utope. I kad je prešao i poslednji borac, krenuo je za kolonom. Tada mu se učinilo da još neko iza njega zapomaže. Vratio se na most i osvetlio ga baterijskom lampom, da bi video ko je. U tom trenutku, iz italijanskog bunkera pored pruge mitraljezac je opalio rafal. Spasavajući svoje borce, komandant je klonuo i pao. To je bilo 15. januara 1943. godine, ostao je da živi u narodnim pesmama ispevanim u Lici.

Narodnim herojem proglašen je 16. septembra 1945. godine. (T. Ra.)

OPSENICA Todora STEVO

Rođen je 10. marta 1913. u Ljubovu, Korenica, Hrvatska. Rastao je u siromašnoj seljačkoj porodici, baveći se zemljoradnjom, povremeno odlazeći na javne radove u druga mesta. Osnovnu školu završio je u Buniciu, do kojeg je morao svakog dana da pešači oko desetak kilometara. Vojsku je služio u Rajlovcu (1935—1937), i tada došao u neposredan dodir s komunistima i naprednom političkom literaturom. U aprilskom ratu 1941. bio je mobilisan u Jugoslovensku vojsku, a posle njene kapitulacije bio je zarobljen od Nemaca, ali on uspeva da im pobjegne i da se vrati u selo. Tu ga hapse ustaše, ali i njima uspeva da pobjegne, posle mučenja.

Odzivajući se pozivu KPJ, u selu se aktivno uključuje u rad na pripremanju oružanog ustanka, zajedno sa starijim bratom Stanišom. I već u julu 1941., među borcima prve oružane grupe, formirane u selu, nalazi se i Stevo. U prvim napadima na ustaše na Ljubovu, u avgustu i septembru, ističe se hrabrošću i odlučnošću. Zbog toga je, 27. septembra 1941. primljen za člana KPJ. Kad je, krajem septembra te godine, formiran partizanski odred „Ljubovo“, izabran je za zamenika komandanta tog Odreda.

Nešto kasnije, po zadatku Partije, s još dva druga, smelo je noću upao u okupirani Bunčić, i iz njega izveo ustaškog logornika, koji je počinio mnoge zločine, pa ga je trebalo ispitati i ubiti.

Krajem novembra 1941. postavljen je za operativnog oficira u tek formiranom bataljonu „Ognjen Prica“, a sredinom aprila 1942. za komandanta tada formiranog 2. ličkog NOP odreda, s kojim je komandovao do kraja juna iste godine, kada ga je Glavni štab Hrvatske postavio za komandanta 1. partizanske brigade formirane u Hrvatskoj (kasnije 1. lička brigada 6. divizija). Brigadom je komandovao

pola godine, vodeći je smelo iz okršaja u okršaj u Lici, Kordunu i Baniji.

Početkom 1943. završio je Viši oficirski kurs u Vojnoj školi Vrhovnog štaba, a zatim je bio postavljen za operativnog oficira u Štabu 6. ličke divizije.

Posle odlaska ove divizije iz Like u Bosnu, novembra iste godine, Stevo je zadržan u Lici i imenovan za načelnika novoformiranog Operativnog štaba za Liku, da bi, početkom 1944. postao načelnik Operativnog odseka 11. korpusa, a zatim i zamenik komandanta 11. korpusa.

U toku majske ofanzive neprijatelja na Liku, uspešno je organizovao odbranu i prebacivanje više od 300 ranjenika i raznih usta-

nova iz rejona Srednje gore u predele Velebita (12/13. maja 1944), a sledeće noći i prebacivanje više od 12.000 žena, staraca i dece, s nešto stoke, sa Vrebačke staze na Velebit.

Posle rata, završio je Višu vojnu akademiju i Kurs operatike na Ratnoj školi JNA.

Bio je komandant divizije i pomoćnik komandanta Područja i Armije. Aktivan je društveno-politički radnik. Pored ostalog, član je Saveta Saveza izvidnika i planiniki Hrvatske. Penzionisan je kao general-potpukovnik JNA.

Nosilac je Partizanske spomenice 1941. i više domaćih odlikovanja i priznanja.

Narodnim herojem proglašen je 27. novembra 1953. godine. (T.Ra.)

OREŠČANIN Sime BOGDAN

Rođen je 27. oktobra 1916. u Perni, Vrgin-Most, Karlovac, Hrvatska. Kao dijete, došao je s porodicom u Zagreb, gde je završio osnovnu školu i Realnu gimnaziju, a zatim se upisao na Pravni fakultet Zagrebačkog sveučilišta. Već

kao dak viših razreda gimnazije, kad je počelo političko gibanje mladih i u zagrebačkim srednjim školama, Oreščanin se, pod uticajem revolucionarnih studenata-marksista, u čijim su redovima bile i njegove sestre, našao u krugu onih naprednih srednjoškolaca koji su organizirali kružoke i literarne družine, te pokretali ilegalne listove. Upisavši se na Pravni fakultet, Oreščanin se našao pred složenim političkim zadacima koje je, specijalno na tom fakultetu, kao tvrdavi frankovačkih elemenata, pred napredne studente postavljala Komunistička partija Jugoslavije: voditi paralelnu borbu i protiv režimskih plaćenika koji su se bavili isključivo denunciranjem svojih kolega i protiv desničarskih ekstremista koji su u svojim rukama držali stručni Klub slušalaca prava, a istodobno mobilizirati sve antifašistički raspoložene studente za rad na platformi Komunističke partije Jugoslavije.

Poslije fašističke okupacije Jugoslavije, Oreščanin se vratio u rodno selo i angažirao na pripremama za ustanak na Kordunu. Stupio je u prvu partizansku grupu, i primljen u KPJ. Zapažen kao sposoban politički radnik i vojni rukovodilac, Oreščanin je postavljen za komandira Prvog partizanskog odreda Perna. Potom je prešao u Štab kordunačkog narodnooslobodilačkog odreda, gdje je bio operativni oficir, a marta 1942. imenovan je za komandanta Drugog kordunačkog odreda iste godine (od septembra 1942). Oreščanin je komandant Pete hrvatske brigade, a već u novembru načelnik Štaba Prvog hrvatskog korpusa. Bio je, zatim, načelnik Operativnog odjeljenja Glavnog štaba Hrvatske, i prvi pomoćnik načelnika Glavnog štaba Hrvatske, a od, maja 1944. komandant 4. korpusa narodnooslobodilačke vojske Jugoslavije.

Partizanski komandant koji se proslavio u nizu bitaka u Hrvatskoj, Bosni i Sloveniji, Oreščanin je, kao osvijeđeni borac za novu narodnu vlast, bio i vijećnik ZAVNOH-a.

On je imao značajnu ulogu u organiziranju ustanka u tim krajevima. Njegova riječ djelovala je, smatrazno, istinito i ubjedljivo, a njegovi uspjesi na bojnom polju su je u punom sjvetlu potvrđivali. Narod je takvim ljudima vjerovao, slušao ih i siljedio.

Počeo je kao običan borac, komunist, u malom Odredu kao njegov komandant, a već 1944. godine, poslije brojnih visokih komandnih i štapskih dužnosti postavljen za komandanta Prvog hrvatskog korpusa narodnooslobodilačke vojske. Tih dana unaprijeđen je u čin general-majora. Tada je imao samo 27 godina.

Pripadao je najmlađim generalima narodnooslobodilačke vojske. To samo po sebi govori o kakvom je ratniku riječ, o njegovim sposobnostima, umješnosti u komandovanju i njegovoj hrabrosti.

Uviđajući njegove natprosječne sposobnosti, Vrhovni komandant ga je krajem 1944. godine, prekomandovao u Vrhovni štab. Kao iskusi vojnik i ratnik velikog obrazovanja, on učestvuje u formiranju našeg prvog Generalštaba, gdje ostaje više godina, vršeći mnoge visoke dužnosti od izuzetne važnosti za organizaciju Armije.

Odmah poslije rata, Bogdan Oreščanin biran je za vijećnika u Sabor Hrvatske. Biran je i za saveznog poslanika za Ustavotvornu Skupštinu. Član je Vojne komisije CK KPJ 1945. godine, član Partijskog opunomoćstva za JNA do 1968. godine, savezni poslanik u više zasjedanja Savezne Skupštine, do odlaska u inostranstvo, 1970. godine; predsjednik Odbora za narodnu odbranu Savezne skupštine od 1968. do 1970. godine; član Odbora za spoljnu politiku i međunarodne odnose Savezne skupštine; član Izvršnog komiteta Jugoslovenske grupe Interparlamentarne Unije do 1970. godine.

Pri kraju rata, i prvih godina poslije oslobođenja, Bogdan Oreščanin je u Generalštabu Jugoslovenske narodne armije radio na organizacionom ustrojstvu naše armije, u mirovopodskim uslovima. Objavljeni i neobjavljeni radovi onemogućavaju da se sagleda cjelokupni njegov opus iz tog vremena.

Glavno životno djelo Bogdana Oreščanina je njegov rad na koncepciji opštenarodne odbrane Jugoslavije. Izrada originalne ratne doktrine koja proističe iz iskustava narodnoslobodilačkog rata i revolucije tražila je kreativni rad i smjelost u pristupu. Bogdan Oreščanin je jedan od glavnih protagonista u razradi Titove koncepcije jugoslovenskog rata i revolucije. Njegov pionirski rad predstavljao je vrhunski domet dotadašnje razrade ovog Titovog djela. Tu, svakako, pripadaju i njegove teorijske i praktične ideje o ulozi regularne armije, teritorijalne odbrane i naoružanog naroda u odbrambenom ratu, karakter i suština ovih faktora, njihov međusobni odnos i dejstvo, kao i karakter jugoslovenske armije i teritorijalne odbrane u uslovima socijalističkog samoupravnog društva, federalnog sistema i silno.

Najznačajnije njegovo djelo s područja teorije je, svakako, „Vojni aspekti borbe za svetski mir, nacionalnu nezavisnost i socijalizam“. Po kompleksnosti tematike, zrelog i pronicljivog misli kojom pisac razmatra najdelikatnije probleme, po kritičkom duhu koji se ne miri s poznatim, nego istražuje nove strane pojave, to je neosporno vrlo ozbiljno i značajno naučno djelo u našoj društveno-političkoj literaturi, i istovremeno ulazi u red najistaknutijih radova naše vojne nauke. Najbolje stranice ovog djela posvećene su humanoj ideji o ograničenosti i nesvrhsishodnosti upotrebe voj-

ne sile i osvajačkih ratova i, koristeći vojne argumente, misli o negaciji ratova uopšte.

Zbog toga ovo naučno djelo prevazilazi okvire „Vojnog aspekta borbe za svetski mir, nacionalnu nezavisnost i socijalizam“, i predstavlja doprinos rasvjetljavanju općedruštvenih kretanja u svijetu. To se specijalno odnosi na radove: „O faktorima vojne sile u nekim međudržavnim oružanim sukobima iz perioda drugog svjetskog rata“, „Izvori vjere snage u jugoslovenskoj socijalističkoj revoluciji (1941–1945)“, „Vojni aspekti nacionalnog oslobođenja i klasne borbe mirnim sredstvima“, „Suština i pojam vojne sile“ ...

Kao poznavalac nekoliko svjetskih jezika, Bogdan Oreščanin je pripadao i prvoj generaciji naših vojnih i političkih diplomata. U godinama poslije prekida odnosa sa Sovjetskim Savezom, Oreščanin je kao general poslat za vojnog, vazduhoplovnog i pomorskog atašea

u Veliku Britaniju. Bilo je to 1952. godine, u vrijeme kada se ponovo trebalo boriti za afirmaciju nezavisne politike Jugoslavije i uspostavljanje političkih, vojnih i ekonomskih odnosa sa zapadnim svijetom.

Diplomatski posao ponovo je preuzeo 1970. godine, u vrijeme kad se nalazio na dužnosti predsjednika odbora za narodnu odbranu i člana Spoljnopolitičkog odbora Savezne skuštine. Te godine postavljen je za izvanrednog i opunomoćenog ambasadora u Kini. Odlaskom Bogdana Oreščanina za ambasadora u Kinu, ponovo su uspostavljeni diplomatski odnosi s ovom zemljom, na nivou ambasadora. Oreščanin je svojim iskustvom, poznatom taktičnošću i upornošću uspio da savlada sve prepreke i ubrza proces uspostavljanja dobrih i prijateljskih odnosa s ovom velikom zemljom. Njegov rad je istovremeno i baza da kasnije, pored uspostave međudržavnih odnosa, dođe i do razvijanja međupartij-

skih odnosa i težnji da se upozna Jugoslavija i njena iskustva i dostignuća.

U isto vrijeme, Bogdan Oreščanin je bio izvanredni i opunomoćeni ambasador Jugoslavije u DR Vijetnam. To je vrijeme vijetnamske borbe protiv američke intervencije. Bogato vojno i političko iskustvo Bogdana Oreščanina pomoglo mu je da shvati borbu ove zemlje za svoja prava i, istovremeno, da ovom narodu približi iskustva naše revolucije i narodnoslobodilačkog rata.

Bogdan Oreščanin je bio naš prvi izvanredni i opunomoćeni ambasador u DR Koreji. U vrijeme njegovog boravka, uspostavljeni su državni i partijski odnosi s ovom dalekom zemljom i udareni temelji čvrstih prijateljskih odnosa boljeg razumijevanja i saradnje.

Istovremeno, Oreščanin je, kao delegirani predstavnik Jugoslavije u Pekingu, održavao veze s predstavnicima Kampučija, princem Sihanukom, i predstavnicima Crvenih Kmera u Pekingu i Kampučiju.

Boravak Oreščanina na Dalekom Istoku, kao nosioca misije naše zemlje i druga Tita lično, bio je uspješno završen 1973. godine.

Te iste godine, Oreščanin je postavljen za izvanrednog i opunomoćenog ambasadora u Velikoj Britaniji. To je period plodnog rada koji je predstavljao kontinuitet razvijanja odnosa prijateljstva s ovom zemljom. Poslije tri godine, krajem 1976, Oreščanin se vraća u zemlju i postaje član Saveta Federacije, posvećujući se i teorijskoj razradi nekih tema vojne i političke prirode. Nekoliko rukopisa ostalo je nedovršeno. 26. avgusta 1978. godine, u Beogradu, naglo je prekinut život generala-pukovnika u rezervi, Bogdana Oreščanina.

Bogdan Oreščanin je odlikovan s 30 najviših domaćih i stranih odlikovanja.

Nosilac je Partizanske spomenice 1941.

Narodni herojem proglašen je 23. jula 1952. godine. (V.Raj.)

OREŠKOVIĆ Jose MARKO KANTLIJA

Rođen je 3. marta 1896. u siromašnoj zemljoradničkoj porodici u selu Široka Kula, Gospić, Hrvatska. Još kao dete osetio je težinu života. Osnovnu školu završio je u selu. U proleće 1912. otišao je, zajedno s grupom suseljanca, na rad u Nemačku. Posle početka prvog svjetskog rata 1914, vratio se u Liku, i sledeće godine bio mobilisan u austrougarsku vojsku. Najpre je služio u Otočcu, zatim je prekomandovan u mornaricu u Puli, gde je, kao ložač, ukrcao na brod „Sent Ištvan“, koji je 11. juna 1918. torpedovan u Jadranskom moru, ali

je Krtinja uspeo da se spasi. Kao protivnik Austro-ugarske monarhije i pristalica ujedinjenja svih južnoslovenskih naroda, često je dolazio u sukob s pretpostavjenima. Slom Austro-ugarske zatekao ga je u Širokoj Kuli, gde je došao na dopust zbog smrti majke.

U novoj državi Krtinja je ponovo stupio u momeriku, ali je na monitoru „Dunav“ brzo došao u sukob s komandantom broda. Posle zatvora, odlazi u pilotsku školu; posle dve godine provedene u školi, odnosno ukupno 6 godina u vojsci, demobilisao se kao rezervni podoficir, pilot i vozač.

Posle jednogodišnjeg lutanja i rada u raznim mestima Makedonije i Kosova, Krtinja 1926. dolazi u Beograd, gde počinje da radi za radnički pokret; učlanjuje se u sindikat. Izvesno vreme „bio je taksist i vozač Partije“, kako sam kaže za sebe, a zatim se zaposlio u Ministarstvu građevina, kao lični ministar

vozač. Godine 1927. primijen je u KPJ. Zbog revolucionarnog političkog rada među radnicima i kritike ondašnjih vlastodržaca, brzo je došao u sukob s policijom. U avgustu 1929. je uhapšen, a zatim, od Državnog suda za zaštitu države u Beogradu, osuđen na 5 godina robije, koju je izdržao u Sremskoj Mitrovici i Lepoglavi.

S robije, Krtinja je proteran u rodno selo, ali on odlazi u Sloveniju, gde ga opet hapse; posle zatvora u Ljubljani i Mariboru, proteruju ga u Široku Kulu. No, on beži u Zagreb, i tamo nastavlja politički rad. Godine 1936. ilegalno odlazi, preko Austrije, Švajcarske i Francuske, u Španiju, gde se, najpre kao mitraljezac u 2. bataljonu 129. internacionalne brigade, a zatim kao vodnik i partijski rukovodilac u bataljonu, bori protiv fašizma za slobodu španskog naroda. Posle povratka iz Španije, 1939. hapsi ga zagrebačka policija, i posle nekoliko meseci provedenih u zatvoru u Zagrebu, Beogradu i

ponovo u Zagrebu, pušta ga posle štrajka gladi. Na konferenciji KPH 1940. izabran je za člana CK KPH. No, policija ga opet hapsi i sprovodi u Lepoglavu, ali on 1940. uspeva da pobege iz zatvora i da borbu za oslobođenje radničke klase nastavi u ilegalnosti. Oktobra 1940. učestvuje u radu u zemaljske konferencije KPJ u Zagrebu, i na njoj biva izabran za člana Centralnog komiteta Komunističke partije Jugoslavije.

Kao prekaljenog revolucionara i iskusnog borca, posle okupacije zemlje, CK KPJ upućuje ga u Liku zbog organizovanja oružanog ustanka. U strahovitom ustaškom teroru, neumorno obilazi sela i zbegove naroda, stiže i u Drvar, priprema ustanak, učvršćuje bratstvo i jedinstvo srpskog i hrvatskog naroda, organizuje ustanike partizanske snage i uliva narodu veru u pobeđu. Takvim svojim radom brzo je postao popularan i voljen, cenjen i poštovan u Lici. To što je Lika od početka ustanka postala jedno od najjačih žarišta oslobodilačke borbe u Hrvatskoj, pored ličkih komunista, velika je zasluga i Marka Oreškovića.

U oktobru 1941. postavljen je za političkog komesara Štaba Grupe NOP odreda za Liku, koji je tada formiran, a istog meseca i za prvog političkog komesara glavnog štaba Hrvatske. No, nije stigao da se posveti ni jednoj ni drugoj dužnosti. Ubili su ga probojnički elementi, iz koristoljublja, i bacili u jamu, 20. oktobra 1941. u zabačenom selu Očijevu, prilikom njegovog povratka iz Drvara u Liku. Njegovom smrću narodnoslobodilački pokret, a posebno Lika, gotovo u samom početku, izgubili su organizatora ustanka, sposobnog rukovodioca i neustrašivog borca-revolucionara.

Narod u Lici ispevao je o njemu mnoge pesme i stvorio legendu. Mesec dana posle njegove smrti, prvi partizanski bataljon formiran u Hrvatskoj dobio je naziv bataljon „Marko Orešković“, a njegovo ime nosila je i prva partizanska brigada Hrvatske, odnosno kasnije 1. brigada 6. ličke proleterske divizije.

Narodnim herojem proglašen je 26. jula 1945. godine. (T.Ra.)

ORLANDIĆ Joša BLAŽO

Rođen je 3. oktobra 1912. godine u Gor-njim Seocima, Bar, Crna Gora. Potiče iz siromašne radničko-pečalberske porodice. Student medicine. Gimnaziju je završio u Cetinju, ali zbog teških materijalnih prilika često prekida školovanje. Posle završetka gimnazije, upisuje se na Medicinski fakultet u Beogradu. Vrlo rano oseća nepravdu režima i

pridružuje se naprednoj omladini. Brzo se ističe, i 1932. godine postaje član KPJ. Policija ga često hapsi i proganja, zbog njegovog aktivnog učestvovanja u demonstracijama i štrajkovima. Učestvuje u februariskim demonstracijama 1935. godine na Cetinju, zbog čega je bio uhapšen i sproveden u cetinjski zatvor. Zbog organizovanja i učestvovanja na velikom zboru Udružene opozicije u Virpazaru, 23. avgusta 1935, otkriven je i predat istražnom sudiji okružnog Suda na Cetinju. Orlandić je kategorički odbio sve čime su ga teretili.

Na Okružnoj partijskoj konferenciji OK KPJ za Bar, održanoj februara 1936. godine u Boljevićima, kod Virpazara, prisustvovao je kao delegat SKOJ-a, a njegovo izlaganje bilo je zapaženo i prihvaćeno od svih delegata.

U provali 1936. godine otkriven je, pa je u maju prešao u ilegalnost na nekoliko meseci, radeći i dalje na području Crmnice.

Učestvuje u velikim demonstracijama na Belvederu, 26. juna 1936. godine; uhapšen je, a zatim s ostalim ilegalcima sproveden u Sarajevo. Početkom 1937. godine vraća se kući.

Kao gimnazijalac saradivao je u almanasima „Novi dani“ i „Na krčidbi“. U almanahu crnogorskih srednjoškolaca, „Na krčidbi“, zapažen je 1932. godine, jedan njegov tekst.

Učestvuje u šestoaprilskom ratu, kao oficir, i komanduje četom. Posle kapitulacije, vraća se u Crmnicu. Kao član MK Bar, radi na pripremanju za trinaestojulski ustanak. Na sastanku MK Bar 11. jula 1941. godine dobio je zadatak da rukovodi borbom za oslobođenje Virpazara, i pod njegovim neposrednim rukovodstvom 13. jula 1941. planule su prve ustanike puške koje su oslobodile ovu varošicu.

Krajem avgusta 1941. Orlandić je na izvršenju jednog partijskog zadatka, u selu Pod-

gor, bio teško ranjen u nogu. Početkom 1942. radi na organizovanju narodnoslobodilačkih odbora u Crmnici, Baru, Brajčićima, Majinama, Pobornici i drugim mestima u srezu barskom.

Posle povećanja partizanskih snaga za Bosnu, po zadatku Partije, u svojstvu sekretara MK KPJ Bar, vraća se juna 1942. godine u Crmnicu. Kao pozadinac, radi na povezivanju pozadinskih grupa. Na sastanku OK KPJ za Cetinje na Stavoru podnosi izveštaj o prilikama u Crmnici i Paštrovićima.

Znajući za ovaj njegov rad, okupator uceňuje njegovu glavu na 50.000 lira. Sedmog juna 1943. Orlandić je, u selu godinju, bio iznenađeno opkoljen od četnika i, ne uspevši da upotrebi oružje, bio ubijen. Njegovu mrtvo telo četnici su odneli u Virpazar, gde su ga pljuvali i sramotili, dokazujući time Italijanima da su im verne i odane sluge.

Narodnim herojem proglašen je 10. jula 1952. godine. (B.Ma.)

ORLANDIĆ Jakova BLAŽO

Rođen je 1914. godine u Gornjim Seocima, Bar, Crna Gora. Sin siromašnog seljaka. Student filozofije. Osnovnu školu završio je u rodnom selu, a u septembru 1926. upisuje se u gimnaziju. Još u đačkoj klupi pristupa naprednom pokretu, a član KPJ postaje 1932. godine.

Posle završene gimnazijske mature, upisuje se na Filozofski fakultet u Skoplju, gde se uključuje u rad partijske organizacije grada. Postaje član Oblasnog komiteta KPJ za Makedoniju, a 1935. godine određen je za instruktora CK KPJ. Na ovim dužnostima Orlandić radi na formiranju novih partijskih organizacija u Skoplju i Kumanovu, a oktobra 1935. formira prvu partijsku organizaciju na Filozofskom fakultetu u Skoplju. U februaru 1936. sa grupom od 20 drugova, uhapšen je. U Skoplje zbog toga dolazi specijalna grupa agenata sa Dragim Jovanovićem, načelnikom Uprave grada Beograda, da povede istragu i pokuša da, primenom najtežih mučenja, otkrije partijske organizacije u Skoplju. Međutim i pored mučenja u iznudivanju priznanja, Orlandić nije ništa priznao niti je bilo koga odao. Zatim je prebačen u beogradsku Glavnjaču i podvrgnut novim mučenjima, ali ni tu ništa nije priznao. Ipak, Sud za zaštitu države osuđuje ga na godinu zatvora. Kaznu izdržava u Sremskoj Mitrovici. Na robiji dolazi u dodir s istaknutim komunistima i uporno radi na sticanju znanja iz marksističke nauke. Posle izdržane robije, vraćao se u Skoplje da nastavi studije. Policija ga hapsi i progoni u rodni kraj.

Na VI pokrajinskoj konferenciji KPJ za Crnu Goru u Kućima, izabran je za člana

Pokrajinskog komiteta KPJ za Crnu Goru i imenovan za sekretara MK KPJ za Bar. Kao sekretar MK, radi na organizovanju „Seljačke samopomoći“ u Crmnici.

Početkom februara 1939. odlukom CK KPJ, nastavlja partijski rad u Skoplju i postaje sekretar novoformiranog Pokrajinskog komiteta KPJ za Makedoniju. Pored ostalog, Komitet je izveo velike demonstracije u Skoplju, decembra 1939. godine. Posle ovih demonstracija, Orlandić je bio uhapšen i mučen. U toku istrage u zatvoru, u kojem je ostao nekoliko meseci, uprkos mučenju ništa nije priznao. Kad je pušten iz zatvora, vratio se u

Skoplje i nastavio političku i revolucionarnu aktivnost među studentima. U Skoplju pokreće list „Naša reč“, organ Partije koji izlazi legalno. Godine 1941. suprotstavlja se kontra-revolucionarnom radu tadašnjeg sekretara Pokrajinskog komiteta KPJ za Makedoniju, Metodija Šatorovu Šarla, koji ga zatim odstranjuje iz PK KPJ za Makedoniju. U maju 1941. vraća se u Crnu Goru i učestvuje u pripremanju ustanka. U danima ustanka instruktor je MK KPJ za Bar i član vojnog komiteta. U jesen 1941. jedan je od prvih organizatora narodne vlasti u oslobođenoj Crmnici.

S većom grupom partizana, početkom 1942. odlazi u Vasojeviće, da suzbije četničku izdajničku akciju u tom rejonu. Sa 4. proleterskom brigadom prešao je kasnije u zapadnu Bosnu, i izvesno vreme radio kao instruktor CK KPJ. Posle toga bio je zamenik komesara 3. krajiškog odreda i zamenik komesara 9. krajiške brigade.

Godine 1943. u jednoj bici bio je ranjen i upućen, s grupom ranjenika i bolesnika, u Centralnu partizansku bolnicu, u Drvar. Na putu između Miništa i Glamoča, prešli su ih

Nemci i četnici. Pošto su imtilili pratnju, pobujali su sve ranjene i bolesne partizane, među njima i Blaža Orlandića.

Narodnim herojem proglašen je 15. jula 1949. godine. (B.Ma.)

ORMAN Alije ENES

Rođen je 1921. godine u Ljubuškom, Bosna i Hercegovina. Potiče iz ugledne službeničke porodice. Gimnaziju je završio u Sarajevu, a potom je počeo da studira na Medicinskom fakultetu u Beogradu. U žarištu naprednog omladinskog i radničkog pokreta, on se brzo istakao agilnošću i borbenošću; već 1941. godine primljen je u redove KPJ.

Odmah posle kapitulacije Kraljevine Jugoslavije, vratio se u Mostar, i uključio u rad na pripremama oružane oslobodilačke borbe. Naravno se istakao u izvođenju partizanskih boraca iz okupiranog Mostara na oslobođenu teritoriju. Decembra 1941. godine, po odluci Partije, i sam je otišao u Konički partizanski odred. Poslije prvih akcija postao je vodnik, a potom i politički komesar čete. U Mostarskom bataljonu bio je jedan od najistaknutijih bombadža. Kada su se partizani, početkom 1942. godine, sukobili, u selu Dramiševu, s muslimanskom milicijom, on je, zajedno s još dvojicom boraca, na čelu bombadžke trojke uništio uporište neprijatelja. Juna 1942. godine, u borbama partizana i četnika, komunisti Mostarskog bataljona su se našli na udaru četnika. Kada je grupa od 30 članova Partije i SKOJ-a bila opkoljena, 15. juna, u Školu u selu Bijela, pa iznenađeno napadnuta od četnika. Enes se u trenutnoj pometnji najprije i najbolje snašao — s potkrovlja zgrade je snajperskom tačnošću birao čitave. Odatle je ubio i komandira četničke čete, što je izazvalo pometnju kod neprijatelja. Poslije 18 časova borbe, Orman je na čelu grupe boraca, krenuo u juriš — četnički obruč bio je probijen. Kad je pokušao da se, s još nekoliko drugova, provuče kroz Konjic, uhvatilo se ih ustaše. Zatvoreni su u Sreski zatvor, opasan zidom visokim nekoliko metara. Tu mu je, po zlu glasu poznati, ustaški bojnink Boban ponudio da obuče ustašku uniformu, i da se tako spasi. Dobio je odgovor dostojan partizana, heroja i komuniste: „Za mene je svaki vojnink u našoj zemlji koji ne nosi petokraku — neprijatelj“. Na pitanje da li je komesar, ponosno i prkosno je odgovorio potvrdno. Zahvaljujući odluci ustaških glavešina da odlože strijeljanje, specijalna desetina partizana dobila je u vremenu: smjelom akcijom uspjela je da spasi Ormana i drugove.

Uskoro je Enes postao politički komesar čete u Mostarskom bataljonu. Novembra iste godine, kada su partizanske jedinice oslobađale Jajce, bio je na čelu grupe bombaša — dobrovoljaca. Odlike neustrašivog bombaša ispoljio je i u teškim borbama koje je Mostarski bataljon vodio s brojno nadmoćnim neprijateljskim snagama na Porimu. Tada je izbačeno iz stroja više od 200 neprijateljskih vojnika, zaplijenjena dva topa, 6 bacača i ostalog ratnog materijala.

I dalje su se redali brojni okršaji, a u svima je Enes bio među prvima i najhrabrijima. Poslije bitke na Sutjesci, imenovan je za

vodnika u Ramskom partizanskom odredu, ali mjesto bombaša nije napuštao. Na Ostrovcu, kao i toliko puta do tada, jurišao je na neprijateljske bunkere. Februara 1944. godine postavljen je za političkog komesara čete novoformiranog Mostarskog bataljona. Njegova četa je dobila zadatak da uništi četnike u selu Česimu. Pošto je veći dio izdajnika bio uništen, Enes je s komandantom čete pošao od kuće do kuće, da preostale pojedince razoruža. Iz jedne kuće, s aktiviranom bombom izišao je među njih načelnik štaba četničke brigade. Od eksplozije bombe pao je neustrašivi bombaš i politički komesar Enes Orman.

Narodnim herojem proglašen je 24. jula 1953. godine. (T. Jš.)

OROZOVIĆ Petra PAJO BRKO

Rođen je 15. srpnja 1915. u Gornjim Borcima, Daruvar, Hrvatska. Radnik.

Jed od najranije mladosti upoznao je težak život seljaka i šumarskog radnika. Kao dječak,

ne završivši osnovnu školu, Pajo se brzo privikao pastirskom životu. Poslije odsluženja vojnog roka, zaposlio se u firmi „Slaveks“, na Ravnoj Gori, kao šumarski radnik. Težak fizički rad i niske nadnice nisu ga skršili. Često bi večerom, pored vatre, među šumarskim radnicima, slušao o progonima radničke klase, o eksploataciji, o štrajkovima.

Kao šumarski radnik, dočekao je i slom stare Jugoslavije i formiranje ustaške države. Poslije prvih ustaških nasilja, Pajo je počeo da okuplja seljane i vrši pripreme za ustanak. U listopadu 1941, Pajo s još četrnaest boraca puca na njemački avion koji je u niskom letu

mitralirao selo. Taj pothvat ohrabruje narod, koji sve više osjeća da se jedino oružanim otporom može protiv terora. Grupa pajač Orozovića se povećavala, stalno pa je uskoro proglašena četom, a Pajo postaje njezin komandir. Uskoro je selo Gornji Borci postalo poznato ustašama. Znajući da je Pajo Orozović iz tog sela, nekoliko puta su ga napadali, ali je svaki put Pajo sa svojom četom odbio napad.

Prvog prosinca 1941. ustaše su, s jakim snagama iz Daruvara i uporišta Bradjvine i Sirača, spremile kaznenu ekspediciju. Cilj im je bio stići do Gornjih Boraca, i uništiti Pajinu čet. Saznavši za to, Pajo Orozović je sa svojom četom pripremio zasjedu. Ništa ne stuteći, ustaše su upale u zasjedu. Mnogo ih je poginulo, a ostali su se spasili pobjegavši u Daruvar. Poslije toga, Pajo je s četom još nekoliko puta dočekao ustaške kolone, neustrašivo ih napadao, nanoseći im gubitke.

Pajo Orozović, početkom 1942. godine, sa svojom četom gotovo svakodnevno napada ili ustaške kolone na cestama ili željezničku prugu Pakrac — Daruvar. U veljači 1942.

prilijen je u Komunističku partiju. Sredinom 1942. godine, Pajo Orozović dobija zadatak od Štaba III operativne zone za Slavoniju: da zadrži jaku neprijateljsku kolonu, kako bi zaštitio narod koji se sklonio na padinama Ravne Gore. Pripremišvi, sa svojom četom, zasjedu, sačekao je Nijemce, ustaše i domobrane. Iznenadnim napadom iz neposredne blizine, uspio je razbiti neprijateljsku kolonu. Tada je neprijatelj pretrpio znatne gubitke u ljudstvu i naoružanju. Poslije uspješno izvedne akcije, Štab III operativne zone proglasio je Pajinu čet u Prvom udarnom četom Slavonije. Od tada je četa dobijala specijalne zadatke, napadala neprijateljska uporišta i zadržavala neprijatelju udarce.

Godine 1943. formira se Daruvarski partizanski odred. Za njegovog komandanta je postavljen Pajo Orozović. Pod njegovom komandom, Odred je izvršio niz uspješnih akcija. Neprijatelj, koji je bio istjeran iz svih manjih uporišta, osjećao je da slijedi napad na Daruvar, pa se užurbano pripremao za odbranu. Prema podacima kojima je raspolagao Štab Daruvarskog odreda, veća kolona ustaša trebalo je da iz Banove Jaruge stigne u Daruvar. 8. listopada 1943. komandant Odreda Pajo Orozović je donio odluku da se koloni postavi zasjeda kod sela Kukušnjec. Kolona, međutim, očekujući zasjedu, nije se kretala cestom, nego s njene lijeve i desne strane. Uvidjevši da je zasjeda propala, Pajo je naredio juriš, iako je imao pred sobom mnogo nadmoćnijeg neprijatelja, kojeg je podržavala artiljerija iz Lipika i Gaja. Poslije teške borbe, Odred je razbio neprijatelja, ali je u jednom od juriša poginuo njegov komandant, Pajo Orozović Brko.

Narodnim herojem proglašen je 20. prosinca 1951. godine. (S. Žar.)

OSTOJIĆ Ilije JAKOV

Rođen je 1878. godine u Đurđevića Tari, Žabljak, Crna Gora, u siromašnoj seljačkoj porodici. U dvadeset sedmoj godini otišao je u Ameriku, radeći kao fizički radnik. Poslije sedam godina, vratio se u Crnu Goru, i kao dobrovoljac učestvovao u balkanskom i I svjetskom ratu. Poslije kapitulacije Crne Gore, nije priznao austrijsku okupatorsku vlast, već je nastavio borbu, kao komita, do 1918. godine.

U Americi se odmah priključio progresivnom sindikalnom pokretu u borbi za radnička prava. Neposredno poslije završetka I svjetskog rata, postao je član KPJ. Odlučno i beskompromisno stao je na stranu obespravljenih i osiromašenih seljaka i radnika u svom

kraju, i bio jedan od glavnih organizatora partijskih ćelija koje su aktivno djelovale sve do Obzane. Jakov ostaje, i pored terora, proganjanja i zatvaranja, u revolucionarnim redovima KP durmitorskog kraja, iz kojih je nicao i rastao komunistički podmladak. Autoritet tog nepokornog čovjeka bio je snažan podstajaj progresivnim strmljenjima i primjer naraštajima kako se poštivano bori za slobodu.

U priprema ustanka u Crnoj Gori, Jakov je bio jedan od najaktivnijih komunista u tom kraju, iako je već imao 63 godine. S puškom u ruci učestvovao je u razoružavanju Italijana u Žabljaku, i u borbi na Krnovu.

Svojim iskustvom starog ratnika u različitim uslovima borbe, u regularnoj i narodnoj vojsci, i svojim komitskim iskustvom mnogo je

koristio mladim, poletnim i neiskusnim revolucionarima u prvim borbama s neprijateljem. Takođe, svojim velikim političkim iskustvom i poznavanjem ljudi, vrijedno je doprinio političkom radu s masama. Kao poznatom i osvijeđenom komunistu, ljudi su mu vjerovali, što je izvanredno doprinislo snazi uticaja komunistu u narodu.

Kao najugledniji komunist svoga mjesta, postao je prvi predsjednik Opštinskog narodnooslobodilačkog odbora u Žabljaku, formiranog oktobra 1941. godine. Kada je, februara 1942. godine, obrazovan Sreski narodnooslobodilački odbor za durmitorski srez, Jakov je postao njegov prvi predsjednik, i na toj dužnosti ostao do povlačenja partizanskih jedinica u Bosnu, juna 1942. godine. Poslije povlačenja crnogorskih partizana u Bosnu, Jakov je ostao, kao ilegalni partizanski radnik, na terenu durmitorskog sreza.

Decembra 1942. godine, Ostojić je, s još dvojicom ilegalaca, otkriven i opkoljen od

četnika. Iako starac, prihvatio je borbu s pedesetak četnika, i borio se dok ga izdajnički kuršumi nijesu savladali. Herojska smrt i njegov plodni život i rad prekaljenog revolucionara i humanista svijetao su i trajan primjer naše borbe i pobjede.

Narodnim herojem proglašen je 17. novembra 1953. godine. (T. Žug.)

ŌZBOLT Ivana JOZE

Rođen je 4. januara 1922. u Belici kod Kočevja, Slovenija.

Potiče iz radničke porodice. Već od dvanaest godina radio je s ocem kao šumarski radnik u Bosanskom Novom, Bijelovaru, Čazmi, a najviše u kočevskim šumama.

Kad je počeo rat, napustio je posao i vratio se kući. Posle dolaska italijanskog okupatora, kad je izgledalo da je sve izgubljeno, stigli su i na područje Kočevske Reke i Osilnice glasovi o ilegalnoj organizaciji — Oslobodilnoj fronti, koja okuplja borce za borbu protiv okupatora. U jesen 1941. je, u Osilnici i Pleščama, formiran prvi terenski odbor Oslobodilne fronte, koji je na rad privukao i mladog Jožeta. Zajedno s omladincima koji su se okupljali oko njega, skupljao je oružje, municiju i vojničku opremu, koju su mnogi skrili prilikom raspada bivše Jugoslovenske vojske.

Šestog marta 1942. godine otišao je u partizane, u Kočevski bataljon. Kao dobar poznavalac terena i ljudi, izvršavao je specijalne obaveštajne i diverzantske zadatke, i u isto vreme bio najtešnje povezan s narodničkima organizacije na terenu. Organizovao je i pripremio tri napada Kočevskog bataljona na italijansko uporište u Osilnici — 21. i 26. maja i 4. juna 1942. godine. Posle trećeg napada na Osilnicu (poginuo je stražar), Italijani su napustili uporište.

Od osnivanja „Šercerove brigade“ 6. oktobra 1942. do kapitulacije Italije, bio je u toj brigadi — najpre komandir desetine, zatim voda, i od proleća 1943. komadir čete. Među najznačajnije uspehe koje je „Šercerova brigada“ postigla u to vreme, nesumnjivo ide uništenje plavogardističkog uporišta u Grčaricama, 10. septembra 1943. godine.

Posle kapitulacije Italije, na Golom kod Ljubljane, 11. septembra 1943. formirana je 10. ljubljanska brigada, i u nju je uključen iskusni i prekaljeni borac Jože Ōzbolt, koji je postao komandant 3. bataljona. S brigadom se izdružao najtežu nemačku ofanzivu, oktobra i novembra 1943. godine. Najžešće borbe u toj ofanzivi brigada je vodila na Illovoj gori, gde se posle borbi pribijala iz neprijateljskih obruča.

Pri tom je veliki broj boraca pao, bilo je mnogo i ranjenih, ali je i neprijatelj imao teške gubitke.

U drugoj polovini novembra 1943. 18. divizija (u njenom sastavu su bile 8. Levstikova, 9 i 10. ljubljanska brigada) pošla je na dugi put u Gorski kotar, da bi ga, zajedno s hrvatskim partizanskim jedinicama, oslobodila. Ōzbolt je učestvovao u svim borbama Ljubljanske brigade, a naročito se istakao u okolini Mrzlih Vodica, Mrkopolja i Vrbovskog.

Početkom 1944. godine, postao je zamenik, a uskoro i komandant 8. Levstikove brigade. S brigadom je učestvovao u mnogim bitkama i akcijama. U najznačajnije spada veliki uspeh „Levstikove brigade“ u pokušaju neprijateljskog upada u Belu krajinu, 13. oktobra 1944. godine. Nemačke i domobranske

kolone pokušale su da iznenadno prođu u centar oslobođene teritorije, u Črnomelj. Koloni koja je prodirala od Kočevja preko Koprivnice taj pokušaj je delimično i uspeo, ali u povratku su je napali Juršini bataljon 18. divizije, „Levstikova brigada“ i druge jedinice. U tom kratkom i žestokom sudaru kod Hriba i Koprivnika u kočevskom kraju, Nemci i domoborani (Rupnikovo udarni bataljon) bili su strahovito potučeni.

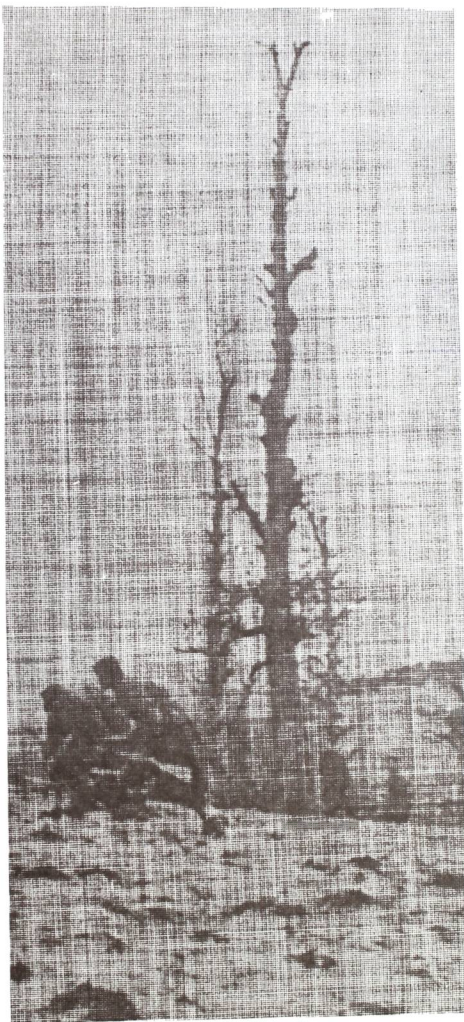
Jože Ōzbolt je u svim tim borbama šest puta ranjen, dobio je pri tom sedamnaest rana. Poslednji put je, kao komandant „Gupčeve brigade“, teško ranjen 20. januara 1945. godine.

Lečio se u roškim partizanskim bolnicama dva meseca, a zatim je, s aerodroma na oslobođenoj teritoriji u Beloj krajini, savezničkim avionom prebačen u jugoslovensku bazu u Bari, u južnoj Italiji. Lečen je u bolnici u Altamuri.

Posle rata je više godina bio komandant puka i brigade (u Ljubljani, Murskoj Soboti, Osijeku). U prvoj velikoj krizi na Srednjem istoku (1956) bio je načelnik jugoslovenskog odreda, a posle povratka načelnik štaba divizije, načelnik operativnog odeljenja korpusa, komandant divizije, inspektor za kopnenu vojsku u Saveznom sekretarijatu za narodnu odbranu (opšta narodna odbrana), pomoćnik komandanta za teritoriju armije u Sloveniji; sada je pomoćnik komandanta armije za pozadinu u Sloveniji.

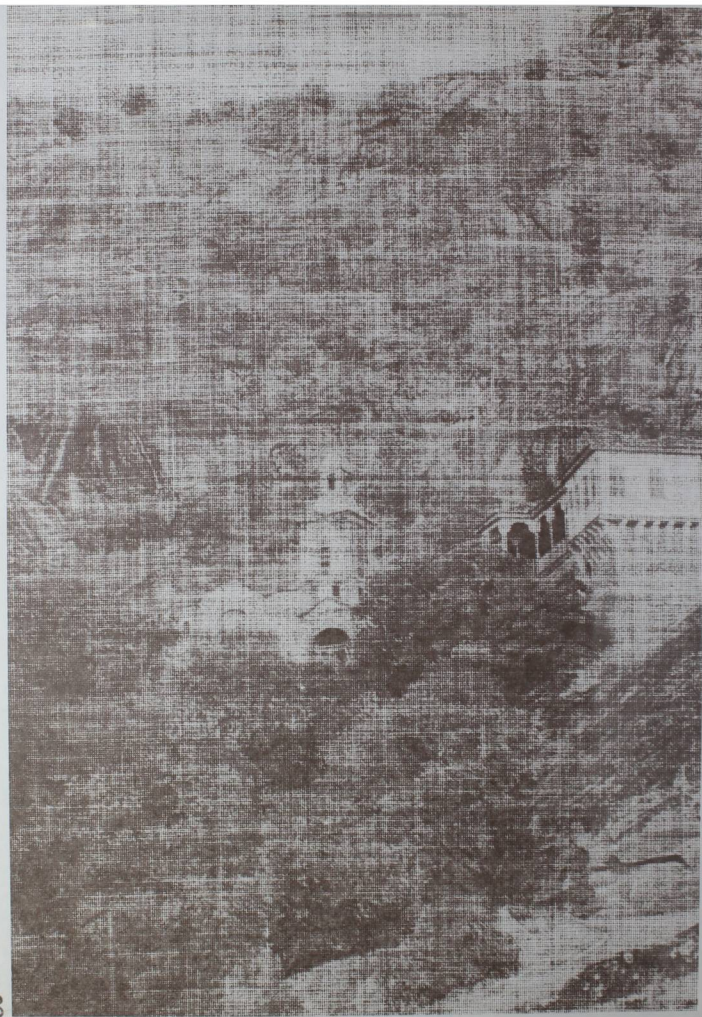
Više godina je bio član pukovskog, brigadnog, divizijskog i armijskog komiteta Saveza komunista Jugoslavije.

Narodnim herojem proglašen je 27. novembra 1953. godine (M. Žg.)

Dolazak druga Tita na čelo KPJ, 1937. godine, znači i za partijsku organizaciju Prilepa mnogo: konačno su stvoreni vrlo dobri uslovi za političku borbu revolucionarnih snaga pod vodstvom KPJ i radničke klase. Članovi Partije u ovom gradu postaju značajna politička snaga u borbi za demokratizaciju zemlje i rešavanje klasnih i nacionalnih pitanja. U to vreme aktivnost prilepske partijske organizacije ogleda se, između ostalog, i u organizovanju masovnih štrajkova (pomenimo samo veliki štrajk monopolskih radnika, 4. aprila 1938. godine i masovne demonstracije, 2. avgusta 1940). Partijski aktiv proizvođača duvana kojim je rukovodio budući narodni heroj Orde Čopela organizovao je u decembru 1940, zbog niskih cena duvana, veliki štrajk. Neposredno pred rat, prilepska partijska organizacija konačno je raščistila sa socijaldemokratima (ili, kako su ih zvali, debelomesovcima) i ostvarila puno jedinstvo svog revolucionarnog kursa.

Ovih nekoliko podataka izrečenih na početku jasno ukazuju da je aktivnost prilepske partijske organizacije značila veliko iskustvo u borbi protiv tadašnjeg režima i njenu potpunu spremnost za veliku borbu koja se očekivala.

Samo nekoliko dana posle okupacije naše zemlje, prilepska partijska organizacija ocenila je na jednom savetovanju da fašistička okupacija Makedonije znači novo i još gore ropstvo za makedonski narod i zaključila da je kucnuo čas za početak oružane borbe. Ne zaboravimo da je u to vreme Pokrajinski komitet KPJ za Makedoniju na čelu sa Metodijem Starovim—Šarom doneo niz u osnovi antionacionalnih i antipartijskih direktiva koje, naravno, nisu bile na liniji Centralnog komiteta KPJ. No, i pored toga, partijska organizacija u Prilepu i okolini, svojim radom (prikupljanjem oružja, bojkotom neprijatelja) ostala je na liniji Centralnog komiteta KPJ, na čelu sa drugom Titom, za podizanje oružanog ustanka.

Na dan nemačkog napada na Sovjetski Savez, 22. juna 1941. godine, u Prilepu je održano partijsko savetovanje na kome je formiran mesni vojni štab. Sredinom avgusta 1941. jedna grupa članova Partije ispitala je uslove za miniranje velikog tunela kod Bogomila, na železničkoj pruzi Prilep-Veles. Oni su, izvršavajući uspešno ovaj zadatak, ubili i prvog neprijateljskog vojnika. Mesec dana kasnije, formirana je i prva partizanska grupa koja se uputila u planine. Tako je prilepska partijska organizacija na čelu sa Lazarom Koliševskim, dosledno realizovala direktive novog PK KPJ za Makedoniju, o početku oružanog ustanka protiv okupatora.

Jedanaesti oktobar 1941. godine ostae

upisan zlatnim slovima u istoriji Prilepa. Toga dana, 60 mladih prilepskih komunista i skojevaca izvršili su uspešno planiran napad na dobro utvrđen i branjen Prilep. Napadnuta je žandarmerijska stanica „Učestok“ u centru grada, zatvor, prekinute telefonske veze... Pukla je prva ustanička puška u Makedoniji. Odmah posle ovog uspešnog napada, okupatorska bugarska vojska i policija blokirale su i pretrsele sve kuće u gradu i uhapsile više od hiljadu građana. U Prilepu je počeo ustanak.

Dvadeset trećeg oktobra 1941. prilepski partizanski odred koji je uspešno izvršio akciju u gradu dobio je ime „Goce Delčev“, čime je simbolično bio izražen produžetak vekovne revolucionarne borbe makedonskog naroda u novim uslovima.

Nekoliko istorijskih podataka koji slede jasno pokazuju odlučnost i spremnost stanovnika Prilepa da se bore do konačne pobede, ne obazirajući se na sve teškoće do njenog ostvarenja.

Osmog novembra 1941. godine partizanski odred „Goce Delčev“, dolazi u selo Carevici, prvo selo u Makedoniji u koje su došli partizani. Na velikom mitingu, seljacima su objašnjene ciljevi i zadaci NOB-a. Inače, selo Carevici predstavlja prvu makedonsku slobodnu teritoriju.

Od 9. do 12. novembra 1941. godine uspešno je izveden štrajk učenika u prilepskoj Gimnaziji. Pod rukovodstvom skojevske organizacije, učenici su organizovano pružili otpor merama koje je preduzimala okupatorska uprava škole (upis u omladinsku fašističku organizaciju „Branik“, posvećena školarnu, denacionalizatorska politika).

I 1942. godina bila je ispunjena mnogobrojnim akcijama. Beležimo samo neke: 16. maja 1942. formiran je prilepski partizanski odred „Dimitar Vlahov“ u čijem je sastavu bilo 55 partizana koji su uspešno izveli mnogobrojne akcije. Sedmog avgusta 1942. izvedena je diverzantska akcija u krugu Instituta za duvan, 13. avgusta napadnuta je zgrada opštine u selu Pletvar, održan je veliki miting i izvršena presuda nad šest okupatorskih vojnika. Dvadeset drugog avgusta uspešno je izveden napad na selo Lagovo, u neposrednoj blizini Prilepa. Od 13. do 19. septembra 1942. godine vodene su žestoke borbe sa bugarskim fašistima na Mukosu, posle kojih je okupator izvršio masovna hapšenja u gradu i po selima. Mnogobrojni zatvorenici su surovo mučeni, a 19. septembra 1942. godine streljano je u neposrednoj blizini prilepske kasarne 20 nedužnih rodoljuba. Više stotina stanovnika Prilepa internirano je u koncentracione logore u Bugarskoj.

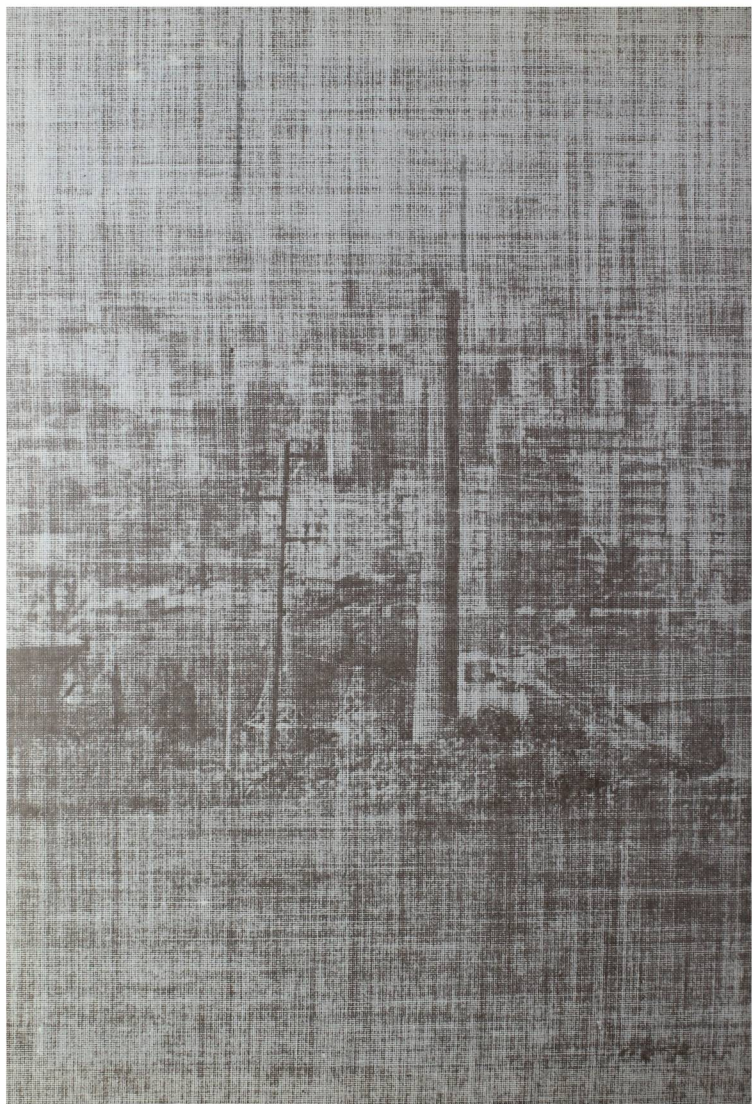
Avgusta sledeće, 1943. godine, partizanski odredi prerastaju u velike vojne regularne

jedinice. Formiran je bataljon „Mirče Acev“ u čijem je sastavu bilo najviše stanovnika Prilepa i okoline. Beležimo da je 2. avgusta 1944. formirana 5. makedonska udarna brigada, Prilepska, koja je brojala 758 boraca. Ova brigada učestvovala je u konačnom oslobođenju Prilepa, Bitolja, Resena, Ohrida, Struge, a u sastavu 42. i 48. jugoslovenske divizije, Prilepčani su učestvovali u borbama za oslobođenje čitave jugoslovenske teritorije, do Maribora i Trsta.

Prilep je bio dva puta oslobođan. Posle žestokih borbi, 9. septembra 1944. godine, palo je i poslednje neprijateljsko uporište u gradu. Ali, ta prva sloboda, trajala je samo 9 dana. Nadmoćni u ljudstvu i oružju, Nemci su opet osvojili grad. Međutim, ne za dugo Drugog oktobra 1944. u popodnevnim časovima, borci 5. makedonske udarne brigade ušli su u grad na čijim su ih ulicama oduševljeno dočekali stanovnici.

Prilep je u ratno vreme imao oko 25 hiljada stanovnika, od toga 8 hiljada boraca (2.700 sa puškom u ruci, 150 nosilaca Partizanske spomenice 1941. i 15 narodnih heroja). To su brojevi koje najrečitije govore o herojskoj obrani njegovih stanovnika.

Za grupu heroja proglašen je 7. maja 1975. godine. (Z. Sek)

PRISTINA

Priština je grad bogate revolucionarne tradicije. Još 1909. godine u ovom gradu osnovana je prva socijalistička organizacija. Njen politički program zasniva se na opštim idejama i ciljevima borbe socijalista protiv tiranije bogatih i moćnih, za socijalnu pravdu i slobodu radnih ljudi svih nacionalnosti i vera, za stvaranje ravnice države. Godine 1920. ova organizacija prihvata odluke Vukovarskog kongresa, i još intenzivnije nastavlja političku aktivnost u masama. Te godine, prilikom izbora za predsjednika opštine i poslanika za Ustavotvornu skupštinu, građani Prištine izražavaju podršku komunističkim kandidatima, što je i manifestacija prihvatanja političkog programa komunista. Period „Obznane“ označen je i u Prištini progonom komunista, zabranom rada organizacije i njenim povlačenjem u ilegalnost. Međutim, teror i progoni nisu bitnije uticali da se organizovana delatnost komunista, s malim vremenskim pauzama, ipak kontinuirano nastavi.

Neposredno pred rat, početkom 1941. godine, na inicijativu Oblasnog komiteta KPJ, u Prištini je formirana kandidatska grupa koju čine simpatizeri Partije. Dvadeset sedmog marta 1941. u gradu dolazi do protesta protiv izdajničke kraljevske vlade. Masovne demonstracije građana protiv pakta s fašističkim agresorima označavaju spremnost građana Prištine da se bore za nezavisnost zemlje. Okupacijom zemlje, i u ovom kraju nastala je teška situacija, jer su okupatori uspostavili kvivslinsku vlast i svoju politiku zasnovali na paroli „Zavadi pa vladaj“, raspirujući mržnju među narodima ovog kraja. Osnovni zadatak komunista bio je u to vreme da objasne masama novu situaciju prouzrokovanu antinacionalnom politikom velikosrpske buržoazije do rata, i zločinačkom politikom okupatora i njegovih saradnika.

Nekoliko dana posle kapitulacije, aprila 1941. komunisti Prištine održavaju prvi sastanak na kome je, između ostalog, odlučeno da se prikuplja oružje za borbu protiv okupatora i da svestrana pomoć izbeglicama iz Metohije i Drenica koje su, progone one fašista, u kolonama pristizale u grad. Juna iste godine, posle napada Nemačke na Sovjetski Savez, grupa komunista pristupa organizovanju partijske organizacije u gradu i okolnim selima, i uskoro se formira partijsko rukovodstvo za građanički srez. Odmah su podeljena i zaduženja: Metu Barjaktariju za okupljanje najnaprednijih Albanaca, Miroslavu Ristiću da organizuje rad u selima i poveže ih s gradom, i Apostolu Pršendiću da organizuje rad Partije u gradu. Ubrzo zatim, stiče i proglas Centralnog komiteta KPJ o oružanom ustanku, koji je

umnožen i podeljen aktivistima u gradu i u selima. Brojne organizovane grupe omladine ubrzo ističu potrebu za formiranjem omladinskog rukovodstva. Tako je, septembra 1941. formiran prvi komitet SKOJ-a građaničkog sreza.

Već krajem 1941. godine u Prištini postoje četiri partijske ćelije, a kasnije je formirana još jedna. Čvrste partijske organizacije deluju i u Vrelo, Obiliću, Dobrotinu, Lipljanu, Grackom, Donjoj Žuđerici i Rađevu. Decembra 1941. u Prištinu dolazi Pavle Jovičević, delegat Oblasnog komiteta KPJ za Kosovo i Metohiju, koji učestvuje na konferenciji komunista građaničkog sreza. Na ovoj konferenciji je istaknuto da u građaničkom srezu ima više od 40 članova KPJ, i više od 100 članova SKOJ-a. Za sekretara komiteta izabran je Apostol Pršendić, a za članove Aleksandar Maravić, Živojin Čurčić, Lazar Subotić, Petar Canić, Bora Moračić i Čedomir Bojković.

U toku 1942. godine narasta narodnooslobodilački pokret. Stvaraju se nove partijske ćelije i aktivni SKOJ-a. U mnogim selima, narodnooslobodilački odbori su predstavljali pravdu vlasti. Pojedina sela (Vrelo, Obilić, Suvli Do, Gracko, Lipljan i druga) postaju baze narodnooslobodilačkog pokreta, u kojima su se sklanjali ilegalci, radila partijska tehnika, bila središta Sreskog i Oblasnog partijskog rukovodstva.

Avgusta 1942. godine, formiran je Pozdanski kosovski partizanski odred. Za komandanta Odrada izabran je Vaso Bošković, za zamenika Dušan Lazić, za političkog komesara Aleksandar Maravić, a za zamenika Živojin Čurčić. Štabu odreda podređene su sve pozdanske vojne jedinice u gradu i selima. Ujesen iste godine, na ovoj teritoriji, uspešnim akcijama već deluje partizanski odred „Zejnel Ajdini“, čiji je komandant Fadilij Hodža. Ovaj odred vrši snažan politički uticaj na srpske i albanske mase. Krajem 1942. godine, počeo je da izlazi i partijski list „Kroz borbu“, u kojem se objašnjava razvoj opšte i lokalne političke situacije. U njemu su objavljivani i direktivni članci za organizacije.

Vrlo živa aktivnost Partije izaziva uznemirenost okupatora, koji ne samo što hapse i premlaćuje rodoljube nego i podstiče šoviniste na individualni i masovni teror. Tako se, sredinom 1942. na sahrani poginulog člana SKOJ-a Ace Mrđakovića, okupilo oko 3 hiljade građana Prištine, koji su u nemoj povrti pokazali snagu antifašističkog pokreta, братство i jedinstvo Srba, Albanaca, Crnogoraca i Turaka. Pored drugih brojnih akcija, neposredne borbe komunista protiv neprijatelja, Partija ubija špijuna Radojevića, „komandanta“ četničke organizacije koji je pripremao spisakove komunista da ih preda Italijanskoj

policiji. Ova i slične akcije doprinele su razbijanju četničkih elemenata u gradu i po selima.

Krajem 1942. i početkom 1943. godine, okupator pojačava teror. Počinju hapšenja, streljanja i interniranja, blokade sela od kaznenog odreda, tako da je partijska organizacija na ovom području pretrpela teške gubitke. Da bi uništilo organizaciju i terorom zastrašilo antifašističke borce, okupator početkom 1943. masovno napada selo Suvli Do — obovješten da se tu krije najveći broj naručenih pristalica antifašističkog pokreta. Nekoliko stotina vojnika i kvivslinga opkoljava selo. U toj akciji ranjen je i Aleksandar Maravić, sekretar Sreskog komiteta KPJ. Mučen, pao je herojski, ključiću narodu u komunizmu.

Januara 1943. godine, odlukom Oblasnog komiteta, formiran je Karađački odred, u koji odlazi desetak komunista s ove teritorije. Jedna za drugom, u partizanske odrede odlaze nove grupe. U aprilu 1943. na teren Kosova i Metohije dolazi Svetozar Vukmanović Tempo. S Oblasnim komitetom ocenjuje se politička situacija na terenu, i donosi odluka o stvaranju novih odreda s osloncem na Jablanicu i druge krajeve. Partijska organizacija je počela da prebacuje ljudstvo.

Za Partiju i SKOJ nastaju sve teži uslovi rada. Okupator se obračunava s komunistima i hapsi mnoge rodoljube. Prištinski zatvor je pun antifašista. I pored neshvatljivih represalija, zatvor i ovdje postaje škola vaspitanja i uključivanja novih ljudi u narodnooslobodilački pokret. Na području građaničkog sreza, u neumornoj i nepoštudnoj borbi na izvršavanju partijskih zadataka poginule su desetine najboljih komunista, među kojima i narodni heroji Emin Duraku i Stanko Burić. Juna 1944. godine, Nemci u Prištini osnivaju poseban logor za pripadnike i simpatizere NOP-a. Pored rodoljuba iz Prištine i okoline, okupator u logor dovodi i brojne pripadnike narodnooslobodilačkog pokreta Albanije. Samo: jednog dana streljano je sto četrdeset pet zatvorenika, od kojih sto četiri antifašista iz Albanije.

Ali, herojski otpor stanovnika Prištine, i okoline ništa nije moglo da slomi. Sloboda je došla, plaćena krvlju, u zoru 19. novembra 1944. godine. Posle teških borbi s neprijateljem, borci partizanskog bataljona „Meta Barjaktari“, zajedno s ostalim partizanskim jedinicama, ostobodili su grad.

Gradom-herojem proglašena je 7. maja 1975. godine. (Z. Sek.)

PADERŠIĆ Vincenca VINKO BATREJA

Rođen je 18. aprila 1916. u Trstu, Italija. Otac mu je bio austrougarski finansijski službenik, imao je dva sina i dve kćeri. Vinko je bio najmlađi.

Završio je osnovnu školu i gimnaziju u Novom Mestu. Posle toga, otišao je u Ljubljano, u internat Marijanišče, kojim je rukovodila katolička crkva. Tu je, 1941, završio Filozofski fakultet i postao profesor slovenačkog jezika. U vreme školovanja na fakultetu, bio je član akademskog kluba „Zarja“, u kome su se okupljali studenti-hrišćanski socijalisti. Oni su se slagali s ciljevima marksista da se promeni društveno uređenje, ali nisu priznavali materialističko gledanje na religiju. Međutim, 1941. su pristupili Osvobodilnoj fronti.

Paderšić je nameravao da se negde zaposli, ali se još 1941. uključio u Osvobodilnu frontu. Mladi profesor, iz uticajne i veoma ugledne porodice, postao je uskoro vrlo uspešan organizator. Vršio je snažan uticaj na seljake, koji nisu imali poverenja u OF i saradnju s komunistima.

U februaru 1942, italijanske trupe su izgradile oko Ljubljane pojas žičanih prepreka i bunkera. Počela su masovna hapšenja i odvođenje u logore. Vinko Paderšić je rešio da ode iz Ljubljane. Uspeo je da od italijanske vlasti dobije dozvolu za povratak u Gorenji Suhodol, pod izgovorom da mu je umrla majka i da mu je otac ostao sâm. Već posle nekoliko dana, u Ljubljani ga je tražila italijanska policija.

U proleće 1942, ustanak u Dolenjskoj doživljava velike uspehe. Paderšić radi na okupljanju dobrovoljaca za Gorjansku partizansku četu, potom bataljon, koji se nalazio u blizini njegovog sela, u planini Gorjanci. U to vreme bio je član Okružnog odbora Osvobodilne fronte za Novo Mesto. Išao je od sela do sela, organizovao odbore i nastupao na mitinzima. To je bilo prvo područje na kojem se pojavila bela garda, organizovana u lažnom „štajerskom partizanskom bataljonu“. Organizatori su bili reakcionarni katolički sveštenici,

koi su za svoje ciljeve iskoristićavali religiozno i zaostalo seljaštvo. U takvom položaju, Paderšić je mnogo učinio da zavedene odvrat. Radio je strpljivo, uporno i s puno poverenja u ljude.

U sklopu III neprijateljske ofanzive protiv NOV i PO Jugoslavije, italijanska vojska je, u leto 1942, u Sloveniji počela velike akcije čišćenja. U septembru je divizija alpinskih lovaca počela akcije na sektoru između Novog Mesta i Šentjerneja. Tada se Paderšić, s grupom političkih aktivista i bolesnih partizana, sklonio u špilju na imanju posednika Baceleta, partizanskog saradnika. Ali, jedan od partizana se pokolebao, napustio špilju, otišao i potkazo Italijanima sklonište, za koje inače niko nije znao osim posednika. Italijani su ga poslali natrag.

Ujutr, 23. septembra 1942, Italijani su došli pred špilju. Izdajnik je iskočio i predao se, partizani su pucali za njim, ali ga nisu pogodili. Italijani su partizanima obećali da će ih poslati u internaciju, ukoliko se predaju. Svi, osim Paderšića, poverovali su i sve su ih nešto kasnije Italijani streljali u Otočcu. Među njima i izdajnikovu sestru i Paderšićevu verenicu Meri Becele.

Paderšić se branio pucajući iz kratke itali-

janske puške, za koju je imao samo 24 metka. Celog dana, 23. septembra, noći između 23. i 24. septembra, i otprilike do popodne 24. septembra. Tada je poslednji metak ispalo sebi u glavu.

Njegov brat Rudolf stupio je 1942. godine u partizane, kasnije je bio politički radnik, zarobljen je 1943. i streljan.

Narodnim herojem proglašen je 20. decembra 1951. godine. (M. Pav.)

PADEN ANKA

Rođena je 9. siječnja 1924. u Crnom, Crikvenica, Hrvatska. Potječe iz siromašne radničke porodice. Vrlo mlada je morala napustiti rođnu kuću, da bi mogla zarađivati i pomagati svoju porodicu koja je vrlo bijedno živjela.

Ljeti 1942, probijajući se iz okupirane Crikvenice, između neprijateljskih bunkera, straža i patrola, odlazi u partizane. Željela je biti borac, odlazi u jedinicu.

Jednog jutra fašisti su se probili iza leđa njezine jedinice. Kada ih je straža primijetila, bilo je kasno da se bilo šta poduzme. Trebalo se što hitnije povući. Međutim, u jednoj zgradi su ostale dvije puške, pištolj i pišaca mašina. To nije smjelo pasti u ruke neprijatelju. Usprkos neprijateljskoj vatri, Anka se, s još jednim drugom, probila u zgradu i izvukla dragocjeni materijal.

Anka je bila borac 6. brigade NOVH i uvijek je bila u prvim redovima. Napad na neprijateljski vlak kod Ogulinskog Hreljana, na četnički garnizon u Gomirju i ustaško uporište u Ravnoj gori ostat će u sjećanju svim borcima, ne samo stoga što su oni u tim borbama lično učestvovali, nego i stoga što je s njima bila neustrašivi borac Anka Pađen. Kad je trebalo izvršiti neki vanredan i težak zadatak, Štab bataljona je uvijek sa sigurnošću slao Ankin vod. Godine 1943. brigada je napadala Crnu Vlast. Mjesto je zauzeto juršim. Anka je bila bombaš. Njezina parola: „Škojevci, napri-

jed, na juriš!" — uvijek je snažno utjecala na ostale borce.

Iste godine Anka je, sa svojim vodom, u jednoj borbi na teritoriju Like zauzela crkveni toranj i zarobila 20 ustaša. Prilikom marša njenog bataljona od Slunja do Sertić-poljane, kad je trebalo za noć preći oko 50 kilometara, išla je na čelu kolone, vedra i nasmijana, bodreći drugove.

U studenom 1942. Anka je, kao delegat Primorsko-goranskog područja, učestvovala na kongresu USAOJ-a.

Poslije kapitulacije Italije, Anka Pađen se sa svojom jedinicom bori u Istri. Nacisti su sa jakim snagama poduzeli ofanzivu i stegli obruč oko jedinica NOV. Da bi izbjegle opkoljavanje, neke se jedinice dijelje na manje grupe i probijaju iz obruča. Anka je dobila zadatak da izvrše svoj vod. Ona se sa svojim borcima probija kroz neprijateljske redove i ponovo opravdava povjerenje svojih starijšina.

Početkom 1944. njemačke snage su napale na drežničku bolnicu iznad sela Vukelici. Prilaz bolnici je branila 1. brigada 13. divizije. Četa, čiji je komandir bila Anka Pađen, imala je najistureniji položaj. Kad je neprijateljski minobacač nesposobio puškomitraljesca, Anka ga smjesta zamjenjuje, ali je uskoro i sama ranjena u ruku. Dok joj je jedna ruka krvarila, drugom je nastavila da puca. Kad joj je bolničar povezo ruku, strpljivo je i smireno podnosila bol, jer je znala da je njeno držanje odlučno za moral čitave jedinice.

Krajem 1944. potporučnik Anka Pađen upućena je u jedinicu OZNe. U Lici je ponovo ranjena. Upućena je na liječenje. Poslije ozdravljenja, stupila je u 43. istarsku diviziju. Poginula je 10. ožujka 1945. u borbi sa most kod Lešća, u blizini Ogulina.

Narodnim herojem proglašena je 20. prosinca 1951. godine. (A. G.)

PAJIC Davida DAVID

Rođen je 11. maja 1911. godine, u malom selu Agići kraj Bosanskog Novog, Bosna i Hercegovina. David je imao samo šest godina kada je otac, seoski kovač, umro; a kada je, dozev posle njega, umrla i majka, stric ga je doveo u Beograd, gde je učio bravarski zanat. Izvesno vreme pohađao je i srednju tehničku školu, ali je nije završio, jer se 1931. zaposlio u fabrici „Zmaj“.

Kao član Ujedinjenih radničkih sindikata, već u vreme tarifnog štrajka radnika 1935. godine, zapažen je kao jedan od najborbenijih metalaca. S Radojem Dakićem i Milošem Mamićem često je, kao član štrajkačkog odbora, predvodio radnike u borbi za bolje uslove rada i života. U generalnom štrajku građevinskih radnika 1936. prvi put je uhapšen. U istražnom zatvoru pokušavali su da ga slome, tukli su ga i mučili, ali od njega nisu čuli ni reč priznanja. Posle devet meseci provedenih u

zatvoru, Pajic je primljen za člana Komunističke partije Jugoslavije.

Od tada će ceo svoj život posvetiti borbi radničke klase. Siguran i požrtvovan, jedan od najomiljenijih metalaca, postao je oличење beogradskog radničkog pokreta. Kratko vreme boravio je u Nišu. U Fabrici duvana počeo je da organizuje radnike i propagira ideje KPJ. Međutim, policija ga je, s lisicama na rukama, proterala iz Niša. Početkom 1938. postao je član, a zatim i sekretar Savskog rejonskog komiteta KPJ u Beogradu.

Kada je KPJ, pod parolom „Braniti ćemo zemlju“, pozvala radnike i omladinu da se pripremaju za otpor fašizmu, David Pajic je radio na stvaranju bataljona odbrane i obuci mladih u rukovanju oružjem. Bio je jedan od pokretača i rukovodilaca poznatog štrajka 2.300 aeronautičkih radnika Beograda i Zemunna. I tada je bio uhapšen, ali, zbog nedostatka

dokaza, bio je oslobođen.

Od početka 1940. godine, Pajic je član Mesnog komiteta KPJ. Bio je među organizatorima antiratskih demonstracija 8. septembra 1940. u Koštunjaku, koje su se završile zandarmerijskim plutonima u radnike i omladinu. Radio je na organizovanju narodnog otpora 27. marta 1941. godine.

Posle aprilskog sloma 1941. David Pajic je jedan od najistaknutijih članova Mesnog komiteta. Neumorno radi na osnivanju vojnih komiteta, prikupljanju oružja, na propagandi narodnooslobodilačke borbe i organizovanju borbenih grupa, a uskoro je postao i inicijator njihovih borbenih akcija.

Iako je odranije bio poznat beogradskoj Specijalnoj policiji, Pajic se stalno nalazio u pokretu, išao sa sastanka na sastanak, stvarao kanale za prebacivanje novih boraca u partizane i osiguravao rad ilegalne partijske štamparije.

Ali, 6. oktobra 1941, kada je sa Vukicom Mitrović Šunjom žurio na zakazani sastanak komunista, bio je iznenada opkoljen. Posle otpora koji je dao agentima, David Pajic je pao na pločnik ispred kuće u Strumičkom broj 1, smrtno pogođen. Tada je saviđana ranjena Vukica Mitrović Šunja, istaknuti revolucionar i narodni heroj.

Narodnim herojem proglašen je 27. novembra 1953. godine. (D. Lu.)

PAJIC-DAŠIĆ Vase DUŠAN

Rođen je 14. novembra 1912. u selu Kotarac kod Sarajeva, Bosna i Hercegovina, u zemljoradničkoj porodici. Do rta bavio se zemljoradnjom i prevozom drveta s okolnih šumskih radišta. Od 1935. godine počeo je da se druži s komunistima, a 1940. godine postao je kandidat za člana KPJ. Od aprila 1941. godine je član KPJ.

U narodnooslobodilačku borbu stupio je u prvim ustaničkim danima. U jesen 1941. godine, kada je oslobođena teritorija od Sarajeva do Kalinovika, neustrašivi Pajic je s Kijeveskom četom, čiji je bio komandir, kontrolisao Krupački klanac na putu Sarajevo—Trnovo, i tu zdao neprijatelju više udara.

Februara 1942. Pajićeva četa je napadala ustaški garnizon na Palama, kod Sarajeva. Kada je mnogostruko nadmoćniji neprijatelj izvršio protivnapad, većina boraca počela je da odstupa. Na položaju je ostao samo Dušan s dvojicom partizana, odlijevajući neprijatelju. Ohrabreni junaštvom svoga komandira, borci su se vratili, i zajedničkim snagama potukli brojnjeg neprijatelja.

Njegovi saborci i rukovodioci pišu o Duša-

nu da je „za neprijatelja bio pojam straha i panike.“ Jednom je upao među grupu ustaša na Kotorcu, i sve ih zarobio.

U ljeto 1942. godine s dijelom Kalinovičkog partizanskog odreda, prebacio se na oslobođenu teritoriju Prozora. Uskoro je postao komandant Duvanjskog bataljona. Pajić se istakao u probijanju ustaškog obruča prilikom prvog napuštanja Livna. Tada je, noću, bataljon opkoljen. Pred zoru, Dušan je odabrao najhrabrije borce, komuniste, upoznao ih sa situacijom u kojoj se nalaze, rasporedio ih po četama i na čelu bataljona krenuo u juriš. Proboj je uspio.

Početak 1943. godine, kada je rasformiran Duvanjski bataljon, Dušan je postavljen za komandira artiljerijske baterije 10. hercegovačke brigade. Kao artiljerac-topdžija, istakao se u borbama za Žepče i Prozor. Njegovi topovi nalazili su se uvijek iza prvog streljačkog stroja. Poslije pada Žepča, 1. bataljon 10. hercegovačke brigade pokušavao je da prođe

uz dolinu Bosne ka Nemiljoj i Vranduku. Tada je naišao na tešku prepreku — dvospratni veliki bunker pun Nijemaca. Napad bataljona nije uspio. Dva bombaša, određena da unište bunker, pali su teško ranjeni pred samim bunkerom. Bataljon je tražio pomoć topova. Došao je Pajić i postavio dva svoja topa na 400 metara od bunkera. Ispalio je nekoliko granata, ali one su bile nedovoljne za snažno utvrđeni bunker. Pajić sâm prilazi bunkeru da ga izbliza osmotri, da mu nađe slabo mjesto i da izvuče ranjenike. Komandant 1. bataljona savjetuje mu da ne ide, ali Dašić ga ne sluša. Osmatra bunker s 50 metara, prilazi još bliže, uzima ranjenog bombaša i izvlači ga.

Izvršavaju zapovijest Vrhovnog komandanta druga Tita da „Prozor noćas mora pasti“; u nezadrživom jurišu na italijansku posadu u Prozoru, ranjen je, 16/17. februara 1943. godine, i Dušan Pajić, prvi komandir

artiljerije 10. hercegovačke brigade. Prenesen je u partizansku bolnicu, u selo Duge, u kojoj je, poslije nekoliko dana, preminuo.

Narodnim herojem proglašen je 27. novembra 1953. godine. (B. Ob.)

PAJIĆ-OŽIĆ Bartola VINKO

Rođen je 27. maja 1912. u Splitu, Hrvatska, u zemljoradničkoj porodici. Bavio se zemljoradnjom. Kao mladić uključio se u revolucionarni pokret, a 1939. godine primljen je u KPJ, i bio je među retkim težacima-komunistima u Splitu. Najviše je radio na širenju političkog uticaja Partije među zemljoradnicima.

U danima aprilskog sloma Kraljevine Jugoslavije, Pajić je sa svojom porodicom sklonio veće količine oružja, koje su komunisti otili iz kasarni na Gripama od straže Mačekove zaštite, aprila 1941. Ovim oružjem su delimično naoružani prvi partizani iz Splita. U temeljima svoje kuće sačinio je jedan od prvih i većih „bunkera“ — skadišta oružja i ratnog materijala. Tu se, u leto 1941, nalazila izvesno vreme i Tehnika PK KPH za Dalmaciju i izlazio organ PK KPH za Dalmaciju, „Naš izvještaj“. U kući i oko nje održavani su sastanci i dogovori komunista zbog organizovanja i vođenja oružane borbe.

Krajem juna 1941. postao je član borbenih odreda za izvođenje sabotaža, diverzija i oružanih napada na fašiste, i 9. avgusta 1941. prilikom formiranja 1. splitskog NOP odreda, Vinko je stupio u odred sastavljen od komunista i skojevaca, pretežno radnika. Splitski NOP odred krenuo je na zadatak 11. avgusta 1941. naveče, iz splitskog polja, preko Mosora, za Dinaru. Neprijatelj je otkrio pokret odreda i uputio protiv njega jake snage. Posle napornog trodnevnog marša, izvođenog samo pod zaštitom mraka, odred je bez hrane, vode i vodiča stigao pred zoru i ulogorio se blizu sela Košute. Nenaviknut na marševe i premore, Splitski odred je napadnut iznenada od ustaša i žandarima, rano izjutra 14. avgusta 1941. Iako iznenađen, odred se brzo sredi i odbio napad neprijatelja. U tom prvom i oštrom sudaru s ustašama i žandarima, Pajić je teško ranjen. Komandir odreda, narodni heroj Mirko Kovačević, tada je naredio da se odred povuče na novi položaj u šumarku iza ozidane ograde. Zaštitnici odreda, puškomitraljescu Indi Markoviću, i njegovom pomoćniku Alfireviću, naredio je da štite i omoguću prebacivanje odreda na novi položaj. Teško ranjeni komunist i partizan Pajić dobrovoljno se pridružuje izvršavanju ovog odgovornog zadatka. Kada su drugovi hteli da ga ponesu do novog položaja, on se tome odlučio suprotstavio i

rekao: „Ostavite mi municiju, ja ću ostati ovdje, da vam budem zaštitnica“. Zajedno s puškomitraljescom i njegovim pomoćnikom, Pajić, iako teško ranjen, tukao je po neprijatelju koji je pošao u novi napad, odbio ga i omogućio povlačenje svojih drugova na bolji položaj. Sada je trebalo da se povuče i zaštitnica. Puškomitraljezac Marković i njegov pomoćnik Alfirević hteli su da ponesu ranjenog Pajića na novi položaj. Pajić je ponovo odbio, i rekao da će ostati kao njihova zaštitnica. Oprostio se od drugova, osvrnuo za njima u pauzi borbe, pozdravio ih stisnutom pesnicom i, ležeći iza kamena, teško ranjen, očekivao novi napad neprijatelja.

Ostala je tajna kako je Pajić izdržao na isturenom položaju, ispred odreda, teško ranjen, bez hrane i vode po avgustovskoj žezi. Njegovi drugovi znaju da su se još dugo čuli pucnji njegove puške i da su zajedno tukli i uspješno odbijali napade sve brojnijeg neprijatelja, kome su stizala pojačanja iz Sinja. Svaki

napad Italijana i ustaša teško ranjeni Pajić je odbijao s drugovima, uz povike: „Ovdje je komunista, padajte, krvnici“. Njegova odvaznost i hrabrost na predstraži podsticala je i bila primer njegovim drugovima. Teren ispred njih na kome se nalazio Pajić nije pao sve do sumraka. Iznemogao i onesvećen, bio je zarobljen i odveden u sinjski zatvor, gde se ponovo našao sa svojim drugovima — i bodrio ih. Ustaška mučenja mu nisu slomila duh, ali je od rana zadobijenih u borbi protiv ustaša i od njihovih mučenja izdahnuo, 17. avgusta 1941. godine, a da nije odao ni svoje ime.

Narodnim herojem proglašen je 24. jula 1953. godine. (R. G.)

PAJKOVIĆ Cvetka BORDIJE ĐOKO

Rođen je 25. juna 1917. godine u selu Lušcu, Berane, Crna Gora, u siromašnoj seljačkoj porodici.

Osnovnu školu završio je u rodnom mjestu, a dva razreda gimnazije u Beranama. Do 1941. godine bavi se poljoprivredom i revolucionarnim radom.

Godine 1935. u beranskom srezu stvorena je snažna partijska i skojevska organizacija. Doko Pajković je, početkom iste godine, primljen u SKOJ. Te godine je aktivno učestvovao u pretvaranju narodnog sabora u demonstracije protiv režima na planini Šiški, zatim u demonstracijama za podršku štrajka gimnazijalaca u Beranama, i u političkoj akciji na ometanju aeromitinga od Berana, koji je po karakteru bio profašistički usmjeren.

Prvih dana 1936. godine primljen je u KPJ. Svega nekoliko dana poslije prijema u Partiju, bio je uhapšen zbog učešća na velikom revolucionarnom pismu u Pešcima, kada je došlo do sukoba između omladine i žandarmerijske patrola. Osumnjičen za ubistvo žandara, osuđen je po Zakonu o zaštiti države, sa grupom omladinaca, na tri godine robije, koju je izdržao u kaznionici Zabela kod Požarevca. U zatvoru i na robiji držao se dostojanstveno i komunistički nepokolebljivo.

Poslije izlaska s robije, mada pod stalnom kontrolom vlasti, po zadatku Partije radi u SKOJ-u i među omladinom.

Godine 1939. izabran je za člana MK KPJ Berana, istovremeno zadržavši i dužnost rukovodioca SKOJ-a. Te iste godine, kao delegat Mjesne partijske delegacije Berana, učestvuje u radu VII pokrajinske konferencije KPJ za Crnu Goru, Boku, Sandžak, Kosovo i Metohiju. Do 1940. godine je više puta hapšen, saslušavan i kažnjavao zatvorom na kratko vrijeme. Uvijek se držao prkosno i nepokolebljivo.

Na odsluženje vojnog roka pošao je 1940. godine, a aprilski rat ga je zatekao u Gorskotom kotaru. Pokušao je da se, s većom grupom vojnika, podoficira i dva oficira, zaobilaznim putevima, preko šuma i planina, prebaci u unutrašnjost zemlje, da se pridruži snagama koje još daju otpor neprijatelju. Međutim, u Kliču (Bosna), bio je zarobljen od Nijemaca. Uspio je da pobjegne iz zarobljeničkog transporta. Idući zaobilaznim putevima, poslije višednevnog probranja, stigao je u rodni kraj.

Odmah poslije povratka, nastavio je političku aktivnost u MK KPJ u Beranama, radeći na pripremama oružanog ustanka. Početkom jula 1941. godine, postao je sekretar MK KPJ za srez beranski. Pod njegovim rukovodstvom, MK je 14. jula, u selu Lušcu, razradio odluke Politbira CK KPJ i PK KPJ za Crnu Goru, Boku i Sandžak o dizanju oružanog ustanka protiv okupatora u beranskom kraju.

Od prvog dana narodnog ustanka, učestvovao je u NOB i revoluciji, obavljajući istaknute partijske i vojne dužnosti. Istakao se velikom hrabrošću, političkom zrelošću i revolucionarnim pregalaštvom u borbi za oslobođenje Berana i u organizovanju političkog, privrednog i drugog života na oslobođenoj teritoriji. On je učinio dosta, kao partijski funkcioner, da se 21. jula sastane Skupština narodnih predstavnika u Beranama, koja je donijela poznate istorijske odluke i izabrala Narodni odbor oslobođenja sreza beranskog (jedan od njegovih članova bio je i Đoko Pajković) — prvi organ vlasti narodnooslobodilačkog pokreta u našoj zemlji. Aktivno je učestvovao na reorganizovanju ustaničkih odreda i stvaranju bataljona narodne vojske. Činio je velike napore da očuva jedinstvo i borbeni moral ustaničkih jedinica i onda kad su predstavnici buržoaske reakcije pozivali na predaju oružja i dokazivali preuranjenost i nekorisnost borbe proti okupatoru. Zahvaljujući toj upornosti, MK KPJ je uspio da, poslije privremenog sloma ustanka, sačuva jezgro ustaničkih odreda i da ih u jesen 1941. reorganizuje i povede u borbu proti okupatoru.

Oktoobra 1941. partijska konferencija ponovo bira Pajkovića za sekretara MK KPJ. Tada je postao i član Okružnog komiteta KPJ za Kolašin, Berane i Andrijevicu. Kada se, tokom jeseni, pristupilo reorganizaciji partizanskih jedinica u Crnoj Gori, imenovan je za političkog komesara Donjovasojevićke brigade narodne vojske, a zatim za političkog komesara Štaba beranskog partizanskog odreda. Kao partijski i vojni rukovodilac, ispoljavao je kvalitete dobrog organizatora narodnooslobodilačke borbe proti okupatoru i kontrarevolucionarnih snaga, 1941. i prvih mjeseci 1942. godine.

U izvanredno teškim i neravnopravnim

borbama partizanskih snaga s teritorija beranskog i nekih jedinica iz kolaškingskog sreza, protiv četnika Pavla Đurišića, u januaru 1942. godine, u Lubnicama, Pajkoviću su toliko promrzle noge, da je nekoliko narednih mjeseci morao da provede na liječenju u partizanskim bolnicama u Kolašinu i Zabljaku.

Prilikom odlaska glavnine partizanskih snaga iz Crne Gore u Bosnu, sredinom 1942. godine, Pajković je imenovan, odlukom PK KPJ za Crnu Goru i Boku, za sekretara Okružnog komiteta KPJ za Berane, i dobio zadatak da na terenu Gornjeg Polimlja i Potarja organizuje gerilsku borbu. Zahvaljujući njegovom upornom revolucionarnom radu, velikom političkom iskustvu, smislu za političku aktivnost u masama, gerila u ovom kraju uspijeva ne samo da se održi u izvanredno teškim uslovima italijanskog okupatorskog terora i četničke strahovlade, nego i da, do proljeća 1943. godine, toliko ojača oslobodilački pokret, da iz njega izraste poznati Beransko-andrijevički partizanski bataljon, u ono vrijeme najснаznija borbena jedinica u neprijateljskoj pozadini na okupiranoj teritoriji Crne Gore.

Oktoobra 1943. poslije oslobođenja Gornjeg Polimlja, postao je član PK KPJ za Crnu Goru i Boku, a početkom 1944. izabran je za organizacionog sekretara Pokrajinskog komiteta.

Aktivno je učestvovao u pripremama za saziv ZAVNO-a Crne Gore i Boke. Na osnivačkoj skupštini, izabran je za vijećnika ZAVNO-a.

Odlukom Politbira CK KPJ, marta 1945. godine imenovan je za sekretara Oblasnog komiteta KPS za Kosovo i Metohiju, i tu dužnost obavljao do februara 1956. godine. U međuvremenu, biran je u Oblasni odbor i potpredsjednik Izvršnog odbora, a bio je izvjesno vrijeme i sekretar Oblasnog odbora NF i član Oblasnog odbora Saveza boraca.

Početkom 1945. izabran je u AVNOJ. Na I kongresu KP Srbije, 1945. izabran je u CK KPS, a 1957. i u Izvršni komitet CK SKS. Ove dužnosti obavljao je do kraja 1962. godine. Od 1953. bio je član Izvršnog veća narodne skupštine Srbije. Početkom 1956. prelazi iz Prištine u Beograd, gdje profesionalno obavlja dužnost člana Izvršnog veća narodne skupštine Srbije, dužnost predsjednika Glavnog združnog saveza Srbije, a izvjesno vrijeme bio je i na funkciji sekretara za poljoprivredu Srbije.

U međuvremenu je više puta biran za poslanika Narodne skupštine Srbije, odnosno poslanika Savezne narodne skupštine. Isto tako, bio je član rukovodstva Narodnog fronta, odnosno SSRN Srbije i Federacije, kao i član rukovodstva Saveza boraca NOR-a Srbije i Jugoslavije.

Na V kongresu (1948) izabran je u CK KPJ, a u CK SKJ biran je i na sledeća četiri kongresa, do 1969. godine.

Sredinom 1962. godine, po odluci CK KPJ, ponovo se vraća u Crnu goru, gdje je biran za predsjednika Izvršnog vijeća Narodne skupštine Crne Gore; po položaju, bio je i član SIV-a. Tada je bio i član Izvršnog komiteta CK SK Crne Gore. Sredinom 1963. godine, izabran je za sekretara, odnosno predsjednika CK SK Crne Gore, i na toj dužnosti ostaje do kraja 1968. godine. Istovremeno je bio i član Izvršnog komiteta SKJ. Više puta biran je za poslanika Skupštine Crne Gore i Savezne skupštine.

Član Savjeta Federacije postao je 1969. a 1974. godine ponovo je izabran u ovaj organ, u kome je ostao do smrti, 17. januara 1980. godine.

Nosilac je Partizanske spomenice 1941. i više domaćih i stranih odlikovanja.

Narodnim herojem proglašen je 10. jula 1953. godine. (Mi. Dž.)

PALEKSIĆ VOJIN VOJO

Rođen je 1923. godine u selu Karadžić, kod Bugojna, Bosna i Hercegovina. Posle završene osnovne škole učio je limarski zanat u Bugojnu. U 4. crnogorsku proletersku brigadu stupio je 1942. godine. Prilikom drugog oslobođenja Livna, 15. decembra 1942. Vojin je sekao žice kojima su se ustaše štitile. Provukao se kroz otvor i dopuzao do ustaškog rova i bacio nekoliko bombi, koje je uvek nosio u torbici.

U napadu na Duvno, 18. decembra 1942. sa još dva bombaša, uništio je jedan neprijateljski bunker. Kad su se posle uspele akcije, spremali da povuku, rekao je drugovima da produže, a da će ih on brzo stići. Drugovi su znali da Vojin voli solo-akcije, pa su produžili put. Za to vreme Vojin je krenuo na drugi bunker i prikrao mu se. Izvukao je bombu iz torbice, upalio je i bacio. Za njom je poletela druga, treća, četvrta. Kad se sve utišalo pošao je u svoju jedinicu.

Desilo mu se da mu u borbi protiv četnika, 26. januara 1943. ponesanu bombe. Pošao je po dubokom snegu od druga do druga i od njih tražio da mu „pozajme“ koju. Kad je nakupio nekoliko „kragujevčanki“, privukao se neprijateljskom uporištu i otpočeo svoju „solo-akciju“. Jedan za drugim pala su sva tri bunkera, a on je bio lakše ranjen.

Bunker na glavici iznad Posušja kontrolisao je prostor pod sobom. Vojin je krenuo u osvajanje ovog dominirajućeg ustaškog položaja, ali je bio odijen i vratio se. Vojin je bio ljut. „Niste mogli, je li?“ Pokupio je bombe od boraca, napunio torbicu i javio se komandiru. „Sad idem ja sam!“ Podvukao se pod sam položaj i zasuo ga bomba a Posle toga usko-

čio je u rov, dograbio okrvavljeni puškomitraljez i počeo da tuče ustaše u ostalim rovovima.

Mesec dana kasnije, 22. februara 1943. godine, prilikom napada na italijansko uporište u Jablanici, opet je svojim bombama uništio nekoliko bunkera i omogućio bataljonu da zauzme utvrđeni hotel. Tom prilikom ubijeno je 200, a zarobljeno 450 italijanskih vojnika.

Prva četa 3. bataljona 4. proleterske crnogorske brigade dobila je maja 1943. zadatak da zaposedne brdo iznad sela Bioča. Cilj je bio da se spreči da neprijatelj prođe putem Podgorica—Lijeva Rijeka. Četa je krenula po mraku, u najvećoj tišini, po kamenjaru. U Zoru je kolona zastala, dok patrola ne izvidi teren. Zatim je krenula i stigla na jedno golo brdo iznad sela Bioča. Izvidnica je javila da su u šumi, stotinu metara daleko neprijateljski vojnici. Prvi vod dobio je naređenje da raščisti situaciju i on je napao Italijane. Borci su brzo raterali italijansku predstražu, koja je, bežeći, ostavila sanduke municije, šatorska krila, rančeve i drugu opremu. Borcima je rečeno da naprave zaklone, jer su morali tu ostati dok ne izvrše postavljeni zadatak.

Na dvadeset do pedeset metara niže bila je gusta i niska četinarska šuma. Pošto je neprijatelj znao da su na brdu partizani, poslao je avione, koji su počeli da bombarduju partizanske položaje. Posle aviona gromoglasno su se oglasile teške haubice. Za to vreme neprijateljska pešađija se povlačila. Oko 10 časova prve grupe Italijana su se pojavile, a artiljerija je prestala da dejstvuje.

Vojin, koji je bio komandir odeljenja, posmatrao je dolazak Italijana, koji su se okupljali oko kamenja, na oko 50 metara od partizanskog položaja. Kad je počela borba iskočio je iz svog zaklona i potračao napred. Čas je trčao, čas puzio, dok nije došao do hrpe kamenja. Za to vreme štio ga je puškomitraljezac Dušan Radaković. Vojin je bacio

dve bombe, a onda skočio i počeo da puca iz automata. Kad se vratio u četu sa sobom je doneo zapljenjeni puškomitraljez.

Italijani su se povukli, ali zatışje nije dugo trajalo. Ponovo su naišli avioni, a za njima počela da dejstvuje artiljerija. Napad je trajao do mraka. Za to vreme Italijani su dovukli pojačanje i ponovo krenuli u napad. Partizani su ih dočekali kao i prvi put. Kad se borba malo stišala, Vojin je poveo borca Krsmanovića i puškomitraljezaca Radakovića. Čim su stigli na neprijateljevo levo krilo, stali su. Vojin i Krsmanović pošli su da likvidiraju jedno mitralješko гнездо, a Radaković je trebalo da tuče mitraljezaca, koji će pucati na Vojina i Krsmanovića.

I ovu akciju Vojin je uspešno izveo, zaplenio je puškomitraljez, tri sanduka municije i vojnički ranac.

Ujutru, 1. juna 1943. godine, tri bataljona 4. proleterske crnogorske i dva bataljona 10. hercegovačke brigade, napali su neprijatelje na Budnju. Zadatak je bio da se zauzme Budanj i izbjie na reku Vrbnicu, iznad sela Plužina. Na Budnju su bili Nemci u rovovima. Prvi juriš partizana nije uspeo. U njemu Vojin nije učestvovao, jer ga je Vojin Katnić (docnije proglašen za narodnog heroja), zamenik komandanta bataljona, poslao u štab bataljona da bi ga sačuvao. Međutim, u odusnom trenutku, posle priličnih gubitaka, Vojin se pojavio i krenuo preko čistine, koja je partizane odvajala od nemačkog položaja. Puzio je, pred njim je bila udoljica, iznad koje se dizao breg. Nemci su ga opazili i otvorili vatru. Vojin je skočio, potračao nekoliko koraka, pa se bacio na zemlju i ponovo počeo da puzi. Kad se domogao ivice dolinice, skotrljao se na dno jaruge. Bio je u mrtvom uglu i Nemci nisu mogli da ga dohvate.

Kad je došao nadohvat nemačkih rovova hitnu je jednu, a za njom drugu, treću, četvrtu bombu. Borci su iskoristili ovaj Vojinov napad i jurnuli na nemački položaj i osvojili Budanj

Štab 3. divizije, u izveštaju od 2. juna 1943. napisao je „Pošto je prethodno neprijatelj bio odbačen od Javorka prema Štrnu i selu Brjelu od jedinica 7. krajiške brigade, preduzeli smo opšti napad, jedinicama 10., 4. i 7. brigade na neprijatelja, koji se je nalazio na prostoru Plužina—Miloševići—Brjelo—Budanj—Sedlari. Ovaj napad otpočeo je 31. maja u 19 časova. U toku noći 30. na 31. i tokom 1. juna neprijatelj je bio na celoj liniji razbijen i odbačen na desnu obalu reke Vrbnice.

U borbi za Budanj imali smo (3. bataljona) 6 mrtvih i 13 ranjenih. Poginuli su: ... Vojin Paleksić Vojin, rodom iz sela ...

Za narodnog heroja proglašen je 20. decembra 1951. godine. (Sl. Po.)

Rođena je 1927. godine u Debru, Makedonija, u srednje imućnoj porodici. Otac joj je bio hodža.

Posle završene osnovne škole, ostala je u kući, kao i većina albanskih devojčica njenog uzrasta. Priprema se da bude domaćica.

Rat i okupacija italijanskih fašista zatiču je u Debru. Njena porodica je bila antifašistički nastrojena. Brat joj je radio za oslobodilački pokret. Ona je, kao pionir dobila prve zadatke da kao kurir prenosi pisma i provodi ilegalce. Ona se sve više angažuje, čita i rastura letke.

Kao petnaestogodišnja devojčica, primljena je u SKOJ. Iako se kreće po gradu, jer u nju ne sumnjaju da je komunist, zbog toga što joj je otac hodža. U njihovoj kući se često održavaju sastanci i svraćaju ilegalci. Aktivnost Ibe se, u partijskoj organizaciji Debra,

osobito ceni, pa je jula 1943. godine primljena u KPJ. Otada njena aktivnost postaje još obimnija. Ona je vatreni agitator za NOB ne samo u gradu, već i u okolnim selima.

U septembru 1943. godine, kad je kapitulirala fašistička Italija, u Debru se organizuje narodna vlast. Ibe danonoćno prisustvuje sastancima i konferencijama. Prilikom povlačenja partizanskih snaga iz Debra, Ibe odlazi zajedno s njima i stupa u jedinicu. Međutim, uskoro je partijska organizacija vraća u Debar, na pozadinski rad, u svojstvu člana MK KPJ za Debar.

Njen ilegalni politički rad u ovom periodu odvija se naročito među ženskom omladinom. Neprijatelj je pokušavao da je onemogućiti. Da ne bi pala u ruke neprijatelja ili bila ubijena, MK je odobrio njen odlazak u partizanske jedinice. Ibe se u partizanima istakla, i 26. avgusta 1944. godine postala je zamenik komesara čete u 6. brigadi narodnooslobodilačke vojske Albanije.

Od formiranja, brigada je stalno u borbama s balistima, koje su Nemci pomagali i snabdevali teškim naoružanjem. U jednoj takvoj borbi, 20. septembra 1944. godine, na periferiji Kičeva, prilikom davanja odstupnice poslednjim borbama iz bataljona, Ibe je teško ranjena. Posle dva dana, podlegla je ranama, u selu Šutovu, kod Kičeva.

Narodnim herojem proglašena je 8. oktobra 1953. godine. (K.S.o.)

PALKOVLEVIĆ Miloša BOŠKO PINKI

Rođen je 14. decembra 1920. u Mandelosu, kod Sremske Mitrovice, Vojvodina. Pošto je završio osnovnu školu u rodnom mestu, upisao se u srednju školu u Novom Sadu. Kako je u školi postojala jaka skojevska organizacija, Pinki se uključio u nju, i već 1940. postao rukovodilac SKOJ-a u školi. Ubrzo je organizovao štrajk učenika, kojim su traženi bolji uslovi učenja i čovečniji odnos nastavnika. Nešto kasnije je uhapšen, jer je njegova skojevska organizacija učestvovala u štrajku tekstilnih radnika. U zatvoru je proveo dva meseca i posle toga pušten, pošto Sud nije mogao da utvrdi njegovu krivicu.

U vreme nemačkog napada na Jugoslaviju, 1941, iako nije bio vojnik, Pinki je, odazivajući se pozivu Partije, dobrovoljno stupio u vojsku i u borbi s Nemicima zarobljen. Pre transportovanja u sabirni Igor, uspeo je da pobegne iz Rume, ponevši i jednu bombu, koju je uzeo prilikom istovaranja nemačke municije, a s privremenog aerodroma u selu Velikim Radincima uzeo je mitraljez, i naoružan stupio u partizane na Fruškoj gori.

Palkovljević je bio i jedan od organizatora čuvenog bektva komunista iz tamnice u Sremskoj Mitrovici. Posle izvršenih priprema za bektvo, on je dobio zadatak da s grupom naoružanih drugova sačeka begunce na izlazu iz prokopanog kanala. Kada su, 22. avgusta, posle pola noći, trideset dva zatvorenika jedan za drugim izašli iz podzemnog kanala, kraj samog zatorva, Pinki ih je sa svojim drugovima prihvatio i odveo na Frušku goru. Pošto je bilo odlučeno da četvorica ostanu na Fruškoj gori, a ostali da se prebace u Srbiju, Pinki je prebacio drugove u Bogatić, gde su ih prihvatili partizani iz Srbije.

Pinki je bio neustrašiv borac. Prvi voz u Sremu digao je u vazduh minom koji je sâm napravio. Odmah posle toga, usred dana, preobučen u domobransku uniformu, s džakom na leđima, odlučio je da dignu u vazduh i železnički most na Bosutu. Iako su mu drugovi govorili da most čuva jaka straža, on je odlučio da pokuša. Prišao je ustaškom straža-

ru i zamolio ga da mu dá vatre da zapali. Pošto je video pred sobom domobrana, stražar ga je pozvao da uđe unutra, u baraku. Pinki je brzo izvadio pištolj i ubio ustašu, a zatim i drugog stražara koji je potrčao iz susedne barake. Deset minuta kasnije, postavio je minu i digao most u vazduh. Snalazljivost i neustrašivost su bile odlike koje su krasile ovog borca.

Pinki je bio i prvi kurir iz Srema koji je u Vrhovni štab doneo prve izveštaje o narodnooslobodilačkoj borbi u Vojvodini, posle neprijateljske ofanzive u zapadnoj Srbiji i povlačenja partizanskih jedinica prema istočnoj Bosni i Sandžaku. Od početka decembra 1941. godine, kada je po zadatku pošao na put, pa do početka januara 1942. celog meseca, Pinki se probijao kroz neprijateljsku teritoriju i bio čak zarobljavan od četnika, ali je zadatak potpuno uspeo da izvrši, i vratio se u Srem s

direktivama. Veza Vrhovnog štaba sa Sremom je bila, zahvaljujući njemu, uspostavljena.

Kada se, 10. juna 1942. godine, vraćao iz akcije rušenja mosta, na putu Ruma—Veliki Radinci, zadržao se u Maloj Remeti. U zoru je narod počeo da beži na sve strane, jer su u selo dolazili Nemci. Pinki je zauzeo položaj i otvorio vatru, s namerom da zaustavi Nemce i omogući narodu da pobegne u šume. Kada je pokušao, posle toga, da se prebaci preko neke čistine, mitraljeski rafal mu je presekao grudi. Na izdisaju je razbio svoju pušku i dvogled, a poslednjim metkom ubio je još jednog Nemca.

Nekoliko dana posle Pinkijeve smrti, u sremskim novinama nije se čula pesma partizana, u znak žalosti za poginulim drugom, neustrašivim borcem Srema.

Narodnim herojem proglašen je 25. oktobra 1943. godine. (M. And.)

PANIĆ Đorđa TODOR

Rođen je 1911. godine u selu Boljanici, Gračanica, Bosna i Hercegovina. Poslije završene osnovne škole, bavio se zemljoradnjom do osamnaeste godine, kada je otišao u pješadijsku podoficirsku školu u Bileći. Poslije završetka škole, dobio je čin podnarednika i izvjesno vrijeme boravio u Sloveniji rađeci na podizanju graničnih utvrdjenja. Kada se, poslije kapitulacije Kraljevine Jugoslavije, vratio kući kao narednik, u selu su već počela proganjanja i strijeljanja Srba. Tih dana su na Ozren stigli i članovi KPJ, zbog priprema za ustanak. Todor im je prišao i počeo da pomaže u organizovanju ustanka.

U prvim ustaničkim borbama zapažen je kao hrabar i snalažljiv borac, pa je izabran za rukovodioca u gračanikom kraju. Njegovo vojničko znanje došlo je do izražaja u prvim

borbama, a kasnije se sve više potvrđivalo. Po njegovim planovima izvršene su mnoge akcije na željezničke stanice, utvrđena mjesta i vojne posade.

Osobitu umješnost i odvažnost u rukovođenju pokazao je u borbi za uništenje jakog neprijateljskog uporišta na Lepoglavi, kod Đurđevika, u oktobru 1941. godine. Zahvaljujući njegovoj hrabrosti i snalažljivosti, neprijatelj je tada bio teško poražen; izgubio je veliki broj vojnika i oficira. Partizani su tada zarobili veliki ratni plijen. Pored ostalog, zarobljena su tri teška i nekoliko lakih mitraljeza, veliki broj pušaka i znatna količina municije. U ovoj borbi Todor je bio ranjen, ali je i pored toga za vrijeme borbe neprekidno obavljao svoju dužnost.

Krajem novembra 1941, uspješno je komandovao 3. bataljonom koji je razbio i natjerao u bijeg zloglasnu ustašku bojnu iz Gračanice. Ovom pobjedom potpuno je propao plan ustaša da unište Ozrenski odred.

Todor se istako i prilikom uništenja njemačkog uporišta Đukin Krst, na pruži Doboj—Sarajevo, polovinom decembra 1941. Juršajući na čelu svoje jedinice, uspio je da zauzme uporište u roku od sata. Tu su Nijemci pretrpjeli znatne gubitke u ljudstvu i naoružanju.

Krajem februara 1942, u napadu na neprijateljske utvrđene položaje na Krstacu i Dugom Brdu, njegova jedinica slomila je neprijateljsku odbranu i razbila domobranski bataljon, izbaciši iz stroja više od 150 vojnika i oficira. Tada su zaplijenjena dva teška i pet lakih mitraljeza, oko 150 pušaka i mnogo drugog materijala.

Početkom 1942, Todor Panić je izabran za zamjenika komandanta Ozrenskog partizanskog odreda. U to vrijeme bio je to jedan od najjačih odreda u Bosni i Hercegovini. Todor je nepokolebljivo stajao na pozicijama dosljedne borbe protiv okupatora i domaćih izdajnika, i zauzimao je odlučan stav protiv četnika i njihove izdaje. Da bi uklonili ovog hrabrog i veoma popularnog partizanskog komandanta, četnici su organizovali njegovo mučno ubistvo. Todora Panića je, polovinom juna 1942, zaklao četnički plaćenik, prilikom brijanja.

Narodnim herojem proglašen je 24. jula 1953. godine. (Lj. Ga.)

PAP Henrika PAVLE ŠILJA

Rođen je 9. januara 1914. u Perlezu, Zrenjanin, Vojvodina. Student medicine. U Novom Sadu završio je Jevrejsku osnovnu školu, a zatim i državnu mušku gimnaziju.

Za samo sedam godina partijske delatnosti uzdigao se od mladog komunista do člana CK KPJ, postao istaknut organizator radničkog pokreta, SKOJ-a i Partije i NOB u Jugoslaviji.

S revolucionarnim radničkim pokretom povezao se još kao dak viših razreda gimnazije. Septembra 1931. upisao se na Medicinski fakultet u Beogradu. Kao student medicine, isticao se revolucionarnom aktivnošću među omladinom u Beogradu, naročito među studentima. Član SKOJ-a postao je u jesen 1932. Sekretar je organizacije SKOJ-a na Medicinskom fakultetu, i već tada jedan od istaknutih rukovodilaca studentske omladine Beogradskog univerziteta. Član je Univerzitetskog veća studenata Beogradskog univerziteta, član uprave Udruženja jugoslovenskih medicinara, pokretač i organizator stvaranja opštih studentskih udruženja, a u decembru 1933. učestvuje u organizovanju akcije studenata u Beogradu protiv suđenja Georgi Dimitrovu i

drugim komunistima u Nemačkoj. Te godine primljen je u KPJ.

Njegova politička delatnost među mladima u Beogradu širila se. Početkom 1934, pokrenuo je i uređivao list „Medicinar“, u februaru je član MK SKOJ-a za Beograd, a u martu član jezgra PK SKOJ-a za Srbiju, koje je formirao Blagoje Parović. Po uputstvima Parovića, Pap je organizovao štampanje i bio glavni urednik „Mladog komunista“, organa PK SKOJ-a za Srbiju. Njegova politička delatnost među studentima i mladim radnicima Beograda nije ostala nepoznata policiji, koja je tragala za njim, hapsila ga i progonila iz Beograda.

U provali partijske i sivojevske organizacije u Beogradu, 9. jula 1934, uhapšen je i od Suda za zaštitu države 20. decembra 1934, osuđen na 3 godine robije, koju je izdržao u Sremskoj Mitrovici. U zatvoru je izdržao strahovitu torturu, ali nije odao ni svoje drugove ni štampariju

„Komunista“, za kojom je uporno tragala beogradska policija.

Na robiji je bio jedan od najodlučnijih boraca za poboljšanje uslova života političkih zatvorenika. Tu je proučavao marksizam-lenjinizam, i u tome pomagao drugim zatvorenicima.

Posle izlaska s robije, 9. jula 1937, nastavlja revolucionarnu delatnost u Vojvodini. U Bačkoj i Banatu je sa Žarkom Zrenjaninom radio na stvaranju i jačanju partijskih organizacija, a u Beogradu okuplja i politički deluje među vojevodanskim studentima kao član Pokrajinskog odbora naprednih studenata iz Vojvodine. Tada je postao član CK SKOJ-a. Od 1938. godine Centralni odbor Ujedinjene studentske omladine delovao je po njegovim instrukcijama. Pap tada piše tekstove „Problemi omladine“ i „Front mlade generacije“, koji su umnoženi i rasturani u Beogradu i celoj zemlji, i preko „Seljačkog kola“ širi ideje KPJ.

Kada je, 19. juna 1938. godine, policija

raspisala za njim poternicu zbog „komunističke propagande“, prelazi u ilegalnost. Iako mu nije suđeno, Sud za zaštitu države osudio ga je, 17. novembra 1938, u odsustvu, na 15 godina robije. U leto i jesen 1938. skrivao se i aktivno politički delovao, pišući razne tekstove u nizu radničkih listova Srbije i Vojvodine, dok po direktivi CK KPJ nije, krajem novembra, prebačen u Zagreb.

U strogoj ilegalnosti radio je u Centralnoj partijskoj tehnici u Zagrebu. Iskustvo iz ranijeg rada i znanje stečeno na robiji sada je primenjivao na ovom vrlo odgovornom zadatku. Ilegalni partijski materijal, partijska štampa i literatura u velikim količinama i sigurnim kanalima rasturana je po čitavoj zemlji.

Na V zemaljskoj konferenciji KPJ, oktobra 1940. u Zagrebu, izabran je za člana CK KPJ. Pred rat je radio u Zagrebu kao instruktor CK KPJ u zagrebačkoj partijskoj organizaciji, i rukovodio Centralnom partijskom tehnikom. U leto 1940. bio je jedan od predavača na partijskom kursu u Makarskoj, a zatim i na višem partijskom kursu u Zagrebu.

Posle okupacije zemlje, radio je na jačanju partijske organizacije i formiranju udarnih grupa u Zagrebu. Sa zagrebačkim komunistima organizovao je prikupljanje oružja i sanitetskog materijala, organizovao sabotaže i diverzije i ubistvo zloglasnog policijskog agenta Tiljka, početkom jula 1941. godine.

Po direktivi CK KPJ i CK KP Hrvatske, početkom avgusta 1941, u svojstvu delegata CK odalzi u Dalmaciju da pomogne PK KPJ za Dalmaciju u organizovanju partizanskih odreda i oružane borbe.

Posle obavljenog zadatka u Splitu i Šibeniku, Pap je otišao na područje Zatona i Vedika, gde je bilo izvesnih kolebanja među nekima starijim komunistima. Lomeći njihov otpor Pap je, posle formiranja odreda, otišao u Bukovici, da malo pripremi i osigura prihvata boraca iz Zatona i Vedica. Na put je krenuo 14. avgusta uveče. Međutim, tokom noći je sa svojim vodičem zalutao, pa je, u zoru 15. avgusta, na prepad uhvaćen kad se umivao na vrelu kod sela Vačana. Italijani su zarobljenike sproveli u Skradin, gde su ih posle ispitivanja i mučenja, istog dana streljali, mada nisu znali da su streljali Pavla Papa, jer su kod njega našli ispravu na ime Vjekoslava Magdalinića, a on im ništa nije priznao, pa čak ni svoje ime.

Pred samo streljanje, Pavle Pap je, stisnuvte pesnice, rekao: „Idite svome Musoliniju, i recite mu kak umiru komunisti. Zivela sloboda!“ Fašistički plotun ugasio je mladi život i prekinuo veoma bogat i plodan revolucionarni rad.

Na V kongresu KPJ, jula 1948. godine, generalni sekretar Josip Broz Tito rekao je go Pavlu Papu: „... neumorni organizator parti-

zanskih odreda, poginuo je u Dalmaciji herojskom smrću, u vrijeme kada je poveo u borbu partizanske odrede“.

Narodnim herojem proglašen je 5. jula 1945. godine. (Đ. Pi.)

PAPIC Jove ŽARKO

Rođen je 20. januara 1920. u Vlahinji kod Bileće, Bosna i Hercegovina.

Poče iz siromašne radničko-seljačke porodice. Osnovnu školu završio je u Bileći kao odličan đak, ali školovanje nije mogao da nastavi zbog siromaštva porodice. Kada je odrastao, zaposlio se u Bileći kao pružni radnik.

Od rane mladosti čitao je naprednu literaturu i štampu, koju je dobijao od brata i drugih naprednih radnika i srednjoškolaca. Kasnije je i sam primao i rasturao naprednu štampu i literaturu među radnicima u Bileći i mladim seljacima. Negovao je prijateljstvo i drugarstvo, rado pomagao drugima u radu i imao znatan uticaj na omladinu u Bileći i svom selu. Njegova kuća je pred rat bila jedan od partijskih punktova za bilečki srez, pa je Žarko od 1940. često bio i partijski kurir.

Odmah posle kapitulacije Kraljevine Jugoslavije, uključio se u pripreme za ustanak. Okupljao je oko sebe omladinu i obučavao je u rukovanju oružjem. Radio je na stvaranju prve ustaničke čete i bio među njenim prvim borcima. U prvim sukobima s neprijateljem isticao se hrabrošću i snalažljivošću. Bio je odličan bombaš i puškomitraljezac i dobar organizator, pa je ubrzo izabran za komandira voda. U SKOJ je primljen septembra 1941. a u KPJ januara 1942. godine.

Kada je, 22. avgusta 1941, jedna ustaško-domobranska jedinica pošla da zapali selo Mirušje i masakrira stanovništvo, Žarko je sa još devetnaest drugova zdržao nastupanje neprijatelja, sve dok nije stigla pomoć. Neprijatelj se povukao u Bileću, ostavivši za sobom oružje i ranjene vojnike.

Žarko je bio posebno spretn u borbama noću, u pripremanju i izvođenju iznenadnih napada na neprijateljske položaje i utvrđenja. Voleo je da se uvuče u neprijateljske redove, i da bombama izaziva paniku među neprijateljskim vojnicima. Tako je, krajem avgusta 1941, bombama rasterao ustaše u utvrđenju Drukuljica, nedaleko od Bileće, na koje su partizani pripremali napad. Iz te akcije izneo je dva mitraljeza koja su ustaše ostavile bežeći u Bileću.

U novembru 1941. bio je sekretar aktiva SKOJ-a u Vlahinji i član Opštinskog komiteta SKOJ-a.

U proleće 1942. kao komandir voda u kombinovanoj partizanskoj četi, teško je ranjen u borbi s crnogorskim četnicima. Borci su ga, kao teškog ranjenika, preneli kući, gde je i ostao na lečenju posle povlačenja partizanskih jedinica iz Hercegovine, juna 1942. Četnici su ga ubrzo otkrili, danonoćno saslušavali i strahovito mučili, tražeći od njega da izda svoje drugove u ilegalnosti. Žarko je stoički podnosio mučenja, ostao nem. Zato su ga predali Italijanima „na dalji postupak“. U italijanskom zatvoru je ostao dok su mu rane zalečene, a onda je uspeo da pobjegne. Posle toga, živio je u ilegalnosti, sve dok se, posle bitke na Sutjesci, u Hercegovinu nije vratila 10. hercegovačka brigada. Tada je Žarko u svom selu formirao vod i s njim pošao u susret brigadi, od koje se više nije odvajao. Stupio je u drugu četu 4. bataljona 10. brigade.

Žarko je pokazao izuzetnu hrabrost u mnogim borbama, a naročito u napadu na nemačku kolonu (20. septembra 1943) kod sela Vlahovica, na ustaška utvrđenja u Popo-

vom Polju, u razbijanju nemačkih snaga na Mosku, početkom oktobra i razbijanju Kalinovičke i Sarajevske četničke brigade 17. oktobra na Gatu, razbijaju ustaše u Fazlagica Kuli 19/20. novembra 1943. Marta 1944. godine postavljen je na dužnost komandira 2. čete 1. bataljona 10. hercegovačke brigade.

Dvadeset petog aprila 1944. godine, jake četničke snage napale su iz Bileće, i u selu Baljicama, noću, opkolili 1. i 4. bataljon 10. hercegovačke brigade. Shvativši opasnost u kojoj se bataljon našao, Žarko je prvi sa svojom četom pošao u juris, a za njim i ostali. U krvavoj borbi prsa u prsa, probijen je obruč, i omogućeno izvlačenje 4. bataljona, ali je u tom jurišu Žarko poginuo, zajedno s još 8 boraca svoje čete.

Narodnim herojem proglašen je 27. novembra 1953. godine. (Đ. Pi.)

PARAĆ Đure BRANISLAV RELJA

Rođen je 22. aprila 1922. godine u Beogradu. Otac mu je bio radnik. Posle završene osnovne škole, otišao je na mehaničarski zanat. Kad je naučio zanat, nastavio je da radi u Zavodu za izradu novčanica, gde je primljen u SKOJ.

Kad je kapitulirala jugoslovenska vojska i zemlja bila okupirana, dobio je zadatak da organizuje omladinske aktive i udarne grupe za ubijanje nemačkih oficira, agenata i ostalih izdajnika. I sam je učestvovao u mnogim diverzantskim i drugim akcijama, u paljenju nemačke garaže u Grobljanskoj ulici, paljenju nemačkih kamiona i ondašnjih kvisinskih listova „Novo vreme“, „Obnova“ i drugih. Te, 1941. godine, postao je član KPJ.

Zbog ovih i drugih akcija proćuo se na Senjaku kao neustrasiv borac i diverzant. Pred odlazak u 1. šumadijski odred, 28. avgusta 1941. godine, uništio je grupu nemačkih vojnika. Imao je 18 godina kad je došao u odred.

Osma četa 3. bataljona dobila je iskusnog i hrabrog beogradskog diverzanta.

U partizanima se naročito isticao kao član udarne grupe, koja je imala zadatak da u selima i drugim mestima ubija izdajnike.

Jednom nerazumnom odlukom, 3. bataljon šumadinaca bio je rasturen. Borci su se rastajali i odlazili svak na svoju stranu. Štapska grupa izgubila se u Rudniku. Na snegu je ostao samo Branislav. „Ne ostaje mi ništa drugo nego da se vratim u Beograd“, rekao je i pošao na Kosmaj. Stigao je u Nemenikuće, i predahnuo kod nekog seljaka. U sumrak je nastavio za Beograd, u koji je ušao neopaženo. Nekoliko dana ostao je kod kuće. Jednog dana ošao je u Hajd-park, na sastanak s nekom devojkom, koja je trebalo da mu dâ vezu s partijskom organizacijom. Dok je pričao šta se dogodilo u Šumadiji, čuo je korake

iza sebe. Kad se okrenuo, video je dva policijska agenta, koji su ga odmah prepoznali. Kao da ništa nije primetio, Branislav je nastavio da šeta s devojkom. Policajci su im prišli. „Podite s nama“, naredili su mu. Branislav je udario jednog agenta i oborio ga, zatim je udario drugog i počeo da beži. Agenti su za njim pripuzali, a on je uspeo da umakne. Posle toga, policija je blokirala njegov stan na Senjaku.

U vreme boravka u Beogradu izvršio je nekoliko smelih akcija. Tako je u Dečanskoj ulici usred dana, polio benzinom policijskog agenta i zapalio ga.

Agenti su mu najzad ušli u trag, i pošli u njegov ilegalni stan. U poslednjem trenutku čuvar kapije u Kovnici novca obavestio je o tome Branislava, koji je iskočio kroz prozor. Agenti su skočili na njega, ali u njihovim rukama ostao je samo njegov kaput, dok je Branislav uspeo da pobjegne.

Pošao je ponovo u odred.

U sastavu udarne trojke Branislav se kretao u najvećoj tajnosti, izvršavajući presude Vojnog suda i seoskih narodnooslobodilačkih odbora. Zajedno s dvojicom drugova uništio je nekoliko četovođa, neprijatelja naroda.

Jednog dana, preobučeni u četnike, trojica drugova su iznenadila četovođu sela Jelovika na svadbi. Upali su u gostinisku sobu i prekorili ga kako se on veseli, dok se oni jure s partizanima. Kad je nepoverljivi četovođa primakao ruku revolveru, jedan od drugova ga je ubio.

Četovođa iz Kopljara kretao se samo u pratnji naoružanih četnika. Jednog dana su trojica drugova, s praznim vrećama preko ruke, zalupali na četovođina vrata. On ih je s prozora upitao šta žele. „Da nam prođaš kukuruz“, odgovorili su mu. Kad je sišao i otvorio kapiju, shvatio je s kim ima posla. Ali, bilo je dockan.

Preobučeni u uniforme nedicevaca, Branislav i još jedan drug su bombama rasturili zbor koji su u okolini Rače zakazali ljotičevci.

Jedne noći, krajem decembra 1944. godine, Branislav je s još dva druga i drugaricom išao drumom od Lapova. Bili su umorni i promrzli. Jedva su čekali negde da se odmore. Ušli su u jednu kuću, ne sluteći da su je četnici okopili. Bilo je dockan za povlačenje. Pritvtili su borbu. Posle izvesnog vremena, kad je prestala paljba iz kuće, četnici su ušli. Na podu su našli samo mrtvog Branislava. Ostalo troje uspeo je da se spase.

Narodnim herojem proglašen je 9. oktobra 1953. godine. (Sl. Po.)

PARENTA Miloša NENAD

Rođen je 19. decembra 1913. u Zadru, Hrvatska, u svećeničkoj, patriotskoj porodici, koja se borila protiv talijanske okupacije i za vraćanje Zadra Jugoslaviji. Pošto je, nepravednim odlukama velikih sila, ovaj grad ustupljen Italiji, porodica Parenta se, septembra 1921 preselila u Knin, a posle godinu dana u Sremske Karlovice, gde je otac Miloš dobio službu. Tu je Nenad pošao u gimnaziju, koju je završio u Beogradu, gde se 1927. opet preselila njegova porodica.

Na Medicinski fakultet se upisao 1932. godine. Tada počinje njegova organizovana revolucionarna aktivnost. Godine 1934. primljen je u SKOJ, a četiri godine kasnije u KPJ. Bio je skroman, omiljen i poštovan od svojih drugova. Partiji i radu je pripadao svim srcem, odano i nesebično se boreći za njen program. Radio je na širenju uticaja KPJ među studentima i nastavnicima Medicinskog fakulteta, na organizovanju i jačanju partijske i skojevске

organizacije među mladim radnicima i zanatlijama. Učestvovao je živo na širenju ideja KPJ, istupajući na javnim skupovima koje je KPJ organizovala preko postojećih legalnih društava i organizacija, a s grupom mladih naprednih lekara štampao je knjigu „Narodno zdravlje u Sovjetskom Savezu“. Posle završetka studija i odsluženja vojnog roka, zaposlio se 1940. u bolnici saobraćajnog osoblja na Dedinju. Gotovo u isto vreme izabran je za sekretara Rejnorskog komiteta KPJ.

Posle okupacije zemlje, Nenad i njegova porodica — roditelji i tri sestre — svojski izvršavaju zadatak oko priprema za oružanu borbu. Sproveduće odluke Partije na području njegovog Rejnorskog komiteta, Nenad je organizovao bektstvo i prihvatao nekoliko stotina zarobljenih vojnika iz privremenih nemačkih logora. Prikupljeno je dosta oružja, sanitet-

skog materijala, municije, materijalnih i novčanih sredstava. Uporno radi na jačanju i širenju partijske i skojevske organizacije među radnicima, zanatlijama i zdravstvenim radnicima. Organizator je i predavač na partijskim i sanitetskim kursovima. Za osiguranje neprekidnog rada partijskim rukovodstvima i za prihvatanje ilegalaca, organizovao je mrežu ilegalnih stanova. Stan njegove porodice, u Sazonovoj br. 70, i njegov stan u ulici Jovana Rajića br. 2, bili su mesta u kojima su se održavali sastanci i radni dogovori najistaknutijih rukovodilaca KPJ, preuzimale i predavale važne poruke za NOB. Tu su dolazili i ilegalno radili istaknuti revolucionari i rukovodioci NOB: Petar Stambolčić, Spasenija Babović, Milentije Popović i drugi. Svega devedesetak dana posle ulaska nemačkih okupatora u Beograd, po zadatku rukovodstva KP, Nenad je organizovao paljenje policijske arhive u Upravi grada Beograda.

Počinjanjem ustanka, na području reiona neumorno radi na organizovanju udarnih grupa koje izvode sabotaže, diverzije i oružane akcije. Neposredno učestvuje u organizovanju spasavanja Aleksandra Rankovića iz zatvorske bolnice u Vidinskoj ulici. Pored organizovanja borbenih akcija na području svoga reiona, Nenad je partijskim vezama prebacio iz grada nekoliko stotina partizana u obližnje partizanske odrede.

Plodnu revolucionarnu aktivnost istaknutog partijskog radnika prekinulo je hapšenje — 19. septembra 1941. godine, na prostoru ciglane Sićanskog, kada je dolazio na zakazani sastanak — zaskočilo ga je iznenađujuće šest zloglasnih agenata Specijalne policije, savladalo i oteralo u sedište Specijalne policije. Uprkos direktnom terečenju i mučenju, Parenta se hrabro držao i ostao veran zakletvi Partiji i narodu. Posle nekoliko dana, krajem septembra ili početkom oktobra, izdajnici srpskog naroda odveli su i, na neutrudnom, jednom od brojnih gubišta oko Beograda, streljali Parentu.

Nenadova smrt je bila težak udarac za roditelje i njegove tri sestre, ali ih nije zaustavila da idu putem omljenog i plemenitog sina, brata i supruga, putem Partije. Na izvršavanju partijskih zadataka, njegova sestra Gordana, član KPJ, provaljena je i uhapšena 10. maja 1943. godine. Agenti Specijalne policije su je na najvierskiji način mučili, ali ona nije izdala nijednu partijsku vezu i nijednog druga. Narednog jutra je podlegla mukama. Najstarija sestra, Olga, uhapšena je 5. jula 1943. i na Banjici streljana 28. avgusta 1944. Njihova majka je bila aktivan učesnik NOV-a i sa svojim decom delila dobro i zlo, istrajavajući na putu borbe.

Njegov rodni grad na obalama Jadrana,

NOB-om vraćen matici zemlji, dao je šetalištu pred rodnom kućom ime ovog istaknutog komunista i revolucionara.

Narodnim herojem proglašen je 27. novembra 1953. godine. (R. G.)

PARMAČ Ante STANKO

Rođen je 23. marta 1913. godine u Opuzenu, Metković, Hrvatska, u brojnoj zemljoradničkoj porodici s osmoro dece. Osnovnu školu završio je u Opuzenu, Građansku u Metkoviću, a Učiteljsku u Šibeniku. Posle završetka Učiteljske škole, 1935. godine, povezuje se s radničkim pokretom u raznim mestima Dalmacije, gde je radio kao učitelj do početka 1941. godine. Predstavstvom kulturno-umetničkih grupa i sportskih organizacija, širio je ideje KPJ među omladinom i radio na organizovanju marksističkih krugova. Kapitulacija Jugoslavije zatekla ga je u vojsci, u Capljini, odakle se vratio u Opuzen. Da ne bi pao ustašama u ruke, pobeo je na Dugi otok, i nastavio da radi kao učitelj u Luki. Odmah se povezo sa rukovodstvom NOP-a u Šibeniku, i uključio u rad na pripremi ustanka. Avgusta 1941. postaje član KPJ. Početkom decembra 1941. godine, otišao je s grupom drugova iz Šibenika u Liku, i priključio se tamošnjim partizanima. Tada je od tih, i od boraca koji su ranije došli iz Dalmacije u Liku, formirana 1. dalmatinska četa bataljona „Marko Orešković“. Parmač je postavljen za njenog komandira. Pod njegovom komandom četa je, 29. decembra, kod Korenice, razbila italijansku jedinicu i nanela joj gubitke. Za ovaj uspeh pohvalio ga je Štab bataljona. Početkom februara 1942. godine, postavljen je za informativnog oficira u bataljonu. U prvim borbama pokazao je izvanrednu hrabrost i sposobnost u rukovođenju jedinicom, pa ga je, polovinom aprila, Glavni štab Hrvatske postavio za političkog komesara Druge operativne zone.

Istakao se u borbama Banijskog odreda, jula 1942. godine, protiv neprijatelja na Moslićkoj gori, i uništenju postrojenja za eksploataciju nafte u Gojliku. Posle toga, završio je Viši partijski kurs, i u novembru upućen u Dalmaciju, gde je primio dužnost zamenika komandanta Treće dalmatinske brigade. S brigadom je Parmač učestvovao u borbama oko Vrtlike, Sinja i Knina. U IV neprijateljskoj ofanzivi, februara-aprila 1943. godine, njegova brigada je, u sastavu Glavne operativne grupe Vrhovnog štaba, učestvovala u borbama za obezbeđenje ranjenika na Neretvi i njihovom prenosu preko Prenja. I u petoj neprijateljskoj ofanzivi (maj—jun 1943), Parmač sa svojom brigadom učestvovao u bici na Sutjesci.

Početkom avgusta 1943. godine, postavljen je za zamenika komandanta 1. dalmatinske brigade; vraća se u Dalmaciju, i u septembru organizuje odbranu oslobođenog Splita, sprečavajući prodor nemačkih jedinica preko Klisa. U oktobru je postavljen za načelnika 26. divizije. Učestvovao je u borbama za odbranu srednjedalmatinskih ostrva, a posebno na utvrđivanju Visa, gde se kasnije nalazio Vrhovni štab i CK KPJ.

Na dužnosti komandanta 5. brigade XIX divizije, od početka aprila 1944. godine, istakao se u mnogim borbama brigade u severnoj Dalmaciji. Sredinom avgusta, primio je dužnost komandanta XIX divizije i s njom, u septembru i oktobru, postigao značajne uspehe u razbijanju ustaških i četničkih jedinica, a nemačke snage sabio na uski pojas oko morske obale. Posebno se istakao u borbama za oslobođenje Benkovca, Oglaja i Ravnih Kotara. Za oslobođenje severne Dalmacije, divizija je od Glavnog štaba Hrvatske proglašena udarnom, a komandant Parmač je pohvaljen i unapređen u čin potpukovnika. U bici za oslobođenje Knina, u novembru i početkom decembra, XIX divizija je, pod komandom Parmača, razbila 383. legionarski puk i zajedno s ostalim jedinicama NOV i POJ koje su učestvovala u toj operaciji, doprinela uništenju 264. nemačke divizije. Za postignute uspehe u ovoj bici, diviziju je, s komandantom Parmačem na čelu, pohvalio Vrhovni komandant i Glavni štab NOV Hrvatske.

Posle Kninske operacije, Parmač je s divizijom učestvovao u oslobađanju Mostara, februara 1945. godine, a u završnim operacijama Četvrte armije, marta i aprila, u oslobađanju Like i Hrvatskog primorja. Istakao se u borbama kod Otočca i Senja, gde je uništena 392. nemačka legionarska divizija s njenim komandantom. Od sredine aprila, do 7. maja 1945, Parmač je s divizijom vodio borbe kod

Rijeke, oslobodio grad i doprineo uništenju i zarobljavanju 97. nemačkog korpusa, koji se, 7. maja, kod Ilirske Bistrice, predao jedinica- ma Četvrte armije. Za postignute uspehe u ovim operacijama, diviziju je, s komandantom Parmačem, drugi put pohvalio Vrhovni komandant i Glavni štab NOV Hrvatske. Parmač se, kao komandant, isticao tačnom procenom situacije, smelošću u rukovođenju jedinicama i upornošću u izvršavanju zadataka. Uživao je veliki ugled kod boraca i rukovođeoćeg kadra.

Posle završetka rata, pohađao je Višu pomorsku akademiju u SSSR, a zatim je završio i Višu vojnu akademiju JNA. Nalazio se na odgovornim dužnostima u JNA: načelnika Vojnopomorskog školskog centra, zamenika komandanta i načelnika Štaba JMR. Biran je za člana Oponoštva CK SKJ za JRM i za narodnog poslanika Sabora Hrvatske. Penzionisan je 1958. godine, u činu kontraadmirala. Posle penzionisanja, vratio se u rodni kraj, i ubrzo izabran za direktora Poljoprivredno-industrijskog kombinata „Neretva“ u Opuzenu, i na toj dužnosti se nalazio do 1976. godine. Pristupajući tome poslu s entuzijazmom i temeljitošću, doprineo je pretvaranju ovog kombinata u uzorno preduzeće, u kome su uvedene mnoge nove poljoprivredne kulture i metodi rada. Biran je i za člana opštinskog i sreskog komiteta SKH u Opuzenu i Metkoviću.

Parmač Stanko je penzioner, živi u Splitu. Nosilac je Partizanske spomenice 1941. i više domaćih i stranih odlikovanja.

Umrro je u Splitu 1982.

Narodnim herojem proglašen je 27. novembra 1953. godine. (P. D.)

PASTERK Jakoba FRANC LENART

Rođen je 12. marta 1912. u selu Lobnik kod Železne Kaple, u austrijskoj Koruškoj, još pre rata je, kao svestan Slovenac, učestvovao u radu prosvetnih društava. U Železnoj Kapli je vodio tamburaški zbor i bio bariton u pevačkom horu koji je vodio Karel Prušnik.

Godine 1939. je mobilisan u nemačku vojsku. Kad su ga, 1942. pustili na odsustvo, on je dezertirao i u svom rodnom kraju se, odmah, oktobra, priključio partizanima. Njegov brat Jurij i cela porodica bili su među prvim organizatorima Osvobodilne fronte u tom kraju. Brat je izdajom dospo u zatvor, zajedno s još dvanaest drugova osuđen, i 29. marta 1943. u Beču pogubljen.

Franc Pasterk se najpre borio u Kokrškom odredu, ali je već 20. oktobra 1942. poslan u Kamniški bataljon. Izvanredno hrabar, brzo je napredovao, ubrzo je postao desetar i zatim imenovan za komandira čete. U sukobu s

Nemcima, januara 1943, u blizini Kamnika je ranjen.

Marta 1943. je, s nekoliko drugova, poslat u Korušku, i tamo je imenovan za prvog komandanta Koruškog bataljona. Bataljon je bio vrlo slabo naoružan, pa se stoga Pasterk dogovorio s komandantom IV operativne zone, Francom Rozmaom, o napadu na Mežicu, u noći između 3. i 4. aprila 1943, da bi se došlo do oružja. To je bila prva značajna akcija Koruškog bataljona. Postavljene su zasede u pravcu Pliberka, Prevalja i Črne, da bi se tako presekao put eventualnim neprijateljskim pojačanjima. U samoj Mežici su vodene ulične borbe. Bataljon je došao do veće količine oružja, borci su prodrili u bioskopsku dvoranu i tamo održali kraći miting. U borbama u gradu Franc Pasterk Lenart je ranjen. Od posledica ranjavanja umro je 6. aprila 1943. godine.

Desetog oktobra 1949. posmrtni ostaci Franca Pasterka preneseni su u Železnu Kaplu, u austrijskoj Koruškoj, i tamo sahranjeni.

Narodnim herojem proglašen je 27. novembra 1953. godine. (Na. St.)

PATRNOGIĆ Milana KATARINA CICA

Rođena je 1921. godine u Prizrenu, Kosovo, u zanatlijskoj porodici. Završila je gimnaziju 1939. godine.

Svoju mladost poklanja naprednom omladinskom pokretu još od srednjoškolskih dana, a revolucionarni rad nastavlja u vreme studija na beogradskom Pravnom fakultetu. Februara 1941. postaje najpre kandidat, a zatim i član KPJ.

Okupatorskom podelom Kosova 1941, Prizren je pripao italijanskoj okupacionoj zoni,

čiji su karabinjeri primetili Cicinu revolucionarnu aktivnost. Uhapšili su je novembra iste godine, i tražili od nje podatke o komunistima i o NOP-u. Cica je gordo izdržala torturu; ne odavši ni reč, puštena je iz zatvora. Pretpostavljali je da karabinjeri i dalje prate svak njen korak; međutim, bez straha i dalje nastavila da izvršava partijske zadatke. Radila je ilegalno izvesno vreme u Prizrenu, a zatim prešla u Orahovac, da bi radila na organizovanju NOP-a.

Avgusta 1942. policija je Saznala da je Katarina ponovo u Prizrenu. Opkoljava kuću u kojoj se zatekla, i ponovo je hapsi. Izdržava mučenja i zverske udarce. Neprijatelj uviđa da pred sobom ima pravog komunistu. Drže je još izvesno vreme u prizrenskom zatvoru, a zatim sprovode u Tiranu.

U tom zatvoru se u to vreme uveliko pripremao poznato bekstvo komunista: Katarina se još prvog dana uključuje u akciju. Dobila je gotovo najvažniji zadatak — da zatvorsku čuvaricu onespособi i omogući izlazak zatočenim drugaricama. Svoj deo akcije obavila je besprekorno. Gvardijanku je vezala i zapušila joj usta. Sačekala je da izidu sve drugarice, a zatim je i sama potrčala.

Aprila 1943. godine postala je borac Šarplaninskog partizanskog odreda. Od avgusta 1943. godine, kada je postavljena za zamenika političkog komesara čete, sve do kraja NOR-a vršila je partijsko-političke dužnosti u bataljonu i brigadi. Tako je, 8. avgusta 1944. postala politički komesar 3. bataljona 8. preševske brigade, a već 9. septembra, prilikom formiranja 2. Kosovsko-metohijske brigade, postavljena je za zamenika polit. komesara brigade. Od decembra 1944. do kraja rata bila je na dužnosti zamenika polit. komesara 4. Kosovsko-metohijske brigade.

U oslobodenoj zemlji još nosi uniformu, i na gradovima Partizansku spomenicu 1941. Ka-

da je skinula vojničko odelo, nastavila je novu borbu — za obnovu zemlje. Narod je bira za poslanika Savezne skupštine, u Republiku i Pokrajinsku skupštinu. Doprinosi našem razvojnem putu kao funkcioner, kao realizator naše partijske i državne politike. Katarina Patrnogić bila je na dužnostima sekretara Sreskog komiteta u Prizrenu, člana Oblasnog komiteta i Centralnog komiteta SK Srbije. Smrt ju je zatekla na dužnosti potpredsednika Skupštine Kosova, 1971. godine.

Narodnim herojem proglašena je 27. novembra 1953. godine. (S. Li.)

PAUNOVIĆ Milana STANKO VELJKO

Rođen je 16. oktobra 1907. u selu Brestovcu, Negotin, Srbija, u siromašnoj porodici. Otac Milan borio se u balkanskom ratu, protiv Bugara 1913, i u prvom svetskom ratu. Biva zarobljen od Bugara. Mučen gladu i ropškim radom, umire u logoru. Majka je ostala sa sedmoro dece. Zahvaljujući ujaku Žiki, Stojan, Stanko i Vlada odlaze u Dečji dom u Negotinu. Školske 1922/23. završava osnovnu školu sa odličnim uspehom, a Železničku zanatlijsku školu 1926. godine u Nišu, takođe sa odličnim uspehom. Još kao učenik ispoljavao je literarne i sportske sklonosti.

Rano se uključuje u radnički pokret Niša, i pripada među njegove istaknutije revolucionare-komuniste. Kao dak, bio je sekretar aktiva Skoj-a u Železničkoj zanatlijskoj školi u Nišu, i član MK SKOJ-a. Zahvaljujući aktivnosti, njegovoj i njegovih drugova, skojevska organizacija Niša imala je značajno mesto u radničkom pokretu južne Srbije. Njegovo ime kao aktivnog „agitatora komunizma“ i „buntovnika“ među radnicima, policijski organi u Nišu beleže u svojoj kartoteci za komuniste, već 1926.

Pored političkog rada sa radnicima, šegrtima i učenicima, Stanko uspešno i neumorno radi na organizovanju ilegalne partijske tehnike u Nišu i Negotinu. Na Zboru železničkih radnika u Nišu, negde pred kraj 1927, Stanko je, uz ostalo, rekao: „... mi nećemo da molimo, mi zahtevamo. I mi ćemo jednog dana reći (obračunajući se ministru Kosti Kumanudiju, koji je govorio na pomenutom zboru) ... go-spodu, dosta ste pljačkali, dosta ste živeli na plećima radnika i sirotinje. Došlo je vreme da odete.“

Kao delegat SKOJ-a iz Niša, učestvuje na Pokrajinskoj konferenciji SKOJ-a u Beogradu, početkom septembra 1928. Te godine postaje član Partije i član Oblasnog komiteta SKOJ-a za Niš.

Kada je nastupila šestojanuarska diktatura, Stanko neposredno rade na umnožavanju

letaka i drugog propagandnog materijala. Prilikom polaska u vojsku, 7. januara 1929. godine, rastura po Zaječaru i Negotinu letak „Mladim radnicima i seljacima! Regrutirajte!“, u kome, između ostalog, piše: „Drugovi, biti vojnik znači biti sluga koji treba da brani ovu prijavu državi, kojoj su na čelu vlastiti diktatori, predstavnici krupnog kapitala, državu u kojoj radnička klasa umire od gladi i bede.“

Takav je, samo još nepouređivo obrazovaniji, Stanko bio i na robiji, gde dospeva posle hapšenja 6. maja 1929. u kasarni, u Slavonском Brodu.

Jedanaestog januara 1930. osuđen je na 16 godina roblje. Upitan, posle saslušane presude, ima li šta da kaže, Stanko je smelo i otvoreno rekao: „Vi sudite sada, ali će doći vreme kada ćemo i mi vama suditi.“

Stanko se među robijašima-komunistima (Sremske Mitrovice i Lepoglave) ističe be-

skompromisnom borbom protiv frakcionaštva i drugih negativnih pojava, posebno protiv frakcionaške delatnosti Petka Miletića. U toj borbi Stanko je prvi dao podršku Moši Pijade. Moša ga je i predložio za sekretara Kaznionskog komiteta u Sremskoj Mitrovici, 1939. godine.

Okupacijom zemlje od fašističkih agresora, komunisti-robijaši i kasnionici u Sremskoj Mitrovici su se stekli u svojim različitim društvenim i političkim uslovima. U tim prvim danima okupacije komunisti-robijaši u Srem. Mitrovici direktno učestvuju u oslobodilačkoj borbi i revoluciji. Mučno kopanje kanala, sve do ispod zatvorskog zida, pri čemu je značajna Stankova uloga kao organizatora, istrajnog i upornog komunista, bilo je u suštini njihova prva, vrlo uspešna ratna operacija. Pored svih rizika i odlaganja, komunisti-robijaši ne bi se našli poznate avgustovske noći 1941. u Fruškoj gori, toj kolevci prvih sremskih partizana, da ih nije dočekala grupa partizana koju je

organizovao Okružni komitet SKOJ-a.

Stanko je u Sremu poznat pod partizanskim imenom Veljko. Pripada najistaknutijim organizatorima oslobodilačkog revolucionarnog rata u ovom delu Vojvodine. Njegova komesarska funkcija, kojom je počeo, rasla je razvitkom NOP-a u Sremu. Njegov lik revolucionara i jednog od organizatora NOP-a u Sremu nerazdvojivo je povezan sa slikom i procesima razvika oružane borbe do njegove pogibije. I ne samo oružane, jer je kao komesar i dugogodišnji iskusni partijski radnik i revolucionar bio i vanredan masovik, dobar govornik.

Veljko je mnogo doprineo organizovanju i jačanju odreda u Sremu i u vojničkom i u političkom smislu. Uživao je ugled izrazito hrabrog revolucionara i među borbicima i u narodu. Kao član Okružnog komiteta, doprineo je stvaranju partijskih i skojevskih organizacija i radio na jačanju NOP-a u mnogim mestima Srema u toku zime 1941. i 1942.

Povodom proslave Oktobarske revolucije 1941. godine, napisao je pesmu „Veliki oktobar se rada“, koju je recitovao Slobodan Bajić Paja.

Učestvovao je i dao svoj doprinos na poznatom Okružnom partijskom savetovanju u Pećincima (decembra 1941), koje je svojim odlukama, neposrednim zadacima, imalo odlučujući uticaj na pripremanje ustanka, na razvitak svenarodnog antifašističkog rata u Sremu. S Jovanom Veselinovim uredio je list „Udarnik“, organ OK KPJ za Srem, decembra 1941, u kome je objavljen materijal s Pećinačkog savetovanja. U to vreme, po odluci pomenutog savetovanja, osniva se štab NOPO za Srem, i Veljko ulazi u ovo rukovodstvo kao komesar partizanskih odreda u Sremu.

Veljko je samoinicijativno, kao komesar odreda i član OK, napisao izveštaj Vrhovnom komandantu i uputio ga po Pinkiju. Zabrnut što se Pinki ne vraća, oko 20. januara 1942. prešao je sa pratnjom u istočnu Bosnu, gde je od Pinkija i primio pismo druga Tita, u kome piše: „... Vaš rad na organizovanju odreda i političkom podizanju masa za svaku je pohvalu!“ ...

Veljko je s borbicima 2. čete Fruškogorskog odreda i mesnih partizanskih desetina izveo, 26. februara 1942, oružanu akciju na fašističku opštinu u Martinca, poznatu u narodu pod imenom „martinačka buna.“ Ista četa, koja je za nekoliko dana narasla na 80 boraca, 4. marta 1942, probijajući se iz Bosutskih šuma kroz dubok sneg i vodu u Frušku goru, rano u zoru vodila je teške borbe s nadmoćnijim neprijateljem koji ju je dočekao na kanalu između Čalme i Martinca. Borba je bila teška i tragična. U Frušku goru prošlo se 25 boraca s 20 pušaka. I oni su odmah, pod Veljkovim

rukovodstvo, nastavili oružanu akciju.

Kao komesar odreda, Veljko je brižljivo negovao i razvijao revolucionarnu pisanu reč u našim oružanim jedinicama u Sremu. Bio je urednik lista „Fruskoškog partizan“, zatim je uređivao „Nedeljne izveštaje“. S posebnom brižljivošću uređivao je Bilten Štaba NOPO za Srem broj 1, 2, 3 i 4 iz 1942, koji predstavlja dragocenu hronologiju o tome kako je oružana borba u Sremu, kroz saboteže i manje oružane akcije protiv neprijatelja, rasla i razvila se još 1942. do svenarodnog oslobodilačkog rata s jakim odredima i partizanskim četama.

Po svojim revolucionarnim mogućnostima i prirodi svog sveukupnog bića, Veljko se od stupanja u radnički pokret već nalazio među najprogressivnijim članovima Partije, i duboko je verovao u pobjedu revolucije, pa i 31. avgusta 1942, kada herojski gine na Stručici kraj Rakovca, zajedno s komandantom Đorđem Markovićem Đilasom i kuriror Štaba, Vencelom Hunjadjem Franjom, u vreme hitlerovsko-ustaške ofanzive na Fruskoj gori.

Više organizacija i institucija nose ime ovog heroja, a povodom sedamdesetogodišnjice njegovog rođenja u rodnom mestu Brestovcu, kraj Negotina, otvoren je (1977) memorijalni muzej.

Na predlog Glavnog štaba Vojvodine, proglašen je narodnim herojem 25. oktobra 1943. godine. (Ž. T.)

PAVIČEVIĆ Šaja ĐOKO

Rođen je 6. maja 1872. godine u Dolu Pješivačkom, Crna Gora.

Neposredni je potomak poznatih crnogorskih junaka; rođen je i vaspitan u ratničkoj porodici Pavičević, iz koje su u svim oslobodilačkim ratovima izrasli izdanci dostojni poštovanja u redovima boraca za slobodu. Za Đoka je pjesnik Nazor napisao da je najstariji partizan Jugoslavije, jer je u ustanaku, u kojemu je bio među prvima od prvoga dana, imao već blizu 70 godina.

Bio je oficir stare crnogorske vojske. Još u toku balkanskih ratova, u brojnim okršajima istakao se neustrašivošću i samoinicijativom, i stekao veliki ugled i poštovanje. Takav je i u I svetskom ratu. Rastao je s vremenom, pa su junštvo, samopregor, sposobnost oficira, čestitost u odnosu na ljude, pravičnost postale njegove trajne odlike.

Duboko veran narodnim idealima i shvatanjima slobode i pravde, izuzetno snažnog karaktera, postojan u pogledima na život i u opredeljenjima, Đoko Pavičević nije prihvatao vreme kralja Nikole nihi vladavinu samdrža-

vlja i despotije, već je tražio više slobode, ljudske pravde, pravičnije odnose prema ljudima. Iako se, zajedno s mnogim drugim, naročito mladim ljudima borio, morao je da shvati da se njegovi ideali ne mogu tada ostvariti, da moraju čekati bolja vremena. Bio je progonjen od kralja Nikole.

Opređelio se za ujedinjenje Crne Gore sa Srbijom, i aktivno se borio za to. Kao i mnogi istinski rodoljubi i progresivni ljudi, stvarajući i postojanjem nove države bio je istovremeno srećan i nesrećan — srećan što je stvaranjem nove države ostvaren jedan od vekovnih snova jugoslovenskih naroda da žive zajedno, a nesrećan što nova država nije ispunjavala nade i očekivanja, nije bila bratska zajednica ljudi i naroda.

Politički režima nove države dao je otpor, pa je kao „nezadovoljnik“ penzionisan. Od penzionisanja do julskih dana 1941. godine

živeo je u Mokroj Njivi, kod Nikšića. Samo prividno je izgledalo da živi mirno, povučeno, da su iskustva četiri rata, stvaranje Jugoslavije i život u njoj i podmakle godine učinili svoje, i da se pomirio sa životom kakav jeste.

Ustanak naroda Crne Gore, jula 1941. godine, bio je potpun demanti takvog privida i dokaz da su ratovi i dotadašnje vreme bili preuski za takvu ljudsku prirodu kakav je bio Đoko. Osećajući da mu je mesto uvek u „koloni prethodnice“, kojom društvo i istorija koračaju prema budućnosti, u sedamdesetoj godini stupa u partizane. Zajedno s dva sina, dve kćeri i suprugom, postaje prvoborac NOR.

Cero rat je proveo s puškom u ruci. Do proleća 1942. učestvuje u borbama oko Nikšića, a potom dolaze teške borbe u III ofanzivi. Te teške dane opadanja ustanka, surovih borbi i teških marševa junaci je prebrodio. Učesnik je marš-proboja 5. brigade za Bosansku krajinu, na kome je brigada vodila teške borbe na Treskavici i u Zabrđu, prošavši

Neretvu i Sutjesku. I to stoički i junacki.

Zbog hrabrosti, velike moralne čvrstine, ugleda u narodu, doprinosa borbi, bio je mnogo cenjen i poštovan. Njegova reč se rado i s poštovanjem slušala; i ne samo to, bila je mobilizatorska i uvek je lako plasila srca ljudi. Postao je legenda narodne borbe.

Kao istaknuti rodoljub, učestvovao je na Konferenciji rodoljuba Crne Gore, Boke i Sandžaka, juna 1942. na Tjentištu, na kojoj je prvi put sa zvaničnog skupa osuđena izbeglička jugoslovenska vlada i njen četnički komandant Draža Mihailović. Tada se čula i čvrsta i hrabra reč Đoka Pavičevića. Učesnik je i zasedanja AVNOJ-a, i do 1945. član ovog vrhovnog predstavničkog tela NOP. Bio je član Zemaljskog antifašističkog veća narodnog oslobođenja Crne Gore i Boke. Izvesno vreme bio je predsednik Sreskog odbora jedinstvenog narodnoslobodilačkog fronta u Nikšiću i član Glavnog odbora JNOF Crne Gore.

U KPJ primljen je 1943, u 71. godini života. Tako su i organizaciono-politički potvrđena njegova idejna i životna opredeljenja i priznat njegov ugled i značaj u NOB.

Drugi put je penzionisan kao nosilac Partizanske spomenice 1941. i pukovnik JNA. Potom je živeo u Nikšiću i Beogradu.

Umro je u svom domu, koji je obnovio posle oslobođenja, u 98. godini života. Sahranjen je, uz najviše vojne počasti, na groblju u Nikšiću.

Narodnim herojem proglašen je 27. novembra 1953. godine. (D. Ž.)

PAVLIČIĆ Pera MILADIN

Rođen je 19. avgusta 1920. u Gorici kod Danilovgrada, Crna Gora, u srednje imućnoj seljačkoj porodici. Poslije završetka osnovne škole u svom selu, i niže gimnazije u Danilovgradu, upisao se u učiteljsku školu u Cetinju, u kojoj ga je aprilski rat 1941. zatekao kao učesnika četvrtog razreda. Rano je pristupio naprednom omladinskom pokretu, koji je bio vrlo razvijen u cetinjskoj učiteljskoj školi. Učesnik je dva štrajka koje su daci te škole organizovali protiv reakcionarnog direktora i režimskih vlasti (1938. i 1940.). U drugom je, kao član SKOJ-a i omladinskog rukovodstva u školi, bio jedan od organizatora, zbog čega je isključen iz škole i tu godinu nastavio u učiteljskoj školi u Banjaluci.

Poslije kapitulacije jugoslovenske vojske u aprilskom ratu, na poziv KPJ vrstio se u redove boraca za slobodu. Aktivni je učesnik julske ustanke 1941, u kome se istakao u borbama prilikom oslobađanja Spuza i Danilovgrada, kao i na Veljem brdu. Zbog toga je,

u toku ustanka, kandidovan za člana KPJ, a mjesec dana kasnije primljen u članstvo KPJ. Od sredine jeseni 1941. pripadnik je Jeleničkog bataljona odreda „Bijeli Pavle“, u kome se istakao kao beskompromisni borac protiv okupatora i njegovih izmačara. Početkom 1942. dodijeljen je na rad Kosovolučkom bataljonu, u kome je vršio dužnost političkog komesara Kosičke čete. Mjesec dana kasnije otišao je na sektor Sinjajevine, gdje je kao borac 1. crnogorskog omladinskog udarnog bataljona učestvovao u borbama protiv četnika, a zatim u brojnim bitkama protiv okupato-

ra i njegovih saradnika na pravcu povlačenja partizanskih snaga ka tromedi Crne Gore, Bosne i Hercegovine. Sredinom juna, ušao je u sastav 5. crnogorske brigade.

Početkom jula, dok je 5. brigada logorovala u rejonu Zelengore, s još dva druga upućen je u neprijateljsku pozadinu, sa zadatkom da se kao kuriri povežu s ilegalcima i donesu izvještaj Pokrajinskog komiteta KPJ o stanju u Crnoj Gori. Poslije dolaska u sjedište Pokrajinskog komiteta, kuriri su dobili i poseban zadatak: da budu u pratnji Dušana Mugoše Duća, predstavnika KPJ u Albaniji, koji je bio na proputovanju za Vrhovni štab. Zadatak pratnje je bio da Mugošu dovedu do štaba 5. brigade, koji je dalje trebalo da preuzme brigu o njegovom putu do Vrhovnog štaba. Kuriri nijesu odnijeli izvještaj Pokrajinskog komiteta KPJ, jer Pokrajinski komitet nije mogao da ga spremi, ali su uzeli izvještaj Okružnog komiteta KPJ Podgorica. U rejonu Zelengore kuriri nijesu našli 5. brigadu, i zato su oni sami nastavili put zajedno s Mugošom ka Vrhovnom štabu. No, ubrzo su ih, jedne noći, na Ravnom, napali četnici, i razdvojili ih na dvije grupe. S Mugošom su ostala samo dva borca, od kojih je jedan bio Miladin. Sredinom avgusta, Mugoša je sa svoja dva druga stigao 5.

brigadu u rejonu Prozora, i dva dana kasnije bio je u Vrhovnom štabu. Miladin je ponovo stupio u 5. brigadu. Bio je kraće vrijeme u sastavu 4. a zatim 5. (ili Zijametskog) bataljona, u kome je preuzeo dužnost zamjenika političkog komesara čete.

U 5. brigadi se svestrano afirmisao kao uzoran borac i politički radnik. Iako na rukovodećoj dužnosti, bio je puškomitraljezac, i istakao se u svim borbama njegove jedinice. Naročitu hrabrost pokazao je kao borac 4. bataljona 5. brigade u borbi protiv ustaša u selu Gračanici, kod Bugojna, avgusta 1942, kada se s puškomitraljezom zabacio neprijatelju iza leđa i natjerao ga na povlačenje ka Bugojnu. Decembra 1942. u Slajdževini je cijelog dana s grupom boraca branio i odbranio jedno važno uzvišenje, koje su Nijemci po svaku cijenu nastojali da osvoje. Podstaknuta njegovim primjerom, četa u kojoj je on bio zamjenik političkog komesara posebno se istakla u toku IV neprijateljske ofanzive u borbama za Konjic i na prostoru Konjic—Ostrožac. U tim borbama bio je partijski rukovodilac, puškomitraljezac i bombaš. Zijametski bataljion je u toku ovih borbi brojno veoma opao i bio sveden na formaciju čete, koja je ušla u sastav 4. bataljona 5. brigade.

Posljednja Miladinova borba bila je na Bioču, kod Podgorice. Na čelu čete jurisao je na utvrđene italijanske artiljerijske položaje kao bombaš. Nije dočeka da se raduje uspjehu svoje čete i cijele udarne grupe bataljona, koja je ovom prilikom razbila neprijatelja na Bioču i izbacila mu iz stroja 739 vojnika i oficira. Svi borci Zijametske čete oprostili su se od svog mrtvog rukovodioca. Miladinova sahrana pred obilježnim crkvom izvršena je uz vojničke počasti, praćena običajima njegovih hrabrih Bosanaca — Zijamečana. I danas se preživjeli borci Zijamečani s pijetom sjećaju Miladina. I ne samo oni, nego i cijelo stanovništvo njihovog kraja.

Narodnim herojem proglašen je 20. decembra 1951. godine. (Đ. Vu.)

PAVLIĆ Danila STJEPAN PIPO

Rođen je 16. aprila 1916. godine u Pribinju kod Teslića, Bosna i Hercegovina.

Stjepan Pavlić potiče iz napredne porodice, rano se opredelio za radnički pokret. Član SKOJ-a postao je pre rata, a član Komunističke partije Jugoslavije je od 1941. godine. Kao komunist, naročito intenzivno je radio u Klubu akademičara Banjaluke (KAB), koji je okupljao napredne studente i intelektualce.

Kada je, aprila 1941. godine, obrazovana Nezavisna Država Hrvatska, i ustaše u njog

postale glavna društvena snaga, pod udar novog režima došao je i Klub akademičara Banjaluke. Pošto je bio izložen ustaškom teroru, Pavlić se morao ukloniti iz Banjaluke. Odlazi u Dalmaciju i, pošto je imao završenu tehničku školu, u Makarskoj se zapošljava kao tehničar. Ubrzo posle dolaska u Makarsku, uključio se u napredni pokret i vrlo intenzivno radio na pripremama za ustanak.

Krajem 1941. godine, stupio je u partizane na području Biokova; postaje politički delegat voda. U jednoj borbi na Biokovu bio je teško ranjen. Pošto je ostao bez ruke, a bilo mu je

potrebno lečenje, iz Grčenika (Biokovo), sredinom 1942. upućen je u ambulantu u selo Kraj (Podgora), na lečenje.

Politički je radio po selima Podgore.

U vreme italijanske ofanzive na Biokovu, koja je uskoro usledila, pošto nije bilo mogućno evakuisati ranjenike, po odluci rukovodstva ranjenici (oko 40) bili su posebno smješteni. Ipak, neprijatelj je, uz dva druga zlodela, uspeo da otkrije sklonište u kome je Pavlić boravio s još četiri teška ranjenika. Ranjenici su zarobljeni i povedeni u Italijansku Komandu. Već u skloništu počelo je mučenje; na putu do Komande bili su izmrcvareni. Došli su još strašnije muke. Pavlić i još dva druga bili su posebno mučeni. Pavlić se herojski držao, ništa nije rekao. Pozvao je ostale drugove da ne odaju ostala skloništa s ranjenicima.

Poslednje reči su mu bile: „Ubijte nam tijelo, ali duh nam ničete nikad ubiti“.

Italijani i ustaše su dotukli Stjepana Pavlića i njegova četiri druga.

Narodnim herojem proglašen je 27. novembra 1953. godine. (Red.)

PAVLOVIĆ Mirka DRAGOSLAV DRAGANČE, ŠILJA

Rođen je marta 1908. godine u Beogradu, u patrijarhalnoj porodici. Posle završetka gimnazije, studirao je tehniku na Univerzitetu u Beogradu. Naprednom studentskom i radničkom pokretu prišao je u vreme kada je najveći broj partijskih kadrova, posle šestojanuarske diktature 1929, još ležao po zatvorima Kraljevine Jugoslavije, a mladi kadrovi još nisu bili pristigli da ih zamenju. Njegov doprinos Komunističkoj partiji Jugoslavije sastojao se, u

početku, od sitnih usluga koje je činio komunistima. Kao sin uglednog beogradskog trgovca, njegov stan nije bio policijski sumnjiv, pa su u njemu komunisti mogli bezbedno da drže sastanke i savetovanja, a kasnije da postane i siguran partijski punkt. Šilja je najčešće sam primao partijske kurire iz raznih krajeva i organizacija i preko njih slao materijale i održavao veze. U članstvo Komunističke partije Jugoslavije primljen je 1936. godine.

Prvo je počeo da radi u partijskoj tehnici, a pored toga izvršavao je mnoge druge partijske zadatke. Međutim, vremenom njegov rad postao je sumnjiv policiji, počela je da ga prati, i prvi put ga uhapsila 1937. godine. U policiji grada Beograda bio je podvrgnut mučenju. Pošto ništa nije priznao, policajci su ga sve teže mučili. Osuđen je na dve godine robije. Kaznu je izdržao u Mariborskoj kaznionici, koja je bila poznata po najtežem režimu, u odnosu na druge zatvore. Na izdržavanju kazne povezoao se s više uhapšenih crnogorskih komunisti; udružen s njima, vodio je borbu za bolje uslove života zatvorenika i za njihova zatvorenička prava. U toj borbi organizovao je i nekoliko štrajkova glada.

U Beograd se Šilja vratio posle izdržane kazne, i odmah je nastavio aktivan politički rad. Prvo je postao sekretar Pokrajinskog, a

uskoro i Centralnog odbora „Crvene pomoći“. Na ovoj dužnosti razvio je najveću aktivnost. tako da „Crvena pomoć“ pod njegovim rukovodstvom postaje masovna društvena organizacija, od velike koristi za Partiju, što su naročito osećali politički zatvorenici.

Kao instruktor Centralnog komiteta Komunističke partije Jugoslavije, Pavlović je juna 1941. godine bio upućen u Makedoniju. U toku leta 1941. on je u Makedoniji obavio vrlo važne zadatke, čiji je cilj bio da se partijska organizacija Makedonije pripremi za predstojeće zadatke u narodnom ustanku i revoluciji. O nađenom stanju, preduzetim merama i postavljenim zadacima Pavlović je dostavio iscrpan izveštaj Centralnom komitetu KPJ.

Posle izvršenja zadataka u Makedoniji, Pavlović je, u vrlo teškim uslovima, uspeo da se probije na oslobođenu teritoriju Srbije. Prvo je stupio u 1. šumadijski odred, a uskoro je premešten za političkog komesara Kragujevačkog odreda. U borbama je ispoljavao hrabrost i požrtvovanje. Posle povlačenja glavne partizanskih jedinica za Sandžak, posle i neprijateljske ofanzive, povlači se i Šilja.

Na dan formiranja 1. proleterske brigade, 22. decembra 1941. u Rudom, Šilja je postavljen za političkog komesara 5. beogradskog bataljona. S ovim bataljonom prošao je sve borbe, od njegovog formiranja do svoje pogibije. Poginuo je 21. januara 1942. na Pjenovicu, u istočnoj Bosni, u borbi s nemačkim skijaškim jedinicama.

Narodnim herojem proglašen je 21. decembra 1951. godine. (M. And.)

PAVLOVIĆ Dragomira DRINKA

Rođena je 7. novembra 1918. godine u Belanovcu, Ljig u siromašnoj porodici poštanskog služitelja.

Posle završene male mature, upisala se u učiteljsku školu u Beogradu.

Učiteljsku školu završila je u Užicu, pošto su je isterali iz beogradske učiteljske škole.

Posle završene učiteljske škole, bila je nezaposlena izvesno vreme, pa je pomagala majci u malom bifeu u zgradi Pošte, u kojoj su i stanovali.

Prvo i jedino radno mesto bila joj je osnovna škola u selu Spanci, kod Kuršumlije. U selu je aktivno radila na prosvetivanju ljudi, naročito seljanki. Zamerila se seoskom svešteniku, jer nije dozvoljavala da pljačka seljake na venčavanju.

Aktivna je bila i u radu prosvetne zadruge „Vuk Karadžić“. Saradivala je s kolegama iz susjednih sela, izmenjivala iskustva u propagandno-prosvetnom radu.

U jesen 1938. na gradilištu železničke pruge Kuršumlija—Pristina, inženjer Vojo Jeremić formirao je prvu partijsku ćeliju. Na osnovu odobrenja Mesnog komiteta KPJ za Niš, Jeremić je u partijski rad uključio i Drinku, jer je bila član Partije. Na prvom partijskom sastanku, 7. novembra 1938. u Kuršumliji je formirana prva partijska organizacija. Njen član postala je i Drinka.

David Pajić je formirao Mesni komitet KPJ za Kuršumliju. Priikom jednog boravka u ovom gradu i Drinka je postala član novonastanog Mesnog komiteta KPJ.

Prisustvovala je pripremnom sastanku za sazivanje partijske konferencije. Prisutni su bili Milinko Kušić i Sreten Žujović. Izveštaj o radu podneo je Vojo Jeremić, a Miloš Mušović i Drinka govorili su o svakom članu Partije i SKOJ-a ponaosob.

Krajem 1939. u Kuršumliji je održan prvi deo partijske konferencije, kojoj su prisustvovali Milinko Kušić i Svetozar Vukmanović Tempo. Drinka je govorila o kulturno-propagandnom radu.

U leto 1940. Drinka je učestvovala u radu političkog kursa, održanom u Sijarinskoj banji.

U Prokuplju je deo partijske organizacije grada održao sastanak u prisustvu Sretene Mladenovića Mike, sekretara Okružnog komiteta KPJ za Niš, i razmatrao, između ostalog, pitanje spasavanja uhapšenih drugova i drugarica (Nikodija Stojanovića, Drinke Pavlović i drugih, koji su uhapšeni posle 22. juna 1941). Dogovoreno je da se Nikodije prebaci u bolnicu, zbog slabog zdravlja, i iz bolnice izvuče, a Drinka da se spase iz zatvora pomoću nekog policajca, simpatizera Partije. Tako je Drinka spasena iz zatvora.

Ponovo je uhapšena i, s ostalim zatvorenicima, prebačena kamionom u pravcu Niša. Uz put, iskočila je iz kamiona u pokretu. Nemci su pucali za njom, ali je ona uspeła da stigne na

Jastrebac, u štab Topličkog NOP odreda. Nastavila je da radi po selima Toplice.

Krajem avgusta 1941, štab odreda dobio je zahtev Okružnog komiteta KPJ za Niš da pošalje Drinku u Niš, zbog preuzimanja partijske tehnike Komiteta. U Niš je Drinka stigla septembra 1941, i počela da radi u tehnici, zajedno s Radomirovom Spasićem Acom, kurirskom Komiteta.

Jednog aprilskog dana 1942, u partijsku tehniku upao je Gilgorije Dikić Budni, koji je došao iz Leskovca na rad u Okružnom komitetu. Dikić je, s Vasilijom Buhom Jovom, uhapšen na ulici, ali su obojica uspeali da pobegnu dok su ih sproveli, jer nisu bili vezani. Buha je pobeoao u svoj ilegalni stan, a Dikić u stan tehnike. U Nišu je trebalo da dobije legitimaciju. Pošto nije smeo da izlazi na ulicu, po legitimaciju je pošla Drinka, koja je poznavala drugaricu preko koje je Dikić trebalo da dobije legitimaciju. Na ulici, Drinku je poznao jedan trgovac iz Kuršumlije i prijavio je četnicima. Četnici su uhvatili Drinku i odveli je u Upravu policije, gde su je podvrgli batinama i saslušanju. Drinka nije htela da kaže ko je, jer je imala legitimaciju na ime Danice Miljković. Međutim, to joj nije pomoglo, jer je trgovac bio prijatelj i jedinomšljenik šefa Specijalne policije, koji mu je poverovao da je ona Drinka Pavlović, učitelj iz Spanca.

U drugoj polovini aprila 1942. Drinku su prebacili u Beograd, u Specijalnu policiju, gde su nastavili saslušavanja i batinanje. Pošto od nje ništa nisu mogli da saznaju, poslali su je u logor na Banjici, u sobu broj 38. Tu se sreła sa sestrom Darinkom — Darom, koja je uhapšena aprila iste godine, ali na drugom kraju Srbije. Dara je bila kurir Glavnog štaba Srbije, poznata po nadimku Plava Vera, koji su joj dali beogradski ilegalci, s kojima je palila nemačke automobile i raznosila letke.

U logoru na Banjici Drinka je bila do 13. maja 1943, kad je prozvana za streljanje, zajedno s Jelenom Cetković, sekretarom mesnog komiteta KPJ za Beograd, Olgom T. i Olgom M. Jovanović, Milicom Radulašić, inženjerom Slavkom Dorđević, Hristinom Kovačević i drugim ženama i devojkama.

Darinka je htela da spase Drinku, pa se javila kad je Kriger, zvani Keruša, pročitao Drinkino ime. Drinka se usprotivila, i nije dozvolila Dari ovu žrtvu. Kad je Kriger potvrdio da je prozvaio Drinku, ona se okrenula Dari, zagrlila je i rekla: „Daro, lutko, ostajete živa njima zainati!“ Sve prozване odveli su u sobu broj 13, koju su logoraši zvali „Soba smrti“. Iz nje se čule revolucionarne pesme i slobodarske parole. Sutradan, 14. maja 1943, kandidatkinje smrti odveli su u Jajince i streljali.

Narodnim herojem proglašena je 6. jula 1953. godine. (Sl. Po.)

PAVLOVIĆ Filipa MILICA DARA

Rođena je 8. marta 1915. godine u Čačku, Srbija. Imala je još tri sestre i brata. Bila je najmlađa, mezmica cele porodice, niska rastom, nežnog zdravlja, ali vrlo srčana, otporna i odvažna.

Osnovnu školu uči u Čačku. Tu završava, školske 1923/33. godine, i gimnaziju. Bila je u V razredu gimnazije kad joj je umro otac. Sada je majka morala sama da brine o deci. Živelo se dosta teško, oskudno. Milica još u gimnaziji počinje da čita naprednu literaturu i štampu. Posebno se oduševljava delima Maksima Gorkog i Ostrovskog. Tada se i opredeljuje za napredni omladinski i radnički pokret. Član je naprednih đačkih organizacija u školi, i u njima vrlo aktivna. U gimnaziji postaje član SKOJ-a.

Školske 1933/34. godine odlazi u Beograd i upisuje se na Filozofski fakultet. Studira

srpskohrvatski jezik i jugoslovenske književnosti. Tu, na fakultetu, ubrzo postaje član KPJ, i vrlo je aktivna u svim akcijama koje vode napredni studenti Beograda pod rukovodstvom KPJ.

Učestvuje u svim demonstracijama i štrajkovima koje organizuje KPJ na Univerzitetu u borbi protiv metoda monarhističke diktature i za odbranu autonomije Univerziteta.

Posle diplomiranja 1939. godine, postavljena je za nastavnika srednjetehničke škole u Leskovcu. Tu predaje srpskohrvatski jezik, istoriju i geografiju. Pored rada u školi, aktivna je i u partijskoj organizaciji Leskovca i u kulturno-prosvetnom životu grada. Septembra 1940. godine premeštena je za nastavnika srednjetehničke škole u Valjevu. Tu uzima vrlo aktivno učešće u organizovanju demonstracija 26. marta 1941. godine, a sutradan u manifestacijama povodom obaranja Trojnog pakta.

Kada fašistička Nemačka, 22. juna 1941, napada na SSSR, kao član MK KPJ za Valjevo organizuje diverzantske akcije, koje izvođe grupe slojkevac. Učestvuje i u pripremanja za formiranje Valjevskog partizanskog odreda, u čijim se redovima nalazi izvesno vreme. Međutim, ubrzo, po direktivi OK KPJ, ostaje da, kao ilegalac, radi u Valjevu i valjevskom kraju. Obilazi partijske organizacije, govori o NOP i ustanku, mobilise narod za prikupljanje hrane, odeće i ostalog materijala za borbe. Održava veze s odredom i rastura partijski materijal. Postaje obavешtajac u MK za Valjevo. Aji, septembra 1941. i ona je bila primorana da napusti Valjevo. U toku zime 1941/42, s ostalim članovima OK, kretala se zajedno s boricima Valjevskog partizanskog odreda podimna Povljena, Maljena, Suvobora i Medvednika. Početkom aprila 1942. izabrana je za sekretara OK KPJ za Valjevo.

U izuzetno teškim uslovima, zahvaljujući svojoj popularnosti, ljubavi koju je uživala u narodu, hrabrosti, hladnokrvnosti i snalažljivošći, uspeva da s uspehom obavlja delikatne i opasne zadatke sekretara OK: da obnavlja partijske i slojkevske organizacije, koje su, se, pod naletom neprijatelja i stalnim poterama i provalama, raspadale; da priprema narod na ponovno dizanje na ustanak, i da u sve većem broju mobilise borbe protiv okupatora i domaćih izdajnika. U valjevskom kraju organizuje sastanke sa simpatizerima NOP-a i članovima NOO. Milica je i glavni predavač na petnaestodnevnom kursu koji, septembra 1943, organizuje OK za svoje članove i one koji to mogu da postanu.

Juna 1944. prisustvuje sednici prvog NOO sela Joševa, u sumi Režina. Tu ih otkriva bivši nedivčevac — i odaje četnicima. Dobro naučani, brojni, predvođeni potkazičevac-izdajnikom, četnici prvu upadaju u selo, blokiraju ga i opkoljavaju kuću u kojoj je Milica zanoćila. Kada je videla u kakvoj se situaciji našla, i da bi svaka njena odbrana iz kuće mogla da stane života sve ukučane, pa čak i decu, odlučila je da iz kuće ne puca, da ne bace bombe, da se ne brani. „Ako neko u ovoj situaciji treba da strada, to ću biti ja. Deca ne smeju biti žrtve!“

Domaćina u čijoj su kući uhvatili Milicu, Žvana Andrića, koji je takođe prisustvovao sednici prvog NOO Joševa, ubili su, a nju, vezanu žicom, poveli i uz put je tukli kundacima. Preko Joševa odveli su je u Letic, gde se nalazila četnička komanda. Tu su je dva dana saslušavali i tukli, pokušavajući da bar nešto saznaju o partizanskim snagama, njihovom rukovodiocima, komunistima valjevskog kraja i simpatizerima KPJ i NOP-a. Aji Milica je ćutala. Ništa nije priznala. Nikoga nije odala.

Za sve vreme čuvala su je u seoskoj kući, u

kojoj se nalazila i četnička komanda. Jedne noći pokušala je da nagovori stražara da zajednički beže. Nije joj uspeo. Onda se sama odlučila na bekstvo. Kuršumi su je ubrzo stigli. Pala je teško ranjena. I opet su nastavljene još zverskija mučenja. Znali su da u rukama imaju odgovornog partijskog rukovodioca i partizanskoj borci. Njeno čutanje i prezir koji je izbijao iz njenog držanja samo su ih još više dovodili do besa.

„Vašim zločinima nećete sprečiti dolazak slobode, za koju sam se borila“ — bile su poslednje prikosne reči upućene žiteljima pre nego što su, svojim zločinačkim kamama, u zoru jednog juskog dana 1944. godine, do kraja života neustrašivo, herojskog borca KPJ, Milice Pavlović Dare, profesora, sekretara OK KPJ, koja je svoje ilegalno ime Dara uzela po imenu svoje najstarije sestre, koju je neizmerno volela.

Narodnim herojem proglašena je 14. decembra 1949. godine. (R. Vu.)

PAVLOVIĆ MILOJE

Rođen je 28. novembra 1887. godine u Jarušicama, kod Rače Kragujevačke, Srbija. Osnovnu školu je završio u svom rodnom mestu, gimnaziju u Kragujevcu, Filozofski fakultet 1912, i Pravni fakultet 1925. godine u Beogradu.

Učestvovao je u balkanskim ratovima 1912—1913. godine, kao podoficir, a i u prvom svetskom ratu, od 1914—1918, kao oficir. Za pokazanu hrabrost, odlikovan je Ordenom belog orla s mačevima i Zlatnom medaljom za hrabrost. U bivšoj jugoslovenskoj vojsci imao je čin rezervnog konjičkog potporučnika.

Od 1913 do 1929. službovao je u Kragujevcu kao suplent, profesor i direktor Prve muške gimnazije. Zatim je bio direktor gimnazije u Valjevu, a od 1932. direktor Ženske učiteljske škole u Kragujevcu. Na toj dužnosti ostao je do smrti.

Miloje Pavlović je bio istaknuti i ugledni društveni radnik, i mnogo godina je bio predsednik Narodnog univerziteta u Kragujevcu. U vreme diktature Petra Živkovića, 1929. godine, Narodni univerzitet je morao da obustavi rad, a Pavlović je po kazni premešten u Valjevo. Bio je predsednik Odbora za podizanje spomenika palim Šumadinima, član Uprave rezervnih oficira, i drugih društvenih organizacija onog vremena. Vrlo aktivno je saradivao u časopisima: „Misao“, „Venac“, „Glasnik profesorskog društva“, „Vojni vesnik“, „Učiteljska iskra“, „Književni sever“, a uređivao je i list „Polet“. Povremeno je saradivao i u drugim časopisima.

Pavlović je bio istaknuti intelektualac velikog obrazovanja i bogate kulture, poznavalac četiri strana jezika. Na svojim profesionalnim dužnostima, u društvenom radu i u svojoj sredini bio je poznat kao dosledan demokrat i veliki rodoljub, dostojanstven, ponosan, hrabar i neobično skroman čovek. Svojom ličnošću, stavovima i delima vršio je snažan uticaj na generacije svojih učenika. Njegova demokratska shvatanja i humanizam bili su nerazdvojno deo njegove ličnosti i doprineli su da za sve vreme, a naročito od 1930. godine do rata 1941. godine, u Učiteljskoj školi u kojoj je bio direktor, preovladaju napredna demokratska shvatanja, čime je omogućio uticaj Komunističke partije Jugoslavije na omladinu.

Kao direktor, podržavao je rad naprednog omladinskog pokreta u Učiteljskoj školi. U nekoliko mahova se otvoreno i odlučno suprotstavio odluci policije da nadzire rad škole i učenika: „Dok sam ja ovde direktor, policija

ostalim nevinim na smrt osuđenim, među kojima je bilo profesora i daka iz njegove i drugih škola, proveo dan i noć.

Okupator i njegove sluge, ljotičevci i ostali, nastojali su da Miloja, kao uglednu ličnost, pridobiju za saradnju. Na strelištu su mu ponudili da se izdvoji iz stroja daka i građana određenih za streljanje. Miloje je bio čestit i pošten čovek, a iznad svega veliki rodoljub koji je više voleo uspravno i dostojanstveno poginuti nego, kao kukavica i izdajnik, služiti neprijatelju. Njihovu ponudu je prezirivo i odlučno odbio, rekavši im da je njegovo mesto u stroju, i da želi do kraja da lodi sudbinu svojih daka. Sa svojim đacima, profesorima i ostalim građanima svoga slobodarskog grada, streljan je, 21. oktobra 1941. godine.

Narodnim herojem proglašen je 27. novembra 1953. godine. (M. And.)

PAVLOVIĆ Veljka RATKO ČIČKO

Rođen je 1. marta 1913. godine u selu Berilju, Prokuplje, Srbija. Potiče iz zemljoradničke porodice.

Srednju školu pohađao je u Prokuplju, Beogradu i Leskovcu. Studirao je na Pravnom fakultetu u Beogradu. Godine 1933. primljen je u KPJ. Iste godine izdao je u Leskovcu zbirku pesama „Okovi i bez okova.“ Držao je predavanja na Narodnom univerzitetu, a svoje tekstove političke i socijalne sadržine objavivao u listu „Glas“ u Leskovcu.

Od 1935. studirao je na Ekonomskom fakultetu u Pragu, kao stipendist Praške banke. Tamo je izabran za predsednika Udruženja jugoslovenskih studenata, koje je imalo oko 200 članova, i za sekretara jedne od dveju partijskih ćelija jugoslovenskih studenata.

Nekoliko meseci pre održavanja Svetskog omladinskog kongresa u Ženevi (31. avgusta — 6. septembra 1936), Pavlović je s Veljkom Vlahovićem radio na sastavljanju brošure „Svi za mir — mir za sve.“ Jedan je od pokretača i organizatora rada studenata za upućivanje dobrovoljaca u Španiju. Iz Praga odlazi u Španiju, i bori se u sastavu internacionalnih brigada, u bataljonu „Georgi Dimitrov.“ Ranjen je u borbi s falangistima na reci Harami (13. februara 1937). Posle ozdravljenja, upućen je u Oficirsku školu u Rozo Rubio kod Albacete, gde je izabran za političkog komesara slovenske grupe slušalaca, a zatim je bio politički komesar škole. Potom ponovo odlazi u brigadu „br. 129“, u kojoj se isticao izvanrednom hrabrošću. U Španiji je napisao pesmu „Druvovima iz Andaluzije i Asturije“, koja je objavljena u knjizi „Krv i život za

se neće mešati u nadzor nad mojim učenicima.“ Uprava policije u gradu je morala da se povuče, jer je Pavlović bio vrlo autoritativan i cenjen, a podržavalo ga je vrlo jako demokratsko javno mnjenje u gradu.

Pavlović se eksponirao kao rodoljub i antifašist. Govorio je na protestnim zborovima, 25. i 27. marta 1941, protiv pristupanja Jugoslavije Trojnom paktu. Od početka okupacije, Nemci i ljotičevci optuživali su ga da je „vaspitač i odgajivač generacija komunista.“ Napade na njega ponavljali su povodom svake akcije u kojoj bi daci njegove škole učestvovali. On je odlučno i hrabro stajao na pozicijama narodnooslobodilačkog pokreta.

Miloje Pavlović uhapšen je s više od 7.000 građana i školske omladine Kragujevca, 20. oktobra 1941. godine. Njega su priključili ostalim uhapšenim građanima, koji su bili smešteni u topovske šupe. Tu je, sa svim

slobodu", Barcelona 1938, u izdanju Federalne unije španskih studenata.

Posle napuštanja Španije, s grupom jugoslovenskih interbrigadista zatočen je u logoru San Spirijen, zatim u logoru Girs. U logorima je biran za sekretara partijskih ćelija nacionalne grupe jugoslovenskih interbrigadista, i tu funkciju kasnije je preuzeo Ivan Gošnjak. Veoma se istakao kao predavač marksizma i političke ekonomije.

U zemlju se vratio 1940, i nastavio revolucionarni rad. Krajem iste godine, pozvan je na odsluženje vojnog roka. Posle početka rata, došao je u punoj ratnoj spremi u Toplicu. Jedan je od osnivača Topličkog partizanskog odreda (3. avgusta 1941). Bio je politički komesar Odreda, komandant Odreda, zamenik komandanta Odreda, zamenik komandanta

klasnog vojnog rukovodioca, koji je ulivao veliko pouzdanje, borbenost i polet onima kojima je komandovao. U diskusijama u štabovima o pojedinim spornim pitanjima, njegovo mišljenje je bilo skoro uvek odlučujuće, a izvođenje najtežih vojnih zadataka uvek je njemu poveravano. U toku 1942. neprijatelji su koncentrisali velike snage da unište NOP na jugu Srbije. Zahvaljujući njegovom vojničkom iskustvu, hrabrosti i snalažljivosti, spasen je znatan deo snaga iz obruča neprijatelja. Pavlović nije bio samo dobar vojnik. Bio je i odličan agitator, u brojnim govorima ulivao je narodu snagu i veru u pobedu NOP. Takođe je bio odličan vaspitač mladih rukovodilaca. Kod njega su učili prvu praktičnu školu vojnih veština i političke borbe mnogi budući komandanti i politički komesari.

Zahvaljujući velikoj popularnosti legendarnog junaka Pavlovića, narod s područja južne Srbije spevao mu je brojne pesme.

Poginuo je kao komandant Drugog južnomoravskog partizanskog odreda, u borbi s bugarskim jedinicama, kod sela Strezimirovača, 26. aprila 1943, na jugoslovensko-bugarskoj granici.

Kao istaknutog borca protiv fašizma, Prezidium Vrhovnog sovjeta SSSR-a odlikovao ga je Ordenom otdzbinskog rata I stepena.

Narodnim herojem proglašen je 9. oktobra 1945. godine. (M. St.)

PECOTIĆ Marka BOGDAN

Rođen je 21. novembra 1912. u Smokvici, Korčula, Hrvatska, u brojnoj seljačkoj porodici. Posle završetka osnovne škole, zbog siromaštva, nije mogao da nastavi školovanje, već je ostao u rodnom selu baveći se zemljoradnjom i ribarstvom. Želja za učenjem je preovladala, i Bogdan je za četiri godine privatno pohađao osam razreda gimnazije i maturu. Zatim je otišao u Beograd, na odsluženje vojnog roka. Posle izlaska iz vojske, 1940. godine, upisuje se na Tehnički fakultet u Zagrebu. U vreme studija pristupio je naprednim grupama zagrebačkih studenata i postao aktivan učesnik studentskog pokreta. Početkom 1941. godine, postao je kandidat za člana KPJ.

Poslije kapitulacije Jugoslavije, napustio je studije i vratio se u rodno mesto na Korčuli. Neposredno posle okupacije zemlje, inicijator je sastanka studenata Korčule povodom ponude italijanskih vlasti za odobrenje stipendija za nastavak studija našim studentima u Italiji. Na sastanku je donet zaključak da bi prihvatanje italijanske stipendije značilo izdaju naroda i da je dužnost svakog studenta da ostane tu,

da sa svojim narodom deli sudbinu borbe za oslobođenje.

Učestvuje u rasturanju prvih antifašističkih letaka među italijanske vojnike prilikom njihovog prelaska preko Korčule. Letke je na italijanskom jeziku štampao PK KPH za Dalmaciju. Prvih dana ustanka Bogdan učestvuje kao terenski radnik u prikupljanju oružja, organizovanju partizanskih grupa i stvaranju prvih organa narodne vlasti. Zbog njegove aktivnosti i sumnje policije za učestvovanje u prvim akcijama, on je u prvoj grupi uhapšenih na Korčuli. Zbog nedostatka dokaza, okupator ga pušta, te Bogdan prelazi u ilegalnost. Ubrzo je postao predsednik Mesnog NOO u Smokvici, a 1942. i član Sreskog NOO Korčula. Početkom januara 1943. godine, izabran je za člana Sreskog komiteta KPH za Korčulu. Polovinom

Pasjačko-jablaničkog odreda, načelnik štaba 1. južnomoravskog odreda i komandant 2. južnomoravskog partizanskog odreda.

Imao je izvanredno značajnu ulogu u organizovanju, učvršćivanju i uspešnom rukovanju NOP na jugu Srbije. Prenosio je svoje vojničko i organizaciono iskustvo, stavljajući u službu NOP sve svoje sposobnosti, svoju kulturu, ubedljivost svoje reči i govorničku sposobnost, zbog čega je veoma brzo postao najuticajnije ličnosti među borcima i u narodu. Poznata je njegova zasluga za sjajno izvođenje operacija prilikom oslobađanja Prokuplja i Blaca, i rudnika Lece u Jablani. U borbama s četnicima na planini Pasjači (12—14. oktobra 1941), partizanske jedinice pod njegovom komandom nanele su četnicima Koste Pečanca težak poraz. Vešt u taktici iznenađenja neprijatelja, iskusan u pronalaganju uspešnih i originalnih operacionih planova, hladnokrvan, odlučan i veoma snalažljiv u izvođenju operacija, uporan u savladivanju teškoća, tačan i istrajn u izvršavanju poverenih zadataka, brzo je među svojim borcima stekao autoritet prvoo-

marta iste godine, upućen je na politički kurs pri Oblasnom komitetu KPH za Dalmaciju.

Posle završetka kursa, krajem maja, postavljen je za zamenika političkog komesara Prvog udarnog bataljona Biokovskog partizanskog odreda. Već u prvim borbama, juna i jula 1943. godine, protiv italijanskih fašista na Biokovu, Bogdan je, pored velike hrabrosti, ispoljio umešnost u rukovanju bataljonom.

Polovinom avgusta iste godine, Pecotić je postavljen za komandanta biokovskog odreda. S odredom je, sredinom avgusta, izvršio uspešan napad na neprijateljski garnizon u Zadarju. Posle dvočasovne žestoke borbe, zarobljeno je više od 300 domobrana i ustaša, među kojima i 8 oficira, a zapljenjeno je 300 pušaka, 5 mitraljeza, 14 puškomitraljeza i velika količina municije. Zauzeće Zadarja predstavljalo je jednu od do tada najuspešnijih akcija biokovskih partizana.

Kada je kapitulirala Italija, septembra 1943. godine, postavljen je za komandanta Grupe odreda južne Dalmacije, koja je vodila borbe protiv nemačkih snaga koja su nastupa-

Iz je Mostara ka obali i oslobođenom Splitu. Početkom oktobra, formirana je 11. dalmatinska (Biokovska) brigada, i Bogdan je postavljen za njenog prvog komandanta, a već sredinom oktobra premešten je za komandanta 13. južnodalmatinske brigade. U toku oktobra i novembra, njegova brigada je vodila teške borbe protiv Nemaca na Mijetu i Peleješcu.

U borbama protiv nemačkog desanta na Korčulu, 22. decembra, Bogdan je teško ranjen i prebačen na lečenje u Bari, Italija. Posle ozdravljenja, marta 1944. godine, postavljen je za operativnog oficira 26. divizije. U aprilu je učestvovao u organizovanju i izvođenju desantnih napada koje je vodila divizija na Hvaru, Korčuli i Mijetu. Za postignute uspehe u desantima na ova ostrva, diviziju je pohvalio Vrhovni komandant. U maju i junu učestvovao je, u istoj funkciji, u borbama na Šolti i Braču. Kratko vreme nalazio se na dužnosti komandanta 4. splitske brigade, a već u prvoj polovini avgusta postavljen je za načelnika Štaba 9. divizije, i s njom učestvovao u borbama za oslobođenje Livna, Duvna, Šujice, Posušja i Imotskog. Posebno se istakao kao načelnik Štaba u knjiškoj operaciji. Krajem 1944. godine premešten je na dužnost komandanta grada Dubrovnika, na kojoj je ostao do početka februara 1945. godine, kada je postavljen za komandanta 20. divizije.

S divizijom je Pecotić učestvovao u završnim operacijama za oslobođenje zemlje; u oslobođanju Like, južnog Korduna i dela Gorskog kotara. Posebno se istakao u Tršćanskoj operaciji, kada je sa svojom divizijom, ojačanom tenkovskom brigadom, armijskim motorizovanim divizijama i 11. brigadom 26. divizije, od 26—28. aprila, izveo uspešan manevr preko Snežnika i oslobodio Knežak. Št. Petar (Pivka), Ilirsku Bisticu i Potojnu, čime su stvoreni uslovi za prodor jedinica 4. armije prema Trstu. Ojačane divizijske grupe pod njegovom komandom (oko 17.000 boraca), 29. aprila izvršile su brz prodor prema Trstu, i već 1. maja, posle žestokih borbi, upale u grad, a 2. maja skrsile i poslednji otpor neprijatelja u Trstu. Za postignute izvanredne uspehe, heroizam i umešno korišćenje žive sile i tehnike u ovoj operaciji, diviziju je, na čelu s komandantom Pecotićem, pohvalio Vrhovni komandant.

Posle završetka rata, pohađao je Višu vojnomorsku akademiju u SSSR, a zatim je završio i Višu vojnomorsku akademiju JRM i Kurs operatike. Nalazio se na odgovornim dužnostima u JNA: načelnika Štaba JRM, komandanta eskadre JRM; načelnika Katedre Više vojne akademije, načelnika Morнаричко-теhничког института, komandanta 4. armijske oblasti i komandanta Vojnomorske oblasti. Bio je i član Opućenosti CK

SKJ za JRM, i biran je za člana republičke konferencije SKH. Penzionisan je, u činu admirala, 31. decembra 1972. godine.

Kao aktivan društveno-politički radnik, biran je za poslanika Savezne narodne skupštine i aktivno je učestvovao u radu skupštinskih odbora i komisija. Bio je predsednik Saveta za civilnu zaštitu Jugoslavije i predsednik Društva za proučavanje i unapređenje pomorstva Jugoslavije i član Saveta Hrvatske. Do 1981. godine bio je predsedavajući Predsedništva Savezne konferencije rezervnih vojnih starešina.

Nosilac je Partizanske spomenice 1941, a za pokazanu hrabrosti i umešno rukovođenje u toku NOR-a i za zasluge u posleratnoj izgradnji JNA odlikovan je mnogim domaćim i stranim odlikovanjima.

Narodnim herojem proglašen je 27. novembra 1953. godine. (D. Ž.)

PEČAR Blaža MAKS

Rođen je 10. oktobra 1907. u Dobrovi, blizu Črnuča, Ljubljana, Slovenija.

Maks Pečar je bio jedan od prvih komunista u Črnučama. Godine 1933. je primljen u Komunističku partiju. Januara 1934. je, po nalogu Okružnog komiteta KP, reorganizovao tadašnju partijsku organizaciju u Črnučama, i postao njen sekretar. Maks nije bio samo prožet borbom za radnička prava, već je, takođe, bio odličan organizator. Godine 1932. je u Črnučama osnovao radničko kulturno društvo „Svoboda“. Kad je vlast 1935. raspustila ovu organizaciju, pošto je bila potpuno pod uticajem komunističkih ideja, on je ubrzo zatim osnovao novo radničko kulturno društvo „Vzajemnost“. I u „Vzajemnosti“ je vaspitao mnoge kasnije komuniste i skojevce. Naprednu ideologiju je unosio i u „Društvo kmečkih fantov in deklet“ („Društvo seoskih mladića i devojaka“). Kao funkcioner sindikata stolarskih radnika, bio je organizator i vođ štrajkova. Poslednje godine pred rat bio je među organizatorima akcija za odbranu zemlje i drugih oblika partijskog rada u masama. Decembra 1940. dao je inicijativu za osnivanje partijske organizacije u Trzinu. Maksov rad nije ostao nepoznat policiji. Ona ga je više puta zatvarala, a januara 1941. je, kao „opasan po društvo“, interniran u Ivanjicu.

U prvim danima okupacije, Maks je kao ilegalac pripremao ustanak i osnivao organizacije Oslobođilne fronte. S grupom kmečkih komunista, 23. juna je prešao u šume iznad Črnuča. To je bila prva partizanska grupa u tom kraju.

Dvadeset četvrtog jula se Maksova parti-

zanska grupa združila s grupama ispod Šmarne gore i okoline Gajmelja u Rašičku četu. Maks je postao pomoćnik političkog komesara novooosnovane Rašičke čete.

Rašička četa je operisala u najbližjoj okolini Ljubljane, na području koje su zaposeli Nemci. Četa je neprestano napadala nemačke patrolne, i stalnim sabotažama prouzrokovala mnogo štete Nemcima. Zato su oni pokušavali da je unište. Pri tom je za Nemce to bio i prestiž, jer je to područje bilo na samoj granici prema italijanskoj okupacionoj zoni. Borbe i uspeši Rašičke čete na toj istaknutoj teritoriji imali su izvanredan značaj za razvoj oružanog ustanka u užoj i široj okolini Ljubljane, i u Gorenjskom. Naredba Glavnog štaba slovenačkih partizanskih četa od 1. oktobra 1941. govori o borbama Rašičke i okolnih četa: „U

tim borbama, partizani su pokazali izvanrednu taktičku sposobnost, prisebnost duha i heroizam pravih narodnih junaka.“

U svim borbama Rašičke čete, Maks Pečar je bio za svoje saborce uzor hrabrosti i požrtvovanog drugarstva.

U noći između 19. i 20. septembra, Nemci su spalili selo Rašicu i sranili ga sa zemljom, zato što je davalo borbama Rašičke čete utičište i pomoć. Svi stanovnici, od dece do staraca, oterani su u logor. U sukobima koji su sledili posle ove akcije Nemaca, ranjena su tri borca Rašičke čete. Saborci su ih preneli u selo, i privremeno ih skrili u seno. Maks Pečar, Vid Knez, Rezka Dragar i Pavle Cedilnik su ostali kod ranjenika, kao zaštitnica. Zbog izdajstva, borbe je 30 septembra opkolila jaka nemačka jedinica. Nemci su zahtevali od partizana da se predaju. Umesto predaje, odjeknuli su hici. Maksu je uspeo da ubije nekoliko Nemaca, ali nije mogao da spase grupu. Teško ranjeni Maks se i dalje hrabro borio i branio ranjenike, sve dok nije smrtno pogoden. U toj borbi je poginuo i jedan od ranjenika, a sve

ostale su Nemci odveli u Begunje, i posle mučenja ih pobili.

Narodnim herojem proglašen je 22. jula 1953. godine (M. Če.)

PEĆANAC Stanka ĐURO ĐUREKAN

Rođen je 1916. godine u selu Suvajci kod Bosanskog Petrovca, Bosna i Hercegovina. Posle osnovne škole, završio je građansku školu u Bosanskom Petrovcu. Pred rat, živio je u Sarajevu. Učestvovao je u naprednom omladinskom pokretu.

Kapitulacija bivše jugoslovenske vojske, u čijem sastavu se i sâm nalazio, zatekla ga je u Makedoniji. Međutim, nije odložio oružje, ne-

go se, s nekoliko drugova, naoružan, probio do svog rodnog mesta. Tu se odmah uključio u rad na pripremama ustanka.

Već u prvim ustaničkim borbama istakao se velikom hrabrošću i zalaganjem, ne samo u borbi već i u radu na jačanju ustaničkih snaga i učvršćenju borbenog jedinstva naroda. Izuzetnu hrabrost pokazao je u borbama s nadmoćnijim neprijateljskim snagama, koje su pokušavale da razbiju blokadu Bosanskog Petrovca i da uspostave saobraćaj na putu Bosanski Petrovac—Bihać. U jednoj borbi, avgusta 1941, zahvaljujući njegovoj snalažljivosti i hrabrosti, uništena su tri kamiona ustaša, zaplenjena tri puškomitraljeza, teški mitraljez, nekoliko desetina pušaka, dosta municije i opreme. Nije ga zbunila ni pojava neprijateljskih tenkova koji su pošli u pomoć napadnutoj koloni. Iako je deo boraca, iznenađen napadom tenkova na otvorenom Petrovačkom polju, odstupio, Đuro im se suprotstavio bombama i tako osigurao povišenje.

Pećanac je bio odlučan borac protiv pokušaja italijanskog okupatora i grupe četničkih

izdajnika da razbiju ustaničke snage na terenu Bosanskog Petrovca. U vreme intenzivnog rada na učvršćenju partizanskih jedinica, novembra 1941, primljen je u KPJ i postavljen na dužnost zamenika političkog komesara Vođeničke čete. Bio je neumoran u radu na vaspitanju boraca svoje čete, a u borbi je uvek služio primerom. Januara 1942. godine postao je politički komesar Vođeničke čete.

Početkom 1942. godine, s četom je učestvovao u borbama u Podgrmeču. Kasnije je njegova četa, kao pouzdana i čvrsta partizanska jedinica, učestvovala u razbijanju četničkih snaga na terenu Mrkonjić-Grada. Početkom maja 1942. ponovo je na terenu Bosanskog Petrovca, gde učestvuje u višednevnim borbama protiv nadmoćnih italijanskih snaga koje su se povlačile iz Ključa i Bosanskog Petrovca ka Dalmaciji. U tim borbama Pećanac se nalazio uvek na najisturenijem mestu. Tu je i poginuo, 5. maja 1942. godine.

Narodnim herojem proglašen je 24. jula 1953. godine. (Ni. Po.)

PEHAČEK Rudolfa RADO

Rođen je 5. decembra 1913. u Ilirskoj Bistrici, Slovenija. Odrastao je u službeničkoj porodici.

Pošto su, posle prvog svetskog rata, Primorsku zaposeli Italijani, otac se s porodicom preselio u Logatec. 1921. godine, umire mu otac, mati ostaje sama s troje nezbrinute dece. Osnovnu školu Rado završava u Logatecu a gimnaziju u Ljubljani, kuda je svakodnevno putovao vozom. Sve te godine morao se povremeni radom — davanjem privatnih časova i drugim vrstama poslova — sam izdržavati.

Vojni rok je odslužio u Školi za rezervne oficire u Gorazdu, zatim se upisao na Pravni fakultet, ali ga nije završio. Službovao je u raznim mestima, više puta je bio i bez posla jer je dva puta, prilikom izbora, bio otpuštan iz službe.

Učestvovao je u „Sokolu“, i u toj organizaciji imao je razne funkcije; naročito je bio aktivan na kulturno-prosvetnom planu.

U narodnooslobodilački pokret se uključio među prvima, bio je jedan od organizatora. Bio je među prvim članovima Okružnog odbora Oslobođene fronte za Notranjsko (sredinom 1941), zatim član Okružnog odbora OF za Vrhniku, i bio tesno povezan s organizacijama OF na terenu od Rovta do Cerknice.

Petnaestog marta 1942. otišao je u partizane, formirao Logašku četu, i postao njen prvi komandir. Maja 1942. postao je komandir 2.

čete 4. bataljona Notranjskog odreda, a sledećeg meseca komandant 1. bataljona Dolomitnog odreda. U toj funkciji je bio do marta 1943, kad je postao komandant Dolomitnog odreda. Učestvovao je u mnogim sukobima s neprijateljem; pri tom se više puta istakao snalažljivošću, junaštvom i, partizanima kojima je komandovao, pokazao ličnim primerom kako se vajja boriti.

Od novembra 1942. do aprila 1943, u Dolomitima se zadržavalo rukovodstvo narodnooslobodilačkog pokreta (Centralni komitet KPS, Izvršni odbor OF). Pehačekov bataljon je imao zadatak da brani i kontrolise oslobođenu teritoriju, a pre svega štiti rukovodstvo NOB u Dolomitima.

Juna 1943. postao je načelnik prve operativne zone, a zatim načelnik 15. divizije.

Prilikom napada na italijansku posadu u Žužemberku, u Dolenjskom, ranjen je.

Kao iskusan borac i komandant, pošto je učestvovao u mnogim sukobima i borbama, posle kapitulacije Italije postao je komandant 18. divizije, i ostao na tom položaju do februara 1944; jula 1944. postao je načelnik štaba 7. korpusa.

U Bariju, u južnoj Italiji, narodnooslobodilačka vojska Jugoslavije je, po dogovoru sa zapadnim saveznicima, dobila svoju bazu.

Vrhovni štab NOV Jugoslavije je za komandanta jugoslovenske baze u Bariju imenovao Rada Pehačka, koji je na tom mestu ostao do oslobođenja. U to vreme imao je čin pukovnika, a u čin general-majora unapređen je posle rata, 22. marta 1946. godine.

I u posleratnom razdoblju Rado Pehaček je imao niz visokih i odgovornih funkcija. Tako je, od maja 1946, od septembra 1947, bio šef naše vojne i diplomatske misije u Trstu. Na tom odgovornom položaju on se, zajedno s drugim jugoslovenskim predstavnicima, istrajno borio za primorske Slovence, slovenačke i

hrvatske Istrane i za njihovo pravo da se vrte i opet priključe matičnoj zemlji Sloveniji, odnosno Jugoslaviji.

Iz Trsta je otišao u Austriju, gde je bio šef naše misije, do januara 1948. godine.

Posle povratka u Jugoslaviju, radio je u Beogradu, u Drugoj upravi Generalštaba, do januara 1949. godine. Već sledeće godine bio je opet šef vojne misije u Berlinu.

Od 1951. do 1953. bio je u Višoj vojnoj akademiji u Beogradu, zatim komandant Beogradske divizije (1954), i opet u Drugoj upravi Generalštaba u Beogradu, gde je radio do 1960. godine. Te godine je otišao u Sloveniju, gde je postao komandant Ljubljanskog vojnog područja (do 1966), a zatim je opet prešao u Generalštab, gde je bio član studijske grupe do 1974. godine, kada je penzionisan.

Posle rata bio je republički i savezni poslanik. I posle penzionisanja je aktivan društveno-politički radnik, član Glavnog odbora Socijalističkog saveza radnog naroda Slovenije, član Saveta Federacije i drugih organizacija i društava.

Nosilac je Partizanske spomenice 1941. i više odlikovanja.

Narodnim herojem proglašen je 27. novembra 1953. godine. (M. Žg.)

PEJAK Save SLAVKO

Rođen je 13. jula 1919. u selu Krš (Kosinj), Gospić, Hrvatska. Mladost je proveo u službeničkoj porodici, u selu, gde je završio osnovnu školu. Privatno je učio gimnaziju, i položio šest razreda u Gospiću. Veoma mlad uključio se u napredni omladinski pokret; po zadatku Partije, delovao je politički u sokolskom društvu u selu. U KPJ primljen je 1939. Jugoslovensku vojsku služio je u Banjoj luci i Otočcu, gde ga je zatekao aprilski rat. Iako su ga ustaše, u vreme kapitulacije Jugoslovenske vojske, prevarom uhapsile, uspeo je da pobegne i da se vrati u svoje selo.

Posle okupacije zemlje i stvaranja Nezavisne Države Hrvatske, neumorno i s puno poleta radi na organizovanju ustanaka u Kosinju. Kasnije, kad je počeo ustanak, postavljen je za političkog komesara Kosinjske čete. U prvim oružanim akcijama: paljenju pilane u Kosinju, rušenju železničke pruge kod Janjča i u borbama na Ljubovu i oko Korenice, ističe se hrabrošću. Da bi se došlo do sanitetskog materijala potrebnog za ranjenike, Slavko je, po naređenju Štaba grupe za Liku, na čelu grupe „otpisanih“ od 10 probranih boraca, početkom 1942. osvojio utvrđenu kuću na periferiji Korenice, a zatim zauzeo i bolnicu, kada je ubijeno i zarobljeno oko 70 italijanskih

vojnika. U to vreme, ustaške vlasti su ga ukenile s 500.000 kuna. Kratko vreme bio je politički komesar čete u bataljonu „Ognjen Prica“, i istakao se u borbama prilikom zauzimanja Plitvičkih jezera. Zatim je bio politički komesar Dalmatinske čete u bataljonu „Božidar Adžija“, koja je, sastavljena većinom od Hrvata, imala značajnu ulogu u stvaranju bratstva i jedinstva između Srba i Hrvata u Lici i u borbama za Škare, Doljane, Podum, Brig, Kuterevo i Krasno, u prvoj polovini 1942. godine.

Kada je u 4. ličkom NOP odredu formiran Kosinjski bataljon „Matija Gubec“, Slavko je postavljen za njegovog političkog komesara. U to vreme izabran je i za člana Kotarskog komiteta KPH za kotar Perušić. Posebno se istakao 13. septembra 1942. u napadu oko

4.600 Italijana i 250 ustaša na bataljon „Matija Gubec“ u Kosinju (Krš). Iako je tada bio ranjen, ostao je u borbi; zahvaljujući njegovoj hrabrosti, i uticaju na borce, rečju i ličnim primerom, iako je ostao bez komandanta i još nekoliko rukovodilaca, čvrstom odbranom i povremenim protivnapadima odbio je napad skoro 50 puta jačeg neprijatelja, i naneo mu gubitke od oko 450 izbačenih iz stroja. I kad je ishod borbe već bio rešen, Slavko je od eksplozije avionske bombe teško ranjen. Obaveštenje o ovoj borbi doneo je i bilten Vrhovnog štaba NOV i POJ za septembar, oktobar i novembar 1942; radio-stanica „Slobodna Jugoslavija“ ućesnike u ovoj borbi istakla je za primer.

Posle dugog lečenja u Centralnoj vojnoj bolnici u Bijelom Potocima, na Pliješevici, iako još sasvim nije bio ozdravio, postavljen je za političkog komesara te bolnice, gde je pozitivno delovao na moralno-političko stanje u bolnici Maja 1943, OK KPH za Liku uputio ga je za političkog komesara i partijskog rukovodioca Komande 1. ličkog područja, a u jesen te godine Glavni štab Hrvatske postavio ga je za

političkog komesara Oficirske škole za vezu NOV Hrvatske, u činu majora JA.

Po odluci CK KPH, Slavko je u jesen 1944. otišao u Slavoniju za rukovodioca politodela 12. slavonske divizije, a kad je politodel ukinut, početkom 1945. postao je partijski rukovodilac te divizije. Dok se nalazio u Slavoniji, bio je izabran za člana Okružnog NOO-a za Liku. Kao posledica ranjavanja, neposredno pred kraj rata zdravilo mu se naglo pogoršalo, zbog čega je iz Slavonije avionom prebačen u bolnicu u Beograd, gde je dočekao i kraj rata.

Posle rata, bio je načelnik odeljenja u Invalidskoj upravi JNA, instruktor u Političkoj upravi JNA, načelnik Kadrovske odeljenja, politički instruktor i član Oponoštva CK KPJ za Beogradsku vojnu oblast i načelnik Kontrolne komisije CK KPJ Sarajevske vojne oblasti. Izvesno vreme radio je u Kontrolnoj komisiji CK KPJ i u Kabinetu Vrhovnog komandanta JNA. Završio je dvogodišnju Višu partijsku školu „Duro Đaković“ u Beogradu. Penzionisan je u činu potpukovnika, 1954. Kao dosledan revolucionar, Slavko je i pre i posle penzionisanja bio aktivan društveno-politički radnik. Posebno se angažovao u radu invalidskih organizacija i organizacija SUBNOR-a u Beogradu.

Nosilac je Partizanske spomenice 1941. i više odlikovanja.

Narodnim herojem proglašen je 27. novembra 1953. godine. (T. Ra.)

PEJNOVIĆ Dmitra KATA

Rođena je 23. marta 1899. godine u Smiljanu, Gospić, Hrvatska. Odrasla je u rodnom mestu, u siromašnoj seoskoj porodici, baveći se zemljoradnjom i kućnim poslovima. Udala se veoma mlada, i izrodila petoro dece. Težak život pristilio ju je na traženje puta kojim bi trebalo poći u bolji život. Pored svakodnevnih poslova, nalazila je vremena da čita i da druge upućuje na čitanje. Od 1936. počinje da prati naprednu štampu, prihvata politiku KPJ i izvršava partijske zadatke. U kantama za mleko donosi partijski materijal iz Gospića i rastura ga po selima zapadne Like. Aktivno radi, u partijskoj frakciji „Seljačkog kola“ i „Seljačke sloge“, na političkom i kulturnom uzdizanju seljana.

Godine 1938. primljena je za člana KPJ. Odmah je, kao registrovani član KPJ došla u sukob s tadašnjim vlastima, a naročito sa seoskim popom, pa joj zadržani često vrše premetačine u kući. U leto 1940, na 1. okružnoj konferenciji KPJ za Liku izabrana je za člana OK KPH za Liku.

Posle okupacije zemlje i stvaranja Nezavi-

sne Države Hrvatske, predaje se pripremama za oružani ustanak. Obilazi sela, upućuje narod da se sklanja od ustaškog terora i da prikuplja oružje za ustanak. Težak udarac doživljava u julskom pokolju, kada su joj ustaše ubile supruga i tri sina.

Posle počinjanja oružanog ustanka u Lici, Kata je dobila partijski zadatak da formira organizacije Antifašističkog fronta žena u Lici. Neumorno obilazi sela na području Like, održava sastanke, okuplja žene, stvara njihove organizacije i aktivira ih u NOB. U maju 1942, ponovo je izabrana za člana OK KPH za Liku, a u septembru iste godine za predsjednika Okružnog odbora AFŽ-e za Liku. Na prvom zasjedanju u Bihaću, novembra 1942, izabrana je za većnika AVNOJ-a. U to vreme ona je jedina žena-većnik u tom najvišem političkom i predstavničkom organu nove Jugoslavije. Iste godine, na I konferenciji AFŽ-e u Bosanskom Petrovcu izabrana je za predsjednika AFŽ Jugoslavije. Na I i II zasjedanju ZAVNOH-a birana je za većnika, a na III zasjedanju, 1944, i za člana Predsedništva ZAVNOH-a. Na I konferenciji AFŽ Hrvatske, juna 1943, izabrana je za člana Izvršnog odbora Glavnog odbora AFŽ Hrvatske. Ne obzirući se na opasnosti, u toku 1943, 1944, i 1945. obilazi organizacije žena na području Hrvatske, daje im pomoć u radu i prisustvuje njihovim konferencijama (I okružnoj konferenciji za okrug Čazmu u Koprčicu, II okružnoj konferenciji za Banju u Klasiću, III oblasnoj konferenciji za Dalmaciju u Splitu) ... Prilikom bombardovanja Topuskog, 1944, bila je ranjena.

U oslobođenoj zemlji Kata se posvetila radu na obnovi i izgradnji. Bila je potpredsednik Sabora Hrvatske i predsednik Odbora za predstavke i žalbe Republičkog vijeća Sabora Hrvatske. Na II kongresu KPH izabrana je za člana CK KPH. Pored toga, birana je za republikubliki i saveznog poslanika. Bila je

rezervni potpukovnik JNA, član Izvršnog odbora Saveza ratnih vojnih invalida Jugoslavije, član Izvršnog odbora SSRN Hrvatske, i član Izvršnog odbora Konferencije za društvenu aktivnost žena Hrvatske. Umrlea je 10. novembra 1966, u Zagrebu.

Nosilac je Partizanske spomenice 1941. i više odlikovanja.

Narodnim herojem proglašena je 3. juna 1968. godine. (T. Ra.)

PEJOVIĆ Petra (Škrnjeta) ANDRIJA

Rođen je 11. avgusta 1911. u Gornjem Ceklinu, Cetinje, Crna Gora, u veoma siromašnoj seljačkoj porodici. U prvoj godini života ostao je bez oca roditelja. Majka mu je umrla kad je imao pola godine, a otac poginuo u ratu s Turskom 1912, pa je staranje o njegovom podizanju preuzela sestra, djevojčica od nepunih 10 godina. To breme je na svojim nejakim leđima ona nosila cijelog prvog svjetskog rata, i sve do njegovog punoljetstva.

Osnovnu školu pohađao je u svom selu. Sedam razreda gimnazije završio je u Cetinju, a osmi razred s maturom u Novom Vrbasu, 1934. godine. U međuvremenu je odslužio i vojsku. Diplomirao je na Pravnom fakultetu u Subotici, juna 1938. godine. Školovao se u teškim materijalnim uslovima.

U vrijeme studija pripadao je naprednom studentskom pokretu. U Štrajku studenata na Subotičkom pravnom fakultetu, aprila 1938. godine, bio je ranjen od jednog štrajkbrehera.

Poslije završenih studija, zaltražio je državnu službu, ali je nije dobio. U toku 1939. i 1940. godine proveo je oko godinu dana na vojnim vježbama. U međuvremenu je radio kao advokatski pripravnik u Bačkom Petrovom Selu i Starom Bečeju.

Januara 1941. ponovo je pozvan na vojnu vježbu. Na toj vježbi, u 34. pješadijskom puku u Subotici, kao komandira voda s činom rezervnog potporučnika, zatekao ga je i aprilski rat. Tu je neposredno vidio rasulo kraljevske jugoslovenske vojske i doživio tragediju njenog poraza i kapitulacije. Njegov puk je, 7. aprila, s mađarske granice upućen za Loznicu, i tu je, s desetinama hiljada vojnika iz drugih jedinica, predat Nijemcima. Riješen da ne padne u zarobljeništvo, s nekoliko drugova uputio se u Crnu Goru, i uz ogromne teškoće, preivalište pješice put od mađarske granice, stigao, pred kraj aprila, u Gornji Ceklin. Tu se poveo s mješnom partijskom organizacijom i uključio u rad na pripremama i organizovanju ustanka.

Trinaestog jula 1941, kao komandir geril-

skog odreda, učestvovao je u borbi, za oslobođenje Rijeke Crnojevića, a dva dana kasnije u poznatoj borbi na Koščelama, u kojoj je do nogu potučen i zarobljen italijanski 2. bataljon granične straže, koji je, zbog intervencije prema Cetinju i deblokade cetinjskog garnizona, bio poslat iz Albanije. Njegova je velika zasluga što su dva malobrojna gerilska odreda sačekala brojno i tehnički neuporedivo nadmoćnijeg neprijatelja na Koščelama, i tu ga potukla. Od avgusta 1941. do sredine juna 1942. godine bio je komandir Gornjoceklianske čete, komandant bataljona „13. jul“, zamjenik komandanta Lovčenskog odreda, komandant bataljona „Carev laz“ i komandant Lovčenskog odreda. Za cijelo to vrijeme, jedinice kojima je komandovao vodile su uspješne borbe protiv italijanskog okupatora, a naročito bataljona „Carev laz“ na komunikaciji Podgorica—Cetinje, koju je, u drugoj polovini zime 1941/42, velikim dijelom držao u punoj kontroli i onemogućio neprijateljski saobraćaj na njoj.

Sredinom juna 1942, postije povlačenja partizanskih snaga iz Crne Gore, upućen je na rad na okupirano područje sreza cetinjskog. Kao sekretar Međuopštinskog komiteta KPJ za opštine riječke i ljubotinjsku, radio je na tom području do kapitulacije Italije, 9. septembra 1943. godine, vidno doprinoseći podizanju, od četnika pokolebanom, moralu stanovništva i ponovnom jačanju pozicija NOP.

Od septembra 1943. do polovine avgusta 1944. politički je komesar obnovljenog Lovčenskog odreda, zatim njegov komandant, zamjenik komandanta 6. crnogorske udarne brigade, i, kratko vrijeme, načelnik II odjeljenja Štaba II udarnog korpusa. U ovom periodu, jedinice NOV i POJ u Crnoj Gori su postigle velike uspjehe u brojnim i oštrim borbama s veoma jakim njemačkim i četničkim snagama. Lovčenski odred i 6. crnogorska brigada, svojim učešćem u tim borbama, dali su nesu-

mnjiv i zapažen doprinos tim pobjedama.

Od polovine avgusta do decembra 1944. bio je pomoćnik načelnika II odjeljenja Vrhovnog štaba NOV i POJ, a od tada do kraja rata delegat Vrhovnog štaba pri Štabu I bugarske armije.

Od završetka rata do aprila 1946. šef je jugoslovenske delegacije za ratne zločine pri Štabu američke armije za Evropu, u Vizbade-nu — Američka zona okupirane Njemačke. Od aprila 1946. do aprila 1963. radi u Ministarstvu, odnosno Državnom sekretarijatu za unutrašnje poslove FNRJ, kao načelnik Kontrolnog odjeljenja, pomoćnik načelnika i načelnik Glavne uprave Narodne milicije, pomoćnik ministra i državni podsekretar, a od aprila 1963. je savezni javni pravobranilac, i na toj dužnosti je, 1. januara 1977. godine, penzionisan. Član Partije je od 1941. Ima čin general-pukovnika JNA u rezervi. Član je Savjeta SR Crne Gore.

Nosilac je Partizanske spomenice 1941. i niza domaćih i stranih odlikovanja.

Narodnim herojem proglašen je 27. novembra 1953. godine. (D. Vu.)

PEJOVIĆ Sima VASILJJE

Rođen je 12. februara 1911. godine u selu Miljkovac, Plužine, Crna Gora, u svešteničkoj porodici.

Detinjstvo je proveo u selu, gde je završio i osnovnu školu. Gimnaziju je pohađao u Nikšiću, Pljevljima i Prizrenu. Poslije završene gimnazije, odslužio je vojsku u školi rezervnih oficira. Kako je pripadao napredno orijentisanim snagama, iako nije bio član ni KPJ ni SKOJ-a, nije se mogao zaposliti, pa je živio kod svojih u selu. Kao aktivan čovek i iz dobre porodice, bio je angažovan u radu Udužene opozicije. Kao opozicionar, često je istupao na zborovima, zbog čega je nekoliko puta bio u pritvoru. Za člana KPJ primijen je 1941. godine.

Vasilije Pejović je aktivno učestvovao u pripremama za ustanak u Župi piskvoj. Napredno orijentisan, rezervni oficir i sin sveštenika, znatno je uticao da se deo ljudi iz njegovog kraja opredeli za učešće u narodnooslobodilačkoj borbi. U julskom ustanku, kao komandir voda, učestvuje u razoružavanju italijanske posade u Breznima. Aktivan je i u ponovnom razbuktanju ustanka u leto i jesen 1941. godine.

U pljevljskoj bici, 1. decembra 1941. godine, učestvuje kao komandir voda u Župapiskvoj bataljonu. U ovom teškom okršaju pokazao je izuzetnu hrabrost, i bio ranjen. S bombama u rukama, uskočio je među pedeset

Italijana, i prisilio ih na predaju. Posle ove bitke, postaje komandir čete u Durmitorskom odredu. U mnogim borbama odreda, sve do maja 1942. godine, ističe se kao izuzetno postojan borac, veoma sposoban i odgovoran starešina.

Maja 1942. godine upućen je u 1. proletersku brigadu. Gotovo godinu dana borio se u ovoj jedinici. I u 1. proleterskoj mnogo puta se istakao izuzetnim junaštvom. U teškim borbama s četnicima, na Sinjajevini, Durmitoru i u oblasti Tromeđe, zapažen je kao veoma hrabar i požrtvovan borac.

Njegovi podvizi u borbama za Livno (1942. godine) i na Ivan-sedu, u IV ofanzivi, mnogo su pomogli 1. bataljonu 1. proleterske da uspešno izvrši zadatke. Posebno se istakao prilikom forsiranja Drine i u žestokoj borbi na njenoj desnoj obali, aprila 1942. godine. Kao komandir čete, s prvom grupom prešao je reku i uništio neprijateljske bunkere.

Posle ove borbe, upućen je za komandanta mesta Pivski Manastir. Na vojnim i partijskim dužnostima u Župi piskvoj ostao je do aprila 1944. godine. Velike su njegove zasluge za razvoj borbe, uništavanje „pete kolone“ i razvijanje partijskog i političkog rada na ovom terenu. Kao član Opštinskog komiteta, bio je jedan od najpoznatijih ljudi u Pivi.

Aprila 1944. godine upućen je u 9. crnogorsku brigadu. Kratko vreme bio je zamenik političkog komesara bataljona, a potom komandant bataljona. U četvoromesničnim borbama ove brigade ispoljio je izuzetnu hrabrost, čvrstinu i sposobnost. Bio je jedan od najuglednijih pripadnika ove jedinice. Teško je ranjen u Andrijevičkoj operaciji, krajem jula 1944. godine, na Veljem kršu, kod Andrijevice, i ubrzo podlegao od posledica ranjanja.

Narodnim herojem proglašen je 10. jula 1953. godine. (Šp. L.)

PEKIĆ Nikole DUŠAN

Rođen je 23. juna 1921. godine u Mededaku, Vojnici, Hrvatska. Bio je trgovački pomoćnik. Član je KPJ od 15. novembra 1941. U NOB je stupio jula 1941. Potječe iz siromašne seljačke porodice. Osnovnu školu je završio u selu Utinja Vrelo, a onda ga roditelji šalju u Vranje, gdje uči za trgovačkog pomoćnika i završava malu maturu. Ne doživši odmah zaposlenje, radi kod svoje kuće, povremeno i na raznim gradilištima, a zatim se zapošljava u trgovini. S nepunih dvadeset godina, među prvim u svom kraju uključuje se u pripreme ustanka na Kordunu. Prvih dana ustanka pokazuje izvanrednu snalažljivost i smjelost. Organizira partizanski odred „Brdo“, i postaje njegov politički komesar. U septembru 1941. godine, Pekić s grupom boraca iz svog odreda, i odreda „Vojšnica“ i „Radonja“, zarobljava prvi puškomitraljez na Kordunu.

Decembra 1941. sa svojim odredom drži blokadu žandarmsko-domobranske posade u školi Vojšnica, do dolaska u pomoć odreda „Debela Kosa“ i „Radonja“, kada zarobljavaju 70 žandarma i domobrana s oružjem i opremom. Mladi komesar Pekić javio se, u Petrovoj gori, u grupu od 25 partizana, koja se preobukla u domobranske uniforme i ušla, 17. novembra 1941, u okupirani Karlovac — da oslobodi iz bolnice uhapšenog sekretara Mjesnog komiteta KPH, narodnog heroja Marijana Čavića Grgu. Učestvuje u oslobađanju Vojniča, 12. januara 1942, i kod Utinjih Vrela njegov odred nanosi neprijatelju velike gubitke, što dovodi do predaje više od 500 neprijateljskih vojnika i oficira. Postaje komesar čete, i od Glavnog štaba Hrvatske dobija specijalan zadatak da kao kurir uspostavi prekinute veze između Glavnog štaba Hrvatske i Vrhovnog štaba NOVJ. Kao izabrani kurir odlazi na nepoznat put, s kojom se su mnogi vratili neobavljena posla, ili se nikad nisu vratili. Proći tako dalek put gotovo kroz neprijateljske redove bio je težak zadatak.

Pekić je krenuo s preciznim i jasnim zadatkom, 20. januara 1942, s Korduna, iz sela Prisijske. Puteu partijskih veza, koje su na dijelu puta bile prekinute, došao je do Foče, gdje je pronašao Vrhovni štab NOVJ i Tita, kome je uručio poštu GŠH i CK KPH. Veza je bila uspostavljena, i Dušan se, poslije jedanaest dana boravka kod VŠ NOVJ i POJ, s poštom Vrhovnog komandanta vratio u GŠH, koji se tada nalazio u Korenici. Prepešao je na tom putu oko 1500 kilometara. U Korenici Pekić završava prvi oficirski kurs, i odlazi u sastav 1. proleterskog bataljona Hrvatske. Kada bataljon prerasta u 13. proletersku brigadu, Dušan postaje politički komesar 1. bataljona, zatim komandant 2. bataljona, a 1. avgusta

1943. Duško postaje zamjenik komandanta brigade. Učestvuje u svim borbama bataljona i brigade u sjevernoj Dalmaciji, Gorskog kotaru, na Kordunu, Pokuplju i Zumberku. Posebna junaštva pokazuje na cesti Gerovo—Čabar, gdje ručnim bombama uništava italijanski tenk, a zatim u napadu na Blagaj, u Zumberku, u borbi na Plavcima, u Gornjoj Vasi, Plješivici, Dobrancima i drugim mjestima. U borbama na Zumberku, u snažnom protunapadu ranjen je od ručne bombe. Pored velikog junaštva, odlikovao se smislom za komandovanje. Oktobra 1943. godine, ističe se u odbijanju napada dobro pripremljene njemačke ofanzive na Zumberak. U tim borbama, zamjenik koman-

danta brigade je kod Pribića, s vodom boraca, došao na deset metara do njemačkog položaja u izvidanju. U sukobu s Nijemcima, teško je ranjen. Prenesen je na liječenje, u Petrovu Goru. Poslije dvadeset dana liječenja, GSH postavio ga je za načelnika žumberačko-pokupskog operativnog područja, a nešto kasnije za načelnika Štaba 34. divizije. Poslije pogibije narodnog heroja Nikole Démonje, Pečić je postavljen za komandanta 12. udarne slavonske divizije. I treći put Pečić je ranjen, u borbi za oslobođenje Virovitice. Poslije liječenja na Papuku i Pakracu, nešto prije završetka rata, upućen je na vojno školovanje u Sovjetski Savez.

Poslije rata, Pečić je bio na dužnosti komandanta divizije, komandanta mehanizovanog korpusa, načelnika Školskog i nastavnog centra oklopnih jedinica, komandant vojnog područja, načelnik Štaba 4. armije i vojno-pomorske oblasti, načelnik Nastavne uprave Generalštaba JNA, i inspektor kopnene vojske u JNA.

Sada je na dužnosti zamjenika načelnika Generalštaba JNA za rodove kopnene vojske.

Pečić je, poslije rata, završio najviše vojne škole u JNA, i Pravni fakultet.

Nosilac je Partizanske spomenice 1941. i drugih visokih odlikovanja.

Narodnim herojem proglašen je 6. decembra 1944. godine. (Đu. Za.)

PENEZIĆ Spasoje SLOBODAN KRCUN

Rođen je 2. jula 1918. godine u Užicu, Srbija, u zanatlijskoj porodici. Osnovnu školu i gimnaziju učio je u Užicu. U višim razredima gimnazije, preko literarne družine „Napredak“, počeo je da se upoznaje, a ubrzo i uključuje u napredni omladinski pokret gimnazije od 1935—1937. godine.

Posle mature, upisao se na Poljoprivredni fakultet u Zemunu, gde se, 1937. godine posredovanjem Dobrivoja Radosavljevića uključio u napredni studentski pokret. Odmah se potpuno posvećuje revolucionarnom radu. U KPJ je primljen je 1939, a početkom 1940. godine postao je sekretar Partijskog biroa u Zemunu i član Univerzitetskog komiteta SKOJ-a, a nešto kasnije, iste godine, i član PK SKOJ-a za Srbiju. Do početka rata obilazio je, kao delegat PK SKOJ-a Užice, Kraljevo, Kragujevac i Kruševac, ali mu je glavna aktivnost bila na Univerzitetu.

Aprilski rat ga je zatekao u Beogradu. Grad je napustio 6. aprila 1941. Otišao je u Užice, gde je pokušao da se prijavi u vojsku, ali je bio odbijen. Kada su Nemci zauzeli Užice, povukao se u Sandžak, i tu ostao do kraja aprila 1941. godine. U toku maja uspeo je da se vrati u Beograd, gde je dobio zadatak od PK SKOJ-a da se vrati u Užice, kao član OK, i poveže se s tamošnjom organizacijom KPJ. Od OK KPJ za Užice dobio je zadatak da radi u zlatiborskom srezu na pripremi ustanka i formiranju Zlatiborske partizanske čete. Posle formiranja te čete, na poziv OK, došao je u štab Užičkog NOP odreda, gde je određen za zamenika političkog komesara. Posle oslobođenja okruga od Nemaca, imao je zadatak da organizuje u Užicu borbu protiv „pete kolone“, hapseći pri tom najistaknutije kontrarevolucionare. Na toj dužnosti je ostao u periodu Užičke republike. Kad je Užice palo Nemcima u ruke, povukao se među poslednjima, pokušavajući uz put da organizuje demoralisane borce. U Radoinju je stigao 5. decembra 1941. godine, i bio je zadužen da radi na obezbeđenju Vrhovnog štaba. Na toj dužnosti je ostao sve dok je Vrhovni štab boravio u Foči. Prilikom povlačenja iz Sandžaka, juna 1942. godine, postao je rukovodilac politodela 2. proleterske brigade, a uskoro, kod Mrkonjić-grada, postao je zamenik političkog komesara brigade, i na toj dužnosti ostao je sve do

aprila 1943. godine, kada je određen za komesara brigade posle smrti Alekse Dejojvica. U septembru iste godine određen je za komesara 2. proleterske divizije, i s njom je učestvovao u oslobađanju Sandžaka. Smenjen je 7. decembra 1943. godine, zbog poraza divizije kod Prijepolja. Posle toga, bio je s 2. i 5. krajiškom divizionom koje su išle u Srbiju do Ibra, i natrag u Crnu Goru, gde se oformila grupa rukovodilaca za Srbiju, koji su od manastira Morače, juna 1944, otišli na Vis. Tu je Penezić izabran u Pokrajinski komitet KPJ za Srbiju i određen za načelnika OZN-e da ide s jednom grupom u Srbiju. S Visa je, početkom jula, otišao u Bari, a odatle avionom u

južnu Srbiju, gde je počeo da formira prve organizacije OZN-e. Iz južne Srbije je prešao u oslobođeno Valjevo, zatim u Arandelovac, pa u Beograd, gde je postao načelnik Odeljenja zaštite naroda za Srbiju.

Na osnivačkom kongresu KP Srbije, maja 1945. godine, izabran je za člana CK KPS, a uskoro izabran u politbiro CK KPS. Na V kongresu KPJ 1948. godine izabran je za člana CK KPJ. Od 1946. do 1953. godine bio je ministar unutrašnjih poslova, a zatim potpredsednik Izvršnog veća Srbije do 1962. godine. Od tada je bio predsednik Izvršnog veća Srbije do pogibije u saobraćajnoj nesreći, 5. novembra 1964. godine, u selu Šopiću, kod Lazarevca.

Odlivkom je s više domaćih i stranih odlikovanja.

Narodnim herojem proglašen je 5. jula 1952. godine. (V. Gl.)

PERAN Josipa VLADIMIR

Rođen je 28. novembra 1922. godine u trgovačkoj porodici u Šibeniku, Hrvatska. Gimnaziju je završio sa odličnim uspjehom. Pripadao je grupi najnaprednijih učenika, te je 1939. godine postao član SKOJ-a. Godine 1940. upisao se na Medicinski fakultet u Zagrebu i sudjelovao u naprednom studentskom pokretu.

Poslije aprilskog rata vraća se u Šibenik i tu ubrzo postaje član KPJ i isključivo radi na pripremama za oružanu borbu. Sa grupom omladinaca upada u talijanski magacin na Šubičevcu i iz njega izvlači oružje, municiju i

trugu vojničku opremu. On je prvi u Šibeniku sadio flaušu mastila na ve.iku Musolonijevu sliku, koju su talijanski okupatori istakli na ridno mjesto u širokoj ulici.

Sredinom avgusta 1941. Peran je stupio u 1. šibenski partizanski odred, koji je imao 31 borca, i istakao se u njegovim prvim borbama na maršu u sjevernu Dalmaciju. Kada je odred bio opkoljen, Petar se našao u grupi koja se uspjela, nakon nekoliko teških borbi i velikih gubitaka, probiti krajem avgusta u oslobođeni Drvar, gdje je ostao sa krajiškim partizanima sve do kraja 1941. godine, kada je po odluci Partije ilegalno upućen u Šibenik na liječenje. To su bile prve neposredne veze između dalmatinskih i krajiških partizana, koja će se kasnije svestrano razviti. Peran i njegovi drugovi su svojom borbenošću u ljudskim odnosom prema stanovništvu stekli povjerenje naroda i boraca u Bosanskoj krajini, što je bio značajan prilog širenju bratstva i jedinstva srpskog i hrvatskog naroda.

Po ozdravljenju, Vladimir iz Šibenika dolazi u sastav Bukovičkog partizanskog odreda. U Devrskama i Ostrovici, početkom februara 1942. Vladimir uništava nekoliko talijanskih saradnika. Ovakv izuzetno inteligentni i napred-

ni mladić, hrabar i odvažan, brzo je osvojio simpatije boraca i ljudi Bukovike.

Nedaleko od Kistanja, Vladimir je 10. marta 1942. likvidirao dvojicu talijanskih fašista, koji su u selu Tišmama pljačkali seljačku imovinu i tom prilikom zaplijeno dvije mašinske puške i dva pištolja. Početkom maja 1942. u napadu 1. čete bataljona „Bude Borjan“ na karabinjersku stanicu u selu Bruškoj, Vladimir je prvi u jurišu na karabinjere, kojom je prilikom poginuo jedan a zarobljeno šest fašista sa dva mitraljeza i ostalom opremom.

Već krajem maja 1942. Vladimir je postavljen za političkog komesara prvog sjevernodalmatinskog bataljona „Buda Borjan“.

Redali su se novi podvizi ovog odvažnog borca. Na drumu Erdevik — Žegar 26. maja sa djelovima 1. čete među prvim borcima je jurišao na talijansku auto-kolonu. Tu je poginuo zloglasni zadarski prefekt Vezio Orazi sa nekoliko oficira i vojnika, a spaljena sva kamiona. Ova akcija imala je veliki uticaj na rasplamsavanje oružane borbe u sjevernoj Dalmaciji. Nekoliko dana kasnije, 4. juna, na cesti Kistanje — Knin, Vladimir je sa 1. i 3. četom ponovo predvodio juriš na talijansku auto-kolonu, kada je uništeno više neprijateljskih vojnika i oficira i zaplijenjeno više oružja i municije. Vladimir nije mirovao. Tri dana kasnije, 7. juna kod sela Macura, ponovno je na čelu 1. čete u napadu na talijansku auto-kolonu, kojom jd prilikom ubijeno preko 250 okupatorskih vojnika. Već po završetku borbe Vladimir se vratio po postolje teškog mitraljeza, kojeg je jedan borac pri odstupanju ostavio na vatrenoj liniji. Istog časa odjeknuo je mitraljejski rafal jednog skrivenog fašiste, koji je pokosio Vladimira Perana. To je bio jedini, ali veoma težak gubitak u ovoj borbi.

Ovaj neustrašivi borac i izvanredni komunist bio je od Štaba sjevernodalmatinskog partizanskog odreda predložen Vrhovnom štabu NOV i POJ za narodnog heroja Jugoslavije još 23. septembra 1942. godine.

Za narodnog heroja proglašen je 22. decembra 1951. godine.

PERC Antona MIRO MAKŠ

Rođen je 2. februara 1912. u Ljubljani. Slovenija.

Posle završene gimnazije, Miro se upisao na Građevinski fakultet u Ljubljani. Pošto je bio iz siromašne porodice s mnogo dece, morao je povremenim radom pribavljati sredstva za studije. Uprkos teškom životu, Miro je uvek bio pun optimizma i omljen među studentima. Na Univerzitetu se Miro ubrzo našao u vodstvu napredne studentske omladine, i

bio jedan od organizatora mnogih akcija.

Godine 1934. primljen je u Komunističku partiju. Kod kuće je držao ciklostilnu partijsku tehniku, jednu od retkih u ono vreme koju policija nije otkrila. Tu je umnožavao ilegalnu partijsku štampu; i pored toga, i dalje je s elanom učestvovao u studentskom pokretu.

Neposredno pred rat, bio je i saradnik vojne komisije CK KPS, i u radu je bio najtešnje povezan s dr Alešom Beblerom, članom vojne komisije. S njim je tesno saradivao i u vreme okupacije na raznim vojnim pitanjima. Pored ostalog, Miro je organizovao skladišta za oružje u Ljubljani i prevoženje tog oružja iz grada.

Avgusta 1941. je otišao u partizane. Postao je komandir Stiške čete, s kojom je izvršio priličan broj smelih i uspehlih akcija. Januara 1942. Miro je došao u Glavni štab slovenačkih partizanskih četa, koji je tada još bio u Ljubljani, da podnese izveštaj i da dobije nova uputstva. U Ljubljani su ga uhvatili Italijani pod tuđim imenom. Nekoliko sedmica bio je u ljubljanskom zatvoru, a Italijani nisu saznali da u rukama imaju dugogodišnjeg komunistu i jednog od prvih partizanskih komandira koga su već tražili. Miro nije priznao svoje pravo ime, i tako je poslan u logor Gonars s falsifikovanom ličnom legitimacijom i izmišljenim imenom.

U logoru se Miro našao među organizatorima ilegalne logorske organizacije. Isto tako je bio i među organizatorima danas već legendarnog bektstva iz logora, 31. avgusta 1942. kad je kroz podzemni rov pobeoig šestnaest ljudi, među njima Boris Kraiger i Miro Perc. Miro je, kao građevinar, izradio precizan plan za kopanje rova, koji se završavao daleko van logora. Bio je i među najmarljivijim kopačima.

Odmah posle bektstva, Miro se priključio primorskim partizanima. Oktobra 1942. preuzeo je dužnost zamenika komandanta 2. bata-

ljona Loškega odreda. Decembra 1942. imenovan je za komandanta 4. bataljona Loškega odreda. 13 februara 1943, kada je formiran Severnoprimorski odred, Miro postaje komandant njegovog 3. bataljona. Sa svojim vojničkim iskustvom, koje je stekao kao pionir slovenačkog partizanstva, vrlo hrabar borac i odličan politički radnik, on je vodio svoj bataljon u mnoge uspešne akcije. Kao dobrom organizatoru i proverenom komunistu, Perc Maksu je, nekoliko meseci kasnije, poveren zadatak da organizuje OZN-u za Slovenačko primorje. Postao je načelnik pokrajinskog štaba OZN-e, i u celom Slovenačkom primorju vaspitao je odličan kadar boraca OZN-e, komunisti i skojevaca, koji su vršili najsmelje akcije. U isto vreme bio je Maks, kako su ga svi zvali, i član Oblasnog komiteta za Slovenačko primorje. Tako je Maksovo ime bilo tesno povezano s vojnim i političkim razvojem Slovenačkog primorja, koji je tada dobio neslućen zamah.

Miro Perc Maks je pao u velikoj poslednjoj nemačkoj ofanzivi, kad je više desetina hiljada esesovaca i pripadnika elitnih nemačkih vojnih jedinica preplavilo Slovenačko primorje. Pao je kao potpukovnik Jugoslovenske armije, 1. aprila 1945, na Vogalcama, dok je u gustom neprijateljskom obruču štito živote svojih saboraca.

Narodni herojem proglašen je 20. decembra 1951. godine. (M. Če.)

PERIČIN Đoke MARKO KAMENJAR

Rođen je 24. marta 1912. godine, u siromašnoj seljačkoj porodici, u selu Grgurevci, Sremska Mitrovica, Vojvodina. Osnovnu školu završio je 1922. u rodnom mestu, i izvesno vreme se bavio zemljoradnjom. Kolarski zanat završio je 1926, i do ustanka 1941. radio u više sela Vojvodine.

Za narodnoslobodilački pokret počeo je da radi prvih dana ustanka, jula 1941, učestvujući u formiranju prvih oružanih grupa u rodnom mestu. Među prvima je stupio u Fruškogorski odred, početkom septembra 1941. Pre stupanja u Odred borio se u mesnim desetinama i učestvovala, 22. avgusta 1941, u organizovanju i bekstvu oko 30 političkih osuđenika iz kazionice u Sremskoj Mitrovici. U KPJ primljen je 15. marta 1942. godine.

Od prvih borbi fruškogorskih partizana isticao se hrabrošću, pa je u narodu postao popularan, a među borcima omiljen. Ustanak u Sremu dobio je vrlo brzo široke razmere zahvaljujući, pored ostalog, poštovanju Marka Peričina, koji je uporno radio na organizo-

vanju njegove masovne baze. Pored naoružanih boraca u dva sremska odreda, najvećih broj Sremaca bio je svakog trenutka spreman da uzme oružje u ruke.

Peričin je u toku rata prošao mnoge borbe i sve dužnosti, od borca do komandanta divizije. Aprila 1942. godine postavljen je na dužnost komandira čete; polovinom iste godine, za komandanta bataljona; marta 1943. za komandanta Fruškogorskog, a zatim Sremskog odreda. Prilikom formiranja 1. vojvodanske brigade, 11. aprila 1943, postavljen je za njenog komandanta. Pod njegovom komandom, ova brigada se istakla 1943, u borbama za odbranu slobodne teritorije Bičaća; u oslobađanju Srebrenice; u borbama na Majevici, oko Brčkog, Tuzle; u Sremu (Grgurevci, Botsutske šume), i ponovo u istočnoj Bosni.

Marta 1944. Peričin je postavljen za komandanta 36. vojvodanske divizije, i na toj dužnosti je ostao do završetka rata. Ova divizija se istakla u borbama protiv Nemaca, ustaša, domobrana i četnika u istočnoj Bosni i u oslobađanju zapadne Srbije i Beograda. Zatim se, kod Umke, prebacuje u Srem i, u sastavu 12. Korpusa, oslobađa: Staru Pazovu, Irig, Rumu i Sremsku Mitrovicu. Kasnije se prebacuje u Bačku, forsira Dunav, oslobađa Opotovac i Mohovo, a u završnim operacijama prodire do Dravograda.

Za veliku hrabrost i umešno komandovanje jedinicama, Peričin je u ratu tri puta pohaľvan naredbom Vrhovnog komandanta. Naročito se istakao u borbama na Fruškoj gori, kod Čardaka, gde je, zahvaljujući njegovoj hrabrosti, razbijena ustaška bojna. U borbi protiv Nemaca kod Dvorca, 1942. godine, iako ranjen, poveo je svoju jedinicu u juriš i bezbedio veliku pobedu nad Nemcima u Botsutskim šumama. Primernu hrabrost pokazao je i u borbi protiv četnika, na Maleševcima, novembra 1942; u napadu na Vlasenicu, 1943; pri forsiranju Drine, septembra 1944,

kao i u svim kasnijim bitkama koje su vodile jedinice pod njegovom komandom.

Posle rata, bio je na dužnosti komandanta divizije i Korpusa. Završio je Višnu akademiju „Frunze“ u SSSR-u, 1947, i Voju vojnu akademiju JNA 1954, posle čega je vršio razne odgovorne dužnosti u JNA. Sada je komandant Glavnog štaba teritorijalne odbrane Vojvodine i aktivan društveno-politički radnik.

Nosioc je Partizanske spomenice 1941. godine i drugih visokih odlikovanja.

Narodnim herojem proglašen je 20. decembra 1951. godine. (M. And.)

PERIĆ Milana BRANKO

Rođen je 20. septembra 1913. godine u Brusniku kod Negotina, Srbija, u seoskoj porodici srednjeg imovnog stanja. Otac mu je poginuo u prvom svetskom ratu, kad je njemu bilo dve godine. Baba je uzela na sebe brigu o njemu, jer mu se majka preudala. Osnovnu školu završio je u rodnom mestu. Iako je bio odličan učenik, zbog loših materijalnih prilika nije mogao da nastavi školovanje. Odrastao je pomažući babi, da bi se nekako prehranili. Voleo je knjige, koje je čitao čuvajući stoku.

Prva saznanja o borbi radničke klase dobio je od geometara, koji su u to vreme premeravali zemljište u njegovom i obližnjim selima. Ta saznanja dopunjavao je knjigama, koje su mu davali njegovi drugovi što su nastavili školovanje.

Poraz bivše jugoslovenske vojske doživeo je na Sipskom kanalu, 6. aprila 1941. godine. Kada je odbrana kanala bila razbijena, Branko se s puškom vratio u Brusnik. U selu je okupio omladinu i govorio joj o potrebi borbe za slobodu.

Posle napada Nemačke na SSSR, stupio je u vezu s Ljubomirovom Nešićem, studentom iz Zajčara, koji je u to vreme bio član OK KPJ za Zajčar i rukovodilac Okružne vojne komisije. Branko je bio zađžen za rad sa seoskom omladinom i da je priprema za učešće u ustanku. U Brusniku je osnovao sokojevsku grupu. Omladinice je upoznao s proglašom CK KPJ, u kojem su svi naši narodi pozvani na ustanak protiv okupatora i domaćih izdajnika. Branko i Ljuba su zajedno radili u selima na pripremama za podizanje oružane borbe.

Kada je, 1. avgusta 1941. godine, formiran Krajinjski NOP odred, za njegovog komandanta postavljen je Branko. U noći između 16. i 17. avgusta 1941. godine odred, koji je brojao 22 borca, napao je žandarmerijske posade u Rajcu, Tamničnu i Brusniku i zaplenio 12 pušaka. Nekoliko dana docnije, između 22. i 23. avgusta 1941. godine, predvođeni koman-

dantom Brankom, partizani su krenuli na varošicu Salaš. Sreski načelnik, komandir žandarmerijske stanice i tri žandarma bili su ubijeni. Partizani su oslobodili dva ranije uhapšena druga, ali su izgubili dva člana štaba odreda. Padom Salaša, ceo srez bio je osloboden. Tada je odred imao 30 naručenih boraca.

Pod Brankovom komandom, odred je izvojevao značajnu pobjedu nad četnicima vojvode Krajinskog, koji je prekršio sporazum, zarobio deo Majdanpečkog odreda i imao nameru da uništi Krajinski NOP odred. U akciji na četnike krenulo je 50 boraca, s komandantom Brankom na čelu. Napad je bio silovit. Jedino se vojvoda spasio bekstvom. Tada su oslobodeni borci Majdanpečkog NOP odreda.

Posle pogibije političkog komesara odreda, Ljube Nešića, 29. septembra 1941. godine, i drugog političkog komesara odreda, Jeremije lića, i zarobljavanja teško ranjenog zamjenika komandanta odreda, Bore Milića Rkmana, u borbama za odbranu Salaša, glavnina odreda — predvođena komandantom Brankom i zamjenikom političkog komesara odreda, profesorom Predragom Kostićem — uspjela je da se izvuče i dohvati planine Deli Jovan. Posle tih borbi, od 158 odred je spao na svega 35 boraca. Njegovo osipanje nastavilo se zbog pogibije i malodušnosti pojedinih boraca. Odred se podijelio na trojke, da bi lakše mogao da preživi neprijateljsku ofanzivu. Ostavši sâm, Branko se priključio 8. četi Kučevskog partizanskog odreda „Senjanin Tadija“. Postavljen je za instruktora čete. Docijnje je postao komandir čete, i s njom je učestvovao u razbijanju nemačko-četničke grupacije kod Rudne glave, oktobra 1941. godine. Svojem puškomitraljezom naneo je velike gubitke neprijateljskim snagama koje su nastupale od Miloševe kule i Gornjana. Učestvovao je i u zauzimanju Donjeg Milanovca. Najveću borbu Brankova

četa vodila je za odbranu Majdanpeka od Nemaca i četnika. Posle povlačenja iz Majdanpeka i razbijanja Zviškog NOP odreda, Branko je s četom manevrisao po selima Boluji, Neresnici... Početkom decembra 1941, četa se povećala na 70 boraca, zauzela je Stig i borila se za oslobođenje Petrovca na Mlavi. U Petrovom Selu Branko je govorio na seoskom zboru i pozvao seljake da im se pridruže. Po najvećem mrazu i smetovima, četa je krenula prema Kladovu. U borbi protiv četnika, oružje je otkazalo zbog velike zime, pa se četa razbila u grupe. U ovom manevrisanju i borbama četa je izgubila polovinu svojih boraca.

Promrzla i desetkovana, četa je stigla nadomak Žagubice, koju su držali četnici Draže Mihailovića. Četnici su im poručili da će ih, na osnovu ranijeg sporazuma, pustiti da prođu kroz njihovu teritoriju i siđu u Žagubicu. Borci su doneli pogrešnu odluku, kojoj se Branko suprotstavljao. U četnički štab su odlazili pojedinačno. Prvo Velimir Markičević, pa onda Branko. Kako je ko dolazio, tako je bio i vezan. Ostale borce četnici su opkolili, razoružali i zatvorili. U zatvoru su ih saslušavali i tukli. Posle su ih sproveli u Kučevu. Iz Kučeva su ih Dražini četnici predali Pečančevim četnicima, u Krepoljnu i Rudnoj glavi. Iz Rudne Glave, Branka su, ruku vezanih lancima, sproveli u Negotin i zatvorili u zatvor Okružnog suda. Četnici su ga svakodnevno tukli i saslušavali. Kad nisu mogli da ga slome, ponudili su mu saradnju. On ih je nazvao izdajicama i zločincima. Osudili su ga na smrt i povelu u rodni Brusnik, da tamo izvrše smrtnu kaznu. Četnici su pitali seljake da li da ga streljaju ili da ga pošalju na robiju. Seljaci su vikali: „Na robiju!“, želeći tako da mu spasu život. Međutim, četnici su ga streljali 18. februara 1942.

Narodnim herojem proglašen je 27. novembra 1953. godine. (Sl. Po.)

PERIĆ Save RATKO

Rođen je 20. oktobra 1914. godine u Pribiju kod Lopara, Tuzla, Bosna i Hercegovina. Potiče iz siromašne seljačke porodice. Osnovnu školu završio je u Pribiju. Izvjesno vrijeme radio je na očetovom imanju, a zatim je postao rudar u Majevičkim rudnicima. Zbog niskih nadnica i teških i primitivnih uslova rada, učestvovao je u više radničkih štrajkova.

Po prirodi smion i otvoren, Ratko se teško mirio s okupacijom zemlje i zavođenjem ustaške vlasti. Oduška svom plahovitom duhu našao je u otkazivanju lojalnosti novom režimu i prihvatanju oružane borbe protiv okupatora. Već u prvim akcijama partizanskih grupa

na Majejici ističe se odlučnošću i izvanrednom hrabrošću. Pripada onoj grupi narodnih boraca-patriota koji se odlikuju svim osobinama dobrog ratnika i omljenog predvodnika masa. U oružanoj partizanskoj borbi Ratko se i politički uzdiže, i već 1941. godine postaje član KPJ. U formiranju Majevičkog partizanskog odreda, borci ga biraju za komandira čete, a nekoliko mjeseci kasnije postaje zamjenik komandanta Odreda.

Poslije napada četnika na Štab majevičkog partizanskog odreda, i pogibije većine njegovog rukovodstva na čelu s Ivanom Markovićem Trcem, komandantom Odreda, Perić preuzima komandu Odredom i uspešno rukovodi borbom protiv četnika. U izvanredno teškoj vojničkoj situaciji, on ne dozvoljava da se Odred rastropi u manje grupe — kako su pojedinci predlagali — nego da gotovo u cjelini prebaci na teritoriju Bircanskog NOP odreda i uključuje u borbe van mjesta nastanka. Time Odred, u stvari, postaje pokretna vojna jedinica.

Od boraca ovoga odreda u selu Drinjači formiran je Udarni bataljon, čiji je komandant postao Ratko Perić. U narednim borbama ovaj bataljon je bilježio nove vojničke uspehe, postao značajan oslonac Glavnom štabu i Pokrajinskom komitetu KPJ za Bosnu i Hercegovinu, i poslужio kao odličan dio za stvaranje 6. istočnobosanske brigade.

U okviru ove brigade, Perić je učestvovao u mnogim borbama. Osobito se istakao u okršaju protiv četničke grupacije na Majejici, novembra 1942. godine, kada je brigada odnijela jednu od najvećih pobjeda u borbi protiv četničkog pokreta. Tada je zarobljeno oko 500, a ubijeno oko 130 četnika. Političke posljedice ove bitke bile su od posebnog značaja za NOP na Majejici i u Semberji.

U proljeće 1943. godine Ratko se nalazi na dužnosti komandanta 2. majevičkog NOP odreda. Poslije njegovog prerastanja u briga-

du, Perić postaje zamjenik komandanta brigade. Učestvuje u teškim borbama na Sutjesci, gdje ponovo bilježi lične i kolektivne podvige. Poslije proboja, postaje komandant 15. majevičke brigade, koju vodi u nove borbe. U vrijeme napada na Tuzlu bio je teško ranjen, ali je poslije djelimičnog ozdravljenja imenovan za komandanta 3. majevičkog NOP odreda. Marta 1944. godine postaje zamjenik komandanta 38. divizije. Bio je vijećnik ZAVNO-BiH-a od 1943. godine.

Poslije rata bio je komandant puka, načelnik štaba divizije i na drugim dužnostima u JNA. Završio je VVA JNA. 1956. godine. Sada živi u Pribroju, kod Lopara, kao general u penziji. Član je Savjeta republike Bosne i Hercegovine.

Dobitnik je nagrade ZAVNOBiH-a.

Nosilac je Partizanske spomenice 1941. i drugih odlikovanja.

Narodnim herojem proglašen je 24. jula 1953. godine (Zd. An.)

PERIĆ Miloša VLADIMIR VALTER

Rođen 1919. u Prijepolju, Srbija. Posle završene osnovne škole, upisao se u Trgovacku akademiju. Zbog lošeg materijalnog stanja, bio je prisiljen da se sâm izdržava i školuje. Posle završene Trgovačke akademije, odlazi u Beograd na Visoku ekonomsko-komercijalnu školu. U vreme kada je bio na službi u Hipotekarnoj banci u Sarajevu, od 1940. godine postao je član Mesnog komiteta Komunističke partije Jugoslavije za Sarajevo. Pre toga je aktivno učestvovao i radio u naprednom radničkom pokretu.

Kada su fašistički zavojevači okupirali Jugoslaviju, Valter je nastavio ilegalno da radi u Sarajevu, da bi ubrzo stupio u Majevički partizanski odred, čiji je komandant postao krajem 1942. godine. Otišao je, zatim, u Zenički partizanski odred, koji se u početku pručio po mnogim uspešnim akcijama. Valter je bio komandant udarnog bataljona. U 6. istočno-bosanskoj brigadi bio je komandant bataljona.

Početakom 1943. godine, upućen je na ilegalni rad u Tuzlu. U ovom gradu, i pored izuzetno teških uslova rada, uspešno je izvršavao sve zadatke.

U leto 1943. godine, rukovodstvo NOP u Bosni i Hercegovini je uputilo Valtera na ilegalni rad u Sarajevo. Tamo je postao sekretar Mesnog komiteta Partije. Kao iskusen borac i dobar poznavalac prilika u ovom gradu, učinio je mnogo da oživi ilegalni pokret. Davao je značajnu pomoć partizanskim jedinicama koje su delovale u okolini Sarajeva. Organizovao je mrežu partizanske obave-

štajne službe. U nekoliko navrata, Specijalna policija pokušavala je da otkrije i uništi ilegalne punktove i sarajevsku organizaciju u celini. To joj, sem retkih slučajeva, nije polazilo za rukom. Valter je još za života postao legenda, kao jedan od najiskusnijih i najhrabrijih obavешtajaca narodnooslobodilačkog rata. Hrabro, veoma inteligentan, pronicljiv i sposoban borac, svaki put je nadmudrivao neprijatelja. Nekoliko puta je po specijalnim dužnostima odlazio na slobodnu teritoriju i u vrhovni štab narodnooslobodilačke vojske i partizanskih odreda Jugoslavije.

Gotovo do kraja rata, do 6. aprila 1945. godine, stajao je na čelu svih akcija ilegalne organizacije u Sarajevu. Poginuo je u završnim borbama za oslobođenje grada. Hrabro, kakav je inače bio celog života, Valter je s grupom boraca čuvao električnu centralu koju su ustaše htele da unište prilikom povlačenja. U ovim borbama, minobacačka granata prekinula je životni put Vladimira Perića. Ostala je legenda o neustrašivom i odvažnom obavешtajcu Valteru.

Narodnim herojem proglašen je 24. jula 1953. godine. (Sa. Kr.)

PERIŠIĆ BRANKO BADŽA

Rođen je 11. avgusta 1923. u Šibeniku, Hrvatska, u siromašnoj radničkoj porodici. Ostao je vrlo rano bez roditelja; općinska uprava smjestila ga je u Sirotinjski dom u Šibeniku, gdje je, brigom osoblja, rastao i završio osnovnu školu. Godine 1935. pošao je iz Doma u Vojno-zanatasku školu „Obilježivo“, u Kruševcu. Školu je završio 1939. godine, a potom je ostao u radnom odnosu u zavodu „Obilježivo“.

U Kruševcu se družio s naprednom radničkom omladinom, pa je radničkom revolucionarnom pokretu prišao vrlo rano. U samom početku istakao se kao vrijedan, aktivan i borben omladinac. Učestvovao je u mnogim akcijama radnika Kruševca. Njegova revolucionarnost je zapažena, pa je rano postao član SKOJ-a. a 1940. godine i član KPJ. Kada je osnovan prvi Okružni komitet KPJ za Kruševac, on je njegov član. Istovremeno je i sekretar Okružnog komiteta SKOJ-a.

Poslije kapitulacije Kraljevine Jugoslavije, kao partijski i skojevski rukovodilac prisustvu-

je sastancima Okružnog komiteta KPJ, kojima iz PK KPJ za Srbiju prisustvuje Mirko Tomić (27. aprila i 3. maja 1941), na kojima se govori o pripremama za ustanak i NOB. Otada, pa do 24. juna 1941, radi vrlo aktivno u svim partijsko-političkim akcijama u Kruševcu u pripremama za organiziranje NOP-a i početak ustanka. 24. juna učestvuje na sastanku na kome je donijeta odluka o osnivanju Rasinskog partizanskog odreda. Kada je odred počeo borbena dejstva, paralelno s njima odvija se borbena aktivnost ilegalnog NOP-a Kruševca. Udarne desetine SKOJ-a, pod vodstvom Perića, vrše niz političko-propagandnih akcija, diverzija i atentata. Njemački okupator i domaći kvizlinzi reagirali su vrlo brzo i energično. Kada je u jednoj akciji zarobljen omladinac Veselin Nikolić, strijeljali su ga, a potom javno objesili u Kruševcu. Teren za borbene akcije omladine Kruševca sve više se sužavao, pa je grupa omladinaca došla u Rasinski partizanski odred. Među njima su bili Branko Perišić, Velizar Stanković i Pane Dukić Limar. Odlazak Perišića iz Kruševca bio je dramatičan, kao i mnogi njegovi borbeni podvizi. Policija je opkolila njegov stan, ali on je, pucajući iz pištolja, uspio da se probije kroz blokadu do odreda.

U Rasinskom partizanskom odredu pokazao se kao vanredno snalažljiv i hrabar borac. Vazio je kao jedan od najboljih puškomitraljeza. Istakao se u mnogim borbama odreda, a naročito u diverzantskim akcijama koje je, kao komandir Omladinske čete, izvodio na pruži Beograd—Niš, a vrlo često i u Kruševcu. Njegova hrabrost došla je naročito do izražaja u borbama za oslobođenje Kruševca, 1941. godine, kada je bombama napao dva njemačka kamiona s vojnicima. Tada je Bađža uništio kamione i ubio više Nijemaca. Januara 1943. upao je u Kruševac, u kome ja bilo oko 2.000 okupatorskih vojnika, i u centru grada ubio nekoliko gestapovaca. Hrabrost je pokazao i mnogo puta docnije, sve dok nije poginuo, u borbi protiv četnika, na Jastrepcu, 19. septembra 1943. godine.

Narodnim herojem proglašen je 5. jula 1951. godine. (G. J.)

PEROVIĆ Savka PUNIŠA

Rođen je 5. maja 1911. godine u Šobajčićima, Danilovgrad, Crna Gora.

Gimnaziju je završio u Nikšiću. Posvirao je na Pravnom fakultetu u Beogradu. Odmah posle upisa na Pravni fakultet, uključio se u borbu naprednog studentskog pokreta i postao jedan od najpoznatijih i najmiljenijih studenata Beogradskog univerziteta. Godine 1933. postao je član KPJ. Kao istaknuti partijski radnik, biran je za člana Univerzitetskog komiteta KPJ, kao i za predsednika studenata-komunista u Radnom odboru Ujedinjene studentske omladine.

Pripadao je onoj generaciji studenata koji su bili aktivni učesnici i organizatori mnogih studentskih akcija i demonstracija u predratnom revolucionarnom studentskom pokretu.

U studentskim demonstracijama, februara 1935. protiv osnivanja koncentracionog logora u Višegradu, bio je uhapšen i zatvoren u Glavnjaču. U ovoj čuvenoj beogradskoj „mučionici“ bio je podvrgnut policijskoj torturi, a zatim prebačen u zatvor na Adi Ciganilji. U zatvoru se držao nepokolebljivo i hrabro. Zbog nedostatka dokaza, bio je oslobođen.

Posle izlaska iz zatvora, s većim žarom nastavio je rad u revolucionarnom pokretu: u štrajku studenata Beogradskog univerziteta, 1936. godine, kao i u demonstracijama 14. decembra 1939. na ulicama Beograda pod parolom „Za mir, hleb i slobodu“, i tada je ponovo uhapšen i izveden pred Sud za zaštitu države, ali, zbog nedostatka dokaza, i ovog puta je bio oslobođen.

Pored revolucionarnog rada u studentskom pokretu, neumorno je i pisao. Još kao

srednjoškolac u nikšićkoj gimnaziji, učestvovao je u radu literarne družine. Njegovi radovi objavljivani su u dačkim i omladinskim listovima. Na Univerzitetu bio je jedan od urednika omladinskog časopisa „Mlada kultura“. Njegovi tekstovi štampani su i u listovima „Narodni student“ i „Mladost“.

Posle okupacije Kraljevine Jugoslavije, Puniša Perović, organizacioni sekretar Mesnog komiteta KPJ za Danilovgrad, radi na organizovanju ustanka. I kao politički rukovodilac i kao borac istakao se u julskom ustanku 1941. godine. Radio je na reorganizovanju

partizanskih jedinica, razvijanju političkog rada u narodu i razbijanju uticaja petokolonaša.

U jesen 1941. godine, po odluci PK KPJ, upućen je u Hercegovinu. Do januara 1942. radio je kao član Okružnog komiteta KPJ za Istočnu Hercegovinu. To je vreme napora Partije da ustanak u ovoj oblasti dobije masovni karakter, vreme stvaranja partizanskih bataljona i njihovih brojnih uspešnih akcija i borbi. Otuda je, januara 1942. imenovan za sekretara Okružnog komiteta KPJ za Foču. Gotovo pet meseci uporno je radio na stvaranju i učvršćivanju partijskih organizacija, na obnavljanju i razvijanju ustanka, na stvaranju partizanskih i dobrovoljačkih jedinica.

Kada je, juna 1942. godine, formirana 5. proleterska (crnogorska) brigada, odlukom CK KPJ imenovan je za rukovodioca Politodela ove jedinice.

Radio je na učvršćivanju partijske i sjevske organizacije, na učvršćivanju brigade kao kolektiva i njenom političkom i vojnom angažovanju. U tom periodu brigada je imala veoma značajne poduhvate, među kojima i marš — proboj od Zelengore u Drine do Prozora.

Od jeseni 1942. do maja 1943. godine bio je, prvo, rukovodilac Politodela 4. proleterske,

a zatim 2. proleterske brigade. U tom periodu, ove poznate jedinice imale su teške zadatke: stvaranje i odbrana slobodne teritorije, razbijanje „pete kolone“ i borba s jakim okupatorskim snagama u zapadnoj Bosni i Dalmaciji, borbe na Neretvi, u Hercegovini, Crnoj Gori i Sandzaku, pa u V neprijateljskoj ofanzivi... Kao istaknuti partijski radnik, kao rukovodilac koji je veoma uspešno obavljao njemu poverene funkcije, 1943. godine upućen je na dužnost u Pokrajinski komitet KPJ za Crnu Goru i Boku. Na toj dužnosti ostao je do oslobođenja zemlje. Bio je rukovodilac Agitpropa PK KPJ. Kao istaknut društveno-politički radnik, izabran je za poslanika Crnogorske antifašističke skupštine narodnog oslobođenja, a kasnije za ministra u vladi Crne Gore.

Posle odlaska iz Crne Gore, obavljao je istaknute funkcije u Federaciji. Do 1948. godine bio je predstavnik CK KPJ kod CK SKP(b) u Moskvi.

Posle povratka u Beograd, bio je direktor partijske škole CK KPJ „Đuro Đaković“, pomoćnik ministra prosvete Savezne vlade i predsednik Komiteta za visoko školstvo. Bio je direktor i glavni urednik lista „Borba“, a zatim direktor Instituta za međunarodni radnički pokret. Više puta biran je za narodnog poslanika Savezne skupštine. Za člana CK SKJ biran je na VI i VII kongresu Saveza komunista Jugoslavije. Više godina nalazio se na dužnosti potpredsednika Savezne konferencije SSRNJ (do 1969).

Perović je objavio više publicističkih tekstova na teme NOR i revolucije. Autor je niza zapaženih publikacija: „Četnički zločini u svetlosti dokumenata“, „Sa srpskim proleterima“, „S 2. proleterskom“, „Na teme dana“, „Julske vatre“, „Ratni motivi“, „Problemi saradnje u međunarodnom radničkom pokretu“ i „Savremeni međunarodni radnički pokret“, kao i obimno delo u dva toma „Pregled istorije međunarodnog radničkog pokreta.“

Član je Saveta Federacije i rezervni pukovnik JNA. Nosilac je Partizanske spomenice 1941. Ordена narodnog oslobođenja i drugih visokih odlikovanja.

Narodnim herojem proglašen je 27. novembra 1953. (D. Bo.)

PERVIZ Osmans IBRAHIM

Rođen je 1902. godine u Mutniku, Cazin, Bosna i Hercegovina.

Život Ibrahima Perviza je život radnika-borca. Radio je kao rudar u Trepci i Zenici. Rano se opredelio za revolucionarni radnički pokret, i izrastao u vrsnog organizatora mnogih

akcija radnika: štrajkova, demonstracija... Zbog toga je hapšen, zatvaran, proganjan, otpuštan s posla. Član Partije postao je 1935. godine. Po direktivi Partije, 1938. godine došao je u Zenicu.

U obnovi zeničke partijske organizacije, koja 1940. godine ima oko 30 članova, značajna je uloga Ibrahima Perviza. Aktivan i disciplinovan, ugledan, dao je značajan doprinos učvršćivanju partijske i skojevske organizacije i borbi protiv frakcionaštva u Zenici. Zahvaljujući pravilnoj liniji rukovodstva zeničke partijske organizacije i, naročito, radu istaknutih komunista, među kojima je i Perviz, Partija je ostvarila preovlađujući uticaj u URS-ovim sindikatima i Radničkom domu. Kao ugledan radnik, Perviz je izabran u upravu Podružnice rudarskih radnika, a potom i upravu Radničkog doma. Zaslugom komunista, došlo je do preorijentacije rada u ovim institucijama, pa

sti, ukazuje na perspektive borbe.

Perviz je jedan od najaktivnijih članova (tada već brojno i kvalitetno znatno oslabljene) zeničke organizacije u pripremanja za ustanak. U veoma složenoj situaciji, koja je nastala zbog postavljanja velikih vojnih i političkih zadataka zeničkoj organizaciji (diverzija i napad na neprijatelja u gradu), zbog činjenice da je neprijatelj, prodorom u redove Partije u ovom gradu, već ozbiljno oslabio njenu akcionu sposobnost, kao i zbog povaja oportunitizma, Perviz je do kraja ostao dosledan i uporan u borbi za liniju KPJ. Zbog toga je bio određen za komesara Zeničkog partizanskog odreda.

Istrajavajući na izvršavanju postavljenih zadataka, Perviz je, 5. avgusta 1941, ušao u Zenicu. Iako je posle dolaska u grad saznao da su u uhapšene dve grupe komunista i da policija traži za njim, nije htio da napusti grad dok ne izvrši zadatke: proverava rad na izvršenju diverzije, daje naloge da se ona izvrši i obaveštava o prihvatanju diverzanzata. Pošto je čovek, određen da izvrši diverziju u Zenici, bio ustaški agent, ustaše su nastavile da hapse. Na mesto gde je trebalo, 6. avgusta, da se s Pervizom sastanu drugi koji će izići iz grada, stigle su ustaška policija i žandarmerija.

Perviz je tek tada shvatio da je reč o izdaji. Svojoj grupi je odredio i pravac i način povlačenja, a sam je prihvatio neravnopravnu borbu. Pucao je sve dok je imao municije i svojim drugovima omogućio izvlačenje. Ranjen, da ne bi živ pao ustašama u ruke, izvršio je samoubistvo.

Narodnim herojem proglašen je 24. jula 1953. godine. (Red.)

pošao u ličko-lužinski partizanski logor na Bitoraju. Poslije jedne akcije, Zdenko se vratio u logor i, po običaju, naslorio se na jelu. Pogled je uperio negdje u daljinu, a oči su mu odjednom dobile tvrd izraz. „Vidi Zdenka, gleda kao jastreb“, rekao je u šali jedan stariji drug. Zdenko je od tada nosio svoj partizanski nadimak „Jastreb“.

U borbi kod Litorica, krajem svibnja 1942, osobito se istakao mitraljezac Delničke čete, Zdenko Petranović Jastreb. On se sa svojim mitraljezom prebacivao s jednog krila na drugo, tako da je neprijatelj dobio dojam da ga napadaju mnogo jače snage nego što su, u stvari, bile.

U sastavu 3. bataljona „Goranin“ Primorsko-goranskog NOP odreda bila je i Omladinska četa. Komandir čete je bio Zdenko Petranović Jastreb. Prva njegova samostalna akcija bio je napad na posadu od 25

su se na dnevnom redu našla pitanja od interesa za radnike.

Kao sekretar jedne od osnovnih partijskih organizacija u Zenici, tokom 1940. godine Perviz je dao doprinos važnim akcijama KPJ u ovom gradu: stavljanje sportskih organizacija pod uticaj Partije, stvaranje Društva inženjera i tehničara, sprečavanje otpuštanja iz Željezare, obračun s ljoticvcima. Sve do aprilskog rata, radio je na pripremama i sprovođenju izbora za radničke poverenike, učestvovao u akcijama protiv „Kulturbanda“, u borbi protiv pristupanja Jugoslavije Trojnom paktu...

Posle aprilskog sloma Kraljevine Jugoslavije, u Bosni i Hercegovini kvislinzi stupaju na političku scenu i pičinju masovne zločine. U teškoj situaciji, Perviz je jedan od najborbenijih i najrevolucionarnijih komunista zeničkog kraja. Njegova zasluga su akcije koje zenička organizacija tada izvodi: politički se odupire širenju ustaške organizacije i radu njene via-

PETRANOVIĆ ZDENKO JASTREB

Rođen je 8. travnja 1919. u Delnicama, Hrvatska. Radio je kao trgovački pomoćnik u Sušaku. Učestvovao je u demonstracijama koje su organizirane u Sušaku protiv Hitlerovog porobljavanja Čehoslovačke. Zbog učešća u demonstracijama bio je zatvoren.

Kapitulaciju Jugoslavije i okupaciju zemlje dočekao je u Sušaku. Tada se počelo šaputati po gradu da se otpor nastavlja i da su svi rodoljubi pozvani u borbu za oslobođenje. Zdenko se sjetio razgovora s bratom koji se u Delnicama, preko društva esperantista, upoznao s delničkim komunistima i njihovim ciljevima. Došla je jesen, i Zdenko se odlučio. Otišao je bratu u Delnice i povezao se s članovima KP. Priključio se grupi novih boraca i otišao u partizane. Delnička četa je bila napadnuta, pa je Zdenko s grupom boraca

italijanskih vojnika, smještenu u lугarskoj kući na Praprotu. Jastrebova četa se, u ranu zoru, približila lугarskoj kući i iznenada krenula u jurš. Svih 25 italijanskih vojnika je zarobljeno.

Krajem lipnja 1942. slovenačke partizanske jedinice su zatražile pomoć 2. primorsko-goranskog NOP odreda. Preko rijeke Kupe je upućena Omladinska četa, na čelu sa Zdenkom Petranovićem. Uz pomoć jedne čete slovenačkih partizana, 21. lipnja 1942. Zdenkova četa napala je neprijateljsko uporište u Banjoj Loki. Borba je trajala gotovo cijeli dan. Zdenko je sa svojom četom potisnuo neprijatelja. Jurišao je na mitraljesko gnijezdo i uspio zaplijeniti mitraljez. Upao je, zatim, u konjušnicu, uzeo mazgu, natovarao na nju mitraljez i predao je kuriru.

Kolona neprijateljskih tenkova kretala se prema Banjoj Loki. Partizanske jedinice su se povukle. U borbi je poginuo Zdenko Petranović Jastreb, jedini borac. 2. odreda koga je do

tada povalio Štab Pete operativne zone Hrvatske.

Narodnim herojem proglašen je 20. prosinca 1951. godine. (A. Gl.)

PETROV Dušana OLGA

Rođena je 1. decembra 1920. godine u Barandi, Pančevu, Vojvodina. Potiče iz siromašne seljačke porodice. Školovala se u Vršcu u teškim materijalnim uslovima, i juna 1940. godine, završila učiteljsku školu. U to vreme pomagala je slabijim učenicima, da bi zaradila sredstva potrebna za život. Ovdje, u školi, imala je prilike da se upozna s članovima Partije i SKOJ-a, jer je vršačka Učiteljska škola imala bogatu revolucionarnu tradiciju. Za Olgu Petrov, to je bila povoljna mogućnost da dođe do literature i štampe u kojoj je našla istine i putokaz kojim putem valja da pođe. Za siromašnu, ambicioznu i odličnu mladu učenicu, komunisti su postali uzor, i ona je svim svojim silama težila da i sam sama bude spremna da se svrstava u te revolucionarne redove. Olga je bila aktivna u svim akcijama učenika, radila je u đačkoj družini „Uzajamnost“, delovala je u mnogim literarnim družinama u školi i okolnim mestima, i isticala se uspešnim literarnim radovima. Osvajala je redovno prve literarne nagrade, a 1940. godine čak i sve tri prve.

U SKOJ je primljena krajem 1938. godine, i bila je do kraja školovanja jedan od rukovodilaca ove organizacije u školi. U tom vremenu, to je bila jedna od najaktivnijih organizacija Skoj-a u Vojvodini. Olga je saradivala s Borislavom Petrovim, koji je 1940. godine bio sekretar Pokrajinskog komiteta SKOJ-a i organizator partijske tehnike u južnom Banatu. U junu je bila otkrivena kada je spakovala partijski materijal da bi ga sklonila ispred policije, koja je izvršila provalu u organizaciju i hapsila komuniste. Bila je uhapšena i Olga, ali su je, na intervenciju nastavnika, pustili da se brani se slobode, jer je bila pred maturom. Položila je dvostruki ispit: maturu s odličnim uspehom, a na sudskom procesu svojim pametnim i hrabrim držanjem. Bila je oslobođena optužbe. Dobila je najvišu školsku nagradu, ali i iskrena čestitanja svojih drugova i drugarica, koji su je primili za člana Komunističke partije.

Svoje prvo učiteljsko mesto dobila je u Barandi. Tada se i udala, za mladog i poletnog revolucionara Borislava Petrova. Pošto je sa suprugom radila i u partijskoj tehnici, imala je pri ruci sav partijski propagandni i teorijski materijal, što je Olga pomno proučavala i osposobljavala se za idejno-politički rad. Bila je izabrana za člana Mesnog komiteta SKOJ-a

u Pančevu, koji je ujedno vršio i dužnost Sreskog komiteta. Često je putovala u Novi Sad kao specijalni kurir između Okružnog i Pokrajinskog komiteta. Jednom prilikom bila je i uhapšena.

U periodu priprema za ustanak, Olga Petrov se nalazi u redovima najaktivnijih komunističkih Bata: Zadatok je dobijala neposredno od članova Okružnog komiteta, odlazila na mnoge partijske i skojevske sastanke, organizovala prve saboteže na palenju žito, na železnici, u radionicama. Bila je smela, prodorna i odlučna, izvršila je svaki zadatok uprkos teškim uslovima i mnogobrojnim opasnostima. Naročito posle julske akcije Prvog vojvodanskog partizanskog odreda, izvedene nedaleko od Pančeva, policija je organizovala hajke, hapsila sve koji su bili sumnjivi, odvodila ih u pančevački logor „Svilara“ i stavljala na muke, da bi prodrla u organizacije i razbila ih.

Noću, 21. oktobra, Olga Petrov je bila na važnom sastanku u Crepaji. Policija je opkolila zgradu u kojoj se nalazila s drugovima. U borbi, Olga je bila dosta teško ranjena, ali se hrabro probila iz opsade i sklonila u Barandu. Međutim, hrabra devojka je izdajom bila otkrivena i uhapšena. Policija nije znala koga ima u rukama, a Olga Petrov nije htela da im kaže ni svoje ime.

Predata je u ruke zloglasnom Špileru u Petrogradu. Podvrgnuli su je najtežim mukama. Vešali su je za kosu, pekli meso na nogama, povredili stare rane, ucenjivali je i ponižavali. Olga je, zadržavajućom hrabrošću, sve to izdržala. U vreme istrage, u svojoj ćeliji, umočila je prst u sopstvenu krv i napisala na zidu: „Ponosno umirem za KPJ“. Na zahtev Gestapoa, prebačena je u Beograd, i ponovo teško mučena. Jedino što su njeni istesnici u banjičkom logoru od nje saznali bilo je: „Da, ja sam Olga Petrov, volim svoju domovinu i

svoj narod iznad svega. Borila sam se za slobodu, i ona će doći!”

Devetog maja 1942. godine, ponosita i hrabra devojka bila je izvedena na streliste u Jajincima. Umrla je hrabro i ponosito, kao što je živela i borila se.

Narodnim herojem proglašena je 27. novembra 1953. godine. (D. Mo.)

PETROVIĆ Petra ADAM GIGAC

Rođen je 17. aprila 1913. godine u selu Veliki Gradac, Glina, Hrvatska. Potiče iz siromašne seljačke porodice. Kao dijete ostao je bez oca i majke, pa je živio s djedom, bakom i stričevom dvanaestočlanom porodicom. Kako je morao čuvati stoku, jedva je uspio završiti tri razreda osnovne škole. S 13 godina odlazi od kuće, i zapošljava se na plani u Dodušima.

Skraćeni vojni rok od 9 meseci služi 1937, u Prizrenu. Vraća se u selo, gdje na svega tri jutra zemlje zasniva porodicu, ali ga siromaštvo tjera na posao sezonskog radnika i nadničara.

Aprila 1941, u Sisku, u rezervi, saznaje o zločinačkoj ustaškoj organizaciji, doživljava rasulo stare jugoslovenske vojske i s mađarske granice — preko Daruvara, Grubišnog polja. Siska — uspejva doći do Petrinje, gdje mu „Mačekova zaštita“ oduzima vojnu opremu i oružje. Iz pritvora u Petrinji, Gigac je pobjegao, i preko Banskog Grabovca došao u selo.

Kako su ustaše još prije ustanka počele masovna zvierstva nad srpskim narodom Banije, Gigac se sklanja u obližnju šumu Andelina kosa, kao i mnogi drugi muškarci, i tek povremeno navraća kući. Prije akcije partizana Vasilja Gačeše na neprijateljsko uporište Banski Grabovac, 23. jula 1941., Petrović učestvuje u obrani svoga sela od ustaških nastupaja; 10. avgusta 1941, kada Vasilj Gačeša s grupom ustanika prolazi kroz njegovo selo, Adam stupa u Gačešin odred. Već u prvim akcijama ističe se Gigac; posebno je zapažen u borbama s ustašama kod sela Maje, gdje zarobljava karabin s 60 metaka. U oktobru 1941, postaje desetar. Tri puta učestvuje u borbi s ustašama na Zrinju; posebno je zapažena njegova smjelost, kao komandira vođa, u napadu na ustašku posadu u Dodošima, gdje na čelu grupe bombaša uništava veliku grupu ustaša koja je došla da ubija i pljačka u selu. Hrabri komandir, uabcivši bombe u jednu kuću, uskače u nj i ubija dvojicu poznatih krvnika.

Slijedi napad na žandarmerijsku stanicu u Kraljevcima, u kojem ima zadatak da napadne općinsku zgradu koju je čuvalo nekoliko

stražara. Gigac je upao u zgradu i ubio dvojicu neprijateljskih vojnika, pa iz nje uspio iznijeti dvije puške, 3 pisane mašine i drugi kancelarijski materijal.

Kao voda bombaške grupe, Petrović je iznenadno upao u željezničku stanicu Bačuga, gdje je ubio 6 ustaša, a petoricu zarobio. Zatim upada u prostorije petrinjskog vodovoda, prethodno ubijajući stražare, i zarobljava 13 domobrana, dvojicu ustaša, i zaplenjuje 11 pušaka i puškomitraljez.

U KPJ primljen je 17. aprila 1942. On je već tada poznat svim borcima i narodu Banije po smjelim akcijama i junaštvu. Na cesti Novi—Krupa, Adam pokazuje osobitu smjelost i junaštvo, kad s jednim borcem pretičava brisani prostor i dolazi do samog ustaško-

-domobranskog utvrđenja. Dok je grupa boraca s raznih strana pucala na utvrđenje, Gigac se odjednom pojavio pred neprijateljskom posadom, rekavši im da su opkoljeni i da se predaju. Vidjevši ga pred sobom, tako sigurna, pokazali su bijelu maramicu: 50 domobrana i ustaša je zarobljeno, sa svom ratnom spremom. Od tada, Gigac kao komandir 1. čete 1. bataljona 1. banijskog partizanskog odreda učestvuje u nizu akcija.

Petrović je primjerom učio borce hrabrošću, vodeći brigu o svakom pojedincu. On je primjer sposobnog komandira, zato ga borci vole i cijene.

Kako je ustaško-domobranska posada u Banskom Grabovcu bila velika prepreka u širenju slobodnog područja, domišljati komandir Adam Petrović preobukao je dva voda partizana u domobranske uniforme, i ušao od sela Bačuge u ovo snažno utvrđenje. Tada je zarobio 60 ustaša i domobrana, sa svom ratnom spremom. Zbog blizine drugih neprijateljskih uporišta, Gigac nije uspjelo uništiti bunker i zgradu Sokolskog doma u kojem je neprijatelj bio utvrđen, ali je to učinio već toga

dana navečer, s desetinom partizana.

U Ravnom Rašću sâm ulazi u zgradu neprijateljskog utvrđenja, rukama hvata stražara i zarobljava 27 domobrana i ustaša. Slijede akcije operativnog oficira Adama u štabu 3. bataljona 16. brigade 7. divizije, na Hrvatskom Čuntiću i na Lebrnici, iznad Bosanskog Novog, gdje zarobljava 200 domobrana i ustaša, i 3 Nijemca s većom količinom oružja i municije. U borbama 7. banijske divizije, od Klasićna i Brubnja, Adam vodi usputne borbe do Prozora, a zatim učestvuje u svim bitkama s njemačkim, ustaškim i četničkim snagama u četvrtoj i petoj neprijateljskoj ofanzivi. Veliki junak Banije svjedok je i stradanja svog naroda koji je bio na putu s divizijom. Poslije povratka na Baniju, Gigac je komandant bataljona u 2. brigadi 7. banijske divizije. Učestvuje u svakodnevnim akcijama divizije, a posebno junaštvo pokazuje u borbi, marta 1944, kod Sarenog mosta, blizu Kostajnice. Hrabri komandant, puzeći, došao je na dvadesetak metara od dvojice njemačkih oficira, kao prethodnice, i uspio ih ubiti. Međutim, u brzom naletu Čerkeza je teško ranjen. Ostao je sâm, teško ranjen. Imao je samo revolver s dva metka. Otkočio ga je, s namjerom da se ubije ako bi pošli prema njemu. Nije im htio pasti živ u ruke. Kad je čuo riječi drugova, znao je da je spasen. Otpremljen je u partizansku bolnicu, u selo Žirovac. Iako još nezacijeljenih rana, poslije svega 15 dana liječenja, otišao je u bataljon. Ponovno je ranjen kod Sunje, u selu Mala Građuša, i otpremljen u partizansku bolnicu Debelo brdo, kod Brestika, a onda u oslobođenu Glinu, gdje mu je noga amputirana. Tako se Adam Petrović morao zauvijek oprostiti od svog bataljona. Do kraja rata aktivno radi u Općinskom narodnooslobodilačkom odboru Mali Gradac.

Poslije oslobođenja, radi u drštvenopolitičkim organizacijama općine i kotara Glina. Predsjednik je općinskog odbora SUBNOR-a i rezervnih vojnih stariješina. Živi u Glini, i član je odbora SUBNOR-a Hrvatske. Pored Ordена narodnog heroja i Partizanske spomenice 1941, odlikovan je s više odlikovanja i priznanja.

Narodnim herojem proglašen je 24. jula 1953. godine. (Du. Za.)

PETROVIĆ Laze DRAGOLJUB RADE

Rođen je 18. decembra 1919. godine u Petrovcu, kod Leskovca, Srbija. Živeo je u svom selu i bavio se zemljoradnjom, i već kao mladić kretao se u društvu naprednih srednjokošaka. Tako je stekao prva znanja o naprednom radničkom pokretu, dobio literaturu i

postao simpatizer KPJ.

Posle kapitulacije, učestvovao je u raznim akcijama koje je organizovala Komunistička partija, prenosio partijsko-propagandni materijal, učestvovao u spaljivanju opštinskih arhiva, pisanju i lepljenju parola.

Jula 1941. godine postao je član SKOJ-a, i sa svojom skojevskom grupom učestvovao, polovinom oktobra 1941. godine, u napadu na četnike u selu Lapotincu, u Leskovačkom srezu. U toj borbi razoružano je 16 četnika i zaplenjen jedan puškomitraljez, 13 pušaka, 14 pištolja i nešto municije. To je bila prva Petrovićeva borba. Tada je stupio u Jablanički odred i učestvovao u oslobađanju Lešana, Vlasotinaca i drugih mesta. Novembra 1941. godine primljen je u članstvo KPJ.

Krajem decembra postao je komandir čete u Jablaničkom odredu, potom pomoćnik političkog komesara bataljona u Prvom južnomoravskom odredu, zatim pomoćnik političkog komesara odreda i, istovremeno, član Sreskog komiteta Partije. Prilikom formiranja 2. južnomoravske brigade, 1943, postaje pomoćnik političkog komesara te brigade, istovremeno i član Okružnog komiteta Komunističke partije Jugoslavije za Leskovec. Od marta 1944. godine bio je politički komesar Operativnog štaba južnomoravske operativne zone, prvi politički komesar 21. srpske udarne divizije, a od jula iste godine zamenik komandanta te divizije.

Kao politički i vojni rukovodilac, učestvovao je u svim borbama njegove jedinice, i četiri puta je teško ranjen.

S prvim oficirima Narodnooslobodilačke vojske Jugoslavije, novembra 1944. godine upućen je na školovanje u Sovjetski Savez, gde je završio Višu vojnu akademiju „Vorosi-lov“, a kasnije i Višu vojnu akademiju JNA.

Posle rata, bio je na raznim odgovornim dužnostima u JNA. Najpre je bio komandant divizije, zatim komandant korpusa i načelnik

Uprave pešađije u Državnom sekretarijatu za narodnu odbranu. Krajem 1960. godine preveden je u rezervu, u činu general-pukovnika.

Sada živi u Beogradu, i aktivan je društveno-politički radnik: član je Predsedništva SUBNOR-a Srbije, član Predsedništva SSRN Srbije i član CK SK Srbije.

Delegat je Društveno-političkog veća SR Srbije i predsednik Zajedničke komisije oba veća Skupštine SR Srbije za narodnu odbranu.

Nosilac je Partizanske spomenice 1941. i drugih visokih odlikovanja.

Narodnim herojem proglašen je 20. decembra 1951. godine. (M. And.)

PETROVIĆ Srbina DRAGOSLAV GORSKI

Rođen je 10. marta 1919. godine u Nišu, Srbija. Posle velike mature, stupio je, 1937. godine, u nižu školu Vojne akademije, koju je završio 1940, u činu konjičkog potporučnika.

U NOP se uključio od početka NOB-e, u Nišu, gde je, po direktivi KPJ, izvršavao veoma odgovorne zadatke. Njihova kuća bila je jedan od punktova Partije u ovom gradu. Posle jedne provala, krajem novembra 1941. godine, morao je da napusti grad i dođe u Toplički partizanski odred, na Pasjaču. Bio je najpre borac-puškomicar izlazeći u Pasjačku četi, a zatim deseter u posebno formiranoj četi Topličkog odreda, koja je, od 15. decembra 1941. do 9. januara 1942, držala Prokuplje. Ponovo je u Pasjačkoj četi, kao komandir voda, sve do polovine aprila, kada je primljen u KPJ. Ubrzo, s grupom boraca iz Pasjačke čete prebacuje se na Veliki Jastrebac. Postavljen je za komandira Malojastrebačke čete, i na toj dužnosti ostao kratko vreme, jer je 1. maja imenovan za komandanta Rasinskog partizanskog odreda. Na ovoj dužnosti ostao je do 7. jula, kada je postavljen za komandanta Kopaoničkog odreda „Todor Miličević“, formiranog od delova Rasinskog i Topličkog partizanskog odreda i Rudarske čete bivšeg Kopaoničkog odreda. Zadatak ovog odreda bio je da se probije na Kopaonik i Ibarsku dolinu, i nastavi borbe protiv neprijatelja na ovom području. Odred je uspeo da se, posle višednevnih borbi, probije čak do Golije, da bi se, pod pritiskom nadmoćnijih neprijateljskih snaga, krajem jula morao da vrati ponovo na Veliki Jastrebac, gde je i rasformiran.

Gorski se ponovo vraća na dužnost komandanta Rasinskog partizanskog odreda, i na toj dužnosti ostaje sve do oktobra 1943, kada je postavljen za komandanta oficirskog

kursa u Dobroj Vodi, u Jablanici. U drugoj polovini novembra 1943. godine postavljen je za komandanta 2. južnomoravske (4. srpske) brigade. U to vreme je bio i Komandant Operativnog štaba II, III i IV Južnomoravske brigade i Južnomoravskog odreda do početka marta 1944. g. Od polovine marta, do formiranja prvih divizija u južnoj Srbiji, bio je na dužnosti načelnika Štaba Južnomoravske operativne zone, zatim načelnika Štaba 21. divizije, nešto kasnije na istoj dužnosti u 25. diviziji, do polovine oktobra 1944, kada odlazi za komandanta grada Niša, a potom za zamenika komandanta Beograda.

Posle rata bio je komandant konjice JNA, načelnik Katedre vojne geografije VVA, načelnik Vojno-geografskog instituta JNA i pomoć-

nik načelnika Generalštaba. Završio je VVA i, na Prirodnomatematičkom fakultetu geografski.

Kao borac i rukovodilac u Topličkom partizanskom odredu, i u celom NOR, Gorski se isticao hrabrošću, požrtvovanošću, odgovornošću i disciplinom u izvršavanju zadataka. On je preuzeo dužnost komandanta Rasinskog partizanskog odreda u najtežem periodu NOP-a u južnoj Srbiji, kada se NOB nalazila u stanju stagnacije i oseke. Partizanske jedinice u ovom delu Srbije morale su da vode borbe za fizički opstanak. Istorijska je činjenica da je Rasinski odred, pored Topličkog partizanskog odreda, jedini u Srbiji uspeo da održi kontinuitet NOB-e u njenim najkritičnijim danima, od aprila do oktobra 1942. godine. Ova dva odreda su predstavljala glavne nosioce NOB-e u južnoj Srbiji u tom periodu. Ovaj momenat u velikoj meri je predodredio povoljan tok razvoja NOB-e u ovom delu Srbije od početka 1943. godine. Ni najjače neprijateljske ofanzive nisu uspele da razbiju i unište ova dva odreda.

Snalajljivošću, hrabrošću i organizatorsko-rukovodilačkim sposobnostima, Gorski je

doprineo mnogo da Rasinski partizanski odred prevlada najveća iskušenja neprijateljskih ofanziva u Kruševačkom okrugu u toku leta i jeseni 1942. godine. Doslednom i veštom primenom taktike manevra, uspeo je da izvuče odred iz neprijateljskih obruča u vreme velike bugarske ofanzive, u junu, na Velikom Jastrepcu, i višednevne ofanzive kvilinskih jedinica, pod rukovodstvom Neđićevog ministra unutrašnjih poslova Ačimovića. Dovodi odred u pozadinu, gde izvodi diverzantske akcije na pruzi Stalač—Niš, napada žandarmerije i četnike, pali opštinske arhive i održava zborove i konferencije po rasinskim selima.

Za relativno kratko vreme, u svakodnevnim borbama protiv brojnih neprijatelja, Rasinski partizanski odred, pod komandom Gorskog, izrastao je u vojnički čvrstu, disciplinovanu i dobro organizovanu jedinicu, sposobnu da izvršava veoma složene zadatke. U ovom periodu, odred je brojčano narastao, moralno-politički očvrstnuo i akciono osposobljen.

Gorski je organizator mnogih uspešnih akcija Rasinskog odreda 1942. i 1943. godine u Kruševcu i okolini. Pod njegovom komandom, jedna četa Rasinskog odreda i vod čete Jastrebačkog bataljona organizovali su uspešnu zasedu kod sela Čelije jednoj nemačkoj jedinici, koja se kretala od Kruševca ka Brusu. U borbi je ubijeno 13 Nemaca, a 9 zarobljeno. U prvoj borbi 2. južnomoravska brigada, pod njegovom komandom, razbila je, krajem novembra, bugarski bataljon, kod sela Velika Plana, u Toplici. U svojstvu komandanta Operativnog štaba, s uspehom je rukovodio borbama protiv četnika kod sela Kosančića, u Pustoj Reci, 15. decembra 1943. godine, kao i u borbama protiv bugarskog okupatora i Topličkog četničkog korpusa kod Velike Draguše i Blaca, krajem januara 1944. godine, kada je bila razbijena neprijateljska grupacija.

Danas je general-pukovnik JNA u penziji. Aktivan je društveno-politički radnik.

Narodnim herojem proglašen je 27. novembra 1953. godine. (M. And.)

PETROVIĆ Dragoljuba DUŠAN ŠANE

Rođen je 28. juna 1914. u Kragujevcu, Srbija, gde je završio osnovnu školu, dva razreda gimnazije i kamenorezački zanat. Otac mu je bio kamenorezac. Zbog teških materijalnih prilika u porodici, morao je da prekine školovanje i nastavi zanat svog oca. Pripada grupi organizatora i rukovodilaca radničkog pokreta i KPJ u Kragujevcu i Srbiji do rata i u toku NOR-a i socijalističke revolucije, a posle n oslobođenja je jedan od najistaknutijih rukovodilaca socijalističke izgradnje Jugoslavije.

Još u toku učenja zanata došao je u dodir s naprednim radničkim pokretom. Od 1933. aktivno radi u sindikalnom pokretu u Kragujevcu, gde se ubrzo istakao borbenošću i organizatorskim sposobnostima. Sekretar je Mesnog sindikalnog veća u Kragujevcu od 1935. do 1937. godine. U SKOJ je primljen 1934. a u KPJ decembra 1935. Jedan je od organizatora i rukovodilaca štrajkova radnika svih strukovnih saveza u Kragujevcu 1937. Kada je 1937. došlo do velikih provala u partijskoj organizaciji u Kragujevcu, povlači se u ilegalnost, da ne bi pao u ruke policiji, nastavljajući rad u selima oko Kragujevca, gde je ilegalno živio pet meseci. Početkom 1938. u obnovljenoj partijskoj organizaciji, izabran je za sekretara MK KPJ za Kragujevac i člana Oblasnog komiteta KPJ za kragujevačku oblast. Do rata, uglavnom politički deluje u Kragujevcu. Kao delegat partijske organizacije Kragujevca, učestvovao je na partijskom savetovanju CK KPJ, juna 1939. pod Šarnom

gorom u Sloveniji, i na V pokrajinskoj konferenciji KPJ za Srbiju, juna 1940. u Beogradu. Zbog revolucionarnog rada, više puta je hapšen i saslušavan, ali, u nedostatku dokaza, nije osuđivan. Znao je da se snađe i u najtežim situacijama, učeći mlade komuniste i skojevce kako valja raditi u ilegalnim uslovima i držati se pred policijom i sudom.

Posle okupacije zemlje, po direktivi PK KPJ za Srbiju, kao instruktor PK prelazi na partijski rad u Okružno poverništvo KPJ za Arandelovac, gde je radio na povezivanju i jačanju partijskih organizacija i pripremanju ustanka. Organizovao je prikupljanje oružja i učestvovao u formiranju 1. šumadijskog partizanskog odreda, u kome je bio zamenik političkog komesara.

Posle povlačenja partizanskih snaga iz Srbije u istočnu Bosnu, novembra 1941, ostao je po partijskom zadatku u arandelovačkom

okruhu. U najtežim uslovima terora okupatora i kvsilanga, pronalazio je mogućnosti za političko delovanje komunista i antifasista u tom delu Šumadije. Učestvovao je, maja 1942. u formiranju partizanske čete, koja je uspešno izvela mnoge diverzije, okupljala nove borca i prerastala u partizanski odred i brigadu. Od 1942. je sekretar OK KPJ za Kragujevac. I u najtežim uslovima ilegalnog rada u ovom okrugu radio je na učvršćivanju partijskih organizacija i organizovanju partizanskih jedinica. U toku 1943/44. pored partijskog rada, Šane je najviše pažnje posvećivao formiranju šumadijskih brigada. Sredinom 1943. postaje kandidat, a 1944. i član PK KPJ za Srbiju.

Posle oslobođenja, nalazio se na najodgovornijim partijskim i državnim dužnostima u Srbiji i SFRJ. Od 1945. do 1949. bio je predsednik Glavnog odbora Saveza sindikata šumadijskih brigada. Sredinom 1943. postaje član u svojstvu člana jugoslovenske delegacije, učestvovao je na konferenciji Svetske sindikalne organizacije u Londonu, 1944. i na kongresu u Parizu, 1945. Za poslanika je biran na svim izborima od 1945. Bio je član predsedništva ASNOS-a, potpredsednik Vlade Srbije i potpredsednik Izvršnog veća NR Srbije (1948—1953), potpredsednik Narodne skupštine Srbije (1953—1958) i predsednik Skupštine Srbije (1963—1969), zatim predsednik Saveza sindikata Jugoslavije (1969—1974). Pored toga, bio je aktivan društveno-politički radnik i u drugim društveno-političkim organizacijama: član glavnog odbora SSRN Srbije i član izvršnog odbora Saveznog odbora SSRNJ, predsednik Glavnog odbora Saveza boraca Srbije i član izvršnog odbora SUBNOR-a Jugoslavije... Član CK SKS od I kongresa, maja 1954, organizacioni sekretar CK SKS (1949) i član IK CK SK Srbije. Biran je za člana CK KPJ, odnosno SKJ, od V do X kongresa, bio je član IK SKJ i član Predsedništva SKJ od 1966. Od 1974. nalazio se na dužnosti predsednika SSRNJ i člana Saveta Federacije.

Umro je u Beogradu, 1977. godine.

Narodnim herojem proglašen je 5. jula 1952. godine. (D. Pi.)

PETROVIĆ Joka DURO

Rođen je avgusta 1914. godine u selu Građani, Ljubotinja, Cetinje, Crna gora, u siromašnoj seljačkoj porodici.

Detinjstvo je proveo u rodnom selu, gde je završio četiri razreda osnovne škole. Već u svojoj dvanaestoj godini počeo je da radi kao radnik kod imućnijih seljaka i na javnim radovima, gde je bio miner.

Vrlo mlad se povezao s naprednim radnicima. U svojoj dvadesetoj godini, 1934. pri-

mijen je za člana KPJ. U sredini gde je radio i živio uživao je autoritet izuzetno poštenog, dobrog, smelog i odlučnog druga i čoveka. Takav, ubrzo je upao u oči policiji i žandarmeriji, pa je, 18. februara 1935. godine, oduševio mesec dana zatvora. S grupom drugova, štrajkovao je glađu 8 dana, posle čega su pušteni na slobodu. Ponovo je zatvoren 1938. godine, u Baru, a 1939. u Cetinju; uza sve to, od 1936. do aprila 1941. stalno je morao da se javlja žandarmerijskoj stanici na Ljubotinju.

Od kapitulacije, aprila 1941. godine, vrlo je aktivno učestvovao u pripremi ustanka. Radio je na skupljanju i skrivanju oružja, obuci omladine u rukovanju oružjem, političkoj pripremi naroda svog kraja za ustanak.

U NOB je stupio 13. jula 1941. godine, u Građansko-radomirsko-gadski odred. U prvoj borbi protiv italijanske motorizovane kolone na Brajčima (put Cetinje—Budva), 17. jula 1941. ističe se kao puškomitraljezac. Nalazi se među prvim dobrovoljcima za odlazak

Srbiju i Sandžak, novembra 1941. godine. Prvog decembra učestvovao je u pljevljaskoj bici gde je svojom hladnokrvnošću, hrabrošću i preciznošću u gađanju iz puškomitraljeza mnogo doprineo da se Lovdenski bataljon uspešno probije iz okruženja, posle 24 časa teške borbe. Iz bataljona je poginulo 79 boraca i rukovodilaca, a 73 su ranjena. Takav je bio i u borbi kod sela Bučje, 4. decembra, gde je svojim puškomitraljezom ubio više italijanskih fašista.

Jedan je od 13 dobrovoljaca koji su se probili kroz okupatorski raspored i sahranili četiri poginula druga kod sela Bučja (Lisičina). Posle toga je dvadeset dana i noći tražio svoj bataljon, i kad je sa sedam drugova došao na ulaz u Rudo 23. decembra, morao se, zbog upale pluća, vratiti u Crnu Goru.

Čim je ozdravio, imenovan je za zamenika komandira čete u bataljonu „13. jul“ Lov-

ćenskog odreda. Posle niza borbi na sektoru Cetinja, počinje III ofanziva. Bojevi su se vodili danonoćno Katunskom nahijom, gotovo na svakom brdu, grebenu, klancu i selu. U tim okršajima mnogo je i podviga Dura Petrovića. Nikad nije gađao iz zaklona — uvek je stajao uspravno i tukao neprijatelja. Pored puškombataljeza i bombi, na leđima je nosio i karabin: „Ako otkaze jedno, neće drugo“, govorio je. U svakom jurišu išao je među prvima, ili ispred ostalih, a s bojišta se vraćao poslednji. Potom su došle borbe i marševi na pravcu Graho-vo—Banjani—Golija, pa kroz Pivu, i put ka Sutjesci.

Juna 1942. godine stupio je u 4. crnogorsku proletersku brigadu. Pošao je njenim borbenim putem preko Treskavice i Ivan-se-dla, i herojski pao na Kupresu, avgusta 1942. godine.

Jedan je od nekoliko prvih narodnih heroja Jugoslavije.

Narodnim herojem proglašen je avgusta 1942. godine. (Sp. L.)

PETROVIĆ Đura MILORAD

Rođen je 5. januara 1903. u Obrenovcu, Srbija. Potiče iz radničke porodice. Osnovnu školu učio je u Obrenovcu, i bio odličan đak. Razredni starešina predlagao je njegovim roditeljima da ga upišu u bogosloviju. Milorodova majka se tome usprotivila, pa je sina poslala da uči obućarski zanat.

Teške godine prvog svetskog rata Petrović je proveo boreći se da sačuva život. Oko tri godine proveo je u Valjevu prodajući novine, a potom se vratio 1917. u Obrenovac, gde nastavlja da uči obućarski zanat.

Iz Obrenovca, Petrović 1919. prelazi u Beograd, i radi kao obućar. Bio je već klasno i politički opredeljen, i u Beogradu aktivno radi u naprednom radničkom pokretu. Zbog svoje izrazite političke aktivnosti, izabran je u Upravu saveza kožarsko-prerađivačkih radnika. Kasnije postaje sekretar tog Saveza, i na toj dužnosti ostaje do 1928. godine, kada je uhapšen. U članstvo Komunističke partije Jugoslavije primljen je 1922. godine.

Posle zabrane rada KPJ, Petrović organizuje ilegalne partijske ćelije na Paliluli, u Beogradu. Za člana Okružnog komiteta u Beogradu izabran je 1926. godine, i od tada je još aktivniji partijsko-politički radnik. U vreme pripreme za Četvrti kongres Komunističke partije Jugoslavije, izabran je za delegata.

Kao delegat Beogradske pajijske organizacije, odlazi na kongres u Drezden, ali ga tamo hapsi nemačka policija, i 1929 vraća ga i predaje policiji Kraljevine Jugoslavije. U zatvo-

rima je mučen i zlostavljan i, na kraju, osuđen na deset godina robije. Pred klasnim neprijateljima držao se izuzetno hrabro, tako da nije došlo do provale u partijskoj organizaciji.

Robiju je izdržao u zloglasnoj Lepoglavi. U tamnici Petrović nastavlja svoju aktivnost. Organizuje političke zatvorenike u borbi za njihova prava. Štrajkovima i demonstracijama. Zbog toga je osuđen na još dve godine zatvora. Tako je Petrović izdržao u zatvoru dvanaest godina.

Iz zatvora je pušten aprila 1941. Izvesno vreme zadržao se u Beogradu, gde se povezo sa partijskom organizacijom. Posle petnaest dana odlazi u Crnu Baru, u Mačvi, gde se povezuje s komunistima na terenu. Prva nemačka kaznena ekspedicija, koja je palila i ubijala po Mačvi, ranila je Petrovića. On uskoro pokušava da se prebaci u Suvoborski odred, u koji je bio postavljen za političkog komesara. Uhapšen je kada je prolazio kroz Ljig, i predat Specijalnoj policiji u Beogradu.

Zatvoren je u logor na Banjici, gde je strahovito mučen. Međutim, stari prekaljeni borac i komunist dostojanstveno i junački se držao pred neprijateljem. Kad ni najveća mučenja nisu mogla da ga slome, streljali su ga 5. maja 1942.

Narodnim herojem proglašen je 27. novembra 1953. godine. (M. And.)

PETROVIĆ Nikole RADOVAN

Rođen je 11. marta 1916. godine u selu Biočiu, Podgorica, Crna Gora, u zemljoradničkoj porodici. Student prava.

Detinjstvo je proveo u roditeljskom domu. Osnovnu školu je završio u selu Biočiu, a gimnaziju u Podgorici. Radio je na imanju svojih roditelja. Bio je vrlo dobar đak, primer-

nog vladanja. U višim razredima gimnazije opredelio se za saradnju s članovima KPJ. Izvršavao je savesno sve zadatke, od pisanja parola, raznošenja letaka do učestvovanja u demonstracijama.

Odslužio je vojsku u đačkoj četi, i dobio čin rezervnog potporučnika. Posle dolaska na Pravni fakultet u Beogradu, povezo se s naprednim studentskim pokretom, gde je našao svoje kolege iz gimnazije, koji su već bili članovi Partije. I tu je predano izvršavao zadatke. Februara 1941. primljen je u KPJ, uoči rata 1941. pozvan je u rezervu, da bi se u aprilskom ratu našao, kao komandir artiljerijskog voda, na Albanskom frontu. U jednoj borbi Italijani su pošli u napad s tenkovima. On je uspeo da zaustavi kolonu i onesposobi nekoliko tenkova. O tome se mnogo pričalo u podgoričkom kraju. Pošto je objavljena kapitulacija Jugoslavije, onesposobio je, s posadom, dva topa, uzeo pušku i punu torbu municije i bombi i uputio se u Bioče. Posle

dolaska u selo, povezo se s partijskom ćelijom i odmah se uključio u rad na pripremanju ustanka.

Jula 1941. godine komandir je Biočke partijske čete, koja napada žandarmerijsku stanicu. U napadu je bio ranjen, ali ga to nije sprečilo da se, s grupom drugova, privuče do zgrade i ubaci bombe, i omogući četi da izvrši zadatak. Posle likvidacije žandarmerijske stanice, Radovan je previjen. Ni tako ranjen nije napustio četu. Takav je bio i u borbi protiv Italijana na Vjeterniku, na Raškovom Gmnu. Učestvovao je u čuvenoj borbi, 18. oktobra 1941. godine, na Jelinom dubu, gde je uništena italijanska motorizovana kolona. Zbog svega toga je, kao komunist, borac i komandir, za vrlo kratko vreme stekao veliku popularnost u svom kraju.

Novembra 1941. je među prvim dobrovoljcima za Sandžak i Srbiju. Kao komandir 1.

voda (ujedno, zamenik komandira čete), u borbi na Savinom laktu (na putu Prijepolje-Pijevlja), 1. decembra 1941. pokazao je veliko junštvo. Tada je razbijena italijanska kolona, i naneli joj teški gubici u ljudstvu i materijalu. Dvadeset prvog decembra u Rudom nalazi se u stroju 2. crnogorskog bataljona 1. proleterske brigade. Drugog dana posle formiranja brigade, poveo je svoj vod u napad na neprijatelja, u selu Mioču, nedaleko od Rudoga. Odatle je hrabri vodnik vodio svoje proletere preko Međeđe, Rogatice, Glasinca i Podromanije, po istočnoj Bosni, u oružanu borbu protiv neprijatelja i borbu za bratstvo i jedinstvo naroda.

Zajedno s trinaest proletera, hrabro je poginuo 21. januara 1942. godine, u okršaju s nemačkim skijašima, na Bijelim vodama (na Romaniji). Borio se do poslednjeg metka, štiteći izvlačenje svoje čete. S bombom u ruci je pošao u juris i zaustavio neprijatelja, što je omogućilo četi da se „odlepi“ od neprijatelja. Tu je i poginuo. Radovanov primer heroizma, postojanosti i žrtvovanja za svoje drugove bio je visoko cenjen i poštovan.

Narodnim herojem proglašen je 20. decembra 1951. godine. (Sp. L.)

PETROVIĆ Bože STEVAN BRILE

Rođen je 17. novembra 1921. u Stejanovcima, Sremska Mitrovica, Vojvodina. U krležavom momku Briletu iz Stejanovaca krija se neobična snaga i živahan, ali čuljiv duh. To su dobro znali svi s kojima je, kao berberski pomoćnik ili sugrađanin, dolazio u svakodnevni dodir. Živeo je u raznim mestima u Sremu i Beogradu, stanujući u vlažnim periferijskim kućicama i hraneći se u „narodnim kuhinjama“. Skojevac je postao 1941. a član KPJ 1943. godine.

Iako je na regrutaciji oglašen za stalno nesposobog, kao svaki iskren rodoljub, pred aprilski rat ponudio je život za odbranu od hitlerovskih hordi. Kraljevski oficiri su ga, međutim, odbili smejajući se. Ali, čim je uskoro saznao da ima i ljudi koji se bore za narod i slobodu, skojevac Stevan Petrović se javlja u partizane, u Fruškogorski odred.

Plahu Briletovu prirodno, ali i neobično junštvo znali su svi od prvog dana njegova partizanstva, a naročito po specijalnim diverzantskim akcijama. Stalno je smišljao „debele“ akcije.

U junu 1942. godine Brile (nadimak, odnosno partizansko ime dobio je po svom životnom pozivu — berberskom) i Lazar Marković Čada ušli su u Velikim Radnicima u autobus,

koji je saobraćao između Grgurevaca i Sremske Mitrovice, napali vozača i nemačke oficire i prisilili ih da voze na Frušku goru. Partizani su bili iznenađeni kad su Brile i Čada sa zarobljenim neprijateljima došli u šumu autobusom. Autobus je, zatim, iznad sela Šuljma, zapaljen.

Kada je, u avgustu 1942. godine, u Fruškoj gori formirana grupa diverzantska desetina, Brile je imenovan za komesara. Prvih dana januara 1943. formirana je specijalna diverzantska grupa od jedanaest boraca, za čijeg političkog komesara je ponovo postavljen Brile. Neposredno posle formiranja, grupa je počela akcije. Iz ovog perioda je i diverzija koju su, 14. februara 1943. godine, izvršili Brile i Milan Korica Kovač. Trebalo je da

delimično unište električnu centralu u Vrdniku koja je okolinu snabdevala svetlošću, a rudnik pogonskom snagom. U Vrdniku je bio garnizon s 1500 nemačkih vojnika i ustaša. Oko 20 časova, sa zarobljenim policajcem, neometano su prošli pored stražara pred centralom, ograđenom bodljikavom žicom. Brile i Kovač su ubacili u mašinaricu oksigensku bocu, tešku 50 kilograma, a zatim i defanzivnu bombu. Razlegla se eksplozija. Kroz silan krš, nezavereni, Nemci nisu znali šta je, i počeši su nasumce da pucaju. Brile i Kovač su gotovo neometano grabili napred. Električna centrala bila je za dugo vremena onesposobljena.

Ubrzo, Brile i Čada dobili su od komandanta Fruškogorskog odreda zadatak da izvrše akciju koja će odjeknuti u narodu. U leto 1943. Brile i Čada su upali u rumsku železničku stanicu, pobili svih 12 stražara i sedam ustaša i demolirali i zapalili stanične uredaje. Akcija je izvedena ispred „nosa“ neprijatelja, jer se pokraj železničke stanice nalazila kasarna sa 600 nemačkih vojnika. Na voz koji je, pun nemačkih vojnika nailazio u stajcu, Čada, Brile i još sedam partizana osuli su paljbu iz

svojih automata. Zato je, u pored planiranog zadržavanja, prozvo put. Partizani su, u povratku, na kraju Rume upalili veliku kudejaru i stogove kudeje spremjene za proizvodnju.

Nizale su se najneobičnije Briletove akcije. Njegova samouverenost i smelost bili su skoro bez granica.

Jedna od težih akcija bilo je miniranje beoćinske pruge, kojom je često prolazio voz s nemačkim vojnicima. Pošto u prva dva pokusa nije uspeo, Brile je 9. maja 1943. ponovo postavio minu na prugu kod sela Rakovca, i čekao između Dunava i obronka brda, sasvim blizu pruge. Lokomotiva i dva vagona su prošili, tek je treći vagon aktivirao Briletovu minu. Međutim, neprijatelj se brzo sredio. Nastala je neravna borba. Brile je odstupao i pucao. Osetivši da je ranjen u grudni, vadi zatvarač iz prazne puške i s revolverom baca je u rit pokraj Dunava. Smrtno ranjenog, Brileta bodu bajonetima i gaze čizmama. Sutradan su ga mrtvog izložili na beoćinskom trgu.

Stevan Petrović Brile je poginuo u 22. godini. Dotle je uništio petnaest nemačkih vozova.

Narodnim herojem proglašen je 22. decembra 1951. godine. (J. Mih.)

PETRUŠEVSKI Apostola BORO PAPUČAR

Rođen je 1920. godine u Kumanovu, Makedonija, u veoma siromašnoj porodici.

Posle završetka osnovne škole, postao je šegrt papuđijskog zanata. Bez naročite pripreme postaje pripadnik revolucionarnog radničkog pokreta. Vrlo mlad se uključio u štrajkački pokret, i postao aktivan u URS-ovim sindikatima. U sukobima s vlastima pokazuje naročitu hrabrost.

Kao sedamnaestogodišnji mladić, prisustvovao je jednom zboru na kojem je govorio policijski pisar. Boro se popeo na govornicu, odgrnuo govornika, i pred masom počeo da govori da ne treba slušati policijskog pisara. „Jer on laže“. Buntovni Boro je uhapšen i prebijen. Od njega je traženo da kaže ko ga je naveo na takav ispad. Posle nekoliko dana, pušten je iz zatvora, ali ga policija stalno prati.

Iz Kumanova se preselio u Skopje, gde radi kod tamošnjih papuđija. Uključuje se u sindikalni pokret, i uskoro je izabran u štrajkački odbor. Bio je predvodnik štrajka papuđijskih radnika. Godine 1939. primljen je za člana KPJ. Njegova aktivnost u skopjskoj partijskoj organizaciji postala je zapošljena.

Posle kapitulacije zemlje, izabran je za

sekretara partijske ćelije kožarskih radnika. Istovremeno je radio legalno kao poslastičar, a ilegalno na partijskoj tehnici. Bugarska policija je uspjela da sazna da se kod njega nalazi mašina na kojoj su umnožavani ilegalni materijali, i opkolila kuću. S mašinom u rukama, Boro je preskočio ogradu, pucao u jednog bugarskog vojnika i uspeo da pobegne. Pošto je izišao iz grada, priključio se partizanskom odredu, gde je doneo i pišuću mašinu. Posle dva meseca, novembra 1941. godine, odred je rastormiran. Boro se ponovo vraća u Skopje, i živi do proleća kao ilegalac. U proleće 1942. godine odlazi u obnovljeni partizanski odred, i postaje komesar čete.

U leto i jesen 1942. godine ističe se hrabrošću u borbama koje Odred vodi, a

naročito u borbi kod manastira Blagovesti, u podnožju Skopske crne gore, i kod sela Bineč. Zbog toga je dobio priznanje partizana.

U proleće 1943. godine bio je po specijalnom zadatku na Kosovu. Kad se vraćao s Kosova, aprila 1943. godine, kod sela Gorance, blizu Kačanika, naišao je na neprijateljsku zasedu, i u sukobu s neprijateljem junački završio život.

Narodnim herojem proglašen je 20. decembra 1951. godine. (K. So.)

PIJADE Samuila MOŠA ČICA JANKO

Rođen je 4. januara 1890. u Beogradu. Posle završene osnovne škole i niže gimnazije, 1905. pohađao je zanatsko-umetničku školu u Beogradu, a od 1906. do 1910. studirao je slikarstvo u Minhenu i Parizu, gde je naročito ispoljio svoj slikarski talenat. 1910. je svoj slikarski poziv zamenio novinarskim jer mu je on više i neposrednije odgovarao. Godine

1911. i 1912. bio je sekretar udruženja novinarskih saradnika, a 1913—1915. je nastavnik crtanja u Ohridu.

Početkom 1919. Moša Pijade pokreće i izdaje u Beogradu napredni dnevni list „Slobodna reč“, koji je, uz komunističku štampu, bio najnapredniji list u zemlji. U Komunističku partiju Jugoslavije primljen je 1. januara 1920. i odmah zatim izabran za sekretara partijske organizacije „Dunav“. Tada je počeo da saraduje i u centralnom organu KPJ, „Radničke novine“.

Na Drugom ukovarskom kongresu KPJ, Moša vodi upornu borbu protiv „centrumaša“. Avgusta 1920. izabran je, na listi KPJ, za odbornika grada Beograda. Kada je, 1921. godine, Zakonom o zaštiti države zabranjen rad KPJ i uhapšen Izvršni odbor KPJ, Moša Pijade postaje član ilegalnog izvršnog odbora KPJ i veoma aktivno radi na stvaranju Nezavisnih radničkih sindikata, i uređuje sindikalni organ „Organizovani radnik“. Ponovo pokreće „Slobodnu reč“, kao nedeljni list koji je, u stvari, bio legalni organ KPJ.

Godine 1922. Moša Pijade predstavlja KPJ na Drugoj konferenciji Balkanske komunističke federacije u Sofiji. U vreme kada je KPJ iz ilegalnosti tražila legalne forme političkog rada, Moša krajem 1922. godine priprema osnivanje Nezavisne radničke partije Jugoslavije. Kada je ona, 1923. osnovana, Moša je uređivao i organ ove partije „Radnik“, a kada su ga vlasti zabranile, počeo je da izdaje i uređuje „Okovani radnik“.

Zabranom Nezavisne radničke partije, prestate su mogućnosti legalnog političkog rada KPJ, pa je Partija morala preći u još veću ilegalnost. Partija je Moši dala zadatak da organizuje ilegalnu štampariju CK KPJ u Beogradu. Tu su štampani leci i list „Komunist“, čija je pojava vrlo snažno delovala na članove KPJ, njihove simpatizere i redove naprednih ljudi. Februara 1925. ilegalna štamparija je otkrivena, a Moša Pijade uhapšen. Sud za zaštitu države ga osuđuje na 20 godina robjie, koja mu je, nešto kasnije, smanjena na 12 godina. Kaznu zatvora je izdržao u Sremskoj Mitrovici i Lepoglavi, gde je među zatvorenicima razvio vrlo značajnu i raznovrsnu političku aktivnost, zbog čega je, posebno 1934. godine, osuđen na još dve godine, pa je tako izdržao 14 godina na robiji.

I pored teških zatvorskih uslova, Moša je neumorno nastavio revolucionarnu aktivnost. Njegovim izuzetnim zalaganjem, tamnice su pretvorene u škole komunističke. Bio je organizator mnogih akcija političkih osuđenika protiv zatvorskog režima: demonstracija, štrajkova gladu i drugih metoda koje su predumišle radi boljih uslova života u zatvoru, za dobijanje knjiga, časopisa... Bio je predavač

na mnogim kursovima održanim u kaznionici i pomagao mladim i nedoučenim drugovima da savladaju osnove marksizma. Nalazio se i u prvim redovima boraca protiv raznih frakcionista, a posebno protiv Petka Miletića, koji je pokušao da razbije jedinstvo radničkog pokreta. CK KPJ je ovlasio Mošu Pijade da u njegovo ime može da raspravi slučaj Petka Miletića u kaznionici. Moša je ovaj zadatak izvršio uz pomoć ostalih drugova, odanih Partiji; razobličio je Petka kao izdajnika i uništio svaki njegov uticaj na partijske kadrove.

Od izvanredno velikog je značaja prevod Marksovog „Kapitala“ koji je na robiji, zajedno s Čolakovićem, preveo Moša Pijade. Taj podvig je predstavljao veliki doprinos revolucio-

narnom vaspitanju i obrazovanju komunističke omladine i proširivanju njihovog marksističkog pogleda na svet. Pored toga, preveo je „Komunistički manifest“, „Budu filozofije“ i „Kritiku političke ekonomije“. U kaznionici u Lepoglavi Pijade se, 1930. upoznao s Josipom Brozom Titom; zajedničko tamnovanje i revolucionarna borba zbližila ih je i nerazdvojno povezala.

U aprilu 1939. godine, Moša je, posle 14 godina tamnovanja, izašao s robjie. Odmah je nastavio partijski rad u Beogradu. Januara 1940. godine Pijade je ponovo uhapšen i upućen u koncentracioni logor u Bileću, u kome je ostao do aprila 1940. Na Petoj zemaljskoj konferenciji KPJ, oktobra 1940. izabran je za člana CK KPJ. Februara 1941. Moša je ponovo uhapšen, a pušten je dva dana pre napada fašističke Nemačke na našu zemlju.

Posle aprilskog sloma, Moša je upućen u Crnu Goru, da izvrši pripreme za narodni ustanak. Uskoro prelazi u Vrhovni štab u kojem, od početka 1942. radi na organizaciji narodne vlasti, narodnoslobodilačkih odbora i organizovanju pozadine, kao načelnik ekonomskog odeljenja Vrhovnog štaba. U razvoju

i učvršćivanju NOO, veliku ulogu su odigrali Fočanski propisi koje je, februara 1942, izdao Vrhovni štab, a pripremio Moša Pijade.

Moša se izvesno vreme posvetio stvaranju AVNOJ-a, a na njegovom Drugom zasjedanju u Jajcu najaktivnije učestvovao u izradi svih odluka koje su bile temelj nove socijalističke Jugoslavije. Na Drugom zasjedanju izabran je za potpredsednika AVNOJ-a.

Sve vreme rata Moša je nalazio vremena da se vrlo aktivno bavi publicističkom delatnošću, objašnjavajući revolucionarnu suštinu NOO kao organa revolucionarne vlasti, izražavajući optimizam i veru u pobedu nad fašizmom. On je osnivač i prvi saradnik jugoslovenske novinske agencije Tanjug, osnovane 5. novembra 1943, i koja je imala veliku ulogu u obaveštavanju svetske javnosti o borbi naroda Jugoslavije za oslobođenje.

Posle oslobođenja, Moša je stalno biran za poslanika Savezne narodne skupštine. Bio je i poslanik Narodne skupštine Srbije I i II saziva. Do januara 1953. godine bio je u Saveznoj skupštini predsednik Ustavotvornog, a zatim Zakonodavnog odbora. Od tada do januara 1954. godine bio je potpredsednik Saveznog izvršnog veća, kada je izabran za predsednika Savezne skupštine. Posebno se istakao u izgradnji narodne vlasti i socijalističkog zakonodavstva. Jedan je od autora prvog Ustava FNRJ, Ustavnog zakona i drugih zakona koji su predstavljali pravne temelje naše zemlje i njenih ustanova. Učestvovao je u rešavanju svih pitanja posleratne izgradnje zemlje, a istakao se i na Mirovnoj konferenciji u Parizu, gde je zastupao našu zemlju. Na V kongresu KPJ bio je referent o programu Partije, i tada je izabran u Politburo Centralnog komiteta KPJ.

Kada je Informbiro, 1948, grubo gazići principe marksizma-lenjinizma, napao našu Partiju, Moša je svim svojim revolucionarnim žarom stao u odbranu KPJ. Na VI kongresu KPJ ponovo je izabran u CK i u Izvršni komitet Saveza komunista Jugoslavije. Bio je član predsedništva Socijalističkog saveza radnog naroda Jugoslavije, Centralnog odbora Saveza boraca, redovni član Srpske akademije nauka, član Udruženja novinara i Udruženja likovnih umetnika. Ostavio je za sobom oko 120 slikarskih radova (od kojih je dve trećine izgubljeno) i više stotina skica i crteža, posebno s rubije, koje je nameravao da prenese na slikarska platna. Njegovi govori i tekstovi od 1941—1949. godine objavljeni su u dve knjige.

Bio je nepokolebljiv revolucionar i ulagao sve svoje umne i fizičke snage za pobedu socijalizma. Bio je primer disciplinovanog člana Partije; praktičan i duhovit, mrzeo je fraziranje, a reči su mu uvek pratila dela. Posedovao je neposrednost, humanost i razumevanje

za ljudske nevolje. Bio je vrlo omiljen i popularan u narodu.

Za požrtvovan i neumoran rad, za veliki lični doprinos izgradnji socijalističke Jugoslavije, odlikovan je Ordenom junaka socijalističkog rada.

Umro je u Parizu, 15. marta 1957, vraćajući se u zemlju iz Londona, gde je predvodio jugoslovensku parlamentarnu delegaciju, a sahranjen u Beogradu, u Grobnici narodnih heroja na Kalemegdanu.

Narodnim herojem proglašen je 27. novembra 1953. godine. (M. And.)

PILIPOVIĆ Đure MILAN

Rođen je 18. januara 1919. u selu Gunjevcima, Bosanka Dubica, Bona i Hercegovina. Završio je, u Križevcima, srednju poljoprivrednu školu. Prva saznanja o radničkom pokretu dobio je od svog oca Đure, nekadašnjeg rudara iz rurskih rudokopa i pripadnika Socijaldemokratske partije. U vreme specijalizacije u banjalučkoj poljoprivrednoj školi uključio se u radnički pokret i postao aktivist.

Posle odsluženja vojnog roka, zaposlio se kao tehničar Poljoprivredne škole u Bosanskoj Dubici, u čijoj se sredini odmah osetilo njegovo delovanje. Kada je primijen u KPJ, septembra 1940, na sastanku partijske ćelije u Meduvodu, dobio je zadatak da formira gradsku partijsku organizaciju u Bosanskoj Dubici. Za vrlo kratko vreme Milan je uspeo da okupi najprogressivnije mlade ljude u svom rodnom gradu — formirao je prvu partijsku organizaciju i postao njen prvi sekretar.

Lako je uspostavljao kontakte i imao veliku moć uticanja na ljude, bio je vrstan propagator revolucionarnih ideja i organizator političkih akcija. Da bi onemogućili njegovu aktivnost, organi vlasti premestili su ga u Veliku Kladašu, ali se Milan brzo snašao u novoj sredini, i s istim pregalaštvom počeo da okuplja aktiviste i tumači događaje koji su predstojali.

Kao rezervni oficir, vrativši se, sredinom aprila 1941, iz kratkotrajnog rata, krenuo je u obilazak partijskih organizacija, s ciljem da se organizuje otpor prisilnom pokrštavanju Srba i raspirivanju razdora i mržnje, da se spreči predaja oružja i odlazak na rad u Nemačku.

Prvih dana jula 1941. Milan je, u pohabanoj odelu, s torbakom i fesom, došao na područje bosansko-krupskog sreza, s direktivom o dizanju naroda na ustanak. U Rujskoj, gde je najduže boravio, okupljao je ljude i pripremao ih za akciju. Tu je organizovao štampanje i rasturanje radio-vesti koje su se suprotstavljale skoroj propasti Sovjetskog Sa-

veza. Vršio je direktne pripreme za ustanak: evidentirao raspoloživo oružje, izabrao vojne poverenike i formirao štabove u Rujskoj i Čadevici, Blatini i Suvaji. Ustanovio je i veze s Dubovicima i Jasenicom, Majkić-Japrom i Hašanima, Benakovcem i Lušci-Palankom. Ni ovde njegova aktivnost nije prošla nezapaženo, pa su ustaške vlasti raspisale za njim poternicu.

U selu Osredku, Milan Piliipović upao je u zasedu. Borio se hrabro dok je bilo municije, a onda je skočio u Unu, s namerom da se prebaci na drugu stranu. Ali u špiražju na

obali čekala ga je i druga zaseda. Vežan u lance i nemilosrdno tučen, doteran je u Bihaćko kulu, tada već prepun ustaški zatvor.

Pošto su u njegovom džepu pronašli proglas CK KPJ kojim se poziva narod na ustanak, ustaše su očekivale da će od njega saznati mnogo. Međutim, Milan je priznao da je član KPJ, ali je prkosno rekao da im više ništa neće reći. Tako je i bilo.

Posle izricanja smrtne presude streljanjem, na uobičajeno predsedavajućeg da li će se žaliti, Milan je odgovorio da milost ne traži, jer je ni on njima ne bi dao.

Sačuvano je i njegovo kratko pismo, krišom upućeno iz Bihačke kule:

„Dragi oče, uhvaćen sam i optužen za komunističku propagandu i nošenje oružja. Osuđen sam na smrt i biću streljan. Nemoj se žalostiti. Budi hrabar. Još jednom: budi hrabar!”

Hrabar je bio 22-godišnji Milan Piliipović, komunist, kada je, 22. avgusta 1941, otišao na gubilište visoko uzdignute glave, upravo u trenutku kada su njegovi Knežopoljci raspalili ustanički plamen pod Kozarom, koji nikakva sila više nije mogla ugasiti.

Narodnim herojem proglašen je 27. novembra 1953. godine. (D. Lu.)

PINDŽUR Dimitra STRAŠO

Rođen je 1915. godine u selu Vataša kod Kavadaraca, Makedonija, u veoma siromašnoj porodici.

Rano je ostao siročić. Školovao se u Kragujevcu i bio odličan učenik. Pokazivao je naklonost prema književnom stvaralaštvu. Vrlo rano je pristupio revolucionarnoj borbi, pa je primljen u KPJ pre navršene dvadesete godine. Bio je veoma omiljen. U naprednom studentskom pokretu u Beogradu njegova delatnost zauzima znatno mesto. Jedan je od

organizatora društva „Varda“ i njegov sekretar. Zbog svoje aktivnosti, bio je hapšen. Mnogo čita, i poznat je kao dobar poznavalac teorije marksizma-lenjinizma. Učestvuje u svim demonstracijama u Beogradu. Čak i posle diplomiranja na Pravnom fakultetu u Beogradu, nastavio je da radi u naprednom studentskom pokretu.

U toku 1940. godine nalazio se na ilegalnom radu u Skopju. On je bio jedan od prvih urednika lista „Iskra“, koji je izdavao PK KPJ za Makedoniju 1940. godine.

Okupacija ga je zatekla u Skopju. Zajedno s Mirčetom Acevim, peške odlazi u Veles, Kavadarce i Prilep, na sastanke s rukovodstvom organizacije KPJ u ovim gradovima. On je među prvima u Makedoniji proneo poziv CK KPJ na oružani ustanak. Pošto je poznavao mnoge komuniste u gradskim partijskim organizacijama, njegova putovanja po Makedoniji imala su značajnu ulogu u informisanju članstva o zastranjivanju sekretara PK KPJ za Makedoniju Metodija Šatorova Šarla. Pred njim komunisti otvoreno istupaju, podržavaju liniju CK KPJ, nevdomisljeno se ograđuju od Šarlovih stavova i prihvataju direktive PKJ i Pokrajinskog štaba, u čiji sastav ulazi i Strašo.

Prvih pet meseci 1942. godine bio je član

Biroa PK KPJ za Makedoniju. U leto i jesen 1942. godine često je zajedno sa Mirčetom Acevim. Izvesno vreme se kreće s odredom „Dimitar Vlahov“. Zajedno s Acevim, došao je u Veles, da izvrše mobilisanje partijske organizacije za prihvatanje nove taktike Glavnog štaba za uvećavanje i manevarisanje partijskih odreda. Tada su otkriveni u skrovitosti partijske tehnike gradske partijske organizacije, gde je bugarska policija uspeła da ih žive uhvati. I Strašo i Mirče su, do tada, od okupatorskih sudova osuđivani na smrt u odsustvu. Kad ih je uhvatila, policija je pokušala da od njih izvuče što više može o partizanskom pokretu. Međutim, oni imaju herojsko držanje. Strašo je, posle strašnih muka januara 1943. godine, podlegao u skopskoj policiji, ne odavši ništa.

Narodnim herojem proglašen je 29. jula 1945. godine. (K. So.)

PINTAR Mihaela MIHA TOLEDO

Rođen je 2. aprila 1913. u Št. Rupertu kod Celovca, Austrija. Otac mu je bio železničar, koji se posle prvog svetskog rata s porodicom preselio u Dravograd, a zatim, 1924, u Ruše kod Maribora. Posle završene osnovne škole Toledo je, juna 1934, završio školovanje u Gradanskoj i Učiteljskoj školi u Mariboru. Zatim je odslužio vojni rok u Sarajevu i Bitolju. U vojsci se priključio grupi levičara i komunisti, i od tada je bio aktivan u revolucionarnom pokretu. Kratko vreme bio je učitelj u Selnici na Dravi i u Preloki, u Beloj krajini. Početkom avgusta 1937, krenuo je preko Pariza u Španiju. Vlast je ubrzo potom izdala poternicu za njim.

U Španiji je Toledo učestvovao u borbama koje je vodila 129. internacionalna brigada; bio je i ranjen. Među saborcima, koji su mu u Španiji dali nadimak Učo, bio je zbog velikog drugarstva vrlo omiljen.

Od februara 1939. do maja 1941, Toledo je bio u francuskim logorima za španske borce, u logorima Saint-Cyprien, Gurs i Vernet. U logoru je ostao sve dok se on i njegovi drugovi nisu, po odluci partijskog rukovodstva, prijavili za rad u Nemačkoj, da bi se tim putem probili u otađbinu, gde je Komunistička partija pripremala ustanak protiv okupatora. Veću grupu španskih boraca iz logora Vernet Nemci su poslali na rad u Dassau, odakle je Toledo, uskoro, s drugovima pobeo.

Sredinom avgusta 1941, Toledo se, sa španskim borcima Dragom Mlakarom i Francem Drobničem, priključio šaleškoj partizan-

skoj grupi, koja je, pored drugih akcija, pripremila, 27. avgusta 1941, zasedu nemačkom ministru Unutrašnjih poslova Dr Vilhelmu Friku. Akcija nije uspeła, ali su Nemci saznali za šalešku grupu i napali je. Toledo se u kritičnom položaju izvanredno snašao, i grupa nije imala žrtava. S borcima šaleške grupe, Toledo se, sredinom septembra 1941, priključio Pohorskoj četi i postao njen komandir. Tada je dobio partizansko ime Toledo. Sedamnaestog septembra su pohorski partizani, pod Toledovim vođstvom, napali jak odred nemačke vojske na Klopnom vrhu, i pobedili. Okupator je,

posle ove značajne partizanske pobeđe, proglasio Pohorje za zatvorenu zonu.

Sa Štajerskim partizanskim bataljonom, u koji je uključena Pohorska četa početkom oktobra 1941, Toledo je kao komandir čete učestvovao u pripremama za napad i u napadu na Šoštanj, u noći između 7. i 8. oktobra 1941. Napad je uspeo, i imao je velik odjek. To je bio prvi partizanski napad na grad u Sloveniji. U velikoj bici Štajerskog partizanskog bataljona s Nemcima, na Dobrovoljama, 26. oktobra 1941, Toledo je spretno vodio odbranu vrlo isturenog i važnog partizanskog položaja. Učestvovao je i u bričkom pohodu Štajerskog bataljona.

Posle dekoncentracije Štajerskog bataljona, na manje jedinice, novembra 1941, Toledo je s grupom partizana otišao na ruško Pohorje, gde je, u proleće 1942, najpre vodio Rušku čet. Maja 1942, je postao komandir šaleške grupe 1. Štajerskog bataljona. Prvog juna 1942, Nemci su u Ravnama, kod Šoštanja, zbog izdaje, iznenada napali šalešku grupu. Kad su se partizani rasturili — bekstvo je u takvom položaju bilo jedino moguće rešenje — Toledo je zastao i uputio se prema Nemcima koji su pretresali palog partizana, i bacio među njih bombu. Dva policajca su ranjena, jedan smrtno. Ovaj napad je Nemce toliko

zburnio, da nisu nastavili akciju, već su se povukli u Šoštanj.

Toledo je poginuo 3. juna 1942. u Lokovici kod Šoštanja. U noći između 2. i 3. juna 1942. ranjena su dva partizana iz Toledove grupe. Toledo nije htio da ostavi svoga borca Jaku samog i ostao je s njim u blizini nemačkih položaja. Trećeg juna ujutro, vozio je ranjenika na kolima prema ivici Šaleške doline, da bi zašao u šumu. Nemci su ga pratili. Toledo se mogao spasiti da je napustio ranjenika, ali on to nije učinio. Preneo ga je preko rečice Pake, i kad su ga policajci u neposrednoj blizini šume stigli, položio je ranjenika na zemlju, pošao na Nemce i pao smrtno pogoden.

Početkom avgusta 1942. nacisti su uhapsili Toledovu majku, sestru i baku. Mati i sestra su umrle u koncentracionom logoru Aušvic.

Narodnim herojem proglašen je 21. jula 1953. godine. (Mi. Že.)

PINTUL Selma AHMET

Rođen je 1923. godine u Mostaru, Bosna i Hercegovina. Posle osnovne škole naučio je bravarski zanat i, krajem 1940. godine, zaposlio se u rudniku mrkog uglja u Mostaru.

Dok je učio zanatsku školu, slušao je od naprednih omladinaca o borbi radničke klase protiv vlastodržaca i kapitalista; kasnije je, radeći u rudniku, osetio nepravde kapitalističkog sistema. Pristupio je naprednom omladinskom pokretu i uskoro postao član SKOJ-a.

Aprila 1941. godine ušao je u Udarnu grupu, koju su formirali Adem Buć i Mladen Balorda, članovi Partije.

Jednog julslog dana 1941. godine, pored kuće Skočajića, Balorda je upoznao članove ilegalne grupe s planom akcije na kasarnu Severnog logora. Tačno u ponoć, posle prolaska italijanske patrolne grupe, ušla kroz prozor u zgradu kasarne. Na straži su ostala dva druga. U kasarni, pored zaspalih Italijana, ilegalci su izneli oružje i kroz prozor izbacili iz magacina 80 kompletnih uniformi. Sve su to sklonili u Skočajića senicu, odakle su ovu opremu odneli u odred.

Novembra 1941. Ahmet je upućen u Konjički (Mostarski) partizanski bataljon. Od tada učestvuje u mnogim borbama koje je ovaj bataljon vodio, najpre na terenu Konjica, a kasnije u sastavu 10. hercegovačke brigade; u tim borbama Ahmet se ističe izvanrednom hrabrošću. Bio je među 40 boraca koji su, jednog novembarskog dana 1941. godine, dočekali neuporedivo brojnije ustaške snage, koje su pošle da razbiju njihov bataljon.

PISKOVIĆ Todora DIMITRIJE TRNAVAC

Rođen je 17. decembra 1914. godine u selu Mrčajevcima kod Čačka, Srbija. Do rata 1941. godine mašinbravar, zatim revolucionar u NOR naroda Jugoslavije, i general-potpukovnik JNA.

Osnovnu školu završio je u rodnom selu, tri razreda gimnazije u Čačku, a mašinbravarski zanat u Nišu, 1936. godine. Školu rezervnih podoficira bivše jugoslovenske vojske završio je 1937. godine, u vreme služenja vojnog roka. Odmalena se odlikovao slobodomnošću, demokratskim nazorima i stavljanjem u zaštitu slabijih i ugnjetenih, pa su mu stavovi i akcije KPJ u borbi za radnička prava bili bliski.

U aprilskom ratu 1941. godine je sa svojom jedinicom, kao komandir mitraljeskog voda, bio upućen prema Stracinu, ali su ga pretpostavljeni, pre nego što je stupio u borbu, uputili u Skopje da se preda neprijatelju. Nije se predao, već je došao u Čačak, gde se uključio u pripreme za oružani ustanak. Još na početku ustanka, prilikom formiranja Trnavske čete u odred "Dr Dragiša Mišović", postavljen je za njenog komandira. S četom učestvuje u svim borbama koje je Čačanski NOPO vodio protiv Nemaca, neđečevaca, Jotičevaca i četnika. U vreme I neprijateljske ofanzive bio je s četom na položajima prema Kraljevu, a zatim u Guči. Od komesara odreda Ratka Mitrovića primio je naređenje, verovatno poslednje koje je on u tom svojstvu izdao, da kod sela Grab na položajima dočeka i što duže zadrži nemačke kolone. Pisković hrabro dočekuje nemačku kolonu, vodi tešku i žestoku borbu i s nemačkim tenkovima ali se, pod pritiskom neuporedivo nadmoćnijih snaga, povlači. U članstvo KPJ primljen je u Čačanskom NOPO, na položajima, u vreme opsade Kraljeva, 1941. godine.

Posle I neprijateljske ofanzive, sam se probija kroz neprijateljske obruče i garnizone, i dolazi u Niš. U Nišu se odmah povezuje sa svojim drugom, tadašnjim sekretarom gradskog komiteta KPJ, koji ga upućuje na planinu Pasjačke, gde je postavljen za komesara Pasjačke čete Topličkog NOPO. Po svojoj borbenosti i aktivnosti u odred, vrlo brzo je zaplaćen kao izuzetno hrabar, požrtvovan i smeo borac. Posebno se istakao u borbi protiv Bugara 13. februara 1942. godine, posle čega je postavljen za komandanta Topličkog NOPO, i na toj dužnosti ostao u vreme najvećih neprijateljskih ofanziva i potera za topličkim partizanima u 1942. godini.

U godini 1942. Bugari su, u zajednici sa srpskim kvislinzima, organizovali šest ofanziva na Toplički NOPO. U svakoj ovoj operaciji učestvovalo je od 10 do 18 hiljada neprijatelj-

Pustuli su ih na blisko odstojanje i krenuli u juriš. Ustaše su se uspaničile.

U pohodu na Jajce 1942. godine najveća prepreka bilo je Žepče. Ahmet je prvi s bombama upao u ovaj gradić. Učutkali su posadu teškog mitraljeza u oklopnom vozilu i zauzeli ga.

Prilikom borbe za Prozor, februara 1943. godine, Ahmet je među prvima ušao u grad. Ali, bio je teško ranjen. Drugovi su ga izneli pod kišom kurušama. Posle ozdravljenja, postao je zamernik komandira 2. čete Mostarskog bataljona.

Na Porimu, neprijatelj je organizovao jaku odbranu. Tri bataljona 10. hercegovačke udarne brigade krenula su prema ušaćenim četnicima i Italijanima. U toj borbi ubijeno je i ranjeno 350 četnika i Italijana.

U bici na Sutjesci, Mostarski bataljon je bio desetkovan. Ahmet je predvodio bombasku grupu, koja je uništila tri mitraljeska grana.

Kad se, posle bitke na Sutjesci, većina boraca spustila u Mostar, Ahmet je ostao s desetkovanom četom na Boračkom jezeru. Posle mesec dana, borci su došli iz Mostara. Tad je Ahmet postavljen za komandanta ojačanog Mostarskog bataljona.

Marširajući prema Konjicu, pod brdom Grad, u zaseoku Moslište, Ahmet je zaustavio bataljon. Hteo je da na brdu postavi zasedu domobranima, koji su, čim bi svanulo, dolazili na ovaj teren zbog obezbeđenja Konjica i njegove okoline. Umesto domobrana, naišla je kolona 29. udarne divizije. Došlo je do kratke borbe, u kojoj je, pored nekoliko boraca, pao i Ahmet. Odmah zatim ustanovljena je kobna zabuna.

Narodnim herojem proglašen je 20. decembra 1951. godine. (Sl. Po.)

skih vojnika. U svim tim borbama, Trnavac se pokazao kao vrlo hrabar vojnik i sposoban komandant. Veštim manevrom, on je svoj odred izvlačio ispod udara neprijatelja, a zatim napadao s leđa i bokova, provodeći tako svoju jedinicu iz Toplice na Kopaonik, Radan, Bukovik... Odred je pod njegovom komandom organizovao nekoliko uspešnih diverzija na pruži Beograd—Niš—Skopje. Samo u maju i junu 1942. u okolini Niša srušeno je 5 vozova, u kojima su bili nemački vojnici i druga ratna oprema. Tada je poginulo i izbačeno iz stroja više od 300 nemačkih vojnika, i uništeno mnogo ratne opreme.

Marta 1942. godine Trnavac je komandovao odredom kada je kod sela Čubure i Krajkovca u rejonu Prokuplja, razbio četnički odred Koste Pećanca i četu Srpske državne straže. Tada je neprijatelj imao 50 mrtvih i 30 zarobljenih. Svojim komandantskim sposobnostima, Trnavac je, u vreme svih neprijateljskih ofanziva, manevrišući pokretom i dejstvima odreda na Jastrepcu, Kopaoniku i Bukoviku, izvukao odred ispod udara neprijatelja i sačuvao živu silu, pa je Toplički odred, i pored svih potera i progona, bio tada najjači NOPO u Srbiji.

U 1943. godini postavljen je za komandanta 1. južnomoravskog NOPO, koji je formiran u Jablancima. Odred je pod njegovom komandom vodio vrlo teške i oštre borbe protiv bugarskih okupatorskih jedinica na Gajtanu. Tada je neprijatelj izgubio oko 120 vojnika. Pored ove veće borbe, Odred je vrlo uspešno vodio i niz manjih, kao na rudniku Lece i protiv četnika u Gomjoj Jablancima.

Godine 1944. postavljen je za komandanta Rasinskog NOPO. Od naročitog je značaja pobjeda koja je Rasinski odred, sa 2. i 3. južnomoravskom brigadom, izvojevao nad Nemcima u selu Lomnici, kod Kruševca. Tada je ubijeno sto osamdeset nemačkih vojnika,

određenih da učestvuju u desantu na Drvar.

Avgusta 1944. godine postavljen je za komandanta 19. srpske brigade, koja se posebno istakla u borbama na Sokolovici i Rudnoj Glavi, i pri oslobađanju Kučeva, Petrovca na Mlavi i Majdanpeka. Oktobra 1944. postavljen je za zamenika komandanta 25. srpske divizije, i na toj dužnosti je ostao do završetka rata.

U svim borbama u kojima je učestvovao, kao borac, a zatim kao komandant jednog, drugog ili trećeg odreda, Trnavac je ispoljio veliku hrabrost, junaštvo i izrazite komandantske i starešinske organizatorske, i rukovodilačke sposobnosti. Odredi kojima je komandovao uvek su vodili borbe s neuporedivo nadmoćnijim neprijateljskim snagama, u vrlo teškim uslovima. Blagodareći njegovoj hrabrosti i komandantskim sposobnostima, Toplički odred se održao na svojoj teritoriji, naneo neprijatelju teške udarce i znatno ojačao. Trnavac je, i zbog svojih ljudskih vrлина, među svojim borcima, ratnim drugovima i narodom svih krajeva u kojima su ratovale jedinice pod njegovom komandom uvek bio vrlo popularan i visoko cenjen.

Septembra 1945. godine postavljen je za komandanta operativne grupe KNOJ-a, kojoj je pripao najteži zadatak u miru: čišćenje oslobođene zemlje od preostalih delova neprijatelja. Višu vojnu akademiju završio je 1950. Posle toga se nalazio na dužnosti komandanta divizije i načelnika štaba korpusa. 1957. godine završio je Ratnu školu, i postavljen je za načelnika operativnog odeljenja armije, a zatim za načelnika Štaba armije. Posle toga, postavljen je na dužnost Sekretara za narodnu odbranu SR Srbije, a isto tako bio je načelnik Uprave za civilnu zaštitu SSNO.

General Pisković živi u Beogradu, član je Saveta Federacije i aktivan društveno-politički radnik.

Narodnim herojem proglašen je 6. jula 1953. godine. (M. And.)

PIVASEVIĆ Spasoja NOVAK

Rođen je 1904. godine u selu Gornji Vijačani, Prnjavor, Banja Luka, Bosna i Hercegovina, u siromašnoj seljačkoj porodici. Još kao dečak napustio je roditeljsku kuću u potrazi za zaradom. Radio je na seči šume u teslićkom preduzeću „Borja“, gde je došao u dodir s naprednim radnicima Kozare, koji su ga prihvatili i od kojih je počeo da saznanje o borbi radničke klase. Kasnije je postao aktivist radničkog pokreta. Organizovao je politički rad među radnicima teslićkog preduzeća,

zbog čega je često sumnjičen od organa vlasti.

Posle kapitulacije jugoslovenske vojske i obrazovanja kvilinske Nezavisne Države Hrvatske, Novak je, kao već poznati borac za radnička prava, a podstaknut akcijama partizana u drugim krajevima, organizovao otpor okupatoru u Borju i na Crnom vrhu. Pošto je najpre uspeo da skupi nešto oružja, on je, septembra 1941, okupio stotinu boraca, s kojima je izveo više uspešnih akcija. Bio je vrlo hrabar borac, a brzo se razvio i u sposobnog i snalažljivog rukovodioca. S još jednim partizanom uspeo je da iznenadi i razbije vod neprijateljskih vojnika, koji je počeo da pljačka sela na njegovoj teritoriji. Istoga meseca, njegova jedinica je porušila postrojenja rudnika kod Maslovara. S jednim svojim vodom, on je na Ljubici uspeo da razbije dve čete domobrana.

Novembra 1941, po zadatku Partije, Novak je otišao na teren Motajice, da tamo pomogne širenju ustaka. Istakao se u napadu na Hrvaca-ne, zatim u borbi protiv ustaškog bataljona zloglasnog Ante Moškova, gde je ubijeno više od stotinu ustaša, i na Nožičkom, gde je Novak, sa svojom jedinicom, uspeo da Nemcima otme zastavu.

Pošto je u to vreme formiran 4. krajiški NOP odred, Novak je, februara 1942, postavljen za komandanta 3. bataljona tog odreda. U ovom bataljonu ostao je do juna, a potom se razboleo. Bolesnog su ga zarobili četnici i zatvorili u Jošavki. Kada je narod saznao da se bolesni partizanski komandant nalazi u četničkom zatvoru, skupilo se oko pet hiljada ljudi pred četničkom komandom i zahtevalo da se Novak pusti na slobodu. Četnički komandant hteo je da iskoristi taj skup, počeo je da govori narodu protiv narodnooslobodilačkog pokreta. Novak je u jednom trenutku dograbio četničkog komandanta i, naočigled svih, izbacio ga kroz prozor. Četnici su brzo rasterali

narod, a četiri dana kasnije, početkom jula 1942. u selu Staroj Dubravi kod Banje Luke, Novak je bio streljan.

Narodnim herojem proglašen je 20. decembra 1951. godine. (Mir. G.)

POČUĆA Dane MILE

Rođen je 11. novembra 1899. godine u Divoselu, Gospić, Hrvatska. Detinjstvo je proveo u siromašnoj seljačkoj porodici u rodnom selu, gde je završio i osnovnu školu. Stolarski zanat učio je u Siklosu, Mađarska, koja je tad bila sastavni deo Austrougarske monarhije. Kad je završio zanat, 1915, vratio se u rodni kraj. Dve godine kasnije, mobilisan je u austrougarsku vojsku i poslan na front. Posle završetka rata i stvaranja nove države Srba, Hrvata i Slovenaca, ponovo se vratio u rodni kraj.

Kao mlad radnik, Mile se veoma rano opredelio i potpuno posvetio naprednom radničkom pokretu i borbi radničke klase. Odlučujući uticaj na njega imali su njegov težak život šegrtu, bespravan položaj radničke klase u monarhiji, imperijalistički rat, naročito ideje oktobarske socijalističke revolucije i eksploatacija i policijski teror u novoj državi. Rađevci u više mesta i kod raznih poslodavaca, počeo je, odmah posle prvog svetskog rata, da radi u naprednim radničkim organizacijama. Član Nezavisnih radničkih sindikata postao je 1922, a zatim i član Nezavisne radničke partije Jugoslavije. U KPJ primljen je 1923, i zajedno s još nekoliko drugova tada je organizovao prvu partijsku organizaciju u Gospiću.

Posle uvođenja šestojanuarske diktature, Mile je uhapšen 1929, u Osijeku, gde je tada bio zaposlen, i od Državnog suda za zaštitu države u Beogradu osuđen na 6 godina robije, zbog komunističke propagande. Posle izdržane kazne u sremskomitrovačkoj kaznionici, vratio se u Liku, gde je radio na jačanju postojećih i stvaranju novih partijskih organizacija i organizacija SKOJ-a. Sredinom 1935, na sastanku kod Divosela, upoznaje veću grupu komunističkih iz Like s poznatim referatom Georgija Dimitrova na VII kongresu komunističke internacionale. Pored ostalog, uspeva da, 1938, od nekoliko podoficira i oficira oformi partijsku organizaciju u gospićkom garnizonu. I kad je, uoči rata, bilo uglavnom završeno stvaranje partijskih organizacija u Lici, čemu je Mile dao veliki doprinos, izabran je, u leto 1940, na I okružnoj konferenciji, za člana OK KPH za Liku.

Posle okupacije zemlje i stvaranja Nezavisne Države Hrvatske, radi na pripremama za oružani ustanak, najpre u gospićkom kotaru, a zatim, po zadatku OK KPH za Liku, na

području udbinskog kotara, gde izvesno vreme vrši dužnost političkog komesara u Štabu gerilskih odreda na sektoru Udbine i okoline (Štab udbinskog sektora). Prilikom formiranja prvog partizanskog bataljona u Hrvatskoj, koji je dobio naziv „Marko Orešković“, kojim je novembra 1941. na Kamenskom, govori postrojenim borcima u ime OK KPH za Liku o ciljevima NOB i ulozi KPJ u toj borbi. Izvesno vreme, po partijskom zadatku radi na području donjolažvačkog kotara, a zatim rukovodi partijskim kursom pri OK KPH za Liku. Do kraja rata bio je izvesno vreme organizacioni sekretar OK KPH za Liku, član Poverništva CK KPH za severnu Hrvatsku, većnik AVNOJ-a i ZAVNOH-a.

Posle oslobođenja zemlje, obavljao je mnoge odgovorne partijske, političke i državne dužnosti. Bio je potpredsednik Prezidijuma

Sabora Hrvatske, predsednik Komisije državne kontrole i član Izvršnog veća Sabora Narodne Republike Hrvatske. Za člana Politburoa CK KPH biran je na II i III, a za člana CK KPH na IV kongresu KPH i za člana CK SKJ na VI i VII kongresu, a bio je i predsednik Kontrolne komisije CK SKH. Istovremeno je više puta biran za poslanika u Saboru Hrvatske i u Saveznoj narodnoj skupštini, kao i za člana Saveznog odbora SSRNJ i člana Predsedništva glavnog odbora SSRN Hrvatske. Umro je, kao član Saveta Federacije, 2. septembra 1979. godine.

Nosilac je Partizanske spomenice 1941., Ordena junaka socijalističkog rada i mnogih drugih odlikovanja.

Narodnim herojem proglašen je 27. novembra 1953. godine. (T. Ra.)

POGAČAREVIĆ Mihajla SIMA

Rođen je 1908. godine u Vranju, Srbija. Veoma rano se uključuje u revolucionarni radnički pokret, i već 1930. postaje član KPJ.

Posle povratka iz vojske, 1931. godine, uključuje se u partijski rad. Uporedo s popuštanjem snaga monarhofsističke diktature, rad na proučavanju partijskog materijala bio je sve masovniji, a u tome je Sima Pogačarević prednjačio. U toku 1932. godine najznačajnija akcija koju su izveli komunisti Vranja, sa Simom Pogačarevićem na čelu, bilo je rasturanje 400 letaka KPJ.

U toku leta 1934. godine, pod rukovodstvom Sime Pogačarevića, partijska organizacija Vranja pokušala je da svoj rad proširi i na selo.

Krajem 1934. godine s grupom komunista uhapšen je Sima Pogačarević. Sudenje u Okružnom sudu u Vranju održano je 27. i 28. aprila 1935. godine. U toku pretresa predstavnicima buržoaske vlasti nisu uspeali da dokažu postojanje krivičnog dela protiv društvenog poretka, pa su bili prinuđeni da ga oslobode optužbe.

U partijskoj provali 1936. godine, koja se proširila i na leskovačku partijsku organizaciju, uhapšen je i Sima Pogačarević.

Posle ovog hapšenja, partijska organizacija u Vranju bila je razbijena. Od januara 1936. do septembra iste godine, partijski rad u Vranju je prestao. Oni članovi Partije, koji nisu uhapšeni, nisu radili jer su se bojali da ih policija ne otkrije. S njima nije uspostavljena nikakva veza. Znajući za ovakvo stanje u Vranju partijsko poverenstvo Srbije je želelo da se rad partijske organizacije sredi i taj zadatak poverava Pogačareviću. Po izlasku iz zatvora, Pogačarević organizuje i održava partijski sastanak na Goliću, i tada je odlučeno da se nastavi rad na okupljanju onih članova partije koji nisu registrovani u policiji, kao i na pridobijanju novih, naprednih radnika u članstvo. Od tada, pa do formiranja rukovodstva Partije, Sima je bio taj koji je sve komuniste držao u vezi. I pored teškoća izazvanih pojavom frakcionaske grupe, Pogačarević je uporno nastavljao rad na obnovljanju partijske organizacije.

Godine 1937. u Vranje odlazi Blažo Orlandić. On i Sima formiraju skojevski aktiv u vranjskoj gimnaziji. Ubrzo posle njegovog dolaska, formirano je Partijsko poverništvo za Vranje, u čijem je sastavu bio i Sima Pogačarević. Pod njegovim rukovodstvom, formirane su sindikalne organizacije, aktiv SKOJ-a u gimnaziji, građanska kasina s čitaonicom, kulturno-prosvetne grupe... U ovom periodu stvorena su i prva uporišta u pojedinim selima vranjskog kraja.

Početkom 1940. godine održana je prva Mesna konferencija komunisti Vranja, na kojoj je izabran Mesni komitet KPJ za Vranje, čiji je sekretar postao Sima. Krajem 1940. godine Sima je oteran u Ivanjički logor.

U prvim danima posle aprilskog poraza, Sima Pogačarević nastavlja aktivnost udvostručeni snagama. Za najkraće vreme partijska organizacija je bila mobilisana i pripremljena za ustanak. Sima je ilegalno živeo u Vranju. Bilo je mnogo posla: trebalo je bugarske fašiste preduhitriti i sprečiti njihove akcije, boriti se protiv regrutacije za bugarsku vojsku, protiv upisivanja učenika u gimnaziju, ometati otkup, prikupljati oružje... To su sve bili neposredni zadaci, u kojima se Sima potvrdio kao istaknuti revolucionar.

Krajem juna 1941. godine, po zadatku Partije, Sima je prešao u Leskovac, gde je

vršio dužnost sekretara OK KPJ za Leskovac. Na tom zadatku nije dugo ostao, ubrzo je vraćen u Vranje, na stari poznati teren. Posle njegovog dolaska, oživeo je partijski rad. Međutim, izdajnik je saznao gde se Sima nalazi, i odmah je obavestio bugarske fašiste. Bugari su 20. decembra 1941. godine opkolili ceo kraj. Počeo je neravnopravan sukob. Sima Pogačarević je podelio grupu, da bi izvršio proboj na dve strane. Bacivši bombe s male udaljenosti, Sima se s još trojicom drugova povukao naniže, prema potoku, i zadržao se u šipražju. U povlačenju, grupa bugarskih fašista naletela je pravo na šipražje. Jedni druge su primetili tek onda kad su se našli na udaljenosti od svega 5—6 metara. Nastala je borba, kao je jedan, zatim drugi, a onda je i Sima Pogačarević bio pogođen rafalom.

Narodnim herojem proglašen je 20. decembra 1951. godine. (H. Ra.)

POGLAJEN Franca FRANC KRANJC

Rođen je 25. avgusta 1916. u radničkoj porodici, na Grbinu kod Litije, Slovenija. Otac je bio putar, a u porodici je bilo desetero dece i četiri sestre. Svi su imali visoko razvijenu nacionalnu svest, i bez izuzetka učestvovali u NOB.

Posle završene osnovne škole i četiri razreda gimnazije, Franc Poglajen, koji je bio najstarije dete u porodici, otišao je u Podoficirsku školu u Beogradu. Kao aktivni podoficir, služio je potom od 1934. godine u Nišu. U aprilskom ratu 1941. učestvovao je u biciklističkoj jedinici na bugarsko-jugoslovenskoj granici. Blizu Kruševca je bio zarobljen, ali mu je, posle nekoliko dana, uspeo da pobjegne iz zarobljeničkog logora u Nišu. Kad je došao kući, zaposlio se kao putar u preduzeću za održavanje puteva u Litiji.

Oktoobra 1941. se povezao s narodnooslobodilačkim pokretom u Ljubljani. Dbio je uputstva za organizovanje Narodne zaštite. U zimu 1941—1942. bio je komandant Narodne zaštite za litijsko područje.

Kad su, maja 1942. uhapšeni saradnici NOB u Litiji i okolini, Franc Poglajen je pobjegao u partizane. Otišao je u Dolenjsko, i 9. maja 1942. stigao na Sela Šumberk, kod Žužemberka, u 1. četu prvog bataljona Savinjskog odreda, koji je delovao u sastavu Druge grupe odreda. Komandant je bio narodni heroj Janko Stariha, po kome se bataljon tada zvao „Jankov bataljon“. S Francom Poglajenom su tada u Drugu grupu odreda otišla još dva njegova brata. U borbama Druge grupe odreda, između 19. i 22. maja 1942. na Jantčama, kad je grupa pokušala da se, preko tadašnje italijansko-nemačke granice, prebaci u Štajersku, Franc Poglajen je učestvovao kao mitraljezac. Kao mitraljezac u „Jankovom bataljonu“, on je pošao i na legendarni pohod Druge grupe odreda, preko Notranjskog i Gorenjskog, u Štajersku. Pohod je počeo 20. juna 1942. uveče, s položaja kod Stične. Franc Poglajen je učestvovao u borbama „Jankovog bataljona“, krajem juna, u Polhograjskim Dolomitima, i zatim na prelasku italijansko-nemačke granice u Gorenjsko. „Jankov bataljon“ je prvi prešao granicu, i zatim se s ostalim jedinicama Druge grupe odreda sastao na Gabrškoj gori. Tu je bio izrađen plan za oslobodjenje Poljanske doline. Trebalo je da obimna akcija počne 13. jula 1942. napadom „Jankovog bataljona“ na Lučne. Toga dana je, pred sam napad, kurir doneo vest da je komandant bataljona, Ivan Stariha Janko, razrešen dužnosti komandanta bataljona i postavljen za operativnog oficira u štabu grupe, i da je za novog komandanta bataljona postavljen Franc Poglajen Kranjnc. Tako se od tada

bataljon zvao „Kranjčev bataljon“.

Trinaestog jula uveče je napad na Lučne počeo, ali je počela i velika nemačka ofanziva protiv Prve i Druge grupe odreda na Gabrškoj gori. „Kranjčev bataljon“ se, usred ofanzive, probio ka Črnom vrhu, a potom ka bukovskom vrhu, pa onda prema Žirovskom vrhu i na Blegoš. U borbama na Črnom vrhu bila je razbijena njegova 1. četa.

U julu 1942. Franc Poglajen je postao član Partije.

U avgustu 1942. on je vodio svoj bataljon u nemačkim ofanzivama (do 10. avgusta, kad se, najzad, Druga grupa odreda na Jelovici podelila u dve grupe). Prva se uputila dalje prema Štajerskoj, preko Save, na Kamniške planine, a „Kranjčev bataljon“ je narednih dana zapao u novu, vrlo tešku nemačku ofanzivu na Jelovici, pošto je uzalud pokušavao da sledi

prvi deo Druge grupe odreda. Posle teških borbi i kroz nemačke zasede, bataljon se najzad, preko Šije i ispod podnožja Košute, uputio preko Koroške u Štajersku. Koroški Slovenci srdačno i gostoljubivo su primili Kranjčeve partizane, koji su hitali preko Žetičje planine i Obira prema Štajerskoj. Uz put je, 25. avgusta 1942. došlo do borbe kod sela Rožbež, kad se deo bataljona, zbog iznenadnog nemačkog napada rasturio, ali je posle, u protivnapadu, izvojevao veliku pobedu. Kad je, 28. avgusta 1942. „Kranjčev bataljon“ došao na Travnik pod ivicom Smrekovca, njegov pohod na Štajersku bio je završen. Iako je od 80 ljudi, koji su 10. avgusta pošli s Jelovice, na cilj stiglo samo 26, pohod se, u prvom redu zaslugom komandanta bataljona Franca Poglajena uspešno završio.

Posle reorganizacije štajerskog partizanstva, 11. septembra 1942. Franc Poglajen je raspoređen u Zasavje kao komandant Zasavskog bataljona. Pod Poglajenovim vođstvom, bataljon se razvijao u vrlo uspešnu jedinicu,

koja je, pored ostalog, uspostavljala vezu s Dolenjskom, preduzimala akcije i preko granice i izvojevala pobjede u nekoliko teških bitaka, koje su vrhunac dostigle u borbi s Nemcima. 24. decembra 1942. na Kostavskoj planini. Dok su ostali bataljoni Druge grupe odreda u Štajerskoj u to vreme bili razbijeni a, delimično, kao Pohorski bataljon, potpuno uništeni. Franc Poglajen je, kao spretni i vrlo hrabri komandant, uprkos teškim sudarima s neprijateljem i najtežim uslovima na terenu, svoju jedinicu sačuvao tako da je ona kasnije mogla da preraste u Kamniško-zasavski odred. Kad su Nemci, posle razbijanja Pohorskog bataljona, 8. januara 1943. pojačali svoj pritisak na Zasavlje, 19. januara 1943. došlo je do odlučne borbe na Kališama, gde je Kamniško-zasavski bataljon, uprkos teškim gubicima, izdržao pritisak neprijatelja.

Franc Poglajen je, sve do 5. avgusta 1943. bio komandant Kamniško-zasavskog odreda. Kad je, 6. avgusta 1943. formirana „Šlanderova brigada“, on je u njoj postao načelnik štaba. S brigadom je otišao u Dolenjsko, u sastav 15. divizije, u kojoj je bio najpre imenovan za načelnika štaba, a već sledećeg dana za komandanta IV operativne zone. Vratio se u Štajersku, i oktobra 1943. učestvovao u ponovnom formiranju „Šlanderove brigade“. U vreme kad je Franc Poglajen bio komandant, a Mitja Ribičič politkomesar IV operativne zone, došlo je do značajnog razmaha NOB u Štajerskoj, naročito kad je „Šlanderova brigada“ dala nove kadrove za Pohorski odred, Koruški bataljon i Kozjanski bataljon. Tako je, prilikom dolaska 14. divizije, veliki deo Štajerske i deo Koruške bio „pokriven“ partizanskim jedinicama.

Aprila 1944. Mile Kilibarda je postao komandant IV operativne zone, Jože Borštner politkomesar, a Franc Poglajen načelnik štaba. Međutim, već posle dva meseca, Franc Poglajen je ponovo imenovan za komandanta IV operativne zone. Pod njegovim zapovedništvom se vodi borba za oslobođenje Savinjske doline, kozjanskog područja i ribničkog i lovnačkog dela Pohorja. Posle tih velikih uspeha štajerskog partizanstva, Franc Poglajen 31. avgusta 1944. odlazi u Dolenjsko, gde najpre preuzima dužnost načelnika štaba 7. korpusa, a početkom oktobra 1944. je imenovan za komandanta 7. korpusa, i na tom položaju je ostao do oslobođenja.

Pored ostalog, u januaru, februaru i martu 1945. vodi velike borbe na Krki za odbranu oslobođene teritorije, u Suhoj Krajini, u Kočevskom rogu, prilikom razbijanja belogardijskih jurišnih jedinica. Vodi i završne operacije 7. korpusa, u sklopu IV armije, za oslobodjenje Kočevja, Ribnice, Velikih Lašča, Višnje gore, Grosuplja i Ljubljane.

Posle oslobođenja je bio najpre komandant divizije, zatim je 1947—1948. u Višoj vojnoj akademiji „Frunze“ u Moskvi; od 1948. do 1957. načelnik je odeljenja u Generalštabu; 1957—1959. pomoćnik komandanta armije; 1959—1961. komandant Škoiskog centra; 1961—1963. načelnik Više akademije kopnene vojske; 1963—1965. načelnik uprave u Generalštabu; 1965—1968. komandant vojnog područja Rijeka; 1968. načelnik Akademije narodne odbrane; 1969—1971. bio je komandant armije, a zatim, do 1976. godine, na službi u Saveznom sekretarijatu narodne odbrane, kada je penzionisan kao general-pukovnik.

Narodnim herojem proglašen je 27. novembra 1953. godine. (F. Fi.)

POKOVEC Josipa FRANC POKI

Rođen je 16. februara 1921. u Ljubljani, Slovenija. Otac mu je bio stolar i, kao austro-ugarski vojnik, zarobljen je u Rusiji. Posle početka građanskog rata i oktobarske revolucije, bio je izvesno vreme borac Crvene armije i primljen je u boljševičku partiju.

Pokovec je završio pet razreda osnovne i tri razreda Građanske škole u Ljubljani. Učio je i godinu dana za frizera. Potom je, sve do 1939. radio razne fizičke poslove. Najzad se zaposlio u fabrici „Unitas“ i osposobio za metalobrušača.

Još 1937. bio je član omladinske grupe koja nije bila u vezi s Partijom, iako se sama smatrala revolucionarnom i komunističkom. U „Unitasu“, gde je radnički pokret bio jak, Pokovec je napustio tu grupu.

Već 22. juna 1941. policija hapsi Pokovca, ali on uspeva da pobjegne. Uхваćen je posle tri dana, i zatvoren u Šenpetersku kasarnu, poznati policijski zatvor u Ljubljani. Zajedno s još pet drugova, među kojima je bio i tadašnji komandant Glavnog štaba slovenačkih partizana Franc Leskovšek Luka, uspeva da, 9. avgusta, pobjegne iz zatvora. Posle bekstva se izvesno vreme krio u blizini Ljubljane, čekajući na vezu za odlazak u partizane. U jesen, 10. septembra 1941, Pokovec odlazi u Krim, u školski logor, a potom u Borovničku četu, u kojoj postaje mitraljezac (s mitraljezom koji je sâm zaplenio).

U decembru 1941, Pokovec odlazi, po zadatku, u Ljubljano, gde ostaje do maja 1942. U to vreme bio je u grupi VOS-a koja je u okupiranom gradu izvršila mnoga ubistva izdajnika — sluge okupatora. Policija i vojska su ga stalno pratile, često blokirale i pretresale pojedine delove grada u kojima je Pokovec primećen. Jednom se spasao tako što je mirno prošao pored policijske kontrole i pozdravio je

fašističkim pozdravom. Crnomonjast, ličio je italijanskom agentu, i policajci su ga propustili. U maju, presvučen u trošarskog službenika, prolazi kroz kapiju žičanim preprekama ograđene Ljubljane, zajedno s italijanskim vojnicima, kao da ide na piće u gostionicu.

Preko leta je bio zamenik načelnika službe bezbednosti za Ljubljano u okolini, i jedne noći ušao u grad puzeci ispod bodljikave žice. Vratio se natrag s hirurškim instrumentima neophodnim za operaciju ranjenog drugu.

U septembru 1942. je primljen u Partiju. Učestvuje u mnogim akcijama protiv bele garde, u selima između utvrđene linije oko Ljubljane i italijansko-nemačke demarkacione linije. Kad je, 1. novembra, u Dravljani poginuo načelnik službe bezbednosti Miha Babnik, na ovu dužnost imenovan je Pokovec.

U proleće 1943. poslat je u Primorje, gde postaje pomoćnik načelnika Obaveštajnog

centra primorske operativne zone i instruktor pokrajinske komisije VOS-a. Učestvuje, u maju 1943. u prodoru dveju brigada u okolinu Udina, u Italiji.

Kad je, u proleće 1944, formirana vojska državne bezbednosti (VDV), postaje zamenik komesara 2. brigade koja je dejsvovala na teritoriji 9. korpusa u Primorskoj i Gorenjskoj. U jesen 1944, premešten je u 3. brigadu VDV za komesara. Ova brigada je dejsvovala na teritoriji 4. operativne zone u Štajerskoj i Koruškoj, s obe strane granice. Kao komesar ove brigade, Pokovec je 1. aprila 1945. teško ranjen, na samoj jugoslovensko-austrijskoj granici, kod Šentilja. Prevezen je u partizansku bolnicu na Pohorju, gde je sačekao kraj rata. Do kraja 1945. lečio se u raznim bolnicama.

Posle rata, ostao je u aktivnoj službi u JNA, u jedinicama KNOJ, kada je završio i Srednju partijsku školu i Višu vojnu akademiju. Penzionisan je 1956. kao pukovnik, i prih-

vatio dužnost direktora Dopsne srednje ekonomske škole za bivše borce, u Ljubljani. Izvesno vreme bio je i sekretar Opštinskog komiteta SK Ljubljana — Šiška. Ponovo je pensionisan 1961. i upisao se na Pravni fakultet, završivši drugi stepen.

Narodnim herojem proglašen je 27. novembra 1953. godine. (M. Pav.)

POKRAJAC Mane SMILJA

Rođena je 8. februara 1920. u selu Medak, Gospić, Hrvatska. Kao dete, rasla je u zemljoradničkoj porodici, u rodnom selu, gde je pohađala osnovnu školu. Četiri razreda gimnazije i učiteljsku školu završila je u Gospiću i Banjoj Luci. Kao odličan đak u učiteljskoj školi, uključila se u rad naprednog omladin-

skog kružoka, koji je delovao pod rukovodstvom Partije, i postala jedan od najaktivnijih njegovih članova. Za člana KPJ primljena je 1939. godine.

Mesto učitelja dobila je 1940. u selu Prljevu, kod Zrmanje, a ubrzo zatim se i udala. Kao komunist, u selu deluje ne samo kao prosvetni, već i kao politički radnik.

Posle okupacije zemlje, ustaše je hapse, ali uspeva da se izvuče iz zatvora, dok su joj supruga ustaše ubile. Posle toga, zajedno s drugim komunistima, organizuje i pokreće oružani ustanak. Pošto je ustanak otpočeo radi na mobilizaciji snaga za NOB na području Zrmanje. Neumorno obilazi sela i zaseoke, okuplja narod, naročito žene i omladinu, raskrinkava politiku italijanskih okupatora kao „zaštavnika“ srpskog naroda, i suzbija četnički uticaj.

Krajem 1941. izabrana je za člana Kotarskog komiteta KPH za kotar Gračac, a ubrzo zatim i za predsednika Kotarskog odbora AFŽ

za Gračac. Intenzivno radi na okupljanju i aktiviranju omladine i na stvaranju i izgradnji NOO-a na području gračačkog kotara. Na I okružnoj konferenciji antifašističkinja Like, septembra 1942. izabrana je za člana Okružnog odbora AFŽ-e za Liku. Kao delegat ličkih žena, učestvovala je u pripremama i radu I zemaljske konferencije AFŽ-e Jugoslavije, početkom decembra iste godine u Bosanskom Petrovcu. Hrabrost, odlučnost, otvorenost i ljubav prema ljudima, visoki smisao za drugarstvo, stvorili su joj autoritet, posebno u žena.

Kad su, početkom 1943. nastupili teški dani za narod Like, u toku IV neprijateljske ofanzive, Smilja neumorno radi na sklanjanju i zaštiti naroda u zbegovima i davanju pomoći vojnim jedinicama na frontu. A kada je ova neprijateljska ofanziva slomljena, radila je da narod na području Gračaca čvrsto organizuje za dalju borbu. U to vreme bila je uvrštena među 10 ličkih kandidata za članove ZAVNOH-a. Plodan rad ovog neustrašivog revolucionara prekinuli su četnici, mučkim napadom na sedište Kotarskog komiteta KPH za kotar Gračac, u Bruvnu. Iznenadena u kući na spavanju, čim je čula puške zgrabila je oružje, iskočila kroz prozor u dvorište i prihvatila borbu. I kad je videla da se ne može izvući, baca bombu među četnike, a poslednji metak iz pištolja ispaljuje, 18. marta 1943. sebi u glavu.

Narodnim herojem proglašena je 20. decembra 1951. godine. (T. Ra.)

POLAK Franca BOJAN STJENKA

Rođen je 28. novembra 1919. u Ormožu, Slovenija. Otac mu je bio činovnik, a posle preseljavanja porodice u Ljubljano, 1926. radio je u gradskoj upravi. Umro je, u vreme rata, u logoru Dahau.

Bojan je završio osnovnu školu, gimnaziju i maturu u Ljubljani. U to vreme bio je član „Sokola“; jer je bio vaspitan u nacionalističkom duhu. Ali, kad je porodica zapala u materijalne teškoće, i kad je morao sam da se izdržava davanjem dopunskih časova deci, počeo je da razmišlja o nepravednim odnosima u društvu. Imao je već tada veze s nekim levičarima i simpatizerima Partije koji ga nisu uzimali ozbiljno, i zbog toga nije bio uključen u organizovan rad. Posle odsluženja vojnog roka u Sarajevu, u đlačkom bataljONU, postao je rezervni pešađijski potporučnik, a na vežbi se osposobio za vodnika mitraljeskog voda. U vojsci je došao u đodir s komunistima, i posle povratka u Ljubljano, kao student Tehničkog fakulteta, odeljenje montanistike, aktivno radi

u Akademskom klubu kojim su rukovodili studenti-komunisti. Do aprilskog rata završio je dva semestra.

Posle okupacije, odustao je od školovanja i zaposlio se kao fizički radnik u hemijskoj fabrici, a potom na železničkoj stanici u Ljubljani. Odmah posle osnivanja oslobodilne fronte, postao je njen član, i već u oktobru 1941. zatražio da ga, kao rezervnog oficira, pošalju u partizane. Početkom decembra dobio je dozvolu, izvukao se iz grada, ali je morao da se vrati jer su veze bile provaljene. Ponovo je pokušao, i stigao u partizane 1. januara 1942. Istog meseca primljen je u Partiju, posle mesec dana kandidatskog staža koji je proveo obavljajući zadatke u Ljubljani.

U partizanima se isticao hrabrošću, snalažljivošću, veštini rukovođenjem i organizacijskim sposobnostima. Zbog toga je veoma brzo zauzimao sve odgovornije dužnosti. Već 10.

januara 1942. postao je komandir voda u bataljONU „Ljubo Šercer“: 22. januara je zamenu komandira čete, posle nekoliko dana komandir, a sredinom februara komandant polubataljona. Kad su Italijani, 18. marta 1942. napali logor, uspešno se s jedinicom probio kroz obruć i naneo napadačima gubitke.

U aprilu 1942. je komandant Južnodolenjskog bataljona, koji operiše oko Kočevja. Nekoliko dana kasnije je komandant 2. bataljona Notranjskog odreda i, opet, posle nekoliko dana, 29. aprila 1942. postaje komandant Notranjskog odreda. Za izvanredne uspehe ovog odreda pohvaljen je posebnom naredbom 16. maja 1942. Aleš Bebler, u izveštaju Glavnom zapovedništvu, 17. jula 1942. kaže za Polaka da je „naš najtalentovaniji komandant“. Deset dana kasnije, postavljen je za komandanta 3. grupe odreda. Uspešno rukovodi jedinicama u vreme velike italijanske ofanzive na sektoru Notranjske, i uspeva da sačuva glavninu žive snage. U oktobru 1942.

kad je ukinuta 3. grupa odreda, postaje komandant novoformirane brigade „Ljubo Šerčer“, koja se ističe u mnogim borbama u vreme uništavanja belogardističkih uporišta po selima.

Brigada je, zbog snažnih napada jakih neprijateljskih jedinica, skoro celu zimu provela u šumi. Krajem januara 1943. Polak je teško oboleo. Ležao je u jednoj kući, u bunilu. Kad su belogardisti opkolili kuću, njegovi borci su ga jurišem spasil.

Jednom, kad je od višeg oficira, pretpostavljenog starešine koji nije poznaoo prilike u Sloveniji, dobio naređenje da, po čistini i snegu, juriša uzbrdo na jako utvrđeno belogardističko uporište, skinuo je opasač s pištoljem, bacio ga i odbio da izvrši naređenje, izjavivši da ne želi da bude komandant brigade koju bi trebalo da povede u samoubistvo. Zbog njegove odlučnosti, napad nije izvršen, a Polak je ipak ostao komandant brigade.

U vreme ofanzive naših brigada u Suhoj krajini, opet je došlo od sličnih grešaka i nepromišljenih zahteva. Kad brigada nije postigla uspeh u napadu na Korinj, ogorčen i ljut jurišao je s grupom bombaša na bunker, i pao teško ranjen. Drugovi su ga jurišem spasil. Bio je teško ranjen i dugo je morao da se leči.

Posle kapitulacije Italije, bio je kratko vreme komandant grada Doljenjske Toplice, ali se zbog nezacelelene rane ubrzo morao vratiti u bolnicu. Novembra 1943. postaje načelnik Operativnog odeljenja Glavnog štaba Slovenije, a marta 1944. komandant Slovenačke divizije Vojske državne bezbednosti, koja je, krajem godine, postala 3. divizija KNOJ-a.

Posle rata, Polak je ostao u armiji, završio je Višu artiljerijsku vojnu akademiju, a 1957. je preveden u rezervu kao general-major, i postao član izvršnog veća Slovenije i pomoćnik sekretara, a zatim i sekretar za saobraćaj. Posle toga, bio je izvesno vreme ambasador u NDR i komandant Glavnog štaba ONO Slovenije. Dva puta je biran u CK SK Slovenije. Sada je delegat u Skupštini SFRJ.

Narodnim herojem proglašen je 13. novembra 1952. godine. (M. Pav.)

POPARA Jovana MIROSLAV MIRO

Rođen je 1. septembra 1913. u Fatnici kod Bileće, Bosna i Hercegovina. Potiče iz srednje imućne seoske porodice. Osnovnu školu završio je u rodnom mestu, a gimnaziju je učio u Trebinju, Mostaru i Sremskoj Mitrovici. Još kao gimnazijalac interesovao se za revolucionarnu prošlost svoga kraja, za bune i ustanke

u Hercegovini, Mladu Bosnu, oktobarsku revoluciju. Pisao je pesme s rodoljubivom i socijalnom sadržinom.

Kao student Pravnog fakulteta u Beogradu, Miro Popara je učestvovao u svim akcijama naprednih studenata Beogradskog univerziteta. Tu je, 1935. godine, postao član KPJ. Te i narednih godina, Popara se nalazio u središtu borbe studenata i radničke klase u Beogradu. Od leta 1936. radio je u svom rodnom kraju na formiranju partijskih ćelija, otvaranju seoskih čitaonica i knjižnica.

U leto 1937. Popara je radio na formiranju partijskih i skobjevskih organizacija u istočnoj Hercegovini, a u Beogradu sa srednjoškolskom i radničkom omladinom iz Hercegovine na njihovom organizovanju i uključivanju u revolucionarni pokret, kao i na ilegalnom

prebacivanju jugoslovenskih dobrovoljaca u Španiju, prikupljanju izveštaja i drugih vesti o životu i borbi jugoslovenskih dobrovoljaca i uspostavljanju i održavanju veza s levo orijentisanim političarima iz građanskih političkih partija u cilju vođenja kampanje i pružanja pomoći španskoj republici i jugoslovenskim dobrovoljcima. Zbog toga je izvesno vreme živeo u strogoj ilegalnosti.

Njegova politička delatnost postaje posebno intenzivna u godinama neposredno pred rat. Već tada Popara je jedan od istaknutih rukovodilaca studentskog pokreta u Beogradu. Zbog toga je proganjan, a 1938. je bio u zatvoru na Adi Ciganliji 6 meseci, od jula do novembra.

Od februara 1938. član je Centralnog političkog odbora ujedinjene studentske omladine Beogradskog univerziteta, kao predstavnik studenata iz BiH. Bio je jedan od članova delegacije studenata Beogradskog univerziteta na pregovorima s Mačekom, tadašnjim potpredsednikom vlade, povodom brutalnog

napada policije na studentsku i radničku omladinu u vreme demonstracija u Beogradu, 14. decembra 1939. godine. U toku 1939. i u prvj polovini 1940. radio je na organizovanju akcija studentske omladine u Beogradu, posebno studenata iz Bosne i Hercegovine, preko udruženja „Petar Kočić“ i omladinske sekcije udruženja „Meretva“.

Putovao je na Kosovu i Metohiju, i u Vojvodinu i politički radio s kolonistima iz Hercegovine; leti je radio s omladinom u Hercegovini, pozivao na otvorenu borbu protiv reakcije, za odbranu zemlje.

Po zadatku CK KPJ, organizovao je uspostavljanje veze i pružanje pomoći komunistima zatvorenim u koncentracionom logoru u Bileći, u koji su januara 1940. godine zatvoreni istaknuti komunisti iz zemlje, među kojima Moša Pijade, Ivan Milutinović, Ivo Lola Ribar i drugi. Političkim radom ustalasio je mase svog zavičaja, koje su odlučno zahtevale raspuštanje ovog logora, što je i učinjeno pod pritiskom antifašističke javnosti u zemlji.

U leto 1940. po zadatku je pomagao Mesnom komitetu KPJ u Mostaru u organizovanju antifašističkih akcija radničke klase i građana i radio na formiranju partijskih organizacija u raznim krajevima Hercegovine. Od oktobra 1940. do aprilskog rata 1941. delovao je kao partijski radnik u dačkom bataljonu u Mariboru.

Posle kapitulacije Kraljevine Jugoslavije, vratio se u Hercegovinu, gde je, kao član Oblasnog komiteta Partije za Hercegovinu i Oblasnog vojnog štaba, radio na učvršćivanju partijskih organizacija i na pripremanju oružane borbe.

Od kraja jula 1941. pa do smrti, jula 1942. Miro Popara je organizator i politički rukovodilac ustanka u Hercegovini. Obavljaio je najodgovornije partijske i vojno-političke dužnosti; bio je sekretar Okružnog komiteta KPJ za istočnu Hercegovinu i politički komesar Operativnog štaba NOPOJ za Hercegovinu i južnu Dalmaciju. Veliku pažnju posvetio je formiranju i jačanju partizanskih jedinica i postavljanju političkih osnova narodnooslobodilačkog pokreta. Bio je inicijator stvaranja prvog Oblasnog NOO za Hercegovinu, sredinom aprila 1942. Kao istaknuti organizator oslobodilačke borbe, aprila 1942. godine pothvaljen je od strane Vrhovnog štaba NOPOJ preko radio-stanice „Slobodna Jugoslavija“.

Prilikom povlačenja partizanskih snaga iz Hercegovine u zapadnu Bosnu, Miro je nastojao da poveže i sačuva partijske organizacije i živu silu partizanskih jedinica. Na tom radu, izdajom su ga uhvatili četnici, 18. jula, u Zajasenu, u nevesinjskom srezu, i predali ga Italijanima, koji su ga podvrgli mučenju u zatvorima u Nevesinju.

Osuđen je na smrt i streljan 25. jula 1942. u Nevesinju. Pred streljanje, nad iskapanom rakom, prkosno i ponosno uzdignute glave, klicao je Partiji i narodnooslobodilačkoj borbi.

Narodnim herojem proglašen je 20. decembra 1951. godine. (Đ. Pi.)

POPEK Antona ALOJZ VANDEK

Rođen je 21. maja 1920. u selu Bezuljak, Cerknica, Slovenija. Otac mu je bio siromašan seoski obućar, s malo zemlje. Alojz je imao još dva brata i sestru. Majka mu je umrla pre rata, i otac se ponovo oženio.

Posle završene osmorazredne osnovne škole u Begunjama, Alojz je otišao u selo Snebrije, kod Ljubljane, da kod majstora Anžiča nauči bravarski znaat. Stariji brat Tone bio je stolar i donosio je kući marksističku štampu, koju je i Alojz, još kao šegrt, čitao.

Alojzu se šegrtovanje nije svidelo, želeo je u svet. Napustio je majstora i vratio se kući. S osamnaest godina Popek je, 1938. godine, dobrovoljno stupio u Jugoslovensku ratnu mornaricu. U početku je bio u Tivtu, a kasnije, kad je završio kurs, u Šibeniku, na bojnom brodu, kao signalist u činu kaplara. Kad je, 1940. odslužio vojni rok, vratio se kući.

Kapitulacija bivše jugoslovenske vojske zatekla ga je na putu u Dalmaciju, na zborište. Vratio se kući. S celom porodicom počeo je da skuplja i skriva oružje i municiju. Kako je u blizini bila „Pupnikova linija“, to je oružja, municije i ratne spreme bilo napretek. Sakrivali su i u tornju seoske crkve, jer je stari Popek bio crkvenjak.

Već jula 1941, Alojz Popek je primljen u Partiju, bez kandidatskog staža.

Braća Tone i Alojz Popek učestvuju u pripremama za napad na italijansku posadu u Bezuljaku. Kao meštani, poznavajući dobro okolinu, pokazuju partizanima Borovniške partizanske čete pojedine objekte. U tom pohodu, od 16 italijanskih vojnika ubijena su trojica, a trojica teško ranjena, zaplenjeno je pet pušaka i bačeno u vazduh sigaliste eksploziva. Posle završene akcije, braća Popek odlaze s partizanima.

Januara 1942, Alojz Popek postaje vodnik voda Borovničke čete, i učestvuje u napadu na železničku stanicu Verd.

Maja 1942. godine, Alojz Popek postaje komandir čete. S četom zauzima selo Ig, kod Ljubljane. Ubrzo postaje i komandant 1. bataljona Krimskog partizanskog odreda, koji je operisao oko Iga, u okolini Ljubljane. Uskoro je počela velika italijanska ofanziva. Popek je

svojim bataljonom vešto manevrisao između italijanskih kolona, na uzanom prostoru, i sačuvao snagu jedinice. Kad je, 6. oktobra iste godine, formirana brigada „Ljubo Šerčer“, imenovan je za komandanta 3. bataljona brigade. U vremenu od početka oktobra do kraja decembra, njegov bataljon se ističe u brigadi u akciji čišćenja bele garde po selima.

Za uspešno komandovanje i pokazanu hrabrost. Glavni štab Slovenije je, 26. decembra 1942. Popeka unapredio za komandanta brigade „Ivan Cankar“. Napustivši Notranjsku, stigao je brigadu na pokretu od Ljubljane prema Hrvatskoj, kuda je bila upućena zajedno s brigadama „Tone Tomšič“ i „Matija Gubec“. Njihov je zadatak bio da upadnu iza leđa neprijateljskih snaga, koje su krenule u IV ofanzivu na liniji Karlovac—Ogulin. Ali, baš u

to vreme stigli su iz Vrhovnog štaba u Sloveniju oficiri koje je poslao Tito. Tako je komandovanje brigadom „Ivan Cankar“ preuzeo Predrag Jeftić, a Popek je postao njegov zamenik. Pokret brigada je izvršen po žestokoj zimi u visokom snegu, a marševanje je bilo dugo i iscrpljujuće. Popek se tada istakao kao dobar drug, pomagao je iznemoglih da nose oružje i municiju.

Italijani su, protiv tri slovenske i dve hrvatske brigade u Žumberku, uputili jake snage koje su, upavši u zasedu, opkoljene. Tada je u pomoć opkoljenima krenula nova kolona. Alojz Popek je dobio zadatak da s 2. i 3. bataljonom zadrži neprijatelja od Loviča i Dvoriša. Poznavajući neprijateljevu taktiku, naredio je da se borci sklone s istaknutih položaja, znajući iz iskustva da će ih Italijani zasut žestokom artiljerijskom i minobacačkom vatrom. Tako se i desilo. Partizani su prošli bez žrtava, i posle prekida artiljerijske vatre zaposeli su položaje i naneli Italijanima teške gubitke. Kad su Italijani ponovo otvorili mino-

bacačku i artiljerijsku vatru, jedan geler je pogodio Popeka, koji je stajao na osmatračnici, na groblju crkve Svetog Križa, nad selom Prekriški. Podlegao je ranama, 1. februara 1943.

Narodnim herojem proglašen je 13. septembra 1952. godine. (M. Pav.)

POPIVODA Marka BLAŽO

Rođen je 1911. godine u selu Lješev Stup, Bjelica, opština Cetinje, Crna Gora, u siromašnoj porodici. Zemljoradnik.

Otac Marko, u jurišu na Taraboš kod Skadra, 1912. godine, teško je ranjen, od čega je umro u cetinjskoj bolnici „Danilo I“. Tako je

Blažo prerano ostao bez oca, kojeg u stvari nije ni zapamtio.

Osnovnu školu završio je u Bjelicama, posle toga se opredelio za život na selu, jer nije imao materijalnih mogućnosti za dalje školovanje. Bio je vrlo bistar, miran, ali i odvažan, i uživao autoritet kod svojih meštana. Družeci se s Krstom Popivodom i ostalim komunistima toga kraja, vrlo mlad je pristupio radničkom pokretu. Godine 1935. primljen je u KPJ, za člana prve partijske ćelije u selu Lješev Stup. Kao napredno orijentisan, i kasnije je kao član KPJ, učestvuje u mnogim demonstracijama i drugim akcijama koje je organizovao KPJ. Voda je grupe „Katunjana“ koji učestvuju, 1936. godine, u Belvederskim događajima.

Pripada red najaktivnijih organizatora narodnog ustanka u Katunskoj nahiji. Trinaestog jula 1941. godine, našao se, na čelu naružanih Bjelica, u napadu na Čevo, koje je kapituliralo pred crnogorskim ustanicima. Smatra se da je to prvi okupatorski garnizon

koji je zauzet 1941. godine u Crnoj Gori.

On je propagator i organizator odlaska na Pljevlja u Katunskoj nahiji. I sam je s Lovčenskim bataljionom učestvovao u čuvenoj pljevljskoj bici, 1. decembra 1941. godine. Dva deset prvog decembra 1941. bio je u Rudom, kao borac 1. proleterske brigade. U susretu s narodom istočne Bosne bio je tumač bratstva i jedinstva, u borbi protivu okupatora i domaćih izdajnika neustrašiv. Hrabro je podneo napore marševe preko Romanje i Igmana, kao i borbe na Ulogu, Župi...

Jednog aprilskog dana 1942. godine, u Foči, Blažo je prvi primio zastavu svog proleterskog bataljona iz ruku Vrhovnog komandanta Tita. Od Foče preko Sandžaka, a odatle preko Sinjajevine, Durmitora i Treskavice, pa preko centralne Bosne do Bosanske krajine, a onda nazad do Neretve i Drine, visoko je držao razvijenu zastavu svoje proleterske jedinice. U mnogim jurišima išao je s razvijenom zastavom. Ona je postala deo njega samog. Podviz ovog prvog proleterskog barjaktara nadaleko su bili čuveni. Na Krčinom brdu, u jednom trenutku jurao je na gomilu Italijana i četnika i omogućio prodor svojoj jedinici.

Blažo Popivoda nije čuven samo po tome što je prvi razvio i poneo proletersku zastavu 1. bataljona 1. proleterske brigade, ni samo po tome što je bio među prvima u svim jurišima, već što je bio, pre svega, čovek i drug. I u najtežim trenucima umeo je da nađe reči utehe za svakoga. Bio je vesele prirode i pravi majstor da ispriča partizanske zgode i nezgode, kojih je u toku rata bilo tako mnogo.

Kao politički komesar čete i bataljona, u napadu je bio prvi, a u povlačenju poslednji. O tome koliko je voleo svoj 1. bataljon i njegove borce, najbolje govori ovaj događaj: pošto je završio partijsko-političku školu u Jajcu, saopšteno mu je da ide za političkog komesara neke novosnovane brigade. Odgovorio je odvažno: „Za Partiju i revoluciju i u smrt, ali ako se ne mora, radije idem među svoje borce, za puškomitraljeza.“ Drugovi su to shvatili, i vratili ga za političkog komesara 1. bataljona, u kojem je počeo kao proletar, i u kojem je i poginuo.

Kapetan NOVJ, politički komesar 1. crnogorskog (lovčenskog) bataljona 1. proleterske brigade, Blažo Popivoda poginuo je u jurišu za oslobodjenje Beograda, 13. oktobra 1944. godine.

Narodnim herojem proglašen je 10. jula 1953. godine. (Sp. L.)

POPIVODA Gorčina KRSTO

Rođen je 3. juna 1910. u Bjelicama, Ceti-
nje, Crna Gora, u siromašnoj i mnogočlanoj
seljačkoj porodici. Detinjstvo mu je proteklo u
siromaštvu, koje je bilo pojačano ratnim uslo-
vima. Roditelji, sestra i stariji brat bili su
internirani ili držani kao taoci zbog produže-
nog otpora dvojice braće austrijskog okupaciji
Crne Gore (1916—1918). Gimnaziju je učio u
teškim materijalnim uslovima, najpre na Ceti-
niju (1923/24), zatim u Banjoj Luci (dva razre-
da), pa ponovo na Cetinju, da bi peti razred
završio u Peći. Maturirao je na Cetinju, 1932.
godine. Gotovo sve raspuste i povremeni
prekid u školovanju provodio je kao šumarski
radnik u Bosni, u okolini Olova.

Takvi uslovi uticali su na njegovu političku
orijentaciju. U višim razredima gimnazije čita
naprednu literaturu i s većom grupom učenika
svog razreda opredeljuje se za komunizam.
Posebno se druži s Radojem Vujoševićem, s
kojim će zajednički poći na studije i nastaviti
revolucionarni rad. U osmom razredu gimnazi-
je, 1931/32. godine, jedan je od učesnika
štrajka u cetinjskoj gimnaziji, zatim demon-
stracija povodom dolaska grupe ministara
šestojanuarske vlade u Crnu Goru, kao i
pohoda na cetinjski zatvor organizovanog za
oslobodjenje proteranih i uhapšenih crnogor-
skih studenata s Beogradskog univerziteta.

U jesen 1932. godine, upisuje se na Pravni
fakultet u Subotici. U prvoj godini studija
putuje iz sela Karkatura, gde je živeo kod
rodaka, a avgusta 1933. se zapošljava kao
dnevničar u poreskoj upravi u Subotici, što
mu olakšava uključivanje u intenzivniji revolu-
cionarni rad u Subotici. Oktobra iste godine
postaje član KPJ, u partijskoj ćeliji na Prav-
nom fakultetu. Učestvuje u pisanju prvomaj-
skih parola, 1934. godine. Uskoro prelazi na
rad u tehniku MK Partije. Radi na rasturanju
ilegalnog lista „Revolucionarni front radnika i
seljaka“, letaka i ostalog partijskog materijala.
U Subotici je u to vreme revolucionarni rad
bio u usponu, zahvaljujući uspešnom radu MK
KPJ, a posebno aktivnosti Mate Vidakovića,
koga je CK KPJ, kao svog instruktora, uputio
da u radi, da u Subotici organizuje i središte
partijskog rada za Vojvodinu.

U hapšenju komunista u Subotici, oktobra
i novembra 1934. godine, među 60 uhapšenih
je i Krsto Popivoda. S obzirom na to da je bio
terećen za ilegalni rad, bio je mučen, a oko-
lećeno što je bio uhapšen u uniformi držav-
nog službenika, i što je to hapšenje bilo
neposredno posle pogibije kraja Aleksandra u
Marselju, pojačalo je bes policije i drugih
čuvara režima prema njemu. Izveden je pred
Sud za zaštitu države s još 13 uhapšenih, i
osuđen na 18 meseci strogog zatvora; kaznu

je izdržao u Sremskoj Mitrovici. Posle izlaska
s robije, početkom maja 1936. godine, prote-
ran je u Crnu Goru. U svom rodnom kraju
nastavlja revolucionarnu delatnost (pomaže u
organizovanju akcija oko Belvedera, krajem
juna). Uskoro prelazi na partijsko-politički rad
u beogradsku organizaciju. Radi na razvijanju
Crnogorskog narodnog fronta slobode, a po-
sebno učestvuje u izradi proglasa crnogorske
napredne inteligencije povodom opštinskih
izbora u Crnoj Gori (oktobra iste godine).

Kao instruktor Oblasnog komiteta, radio je
u MK KPJ Beograda i Univerzitetskog komite-
tu na organizovanju ideološko-političkog ra-
da. Tada je nastavio i studije na Pravnom
fakultetu. Dva deset petog novembra 1936.
usledilo je novo hapšenje studenata i članova
partijskog rukovodstva u Beogradu, pa je
upao u policijsku zasedu. Ali, zahvaljujući

prbranosti i odlučnom držanju, bio je posle 11
dana oslobođen; tome je doprineo i veliki
miting studenata, koji su tražili da se puste na
slobodu njihovi uhapšeni drugovi. Po odluci
Partije, ponovo prelazi u ilegalnost, i odlazi u
Kragujevac, gde postaje član Oblasnog komi-
teta KPJ za užu Srbiju. U Kragujevcu nastavlja
intenzivan partijski rad, osobito u Vojnoteh-
ničkom zavodu, zatim u Kraljevu, Krusevcu.
Paraćinu, Čupriji i Jagodini. Obavljajući razno-
vrne partijske zadatke, u to vreme je odlazio i
na Kosmet i u Crnu Goru, a između ostalog
prenosio je „Proleter“ i drugi ilegalni materijal.
Od proleća 1937. obavlja obimnu i siste-
matsku partijsku aktivnost u mnogim mestima
istočne i južne Srbije, u Zaječaru, Zlotu — u
vezi s Borom, u Aleksincu i Leskovcu, gde
povezuje komuniste i stvara partijske organi-
zacije, s ciljem organizovanja Oblasnog komi-
teta u Nišu.

U masovnom hapšenju komunista, koje je
počelo u Kragujevcu u junu 1937, a proširilo
se na mnoga mesta Srbije, bio je provaljen i

uhapšen 17. jula iste godine, u Nišu. Sproveden je u garnizonski vojni zatvor u Kragujevcu, i podvrgnut mučenju, u kome su učestvovali, poznati po svirepostima, policijski eksperti iz beogradske Glavnice i Novog Sada (kao sedišta Dunavske banovine, koja je tada obuhvatala i Kragujevac).

Tortura nad njima trajala je više od mesec dana do pred kraj avgusta, dok nije predat Sudu za zaštitu države. Pored uobičajenih metoda terora nad uhapšenim komunistima — tuče i batnanja — policijski agenti su nad Kristom Popivodom primenili i mnoge „dopunske“, još svirepije metode: mučenje ubacivanjem soli u telo i žedu, stezanje lobanje kopcima, razdiranje otvorenih rana na telu tupim predmetima, sve do testerisanja koštiju... Ali, Popivoda je izdržao to, i odbio terčenja i policijske optužbe. Ističući herojsko držanje Krsta Popivode i Spasenije Babovića, koja je bila tada uhapšena i podvrgnuta sličnoj torturi, kao primer kako se komunisti drže pred klasnim neprijateljem, Tito je u „Proleteru“, organu Partije, decembra 1937, pisao da je u to vreme „nastao prelom u našoj Partiji u pogledu držanja pred klasnim neprijateljem i kada su bili sve ređi slučajevi izdajstva, a sve više primera herojskog držanja ne samo partijska, već i drugih svesnih antifašista. Na primer: Spasenija Babović, dr Braina Fos, Krsto Popivoda i mnogi drugi, nisu hteli ni pod najtežim mukama da postanu oružje policije“. Svojim nepokolebljivim, odista junačkim držanjem oni su hrabrilili ostale uhapšene i optužene komuniste.

Izveden pred Sud za zaštitu države, Popivoda je osuđen na 2 godine robije, koju je ponovo izdržao u sremskomitrovačkoj kaznionici. Na relativno blagu kaznu, pored snage Pokreta i pritiska napredne javnosti u zemlji, uticalo je i njegovo nepokolebljivo držanje u istrazi i na Sudu. To je delovalo do te mere da je predsednik Sudskog veća na tom procesu izjavio kako se policijski argumenti ne mogu uzeti kao dokaz, pošto su iznuđeni silom. Dok je u vreme prve robije završio jednogodišnji kurs, koji je Partija organizovala za ideološko i opšte obrazovanje zatvorenih komunista, ovaoga puta Popivoda je pohađao dvogodišnji. Izvesno vreme bio je i rektor tog svojevrsnog univerziteta na robiji.

Posle izlaska s robije, jula 1939, radi u agitpropu PK KPJ za Srbiju, a decembra iste godine CK KPJ ga upućuje, kao svog delegata, na rad u Crnu Goru, gde deluje na jačanju i omasovljavanju partijskih organizacija. Avgusta 1940, učestvuje u radu Osmе partijske konferencije KPJ za Crnu Goru, Boku, Sanžak i Kosovo i Metohiju, na kojoj ima referat o organizacionom stanju Partije. Prethodno je

obišao mnoge partijske organizacije u Crnoj Gori, a naročito je sistematski obišao sve sreske organizacije na Kosmetu. Posle ove konferencije, Josip Broz Tito ga povlači na rad u CK KPJ i poverava mu razne partijske zadatke, a pre svega da organizuje i rukovodi partijskim školama i kursovima u Makarskoj, Karlovcu, Zagrebu, na Crepljskom (kod Sarajeva), u Dubravi (kraj Zagreba). Bio je delegat i član Kandidate komisije na V zemaljskoj konferenciji KPJ, oktobra 1940, u Zagrebu, na kojoj je izabran za kandidata za člana CK KPJ.

Delujući kao profesionalni revolucionar tokom više godina uoči rata, učestvovao je u radu i obilazio mnoga mesta i partijske organizacije gotovo u celoj zemlji, izuzev u Sloveniji i Makedoniji.

Posle martovskih događaja, 27. marta, 1941. godine, Tito je Popivodu iz Zagreba uputio u Sarajevo, da Pokrajinskom komitetu za BiH prenese stavove CK KPJ o odbrani zemlje, a odalje da ode, s istim zadatkom, na Kosmet. Tada je obišao MK u Sarajevu, Zenici, Peći i Kosovskoj Mitrovici, i učestvovao je u radu Oblasne konferencije u Tuzli.

Aprila 1941, odlazi na partijski rad u Crnu Goru. Kao član Biroa PK KPJ za Crnu Goru i Sandžak, jedan je od najistaknutijih organizatora 13-julskog ustanka u Crnoj Gori. Sekretar je OK KPJ za Nikšić, a zatim sekretar OK KPJ za Cetinje.

Od septembra 1942. do 1945. radi u CK KPJ i Vrhovnom štabu, na raznim partijsko-političkim i vojnim zadacima. Rukovodioc je i predavač na partijskim školama i kursovima, najpre u Oblasnom komitetu za Bosansku krajinu (u Petrovcu, Drvaru i Bihaću), onda u CK KPJ, u selu Govzu kod Kalinovika i u Liječevini (Šćepan-Polje), između IV i V ofanzive, zatim u Jajcu i Drvaru (od septembra 1943. do maja 1944).

Član je AVNOJ-a od njegovog II zasedanja u Jajcu, 1943. godine. Maja 1944. godine prelazi na stalni partijsko-politički rad u CK KPJ. Aprila 1945, kooptiran je za člana CK KPJ. Predsednik je Komisije za agrarnu reformu i kolonizaciju Vlade FNRJ (1946—1948); ministar za železnice i predsednik Saveta za saobraćaj i veze Vlade FNRJ (1951—1953); član SIV (1953—1963); poslanik je Savezne narodne skupštine svih naroda (od 1967); bio je potpredsednik Veća naroda (1948—1953) i predsednik Organizaciono-političkog veća (1963—1967). Od V do VIII kongresa biran je za člana CK KPJ (SKJ); na IX kongresu izabran je za člana Stalnog del. Konferencije SKJ, a na X za člana CK SKJ. Od I do V kongresa Narodnog fronta Jugoslavije, odnosno SSRNJ, biran je za člana Saveznog odbora, od IV kongresa (1953) član je Predsedništva, a od V je bio sekretar Saveznog odbora SSRNJ.

Istaknuti učesnik jugoslovenskog revolucionarnog pokreta, društveno-politički radnik, predsednik je Fonda Predsedništva CK SKJ za publicističku delatnost i naučnoistraživački rad i član Saveta Federacije.

Pored mnogih visokih odlikovanja, nosilac je i Ordена junaka socialističkog rada.

Narodnim herojem proglašen je 10. jula 1952. godine. (P. D.)

POPOVIĆ Obrada BRANKO

Rođen je 1917. godine u selu Verići kod Banje Luke, Bosna i Hercegovina. Odrastao je u vrlo siromašnoj porodici koja nije bila u stanju da mu dā ni najosnovnije školovanje, već je, još kao dečak, morao da radi najteže poslove da bi obezbedio egzistenciju.

Posle odsluženja vojnog roka u konjičkoj gardijskoj jedinici 1937, Branko se zaposlio kao šumski radnik pilane „Našička“, u Gornjim Podgrađcima. U godinama uoči rata i u ovu sredinu snažno su počele da prodiru ideje o radničkom pokretu. Po prirodi bistar i inteligentan, vrlo brzo je stekao simpatije drugova iz podgrađackih pilane.

Prvi napad kozarskih partizana na veće naseljeno mesto i prva akcija u kojoj je učestvovao Branko bila je, u stvari, ona što, je 23. oktobra 1941. godine izvedena na Gornje Podgrađe, kada je zauzeto mesto i spaljena do temelja pilana „Našička“.

Novembra 1941. Branko je bio borac 5. gradiško-omarske čete, s kojom je učestvovao u napadu na Mrakovicu. Prilikom zarobljavanja neprijateljske posade u Turjaku, 16. decembra 1941, bombaška grupa u kojoj je bio i Branko Popović uspeła je da pride na blisko odstojanje i, pod zaštitom vatre iz puškomitraljeza, upadne u kasarnu, čime je borba okončana i zarobljen 131 neprijateljski vojnik.

Prvo kao borac 3. a kasnije 4. bataljona 2. krajiškog odreda, Branko se istakao hrabrošću u akciji na uporište u selu Marička; u napadu na Prijedor, maja 1942. godine; u savladivanju neprijateljskih snaga kod silosa i ciglane, gimnazije i osnovne škole. Tada je primljen u KPJ.

A kada je neprijatelj počeo najveću ofanzivu na Kozaru, 10. juna 1942, prvo su se s njim, na drumu Banja Luka—Prijedor, sukobile snage 4. bataljona. U žestokim borbama na liniji Ivanjska—Piskavica, Brankova četa je ostala van kozarskog obruča i ušla u sastav 1. krajiške brigade. U pokušaju prodora brigade na Kozaru, već 11. juna 1942, u rejonu sela Piskavice, razvila se jedna od najžešćih borbi koje su Kozarčani do tada vodili. Branko se hvatao ukoštac s neprijateljskim vojnicima,

POPOVIĆ Jovana ILIJA

Rođen je 28. jula 1917. u Donjem Lapcu, Hrvatska. Mladost je proveo u siromašnoj zemljoradničkoj porodici u Donjem Lapcu, gde je završio i osnovnu školu. Pošto malo zemlje nije bilo dovoljno da prehranjuje brojnu porodicu, Ilija je u šesnaestoj godini napustio roditeljsku kuću i otišao da uči obućarski zanat. Kao šegrt i obalski radnik na beogradskom pristaništu, osetio je težinu života, zbog čega se opredeljuje za napredni radnički pokret. Uvidevši da se jedino borbom mogu stvoriti bolji uslovi za život radničke klase, učestvuje u štrajkovima i demonstracijama, zbog čega ga policija hapsi i proganja.

Kao radnički borac, Ilija je 1941. s oduševljenjem prihvatio poziv KPJ za oružani ustanak, i zajedno sa sedmoricom braće i dve sestre krenuo u oružanu borbu. Kao puškointralejac, učestvovao je u mnogim akcijama koje su 1941. izvodile ustaničke snage na području Donjeg Lapca: na Boričevcu, Kulen-Vakufu, Drenovači, Čukovima, Čovki... Istakavši se kao neustrašiv borac, do kraja privržen NOB, Ilija je u to vreme primljen za člana KPJ. Krajem 1941. odlazi na partijski kurs pri OK KPH za Liku, u Trnavac, gde marljivo uči. Kad su, poslednjih dana te godine, počele borbe s Italijanima kod Korenice, hrabro se, zajedno s drugim kursistima, tuče s Italijanima u Homoljaciškom klancu.

U martu 1942. Ilija postaje komandir 2. čete u bataljonu „Stojan Matic“, i ličnim primerom i umešnim komandovanjem četom ističe se u borbama za oslobođenje Srba. Prilikom formiranja 1. proleterskog bataljona Hrvatske, maja iste godine, glavni štab Hrvatske postavlja ga za komandira čete u tom bataljonu. Hrabrošću i umešnošću u komandovanju četom naročito se istakao 2. avgusta 1942, kada su 1. proleterski bataljon Hrvatske i Udarni bataljon 1. primorsko-goranskog oreda, na cesti između Gerova i Crnog Luga, napali italijansku motorizovanu kolonu i oslobodili oko 400 ljudi, žena i dece, koje su italijanski vojnici sprovodili u internaciju. Tada je zapaljeno 5 autobusa i 10 kamiona, a ubijeno 11 italijanskih vojnika. Zbog vrednog junaštva pokazanog u ovoj borbi, pohvalio ga je Štab 1. proleterskog bataljona Hrvatske.

Početkom novembra 1942. Ilija je postavljen za komandanta 2. bataljona u novoformiranoj 13. hrvatskoj brigadi „Josip Kraš“ (od 11. decembra 1942. brigada se zove 13. proleterska brigada „Rade Končar“), kojim uspešno komanduje u borbama na području Žumberka. Posebno se istakao u borbama krajem januara i početkom februara 1943. prilikom odbrane slobodne teritorije Žumberka od na-

pada jakih italijanskih i ustaško-domobranskih snaga. U selu Bukovici, Ilija je s bataljonom zaustavio napad jakih italijanskih snaga. Ni angažovanjem tenkova neprijatelj nije uspeo da probije čvrstu odbranu bataljona. Veštim komandovanjem i ličnim primerom, naročito u borbi s tenkovima, podsticao je borce na junačko izvršavanje naređenja. Zahvaljujući tome, napad je odbijen, a u Bukovici neprijatelj je ostavio oko 150 poginulih vojnika i 3 oštećena tenka. Posle toga, narod i borci prozvali su Bukovicu „drugi Staljingrad“. U borbi je i Ilija ranjen. Za uspeh u borbi pohvaljen je od Štaba 2. operativne zone Hrvatske i Štaba 13. proleterske brigade „Rade Končar“.

Neposredno posle borbi u Bukovici, Ilija je prekomandovan za komandanta 1. bataljona u istoj brigadi. Na toj dužnosti poginuo je, 2. maja 1943, nastupajući u streličakom stroju svog bataljona, prilikom napada na Šent Rupert, u Sloveniji.

Narodnim herojem proglašen je 20. decembra 1951. godine. (T. Ra.)

POPOVIĆ Rada JEVREM

Rođen je u zanatlijskoj porodici, 12. novembra 1914. godine, u Užicu, Srbija. Rano je ostao bez roditelja, pa je odrastao u domu za ratnu siročad: u Užicu i Beogradu. Čim je poodrastao, postaje radnik. Brzo se uključio u radnički pokret, i postao njegov aktivan borac. Vaspitavao se i ugledao na svoga brata, Peru Popovića Agu, jednog od sedam legendarnih sekretara SKOJ-a i heroja revolucionarnog pokreta između dva svetska rata.

Član KPJ postao je 1939. godine. Kao komunist i pripadnik revolucionarnog radničkog pokreta, progranjan je od vladajuće buržoazije, a kao učesnik svih akcija koje je

bacao bombe u rovove ispred sebe, tukao iz automata. U grupi pohvaljenih, koji su se izuzetno istakli u ovoj borbi, bio je i Branko Popović.

Na čelu svoje čete, u sastavu novoformirane 2. krajiške brigade, Branko se junački borio s Nemcima na Kadinoj vodi i s četnicima na Manjači, u borbama za oslobođenje Jajca i Bihaca. Posle IV neprijateljske ofanzive, iscrpljen od posledica tifusa, s Grmeča prebacio se na Kozaru, a posle ozdravljenja, krajem maja 1943. došao je za komandanta 2. bataljona kozarskog oreda, koji je tada formiran od boraca — rekonvalescenata iz drugih partizanskih jedinica. Ubrzo je ovaj bataljon izrastao u snažnu partizansku jedinicu. Svoju najuspeliju akciju Kozarski odred je izveo 25. avgusta 1943, kada je, kod Reljića kamena, na putu Prijedor—Bosanski Novi, dočekao protivtenkovski izviđački bataljon nemačke 373. legionarske divizije. U toj borbi uništena je jedna neprijateljska četa, zapaljeno 41 motorno vozilo i zaplenjeno šest protivtenkovskih topova. Odmah posle toga, ovaj odred preostao je u 11. krajišku brigadu, u kojoj je Branko Popović ostao i dalje na čelu 2. bataljona, kao njegov proslavljeni komandant.

Vešto i smelo napadao je uporište u Dobrljini i Dubici, Kozarcu i Bosanskoj Gradiški, presecao kolone Čerkeza i. kozočke divizije kod Podgradaca, i štitio partizansku bolnicu u Bukovici, postavljao zasede kod Vojškove i Koturova, na Jablanici i Bešića Poljani... I tako sve do onoga dana, jula 1944. godine, kada se, forsirajući Sanu, kod sela Ališića, njegov konj nesrećno sapleo, oborivši u dubinu reke svog jahača.

Čovek s najlepšim osobinama, kakav je bio Branko Popović, uvek odmeren i staložen, u borbi neustrašiv do krajnjih granica, bio je izvrstan partizanski komandant.

Narodnim herojem proglašen je 27. novembra 1953. godine. (D. Lu.)

organizovao ili sproveo OK Užice, čiji je član bio, dva puta je hapšen (1939. i 1940. godine).

Popović se našao među organizatorima ustanka u užičkom kraju 1941. godine. Poverene su mu odgovorne dužnosti u vojnim i političkim organima i organizacijama narodnooslobodilačkog pokreta. I dalje je bio član Okružnog komiteta KPJ za Užički okrug, a kada je osnovan Užički NOPO, postavljen je za zamenika komandanta Odreda.

Pored vojnih dužnosti koje je obavljao u Odredu, gde se pokazao kao veoma hrabar borac i organizator mnogih akcija, on je kao iskusni partijski radnik aktivno politički radio na terenu.

Posle odstupanja glavnine partizanskih snaga iz Srbije, krajem 1941. Jevrem prelazi u Sandžak, zatim u Bosnu, gde se marta 1942. svrstava u redove 2. proleterske brigade. Krećući se stazama ove slavne brigade i vršeći dužnosti — od borca, bombaša i puškomitraljesca, do komesara bataljona — svuda se isticao hrabrošću, čvrstinom, pregalaštvom.

Stari radnik i komunist Popović se naročito istakao u borbama 2. proleterske 1942. godine, na Durmitoru (3. juna), na Gatu (8. juna), u pohodu proleterskih brigada u zapadnu Bosnu: na pruzi Sarajevo — Mostar, u borbama na Kupresu, za Livno, u Cetinskoj krajini. Veoma hrabro i postojano borio se u bitkama na Neretvi i Sutjesci — u protivudaru kod Gornjeg Vakufa (3—5. marta 1943), kod Kainovika, na Drini, kod Čelebića i na Vučevu (maja 1943), u dolini Sutjeske i na Zelengori (juna 1943). Nekoliko puta je bio ranjen, ali se vrlo brzo vraćao u borbeni stroj. U proleće 1944. godine teško je ranjen i prebačen na lečenje u Italiju.

U avgustu 1944. prebacuje se avionom u Srbiju, gde mu je poverena dužnost političkog komesara 13. srpske brigade 24. divizije. Na ovoj dužnosti ostaje nekoliko meseci, i u jesen postaje politički komesar 47. divizije NOVJ.

Kao politički komesar bataljona iz 2. proleterskoj brigadi, i kasnije kao politkomesar brigade i divizije, Popović je ispoljavao hrabrost, požrtvovanje, skromnost, druželjubije i veliki osećaj odgovornosti. Ličnim primerom nadahnjivao je svoje potčinjene. Ulagao je maksimalne napore da se jedinica vojno i politički uzdigne. U brigadi koja je dala desetine heroja, među kojima su se naročito isticali omladinci (Boško Buha, Sava Jovanović Sirogojno), pa Lune Milovanović, Aleksa Dejojvić, iz koje je ponikao i Petar Leković, trebalo je imati ne samo hrabrosti nego i umešnosti u rukovođenju, što je Jevrem uvek ispoljavao.

Popović je posle oslobođenja zemlje nastavio rad na njenoj obnovi i socijalističkoj izgradnji. Kratko vreme je radio kao privredni rukovodilac u Srbiji. Na lični zahtev, reaktiviran je i vraćen u JNA. Do 1948. godine radio je kao instruktor u Političkoj upravi JNA, a od 1948—1950. godine bio je pomoćnik rukovodioca Kontrolne komisije Oponoštva CK KPJ u Jugoslovenskoj armiji. U periodu privredne blokade naše zemlje od zemalja Informbiroa, dve godine je bio generalni direktor Industrije brodskih mašina na Rijeci (1950—1952). Od 1954. do penzionisanja, 1965. godine, bio je pomoćnik komandanta Graničnih jedinica JNA za moralno-političko vaspitanje.

Završio je Višu partijsku školu CK KPJ „Đuro Đaković“ i Višu vojnu akademiju JNA. Od penzionisanja 1965. do 1967. godine bio je predsednik Gradskog odbora SUBNOR-a Beograda. Sada je član Saveta Republike Srbije, general-potpukovnik u rezervi i aktivan društveno-politički radnik.

Narodnim herojem proglašen je 6. jula 1953. godine. (D. Ž.)

POPOVIĆ Aleksandra KOČA PERA POSAVSKI

Rođen je 14. marta 1908. u Beogradu. Kao dete, kratko vreme je živeo u Švajcarskoj, Gimnaziju je završio u Beogradu, a zatim je otišao na odsluženje vojnog roka. Filozofiju je studirao na Sorboni, a apsolvirao na Filozofskom fakultetu u Parizu, 1932. godine. Od tada pa do rata 1941. bavio se publicistikom i književnošću. Od rane mladosti usvojio je marksistički pogled na svet, i opredelio se za radnički pokret. To se ogleda u njegovim publicističko-književnim radovima, objavljenim u naprednim listovima i časopisima tog vremena. Godine 1933. primljen je u Komunističku partiju Jugoslavije, posle čega je još intenzivnije nastavio revolucionarnu delatnost, zbog koje je bio izložen progonima policije, a više puta je i hapšen.

Od jula 1937. godine borio se u španskom nacionalnooslobodilačkom (građanskom) ratu, prvo kao borac, zatim kao načelnik štaba, pa komandant artiljerijskog divizionia, kada je dobio čin poručnika Španske republikanske armije. Oko dve godine učestvovao je u svim borbama artiljerijskih jedinica internacionalnih brigada, na svim bojištima republikanske Španije, do njene poslednje bitke.

Posle sloma Republikanske armije Španije, Koča Popović, zajedno s ostalim borbama internacionalnih brigada, prelazi u Francusku. Višeg učešća u španskom građanskom ratu, interniran je, i mart i april 1939. provodi u koncentracionom logoru Sen Sijriren. Izvesno vreme radio je u Komitetu za španske borce u Parizu. Septembra 1939. preko partijskih veza, iz Francuske se vratio u Jugoslaviju, gde je nastavio revolucionarnu aktivnost, izvršavajući zadatke koje mu je postavljala Komunistička partija Jugoslavije. U toku 1940. bio je i član PK KPJ za Srbiju do novog hapšenja (oktobra iste godine).

Oružanu borbu protiv fašizma, početu u Španiji, nastavlja u Jugoslaviji od prvog dana oružanog ustanka, jula 1941. godine.

Od samog početka ustanka, nalazi se na rukovodećim i komandnim dužnostima. Prvo kao komandant Kosmajskog, a kasnije Posavskog odreda. Pod njegovom komandom, ovi odredi vodili su brojne bitke i izvojevali mnoge pobeđe u leto i jesen 1941. S dužnosti komandanta Posavskog odreda postavljen je za komandanta grupe odreda u Šumadiji i zapadnoj Srbiji. Novembra 1941. u vreme Prve neprijateljske ofanzive, komandovao je zaštitnicom koja je obezbeđivala povlačenje Vrhovnog štaba i glavnine partizanskih snaga iz Srbije za Sandžak.

Priilikom formiranja 1. proleterske brigade, prve regularne jedinice NOV i POJ, u Rudom, 21. decembra 1941. Koča je postavljen za njenog prvog komandanta. Pod njegovom

komandom, brigada je vodila borbe u istočnoj Bosni, izvršila čuveni Igmanski marš i pohod u Bosansku krajinu. Pobede 1. proleterske brigade, rasadnika bratstva i jedinstva i začetka buduće regularne armije, vezane su za njenog prvog, veštog i sposobnog komandanta i španskog borca Koću Popovića.

Prvog novembra 1942, Koća je postavljen za prvog komandanta 1. proleterske divizije, i na toj dužnosti je ostao do 5. oktobra 1943. Divizija se naročito istakla u IV neprijateljskoj ofanzivi, u borbama na Ivan-planini; protivudaru Glavne operativne grupe kod Gornjeg Vakufa, i u zaštitnici Glavne operativne grupe i Centralne bolnice, zatvarajući pravce: Bugojno—Prozor i Kupres—Šujica—Prozor. U V neprijateljskoj ofanzivi, 9. i 10. juna 1943, 1. proleterska divizija probila je obruč 369. nemačke divizije kod Balinovca; 12. juna na komunikaciji Foča—Kalinovik, i 17. juna Prača—Renovica, čime je otvorila put operativnoj grupi divizija NOVJ na Sutjesci.

Petog oktobra 1943. Koća Popović je postavljen za prvog komandanta 1. proleterskog korpusa NOVJ, i na toj dužnosti ostao do kraja jula 1944. Za to vreme, Korpus se naročito istakao u borbi protiv nemačkog 15. brdskog armijskog korpusa u centralnoj Bosni, u prvju banjalučkoj operaciji, dvarskoj operaciji i drugim brojnim bitkama.

Jula 1944. Koća Popović je postavljen za komandanta glavnog štaba NOV i POJ za Srbiju. To je bilo u vreme kada se težište borbenih dejstava NOVJ i svih drugih zaraćenih strana prenosilo na Srbiju, pred odlučujuću bitku za njeno oslobođenje.

Izvesno vreme bio je komandant Južne grupe divizija, a januara 1945. godine postavljen je za komandanta 2. armije, koja se istakla u završnim operacijama za oslobođenje Jugoslavije, svojim dejstvom na pravcu: Užice—Sarajevo—Banja Luka—Karlovac—Zagreb.

Od oslobođenja zemlje do 1953. Koća Popović je bio načelnik Generalštaba Jugoslovenske narodne armije, s činom general-pukovnika JNA.

U vreme narodnooslobodilačkog rata, komandovao je najelitnijim jedinicama NOVJ, i pripada plejadi proslavljenih i popularnih komandanata i generala nove oslobodilačke revolucionarne armije. O podviziima jedinica koje su se borile pod njegovom komandom narod i vojnici ispevali su mnoge pesme.

U vreme NOR, i posle njega, uvek je bio član najviših političkih predstavništava nove Jugoslavije. Bio je član AVNOJ-a od Prvog zasjedanja (1942. godine), a predsedništva AVNOJ-a od Drugog zasjedanja, 1943. godine.

Bio je poslanik Ustavotvorne skupštine Demokratske Federativne Jugoslavije i posla-

nik Privremene narodne skupštine Jugoslavije. Od 1945. godine neprekidno je biran za narodnog poslanika Savezne narodne skupštine i Narodne skupštine Srbije.

Od januara 1953. do 1965. godine bio je član Saveznog izvršnog veća i državni sekretar za inostrane poslove. Kao sekretar za inostrane poslove, učestvovao je u svim pregovorima naše zemlje s mnogim zemljama sveta. Koća Popović je učestvovao, kao šef jugoslovenskih delegacija, na zasjedanjima Generalne skupštine Organizacije ujedinjenih nacija. Svojom zapaženom aktivnošću u UN, i zalaganjem za principe aktivne i mirojljubive koegzistencije, mnogo je doprineo povećanju ugleda i afirmaciji Jugoslavije u svetu.

Godine 1966. i 1967. bio je potpredsednik Republike. Za člana CK SKJ biran je na VI, VII i VIII kongresu, a član Predsedništva CK SKJ postao je oktobra 1966. godine. Bio je član prvog CK KP Srbije, a na Devetom kongresu izabran je za člana stalnog dela konferencije SKJ. Član je Saveznog odbora Saveza udruženja boraca NOR Jugoslavije.

Nosilac je Partizanske spomenice 1941. Ordена slobode i drugih visokih domaćih i stranih odlikovanja.

Narodnim herojem proglašen je 27. novembra 1953. godine. (M. And.)

POPOVIĆ Neša LJUBICA

Rođena je 9. januara 1921. u Medunu, Podgorica, Crna Gora. Potiče iz činovničke porodice. Siromašna sredina samo je otežavala njenu želju za školovanjem. Osnovnu školu i nižu gimnaziju učila je na Cetinju i u Senti, a Trgovačku akademiju u Podgorici i Subotici. Kao učenik trećeg razreda Trgovačke akademije, postala je član SKOJ-a 1938. godine. Godinu dana kasnije, primljena je u članstvo KPJ.

Poslije završenog školovanja, dolazi u rodni kraj i aktivno radi u „Studentskoj samopomoći“, udruženju koje je okupljalo i pomagalo rad naprednih studenata. Po zadatku Partije, od 1940. godine radila je kao radnik u Monopolu duvana u Podgorici, zajedno s Jelenom Četković i Dinom Vrbićom. Monopol je u sezoni upošljavao i do 1.500 radnica, koje su radile u veoma teškim uslovima i za minimalnu nadnicu. Radnice su stoga organizovale uspešne štrajkove.

Zbog aktivnog rada, Ljubica osvaja simpatije i povjerenje drugova s kojima saraduje i sredine u kojoj živi i radi. Ubrzo dolaze i priznanja za njen revolucionarni rad: početkom 1941. godine, birana je, za člane Mješnog i Okružnog komiteta KPJ Podgorica,

a zatim i za člana Pokrajinskog komiteta SKOJ za Crnu Goru i Sandžak.

Aktivna je u pripremama za ustanak, u kome učestvuje od prvog dana, 13. jula 1941. godine. Ima posebne zadatke u okupiranoj Podgorici: radi na skupljanju naprednih omladinaca i njihovom slanju u partizanske jedinice. Početkom septembra 1941. godine, izabrana je za člana privremenog Pokrajinskog odbora Crnogorske narodne omladine (CNO), koji je rukovodio radom omladine i priprema za njenu prvu konferenciju, 30. novembra

1941. godine u selu Kopitju, kod Podgorice. Ljubica prisustvuje ovoj konferenciji u svojstvu delegata.

Sredinom septembra 1941. godine, ponovo je izabrana za člana Mješnog, Sreskog i Okružnog komiteta KPJ Podgorica.

U vrijeme kada je glavnina partizanskih snaga bila primorana da privremeno napusti Crnu Goru, juna 1942. godine, kao iskusni revolucionar ostavljena je na ilegalnom radu u pozadini.

I ovaj zadatak Ljubica je obavljala s odgovornošću. Oživio je partijski rad ilegalaca. Formirane su partijske organizacije na terenu i aktivni SKOJ-a u svim selima. Zatim se prešlo i na oružane akcije ilegalaca u drugoj polovini 1942. godine. U jesen 1942. godine pomogla je rukovodećoj grupi Pokrajinskog komiteta KPJ, na čelu s Blažom Jovanovićem, da se preko okupiranog područja bezbjedno prebaci u Albaniju.

Narod je već navikao na ilegalni rad hrabrih, a oni na otežane uslove rada, na svakodnevni hod između života i smrti. A onda je došao kraj, koji svojom tragikom simbolizuje životni put Ljubice Popović.

U noći između 8. i 9. decembra 1942. partizanska trojka, koju su činili najviši Ljubica Popović, Raško Božović i Radimir Nikezić, našla je na četničkoj zasjedi u selu Orahovu.

u Kućima. Samo se Radomir spaseo. Danas penzionisan potpukovnik priča: „Ljubica mi šapatom каза da su teško ranjeni... Prvo sam previo Ljubicu... Pri previjanju, bockale su me kosti i prijnjala za ruke koštana srž, jer joj je noga bila razmrskana i uz cjevaniću.“ Ostavio ih je u kolibi, u namjeri da nađe povoljnije rješenje za njihovu bezbjednost. Uz pomoć došnika, o čemu postoji četnički zapis, i njihovo uvjerenje da su u pitanju „dva najpoznatija odmetnika“, po tragovima krvi potjera je opkolila kolibu u kojoj su se nalazili teško ranjeni ilegalci. Dok je koliba bila u plamenu, a četnici ih pozivali na predaju, oni su klicali Partiji, NOP, Rusiji i Crvenoj armiji. Zapjevali su patriotsku pjesmu „Sa Lovčena ključ vila“, a potom se čuo pucanj pištolja, pa drugi. Izabrali su samoubistvo.

Na osnovu prvobitnog predloga Ivana Milutinovića i Predsjedništva II kongresa USAO za Crnu goru i Boku, Ljubica Popović je, 12. jula 1949. godine, proglašena narodnim herojem. (Z. Lak.)

POPOVIĆ Jevrema MILADIN

Miladin Popović pripada najistaknutijim rukovodiocima KPJ i socijalističke revolucije na Kosovu i Metohiji. Ceo svoj život posvetio je borbi radničke klase, borbi za nacionalno i socijalno oslobođenje svih ugnjetenih.

Rođen je 23. maja 1910. u selu Lopate, u Lijevoj Rijeci, Podgorica, Crna Gora. Još kao dete, s roditeljima došao je u Peć, gde i počinje njegov životni put revolucionara. Gimnaziju je učio u Peći, Prizrenu i Prištini. Kao dak, uključio se u napredni omladinski pokret, zbog čega je proganjan i isključivan iz škole.

Od 1933, kao student Pravnog fakulteta, učestvuje u političkoj delatnosti naprednih studenata Beogradskog univerziteta. Član je SKOJ-a od 1933, a KPJ od 1934. Krajem 1934. radio je u tehnici PK SKOJ-a za Srbiju, a od marta 1935. u tehnici PK KPJ za Srbiju.

Sredinom tridesetih godina, pored delatnosti na Beogradskom univerzitetu, jedan je od istaknutih organizatora i rukovodilaca revolucionarnog i antifašističkog pokreta na Kosovu i Metohiji. Radi na formiranju partijskih organizacija, okupljanju radnika i građana oko ideje Narodnog fronta, organizuje štrajkove rudara i železničara. Jula 1936. organizuje velika demonstracije u Peći protiv vlade Milara Stojadinovića. Zbog te aktivnosti, hapšen je i proganjan više puta u toku 1935/37. godine. U leto 1937. pripremio je osnivačku oblasnu konferenciju, na kojoj je izabran Oblasni komitet KPJ za Kosovo i Metohiju, čiji je on sekretar.

U pokušaju da se ilegalno prebaci u Španiju, uhapšen je 1937. u Budvi, i sproveden u beogradsku Glavnjaču, u kojoj je podvrgnut mučenjima. U policijskom zatvoru na Adi Ciganliji razboleo se od tuberkuloze, pa je posle 7 meseci pušten na slobodu i proteran u Peć. Lečio se u sanatorijumu na Golniku do 1939, kada je došao u Peć po zadatku CK KPJ, da očisti partijske organizacije od frakcionističkih elemenata. Od septembra 1939. bio je politički komesar Oblasnog komiteta za Kosovo i Metohiju, a od početka avgusta 1940. i

član PK KPJ za Crnu Goru, Boku, Sandžak i Kosovo i Metohiju.

Učestvuje u organizovanju i vođenju velikih antifašističkih demonstracija u Peći 11. maja 1940, zbog čega je ponovo bio uhapšen i sproveden u beogradsku Glavnjaču, u kojoj je 3 meseca mučen. Naglo pogoršanje njegove bolesti primoralo je policiju da ga pusti iz zatvora i protera u Peć.

Učestvovao je u radu V zemaljske konferencije KPJ, kao delegat partijskih organizacija za Kosovo i Metohiju i delegat Pokrajinskog komiteta.

Aprilski rat ga je zatekao na partijskom radu u Vitorinici, gde se sklonio od policije koja je za njim tragala posle martovskih demonstracija. Posle okupacije, radio je na organizovanju borbe protiv okupatora i razvijanju bratstva i jedinstva albanskog, srpskog i crnogorskog stanovništva na Kosovu i Metohiji. Krajem maja 1941. dolazio je u Beograd da se poveže sa CK KPJ i upozna s linijom Partije u organizovanju i vođenju oružane borbe.

Na putu, po partijskom zadatku, iz Kosovske Mitrovice za Crnu Goru, uhapšen je jula 1941. u Raškoj, i mučen od okupatora i kvislinga u Peći, a zatim interniran u Pećin, kod Elbasana u Albaniji.

Posle nekoliko meseci, OK KPJ za Kosovo i Metohiju, uz pomoć albanskih komunisti,

organizovao je njegovo bekstvo iz zatvora. Po odluci CK KPJ, od oktobra 1941. bio je na partijskom radu u Albaniji, kao delegat CK KPJ. Radio je sa velikim poletom revolucionarna na organizovanju i jačanju KP Albanije i oružane borbe, smatrajući to internacionalnom dužnošću u borbi protiv fašizma. Na njegovu inicijativu, septembra 1942. formiran je Glavni NOO Albanije, Glavni štab NOV Albanije, a zatim i Antifašističko veće i Nacionalni komitet Albanije.

Septembra 1944. došao je na Vis, na poziv CK KPJ, odakle je upućen na Kosovo i Metohiju, na dužnost političkog sekretara Oblasnog komiteta Partije. Njegov dolazak na Kosovo bio je od velikog značaja za razvoj Partije, oružane borbe i bratstva i jedinstva u ovoj Pokrajini.

Posle oslobođenja Kosova, kao sekretar Oblasnog komiteta, radio je sa velikim elanom na obnovi zemlje, jačanju bratstva i jedinstva i razvoju narodne vlasti na Kosovu i Metohiji. Miladina Popovića krasile su najpše osobine čoveka i komuniste: plemenitost, pravednost, doslednost i izuzetna hrabrost.

Pao je 13. marta 1945. kao žrtva atentata koji je izvršio jedan izdajnik — balist.

Narodnim herojem proglašen je 12. marta 1946. godine. (D. Pi.)

POPOVIĆ Gaje MOMČILO

Rođen je 27. oktobra 1919. u Zalužnici, Otočac, Hrvatska, u siromašnoj zemljoradničkoj porodici, od oca Srbina i majke Hrvatice. U selu je završio 3 razreda osnovne škole. Nemaština i teški uslovi življenja primorali su ga da se, već 1932, otisne od rodne kuće, i da kao sluga radi kod imućnijih seljaka u Vrhovinama i Babinu Potoku. Godine 1937. dolazi u Beograd, gde radi kao balistički radnik. Tu prvi put dolazi u dodir s naprednim radničkim pokretom i upoznaje borce za prava radničke klase.

Bombardovanje i okupaciju zemlje Momčilo je doživeo u Beogradu. Kao svestan radnik, prvih godina NOR-a aktivno je pomagao NOP, a zatim je, 14. marta 1943, napustio Beograd i otišao u partizane. Stupio je u Rudničku četu Šumadijskog NOP odreda. Svojom hrabrošću i odvažnošću skrenuo je na sebe pažnju već u svojoj drugoj borbi, kada je zaplenio teški mitraljez. Kad je, 5. oktobra 1943, formirana 1. šumadijska brigada, postao je njen borac. Posebno se istakao u decembru te godine u borbi u Prijepolju, kada je brigada bila iznenađena i delom opkoljena. Momčilo je sačuvaو prisrbenost, i s prozora prvog sprata bolničke zgrade u kojoj su bili opkoljeni, celog dana iz mitraljeza tukao Nemce. Uveče, priili-

kom proboja, u sastavu jurišne grupe, bio je ranjen. Ubrzo posle toga, ponovo je bio ranjen, i jedva ostao živ. Održali su ga nesalomljiva volja i želja za životom.

Februara 1944, kada je od 1. šumadijske i 1. južnomoravske brigade formirana 3. srpska brigada, Momčilo je postao njen borac. Brigada se borila u sastavu 2. proleterske divizije. Hrabrošću i odvažnošću posebno se istakao aprila 1944, u borbama kod sela Kušići, zatim kod sela Drenak na Ibru, i kod Kraljeva u avgustu, odnosno novembru 1944. Bio je

borac, desetar, komandir voda, zamenik komandira i komandir čete. U NOVJ završio je niži oficirski kurs. Ranjen je više puta. Demobilisan je 1945, kao poručnik.

Posle rata, radio je najpre u Ministarstvu poljoprivrede i šumarstva, a zatim u Ministarstvu inostranih poslova SFRJ. Od 1955. do 1958. godine bio je službenik u Ambasadi SFRJ u Sofiji, Bugarska. Posle povratka u zemlju, otišao je, juna 1961, za domara zgrade Predstavništva SFRJ u Melemu, kraj Bona.

Kada je grupa ustaških razbojnika, uoči Dana Republike 28. novembra 1962, napala jugoslovensko predstavništvo u Melemu, Momčilo im se, goloruk, odlučno suprotstavio na vratima, braneci jugoslovensko eksteritorijalno područje i svoje drugove od mučkog zločinačkog napada. Videvši da samo preko mrtvog mogu prodrati u zgradu, ustaše su na njega otvorile vatru iz automatskog pištolja. Veoma teško ranjen, srušio se na ulazu zgrade. Prebačen je na Univerzitetu hiruršku kliniku u Bonu, gde je nad njim izvršena operacija. Posle 13 dana borbe za život i više hirurških zahvata, izdahnuo je 11. decembra 1962.

Za ovaj podvig i učešće u NOR-u odlikovan je Ordenom narodnog heroja Jugoslavije, 15. decembra 1962. godine. (T. Ra.)

POPOVIĆ MOMČILO OZREN

Rođen je 1909. godine u selu Bišilovcu, kod Paraćina, Srbija. Osnovnu školu završio je u svom mestu, a gimnaziju u Paraćinu, 1928. godine. Tu prilazi naprednom omladinskom pokretu i aktivno učestvuje u svim akcijama paraćinske školske i radničke omladine. Na Šumarskom fakultetu diplomira 1933. godine. Kao šumarski inženjer radi u Aleksincu, i uporedo vredno studira prava. Na Pravnom fakultetu u Beogradu diplomira 1939. godine.

Član KPJ postaje 1938. godine. U Aleksincu, gde je ubrzo po dolasku postao poznat i vrlo popularan, aktivno radi s omladinom i radnicima. Formira kružoke u koje okuplja učenike, intelektualce i radnike. Kružoci prerastaju postepeno u debatne marksističke grupe. U svom stanu Momčilo otvara Stonoteniski klub. Tako je bio legalizovan njegov ilegalni rad i grupa koju je okupljao. Pošto je uporedo studirao i prava, i kao pravnik osniva u Aleksincu Studentski klub, koji okuplja sve studente iz grada i okoline, i koji je posebno bio aktivan u vreme velikih letnjih odmora. Momčilo je bio član njegove uprave. S još nekoliko istaknutih aleksinačkih komunista, osniva sportsko društvo „Napredak“. Tu okuplja znatan broj radničke i dačke omladine, posebno napredne omladine učiteljske škole. Da bi legalizovao i proširio rad sportskog društva na ceo aleksinački kraj, a posebno na seosku omladinu, 1936. stvara pri društvu i diletanstu dramsku grupu, koja prikazuje pozorišne komade ne samo u Aleksincu, već i u selima ovog kraja.

Zbog aktivnosti bio je proganjan, hapšen, a izvesno vreme i otpušten iz službe. Međutim, ubrzo, 1939, kao šumarski inženjer, ponovo je vraćen u službu i postavljen u Nišu. Ali, ni tu se nije dugo zadržao. Premešten je u Kuršumliju. Obilazi Goliju i Kopaonik i stalno je u vezi sa seljacima, kojima najpre govori o šumama i šumarstvu, o položaju seljaka, da bi završio osvrtom na datu političku situaciju, na ekonomske prilike u zemlji, i saopštio, svojim članovima, stavove i nazore ilegalne KPJ o borbi za slobodu, o pravu na zemlju i hleb. Zato je, svuda gde je radio, uživao posebno poštovanja i ljubav, i kao stručnjak i kao čovek, kod seljaka, koji su mu se obračali za mišljenje i savet.

U vreme priprema za ustanak 1941. godine, nalazio se u Beogradu. Po nalogu Partije, kao čovek koji je uživao veliki ugled u Aleksincu i celom tom kraju, i kao član KPJ, odlazi odmah u Aleksinac da radi na pripremama i organizovanju ustanka. Jedan je od prvih organizatora Ozrenskog partizanskog odreda, koji je, pod komandom Dimitrija Dragovića, vrlo brzo oslobodio teritoriju aleksinačkog,

sokobanjskog i ražanjskog areza, izuzimajući sreska mesta. Momčilo je ostao u odredu i delovao u celom ovom kraju kao poverenik Pokrajinskog komiteta KPJ z. Srbiju za sresko partijsko rukovodstvo. Poznat je bio ne samo kao izuzetno vešt i snalažljiv partijski rukovodilac, koji brzo i odlučno reaguje i donosi odlike, već i kao vrlo hrabar borac i partizan. Čete pod njegovim rukovodstvom nosile su među okupatore i domaće izdajnike paniku i strah. Da bi ga se što pre i lakše domogle, jer je bio komandant Ozren-

skog partizanskog odreda, kvističke vlasti izdaju poternice, ucenjuju njegovu glavu. Neprijatelj se u ovim računicama nije prevario. Momčilo je bio izdat u selu Subotincu kod Aleksinca, i opkoljen sa još 11 drugova rukovodilaca i boraca Ozrenskog odreda, među kojima se našao i Dražke Milovanović. Tu je, u neravnopravnoj i teškoj borbi, pao, 3. februara 1943. godine, kao komandant odreda. S njim je toga dana palo još 10 boraca.

Tela ubijenih komunista izložena su u Aleksincu na javnom mestu.

Narodnim herojem proglašen je 9. oktobra 1953. godine. (R. Vu.)

POPOVIĆ Krsta NIKOLA

Rođen je 9. decembra 1916. u Lipi Cuckoj, Cetinje, Crna Gora, u činovičkoj porodici. Osnovnu školu završio je u rodnom selu, a dva razreda gimnazije u Cetinju. Poslije toga, prešao je s porodicom u Belgiju, gdje mu se otac nalazio u emigraciji. U Belgiji je završio tehničku i dvije godine industrijske škole. Godine 1936. vratio se u Jugoslaviju. Iste godine, zajedno s većim brojem naprednih omladinaca iz Crne Gore, pokušao je da, mladom iz Petrovca na moru, pođe u Španiju

radi učesća u španskom građanskom ratu. Kad u tome nije uspio, emigrirao je u Albaniju, u kojoj je ostao do juna 1937. Septembra iste godine, primljen je u članstvo KPJ. Pola godine kasnije, partijskom vezom preko Zagreba, pokušao je ponovo da otputuje u Španiju, ali opet nije uspio. Iste godine pošao je na odsluženje vojnog roka. Posljednje godine uoči rata proveo je u svom rodnom mjestu i u Beogradu. Od početka 1941. bio je u vojsci, u kojoj su ga zatekli aprilski rat i kapitulacija Kraljevine Jugoslavije. Poslije toga, vratio se u rodno mjesto, gdje je po direktivi Partije radio na pripremama za ustanak.

Učesnik NOB je od 13. jula 1941. U julskom ustanku, na čelu gerilskog odreda, učestvovao je u borbi za oslobođenje Čeva, a zatim na čelu ustaničke čete u presijecanju komunikacije Kotor—Cetinje i u borbama oko Cetinja. Poslije julskog ustanka, kao sekretar partijske četije u Cucama, radio je na organizovanju partizanskih jedinica, a krajem oktobra 1941. postavljen je za komandanta novoosnovanog Katunskog bataljona Lovčenskog odreda. Krajem iste godine, s dijelovima toga bataljona učestvovao je u borbama protiv italijanskog okupatora na Crkvicama, Dragalju i oko Grahova.

Od Katunskog bataljona, početkom 1942. godine formirana su dva nova bataljona, od kojih je jedan bio Čucko-čekički. Na čelu tog bataljona, kao komandant, nalazio se Nikola Popović. U noći između 13. i 14. februara 1942. on je, na čelu kombinovanog bataljona (82 borca Čucko-čekičkog i 20 boraca Orjenškog bataljona) izvršio uspješan napad na okupatorsku posadu u Gornjem Orahovcu, u Boki, koja je u toku šestčasovne žestoke borbe nadomak kotorskog garnizona uništena: 16 neprijateljskih vojnika i ubijeno i ranjeno, a 47 zarobljeno. U toj borbi istakli su se svi borci kombinovanog bataljona, a naročito njihov komandant, koji je bio i ranjen. Za ispoljenu hrabrost i vještinu u komandovanju u ovoj borbi, dobio je posebna priznanja i pohvale Štaba Lovčenskog odreda. U proljeće 1942. kao komandant udarnog bataljona Lovčenskog odreda, istakao se u borbama protiv okupatora i njegovih saradnika u Katunskoj nahiji i na pravcu povlačenja partizanskih snaga ka tromedi Crne Gore, Bosne i Hercegovine. Početkom juna 1942. vraćen je na okupiranu teritoriju cetinskog sreza, gdje je, sve do kraja aprila 1943, u vrlo teškim uslovima ilegalnog života, radio kao sekretar međuopštinskog partijskog biroa za liži prostor Katunske nahije. Ondaj je, na poziv Vrhovnog štaba, otpuovao na oslobođenu teritoriju i ostao u sastavu Operativne grupe divizija do Sutjeske. U toku borbe na Sutjesci postavljen je za komandanta bataljona koju je imao

zadatak da obezbijedi povrtak Pokrajinskog komiteta KPJ za Crnu Goru i Boku na okupiranu teritoriju Crne Gore, u pozadinu neprijatelja. Poslije ponovnog dolaska na okupiranu teritoriju, imenovan je za člana OK KPJ Cetinje, i u tom svojstvu je, kao ilegalac, radio do kapitulacije Italije septembra 1943.

Dva dana poslije kapitulacije Italije, s još dva ilegalca, razorio je italijansku posadu na Čevu s više od 100 vojnika. Odmah poslije toga, postavljen je za komandanta Lovčenskog odreda. Na toj dužnosti ostao je sve do

februara 1944, kada je postavljen za zamjenika komandanta 8. crnogorske udarne brigade. S 8. brigadom učestvovao je u svim njenim borbama na teritoriji Crne Gore, Sandžaka i Srbije, do onih za oslobođenje Beograda. Odmah poslije oslobođenja Beograda postavljen je za komandanta beogradske brigade narodne odbrane. Na toj dužnosti ga je zatekao i kraj rata.

Od oslobođenja do 1948. godine radio je u Štabu korpusa Narodne odbrane, a tada je stupio u Višu vojnu akademiju JNA, koju je završio 1951. Poslije toga postavljen je za načelnika IX pomorske zone, i na toj dužnosti ostao do avgusta 1954. Poslije toga, postavljen je za načelnika Katedre KOV u Višoj pomorskoj akademiji JNA. Septembra 1955. postao je slušalac Ratne škole, koju je, dvije godine kasnije, završio. Potom je ostao u istoj školi u svojstvu nastavnika, načelnika klase i načelnika Katedre operativne Ratne škole do januara 1973, kada je penzionisan u činu general-majora JNA.

Nosilac je Partizanske spomenice 1941. i više odlikovanja.

Za zasluge u ratu, ispoljenu hrabrost i umješnost u komandovanju, proglašen je narodnim herojem 27. novembra 1953. godine. (Đ. Vu.)

POPOVIĆ Petra RADOSAV

Rođen je 23. marta 1909. godine u selu Blizna, Piperi, Podgorica, Crna Gora. Član KPJ je od 1927. godine. Potiče iz siromašne seljačke porodice. Osnovnu školu završio je u rodnom mjestu, a gimnaziju s maturom u Podgorici, 1930. godine. Od ranog djetinjstva bio je suočen s mnogim teškoćama. Rano je ostao bez oca. Svojim još najekim rukama morao je da radi mnoge teške seoske poslove, da koliko-toliko pomogne majci, koja je hrabro izvodila na put svoju djecu.

Još kao učenik gimnazije, prišao je naprednom omladinskom pokretu, gdje je bio veoma aktivan. Odlikovao se slobodoumnošću i bistrinom, podržavajući stremjenja siromašnih i obespravljenih. Među đacima i seoskom omladinom širio je napredne ideje i mnogo radio na njihovom zbližavanju. Na tom poslu bio je neustrašiv i samopregoran radnik. Sem toga, veoma je aktivan kao član raznih literarnih društava („Njegoš“, „Preporod“), gdje je, pripremajući raznovrsne programe, umnogome doprinio da ona postanu prava revolucionarna gnjezda, u kojima se okupljala sva napredna omladina. I pored angažovanja na mnogim zadacima, bio je odličan učenik. U svom idejno-političkom radu bio je uvijek dosljedan i principijelan. Zbog svega toga, stekao je simpatije među gradskom i seoskom omladinom, i za svoj rad dobio je najveće priznanje — postao je član Partije veoma rano, u sedamnaestoj godini.

Kao član Partije, s puno ljubavi i samopregorno, izvršava zadatke koji su mu povjeravani. U revolucionarnoj Podgorici, gdje je sticao prva iskustva, bio je popularan među mladima. Jedan je od organizatora i aktivnih učesnika u mnogim akcijama protiv monarholastičke diktature. Zbog svog revolucionarnog rada, još kao učenik gimnazije uveden je u registar policije, pa je bio često hapšen i proganjan. Uprkos svim teškoćama, bio je veoma aktivan, i svojim radom doprinio je omasovljavanju partijske organizacije u Piperima. Kada je, 1933. godine, formiran Mjesni komitet za teritoriju Pipera, izabran je za člana biroa MK. Na toj dužnosti ostao je sve do reorganizacije Partije, 1937. godine. Od tada je član Opštinskog komiteta, a od 1941. godine njegov sekretar. Istovremeno je, kao izuzetan partijski radnik, postao član Okružnog komiteta KPJ za Podgorički okrug. Učesnik je svih revolucionarnih zbivanja i organizator mnogih akcija koje je na teritoriji podgoričkog sreza Partija preduzimala u borbi protiv klasnog neprijatelja.

I pored stalnog angažovanja na izvršavanju partijskih zadataka, poslije završene mature upisao se na Pravni fakultet u Beogradu.

Kao iskusnan komunist, u naprednom studentskom pokretu neumorno radi na organizovanju brojnih akcija koje je Beogradski univerzitet preduzimao protiv režima. Godine 1937, s grupom dobrovoljaca krenuo je u Španiju, ali je u Baru bio uhapšen. Poslije izlaska iz zatvora, veoma je aktivan u radu na organizovanju „Seljačke samopomoći“ i „Seljačkog bratstva“, zatim u povezivanju grada i sela u čvrsti i neraskidivi savez za borbu protiv izrabljivanja i tiranije. Sem toga, svojim samopregornim radom i revolucionarnom aktivnošću doprinio je da, na parlamentarnim izborima 1938. godine, Radničko-seljačka partija dobije većinu glasova.

Neposredno uoči aprilskog rata 1941. godine, mobilisan je u 38. puk, gdje je kao komunist razvio političku aktivnost među voj-

nicima. Ovaj puk je na skadarskom frontu davao žilav otpor fašističkom napadaču, noseći mu velike gubitke.

Poslije kapitulacije Kraljevine Jugoslavije, vraća se u rodno mjesto s punim tovarom oružja i municije. Veoma je aktivan u radu na pripremama i organizovanju ljudi za oružanu borbu, pa je još u maju izabran za komandira jedne borbene grupe. U trinaestojulskom ustanku je među prvima u akcijama protiv neprijatelja, gdje se istakao u uništavanju neprijateljskih stanica, izvođenju diverzija i sabotaza. Zbog toga je, već prvih dana ustanka, izabran za komandira Gornjopiperske čete, koja je brojala 230 boraca. U borbama na Trijeptcu, Dojanskoj Glavici i Vežešniku pokazao je neustrašivost, odlučnost i energičnost u uništavanju neprijateljskih vojnika. Svojom hrabrošću i vještim rukovođenjem mnogo je doprinio da Piperski ustanički bataljon odbije neprijatelja s ovih položaja. Što je ustanicima u danilovgradskom srežu omogućilo da razbiju neprijateljske snage i da im nanesu velike

gubitke.

Poslije reorganizacije ustaničkih snaga u Crnoj Gori, u avgustu 1941. godine, izabran je za komandira Blizanskog gerilskog odreda. U borbi na Jelinom dubu, 18. oktobra, kao komesar bataljona herojski je jurišao na neprijatelja noseći mu gubitke, i u tom jurišu teško je ranjen. Ranama je podlegao 6. januara 1942. godine.

Zivot i rad Radosava Popovića bio je svijetao primjer borca i revolucionara kako u borbi protiv neprijatelja tako i u radu na omasovljenju i uzdizanju mladih kadrova.

Narodnim herojem proglašen je 10. jula 1953. godine. (Sl. V.)

POPOVIĆ SEKULE

Rođen je 1911. godine, u selu Lušcu, Berane, Crna Gora. Student prava. U NOB je od prvog dana julske ustanka 1941. Poginuo je 14. avgusta 1942, u napadu na Kupres.

Rođen je u siromašnoj seljačkoj porodici. Osnovnu školu učio je u rodnom selu, a gimnaziju u Beranama. Poslije završene mature, studirao je prava na Beogradskom univerzitetu. Član KPJ postao je 1935. godine, u vrijeme kada dolazi do stvaranja i organizacionopolitičkog konsolidovanja partijske organizacije u beranskom kraju.

Kao privatni učenik, septembra 1935. godine aktivno učestvuje u štrajku za jednog od glavnih vođa i podstrekača „napada na zgradu ovdashnje gimnazije, nastavnički personal i na organe vlasti“. Kasnije je učestvovao u svim revolucionarnim akcijama Partije. U demonstracijama u beranskom srežu protiv nedemokratskog režima, 17. juna 1940. godine, u koje se pretvorio tradicionalni masovni narodni sabor u selu Zagradu, Popović je, zajedno s Vukadinom Vukadinovićem i Vojom Maslovrićem, istaknutim komunistima, svojim grudima štitio demonstrante od razjerenih žandarma, i tada je ranjen bajonetom.

Zbog učešća u ovim demonstracijama, uhapšen je i osuđen, novembra 1940. godine, na 10 mjeseci strogog zatvora. Kaznu je izdržavao u Sremskoj Mitrovici. U zatvorima i na robiji držao se komunistički. U svim akcijama ispoljavao je izvanrednu čvrstinu, nikakve teškoće ga nisu mogle pokolebat. Pred neprijateljem se beskompromisno držao, prkoseći oružju policije i batinanjima.

Kada je Partija vodila akciju za slanje boraca u Španiju, bio je među prvima dobrovoljcima. Međutim, nije uspio da ode u Španiju, mada je u dva maha bio blizu ostvarenja te svoje želje i zadatka Partije.

U pripremama za julski ustanak, zauzimao

je jedno od istaknutijih mjesta. Kao jedan od organizatora oslobodilačke borbe u svom kraju, doživio je sve radosti pobjede u oslobođenim Beranima, 1941. godine. Bio je neustrašiv borac, u svemu primjeran. Po svojim junačkim podvizima, u predratnom periodu i u NOB, svrstava se među najbolje vojnike Partije i borce revolucije koje je dao crnogorski narod.

Brojni su njegovi herojski podvizi kao ratnika. O njima se govorilo 1941. godine, kada je neustrašivo jurišao za oslobođenje Berana. Njegova izuzetna hrabrost došla je do izražaja u pljevaljskoj bici, u borbama protiv četnika Pavla Đurišića u gornjem Polimlju, i u borbama za oslobođenje Mojkovca, 1942. godine. U marsu 4. proleterske crnogorske brigade u Bosnu, Popović se ističe herojstvom u

bici na Medenom Guvnu (1942), u mnogim drugim krvavim borbama, a naročito u onim za oslobođenje Bugojna i Kupresa. Posljednja borba u kojoj je zadivio junaštvom bila je ona za oslobođenje Kupresa, koji su branile elite ustaške snage, utvrđene u kućama ovog gradića. Neprijateljske snage se nisu mogle probiti otvorenim poljem prema Duvnu i Livnu, jer su ih stalno zasipale vatrom jedinice 4. proleterske crnogorske brigade. Zatvorene u Kupresu, ustaške snage su dale žestok otpor. U nastojanju da se utvrđeni Kupres zauzme i neprijatelj uništi, borbe su se vodile s takvom žestinom da je i na jednoj i na drugoj strani bilo velikih gubitaka. U toj bici palo je 68 istaknutih boraca i revolucionara 4. proleterske crnogorske brigade. U jednom od mnogih juriša, 14. avgusta 1942. godine, junački je poginuo i neustrašivi Sekule Popović.

Narodnim herojem proglašen je 13. jula 1953. godine. (Mf. Dš.)

POPOVIĆ-MILIĆ *Jovana* SVETOZAR

Rođen je 8. oktobra 1901. u Gornjem Milanovcu, Srbija, u učiteljskoj porodici.

Detinjstvo je proveo u rodnom mestu, gde je završio osnovnu školu i počeo da pohađa gimnaziju. Rastao je i razvijao se u porodici čiji su roditelji bili vrlo napredni, pravi narodni učitelji. U formiranju karakternih osobina, njegova majka je imala ogroman uticaj. Ona ga je vaspitavala da voli rad, slobodu, pravdu i poštenje. U znak pažnje prema njoj, on je svome prezimenu dodao i Milić — po majci Milevi Milii.

Iz Gornjeg Milanovca prešao je s roditeljima, 1915. godine, u Beograd, gde je nastavio da pohađa realnu gimnaziju, ali ga je u tome omeo prvi svetski rat. Posle rata, kroz 18-tomesečni kurs završio je gimnaziju. U školi i među svojim drugovima isticao se bistrinom, veselošću, ali i posebnim interesovanjem i simpatijama za nova revolucionarna strujanja u Evropi. Nerado je izražavao zadovoljstvo što je pobedila oktobarska revolucija u Rusiji. On to i dokumentovano potvrđuje, kada na pismenom maturskom ispitu iz srpskohrvatskog jezika, 1920. godine, na temu „Moj ideal“ — piše o Lenjinu. To je u školi odjeknulo kao „bomba“. Mnogi profesori, a naročito direktor, kao režimski ljudi, strahovito su mu zamerali, i već je tada bio obeležen kao „crveni.“ I tako je on vrlo rano, još kao srednjškolač, pristupio naprednom omladinskom pokretu.

Po želji roditelja, posle završene gimnazije, odlazi u Prag, gde je studirao mašinsku tehniku. Ali, pošto je više voleo novinarstvo, slušao je na Filozofskom fakultetu i predavanja iz žurnalistike, što ga je i opredelilo da se, posle povratka u Beograd, 1925. godine, posveti novinarstvu.

Posle završenih studija, postao je, 1925. godine, i član KPJ. Kao angažovan politički radnik i novinar, učestvovao je u mnogim akcijama koje je pokretala Partija. Bio je jedan od osnivača „Žive revije“ na Beogradskom univerzitetu i tehnički urednik humorističko-satiričnog lista „Ošišani jež“, od njegovog osnivanja. Ceneći njegovo znanje, stvaralaštvo i odanos idealima revolucije, Partija mu je 1925. godine poverila da bude jedan od izdavača i glavnih urednika „NIN“-a („Nedeljne informativne novine“). Osim njega, u redakciji ovoga lista radili su i istaknuti revolucionari Veselin Masleša, dr Vojislav Vučković, Jovan Popović, dr Oton Krstanović, Ognjen Prica i drugi, koji su na stranicama „NIN-a“ objektivno upoznavali javnost s političkim, kulturnim i drugim zbivanjima u nas i u svetu, ostavljajući na taj način, izvanrednu hroniku o burnom vremenu.

Čeo životni put Svetozara Popovića bio je,

pre rata, ispunjen revolucionarnim radom. On je od onih retkih revolucionara koji su se, rečju i delom, perom i akcijom vatreno borili za interese radničke klase. Kao jedan od rukovodilaca beogradske partijske organizacije, učestvovao je u mnogim akcijama i demonstracijama radnika i omladine. Zbog toga je bio često hapšen. Prvi put je zatvoren 1926. godine, a do odlaska u Španiju još je nekoliko puta bio u beogradskoj Glavnjaci. Pred policijom je imao odlično držanje, dostojno istinskog komuniste.

Kada su 1936. godine revolucionari krenuli u odbranu Španske republike od fašista, s njima je pošao i Popović. Kao artiljerijski oficir, ubrzo je postao komandant artiljerije Internacionalne brigade u Španiji. Bio je nekoliko puta ranjen, jednom vrlo teško.

Posle španskog rata, Popović se prebacuje, 1940. godine, u Francusku, gde s mnogim drugim borbama Internacionalnih brigada dopseva u logor. Najpre je bio u logoru Girs, a zatim u Argeles sur mère. Pošto je i u logoru nastavio revolucionarni rad, premešten je u kažnjeničko odeljenje. Iz logora u Francusku izišao je kao moler, u odelu koje mu je pozajmio stvarni moler, član KP Francuske. Od Pariza do Beča, opet uz pomoć francuskih komunisti, prebacio se u tenderu lokomotive, i tako stigao u Zemun. Želeo je sada da svoju ljubav i revolucionarno iskustvo stavi na raspolaganje borbi za oslobođenje Jugoslavije.

U Beogradu se našao 9. februara 1943. godine. Odmah se povezo s partijskom organizacijom, i ubrzo se prebacio u Vrhovni štab NOV i POJ. Kada je formirana 1. šumadijska udarna brigada, 5. oktobra 1943. godine, postao je njen politički komesar. Učestvovao je u svim borbama njegove jedinice i pokazivao primerom kako se valja boriti. Kasnije je prešao u Glavni štab NOV i POJ za Srbiju, da

bi ubrzo bio postavljen za njegovog načelnika. Poginuo je od avionske bombe, bačene iz bugarskog aviona, 8. maja 1944. godine, na Đakovom kamenu, na Jelovoj gori.

Njegovi posmrtni ostaci su 1954. godine preneti s mesta pogibe i sahranjeni na partijskom groblju u Gornjem Milanovcu.

Narodnim herojem proglašen je 9. oktobra 1953. godine. (Ml. S.)

POPOVIĆ *Jovana* TOMICA

Rođen je 26. novembra 1915. u Donjem Lapcu, Hrvatska. Potiče iz siromašne i brojne zemljoradničke porodice. U NOR-u su mu poginuli otac, majka, sestra i četiri brata, od kojih je Ilija proglašen za narodnog heroja. Tomica je u rodnom mestu završio osnovnu, a u Jugoslovenskoj vojsci podoficirsku školu, 1935. u Beogradu. U aprilskom ratu nije dozvolio da ga zarobe, već se posle kapitulacije vratio u rodno mesto.

Posle okupacije zemlje, Tomica je s oduševljenjem prihvatio poziv KPJ za oružani ustanak. Već početkom avgusta 1941, komanduje ustaničkim snagama (četom) s područja Donjeg Lapca, u napadu na ustaše u Boričevcu. Ubrzo je, kao hrabar i umešan vojnik, postavljen za zamenika komandanta ustaničkog bataljona „Sloboda“, prilikom napada na Kulen-Vakuf. U septembru te godine primljen je u KPJ. A kad je formiran Lapački partizanski bataljon, postao je zamenik komandanta. Pošto je u napadu na Italijane u Donjem Lapcu, 27. februara 1942, poginuo Stojan Matić, komandant ovog bataljona, Tomica je postavljen za komandanta bataljona koji je dobio ime „Stojan Matić“.

Zahvaljujući veštom komandovanju, ličnom primeru i autoritetu, Tomica je s bataljonom „Stojan Matić“ postigao velike vojničke i političke rezultate. U martu 1942, zajedno s drugim partizanskim jedinicama, učestvuje u borbama za oslobođenje Srba, a zatim uspešno tuče četnike na području Gračaca, i ustaše u zapadnoj Lici i u Podlpačju. U sastavu 2. ličke brigade, prilikom napada na Udbinu, u drugoj polovini avgusta 1942, samo ovaj bataljon, na čelu s Tomicom, uspeo je da prodre u mesto i da zauzme Gradinu. Posle toga, uspesi se postizu kod Čanka, Ramljana, u Kosiñju, Pazarištu, zatim u Kordunu kod Poljoja, u Tušiloviću, Rakovici, Ličkom Petrovom Selu i Slunju. Krajem novembra 1942, pred napad na Dvor na Uni, Tomica privremeno preuzima komandu nad 2. ličkom brigadom i komanduje njome do 28. decembra 1942, kada ga je Glavni štab Hrvatske postavio za komandanta Ličkog partizanskog odreda.

Pod Tomičinim rukovodstvom, Lički odred je, zajedno s jedinicama 6. ličke divizije, vodio odbrambene borbe u toku IV neprijateljske ofanzive u Lici, naročito na pravcu: Knin—Strmica—Srb—Donji Lapac; posle završetka ofanzive, deluje u Dalmaciji, gde postiže značajne vojne i političke uspehe. Solidno vođen, Odred je izrastao u čvrstu vojnu jedinicu, tako da je, u avgustu 1943, prerastao u 1. kninsku brigadu (kasnije 5. dalmatinska).

Pošto je, u drugoj polovini 1943. i do aprila 1944. bio načelnik Štaba Kninskog operativnog sektora, pa načelnik Štaba 19. severnodalmatinske divizije, zatim komandant Grupe severnodalmatinskih NOP odreda, i zamernik komandanta 19. severnodalmatinske divizije, Tomica je, aprila 1944, postavljen za komandanta te divizije. S njom je u toku leta te godine postigao značajne uspehe u borba-

ma na sektoru Bukovice i u južnoj Lici. Po naređenju Vrhovnog štaba, u septembru 1944. prebacuje se avionom s Visa u Srbiju, gde kao iskusni i sposoban vojni starešina postaje komandant novonformirane 46. srpske divizije (20. septembra 1944), kojom je uspešno komandovao u borbama za oslobodenje južne Srbije i Kosova do završetka rata.

Posle oslobodenja, završio je Višu vojnu akademiju „Frunze“ u SSSR-u (1947) i Ratnu školu JNA (1957) u Beogradu. Pored ostalog, bio je komandant divizije, načelnik štaba armijske oblasti i komandant Područja. Umro je 23. januara 1966. u Rijeci. Bio je general-potpukovnik JNA.

Nosilac je Partizanske spomenice 1941. i više domaćih i stranih odlikovanja.

Narodnim herojem proglašen je 27. novembra 1953. godine. (T. Ra.)

POPOVIĆ L. VLADIMIR ŠPANAC

Roden je 27. januara 1914. u Brčelima, Bar, Crna Gora, u siromašnoj zemljoradničkoj porodici.

Gimnaziju je završio na Cetinju, a apsolvirao na Medicinskom fakultetu Beogradskog univerziteta.

U ranoj mladosti uključuje se u napredni radnički pokret. Član Saveza komunističke omladine Jugoslavije postao je 1930. godine, a dve godine kasnije postaje član Komunističke partije Jugoslavije. Na Beogradskom univerzitetu jedan je od organizatora i rukovodilaca revolucionarnog studentskog pokreta. U periodu od 1935 do 1937. bio je član, pa potom sekretar Univerzitetskog komiteta Partije.

Zbog revolucionarne aktivnosti, Popović je više puta hapšen.

Na Svetskom kongresu studenata-komunista i socijalista u Parizu, 1937. godine, predstavljao je revolucionarni Beogradski univerzitet. Posle ovih skupova, uspeo je da se prebaci u Španiju. Prvo se borio u bataljonu „Dimitrov“ 15. internacionalne brigade, pa u 129. internacionalnoj brigadi. Isticao se kao sposoban i hrabar rukovodilac na nizu odgovornih funkcija: sekretar partijske organizacije Jugoslovena u 129. internacionalnoj brigadi, sekretar partijske organizacije grupe internacionalnih brigada (koja je trebalo, 1938. godine, da se evakuše iz Španije)... Uz druga priznanja, dobio je i čin kapetana španske republikanske armije.

Još u vreme borbi, prešao je u Francusku, a posle razoružanja internacionalista u ovoj zemlji, interniran je u koncentracioni logor gde je jedan od istaknutih aktivista. Štrajkovao je glađu, zbog čega je kažnjavan samicom.

Godine 1939. uspeo je da se prebaci u Jugoslaviju. Od tada postaje profesionalni partijski radnik i živi u ilegalnosti. Ponovo dolazi na dužnost sekretara Univerzitetskog komiteta KPJ Beogradskog univerziteta, zatim postaje član Pokrajinskog komiteta SKOJ za Srbiju. Kasnije je bio instruktor CK KPJ u Crnoj Gori i Dalmaciji, a izvesno vreme je bio u Vojnoj komisiji Centralnog komiteta KPJ. Na svim dužnostima isticao se izvanredno predanim radom i sposobnostima organizatora. Na istorijskoj Petoj zemaljskoj konferenciji KPJ (1940. godine u Zagrebu) izabran je za kandidata za člana Centralnog komiteta Partije.

U vreme aprilskog rata, dobrovoljno se javio u vojsku. Na više zahteva, primljen je, ali kao politički nepouzdan za režim Kraljevine, nije mogao da dobije oružje.

Na sednici Politbira, 4. jula 1941. određen je za delegata CK KPJ pri Central-

nom komitetu KP Hrvatske, i na toj dužnosti je ostao do 1943. godine.

Učestvovao je na Savetovanju u Stolicama, septembra 1941, i izabran za člana Vrhovnog štaba NOP odreda Jugoslavije.

Pored funkcije delegata CK KPJ u pomenutom periodu, bio je na istaknutim funkcijama u Komunističkoj partiji Hrvatske: od polovine jula 1941. godine bio je sekretar Operativnog rukovodstva CK KPH, a od preloča do pred kraj 1942. godine bio je sekretar Biroa Centralnog komiteta SK Hrvatske.

Obavljajući ove dužnosti, imao je istaknuto ulogu u organizovanju i počinjanju narodnooslobodilačke borbe u Hrvatskoj, u stvaranju partizanskih odreda NOV Hrvatske i njihovom radu. Takođe je doprineo stvaranju narodne vlasti i antifašističkih organizacija. Vlado Popović je i neposredno pomagao vojnim i

političkim rukovodstvima u pojedinim oblastima i regionima Hrvatske, ispoljavajući sposobnost organizatora i veliku hrabrost.

Sredinom 1943. imenovan je za političkog komesara III korpusa NOVJ, kojim je tada komandovao general Kosta Nad. Sledeće godine, postao je komandant ove jedinice, i dobio čin general-majora. U tom periodu, korpus je imao veoma značajnu ulogu u oslobađanju teritorije istočne Bosne i u stvaranju uslova za prodor jakih snaga NOVJ iz centralnog dela Jugoslavije u Srbiju. Pored ostalih korpus je učestvovao u Istočno-bosanskoj zimskoj operaciji (Limsko-drinska i Krivajska operacija), koja po žestini borbi pripada najtežim operacijama vođenim u našoj zemlji u jesen i zimu 1943/44. godine, a tokom leta i jeseni 1944. izveo je više poduhvata razbijanja snaga izdajnika i sprečavanja povlačenja okupatorskih snaga. U svemu tome, kao komesar i komandant, Popović je imao značajnu ulogu. Znatno je doprineo saradnji par-

tijshki organizacija oružanih snaga s organizacijama na terenu i saradnji vojske i narodne vlasti.

Novembra 1944. dolazi na dužnost u centralne organe nove Jugoslavije, i radi u Vrhovnom štabu i CK KPJ.

Posle oslobođenja, jedan je od vodećih diplomata. Godine 1945. predstavnik je vlade Demokratske Federativne Jugoslavije pri vladi Očestoštenog fronta Bugarske i predstavnik CK KPJ kod CK BRP. Od 1945. do 1948. godine ambasador je Jugoslavije u SSSR, a od 1948. do 1950. godine je prvi pomoćnik ministra inostranih poslova. U periodu 1950—1954. godine ambasador je u SAD. Posle toga, dve godine je na funkciji predsednika Odbora za inostrane poslove Savezne narodne skupštine. Prvi je jugoslovenski ambasador u Narodnoj Republici Kini (1955—1958). Godine 1958. izabran je za člana Saveznog izvršnog veća i predsednika Odbora za ekonomske odnose s inostranstvom. Kasnije je bio generalni sekretar Predsednika SFRJ, i član Saveta Federacije.

Kao diplomat i političar, učestvovao je na više međunarodnih, regionalnih i drugih skupova. Član je jugoslovenske delegacije na Pariskoj mirovnoj konferenciji, 1946. godine. Učestvovao je na više zasjedanja OUN u periodu 1946—1955. godine, na konferenciji nesvrstanih zemalja u Kairu, i nizu sastanaka diplomata i državnika naše zemlje s predstavnicima drugih država i organizacija.

Član Centralnog komiteta KPJ postao je još u NOR. U ovaj visoki forum biran je na V, VI, VII i VIII kongresu Partije, a na IX kongresu izabran je za člana Predsedništva SKJ.

Nosilac je niza visokih jugoslovenskih i inostranih odlikovanja.

Umro je 1. januara 1972. godine, u Londonu, a sahranjen u Beogradu.

Narodnim herojem proglašen je 10. jula 1952. godine. (D. Bul.)

POPOVSKI Lazara PANČE

Rođen je 1924. godine u Gostivaru, Makedonija, u siromašnoj porodici.

Osnovnu školu završio je u Gostivaru, dva razreda gimnazije u Skopju, a treći razred u Nišu. Još u Nišu se uključuje u napredni omladinski pokret. Kad se vratio u Gostivar, nastavio je da radi u revolucionarnom pokretu.

Okupacija zemlje zatekla ga je u Gostivaru, kao člana SKOJ-a. U njegovoj kući održavani su sastanci komunista. Sve zadatke u vezi s pripremama za oružanu borbu izvršavao je sa zadovoljstvom, ispoljavajući snalažljivost i

hrabrost. Početkom 1942. godine primljen je u KPJ. Iste godine postaje i član MK KPJ u Gostivaru. Često odlazi u sela, da bi pridobio omladince za NOB i organizovao njihov odlazak u partizanske odrede. Napredni ljudi u Gostivaru znaju da je komunist. Uživa njihovo poverenje, jer je skroman, čovek od reči i ume da objašnjava ciljeve oslobodilačke borbe.

Avgusta 1943. godine prešao je u partizanske jedinice, i istakao se kao hrabar borac i dobar skojevski rukovodilac. U borbi za odbranu slobodne teritorije Debarce, krajem 1943. godine, redaju se njegovi junački podvizi, zbog čega mu raste ugled među borcima 1. makedonsko-kosovske brigade. Zahvaljujući svojoj popularnosti, upućen je kao delegat na I kongres Antifašističke omladine Makedonije, održan u selu Fuštani 22. decembra 1943. Na kongresu je Popovski govorio o borbi i

skorom oslobođenju. Izabran je za člana Glavnog odbora NOMSM.

U rano proleće 1944. godine, s 1. makedonsko-kosovskom brigadom vraća se u Debarce, i u danonoćnim borbama njegova neustrašivost hrabri nove borbe. Postao je popularan i kao ratnik koji uklanja sve prepreke na putu brigade.

Prilikom formiranja 1. makedonske narodnooslobodilačke brigade, 8. jula 1944. godine, u selu Lokovu kod Struge, postavljen je za zamenika političkog komesara bataljona. Krajem istog meseca, u borbama za oslobođenje Debra, hrabro je poginuo od neprijateljske granate, kod sela Tatar Elevci.

Narodnim herojem proglašen je 11. oktobra 1953. godine. (K. So.)

POŠTIĆ Marka MIRKO

Rođen je 22. novembra 1913. u selu Perna, Vrginmost, Hrvatska. Potječe iz siromašne seljačke porodice. Osnovnu školu je završio u svom selu. U kući Mirkovog oca živjelo je 16 članova porodice, njegove i brata mu Dmitra, koji se nalazio na radu u SAD. Iako bolestan, Mirko se mučio prevozeći drvo iz Petrove gore na željezničku stanicu Vojnić, da bi prehranio porodicu. Zato je u selu uživao veliko poštovanje. Svog sina Mirka, odličnog učenika, i pored siromaštva, slao je u gimnaziju u Glini. Završivši malu maturu, Mirko je otišao u pješadijsku podoficirsku školu, u Beograd, i poslije druge godine postao aktivni podnarednik. Zbog nepravdi koje je osjetio već u školi, a posebno u vojsci, četni narednik u 29. pješadijskom puku u Trebinju Mirko Poštić

povezuje se s komunistima. Njegov revolucionarni rad s vojnicima bio je zapažen od vojnih vlasti. Saznali su i za njegovu namjeru da ode u Španiju. Zato ga hapse i osuđuju na 18 mjeseci strogog zatvora, lišavaju ga i čina. Poslije izdržane kazne, otpušten je iz vojske. Mirko ide od mjesta do mjesta, da bi se zaposlio, i kada to nigdje ne uspijeva, krajem 1940. godine dolazi u svoje selo. Tu se povezuje s partijskom organizacijom. U februaru 1941. godine pozvan je na vojnu vježbu u 89. pješadijski puk, u Sisak. U aprilu je s jedinicom krenuo u pravcu Popovače, ali već u Slavonskoj Požezi njegov bataljon je razoružan, a Poštić je uspio izbeći zarobljavanje, i uz mnogo zapreka doći u svoje selo.

S ostalim komunistima uključuje se u rad na pripremama ustanka. Kada su ustaše izvršile pokolj Srba u Poljanima kraj Topuskog, 29. juna 1941. godine, Mirko je na masovnom skupu u Perni pozvao narod na ustanak. Već sutradan, iako bolestan, Mirko je u jurišu

predvodio 500 ljudi naružanih roguljama, sjekirama i starinskim puškama (samo su dvije bile vojničke) na ustaše i žandarme koji su išli da ubijaju neđužno stanovništvo, pljačkaju i pale sela. Odbivši nekoliko ustaških napada, Poštić je govorio i objašnjavao narodu da se neprijatelju valja suprotstavljati na razne načine, i otimati mu oružje. Ustaše, tek pomognute avijacijom, uspjele su prodrijeti u selo, zapaliti ga, ali je narod već bio u Petrovoj gori. Poštić, dobar poznavalac vojne vještine, hrabar i neustrašiv, nalazio se na čelu desetine u kojoj su bila petorica braće Poštića. Njegova desetina nije znala za strah. U Vučjaku sačekaše sedam domobrana, uzimaju im oružje i odjeću, gazi nabujalo i hladnu rijeku Glinu i zarobljava dvojicu ustaša s oružjem i municijom. Kada ustaše i domobrani pale sela pod Petrovom gorom, on noću sa svoja dva brata upada u selo koje gori, i iz zasjede ubija ustaškog oficira i njegovog pratioca. Kako se ustanak širio, hrabri komandir partizanskog odreda „Perna“ Mirko Poštić dobiva je već poznat ne samo u svom selu, nego i u svim selima s istočne strane Petrove gore. Ide iz bitke u bitku, i u januaru 1942. postaje komandant 1. bataljona 1. kordunaškog partizanskog odreda. Tada je već dobro poznat sirom Korduna po svojoj hrabrosti i umješnom komandovanju. Marta 1942. godine, u velikoj ustaško-domobranskoj ofanzivi na Kordun, Mirkov bataljon vodi borbe s neprijateljem u neposrednoj blizini Karlovca. U jurišu na neprijateljski top, 20. marta 1942. u selu Brezova Glava, pao je junak Korduna Mirko Poštić.

Narodnim herojem proglašen je 6. decembra 1944. godine. (Du. Za.)

POTOČAR *Martina STANE LAZAR*

Rođen je 27. aprila 1919. u Mirnoj Peči u Dolenjskoj, Slovenija.

Poče iz seljačke porodice u kojoj je bilo desetero dece. Osnovnu školu je pohađao u Mirnoj Peči. Jedva je imao devet godina kad je izgubio oca. Posle završenog šestog razreda, pošao je na mesarski zanat u Ljubljano, i u isto vreme pohađao trogodišnju zanatsku školu. Godine 1934. vratio se u Mirnu Peč, i radio kod brata u mesarnici.

Pošto je voleo vojnički poziv, on se 1936. godine javio u Podoficirsku mornaričku školu, ali ga je lekarska komisija odbila zbog srčane mane. Godinu dana potom, radio je kao mesarski pomoćnik u Novom Mestu; 1937. godine se vratio kući, gde je radio do 1940. godine, kad je pozvan u Jugoslovensku vojsku, u konjički eskadron garde, gde je završio trupnu podoficirsku školu.

Raspad Jugoslovenske vojske zatekao ga je u Beogradu, odakle je uspeo da se vrati u Sloveniju.

U godinama pred drugi svetski rat, kad se širio uticaj Komunističke partije i kad se pod tim uticajem stvarao napredno orijentisan narodnofrontovski pokret, u njega se uključio i Stane. Postao je član Društva seoskih mladića i devojaka, i aktivnim radom doprinosio širenju i uspehu Društva. Radio je i u društvu „Soko“ i pripadao onim napredno orijentisanim članovima koji su među prvima stupili u Osvobodilnu frontu.

U narodnooslobodilačku borbu uključio se među prvima. Bio je član odbora Osvobodilne fronte u Mirnoj Peči, a ubrzo su se njegov rad i njegov uticaj osetili i na širem području. Okružni odbor Osvobodilne fronte Novo Mesto zadužio ga je za prebacivanje materijala partizanskim jedinicama.

U partizane je otišao 15. marta 1942, u Krški odred. Toga dana je primljen i u Komunističku partiju. Pošto je bio hrabar i odan borac, brzo je napredovao. U početku je bio zamenik vodnika u 1. četi 2. bataljona Krškog odreda, zatim komesar i komandir 1. čete, pa onda komandant 3. bataljona Krškog odreda.

Ubrzo posle formiranja „Gupčeve brigade“, 23. septembra 1942. godine, na Trebelnem kod Mirne Peči, postao je komandant 3. bataljona „Gupčeve brigade“.

Za kratko vreme Lazar se pokazao kao vrlo hrabar, pouzdan i sposoban partizan i borac. U noći između 11. i 12. decembra 1942. on je sa svojim bataljonom učestvovao u napadu na belogardističko uporište Ajdovec, u Suhoj Krajini, i belogardistima naneo teške gubitke. U noći između 26. i 27. decembra „Gupčeva brigada“ je napala i potpuno uništila posadu fašista u Dobu, u Dolenjskoj. U tim napadima se, pored ostalih, naročito istakao i Lazar, pa

je Štab brigade, 2. januara 1943. predložio Glavnom štabu za odlikovanje 11 boraca, komandira i komandanata koji su bili naročito zaslužni za uspehe u poslednjim borbama.

Dvadesetog februara 1943. Lazar je postao zamenik komandanta „Gupčeve brigade“.

Trinaestog jula 1943. formirane su 14. i 15. slovenačka divizija. Od 24. do 27. jula su „Gupčeva“, „Tomšičeva“, „Cankareva“ i „Šercerova brigada“ napale jako neprijateljsko uporište u Žužemberku, gde je bilo oko 500 italijanskih vojnika i belogardista. Pored toga, neprijatelj je imao jak i strateški utvrđen položaj u obližnjem Zafaru. Silovitim napadom, brigade su bacile neprijatelja iz Žužemberka u Zafaru, i nanele mu teške gubitke. U tim borbama se istakao komandant „Gupčeve brigade“ Lazar (za komandanta te brigade imenovan je sredinom jula 1943), za šta je posebno pohvaljen.

Četrnaestog septembra 1943. Glavni štab je zahtevao da mu se podnesu predlozi za imenovanje oficira (Vrhovni štab je tada uvođio oficirske činove). Lazar je tada dobio čin majora.

Tridesetog septembra 1943. „Gupčeva brigada“ je, pod Lazarevim vođstvom, zajedno s 13. proleterskom brigadom, razbila ustaško utvrđenje (oko 200 ljudi) Stojdragu, i u isto vreme nemačko uporište u Kamencima, u Hrvatskoj. Još jedno prekaljivanje izdržao je Lazar s brigadom u jesenjoj nemačkoj ofanzivi; a zatim je, 17. decembra 1943, poslat u Primorsk, gde je 13. januara 1944. postao komandant 13. Triglavске divizije, koja je pre toga, zbog nekoliko izdaja, pretrpela niz teških poraza. Tada je unapređen u čin potpukovnika. Na novom položaju, komandanta divizije (u njoj su bile „Gradnikova“, „Vojkova“ i „Prešernova brigada“), Lazar se brzo snašao.

U proleće 1944. Lazar je izvršio mobilizaciju novih boraca, i tako znatno ojačao divizijske jedinice koje su odlučno uticale na prolećni polet narodnooslobodilačke borbe u Primorskoj.

Osamnaestog marta 1944. Štab 9. korpusa preduzeo je ofanzivne udare na nemačka uporišta u Godoviču, Hotedrsci i Ildriju, a sredinom aprila je 31. divizija razrušila prugu od Rakeke do Divače i cestu Postojna—Razdrto—Trst, i Razdrto—Vipava.

Krajem juna 1944. 31. divizija je dobila zadatak da razruši železničku prugu u Baškoj grapi. U akciju su pošle sve tri brigade, i prugu su rušile četiri dana i pet noći. Palo je i nekoliko neprijateljskih položaja.

U letnjoj nemačkoj ofanzivi protiv jedinica IX korpusa palo je mnogo boraca, a još više ih je ranjeno. Pre nego što je ofanziva završena, 31. divizija je dobila zadatak da oko 180 teških ranjenika i bolesnika, među njima 112 nepo-

kretnih, prenese u Notranjsku, zapravo na Kočevski rog, u partizanske bolnice.

Uništjenje jakog domobranskog utvrđenja u Črnom Vrhu, 1. septembra 1944. godine, bilo je plod saradnje svih jedinica IX korpusa i, posebno, 31. divizije. Glavni štab Slovenije je za taj uspeh izrekao boricima, podoficirima, oficirima, politikomesarima IX korpusa NOV i POJ priznanje i pohvalu „za upornost, požrtvovanje, snalažljivost i hrabrost u borbi protiv najzagrizenijih izdajnika“.

Početak septembra 1944. postavljen je za komandanta IX korpusa, i unapređen u čin pukovnika.

Slovenačko primorje je, krajem 1944. i početkom 1945. godine, postalo za neprijatelja najosetljivija teritorija; ono je tada bilo neposredno zaleđe nemačkim snagama koje su se povlačile iz Italije i Jugoslavije. Neprijatelj je na tom području još bio nadmoćniji, jer su upravo tamo počele priticati četničke, ustaške, domobranske i druge jedinice, pa je zbog toga mogao protiv jedinica IX korpusa preduzeti niz snažnijih akcija i ofanziva, da bi korpus, ako ne uništio, a ono bar potisnuo iz tog tako osetljivog područja. U decembarskom nemačkom ofanzivi, Lazar je još bio komandant IX korpusa, a u januaru 1945. je otišao u Dolenjsku, odatle u Beograd, a u aprilu u Sovjetski Savez, na Viši vojni kurs. Od 1950. do 1952. završio Višu vojnu akademiju JNA i kurs operatike.

Posle rata je bio komandant divizije, komandant Odreda JNA na Slobodnoj teritoriji Trsta, komandant vojnog područja, pomoćnik komandanta armijske oblasti, komandant vojne oblasti, 22. decembra 1971. unapređen je u čin general-pukovnika.

Ukazom Vrhovnog komandanta od 19. oktobra 1972. imenovan je za načelnika Generalštaba JNA, i na toj dužnosti ostao do 1979. godine, kada je preveden u rezervu.

Tri puta je bio poslanik skupštine Slovenije, član glavnog odbora Socijalističkog saveza Slovenije, predsednik Konjičkog saveza Makedonije i član Sreskog odbora Socijalističkog saveza Maribor.

Bio je član Glavnog odbora Saveza udruženja boraca NOR Jugoslavije. Pored toga je vršio i niz partijskih funkcija. Bio je član Oponoćništva SK za JNA, član CK SKJ (od 10. kongresa SKJ) i član Komisije Izvršnog komiteta Predsedništva SKJ za opštenarodnu odbranu (ONO) i dr.

Nosilac je više visokih odlikovanja. Sada je član Saveza Federacije.

Narodnim herojem proglašen je 4. septembra 1953. godine. (M. Žg.)

PRAVICA Risto DRAGICA DRAGA

Rođena je 28. oktobra 1919. u selu Bjelača, kod Trebinja, Bosna i Hercegovina, u imućnoj seoskoj zemljoradničkoj porodici. Osnovnu školu učila je u manastiru Duži, a gimnaziju završila 1939. u Dubrovniku. Kao učenica gimnazije prišla je naprednom omladinskom pokretu i aktivno radila u omladinskim sekcijama i društvima u Dubrovniku i Trebinju. Već 1938. član je Mesnog, a 1939. i Sreskog komiteta SKOJ-a za Trebinje. Bila je dete toplog hercegovačkog krša i južnjačkog podneblja, neobične lepote. Odlikovala se živahnosću i upornošću, na mahove plahovitošću, ali i velikom pravičnošću. Bila je odličan đak u gimnaziji i s lakoćom polagala ispite na fakultetu.

Kao student Filozofskog fakulteta u Beogradu uključila se u političke akcije napredne

studentske omladine i SKOJ-a i Partije u Beogradu. Išla se političkim radom u Domu studentkinja i u brojnim studentskim akcijama, u demonstracijama i manifestacijama, naročito demonstracijama od 14. decembra 1939. godine. Smelo je išla i u najoštrije sukobe s policijom i žandarmerijom. U toku 1938/41. radila je u omladinskoj sekciji udruženja „Meretva“, kulturno-umetničkoj grupi studentskog udruženja „Petar Kočić“, bila je član Akcionog odbora stručnih studentskih udruženja u Beogradskom univerzitetu 1940/41. godine. Član KPJ postala je u leto 1940. godine.

Odmah posle 27. marta 1941. vraća se u rodni kraj. Posle kapitulacije Kraljevine Jugoslavije, zajedno sa svojim starijim bratom Radom i ostalim komunistima, s mnogo poleta radila je na pripremama za oružanu borbu. U svojoj opštini Dragica je rukovodila političkim radom s omladinom i ženama. Učestvuje u

prikupljanju oružja, formiranju prvih partizanskih jedinica, aktivna omladine i SKOJ-a, odbora AFŽ-a, a takođe i u oružanim akcijama protiv okupatora i domaćih izdajnika, ustaša i četnika.

Ovajala je i niz značajnih i odgovornih dužnosti u narodnooslobodilačkom pokretu. Bila je sekretar Sreskog komiteta SKOJ-a za Trebinje, član Sreskog komiteta KPJ za Trebinje, od oktobra 1941. i član Okružnog komiteta SKOJ-a za istočnu Hercegovinu. Bila je neumorna u radu među omladinom i ženama na terenu i u partizanskim jedinicama, koje su, krajem 1941. i u početku 1942. vodile mnoge uspešne borbe s okupatorom i domaćim izdajnicima. Aprila 1942. postaje član, a u maju i sekretar Okružnog komiteta KPJ za Hercegovinu i član Oblasnog komiteta KPJ za Hercegovinu.

Posle okupatorsko-kvisinške ofanzive na slobodnu teritoriju u Hercegovini, maja i početkom juna 1942. godine, i povičenja partizanskih jedinica u zapadnu Bosnu, ostala je po partijskom zadatku u trebinskom srežu. Ubrzo su je uhapsili četnici i mučili u zatvoru u Zupcima, a zatim predali italijanskim fašistima. U zloglasnom zatvoru „Kazbek“ u Dubrovniku mučena je od 12—16. juna 1942. ali je fašisti nisu mogli slomiti. Držala se prkosno i herojski. Svojim držanjem, hrabrošću i ljudskom dostojanstvenošću, zapanjila je mučitelje. Ne mogavši iznuditi priznanje, uprkos svim poniženjima i užasnim mučenjima, Italijani su je vratili četnicima. U četničkom zatvoru u Ljubomiru, kraj Trebinja, mučena je desetak dana najstrašnijim mukama: bičevali su je do krvi, palili joj kožu i kosu, zalivali rane solju. Kad joj je četnički komandant rekao da moli za milost, polumrtva se podigla i izdajniku pljunula u lice. Odmah zatim, bila je strijeljana zajedno s bratom Radom, 27. juna 1942. godine. Svojim držanjem zadivila je slobodarski narod Hercegovine i cele naše zemlje. Bila je primer hrabrosti, prkosa okupatoru i izdajnicima.

Narodnim herojem proglašena je 8. juna 1945. godine. (D. Pi.)

PREDOJEVIĆ Mićuna DURAD DURIN

Rođen je 15. aprila 1915. godine u Potkraju, selu nedaleko od Luči-Palanke, Sanski Most, Bosna i Hercegovina. Potiče iz siromašne seljačke porodice, u kojoj je bilo osmoro djece.

Durin Predojević završio je osnovnu školu u Luči-Palanci, i poslije tri-četiri godine sezonskog rada u šumi na Grmeču konkurisao je za Poljoprivrednu školu u Banjoj Luci, ali

nije bio primljen. Potom se javio na konkurs za Artiljerijsku podoficirsku školu u Čupriji. Primljen je, i završio školovanje 1937. godine s vrlo dobrim uspjehom, u činu podnarednika. Raspoređen je u artiljerijski puk na Črnomercu u Zagrebu, a poslije tri godine premješten je u Školu rezervnih artiljerijskih oficira u Sarajevu, na dužnost baterijskog starijše. Radi usavršavanja, krajem 1940. godine upućen je na kurs za vezu u Požarevac; poslije toga se vraća u Sarajevu da bi odmah, krajem marta 1941. godine, bio premješten u Podused, kod Zagreba. U činu artiljerijskog narednika dočekaو je kapitulaciju Kraljevine Jugoslavije.

Poslije kapitulacije bivše jugoslovenske vojske, vratio se u rodno mjesto, gdje je uhapšen 22. juna 1941. godine. Ustaše su ga držale u zatvoru četiri dana. Poslije izlaska iz

zatvora, u stalnoj je vezi s nekoliko bivših aktivnih narednika Jugoslovenske vojske i žandarmerije, koji su odlučili da napadnu žandarmerijsku kasarnu u Lušci-Palanci. Odlučeno je da se napad izvrši 30/31. jula 1941. godine. Međutim, poslije ponoći 29/30. jula, naišla je grupa ustanika koji su već uništili žandarmerijsku stanicu u Benakovcu, a kojima se pridružuje i Đurin. U napadu na žandarmerijsku stanicu u Lušcu-Palanci ističe se u borbi, bacajući bombe na kasarnu. Bio je to početak ustanka u Sanskom srežu. Neposredno poslije napada, ustanici su jednoglasno odlučili da komandant mjesta Lušci-Palanka bude Đurin Predojević. Komanda mjesta djelovala je samo šest dana, jer je 4. avgusta na ustaničke položaje krenulo oko 4.000 neprijateljskih vojnika. Komanda je pomogla da se narod što organizovanije povuče na Grmeč. Tokom zimskih mjeseci 1941—1942. godine, Đurin Predojević, kao komandir Palanskog voda, vodio je svoje borbe u svakodnevne akcije. Postavljao je zasjede neprijateljskim

jedinicama ili grupama vojnika, i u iznenađnim napadima razbijao ih ili uništavao, a pri tom pljenio dosta oružja, municije i vojne opreme. Februara 1942. od Palanskog i Eminovačkog voda formirana je 3. sanska četa 1. bataljona Prvog KNOP odreda. Za komandira je postavljen Đurin Predojević. Nešto kasnije, formirana je 4. četa 1. bataljona 1. KNOP odreda, na čelu s Đ. Predojevićem.

Borbe se vode gotovo svakodnevno. U ovim borbama Đurin Predojević se razvio u sposobnog vojnog rukovodioca, smjelog i hrabrog borca. Zbog uspjeha koje su Palanski vod, kasnije Palanska četa, postizali pod njegovom komandom, narod ga je zavolio, a sticao je popularnost ne samo među borcima, nego i na oslobođenoj teritoriji Podgrmeča.

Aprila 1942. godine Đurin Predojević je primljen za člana KPJ.

Poslije oslobođenja Prijedora, maja 1942. Štab 1. KNOP odreda formira Udarni bataljon, i za njegovog komandanta postavljen je Đurin Predojević.

9. avgusta 1942. godine Đurin Predojević je postavljen na dužnost zamjenika komandanta 2. KNOP brigade, a marta 1943. godine i za njenog komandanta.

Pošto se ističe kao dobar borac i vješt rukovodilac i organizator, u aprilu 1943. godine postavljen je za zamjenika komandanta 11. NOV divizije, a jula 1944. godine za komandanta 53. divizije.

U ratu je nekoliko puta pohvaljen za hrabrost i uspješno komandovanje jedinicama. Naročito se istakao u borbama na Suvaci u Ljubijici, i u borbi za oslobođenje Jajca, 1942. godine, kada je, za hrabrost i umješno rukovođenje jedinicom, pored pohvale Operativnog štaba za Bosansku krajinu, dobio pohvalu i od Vrhovnog štaba. Prvi put je ranjen u borbama kod Novske Suhače, i to gelerom u glavu koji nikad nije izvađen. Ali, i tako ranjen ostao je u Štabu i komandovao bataljonom.

U napadu na Sanski Most, decembra 1942. godine, na čelu bataljona prodro je u sam centar grada. Izdržao je teške borbe na Grmeču i Šatoru u neprijateljskoj ofanzivi, štiteći, sa svojim Krajišnicima, položaje sve do se s Grmeča nije povukla glavnina partizanskih snaga i Centralna partizanska bolnica. Odlučnom odbranom pred nadmoćnijim neprijateljem, njegova jedinica spasla je dio zbjega na Grmeču, poslije osam dana neravnopravnih borbi na snijegom zavijanoj planini, kada je izveo siloviti juriš sa svojim Krajišnicima na njemačke položaje i probio se na Podgrmeč.

Maja 1943. godine, u borbama kod Blatinca blizu Doboja, Đurin je teško ranjen. Desna ruka mu je bila gotovo odsječena. Tri dana poslije ranjavanja, Đurinu je amputirana ruka. Poslije ozdravljenja i povratka u diviziju, u

odsutnosti komandanta 11. NOV divizije, Đurin Predojević je, kao zamjenik komandanta, organizovao veoma uspjele napade na neprijateljska uporišta u Derventi, Doboju i Tešlicu, i ove gradove, jedan za drugim, oslobađao (Doboj kraće vrijeme). U tim akcijama zarobljeno je oko 4.000 neprijateljskih vojnika, baterija topova, veliki broj minobacača, mitraljeza, puškomitraljeza, pušaka i municije.

Đurin Predojević je, kao komandant 53. divizije, do kraja rata učestvovao u oslobađanju Žepča, Zavidovića, Maglaja, Kotor-Varoši, Doboja, Dervente, Banje Luke i Bosanske Gradiške. Tada je divizija ušla u sastav 2. armije.

Nosilac je Partizanske spomenice 1941. godine. Odlikovao je sa sedam naših i dva inostrana odlikovanja. Poslije završetka narodnoslobodilačkog rata, Đurin Predojević je završio Višu vojnu akademiju i Ratnu školu, i tako stekao najviše vojno obrazovanje. U činu general-potpukovnika penzionisan je 1956. godine.

Narodnim herojem proglašen je 20. decembra 1951. godine. (Z. Vr.)

PRELEVIĆ Zarije BOŽINA BOJO

Rođen je 1919. godine u selu Stravču, Podgorica, Crna Gora. Potiče iz siromašne seljačke porodice. Zemljoradnik.

Detinjstvo je proveo u selu Rakica Kuće kod Podgorice, gde su mu se roditelji preselili posle prvog svetskog rata. Završio je dva razreda gimnazije, a zatim prekinuo školovanje i bavio se zemljoradnjom. Rano se opredelio za napredni revolucionarni pokret, i kao omladinac bio vrlo aktivan. Aprila 1941. godine, u sastavu Zetske divizije bivše jugoslovenske vojske, učestvovao je u borbama kod Skadra. Posle kapitulacije bivše jugoslovenske vojske, kao napredan omladinac, aktivno je učestvovao u pripremanju za ustanak. U trinaestojulskom ustanku crnogorskog naroda učestvovao je kao borac Kučkog gerilskog odreda. Krajem novembra 1941. godine, kao dobrovoljac u sastavu bataljona „18. oktobar“ Crnogorskog odreda za operacije u Sandžaku, odlazi u Pļevlja, i 1. decembra učestvuje u borbi na Savinom laktu, na putu Prijepolje—Pļevlja. Bataljon je tada prisilio italijansku kolonu da se vrati u Prijepolje, i zarobio 68 neprijateljskih vojnika i oficira. Dva dana kasnije učestvuje u borbi protiv italijanskih snaga kod sela Babine, na putu Bijelo Polje—Pļevlja.

Na dan formiranja 1. proleterske NOU brigade, među proleterima postrojenjem pred Vrhovnim komandantom stajao je u sastavu 2.

crnogorskog bataljona. Već u prvoj proverbi borbenih kvaliteta boraca 1. proleterske, kod sela Mioča, 21/22. decembra, svojom hrabrošću, hladnokrvnošću i energičnom vatrom mitraljeza kojim je rukovao, pokazao je da je dostojan simbola pod koji se tog dana svrstao i mesta koje je zauzeo u brigadi.

Dvadeset prvog januara 1942. godine, u selu Bijelim Vodama na Romaniji, nemačka kolona iznenadila je delove 2. bataljona 1. proleterske brigade. Zahvaljujući, pre svega, rafalima „brede“ kojom je Bojo kosio nemačke skijaše, štab bataljona je uspeo da izvuče svoje delove. Toga dana rodila se još jedna legenda 1. proleterske: o junstvu mitraljesca 2. bataljona, Boja Prelevića, koja se pronosila dalje, posle svake nove bitke.

Bojo je svoju „bredu“ izuzetno voleo i bio visoko svestan i odgovoran borac. U legendar-

nom igmanskom maršu, posle tridesetčasovnog napornog probijanja, uginuo je konj koji je nosio njegovu „bredu“. Iako na izmaku snage, Bojo je uzeo teško oružje i na ramenu ga preneo preko igmana. Sačuvao je svoj mitraljez, ali je dobio promrzline po rukama. Dvadesetak dana, Bojove promrzle ruke bile su u zavojima, ali oružje i borbu nije napuštao.

Sa svojom „bredom“ učestvovao je u više od 100 okršaja 1. proleterske, uvek u prvom streljačkom stroju. Posebno se istakao, početkom avgusta 1942. godine, u napadu 1. proleterske na Livno, u borbi protiv italijanske motorizovane kolone, 21. avgusta, kod Aržana, kao i u napadu na Kluč, 8/7. oktobra 1942. godine. U oštroj noćnoj borbi 1. proleterske, 19/20. novembra 1942, protiv dvostruko brojnije domobransko-nemačke posade utvrđene uporišta u selu Sitnici (pod Manjabom), Bojo se, po svom običaju, sa svojom „bredom“ našao u prvoj borbenoj liniji. Međutim, cilj je u neposrednoj blizini, bombaski jurišaju, s postolja se ne može tući, a on neće da

dangubi. Kao i mnogo puta ranije, podiže teški mitraljez, i iz stojeće stava zasipa neprijatelja vatrom, krčeći put svojim drugovima. Kod Tarčina, Glavatičeva i na Drini nastavila izvanredne junačke podvige.

Petnaestog i 16. maja 1943. godine, u sudaru jakih snaga nemačke 1. brdske divizije i 1. proleterske brigade u rejonu Mojkovca, teški mitraljez Boja Prelevića, kao i u dotadašnjim borbama, nanosio je velike gubitke neprijatelju i uspešno zaustavljao neprijateljski streljački stroj. U stravičnom uraganu pešadijske i artiljerijske vatre nadmoćnijeg neprijatelja, Bojo je 16. maja teško ranjen. I dok su mu bolničari previjali ostatak presečene noge, on je i dalje delovao u „brede“, štiteći svoje drugove. Poginuo je na Sutjesci, u Centralnoj bolnici, polovinom juna 1943. godine. S nosilja je davao otpor do poslednjeg daha. Poslednjom bombom razneo je sebe, ali i nemačke fašiste koji su ga, nepokretnog, opkolili.

Tako se završila životna staza slavnog mitraljesca i zamenika komandira Prateće čete 2. bataljona 1. proleterske brigade, koji je svojim držanjem bio primer hrabrosti i uzor hladnokrvnosti. Njegova snalažljivost i odvažnost ulivale su borbama poverenje, činile ih spokojnim i hrabriše ih. Borci su ga voleli. Osvajao je svojom dobrotom, drugarstvom i skromnošću. Pod rafalima njegovog mitraljeza borci su bezbednije jurišali.

Član KPJ postao je aprila 1942. godine. Narodnim herojem proglašen je 10. jula 1953. godine. (A. Mi.)

PRELEVIĆ Božine ĐOKO

Rođen je 1912. u Kućima (Bolev Do), Podgorica, Crna Gora, u siromašnoj seljačkoj porodici. Zemljoradnik.

Zbog siromaštva svoje porodice, nije mogao da se školuje. Završio je samo osnovnu školu na Međunu. Da bi obezbedio sredstva za život, pored rada na svom imanju, često je nadničio kod imućnih seljaka. Dosta rano zainteresovao se za revolucionarni radnički pokret. S 20 godina postao je član SKOJ-a i rukovodilac omladine u svom mestu, a dve godine kasnije član Partije. Bio je član Biroa belije za Donje Kuče, a od 1939. i član MK KPJ za Podgoricu. Od 1938. do rata bio je u upravnom odboru „Seljačke samopomoći“ — ekonomske organizacije koju su držali komunisti. Učestvovao je u svim značajnijim akcijama Partije u podgoričkom srezu.

Veoma je angažovan u pripremama za ustanak i organizovanju udarnih grupa na području Donjih Kuča. U julskom ustanku bio

je rukovodilac gerilskog odreda koji je, 14. jula, razoružao italijansku posadu u Bioču, kod Podgorice. Kad je, 12. septembra 1941. godine, formiran partizanski bataljon „Marko Miljanov“, postavljen je za političkog komesara čete „Ilija Božanić“, koju je sam obrazovao i stalno držao na okupu. Važio je kao darovit i veoma hrabar vojnik. Junaštvo je posebno ispoljio u borbi 18. oktobra 1941. na Jelinom dubu, u kojoj je uništena italijanska motorizovana kolona (214 vojnika, 43 kamiona).

Prilikom odstupanja crnogorskih partizana za Bosnu, ostavljen je da rukovodi partijskom organizacijom u Kućima. Uprkos neobično složenim uslovima u kojima su živeli ilegalci, njemu uspeva da se poveže s narodom i da razvije uspešnu političku akciju na okupiranoj teritoriji Kuča, i u Zeti, Bratonožićima, Piperima, Brskutu. Uspostavio je partijsku vezu,

preko Komova, i s ilegalcima iz Gornjih Vasojevica. Organizovao je dobru obaveštajnu službu, što je umnogome olakšalo održavanje ilegalaca. Organizovao je uspešne atentate na istaknute četničke funkcionere u Kućima.

U jesen 1942. sastao se s Blažom Jovanovićem, koji je iz Bosne putovao za Albaniju, i koji ga je obavestio o velikim uspesima NOP u svim krajevima Jugoslavije, što mu je koristilo u suzbijanju četničke propagande i dizanju morala u narodu.

U drugoj polovini jula 1943, kada je trebalo da ide na sastanak s Ivanom Milutinovićem, koji je posle Sutjeske došao u crnu Goru da poveže tamošnje partizanske grupe i jedinice, četnici ga otkrivaju i prave mu zasedu. Hrabrim držanjem, Đoko je sa svojom grupom uspeo da razbije četnike i da se privremeno skloni u planinu Žijevu. Posle dan-dva, četnici ga ponovo napadaju jakim snagama. U neravnopravnoj borbi, od šestorice ilegalaca četvorica su hrabro poginula. Među poginulima bio je i Đoko s bratom Ivanom, skojevcem od

nepunih 16. godina. Tri brata su mu poginula u NOR-u: Vojin, Ivan i Radovan. Doko je bio veoma omiljen među drugovima i u sredini u kojoj je živio, zbog skromnosti, iskrenosti, pristupačnosti. Kao čovjek i komunista djelovao je ličnim primjerom.

Osnovna škola na Ublima Kučkim nosi njegovo ime.

Narodnim herojem proglašen je 5. jula 1951. godine. (Br. Ko.)

PREMOVIĆ Marka DORDIJE

Rođen je u Bogetičima, Nikšić, Crna Gora, 20. aprila 1910. godine.

Porijeklom je iz siromašne seljačke porodice. Do 1941. godine bio je radnik. Učio je gimnaziju, ali je 1928. godine, zbog učesća u protestnim demonstracijama i otvorenog revolta protiv režima, bio isključen, bez prava nastavljanja školovanja. Morao je da se bavi teškim fizičkim poslovima, da bi stvorio uslove za život. U pivari „Trebjesa“, među radnicima ubrzo je stekao popularnost, osobito poslije njegovog uključivanja u sportsko društvo „Hercegovac“. Ovo društvo je okupljalo komuniste i najnapredniji dio omladine. U stvari, tako je OK KPJ Nikšić našao pogodnu formu za legalno djelovanje komunista među mladima, ne samo u gradu, već i na širem području. Zakazivane su sportske priredbe i odigravane utakmice u susjednim mjestima.

Zbog revolucionarnih ideja, policija ga je često progonila. Tako je, jednom, u lancima bilo sproveden u Bogetiče, rodno mjesto. Bilo mu je ograničeno kretanje.

Među komunistima, nastradalim u poznatoj provali 1936. godine, našao se i Dordije. Izdržao je svakodnevna mučenja u istražnom zatvoru, ali se, poslije šest mjeseci, ponovo vratio u Nikšić.

Prilikom organizovanja odašiljanja dobrovoljaca za Španiju, njegova kuća bila je jedno od sabirališta. I on je bio među dobrovoljcima. Bio je riješen da se, kao internacionalista, u rovovima Španije bori za španski narod. Međutim, izdajom je osujećen plan odlaska grupe crnogorskih komunista u Španiju. Poslije obnove partijske organizacije u Nikšiću, neposredno pred rat, Dordije je ponovo razvio punu aktivnost.

Negdje pred rat, zaposlio se u Željezari u Zenici. I tamo je bio jedan od aktivnih komunista i boraca za prava radnika. U ovoj partijskoj organizaciji bio je do uspostavljanja NDH. Aprila ili maja 1941. godine došao je u Crnu Goru.

Jedan je od organizatora priprema oružanog ustanka u pješačkom kraju. Među usta-

nicima je koji su izvršili akciju razoružavanja žandarmerijske stanice na Bogetičima. Njegova gerilska grupa je, odmah poslije početka ustanka, izvela i nekoliko akcija na kolone italijanskih okupatorskih vojnika koje su se kretale putem Danilovgrad—Nikšić.

Krajem 1941. i u početku 1942. godine, izvjesno vrijeme je bio u jedinica NOPO koje su se borile u istočnoj Hercegovini.

Poslije formiranja 5. proleterske brigade, bio je komandir čete u 2. bataljonu. Istakao se u borbama 5. brigade na tromeđi Crne Gore, Bosne i Hercegovine, na Zelengori, Treskavici, u Zabrđu. Takođe je pokazao hrabrost i sposobnost komandira u borbama oko Vakufa i Prozora. Osobito se istakao u borbi kod Fojnice. Za pokazano junaštvo javno ga je pohvalio Sava Kovačević, komandant 5. proleterske brigade. Krajem 1942. godine, postao je zamjenik komandanta 1. bataljona ove poznate brigade. U toku IV ofanzive naročito se istakao u borbama za Prozor, kod Jablanice i u dolini Neretve. Poslije njih, brigada je nastavila da goni četnike koji su na Neretvi doživjeli težak vojnički slom. Vođene su žestoke borbe oko Nevesinja. Iza toga, 1. bataljon ove brigade je produžio nastupanje u pravcu Bileće. To je bilo sredinom aprila 1943. godine. Bataljon je kod Plane bio dočekan jakim četničkim snagama, koje su podržavali Italijani. Vođene su izuzetno oštre borbe. Učinjeno je nekoliko neuspjelih pokušaja da se oslobodi Plane. U posljednjem pokušaju, Dordije je teško ranjen. Četnici su ga zarobili i mučili. Njegove posljednje riječi su bile: „Izdajice naroda! Možete me ubiti kao borca za slobodu, ali vi ćete platiti svoju sramnu izdaju naroda. Narod će na vas baciti prokletstvo kao na slugu okupatora!“

Teško ranjenog, okupatorske slugu je ga ubile, aprila 1943. godine, kod Plane više Bileće.

Jedna škola u BiH nosi ime komunista

Dordija Premovića, a u krugu pivare „Trebjesa“ u Nikšiću nalazi se njegova bista.

Narodnim herojem proglašen je 27. novembra 1953. godine. (G. Kl.)

PREMRL Franca JANKO VOJKO

Rođen je 29. februara 1920. u Šentvidu kod Vipave, Primorska, Slovenija.

Primorska je posle prvog svetskog rata bila pod Italijom, koja ju je dobila Londonskim paktom, kao nagradu za stupanje u rat na strani Sila Antante.

Pod fašističkom vladavinom, Primorska je trpela i čekala dan kada će moći da pokaže šta misli i oseća njeno stanovništvo.

Janko se rodio u nacionalno svesnoj slovenačkoj porodici. Otac mu je bio gostioničar, majka učitelj. Družio se sa svima onima — u osnovnoj, a isto tako i u srednjoj školi — koji su mislili kao i on i radili protiv fašističkog nasilja.

Godine 1939. morao je sa svojim vršnjacima na regrutaciju. Kao što je bio običaj, mladići su ukrasili kola slovenačkim zastavama, i pevali slovenačke pesme. Fašisti su oštro istupili protiv ove slovenačke manifestacije i, pored ostalog, zabranili i pjevanje slovenačkih pesama. U znak protesta, mladići su sebi zavezali usta. Zbog toga su italijanski karabinjeri Premrla zatvorili i saslušavali.

Kapitulacija jugoslovenske vojske pokopala je nade Primoraca u oslobođenje, ne zadugo. KP Slovenije i Osvobodilna fronta su počele otpor i u Slovenačkom primorju, ma da su Italijani taj predeo posebno brizljivo kontrolisali.

U početku 1942. godine Janko Premrl je oštao u partizane. Kao što je bio običaj, uporno pratili prve partizanske grupe. Osamnaestog aprila 1942. neprijatelj je, nadmoćnim snagama, opkolio i napao Pivšku i Špacapuvu četu na Nanosu, iznad Vipavske doline. Posle borbe, partizani su se pred veće pu grupama probili kroz neprijateljske položaje i izvukli iz okruća. U toj borbi se, pored ostalih, istakao i Janko Premrl Vojko.

Junu iste godine Italijani su pred posebnim Sudom za zaštitu države u Rimu insceniirali proces, i pored ostalih osudili i nekoliko partizana koje su zarobili na Nanosu. Na smrt su osudili i odsutnog Janka Premrla Vojka i Pavla Masla, komandira Brkine čete.

Vojko je bio izuzetno hrabar, poštrovano i odvažan partizan, koji je izazivao i stvarao opasne i teške situacije, iz kojih se, zatim, uvek izvadio. Mrzeo je fašiste, progonio ih i napadao gde god mu se pružila prilika. U nemoćnom besu, fašisti su izdali za njim. 20.

avgusta 1942, poternicu i za njegovu glavu raspisali nagradu od 50 hiljada lira. Vojko je znao za tu poternicu. Da bi fašiste još više dražio, on je iz raznih krajeva poručivao italijanskim karabinjerima gde ga mogu naći i uhvatiti, da bi se čak i sam javio ako mu daju obećanu nagradu.

Vojko je postao simbol narodnog borca, poznavala ga je skoro cela Primorska. Više puta se, sam ili s grupom boraca, pojavljivao sad u jednom sad u drugom kraju, stvarajući utisak da partizana ima mnogo više nego što ih je, u stvari, bilo. Iznenađenim napadima je zastrašivao Italijane, koji su često pripremali akcije i hajke na partizane.

Sredinom 1942, u Slovenačkom primorju su delovale 1. Vipavska, 2. Vipavska, Tolminska, Brkinska, a u nastajanju su bile još i Kraška i Briška četa. Komandir 2. vipavske čete postao je Janko Premrl Vojko. Čete su, pored mnogih napada na italijanskog okupatora, sprečavale iskorišćavanje šuma i iz njih isterivale čuvere, šumare i druge koji su često izdavali partizane koje su ovdje ili onde videli. Jednu od najvećih akcija je izvela 2. Vipavska četa (Vojkova) 21. jula 1942, na Nanosu, gde je napala i uništila italijanski vojni kamion, pri čemu su pala dva oficira, jedan poručnik i pet italijanskih vojnika.

Oko 10. avgusta 1942, nad Vitovljama u Vipavskoj dolini, formiran je bataljon „Simon Gregorčič“, a Vojko je postao zamenik komandanta bataljona.

Italijanski fašisti su pojačali nasilje, streljali taoce, ali narodnoslobodilački pokret, koji je obuhvatio celu Primorsku, nisu mogli da zaustave.

U početku 1943. godine narodnoslobodilačka borba se razmahnuhla. Iz četa su nastajali bataljoni, iz bataljona brigade. Trinaestog februara 1943, Vojko je imenovan za komandanta 1. primorske brigade „Andrej Laharnar“.

Petnaestog februara 1943. dobio je obavještenje da će se italijanska posada iz Idrijske Bele, koja je brojala oko 100 vojnika, prebaciti u drugo, jače uporište. Vojko je okupio 24 dobrovoljca, i pošao s njima u zasedu. S borcima je jurisao na italijansku kolonu, i naneo joj teške gubitke. Palo je oko 30 italijanskih vojnika, ali je teško ranjen i Vojko. Odneli su ga u logor i pokušali da ga spasu, ali mu nije bilo pomoći. Umro je u dolini Idrijske Bele, 22. februara 1943. godine.

Dok je ležao smrtno ranjen, došla je u logor vest da je imenovan za komandanta brigade i da je primljen u Komunističku partiju.

Narodnim herojem je proglašen 18. aprila 1944. godine. (M. Za.)

PRESKAR Melhora JOSIP BOLTEK

Rođen je u Osredku kod Podrsede, Slovenija, 23. februara 1920. godine. Kao obućarski radnik, zaposlio se u Zagrebu. Još od rane mladosti učestvovao je u radničkom pokretu i kao napredan omladinac u sindikatima URS-a.

Već u prvim danima okupacije, u aprilu 1941, organizovao je, kao ilegalac, udarne omladinske grupe i odbore Narodne zaštite u Zagrebu. Učestvovao je u raznim sabotazama, u borbi protiv ustaša i u ubijanju narodnih izdajnika.

U Zagreb je došao bivši partizan-provokator, koji je izdavao ustaškoj policiji pripadnike narodnoslobodilačkog pokreta. Partijska organizacija je dala Preskaru nalog da ga ubije. Preskar se priključio grupi toga izdajnika, i na jednom sastanku pokušao je da ga ubije, ali ga je samo ranio. Zahvaljujući policijskoj zasedi, izdajnik je uspeo da pobege. Međutim, uprkos rani koji je Preskar dobio u borbi s policijom, on je izvršio zadatak: potražio je i našao ranjenog provokatora i ubio ga.

Preskar je, kao član mesnog komiteta SKOJ-a, učestvovao na partijskom tečaju na Kordunu. Na putu, u selu Lukovec, zaustavilo ga je pet ustaških agenata, hteli su da ga legitimišu. Umesto legitimacije, Preskar je izvadio revolver i ubio trojicu ustaša, a dvojica su pobeгла.

Posle završenog partijskog tečaja, Preskar se vratio u Zagreb, gde je nastavio rad. Zbog njegovog neustrašivog i upornog delovanja u redovima omladinskih udarnih brigada, policija je tražala za njim. Ušli su mu u trag januara 1943. Dok je, s dvojicom drugova, išao Petrovom ulicom u neku akciju, ustaše su mu se s leđa približile i s nekoliko hitaca ga teško ranile. Odveli su ga u bolnicu, gde su muče-

njem pokušali da iznuđe njegovo priznanje, ali nisu saznali ni njegovo ime. Teško ranjen, on je umro 9. marta 1943. godine.

Narodnim herojem proglašen je 20. decembra 1951. godine. (Met. G.)

PRICA Uroša OGNJEN

Rođen je u sitnoslužbeničkoj porodici, 27. novembra 1899, na liđzi, Sarajevo, Bosna i Hercegovina. Osnovnu školu učio je u Visokom i Sarajevu, gde je 1918. završio i gimnaziju, s odličnim uspehom. U gimnaziji je učio nemački, ruski, francuski i latinski jezik. Još u to vreme upoznaje se s delima Hegela, Marksa, Engelsa i Bebela, i određuje se za radnički pokret. U VII razredu gimnazije postao je član Socijaldemokratske partije Bosne i Hercegovine.

Posle završetka gimnazije, Ognjen se upisuje na Filozofski fakultet u Zagrebu. U vreme stvaranja države Srba, Hrvata i Slovenaca, kao mlad student, deluje na liniji levice u socijaldemokratskom pokretu Hrvatske. Radi na stvaranju jedinstvenog jugoslovenskog radničkog pokreta, ujedinjenju socijaldemokratskih partija i stvaranju Komunističke partije Jugoslavije.

Pošto je rukovodstvo Socijaldemokratske stranke Hrvatske i Slavonije bilo protiv tog ujedinjenja, Ognjen s još nekim predstavnicima zagrebačkih socijaldemokratskih organizacija, 27. marta 1919. godine, objavljuje „Manifest opozicije“, pozivajući da se ide na kongres ujedinjenja zbog obrazovanja jedinstvene socijalističke partije jugoslovenskog proletarijata. Stvaranjem KPJ, 1919, postaje njen član. Zbog revolucionarne aktivnosti, zagrebačka policija proturuje ga na 5 godina u Sarajevo. Ali, umesto u Sarajevo, on emigrira u Beč, odakle odlazi u Prag, pa u Berlin, i

ponovo u Beč. Tamo nastavlja da studira matematiku, fiziku i filozofiju, i da proučava Marksa, Engelsa, Lenjina, Plehanova, Kauckog. U Beču radi i u birou Balkanske komunističke federacije i saraduje u njenom listu „Balkanska federacija“.

Krajem 1923. Ognjen se vraća u zemlju. U Beogradu ga hapsi policija, posle čega je bio osuđen na mesec dana zatvora. Sledeće godine, posle završetka studija, dobio je mesto postaje član Pokrajinskog komiteta KPJ za Bosnu i Hercegovinu. Pošto je te godine, kao politički nepodoban za vladajući režim, otpu-

šten iz službe, odlazi, po partijskoj direktivi, u Zagreb, gde živi polulegalno i postaje glavni urednik „Borbe“, organa KPJ.

Posle zavođenja šestogodišnje diktature, „Borba“ je bila zabranjena, a Ognjen uhapšen, 1929. godine. Posle 3 meseca zatvora u Zagrebu, proteran je u Korenicu, zavičajno mesto njegovih roditelja, odakle je sproveden u Sarajevo, gde je sedam meseci proveo u zatvoru.

Marta 1930. godine izveden je pred Državni sud za zaštitu države u Beogradu, i bio osuđen na 7 godina robije i trajan gubitak časnih prava. Na robiji u sremskomitrovačkoj kaznionici razvija bogatu marksističko-pedagošku aktivnost među političkim zatvorenicima. Objasnjava im osnovne principe marksizma i piše za njih popularne udžbenike iz oblasti dijalektičkog i istorijskog materijalizma.

Saraduje u ilegalnom robijaškom časopisu ZB (Za boljševizaciju) i uči starogrčki, italijanski, španski i esperanto, tako da se mogao služiti skoro svim evropskim jezicima. U

zatvoru je napisao studije o Vargi i Talhajmeru, preveo Lenjinova dela: „Materijalizam i empiriokritizam“ i „Imperijalizam kao najviši stadij kapitalizma“, zatim „Manifest komunističke partije“ Vitfogelovu „Istoriju građanskog društva“...

Posle izlaska s robije, 1936. Ognjen je ponovo interniran u Korenicu, a zatim je dobio odobrenje da se nastani u Zagrebu, ali s ograničenim pravom kretanja.

S Božidarom Adžijom uređivao je časopise: „Znanost i život“, „Kultura“, „Izraz“, „Književni savremenik“ i „Naše novine“. Objavio je, za potrebe radnika, „Rječnik stranih riječi“ i „Politički rječnik“, zatim više analiza i radova o savremenoj naučnoj i filozofskoj misli.

Dosta njegovih radova ostalo je neobjavljeno, a mnogi rukopisi su izgubljeni. Posle V zemaljske konferencije KPJ, držao je predavanja iz dijalektičkog materijalizma na kursu koji je Centralni komitet KPJ obrazovao za visoke partijske rukovodioce. Kao član agitpropa CK KPH, radio je na partijskim ideološko-političkim poslovima do hapšenja.

Kao jedan od filozofski i marksistički najobrazovaniji komunista, Ognjen je svojom agitaciono-propagandnom i publicističkom delatnošću dao veliki udeo u borbi Partije za emancipaciju našeg kulturnog života i u popularisanju materijalističkog shvatanja prirode, društva i ljudskog mišljenja, kao i u teorijskoj pripremi kadrova za revoluciju.

Po nalogu Mačeka i Šubišića, Ognjen je, noću između 30. i 31. marta 1941. uhapšen zajedno s više komunističkih aktivista, naprednih intelektualaca i radnika, i zatvoren u zatvoru na Savskoj cesti. Posle stvaranja Nezavisne Države Hrvatske, predat je ustašama, koje su ga prebacile u logor Kerestinec, i posle tromesečnog mučenja, zajedno s grupom revolucionara, streljale 9. jula 1941. u Maksimirskoj šumi. Prilikom streljanja nije dozvolio da mu vežu oči, već je ustašama odgovorio: „Pucajte, vi ste banda ubojica!“

Narodnim herojem proglašen je 26. jula 1945. godine. (T. Ra.)

PRIMORAC Ivana MARIJAN

Rođen je 3. aprila 1921. godine u Bijači, kod Ljubuškog, Bosna i Hercegovina.

Radeći povremeno kao nadničar, priključio se naprednom radničkom pokretu, i od 1939. godine radio pod rukovodstvom partijske organizacije iz Ljubuškog. Kao simpatizer Partije, učestvovao je u više partijskih akcija; pored ostalog, rasturao je letke i brošure među seoskom omladinom. Zbog revolucionarne aktivnosti, bio je uhapšen uoči rata.

Poslije okupacije, uključio se u pripreme za oružanu borbu. Prikuplja oružje u svom kraju. Na jednoj velikoj crkvenoj svečanosti, na kojoj je bilo okupljeno oko 10.000 ljudi iz sela Bijače i Humka, s grupom naprednih omladinaca kojom je rukovodio, rasturao je letke i vršio propagandu. Već sledećeg dana bio je otkriven i uhapšen. Pod njegovim uticajem, grupa ništa nije priznala na ustaškom saslušanju. Ustaški čeljeti prebijali su mu prste na nogama i rukama, ali Marijan ništa nije priznao.

Novembra 1941. godine, cijela grupa je puštena iz ustaškog zatvora. Ubrzo, s još trojicom drugova, izvršio je napad na ustaše u svom selu, što je snažno odeljuno u narodu.

U decembru 1941. godine stupio je u partizane. Kada je, aprila 1942. formirana

Neretjanska četa, bio je puškomitraljezac u njoj. Istakao se u više borbi i postao poznat ne samo u Hercegovini, već i među borcima južnodalmatinskih jedinica.

Naročito se istakao u borbi s italijanskim fašistima na Orelku, u metkovićkom srezu, 24. juna 1942. godine, kada je četa, poslije višesatne borbe, bila prisiljena da se povuče, a Marijan je sa svojim puškomitraljezom ostao na položaju, i tada uspio da ubije 35 italijanskih fašista.

Ova i više drugih sličnih akcija imale su snažnog odjeka ne samo na borce, već i u cijelom kraju kuda je njegova jedinica prolazila i izvodila akcije.

Krajem 1942. godine, postao je vodnik u bataljonu „Josip Jurčević“. Maja 1943. godine postao je član Sreskog komiteta SKOJ-a za Metković, a avgusta iste godine primio je dužnost političkog komesara novoformirane Ljubuške partizanske čete. Kada je, 2. jula 1944. formiran Ljubuški partizanski bataljon, Marijan je postavljen za njegovog političkog komesara.

Zbog njegove hrabrosti i popularnosti, iz Ljubuškog i okoline partizanima su pristupili mladi borci, uglavnom u njegovu jedinicu.

Poslije oslobođenja Ljubuškog, novembra 1944. postao je komandant Komande mjesta, a zatim opunomoćnik OZNe u srežu, član Sreskog komiteta KPJ i član Sreskog odbora NOF-a Ljubuški.

U vrijeme oslobađanja zemlje, s jedinicama KNOJ-a i organima OZNe radi na uništavanju ostataka odmetničke bande u zapadnoj Hercegovini, u čemu je postizao dobre rezultate.

U jednoj borbi s ostacima odmetničke bande, 23. avgusta 1946. kod Čitluka, pao je junačkom smrću.

Narodnim herojem proglašen je 20. decembra 1951. godine. (M. Kc.)

PRIMORAC Antuna RUDOLF

Rođen je 15. aprila 1904. godine u Sutomoru, Bar, Crna Gora.

Osnovnu školu završio je u Drišuu, a šest razreda gimnazije u Šibeniku. Školovanje je nastavio u Vojnoj akademiji, iz koje je izšao kao potporučnik 1925. godine. Aprilski rat 1941. zatekao ga je kao majora, na dužnosti komandanta 2. bataljona 85. pešačkog puca. Ovaj puk, ojačan divizionom artiljerije, zatvarao je neretjanski pravac na sektoru Metkovića. Na dan proglašenja Nezavisne Države Hrvatske, puk se raspao, s izuzetkom 2. bataljona, koji se, pod komandom Primorca, probio na pravac Mostar—Nevesinje, i na tom sektoru vodio ogorčene borbe protiv ustaša. Posle kapitulacije Jugoslavije, kod Nevesinje je zarobljen od Italijana, i odveden u zarobljeništvu u Rijeku. Tamo je ostao od 10. juna 1941. kada je, zato što je rođen na anektiranoj teritoriji, pušten iz zarobljeništvu i otišao u Split.

U Splitu se već avgusta 1941. godine, povezo sa splitskom partijskom organizacijom, i po njenim direktivama radio u obavještajnoj službi na popularisanju NOR među oficirima bivše jugoslovenske vojske, koji su se u znatnom broju prikupili u Splitu, i na razbijanju četničke organizacije, koja se u jesen 1941. već počela ormijavati. Posle uspešnog izvršenja niza specijalnih zadataka, odlukom KPJ prebačen je, jula 1942. u Štab IV operativne zone Hrvatske i postavljen za vojnog instruktora jedinica ove zone. Kao instruktora, vršio je specijalne zadatke. Oktobra 1942. primljen je u KPJ. Za načelnika Štaba 1. dalmatinske brigade postavljen je 5. novembra 1942. godine. U njenim dejstvima do početka decembra uzeo je vidnog učestvovanja, posebno u

borbama za zauzimanje Jajca, i u odbrambenim bitkama na pravcu Travnik—Jajce. Vrhovni komandant je za taj uspešno izvršen zadatak pohvalio 1. dalmatinsku brigadu. U decembru iste godine postavljen je za načelnika Štaba 3. udarne divizije NOVJ. S tom, slavom ovenčanom divizionom, prošao je mnogobrojna ratna poprišta tokom IV i V ofanzive, i protiofanzive u istočnoj Bosni. Svojim umešnim rukovođenjem tom divizionom u izvršavanju zadataka na Prozoru, Neretvi, Nevesinju, Javoruku, Pivi i Sutjesci imao je značajan udeo.

Septembra 1943. postavljen je za načelnika Štaba II udarnog korpusa NOVJ, i na toj dužnosti ostao do jula 1944. godine. Korpus je u tom periodu imao izvanredno značajnu i vojno-operativnu i političku ulogu. To se ogleda u razoružanju italijanskih trupa posle kapi-

tulacije u Crnoj Gori, i stvaranju od njih italijanskih partizanskih divizija, uključujući ih u svoje formacije, i u neprekidnim borbama za stvaranje, proširenje i odbranu slobodne teritorije u Crnoj Gori, Hercegovini i Sandžaku kao operativne osnovice za predviđeni deo narodnooslobodilačke vojske Jugoslavije u Srbiju.

U svim ovim dejstvima, Primorac je imao istaknutu ulogu, a posebno u operacijama za odbranu slobodne teritorije, kada je dva puta samostalno rukovodio dejstvima dela jedinica II udarnog korpusa na izuzetno važnim sektorima. Primorac je i u jesen 1943. na sektoru Kolašin—Andrijevića—Berane, rukovodio jedinicama koje su posle dugotrajnih i teških borbi, uspešno odbranile Polimlje. Uprkos vanredno teškim uslovima, uspešno je izvršio zadatke. U proleće 1944. godine, kada su snage Vermahta i četnici s linije Prijepolja i Pijevalja prodrli u južni Sandžak i deo Crne Gore, bio je određen da rukovodi dejstvima delova II udarnog korpusa na sektoru Mojkovca, i uspešno izvršio zadatke. U tim teškim i

dugotrajnim borbama, s neuporedivo nadmoćnijim neprijateljskim snagama, pokazao je primernu hrabrost, angažovanost i veštinu u komandovanju.

Jula 1944. postavljen je za načelnika NOVog Štaba NOV i PO Srbije, i sa aerodroma u Beranima prebačen avionom u Bari (Italija), a odatle u Srbiju, gde je već u formiranju bilo pet novih divizija NOVJ. Učestvovao je u rukovođenju završnim operacijama za oslobođenje Srbije do decembra 1944. kada je postavljen za pomoćnika načelnika Vrhovnog Štaba NOV i POJ. U tom svojstvu, učestvovao je u izradi planova i izvođenju i koordiniranju operacija mnogih jedinica NOVJ i JA.

U čin pukovnika proizveden je 1. maja 1943; unapređen je u čin general-majora 1. novembra 1943, a u čin general-potpukovnika 1. decembra 1944. godine.

U aprilu 1945. postavljen je za šefa Jugoslovenske vojne misije u SSSR. Od povratka iz SSSR, pa do penzionisanja, u činu general-pukovnika, 1960. godine, obavljao je visoke dužnosti u JNA. Pored ostalog, bio je pomoćnik načelnika Generalštaba, glavni inspektor JNA, komandant Korpusa narodne odbrane i komandant Graničnih jedinica Jugoslavije. Umro je 13. januara 1979. godine, u Beogradu.

Nosilac je partizanske spomenice 1941. i više odlikovanja.

Narodnim herojem proglašen je 27. novembra 1953. godine. (A. Mi.)

PRINCIP Jovo SLOBODAN SELJOO

Rođen je 25. maja 1914. godine u Hadžićima kod Sarajeva, Bosna i Hercegovina, u srednje imućnoj trgovačkoj porodici. To je, u stvari, čuvena porodica Princip, koja je jugoslovenskoj istoriji dala i Gavrila Principa, atentatora na austrougarskog prestolonaslednika Franju Ferdinanda. Odgajan je i vaspitavan u slobodarskom duhu. Gimnaziju je pohađao u Sarajevu, i još u vrijeme školovanja radio je na stvaranju revolucionarnih omladinskih organizacija i naprednih kulturno-prosvjetnih i sportskih društava. U vrijeme školskih raspusta, Slobodan se često kretao među radnicima i pomagao im da podižu klasnu i političku svijest. Donosio im je ilegalne letke, partijsku štampu i čitao naprednu literaturu. Jednom je bio inicijator radničkog štrajka na očevoj plini, u Dobrom Polju kod Trnova.

Poslije završetka gimnazije, mladi Princip odlazi u Beograd, gdje se upisuje na Tehnički fakultet. Još kao student, bruceo, aktivno se uključuje u cjelokupni studentski život. Stariji drugovi ga brzo zapazaju, i primaju u Partiju. Dugo je bio član, a zatim predsjednik bosan-

skohercegovačkog studentskog društva „Petar Kočić“, koje je imalo značajnu ulogu u okupljanju i vaspitanju studenata, širenju prosvjete i kulture van Univerziteta, uspostavljanju veze s radničkom, školskom i seljačkom omladinom, u političkoj mobilizaciji masa... U vrijeme studentskih raspusta, Društvo je obilazilo mjesta širom Bosne i Hercegovine, gdje je držalo priredbe i manifestacione zborove. Tako su beogradske studenti, pod rukovodstvom Principa, obišli 1938. godine Tuzlu, Doboj, Derventu, Banju Luku, Prijedor, Sarajevo, Mostar — i svugdje gdje su bili ostavili su vanredno snažan utisak na slušaocce i gledaoce. Obično je priredba počinjala konferansom u kojoj bi Princip, ili neko od njegovih drugova, govorio o političkim prilikama u zemlji i svijetu. Iako su vlasti nerado gledale na studente, teško su nalazile načina da im se odupru.

Druga, još bogatija strana Slobodanove aktivnosti, vezana je za djelovanje na samom Univerzitetu, na kome je — zajedno s Veljkom Vlahovićem, Mahmutom Bušatlijom, Osmanom Karabegovićem, Ivom Lolom Ribarom i plejadom drugih revolucionarnih studentskih aktivista — djelovao kao pravi masovik. Kada se radilo o branjenju studentskih zahtjeva pred fakultetskim vlastima, izvršavanju programa Akcionog studentskog odbora, organizovanju radničko-studentskih demonstracija, obračunu s policijom ili ma kakvim drugim oblicima javnog istupa studenata — uvijek se nalazio u prvim borbenim redovima. Zbog toga je zatvaran i odvođen u beogradsku Glavnjaču. Ali, po prirodi veseo, prislan i dinamičan, a po karakteru odlučan i energičan, on je to brzo zaboravljao i ponovo se, s istim pregalstvom, davao na novi, isto tako opasan posao. Umio je da zatalasa masu i da je neodoljivo provuče naprijed. Ukratko, Princip je bio najizrazitiji predstavnik naprednog

studentskog pokreta u njegovoj najrevolucionarnijoj fazi razvitka. Njegov izraz, lik, sportsko držanje, kao i cjelokupni vanjski izgled, odavali su skladnost, ljepotu i harmoniju.

Napad fašista na Jugoslaviju zatekao je Slobodana na dužnosti rezervnog potporučnika u bivšoj jugoslovenskoj vojsci. Poslije kapitulacije zemlje, vratio se u Sarajevo i radio na pripremanju ustanaka. Juna 1941. godine imenovan je za člana Vojnog rukovodstva za Bosnu i Hercegovinu, a jula iste godine postao je komandant Oblasnog vojnog štaba za sarajevsku oblast. Poslije trinaestojulske sjednice Pokrajinskog komiteta KPJ za Bosnu i Hercegovinu, na kojoj je donijeta odluka o pokretanju oružane borbe, on — zajedno s Hasanom Bričićem, Slavišom Vajnerom i drugim partijskim aktivistima — odlazi na Romaniju, gdje pokreće opštenarodni ustanak. Iz milošte, a i zbog načina odijevanja, narod je počeo da ga zove „Seljom“. Kao i ranije na Univerzitetu, tako i sada među romanijskim seljacima, bio je skroman, neposredan, otvoren, vedar i mlo. U njegovom liku i podvizima djevojke su nalazile inspiraciju za svoju pjesmu, a stariji ga upoređivali s romanijskim hajducima.

Pod Principovom komandom izvedene su prve oružane akcije na Romaniji: uništena kolona Nijemaca, otepi prvi mitraljezi, razrušene žandarmerijske kasarne, presječen saobraćaj, oslobođeni Sokolac, Rogatica, stvorena prostrana slobodna teritorija, organizovana prva narodna vlast, formiran Romanijski partijski odred, uspostavljena veza sa susjednim odredima — jednom riječju, široko rasplamsana narodnooslobodilačka borba.

Krajem septembra 1941. godine, Slobodan se, zajedno sa Svetozarom Vukmanovićem Tempom, nalazi na partijskom političkom savjetovanju u Stolicama, gdje je bio imenovan za člana Glavnog štaba NOP odreda za Bosnu i Hercegovinu. Poslije povratka na Romaniju, rukovodi teškim i dugotrajnim borbama za oslobođenje Rogatice, nosi se uspješno s četničkim oficirima koji žele da NOP u istočnoj Bosni skrenu u nacionalističke vode, organizuje politička savjetovanja i opštenarodne manifestacione zborove, širi optimizam, usavršava ustaničku vojnu organizaciju i zalaže se svim svojim bićem za jedinstvo borbe.

Početkom februara 1942. godine, Princip je imenovan za komandanta Operativnog štaba NOP i DO za istočnu Bosnu, i na toj dužnosti ostao je sve do svoje prerane smrti. U jeku III neprijateljske ofanzive, razbolio se od pjevagov tifusa. Njegovi borci su ga prenijeli iz Pustog Sela u Goražde, a zatim u Centralnu bolnicu u Foču. Umro je pri polaćenju bolnice na Šćepan-Polju kraj Sutjeske.

Narodnim herojem proglašen je 6. septembra 1942. godine. (Zd. An.)

PRKEV Hriata VANČO SERMEN

Rođen je 1921. godine u selu Sermenin kod Devdejlje, Makedonija, u siromašnoj porodici.

Kao dete, usvojen je od jedne porodice u Štipu. Osnovnu školu i gimnaziju završio je u Štipu. Kad je imao 10 godina, saznao je da su mu pravi roditelji u selu Sermenin. Otišao je da vidi majku, koja je bila bolesna. Otac mu je već ranije umro. U kući je bilo još nezbrinute mlade braće. On se vraća u Štip. S učenjem nije imao problema. Naročito dobro zna istoriju i strane jezike. Kao odličan učenik, željan znanja, dolazi i do zabranjene literature. Osvaja ga revolucionarna sadržina knjiga koje govore o klasnim razlikama i metodima borbe za menjanje društva. Pristupa omladinskom kružoku, koji se nije ograničavao samo na

čitanje napredne literature, već je razvijao i aktivnosti zbog kojih dolazi do sukoba s režimom.

Do ozbiljnijih sukoba s režimom dolazi 1939, kad se upisao na studije u Beogradu. Tamo je, 1940. godine, primljen u KPJ. Njega su ponele demonstracije u Beogradu, jer u toj borbi vidi kraj i siromaštvo uopšte i bedi svoje majke u Serminu.

Posle okupacije, radi u Štipu, gde koristi svoje revolucionarno iskustvo stečeno u Beogradu. Formirao je više skopjevskih grupa i rukovodio njima, usmeravajući ih na pripreme za oružanu borbu protiv okupatora. Kad je policija otkrila njegovu revolucionarnu aktivnost, bio mu je otežan opstanak u gradu i ograničena njegova delatnost. Zbog toga ga PK KPJ za Makedoniju šalje na politički rad u resenski kraj, koji je bio pod italijanskom okupacijom. Vančo se brzo prilagodio novom terenu, i postao poznat kao Sermen. Njegov rad na pripremanju oružanog ustanka u ovom

kraju bio je plodan.

U toku 1942. godine bio je politički komesar Bitoljsko-prespanskog partizanskog odreda. U proleće 1943. godine, po direktivi Partije, vraća se u Štip na ilegalni rad, da formira partizanski odred. Devetnaestog maja 1943. godine poveo je prvu grupu mladih partizana prema Plačkovici. U podnožju planine, grupa je stala da se odmori u kolibi. Tu ih je stigla potera bugarske policije. Koliba je bila opkoljena mnogim policajcima, a u grupi je samo Sermen imao pušku, dok su ostali bili nenaoružani. On je naredio omladinca da se probijaju u pravcu planine, dok im on štiti odstupnicu. Pucao je dok je imao municije, a onda je, s poslednjim metkom u pušci, jurno na neprijatelja i ubijen mitraljeskim rafalom.

Narodnim herojem proglašen je 2. avgusta 1949. godine. (K. Sa.)

PRLIJA Dura PETAR

Rođen je 28. juna 1911. godine u Cetinju, Crna Gora. Radnik. Otac mu je bio službenik poreske uprave opštine Cetinje, a majka domaćica. Porodica je imala 10 članova, pa se dosta teško živelo. Osnovnu školu i 3 razreda gimnazije učio je u Cetinju. Potom je završio električarski zanat, i zaposlio se kao električar u cetinjskoj elektrani.

S naprednom omladinom i radnicima aktivno je učestvovao u akcijama protiv ondašnjeg režima, zbog čega je bio proganjan i otpuštan s posla. Godine 1928/29. (u periodu kolonizacije) prelazi, kao kolonist, na Kosovo. Tamo se uključio u napredni pokret i aktivno učestvovao u mnogim akcijama Partije.

Kao isprobanog aktivista, Partija ga 1936. godine prima u svoje redove.

Novo zadatke Partije veoma je odgovorno izvršavao. Organizator je i učesnik demonstracija u Peći, Đakovici i Skopju. Javio se, kao dobrovoljac za Španiju, ali je s grupom drugova otkriven u Petrovcu na moru, i uhapšen. Godine 1938. takođe je otkriven na ilegalnom zboru u planini Suha, kod Visokih Dečana, i uhapšen. Godine 1939. i 1940. učestvovao je u demonstracijama koje je policija napala. Maja 1940. u vreme demonstracija, bio je ranjen. Od marta 1940. do aprila 1941. bavio se revolucionarnim radom, živeći u ilegalnosti. Zbog toga je propao pokušaj policije da ga odvede u logor u Smederevku Palanku. Odazvao se vojnoj mobilizaciji u bivšoj vojsci, i učestvovao u aprilskom ratu.

Posle kapitulacije bivše Jugoslavije, vratio se u Podgoricu i nastavio revolucionarni rad. Učestvuje u trinaestojulskom ustanku, u borbama Lovčenskog odreda. Naročito se istakao

u borbi za Pljevlja, 1941. godine; tada je, s manjom grupom boraca, ostao u vojnim kasarnama i oficirskim stanovima, i ceo dan uspešno odolevao italijanskim jurišima i dejstvu artiljerije i bacača.

Na dan formiranja 1. proleterske brigade, u Rudom, borci tadašnjeg Lovčenskog bataljona postaju borci 1. crnogorskog (lovčenskog) bataljona ove regularne jedinice narodne vojske, u čijim se redovima Petar još više ističe.

Posebno se istakao u borbi s nemačkim skijaškim odredom, koji je, 21. januara 1942. godine, napao delove Romanjskog odreda na Pjenovcu i bataljon proletera. Tada je poginuo Čiča romanjski (Slaviša Vajner) i 59 boraca Romanjskog odreda i 5. šumadijskog bataljona 1. proleterske, s komandantom i političkim komesarom. Zahvaljujući naročito Petrovoj hrabrosti i požrtvovanju, koji je sa svojim

mitraljezom „breda“, iz neposredne blizine naneo osjetne gubitke neprijatelju, deo boraca se spasio.

U maršu preko Igmana, 27/28. januara 1942. godine, na temperaturi od 35°C ispod nule, pošto je bio uginuo konj u Pratečim vod, Petar je na svojim plećima izneo teški mitraljez uz Igman. Kao politički delegat Pratečeg vođa, u svakoj borbi našao se, s teškim mitraljezom, u streličakom stroju, što je posebno doprinosilo izvršavanju zadataka. Naročito se istakao u borbama na Ulogu i Župi, kod Kalinovika, na Večerinovcu kod Mojkovca, u bitkama za Konjic i Livno.

Poslednji podvig učinio je na Ivan-sedlu, u vreme bitke na Neretvi. Prva proleterska je vodila ogorčene borbe na Ivan-planini. Njen 1. bataljon poseo je Ivan-sedlo. Tu su vodene žestoke borbe. Petar je dejstvovao teškim mitraljezom. Odbio je jedan, drugi, pa treći juriš neprijatelja. Tada je pao od direktnog pogotka avionske bombe.

Petar je posedovao divne osobine borca, revolucionara; bio je skroman, čvrstog karaktera, nesebičan i uvek spreman da drugome pritekne u pomoć, ne žaleći pri tom ni svoj život.

I porodica Petra Prije poznata je po svojoj borbi protiv režima bivše Jugoslavije, i po učešću u NOR i revoluciji. U NOB poginula su dva njegova brata: Milo je pao u V ofanzivi, 1943. godine, na Sutjesci, a Božo 1944. godine, u borbi s „balistima“, kod Prizrena. Sva tri brata bila su borci 1. proleterske brigade.

Narodnim herojem proglašen je 29. novembra 1953. godine. (Šp. L.)

PRŠA Stjepana JOSIP

Rođen je 1922. godine u Obrežu, Zagreb, Hrvatska, u siromašnoj, poluproleterskoj seljačkoj porodici.

Do 1941. godine bavio se zemljoradnjom. Pretežno je radio kao seoski nadničar. Roditelji su mu se, dok je još bio dijete, doselili u selo Gredu, kraj Siska. Imao je mnogo braće i sestara, pa je od rane mladosti bio prisiljen da radi kao seoski nadničar.

Već kao mladić, Josip Prija povezuje se s naprednim pokretom. Član SKOJ-a postaje 1939. godine. Postavljen je, uskoro, za sekretara skojevske grupe u svome selu, a postaje i član Općinskog komiteta SKOJ-a u Selima. Sudjelovao je u radu Okružne konferencije SKOJ-a u blizini Siska, 1940. godine. Iste godine postaje član KP Jugoslavije.

Narodnooslobodilačkom pokretu se pridružuje kolovoza 1941. godine.

U prvim danima ustanka organizira omladinu svoga sela za borbu. Kako je imao veliki ugled u svome kraju, mobilizirao je, u to vrijeme, na stotine mladića i devojaka. Njegovom zaslugom otišlo je u NOR više od 150 boraca iz sela Grede.

U toku NOR-a, bio je politički komesar 1. bataljona Kalničkog NOP odreda i zamjenik komesara 16. omladinske brigade. Sekretar Kotarskog komiteta KP Hrvatske za Novi Marof postao je 1943. godine. Na toj dužnosti bio je do smrti.

Na početku rata istakao se kao veoma odlučan i hrabar borac. Uskoro se o njemu govorilo kao o neustrasivom borcu. Taj glas je stekao poslije teških bitaka na Baniji. Ušao je u sastav Banijske proleterske čete čim je oformljena. U tu četu su, inače, primani samo najhrabriji i najbolji borci. S Banjskom proleterskom četom prošao je Baniju, Bosnu, Sloveniju i Kalnik. Kada je četa rastormirana, pošto su svi njeni borci određeni za rukovodioce u drugim partizanskim jedinicama, ime-

Narodnim herojem proglašen je 20. prosinca 1951. godine. (V. Raj.)

PUCAR Milana ĐURO — STARI

Rođen je 13. decembra 1899. godine u selu Kesići kod Bosanskog Grahova, Bosna i Hercegovina, u siromašnoj seljačkoj porodici. Po završetku osnovne škole učio je kovački zanat u Baranji i u Pečuju u Mađarskoj. U to vrijeme pristupio je radničkom pokretu. Godine 1920. postao je član SKOJ-a, a dvije godine kasnije primljen je u članstvo Komunističke partije Jugoslavije. Od toga vremena nastaje veoma intenzivna njegova politička djelatnost u radničkim sindikalnim organizacijama. Više godina bio je sindikalni funkcioner. Jedno vrijeme radio je u Osijeku, a zatim u željezničkoj radionici u Subotici. Zbog revolucionarnog rada uhapšen je 1929. jula mjeseca Sud za zaštitu države osudio ga je na osam godina robije. Zbog učešća u akcijama protiv nenarodnog režima i za vrijeme robljanja, godine 1934. ponovo je osuđen na dvije godine robije. Deset godina Đuro Pucar je izdržavao policijsku torturu u kaznionicama Lepoglave i Sremske Mitrovice, učestvujući u životu i borbi utamničenih komunista.

Poslije izlaska sa robije, po zadatku Partije ilegalno je živio u Sarajevu i Bosanskoj krajini gdje intenzivno djeluje u partijskoj organizaciji Bosne i Hercegovine. Tada je izabran za člana novoformiranog Pokrajinskog komiteta KP za Bosnu i Hercegovinu. Policija ga je uhapsila i protjerala u rodno mjesto, ali se, on ubrzo vratio u Sarajevo i, živeći i dalje ilegalno, nastavio svoju plodnu partijsku djelatnost. Kao delegat Partije iz Bosne i Hercegovine, učestvovao je u radu Pet zemaljske konferencije KPJ u Zagrebu, oktobra 1940, kada je izabran za člana CK KPJ. Vrativši se sa Konferencije u BiH Pucar je sve do napada fašističke Njemačke na Jugoslaviju radio na omasovljavanju i jačanju partijskih organizacija i razvijanju njihove političke aktivnosti.

Poslije aprilskog rata kao član PK KPJ za Bosnu i Hercegovinu rukovodi pripremama za oružanu oslobodilačku borbu u Bosanskoj krajini i podstiče široku aktivnost komunista BiH na okupljanju Srba, Muslimana, Hrvata i Jevreja u zajedničku borbu protiv fašističkog okupatora i domaćih izdajnika. U okviru priprema za ustanak u Bosanskoj krajini, Đuro Pucar je pripremio i sazvao Savjetovanje rukovodećeg partijskog aktiva u Šehitlicama kod Banjaluke na kojem su razradene direktive za pripremu ustanka, koje su bile od velikog značaja za pravilan razvoj ustanka, za njegovo usmjeravanje i vođenje. U svojstvu delegata Pokrajinskog komiteta, najistaknutiji je organizator

novan je za političkog komesara 1. bataljona Kalničkog NOP odreda. Kada je taj bataljon ušao u sastav 16. omladinske brigade, postavljen je za zamjenika komesara te brigade.

Kao već poznati komunist i prekaljeni borac, poslat je, 1943. godine, na traženje Okružnog komiteta KP Varaždina, za sekretara Kotarskog komiteta KP Hrvatske za Novi Marof. Na novoj dužnosti, razvio je veliku aktivnost. Narod ga je zavolio.

Poginuo je početkom rujna 1943. godine, u selu Kalniku (kod Novog Marofa), u borbi s ustašama. Ustaše su izvršile iznenadni napad iz Kalničke šume na partizansku brigadu, koja se nalazila u Kalniku. Josip je među prvima iskočio ispred boraca, uzeo puškomitraljez i počeo pucati. Zahvaljujući njemu, neprijatelj se pomeo, a partizani su se sabrali i razbili ustaški napad. Josip Prša dao je život da bi spasio brigadu od uništenja.

U partijskim jedinicama poginula su mu trojica braće, a otac mu je ubijen u Jasenovачkom logoru.

Narodnim herojem proglašen je 27. srpnja 1953. godine. (Jg. Gr.)

PUAČ Stojana ĐAKO

Rođen je 27. studenog 1919. u Kruševu, Slavonska Požega, Hrvatska. Osnovnu školu učio je u Streževici, ali zbog slabog imovnog stanja roditelja, iako bistar dječak, nije mogao nastaviti školovanje, već je ostao na selu baveći se zemljoradnjom.

Kapitulaciju Jugoslavije dočekaao je na odsluženju kadrovskog roka, i odmah se vratio u svoju selo. Već prvih dana ustanka bio je povezan s partijskom organizacijom preko Jove Milanovića Crnje, i aktivno djelovao u okolini Bučja i Kamenskog. Suradivao je i s Čirkom Drolučenom, kome je, u napadu na

Kamensko, u novembru 1941, dao podatke o tom uporištu. Te jeseni (1941) stupio je u Slavonski partizanski odred, u kojem se u nizu borbi istakao hrabrošću i požrtvovanjem, ali i vojnom umješnošću. Zato je ubrzo unaprijeđen za komandira čete. I kao komandir, Đako je uvijek jurišao na neprijatelja u prvim redovima. Istakao se u mnogim borbama (u napadu na Gornje Vrhovice, u borbi kod Nježice)...

Sredinom 1942. Puač je unaprijeđen za komandanta bataljona, a iste godine i za zamjenika komandanta 12. slavonske brigade. S tom se brigadom proslavio naročito u poznatim bitkama za Voćin. U drugom napadu na taj grad, njegova je brigada šest dana držala obranu oko opkoljenog neprijatelja, a sedmog dana uništila neprijateljsku posadu koja je pokušala da se probije iz utvrđenog grada. Istodobno su Puačevi borci odbili i bočni napad neprijateljskih snaga koje su pošle u pomoć opkoljenim ustašama.

U maju 1943. Puač je postavljen za komandanta 21. brigade 28. slavonske divizije. Prošavši s tom brigadom kroz niz bitaka, u januaru 1944. u jednom je jurišu, kod sela Podvorice, u Srbiji, teško ranjen. Upućen je na liječenje u savezničku bazu u Italiji, gdje je ostao do avgusta iste godine. Iako invalid, Puač se poslije povratka u zemlju opet uključio u borbene jedinice, najprije kao zamjenik komandanta 47. divizije, a u novembru iste godine postavljen je za komandanta 24. srpske divizije. Poslije proboja Sremskog fronta, njegova se divizija posebno istakla u borbama za Viroviticu, Koprivnicu i niz drugih mjesta u Slavoniji.

I poslije oslobođenja, Puač je ostao u Jugoslovenskoj narodnoj armiji, kao komandant divizije, zatim načelnik štaba i komandant korpusa.

Godine 1949. završio je Višu vojnu akademiju Jugoslovenske narodne armije. Danas je general-potpukovnik JNA u rezervi i penziji.

ustanka u Bosanskoj krajini. Razvitak ustanka i herojska borba Bosanske krajine u NOB vezani su za ime Đure Pucara. Formirao je prvi štab partizanskih odreda za Bosansku krajinu, a u jesen 1941. uspješno je rukovodio borbom Partije za stabilizaciju narodnooslobodilačkog pokreta. Neumorno je radio na stvaranju partijskih organizacija i njihovom osposobljavanju za rukovođenje ustankom.

Već krajem 1941. radio je na stvaranju mreže okružnih komiteta Partije i na organizovanju i učvršćenju partizanskih odreda i njihovih štabova, na stvaranju narodnooslobodilačkih odbora i masovnih antifašističkih organizacija. Organizator je Oblasne partijske konference za Bosansku krajinu, održane, februara 1942, u Skender-Vakufu koja je imala veliki značaj za stabilizaciju i dalje jačanje narodnooslobodilačkog pokreta na ovom području.

U 1942. godini Đuro Pucar je sekretar novoformiranog Oblasnog komiteta KPJ za Bosansku krajinu, a krajem 1943. postao je politički sekretar Pokrajinskog komiteta KPJ za Bosnu i Hercegovinu. Vijećnik je AVNOJ-a od njegove osnivačke skupštine, a na Drugom zasjedanju izabran je za člana Predsjedništva AVNOJ-a. Jedan je od organizatora Osnivačke skupštine Zemaljskog antifašističkog vijeća narodnog oslobođenja Bosne i Hercegovine i njegov potpredsjednik. Godine 1944., u vrijeme konstituisanja Narodnooslobodilačkog fronta Bosne i Hercegovine, izabran je za sekretara Izvršnog odbora.

Poslije oslobođenja Pucar je obavljao više partijske i državne dužnosti. Kao sekretar PK, kasnije CK KP, odnosno SK Bosne i Hercegovine (do marta 1965.) blizu dvije decenije stoji na čelu borbe za izgradnju socijalističkih društvenih odnosa u ovoj Republici. Bio je ministar bez portfelja u prvoj vladi Bosne i Hercegovine, zatim predsjednik Prezidijuma Narodne skupštine Bosne i Hercegovine i potpredsjednik Prezidijuma Narodne skup-

štine Jugoslavije. Od 1948. do 1953. godine je predsjednik Vlade NR BiH, od 1953. do 1963. je predsjednik Narodne skupštine NR Bosne i Hercegovine. Od 1965. do 1969. godine je predsjednik Saveza udruženja boraca NOR Jugoslavije. Od 1945. godine biran je za narodnog poslanika Savezne i Republičke skupštine.

I 1948. godine, u vrijeme napada Informbiroa na našu zemlju, kao i u svim drugim situacijama prije i poslije toga, Đuro Pucar je pokazao izuzetnu borbenost i nepokolebljivost u odbrani i nezavisnosti zemlje i samostalnog puta našeg socijalističkog razvitka. Na V kongresu KPJ biran je za kandidata za člana Politburoa CK KPJ, na VI, VII i VIII kongresu za člana Izvršnog komiteta CK SKJ, a 1966. izabran je za člana Predsjedništva CK SKJ. Više puta je biran za člana Glavnog i Saveznog odbora Narodnog fronta, odnosno SSRNJ. Bio je i predsjednik SUBNOR-a Jugoslavije i član Savjeta federacije.

Nosilac je „Partizanske spomenice 1941. godine“, Ordена jugoslovenske velike zvezde, Ordена junaka socijalističkog rada (dva puta) i drugih visokih domaćih i stranih odlikovanja. Umro je u Beogradu 12. aprila 1979. Sahranjen je na Novom groblju u Sarajevu.

Za narodnog heroja proglašen je 11. marta 1951. god. (R. Cv.)

PUCAREVIĆ Vukomana MOMIR

Rođen je 1918. u selu Drmanovići, kod Prijepolja, Srbija, u imućnoj seljačkoj porodici. Osnovnu školu završio je u rodnom mestu, nižu gimnaziju u Novoj Varoši, a višu i veliku maturu u Užicu. Posle mature, stupio je u Vojnu akademiju, i iz nje izlazi 1940. godine, kao inženjerski potporučnik. Do napada fašističke Nemačke na našu zemlju, ostao je u aktivnom sastavu bivše jugoslovenske vojske.

Posle okupacije naše zemlje, odmah se vratio u rodno selo, izbegavši zarobljavanje. Čim su počele da se vrše pripreme za oružani ustanak, Pucarević se u njih odmah uključio i založio u organizaciji i džtanju ustanka u svom rodnom mestu. Ubrzo je stupio u Zlatiborski odred, i s njim prošao ceo njegov borbeni put, učestvujući u svim borbama do pogibije.

Od prvih dana ustanka, u svim borbama u kojima je učestvovao, Pucarević se isticao svojom hrabrošću, pa je u svemu služio za primer ostalim borcima. Naročito se odlikovao u borbi s četnicima i u odbrani Užica, u jesen 1941. godine.

Avugusta 1941. godine primljen je u Komunističku partiju Jugoslavije.

Krajem decembra 1941. godine, postavljen

je za zamenika komandira čete, a početkom februara 1942. na dužnost komandanta 1. zlatiborskog bataljona.

U borbi za Livno, 6. jula 1942, njegov bataljon dobio je zadatak da uništi nekoliko jakih neprijateljskih utvrđenja. Napad je počeo ujutro, pred zoru, i kad se razdanilo — pred njegovim bataljonom je bio neosvojen još samo jedan bunker. Iz tog bunkera Nemci i ustaše su se uporno branili i otvarali vatru, koristeći brisani prostor na prilazu bunkeru. Pošto su se našli u bezizlaznom položaju i odošeni, a Pucarević im je uputio pozive na predaju, Nemci i ustaše su istakli belu zastavu, u znak predaje. Ne sumnjajući u prevaru, Pucarević, pošto je bio najbliži, ustao je i sâm neobazrivo pošao prema bunkeru. Kada je bio na nekoliko metara od bunkera, Nemci i ustaše su na njega otvorile vatru i smrtno ga ranili. Iako teško ranjen, Pucarević je komandovao: „Napred, drugovi, neprijatelj beži na drugu stranu.“ Bataljon je krenuo u juriš, i uništio neprijatelja.

Posle završene bitke, i posle izvojevane pobeđe, kojoj je sâm najviše doprineo, kada su ga borci tešili da mu rana nije teška i da će ozdraviti, odgovorio im je: „Znam da je rana teška i da nije lako umreti u dvadeset četvrtjoj godini, ali ne žalim.“

Narodnim herojem proglašen je 20. decembra 1951. godine. (M. And.)

PURIĆ Vasilija NADEZDA NADA

Spomen-ploča na zgradi u Njegoševoj ulici broj 73 u Beogradu, podseća prolaske na herojski lik jedne revolucionarke: „U ovoj kući živela je, do novembra 1941. godine, kada je zverski ubijena, narodni heroj Nadezda Nada Purić, član KPJ. Svojim radom,

rodoljubijem i odanošću Partiji i radničkoj klasi dala je svetao primer kako se bori i umire za omladzinu."

Rođena je 9. marta 1903. u Valjevu. Posle završene Trgovačke akademije u Beogradu, izvesno vreme radila je u Državnom monopolu, a zatim u Ministarstvu finansija.

Još kao učenica Trgovačke akademije, isticala se u radu zadruge „Mladih devojaka“, a kasnije u okupljanju napredne omladine oko „ženskog pokreta“, koji je bio pod snažnim uticajem KPJ. Učestvovala je u štrajkovima radnika i studentske omladine. Nada je izrasla u istaknutog revolucionara. Godine 1934. postala je član Komunističke partije Jugoslavije. Posebno se isticala u radu Akcionog odbora državnih i samoupravnih službenika, koji je osnovan početkom 1939. godine. U borbi protiv shvatanja da ženi nije mesto u državnoj

službi, Nada je gotovo iz broja saradivala u listu „Reč istine“, pišući o položaju žene-službenice i zalažući se za veća prava žena u društvu. S aktivom žena koje su delovale u Akcionom odboru bila je zadužena da radi sve do kraja 1940. kada je ukinut i list „Reč istine“.

Kao iskusnom partijskom radniku, povereno joj je rukovođenje grupom članova KPJ iz Glavne kontrole Ministarstva finansija. Sem toga, svoj stan u neposrednoj blizini Ministarstva, u Njegoševoj broj 73. stavila je na raspolaganje Partiji. Stan je poslužio kao skladište i ekspedicija za rasturanje partijskog materijala, koji je pristizao iz ilegalne štamparije MK KPJ za Beograd.

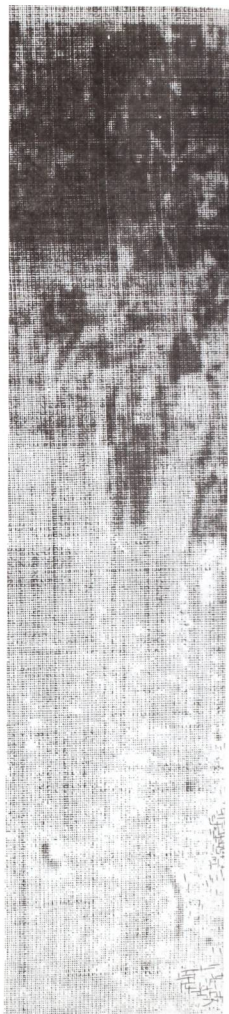
Rad u tehnici CK nametao je poseban način života i aktivnosti. U susjedstvu su Nadi znali kao skromnu i povučenu službenicu koju, naizgled, ništa nije posebno interesovalo. Njena „ravnodušnost“ prema okupaciji i „povlačenje“ začudili su neke članove KPJ, koji su je poznavali kao jednog od najistaknu-

tijih aktivista predratnog revolucionarnog pokreta. Angažovanje u partijskoj tehnici nametnulo je Nadi posebna pravila, u stvari, život dvostrukog ilegalca: morala se kriti od policije i partijskih drugova!

Pa ipak, i pored krajnje opreznosti, Specijalnoj policiji pala je u ruke grupa rasturaca letaka. Jedan od njih, koji je pokleknuo na sasišljanju, odao je svoju višu vezu. Tako je, 18. novembra 1941. na radnom mestu, u Ministarstvu finansija, uhapšena Nada Purić. U stanu prilikom pretresa policija je, pored ostalog, pronašla oko 3.200 brojeva Biltena Glavnog štaba narodnooslobodilačke vojske Jugoslavije i 1.380 proglašenja Pokrajinskog komiteta KPJ za Srbiju, pripremljenog za rasturanje uoči godišnjice oktobarske revolucije. To je bilo sasvim dovoljno da policija, u njenom slučaju, primeni poseban režim saslišanja. Podvrgli su je svirepom mučenju, koje je trajalo 11 dana. Gvozdanim obručom stezali su joj čelo, pekli po celom telu, a onda šibali mokrom gumenom palicom. Nada Purić nije htela čak ni da potpiše zapisnik o svom saslišanju. U njenom istražnom dosijeu kod Specijalne policije ostala je samo zabeleška: „Istragom nije mogla biti rasvetljena uloga uhapšene Nade Purić u ilegalnom komunističkom pokretu, ali je, bez sumnje, ona imala jednu od važnijih uloga“.

Umrla je 27. novembra 1941. godine, pod nogama Živadina Miloradovića, agenta Specijalne policije, koji je i vodio njen istidnički dosije.

Narodnim herojem proglašena je 6. jula 1953. godine. (D. Lu.)

RAČKI NIKOLA KOLJKA

Rođen je 1914. u Delnicama, Hrvatska. Potiče iz siromašne radničke obitelji. Osnovnu školu i obućarski zanat naučio je u Delnicama. Poslije završenog naukovanja, zaposlio se kao obućarski radnik u rodnom mjestu.

U radničkom pokretu aktivno učestvuje od 1935. godine. Član KPJ je postao 1936. godine, kada u Delnicama djeluje snažna partijska organizacija. Njeni članovi rade na sindikalnom organiziranju radnika, na davanju pomoći u tarifnim pokretima i štrajkovima radnika. Oni razbijaju pokušaj klera da odvoji radnike od KPJ i, konačno, sa svojom radničkom listom pobjeđuju na općinskim izborima, 1936. godine. Iste godine dolazi do provale u delničkoj partijskoj organizaciji. Pohađeni su istaknuti komunisti. Uhapšen je i Nikola Rački, kojeg 1937. sud u Beogradu osuđuje na godinu dana roblje.

Poslije povratka s roblje, nastavlja da radi u partijskoj organizaciji i URS-ovim sindikatima. S ostalim delničkim komunistima učestvuje aktivan tokom održavanja parlamentarnih izbora 1938. godine. Zahvaljujući agitaciji komunističke lista udružene opozicije je u Delnicama odnijela pobjedu. Oduševljena pobjedom, masa Delničana, predvođena Račkim i grupom komunističkih manifestira ulicama Delnica, uzvikuje parole protiv fašizma i vladajućeg režima, pozdravlja demokratiju i socijalizam.

Na kotarskoj partijskoj konferenciji, koja je održana krajem 1939. godine, Nikola Rački je izabran za člana Kotarskog komiteta KPH Delnice. Tu je dužnost obavljao sve do početka 1942. kada je postavljen za sekretara Kotarskog komiteta.

Od prvih dana okupacije Jugoslavije, Nikola Rački radi na pripremama za ustanak u Gorskom kotaru. Neumoran je u radu na prikupljanju oružja, u osnivanju novih partijskih i sklojevskih organizacija i organiziranju prvih partizanskih grupa. S grupom Delničana odlazi i u partizansku jedinicu, 15/16. srpnja 1941. godine. U Delničkoj partizanskoj četi vršio je dužnost sekretara partijske organiza-

cije, a početkom 1942. je preuzeo dužnost političkog komesara.

U rujnu i listopadu 1941. Delnička četa izvršila je niz uspješnih akcija. Jedna od značajnijih je ona na skladište eksploziva ispod Vršića, u čabarsko-gorovskom kraju. Grupa boraca Delničke čete je, pod rukovodstvom komesara i Nikole Račkog, uspjela iz ovog skladišta odnijeti oko 130 kilograma dinamita i, poslije teškog marša kroz šumu, donijeti ga u logor čete kod Presike.

Kada je, početkom 1942. formiran 3. bataljon „Goranin“ Primorsko-goranskog NOP odreda, Nikola Rački je postavljen za sekretara bataljonskog biroa. Istovremeno je vršio dužnost sekretara Kotarskog komiteta KPH Delnice.

Prema direktivi CK KPH, krajem 1942. formiran je Okružni komitet KPH za Gorski kotar. Prilikom formiranja (12. studenog 1942), Nikola Rački postaje član novosnovanog komiteta; oslobođen je dužnosti u partizanskoj jedinici, i posvećuje se isključivo političkom radu. Krajem kolovoza 1943. na sastanku u Škaliću, odlučeno je da preuzme dužnost sekretara Okružnog komiteta. Situacija koja je nastala zbog kapitulacije Italije odgovorila je izvršenju ove odluke, pa je dužnost sekretara

Nikola Rački preuzeo tek 20. rujna 1943. godine.

U periodu kapitulacije Italije, aktivno je učestvovao u razoružavanju italijanske vojske i mobilizaciji novih boraca za NOV. S nekoliko drugova, on ulazi u Delnice (9. rujna 1943) i, uprkos brojnom garnizonu, organizira miting. Poslije mitinga, na kojem je govorio, više od 100 dobrovoljaca se javlja u NOV. Slijedećeg dana je razoružan italijanski garnizon u Delnicama i druge jedinice koje su se pokušale s oružjem izvući iz Gorskog kotara.

Kao sekretar Okružnog komiteta, Nikola Rački se nije angažirao samo na radu u Partiji, nego i na organizaciji cjelokupnog života u oslobođenom Gorskom kotaru. Kada je, u lipnju 1944. formiran Okružni odbor JNOF-a za Gorski kotar, izabran je za tajnika Okružnog odbora. Kao sekretar Okružnog komiteta i tajnik Okružnog odbora JNOF-a, ima velike zasluge za uspješno provedene prve slobodne izbore u Gorskom kotaru, u veljači 1945. godine.

Posle oslobođenja zemlje, vršio je razne partijske i državne funkcije. Bio je sekretar Okružnog komiteta za Hrvatsko primorje i Gorski kotar, član CK KPH i poslanik u Saboru Hrvatske.

Nosilac je Partizanske spomenice 1941. i više odlikovanja.

Narodnim herojem proglašen je 27. studenog 1953. godine. (A. Gi.)

RAĐAKOVIĆ TRIFUNA ILIJA

Rođen je 6. aprila 1923. godine u Jošanu, Udbina, Hrvatska. Drugo je od petoro dece luguara Trifuna i domaćice Jekke. Otac mu je često premeštan, pa je detinjstvo proveo u više mesta. Osnovnu školu je počeo sa šest godina u Brtvnu, a završio u Otrčiu. Četiri razreda gimnazije i dva Učiteljske škole završio je u Gospiću. Tu ga je Đuro Stanković uključio u napredni omladinski pokret. U školi je, početkom 1938. godine, primljen u SKOJ,

gde je vrlo aktivan i odvažan. Posebnu odlučnost ispoljio je u proleće 1939. godine, na sudskom procesu profesorima veronauke zbog klevetanja komunističkog Jakova Blaževića, Nedejlika Žakule i drugih, gde je s celim razredom učestvovao kao svedok. Zbog ovoga je kažnjen zabranom upisa u treći razred u Gospiću, pa je školovanje nastavio u Petrinji, gde je i diplomirao 1941. godine. I ovde je vrlo aktivan u organizaciji SKOJ-a u školi. U aprilskom ratu, po odluci organizacije SKOJ-a, javio se kao dobrovoljac u 25. artiljerijski puk u Petrinji. Posle rasula toga puka, 10. aprila odlazi u Otrič, gde se krije od ustaša.

Oca mu hapse 15. juna i kasnije ubijaju, a on, dva puta izbegavši hapšenje, sklanja se 21.

juna u planinu Poštak. Tu s Glišom Čukom učestvuje u organizovanju oružane grupe od petnaestak Zavlčana i Otričana. Kasnije se izdvaja Otrička grupa, od koje je 27. jula osnovan 9. gerilski odred, čiji je on komesar, a Čuk komandir. Noću 27/28. jula Odred učestvuje u zauzimanju železničke stanice Zrmanja, ruši prugu Zrmanja — Pribudici i sadejstvuje u oslobodenju mesta Zrmanje. U zauzimanju železničke stanice Malovan, 29. jula, Ilija je lako ranjen, ali ostaje u Odredu. U avgustu učestvovao je u borbama protiv ustaša i domobrana oko Gračaca, a početkom septembra protiv Italijana na Resanovicima.

U oseci ustanka, Ilija je neumoran u organizaciji snaga za počinjanje borbe protiv italijanskog okupatora. 23. novembra odlazi, s većom grupom dobrovoljaca, u 2. četu bataljona „Marko Orešković“. U KPJ je primljen 25. decembra 1941. godine. Postaje politički delegat voda u bataljonu, nešto kasnije komesar čete, i od 24. aprila 1942. godine komesar bataljona. Učestvovao je u svim borbama ovog bataljona do kraja 1942. godine. Od 1943. do 1945. godine Ilija je promenio više jedinica i

dužnosti: obaveštajni oficir 1. ličke brigade i Zrmanjskog operativnog sektora, komesar Srverno-dalmatinskog odreda, komesar Grupe bataljona severne Dalmacije, komandant Komande mesta Otočac, komesar 5. dalmatinske brigade, komesar artiljerijske grupe 8. korpusa i komesar 9. divizije, s kojom završava rat u Trstu.

U toku rata, Ilija je ispoljio niz osobina zbog kojih je bio omiljen kod boraca. Hrabrost, smionost, ambicioznost, entuzijazam, poštenje, iskrenost, otvorenost, na momente piahovitost, gordost i potrebu da se dokaže i pokaže delmično je nasledio, dobrim delom stekao u porodičnom vaspitanju, a produbio u SKOJ-u i ratnim okršajima. Učešće u skoejovskim organizacijama Gospića i Petrinje, mešovitog socijalnog i nacionalnog sastava, i nastojanje da se tu izravnava s najboljima, imalo je odlučujući uticaj na formiranje njegove ličnosti i revolucionarnih stremljenja.

U rat je stupio s puno mladačkog zanosa. Od početka nastoji da bude rame uz rame s najboljima, i da što više doprinese uspehu jedinice. Bio je svestan potrebe da svaki borac, u četi ili brigadi, da najviši doprinos zajedničkoj borbi. Ponašao se kao i svi borci jedinice, ali je uvek uporno nastojao da se ona stalno razvija, uzdiže.

U prvj borbi na Otriču, Odred nastupa u tri grupe. Jednu predvodi Ilija, drugu Glišo Čuk, a treću Ignjatije Borac — zastoja u jurišu nema. U napadu na Donji Lapac, februara 1942. godine, Ilija je u grupi dobrovoljaca koji jurišaju na italijansko uporište u zgradi Sreškog načelstva. Marta 1942, u napadu na Srb, sedmorica dobrovoljaca, s kojima je i Ilija, uništava istureno italijansko uporište u Žeželjevoj kući i ceo dan, odsečeni od čete, odbijaju napade. U jurišu na Đujičeve četnike u Tiškovcu, u Ilijinom vođu niko ne zaostaje. Zarobljeno je tridesetak četnika. Tu je Ilija teško ranjen, 19. marta. Juna 1942. godine, bataljon je opkoljen kod Smoljanca. U Štabu je doneta odluka da se probroj izvrši s jednom četom. S njom ide i Ilija. Silovitim udarom cele čete, obruč je razbijen. U brzom rušenju pruge kod Vrhovina, 15. septembra 1942. godine, bataljon napada više objekata i snažnim naletom ih zauzima. Tu je Ilija ranjen treći put. Februara 1944. godine, Nemci su opkolili jedinice 19. divizije na Velebitu, kod Turovca. Postalo je opasno, jer u nekoliko pokušaja nisu razbili obruč. Štab 5. brigade predlaže Štabu divizije da probroj izvrši njihova brigada. Ilija je odlučno za to, tvrdi da će se uspeti. U sumrak, bataljoni jurišaju. I Ilija je s njima. Za nepunih pola časa, obruč je probijen. U proleće 1944. godine, dva bataljona 5. brigade upadaju u Zrmanju. Trebalo je napasti Nemce i osloboditi ruske zarobljenike. Odnedom je

na rukovodioce akcije naišao nemački oficir s uperenim pištoljem. Ilija se nije zbio, iako mu je pištolj bio pod šinjelom. Odmah se uhvatio okloštac s nemačkim oficirima, dok nisu priskočili drugi i ubili oficira.

Kao rukovodilac, Ilija nastoji da mu jedinica bude među najboljima, u tome i uspeva. Kao komesar bataljona, a i kao komesar brigade, on pamt i ime, prezime i osobine svakog borca. Neposredan je, razgovara jednako s borcem kao i s komandantom, prihvata i započetšću, rado zapeva i hvata se u kolo. Neočitošću, živahnim pokretima i mladačkim poletom pleni borce. U štabu prisno saraduje sa svima, pomaže im i traži od njih pomoć. U rukovođenju posebno dolaze do izražaja njegove sposobnosti da uoči i dobro oceni koliko i šta može učiniti svaki pojedinac ili jedinica.

U toku rata više puta je pohvaljivan od viših štabova i Vrhovnog komandanta.

Posle oslobođenja, vršio je niz dužnosti u JNA: komesar 2. a zatim 1. tenkovske divizije, komesar 4. mehanizovanog korpusa, komandant gardijske divizije, zamenik komandanta za pozadinu 9. armije, vojni izaslanik u Burmi i načelnik, u nekoliko uprava, u Generalštabu. Njegove inicijative i organizatorske sposobnosti u radu na modernizovanju armije visoko se cene u Generalštabu JNA. Danas je general-pukovnik, pomoćnik Saveznog sekretara za narodnu odbranu.

Narodnim herojem proglašen je 20. decembra 1951. godine. (Đ. St.)

RADAKOVIĆ Stojana LAZO

Rođen je 12. aprila, 1913. u Mogoriču, Gospić, Hrvatska. Potiče iz zemljoradničke porodice. Posle osnovne škole, koju je pohađao u selu, završio je šest razreda gimnazije u Gospiću. Zatim je završio 1934. godine, Artiljerijsku podoficirsku školu. Apriksi rat 1941. zatekao ga je, u činu narednika, u Smederevu. Na putu za ratnu jedinicu, Nemci su ga zarobili kod Dugog Sela, ali je uspeo da pobegne i prebaci se u rodni Mogorič.

Na poziv KPJ, priključuje se organizatorima ustanka u selu i radi na organizovanju seoske Mogoričke čete, čiji komandir postaje od dana njenog formiranja. Početkom avgusta 1941, s delovima čete učestvuje u napadima na ustaške posade u Ploči i Metku, i u odbrani sela od napada ustaša. U tim prvim okršajima s neprijateljem ističe se kao hrabar i odlučan borac za ciljeve NOB. Time je stekao i poverenje Partije, pa je, oktobra te godine, primljen za člana KPJ.

Kad je, u jesen 1941, u sastavu 1. ličkog

NOP odreda „Velebit“, formiran njegov 1. bataljon od ustaničkih četa iz sela Mogorič, Ploča i Raduč, kasnije nazvan bataljon „Mirko Štulić“. Lazo je postavljen za njegovog komandanta. Pod njegovom komandom, bataljona je uspešno štitio sela od napada ustaša i Italijana, i srušio železničku prugu između Gospića i Gračaca. Hrabrošću, borbenošću i većim komandovanjem bataljonom ističe se u napadu na Italijane u Ploči, početkom januara 1942. i upornom odbranom na Pločanskom klancu, u drugoj polovini marta iste godine, sprečavajući prodor nadmoćnijih italijanskih snaga iz Ličkog polja ka Udбини. Posebno se istakao kao nepokolebljiv borac i smeo komandant, spreman da se žrtvuje za rodno selo,

12. aprila 1942. kada su delovi njegovog bataljona, zajedno s Jurišnom četom 1. ličkog NOP odreda „Velebit“ (u stvari, samo dve čete), odbili napad više od 4.000 italijanskih vojnika, podržanih snažnom artiljerijom, i naele im osetne gubitke. Sedam dana kasnije, njegov bataljon zauzeo je Vranik; u julu te godine, zajedno s drugim ličkim bataljonima vodio je borbe s ustašama za Podlapaču, i na području severozapadno od Gospića.

Sredinom avgusta 1942, kad je formirana 2. partizanska brigada Hrvatske (2. lička), Lazo je postavljen za zamenika komandanta. I na toj dužnosti uvek je težio da se nađe na odlučujućem mestu u okršaju, kako bi neposrednim uvidom u tok borbe, ličnim primerom i komandom uticao na njen ishod. Tako je bilo u borbama na području Kosinja i Pazaršta, naročito kod Perjasiće, 17. oktobra 1942, kad je razbijen ojačani italijanski puk. Lazo je u toj borbi ranjen.

Početkom januara 1943, postavljen je za komandanta 1. brigade 6. ličke divizije. Pod njegovom komandom, brigada je u IV neprijateljskoj ofanzivi sprečila prodor jakih italijan-

skih snaga od Gračaca ka Kulen-Vakufu, navešti im teško gubitke. Značajne uspehe brigada je postigla u proleće 1943, godine u Delmajciji, u borbama s četnicima i u toku leta u borbama s ustašama oko Gospića.

Pošto je pola godine bio operativni oficir u Štabu 19. severnodalmatinske divizije, a zatim kratko vreme na istoj dužnosti u Štabu 6. ličke proleterske divizije, Lazo je u junu 1944. postavljen za komandanta 3. brigade te divizije. Posle uspešnih borbi na sektoru Livno—Šujica, brigada je pod njegovom komandom krenula na veliki marš za Srbiju. Prilikom forsiranja Bosne, krajem jula 1944, odsečen je s jednim bataljonom brigade, i s njim se priključio 11. diviziji, vodio borbe na području istočne Bosne, prešao Drinu; posle oslobođenja Valjeva, stigao je 24. septembra 1944. u brigadu, i njom komandovao u borbama za oslobođenje Beograda.

Krajem 1944, postavljen je za načelnika Štaba 6. ličke proleterske divizije, i na toj dužnosti ostao do kraja rata. Uspešno je organizovao rad Štaba divizije u rukovođenju borbenim dejstvima, a kao iskusna, sposoban i odlučan komandant dao je značajnu pomoć nižim štabovima u borbama na Sremskom frontu i kroz Slavoniju. U borbi kod Slavončkog Broda bio je teško ranjen.

Posle rata, završio je Višu vojnu akademiju i Ratnu školu JNA. Bio je komandant divizije, korpusa i vojnog područja, i na dužnosti u Višoj vojnoj akademiji JNA. Penzionisan je kao general-potpukovnik. Nosilac je Partizanske spomenice 1941. i drugih visokih odlikovanja.

Narodnim herojem proglašen je 20. decembra 1951. godine. (T. Ra.)

RADAKOVIĆ IIIJE MILUTIN MIĆO

Rođen je 14. oktobra 1915. u Jošanu, Kolenica, Hrvatska. Potiče iz zemljoradničke porodice. Posle osnovne škole u selu, pohađao je Gradansku školu u Udбини, pešačeći svakog dana oko 14 kilometara do škole. Iako dobar dak, završio je samo dva razreda škole, zato što roditelji nisu mogli da ga školuju.

S nepunih 16 godina, Mićo je, s grupom suseljana, 20. avgusta 1931, otišao na rad u Nemačku, odakle se, preko Švajcarske, prebacio u Francusku.

Pristupio je revolucionarnom radničkom pokretu i svrstao se u redove boraca za političko i ekonomsko oslobođenje radničke klase. Od 1934. aktivno se bori za prava radnika, a ubrzo je postao i član sindikata, odnosno Francuske konfederacije rada. Početkom 1936. u Lionu je primljen u Komunističku partiju.

Kad je počeo građanski rat u Španiji, Mićo odlazi tamo, i u redovima Baikalanske 35. divizije bori se protiv fašista. U svakoj borbi ispoljavao je veliku hrabrost, a naročito u izvršavanju specijalnih i diverzantskih akcija u neprijateljskoj pozadini, njemu poveravanih. Posle poraza Španske republikanske vojske, našao se u koncentracionim logorima u Francuskoj. Beži iz logora, kući u Liku, gde zatiče fašističke okupatore, protiv kojih se već odavno borio.

Kao komunist i prekaljeni revolucionar, zajedno s ostalim komunistima Like, Mićo počinje neumorno da radi na pripremanju oružanog ustanka. Razobličava ciljeve fašističkih okupatora i ukazuje narodu da je fašizam tu koje se može pobediti samo oružanom borbom. Iskustvom, odlučnošću i poletom brzo je stekao poverenje naročito u Krbavi. Početkom avgusta 1941, kada je obrazovano jedinstveno vojno rukovodstvo za udbinski kotar, zbog objedinjavanja i usmeravanja svih ustaničkih snaga, Mićo je bio za njegovom čelu.

Prvi ustanički dani u Jošanu pokazali su da su Mićine reči i rad urodili plodom. Zato su ga brzo zapazili neprijatelji narodnoslobodilačke borbe, italijanski okupatori i njihove sluge četnici. Ubili su ga, 10. avgusta 1941, na zverski način, zajedno sa sestrom, u rodnom selu, u vreme kada je ustanak tek počinjao. Izdišući, smogao je snage da uzvikne: „Drugovi, ne dajte bandi da radi zlo!“ Tako je Mićo, prvi među istaknutijim komunistima u Lici, podlegao četničkim mecima.

Da bi sačuvali uspomenu na herojski lik starog revolucionara, lički partizani su njegovu ime dali jednom svom bataljonu, koji se do kraja rata borio u sastavu 6. ličke proleterske divizije.

Narodnim herojem proglašen je 14. decembra 1944. godine. (T. Ta.)

RADETIĆ IIIJE LUKA

Rođen je 15. marta 1917. godine u selu Čukovcu, Skender—Vakuf, Bosna i Hercegovina. Prije rata bavio se zemljoradnjom, a u NOB stupio je 27. jula 1941. godine, u ustaničku četu koju je predvodio Dujko Komjenović.

U Partiju je primljen oktobra 1941. godine. U prvim borbenim akcijama, Luka se pokazao kao neustrašiv borac. Učestvovao je u borbi za oslobođenje Skender—Vakufa, 1941. godine, i u borbi za oslobođenje Šipraga, Maslovara, Vrbnjaca, Obodnika. Učestvovao je u oslobođenju Kotor—Varoši, 19. februara 1942. godine. U toj borbi uništio je dva bunkera, ubio više ustaša, a zatim vodio borbu za izvlačenje

svojih drugova koji su, zbog velikog snijega i hladnoće, zapali u tešku situaciju.

U napadu na neprijateljsko uporište na Sokolini, kod Kotor-Varoši, s grupom svojih boraca ubio je 15 ustaša i zarobio više pušaka. Početkom marta 1942. godine postavljen je za komandira Maslovarske partizanske čete, gdje ostaje do četničkih pučeva ljeta 1942. godine. Krajem decembra iste godine, Luka se našao kao vođa proleterskih brigada u borbama za oslobodjenje Teslića, i u toj borbi je i sam ranjen. Izvjesno vrijeme 1943. godine bio je na liječenju, a zatim je ponovo bio komandir čete u Banjalučkom odredu.

Više puta je učestvovao u borbama za oslobodjenje Kotor-Varoši. Prilikom napada na neprijateljsko uporište u Kotor-Varoši, maja 1942. godine, ušao je sa svojom četom u grad, zarobio 15 domobrana i 5 ustaša, a s vodom u

kojem se našao u izvidanju, razorio je više od 30 četnika. U julskim borbama 1943. godine s ustašama i četnicima na prostoru Lipca, gdje je Banjalučki odred držao borbeni položaj i štitiu slobodnu teritoriju uz svakodnevne borbe, bio je i Luka.

U borbi za oslobodjenje Banje Luke, krajem decembra 1943. godine, Radetić je, sa svojom četom u sastavu Banjalučkog odreda, na Karanovcu postigao odlične rezultate. Samo u jednom jurišu, zahvaljujući hrabrosti, prisilio je jednu domobransku jedinicu da se preda, a oni koji su dali otpor — bili su potučeni. Poslije uspješnih borbi postao je komandant bataljona a potom komandant Banjalučkog odreda.

U proljeće 1944. godine, Luka je shvatio da, se u selu Radjevcu, četnici kolebaju. Odlučio je da se sam, bez ikakvog obezbeđenja, prikrade do četničkog komandanta i ubije ga: poslije ubistva zločinca, cijela četnička jedinica se raspala, i mnogi su prišli partizanima.

Godine 1945, Luka je učestvovao u genjerev četnika u dolini Neretve. U tim borbama, njegov Odred je sam uništio više od 200 četnika, a on je učinio nekoliko podviga u toku ovih borbi. Tako je, samo s jednim vodom koji je uzeo pod ličnu komandu, razorio više desetina četnika, da bi u povratku, s jednim svojim drugom, u borbi pregrazio Neretvu, i na drugoj strani rijeke uništio veliku grupu četnika. U ovoj borbi je teško ranjen.

Od stupanja u partizane, sve do penzionisanja, Radetić je bio na ovim dužnostima: desetar ustaničke desetine, vodnik partizanskog voda, zamjenik komandira čete, komandir čete, komandant partizanskog bataljona i izvjesno vrijeme zamjenik komandanta Banjalučkog partizanskog odreda, a potom komandant istog Odreda.

Poslije oslobodjenja zemlje, obavljao je razne dužnosti u JNA. Godine 1952, penzionisan je s dužnosti načelnika Vojnog odsjeka u Bugojnu, u činu kapetana prve glase.

Godine 1980. dobio je plaketu „4. jul“ Saveznog odbora SUBNOR-a zbog svoje društveno političke aktivnosti a Skupština opštine Skender-Vakuf izabrala ga je za stalnog delegata u skupštinskom vijeću. Nosilac je Partizanske spomenice 1941. i više drugih odlikovanja.

Narodnim herojem proglašen je 23. jula 1952. godine (Vi. Kc.)

RADEVIĆ Radovana PETAR

Rođen je 29. juna 1918. godine u selu Rogami, Podgorica, Crna Gora.

Odrastao je u činovničkoj porodici. Otac mu je bio aktivan oficir. Omogućio mu je da završi osnovnu školu u Rogamima, a gimnaziju u Podgorici. Posle završene gimnazije, po sugestiji članova KPJ Danila i Dušana Bojovića i Vojina Popovića, 1938. godine upisuje se u Vojnu vazduhoplovnu akademiju, koju je završio 1940. godine, i postao vazduhoplovni oficir-pilot. Petar nije bio član Partije, već simpatizer, a sebe je smatrao komunistom. Svojem radom među mladim vazduhoplovcima pozitivno je uticao na njihovo političko opredeljenje. Pored toga, redovno je materijalno pomagao radnički pokret, izdvajajući i do 1.000 dinara mesečno od svoje plate. Godine 1937. prijavio se za odlazak u Španiju ali je ta grupa otkrivena i odlazak je sprečen.

Aprilska katastrofa 1941. godine zatekla ga je u Sarajevu, gde skuplja grupu oficira i s njima dolazi u Crnu Goru.

Posle dolaska u Rogame, povezuje se s članovima KPJ i postaje jedan od organizatora skupljanja i sklanjanja oružja i vojne obuče

omladine. Trinaestog jula 1941. godine našao se u Rogamskoj partizanskoj četi, i u borbi na Doljanskoj Glavici istakao se kao puškomitraljezac, noseći neprijatelju gubitke. Dobrovoljac je u bataljonu „18. oktobar“ koji je pošao u Sandžak. Prvog decembra, u borbi na Savinom laktu, nedaleko od Pljevalja, učestvovao je u uništenju italijanske kolone.

Neuspeh i gubici u pljevaljskoj bici nisu ga pokolebali; naprotiv, uspeo je da oko sebe okupi oko 20 boraca iz svoga kraja, koji su, zajedno s njim, stupili u 1. proletersku brigadu. Postavljen je za komandira Pratećeg voda. S vodom se posebno istakao u borbi protiv nemačkih skijaša 21. januara 1942. godine, u selu Bjele Vođe, na Romaniji. Kao iskusen vojnik, uspeo je da osposobi za dejstvo teški mitraljez koji se bio zaleđio, time pomogao izvlačenje dela 2. bataljona i neprijatelju na-

neo gubitke. U borbi za Livno, avgusta 1942. godine, pored hrabrosti, pokazao je veliku snalažljivost. Četa se provlačila kroz pošte, da bi između bunkera upala u grad. Ustaše su otkrile partizane, i iz jedne zgrade otvorile vatru. Četa je zatala, nije se moglo napred. Petar se, s Jovanom Boževićem i Dragom Matkovićem, odvaja od čete i ide malo ulevo. Tu su naišli na slabiji otpor ustaša, bacili su bombe na njih. Onda su iskoristili njihovo povlačenje ka zgradi odakle je davan glavni otpor, uključili se u njihovu kolonu, i kad su došli do zgrade — zasuli su je bombama i uništili neprijatelja. To je omogućilo četi da bez gubitaka uđe u grad. Za taj uspeh dobio je pohtalu.

Septembra 1942. godine upućen je u dalmatinske jedinice; pri formiranju 1. dalmatinske brigade bio je zamjenik komandanta 3. bataljona, a ubrzo i njegov komandant. Kao komandant bataljona, naročito u danima IV i V neprijateljske ofanzive, postigao je mnoge

uspehe i dobio priznanja i pohvale. Za pokazanu hrabrost i postignuti uspeh u borbama na Paklenoj planini, preko radio-stanice „Slobodna Jugoslavija“ pohvaljeni su i on i njegov bataljon, a za uspeh u borbama na Jajcu pohvalio ga je Vrhovni štab. U IV ofanzivi, u borbi za Gornji Vakuf, sam je ubio više od dvadeset neprijateljskih vojnika, a prilikom zauzeća Prozora, kao komandant 3. bataljona, s grupom drugova uništio je 8 bunkera, i uspeo da se bez gubitaka probije u centar grada. Za ovaj podvig dobijena je pohvala od CK KPJ. Posle teških borbi na Sutjesci, 11—13. juna 1943. godine, bataljonom se probio u Hercegovinu, u gde je ostao do jeseni 1943. godine. Izvesno vreme komandovao je grupom hercegovačkih udarnih bataljona.

Kao avijatičar, početkom 1944. godine, upućen je u Vrhovni štab, gde je ostao do odlaska u SSSR. Tamo je postao komandant 1. vazduhoplovnog lovačkog puka. Posle završene obuke, juna 1945. godine, vratio se s pukom u Jugoslaviju i postavljen je za komandanta vazduhoplovne divizije.

Ranjen je četiri puta.

Posle rata, u JRV bio je komandant divizije i na drugim dužnostima. Godine 1956, zbog bolesti, penzionisan je u činu pukovnika JNA.

Nosilac je Partizanske spomenice 1941. i više odlikovanja.

Narodnim herojem proglašen je 22. decembra 1951. godine. (Šp. L.)

RADIČEVIĆ Vasilja VELIMIR VECO

Rođen je 14. juna 1914. u Goričanima, Podgorica, Crna Gora, u seljačkoj porodici. Osnovnu školu završio je u svom selu, a pet razreda gimnazije u Podgorici, poslije čega se vratio u selo i do rata se uglavnom bavio zemljoradnjom. Izvesno vrijeme radio je i na drugim poslovima; pored ostalog, bio je blagajnik Udruženja proizvođača duvana u podgoričkom srežu, koje je, poslije izvesnog vremena, raspušteno stoga što je bilo u rukama komunistu.

Od rane mladosti opredijelio se za revolucionarni radnički pokret. Već od 1933. godine u stalnom je dodiru sa sokojevim funkcionerima i u akcijama koje je organizovao KPJ. Poslije odsluženja vojnog roka, sredinom 1936. godine primljen je u članstvo KPJ, a nekoliko mjeseci kasnije postao je sekretar partijske ćelije u svom selu i član opštinskog partijskog biroa. Krajem 1937. godine postao je član komisije za rad s omladinom pri PK KPJ za Crnu Goru i Boku. Sljedeće godine postao je član PK SKOJ-a. Istovremeno je bio i

član SK SKOJ-a Podgorica, a posebno je rukovodio organizacijom SKOJ-a u Zeti. Kao član PK SKOJ-a, obilazio je sreske sokojevske organizacije u Crnoj Gori, i bio organizator i učesnik mnogih akcija Partije. Aprila 1937. godine pokušao je da se, s grupom drugova, prebaci u Španiju, ali je u Sutomoru uhvaćen. Nekoliko puta je hapšen, a jednom je, zbog svoje komunističke djelatnosti, bio izveden pred Vojni sud. Pred rat je bio u logoru u Smederevskoj Palanci. Kad je logor raspušten, otišao je u boku Kotorsku, a zatim se vratio u svoje selo.

Kao već istaknuti komunist učestvovao je u pripremama Partije za ustanak: prikupljao je oružje i municiju, učestvovao u formiranju oružanih grupa po selima, u obučavanju omladine u rukovanju oružjem, organizovao je kurseve prve pomoći. U pjevaljskoj bici, 1.

decembra 1941, učestvovao je kao bombaš. Poslije te borbe, ostao je u Sandžaku i ušao u sastav 1. crnogorskog kombinovanog bataljona (Zetsko-podgorička četa) Crnogorsko-eandžačkog NOP odreda, u kome je ostao sve do rasformiranja tog odreda, početkom marta 1942. godine. Zetsko-podgorička četa vodila je borbe s Italijanima kod sela Obarde, postavljala zasjede i napadala Italijane na komunikaciji Prijepolje—Pijevlja, razbila četnike na planini Lisi i vršila niz drugih akcija.

Poslije povratka u Zetu, u martu 1942. godine, ušao je u sastav Zetskog bataljona. Poslije toga, prešao je u niškički bataljon, u kome je bio zamjenik političkog komesara čete. Ubrzo je iz ovog bataljona otišao na Sinjajevinu, i ušao u sastav Durmitorskog odreda, gdje je vršio dužnost rukovodioca SKOJ-a u jednom bataljonu.

Prilikom formiranja 5. crnogorske proleterske udarne brigade, ušao je u njen sastav kao zamjenik političkog komesara 1. čete 4.

bataljona. U toku IV neprijateljske ofanzive, postao je zamjenik političkog komesara 4. bataljona 5. brigade, i na toj dužnosti ostao do završetka V neprijateljske ofanzive. Istakao se u mnogim borbama 5. crnogorska proleterske brigade, a naročito u prvoj polovini 1943. godine na Treskavici, oko Gornjeg Vakufa, na Torlakovcu, Novom Šehuru, Tešnju, Prozoru, Konjicu, Nevesinju, Javorku i Bioču. Prilikom napada na Italijan, upao je u hodnik kuće u kojoj se nalazio italijanski stražar, uhvatio se s njim u koštac i ubio ga.

Poslije završetka V neprijateljske ofanzive, postao je zamjenik političkog komesara Pratećeg bataljona Vrhovnog štaba. Iste godine završio je partijski kurs pri CK KPJ, da bi, početkom decembra 1943. godine, bio postavljen za zamjenika političkog komesara 9. brigade 20. divizije, a nešto kasnije za rukovodioca politodjela 20. divizije. Krajem 1944. godine, postavljen je za zamjenika političkog komesara Srpske divizije KNOJ-a.

Sredinom 1945. godine, ukidanjem funkcija pomoćnika političkih komesara, postavljen je za inspektora u Političkoj upravi KNOJ-a, januara 1946. godine za političkog komesara 9. divizije KNOJ-a, a sredinom 1947. godine za političkog komesara oficirske škole KNOJ-a u Bjelovaru. Godine 1950, poslije završetka dvogodišnje Više političke škole „Đuro Đaković“, postavljen je za političkog komesara divizije u Zaječaru, a 1953. godine upućen je u Višu vojnu akademiju, koju je završio dvije godine kasnije i bio postavljen za pomoćnika komandanta divizije za političko-pravne poslove u Titovom Užicu. Od 1958. godine instruktor je u Organizacionom sekretarijatu Opučništva Centralnog komiteta SKJ za JNA, a od 1959. do 1963. godine je na dužnosti rukovodioca Organizacionog sekretarijata CK SKJ za JNA. Od 1963. do 1968. godine na dužnosti je pomoćnika komandanta Niškog vojnog područja za političko-pravne poslove. Istovremeno ga je CK SKJ imenovao za rukovodioca Opučništva CK SKJ za Niško vojno područje. Od 1968. do 1970. godine je na raspolaganju u Beogradskoj armijskoj oblasti, a januara 1971. godine penzionisan je, u činu general-potpukovnika JNA.

Bio je delegat na V, VI, VII, VIII i IX kongresu Saveza komunista Jugoslavije.

Nosilac je Partizanske spomenice 1941. i više odlikovanja.

Narodnim herojem proglašen je 20. decembra 1951. godine. (D. V.)

RADIĆ Svetozara LEPA

Rođena je 19. decembra 1925. godine u selu Gašnici kod Bosanske Gradiške, Bosna i Hercegovina. Osnovnu školu završila je u susednoj Bistrici, prvi razred Ženske zanatske škole pohađala je, a nešto starijom sestrom Darom, u Bosanskoj Krupi — uz pomoć strica Voje, koji je, kao lugar, više godina službovao u Podgrmeču — dok je ostale razrede završila u Bosanskoj Gradiški.

Još kao učenik, isticala se martijevim radom i ozbiljnošću. Već tada, čitajući naprednu literaturu, Lepa je počela da se formira pod snažnim uticajem strica Vladete Radića, koji je, kao učenik gimnazije, prvi u Bosanskoj Gradiški, a zatim u Banjoj Luci, bio uključen u napredni radnički pokret.

Neposredno posle aprilskih događaja 1941. od Vladete je saznala i za pripreme ustanaka. U stvari, pomagala mu je u skrivanju prikupljenog oružja. Tih julskih dana 1941. u ustanak je ispratila četvoro članova porodice: oca, stričeve Voju i Vladetu i strinu Jovanku, jednu od prvih partizanki na Kozari. U oktobru 1941. Lepa je izvela zastavu s petokrakom zvezdom za borce Drugog krajiškog odreda. U vreme prve ofanzive na ustanike Kozare, novembra 1941, ustaše su hapsile Lepu i sve preostale članove porodice Radić. No, uz pomoć ilegalnih partizanskih saradnika, posle 20 dana maltretiranja u ustaškom zatvoru u Gradiški, pušteni su.

Posle izlaska iz zatvora, 23. decembra 1941, zajedno sa sestrom Darom, Lepa je postala borac 7. partizanske čete 2. krajiškog odreda. Kratko vreme bila je bolničar u četi, a zatim slušalac omladinskog kursa u selu Lamovita, pod Kozarom, i skojevski aktivist na prijedorskom terenu.

Pokazavši izuzetan smisao za masovni rad

s omladinom, odlučeno je, krajem maja 1942, kada je primljena u KPJ, da se Lepa pošalje kao politički radnik na područje Podgrmeča. U novoj sredini izvanredno se snašla, i ubrzo postala član opštinskog komiteta KPJ u Srednjem Duboviku, kod Bosanske Krupe. Zbog skromnosti i primernog opođenja, narod ju je kroz zavoleo i cenio. U radu je bila nemorna, vešto je organizovala seoske konferencije mladih, često i sama istupala pred mnogo starijim ljudima, govoreći o bratstvu i jedinstvu, garanciji naše pobeđe, i herojskoj borbi narodnooslobodilačke vojske. Svoju sposobnost i snalažljivost Lepa je osobito pokazala u organizovanju omladine na zajedničkoj žetvi i prikupljanju žita ispred neprijateljskih položaja u selima oko Krupe, Gornjim Petrovnicima, Ostružnici i Badiću, a izuzetnu hrabrost u partizanskim akcijama na Bosanski Novi, Krupu, Čadevicu i Otoku, u kojima je učestvovala kao borac. Gotovo da nije bilo značajnijeg događaja u Podgrmeču u kojem Lepa nije učestvovala sa svojom omladinom. Te jeseni 1942. je prokrstarila sva sela ratnih opština Bosanske Krupe, Dubovika, Jasenice i Potkalnice, kada se radilo na organizovanju narodne vlasti pred Prvo zasjedanje AVNOJ-a u Bihacu, omladinskih akcija na prikupljanju odeće i obuće za NOV, borbenih takmičenja u čast Prvog kongresa USAQJ-a, brizi oko ranjenika i izgradnji bolnica i magacina u šumama Grmeča. Na smotri Četvrtre krajiške divizije, koju je u Jasenici pod Grmečom, 7. januara 1943, izvršio drug Tito, Lepa je predvodila omladinu Dubovika i donela tradicionalne krajiške darove za Vrhovnog komandanta i njegovu vojsku.

Lepa Radić je ispoljila svu svoju vrednost i zadivljujuću hrabrost mladog komunista u vreme Četvrtre neprijateljske ofanzive na slabu teritoriju Podgrmeča. Kao član Štaba za evakuaciju ranjenika i stanovništva iz ugroženih područja, Lepa je, od 20. januara 1943, bila među najistaknutijim organizatorima zbegova što su se, februara 1943, našli u sledećem Grmeču u koji su već duboko bile zašle jedinice iz sastava 714, 717, 369 i 7. SS „Princ Eugen“ divizije. Među prvima je organizovala blagovremeno izvlačenje ranjenika iz Doma ratnih vojnih invalida u Srednjem Duboviku, i pomoć kolonama banijskih izbeglica koje su se u masama, već iscrpjene i promrzle, povlačile ispred neprijatelja u zaštitu partizanske vojske i Grmeča. Bez predaha je obilazila zbegove i rastrkane grupe promrzlih ljudi, žena i dece, sklanjala ih u zavetrine, savetovala kako da se ponašaju prilikom bombardovanja. U nastojanju da održi moral, uveravala je narod da će naše brigade zauzaviti fašiste. Snagu svog verovanja uporno je prenosila na ljude oko sebe, a trebalo je mnogo moralne i fizičke snage da se izdrži zima u Grmeču i

stalni pritisak neprijatelja koji nije imao milosti ni prema deci u kolevci. Sve je to Lepa podnosila bez panike, i mnogi su se pitali: odakle tolika snaga u ovoj krhkoj devojčici?

I kada je već izgledalo da će Krajišnici u žestokim okršajima odbraniti Trovrih, jedan od dominantnih visova Grmeča, u predvečerje 8. februara 1943. zbeg koji je predvodila Lepa radić iznenada je opkoljen iznad sela Praštala, nedaleko od Luči — Palanke. I tada je ostala pribrana i hrabra. Ispućala je na Nemce svu municiju iz svoje puške, branila se pozivajući narod da se bori golim rukama, da se ne predaje, čak i onda kad su je savladali udarcima kundaka. Pokušala je, ko zna koliko puta, da zaštititi uhvaćeni narod koga su esesovci zlostavljali na putu prema Bosanskoj Krupi. „Ubijte mene, narod nije kriv“ — vikala je Lepa, posrćući pod udarce legionara 369. divizije.

Posle trodnevnog zlostavljanja, dovedena je pred podignuta vešala, u bagremaru između tunela i železničke stanice u Bosanskoj Krupi. Ruke su joj bile vezane telefonskim kablom, bez cipela, samo u vunenim čarapama, iscrpljena i iznemogla, ali ponosna i prkosna.

S postolja pod vešalima, u stvari s jednog sanduka od čamovine za municiju, Lepa je pokušala da se obrati zarobljenom narodu iz zbeга, ali je omča prekinula njene poslednje reči.

SS pukovnik Šmithuber je, 11. februara 1943. godine, dobio od svojih potčinjenih izveštaj o egzekuciji: „Banditkinja, obješana u Bosanskoj Krupi, ispoljila neverdenu inat“.

Imala je tada 17 godina.

Narodnim herojem proglašena je 20. decembra 1951. godine. (D. Lu.)

RADIĆ Riste VOJISLAV VOJA

Rođen je 4. avgusta 1902. godine u selu Donje Konjuvce, kod Leskovca. Potiče iz pećalbarske porodice. Zbog početka srpsko-turkog rata, 1912. godine, nije uspeo da završi osnovnu školu. Posle završetka I svetskog rata, naučio je metalski zanat. Kao mlad radnik, šegrt i kalfa, prišao je naprednom radničkom pokretu. Pošto je učestvovao u jednom štrajku u Fabrici sita u Beogradu, posle završetka štrajka je prvi put otpušten s posla. Prešao je da radi u Kragujevac, i bio još aktivniji u radu radničkih organizacija i izvođenju akcija. Oko 1933. godine postao je predsednik udruženja metalških radnika u Kragujevcu. Kao aktivni i napredan radnik, učestvovao je na svim zborovima, akcijama, manifestacijama ili demonstracijama napred-

nog radništva. Zbog svoje aktivnosti i vezanosti za radnički pokret, početkom 1940. godine primljen je u članstvo KPJ.

Posle okupacije zemlje 1941. godine, odmah je pristupio pripremama za dizanje ustanaka i izvođenju diverzantskih akcija. Bio je u jednoj od 15 desetina koje su, još pre napada fašističke Nemačke na SSSR (22. juna 1941. godine), izvele niz diverzantskih akcija i sabotaža (sečenje telefonskih stubova, skidanje, i okretanje u pogrešnom pravcu, putokaza, paljenje nemačke karte prikaza istočnog fronta pred nemačkom komandom...). Po odluci partijske organizacije vojno-tehničkog zavoda, borbene desetine su, u noći između 6. i 7. avgusta 1941. godine, zapalile senjak i sedarnicu u fabrici oružja, a trebalo je da još vozom iznesu oružje za Kragujevački odred. Akcija je

dobro počela, ali kada je trebalo pokrenuti voz, neki učesnici su se pokolebali, pa akcija nije do kraja uspeła. Nemci su izvršili mnoga hapšenja, pa je, pored ostalih, uhapšen i Radić. Međutim, on je preko zatvorskih ograda i žica pobjegao iz zatvora, i odmah stupio u Kragujevački odred, avgusta 1941. godine.

U Kragujevačkom odredu brzo je postao komandir 1. čete. Sa svojom četom izvodio je borbene akcije, napadao i uništavao sve što je bilo okupatorsko i što je okupatoru služilo na terenu Kriča i Levaca. Uredaji na železničkim stanicama duž pruge Kragujevac—Kraljevo bili su uništeni, a tunel srušen. Trebalo je uništiti sve uređaje i na železničkoj stanici Kragujevac, i time onemesti uredan i brz odlazak jedne nemačke jedinice na istočni front. S grupom boraca. Radić je dobio najvažniji i najteži zadatak u ovoj akciji — napad na samu stanicu. Približio se stanicu, odvojio od grupe, prišao nemačkom stražaru ispred stanice, i oteo mu pušku. Kada je Nemačak počeo da beži, ubio ga je. Ostali Nemci počeli su da gađaju iz

susedne zgrade, ali to Radića nije pokolebalo. S još trojicom drugova, počeo je nemačku kasarnu da zasipa ručnim bombama. Istovremeno, drugi partizani su mitraljezima i vatrom iz pušaka kosili Nemce koji su iskakali iz zgrade i pokušavali da beže. Radić je u tom trenutku utraćao u železničku stanicu, uništio sve uređaje i zaplenio desetak pušaka. Ovaj napad izvršen je 29. septembra 1941. godine. Radić je i u svim drugim akcijama i napadima pokazao veliku hrabrost i herojstvo.

U I neprijateljskoj ofanzivi povukao se s glavninom partizanskih snaga za Sandžak. Pri formiranju 1. proleterske brigade, 21. decembra 1941. godine u Rudom, postao je zamernik komandanta 3. (kragujevačkog) bataljona. Sledeće, 1942. godine, postao je obaveštajni oficir u 1. proleterskoj brigadi. Septembra 1943. godine, s te dužnosti prelazi na dužnost komandanta 1. tenkovskog bataljona 1. proleterske divizije.

Nešto kasnije je, s 96 boraca, otišao u Italiju, a iz Italije u Egipat, da se tamo nauči rukovanju oružjem koje je NOV trebalo da dobije od Saveznika. U Egiptu je našao veliki broj vojnika i oficira bivše jugoslovenske vojske, i znatan broj Slovenaca koji su bili zarobljeni kao italijanski vojnici. Radić je među njima odmah razvio vrlo intenzivan politički rad, objašnjavajući im stanje u Jugoslaviji i ciljeve NOP. Najveći broj tih naših ljudi je prišao NOP-u, i Radić se vratio na oslobođenu teritoriju Jugoslavije s 3.000 novih boraca.

Posle povratka iz Egipta, primio ga je Vrhovni komandant, gde mu je saopšteno da je određen da ide u SSSR zbog prijema tenkova za NOVJ. Preko Barija i Besarabije Radić je stigao u Moskvu, a zatim se, s tenkovskom jedinicom koja je bila pod njegovom komandom, preko Rumunije i Bugarske, vratio u Jugoslaviju i priključio završnim borbama za oslobođenje zemlje. Od avgusta 1944. komandant je 1. tenkovske brigade, a marta 1945. godine postavljen je za komandanta 2. tenkovske brigade. Njegova tenkovska brigada dala je vrlo veliki doprinos proboru Sremskog fronta, 12. aprila 1945. godine. Od prvih dana ustanka do završetka rata pokazivao je neizmernu hrabrost, junštvo i doslednost u borbi protiv okupatora i domaćih izdajnika.

Posle oslobođenja zemlje, bio je direktor fabrike „Crvena zastava“ u Kragujevcu. Penzionisan je, novembra 1956. godine, u činu general-majora JNA, zbog bolesti.

Nosioc je mnogih visokih odlikovanja. Umro je u Beogradu 1977. godine, i sahranjen u Aleji narodnih heroja.

Narodnim herojem proglašen je 27. novembra 1953. godine. (M. And.)

RADIOJEVIĆ Milutina JOVANKA KICA

Rođena je 1922. godine, u Prizrenu, Kosovo, u građanskoj porodici.

Ponesena mladačkim oduševljenjem, aktivno sudaluje u omladinskom životu škole. Istinojubitva i osetljiva učenica Kica, već u VII razredu učestvuje u svim aktivnostima organizacije SKOJ-a u školi. Skojevci prate njen rad, i stiču uverenje da u njoj imaju odanog i sposobnog člana. Kada su joj, u jesen 1939, saopštili da je primljena u članstvo komunističke omladine Jugoslavije, njenom radosti nije bilo kraja.

Za sve napredne Prizrence, članove mesnih organizacija SKOJ-a, Partije i ostale aktiviste, bilo je tada neobično važno da organizu-

ju proslave 1. maja, zbog solidarnosti s međunarodnim radničkim pokretom i zbog pokazivanja da postoje organizovane snage u gradu koje rade na obranaru režima. Zbog toga su proslavi 1. maja 1940. prethodile velike pripreme. Na zidinama Kaljaje, stare prizrenske tvrđave, postavljena je velika crvena petokraka, sa sromp i čekićem. Zapaljena vatra osvetlila je javno istaknut komunistički simbol. Sutradan, žandarmi su uhapsili brojne skojevce i komuniste, a među njima i Kicingov brata Aleksandra. Slobodarski grad proživljavao je teške dane. Uhapšeni Prizrenci počeli su štrajk gladu, kao odgovor na žandarmski vandalizam. Mesni komitet Partije i SKOJ-a organizovali su masovne demonstracije. Na čelu demonstranata bila je Jovanka Radiojević Kica.

U maju 1940. mesecu zapačmenom po izrazitoj „crvenoj aktivnosti“ u Prizrenu, Jovanka je kažnjena jedinicom iz vladanja i isključena iz škole zbog učešća u demonstracijama. Školu i skojevsku aktivnost nastavila je

u Peći. Za njom je, naravno, iz Prizrena stigao i policijski dosije, pa je i u Peći isključuju iz škole, kao „crvenog neprijatelja“. Uporna, Jovanka je otišla u Tetovo.

Posle kapitulacije stare Jugoslavije, na Kosovu je zavladao haotično stanje i izvesna dilema: da li je okupator oslobodilac od nenarodnog režima ili će pre biti — porobljivač. Organizacije Partije i SKOJ-a imale su zadatak da ukažu narodu da je okupator uvek porobljivač. Simpatizeri NOP-a, koji ih je bilo sve više, uzurbovano su se pripremali za borbu protiv tog porobljivača. Partija i SKOJ pripremaju ustanak. Kica agituje za NOP. Prisutna je na svim sastancima omladinaca i komunista. Sekretar je Mesnog komiteta SKOJ-a, i član Mesnog komiteta KPJ za Prizren. Kao vodeći revolucionar kroz Prizren se kreće isključivo skrivajući se. Zato je Mesni komitet KPJ i odlučio da se Kica prebaci u Uroševac, u čijoj je okolini delovao Oblasni komitet KPJ za Kosovo i Metohiju. I u Uroševcu Kica je stalno u pokretu, neumorna u izvršavanju zadatka.

Krajem 1942, Kica je prebačena u Kosovski Mitrovicu, na dužnost sekretara Sreskog komiteta SKOJ-a. Maja 1943. učestvovala je na poznatom Majskom sastanku u Vreću, na kome je razmatran razvoj NOB na Kosovu.

I pored pojačane gestapovske kontrole, Kica je redovno prenosila ilegalni materijal do baza. Gestapo ju je iznenadio s punim rukama takvog materijala. To je bio dokaz da značajna ličnost u NOP-u. Odmah su usledila mučenja i torture, uz traženje da otkrije identitet i prokaže skojevce i komuniste. Kica je sve izdržala kao pravi komunist, i nije dala ni jedan odgovor. Ništa nisu saznali. Streljali su je kao „bezimenu“.

Narodnim herojem proglašena je 7. jula 1953. godine. (S. Li.)

RADOJEVIĆ Radoja LAZAR

Rođen je 22. marta 1916. godine u Borku, Nikšić, Crna Gora, u porodici učitelja Radoja Radojevića.

Kao potomak čuvenog crnogorskog junaka serdara Šćepana, u djetinjstvu u rodnoj kući je vaspitavan u slobodarskom i naprednom duhu.

Srednju tehničku školu učio je u Sarajevu, tu je postao skojevac. Veoma brzo je bio zapažen po aktivnosti među omladinom, pa je bio pod prismotrom policije. Interesovanje policije za njegovu aktivnost bilo je naročito postojice otkriva da se, kao srednjoškolač, povezo sa grupom crnogorskih komunista koji su se nalazili u sarajevskom zatvoru. Izašao je toj grupi komunista, pohapšenih u prolazu 1936.

godine, redovno dostavljao pakete i obavještenja.

Po direktivi KPJ, u Srednjoj tehničkoj školi u Sarajevu bila je oformljena grupa skojevaca za javne proteste protiv raznih mjera koje su sprovođile vlasti, i za organizovanje štrajkova. Jedan od aktivnih organizatora štrajka u Srednjoj tehničkoj školi bio je Lazar Radojević. Policija se umiješala. Štrajk je bio razbijen, a Lazar je, kao organizator, isključen iz škole i protjeran u Nikšić.

Poslije dolaska u Nikšić, povezo se sa skojevcima i komunistima. Ubrzo je postao član KPJ. Po partijskom zadatku radio je izvjesno vrijeme u Tehnici nikšićke partijske

organizacije. To je bilo posebno odgovorno, jer je nikšićka partijska organizacija tada imala zadatak da od CK KPJ prihvata materijale, umnožava, ih a potom dostavlja ostalim partijskim organizacijama u Crnoj Gori. Policija je otkrila da Lazar radi na rasturanju komunističke literature i zabranjenih spisa, pa je zbog toga nekoliko puta preduzimala kaznene mjere, hapšenja i progonstva.

U Nikšiću je Lazar osobito bio aktivan u radu sportskog društva „Hercegovac“ i u radu radničko-seljačke zadruge „Samopomoć“.

Aktivno je radio na prikupljanju oružja i municije i pripremi boraca za ustaničke jedinice. Da bi izbjegao hapšenje, juna 1941, s istaknutim komunistima iz Nikšića, izišao je na teren i od tada živio u gerili. Učesnik je julske ustanka naroda Crne Gore. U tom periodu ispoljio je hrabrost i požrtvovanje. Sva njegova uža porodica učestvovala je u ustanku i u NOR-u.

Kao odlučan i beskompromisan komunist, Lazar je 15. oktobra 1941. biran u Okružni komitet KPJ Nikšić.

U novembru 1941. godine, Lazar je, iako određen da radi na terenu, na svoje veliko

insistiranje, upućen u bataljon „Peko Pavlović“, koji je, u sastavu Crnogorskog NOP odreda za operacije u Sandžaku, učestvovala u napadu na Pļevlja. Lazar je imenovan za zamjenika političkog komesara ovog bataljona.

Bataljon „Peko Pavlović“ je u pļevljajskoj bici izvršio zadatak — prodro je do centra grada i zauzeo zgrade koje su okupatorske jedinice pretvorile u utvrđenja. Pao je borac koji je nosio bataljonsku zastavu. Lazar je to video, pa je, kao junak iz narodne legende i epske pjesme, zgrabio zastavu i jurnuo pred borcima na neprijateljsko utvrđenje. Pod tim časnim znamenjem, ubijen je mitraljeskim rafalom.

Lazar Radojević je, kao oduševljeni komunist, požrtvovan radnik i borac, bio veoma cijenjen i omiljen. Svim zadacima je prilazio požrtvovano, savjesno i odgovorno. U borba-ma je kratko učestvovala, ali se uvijek isticao i lično i kao starješina.

Narodnim herojem proglašen je 20. decembra 1951. godine. (G. Kil.)

RADOJEVIĆ Jovse MILADIN

Rođen je 1914. godine u Sarajevu, Bosna i Hercegovina. Pred rat je bio službenik.

Odmah posle okupacije, Miladin se uključuje u pripreme za oružani ustanak. Kada je, krajem jula 1941, formirana Trebevička četa, a ubrzo zatim i rasformirana, zbog delovanja oportunističke KPJ za Bosnu i Hercegovinu upućuje Miladina na teren Trebevića, sa zadatakom da prikupi ljudstvo rasformirane čete, mobilise nove borce i da razvije oružane akcije. Miladin je sve te zadatke uspešno obavio. Odmah posle dolaska na Trebević, početkom avgusta, formira prve desetine i počinje rušenje telefonske linije na drumu Jahorina—Pale, a zatim formira četu koju osposobljava za samostalno dejstvo. Već u avgustu, Miladin je formirao Poljansku, Kijevsku i Rogajsku četu, koje su ušle u sastav Trebevičkog bataljona, za čijeg je komandanta postavljen Miladin.

Učestvovala je u svim akcijama jedinica bataljona. 29. avgusta Miladin je, sa 75 boraca, izvršio napad na neprijateljski garnizon u planinskim domovima na Jahorini. Uspeh u ovoj akciji veoma povoljno je odjeknuo u okolnim selima, tako da se javio veliki broj novih boraca u bataljon.

Početkom septembra 1941, Miladin je s jednom četom porušio most na reci Željenci, uništio žandarmerijsku stanicu u selu Ledici, a zatim sačekao domobransku satniju u selu

Kijevu, razbio je, i došao do novih količina oružja i municije.

Krajem septembra 1941, Miladin predvodi Rogojsku i Zagorsku četu u napadu na Kalinovic, čiji je garnizon bio dobro utvrđen. Miladin je poveo čete u juriš, ali su one ostale usamljene u napadu, jer druge jedinice, pod uticajem četnika, nisu ni krenule na zadatak. To je dovelo u težak položaj borce Rogojske i Zagorske čete. U jutarnjim časovima intervenisali su ustaška milicija i domobrani iz Borča i Nevesinja, pa je Miladin bio prisiljen da se s četama povlači. Štitеći odstupnicu s grupom boraca, ubrzo je bio ranjen, ali je nastavio da se bori. No, sledeća rana bila je smrtonosna. Iz

borbe se, pored njega, nije vratilo još 9 boraca. Iskazujući mu poštovanje, seljaci su ga noću tajno iskopali s mesta pogibije i sahranili u selu Švolje.

Narodnim herojem proglašen je 20. decembra 1951. godine. (Mir. G.)

RADOSAVLJEVIĆ Milutina DOBRIVOJE BOBI

Rođen je 28. januara 1915. godine u Knjaževcu, Srbija. Osnovnu školu i pet razreda gimnazije završio je u Banja Luci, a ostala tri razreda gimnazije i maturu u Zaječaru. Posle gimnazije, upisao se na Poljoprivredno-šumarski fakultet u Zemunu, 1933. godine, i studirao agronomiju.

Već prve godine studija prišao je naprednom studentskom pokretu i postao član SKOJ-a, a potom i član KPJ. Radio je veoma intenzivno u skojevskoj organizaciji na Univerzitetu, i 1934. godine postao je sekretar Univerzitetskog komiteta SKOJ-a. Radeći na njihovom organizovanju, Radosavljević je i sâm

učestvovao u svim studentskim akcijama i demonstracijama u tom periodu.

Julia 1934. godine uhapšen je u provali beogradske skojevske i partijske organizacije. Sud za zaštitu države osudio ga je na tri godine strogo zatvora. Kaznu je izdržao u kaznenom zavodu Sremska Mitrovica.

S robije je izašao jula 1937. godine, i odmah postao član Pokrajinskog komiteta SKOJ-a za Srbiju, a 1939. član CK SKOJ-a. U junu 1940. godine, po odluci Partije, otišao je za sekretara Okružnog komiteta KPJ za zaječarski okrug. Kao delegat iz Srbije, učestvovao je na V zemaljskoj konferenciji KPJ u Zagrebu.

U vreme pripreme, organizovanja i dizanja narodnog ustanka, u leto 1941. godine, Radosavljević je od prvih dana jedan od najodgovornijih rukovodilaca i organizatora ustanka i stvaranja oružanih jedinica u istočnoj Srbiji.

Okružni komitet KPJ za okrug Zaječar, odmah posle okupacije, organizovao je prikupljanje oružja i municije. A već 22. juna 1941. izdat je proglas kojim je narod Timočke krajine pozvan u oružanu borbu. Toga dana održana je i Okružna konferencija SKOJ-a.

28. juna 1941. održan je prošireni sastanak Okružnog komiteta KPJ (na Belom bregu), na kome je doneta odluka o formiranju Boljevačkog, Krajinskog i Zaglavskog odreda. Za rukovodioca Boljevačkog odreda postavljen je Radosavljević. Ovaj odred formiran je 9. jula 1941. Do oktobra iste godine istakao se rušenjima pruge Zaječar — Paraćin, uništenjem žandarmerijskih stanica u boljevačkom srezu i rušenjem rudnika uglja Rtanj i Bogovina. Tako je u Rtanju prekinuta proizvodnja do kraja rata, a u Bogovini tri meseca.

Od oktobra 1941. do jula 1942. Radosavljević je ponovo na dužnosti sekretara Okružnog komiteta KP za okrug Zaječar, kada intenzivno radi na obnovi partijskih organizacija i reorganizaciji partizanskih odreda posle prvih teških gubitaka koje su imali.

Julia 1942. godine, po nalogu CK KPJ, poslat je u Makedoniju, u svojstvu instruktora CK KPJ pri Pokrajinskom komitetu KPJ za Makedoniju, gde je ostao do januara 1945. godine. U Makedoniji radi na obnovi partijske organizacije i uspostavljanju novog rukovodstva koje, pod vodstvom Mirče Aceva, radi na obnovi čvrstih veza sa CK KPJ i razvoju oružane borbe protiv okupatora. Stalno je u Skopiju, do dolaska delegata CK KPJ Svetozara Vukmanovića Tempa. Iz Skopija odlazi marta 1943. godine u zapadnu Makedoniju, gde radi na stvaranju novog partizanskog odreda i obnovi partijskih organizacija.

Januara 1945. godine, odlukom CK KPJ, prešao je iz Makedonije u Beograd, gde je na prvju partijskoj konferenciji, februara 1945.

izabran za sekretara Gradskog komiteta KPJ za Beograd. Istovremeno je izabran u Biro Pokrajinskog komiteta KPJ za Srbiju. Na osnivačkom kongresu KP Srbije izabran je za člana CK KP Srbije, a potom i za člana Politbiroa CK KPS. S dužnosti sekretara Gradskog komiteta KPJ za Beograd, 1947. godine, odlazi na dužnosti organizacionog sekretara CK KPS. Istovremeno, vršio je i dužnost potpredsednika vlade NR Srbije. Maja 1948. godine imenovan je za ministra finansija vlade FNRJ. Na rad u Organizacioni sekretarijat CK KPJ prešao je 1951. godine, a 1953. postao je član Saveznog izvršnog veća. Na Petom kongresu KPJ izabran je za člana CK KPJ.

U vreme rata bio je član AVNOJ-a od njegovog II zasedanja; poslanik, a zatim i član Predsedništva ASNOS-a. Bio je, takođe, poslanik Privremene narodne skupštine DFJ, a zatim, neprekidno, poslanik Narodne skupštine Jugoslavije i Narodne skupštine Srbije. Bio je i na dužnosti potpredsednika Skupštine SR Srbije, člana Centralnog komiteta SKJ i člana Izvršnog komiteta Centralnog komiteta SK Srbije; 1967. bio je na dužnosti predsednika CK SK Srbije, a od septembra 1969. godine član je Saveta Federacije. Istovremeno je bio član Saveznog odbora SSRNJ i potpredsednik SSRN Srbije. Rezervni je general-mojor JNA.

Nosilac je više ratnih i mirovdopskih odlikovanja, među kojima Partizanske spomenice 1941. Ordена jugoslovenske zastave s lentom i Ordена junaka socijalističkog rada.

Narodnim herojem proglašen je 6. jula 1953. godine. (M. And.)

RADOSAVLJEVIĆ Stevana DOBROSAV NAROD

Rođen je u Salašu Noćajskom Maču, Srbija, 10. februara 1921. godine.

Dobrosav pripada redu mladih komunista koji su se, dolaskom iz sela u grad, izrasli u krilu Partije i pronašli svoj revolucionarni put u jeku monarhističke diktature. Potiče iz patrijarhalne zamijoradničke mnogočlane porodice srednjeg imovnog stanja, u kojoj se gajio opozicioni politički duh.

Segrtnu školu završio je za dve, umesto za tri godine. Uz to, učio je i esperanto, a kasnije je naučio i francuski jezik. Krišom (obično noću) uči i marksističku literaturu. Vrlo brzo je zapažen od starijih drugova komunista. Bio je i u radničkoj čitaonici u Lačarku (kraj Sremske Mitrovice) u kome su neki komunisti razvili vrlo živu i plodnu revolucionarnu aktivnost. Sa sedamnaest godina, započinje se u Beogradu. Ističe se radom u Savezu kožarsko-prerađivačkih radnika pri URS. Posle godine, biran je u rukovodstvo SKOJ-a kožarsko-prerađivačkih radnika. Radi i aktivno učestvuje u revolucionarnom radničkom pokretu, vešto izbegava zamke i progone policije u Sarajevu, Kragujevcu, a zatim opet u Beogradu. Na zajedničkim političkim, kulturnim i drugim akcijama revolucionarne antifašističke radničke i studentske omladine zapažen je kao odličan govornik. S nepunih osamnaest godina (1938) primljen je u članstvo KPJ, i izabran za člana MK SKOJ-a u Beogradu (iz tog vremena nosi i nadimak). U dvadesetoj godini (novembra 1940) postaje sekretar Okružnog komiteta KPJ za podrinjski okrug. Uprorno i poletno usmerava rad Okružnog komiteta na ubrzano jačanje partijskih i skolevskih organizacija među radnicima i seljacima, na snaženju i omasovljavanju revolucionarnog radničkog i antifašističkog pokreta u okrugu.

U danima okupacije, u prvoj polovini maja, Okružni komitet pod njegovim rukovodstvom održava sastanak i odlučuje da se ubrzano prikuplja oružje, sanitetski materijal, stvaraju vojne desetine, organizuju kurseve prve pomoći i sve što je bilo potrebno, za organizovanje masovnog ustanka u Maču.

Radeći neprekidno u pripremanju ustanka, Dobrosav je bio u stalnoj vezi s Pokrajinskim komitetom. Više puta odlazi u Beograd, a i članovi PK dolazili su u Šabac. Posle još jednog sastanka OK, kome prisustvuje i instruktor PK Miodrag Mile Ivković, održana je i Okružna partijska konferencija, na kojoj je odlučeno da se osnuje Mačvanski NOP odred. Na Bujanji (glušački atar), 15. jula, osnovan je Mačvanski odred s 37 boraca. Od osnivanja Odrada, pa do prvog vatrenog kštenja njego-

vih boraca, Dobrosav je prokstrario ceo podrinjski okrug, sastao se gotovo sa svim manjim grupama boraca koje su čekale poziv da stupe u Odred.

U pripremanju i detaljnoj razradi plana napada na neprijateljska uporišta u Bogatiću, koji je oslobođen 7. avgusta 1941. godine, zajedno sa Štabom odreda učestvovao je i Dobrosav, prvi komesar Mačvanskog odreda. Tada je, kod Alimpića koliba, govorio borcima o planiranoj akciji, o ciljevima ustanka, o oslobođenju svih mačvanskih i podrinjskih sela. Razviku NOP u ustaničkoj četdeset i prvaj u Mačvi dao je svoj udeo i Dobrosav, zahvaljujući političkoj širini koju je posedovao kao revolucionar i partijski rukovodilac, ali i njegovoj dubokoj veri u narod.

RADOSAVLJEVIĆ Dimitrije DRAGOLJUB TOPLICA

Rođen je 26. septembra 1919. godine u Prokuplju, Srbija. Potiče iz zanatlijske porodice. Osnovnu školu učio je u rodnom mestu, mašinsko-bravarski i puškarski zanat je učio kod oca, a 1940. godine zaposlio se u jednom metaliskom preduzeću u Beogradu. Iste godine postao je član SKOJ-a.

U Beogradu se nije dugo zadržao, ali je u njemu upoznao snagu revolucionarnog pokreta.

Pre odlaska u partizane, bio je član mesne partizanske desetine u Prokuplju. Učestvovao je u mnogim diverzantskim akcijama i u rušenju pruge od Dojčevca do Brestovca, i od Male Plane prema Kuršumljiji. Učestvovao je u svim drugim akcijama koje je organizovala KPJ u pripremanju oružanog ustanka. Skupljao je oružje, rasturao partijski materijal i obavljao zadatke koje su mu poveravali.

Septembra 1941. godine odlazi u Toplički NOP odred. Učestvovao je u borbama za uništenje namačkih aviona na Bulatovcu, i razoružavanju zandarma u Žitoradi i Velikoj Plani. Kao puškomitraljezac, posebno se istakao u oslobođenju Prokuplja, 9. oktobra 1941. Borio se s četnicima na Bublici i Zdravinskoj Kosi. Hrabro se borio u osvajanju Blaca, Kuršumljije i rudnika Lece. U svim ovim borbama Dragoljub Radosavljević se, i kao puškomitraljezac i kao desetar, isticao hrabrošću. Jurišao je smelo, i bio na mestima na kojima je otpor neprijatelja bio najjači. Zbog svega toga su ga nazivali Toplica — po poznato junaku iz narodnih pesama, Milanu Toplici. 1941. godinu primljen je u KPJ.

Dragoljub Radosavljević se naročito proslavio kao diverzant u borbama koje je vodio Jablaničko-pasjački NOP odred, u drugoj polovini 1942. godine.

U jesen 1942. godine, kada je Jablaničko-pasjački odred imao i veliki broj ranjenika, Dragoslav Radosavljević Toplica učestvovao je na njihovom zbrinjavanju u tunelu rudnika Lece, i s njima proveo sedamnaest dana.

Na terenu Puste reke, u jesen 1942. godine, ulogorile su se, ispod planine Radana, dve čete nedićevaca: jedan u Slišanu, a druga u Borincu. Četa iz Borinca pošla je, 10. decembra, na Obražđu, da obide svoj rejon. Međutim, kod Obražđe je bio i deo Jablaničke čete Jablaničko-pasjačkog odreda. Štab odreda doneo je odluku o napadu, i neprijatelj,

iznenađen, dao se u bekstvo. Za to vreme, druga nedićevska četa iz Slišna pošla je u pomoć prvog. Ne znajući šta se desilo s prvom četom, zauzela je isti položaj. Na partizane, koji su se vraćali posle uništenja prve čete ka planini, u blizini jednog uzvišenja, iznenada je osuta vatra. Borci Jablaničko-pasjačkog odreda nisu se zbnuli, već su odgovorili vatrom i opkolili neprijatelja. Iz obruča se izvukao mali broj neprijateljskih vojnika, a ostatak je davao očajnički otpor. Kada su, na kraju, partizani izvršili juriš, zarobili su svega nekoliko neprijateljskih vojnika, dok su svi ostali ležali mrtvi ili ranjeni.

U bici s nedićevcima kod Obražđe, neprijatelj je imao velike gubitke, a od boraca Jablaničko-pasjačkog odreda poginuo je Dragoljub Radosavljević Toplica, u trenutku kad se digao da baci bombu na opkoljene nedićevce.

Posle oslobođenja, 1955. godine, pronađeni su Radosavljevićevi posmrtni ostaci, i svečano sahranjeni u Prokuplju.

Narodnim herojem proglašen je 5. jula 1951. godine. (H. Ra.)

RADOSAVLJEVIĆ RADIŠA SOŠA

Rođen je 1918. godine u selu Bjeluši, opština artiška, Srbija.

Osnovnu školu završio je u rodnom mestu. Do odlaska na zanatsko školovanje, radio je u selima kao fizički radnik-nadničar. Posle završetka aviomehaničarskog zanata, zaposlio se u vazduhoplovnotehničkoj službi jugoslovenske kraljevske vojske. Učestvovao je u aprilskom ratu 1941. godine. Posle rasula i kapitulacije jugoslovenske vojske, vratio se u rodno mesto. U septembru 1941. godine postao je borac-puškomitraljezac Arijske čete Užičkog partizanskog odreda. Kao nišandžija puškomitraljeza (makre „Soša“ po kojoj je dobio i svoje legendarno ime), Soša je u sastavu ove čete ostao do pogibije, u borbama za Bosansko Grahovo, 27. oktobra 1942. godine.

Već u prvim borbama, Radosavljević je zapažen kao vrlo hrabar i preduzimljiv borac. Njegov puškomitraljez uvek je besprekorno dejstvovao. 1941. godine posebno se istakao u borbama protiv četničkih jedinica, koje su, zajedno s nedićevcima i Nemcima, već u jesen 1941. godine vodile otvorenu borbu protiv NOP. Učestvovao je u njihovom razbijanju u Ivanjici i u borbi na Pranjanim. Posebno se istakao u više žestokih borbi s nemačkim, nedićevskim i četničkim jedinicama, koje su, zajedno s poslednjoj fazi neprijateljske ofanzive (kraj novembra — prva polovina decembra 1941). To su bili dani stalnih pokreta, žestokih borbi i teškoća, najpre na pravcima Kragujevac—Gornji Milanovac—Čačak, Kragujevac—Knić—Čačak i Kraljevo—Čačak, a potom na pravcima koji od Čačka i Užica vode na Zlatibor i dalje u Sandžak. U teškim borbama sprečeno je uništenje partizanskih snaga, a zatim se glavnina povukla u Sandžak. Jedan od onih koji su se često isticali bio je Soša. Bio je među prvima u jurišima, poslednji u povlačenju, uvek tamo gde je teško.

Od sredine decembra 1941. do 1. marta 1942. godine Sošina jedinica je u sastavu grupe srpskih partizanskih bataljona koja dejstvuje u Sandžaku, delu zapadne Srbije i istočne Bosne. I u ovom periodu isticao se svojim hrabrošću.

Prvog marta 1942. godine postao je borac 2. proleterske brigade. od tada, do svoje herojske smrti, učestvovao je u svim poznatim borbama i drugim poduhvatima ove proslavljene jedinice Narodnooslobodilačke vojske Jugoslavije. Učesnik je njenih poduhvata u istočnoj Bosni i Hercegovini — Borike, Vlasnica, Srebrenica, Romanija, Han-Pijesak, Rogatica, Borač — u kojima je brigada učinila velike napore zbog ponovnog razgorevanja NOB, razbijanja četnika i okupatorskih jedini-

ca i stvaranja slobodne teritorije. U maju i junu (tokom III neprijateljske ofanzive) borila se na sektoru Foča, Goražde, Čajniče, pa kod Plijevalja i na Durmitoru, i na kraju u Hercegovini (Gacko, Čemerno). Ove borbe imale su veliki značaj za uspešno povlačenje glavnine partizanskih odreda iz Sandžaka i Crne Gore u oblast Trnove. U više poduhvata brigade, zajedno s Petrom Lekovićem, Boškom Buhom, Lunetom, Bondžulićem i drugim herojima 2. proleterske, isticao se i Radiša Radosavljević.

U pohodu grupe proleterskih brigada, na čelu s Vrhovnim štabom, sa Zelengore i obala Drine i Sutjeske, u zapadnu Bosnu, učestvovala je 2. proleterska brigada. Istakla se u borbama kod Kalinovika, na pruzi Saraje-

vo—Mostar, na sektoru Travnik i Bugojna. Radosavljević se i u tim borbama istakao, a za podvige u napadima na zloglasno ustaško uporište Kupres (avgust 1942) pohvalio ga je Vrhovni komandant NOP i DV Jugoslavije, i time dobio jedno od najvećih priznanja koje je borac tada mogao da dobije.

U borbama koje je 2. proleterska vodila za oslobođenje Mrkonjić—Grada, zbog razbijanja neprijatelja na Manjači i za prvo oslobođenje Jajca, Radosavljević se više puta istakao.

Herojski je poginuo 28. oktobra 1942. godine u napadu na Bosansko Grahovo. Po naredjenju Vrhovnog štaba, 1. i 2. proleterska i 4. krajiška brigada napale su itiljansko-četničke snage na sektoru Grahova. Nekoliko dana vodene su teške borbe. Slomljena je spoljna odbrana grada, ali Grahovo nije zauzeto. U jednom od juriša na neprijateljske snage, koje su se nalazile u grahovskoj bolnici, poginuo je Radiša Radosavljević. Sahrnjen je na obližnjem groblju.

Tako je završio životni put borac koga su drugi voleli i poštovali i želeli da ih u bombaškim akcijama štiti svojim puškomitral-

Ijezom, čovek koji je sanjao da se bori kao partizanski avijatičar.

Narodnim herojem proglašen je 20. decembra 1951. godine. (Če. J.)

RADOSAVLJEVIĆ VERA NADA

Rođena je 22. septembra 1922. godine u Brusniku, kod Negotina, Srbija, u učiteljskoj porodici. Do 1932. godine živela je u selima u okolini Negotina, u kojima je njen otac službovao, i gde je završila osnovnu školu. Gimnaziju je učila u Skoplju i bila vrlo dobar đak. U sedmom razredu postala je aktivist napredne đачke i studentske omladine, i učestvuje u

svim akcijama koje su omladinci vodili. U osamnaestoj godini, 1940. primljena je u SKOJ. Iste godine isključena je, s nekoliko drugarica, iz skopske gimnazije, zbog rasturanja letaka i pisanja parola protiv Kraljevine Jugoslavije. Posle isključenja, vraća se u Negotin, gde je i maturirala, juna 1941. godine.

U Negotinu je nastavila da radi s naprednom srednjoškolskom omladinom. U vreme priprema ustanka i stvaranja NOP odreda, aktivno se uključuje u rad, rasturajući partijsku štampu i letke. Narodnooslobodilački pokret u tom kraju došao je, 1941—1942, u krizu: partijski odredi su razbijeni u nekoliko mahova, a veza s Okružnim komitetom u Zaječaru često prekidana. Vera se nije pokolebala, već je još upornije nastavila svoju političku aktivnost.

Polovinom 1942. godine, ponovo je uspostavljena veza s OK KPJ, pa je njena aktivnost postala još organizovanija. Te, 1942. godine, primljena je za člana KPJ, a u proleće 1943. godine postala je član Sreskog komiteta KPJ

za srez Negotin. Kako je njena politička aktivnost bila otkrivena, postojala je opasnost da je uhapsu, pa je odlukom partijskog rukovodstva, otišla u Timočki odred s još nekoliko drugova i drugarica, među kojima su bili njena majka i brat. U Odredu je zadužena za politički rad u pozadini.

Kao član Sreskog komiteta Partije za negotinski srez, Vera je radila na stvaranju narodnooslobodilačkih odbora i partijskih organizacija u Negotinskoj krajini. Na tom pozadinskom partijskom radu uhvatili su je odredi Srpske državne straže, juna 1943. godine, u selu Trnovcu, kod Zaječara, i predali Gestapu. Pred nemačkim agentima, i pored mučenja, Vera se junački držala i ništa nije priznala, niti ma koga iz organizacije izdala.

Avgusta 1943. Nemci su je, s još desetoricom boraca, streljali u centru Zaječara. Odlazeći na streljanje, Vera je pevala partizanske pesme i hrabrila drugove da se hrabro i dostojanstveno drže.

Narodnim herojem proglašena je 5. jula 1951. godine. (M. And.)

RADOVANOVIĆ Maksima JOVO JOVAŠ

Rođen je 5. avgusta 1915. godine u Tobutu kod Lopara, Tuzla, Bosna i Hercegovina. Potiče iz porodice siromašnih seljaka koji nisu imali uslova da sinu omoguće školovanje. Uz to, Jovo je vrlo rano ostao bez majke, a u petnaestoj godini i bez oca. Da bi se prehranio, morao je da radi kod imućnijih seljaka.

U vrijeme kapitulacije bivše jugoslovenske vojske, Radovanović odlučno odbija da preda oružje. S grupom drugova vraća se kući, ali su ih Nijemci na putu pohvatili i odveli u logor. Rizikujući život, Jovaš bježi i vraća se u zavičaj.

Poziv Komunističke partije na ustanak prihvata s oduševljenjem, i jedan je od učesnika prvih borbenih grupa na Majevici. Kroz lanac oružanih borbi, on se sve više kalil i ubrzo postaje primjer za ugled drugima. Novembra 1942. godine povjeren mu je vrlo delikatan vojnički zadatak: trebalo je da se probije kroz područje zaposjednuto od neprijatelja, i da odnese poštu Glavnom štabu BiH. Jovaš ga izvršava na najbolji način. Zbog izvanredne hrabrosti i spretnosti u borbi, Partija ga prima u svoje redove. U prvom i svim narednim sukobima s četnicima pokazao se kao čvrsti nepokolebljiv borac. Početkom 1942. godine, Jovaš postaje pomoćnik komandira čete čuvenom borcu Veljku Lukiću Kurjaku, u još čuvenijem Udarnom bataljonu, koji je

postao jezgro pri formiranju 6. istočnobosanske brigade.

U bici protiv četnika na Maleševcima, novembra 1942. godine, on se još jednom potvrđuje kao izvanredan borac i komandir. Zatim su slijedile borbe na Busiji, Jelici, Capardama, Kalesiji i mnogim drugim mjestima, u kojima je stalno ispoljavao izuzetnu odvažnost. U borbi na Kalesiji bio je teško ranjen, ali se, poslije djelimičnog izlječenja u partizanskoj bolnici u Šekovićima, obreo ponovo s malom partizanskom grupom, na Majevici. Kroz borbenu aktivnost, njegova grupa ubrzo prerasta u bataljon, koji postiže značajne uspjeh u razbijanju lokalnih četničkih grupacija.

Pri napadu na Tuzlu, Jovaš je ponovo ranjen i vraća se na Majevicu. Tu ga zatiče i VII neprijateljska ofanziva. Poslije ozdravljanja,

imenovan je za komandanta bataljona u 17. majevičkoj brigadi. Avgusta 1944. godine dobio je zadatak da sa svojom jedinicom ispita teško prohodne šume Milan-planine. Na tom putu došao je do oštre borbe, u kojoj je palo mnogo Nijemaca, ali je i Jovaš dobio teške povrede. Poslije bitke na Prijedoru, Jovaš je promijenio više partizanskih bolnica. Teške rane sporo su zarastale. Došao je u Tuzlu kad je bila konačno oslobođena. Poslije završetka rata, bio je oficir JNA, a zatim je otišao u mirovinu, kao težak ratni invalid i zaslužan narodni borac.

Narodnim herojem proglašen je 26. jula 1945. godine. (Zd. An.)

RADOVANOVIĆ Milutina MILIC MLADEN

Rođen je 25. septembra 1920. godine u selu Vinči, kod Topole, Srbija. Posle završene gimnazije, upisao se na Medicinski fakultet u Beogradu, i povezo se s naprednom studentškom omladinom. Učestvovao je u svim akcijama beogradskih studenata protiv režima bivše Jugoslavije.

Posle kapitulacije Jugoslovenske vojske, Milić je jedan od najaktivnijih organizatora ustanka u svom kraju, a već jula 1941. odaziva se pozivu KPJ na opšti ustanak protiv okupatora, i stupa u Prvi šumadijski odred, s kojim učestvuje u svim borbama na teritoriji Šumadije. Nemci su mu, 1941, zapalili kuću i ranili brata, koji je, kao partizan, poginuo kasnije u

Bosni, dok su oca, majku i sestru oterali u logor.

Kada su se partizanske jedinice povukle s teritorije zapadne Srbije i Šumadije u istočnu Bosnu i Sandžak, novembra 1941, Mladen je, po zadatku Partije, ostao na terenu Šumadije — da nastavi borbu. Kao neustrašiv politički radnik, utiče svojim primerom, podižući moral i veru u ponovni dolazak jačih partizanskih snaga u Šumadiju i njeno oslobođenje od okupatora. Probijajući se kroz šumadijska sela, zimi, u veoma teškim uslovima, u vreme kada je neprijatelj svaku pojavu naklonosti prema narodnooslobodilačkom pokretu kažnjavao smrću, Mladen je sklanjao ispred neprijateljskog udara preživjele borce i mnogo dobpino da se sačuva partijski kadar. Već u proljeće 1942. u Šumadiji su ponovo pucale partizanske puške.

Iste godine postao je član OK KPJ i sekretar OK SKOJ-a za Kragujevački okrug (tadašnji OK Arandelovca). Do kraja 1942. i cele 1943. godine neumorno je radio na

stvaranju partijskih, skojevskih i drugih antifašističkih organizacija. Pod njegovim rukovodstvom počeo je da izlazi omladinski list, koji je mobilisao omladinu na borbu protiv okupatora.

Četnici su mu, 1943, ponovo zapalili kuću i zaklali majku, oca i sestru. To je bio još jedan težak udarac za njega, ali je on već bio rešen da i svoj život da za srećniju budućnost svog naroda.

Poginuo je 10. februara 1944. godine, u selu Vrbici, kod Arandelovca, u borbi s pripadnicima Srpske državne straže.

Narodnim herojem proglašen je 5. jula 1951. godine. (M. And.)

RADOVANOVIĆ VLADIMIR

Rođen je 1903. godine u selu Rečicama kod Užica, Srbija. Osnovnu školu završio je u rodnom mestu, a posle je učio stolarski zanat, kojim se bavio uporedo sa zemljoradnjom. Isticao se kao napredan zemljoradnik i svestan radnik, demokratskih i slobodoumnih uvjerenja. Učestvovao je aktivno u svim akcijama i političkim zborovima koje je u njegovom kraju organizovala Komunistička partija Jugoslavije.

Okupacija ga je zatekla u rodnom mestu. Od prvih dana, opredelio se za ustanak i narodnooslobodilački pokret.

U jesen 1941. Radovanović je stupio u Požešku četu Užičkog partizanskog odreda. Nekoliko dana kasnije, postavljen je za desetera. Uškorio je postavljen za komandira voda, s kojim je, u sastavu Požeške čete, učestvovao u svim njenim akcijama: u paljenju opština, razbijanju kvislinške vlasti, uništenju neprijateljskih posada u pojedinim mestima, napadu na pruge, puteve i komunikacije, u oslobođenju mnogih naseljenih mesta u užičkom kraju, Požege (22. septembra 1941. godine), Užica i Kosjerića (24. septembra) i drugih mesta, i u odbrani Užica od četnika, 1941. godine.

Već u prvoj borbi Radovanović se istakao hrabrošću. Redovno se, u svim borbama, odlikovao kao bombaš i puškomitraljezac.

U I neprijateljskoj ofanzivi Radovanović učestvuje sa svojom četom i Odredom u teškom borbama protiv 342. nemačke divizije na Bukovima (kod Baljeva); kod Kosjerića, Ljubovine, Bajine Bašte; na Trešnjici, kod Čajetine i na Zlatiboru, štiteći odstupnicu Vrhovnom štabu, Bolnici i zbegu. Kad se s četom povukao u Sandžak, s dva novosnovana užička bataljona učestvuje u oslobođenju Nove Varoši (4. decembra 1941), napadu na Sjenicu (22. decembra), a potom dva puta (u decembru i januaru) upada u Srbiju.

Prvog marta 1942. godine, sa svojim Užičanima, ulazi u sastav 2. proleterske brigade i učestvuje u svim borbama koje je ona vodila u istočnoj Bosni u II i III neprijateljskoj ofanzivi. Radovanović iz borbe u borbu, iz jurisa u juris, učestvuje kao bombaš i puškomitraljezac. Jurišao je na Tarčin i Pazarić, na Šebešić, Donji Vakuf, Kupres, Mrkonjić-Grad. Borio se u brigadi kad je razbila nemačke kolone na Manjači i oslobodila Jajce. Put ga vodi preko Drvara, Bosanskog Grahova i Krinske krajine, u borbe za Livno. Negde u Bosni, pred pohod proleterskih brigada na Bosansku krajinu, Radovanović je, maja 1942. godine, primljen u KPJ.

U sastavu 1. bataljona 2. proleterske brigade, Radovanović ulazi i u IV neprijateljsku ofanzivu. Uvek je u prvim redovima najhrabri-

jih boraca, koji se neumorno i hrabro tuku s neprijateljem. Često je sam, s puškomitraljezom, sačekivao neprijatelja na bliskom odstojanju.

Trećeg marta 1943. godine, u najžešćoj borbi za ranjenike, na Neretvi, 1. bataljon 2. proleterske brigade došao je u pomoć 1. dalmatinskoj brigadi, da zatvori nemački prodor prema Prozoru. U prvi sumrak napao je Nemce, i potisnuo ih s prvih položaja na Crnom vrhu. Nemcima su tada naneti vrlo teški gubici. Tada je 2. proleterska brigada potpuno razbila nemački bataljon, ali je i sama pretrpela teške gubitke.

U borbi koja se vodila te noći, spasavajući ranjenike, u jednom od mnogih noćnih juriša 1. bataljona, poginuo je i proslavljeni bombaš i puškomitraljezac 2. proleterske brigade, Radovanović Vladimir Vlada.

Narodnim herojem proglašen je 13. marta 1945. godine. (M.And.)

RADOVIĆ Mihaila DARINKA

Rođena je 6. januara 1896. godine u selu Kloka, a udata je u selu Rajkovac, kod Topole, Srbija.

Nikad se nije bavila politikom, niti je pripadala političkim pokretima i organizacijama. Udala se posle I svetskog rata, i do 1942. godine živela je nezapaženo i skromno u svom selu i sa svojom porodicom. Bavila se domaćinstvom i zemljoradnjom, i od toga živela.

Kada je njen suprug Vojislav oteran u zarobnički logor u Nemačku, ostala je sama, nezaštićena, s nejakom decom.

Godine 1942. partizani su, izmučeni potezima, gladu i drugom nedaćom, počeli da navraćaju u njenu kuću, da se okrepe i nahrane, a kasnije i da se ranjeni i bolesni leče, ili odmore. Počela je, prvo, da im daje

pomoć, utočište i zaštitu iz plemenitih, gostoprимljivih, ljudskih pobuda. Kasnije su ona i njene kćeri više saznale o ciljevima za koje se partizani bore, o borbi protiv okupatora i domaćih izdajnika, a za slobodu radnog naroda, o pobjedi nad Nemačkom, posle koje će sigurno doći njihov otac i suprug, i o kojima i pravednijim odnosima koje će partizani stvoriti posle rata, pa su ih počele pomagati iz ubedjenja. Sve to su one više osećale nego što su znale i razumele, ali im je bilo dovoljno da se svesno opredele i s ubedjenjem počnu pomagati NOB. Darinka je, kasnije, organizovala još neke žene u selu da pletu džemper i čarape za partizane, da daju pomoć i na drugi način, skupljanjem novca ili drugačije. Njena kuća je bila uvek sigurno sklonište ranjenim i bolesnim borcima u vreme njihovog lečenja, a Darinka je često, kao kurir, odlazila u susedna sela' odnosila i donosila poruke i razne druge materijale. U njenu kuću su, pored ranjenih i bolesnih, navraćali i partizanski kuriri, ista-

knuti rukovodioci i organizatori NOB u Srbiji.

Pošto su četnici izvesno vreme ovladali njenim krajem i okolnim selima, a nešto su saznali, ili posumnjali, o njevoj aktivnosti i aktivnosti njenih kćeri, kao i to da izdjavaju i leče bolesne i ranjene partizane, iznenađeno su, u noći 23. maja 1943. godine, upali u njenu kuću i izvršili pretres. Pretresom nisu otkrili ništa sumnjivo. Te noći, u zemunici se skrio ranjeni partizan. Četnici su tražili od Darinke i njenih kćeri da otkriju zemunicu i ranjenog partizana. One su, sve tri, odricale da zemunica i ranjeni partizan uopšte postoje. Četnici su ih vezali i odveli u crkveno dvorište, gde su ih tukli i tražili da kažu gde je zemunica, gde je ranjenik i ko iz sela saraduje s partizanima. One su poricale da ma šta o tome znaju. Počeli su da muče najmlađu kćer, četrnaestogodišnju Stanku, tražeći od nje i Darinke priznanje, i preteći da će je zaklati. One su ćutale. Svirepi zločinci su, pred očima majke i starije sestre, zaklali malu Stanku, koja se vrišteći branila. Ostala je mrtva, isečenih članova. Pošto su preživele majka i kćerka odbijale da priznaju saradnju s partizanima, četnici su počeli da kolju stariju kćer, Radmilu. I dvadesetogodišnja Radmila je, prerezanog grla, pala pred noge nemoćne, vezane majke. Darinka je i dalje ćutala. Podivljali četnički zločinci zaklali su, na kraju, i nju, ali ništa nisu saznali ni od ove hrabre seljanke, ni od njenih junačkih kćeri.

Ovaj jedinstven i potresan primer hrabrosti, junaštva, neustrašivosti, nesalomljivosti i krajnjeg samoodricanja inspirisao je i nadahnio mnoge umetnike da raznim izražajnim formama, u slavu najvećeg i najplemenitijeg dela Darinke i njenih kćeri i njihovog rodoljublja, stvore umetnička dela i opekoveče njihove primere.

Narodnim herojem proglašena je 9. oktobra 1953. godine. (M.And.)

RADOVIĆ Arsa GOJKO

Rođen je 15. avgusta 1911. u Podgorici, Crna Gora. Briački radnik. Potiče iz siromašne radničke porodice. Rano počinje da zarađuje, radeći kao briački radnik u privatnoj briačkoj radnji. Od rane mladosti se opredijelio za napredni radnički pokret. Pripadao je URS-ovim sindikatima, i kao predsednik podružnice briačkih radnika izabran je za člana Međustrukovnog odbora u Podgorici.

Početak rata 1941. zatekao ga je u borbi protiv okupatora na albanskom frontu. Od početka trinaestojulskog ustanka nalazi se u prvim borbenim redovima. Učestvovao je u

borbama za Pljevlja i u drugim bitkama koje su u to vrijeme vođene. Prvo je bio u Zetском odredu, a zatim u 2. četi 4. bataljona 5. proleterske crnogorske brigade. Član Partije postao je 1942. Kao borac, vojni stariješina i partijski rukovodilac u jedinicama NOB, bio je neustrašiv i služio za primjer hrabrosti i umješnosti. Kada je 5. proleterska crnogorska brigada stigla u Bosnu, bataljon u kojem se on nalazio vodio je borbe oko Bugojna i po Zijamet. Potrebno je bilo da se zauzme uporište „rudnik uglja“, koje je neprijatelj bio jako utvrdio. Za noćni napad traženi su bombaši-dobrovoljci. Radović se prvi javio, i na čelu grupe bombaša primakao ustašama i zasuo ih bombama. Među neprijateljem nastala je panika, bataljon je pošao u juris i uništio uporište. Radović je ispoljio hrabrost kao pripadnik 2. čete, i u zasjedi blizu sela Venac.

kada je ova četa sačekala neprijateljsku kolonu na desetak metara i onda, na signal koji je on dao, otvorila vatru. Zahvaljujući, dobrim djelom, njegovom junaštvu i hladnokrvnosti, neprijateljska kolona je bila potpuno razbijena.

Zajedno s Markom Đurovićem i Lukom Vučinićem, učestvovao je u organizovanju akcija na planini Čemernici i u okolini Skender-Vakufa, u kojima su četnici bili gotovo uništeni.

Kao komandir voda 2. čete 4. bataljona 5. proleterske crnogorske brigade, prilikom napada na Prozor, u IV ofanzivi, zbog smjelih akcija bio je, zajedno s vodom, poslije zauzimanja grada, pohvaljen od Save Kovačevića, komandanta ove operacije.

U borbi kod sela Idbar (konjički srez), 4. bataljon, u kojem se nalazio i Radović, dobio je zadatak da omogućiti prebacivanje partizanskih bolnica preko Prenja ka Boračkom jezeru. Zahvaljujući velikoj hrabrosti 3. čete, i

posebno Radovičevog vođa, bataljon je odbio 12 zastopnih njemačkih juriša. Radović je u ovoj akciji pokazao najveće junaštvo. U ovim borbama bio je ranjen. Za pokazano junaštvo, pohaivalo ga je predstavnik Vrhovnog štaba.

Prilikom borbi na Planu (Hercegovina), kada su jedinice 4. bataljona, poslije napada, morale da se povlače, po odluci komande bataljona, ostavljen je s još nekim puškomitraljejskim u zaštitnici. Vođeci borbu s neprijateljem, čak i na nekoliko koraka, junaci se držao. U ovoj borbi ponovo je bio teško ranjen, ostao je bez oka. U protivnapadu, bataljon mu je pomogao da se izvuče i spasi. Zatim se borio u redovima 6. divizije KNOJ-a, i iz rata izašao s činom majora.

Poslije rata, radio je u Ministarstvu, odnosno Sekretarijatu za unutrašnje poslove Crne Gore, sve do penzionisanja 1964. Radović je iznenada umro, 20. jula 1971. godine.

Nosilac je Partizanske spomenice 1941. i više odlikovanja.

Narodnim herojem proglašen je 27. novembra 1953. godine. (B.Ma.)

RADULOVIĆ Nikola JOVAN JOVO

Rođen je 21. septembra 1903. godine u Baru, Crna Gora, u radničkoj porodici. Obučarski radnik.

Jovanov otac, koji je radio kao nadničar po Primorju i u Podgorici, naselio se u Rijeci Crnojevića, gde se zaposlio kao mlinski radnik u „Obodu“. Jovan je tu, u Rijeci Crnojevića, odrastao i završio osnovnu školu. Posle toga, u Cetinju, izvesno vreme radi kod privatnog mesara i uči mesarski zanat. Ali, posle završetka ovog zanata, opredelio se za drugi posao — da radi kao obučar, najpre na Cetinju, zatim u Virpazaru, i na kraju u Rijeci Crnojevića. Kad nije radio kod privatnika, radio je sam. Nikad nije imao materijalnih uslova da otvori privatnu radnju, pa se sav njegov rad svodio na opravku obuče. To je bila borba za život, kao, uostalom, i hiljada drugih obespravljenih radnika tada. Takav život i druženje s naprednim radnicima rano su ga vezali za radnički pokret.

Posle više godina rada na izvršavanju zadataka KPJ, godine 1931. primljen je za njenog člana. Kao aktivist, učestvuje u štrajkovima i demonstracijama, a radi i na omasovljavanju KPJ. Bio je posebno aktivan u godinama borbe za stvaranje Narodnog fronta od 1934. do 1941. godine i odbrani zemlje od fašizma. Zbog toga je bio često hapšen, maltretiran i proganjan. Poslednje godine uoči II svetskog rata morao se redovno javljati Komandi žan-

darmerijske stanice. Posebno se istakao u Beivederskim događajima, 1936. godine. U ovoj poznatoj akciji kretao se na čelu povorke, koja je, kada ih je žandarmerija napala, goloruka jurišala na bajonete.

Aktivno učestvuje u pripremanju ustanka crnogorskog naroda protiv okupatora i domaćih izdajnika, i jedan je od neposrednih organizatora trinaestojulskog ustanka u Crnojevići Rijeci. Trinaestog jula 1941. godine učestvuje u borbama protiv Italijana na Riječkom gradu. Kada su Italijani zatražili pregovore zbog predaje, bio je određen da pregovara s njima. Italijani su zloupotrebili prethodni sporazum o pregovorima i uhapsili partizanske predstavnike. Jovo je ubrzo uspeo da pobjegne iz ovog zarobljeništva.

Osobito je zapaženo njegovo junaštvo u borbi za Pljeviču. Kada je osnovana 1. proleterska stanica, radio je u Ministarstvu, odnosno Sekretarijatu za unutrašnje poslove Crne Gore, sve do penzionisanja 1964. Radović je iznenada umro, 20. jula 1971. godine.

armerijske stanice. Posebno se istakao u Beivederskim događajima, 1936. godine. U ovoj poznatoj akciji kretao se na čelu povorke, koja je, kada ih je žandarmerija napala, goloruka jurišala na bajonete. Aktivno učestvuje u pripremanju ustanka crnogorskog naroda protiv okupatora i domaćih izdajnika, i jedan je od neposrednih organizatora trinaestojulskog ustanka u Crnojevići Rijeci. Trinaestog jula 1941. godine učestvuje u borbama protiv Italijana na Riječkom gradu. Kada su Italijani zatražili pregovore zbog predaje, bio je određen da pregovara s njima. Italijani su zloupotrebili prethodni sporazum o pregovorima i uhapsili partizanske predstavnike. Jovo je ubrzo uspeo da pobjegne iz ovog zarobljeništva. Osobito je zapaženo njegovo junaštvo u borbi za Pljeviču. Kada je osnovana 1. proleterska stanica, radio je u Ministarstvu, odnosno Sekretarijatu za unutrašnje poslove Crne Gore, sve do penzionisanja 1964. Radović je iznenada umro, 20. jula 1971. godine.

Kasnije, kao stariji i oprobani komunist i poznati borac, Jovo postaje komandir 1. čete 1. bataljona 1. proleterske. Dolaze nove borbe, marševi, novi zadaci.

Njegova poslednja borba bila je, istovremeno, i jedna od najpoznatijih borbi u V olanzivi. Zbog zaštite Centralne bolnice, koja

je bila stalno ugrožena (a delom i zarobljena) od nemačko-ustaško-domobranskih snaga, i zbog preduzimanja drugih poduhvata, sa sektora Mojkovac—Bijelo Polje 1. proleterska prebačena je na front kod Čelebića. Brigada je, zajedno sa snagama Drinske operativne grupe, zaštitila Bolnicu. Njen protivnapad deklasirao je 13. domobransku pukovnicu. U toj borbi, 21. maja 1943, na Zlatnom Boru blizu Foče, poginuo je Jovo Radulović.

Od starijih komunista moglo se uvek dosta novoga čuti i naučiti. Vajta reči da je malo ko davao značaj ličnom primeru i vaspitanju mladih kao Jovo Radulović. Njegov život bio je u pravom smislu proleterski — njegove reči i dela su se poklapali. U svaki posao i zadatak, u svaku svoju dužnost unosi je sve snage. O sebi nikada nije govorio. Svaki trenutak je koristio da mladima pomogne. Svojom pravičnošću, neposrednošću i interesovanjem za svaki problem koji se pojavljivao, već pri prvom susretu osvaja je simpatije svakog prvog borca i komunistu.

Narodnim herojem proglašen je 27. novembra 1953. godine. (Šp.L.)

RADULOVIĆ Gaja MILOSAV

Rođen je 1915. u Novom Selu, Danilovgrad, Crna Gora, u siromašnoj seljačkoj porodici. Poslije završene osnovne škole, bavio se zemljoradnjom. Kao vrlo mlad pristupio je radničkom pokretu, ističući se revolucionarnom aktivnošću, naročito u godinama uoči aprilskog rata 1941. godine. Početkom te godine, postao je i član KPJ.

Poslije aprilskog rata i kapitulacije jugoslovenske vojske, radio je intenzivno na pripremanja za ustanak. Jedan je od glavnih organizatora ustanka u svom kraju. U toku julske ustanka izabran je za političkog rukovodioca Spušskog ustaničkog bataljona i istakao se u borbama prilikom oslobođenja Spuža i na Veljem brdu. Kao istaknut partijsko-politički radnik, septembra 1941, na mjesnoj partijskoj konferenciji, izabran je za člana MK KPJ Danilovgrad, a dva meseca kasnije za zamjenika političkog komesara Komansko-zagaračkog bataljona, koji je u to vrijeme bio u sastavu odreda „Bijeli Pavle“, a od početka marta 1942. u sastavu Lovčenskog odreda. Štab ovog bataljona nije bio u kompletnom sastavu, a od početka marta 1942. imao je samo dva člana. Kao zamjenik političkog komesara bataljona, Milosav je ulagao veliki napor da se što manje osjeti nedostatak rukovođedećeg kadra, u čemu je imao dosta uspjeha. Njegova borbenost, postojanost i beskompromisan stav prema neprijateljima

RADULOVIĆ Đure NIKOLA KOJO

Rođen je 15. marta 1915. godine u selu Božićima kod Bosanske Dubice, Bosna i Hercegovina, u siromašnoj zemljoradničkoj porodici.

Do 1931. godine radio je kao zemljoradnik, a tada se zaposlio kao šumarski radnik u pilani „Našička“, u Gornjim Podgrađcima, pod Kozarom, gde je ostao do jula 1941. godine.

Učestvovao je u prvim ustaničkim akcijama oko Dubice, u napadu na žandarmerijsku stanicu u selu Draksenić, i u napadu na Podgrađe. Kao poznavalac mesta i svih pogona pilane, Kojo se istakao među bombašima u slamanju otpora neprijatelja, izvlačenju zaplenjenog materijala i paljenju skladišta grade pripremljene za transport.

Hrabrost je Kojo ispoljio i u borbi za Mrakovicu i Turjak, u osvajanju Kozarca, januara 1942, i u borbama s ustaškom crnom legijom. Tih dana primljen je u Komunističku partiju Jugoslavije.

Krajem marta 1942, kada je od boraca 2. krajiškog odreda formiran Udarni bataljon za borbu protiv četnika, u jednu od njegovih četa došao je i Kojo Radulović. Kao borac, isticao se u borbama bataljona s četnicima u centralnoj Bosni. Posle dva i po meseca gotovo neprestanih borbi, Udarni bataljon se vratio na stari teren, upravo u trenutku kada je na snage 2. krajiškog odreda, juna 1942, počinjala velika neprijateljska ofanziva. Udarni i 1. bataljon samliei su neprijatelja na svom pravcu kretanja, probili obruč i izveli oko 15 hiljada ljudi, žena i dece iz kozarskog zbeaga. U borbama koje su trajale celog jula 1942, Kojo je bio prvo desetar, a zatim vodnik 2. čete udarnog bataljona.

Kao borac 5. kozarske brigade, Kojo je učesnik u borbama na Bihaću i Bosanskoj Krupi, na bunkerima od Novog do Ljubije, i u neprijateljskoj ofanzivi na Grmeču. Našao se i u grupi sa 17 boraca 4. bataljona 5. kozarske brigade, koja je, u zoru 25. aprila 1943. godine, upala u Prijedor, ubila 12 stražara ustaškog logora „Ciglena“, i oslobodila 120 zatvorenika doteranih s Kozare, koje su ustaše pripremale za transport u Nemačku i jasenovački logor.

Na smotri 5. kozarske brigade, koja je 1. maja 1943. održana u Moštanicu pod Kozarom, Kojo je postavljen za komandira 3. čete 4. bataljona, a nešto kasnije za zamenika komandanta istog bataljona. Ličnim primerima hrabrosti predvodio je svoje borce u mnogim borbama u centralnoj Bosni — u oslobođenju Prnjavora i Tešaja, Teslića i Dervente, Srpa i Ljivčanskog Razboja. A maja 1943, kada je 5. brigada krenula u ističnu Bosnu i Srbiju, Kojo je ostao u centralnoj Bosni kao komandant

partizanskog odreda na Motajici, s kojim je izvojevao značajne pobeđe, naročito u vreme druge banjalučke operacije, kada je zatvarao pravac od Dervente prema Banja Luci.

U borbi s Čerkezima, na Vučjaku, ostao je s puškomitraljezom na položaju i štito povlačenje boraca, iako je i sam bio ranjen.

Jedna od najvećih akcija Koje Radulovića bila je, svakako, ona koju je izveo 11. novembra 1946. godine, u prisoju planine Čemernice, kada je prvo otkrio, a onda, vešto postavljenoj zamkom, uhvatio i priveo narodnom sudu Radu Radića, jednog od najistaknutijih četničkih vođa u centralnoj Bosni.

Iako demobilisan iz 53. divizije, zbog narušenog zdravlja, Kojo je posle rata bio jedan od najaktivnijih društveno-političkih radnika Bosanske Dubice i Knežpolja. I danas je takav, kao predsednik Opštinske boračke organizacije ustaničkog Knežpolja, i kao član Republičkog odbora SUBNOR-a Bosne i Hercegovine.

Narodnim herojem proglašen je 24. jula 1953. godine. (D. Lu.)

RADULOVIĆ Krsta RADULE RUSO

Rođen je 1919. godine u Podgorici, Crna Gora, u radničkoj porodici. U rodnom gradu završio je osnovnu školu i štamparski zanat. Od rane mladosti opredijelio se za revolucionarni radnički pokret. Član SKOJ-a postao je 1935. godine, kao mladić od 16 godina. Aktivno i organizovano je radio u URS-ovim sindikatima i učestvovao u štrajkovima, demonstracijama i drugim akcijama koje su, uoči rata, Partija i sindikat organizovali i vodili u Podgorici. Kao grafički radnik, angažovao se u štampanju i rasturanju ilegalnog partizanskog materijala.

NOB posebno dolaze do izražaja u proljećnim danima 1942. godine, kada četničke i ostale kontrarevolucionarne snage počinju otvorenu saradnju s okupatorom i nastoje da, građanskim ratom, onemoguće NOB i revolucionarni proces koji je njom započeo. Tako se istakao u borbama u Zagarču, Cucama, kod Grahova i drugih mjesta, vođenim na pravcu povlačenja partizanskih snaga ka Bosni.

Krajem maja 1942. vraćen je iz rejona Grahova na okupiranu teritoriju sreza četinskog, sa zadatkom da, kao ilegalac, u neprijateljskoj pozadini radi na jačanju pozicija NOP. Kao ilegalac, boravio je pretežno na teritoriji Komana, Bandića, Zagarča, Novog Sela, Kosovog Luga i Zagrede, radeći na obnavljanju partijske organizacije na tom terenu u svojstvu člana Međuopštinskog partijskog biroa, formiranog sredinom 1942. godine. U tom radu pokazao je puno snalažljivosti, što je doprinijelo njegovoj afirmaciji i ugledu među pristalicama i aktivistima NOP. Neprijatelj je nastojao da mu uđe u trag i da ga ubije. To mu je i uspjelo, 5. januara 1943. Toga dana opkolio ga je četnički bataljon u jednoj kući pod Siljavicom, i pozvao da se preda. Zajedno s jednim drugom, iskočio je iz kuće u namjeri da dà otpor i onemogući neprijatelju da ih zarobi. Međutim, pao je pogođen kuršumima ispred samih kućnih vrata, a njegov drug nekoliko metara dalje. O pogibiji dvojice ilegalaca pod Siljavicom narod je ubrzo ispevao pjesmu, ođajući im i tako dužnu poštu i priznanje.

Narodnim herojem proglašen je 27. novembra 1953. godine. (D. Vu.)

Poslije apriskog rata 1941. godine i okupacije zemlje, uključio se aktivno u pripreme koje je Partija vršila za ustanak. Kada je izbio trinaestojulski ustanak u Crnoj Gori, izišao je iz Podgorice i angažovao se u dивerzantskim akcijama koje su ustanici izvodili na komunikacijama u okolini Podgorice, kao i u borbama protiv okupatora, ističući se izuzetnom hrabrošću, odlučnošću i snalažljivošću. U tim danima primljen je i u članstvo KPJ.

Poslije julske ustanka, način borbe nešto se izmijenio. Osjetila se potreba za jačanjem ilegalnog punkta NOP u Podgorici i za održavanjem redovne veze s njim. Kao neustrašiv i vjšan borac, Radulović je određen da održava tu vezu, pa je nekoliko puta sa slobodne teritorije odlazio u Podgoricu, uspješno izvršavajući zadatke. Međutim, jednom su ga Italijani uhvatili i zatvorili, ali je, poslije saslušavanja i fizičkog i psihičkog mučenja, uspio da pobjegne i da se ponovo nađe na slobodnoj teritoriji. Okupator je preduzeo sve mjere da ga pronađe, no bez uspjeha. Kad nisu uspjeli da ga ponovo uhvate, Italijani su uhapsili i internirali njegove roditelje i sestru.

U drugoj polovini novembra 1941. godine je, kao borac Zetskog bataljona Crnogorskog NOP odreda za operacije u Sandžaku, otputovao u Sandžak, i 1. decembra iste godine učestvovao u poznatoj pljevaljskoj bici. Poslije te bitke, ostao je u Sandžaku, i u Rudom prisustvovao formiranju 1. proleterske brigade, a zatim je, kao borac Zetsko-podgoričke čete, ušao u sastav 1. crnogorskog kombinovanog bataljona Crnogorsko-sandžackog NOP odreda, u kome je ostao sve do početka marta 1942. godine, kada je ovaj odred rasformiran. Istakao se u svim borbama njegove jedinice u Sandžaku, a naročito u borbi protiv četnika Pavla Đurišića na planini Lisi, 3. i 4. februara 1942. godine.

Poslije povratka iz Sandžaka, angažovao

se u borbama protiv okupatora i njegovih saradnika. To je bilo u trenutku kada je četnički pokret u Crnoj Gori uhvatio širok mah i kada su se partizanske sange pod pritiskom nadmoćnijeg neprijatelja, povlačile ka crnogorsko-hercegovačkoj granici, a odatle, sredinom 1942. godine, izvršile pohod u Bosansku krajinu, gdje su se u novoj sredini široko razvila operativna dјejstva. Radulović je, početkom juna 1942. godine, iz Pive vraćen u pozadinu na ilegalni rad za NOP. Kratko vrijeme zadržao se u Piperima, a onda je pošao u Komane, rodno mjesto svog oca, računajući da će se tamo povezati s ilegalcima i stvoriti uslove za život i rad. Ali, nije tako bilo. Već poslije nekoliko dana, četnici su mu ušli u trag. Jednog dana, krajem juna ili početkom jula 1942. godine, opkolili su ga četnici koji su zapucali na njega i pozvali da se preda. Ruso je odgovorio vatrom i nastavio da se bori protiv četnika do posljednjeg metka. Na kraju, da ne bi živ pao u ruke neprijatelja, aktivirao je bombu, i tako junački poginuo.

Narodnim herojem Jugoslavije proglašen je 10. jula 1953. godine. (B. Muj.)

RADULOVIĆ Veljko VELJKO MUJO

Rođen je 10. aprila 1915. godine u Milojevićima, Nikšić, Crna Gora, u siromašnoj seljačkoj porodici. Zemljoradnik.

Kada je pješačka partijska organizacija okupljala naprednu omladinu, primljen je u SKOJ 1939. godine, a samo godinu kasnije i u KPJ. Bio je jedan od učesnika protestnih demonstracija koje je KPJ organizovala u Nikšiću u periodu početka fašizacije zemlje, poslije dolaska Milana Stojadinovića na vlast.

Pješački komunisti su organizovano radili na pripremanju oružanog ustanka. Oni su, prvi u nikšićkom kraju, počeli dивerzantske akcije i stupili u borbu protiv okupatora na komunikaciji Danilovgrad—Nikšić. Jedan od učesnika tih prvih akcija bio je i Veljko, kao i cijela njegova uža porodica.

Krajem 1941. godine, postavljen je za političkog komesara Donjopješačke čete. Ova jedinica je vodila česte borbe protiv italijanskih okupatora, koji se iz danilovgradskog garnizona uporno nastojali da prodru u opkoljeni garnizon u Nikšiću i deblokiraju ga.

Marta 1942. godine, postao je politički komesar kombinovanog udarnog bataljona Nikšićkog NOP odreda. U ovoj jedinici istakao se u borbama kod Obadovog brijega, zatim na Lupoglavu u Lastvi Čevskoj, kod Stubice, u Trepćima, i na drugim mjestima. Prilikom odstupanja partizanskih snaga u pravcu Bo-

sne, krajem maja 1942. godine, više puta je ispoljio junaštvo i pokazao smisao za iznenađenje protivnika. Tako, na primjer, njegovom inicijativom i zaslugom bio je spasen od zarobljavanja zbjeg pješačkih porodica koji su četnici opkolili. Drugom prilikom je, kod Stube (Pješivci), uspio da oslobodi grupu partizana, koje su četnici prethodno iznenadili i zarobili.

Po zadatku OK KPJ za Nikšić, bio je ostavljen da ilegalno radi na okupiranju teritoriji. Vrijedno je politički radio. Za pozadincima su bile organizovane stalne potjere velikih razmjera, i pretresi terena. Poslije više neuspjelih pokušaja da ga uhvate, četnicima je, 6. novembra 1942. godine, najzad pošlo za rukom da ovog neustrašivog komunistu jakim snagama opkole kod Oranog Dola (Pješivci). Namjera četnika je bila da ga živog uhvate, pa su ga pozvali na predaju. No, Veljko je dobro znao šta oni namjeravaju, pa je tu ponudu s prezrenjem odbio i odgovorio im kuršumima. Borio se do posljednjeg metka i hrabro izgubio život.

U NOB su mu poginula još tri brata. Rijetki su primjeri da iz jedne kuće bude šest nosilaca Partizanske spomenice. U takve porodice ponikao je ovaj svijetli lik naše revolucije.

Narodnim herojem proglašen je 13. jula 1953. godine. (G. Kil.)

RADUSINOVIĆ Petra MITAR

Rođen je 21. oktobra 1912. godine u Sruži, Danilovgrad, Crna Gora, u siromašnoj seljačkoj porodici. Član je KPJ od 1932. godine. Još dok je bio dijete, njegova porodica se preselila u selo Dubovik, kod Peći. Osnovnu školu i gimnaziju završio je u Peći. Već kao učenik prišao je naprednom radničkom pokre-

tu, gdje je odmah bio veoma zapažen. Zbog aktivnog rada među omladinom, često je dolazio u sukob s čuvarima buržoaskog poretka, a iz četvrtog razreda gimnazije je isključen. Siromaštvo i druge nedaće tjerale su ga da radi mnoge teške poslove. Bio je nadničar kod imućnih seljaka, radnik na putevima.

Vjeran svojim idejama, učestvovao je u mnogim akcijama protiv ondašnjeg režima, zbog čega je više puta zatvaran i osuđivan. Još 1934. godine formirao je, u svom Duboviku, prvu partijsku ćeliju. Zbog aktivnog rada na širenju pokreta u Metohiji, već 1935. godine bio je uhapšen i osuđen na 18 mjeseci zatvora. Godine 1937. pošao je da se priključi borbama internacionalnih brigada u Španiji, ali

je, kod Petrovca na moru, uhapšen i odveden u zatvor.

Poslije demonstracija u Peći, 1940. godine, ponovo je u rukama policije, ali ovoga puta u, po zlu poznatoj, beogradskoj Glavnjaci, a zatim u zatvorima na Adi Ciganliji, u Požarevcu, Pančevu i u drugim mračnijim zemljama. Iz svih okršaja s režimom izlazio je još jači i sigurniji u sebi i u ideju kojoj je posvetio život.

Kapitulacija bivše Jugoslavije zatekla ga je u Peći. Tada je bio član Sreskog komiteta KPJ. Veoma je aktivan u pripremama za oružanu borbu, u organizovanju narodnooslobodilačkog pokreta u Peći i okolini. Zajedno s njim, u redovima NOP-a aktivno je učestvovala i cijela njegova porodica.

U uslovima najtežeg ilegalnog rada u toku 1942. godine, rukovodio je radom Sreskog komiteta KPJ, organizujući mnoge akcije protiv okupatora i domaćih izdajnika u Kosovu i Metohiji.

Izvisno vrijeme 1942. godine proveo je u Đakovici, gdje je radio na organizovanju i umnožavanju ilegalnog propagandnog materijala. Iste godine, po zadatku Partije, prebacio

se u Crnu Goru, da bi uspostavio vezu s Pokrajinskim komitetom KPJ za Crnu Goru. Uprkos svim teškoćama i stalnim italijanskim stražama i patrolama, ovaj zadatak je uspješno izvršio.

Početkom 1943. godine, uhapšen je i interniran u logor „Portomano“, kod Drača, u Albaniji. Ni tamo nije prekidao revolucionarni rad. Uprkos svim teškoćama, radio je na organizovanju ilegalnih odbora uspostavljanju veza i organizovanju bjekstva iz logora. Kada je kapitulirala Kraljevina Italija, pobjegao je s borbama narodnooslobodilačkog pokreta. Tada je pošao u partizane, i sve do oslobođenja bio je u jedinicama NOVJ na raznim političkim dužnostima.

Učestvovao je u mnogim okršajima protiv Nijemaca, Bugara, balista i drugih domaćih izdajnika. Naročito se isticao u borbama na Bukoviku, gdje je svojom hrabrošću umnogome doprinio da se balističkim bandama onemogući da prodru i razdvoje dva partizanska bataljona, koji su uskim stazama nadirali ka njemačkim položajima. Hrabro se ponio i u borbama na Izvoru, kod Velesa, gdje je bombama štito odstupnicu svom bataljonu. Ostao je iza jedinice, i iz neposredne blizine tukao neprijatelja, nanoseći mu velike gubitke.

U borbama s bugarskim jedinicama na Turskom Ridu napravio je pravi herojski podvig. Tada je s grupom boraca zašao iza leđa okupatora, iznenada ga zasuo vatrom, i tako onemogućio pripremljeni napad na naše jedinice. Svoje junaštvo je pokazao i kod Nikodima, kada je s grupom partizana uništio bugarsku zasedu, i time omogućio izvlačenje cijele Makedonsko-kosovske brigade, koju su opkolile bugarske jedinice. Bio je istinski borac, veoma vješt rukovodilac i istaknuti politički radnik. U toku rata, Partija mu je povjeravala mnoge odgovorne dužnosti. Bio je zamjenik komesara 1. makedonsko-kosovske brigade, zatim komesar 1. kosovsko-metohijske brigade, politički komesar Korpusa marodne odbrane Jugoslavije za Kosovo i Metohiju, i na mnogim drugim dužnostima. Umro je 23. januara 1975. godine.

Narodnim herojem proglašen je 9. oktobra 1953. godine. (Sl. V.)

RAIČEVIĆ ili VLADIMIR VLADO

Rođen je 5. novembra 1922. u Tološima, Podgorica, Crna Gora. Počeo je oficirske porodice. Do 1941. učenik gimnazije. Otac mu je bio oficir crnogorske vojske, a kasnije i jugoslovenske, sa službom u pograničnim

jedinicama, i 1929. preselio se, s porodicom, u Peć. Naprednom omladinskom pokretu Raičević je pristupio još kao gimnazijalac, i u petnaestoj godini postaje član SKOJ-a, a član KPJ u osamnaestoj. Učestvovao je u demonstracijama u Peći, 11. maja 1940, i tada spasio ranjenog druga Petra Radovića, otevlji ga od žandarma.

Neposredno pred ustanak 1941, našao se u rodnom mjestu, gdje se povezuje s članovima Partije zbog organizovanja i pripremanja predstojeće borbe protiv okupatora. Ubrzo se vratio u Peć, zbog zadataka koji su ga tamo čekali. U NOP učestvuje od 1941. Prvo stupa u odred „Filip Strugar“, gdje se borio u grupi diverzanta. Ubrzo ga otkriva fašistička polici-

ja, i preko špijuna hapsi. Nikakvim mučenjem nisu uspjeli dobiti ni jedno obavještenje od Raičevića. Poslije kratkog vremena, pobjegao je iz zatvora. Nastaje vrijeme njegovog najtežeg ilegalnog rada. Neprijatelj uspijeva da ga, krajem 1941, ponovo uhvati. Poslije mučenja, bio je interniran u logor „Porto Komano“, kod Drača, u Albaniji. U logoru je, zbog fizičkog obračuna s jednim špijunom — provokatorom, bio podvrgnut najtežim mukama. Poslije kapitulacije Italije 1943. godine Raičević je iz logora pošao u partizane, i stupio u 1. makedonsko-kosovsku udarnu brigadu, prvo kao desetar, a zatim kao komesar čete u bataljonu „Boro Vukmirović“, i kao član štaba ove brigade.

Hrabrost je pokazao u svim borbama koje je vodila ova brigada. Naročito se istakao u borbi na Klenovcu, 1. oktobra 1943, kada je, jurišući na neprijateljsku kasarnu kroz mnoštvo kuršuma, ranjen upao među Nijemce i, zajedno sa svojim drugovima, zarobio njemačkog komandanta i nekoliko vojnika. U borbama na Mrežičkom, pošto je bacio bombe, uskočio je u bugarski rov i razoružao Bugare, a na Turskom Ridu upao je u bugarsku

graničnu karaulu, i takođe razoručao izvjestan broj vojnika.

U borbi u Fustanima, u Egejskoj Makedoniji, u noći između 6. i 7. januara 1944. bataljon „Boro Vukmirović“ 1. makedonsko-kosovske brigade s cijelom jedinicom napao je njemački garnizon. Njemačku kasarnu, smještenu u školi, trebalo je uništiti bombama. Traženi su bombaši-dobrovoljci. Među onima koji su se javili bio je i Raičević. Pošto je pobila veliki broj Nijemaca, brigada je osvojila školu. U ovoj borbi Raičević je bio teško ranjen, a zatim uhvaćen od Nijemaca i Bugara. Mučedi ga, tražili su da prizna gdje se nalazi brigada i ko su njeni rukovodioci, ali on, izmučen, odgovara: „Ja sam borac, ja sam komunisti iz malog sela pored Podgorice, nemam šta da vam kažem. Jedino vam dajem moj život, a mene će drugi osvetiti“. Razbiješniji Nijemci i Bošnjaci, izmučeni i još živa, bacaju ga u iskopanu jamu i živog zatrpavaju, 7. januara 1944. godine.

Narodnim herojem proglašen je 9. oktobra 1953. godine. (B. Ma.)

RAKIĆ Miloša DRAGAN

Rođen je 10. oktobra 1914. u Širokoj Kuli, Gospić, Hrvatska. Rastao je u siromašnoj seoskoj porodici. U selu je završio osnovnu školu. Oca, koji je otišao u pečalbu u Ameriku, nije ni znao, pa se morao brinuti o izdržavanju porodice. Kao rezervnog podnarednika, aprilski rat ga je zatekao u Bačkoj, na izradi utvrđenja. Nije dozvolio da ode u zarobljeništvo, već se probio u Liku. Tu ga ustaše hvataju, ali uspeva da pobjegne, vezanih ruku.

Poziv KPJ za oružanu borbu je, bez kolebanja, prihvatio: aktivno se uključio u rad na pripremama za oružanu borbu u Širokoj Kuli. Prikupila oružje i organizuje seljane, okupljajući ih oko programa KPJ. Jula 1941. postao je član KPJ. Prvi ustanički metak na ustaše u Širokoj Kuli ispaljen je iz njegove puške. U oružanim akcijama u selu ističe se hrabrošću i odlučnošću. I kad je u selu formirana ustanička Kulska četa, u sastavu 2. bataljona 1. ličkog NOP odreda „Veleit“, Dragan je izabran za jednog od komandira vodova te čete. Ubrzo je postao i komandir čete, koja je, uproleće 1942, ušla u sastav bataljona „Ognjen Prica“. Naravno, čito se istakao kao neustrašiv borac u borbama 23. i 24. januara 1942. na Ljubovu, kada je 2. bataljon 1. ličkog odreda „Veleit“ sprečio prodor jakim italijanskim snagama od Gospića preko Ljubova ka opkoljenoj Korenici; tada su italijanske snage imale 400 poginulih, ranjenih i zarobljenih vojnika, izgubile 4 topa, 2 tenka i drugu opremu.

Kao iskusnan borac, Dragan je 1. juna 1942. postavljen za komandanta bataljona „Milo Radaković“. Pod njegovom komandom, bataljon je postigao značajne uspehe u borbama oko Udbine, u napadu na Široku Kulu, u borbi u Divoselu, a naročito smelim upadom u Žabicu, 6/7. avgusta 1942, nadomak jakog italijanskog i ustaškog garnizona u Gospiću. U sastavu 2. ličke brigade, Dragan komanduje bataljonom u napadu na Udbinu i borbama u Kosinju i Pazaršiću. Na Kordunu, kod Perjasiće, 17. oktobra 1942, s bataljonom zaustavlja i s čela napada kolonu italijanskog puka, ojačanog s 8 tenkova, i odlučujuće doprinosi razbijanju puka. Sedam dana kasnije, Dragan je veštiti i odlučnim komandovanjem bataljo-

nom i ličnim primerom doprineo zauzimanju Tušilovića, a nešto kasnije i Ličkog Petrovog Sela i Slunja.

U IV neprijateljskoj ofanzivi komanduje s dva bataljona; zalvara pravac Gospić—Ljubovo—Bunić, i onemogućuje brz prodor mnogo brojnijim italijanskim snagama u Krbavsko polje. Tada, kao zamjenik komandanta 2. a nešto kasnije 1. ličke brigade, nastojao je da se nađe tamo gdje je najteže, gdje je okraj najjači, da bi primerom podstakao i ohrabrio borcu.

Početkom 1944. Vrhovni štab NOV i POJ postavio je Dragana za komandanta 2. ličke brigade; na toj je dužnosti ostao do kraja rata. Pod njegovom komandom, brigada je postigla veoma značajne uspehe u borbama u Bosni, naročito u sprečavanju prodora delova nemačke 373. legionarske divizije, 25. maja 1944, od Srba ka Drvaru, u vreme nemačkog vazdušnog desanta na Vrhovni štab; zatim u borbama i marševima od Drvara do Srbije, posebno na Dumritoru, prilikom obezbeđenja evakuacije ranjenika savezničkih avionima u Italiju. U Srbiji, brigada postiče uspehe u borbama s četnicima, zatim prilikom oslobođenja Valjeva

i Beograda.

Iako bez vojnih škola, Dragan je, po intuiciji svojstvenoj prirodno obdarenom komandantu narodne vojske, i u najtežim situacijama donosio najbolje odluke. Vrlo neposredan i druželjubiv, s auriolitetom hrabrog i veštog komandanta, ne samo postupkom već i živom neposrednom rečju, uz čestu uzrečicu „junače“, znao je da ohrabri i podstakne borcu.

Zahvaljujući Draganovoj hrabrosti i snalažljivosti kao komandanta i moralnopolitičkim i borbenim kvalitetima borca, 2. lička brigada postigla je značajne uspehe u borbama u Sremu i u završnim operacijama za oslobodenje zemlje prilikom zauzimanja Vranje, Đakova, naročito Slavonskog Broda, kada je veštiti manevrom udario u bok nemačke motorizovane kolone koja se povlačila ka Zagrebu, i naneo joj velike gubitke. Uspehi su se redali na liovi, prilikom zauzimanja Čazme, i na prilizama Zagrebu, gde je Dragan završio ratni put, na kojem je četiri puta ranjen.

Posle rata obavljao je razne visoke dužnosti u JNA. Poginuo je 19. januara 1959. u Beogradu, u saobraćajnoj nesreći, kao pukovnik i načelnik Komande graničnih jedinica JNA.

Nosilac je Partizanske spomenice 1941. godine i više stranih i domaćih odlikovanja.

Narodnim herojem Jugoslavije proglašen je 27. novembra 1953. godine. (T. Ra.)

RAKIĆ Ante KREŠO

Rođen je 27. oktobra 1919. godine u Metkoviću, Hrvatska.

Detinjstvo je proveo u Metkoviću, gde je završio osnovnu školu i dva razreda gimnazije. S porodicom se, 1932. godine, preselio u Zagreb, gde je završio treći i četvrti razred gimnazije. Posle završetka male mature, 1936. godine, upisao se u Srednju tehničku školu, građevinskog smera, koju je zbog bolesti završio tek u proleće 1941. godine. Još kao učenik niže gimnazije, čitao je dela naprednih pisaca i revolucionarnu literaturu. Dolazak u Srednju tehničku školu, koja je bila pod uticajem komunista, presudno je uticao na Krešino konačno političko opredeljenje. U takvoj sredini, 1936. godine je primljen u SKOJ, i ubrzo postao jedan od najistaknutijih omladinskih rukovodilaca u Zagrebu. U periodu od 1939. do 1941. godine, kao član srednjoškolskog rukovodstva, znatno je doprineo učvršćenju i omasovljenju skojevске organizacije. Osnovao je kulturno-umetničko društvo „Tehničar“ posredstvom kojeg se razvijala živa politička aktivnost među srednjoškolskom omladinom. U to vreme postaje i član KPJ.

Posle ulaska okupatora u Zagreb i proglašenja NDH, Krešo još aktivnije nastavlja revolucionarnu delatnost. Krajem maja 1941. godine organizovao je demonstracije srednjoškolske omladine protiv ustaške politike podvajanja omladine prema nacionalnosti i razvijanju nacionalne netrpeljivosti. Bila je to jedna od najuspešnijih političkih akcija zagrebačke omladine. Jedan je od pokretača i organizatora rasturanja letaka po školama i pisanja parola na području Zagreba. Kao odlučan i hrabar omladinac, ubrzo je postao rukovodilac udarne grupe i organizator i izvršilac nekoliko diverzantskih akcija u Zagrebu. Sredinom jula, učestvovao je u organizovanju bekstva grupe komunističkih izlogora u Kerestincu. Istog meseca zapalio je, sa svojom gru-

pom, stadion u Maksimiru. Takođe je učestvovao, početkom avgusta, u poznatoj akciji kod Botaničke bašte, kada je udarna grupa bombama napala ustaše i 28 ranila. U septembru je napao nemački autobus s vojnicima, u Zvonimirovoj ulici. Pored planiranja i izvođenja oružanih akcija, radio je i na upućivanju omladinaca iz Zagreba u partizane. Iako u teškim uslovima okupacije i ilegalnog rada, bio je u stalnom pokretu, prebacujući se iz jednog u drugi kraj grada, ne prezajući od opasnosti koja mu je svuda pretila.

Priilikom jednog sastanka, 22. novembra 1941. godine, na uglu Kvaternikova trga i Najznelove ulice, uhapšen je s još četvoricom drugova i odveden u policiju. Kada su stigli u policijsku zgradu, Krešo je iz džepa izvadio bombu, u nameri da je aktivira, ali su ga ustaški policajci oborili na pod i u tome sprečili. To je bio njegov poslednji oružani otpor neprijatelju. Izložen strahovitom mučenju i batinanju, ništa im nije priznao, i nikoga nije odao. Zahvaljujući njegovom hrabrom držanju, mnogi drugovi su mogli da nastave

akcije, jer su ostali na slobodi. S grupom drugova odveden je, početkom decembra, u Rakov Potok, kod Zagreba, i streljan u dvadeset drugoj godini života.

Narodnim herojem proglašen 23. jula 1952. godine. (T. Pa.)

RAKIĆ MILIĆ MIRKO

Rođen je 1912. u Valjevu, Srbija. Grafički radnik. Član KPJ od 1938. godine.

Posle završetka osnovne škole u Valjevu, napušta grad i dolazi u Beograd, da uči grafički zanat. Još kao šesnaestogodišnji šegrt, uključuje se u rad naprednih sindikata. Postao je član Saveza grafičkih radnika i radnica Jugoslavije, 31. avgusta 1931. godine. U ovom sindikatu razvija revolucionarnu aktivnost, širi ideje KPJ. Imao je veliki uticaj na grafičku omladinu Beograda. Kao jedan od organizatora, učestvuje u štrajku građevinskih radnika 1936. godine, u Beogradu, zbog čega ga policija hapsi, osuđuje i, posle izdržane kazne, proteruje u rodno Valjevo. Međutim, on se ponovo vraća u Beograd, i opet učestvuje u štrajku, ali sada aeronautičkih radnika. U poznatim demonstracijama koje je organizovala KPJ, 14. decembra 1939. godine, bio je ranjen. Kao odličan govornik i propagator komunističkih ideja, često je govorio na skupovima radnika i omladine u vreme štrajkova i demonstracija. Tako je, u vreme demonstracija 27. marta 1941. godine u Beogradu, govorio kod Vukovog spomenika i „Manježa“.

Odmah posle okupacije zemlje, radi na organizovanju udarnih borbenih grupa u kojima i sam učestvuje. Pored niza borbenih akcija, učestvuje i u oslobađanju Aleksandra Rankovića iz bolnice, u Vidinskoj ulici (gde ga je Gestapo privremeno bio smestio). U toj akciji Milić je bio ranjen, ali je do kraja izvršio borbeni zadatak. Posle toga, bio je na lečenju u ilegalnom stanu.

Na njegov zahtev, PK KPJ za Srbiju mu dozvoljava da ode u partizane, u slobodarsku Toplicu. U vreme kretanja ka Topličkom partizanskom odred, s grupom drugova 12. oktobra 1941. godine, uhapsili su ga četnici. Međutim, dok su ih četnici vodili na streljanje, nailazi partizanski odred i spasava Rakića i drugove sigurne smrti.

Kada je automobil Specijalne policije iz Niša došao u Prokuplje po zatvorene rođoljube-taoc, Mirko vodi akciju, zaplenjuje auto, zarobljava nekoliko policijskih agenata i oslobađa zatvorenike. U borbi protiv bugarskih fašista, s grupom drugova uspeva da iz zasede zarobi njihovu komoru, i tako onemogućujući neprijatelju da nastavi borbene akcije

protiv Jastrebačkog partizanskog odreda. Učestvuje u napadu na Blace i Kuršumliju, ispoljivši veliku hrabrost.

Jula 1942. godine postao je politički komesar legendarnog Jastrebačkog partizanskog odreda. Zahvaljujući i njegovoj partinosti, čvrstini, hrabrosti, i autoritetu i ljubavi boraca i naroda, njegov odred je preživeo najtežu krizu i održao se u kritičnim danima 1942. godine.

Poginuo je 18. februara 1943. godine, na vrhu Jastrepca, na Đulici, u borbi s jedinicama nemačke Alpske divizije.

Kao politički i partijski rukovodilac Jastrebačkog partizanskog odreda je, svojim drugarstvom, humanošću, hrabrošću, principijelnošću, doslednošću, upornošću, poštenjem,

iskrenošću i drugim vrlinama komunista i partizanskog borca bio omiljen. O tome govori i pesma koju su Topličani ispevali svom omiljenom političkom komesaru:

Na Đulici ranjen Mirko leži,
Krvlju svojom na kamen beleži:
„Zbogom, goro, zbogom borbe dani,
Zbogom, moji drugo partizani!“

Danas Rakićevo ime nosi Grafički školski centar u Novom Beogradu i Grafičko-izdavačko preduzeće iz Valjeva.

Narodnim herojem proglašen je 20. decembra 1951. godine. (M. Mil.)

RAKITA Makima DUŠAN

Rođen je 1898. godine u siromašnoj seljačkoj porodici u selu Ljuši, Janj, Donji Vakuf, Bosna i Hercegovina. Pre prvog svetskog rata završio je osnovnu školu i zaposlio se u Janju, kao pomoćni lugar. Godine 1926. završava 3-godišnju lugarsku školu; postavljen je za

lugara u selu Strojicama (Janj), i na toj dužnosti ostao je sve do kapitulacije stare Jugoslavije.

Kad je formirana NDH, ustaške vlasti su ga otpustile iz službe, kao nepoverljivog. Po Janju su kružili glasovi o pripremanima komunističke ustanka. Dušan se tada približava Nemanji Vlatkoviću, učitelju u rodnom selu, koji je bio organizator ustanka u Janju. Ustaške vlasti su bile sačinile spisak od 300 najpoznatijih ljudi Janja, kojima je naredeno da se prijave ustaškim vlastima 28. jula. Među njima bio je i Dušan. Da bi poremetio ustaški plan, Dušan s nekoliko drugova, oko podne 27. jula, upada u opštinu Janj u Strojicama, hapsi predsešnika i sekretara i uništava ovaj spisak i ostalu ustašku arhivu. Posle ove

primljen je u članstvo KPJ, februara 1942. Učestvovao je, zajedno sa Šolajom, u napadu na Mrkonjić-Grad, 25. februara 1942. godine, kojom prilikom je ponovo lakše ranjen.

Početkom maja 1942. postavljen je za komandira 7. čete bataljona „Iskra“ 3. krajiškog NOP odreda, a već u drugoj polovini juna te godine postavljen je za komandira Udarne čete. Pored sprečavanja upada ustaša i četnika na slobodnu teritoriju Janja i Pijeve, ova je četa, s ostalim snagama, izvršila nekoliko značajnih akcija. Tih dana neprijatelj je napravio plan da napadne Janj i Pjevu, zbog uništenja ustanika. 27. juna u Janj je stigao Udarni bataljon 5. krajiškog NOP odreda, kao ispomoh. Dušanova četa je, zajedno s ovim bataljonom, zauzela položaje u selu Strojicama, rano 28. juna, spremna za borbu protiv domobrana i četnika koji su nastupili preko Pijevskih podova. Smrtno je pogođen Dušan u početku ove borbe u zaseoku Dučića.

Narodnim herojem proglašen je 27. novembra 1953. godine. (Ni. Po.)

RAKOČEVIĆ Vidan NENAD

Rođen je marta 1915. u Gornjoj Štitarici, Mojkovac, Crna Gora, u seljačkoj porodici. Zemljoradnik.

Otac mu je poginuo u početku I svetskog rata, 1914, a Nenad je rođen posle njegove smrti. Detinjstvo je proveo vrlo teško, kao i ostala ratna siročad onoga vremena. Završio je četiri razreda osnovne škole u Štitarici, s odličnim uspehom. Iako je bio odličan učenik, nije mogao da nastavi školovanje zbog loših materijalnih prilika, pa se do rata bavio zemljoradnjom.

Primljen je za člana KPJ 1938. u partijskoj ćeliji u Štitarici, i bio istovremeno član rukovodstva opštinske organizacije u Poljima. Učestvovao je u svim političkim zbivanjima i partijskim akcijama u selu i pre nego što je postao član Partije. Naročito je bio aktivan 1935, prilikom izbora, i 1938, boreći se protiv materijalnih kandidata i agitujući za Udrugu opoziciju.

Uoči rata, nalazio se u Kolašinu, u antičijem divizionu, koji je bio stavljen u pokret prema albanskoj granici, gde je i dočekaо kapitulaciju. Zalagao se za borbu, protiv kapitulativstva i izdaje.

Posle kapitulacije, radio je na pripremanju ustanka u svom kraju. Od partijskog rukovodstva Kolašina bio je zadužen za prikupljanje i smeštaj oružja na području opštine. Tada je bio član Opštinskog biroa poljske partijske organizacije i član plenuma MK KPJ Kolašin. U

ustanku 13. jula 1941. u prvoj borbi s okupatorom kod Vrlostupa (blizu Biogradskog jezera), bio je vodnik voda u čijem se se sastavu nalazili borci sela Štitarice i Sjergošta (jedanaest boraca, svi članovi Partije). Od jula do novembra 1941. bio je komandir voda i čete, a zatim, do maja 1942. komandant Poljskog partizanskog bataljona, koji je kasnije nazvan Udarni bataljon „Aleksa Dilas Bečo“.

Posle učešća u akciji u Vrlostupu, učestvuje istog meseca i u oslobođenju Kolašina, a zatim u najznačajnijim borbama protiv okupatora i četnika na području sreza kolašinskog i bjelopoljskog, u rušenju mostova na Ribarevini, Slijepac-mostu, u bitkama protiv četnika Pavla Đurišića na levoj obali Lima (na Prevljici, Majstorovini, Rakiti, Jabučnu). U martu

akcije, okuplja ustanike na zboru u Strojicama. Dva dana kasnije, s grupom ustanika rasteruje žandarme u Glogovcu (Janj), zatim odlaze u Pjevu kod Šolaje, koji je formirao veću grupu ustanika, i razoružao žandarme na železničkoj stanici kod Pivinih izvora.

Zajedno sa Šolajom i njegovim ustanicima, vodi borbe na pruži Jajce—Donji Vakuf, zatim za oslobođenje Šipova, 27. avgusta, i Jezera, 28. avgusta. Dušan je svuda među prvima.

Imao je solidno vojno znanje i praktično iskustvo u borbama, pa je obučavao svoje borce, a u borbi služio im svojom hrabrošću i veštinom za primer, pa je postao popularan kod boraca i u narodu.

U napadu na italijanski garnizon u Donjem Vakufu, 21. novembra 1941, bacao je bombe na Italijane u železničkoj stanici; bio je ranjen u ovoj borbi. Iako neisceljen potpuno, učestvuje u napadu na ustaše i Italijane 3. decembra 1941. godine, u selu Rastičevu, kod Kupresa. Zajedno s ostalima, Dušan je i ovde jurisao na neprijatelja, koji je bio potpuno razbijen.

Kao odani i isprobani borac revolucion,

i aprilu 1942. učestvovao je u borbama u Poljima, Bistrici, Gokjovićima, Velikom i Malom Prepranu, Markovom Brdu, i u bitkama za Kolašin. U svim tim bojovima istakao se izuzetnom ličnom i komandantskom hrabrošću.

Vazio je kao jedan od najboljih komandnata partizanskih bataljona u Komskom odredu. Bio je izuzetno popularan i voljen, kao hrabar i neustrašiv borac i kao plemenit čovek. Za neprijatelja je bio strah i legend, a za svoje borce i narod autoritet i trepet.

Pre nego što je odlukom vojnopoliitičkog rukovodstva, krajem maja 1942. godine, vraćen na partijski rad u pozadinu, bio je određen za komesara Komskog partizanskog odreda. U gerili je radio ilegalno na terenu bivšeg sreza kolašinskog. U septembru 1942. postao je član Sreskog komiteta KPJ za Kolašin. U periodu ilegalnog rada, bio je vojni rukovodilac pozadinaca iz Polja Kolašinskih, i zračio primer-nom hrabrošću i optimizmom. I tu se u svim prilikama pokazao kao neustrašiv komandant i hrabri borac revolucije.

Prilikom prodora grupe divizija Vrhovnog

štaba, maja 1943, u Crnu Goru, stupio je u 4. proletersku crnogorsku brigadu i bio raspoređen u štab jednog bataljona. Uskoro njegova jedinica napušta Crnu Goru, i učestvuje u bici na Sutjesci. U borbi u selu Mrežice (podnožje Jahorine), Nenad je teško ranjen, i posle nekoliko dana podlegao ranama, juna 1943. godine.

Posmrtni ostaci preneseni su mu iz Bosne i sahranjeni u zajedničku grobnicu narodnih heroja u Titogradu, pod Goricom. Njegovo ime nosi Centar za kulturu u Mojkovcu.

Narodnim herojem proglašen je 20. decembra 1951. godine. (Br. Ko.)

RAKOČEVIĆ Jova RADOMIR

Rođen je 1914. godine u Šitarici, Mojkovac, Crna Gora, u vrlo siromašnoj seljačkoj porodici. Radnik.

Bilo mu je svega nekoliko godina kad su njegovi roditelji prešli u Mojkovac. Tu je završio osnovnu školu. Školovanje nije mogao da nastavi zbog veoma loših materijalnih prilika. Detinjstvo i život bili su mu vrlo teški. Rano je počeo da izdržava sebe i svoju porodicu, koja je živela na ubogom parčetu posne zemlje. Većinom je radio kao fizički radnik, na održavanju puteva ili kao drvoseča kod pojedinih šumarskih preduzimača. Teški životni uslovi i društvena nepravda uticali su da se veoma rano zainteresuje za napredni radnički pokret. Godine 1937. postao je član mojkovačke partijske organizacije.

U aprilskom ratu borio se protiv italijanskih trupa na albanskom frontu u sastavu Komskog odreda, gde ga je zatekla kapitulacija zemlje.

U pripremama za ustanak je veoma aktivan: organizuje i obilazi gerilske grupe na području mojkovačke opštine i daje im pomoć. U ustanku učestvuje od 13. jula 1941. Bio je jedan od rukovodilaca u napadu i uništenju italijanske posade u Mojkovcu (14/15. jul). U vreme privremene krize ustanka u Crnoj Gori ostaje u šumi, u sastavu mojkovačke gerilske grupe. Početkom jeseni 1941, ulazi u sastav partizanske čete „Nedeljko Merdović“. Posle formiranja Bjelopoljskog odreda (5. februara 1942), postavljen je za komandira čete u Odredu. Na toj dužnosti ostaje do maja 1942. U mnogim borbama protiv četnika i Italijana, u zimu i proleće 1942, na području bjelopoljskog sreza, izbio je u red najhrabrijih i najistaknutijih partizanskih boraca i rukovodilaca. Njegova hrabrost imala je nečeg legendarnog.

Krajem maja 1942, sa grupom mojkovačkih komunističara vraćen je na ilegalni rad u

pozadini. Istovremeno mu je poverena dužnost vojnog rukovodioca u istoj grupi i kooptiran je za člana Sreskog komiteta KPJ za Bijelo Polje. U toku leta uspeo je da se poveže ne samo s gerilcima na teritoriji mojkovačke opštine već i s onima na području Kolašina, Šahovića i Pijevalja. U toku zime 1943. boravio je sa svojom grupom u Oblovoj Glavi (Tarske Stijene). Četnici su uspeali da otkriju njegovu bazu, ali, znajući da je Radomir tamo, odlagali su napad sve dok nisu saznali da je baza napuštena, i onda su izvršili „hrabri napad“.

U proleće 1943, stupa u 4. bataljon 3. proleterske (sandžačke) brigade i postaje komandir 1. čete istog bataljona. U proleterskoj brigadi posebno se istakao u borbi na Kluču, kod Kolašina (4. oktobra 1943), u razbijanju četnika u Donjoj Ržanici kod Berana (9. oktobra 1943), i na Polici, kod Berana (20. oktobra 1943).

Početkom 1944, unapređen je u čin poručnika i postavljen za komandanta 1. (zlatarski) bataljona 3. sandžačke brigade. Posebno se proslavio sa svojom jedinicom u borbama kod Mojkovca (24. aprila 1944). U toku 7. maja 1944, godine bataljoni 3. sandžačke proleterske brigade vodili su borbe prsa u prsa s oko 500 Nemaca na Kamenj Gori kod Pijevalja, ali su zbog nadmoćnosti Nemaca prisiljeni na odstupanje. U toku noći 7/8 maja proleteri su ponovo jurišali na Kamenu Goru. U tim jurišima na čelo bataljona nalazio se i Radomir. Tri puta je u toku tih juriša bio ranjen, i svaki put posle previjanja rane vraćao se na čelo bataljona. U poslednjem jurišu na nemački bunker, neprijateljski „šarac“ ga je ubio. Tako je, 8. maja, završio herojski put Radomir Rakočević.

Poginuo je 8. maja 1944, u jurišima na nemačke položaje na Kamenj gori, kod Pijevalja.

Osnovna škola u Prošćenju kod Mojkovca nosi njegovo ime.

Narodnim herojem proglašen je 13. jula 1953. godine. (B. Ko.)

RAKOVAC JOAKIM

Rođen se 14. listopada 1914. u Rahovcima, Poreč, Hrvatska. Još u vrijeme njegova djetinjstva, došlo je do fašističkog porobljavanja Istre. Naturenu italijansku osnovnu školu pohađao je u Baderni. Svjesno je izostajao s nastave. No, kako drugog izlaza nije bilo, ipak ju je morao završiti. Poslije završene osnovne škole, bavio se vinogradarstvom na skromnom obiteljskom posjedu. Čitao je stare hrvatske početnice i druge knjige na hrvatskom jeziku.

Fašistički progoni istarskog življa osjetili su se i u njegovu selu. Prilikom državnih praznika, često su u selo navlačili karabinjeri i privarali Joakima.

U vrijeme napada fašističkih sila na Jugoslaviju, 1941, bio je mobiliziran u italijansku vojsku. Kao politički sumnjiv, opremljen je u neborbački bataljon, odakle se spretno izvukao i vratio u Rahovce.

Krajem 1942. godine, do njega su doprle prve vijesti o narodnooslobodilačkoj borbi. Pravu sliku o NOB-i i njenim ciljevima dobio je u dodiru s Jožom Šuranom. Poslije toga, u kući Joakima Rakovca sastaje se tridesetak rođoljuba, i dogovaraju se o skupljanju pomoći i o načinu kako da se kć jači otpor fašističkim porobljivačima. Krajem siječnja 1943. godine, prisustvuje sastanku istaknutih aktivista NOP-a Poreštine s Antom Mrdničem, kod Rapavelske lokve, nedaleko od sela Rapavela. U veljači 1943. godine, na njegovu inici-

javiti u Rahovcima je formiran NOO, koji ubrzo postaje žarište pomoći oslobodilačkoj borbi naroda Istre. Otuda su se iskrle ustanke širile Poreštinom, Rovinjsčinom, sve do Pule i Buštine, jednako među hrvatskim i italijanskim radnicima i seljacima. Travanj 1943. godine bio je značajan za Joakima i narodnooslobodilački pokret u Istri. Naime, blizu sela Fabc osnovana je simpatizerska grupa Komunističke partije Hrvatske, u koju je ušao i Joakim Rakovac. U svrhu iste godine je, zbog poštrotvanosti, organizacionih sposobnosti i ustrajnog rada na širenju NOP-a, primljen u KPH. Tada su u Poreštini uslijedile sabotaže i diverzije, a istovremeno se vršila mobilizacija za NOV. Više od 60 omladinaca je, 29. srpnja 1943, krenulo iz Poreštine k Motovunskoj šumi i Gorskome kotaru, u jedinice 13. primorsko-goranske divizije. Partijski rukovodstvo je, međutim, vratilo Rakovca, vrsnog političkog radnika i uputilo ga na rad u sela Pazinštine. Na Pazinštini je formirao NOO-e i budio borbeni duh naroda.

Kapitulacija fašističke Italije zatekla ga je u Golorogici; vodio je veću grupu novih boraca prema Planiku. Odmah je organizirao grupu, i s njom razorio garnizone u Cerovlju i Borutu, a zatim je učestvovao u oslobođenju Pazina. Slijedećeg dana je, s grupom boraca, krenuo kamionom prema Poreču i oslobodio ga.

Na sastanku Privremenog pokrajinskog NOO-a za Istru, koji je održan 25. rujna 1943, Joakim Rakovac je izabran za predsjednika. Odbor je potvrdio odluku, donesenu još 13. rujna, o vraćanju Istre u sastav Hrvatske i Jugoslavije.

Poslije njemačke ofanzive na slobodni teritorij Istre, Joakim odlazi na teren, prikuplja borce i formira četu koja odmah počinje napade na novog okupatora. Krajem prosinca 1943, Joakim Rakovac je postao član tek formiranog Oblasnog komiteta KPH za Istru. Bio je vijećnik ZAVNOH-a i učestvovao je na njegovom Trećem zasjedanju, u Topuskom, u svibnju 1944. godine. Vraća se u Istru, opet obilazi sela, prisustvuje sastancima, agitira za NOP. Nacisti su danju i noću upadali u istarska sela, hapšili i ubijali, iako su na pomolu bile posljednje borbe za oslobođenje.

Joakim Rakovac je neumorno radio na terenu. Tako je, 18. siječnja 1945, bio na sastanku u selu Korenici, na Kanfanarštini. Nacisti su iznenada opkolili selo. Pri povlačenju, Joakim Rakovac je teško ranjen. Sutradan, u jednoj šumici, omladina sela Červari i Korenici našla ga je mrtvog.

Narodnim herojem proglašen je 9. prosinca 1952. godine. (A. Gi.)

RANKOVIĆ Millvoja ALEKSANDAR MARKO

Rođen je 28. novembra 1909. u selu Draževcu, kod Obrenovca, Srbija. Potiče iz siromašne seljačke porodice. Osnovnu školu završio je u rodnom mestu, a abadžijski zanat u Beogradu (1922—1925).

U ranoj mladosti, kao 16-godišnjak uključio se u revolucionarni radnički pokret. Član je Saveza radničke omladine Jugoslavije i nezavisnih sindikata od 1924. godine. Sekretar je Sekcije abadžijskih radnika od 1926. i član Izvršnog odbora Sekcije krojačkih i tekstilnih radnika u Beogradu od 1927. godine. U SKOJ je primljen 1927. a u KPJ 1928. Za sekretara MK SKOJ-a za Beograd izabran je krajem 1927. a za sekretara PK SKOJ-a za Srbiju septembra 1928. godine. Pripadao je onoj grupi rukovođećeg jezgra u SKOJ-u koje se, 1927—1928. nepomirljivo borilo protiv frakcionastva u KPJ. Organizuje i rukovodi političkim akcijama omladinskog pokreta u Beogradu i Srbiji, od kojih se posebno ističu velike demonstracije u Beogradu (2. septembra 1928). Zbog revolucionarne aktivnosti u sindikatima i omladinskom pokretu, hapšen je 1927. godine jednom, i 1928. dva puta, mučen u policijskom zatvoru i protjerivan u rodno mesto. Da bi nastavio revolucionarni rad, morao je da pređe u ilegalnost.

S grupom članova Partije i SKOJ-a, organizovao je, 11. januara 1929. štampanje i rasturanje Proglasa PK KPJ i PK SKOJ-a za Srbiju, s pozivom na borbu protiv diktature. Većina organizatora ove akcije je pohapšena, među njima i Aleksandar Ranković. U zatvoru je bio izložen zlostavljanju, ali policija nije mogla da ga slomi. Sud za zaštitu države 25. maja 1929. osudio ga je na 6 godina roblje, koju je izdržao u Sremskoj Mitrovici i Lepoglavi. Na robiji je nastavio revolucionarni rad. Član je Kaznjeničkog komiteta KPJ u Sremskoj Mitrovici, učestvuje u organizovanju i vođenju štrajka gladu za prava političkih zatvorenika, oktobra 1933, u organizovanju partijskih organizacija u kaznionicama i uspostavljanju veza s komunistima u Beogradu. Kao i drugi komunisti, na robiji je upotpunio znanje iz teorije marksizma i lenjinizma.

Posle izlaska s roblje, 11. marta 1935. protjeran je u rodno mesto, odakle brzo dolazi u Beograd i nastavlja rad u sindikatima i na obnavljanju partijskih organizacija, a zatim odlazi na odsluženje vojnog roka u Skoplje.

Januara 1937. vraća se u Beograd i radi na organizovanju i jačanju partijskih organizacija i rukovodstvu u Beogradu i Srbiji, koje su bile teško pogođene u velikim provalama 1935. i 1936. godine.

U martu 1937. godine formirao je MK KPJ

za Beograd, sredinom 1937. izabran je za sekretara PK KPJ za Srbiju, a 1938. za člana CK KPJ. Posle hapšenja 2. maja 1938. prešao je u potpunu ilegalnost i nastavio politički rad kao profesionalni partijski radnik. Juna 1939. učestvuje na savetovanju rukovođećeg aktiva KPJ, pod Šmarnom gorom, u Sloveniji. Pod njegovim rukovodstvom organizovane su brojne akcije radničke klase u Beogradu i Srbiji uoči rata. Na V pokrajinskoj konferenciji KPJ za Srbiju, juna 1940. izabran je za političkog sekretara PK KPJ. Učestvuje u pripremama i radu V zemaljske konferencije KPJ, oktobra 1940. u Zagrebu, na kojoj je podneo referat o sindikalnom pitanju i izabran u CK, Politburo CK i njegov sekretarijat. Od tada do jula 1966. aktivno učestvuje u donošenju i realizovanju najvažnijih odluka CK KPJ.

Po odluci Politbira CK KPJ, zbog razmene iskustava i rada u CK, Aleksandar Ranković

je, januara 1941. došao na privremeni partijski rad u Hrvatsku, a u Srbiju je upućen Rade Končar, sekretar CK KP Hrvatske.

Rat ga je zatekao u Zagrebu, gde je, 10. aprila 1941. učestvovao u radu sednice Politbira CK KPJ na kojoj je odlučeno da se pristupi pripremama za oružanu borbu. Po odluci Politbira CK KPJ, vratio se u Beograd 17. aprila 1941. godine, i odmah nastavio rad na sređivanju partijskih organizacija u Srbiji i povezivanju njihovih rukovodstava s PK KPJ, zbog sprovođenja odluka CK o pripremama za oružanu borbu.

Sudelovao je na istorijskim sednicama Politbira CK KPJ, 22. juna i 4. jula 1941. kada je odlučeno da se uputi poziv narodima Jugoslavije na oružani ustanak za borbu protiv neprijatelja.

Radeći na organizovanju borbe protiv okupatora, pao je u ruke Gestapoa, 27. jula 1941. godine. Posle zverskog mučenja u Ge-

stapou, prenet je u besvesnom stanju u zatvoreničko odeljenje bolnice u Vidinskoj ulici. Odatle je, 29. jula, oslobođen oružanom akcijom beogradskih komunista, koje su predvodili članovi MK KPJ za Beograd i PK KPJ za Srbiju.

Od tada je, zajedno s drugim članovima Glavnog štaba NOPOJ, čiji je član od njegovog osnivanja, radio na organizovanju i vođenju oružane borbe naroda Jugoslavije. Kao organizacioni sekretar CK KPJ, najviše je radio na organizovanju i jačanju Partije u jedinicama NOV i POJ u na terenu, na kadrovskim pitanjima, a kasnije i na osnivanju i izgradnji Odeljenja za zaštitu naroda (OZNa-e).

Na II zasjedanju AVNOJ-a izabran je za člana njegovog Predsedništva, a na I zasjedanju ASNOS-a (10. novembra 1944) za potpredsednika ASNOS-a. Iz rata je izašao u činu general-ljtnanta, a penzionisan je u činu general-pukovnika JNA.

Posle oslobođenja obavljao je visoke državne funkcije: član Predsedništva Privremene narodne skupštine DFJ (1945), Predsedništvu Ustavotvorne skupštine (1945—1946), Prezidiuma Narodne Skupštine FNRJ (1946—1953), ministar unutrašnjih poslova u Vladi FNRJ (1946—1948), potpredsednik Vlade FNRJ i ministar unutrašnjih poslova (1948—1953), potpredsednik Saveznog izvršnog veća (1953—1963), predsednik Savezne komisije za nuklearnu energiju (1955—1962), potpredsednik Republike (1963—1966) i član Saveta Federacije (1963—1966).

Biran je za poslanika Savezne i Republičke skupštine od 1945—1963.

Od V do VIII kongresa KPJ, odnosno SKJ, biran je za člana Politbiroa CK KPJ, odnosno izvršnog komiteta SKJ. Od VII kongresa obavljao je dužnost sekretara CK SKJ do IV plenuma CK SKJ (1966).

Od osnivanja Narodnog fronta Jugoslavije, odnosno SSRNJ, biran je za člana Predsedništva i generalnog sekretara SSRNJ (1960—1963). Od I kongresa Saveza boraca NOR biran je za sekretara Glavnog odbora (1947—1951), a zatim predsednik Centralnog i izvršnog odbora Centralnog odbora SUBNOR (1951—1961) i predsednika Saveznog odbora SUBNOR-a (1961—1966). Zbog birokratsko-dogmatskog suprotstavljanja razvitku socijalističkog samoupravljanja i zloupotrebe svojih pozicija u Službi državne bezbednosti, na IV plenumu CKSKJ (jula 1966.) lišen funkcija, a na sednici CK SK Srbije (septembra iste godine) isključen iz SKJ i penzionisan.

Narodnim herojem proglašen je 4. jula 1945. godine. (Đ. Pi.)

RANKOVIĆ Mateje ANDA

Rođena je 26. aprila 1909. u selu Izbištu, Vršac, Vojvodina, u siromašnoj seljačkoj porodici. Tekstilni radnik. Osnovnu školu završila se u tekstilnoj fabrici „Elka“ (posle oslobođenja, tekstilna fabrika „Anda Ranković“) i odmah se uključila u borbu revolucionarnog radničkog pokreta.

Došla je u Beograd u vreme kada se u radničkom pokretu vodila odlučna borba između raznih struja, a u Partiji između leve i desne frakcije. Ubrzo posle dolaska u Beograd, našla se među onim mladim radnicima,

kommunistima i skojevcima koji su beskompromisno povelu borbu protiv frakcionaštva, za jedinstvo Partije.

Posle godinu dana požrtvovanog političkog rada, 1928. primljena je u SKJ. Njena politička aktivnost od tada se još više pojačava. Zbog svoje dobrote i skromnosti, požrtvovanja i predanosti radu i političkoj delatnosti, brzo je osvojila simpatije svojih drugova i drugarica, tekstilnih radnika.

U najtežim uslovima šestojanuarske diktature nastavila je političku delatnost u Beogradu, s grupom neuhapšenih komunista i skojevaca. Već 1930. uhapšena je, i u zatvoru beogradske Glavnjače mučena i danonoćno saslušavana, ali ništa nije priznala. U nedostatku dokaza, puštena je iz zatvora i proterana u rodno mesto, u selo Izbište. Tu je, sa Žarkom Zrenjaninom i drugim komunistima, nastavila političku delatnost, pa je te godine i primljena u KPJ.

Već 1932. ponovo je u Beogradu; zaposljava se kao tekstilni radnik na Karaburmi, i

odmah se uključuje u revolucionarni radnički pokret. Ubrzo je postala i sekretar partijske ćelije tekstilaca. Ideje Partije širila je među radnicima putem legalnih formi rada: izleta radničke omladine, kulturno-umetničkih i radničkih društava... Zajedno s Vukicom Mitrović, a kasnije i Milošem Matijevićem, od sredine tridesetih godina politička delatnost među tekstilnim radnicima u Beogradu je pojačana i postala svestranija.

Anda je bila jedan od organizatora i rukovodilaca velikog štrajka tekstilnih radnika na Karaburmi, krajem decembra 1937, i u prvoj polovini januara 1938. godine. Od početka 1938. bila je član rejonskog komiteta KPJ na Karaburmi. Do aprila 1941. pet puta je hapšena i tri puta proterivana u rodno mesto. Pred policijom je bila nepokolebljiva i odlučna, podnoseći mučenje i odbijajući optužbe.

Posle okupacije zemlje, do jeseni 1941. ilegalno je radila u Beogradu. Učestvovala je u pripremama sabotaža i drugih akcija u gradu. Polovinom septembra 1941. iz Beograda je prešla na slobodnu teritoriju zapadne Srbije, gde je, do povlačenja glavine partizanskih snaga u Sandžak, u novembru 1941, radila kao partijski radnik na terenu užičkog okruga i u Užičkom odredu.

Kada je formirana 2. proleterska brigada, 1. marta 1942. godine, izabrana je za zamenika političkog komesara i partijskog rukovodioca čete u 4. bataljonu ove brigade. Bila je po prirodi tiha, ali preduzirljiva i veoma hrabra. Služila je kao primer ostalima, kako se valja nepokolebno boriti, ali i čuvati i voleti svoje drugove.

Poginula je u jurišu, 11. juna 1942. na Gatu, kod Gacka, u dotad najkrvavijem i najžešćem sukobu 2. proleterske brigade s četnicima u severoistočnoj Hercegovini. Četnici su tog dana iznenadili 4. bataljon 2. proleterske brigade. U krvavoj borbi prsa u prsa palo je 50 proletera, među njima i Anda Ranković.

U ovoj borbi ispoljila je posebnu hrabrost i prisebnost. Sama je uništila grupu četnika koji su jurišali da je živu zarobe. O njenoj smrti, njeni drugovi su zapisali: „Silna je bila, i pribrana. Išla je ispred nas sviju, i samo govorila: Napred, drugovi!“

Herojski je završila život baš onda kad je bila najpotrebnija Partiji, svom narodu i svom malom sinu.

Narodnim herojem proglašena je 6. juna 1953. godine. (Đ. Pi.)

RAŠPOPOVIĆ Iva MILAN

Rođen je 3. maja 1915. godine u selu Martinići, Danilovgrad, Crna Gora, u siromašnoj porodici. Podoficir bivše jugoslovenske vojske.

Osnovnu školu završio je u selu Martinići. Školovanje nastavlja u danilovgradskoj gimnaziji, gde je s uspehom završio malu maturu. Nemajući materijalnih sredstava za dalje školovanje, stupio je u podoficirsku školu. Aprila 1941. rat ga je zatekao kao aktivnog narednika. Još pre rata, dolazeći na odsustvo u Martiniće, sreće se s revolucionarno orijentisanim drugovima, koji utiču na njegovu patriotsku i slobodoljubivu opredeljenost.

Posle kapitulacije, vratio se u rodni kraj. Kao patriot i napredno orijentisan, odmah se stavlja u službu KPJ, predano rađajući na pripremanju narodnog ustanka. Posebno se ističe u obučavanju omladine u rukovanju oružjem. Trinaestog jula 1941. godine našao se među prvim ustanicima Bjelopavića. Prvo vatreno krštenje imao je u napadu na žandarmerijsku stanicu u Spužu. Kao bombaš i vešt vojnik, privukao se do zgrade, ubacio bombe kroz prozor i naterao neprijatelja na predaju. O tom njegovom podvigu saznalo se u odredu i na terenu, pa se o ovom njegovom junaštvu mnogo pričalo. Kada su partizani, 19. jula, napali okupatorski garnizon u Danilovgradu, opet je među prvi bombašima jurisao na tvrđavu Bralenovicu. Takav je bio i u borbi na Jelinom Dubu, gde ga je za ispoljenu hrabrost pohvalio štab Odreda.

Polovinom novembra, traženi su dobrovoljci za odlazak u Sandžak i Srbiju; opet je bio među prvima. Među prvima je i u borbi protiv Italijana, 1. decembra 1941. godine.

Istorijskog 21. decembra 1941. godine je u stroju 1. proleterske pred Vrhovnim komandantom. Tek što se utišalo slavlje u Rudom, Milanova četa je stupila u borbu protiv kolone italijanskih fašista, koji su u od Priboja pokušali da prodru u Rudo. Posle viščasovne borbe u selu Mioči, neprijatelj je razbijen. U toj prvoj borbi, Milan je na delu pokazao kakav bi trebalo da bude proleter. Od Rudog, preko Rogatice i Romanije, Jahorine, Preče i Goražda pa do Vlasenice, preko Zelenogore i Treskavice do Konjica, iz borbe u borbu svojim junaštvom je izazivao divljenje i dobijao priznanja. Za takvu hrabrost, odanost revoluciji veštinu u borbi dobio je još jedno priznanje: primljen je u članstvo KPJ i postavljen za zamenika komandira čete u 2. (crnogorskom) bataljonu 1. proleterske.

Iz dana u dan, prelomne 1942. godine 1. proleterska vodi borbe (Prozor, Šćit, Vakuf, Bugojno, Duvo, Borova Glava). U tim bitkama učestvuje i Milan i svuda ispoljava junaštvu.

Posebno se istakao u borbi za Livno. Drugi bataljon je prošao kroz Livanjsko polje, provukao se kroz žičane prepreke, i između rovova i bunkera prodro u centar grada; jedinicama koje su napadale na spoljna utvrđenja bilo je olakšano izvršenje zadatka. Milan je, na čelu kolone, među prvim prodro u grad, a kad su ustaše počele da zauzimaju položaje, dočeka ih je puškomitraljezskom vatrom i naneo im osetne gubitke, a nekoliko ih i zarobio. Posle ove borbe, dato je još jedno priznanje ovom neustrašivom junaku. Kao najhrabriji vojnik 2. bataljona, avgusta 1942. godine je, u Livnu, od Štaba 1. proleterske, dobio časovnik.

Iz Livna je bataljon pošao u borbe na Aržano, Kijuč, Bosansko Grahovo; opet je Milan među prvim bombašima u jurišu. Dvade-

RASTOVIĆ Đurđa MILOŠ

Rođen je 18. oktobra 1921. u Gornjem Srbu, Donji Lapac, Hrvatska. Do rata živeo je u selu, u porodici zemljoradnika. U selu je završio osnovnu školu. Prihvatajući poziv KPJ za oružani ustanak, našao se 27. jula 1941. u grupi saboraca na Srbskom klancu, koja je trebalo da spreči prodor neprijatelja od Otrča ka Srbu, i pritekne u pomoć napadnutoj posadi u tom mestu. I kad je stigao kamion s ustašama, Miloš je iz zasede skočio među njih i počeo da ih baca iz kamiona. Od jednog otima puškomitraljez. Kada nije služio vojsku, brzo je naučio da njime rukuje.

Posle borbi na Srbskom klancu prebacuje se, u sastavu čete Srbljana, na Drenovaču.

setog novembra 1942. godine, kao zamenik komandira čete, poveo je svoje drugove u juriš; osvajali su rov po rov, bunker po bunker, zgradu po zgradu, uvek tamo gde je bilo najteže. Uništio je posadu bunkera, zarobio mašinku, zabacio svoju pušku na leđa, popeo se na zidine džamije gde su se bili zabarikadirali Nemci i ustaše, i odatle ih zasipao vatrom. Pogoden, pao je mrtav. Ali je svom bataljonu i celoj 1. proleterskoj brigadi omogućio da ovladaju uporištem Sitnica (nedaleko od Banja Luke, i dođu do ratnog plena.

Milan Raspopović bio je primer hrabrosti, marljivosti, skromnosti i disciplinovanosti. Još prilikom svoje pogibije, 20. novembra 1942. godine, ceo njegov bataljon i Štab 1. proleterske brigade predložili su ga za narodnog heroja Jugoslavije.

Narodnim herojem proglašen je 17. maja 1945. godine. (Šp. L.)

prema Bihaću, gde krajem septembra 1941. stupa u leteci Odred „Čapajev“, kasnije nazvan odred „Marko Orešković“. U svim borbama Odreda na području Bosne i Like, Miloš se ističe hrabrošću i odlučnošću, kao puškomitraljezac. Tako je bilo u napadu na ustaško-domobranksu kolonu, 3. oktobra 1941. na Čovki (kod Kulen-Vakufa), kada je, pored velikog broja vojnika, ubijen komandant domobranskog 11. pešađijskog puka, i još četiri oficira. Neustrašiv je i u borbama s ustašama i domobranima, tog meseca, oko Donjeg Lapca. U sukobu s Italijanima kod Mekinjara, 10. novembra 1941, uhvatio je italijanskog vojnika i odveo ga u Štab odreda.

U bataljonu „Marko Orešković“, formiranom 29. novembra 1941. od istoimenog Odreda i novih boraca, Miloš se istakao u prvoj borbi ovog bataljona, 11. decembra 1941, na Plitvičkim jezerima, kao bombaš. Pod vatrom neprijateljskih mitraljeza i pušaka, privlači se kasarni i u nju ubacuje bombe. Ubrzo posle ove borbe postao je desetar.

Prvih dana 1942. u napadu bataljona „Marko Orešković“ na Italijane u Šijanovom klancu, kod Korenice, vešto manevriše svojom desetinom i znatno doprinosi uspehu bataljona; u ovoj borbi je ubijeno 30 i zarobljeno 130 italijanskih vojnika. Sličan uspeh bataljon je, 20 dana kasnije, ponovio na istom mestu, a Miloš je oteo puškomitraljez italijanskom puškomitraljescu. U jurišu prilikom zauzimanja Donjeg Lapca, 27. februara 1942, bio je teško ranjen, ali se, s nedovoljno zaleženom ranom, vratio u bataljon. U to vreme primljen je u KPJ i postavljen za komandira voda.

Miloš je bio među 32 izabrana borca bataljona „Marko Orešković“ koji su se, sredinom aprila 1942, ubacili u Jezerane, zauzeli crkvu u kojoj su se utvrdile ustaše, a zatim ostali celog dana u njoj, odbijajući napade ustaša, a sledeće noći probili se iz okruženja. I u borbama u severnoj Dalmaciji, krajem aprila i početkom maja 1942. godine, vešto komanduje svojim vodom, a ličnim primerom podstiče borce na izvršenje zadatka.

Kad je bataljon „Marko Orešković“, jula 1942. ušao u sastav novoformirane 1. partizanske brigade Hrvatske, Miloš je postao poznat u celoj brigadi zbog hrabrosti. Iz borbe u borbu, sa svojim vodom je postizao značajne uspehe, kao u napadu na četnike u Ličkoj Jesenici, i na ustaše u Krizopolju i u Jezeranima; naročito u napadu na železničku prugu u Kapeli, 25. avgusta 1942, kada je uništena kompozicija od 36 vagona i 2 lokomotive. U trodnevnom napadu na ustašku posadu u Dabru, kao i nekoliko dana kasnije u ponovnom napadu i rušenju železničke pruge u Kapeli, bio je hraljon. Kada je, 12. septembra 1942, u napadu bataljona „Marko Orešković“ na četnike u Zalužnici, poginuo komandir 1. čete, Miloš je postavljen za komandira te čete. Međutim, četom je komandovao samo 3 dana. U napadu 1. i 2. brigade hrvatske (ličke) na italijanska, ustaška i domobranska obezbeđenja železničke pruge između Vrhovina i Studenaca, poginuo je 15. septembra 1942, nedaleko od železničke stanice Sinac, jurišajući u streljačkom stroju svoje čete.

Narodnim herojem proglašen je 20. decembra 1951. godine. (T. Ra.)

RAŠOVIĆ Radosava MILIJA

Rođen je 1915. godine u selu Fundina, kod Podgorice, Crna Gora, u siromašnoj seljačkoj porodici. Član je KPJ od 1942. godine. Osnovnu školu završio je u rodnom mjestu, ali zbog teških materijalnih uslova nije mogao da produži školovanje. Siromaštvo i besposlica su ga primorali da potraži izlaz u žandarmeriji.

Kršan, zdrav i pismen, primljen je u žandarme. Bio je žandar, ali nije zaboravio da ga je tako otjeralo siromaštvo. Znao je da su oni kojima služi glavni uzročnici takvog stanja, i njegove i mnogih drugih porodica. Bio je jedan od rijetkih žandarma u Beogradu koji je aktivno i stalno saradivao s naprednim studentima, obavještavajući ih o namjerama policije i prenoseći dragocjene poruke uhapšenima.

Okupatora nije sačekao u Beogradu, a nije htio da mu služi. Ostavio je to — za čovjeka naprednih shvatanja — ponižavajuće parče hljeba, i vratio se kući.

Stanje poslije kapitulacije nije ga iznenađilo. Udružio se s najnaprednijim drugovima i pripremao se za ustanak. Veoma je aktivan u

prikupljanju i skrivanju ratnog materijala i obuci omladinaca u rukovanju oružjem. Kada su počele prve ustaničke akcije, primao je svaki zadatak. Njegovoj sreći nije bilo kraja kada je čuo da se organizuje odred za operacije u Sandžaku. Bio je među prvom dobrovoljcem. Tako je pošao na put, ne u neizvesnost, nego ka cilju svoje ideološke opredijeljenosti.

Prvi marševi i druge teškoće bili su i prave prilike da se pokaže kao drug, nesebičan i uvijek spreman da pomogne drugima, da uzme najteži zadatak. U borbama je bio neustrašiv. Stajao je kao stijena, kao da ne čuje zviždanje metaka i eksplozije granata i bombi. Na Savinom Laktu sve zadivljuje hrabrošću, a u borbama na Maoču oduševljava smjelim jurišima.

Redaju se borbe i marševi, Milića hrabri i pomaže drugove. U borbama kroz istočnu Bosnu ko zna koji put pokazao je junaštvo. Redaju se borbe, i on je za svoju hrabrost dobio najveće priznanje — postao je član KPJ, zasluženom neizmjernom hrabrošću.

Neustrašiv je i u borbama s četnicima u Hercegovini. Herojski podvig napravio je, sa

svojom desetinom, 12. juna 1942. godine, braneći na brdašcu Pleće prodor četnika ka Čemernu. Četnici su, uz snažnu podršku italijanske artiljerije, mnogo puta jurišali da prodru preko Pleće. Hrabra desetina je cijelog dana izdržala. Milića je sjajno izvršio zadatak — četnici nisu prošli.

Tokom 1942. vode se borbe na pruzi Sarajevu—Konjic, kod Prozora Šujice, Duvna, napad na Livno, borbe s Italijanima kod Aržane i druge, i Milića je neustrašiv. U borbama za Sitnicu, s puškomitraljezom je upao u neprijateljsko utvrđenje. To je bio prelomni trenutak. Iznenađeni, Nijemci i domobranci su se predali. O tom njegovom podvigu govorila je „Slobodna Jugoslavija“, i nazvala ga partizanskim herojem. Tu pohvalu primio je kao pravi heroj: skromno, s osjećanjem odgovornosti, spreman na nove herojske podvige.

U borbama kroz Bosnu i Hercegovinu bio je primjer požrtvovanja, izdržljivosti, smjelosti, energičnosti i upornosti u razbijanju njemačkih, ustaških, četničkih i domobranskih snaga. Teške borbe na Ivan-sedlu, Raštelici, kod Gornjeg Vakufa i drug-izdržao je s lakoćom, neustrašivo kao i uvijek.

Borba na Drini, početkom aprila 1943. godine, njegova je posljednja borba. U toj borbi za stvaranje mostobrana, dijelovi 1. proleterske (oko šezdeset boraca) našli su se u veoma teškoj situaciji. Prelaženje ostalih snaga bilo je otežano, municija ponestajala, a na Krčinom brdu u rovovima se grčevito branio bataljon Italijana. Milića se tada javlja kao dobrovoljac grupe bombaša koja je Italijane imala da napadne i s leđa, što bi ih prisililo na povlačenje. Komandantu je bilo žao što se baš on javio, ali u takvim trenucima nema kolebanja. Otišao je sa svojom grupom, probio se uz same robove, i puzajući obasuo bombama neprijateljski šanac. Pao je, ali njegovo mrtvo tijelo kao da je opominjalo Italijane na neuništivost hrabrih partizana — pobjegli su.

Narodnim herojem proglašen je 20. decembra 1951. godine. (Sl. V.)

RAŠTEGORAC Andrije ANTE

Rođen je 8. septembra 1923. godine u Zloselu, Kupres, Bosna i Hercegovina, u siromašnoj seljačkoj porodici.

U rodnom selu završio je četiri razreda osnovne škole, dva razreda gimnazije u Travniku, i Srednju zanatsku školu, s elektromehaničkim zanatom, u Železničkoj ložionici u Sarajevu.

Družiči se s naprednim radnicima u Ložionici, vrlo mlad se opredjeljuje za radnički pokret. Kao šesnaestogodišnjak, 1939. godine

primljen je za člana SKOJ-a, a 1941. za člana Partije.

Raštegorec je, kao napredan omladinac, zatvaran 1940. godine, a dva puta 1941.

Aktivan je u pripremama za podizanje ustanka. Oktobra 1941. stupio je u Igmanski odred. Po zadatku Partije, dolazio je nekoliko puta u Sarajevo, gde izvršava brojne zadatke. Petog marta 1942. godine stupio je u 1. proletersku brigadu.

Među proleterima, prvo vatreno krštenje Ante je imao 9. maja 1942. godine, na Večerinovcu, kod Mojkovca, i pokazao veliku hrabrost. Bio je među prvim borcima koji su 3. juna, u Dobrom Dolu na Durmitru, upali među četnike Pavla Đurišića. Više puta se

puta, da bi, u borbi od 1. avgusta 1943. godine, pri prelazu reke Bosne kod Nemile, izgubio i oko, što ga je i odvojilo od proletera. Posle ozdravljenja, upućen je u Prateći bataljon Vrhovnog štaba, u kojem ostaje do aprila 1944. godine, kada je, s četom prikupljenih avijatičara i mornara, u ulozu komesara grupe (čete), upućen na ostrvo Vis. S Visa odlazi u Komandu baze NOVJ u Bari (Italija), gde je raspoređen na dužnost komandanta bataljona, s kojim je, krajem oktobra 1944. godine, stigao u Beograd i ušao u sastav gardijske brigade, a februara 1945. godine postavljen je za komandanta brigade 3. beogradske divizije KNOJ-a. Kao starešina jedinice KNOJ-a, ističe se u isterećenju neprijatelja u Beogradu i blizoj okolini.

Posle rata i završene vojne škole, bio je komandant brigade, komandant 6. divizije KNOJ-a, viši savetnik u SUP Jugoslavije, direktor preduzeća... Sada je generalni direktor Poslovne zajednice Beograd-Bar.

Nosilac je Partizanske spomenice 1941. i više odlikovanja.

Narodnim herojem proglašen je 20. decembra 1951. godine. (Šp. L.)

RAUŠ Đurđa STEVO

Rođen je 23. oktobra 1916. godine u selu Brežičanima kraj Prijedora, Bosna i Hercegovina. Bio je najmlađe dete u porodici zemljoradnika. Zbog vrlo slabog imovnog stanja roditelja, nije mogao da, posle četiri razreda osnovne škole, produži školovanje, nego je ostao u rodnom selu da se bavi zemljoradnjom, ili da kao nadničar radi sezonske poslove. Posle odsluženja vojnog roka 1938. Rauš je potražio zaposlenje u žandarmeriji, i posle kratke školske obuke u Banja Luci dobio je mesto pripravnika u drvarskoj žandarmerijskoj stanici. Ali, službovanje je prekinuo gotovo na samom početku, 1939. kada je odbio naredenje prepostavljenih da zlostavlja uhapšene šumarske radnike Grmeča i štrajkače pilane i celuloze u Drvaru. Uz otkaz, stajala je i napomena: „Politički nesiguran za službu u žandarmeriji, pa se otpušta, uz kaznu zatvora od 15 dana. Preporučuje se svim državnim nadležnima da imenovanog ubuduće ne prime na bilo kakav posao.“

Tada je 23-godišnji Stevo Rauš, poučen iskustvom, pošao iz drvarske doline putem koji je odredila Komunistička partija.

Aktivno je bio uključen u sve faze priprema oružane borbe u prijedorskom kraju. I jedna od prvih ustanikačkih pušaka 1941. prijedorskog kraja bila je njegova. Zbog hrabrosti, Stevo Rauš je već u ustanku postao kandidat,

a uskoro i član KPJ.

U akciji na Podgradce, koju su izveli kozarski ustanici 23. oktobra 1941. Stevo Rauš vodio je desetinu; na Gornjem Vodičevu i Umetalji, na Koštarići i Lješjanima stajao je na čelu voda; a krajem decembra, kada je 1. bataljon kozarskog odreda formirao i svoju 5. radimirovačku četu, Stevo je izabran za njenog prvog komandira.

S Nicom Marušićem Ratkom, komandantom 1. bataljona i narodnim herojem, bio je organizator i realizator jedne od najsmelijih diverzantskih akcija u Bosanskoj krajini: nalazi se na čelu grupe boraca što su, preobučeni u domobranske uniforme, noću između 5. i 6. januara 1942. na železničkoj pruzi Bosanski

istakao u vreme pohoda proleterskih brigada s Vrhovnim štabom u Bosansku krajinu. Njegova je velika zasluga (jedinji je znao da rukuje lokomotivom) što je 1. bataljon, prilikom zauzimanja Konjica, uništio 60 lokomotiva s uređajima. Kao pomoćnik puškomitraljesca, istakao se u borbama za Duvno, Šćit, Bugojno, a naročito na Borovoj glavi, nedaleko od Šujice, gde je njegov bataljon osam dana i noći vodio borbu u ustaškom „Crnom legijom“. Kao veoma snalažljiv borac, istakao se i u borbama za Livno, Ključ, Bosansko Grahovo, Jajce.

Decembra 1942. dobio je „šarac“. Kao puškomitraljezac, bio je neustrašiv u borbama s četnicima na Jošavki i oko Mrkonjića. U danima IV ofanzive posebno se istakao u borbama na Ivan-planini, kod Čičeva i Glavatičeva. U poznatiji bici na Drini, aprila 1943, prvi je prešao nabujalu reku, sa svojim „šarcom“ omogućio je prelaz 1. bataljona preko hladne reke. Takav je i u borbama u V ofanzivi: kod Brodareva, na Zlatnom boru, Vučevu, Sutjesci, Balinovcu, i u borbama u istočnoj Bosni posle ove velike operacije.

U stroju 1. proleterske brigade ranjen je tri

Novi—Prijedor, kod Donje Dragotinje, zarobili oklopni voz i uništili posadu. U borbi za oslobođenje Prijedora, 16. maja 1942. dotad najvećoj akciji krajiških partizana, Stevo Rauš je povukao svoju četu Puharskom rečicom, napao neprijatelja s leđa, i uništio ga na Gašića Ledini.

Samo pet dana posle oslobođenja Prijedora, u potkozarskom selu Lamovita, formirana je 1. krajiška brigada, u kojoj je Rauš postavljen za komandira 3. bataljona. Gotovo iz svečanog stroja, brigada je ubačena u bitku za odbranu Kozare, na kojoj je već počela neprijateljska ofanziva; a borba na Piskavici, 11. juna 1942, kada je 850 neprijateljskih vojnika izbačeno iz stroja, i zauzimanje Dobričina, 3. jula 1942, uoči proboja obruča oko Kozare — prve su pobjede ove brigade, što su joj obezbedile mesto u redu proslavljenih proleterskih brigada. Na njenom borbenom putu, Stevo Rauš zauzimao je jedno od najistaknutijih komandnih mesta.

U reorganizovanoj brigadi posle ofanzive na Kozari, Rauš je, kao komandant 1. bataljona, pokazao izvanrednu umešnost u rukovo-

denju prilikom oslobođenja Kijuča, 28. jula 1942, kada je neopaženo ubacio vod boraca u grad pre nego što je počeo opšti napad, i time osigurao potpuni uspeh brigade, u borbama oko Kupresa, u oslobođenju Mrkonjić-Grada, i čišćenju Manjače od četnika. Za uspehe postignute u oslobođenju Jajca, 25. septembra 1942. Vrhovni komandant drug Tito pohvalio je čete i bataljone 1. krajiške brigade. U bihačkoj operaciji, Raušev 1. bataljon napadao je utvrđeno Somišnje, jedno od najjačih ustaških uporišta u sistemu spoljne odbrane; a onda, u osvajanju poslednjih prepreka na kanalu, u centru grada, s borcima u jurišu bio je i njihov komandant.

Iako je u centralnoj Bosni već bio zamenik komandanta 1. krajiške brigade, Stevo Rauš je na čelu 1. bataljona oslobađao Kakanj i učestvovao u velikoj akciji na Rajlovcu, noću između 10. i 11. avgusta 1943, kada su uništena 34 neprijateljska aviona. Bio je to još jedan podvig junaštva i odvažnosti boraca 1. krajiške brigade.

Avgusta 1943. Stevo Rauš je, kao njen komandant, smelo poveo 1. krajišku brigadu u bitke po istočnoj Bosni, na Višegrad i Mokre Gore, Kremnu i Rudo; prokstrario je Srbijom od Prijepolja i Brodareva, do Priboja i Čakora; osigurao je pobeđe na Kopaoniku i Kursumljij; oslobađao Topolu i Arandelovac; juriša na neprijatelja u Smederevu i tukao nemačku grupaciju generala Štetnera na prilazima Beogradu.

Posle 30 meseci provedenih u 1. krajiškoj proletarskoj brigadi, Stevo Rauš je postavljen za zamenika komandanta 4. krajiške divizije, kojom je komandovao u sarajevskoj operaciji i u borbama za oslobođenje Banja Luke i Karlovca. Na kraju rata, postavljen je za komandanta 24. divizije.

Bogato iskustvo partizanskog komandanta i posle oslobođenja zemlje nastavio je da prenosi na mlade kadrove Jugoslovenske narodne armije, što i danas čini, kao general-pukovnik.

Narodnim herojem proglašen je 20. decembra 1951. godine. (D.Lu.)

RAVBAR Stefana FRANC VITEZ

Rođen je 4. avgusta 1913. u selu Vrhovje, Repentabor, kod Trsta, Italija. Otac mu je bio železnički radnik i mali posednik. Zbog fašističke tiranije, cela porodica je prebegla u Jugoslaviju.

Franc je završio osnovnu školu u Trzinu i Črnućama kod Ljubljane, a 1927. u fabrici „Strojne livarne in delavnice“ počeo je da uči

metalostrugarski zanat. Kako je ova fabrika bila poznata kao uporište klasno svesnih radnika, Franc vrlo brzo postaje član sindikata, a nešto kasnije i član Saveza komunističke omladine Jugoslavije. U vreme krize 1932, otpušten je kao nepoželjan s posla, i zbog političke aktivnosti zatvaran 1932. i 1934. U to vreme radio je, uglavnom, kao nekvalfikovani radnik kod raznih poslodavaca.

Primljen je u Partiju 1936, i te iste godine odlazi na odsluženje vojnog roka, u Zemun. U auto-jedinici se ističe kao disciplinovan vojnik i dobar strelac. Novembra 1938. vraća se kući,

i stupa na posao metalostrugara u fabricu „Initas“; tu postaje član Rejonskog komiteta KP Slovenije za Ježicu i Posavje, a ujesen 1940. član Okružnog komiteta Ljubljana i zamenik sekretara Okružne vojne komisije.

Odmah posle napada na SSSR, 23. juna 1941. Franca traži nemačka policija u Črnućama, ali ga ne nalazi kod kuće, jer se on već krio. Kratko vreme saradivao je u pripremkama za obrazovanje Rašičke partizanske čete, a početkom jula odlazi u Ljubljano. Sredinom avgusta postaje član Centralne komisije VOSA i načelnik Službe bezbednosti. Imao je zadatak da rukovodi ubistvima izdajnika i istaknutih okupatorskih funkcionera. Na tom poslu Ravbar se istakao. Pod njegovim rukovodstvom izvedene su mnoge uspešne akcije, tako da je okupatorski policijski aparat bio gotovo nemoćan. S pravom se tada govorilo da je Osvobodilna fronta u Ljubljani „država u državi“. To je i navelo okupatora da oko Ljubljane podigne pojas prepreka od bodijakave žice, i da počne masovno odvođenje u logore.

Maja 1942. vojno i politički rukovodstvo oslobodilačkog pokreta Slovenije napustilo je Ljubljano i otišlo na oslobođenu teritoriju. To je učinio i Ravbar, ali je van grada upao u

policijsku raciju. Uhapšen je zajedno s Borisom Krajerom, i s njim interniran u logor Gonars, u Furlaniji. Uskoro organizuje kopanje tunela ispod logorske žičane ograde. Devetorici bekstvo uspeva, i Krajer i Ravbar stižu do partizana, u brdima kod Gorice.

Tek što je postavljen za člana Pokrajinskog komiteta KP za Slovensko primorje, pozvan je u Glavni štab slovenačkih partizanskih četa, u Dolomite. Odatle je upućen u Gorenjsku, i postavljen za komesara Alparse operative zone. Međutim, na tu dužnost nije ni stupio, jer se pokazalo da zamišljena organizaciona šema štaba ne odgovara situaciji na terenu. Tada je Ravbar određen na dužnost načelnika VOSA-1. grupe odreda, koja je uskoro, reorganizovana, u Gorenjski partizanski odred.

Sredinom januara 1943. Ravbar se nalazio u zemunici štaba odreda, u šumi iznad Srednje Vasi, kod Poljana, nad Škofljom Lokom. Ujutro 14. januara, komandant odreda Stane Starc Fazan čuo je pucnjavu. Podigao je poklopac nad ulazom, i u blizini ugledao nemačkog vojnika koji je takođe primetio Starca. Počeo je da doziva, pritrčali su drugi Nemci, i počela je borba koja je za partizane već u samom početku bila izgubljena. Ravbar je uvek govorio da je samo jednom zarobljen, a da drugi put to ni za živu glavu neće dozvoliti. Legao je na bombu i aktivirao je. Starc i njegov kurir ubili su se iz pištolja, dok su dva kurira Nemci zarobili.

Narodnim herojem proglašen je 5. jula 1951. godine. (M.Pav.)

REDELONGI Bernarda MARKO BENEČAN

Rođen je 24. aprila 1912. godine u selu Zapotok, Podbonesec, Udine, Italija. Ptiče iz siromašne zemljoradničke porodice s petoro dece. Selo, u kome je rođen, nalazi se u Beneškoj Sloveniji.

Redelongi je pre rata radio na očevom imanju i na sezonskim radovima u Furlaniji, a bavio se, kao i mnogi drugi, krijumčarenjem. Mrzeo je vojsku i fašizam, i još kao mladić proveo je nekoliko dana u zatvoru zbog pevanja antifašističkih pesama. Pokušao je da izbegne služenje vojnog roka, pretvarajući se da nije „čiste pameti“, ali mu to nije uspeo. Godine 1942. zajedno sa suprugom, otišao je, kao mnogi drugi njegovi zemljaci, na sezonske poljoprivredne radove u Nemačku. Uskoro je odatle proteran, jer se na imanju gde je radio družio s ratnim zarobljenicima. U Italiji je bio izvesno vreme u zatvoru, ali je ubrzo pušten.

U leto 1942, radio je kao drvoseča u Trnovskom gozdu, gde su već bili partizani. Počeo je da saraduje s njima, i u oktobru iste godine ponovo je uhapšen. Vreme do kapitulacije Italije, septembra 1943, proveo je po logorima i zatvorima i, na kraju, u logoru u Kalabriji. Posle sloma fašističkog režima pušten je, vraća se kući i 5. avgusta 1943, stupa u partizanske redove. Hrabar i otrešit, brzo postaje komandir čete, a zatim komandant bataljona u 2. soškoj brigadi. Posle sloma „Kobariške republike“, u oktobru 1943, upućen je u Benečiju, s četom zemljaka i dobrovoljaca.

Uškoro, četa prerasta u 2. bataljon novoformiranog Briško-beneškog odreda, pod komandom Marka Redelongija.

Redelongi se isticao u mnogim borbama. Bataljon je, naročito u zasedama, na putevima, uništio mnogo neprijatelja i njegove tehnike. Jednom je, presvučen u nemačku uniformu, sam otišao u neprijateljsko uporište Tolmin u akciju izviđanja. Tada je bio već član Partije.

Najveći uspeh je postigao s grupom odbačenih boraca svog bataljona kad je napao nemački aerodrom Belvedere, između sela Neme i Atem, kod Udina. Grupa je krenula u akciju uveče, 11. marta 1944, s mesta Plazi, iznad Breginja. Preko dana, 12. marta, partizani su bili skriveni u jednoj uvali, a uveče su pohvalili pripadnike italijanskih zaštitnih odreda, koji su čuvali telefonske linije. Pokidali su žice i tako onemogućili vezu. Napad na aerodrom je počeo u dva sata posle ponoći, 13. marta. Prvim hicem iz pištolja Redelongi je ubio stražara. Partizani, podeljeni u dve grupe, zapalili su tri izviđačka aviona tipa „roda“, tri lovca „meseršmit 109“, dva izviđačka „foke vull“ i jedan avion za vezu „nordih“, dva kamiona, magacin i baraku štaba. Druga grupa bacila je bombe u kuću gde su oficiri

imali bar. Partizani su imali dva lakše ranjena, a Nemci oko 25 mrtvih. Posle akcije, Redelongijeva grupa se bez teškoća vratila u brda. Za ovaj podvig jedinica je dobila pohvalu štaba korpusa.

Neprijatelji je oštro reagovao na uspešnu partizansku akciju, obimnim akcijama čišćenja. U borbi između Robedišča i Črnog vrha, 16. marta, Redelongi je ranjen. Kako tada u Beneškoj Sloveniji još nije bilo partizanskih bolnica, ranjenici i bolesnici lečili su se u šumi, ili kod seljaka. I Redelongi se tako krio. Nemci su ucenili njegovu glavu s 50.000 lira kad su saznali da je ranjen. Tu nagradu su potom povećali na 100.000 i, najzad, na 150.000 lira.

Ujutro, 5. maja 1944, bila je magla. Redelongi se s tri druga odmarao u šumi na brdu Brdce, u blizini sela Breginj. Tu ih je zatekla nemačka potera i otvorila vatru. Jedan partizan je odmah poginuo. Druga dvojica hteli su da ponesu Redelongija, ali je on to odbio, uveren da će u tom slučaju poginuti sva trojica. Oprostio se od njih, i poručio im da se do kraja bore za slobodu. Kad je ostao sam, otvorio je na napadaču vatru iz pištolja. Kad je ranjen, imao je još toliko vremena da se ubije.

Nekoliko dana posle Redelongijeve smrti, Nemci su streljali njegovog oca, a leš bacili u zapaljenu kuću.

Narodnim herojem proglašen je 20. decembra 1951. godine. (M.Pav.)

REGANCIN-DOLNIČAR *Ivana* ZORA RUŠKA

Rođena je 21. decembra 1921. u Polju kod Ljubljane, Slovenija, u siromašnoj radničkoj porodici. Odmah posle završene osnovne škole, morala je da se sama izdržava. Početkom 1941. godine, zaposlila se kao konobar kod Novakovih, na Viču.

U gostionicari kod Novokovih sastajali su se članovi CK KPS, a Glavni štab slovenačkih partizanskih četa imao je tamo sedište. Zato su kod Novakovih dolazili s izveštajima odružni sekretari iz raznih delova Slovenije, pa i prvi komandiri i komandanti partizanskih jedinica. Zora je trebalo da budno pazi da se ti razgovori i sastanci ne otkriju. Uškoro je dobila i zadatak da funkcionere, koji su dolazili da izvrstavaju ili su iz Ljubljane odlazili na teren, krišom prati iz Ljubljane do prvih veza u okolini. Taj zadatak je postao još važniji kad su Italijani ogradiili Ljubljano žičanom ogradom, i svakoga detaljno pregledali.

Kod Novakovih je bilo i jedno od najvažnijih internednitskih stajališta, gde su se skupljali artikli iz cele Ljubljane. Odatle ih je Marjan

Novak otpremao prema Dolomitima. Zora je, zajedno s Marjanom, održavala skladište i bila jedna od devojaka koje su svakog dana prenosiće manje količine materijala. U kantama za mleko obično je nosila revolvere koje bi pre toga donela do Novakovih iz Ljubljane.

Time Zorina delatnost u Ljubljani nije iscrpna. Već od maja 1941. bila je borac grupe za sabotaže, kasnije Narodne zaštite, i saradnik Zaštitno-obaveštajne službe. Učestvovala je u mnogim sabotazama i borbenim akcijama. Zbog njene hrabrosti i odanosti, angažovana je i u riskantnoj akciji za osloba-

danje iz zatvora organizacionog sekretara CK KPS Toneta Tomšiča.

Zora dugo nije padala u oči Italijanima kao mogućna učesnica ilegalnih akcija. Pošto se stalno kretala po ljubljanskim ulicama i preko bloka, uvek s nekim teretom, a pogotovo kad su primetili da se često, u poznim večernjim časovima, krišom probijala do Novakovih, obruč se počeo stezati oko nje. Uz to je došla još i izdaja. Zori, s ilegalnim imenom Ruška, bio je onemogućen rad u Ljubljani.

Krajem marta, ili početkom aprila 1942, Zora je otišla u partizane, u Dolomite. Odatle je u početku održavala vezu s Ljubljanom, uglavnom sa snabdevačkim centrom kod Novakovih. U june 1942, kad se celo rukovodstvo narodnoslobodilačkog pokreta preselilo u Dolomite, ono je preko Ruške održavalo veze s Ljubljanom i drugim slovenačkim oblastima i partizanskim jedinicama. Posle odlaska Centralnog komiteta KPS, izvršnog odbora OF i Glavnog štaba partizanskih četa u Kočevski Rog, Ruška je upućena na poverljiv rad u Ljubljano. Pre nego što je napustila Dolomite, Rušku je zadesio težak udarac: 18. marta je, u Belškoj grupi, po komesar bataljona Dolomitskog odreda Vladimir Dolničar Rudi, s kojim je tek u partizanima stupila u brak.

U Ljubljani je Zora postala kurir Povereništva CK KPS za Ljubljano i dobila ilegalno ime Marija. Održavala je veze između Povereništva, gradskog i prigradskog komiteta KPS i okružnih foruma OF, kao i veze s centralnim rukovodstvom na oslobođenoj teritoriji. Njeno iskustvo u ilegalnom radu, snalazljivost i hrabrost više puta su je spasili kad je već izgledalo da je u bezizlaznoj situaciji.

Poslednjih dana decembra 1943, trebalo je da Marija donese važan ilegalni materijal sekretaru povereništva CK KPS Miri Svetini, koja je čekala kod Ivančičeve, u kući uz Gradašćicu Marije nije bilo, iako je uvek bila tačna. Iste večeri je došao policijski službenik, veran aktivist Osvobodilne fronte, da obavesti staru Ivančičevu da je Mariju, blizu kuće, uhapsio njihov susjed, član tajne domobranske policije.

Sused je sproveo Mariju u Srednju tehničku školu, koja je pretvorena u domobranski zatvor, iz kojeg se retko ko vratio živ. Ni Zora se više nije vratila. Sredinom januara 1944. zagubio joj se trag. Verovatno su je — kao i mnoge druge — ubili negde u šumama ljubljanske okoline.

Kasnije su očevici ispričali da se Zora, prilikom hapšenja, borila s napadačem. Čak joj je uspjelo da mu se istrgne i pobjegne, ali je pala i gonilac ju je tada ponovo uhvatio. To je bila poslednja Marijina borba pre nego što su se za njom zatvorila vrata zatvora. Sigurno je samo to da nikoga nije izdala. Znala je imena i adrese svih tadašnjih najistaknutijih ljubljanskih aktivista. Niko tada nije uhapšen, zahvaljujući njenoj hrabrosti.

Narodnim herojem proglašena je 27. novembra 1953. godine. (M.Če.)

REIĆ Ante SREČKO PETICA

Rođen je 8. januara 1914. godine u Splitu, Hrvatska. Potiče iz siromašne seljačke porodice od sedam članova. Još dok je učio zidarski zanat, opredelio se za napredni radnički pokret. Radio je u sindikalnom pokretu i u radničkim kulturno-umetničkim i sportskim društvima. Član je KPJ od 1933. godine. Od 1930. do 1941. godine bio je jedan od organizatora demonstracija u Splitu. Zbog te aktivnosti, hapšen je više puta.

Kada je u Španiji, 1937. godine, počeo građanski rat, i Srečko se priključio onim Jugoslovenima koji su pošli u pomoć španskoj republici i španskom narodu, ali je na polasku bio uhvaćen i ponovo zatvoren.

Posle okupacije zemlje, Reić je radio kao ilegalni politički radnik. Reid njega je bio centar za prikupljanje oružja i rasturanje ile-

galnog partijskog materijala. Kada je, februara 1942, formirana Mosorska partizanska četa, postavljen je za zamenika komandira. Neprijatelj je ubrzo preduzeo napad na četu, pa je njena komanda donela oportunističku odluku da se četa raspusti. Srečko se nije složio s tim, već je s grupom boraca ostao na položaju. Krajem aprila, četa se ponovo prikupila, pod rukovodstvom novog komandira Srečka Reića. S četom je pošao na Dinaru i vodio teške borbe protiv italijanskih okupatora. Kada je, 22. juna 1942, formiran Udarni bataljon „Tadija Anušić“, Srečko je postao njegov komandant. Sa svojim bataljonom, na Vagnju, on je u avgustu sprečio prodiranje italijanskih snaga iz Dalmacije za Livno. Početkom septembra 1942, njegov bataljon je ušao u sastav 1. dalmatinske brigade. Prilikom zauzimanja Jajca, novembra 1942, Srečko je na čelu svojih boraca jurisao na najjače utvrđenje, Čusinu. Tada je preplivao Vrbas, zašao za leđa neprijatelju, i omogućio zauzimanje ovih utvrđenja.

Za uspešno izvršenje zadatka u ovoj borbi njegovu brigadu je pohvalio Vrhovni komandant.

I u IV neprijateljskoj ofanzivi, prilikom osvajanja Prozora, bataljon Srečka Reića imao je zadatak da ne dozvoli Nemcima prolaz od Bugojna. Tri dana i tri noći trajale su ogorčene borbe, ali Nemci nisu uspjeli da prodru. Srečko je posle toga, sa svojim bataljonom, prvi ušao u Prozor. I za ovaj uspeh, njegovu brigadu je pohvalio Vrhovni komandant. Istakao se u borbama na Jablanici — prilikom prelaska preko Neretve, na Prednju, kod Nevesinja, na Pivi, Zelengori i Sutjesci. Njegov bataljon je bio odošćen na Jahorini, pa je prinuđen da se probije u Hercegovinu i priključuje se 10. Hercegovačkoj brigadi, gde vodi borbe sve do marta 1944. Tada je bataljon ušao u sastav 2. dalmatinske brigade. Srečko je, zatim, postavljen za

zamenika, pa za komandanta 11. hercegovačke brigade. Istakao se u borbama za oslobođenje Gacka, Bileća i Nevesinja. U avgustu 1944. upućen je u Dalmaciju, gde se tada formirala 5. hrvatska brigada narodne odbrane. Srečko postaje njen prvi komandant. Posle oslobođenja Dalmacije, krajem iste godine, učestvuje u uništavanju i hvatanju zaostalih neprijateljskih vojnika i njihovih pomagača. Ubrzo je postao zamenik komandanta 1. hrvatske divizije narodne odbrane.

U posleratnom periodu nalazio se na odgovornim dužnostima u JNA. Penzionisan je u činu pukovnika. Aktivan je društveno-politički radnik. Bio je, pored ostalog, član Oblasnog komiteta SK Hrvatske za Dalmaciju, odbornik Skupštine opštine Split i funkcioner u mnogim sportskim organizacijama.

Narodnim herojem proglašen je 24. jula 1953. godine.

RELJIĆ Ranka PETAR — ČEDA

Rođen je 26. juna 1913. godine, u Krčedinu (Indija), Vojvodina, u zemljoradničkoj porodici.

Školovao se u Sremskim Karlovcima, gde je završio gimnaziju, a diplomirao je na Pravnom fakultetu Beogradskog univerziteta. Aktivno je učestvovao u revolucionarnom pokretu studenata, posebno se istakavši u političkom radu u okviru Vojvodanske akademске trpeže (Vojvodanska menza), udruženju studenata iz Vojvodine, gde počev od 1936. godine ključne pozicije uzimaju članovi KPJ i SKOJ-a, kao i simpatizeri revolucionarnog pokreta. Biran je u upravu ovog udruženja, a takođe je bio član Ekonomskog odbora studenata Beogradskog univerziteta. Uoči rata učestvuje u nizu akcija koje je KP organizovala među radničkom, seoskom i studentskom omladinom širom Vojvodine (manifestacije, protestne rezolucije, logorovanja, posete naseljima i dr). Zbog ovakve aktivnosti bio je hapšen i saslušan pred policijom.

Uoči hitlerovske agresije na našu zemlju, aprila 1941. vraća se u rodno mesto, Krčedin, vršeći, po partijskom zadatku, pripreme za oružani otpor neprijatelju. Tih dana istupio je javno pred narodom prilikom sahrane našeg pilota, čiji je avion neprijatelj oborio kod Krčedin. Govorio je o junačkom delu poginulog pilota, istakavši ga kao primer patriotizma i otpora agresoru. Sahrana se na taj način pretvorila u masovan protest protiv fašističkih zavojevača. Njegov rad, međutim, otkriva neprijatelj, tako da se ubrzo našao u ustaškom zatvoru u Sremskim Karlovcima. Uspeo je ubrzo da pobjegne, i povukao se u ilegalnost.

Odmah nastavlja sa radom na formiranju partijskih organizacija u istočnom Sremu, u okviru opštih priprema za ustanak.

Kao organizator oružanog ustanka u istočnom Sremu, avgusta 1941. godine, stekao je veliki ugled kod naroda. Učestvuje u prvim borbenim akcijama kao komandant Podunavskog partizanskog odreda. Na sreskoj partijskoj konferenciji, maja 1942. izabran je za sekretara Sreskog komiteta KPJ za Staru Pazovu, a maja 1943. godine je sekretar OK KPJ za Srem. Po osnivanju dva okružna komiteta KPJ u Sremu (istočni i zapadni), radi još uspješnijeg i masovnijeg razvika partijskih, skojevskih i antifašističkih organizacija, i NOP-a u celini, postaje sekretar OK KPJ za istočni Srem. Ubrzo postaje i član PK KPJ za Vojvodinu.

Izuzetnih organizatorskih sposobnosti, teoretski spreman, hrabar i pokretljiv, neumorno je politički delovao, kao u borbenim jedinicama tako i u pozadini. Kao sekretar OK KPJ

zadatak da uz pomoć okružnih partijskih organizacija u Vojvodini osnuje Organizaciju zaštitne naroda (OZN-a), i postavljen za njenog načelnika.

Posle oslobođenja zemlje obavlja niz odgovornih društveno-političkih zadataka. Između ostalih funkcija, bio je: poverenik za unutrašnje poslove AP Vojvodine, član Sekretarijata PK KPJ za Vojvodinu, organizacioni sekretar PK KPJ za Vojvodinu, predsednik Pokrajinskog odbora SSRNS za Vojvodinu, potpredsednik Glavnog odbora SSRNS, član Organizaciono-političkog sekretarijata Centralnog komiteta SKS, ministar za saobraćaj, šumarstvo i industriju Vlade NR Srbije, predsednik Vrhovnog suda AP Vojvodine, potpredsednik Izvršnog veća Skupštine AP Vojvodine, predsednik Pokrajinskog odbora SUBNOR Vojvodine. Do 1973. godine bio je predsednik Ustavnog suda SR Srbije i član Saveta Federacije.

I u posleratnom periodu odlikovao se osobinama koje su ga krasile u ratu. Dosedno se borio za izgradnju novog društva.

Nosilac je Partizanske spomenice 1941, i više odlikovanja.

Za narodnog heroja proglašen je 27. novembra 1953. godine. (Lj. Ce.)

REMIH Dušana DUŠAN

Rođen je 14. februara 1922. u Kočevju, Slovenija. Otac mu je bio rudarski radnik. U porodici je bilo petoro braće i četiri sestre, i svi učesnici oslobodilačkog rata, osim najmlađeg.

Dušan je, posle završene osnovne škole u Kočevju, radio u rudniku. Bio je naprednih ubeđenja.

Već 1941. godine je član Osvobodilne fronte, učesnik raznih akcija u okupiranom gradu, čiji su stanovnici većinom bili Nemci, gotovo svi nacisti. Krajem 1941, ili na početku 1942, primljen je u SKOJ.

Zajedno s jednim od braće stupio je, 5. maja 1942, u partizane, u Dolenjski odred. Kad je, sredinom juna, podeljen na Zapadno-dolenjski i Krški odred, ostaje u Zapadno-dolenjskom, gde uskoro postaje komandir čete. Naročito se istakao u borbi kod Marinče Vasi, 17. jula 1942, kada je ubijen 19 vojnika 105. fašističke legije, a 16 ranjeno.

Kad je odlučeno da se, iz već postojećih jedinica, prikupe dobrovoljci za 1. slovenačku proletersku brigadu u Tomšič, koja je formirana 20. jula 1942, u selu Cesta, prijavio se i Remih. Isticao se u vreme III neprijateljske ofanzive u mnogim borbama u kojima je brigada pokušavala da na sebe privuče nepri-

jateljske snage i odvuče ih s visoravni Rog, gde je boravilo rukovodstvo Partije i Osvobodilne fronte.

Remih se naročito istakao u borbi na Jelenovom Žlebu, 2. oktobra 1942, kada je zarobljeno 17 pušaka, minobacač i dva mitraljeza, a sedam neprijateljskih vojnika zarobljeno. Odlikovao se i 19. marta 1943, u bici kod sela Plešivica, u Suhoj Krajini, kad je brigada naterala u bekstvo kolonu fašista, zadala joj teške gubitke i zarobila oko sto pušaka, tri bacača i dva teška mitraljeza. U to vreme, Remih je član Partije.

Posle kapitulacije Italije, kad je u 14. diviziji formirana nova, 13. brigada, u početku nazvana „Loška“, a posle smrti komandanta divizije Mirka Bračića „Bračićeve brigada“ Remih je, kao komandir čete u brigadi „Tone Tomšič“, poslat u novu brigadu, za komandanta 3. bataljona.

Istakao se u borbi za Kočevje, od 9. do 13. decembra 1944, kada je, kao meštani, dobro

poznajući grad, mnogo koristio u operacijama. Kad je, u poslednjem trenutku, Nemcima i domobranima došla pomoć, među poslednjima se povukao iz grada.

Odlikovao se i u vreme pohoda 14. divizije preko Hrvatske na Štajersku. Kad se, posle završene neprijateljske ofanzive, zbog velikih gubitaka brigada svela na svega dva bataljona s po dve čete, određen je za komandanta 1. bataljona.

U proleće 25. aprila 1944, istakao se u borbama kod Šentvida, na Pohorju. U jurišu je mašinkom ubio dva nemačka mitraljesca i zarobio oružje. Nemci su imali velike gubitke, i naterani su u bekstvo.

U noći između 30. aprila i 1. maja 1944, brigada je napala rudnik uglja i električnu centralu u Velenju, koje su branili oko 120 neprijateljskih vojnika. Dušan Remih, tada već

dosledno se zalagao za čistotu lika komunista i borca revolucije. Na tom putu savladao je mnoge prepreke, suzbijajući sektaštvo i devijacije u gledanjima na razvoj pokreta, već u samom začetku.

U teškim okolnostima i situacijama u kojima bi se našao, ispoljavao je odlučnost, hrabrosti i neustrašivost borca — revolucionara. Događaj 1942, u Staroj Pazovi, gde je kao sekretar Sreskog komiteta trebalo da obnovi MK KPJ posle pogibije i hapšenja ranijih članova, najreljefnije svedoči o njegovoj hrabrosti i revolucionarnoj svesti. Iznenađa, usred dana, u neposrednoj blizini centra naselja, naišao je na ustašku patrolu. Kada su od njega zatražene isprave, umesto njih, iz džepa je izvadio revolver i, smrtno ranišvi neprijatelja, umakao poteri.

Krajem proleća 1944. godine dobio je

kapetan (čin poručnika je dobio 1. maja 1943, a kapetana 1. novembra 1943), prvi je na čelu bataljona prodro u graditi i organizovao uništavanje svih postrojenja. Za ovaj podvig pohvaljen je u izveštaju štaba divizije štabu zone.

Krajem juna 1944, neprijateljske snage su izvršile šn prodora na visoravan Pohorje, da odbace jedinice četvrtje operativne zone sa strategijskih komunikacija Beč—Maribor—Zidani Most. Kolona od oko 600 Nemaca prodrila je, 29. juna 1944, u okolinu sela Stara Glazuta, na Pohorju. Došlo je do borbi između ove kolone i brigada „Mirko Bračić“ i „Tone Tomšić“. Uskoro je neprijatelj nateran u bekstvo. Priilikom gonjenja neprijatelja, na čelu svog bataljona, u vreme juriša, poginuo je Dušan Remih.

Narodnim herojem proglašen je 27. novembra 1953. godine. (M. Pav.)

RIBAR Ivana IVO LOLA

Rođen je 23. travnja 1916. u Zagrebu, Hrvatska. Potječe iz demokratske porodice poznatog hrvatskog političara dr Ivana Ribara. Osnovnu školu i gimnaziju pohađao je u Karlovcu i Beogradu. Inteligentan, stekavši već u roditeljskoj kući radne navike i temeljito poznavanje stranih jezika, Lola je tokom cijelog školovanja nastojao da stekne što čvršći obrazovni temelj i što širu kulturu. Kroz našu nacionalnu historiju i kroz naše književnosti, u stalnom kretanju i upoznavanju s različitim nacionalnim sredinama, on je u sebi zarana razvio jednaku ljubav za sve naše narode. Kao odličan dak, u višim je razredima gimnazije pokazao posebno interesovanje za društvene nauke, za političku ekonomiju i politologiju, čiji je praktični građanski oblik provjeravao u političkom životu stare Jugoslavije. U traganju za idejnom orijentacijom, Lolu ne zadovoljavaju nastavni planovi i programi tadašnje gimnazije. Sam proučava klasike idealističke i materijalističke filofske škole: Nietzschea, Voltaira, Hegela — da bi se idejno opredijelio za Marksa i Lenjina. Bila je to logična idejna evolucija slobodarski nastrojenog mladića, koji, mada iz situirane građanske obitelji, kroz paralelni studij klasika marksizma i prakse građanske politike, racionalistički prihvaća naučni socijalizam kao svoj pogled na svijet, a program avangarde radničke klase kao svoj životni cilj.

Na početku školske 1934/35. godine, Lola je stigao u Pariz da studira političke nauke, ali poslije atentata na kralja Aleksandra (po savjetu Svetozara Pribičevića) napušta Francusku. Odlazi u Ženevu, gdje uči metodologiju nauč-

nog rada, studira političku ekonomiju, navija marksističku literaturu do koje u zemlji nije mogao doći, a zatim se, iste jeseni, upisuje na Pravni fakultet u Beogradu. Bilo je to vrijeme kada se na Beogradskom univerzitetu Partija i SKOJ javljaju kao prvorazredan činilac političkog života studentske omladine, i kad političke akcije mladih revolucionara u borbi za autonomiju univerziteta i za demokratska prava naših naroda nalaze sve širi odjek i podršku i van granica Jugoslavije. I upravo u takvoj sredini i takvom pokretu Lola je mogao do maksimuma izraziti svoju, izvanrednom memorijom i radom formiranu, erudiciju, kao i visoku kulturu, govornički dar, talenat organizatora, politički takt tribuna, a

istodobno se, u zajedničkoj borbi i zajedničkim progonima, potvrditi i kao human čovjek i prisan drug. Već 1935. primljen je u SKOJ i izabran za člana Akcionog odbora sturenjnih studentskih udruženja, a 1936. član je KPJ. U vrijeme kad su fašističke države od verbalnih prijetnji svjetskom miru prešle na ratne pohode (Etiopija) i otvorene oružane intervencije (Španija), Lola je bio gotovo stalni delegat jugoslavenske omladine na svim značajnijim svjetskim mirovnim omladinskim skupovima (Ženeva, Bruxelles, Pariz), i svojom je načelnošću i ugledom znatno doprinio da već afirmiran mirovni pokret mladih u Jugoslaviji dobije i međunarodno priznanje, koje se ogledalo u činjenici što su jugoslavenski prijedlozi rezolucija usvajani kao zvanični dokumenti tih skupova.

Kad je drug Tito, 1937. godine, postao generalni sekretar Komunističke partije Jugoslavije, on Lolu postavlja na čelo Centralne izvršne komisije pri Centralnom komitetu KPJ (koja će prerasti u Centralni komitet SKOJ-a), i povjerava mu oživotvorenje svojih koncepcija o omladinskom pokretu. Prema tim koncepci-

jama, trebalo je SKOJ, poslije krize u koju je zapao 1936. iz osnova reorganizirati i pretvoriti ga u rukovodeću jezgru naprednog općujugoslavenskog pokreta mladih. Lola je postao jedan od najbližih Titovih suradnika, i sve njegove načelne stavove s uspjehom je provodio u revolucionarnu praksu. On i mirovni pokret mladih, od nerealnih pacifističkih shema, znalacki transformirao u snažan antifašistički omladinski front, u pokretu u kojem će se od akcionog jedinstva stvarati idejno-politička monolitnost. On je bio organizator omladinskih akcija i studentskih štrajkova, pokretač i urednik omladinskih listova i časopisa („Student“, „Mladost“), suradnik partijskih organa („Proleter“), pisac letaka, proglašen, tekstova — i, pored sve političke angažiranosti, i odličan student. Godine 1939. je diplomirao, a 1940. upisao se na Filozofski fakultet Beogradskog univerziteta.

Uoči rata, kurs Centralnog komiteta KPJ na pripreme za odbranu zemlje provodi se među omladinom po Lolinim uputama u svim krajevima Jugoslavije, i posebna se pažnja posvećuje učvršćivanju suradnje i sinhronizaciji akcija revolucionarnih studenata svih jugoslavenskih univerziteta. SKOJ, koji je, poslije prvog svjetskog rata izložen stalnim udarcima, često dolazio na periferiju političkih tokova, sada je prvorazredan politički činilac političkog života zemlje, i prvi je put u svojoj historiji registrirao više od 10.000 aktivnih članova.

Ni surovi režim u bilečkom koncentracionom logoru, u koji je interniran 1940, nije slomio Lolin revolucionarni duh; samo mu je ojačavao vjeru u opravdanost revolucionarnih ciljeva kojima je dao svoju mladost. Sada već istaknuti omladinski i partijski rukovodilac, poslije izlaska iz Bileće Lola, prema Titovim uputama, organizira VI zemaljsku konferenciju SKOJ-a. Na toj je konferenciji ponovo aklamirao za sekretara Centralnog komiteta SKOJ-a i za delegata na V zemaljskoj konferenciji KPJ, na kojoj će biti izabran i za člana Centralnog komiteta KPJ. Lolin referat, kao i rezolucija VI zemaljske konferencije SKOJ-a koju je on animirao, bili su rezime cjelokupnog predrenog puta te organizacije mladih komunista i posljednji apel članstvu da se pripremi za predstojeće događaje.

Poslije fašističke okupacije Jugoslavije, Lola preuzima najodgovornije dužnosti u pripremama za ustanak. Sudjeluje na Majskom savjetovanju u Zagrebu, rukovodi sastankom Centralnog komiteta SKOJ-a krajem juna u Beogradu, a bio je i jedan od šestorice članova CK KPJ koji su, s historijske sjednice 4. jula 1941. narodima Jugoslavije uputili poziv na oružanu borbu. U julu i avgustu 1941. Lola neposredno rukovodi akcijama skojevaca u

okupiranom Beogradu, a u septembru iste godine prelazi na slobodnu teritoriju, u Užice. Dvadeset šestog septembra sudjeluje na vojnom savjetovanju u Stolicama, gdje je, uz ostalo, odlučeno da se u svim krajevima Jugoslavije formiraju glavni štabovi, a da se Glavni štab preimenuje u Vrhovni štab. Jedan od članova Vrhovnog štaba bio je i Lola. Zbog uspješnijeg organizovanja narodnooslobodilačkog pokreta, putuje po svim krajevima Jugoslavije. Kao osobni izaslanik druga Tita, sa specijalnim zadacima nekoliko puta odlazi i u okupirani Zagreb.

No, pored svih općih obaveza koje mu je nametala funkcija člana CK KPJ i Vrhovnog štaba, Lola i sada najviše vremena posvećuje omladini. On je pokretač i glavni urednik „Omladinske borbe“, i istodobno član redakcijskog kolegija „Borbe“; ovi listovi izlaze već 1941. u oslobođenom Užicu. Titovoj zamisli o stvaranju široke platforme na kojoj bi se u narodnooslobodilačkom pokretu okupila sva rodoljubiiva i antifašistički raspoložena omladina, Lola daje i organizacione oblike. Od prvih narodnooslobodilačkih saveza omladine, koji su u različitim krajevima zemlje dobijali različite nazive, stvara se, krajem 1942. na kongresu u Bihacu, masovni jedinstveni Ujedinjeni savez antifašističke omladine Jugoslavije. Kroz taj je Savez stotine hiljada mladića i devojaka pristupilo narodnooslobodilačkom pokretu, a Lolina zasluga u stvaranju tog Saveza je neprocjenjiva.

U času kada se spremao da poleti avionom u Kairo, kao prvi izvanredni i opunomoćeni delegat Vrhovnog štaba i druga Tita, odnosno nove Jugoslavije, poginuo je na Glamočkom polju, pogođen bombom iz neprijateljskog aviona, 27. novembra 1943. godine.

Narodnim herojem proglašen je 18. novembra 1944. godine. (V. Raj)

RIKIĆ *Nede* DUJO

Rođen je 1918. godine u Pribiju kod Tuzle, Bosna i Hercegovina, u siromašnoj seoskoj porodici. Poslije osnovne škole, bavio se zemljoradnjom. U godinama pred rat radio je kao rudar u rudniku Majevica. Aktivno je učestvovao u štrajku rudara 21. oktobra 1939. i 15. februara 1941. godine, organizovanog zbog neisplaćenih nadnica i nestašice životnih namirnica u magacinima.

Kad je počeo ustanak u Bosni i Hercegovini, Dujo se našao među prvim partizanima na Majevici. Učestvovao je u svim akcijama partizanske jedinice na Majevici u prvim danima borbe. Već tada je zapažen po snažnijosti i smjelosti. U prvim borbama protiv ustaša na

Jajlici, i prilikom uništenja žandarmerijske stanice u Šibošnici, Dujo je bio među najhrabrijim borcima. Zbog toga je, u novembru 1941. godine, postavljen za desetara, a zatim za zamjenika komandira čete. Krajem 1941. godine, primljen je u Komunističku partiju Jugoslavije. Učestvovao je u borbi u Vukosavcima, kada su četnici, 20. februara 1942. godine, mučki napali štab Majevičkog partizanskog odreda i ostale jedinice na Majevici. Krajem novembra 1942. godine, u borbi na Maleševcima, Dujo je junaštvom i dobrim komandovanjem imao važnu ulogu u uništenju četničkog uporišta. Od početka decembra 1942. godine bio je komandant bataljona u 2. majevičkom NOP odredu.

U borbi protiv Nijemaca na Capardima, 25. januara 1943. godine, nekoliko puta je predvodio bataljon u juriš, da bi zauzeo njemačku bateriju koja je davala najveći otpor. Iako smrtno ranjen, hrabrio je borce da izdrže. Umro je od rana, 1. februara 1943. godine, u partizanskoj bolnici u Šekovićima.

Narodnim herojem proglašen je 5. jula 1951. godine. (Na. Mi.)

RIŠTIĆ *Radoljce* SOFIJA

Rođena je 15. novembra 1902. godine u Masleševu kod Oplenca, Kragujevac, Srbija. Udala se u Manojlovce, ispod Rudnika. Majka petoro dece, nepismena. Suprug joj je bio aktivan borac narodnooslobodilačkog pokreta, pa je kao partizan u poginuo, decembra 1943. u borbi s četnicima.

Od novembra 1942. godine, pa do njene smrti, Sofijina kuća bila je ne samo sedište Štaba 1. šumadijskog odreda „Milan Blagojević“, već i stecište partijskih rukovodilaca,

kurira, boraca i skrovište ranjenika. U kući su bile dve zemunice, a nedaleko od kuće, u šljiviku, još jedna. Sve tri su uvek bile pune bolesnika, ranjenika, kurira ili rukovodilaca pokreta. Sofija se brinula o ishrani, smeštaju i lečenju ranjenika koji su upućivani u ova skloništa. To je predstavljalo neizmernu hrabrost, i svedočilo o plemenitosti i požrtvovanju ove nepismene žene koja je primala, čuvala i održavala stalnu vezu s partizanima u vreme kada su se četnici i izdajnici utrkivali koji će više pobiti partizana i njihovih jataka i simpatizera.

Njen rad nije ostao nezapažen: tri puta je hapšena, ali je zbog nedostatka dokaza puštena. Pa iako je ostala pod sumnjom, nije se

pokolebala i nastavila je da radi za narodnooslobodilački pokret. Njena je kuća borcima partizanskih odreda Šumadije, takovskog i čačanskog sreza, bila i ostala sigurno sklonište. Sofija je održavala i kurirsku vezu s OK KPJ za Čačak i s Takovskim bataljonom Čačanskog odreda.

Sofija nije bila komunist, pa čak nije ni shvatala uzroke društvenih nepravdi, ali je sasvim sigurno znala na kojoj je strani pravda, i ko se za nju bori.

Poginula je junački, kao što je i živela. Četnici su zarobili jednog partizana, i u mukama je odao da se u Sofijinoj kući nalaze tajna skloništa. Ona je to na vreme saznala, ali nije htela da se skloni. Strahovala je jedino za sudbinu svoje petoro dece, kojima je do tada bila i otac i majka.

Na dan pogibije, 18. marta 1944. podelila je kuririma i ranjenicima hranu, i saopštila im da će toga dana verovatno biti uhapšena i uveravala ih da, što se nije tiče, mogu biti sasvim sigurni da ih ni po koju cenu neće izdati. Četnici su je strahovito mučili, naočigled njene dece. Sofija je sve poricala, ili

čutala. Nije priznala gde su skloništa. Na kraju su je četnici zaklali, u selu Manojlovici, ne saznajući od nje gde su skloništa.

Narodnim herojem proglašena je 19. oktobra 1953. godine. (M. And.)

ROBEK Marije VINKO

Rođen je 1. aprila 1915. na Vinjem Vrhu kod Novog mesta, Slovenija, Pošto mu je porodica bila siromašna, već s devet godina morao je u službu. Hleb i odeću zaradivao je služeći kao pastir, kasnije kao sluga kod bogatijih seljaka. Osnovnu školu je pohađao u Šentjerneju, Brusnicama i Šempeteru. Godine 1934. je otišao u Poljoprivrednu školu u Pakre, kod Maribora, i postao član „Sokola“.

Godine 1936, Robek je pozvan na oslobuđenje vojnog roka na Sušak. Zbog neprestanog ponižavanja i tlačenja, pobeo je iz vojske, da u tudini potraži bolju zaradu. Međutim, bekstvo preko jugoslovensko-austrijske granice mu nije uspelo. U sukobu s granicarima ranjen je, pa je prevezen u mariborsku bolnicu. Posle tri dana je pobeo i sklonio se kod svog druga iz Poljoprivredne škole, koji je živio u Podsredi kod Kozja. Tu je dve godine živio u ilegalnosti. Pod tuđim imenom se zaposlio na strugari u Brestanici, a kasnije bio predradnik u šumama između Podsrede i Buča.

S tri druga Robek je, 19. marta 1939, ponovo pokušao da pobeogne. Kod Svecine su ilegalno prešli granicu i našli se u već okupiranoj Austriji. Robek je najpre radio u rudniku blizu holandske granice, zatim je kopao gvozdenu rudu blizu švajcarske granice, radio u Krakovu i u rudniku blizu Moravске Ostrave. U okupiranoj Čehoslovačkoj je organizovao sabotaže, u kojima su učestvovali još neki jugoslovenski rudari.

Ujesen 1941. godine vratio se u domovinu, i u novembru se uključio u narodnoslobodilački pokret; delovao je pretežno na području Škocjana, kod Mokronoga. Marta 1942. je izabran za blagajnika odbora OF za Gorisku Vas.

U partizane je otišao 25. juna 1942, i priključio se Krškom odredu na Klevvezu, kod Šmarjete u Dolenjskoj. Bio je borac i voda patrola, zatim je postao komandir štabne čete, a avgusta 1942. komandir 1. čete „Prlečkovog bataljona“. Krškog NOP odreda. Istakao se u borbama s Italijanima i belogardistima oko Novog Mesta, i 15. oktobra 1942. je primljen u KPS.

Krajem oktobra 1942. je, sa svojom četom, koja je najpre bila u sastavu Istočnodolenjskog, zatim u sastavu Zapadnodolenjskog

odreda, otišao s Gorjanaca na područje Trebnje — Novo Mesto — Škocjan — Mokronoge. Na tom području su, poste italijanske ofanzive, pokušali da se učvrste belogardisti. Robek je sa svojom četom kontrolisao celo područje, napadao Italijane i belogardistička uporišta i obezbeđivao partizansku bolnicu na Selima. Dvadesetog januara 1943, Italijani i belogardisti su napali bolnicu. Robekovi borci su vatrom zadržavali neprijatelja, tako da su ostali mogli da evakuuju 17 teških ranjenika u bolnicu u Žumberku, i da spasu ostalo sanitetsko osoblje.

Jula 1943. učestvovao je u borbama za Žužemberk. U njegova junaštva pripada i zarobljavanje belogardističkog voda u Beloj Krkvi, 1. avgusta 1943. Posle napada na Žužemberk, postao je zamenik komandanta odreda, pa je, prilikom italijanske kapitulacije, učestvovao u oduzimanju teškog naoružanja, a od italijanske posade. Novog Mesta, koja je htela da se probije i Italiju.

Kad se od Zapadnodolenjskog odreda formirala 9. SNO brigada, Robek je, kao hrabar borac i sposoban vojni starešina, postao zamenik komandanta nove brigade 18. divizije. Krajem septembra i početkom oktobra, Robek se istakao u borbama oko Ljubljane i u rušenju železničke pruge Ljubljana — Postojna. Kad je u Kočevju zasedao zbor izaslanika slovenačkog naroda, Robek je s jednim bataljonom 9. brigade obezbeđivao zasедanje. Krajem oktobra 1943. je, na Kupi, 9. brigada osam dana zadržavala nemačku motorizovanu diviziju, koja je iz Delnica htela da prođe ka Kočevju. Decembra 1943. u januaru 1944. učestvovao je u uspešnim akcijama 9. brigade za oslobodjenje teritorije u Gorskom kotaru, a zatim u borbama na Pijavi Gorici i oko Ribnice.

Februara 1944. je bio na jednomesečnom

Višem oficirskom tečaju u Metliki. Zatim se vratio u svoju brigadu, gde je ostao do 27. aprila 1944. U borbi s nemačkom kolonom, koja je iz Ljubljane prodirala prema Ribnici treći put je ranjen. S prvim našim transportom je, 22. jula 1944, prebačen na lečenje u Italiju, a 1. juna sledeće godine vraća se u oslobođenu Ljubljana.

Posle oslobođenja, bio je pomoćnik upravnika Državnog poljoprivrednog dobra Plač, kod Gornje Kungote. Godine 1952. je penzionisan, i danas živi u Dobruškoj Vasi kod Škocjana, u Dolenjskoj.

Narodnim herojem proglašen je 22. jula 1953. godine. (Met. G.)

RODIĆ Nikole RADIVOJ

Rođen je 14. oktobra 1920. godine u Drvaru, Bosna i Hercegovina. Potiče iz službeničke porodice. Osnovnu školu završio je u Sanskom Mostu, a Građansku u Bosanskom Petrovcu.

Geodetsko-tehničku školu završio je u Beogradu 1939. godine. Još kao srednjoškolar, uključio se u napredni omladinski pokret; 1937. godine postao je član SKOJ-a, a 1940. član je KPJ.

Poslije završetka škole, zaposlio se u Okučanicima na izgradnji puteva, a zatim na izgradnji unske pruge u Kulen-Vakufu. Aktivno je djelovao među radnicima.

Uoči kapitulacije Kraljevine Jugoslavije, vratio se u Krnjeušu, Bosanski Petrovac, gdje je još od ranije politički djelovao i postavio osnove naprednog omladinskog pokreta. Tu je formirao aktiv SKOJ-a, a zatim i prvu organizaciju KPJ, proširujući njen uticaj i na susjedna sela.

Kao član vojnog rukovodstva petrovačkog sreza i vojni povjerenik za krnjeuški kraj, angažuje članove KPJ i SKOJ-a na pronalaznju naoružanja kojeg su imali mještani; priprema ljude za borbu i politički djeluje, objašnjava liniju KPJ. Neposredno pred ustanak, zbog pojačanja ustaške potjere i ucjene, Radivoj nastavlja djelatnost u ilegalnim uslovima.

Kad je formiran Sreski komitet KPJ za bosanskopetrovački srez, jula 1941, godine, Radivoj je postao njegov član; od tada se njegova aktivnost proširuje i na ostala mjesta i sela. Naročito radi na povezivanju omladinskih organizacija i organizacija SKOJ-a. Uskoro je izabran za prvog sekretara Sreskog komiteta SKOJ-a. a krajem avgusta iste godine učestvuje na prvom sastanku Okružnog povjereništva SKOJ-a za drvarski okrug, u Drvaru.

Početkom oktobra, na čelu je ustaških snaga u krnjeuškom kraju. Ističe se u organi-

RODIĆ Đura SLAVKO

Rođen je 11. maja 1918. u selu Sredice kod Gornjeg Ribnika, Klujuč, Bosna i Hercegovina, u porodici ugara. Posle osnovne škole u Drvaru, završio je građansku školu u Bosanskom Petrovcu, a zatim, 1939. godine u Beogradu, geodetski odeljak Srednje tehničke škole. Iste godine zaposlio se u Vojnoj zadrugi u Vrhu, gde je ostao do početka rata. A onda je, kroz aprilske metež 1941, preko Beograda i Srnetice, stigao u rodni kraj, upravo uoči početka rata.

U napadu na Drvar, 27. jula 1941, rukovodio je partizanskim odredom „Javorje“, i već tu ispoljio izuzetnu hrabrost i veštinu. U ustaničkim borbama u leto 1941. deluje kao operativni oficir na pojedinim frontovima Drvarske brigade, i svuda postiže uspehe. U prvij većoj ofanzivi ustaško-domobranskih snaga u najkritičnijem trenutku, 24. avgusta 1941, na Oštrelju, kada je već izgledalo da će položaj ustanika biti razbijen, Slavko je poveo borcu u juriš, i višestruko jačem neprijatelju naneo velike gubitke i naterao ga na povlačenje, dobivši veliki ratni plen. Oktobra 1941. izvojevao je pobjedu na Ripču; istovremeno je, snagom svog autoriteta, izlažiču se životnoj opasnosti, zaustavio pročetničke elemente da pokolu muslimanima živalj. U to vreme neumorno je radio na učvršćivanju partizanskih snaga na sektorima Bosanskog Petrovca, Drvara i Bihaća, i njihovog uključivanja u borbu protiv italijanskog okupatora. Služeći, pri tom, primerom, sam je, januara 1942, s manjom grupom boraca, zarobio 21 italijanskog vojnika.

Kada je, februara 1942, formiran 5. krajiški NOP odred, prvi njegov komandant bio je Slavko Rodić, da bi, posle velike akcije na Kolućicu, maja 1942, bio postavljen za zamenika komandanta Operativnog štaba NOP za Bosansku krajinu.

Formiranjem prvih divizija NOV, novembra 1942, Slavko je postavljen za komandanta 5. krajiške divizije, koja se posebno istakla u žestokim borbama u IV neprijateljskoj ofanzivi, januara — februara 1943, kada je prikovala nemačke snage gotovo mesec dana za ovo područje, ne dopustivši im da od Sanskog Mosta, preko Klučja i Paunovca, evakuu u Bosanski Petrovac i onemoguću evakuaciju partizanskih bolnica iz Grmeča.

Maja 1943. je postavljen za komandanta II bosanskog korpusa, koji je od oktobra 1943. nosio naziv V bosanski (krajiški) udarni korpus. Mnoge sjajne pobjede ovog korpusa vezane su za ime Slavka Rodića. On je umeo da pronađe slaba mesta neprijatelja, i da sastavi plan operacije koji je donosio uspeh. Mnogi utvrđeni garnizoni u gradovima Bosanske kra-

jine padali su pod udarcima krajiških divizija i brigada. Jedna od najsmelijih Slavkovih operacija je bio napad na Banja Luku, uoči Nove 1944. godine, koju je branio dobro utvrđeni nemačko-ustaški garnizon. Pored komandantske veštine i hrabrosti, Slavko je bio poznat kao čovek izvanredne hrabrosti. Ni u višednevnim uličnim borbama u Banja Luci nije mu bilo teško da se, u uniformi generala, najavi među borbama u prvom streljačkom stroju, i da sâm organizuje dejstvo topova po najjačim otpornim tačkama neprijatelja. Tu, u prvom borbenom redu, bio je i ranjen.

O svom komandantu Slavku narod Bosanske krajine je već u toku borbi ispevao mnoge pesme. Već tada je ušao u legendu i postao slavan.

Posle oslobođenja, Slavko je bio komandant 5. armije JNA, načelnik Prve uprave Generalštaba i zamenik načelnika Generalštaba JNA.

U SSSR-u je završio Višu vojnu akademiju „Voršilov“; 1949. objavio je zapaženu studiju: „Protivdesantna odbrana armije na planinskom zemljištu“.

Bio je narodni poslanik i član CK KP Bosne i Hercegovine.

Umro je, iznenada, 29. aprila 1959. godine. Narodnim herojem proglašen je 14. decembra 1949. godine. (D. Lu.)

ROJČ Rudolfa KARLO

Rođen je 16. juna 1915. godine u Banja Luci, Bosna i Hercegovina, u siromašnoj radničkoj porodici.

Rano detinjstvo proveo je na periferiji grada na Vrbasu, pohađajući osnovnu školu i dva razreda gimnazije. Siromaštvo njegovih

zovanju napada na Krmješu. Poslije oslobođenja ovog mjesta, organizuje narodnu vlast, razvija ideje bratstva i jedinstva naroda, suzbija akciju pročetničkih elemenata i radi na formiranju i učvršćivanju ustaničkih jedinica i jačanju Krmješke čete. U isto vrijeme stvara skojevsku rukovodstva i nove aktive SKOJ-a u selima bosanskopetrovačkog sreza. U izvršavanju ovih složenih zadataka, Radivoj pokazuje izuzetnu upornost, snalažljivost i smisao za okupljanje i pozivanje ljudi. Veoma brzo postaje priznat rukovodilac ustanka svog kraja.

U jesen 1941. godine, u vrijeme italijanskočetničke akcije koja je izazvala previranje i zastoj u razviku ustanka, Radivoj je razvio aktivnost u suzbijanju četničke propagande i u tumačenju linije KPJ u narodnooslobodilačkoj borbi. Neumorno je radio na stvaranju i jačanju organizacija narodnooslobodilačkog pokreta, prvenstveno organizacija SKOJ-a i anti-fašističkih aktivna omladine. Kao član Sreskog komiteta KPJ za Bosanski Petrovac, aktivno je učestvovao u radu Prve okružne konferencije KPJ za okrug Drvar, održane od 1. do 4. januara 1942. godine u selu Lastve, kod Krmješe.

U jačanju i učvršćivanju jedinstva Krmješke čete postigao je odlične rezultate. Ova četa je, krajem 1941. godine, kao čvrsta partizanska jedinica, prešla u Podgrmeč, i tamo učestvovala u više borbi. U bici 22. januara 1942. godine, u selu Agićima kod Bosanskog Novog, poginuo je junačkom smrću Radivoj Rodić, politički komesar čete.

Narodnim herojem proglašen je 24. jula 1953. godine. (V.I. Kc.)

roditelja onemogućilo mu je da nastavi školovanje, pa je Karlo otišao u Marinsko-mašinsku školu, koju je završio s odličnim uspehom. Osobito se za mašinistu broda i bio raspoređen na „podmornicu smelih“.

U vreme školovanja dolazio je u dodir s članovima SKOJ-a, i vrlo brzo se uključio u rad revolucionarnog omladinskog pokreta. Bilo je to u vreme kada je revolucionarni pokret počeo uspešnije da se probija u redove pripadnika trgovačke i ratne mornarice kraljevske jugoslovenske vojske.

Član KPJ postao je početkom 1938. godine. Međutim, ubrzo je rad njegove partijske organizacije otkriven, pa su svi njeni članovi pohapšeni i suđeni. Karlo ništa nije priznao. Osuđen je na godinu strogog zatvora, u samici. Posle toga, isteran je iz mornarice kao „nedostojan“, i proteran u rodno mesto.

Posle dolaska u Banja Luku, uključio se u rad organizacije KPJ. Ponovo se našao s mnogim svojim drugovima iz školskih klupa, i prihvatio se posla. Isticao se u organizovanju štrajkova, posebno na obezbeđenju štrajkaša od policije i žandarmerije; prema štrajkbreherima bio je nemilosrdan. Zbog odlučnosti i neustrašivosti, dobio je poverenje MK i cele partijske organizacije. Kuća njegovih roditelja postala je stalno sastajalište komunista. U njoj je održana i Prva oblasna konferencija KPJ za Bosansku krajinu, ujesen 1940. Tada je cela Karlova porodica bila uključena u obezbeđenje Konferencije.

Iako nedovoljno pokretan, zbog obolelih nogu u vreme izdržavanja zatvora u samici, Karlo je u vreme rasula kraljevske jugoslovenske vojske bio jedan od najaktivnijih banjalučkih komunista u prikupljanju i sklapanju oružja, municije i drugog materijala; sve je to čuvao u praznoj grobnici na katoličkom groblju, a kada je počeo ustanak, slao je oružje prvom partizanskom odrednu na Starčevici.

Učestvovao je na poznatom savetovanju rukovodećeg partijskog kadra Bosanske krajinne, koje je, početkom juna 1941. godine, održano na Šehitlicima, nedaleko od Banja Luke. Krajem tog meseca, izbegao je ustaško hapšenje i priključio se partizanskom odrednu na Starčevici. Ubrzo se vratio u grad, jer je, po direktivi OK, bio zadužen za organizovanje i proširenje ilegalnog pokreta — pripremanje i slanje boraca, oružja i opreme partizanima, i za održavanje veze s partizanskim jedinicama na terenu. Na tim poslovima radio je do polovine septembra 1941, kada je, zbog opasnosti od hapšenja, a po odobrenju MK, izašao na Starčevicu i uključio se u vod za veze. Učestvovao je u svim akcijama, svoje jedinice: u uništenju oružničke stanice u Krupi na Vrbasu, uporišta u Bočcu i Skender-Vakufu, četničkog uporišta u selu Memići, kao i na onespobjavljanju komunikacija između Banja Luke i Jajca.

U proleće 1942. godine postavljen je za komandira Zaštitnog voda partizanske bolnice na Čemernici, gde je u mnogim borbama s četnicima pokazao izvanredno junaštvo, dovitljivost i odlučnost. Odbijao je napade višestruko brojnijih četničkih bandi. Kada je ponestalo hrane, a municija je bila gotovo pri kraju, Karlo donosi odluku da preseli bolnicu, nadajući se da će tako spasiti ranjenike. U žestokom jurišu pošao mu je za rukom da bolnicu prebaci u pećinu, nedaleko od ušća Ugra u Vrbas. Četnici su opet okopili pećinu, ovog puta još brojniji. Nekoliko dana trajale su borbe, između se se borci i ranjenici i združili u odlučnom otporu. U poslednjem jurišu, većina je izginula. Teško ranjen, Karlo Rajc je s nekoliko drugova uspeo da se probije do druge pećine; nastavio je borbu do poslednjeg metka. Da ne bi pao živ u ruke razbesnelom neprijatelju, poslednji metak sačuvao je za sebe. Bilo je to krajem 1942. godine.

Narodnim herojem proglašen je 20. decembra 1951. godine. (Raf. B.)

ROJE IVANA ANTE

Rođen je 7. februara 1914. u siromašnoj porodici u Splitu, Hrvatska. Završio je zanat električara, i zaposlio se u splitkom brodogradilištu.

Mladi radnik isticao se aktivnošću u radničkim društvima i organizacijama; 1933. je postao član URS-ovih sindikata. Borbom za prava radničke klase stekao je ugled i poverenje drugova, koji su ga izabrali za poverenika i člana uprave podružnice metalaca URS-ovih sindikata. Početkom 1937. godine, javio se za dobrovoljca Španske republikanske vojske, ali

je cela grupa od 150 dobrovoljaca bila uhapšena. Policija je Anta tukla i prisiljavala da oda organizatore, ali im ništa nije priznao, pa je posle mesec dana pušten. Proveren u mnogim dotadašnjim akcijama, Roje je 1939. primljen u Partiju.

Aktivan je u sprovođenju odluka novog OK KPJ, na čelu s drugom Titom, u radu na organizacionom i idejnom sređivanju i jačanju partijske organizacije u Splitu. Jedan je od oslonaca novom PK KPH za Dalmaciju u borbi protiv frakcionštva i oportunitizma i organizatora demonstracija povodom godišnjice napada fašističke Nemačke na Poljsku i generalnog štrajka radnika, težaka i omladine, zbog ubistva radnika Vicka Buljanovića i zatvaranja Radničkog doma, u prvoj polovini septembra 1940. Zbog toga je uhapšen i oteran u Lepoglavu, gde nastavlja partijski rad i pohada

marksističku školu. Posle povratka s robije MK KPH za Split mu poverava dužnost partijskog sekretara rejonu Manuš.

Posle kapitulacije stare Jugoslavije, po direktivi PK KPH za Dalmaciju, povlači se u ilegalnost. Maja 1941. godine član je borbene odreda za izvođenje akcija, krajem jula 1941 rukovodi udarnim grupama. Odlukom PK KPH za Dalmaciju od 9. avgusta 1941. postavljen je za komandira Kaštelansko-trogirskog NOP odreda. Prva uspeša akcija ovog odreda je rušenje voza na pruzi Split—Perković, kod Kaštela.

Pošto plan PK KPH za Dalmaciju o prebacivanju primorskih NOP odreda na Dinaru nije mogao da se ostvari, Roje je od PK dobio novi zadatak: da organizuje udarne grupe i izvodi oružane akcije u okupiranom Splitu, što je s uspehom ostvario. Među ostalim, sa sekretarom OK KPH Radem Končarom, Roje je sačinio plan i neposredno rukovodio uspešnim oružanim napadom na italijansku muzičku grupu i počasni odred divizije „Kačatori dele

Apli", uveče 9. novembra 1941. godine.

Posle niza borbenih akcija, kada se više nije mogao održati u gradu, PK KPH ga je uputio u Mosorski NOP odred, za komandira čete, a sredinom marta 1942. postavljen je za komandira Trogirsko-rogozničke čete, koja uz obalu stvara žarište oružane borbe, prihvata dobrovoljce sa šireg područja i uspostavlja „kanal“ s ostrvima, uključujući i Vis, na koje su se čamcima prebacivali materijal i borci. Krajem juna 1942. postavljen je za političkog komesara Srednjedalmatinskog NO odreda, gde je partijskim i borbenim iskustvom doprineo sređivanju i učvršćenju partijske organizacije i jedinice. Istakao se u organizovanju odbrane slobodne teritorije na Dinari i razbijanju ofanzive Talijana, ustaša i četnika u julu 1942. godine.

Sredinom novembra 1942. postavljen je za zamenika političkog komesara 3. dalmatinske udarne brigade, i s njom prošao IV i V neprijateljsku ofanzivu. Ličnim primerom je uticao da jedinica uspešno izvrši zadatak, posebno teške, složene i nadasve humane — one oko prenoasa velikog broja ranjenika. Posle bitke na Gornjim Barama, postavljen je za političkog komesara 2. dalmatinske brigade. Posle uspešnog proboja sa Sutjeske u istočnu Bosnu, Roje je u borbama na Ozrenu bio teško ranjen.

Posle izlaska iz bolnice, po odluci Vrhovnog štaba, odlazi na rad u Dalmaciju. PK KPH mu poverava, sredinom novembra 1943. dužnost sekretara OK KPH za srednju Dalmaciju. Kao partijski rukovodilac, znao je u teškim situacijama da se stavi na čelo boraca i da ih povede u juriš. Kada su jake nemačke snage, 4. marta 1944. iznenada okružile 8. dalmatinsku brigadu, okružne komitete KPH i SKQJ-a i više vojnopozadinskih ustanova u rejonu sela Blizna, Roje je organizovao proboj, i odlučnim napadom razbio obruč i omogućio izvlačenje. Nekoliko dana kasnije, sa zaštitnim vodom koji se nalazio pri OK KPH, napao je nemačku kolonu i onemogućio je da ovlada Mosešcem i iznenadi rukovodstvo i ustanove NOP-a na njegovim južnim padinama. Početkom oktobra 1944. izabran je za člana OK KPH za Dalmaciju.

Posle oslobođenja zemlje, Roje je bio organizacioni i politički sekretar OK KPH za Dalmaciju (1945—1947), načelnik organizaciono-instruktorske uprave CK KPH. Završio je Višu partijsku školu CK KPJ „Duro Đaković“. Biran je za predsednika Oblasnog NOO za Dalmaciju i za potpredsednika Republičkog veća Saveza sindikata Hrvatske. Na V kongresu KPJ biran je za kandidata za člana CK KPJ i na VI i VII kongresu za člana Revizione komisije CK KPJ; za člana CK KPH od II kongresa KPH do 1968. Biran je za

zastupnika Sabora Hrvatske (1950—1954, i 1963—1967), bio predsednik Odbora za unutrašnju politiku Sabora i predsednik Administrativne komisije, a od 1967. do 1973. na funkciji u Saboru Hrvatske. Za poslanika u Saveznu skupštinu biran je od 1950. do 1967. godine. Sada živi u Zagrebu, član je Saveta Republike i aktivan društveno-politički radnik.

Narodnim herojem proglašen je 27. novembra 1953. godine. (R. G.)

ROJŠEK Franca FRANČ JAKA

Rođen je 12. juna 1914. godine u selu Slape, opština Ljubljana, Moste-Polje, Slovenija, u zemljoradničkoj porodici.

Do kapitulacije Kraljevine Jugoslavije, živeo je u svom selu i bavio se raznim poslovima, a u isto vreme radio na ličnom uzdizanju, čitajući marksističku literaturu. Još pre rata se uključio u revolucionarni pokret i aktivno delovao u svom kraju kao komunist. Posle okupacije zemlje, priključio se narodnooslobodilačkom pokretu, obavljajući razne zadatke koje mu je partijska orgajizacija poveravala. Već od prvih dana učestvovao je u skupljanju oružja i u radu oko priprema za oružanu borbu. Do 1942. godine radio je na terenu Vevče Polje, kao organizovani aktivisti u odborima OF i odredima narodne zaštite, povremeno učestvujući u diverzantskim akcijama.

U partizanski odred stupio je polovinom maja 1942. godine, gde se, najpre kao borac, a zatim kao vodnik, istakao kao veoma hrabar i požrtvovan u izvešavanju zadataka. Pored svoje hrabrosti, Jaka je pokazivao veliko interesovanje za politički rad i lično marksističko uzdizanje, tako da je stalno čitao. Te osobine, kao i njegov pravilan odnos prema borbama, brzo su ga uvrstile u red veoma omiljenih i cenjenih komunista zbog čega je ubrzo postao politički komesar bataljona u drugoj grupi odreda Slovenije. Kao predratni komunist (član KPJ od 1940), Jaka je veoma brzo shvatio osnovne težnje oslobodilačkog rata i revolucije, kao i politiku okupatora i domaćih izdajnika, pa je i kao borac svojom hrabrošću, i kao partijski i politički radnik, borbama i narodu veoma ubedljivo govorio o ciljevima oslobodilačke borbe i da ih i u najtežim okršajima uspešno vodi u borbu. Sa svojim bataljonom se istakao u mnogim borbama, pokazujući veliku hrabrost u mnogim okršajima u Gorenjskoj i Dolenjskoj.

Formiranjem brigade „Matija Gubec“, Jaka sa svojom jedinicom ulazi u njen sastav. Od početka januara 1943. do sredine jula 1943. bio je zamenik komandanta 3. bataljona

Gupčeve brigade. Od sredine jula do 16. 9. 1943. komandant je 1. bataljona Gupčeve brigade. Posle kapitulacije Italije, kada se narodnooslobodilački pokret na području cele Slovenije raspisao do svenarodnog ustanka, Rojšeku je, kao iskusnom rukovodiocu, septembra 1943. poverena dužnost komandanta Ljubljanske brigade, s kojom je uspeo da uništi utvrđeno nemačko uporište Osredek. Sa svojom brigadom, Rojšek je do kraja 1943. godine, i gotovo u toku cele 1944. vodio neprekidne i uspešne borbe s nemačkim okupatorom i domaćim izdajnicima, na Kureščeku, Illovi Gori, Mokrcu, na Polomu i Hrstu, na Dubu, Ajdovcu, na Jelenovom žlebu i Ribnici, i u predelima Gorskog kotara i Hrvatskog primorja.

Kao iskusnog rukovodioca, Glavni štab Slovenije, polovinom 1944. godine, upućuje

Rojšeka na područje Slovenačkog primorja, gde najpre vrši dužnost zamenika, a zatim komandanta 30. divizije. U toku zime 1944/45, njegova divizija je vodila veoma teške borbe na Trnovskoj Planoti, Crnom vrhu i Vipavskoj dolini, na Colu, Predmeji i na Krasu. U tim borbama, Rojšek se pokazao ne samo kao izuzetno hrabar borac, već i kao veoma umešan rukovodilac koji je uspešno znao da kombinuje zasede i pripreme za žestokim napadima, izvodi opkoljavanja i umicanje ispred snažnih udara. Divizija je pod njegovim rukovodstvom zabeležila veoma značajne pobe, kao što su zauzimanje Trnova posle teških borbi i potpunog uništenja elitne fašističke jedinice, kao i mnoge druge. U operacijama za oslobođenje zemlje, divizija je učestvovala u oslobođenju Gorskog kotara, Hrvatskog i Slovenačkog primorja.

Kroz ceo period rata Rojšek je prešao ud od borca-bombaša do komandanta divizije, i na tom putu zadrživao smelošću, hrabrošću i odvažnošću, svojim drugarskim ponašanjem i

brigom za borbe, zbog čega je bio veoma omiljen ne samo kod svojih boraca nego i u narodu krajeva gde je prolazio njegova jedinica.

Posle oslobođenja zemlje, Rojšek je ostao u službi JNA, vršeci mnoge odgovorne dužnosti i radeći predano na izgradnji i usavršavanju JNA. Završio je Višu vojnu akademiju. Od penzionisanja, u činu general-majora JNA, do smrti, 11. avgusta 1975. godine, živeo je u Celju kao poznati društveno-politički radnik.

Nosilac je Partizanske posmenice 1941. i više odlikovanja.

Narodnim herojem proglašen je 13. septembra 1952. godine. (Red.)

ROKVIĆ Goluba MIRKO ŠOŠA

Rođen je 15. oktobra 1922. u selu Trubaru kod Drvara, Bosna i Hercegovina, u seljačkoj porodici. Do 1941. bavio se zemljoradnjom u rodnom selu.

Učestvovao je u prvim ustaničkim borbama kao borac Trubarske čete, a zatim u borbama kod sela Tiškovca, Strmica, Golubića i Plavna. U jesen 1941. godine, reorganizacijom partizanskih jedinica, Rokvić je s Trubarčanima uključen u Drvarsku četu, koja je vodila borbe protiv Italijana, ustaša i četnika kod Drvara, Giamoča, Livna i Grahova. U leto 1942. kad je formirana 3. krajiška brigada, mitraljezac je u Vrtčkoj četi njenog 1. bataljona. Od tada počinju njegovi podvizi.

U borbama kod Bihaća i Cazina (septembra 1942), Rokvić se iztakao puškomitraljezskom vatrom, osobito kada je štitiio odstupnicu svog bataljona, koji je zapao u opasan pljožak. Tada ga je pohvalio Štab 3. krajiške brigade.

Slobodno se može reći da je uspešni i slavni put 3. krajiške brigade bio i put mitraljezca Rokvića. Rokvić je sedam puta ranjen.

Decembra 1942. u borbama za Teslić, Rokvić je ranjen, a u najkritičnijem momentu bitke za ranjenike na Neretvi, iako ranjen, zarobio je nemački „šarac“. Rokvića se njegovi saborci ne sećaju samo po preciznoj vatri, nego i kao odvažnog momka, koji je često sâm ostajao da štiti odstupnicu četi i bataljonu. Tako je bilo u borbi kod Bijelog Polja. Tada je pokazao da nije samo izvanredan nišandžija, nego i poštovan drug: odstupajući poslednji ispred nadmoćnih italijanskih snaga, sam je uz brdo izneo ranjenu bolničarku Danicu Balaban Rodić.

U V neprijateljskoj ofanzivi istakao se u borbama protiv Nemaca kod Lučkih koliba i u Miljevini, kada je s nekoliko boraca naneo teške gubitke Nemcima.

U napadu na Bugojno (krajem avgusta 1943), Rokvić je s dva borca uništio oko 40 ustaša i 2 bunkera i otvorio put svojoj jedinici kroz spojnu odbranu u grad.

Zestoke borbe protiv ustaša kod Duvna ponovo su bile prilika da se Rokvić istakne. Dejstvujući „šarcom“, zaustavio je ustaški napad i omogućio svom bataljonu povlačenje. Za ovo ga je pohvalio Štab 2. proleterske divizije. Sličan podvig, ali u znatno težim uslovima,

Rokvić je ponovio na Kupreškim vratima. S ovog dominantnog mesta gotovo celog dana je sam sprečavao prodor nemačke pešadije ka Kupresu. Pored izvanredne odvažnosti, odlikovao se i veštinom. Tu je dejtvoovao kratkim rafalima, skrivajući položaj, pa Nemci nisu dugo znali gde se nalazi to „mitraljezsko gnezdo“. Najzad, kad se u sumrak povukao, i jedva stigao svoju čet, ostavio je za sobom oko 40 ubijenih Nemaca. Za ovo ga je pohvalio Štab 3. krajiške brigade i Štab 1. proleterske divizije, a o ovom podvigu govorila je i radio-stanica „Slobodna Jugoslavija“.

Rokvić je voleo svoje drugove, svoju 3. krajišku. U borbama kod Gornjeg VAKUFA, juna 1944, Rokvić je sa svojim vodom bio odošćen. Sticajem okolnosti, brigada je otišla u jednom, a vod u suprotnom smeru. Brigada je hitala preko pruge Sarajevo—Mostar za Sandžak i Srbiju. Rokvić nije odustajao od svoje odluke da pronade brigadu. Uz pomoć radio-veze, stigao je svoju brigadu tek na Zlatiboru.

Sa Zlatibora, operacije su se prenale ka Kosjeriću i Valjevu. U borbi za Valjevo, Rokvić je zarobio tri protivtenkovska topa, i iz jednog od topova derjstvovao na neprijatelja. Zatim su «leđice borbe za oslobođenje Beograda, i najzad — sremški front. U borbi kod Čelotevosta, sprečavajući neprijateljski prodor preko mosta, Rokvić je teško ranjen. Istog dana pohvalio ga je Štab 3. krajiške brigade i Štab

1. proleterske divizije.

Tokom četvorogodišnjeg ratovanja, Rokvić nije rado prihvatio starije dužnosti. Ipak, bio je desetar, komandir vođa, zamenik komandira čete i komandir čete (na sremskom frontu). Sada živi u Beogradu, kao penzioner.

Narodnim herojem proglašen je 13. marta 1945. godine. (Ni. Po.)

ROLOVIĆ Toma NIKO

Rođen je 10. oktobra 1908. u Gornjim Brčelima, Bar, Crna Gora. Potiče iz seljačke porodice. Pravnik. Osnovnu školu završio je u svom rodnom selu, nižu gimnaziju u Baru, a više razrede gimnazije u Cetinju. Pravni fakultet završio je u Beogradu 1934. a zatim se zaposlio, kao sudski pripravnik, u Okružnom sudu u Cetinju. Poslije povratka sa studija, počeo je u Cetinju, da se aktivno bavi politikom. Radio je u plenumu Radničko-seljačke stranke za srez cetinjski, i po liniji Narodne pomoći. U izbornoj kampanji 1938, kao član inicijativnog odbora, posebno se angažovao za kandidata radničke klase. Od KPJ dobijao je veoma odgovorne zadatke u oblasti tehnike, agitacije i veza. Svojim političkim radom i privrženosti naprednom pokretu i interesima radničke klase, približio se KP, i 1940. postao njen član. Kada 1940. dolazi do frakcijske borbe u cetinjskoj partijskoj organizaciji, Rolo-ović je, postavši prvo član novog MK za Cetinje, a zatim, februara 1941, i sekretar tog komiteta, za vrlo kratko vrijeme uspio je da popravi stanje u ovoj partijskoj organizaciji i da razoliči frakcijske.

U pripremama za oružanu borbu protiv okupatora 1941, sekretar je MK i član vojnog komiteta, i na području sreza cetinjskog uspešno rukovodi akcijama za organizovanje oružanih grupa. Na dužnosti sekretara MK Cetinje ostao je do 12. septembra 1941. Na sreskoj partijskoj konferenciji MK Cetinje, održanoj 12. septembra 1941, podnio je zapažen referat o političkoj situaciji.

Za sekretara novog MK za srez barski izabran je 23. septembra 1941. Poslije trinaestojulskog ustanka, prilike u srezu barskom bile su teške jer je pored ostalog, i veliki broj članova Partije pao u ruke okupatora. Rolo-ović je uspio da sredi organizaciono stanje u partijskoj organizaciji sreza Bar, da osnuje vojnu jedinicu i osposobi je za gerilsko-diverzantske akcije na terenu sreza.

Poginuo je 31. oktobra 1941. u bizini sela Prekornice, od ruke domaćeg izdajnika. Povodom njegove pogibije i pogibije Ljuba Lalličića, člana KPJ, OK KPJ za okrug cetinjski izdao je, početkom novembra, proglas u kojem se,

pored ostalog kaže: „U blizini sela Prekornice, ubijeni su, od ruke zlikovaca špijuna i izrođa, narodni borci Niko Rolović, sekretar Mjesnog komiteta KPJ u baru, i Ljubo Laličić, član Komunističke partije.“ Obračajući se partizanima sreza barskog i cetinjskog, u proglasu se kaže: „Iz vašeg borbenog stroja okupator je preko domaćeg izrođa otkrao dva vrla borca. Špijuni i domaća fukara su izvršioi ovog morskog djela, oni su sredstvo koje treba da

Još kao čak cetinjske gimnazije opredeljuje se za napredni radnički pokret, i vrlo aktivno učestvuje u svim akcijama omladine, u gimnaziji i zanatskom i sportskom društvu „Lovćen“. Godine 1935. primljen je za člana SKOJ-a, a početkom 1936. godine u Partiju. Od prijema u Partiju, do aprila 1941. godine, obavljao je mnoge odgovorne funkcije: radi u tehnicu MK Beograda i PK KPJ za Stribju; potom ga Partija šalje na rad u Crnu Goru,

poslušati okupatoru za slabljenje narodne borbe, za cijepanje narodnog jedinstva, zato neka odmah s vaše strane uslijedi pravedna kazna. To traži poštena Crna Gora, to traže naši pali drugovi Niko Rolović i Ljubo Laličić, to traže sve naše žrtve, to je pravi uslov narodnog oslobođenja.“

Takode je i Glavni štab za Crnu Goru izdao saopštenje povodom pogibije Rolovića i Laličića, u kojem je rečeno: „Slobodno se može reći da je drug Rolović bio jedan od najomiljenijih vođa u svom kraju. I kao vojnik on se istakao svojom hrabrošću u julskom ratu.“

Narodnim herojem proglašen je 10. jula 1953. godine. (B. Ma.)

ROLOVIĆ Nika VLADIMIR VLADO

Rođen je 21. maja 1916. godine u selu Brčeli Crmnica, Bar, Crna Gora, u siromašnoj seljačkoj porodici.

Detinjstvo je proveo u selu Brčeli, gde je završio osnovnu školu; posle je, u teškim uslovima, nastavio školovanje u barskoj, pečkoj i cetinjskoj gimnaziji. Kada je završio gimnaziju, upisao se na Pravni fakultet Beogradskog univerziteta.

gde je izvesno vreme rukovodio sreskim komitetom SKOJ-a, a zatim je postao sekretar Sreskog komiteta KPJ za srez barski; 1940. godine izabran je u PK Crne Gore, a iste godine i za delegata partijske konferencije Crne Gore; uoči rata 1941. u Beogradu, bio je zadužen za rad po vojnoj liniji.

Zbog svog revolucionarnog rada, hapšen je 1935. godine na Cetinju, i 1938. godine u Beogradu. Pred policijom se primerno držao.

Aprila 1941. vraća se u rodni kraj. Odmah se aktivno uključuje u pripreme za ustanak u srezu barskom (u opštini Paštrovići). Trinaestog jula 1941. kao rukovodilac ustanka u svom kraju, pošao je u oružanu borbu protiv okupatora. U ustanku su učestvovali stotine patriota, članova KPJ, SKOJ-a i simpatizeri iz dela Crnogorskog primorja (Paštrovići). Uništili su sve karabinijske posade od Budve do Bara. U tome je velike zasluge imao Vlado Rolović, koji je već u prvim oružanim akcijama ispoljio organizatorsku sposobnost i hrabrost.

Novembra 1941. javlja se kao dobrovoljac za odlazak u Sandžak. Prvog decembra 1941. u sastavu Lovčenskog bataljona učestvuje u napadu na Pljevlja. I tu pokazuje primerom kako se valja boriti. Ispoljava veliku prisebnost u najtežoj situaciji (borba u okruženju, protiv višestruko jačeg neprijatelja). Dvadeset drugog decembra 1941. kao politički komesar 1. čete, stajao je u stroju svog 1. crnogorskog (lovčen-

skog) bataljona 1. proleterske brigade. Od toga dana, on korača borbenim stazama 1. proleterske brigade. Divni su primeri njegove hrabrosti u borbama na Okruglici, Žepi, Igmanu, na Ulogu, u Župi kod Kalinovika, na Sinjajevini. Ili na Dobrom Dolu, gde je, na čelu čete, uskočio među četnike i naneo im teške gubitke. Poznati su i njegovi podvizi u borbama za Konjic i Livno, 1942. godine. U danima IV ofanzive uvek je i jurišima na čelu 1. bataljona, kao njegov politički komesar.

Hrabar, samoprogoran, marksistički izgrađen, dobar organizator, upućivan je na odgovorne dužnosti. Bio je rukovodilac politodela 1. dalmatinske, potom rukovodilac politodela 15. majevičke brigade, pa rukovodilac politodela 17. istočnobosanske divizije. Za političkog komesara 38. divizije imenovan je 1944. godine.

Posle završetka rata, 1945. godine upućen je na rad u OZN-u za Jugoslaviju. Dao je značajan doprinos uništenju neprijateljskih ostataka u našoj zemlji i suzbijanju neprijateljske delatnosti.

U periodu izgradnje socijalizma obavljao je mnoge odgovorne dužnosti: načelnik Odeljenja u OZN-i Jugoslavije, član Vlade Crne Gore, pomoćnik saveznog sekretara za inostrane poslove, sekretar Komiteta partijske organizacije DSIP, član Gradskog komiteta SK Beograda, ambasador SFRJ u Norveškoj, Japanu, Švedskoj. U Štokholmu je, 7. aprila 1971. godine, smrtno ranjen od grupe ustaških terorista, a osam dana kasnije podlegao je ranama.

Nosilac je Partizanske spomenice 1941. i više domaćih i stranih odlikovanja. Rezervni je general-major JNA.

Narodnim herojem proglašen je 9. aprila 1971. godine. (Šp. L.)

ROMAC Rada PAŠKO

Rođen je 17. maja 1913. u Vukšiću, Benkovac, Hrvatska. Potječe iz siromašne seljačke porodice. Poslije završetka osnovne škole, otišao je na učenje krojačkog zanata, u Hrvatsku Kostajnicu. Zbog teškog položaja šegrta, pobjegao je sa zanata i vratio se kući, u kojoj zbog bijede nije mogao ostati, pa odlazi u Vodiće za seoskog slugu. Poslije godinu dana, otišao je u selo Tomaš, gdje se opet zaposlio kao seoski sluga. Tu se povezoa za Stevom Šabićem, članom CK KPJ, koji ga je uveo u krug komunista, pa ubrzo učestvuje u mnogim njihovim akcijama; ubrzo je (1935) postao i član KPJ. Zadojev idejama revolucionarnog radničkog pokreta, na odsluženju vojnog roka nastavio je komunističku djelatnost. Otkriven

je i izveden pred Vojni sud, koji ga je osudio na osam i po godina robije. Kaznu je izdržao u Skoplju, Nišu i Sremskoj Mitrovici.

Na robiji je učestvovao u svim akcijama koje je organizovala partijska organizacija kaznionice protiv njene Uprave. U Sremskoj Mitrovici odmah se opredijelio za poznati apel CK KPJ, upućen komunistima na robiji, 1937, a odnosio se na frakcionašku djelatnost Petka Miletića. Izabran je za člana kaznionskog komiteta KPJ. Naknadno aktivno učestvuje u pripremanju bjekstva iz kaznionice, avgusta 1941. godine. Poslije uspješnog bjekstva, zajedno s partijskom organizacijom sa terena, početkom septembra 1941. osniva Fruškogorski partizanski odred. Izabran je za desetera.

Po direktivi CK KPJ, javlja se u Glavni štab NOPOJ u Krupnju (Srbija) na raspored. Odlati na partijsko-politički rad na Romaniju. Poslije oslobođenja, 1941, izabran je za člana Okružnog komiteta u Rogatici. Kad su 1. proleterska brigada i Vrhovni štab NOV i POJ došli u Rogaticu, određen je na dužnost u 1. proletersku brigadu, za političkog komesara Čete pratećih oruđa, a naknadno za političkog komesara 2. bataljona brigade. Kada je osnovana 1. dalmatinska brigada, 6. septembra 1942, upućen je na partijski rad, za člana Politodjelja. Poslije borbi Glavne operativne grupe na Sutjesci, postavljen je od VŠ NOV i POJ na dužnost političkog komesara 1. vojvodanske brigade, a malo zatim za političkog komesara 16. vojvodanske divizije, i na toj dužnosti ostao do kraja rata.

Učestvovao je u svim borbama koje su vodile jedinice u kojima je djelovao kao partijsko-politički radnik, i isticao se velikom hrabrošću.

Poslije oslobođenja Sremske Mitrovice, 1944, raspoređen je od CK KPJ na partijski rad u Vojvodinu. Aprila 1945. biran je za člana PK

KPJ za Vojvodinu i za člana Politbira istog komiteta. Zatim se nalazio na dužnosti organizacionog sekretara PK KPJ za Vojvodinu, sekretara Narodnog fronta, povjerenika za poljoprivredu, člana Glavnog odbora i predsjednika Privrednog savjeta Vojvodine, narodnog poslanika Skupštine Srbije. Za člana CK SKS izabran je na Osnivačkom kongresu KP Srbije, maja 1945. godine. Bio je narodni poslanik Skupštine SFRJ, predsjednik Doma Vijea proizvođača, predsjednik Komisije za društveni nadzor Skupštine SFRJ, predsjednik Zadrudnog saveza Jugoslavije, potpredsjednik Centralnog vijeća Saveza sindikata Jugoslavije, član CK SKJ, sekretar Kontrolne komisije SKJ i predsjednik Komisije za materijalno-finansijska pitanja CK SKJ. Sada je član Savjeta Federacije.

Napisao je i objavio dvije knjige: „Borbe“, u kojoj je prikazao neke od svojih ratnih doživljaja u jedinicama u kojima se nalazio tokom NOB-e, i „Bjekstvo s robije“, u kojoj je opisao bjekstvo grupe komunista — zatvorenika iz kaznionice u Sremskoj Mitrovici.

Nosilac je Partizanske spomenice 1941. i više domaćih i stranih odlikovanja.

Narodnim herojem proglašen je 27. novembra 1953. godine. (G. J.)

ROZMAN Franca FRANC STANE

Rođen je 27. marta 1911. u Ljubljani, Slovenija, a porodica je živela u selu Spodnje Pirnice, opština Ljubljana—Šiška. Tamo je i Rozman proveo svoje detinjstvo. Otac mu je 1914. nestao na ruskom frontu, i ostavio porodici malo zemlje i trošnu kuću.

Rozman je, završivši četiri razreda osnovne škole, radio kod seljaka kao čobanin i sluga. Kako su mu se sestre udale, Sud je Francu i njegovom mlađem bratu odredio staratelje koji su ih više iskorišćavali nego što su se o njima brinuli. Na njihovu sreću, dobili su, posle mnogih, za staratelja Tina Rožanca, kasnije komunista i narodnog heroja. On je braću izveo na put i omogućio im da nauče zanat. Uticao je odsudno na Franca da postane klasno svestan radnik i simpatizer Partije.

Franc je pekarski zanat naučio u Ljubljani, kod majstora Cimpermana. Posle je, izvesno vreme, radio kao kalfa kod istog tog majstora. Prijavio se dobrovoljno za odsluženje vojnog roka, u želji da ga prime u neku podoficirsku pilotsku školu, jer ga je privlačio vojnički poziv. Odbijen je zbog nedovoljne školske sprema, pa je vojni rok odslužio u pekarskoj četi, u Petrovaradinu, i dobio čin kaplara.

Posle odsluženja vojnog roka, pokušao je da otvori u Medvodama svoju pekaru. Sam je radio sve poslove, i na kraju bankrotirao. Umoran i razočaran, odlazi u Italiju, da se dobrovoljno javi u italijansku vojsku i da se bori u Etiopiji. Nisu ga primili, jer se u međuvremenu rat već završio, a uz to su, izgleda, sumnjali da mu je namera da prebегne na stranu Etiopijana.

U jesen 1936. među prvima odlazi preko Italije u Francusku, a odatle u Španiju, gde je učestvovao kao branilac prve odbrane Madrida, u novembru 1936. U proleće 1937. poslat je na podoficirski kurs, koji je završio s vrlo dobrim uspehom. Za kratko vreme je savladao ruski i španski jezik. Izvesno vreme radi kao

prevodilac sovjetskih instruktora. Primičen je i u KP Španije. Otresit i hrabar, besprekorno vojnički držanja, poslat je na oficirski kurs u Albasetu. Posle završetka kursa, postaje poručnik i komandir čete bataljona „Dimitrov“, u 15. internacionalnoj brigadi. Kasnije je unapređen u čin kapetana, i postavljen za komandanta bataljona. U vreme povlačenja u Francusku, februara 1939, opet komanduje bataljonom i vrlo vešto ga izvlači iz opkoljavanja.

Od 1939. do 1941. je u francuskim logorima, a aprila 1941, po direktivi Partije, odlazi na rad u Nemačku. Jula iste godine beži iz okoline Lajpciga, gde je radio kao pekar, i stiže, avgusta, u Zagreb, odakle se peške probija u Sloveniju i stiže u Ljubljanu.

Početkom septembra 1941, određen je za komandanta 1. štajerskog bataljona, kojim komanduje u mnogim akcijama, i u poznatom pokretu prema Brežicama, u oktobru i novembru, kada su partizanske jedinice pokušale da spreče masovnu deportaciju slovenačkog stanovništva. Kad se bataljon podelio na manje grupe zbog zime, odlazi u Ljubljanu, gde je postavljen za komandanta 2. štajerskog bata-

ljona. Njime komanduje u pokušaju bataljona da se probije u nemačku okupacionu zonu, u decembru 1941, a posle povratku logoruje na brdu Pogled, kod Ljubljane, gde obučava borbe.

Uproleće, bataljon prerasta u 1. štajersku partizansku brigadu, oko koje se obrazuje 2. grupa odreda. Rozman komanduje u mnogim borbama, u maju i junu 1942, između ostalih kod Jančja i Mujave. Juna, grupa odlazi preko Notranjske i Gorenjske za Štajersku, gde se probija početkom septembra, posle teških borbi i danonoćnih marševa.

Dolaskom u Štajersku, organizuje nove partizanske jedinice, a na početku 1943, posle reorganizacije, postaje komandant 4. operativne zone, a 14. jula 1943 — komandant Glavnog štaba kada je naredbom od 1. maja 1943, unapređen u čin general-majora. Iduće godine, 1. septembra, unapređen je u čin general-lajtnanta.

Kad je 7. novembra, zajedno s grupom viših oficira, isprobavao novi engleski laki minobacač, kod Petrove Vasi, jedna mina je eksplodirala u samoj cevi, i smrtno ga ranila. Istog dana je umro u bolnici Kanjžarnica, kod Črnomlja.

Franc Rozman je tri puta ranjen: jednom u Španiji, i dva puta u Jugoslaviji.

Narodnim herojem proglašen je 11. novembra 1944. godine. (M. Pav.)

je mandat na traženje imućnih seljaka i zanatlija, jer je istupao protiv njih. Kao opštinski odbornik, bio je u to vreme i staratelj braći Martinu i Francu Rozmanu, čiji je otac nestao na ruskom frontu u vreme prvog svetskog rata. Ulicao je na braću Rozman i umnogome je njegova zasluga što je Franc otišao u Španiju.

Posle požara, radionica u Dravljama nije više obnavljana, pa su radnici prešli na posao u Šišku, tamo je radio i Rožanc, i tu je, kad mu je bilo 40 godina, 1935, primljen u Partiju. To što su ga tek tada primili svedoči da je već odavno bio po ubeđenju komunist, a što nije ranije postao član Partije — samo je odraz ondašnjih organizacionih slabosti. Ubrzo je

Rožanc je u Ljubljani našao stan kod Petra Romavha, sekretara Komiteta KP železničkog čvora, čiji je i sâm Rožanc bio član. U Komitetu je Rožanc imao razna zaduženja, ali je uglavnom putovao, vršeci kurirske poslove. Prilikom tih putovanja, izvršavao je mnoge važne zadatke, naročito prenoseći materijal za potrebe partizanskih odreda.

Prvog juna 1942, italijanska policija je slučajno, ili „zaslugom“ nekog potkaziivača, zastavila na ulici Petra Romavha, kod koga je stanovao Rožanc. Prilikom pretresa, našli su kod njega nekoliko letaka i primeraka ilegalnih novina, a u stanu dosta ilegalnog materijala. Tada su uhapsili i Rožanca sa suprugom. Ništa im nisu mogli dokazati, pa su nju poslali u logor na Rabu, a Rožanca u Gonars. U logoru su se našli izdajnici koji su ga prokazali, pa je vraćen u Ljubljani i tamo saslušan. Nije ni reči progovorio.

U to vreme, 13. oktobra 1942, u svojoj vili u Ljubljani, ubijen je bivši ban Dravske banovine, doktor Marko Natlačen, vod Slovenačke bele garde. Italijani su još istog dana, za odmazdu, pred njegovom kućom, streljali 24 taoca, među njima i Rožanca. Prema italijanskom izveštaju taoci su, pred streljanje, uzvikivali parole i pozdravljali pesnicama. Rožanc nije odmah bio mrtav. Pridigao se na kolena i uzviknuo: „Smrt fašizmu!“, i podigao pesnicu na pozdrav. Tada mu je jedan italijanski oficir ispalio metak u glavu.

Narodnim herojem proglašen je 21. jula 1953. godine. (M. Pav.)

ROŽANC *Jožeta* TIME

Rođen je 8. februara 1895, u selu Trata, Šentvid, opština Ljubljana—Šiška, Slovenija. Otac mu je bio zemljoradnik s malo zemlje, tako da je porodicu hranio prevozeći robu konjskom zapregom. Posle osnovne škole učio je obućarski zanat. U vreme prvog svetskog rata, u sastavu 17. pešadijske regimente „Kranjski Janezi“, ratuje prvo na ruskom, a posle na italijanskom frontu. Učestvuje u pobuni u Judenburgu, 1917. je uhapšen posle ugušavanja pobune i osuđen na smrt, a potom pomilovan.

Posle rata, Rožanc se zapošljava u železničkim radionicama u Dravljama, i vrlo brzo se od obučara prekvalfikovao u livca. Tu učestvuje u štrajku železničara, 1921. Godinu ranije oženio se i preselio kod supruge koja je imala kuću i nešto zemlje u selu Spodnje Pirniče.

U novoj sredini, Rožanc stiče poverenje većine seljaka, iako je bio ateisti i stranac. Radi u vatrogasnom društvu i Savezu planinara, a bio je i odbornik opštine Šmartno. U vreme monarho-fašističke diktature, 1929, oduzet mu

postao sekretar čelije u ložionici željeznice, a pored toga je nastavio da radi politički u selu u kojem je živeo. Davao je svima primer ličnim poštenjem i primernim porodičnim životom.

U vreme kapitulacije Jugoslavije, Rožanc se ističe u skupljanju oružja i municije, za šta je imao prilično mogućnosti u ložionici, koja je bila pored železničke stanice, kroz koju su prolazili mnogi vozovi s vojskom, naoružanjem i municijom.

Spodnje Pirniče su bile u nemačkoj okupacionoj zoni, a Ložionica u Ljubljani u italijanskoj zoni. Do početka ustanka, Rožanc s urednim ispravama svakog dana odlazi na posao i vraća se kući, što mu omogućava da obavlja kurirske poslove održavajući vezu između rukovodstva u Ljubljani i organizacija u okolini. Nacistička policija dugo nije sumnjala u njega, a kad je htela da ga uhapsi, oko 20. avgusta 1941, on im je pobeo. Uhapsili su mu suprugu, ali su je, oktobra, pustili. Tada su Rožanc i supruga prešli demarkacionu liniju i otišli u Ljubljani. Vanbraćni sin njegove supruge i njegov sin bili su tada već partizani, i obojica poginuli 1942. godine.

RUDOLF *Janka* JANKO

Rođen je 23. jula 1914, u Križu kod Komende, Kamnik, Slovenija. Potiče iz seljačko-radničke porodice.

Mladost je proveo kod oca u Notranjskoj. Osnovnu školu je pohađao u Begunjama kod Cerknice, i završio 5 razreda. Zatim je živeo kod majke u Ljubljani, i stekao stručno obrazovanje za hiruškog tehničara. Godine 1935, bio je zaposlen u Jesenicama, u fabrici „Sava“, i učestvovao u štrajku solidarnosti jeseničkih radnika železara. Godine 1935. i 1936. služio je kadrovski rok u Zagrebu. Posle povratka iz vojske, zaposlio se u fabrici „Unitas“ u Ljubljani, i učestvovao u izborima radničkih poverenika. Godine 1938, zaposlio se u fabrici EKA u Ljubljani. Tada je učestvovao u demonstracijama protiv nemačkog nacizma, koji je tih dana anektirao Austriju i raskomadao Čehoslovačku. Godine 1940. stupio je u Društvo prijatelja Sovjetskog Saveza. Prilikom raspada jugoslovenske vojske, bio je u Velikoj Gorici, kod Zagreba.

Kada se vratio kući, priključio se onima koji su počeli skupljati i skrivati oružje, opremu i drugi vojni materijal. Maja 1941. godine postao je kandidat za člana KPJ, a mesec kasnije primljen je u Partiju.

U fabrici EKA bio je poverenik za vojna pitanja, od novembra 1941. poverenik Delavske enotnosti. Od januara 1942. bio je sekretar partijske ćelije u fabrici, i u isto vreme član RK KPS Bežigrad u Ljubljani, a pred odlazak u partizane, komandant bataljona Narodne zaštite Rožna Dolina.

Trinaestog jula 1942. stupio je u narodnooslobodilačku vojsku, u 1. četu 1. bataljona Dolenjskog odreda, i bio pomoćnik mitraljesca. Oktobra 1942. postao je politikomesar čete u 3. bataljonu „Šercerove brigade“, a zatim zamjenik političkog komesara 3. bataljona. Kao hrabar borac, napredovao je, i 13 jula 1943. postao politički komesar „Šercerove brigade“ i vršio tu funkciju do kapitulacije Italije.

Posle kapitulacije Italije, za nekoliko dana su bile otvorene ceste i ograda od bodljikave žice kojom je bila okružena Ljubljana, i na hiljade Ljubljančana je stupilo u partizane. Veći deo pridružila okupio se na Golom, iznad Iga, gde je 10. septembra 1943. formirana Ljubljanska brigada. Glavni organizator i osnivač brigade bio je Janko Rudolf, koji je bio imenovan za prvog političkog komesara brigade. Brigada, mada sastavljena pretežno od novih boraca, uskoro je postala dobro organizovana, čvrsta i borbena vojna jedinica, za šta mnogo zasluga ima Janko. Posebno valja pomenuti borbe koje su vodile Ljubljanska i „cankareva brigada“ s Nemcima, 1. i 2. novembra na Ilovi gori. Međutim, Janko ide na novu dužnost. Decembra 1943. postao je komandant 18. divizije, a februara 1944. komesar iste divizije (u sastavu 18. divizije bile su 8. Levstikova, 9. i 10. Ljubljanska brigada).

U drugoj polovini novembra 1943. 18. divizija otišla je u Gorski kotar, da bi zajedno s hrvatskim jedinicama oslobodila taj kraj. Na tom pohodu je divizija napala i zauzela ustaško uporište Vrbovsko, 23. decembra 1943. godine.

Već jula 1944. otišao je na novu dužnost — u sastav IX korpusa, i postao politički komesar 30. divizije. U 30. diviziji bio je do 20. januara 1945, kada je u borbi za Trnovo, kod Gorice, teško ranjen.

Posle rata je vršio niz visokih i odgovornih funkcija. Od 1957. do 1959. bio je predsednik Republičkog veća Saveza sindikata Slovenije, zatim član Izvršnog veća Slovenije. Od 1960. do 1962. bio je sekretar Sreskog komiteta KP Kranj, a od 1969. 1978. predsednik Republičkog odbora Saveza udruženja boraca NOR Slovenije. Od te godine bio je potpredsednik Skupštine Slovenije.

Pored toga je bio potpredsednik Saveznog odbora SUBNOR Jugoslavije, član Predsedništva Centralnog komiteta SK Slovenije. Sada je član Predsedništva SUBNOR Jugoslavije, član Predsedništva SUBNOR Slovenije i član Saveta Federacije.

Nosilac je Partizanske spomenice 1941. i više domaćih i stranih odlikovanja.

Narodnim herojem proglašen je 22. decembra 1951. godine. (M.Žg.)

RUKAVINA Ivana ANTE

Rođen je 1922. godine u Žegaru kod Bihaca, Bosna i Hercegovina, u siromašnoj seljačkoj porodici. Osnovnu školu završio je u Bihacu, a zatim je učio obućarski zanat. Kao mladi radnik, gotovo dijete, stupa u napredni sindikat i omladinski pokret. Godine 1938. postao je član podrugnice Saveza zanatско-industrijskih radnika u Bihacu (URSJ). Početkom 1939. godine aktivno učestvuje u organizovanju obućarskih radnika u sklapanju kolektivnog ugovora za povišenje radničkih nadnica; ugovor je s poslodavcima potpisan istog dana kad je akcija pokrenuta.

Godine 1940. kada je pokrenuta akcija za socijalno osiguranje svih zaposlenih, za povišenje nadnica i sklapanje kolektivnog ugovora s 130 radnika zaposlenih na izgradnji vojnih kasarni u Žegaru, organizuje prikupljanje novčane pomoći. Ističe se u prikupljanju pomoći prilikom štrajka rudara u Ljubljani, kao i pomoći našim dobrovoljcima koji su se na strani Republike borili u španskom građanskom ratu.

Zbog naročite aktivnosti u izvršavanju zadataka u svim akcijama koje je organizovao mjesna partijska organizacija, kao provjeran

omladinac, primljen je 1939. godine u SKOJ, a 1940. godine u KPJ. Aprila 1941. godine postao je član MK KPJ za Bihac.

Kada mu je Partija povjerila zadatak čuvanja partijskog materijala (leci, okružnice, „Proleter“, „Istoriju SKP (b)“), ispoljio je naročitu umješnost u čuvanju i rukovanju ovim materijalom. Pošto mu se kuća nalazila u blizini groblja, on je sve ove materijale čuvao u grobnici, tako da, i pored svih hapšenja i premetačina stanova članova KPJ i SKOJ-a, koje su vršili policija i žandarmerija, pa čak i zloglasni beogradski agenti Kosmajac i Vujković — nisu pronađeni ovi materijali, niti je izvršena provala u Mjesnoj partijskoj organizaciji. Prilikom dolaska u Kamensko (Lika), dobio je prijemnik „Istorije SKP(b)“, koji je, u danima ustanka 1941. godine, bio jedini i prvi primjerak koji se počeo umnožavati za potrebe članstva KPJ u operativnoj grupi ličkih partizanskih odreda.

Do jeseni 1941. godine ilegalno radi u Bihacu, zatim se prebacuje u Kamensko (Lika), gdje stupa u jednu od četa Operativne grupe ličkih partizanskih odreda. Poslije kratkog zadržavanja u Kamenskom, na poziv OK KPJ za Podgrmeč, stupa u Bihacku četu 1. krajiškog narodnooslobodilačkog partizanskog odreda.

Već u prvim akcijama istakao se velikom hrabrošću. U početku, naružan samo kocem, jurišao je na neprijatelja. U borbama se uvijek nalazio na čelu jedinice. I u najtežim situacijama ostajao je uporan i odlučan. Neustrašiv, druželjubiv, uvijek veseo i nasmijan, uspio je da dobije simpatije naroda i boraca. U borbi stečnim autoritetom, sprovedeći politiku NOP uspješno je radio na suzbijanju bratoubilačkog pokolja i stvaranju bratstva i jedinstva.

Početkom 1942. godine, po direktivi OK KPJ za Podgrmeč, odlazi na dužnost zamjeni-

ka političkog komesara omladinskog bataljona 5. krajiškog narodnooslobodilačkog partizanskog odreda.

Junu 1942. godine, u borbama za oslobođenje Glamoča istakao se u jurišu na položaje italijanskih fašista. Tada je i ranjen. Novembra 1942. godine, u borbama za oslobođenje Bihaća, ističe se u borbi s ustaško-domobranskim jedinicama u selu Golubiću. Potom se istakao, više puta, i kao borac i kao stariješina.

Poginuo je 4. juna 1943. godine u selu Vijećanima, kod Pmjavora, kad je, iz stojećeg stava, puškomitraljejskom vatrom zadržavao nadiranje Nijemaca.

Narodnim herojem proglašen je 5. juna 1951. godine. (D.Bul.)

RUKAVINA Ivana IVAN

Rođen je 26. siječnja 1912. u Otočcu u Lici, Hrvatska. Student.

Ivan Rukavina je prije rata živio u Gračacu i Ogulinu, gdje je pohađao gimnaziju. Završni razred gimnazije i veliku maturu završio je u Zagrebu. Poslije završene gimnazije, upisao je studij medicine na Medicinskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu. Na fakultetu se ubrzo povezoao s pripadnicima naprednog studentskog pokreta, a godine 1933. je postao član SKOJ-a. Još kao skojevac, bio je uhapšen kada je rasturio letke, te je od tada živio pod strogom prismotrom policije. Pošto mu je bio otežan revolucionarni rad, Ivan Rukavina je ubrzo, odlukom Partije, emigrirao u inozemstvo. Najprije je, 1934. otišao u Beč, a slijedeće, 1935. u Prag, kada je i primljen u KP. U Pragu radi, tokom 1935. i 1936. godine u Tehnici KPJ, koja je pripremila izdavanje partijskog lista „Proleter“.

U vrijeme priprema za partijsku konferenciju u Pragu ponovno je uhapšen, ali je ubrzo pušten iz zavora. U prosincu 1936. godine odlazi u Španiju i učestvuje u borbama na strani Španske republikanske armije. U španskom građanskom ratu Rukavina se istakao u nizu borbi kao vodnik u bataljonu „Dimitrov“. Ubrzo je napredovao do čina kapetana Republikanske armije, a poslije ozdravljenja postao je komandant bataljona „Duro Đaković“. Poslije pada Katalonije, prešao je s ostalim španjolskim dobrovoljcima u Francusku, gdje je interniran u koncentracioni logor. Godine 1939. uspio je da se izvuče iz logora i da se vrati u zemlju. Ivan Rukavina se uključio u rad zagrebačke partijske organizacije, a naročito je aktivan u SKOJ-u, te postaje član PK SKOJ-a za Hrvatsku.

Napad na Jugoslaviju, travnja 1941. godine, zatekao je Rukavinu na odsluženju vojno-

roka u Nikšiću. Poslije raspada vojske Kraljevine Jugoslavije, zarobljen je od Italijana. Poslije petnaest dana provedenih u logotu, uspijeva pobjeći i vratiti se u Zagreb, gdje se ponovo uključuje u rad partijske organizacije. U pripremama za podizanje ustanka postavljen je, svibnja 1941. godine, za člana Vojnog komiteta za Hrvatsku. U lipnju 1941. godine odlazi na Baniju, gdje sudjeluje u osnivanju Sisačkog partizanskog odreda. S Banije se Ivan Rukavina ponovno vraća na kratko vrijeme u Zagreb, a početkom kolovoza odlazi na Kordun, gdje radi na formiranju partizanskih odreda. U studenom 1941. godine postavljen je za komandanta Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske. Na toj je dužnosti ostao do studenog 1943, kada je postavljen za komandanta IV korpusa NOVJ. Od studenog 1944. do veljače 1945. godine Ivan Rukavina je komandant Vojne uprave za Vojvodinu, a zatim šef Vojne misije u Parizu.

Poslije oslobođenja, Rukavina je bio na dužnosti načelnika III uprave Generalštaba Jugoslovenske armije, na dužnostima u Ministarstvu obrane, načelnik Više vojne akademije i komandant armije. Na VI i VII kongresu SKJ izabran je za člana CK SKJ, a na V kongresu SKH za člana CK SKH. Danas živi u Zagrebu, u činu generala armije.

Nosilac je Partizanske spomenice 1941. i drugih visokih odlikovanja.

Narodnim herojem proglašen je 20. prosinca 1951. godine. (S.Žar.)

RUKAVINA Pavia IVAN SIDO

Rođen je 17. siječnja 1901. godine u Mošćenici, Petrinji, Hrvatska, u siromašnoj seljačkoj porodici. Još od najranijeg djetinjstva morao je sebi zaradivati kruh, a uz to i pomagati roditelje. Poslije završene osnovne škole, zaposlio se kao čuvar stoke u tvornici „Gavrilović“ u Petrinji. Ubrzo je otišao u Sisak, na kovački zanat. Kada je završio zanat, zaposlio se na željeznici, u Sisku, a kasnije radi u željezničkoj ložionici u Subotici.

Još kao šegrt, Ivan je pripadao naprednoj omladini, a u Subotici je sindikalni funkcioner. Njegov rad ubrzo je zapazila policija, pa je protjeran iz Subotice. Rukavina tada odlazi u Vinkovce, gdje nastavlja rad u Pokretu. Zbog te aktivnosti ponovo je, 1937. godine, protjeran iz Vinkovaca u Sisak. U Sisku se zaposlio u Ložionici, i odmah je povezoao s partijskom

čelijom Ložionice. Tu je, 1937. godine, postao član KP. Do okupacije, Rukavina je neumorno radio, sudjelovao u štrajkovima, demonstracijama i drugim akcijama.

Kada je, 22. lipnja 1941, Vlado Janić otišao s prvom grupom komunista iz Siska u partizane, Rukavina je preuzeo dužnost sekretara Gradskog komiteta KPH Siska. Sada Rukavina još neumornije radi, a često i sam izvodio akcije. Tako je, srpnja 1941, Sido podmetnuo minu pod vlak, koji je ulazio u sisačku stanicu. Poslije te akcije, uhapšen je i podvrgnut mučenju; ali, kako ništa nije priznao, pušten je na slobodu. Pored borbenih akcija, Rukavina je formirao i narodnooslobodilački odbor Siska, organizaciju Antifašistične fronte žena, i posebno pomogao u radu omladinske organizacije. U Sisku je ostao do 1943, kada je bio prinuđen, zbog opasnosti od hapšenja, da ode na slobodnu teritoriju Banije, gdje je nastavio

rad. Međutim, kada je saznao da je u provali u partijsku organizaciju Siska uhapšena Nada Dimić, i da je u pokušaju bjekstva iz zatvora teško ranjena i uhapšena, odlučio je da dugogodišnjeg aktivista Partije, kojui je dobro poznao iz ilegalnog rada, oslobodi. Preobučeni u ustašku uniformu, ušao je u sisačku bolnicu. Stražara koji je čuvao Nadu Dimić razoružao je a njoj viknuo da se spremi i ide s njim. No, plan nije uspio. U bolnici je nastala uzbuđena. Sido je potrčao prema izlazu, i Nijemcima koje je sretao vikao: „Gore je partizan“, a sam je uspio pobjeći na slobodnu teritoriju.

Poginuo je u selu Roženici, 27. prosinca 1943, kada je pošao da razoruža njemačkog vojnika koji se krio u jednoj osamljenoj kućici. Kada je prišao vratima, Nijemac ga je ubio puškomitraljezom. Poginuo je kao potpukovnik NOVJ.

Ivan Rukavina Sido, hrabri borac i iskusni revolucionar, dao je za slobodu svog naroda život svoje supruge, sina-partizanskog kurira i vlastiti život.

Narodnim herojem proglašen je 20. prosinca 1951. godine. (M.Sen.)

RUNKO Miloša ZVONKO PAVLE

Rođen je 4. januara 1920. u Ljubljani, Slovenija. Otac mu je bio istarski Hrvat, a majka Srkinja iz Gacka. Pre I svjetskog rata i u vreme rata, porodica Runko je živela u Puli, gde mu je otac bio policajac. Posle italijanske okupacije Istre, porodica je došla u Ljubljano, i stari Runko je i tu kratko vreme bio policajac.

Zvonko je završio osnovnu školu u Šiški, predgrađu Ljubljane. Porodica je stanovala u starih vojničkim barakama, gde su uglavnom živjela izbeglice iz Koruške, Istre i Slovenskog zimele. Posle osnočne škole, produžio je školovanje u gimnaziji, u Beogradu. Najstariji brat u to vreme već je radio u železničkim radionicama, i donosio je komunistički štampu. Zvonko je bio, kao mnogi drugi sinovi izbeglica, u početku jugoslovenski nacionalista i član „Sokola“.

Štampa, koju mu je donosio brat, vrlo brzo je uticala na Zvonka. Istupa iz „Sokola“, odbacuje nacionalizam i počinje da saraduje s komunistima, tako da je, već 1936. godine, primljen u SKOJ. Uoči Božića, 1937. godine, kad su daci imali kratki raspust, odlazi s nekoliko mladića u planine, da tamo u jednoj kući proučava marksizam. Tamo je trebalo da dođe i tadašnji student medicine Sergej Kraiger, upravo pušten iz Sremske Mitrovice, gde je izvršavao kaznu. I dva druga omladina bili su izdržavani, zbog političke aktivnosti.

Izgleda da ih je pratila policija, uz to su neki meštani javili žandarmeriji da se u planinarskoj kući nalazi grupa sumnjivih đaka. Došli su policijski agenti i pohapsili ih, i napravili kod svih premetačinu. Našli su neke materijale, zbog čega su izvršili premetačine i kod njihovih kuća, i opet su ponešto našli.

Zvonko Runko se vrlo vešto izgovarao, ali je ipak bio mesec dana u istražnom zatvoru. Nepunoletan, nije mogao da bude kažnjen sudski, već je predat nadležnim školskim vlastima. Isključen je iz svih srednjih škola u Jugoslaviji, ali s pravom polaganja privatnih ispita. Posle isključenja, Runko se posvećuje isključivo političkom radu među omladinom.

1940. godine pozvan je u vojsku, ali je odbijen zbog čira na stomaku. Krajem godine, ili u početku 1941, primljen je u Komunističku partiju Jugoslavije.

Već u leto 1941. organizuje u Šiški, pod rukovodstvom Franca Ravbara Viteza, tri udarne grupe koje su kasnije izvršile mnoge akcije. U oktobru ga traži policija, ali ga ne nalazi kod kuće. Od tada kreće se po gradu s obojenom kosom i lažnim ispravama. Jednom su ga policajci legitimisali i hteli da ga uhapsu kao sumnjivog, ali je pobeogao, iako su za njim pucaii.

Kad su italijanske vojne vlasti, krajem februara 1942. godine, zatvorile Ljubljano pojasom žičanih prepreka i bunkera, i počele masovno da odvode muškarce u logore, kretanje i zadržavanje ilegalaca u gradu postaje vrlo teško. Zbog toga, rukovodstvo šalje Runka u Novo Mesto, da tamo radi na organizaciji udarnih grupa. Prvog marta 1942, s lažnim ispravama putuje vozom iz Ljubljane.

U novoj, nepoznatoj sredini i u manjem gradu vrlo brzo je uhapšen. U zatvoru pretvara se da je oboleo od upale slepog creva, pose

čega je prebačen u bolnicu zbog operacije. Operisan je, posle čega s još nezacepljenom ranom, uz pomoć lekara, beži iz bolnice sklačući kroz prozor. Izvesno vreme se još lečio kod poverljivih ljudi u okolini Novog Mesta, a posle odlazi u partizane.

Tamo postaje član štaba 3. grupe odreda, odgovoran je za Varnosno-obvešćevalnu službu. Početkom juna 1942. dobio je zadatka da u okolini Novog Mesta izvidi šta se tamo dešava oko sumnjivog „štajerskog bataljona“, u kojem su bili, u partizane preruseni, belogardisti. Oni su činili sve da narod omrzne narodnooslobodilački pokret.

Šesnaestog juna 1942. godine, grupa lažnih partizana namamila je Runka i njegovog pratioca na sastanak u šumi kod crkve svetog Roka, u blizini Novog Mesta. Tamo su obojicu mučki zaklali, a leševe zakopali.

Narodnim herojem proglašen je 27. novembra 1953. godine. (M. Pav.)

RUSTANBEG MILAN

Rođen je 14. rujna 1914. u Delnicama, Hrvatska. Kada mu je bilo šest godina, ostao je bez roditelja. Još kao dečak otišao je u Vojvodinu, i zaposlio se u Ridici. Učio je brijački zanat, koji nije izučio, jer ga je vlasnik brijačnice tjerao da radi druge poslove. Poslije četiri godine, vratio se u Delnice, i zaposlio se kao fizički radnik. Okupaciju Jugoslavije dočeka je kao simpatizer KP.

U Delničku partizansku četuu otišao je 6. listopada 1941. godine. Pokazao je izuzetnu hrabrost kada se, s još jednim drugom, dobrovoljno javio za opasan zadatak. Naime, u Delnicama je bilo nekoliko ljudi koji su bili protivnici NOP-a. Jedno njima se isticao Ladislav Šporer, ustaški doušnik i krivac za smrt jednog skojevca. Delnička četa je donijela odluku da ga ubije. Milan je krenuo prema Delnicama, koje je okupator već bio opasao bodljikavom žicom i bunkerima. Uspio se provući mimo neprijateljskih straža, i uspješno izvršiti zadatak.

Kao izvrstan skijaš, bio je komandir skijaškog voda, a zatim je postavljen za komandira Delničke partizanske čete. U KP primljen je 1942. godine.

Sredinom 1942. neprijatelj je namjeravao napasti Moravicku partizansku četuu, koja je imala logor na Litoriču. O tome je Štab Pete operativne zone Hrvatske obavijestio Delničku četuu, koja je s komandantom Milanom Rustanbegom stigla na vrijeme, zauzela pogodno položaje i odbila neprijateljski napad.

Kad je, u srpnju 1942. formiran Udarni bataljon 2. primorsko-goranskog NOP odreda,

u njegov je sastav ušla i Omladinska četa bataljona „Goranin“, s komandirom Milanom Rustanbegom. Dužnost komandira Omladinske čete Milan je obavljao i u 6. brigadi NOVH, koja je formirana polovinom listopada 1942. Godine 1943. Milan je postavljen za komandanta bataljona „Matija Gubec“. Kao komandant bataljona, postigao je izvanredne uspjehe u napadu na neprijatelja kod Broda na Kupi, i na česti Crni Lug — Gerovo.

U drugoj polovini 1943. Milan Rustanbeg je upućen na karlovačko područje, gdje je, kao iskusni vojni rukovodilac, preuzeo dužnost komandanta 1. karlovačkog partizanskog odreda.

Radnička organizacija stvorena je 1929. godine, ozbiljnije je počela djelovati 1936. Te godine radnici su, petodnevним štrajkovima, uspjeli od poslodavaca izboriti skraćanje radnog vremena od 12 na 10 sati, i povećanje nadnice za 50 para. Ružička se u ovom štrajku posebno istakao. Sprečavao je novu radnu snagu, koju su poslodavci iz susjednih sela htjeli dovesti na posao.

Listopada 1941. Ružička je pozvan u domobransku vojsku. Najprije je bio u Slavonskoj Požezi, a zatim dobija prekomandu u Zagreb, gdje se povezuje sa simpatizerima NOP-a. Veljače 1942. odlazi na dopust u rodno mjesto Otkope, gdje je već bio formiran NOO.

brigade, bataljon prelazi s Javornika, preko Psunja, na Baniju. Tada Ružička izvodi uspješnu akciju protiv neprijatelja kod Zelenika. U akciji je ranjen, pa se opet vraća u Otkope, i nastavlja rad u NOO-u. Poslije oporavka, odlazi u Štab 12. divizije, a veljače 1944. postaje komandant Čehoslovačke brigade „Jan Žižka“, osnovane 26. listopada 1943. u Bučju.

U borbama brigade u Moslavini, Slavoniji, Požeškoj kotlini i Posavini bio je više puta ranjen. Zbog vojnog usavršavanja, u zimu 1944. godine, napušta jedinicu. Završio je vojno-politički kurs u Štabu VI korpusa. Veljače 1945. ponovo se vraća u Brigadu „Jan Žižka“, na dužnost komandanta brigade. Na toj dužnosti ostao je do pogibije. Poginuo je kao major Jugoslovenske narodne armije, 7. veljače 1945. kod Orahovice, u borbi protiv Nijemaca.

Narodnim herojem proglašen je 24. srpnja 1953. godine. (M. Sen.)

Početkom 1944. Milan je opet u svom Gorskotom kotaru, sada kao komandant 2. brigade 13. primorsko-goranske divizije. S brigadom je postigao značajan uspjeh u napadu na neprijateljski aerodrom kod Kikovice. Prilikom napada na neprijateljski garnizon u Zlobinu, 23. rujna 1944, teško je ranjen. Ubrzo je podleoga ozljedama.

Narodnim herojem proglašen je 27. studenog 1953. godine. (A. Gi.)

RUŽIČKA Ivana JOSIP

Rođen je 10. kolovoza 1919. u Otkopima, Daruvar, Hrvatska.

Poslije završene osnovne škole u Končenicima, Josip Ružička se zaposlio kao sezonski najamni radnik u Ribnjačarstvu Končenicima. Iako mu je tada bilo samo dvanaest godina, mladi Ružička je već tih dana uvidio da je za rješavanje osnovnih pitanja radničke klase neophodna radnička organizacija, koja će okupiti sve radnike u borbi za njihova prava.

Ružička, kao simpatizer NOP-a, predaje svoje oružje, pištolj i uniformu NOO-u, i u civilnom odijelu se vraća u Zagreb. U Zagrebu su ga ustaše uhvate i zatvore. Ružička uspijeva, ožujka 1942. iz zatvora pobjeći, pa se prebacuje na sektor Garitca, gdje se povezuje s partizanima.

Prvo je bio borac, kasnije vodnik, pa komandir čete. Isticao se snalažljivošću i hladnokrvnošću. S grupom drugova razoružavao je mnoge domobrane i ustaše. Ujesen 1942. prelazi s grupom drugova na sektor Daruvara, vodeći, uz put, borbe s raznim neprijateljskim jedinicama. Tada je i ranjen, pa je izvjesno vrijeme morao ostati u Otkopima na liječenju, gdje pomaže radu NOO. Kad je ozdravio, vratio se u jedinicu.

Početkom 1943. kao dobar borac i rukovodilac, Ružička postaje član Komunističke partije, a malo zatim odlazi na srednji partijski kurs, kojeg s uspjehom završava.

Trećeg svibnja 1943. Ružička postaje komandant novoformiranog Čehoslovačkog bataljona, koji je bio pod neposrednom komandom Treće operativne zone. U sastavu 17.

SABLJAK Nikole IVAN

Rođen je 21. lipnja 1919. u Rakovici, Karlovac, Hrvatska. Obučarski radnik.

Živio je u Zagrebu, gdje je 1938. stupio u Ujedinjeni radnički savez. Ubrzo se istakao političkim radom među radničkom omladinom. Godine 1940. primljen je u Komunističku partiju. Kao član Partije, još proširuje politički rad s omladinom, ističući da je neophodna suradnja radničke i seljačke omladine.

Poslije okupacije i formiranja NDH, jedan je od glavnih organizatora akcija omladinskih udarnih grupa u okuparnom Zagrebu. U to vrijeme izabran je i u Mjesni komitet SKOJ-a za Zagreb. Prepoznat od ustaških agenata na ulici, uhapšen je 5. kolovoza 1941. godine, a ubrzo zatim interniran u logor u Jasenovcu. U logoru nastavlja da radi s omladinom, nastojeći organizirati internirane omladince. U siječnju 1942. prebačen je u logor Stara Gradiška, gdje je izabran za sekretara logorskog partijskog rukovodstva. Zbog političkog djelovanja među zatvorenicima, nekoliko puta je bio u samici.

Radeći kod nekog ustaše kao posilni, Ivan Sabljak je uspio, preko nekih logoraša upuću-

vanih na rad van logora, da uspostavi vezu s Kozaračkim partizanskim odredom. Bilo je planirano da Odred napadne logor i oslobodi zatočenike. U tome je trebalo da daju pomoć i komunisti-logoraši. Njih je za tu akciju pripremao Ivan Sabljak, organizirajući krađe oružja od ustaša u logoru.

Oslobođenje zatočenika bilo je planirano za ljeto 1944. godine; no, ustaška nadzorna služba uspjela je da otkrije plan akcije. Ubrzo su saznali da je glavni organizator pokušaja bijega Ivan Sabljak. Bačen je u samicu, ali unatoč mučenju nije odao ostale organizatore akcije. Kada su uvidjeli da od njega ne mogu ništa saznati, povelu su ga, jedne noći u listopadu 1944. godine, na strijeljanje. Nastojeći iskoristiti posljednju priliku za bijeg, Ivan Sabljak je počeo bježati, ali su ga u bjekstvu ustaše ubile.

Narodnim herojem proglašen je 24. srpnja 1953. godine. (S. Žar.)

SADIKU RAMIZ BACA

Rođen je u Peći 1915. godine, Kosovo. Ovdje je završio osnovnu školu i nastavio srednju. Srednje i više obrazovanje bilo je tada isključivo privilegija imućnih, a Ramizov otac nije pripadao njima. Ipak, uz veliku želju i odlično učenje, Ramiz je opovrgao tu tradiciju, i završio gimnaziju.

Svoje mlade dane Ramiz provodi na tri fronta: ući, revolucionarno radi i pomaže u poslu bolesljivom ocu.

Sve svoje slobodno vreme Ramiz Sadiku ispunjava čitanjem naučne, i naročito političke literature. Zbog čitanja ruskih pisaca, 1933. kažnjen je s 10 dana zatvora. Iste godine, veoma aktivna organizacija SKOJ-a u gradu prima ga u svoje redove. Mesni komitet ga, 1936. godine, prima u KPJ; 1937. postaje član Biroa OK KPJ za Kosovo i Metohiju. Progoni koji su ga pratili u srednjoj školi nastavljeni su i u Beogradu, u vreme studiranja na Pravnom fakultetu. Inače, da bi joj se sin prehranio i

mogao da studira, majka je prodavala stvari u kući.

U Beogradu, Ramiz Sadiku odmah stupa u redove beogradskih skojevaca i komunisti. Policija prati svaki njegov korak. Godine 1938. kosovskim studentima, skojevcima i komunistima OK KPJ je naložio da štampaju Proglas — zahtev za nacionalnu ravnopravnost Albanaca. U ovom Proglasu režimu buržoaske Jugoslavije upućen je oštar zahtev da prestane s iseljavanjem Albanaca i oduzimanjem

njihovog zemljišta. Ovaj Proglas, u čijem je sastavljanju učestvovao i Ramiz, potpisao ga s još 68 drugova, naišao je na veliki odjek u masama. Proglas je upućen i Društvu naroda u Ženevi.

Italijanskoj okupaciji Albanije 1939. godine žestoko su se suprotstavili svi Albanci. OK KPJ organizuje javne skupove na Kosovu i politički osvetljava fašistički upad u Albaniju. Komunisti štampaju i letke namenjene Albancima i ukazuju im na neravnopravan položaj. Policija Peći ima u rukama desetak ovih letaka, i organizuje hapšenje za hapšenjem. Zatvoreni je i Ramiz Sadiku. Dva meseca tamnovao je u Peći, a onda ga, posle boravka u zatvoru na Adi Ciganliji, ponovo vraćaju u rodni kraj, na

sudjenje. Tužilac je tražio smrtnu kaznu, ali nijedna krivica „izdajstva domovine“ nije mogla biti dokazana, pa je oslobođen.

S treće godine prava morao je na odslušnje vojnog roka; upućen je u 42 pešački puk u Bjelovaru. Ovdje je svoje revolucionarno delovanje proširio na brojne vojnike i napredne oficire i uspostavio vezu s partijskom organizacijom grada.

Aprila 1941. godine, zajedno s komunistički nastrojenim vojnicima, organizovao je žestok oružani otpor okupatoru. Zarobljen je na borbenoj liniji i sproveden u gradski logor. Međutim, bjelovarski komunisti su ga izbacili.

U rodnom kraju su ga čekali drugovi. Velikih zadataka je bilo na pretek. Narodu je valjalo objašnjavati da je okupator za sve žitelje Kosova okupator, bez obzira što se, nasuprot režimu stare Jugoslavije, prerusio kao „oslobodilac“ Kosova. Okupatorske vlasti znaju Ramizovu nepokornost i revolucionarnost, i jedva čekaju priliku da ga ubiju. Zato on živi ilegalno, ali i stalno je prisutan u Birou OK KPJ u početku okupacije rukovodi OK KPJ gotovo sam, jer su mnogi rukovodioci prešli u Crnu Goru.

Jula 1942. uhvaćen je na partijskom zadatku u Peći, i zatvoren u zloglasnu Šeremetkulu. Okovan, ovdje je bio zatočen sve do septembra, kada je prebačen u zatvor u Tirani.

Partijska organizacija u ovom zatvoru organizovala je bekstvo istaknutog kosovskog revolucionara. Odmah posle izlaska, zajedno s Kolj Širokom, ilegalno prelazi na Kosovo.

Aprila 1943. Ramiz Sadiku i Boro Vukmirović borave u Đakovici. Odlučeno je da njih dvojica krenu s odredom „Emin Duraku“ prema Jablanići; ali baš u to vreme dolazi Svetozar Vukmanović Tempo 0 Prizren, i Boro i Ramiz kreću mu u susret.

Na putu ih je fašistička policija iznenadila, prepoznala i uhvatila. Znala je da su visoki rukovodioci NOP-a i i pokušala da odmah izvuče podatke, zverskim mučenjem, duž puta od Đakovice prema Prizrenu. Kod sela Landovice, policija čini poslednji pokušaj da ih, zagrljene, razdvoji. Na naredbu da se razdvoje, zagrlili su se još jače. Bratski zagrljeni, ubijeni su rafalima, i ostali simboli bratstva i jedinstva.

Narodnim herojem proglašen je 6. marta 1945. godine. (S. Li.)

SALIHAGIĆ Bećira HIMZO

Rođen je 1917. godine u selu Šujici kod Duvna, Bosna i Hercegovina. Posle završetka osnovne škole, u rodnom mestu, radio je kao najamni radnik kod imućnjih seljaka, sve do 1936. godine, kada je otišao na rad u Sarajevu.

Tamo je radio na građevinama. Došao je u dodir s naprednim radnicima, preko kojih je dobio osnovna znanja o borbi za radnička prava. Kao pripadnik radničkog pokreta, učestvovao je u akcijama Komunističke partije Jugoslavije, a verovatno je tada i postao član Partije. Kada se 1940. godine vratio u Šušicu, odmah je počeo da se ističe kao borac protiv režima, reagujući na nepravilne postupke ondašnjih rukovodilaca opštine i drugih predstavnika vlasti.

Prvih dana ustanka 1941. godine, Himzo se povezoao s grupom drugova koji su već bili izišli na Cincar-planinu i rukovodili organizovanjem ustanka. U martu 1942. stupio je u Livanjski partizanski odred. Kasnije je prešao u 5. crnogorsku brigadu, gde je ubrzo bio

zapažen kao hrabar i odvažan borac i kao čovek izuzetnih vrлина. U svim borbama u kojima je učestvovao uvek je dolazila do izražaja njegova hrabrost i herojstvo. Naročito se istakao u borbi s četnicima na prostoru Dolac—Velimlje, u gatačkom srežu. U toj borbi nekoliko puta je dolazio do naizmeničnih juriša, pa su se partizani izmešali s četnicima i nastala je borba prsa u prsa. Himzo se u toj situaciji prvi snašao, stavio nož na pušku i počeo da ubija protivnike. Zbunjeni, četnici su počeli da se povlače. Iako mu je u borbi, u jednom trenutku, bila prebijena ruka, Himzo je nastavio da se bori, sve dok se četnici nisu povukli.

U borbi koju je vodila 5. crnogorska brigada oko Livna, Himzo je među prvima uskočio u neprijateljske bunke i naneo neprijatelju velike gubitke. U borbama koje su 1943. godine vođene za oslobođenje Prozora, Himzo je, kao dobrovoljac, učestvovao u kidanju neprijateljskih žičanih prepreka, a zatim je bombama uništio posadu dva italijanska bunkera, uskočio u njih, i tako omogućio dalje

napredovanje svojoj jedinici.

Poginuo je 22. marta 1943. godine u Kifinovu Selu, u borbi s četnicima i Italijanima, kada je bombama, van zaklona, tukao neprijateljske položaje iz neposredne blizine. Mitraljez ga je pogodio u grud, Himzo je nekoliko minuta kasnije izdahnuo. Sahranjen je u istom selu.

Narodnim herojem proglašen je 20. decembra 1951. godine. (Mir. G.)

SAVATIĆ Petra LAZAR METALAC

Rođen je u proleterskoj radničkoj porodici, 24. maja 1914. u Rumi, Vojvodina. Otac mu je bio obučarski radnik, a pred rat i podvornik u školi. Osnovnu školu i mašinstvarski zanat učio je u Rumi gde, do odlaska u vojsku, radi i kao limarski radnik. Posle vojske, zapošljava se (1938) u fabrici aviona „Zmaj“ u Zemunu. Dolazi u sredinu u kojoj je KPJ razvila revolucionarno masovno učešće radnika u borbi za ekonomska i politička prava. Postaje član Ujedinjenog radničkog saveza. Učestvuje u poznatom štrajku radnika aeronautičke industrije 1940. u Zemunu i Beogradu. O ovom štrajku metalških radnika „Komunist“, broj 7 iz 1940. godine, objavio je napis „Herojska borba radnika aeronautičke industrije“. ČK KPJ izdao je specijalan proglas „Jedinstvo poslodavaca, policije i socijal-demokratskih izdajaka u borbi protiv radnika“. Ovaj štrajk, a i drugi, organizovani pod neposrednim rukovodstvom partijskih organizacija i URS, mobilisali su i građane, narodne mase, protiv fašizacije naše zemlje, protiv spoljne opasnosti i izdaje iznutra. Štrajk se pretvorio u borbu s profašističkim režimom koji, da bi prekinuo ovaj veliki štrajk aeronautičara u kome učestvuje oko 3.000 radnika, za noć mobilise i šalje u vojsku (na prisilan rad) više od 1.300 štrajkača. Njih sto iz fabrike „Zmaj“, među kojima i Lazar, uputili su u logor kod Donje Trnave. U tim borbama idejno i politički sazreva. Stiče hrabrost proletara-borca i napaja se revolucionarnim žarom, što će obilato ispoljiti u predstojećim danima okupacije, kao borac NOP u Zemunu.

U prvim danima okupacije, postavši kandidat KPJ, svrstava se u najaktivnije udarne grupe boraca NOP u fabrici aviona „Ikarus“ u Zemunu. U članstvo KPJ primljen je januara 1942. Ubrzo je postao i sekretar partijske ćelije u fabrici.

Organizuje i učestvuje u sabotaži kod izrade alata za savijanje krilaca „štuka“ i nizu drugih sabotažnih akcija koje će moći (u uslovima gestapovske kontrole) izvesti samo

hladnokrvni, smeli i neustrašivi ljudi, kakav je bio Lazar. Učestvuje u pisanju parola u gradu, sečenju stubova i telefonskih veza, na izradi četvorokrakih i trokrakih „ježeva“.

Metalac je relativno dugo živio u Zemunu, i borio se u teškim ilegalnim uslovima. Ono po čemu je bio strah i trepet za agente Gestapoa, kvislinge i druge izdajnike, jeste njegovo učesće u ubijanju okupatorskih agenata. Ti sukobi, oko 20 oču s neprijateljem, dobijali su karakter ratnih okršaja u gradu gde je okupator imao snažna uporišta.

Oktoobra 1942, u zemunskom parku, ubijen je hicima iz Metalčevog pištolja agent Gestapoa i kontrolor na kapiji „Ikarusa“. Močković, koji je prokazivao antifašiste, maltretirao i tukao radnike.

Metalac i Pilot Radosavljević Ivan su, oktobra 1943, ubili četničkog vojvodu Bajčića, koji je u to vreme aktivno saradivao s nemačkim fašistima.

Najveći podvig Metalca bio je ubistvo ustaškog agenta, natporučnika Martina Volfa. Volk je počinio mnogo zločina u Sremu, a posebno u Zemunu i okolnim selima. Dočekao ga je Metalac, zajedno s Pilotom (naoružani s po dva pištolja) u Bregovitoj ulici (u Zemunu), oko 22 časa, 5. novembra 1943. Metalac je, na rastojanju od nekoliko metara (u klečećem stavu), pucao na Volfa, koji je u jednom momentu ranio Pilota najpre u nogu (kad mu je ovaj pokušao otrgnuti pištolj iz ruke), a zatim ga je metkom u glavu ošamutio. Dvojoj između Metalca i Volfa bio je u punom zama-hu. Pilot je došao svesti, i tada su ubili Volfa, jednog od najpouzdanijih Paveličevih oficira, koji je bio fizički snažan i poznat kao jedan od najboljih ustaških strelaca s Janka puste. U toj borbi teško je ranjen i Metalac.

Vest o ubistvu ovog okorelog zločinca snažno je odjeknula u celom Sremu.

Krajem 1943. Metalac je otišao u oružane jedinice. Najpre je obavestajni oficir u 2. sremskom odredu, zatim obavestajni oficir 6. vojvodanske brigade. Posle oslobođenja Novog Sada, na dužnosti je zamenika načelnika Odeljenja zaštite naroda (OZN-e). U novembru 1946. odlazi u Pančevo, za opunomoćenika UDB-e za grad i srez Pančevo. Na tu dužnosti, četrdeset i osme, prilikom uništenja četničkih ostataka u Dolovu, Metalac je dobio tešku ozledu. Posledice su bile kobne. Posle duže i teške bolesti, umro je 26. jula 1950. godine.

Nosilac je Partizanske spomenice 1941. i drugih visokih odlikovanja.

Narodnim herojem proglašen je 2. oktobra 1953. godine. (Ži. T.)

SAVIN Jakova ANTE MANISTRA

Rođen je 21. decembra 1917, u Kaštel Lukšiću kod Splita, Hrvatska. Živeći u siromašnoj seljačkoj porodici s mnogo djece (Savin je imao četiri sestre), završava 6 razreda osnovne škole. Da bi porodici pomogao, odlazi na nadnicu kod bogatijih seljaka, kod poduzetnika, i u tvornicu, jer je stalni posao bilo teško naći. Bistar, mnogo je čitao i radio na svom izdizanju. Godine 1936. postao je član SKOJ-a, a 1937. organizovao je štrajk građevinskih radnika. Tada je prvi put došao u direktan sukob sa žandarmima. Štrajk je uspio. Savin je 1938. postao član KPJ.

Kao komunist razvija svestranu idejnu i političku aktivnost među omladinom i radnicima; budi u njima antifašističko raspoloženje i priprema ih za borbu protiv režima. Istakao se u mnogim akcijama protiv nosilaca režimske politike, frankovaca i religioznog zaglupljivanja naroda. Zbog toga bio je nekoliko puta hapšen, saslušan i na druge načine maltretiran. Iz tih predratnih dana vezane su uz njegovo ime takve akcije kao što su gradnja barikada na cesti Split — Trogir u danima kad radništvo Splita štrajkuje; učesće u organizaciji demonstracija protiv rata, u jesen 1940; organizator je i učesnik u pogrebnoj povorci koja je krenula iz Kaštela u Split, na pogreb radnika Vicka Buljanovića, koga je policija ubila u vrijeme štrajka. Skuplja pomoć za borbu protiv fašizma u Španiji. Naročito se ističe u akcijama protiv režima Mačeka i Hrvatske seljačke zaštite. Posebno je angažiran u pripremama za općinske izbore 1940. godine.

U danima sloma Kraljevine Jugoslavije ističe se u prikupljanju oružja, municije i ostalog materijala. Kada je Mačekova zaštita postavila staze na magazinima koje je napu-

stila jugoslovenska vojska, on vodi borbu s njom, silom otvara magacin, ulazi s grupom članova Partije i SKOJ-a i odlatle iznosi oružje i drugi vojni materijal. Njegova je velika zasluga što je partijska organizacija tada skupila 40 pušaka, 5 puškomitraljeza, 45 sanduka municije, 2 sanduka ručnih bombi, 15 pištolja i drugog materijala.

Savin postaje član Vojnog komiteta koji direktno rukovodi svim akcijama na organiziranju ustanka, ljeti 1941. godine. Tokom jula učestvuje u akcijama sječenja telegrafskih linija na cesti Split — Trogir i pruzi Split — Zagreb, iznad Kaštela. Orgnizirao je i učestvovao u akciji rušenja pruge i vlaka između Kaštel-Lukšića i Kaštel-Kambelovca, noću 3/4. avgusta 1941. godine. Poslije akcije, povlači

se u planinu Kozjak, u šumu Gaj, odakle rukovodi partijskom organizacijom svog sela i organizira akcije za formiranje i odlazak na Dinaru 1. kaštelanskog odreda. U ovom odredu Savin je desetar, a potom i vodnik voda. Kako početkom avgusta 1941. akcija stvaranja partizanskih odreda u Dalmaciji nije uspjela, to se prikupljeno ljudstvo Odreda moralo vratiti kućama. Savin je bio među onima koji su i dalje ostali u ilegalnosti, politički i borbeno i dalje mobilizirani.

U potrazi za Savinom, italijanski okupator čini sve da ga uhapsi. To mu je i uspjelo 6. novembra 1941, kada se nalazio na zadatku u Solinu. Simulira bolest: okupator ga prebacuje u bolnicu, odakle, mada je bio pod stražom, uspijeva da pobjegne i da iz Splita, savladavši mnoge teškoće, stigne u Kaštel. I dalje izvršava sve zadatke člana Vojnog komiteta, te učestvuje u pripremama za odlazak sa terena partizana 1. kaštelanskog odreda na Svilaju i Dinaru. S njima odlazi i Savin, te učestvuje u borbama koje su vodili. Na Svilaji, Savin formira, od grupe Kaštelana, „leteću četu“.

koja na terenu između Svilaje i Kaštela, ruši komunikacije, razoružava pripadnike oružanih formacija NDH, organizira kurirske veze, uništava saradnike okupatora, vrši diverziju na tvornicu cementa kod Solina... Okupator raspisuje za Savina veliku ucjenu, od 50.000 lira, a potom ga osuđuju i na doživotnu robiju (u odsustvu).

Kada se, 18. jula 1942, vrćao sa zadatka od Divulja prema Kozjaku, naišao je na zasjedu italijanskog okupatora, i tu je poginuo. Italijani su ga tri dana držali javno izloženog, kao primjer zastrašivanja rodoljubima Kaštela. Vozili su ga na kareti od sela do sela, uz izvikivanje parole: „Morte Savini! Finito gverat!“ („Savini je mrtav! Svršio je rat!“)

Danas Dječiji dom u Kaštel-Lukšiću nosi njegovo ime; u parku je podignuta spomen-bista; ulica u Kaštel-Lukšiću, nosi njegovo ime; mjesto pogibije, južno od željezničke stanice u Kaštel-Starom, obilježeno je spomen-pločom, a na novom groblju u Kaštel-Lukšiću izgrađen je spomen-park u kojem je grobnica poginulog narodnog heroja Ante Savina.

Narodnim herojem proglašen je 24. jula 1953. godine. (G. J.)

SEKIRNIK Josipa JANKO SIMON

Rođen je 18. maja 1921. godine u selu Kamence kod Rogaške Slatine, Slovenija, u seoskoj porodici. Posle završene osnovne škole, učio je dimničarski zanat i Stručnu školu u Ljubljani, koju je s uspehom završio. Čim je završio zanat, odmah se zaposlio, a istovremeno i uključio u napredni radnički pokret. Veoma bistar, odvažan i buntovan, Sekirnik se veoma rano ističe kao propagator naprednih ideja među drugovima i ostalom omladinom. Sam radi na ličnom uzdizanju, čitajući socijalnu beletristiku i marksističku literaturu. Iako mlad, u vreme španskog građanskog rata učestvuje u popularisanju španske republike i svestrano se залаže za pomoć španskim dobrovoljcima. Aktivan je u prikupljanju priloga, u rasturanju letaka i propagiranju linije Partije.

U danim fašističkog napada na Jugoslaviju Janko se, po zadatku Partije, javlja kao dobrovoljac za odbranu zemlje, ali zbog brze kapitulacije i opšteg rasula vraća se kući i produžava ilegalni rad u danima okupacije. Tada učestvuje u nekoliko vrlo smelih akcija ljubljanskih diverzananata na italijanskog okupatora.

Krajem jula 1941. godine, stupa u prve partizanske jedinice, i kao veoma poverljiv i

odan radnik i omladinac postaje kurir za održavanje veze između Glavnog štaba Slovenije, čije se sedište tada nalazilo u Ljubljani, i nekih partizanskih jedinica koje su se stvarale i izvodile akcije na području ljubljanske pokrajine. Ovaj posao obavljao je s puno snalažljivosti, umešnosti i hrabrosti, zbog čega je, već u avgustu 1941. godine, primljen za člana Partije. Vršeći ovu veoma delikatnu dužnost u toku prvih meseci oslobodilačke borbe u Sloveniji, dva puta je uhapšen, ali zahvaljujući njegovoj postojanosti, hrabrosti i izdržljivosti uvek je uspevao da se izvuče, a da neprijatelju ne prizna ništa o svom radu i radu NOP-a.

U decembru postaje komandir voda, a uskoro i komandir čete u Štajerskom bataljonu. U toku zime 1941/42. sa svojom četom vodio je veoma teške borbe u vrlo nepovoljnim

uslovima. Prilikom pokušaja forsiranja Save, maja 1942. godine, iako ranjen, nastavio je borbu i uspešno izvršio zadatak jedinice, zbog čega je bio pohvaljen od Glavnog štaba Slovenije.

Juna 1942. godine Sekirniku, kao iskusnom borcu i starešini, poverena je dužnost komandanta bataljona, s kojim vodi uspešne borbe u Dolenjskoj, Notranjskoj, Gorenjskoj i Štajerskoj. S dužnosti komandanta bataljona prelazi na dužnost operativnog oficira 1. operativne zone, da bi, polovinom 1943. godine, primio dužnost komandanta 1. štajerske brigade. Maja 1944. godine preuzeo je dužnost komandanta proslavljene 14. divizije, s kojom izvodi veoma uspešne poudhvate u Štajerskoj i Savinjskoj Dolini i na mnogim drugim mestima.

U toku NOR-a i socijalističke revolucije, Sekirnik se ističe smelom i umešnim izvođenjem zaseda, prepada, iznenadnim napadima i veoma uspešnim izvlačenjem iz opasnih situacija. Zahvaljujući njegovoj hrabrosti, postojanosti i umešnosti u komandovanju, razvio se

od borca i komandira voda do komandanta brigade i divizije, i na tom putu (bio je tri puta ranjen) izdržao iskušenja ratnika. Napadajući i oslobađajući mnoge garnizone, gradove i sela gotovo u svim predelima Slovenije, Simon se i sam izgradio u izvrsnog rukovodioca i praktičara, koji je mnogo puta nadmudrio školovane italijanske i nemačke generalštabne oficire.

Da bi svoje bogato ratno iskustvo mogao još bolje da prenosi na mlade starešine, i da bi se i vojno-teorijski što bolje usavršio, rukovodstvo NOP-a Slovenije ga, krajem 1944. godine, šalje, kao talentovanog komandanta, na školovanje u SSSR, gde završava Vojnu akademiju „Voršilov“.

Posle povratka iz SSSR-a, kad je zemlja već bila oslobođena, Sekirnik ostaje na dužnosti u JNA, u kojoj vrši veoma visoke i odgovorne dužnosti: od komandanta divizije, načelnika Štaba i komandanta vojnog područja, do načelnika Štaba armije i zamenika načelnika Generalštaba JNA. U međuvremenu, u JNA je završio, 1953. i 1961. najviše vojne škole.

U čin general-pukovnika unapređen je 22. decembra 1974. godine. Penzionisan je sredinom 1980. godine, i sada živi u Ljubljani. Aktivan je društveno-politički radnik.

Nosilac je Partizanske spomenice 1941. i drugih visokih domaćih i stranih odlikovanja.

Narodnim herojem proglašen je 20. decembra 1951. godine. (D. Ž.)

SEKULIĆ Redovana BAJO

Rođen je 12. februara 1913. u selu Sekulčićima, Danilovgrad, Crna Gora.

Gimnaziju je učio u Danilovgradu, Podgorici i Cetinju. Na Pravni fakultet u Beogradu upisao se 1934. godine. Tu se odmah uključio u napredni studentski pokret na Beogradskom univerzitetu gde je, iste godine, primljen u KPJ.

Otvoren i borben, privržen drugovima i odan socijalističkim idejama, okupljao je oko sebe napredne studente i omladinu. Odvažan, često se nalazio na čelu radničkih i omladinskih demonstracija i udarnih grupa koje su se obračunavale sa ljotičevskim i Hoderinim „zborarima“. To mu je donelo popularnost u studentskim redovima, ali i česta hapšenja. Tako je dobro upoznao beogradsku Glavnjaču.

Pred sam rat, izabran je za sekretara Okružnog komiteta KP za Cetinje. U periodu priprema za oružani ustanak postao je član Pokrajinskog komiteta KPJ za Crnu Goru, Boku i Sandžak. Od 24. aprila je član Komisije

za prikupljanje ratnog materijala. Zahvaljujući njegovom radu, ova komisija je bila jedna od najaktivnijih u Jugoslaviji. Učesnik je sastanka Pokrajinskog komiteta KPJ za Crnu Goru, Boku i Sandžak od 8. jula 1941. godine, u selu Piperska Stijena, gde je doneta istorijska odluka da se što pre počnu oružane akcije protiv okupatora. Njegova aktivnost je naročito došla do izražaja u stvaranju partizanskih jedinica. U prvim borbama protiv okupatora aktivno učestvuje i pokazuje vanrednu hrabrost. Tako je on jedan od onih pod čijom je komandom na Kočelama uništen italijanski bataljon.

Izuzetnu aktivnost pokazuje u periodu je-njavanja opštenarodnog ustanka, u borbi za očuvanje osnove ustaničkih jedinica, u sredinju ustaničkih redova, u suzbijanju defetizma i uticaja petokolonaških elemenata. Ce-

neći njegov doprinos u tim teškim danima, kada je 8. avgusta 1941. godine formiran Štab nacionalno-oslobodilačkih (partizanskih) odreda Crne Gore, Boke i Sandžaka, PK Crne Gore imenuje ga za zamenika političkog komesara, od oktobra 1941. godine član je glavnog štaba narodnooslobodilačkih partizanskih odreda Crne Gore i njegov politički komesar.

Sa te funkcije još više je doprineo razvoju oslobodilačke borbe u Crnoj Gori. Uleto i jesen požrtvovano i predano radi na razgaranju narodne borbe, na stvaranju partizanskih četa, bataljona i odreda, na njihovom vojno-političkom učvršćenju i organizovanju vojnih i političkih akcija.

Krajem novembra 1941. godine, formiran je Crnogorski odred za operacije u Sandžaku. Sekulić je postavljen za političkog komesara ove, tada najbrojnije, pokretne partizanske formacije u Jugoslaviji. U Pljevalskoj bici Odred je, uz velike žrve, postigao delimičan uspeh. I u toj teškoj situaciji Sekulić je pokazao primernu hrabrost i čvrstinu. Pod njego-

vim rukovodstvom, snage Odreda su oslobodile deo Sandžaka, što je ubrzalo razvoj ustanka, stvaranje većih partizanskih jedinica i narodne vlasti.

Januara 1942. godine, četničke jedinice na teritoriji OK Kolašin, a potom i cele Crne Gore, povele su otvorenu borbu protiv NOP. Četnička izdaja stvorila je nove teškoće narodnoj borbi. Ozbiljno je narušavano političko i borbeno jedinstvo naroda, a uz jake italijanske snage (pet divizija) i glad koja je već vladala ovom zemljom, stupila je nova neprijateljska snaga.

U takvoj situaciji, PK KPJ i Glavni štab za Crnu Goru utvrdili su političku liniju koja je, zbog očuvanja i snaženja političkog jedinstva naroda, predviđala nove mere na razvijanju i učvršćenju partizanskih jedinica i narodne vlasti, i vojne akcije na suzbijanju četničke izdaje.

U utvrđivanju i ostvarivanju te politike, Bajo Sekulić je imao istaknutu ulogu. Kao komesar Glavnog štaba, on je mnogo doprineo stvaranju udarnih četa i bataljona. Pod njegovim rukovodstvom stvoren je i dejstvovao Komunistički NOP odred „Radomir Mitrović“. Odred je, u izuzetno oštrim borbama na sektoru Kolašina i Mateševa, cele druge polovine februara činio pokušaje da razbije četnike.

Posle neuspeha i pada Kolašina u četničke ruke, u borbu su uvedene nove jedinice. One su, od 9. do 19. februara, vodile veoma oštre borbe i izbile pred Kolašin. Snažnim protivnapadom, neprijatelj je već sutradan počeo da potiskuje partizansku glavninu prema Morači i Bratonožićima. I u ovim borbama Bajo se ističe kao jedan od glavnih rukovodilaca i organizatora.

Herojski je poginuo 20. marta 1942. na Crikvinama, kod Kolašina.

Po izuzetnoj delatnosti, junaštvu i upornosti, Bajo je bio vema sličan legendarnom komandantu Savi Kovačeviću. Svojim herojskom pogibijom on je potvrdio ono što je često govorio: da se svojoj Partiji i Revoluciji ne bi mogao odužiti ako ne bi bio spreman da dà svoj život. Po svemu onome što je dao, bio je i ostao visoko cenjen i popularan u najširim slojevima naroda.

Narodnim herojem proglašen je 11. jula 1945. godine. (T. Žug.)

SEKULIĆ *Nikola* NIKOLA

Rođen je 6. februara 1911. u Šibeniku Hrvatska. Potječe iz težačke porodice. Poslije završen osnovne škole, upisuje se u gimnaziju u Šibeniku. U starijim razredima gimnazije čita naprednu i marksističku literaturu, usvaja komunističke ideje i interesira se za radnički revolucionarni pokret.

Godine 1929. upisuje se na Pravni fakultet u Zagrebu. Studirao je kod kuće u Šibeniku, a u Zagreb je odlazio na polaganje ispita. Djeluje ilegalno u akcijama protiv šestojanuarske diktature, koje organizuje Komunistička partija. Zbog aktivnosti među omladinom i radnicima, već 1931. godine postaje član KPJ.

Učestvuje u organizovanju Mjesnog komiteta KPJ u Šibeniku. Do provala partijske

organizacije, krajem 1932. i početkom 1933. godine, aktivnost Partije u Šibeniku i okolici bila je vrlo intenzivna. Proširuje se broj članstva i organizacija. Policijska provala teško je pogodila organizaciju. Tokom 1933. održano je nekoliko sudskih procesa grupama komunističkih članova u Šibeniku, izrečene su velike kazne. Sekulić je osuđen na 22 mjeseca zatvora, kaznu je izdržao u Šibeniku. Procesi pred Sudom za zaštitu države bili su od izvanrednog značaja za buđenje političke svijesti i otpora diktaturi i za razvitak radničkog pokreta u Šibeniku i okolici.

Poslije zatvora, Sekulić je nastavio studije, baveći se i dalje partijsko-političkim radom. Godine 1936. u novoj policijskoj pravali u partijsku organizaciju Dalmacije, ponovo odgovara pred Sudom zbog komunističke aktivnosti. Poslije tri mjeseca istražnog zatvora, oslobođen je optužbe i pušten na slobodu. Iste godine završava Pravni fakultet, a potom je advokat-pripravnik u Šibeniku i Biogradu na moru. Godine 1939. odlazi u Zagreb. Zagrebačka policija uskrađuje mu boravak i naredu-

je izgon. Odlazi u Beograd, gdje se zaposljava. U Beogradu je ostao do 6. aprila 1941. godine. Pokušao je uspostaviti vezu s partijskom organizacijom, ali provjeravanje je dugo trajalo i nije uspio da se organizirano aktivira u radu beogradske organizacije.

Posle kapitulacije zemlje, vraća se u Šibenik, gdje nastavlja organizovani rad na jačanju partijskih redova i u pripremama ustanka. Poslije prvog hapšenja od italijanskog okupatora, odlazi u ilegalnost. Član je Gradskog komiteta KPH, a potom i Okružnog komiteta KPH za sjevernu Dalmaciju. U avgustu 1941. Okružni komitet šalje Sekulića na teren u Bukovicu. Rad komunista u Bukovici od posebnog je značaja za NOB-u i revoluciju, jer se u tom kraju, nerazvijenom u svakom smislu, i nastanjenom pretežno Srbima, razvija snažan oružani pokret, koji je omogućilo da se hrvatski dio sjevernodalmatinskog Primorja i otoka poveže sa srpskim masama i ustaničkim krajevima Like i Bosne (Drvar); to je u vrijeme rata bilo od neprocjenjivog značaja za razvoj bratstva i jedinstva.

Godine 1942. Sekulić postaje sekretar OK KPH za sjevernu Dalmaciju. Poslije kapitulacije Italije, septembra 1943. postaje član Oblasnog komiteta KPH za Dalmaciju. Odlazi na Vis. Godine 1944. postaje načelnik OZN-e za Dalmaciju, a 1945. OZN-e za Hrvatsku.

Član Izvršnog komiteta CK KPH (SKH) je od 1947. do 1963. godine U CK KPJ biran je 1952. na VI, VII i VIII kongresu SKJ. Bio je član Predsjedništva SKJ od 1965 do 1967. godine. Učesnik je svih poslijeratnih kongresa KPJ i KPH, odnosno SKJ i SKH.

U Vladi Hrvatske bio je ministar pravosuđa od 1947. do 1949. do 1949. do 1950. godine. Potpredsjednik vlade i predsjednik savjeta za zakonodavstvo u istoj vladi je od jeseni 1950. do aprila 1951. godine; potom je ministar-predsjednik Savjeta za zakonodavstvo i član Izvršnog vijeća, od decembra 1953. godine. Godine 1954. izabran je za potpredsjednika Sabora; na toj dužnosti je ostao do 1963. kada je izabran za predsjednika Prosvjetno-kulturnog vijeća Savezne skupštine. Od 1967. do marta 1975. godine je na funkciji predsjednika Ustavnog suda Hrvatske; od tada je predsjednik Ustavnog suda Jugoslavije.

Zastupnik je Sabora Hrvatske u svim sazivima od 1946. do 1963. a poslanik u Saveznoj skupštini za saziv od 1963. do 1967. godine. Član je Savjeta Federacije prvog mandata, član Oblasnog odbora SSRNH i Saveznog odbora SSRNJ.

Odlikovao je mnogim visokim odlikovanjima.

Narodnim herojem proglašen je 27. novembra 1953. godine. (G. J.)

SEKULIĆ STJEPAN JUCKO

Rođen je 22. februara 1922. godine u Slobodnici, Slavonski Brod, Hrvatska. Osnovnu školu završio je u Slobodnici, a zatim brodsku gimnaziju, poznati centar skojevske aktivnosti, s ostalim saborcima i kasnijim narodnim herojima: Senjugom, Funarićem i Babićem. Zajedno s njima, Sekulić je sudjelovao u svim akcijama SKOJ-a, takođe i u poznatom štrajku oko 60 maturanata i sedmoškolaca u brodskoj gimnaziji, 1940. godine, koji je organizirao SKOJ u znak protesta protiv reakcionarne djelatnosti direktora. Zbog sudjelovanja u štrajku, istjeran je iz sedmog razreda gimnazije, kao i neki drugi njegovi drugovi. Razred je dovršio u Zagrebu, a ovdje postaje i sekretar srednjoškolskog rukovodstva SKOJ-a. Početkom aprilskog rata, vraća se u Slobodnicu.

Stjepan Sekulić, zajedno s drugim brodskim skojevcima i članovima Partije, prelazi u ilegalnost, skriva oružje i drugu vojničku opremu. Njegovo skrovište bilo je u močvarnom dijelu Jelas-polja, nedaleko od rodnog sela. Ovdje je primljen u KPJ, 9. jula 1941. godine. Ljeti 1941. učestvuje u akcijama i diverzijama u Slobodnici, Sibirju i St. Slatiniku. Po direktivi Partije, Sekulić je iz ilegalnosti prešao u legalnost, jer se jedino tako mogla održavati partijska veza sa Slavonskom Požegom, Novom Gradiškom i Zagrebom. U avgustu 1941. poslije povratka sa zadatka iz Zagreba, uhapšen je i odveden u logor u Slavonski Brod, ali nikoga nije odao. Ponovo je uhapšen krajem decembra 1941. i iz Slavonskog Broda odveden u Zagreb, pa u logor Jasenovac, odakle je pobjegao preplivavši kanal Strug. Ukrao se na otvoreni željeznički vagon, iskočio u blizini Slavonskog Broda i stigao kući u Slobodnicu. Stupivši na teritoriju gdje su djelovali prve partizanske grupe, Stjepan Sekulić postaje

sekretar Okružnog komiteta SKOJ-a za Slavonski Brod, a kratko vrijeme poslije toga sekretar Oblasnog komiteta SKOJ-a Slavnije. Na I kongresu antifašističke omladine Jugoslavije, održanom u Bihaću od 27. do 29. decembra 1942. Jucko s još nekoliko drugova predstavlja omladinu iz Slavnije. Kao član PK SKOJ-a za Hrvatsku, Sekulić je na kongresu izabran i u centralni odbor OSAOJ-a. Pošto se zbog IV neprijateljske ofanzive nije mogao vratiti u Slavniju, oko pola godine učestvuje u borbama u 6. ličkoj brigadi; tek marta 1943. vraća se ponovo u Slavniju. Početkom 1944. Jucko je otišao u Kordun, gdje je učestvovao u radu plenuma PK SKOJ-a za Hrvatsku, u Slunju. Poslije kongresa, zadržan je izvjesno vrijeme u bolnici, zbog rane koju je dobio u okršaju s neprijateljem.

Noću između 13 i 14. marta 1944. manja grupa, prelazi iz Korduna, prebacuje se preko Save; ali, tek što je u tome uspjela, odjeknuli su pucnji i prasak bombi iz zasjede. Jucko, koji se nalazio na čelu grupe, pao je u šumi Žutica, blizu sela Obodova, u Turpolju. Tako je poginuo jedan od organizatora skojevskog rada u gimnaziji u Slavonskom Brodu, ilegalac, organizator akcije u neprijateljskoj pozadini. Imao je svega 22 godine.

Narodnim herojem proglašen je 26. jula 1945. godine. (Iv. Ko.)

SEMIĆ Jožeta STANE DAKI

Rođen je 13. novembra 1915. u Ljubljani, Slovenija, u mnogočimloj porodici. Otac mu je po zanimanju bio kovač. Stane je učio pekar-ski zanat.

Godine 1936. otišao je na odsluženje vojnog roka u Kraljevicu, kod Sušaka, ali se s prvog odsustva više nije vratio, već je, 4. novembra 1936. pobjegao u Španiju, kamo je, zbog mnogih teškoća na putu, stigao tek sredinom maja 1937. godine. Borio se u internacionalnim brigadama, bio je na toledskom frontu i učestvovao u borbama za Estramanduru. Tamo je dobio ime Daki.

Posle pada Španske republike, povukao se u Francusku, gde je bio interniran u koncentracioni logor Girs. U septembru 1940. uspeo mu je da pobjegne, pa je preko Nemačke, Salcburga i Miribora stigao u Stenjevec, kraj Zagreba. Maja 1941. vratio se u Ljubljanu. Već 26. jula 1941. otišao je u partizane, na Mokrec kod Ljubljane, gde je primljen u KP.

Kao mitraljcaž Loške Čete, Krimskog partizanskog bataljona, izvanredno se istakao u borbi za Lož, u oktobru 1941. Kad je razbijen Krimski bataljon on se, zajedno s Ljubom Šercerom, vratio u Ljubljanu, gde su ga italijski

ni, novembra 1941, uhapsili. Kad je pušten iz zatvora, otišao je partizanima na Kožljek, kod Borovnice; tamo je postavljen za komandira partizanskog logora.

Prvog i drugog februara je, s 3. partizanskim (ili „Šercerovim bataljonom“), učestvovao u napadu na železničku stanicu Verd. Krajem marta 1942. formirao je Leteću (ili Proletersku patrolu), koja je bila u sastavu „Šercerovog bataljona“, i bio njen komandir. S njom je učestvovao u borbama za oslobodenu teritoriju na lgu i obližnjim setima. Aprila 1942. je formiran Peti bataljon Notranjskog odreda, i Daki je postao njegov komandant.

Šesnaestog jula 1942. imenovan je za zamenika komandanta 1. slovenske udarne brigade „Tone Tomšič“. U italijanskoj ofanzivi na Rogu, teško je ranjen u Ratežu, 10. avgusta 1942. i prevezen u bolnicu u Novom Selu, Hrvatska.

Posle povratka iz bolnice, preuzeo je, 25. oktobra 1942, funkciju zamenika komandanta Slovenske udarne brigade „Ivan Cankar“. Dvadesetšestog decembra je, kao zamenik komandanta, ponovo vraćen u brigadu „Tone Tomšič“, s kojom je učestvovao u uništavanju mnogih belogardističkih uporišta u Dolenjskoj. U martu 1943, brigada je učestvovala u ofanzivi prve četiri slovenske brigade na Suhu Krajinu i na Žužemberk. Jula 1943, Daki je postao komandant te brigade.

Posle kapitulacije Italije, Dakijeva brigada je uništavala okupatorsko-belogardistička uporišta u Velikim Laščama, Ribnici i na gradu Turjak. Krajem godine je vodio borbe na Mašunu, za uporišta Grahovo, Velike Lašče i Kočevje. U blizini Dolenje Vasi je ponovo ranjen i poslan na lečenje.

Dva meseca je bio u partijskoj školi na Rogu, a 3. aprila 1944. je poslan u oficirsku školu u Metliku. Dvadeset četvrtog maja se vratio i postao zamenik komandanta 15. divi-

je, s kojom je uspešno vodio borbe za Novo Mesto i Žužemberk.

Posle uništenja uporišta u Žužemberku, imenovan je, u junu 1944, za komandanta 18. divizije, s kojom je učestvovao u uništenju Štampetovog mosta.

Oktobra 1944, poslan je u Glavni štab NOV i POS, i imenovan za operativnog oficira. Novembra iste godine, poslan je na školovanje u SSSR, gde je završio Vojnu akademiju „Vorosišov“ u Moskvi. U zemlju se vratio tek posele oslobodjenja u novembru 1945, i tada je imenovan za komandanta 43. i 2. divizije KNOJ-a.

Petnaestog avgusta 1946. preveđen je u rezervu, s činom pukovnika, posle čega je bio službenik Kontrolne komisije Slovenije, zatim Ministarstva poljoprivrede, funkcioner u Glavnom odboru Saveza boraca NOR Slovenije i Muzeja narodnog oslobodjenja u Ljubljani.

Odlikovan je ordenom narodnog heroja, kao prvi živi Slovenac.

Narodnim herojem proglašen je 20. oktobra 1944. godine. (Na. St.)

SENJANOVIĆ Pavla DERMANO

Rođen je 27. jula 1923. u Splitu, Hrvatska.

Zbog aktivnosti u omladinskom revolucionarnom pokretu u Splitu, 1939. godine postaje u šesnaestoj godini član SKOJ-a. Učestvuje u generalnom štrajku radnika Splita povodom ubistva radnika-komunista Vicka Buljanovića. Zbog toga ga je uhapsila i malteretirala policija. Godine 1940. ponovo je uhapšen stoga što je pisao komunističke parole po zidovima kuća, na čelu grupe skojevaca. Krajem 1940. postaje član KPJ, a zatim sekretar Gradskog komiteta SKOJ-a u Splitu. Na toj dužnosti razvija još širu revolucionarnu aktivnost među omladinom i radnicima Splita. Tokom aprilskog rata podržava i širi duh otpora među građanima na liniji odbrane zemlje od agresora. Posle kapitulacije Jugoslavije, postaje član Gradskog vojnog komiteta, koji je imao zadatak da organizuje ustanak. Istakao se u akcijama skupljanja naoružanja i vojne opreme, u organizovanju udarnih i borbenih grupa omladine Splita... Kasnije, kada je ustanak već počeo, učestvovao je u bombaškim akcijama na uništenju italijanskih fašista. Pored ostalog, bacio je ručne bombe i na automobil domaćeg izdajnika, fašistu Krstulovića.

Polovinom 1941, optužen je zbog organiziranja ilegalnog rada u Splitu i kao organizator diverzija koje su članovi SKOJ-a vršili nad okupatorom. Na specijalnom Sudu, u njegovoj odsutnosti, zajedno s braćom Mrduljaš i drugima borcima NOR-a, osuđen je na smrtnu

kaznu. Uprkos takvoj presudi, Dermano je i dalje boravio u gradu, organizirajući još šire ilegalne omladinske grupe. Prkoseći italijanskom okupatoru, uz otvoreno divljenje građanstva Splita, Dermano je na uličnim plakatima, na kojima je objavljena njegova smrtna presuda, noću svojeručno ispisivao: „Vidio i primio na znanje, Dermano Senjanović“. Ovakvim svojim ponašanjem, revolucionarnim entuzijazmom i aktivnošću, postao je uzor omladini svog grada.

Razvojem ustanka u Splitu i Dalmaciji, Senjanović je dobijao teže i odgovornije zadatke. Sredinom februara 1942. godine, u pećini kod sela Jesenice, prisustvovao je sastanku vojno-političkog rukovodstva Dalmacije, na kome se raspravljalo o formiranju Morsorskog partizanskog odreda. Italijani i ustaše iz Omiša saznali su za ovaj sastanak, opkolili su pećinu i blokirali izlaz. Senjanović je dobio

zadatak da se probije iz pećine s još jednim drugom i deblokira izlaz. Izvršavajući taj zadatak, poginuo je, 19. februara 1942. godine. Takvim svojim postupkom omogućio je ostalim drugovima da se iz pećine probiju i nastave revolucionarni rad.

Narodnim herojem proglašen je 24. jula 1953. godine. (G. J.)

SENJUG IVAN UJAK

Rođen je 1920. u siromašnoj seoskoj porodici u Slobodnici, Slavonski Brod, Hrvatska. Uz ostale narodne heroje, Babića, Sekulića i Funarića, koji su ovdje izrasli u narodne heroje Jugoslavije, i Ivan Senjug posvetio je život revoluciji i ostvarivanju revolucionarnog cilja: izgradnji socijalističkog društva. Osnovnu školu pohađao je u Slobodnici, u Slavonskom Brodu gimnaziju — školu koja je u ono

vrijeme bila jedan od najznatnijih centara djelatnosti SKOJ-a. Kao učenik gimnazije i skojevac, Ivan Senjug je aktivan zajedno s drugim članovima SKOJ-a, a rad gimnazijske grupe počeo je da se širi i na susjedna sela (Sibinj, Oriovac, St. Slatnik, Brodski Stupnik). Na njihovu inicijativu, pokrenut je list „Borba mladih“; skojevci djeluju i u naprednom društvenom literarnom društvu „Mesic“ i u drugim društvenim organizacijama.

Dani uoči rata i neposredno poslije njega ispunjeni su političkim i drugim radom. Ivan Senjug i drugi članovi SKOJ-a i Partije skrivaju oružje i vojničku opremu. O količini toga oružja najbolje govori činjenica da je brodska partijska organizacija, od jula 1941. do septembra 1942. godine, bila u stanju da svakog

borca koji je pošao u partizane snabdijte potpunom vojničkom opremom. Početkom ustanka, Senjug se već nalazi u ilegalnosti, zbog čega njegovu majku tuku, ali ona ne izdaje sina. U ovo vrijeme, 9. jula 1941, Senjug je primljen i u KPJ.

Prvih dana jula 1941, Senjug se nalazi u prvoj partizanskoj grupi, stvorenoj u šumi Cerovac nedaleko od Slavonskog Broda; grupa je, polovinom jula, imala oko 25 boraca. U toku narodnooslobodilačke borbe, Senjug postaje politički komesar čete u sastavu 1. slavonske brigade, a, stvaranjem 3. bataljona iste brigade, i njen politički komesar. Kao komesar bataljona, Senjug učestvuje u svim većim borbama brigade u Slavoniji: za Voćin, Podravsku Slatinu, Našice, Veliku Pisanicu, Podgorač, u borbama koje je jedinica vodila po Hrvatskom zagorju zbog osvajanja Lepoglave, i u borbama u Bosni, 1943/44. godine. Svojom hrabrošću istakao se osobito u borbama za Prnjavor, 19. januara 1944; takođe i u borbama s okupatorom, ustašama i četnicima u Bosni, na Motajici. Iz ovih dana u jednom

pismu (datiranom 22. marta 1944, on piše, „Sjećanjem na prve posve teške dane dolazi mi kao podstajac... da u sadašnjim prilikama još više radimo, da još više damo od sebe i... osposobimo se za još težu borbu... Ono što smo započeli, dovršit ćemo, i dan slobode je blizu.“ Poslije povratka u Slavoniju, Senjug je politički komesar 16. omladinske brigade „Joža Vlahović“, zatim politički komesar, a kasnije i komandant 12. slavonske udarne (kasnije proleterske) brigade.

Ujak je bio vristan komandant, hrabar i sposoban da i druge podstiče na junaštvo. Uvijek na čelu jedinice, nikad da odstupi, da prestane da juriša. Takav je bio i u borbi za Grubišno Polje, u drugoj polovini avgusta 1944, kada je iz neposredne blizine ranjen. Ali, nije napuštao borbu dok mjesto nije osvojeno. Poslije četiri dana, podlegao je rani, kao major NOV i POJ Jugoslavije.

Narodnim herojem proglašen je 19. juna 1945. godine. (Iv. Ko.)

SERVO MIHAIL

Rođen je 6. decembra 1900. godine u Zrenjaninu, Vojvodina. Potiče iz siromašne zanatlijske porodice. Pripada redu onih komunističkih radničkih boraca koji su ceo svoj život posvetili revolucionarnoj borbi. Proleterske revolucije u Rusiji i Mađarskoj privukle su opredelile njegov politički stav. Već 1920. godine pristupa sindikalnom pokretu, i kao radnik u krojačkoj zadruzi u Petrovgradu (Zrenjaninu) organizuje drugove, a uskoro postaje i sindikalni funkcioner u gradu. Iste godine je primljen i u Komunističku partiju.

Mihail Servo je bio skroman i tih čovek, kao komunist uporan i dosledan, dobar organizator i propagator. Godine 1924. bio je izabran za člana Mesnog komiteta partije u Petrovgradu. To je bilo vreme kada su područne reformističkog Glavnog radničkog saveza ustale protiv svoga rukovodstva i priključile se Nezavisnim sindikatima, čime je znatno ojačao revolucionarni pokret u ovom kraju. U tim akcijama značajne su zasluge Mihailove. Kao član Mesnog komiteta partije i sindikalni funkcioner, Servo je imao odlučujući uticaj na Nezavisne sindikate u gradu, i preko ove jake organizacije sprovodio partijsku liniju. Godine 1928. Servo je izabran za člana Oblasnog komiteta KPJ za Banat, čime proširuje svoju aktivnost i u druge krajeve Banata. Godinu ranije, partijska organizacija delegirala ga je na proslavu Prvog maja u Moskvi. To je za skromnog Mihaila bila velika počast i priznanje.

Uporno se borio protiv frakcionštva u

partijskim redovima. On je pravilno shvatao da Partija i komunisti moraju biti stalno i najuže povezani s masama, pre svega s radnicima. U praksi partijsko-sindikalni rukovodilac, on je to i u krasni sprovodio.

Sredinom 1929. godine došlo je do hapšenja komunista u Banatu. U julu bio je uhapšen i Mihail Servo. To je bilo vreme diktature koja se na najbrutalniji način obračunavala s komunistima. Teške muke je pretrpio i Mihail Servo. Ali, ponositi radnik nije se pokorio neprijatelju. Držao se stoički i štiti svoje drugove i organizacije od dalje provale. Time je stekao ugled u gradu, naročito među radnicima. Državni Sud za zaštitu države doneo je presudu: Mihail se osuđuje na deset godina robije.

Proveo je deset godina u kaznionici Srem-ske Mitrovice. Kao i niz drugih vodećih jugoslovenskih komunista, i Mihail je pretvorio ove godine u godine učenja, boreći se za čistotu redova Partije, protiv svih onih koji su svojim frakcionističkim stavovima postajali kočnica i smetnja u revolucionarnoj borbi. I njegova je zasluga što je onemogućena frakcionistička delatnost Petra Miletića. Servo je u kaznionici bio u prvim redovima boraca protiv nečovečnog postupka s političkim zatvorenicima.

U svoj grad se vratio 1939. godine. Bilo je to vreme kada su vojvodanski komunisti bili u zaletu, obnavljajući svoje organizacije i komitete. Pod rukovodstvom Žarka Zrenjanina, bio je već obnovljen i Pokrajinski komitet Partije koji je prihvatio Serva, i uskoro mu poverio dužnost političkog sekretara Okružnog komiteta Partije za severni Banat. Na Šestoj pokrajinskoj konferenciji bio je izabran za člana Pokrajinskog komiteta Partije i za delegata na Petoj zemaljskoj konferenciji, na kojoj je, s još šestoricom vojvodanskih komunista, aktivno učestvovao.

U ustaničkim danima Mihail se nalazio na najodgovornijim partijskim dužnostima. I on je imao dovoljno snage, revolucionarne spremnosti i neophodne hrabrosti da odgovori zadatku.

Naučije se saradivao sa Žarkom Zrenjanićem i Svetozarom Markovićem koji su, u aprilskim danima 1941, premestili sedišta PK KPJ iz Novog Sada u Petrovgrad. Servo je za kratko vreme obezbedio uslove za rad članovih Pokrajinskog komiteta i Štaba Partizanskih odreda Vojvodine, organizovanom u julu. Zadržao je svoje političke funkcije, ali je aktivno radio i na vojnom organizovanju. Obilazio je sreske komitete, održavao sastanke, formirao vojne desetine, udarne i diverzantske grupe, borio se protiv oportunitizma i oklevanja. Sama pojava Mihaila Serva na terenu ulivala je povrenje.

Za kratko vreme, već u julu 1941, u severnom Banatu bili su formirani Petrovgradski, Melenački, Kumanački, Mokriński, Dragutinovački, Kikindski i Aleksandrovačko-karadordevački partizanski odred koji su stupili u akciju i izveli veći broj diverzija i napada na neprijateljske objekte.

Izvanredno plodan rad Serva prekinula je izdaja. Otkriven je u jednoj od svojih baza u Petrovgradu, avgusta 1941. godine. Još u gradu je mučen, ali stari revolucionar je još jednom pokazao svoju čvrstinu. Policiji nije rekao ništa. Saslušavanje je nastavljeno u Beogradu, da bi ga izveli na banjičko strelište sredinom septembra 1941. godine.

Narodnim herojem proglašen je 5. jula 1951. godine. (Đ. Mo.)

SEVEROVIĆ Jove NIKOLA

Rođen je 1911. godine u Belanovu (Severovici), Ludbreg, Hrvatska.

Rođen u siromašnoj obitelji, poslije završene osnovne škole ostao je na selu, i bavio se zemljoradnjom. Radeći od jutra do mraka, Severović je već od rane mladosti okusio gorak kruh zagorskog seljaka. Neposredno pred drugi svjetski rat, postao je lugar.

Kada je, poslije kapitulacije Kraljevine Jugoslavije, počeo narodni ustanak u njegovom kraju, Severović već prvih dana pokazuje sklonost prema narodnooslobodilačkom pokretu i pomaže partizanima. Zbog toga su ga, polovinom 1942. godine, ustaše uhvatile. Poslije tri mjeseca su ga pustili, pa Severović iz zatvora odlazi u Kalnički partizanski odred. Iste godine postao je član Komunističke partije u Hrvatske.

Već u prvim borbama, Severović je pokazao zadivljujuću hrabrost i izdržljivost. Drugo- vi su ga izvanredno cijenili, i ubrzo postaje

desetar, zatim komandir čete, a svibnja 1943. godine komandant 3. bataljona Kalničkog partizanskog odreda.

Isticao se u svim borbama u kojima je učestvovao; posebno je pokazao izuzetnu spretnost i hrabrost u uništavanju i dizanju u zrak njemačkog oklopnog voza kod Novske. U toj akciji sâm je ubio 14 fašista. Sličnu neustrašivost pokazao je i kada je digao u zrak još četiri njemačka voza.

Nikola Severović još se jednom pokazao kao snalažljiv i hrabar borac. Njemu pripada velika zasluga za uspješne borbe njegova bataljona na Velikom Pogancu. U toj borbi s mnogo nadmoćnijim neprijateljom, Nikola je uspio osloboditi pola sela, i sa svojim bataljonom nanijeti neprijatelju velike gubitke. Tako

Zbog svoje hromosti od rođenja, Dorđe nije mogao da obavlja seoske poslove. Osnovnu školu završio je u rodnom mestu, a nižu gimnaziju 1930. u Boljevcu. Pošto je želeo da prođu školovanje, oiać ga je, na njegovo navajljivanje, upisao u peti razred gimnazije u Zaječaru.

Kao dete siromašnih roditelja, gotovo se sam izdržavao, dajući časove slabim učenicima, čiji su roditelji bili zaječarski trgovci i činovnici. Radeći tako, maturirao je u zaječarskoj gimnaziji 1934. godine, s odličnim uspehom.

U jesen 1934. godine upisao se na Pravni fakultet u Beogradu. Polovinom 1938. godine diplomirao je s odličnim uspehom. Posle toga, zaposlio se kao bibliotekar u biblioteci Prav-

je, ujedno, i poremetio ofanzivu koju je neprijatelj pripremao na ovaj kraj. Severović je tada bio komandant 3. bataljona Kalničkog NOP odreda.

Poslije borbi na Velikom Pogancu, Severovićev bataljon je upućen u selo Ludbriški Ivanec, na odmor. Tu ih je, 13. srpnja 1943. godine, napala ustaška avijacija. Od eksplozivne bombe poginuo je i Nikola Severović.

Poslije oslobođenja, njegovo rodno selo Belanovo dobilo je ime Severovići, da bi se tako odužilo velikom borcu i hrabrom čovjeku.

Narodnim herojem proglašen je 27. decembra 1953. godine. (M. Sen.)

SIMEONOVIĆ Simsona DORĐE

Rođen je 6. oktobra 1915. godine u selu Podgorcu, Boljevac, Srbija. Selo je bilo veoma kamenito i siromašno, pa je Dorđev otac morao da radi u obližnjem rudniku Bogovina.

nog fakulteta i upisao se na doktorski kurs. Hteo je da doktorira. Teza mu je bila: „Položaj i osiromašivanje seljaka u Jugoslaviji“.

U vreme studija prišao je naprednom studentskom pokretu. Po zadatku Partije, čiji je član postao početkom 1940. godine, s još nekoliko drugova, rukovodio je omladinskim sekcijama Udruženja Timoćana i Krajnaca u Timočkoj krajini. To je bila legalna forma rada Partije. Tako je ona, i preko tih sekcija, uticala na političko formiranje mladih generacija. U Podgorcu, Zlotu, Sumrakovcu, Boljevcu i drugim mestima vršio je znatan politički uticaj. Tome su doprinosile i njegove ljudske osobine: blagost, pristupačnost, skromnost...

S Ljubomirom Nešićem i drugima formirao je u Podgorcu zadržnu omladinsku organizaciju, preko koje su skojevci i komunisti uticali na ostalu omladinu u selima, rudniku Bogovina i drugim mestima.

Posle primanja u članstvo KPJ, Dorđe je, po direktivi OK KPJ za Zaječar, formirao u Podgorcu partijsku ćeliju od pet članova. Istog

tog leta 1940. godine, s članovima partijskih ćelija u Podgorcu, Zlotu i rudniku Bogovina, pripremao je štrajk rudara zbog poboljšanja života i uslova rada u rudniku Bogovina. Štrajk nije uspeo.

Aprila 1941. godine iz Beograda je došao u Crnu Reku i partijcima, skojevcima i simpatizerima preneo direktivu Partije o prikupljanju oružja. Neumorno je obilazio okolna sela, nastojeći da se realizuje partijska direktiva.

Kad je Nemačka napala SSSR, zatekao se u rodnom Podgorcu. Odmah je sazvao ljude iz svog i susednih sela, i rekao im da će Partija krenuti u tešku i odlučnu borbu protiv okupatora i domaćih izdajnika.

Učestvovao je u pripremanju i formiranju Bojevačkog NOP odreda 28. jula 1941. na mestu Balc, u podnožju planine Malinika, od boraca iz Zaječara, Bora, Rtnja, Podgorca, Zlota i Sumrakovca.

Zbog hromosti, Dorde je ostavljen na terenu, da organizuje rad u pozadini. Zahvaljujući njegovom, i radu drugih terenaca, u odred je otišlo oko 180 seljaka iz Podgorca, 200 iz Zlota i nekoliko desetina iz Bora, Rtnja, Bogovine i Zaječara. Tako je odred, u drugoj polovini avgusta 1941. godine, imao oko 450 boraca.

Suočeni s postojanjem partizanskih snaga, Nemci su počeli s odmazdama. Bombardovali su i palili ustanika sela, streljali i vešali njihove žitelje. To je imalo uticaja na kolebljivce, koji su napustili odred i priključili se četnicima Koste Pečanca, da bi izbegli kaznu.

Nemci su, 21. septembra 1941. godine, organizovali poturu, u kojoj je nasilno učestvovalo nekoliko stotina seljaka. S batinama i puškama u rukama opštinski kmetovi su ljude izgonili iz kuća i terali ih u hajku.

Dorde nije mogao da se povuče s odredom, već se sklonio u pojamu svoje sestre blizu Timoka, a zatim prešao u pojamu svoga brata u Strmljanu. Tog 21. septembra trebalo je da pređe u Zlot, i tamo se privremeno skloni kod starog komuniste Petra Radovanovića i njegovog brata Jovana. Potera je naišla na Dorda, i napravila se da ga ne vidi. Međutim, četnik Janko Todorović je uhvatio Dorda i počeo da ga bije. Priučali su i ostali, i počeli da ga udaraju.

Zatim su Dorda Simeonovića četnici vezano predali Nemcima, koji su ga sproveli u Zlot. Četnici su istog dana uhvatili i Đorđevog starijeg brata Lazara, i sproveli ga u Zlot. Dorda su Nemci tukli, ali im on ništa nije htio reći, iz Zlota su ga sproveli u Zaječar.

Posle sedmice zverskog mučenja, Nemci su ga, 27. septembra, obesili na Kraljevici, iznad Zaječara.

Narodnim herojem proglašen je 27. novembra 1953. godine. (Sl. Po.)

SIMIĆ Čedomira SIMA

Rođen je 1920. godine u Rakincu (sada Simićevo), kod Požarevca, Srbija. Posle završene gimnazije, upisao se na Medicinski fakultet Beogradskog univerziteta. Još kao gimnazijalac u Požarevcu, prišao je naprednom omladinskom pokretu, pa je 1938. godine primljen u SKOJ. Ubrzo posle toga usao je u skojevsko rukovodstvo gimnazije.

Posle napada Nemačke na Jugoslaviju, iz Beograda u rodno mesto došao je i Sima, koji je u to vreme bio kandidat za člana KPJ. Ubrzo je po svojoj aktivnosti postao poznat u celom moravskom srezu. Posebno je bio popularan među omladincima, naročito srednjooškolcima. Zahvaljujući njemu, u Rakincu su radila dva aktiva SKOJ-a. Osim političkog rada, Stojanović, član OK KPJ za Požarevac, organizovao je i diverzantske grupe i udarne desetine.

Posle prvih priprema, one su počele da izvide prve akcije: sečenje telefonskih stubova i žica i sprečavanje seljaka da nose namirnice za Nemce. U akciji sečenja žice učestvovali su u porodinska i rakička grupa, koje je vodio Sima. One su pokidale žice u pravcu Svilajncina i Petrovca. Tako su Žabari, centar moravskog sreza, ostali bez telefonske veze s Petrovcem.

Dvanaestog avgusta 1941. godine, Tina je održao sastanak s aktivistima celog sreza zbog donošenja odluke o formiranju partizanske čete. Tom prilikom odlučeno je ko bi trebalo da stupi u četu, a ko da ostane na terenu, na političkom radu. Posle ovog sastanka, Sima i Avram Trifunović prešli su preko Morave, i u selu Lozoviku uspostavili vezu s Oraškom četom i povezali se s partijskim rukovodstvom u Jagodini. Na sastanku u Lozoviku, Sima i Avram dogovorili su se s Radislavom Nikčevićem, članom SK velikoo-

račkog sreza, i Radetom Markovićem, članom OK KPJ za Jagodinu, o budućoj saradnji, kao i o pomoći koju bi 2. šumadijski odred mogao da dà novoformiranoj četi, koja je pripala 2. šumadijskom NOP odred.

Posle ovog sastanka, ubrzane su oružane pripreme, i 17. avgusta 1941. godine formirana je Moravska četa. Među prvim borcima koji su se okupili tog dana na kosi bio je i Sima, koji je izabran za političkog komesara čete. Istog dana formirana je i partijska ćelija u četi, čiji je sekretar postao Sima.

Kao komesar Moravske čete, Sima se posebno istakao u napadu na žandarmerijsku stanicu u Žabarima, u noći između 9. i 10. septembra, kada je, posle kratke, borbe, savladano 40 žandarma i zapaljena opštinska arhiva.

Iako je bila noć, održan je zbor na kojem su govorili Sima i Vujica Remenjak, komandir čete.

Sima je u Žabarima formirao i narodno-slobodilački odbor od sedam muškaraca i dve žene.

U žestokoj borbi prsa u prsa s nedivčevcima, 30. septembra 1941. u zoru, kod Svilajncina, Sima je s puškomitraljezom doprineo njihovom razbijanju. Njih su od potpunog uništenja spasili Nemci, koji su im pretkeli u pomoć. Prilikom povlačenja posle borbe, Moravska četa sa Simom na čelu razoružala je četnike Koste Pečanca, koji su pošli nedivčevcima u pomoć. Sima je iz zasede izišao pred četnike s revolverom i naredio im da se predaju.

U proleće 1942. nova Moravska četa, koja je sad predvodio Sima, počela je prve borbe. U jednom dokumentu Specijalne policije pisalo je: „Najviše uspeha... postigla je Moravska četa, koja je od polovine januara do polovine februara 1943. godine bila jedina vlast u srezu. Veliku ulogu u tome igrala je popularnost Sime Simića i Rode“.

Osmog februara 1943. godine grupa partizana, u kojoj je bio i Sima, osujetila je zbor Miloša Koturasa, rukovodioca Nacionalne službe rada iz Požarevca, a 15. februara postavila je zasedu na putu Požarevac—Petrovac, kojim je trebalo da prođe Marisav Petrović sa svojim 5. dobrovoljačkim odredom. Oko 10 časova naišla su kola u kojima su bili Nemci. Kako nisu mogla da prođu od srušenog drvca koje su partizani stavili na put, izašli su iz kola i počeli nasumice da pucaju. Pritajena partizanska zaseda je čekala da joj Nemci dođu na nišan. Kad su partizani započeli, za nekoliko minuta pobili su sve Nemce. Po oznakama, konstatovali su da su trojica oficiri. Jedan od njih, kao što se docnije ispostavilo, bio je pukovnik Henzel, komandant 734. grenadirskog puka i kaznene ekspedicije, koja je tih dana upućena u požarevački okrug. Osim

oružja, najveću vrednost imala je torba pukovnika Henzela, u kojoj je, između ostalih dokumenata, bila mapa istočne Srbije, s obeležanim mestima gde se nalaze partizani, s približnim brojnim stanjem četa i, što je bilo najčudnije, s tačnim imenima i nadimcima svih komandira i političkih komesara. U tašni je nađena i vojna zapovest za napad na partizane u istočnoj Srbiji, koji je bio određen za 16. februar ujutro.

Sima je dokumenta odmah poslao u štab odreda, i na ličnu odgovornost obavestio sve partizanske grupe o predstojećoj ofanzivi. Istovremeno su obavешteni i svi partijski radnici, pozadinske grupe, odbornici i simpatizeri pokreta da sledećeg dana počinje napad na partizanske jedinice.

Početkom aprila 1943. godine, Sima je s četom prešao u resavski srez. Borci su posekli telefonske stubove na putu Despotovac—Svilajna i Despotovac—Čurija, a 14. aprila, uveče, napali rudnik uglja „Morava“ u šelu Piazanu, kod Despotovca. Pošto su zauzeli rudnik, partizani su održali zbor. Sima je pozvao rudare da napuste rudnik i odu kućama. Moravci su onesposobili postrojenja, minirali mašine, a robu i namirnice iz magacina podelili radnicima. Posle ponoći, partizani su krenuli prema Busuru. Tamo su se sklonili na salaš Dimitrija Kadića, rođaka partizana Todora Jovanovića, koji je i predložio da se predani u Busuru. I pored predostrožnosti, četnici su opkolili salaš. Partizani su pokušali da se izvuku bez borbe, ali su ih četnici opazili i Zapucali. Jedan metak pogodio je Simu u glavu. Uspeo je samo da kaže: „Zbogom, drugovi, ja pogiboh, a vi nastajete...“

Narodnim herojem proglašen je 6. jula 1953. godine. (Sl. Po.)

SIMONČIĆ Franca VINKO GAŠPER

Rođen je 19. januara 1914. na Čatežu kod Trebnja, u Sloveniji. Pre rata bio je šumarski radnik.

U partizane je došao 18. maja 1942. Ujesen 1942. bio je u Notranjskoj. Kao vrlo snalažljiv i hrabar borac, postao je vodnik 2. voda Notranjskog odreda. U novembru 1942. primljen je u KP Slovenije. U leto 1943. je imenovan za komandira čete u 1. proleterskoj brigadi „Toneta Tomšiča.“ Istakao se prilikom prebacivanja „Čankareve“ i „Šercerove brigade“ preko Save.

Posle kapitulacije Italije, došlo je do razmaha narodnooslobodilačkog pokreta, pa su iskusni borci preuzimali odgovornije položaje.

Tako je i Vinko Simončič Gašper imenovan za komandanta bataljona.

Nekoliko meseci kasnije, pred pohod 14. divizije u Štajersku, Vinko je imenovan za zamenika komandanta 13. SNOUB „Mirko Bračić.“ S pohoda 13. divizije naročito je poznat njegov podvig na Paškom Kozjaku, kad mu je uspeo, kao zameniku komandanta brigade da sa jednim njenim bataljonom, (18. februara 1944), probije neprijateljski obruč i spase diviziju.

Početkom avgusta 1944, posle oslobodenja Gornje Savinjske doline, postavljen je za komandanta koruske grupe odreda, s kojom je, između 19. i 24. avgusta 1944, izveo jednu od najznačajnijih bitaka u Koruskoj — napad na Črnu. Koruskim partizanima je, za tu akciju, pohvalu izrekao i komandant savezničkih snaga u Sredozemlju, maršal Aleksandar.

Okobra 1944, Simončič je postao komandant 14. divizije. S jedinicama divizije je, 7.

SIMOVIĆ Danila MILAN

Rođen je 12. jula 1909. godine u selu Šipu, Pale, kod Sarajeva, Bosna i Hercegovina. Pošto je završio osnovnu školu, ostao je na selu i bavio se zemljoradnjom, ali je posle odluzenja vojnog roka najpre radio kao nadničar, a zatim kao skretničar i čuvar pruge između Višegrada i Stambolčića. Rano je prišao radničkom pokretu, i 1937. godine primljen je za člana Komunističke partije Jugoslavije.

Posle aprilskog rata, Milan je radio na pripremama za ustanak u svom kraju, a početkom oružane borbe izabran je za komandira čete formirane u njegovom kraju, u sastavu Romanijskog NOP odreda. Prvu akciju Milan je s četom izveo u selu Dovličima, gde je najpre razoružao stražu, koja je čuvala prugu, a zatim je počeo da ruši železničku prugu i da diže u vazduh mostove. Pri tome je koristio i

novembra 1944, izvršio napad na nemačko-domobransko uporište u Blagovici, gde je teško ranjen. Od posledica te rane je i umro. Sahranjen je na groblju u Gornjem Gradu. Posle oslobodenja, posmrtni ostaci su preneseni u Ljubljano, i pokopani u grobnicu narodnih heroja.

Narodnim herojem ga je, prilikom obilaska partizanskih jedinica u Štajerskoj, ujesen 1944, predložio član Vrhovnog štaba Franc Leskošek Luka.

Narodnim herojem proglašen je 30. decembra 1951. godine.

eksploziv iz neeksploziranih avionskih bombi, koje mu je slao štab romanijskih partizana. Porušio je most kod Rakita, dugačak 140 metara, a zatim kod Sjetline, Gajeva, u Podkoranu i na drugim mestima. Punih šest meseci njegova četa je vodila borbe s neprijateljem, koji je pokušavao da osposobi prugu Sarajevo—Višegrad za saobraćaj.

Naročito se istakao u borbi na Šiljcima, kada je sa svojom jedinicom uspeo da natera u bekstvo nekoliko stotina ustaša i domobrana. U borbama kod Majdana, Kosmaja, Prutine, Gračanice i Prače, takođe je došao do izražaja njegova snalažljivost i sposobnost da postigne odlične rezultate, a nadavse njegovu junaštvo. Takvim osobinama Milan je uticao na podizanje borbenog morala svojih boraca. Zbog toga je postao veoma ugledan i omiljen u narodu svoga kraja.

U selu Sjetlini, gde se nalazilo oko 1.500

neprijateljskih vojnika, uspeo je na juriš da zauzme železničku stanicu i da poruši železnička postrojenja. U Stamboiločju je revolucionarno ubio neprijateljskog mitraljeza i uzeo mu oružje, a na Palama je uspeo da zarobi nekoliko neprijateljskih oficira. Kada je obrazovan privremeni front na Palama, Milan je postavljen za komandanta tog fronta. U borbi koja se vodila dva dana i dve noći na Dobrim Vodama i Bukovcu, sredinom novembra 1941 Milan je sam ubio dvanaest nemačkih vojnika.

Posle formiranja 1. proleterske brigade, Milan je, početkom januara, zajedno s ocem, stupio u brigadu, ali je ubrzo posle toga, 21. januara 1942, na putu za Foču, upao u ustašku zasedu. Pošto je ranjen, Milan je pao, a ustaše su ga zaklale.

Narodnim herojem proglašen je 6. septembra 1942. godine. (M. And.)

SKOČILIĆ Jakova JOSIP JOŽA

Rođen je 18. oktobra 1915. godine u Bribiru, Crikvenica, Hrvatska. Potiče iz siromašne zemljoradničke porodice i brojne porodice. Osnovnu školu je završio u Bribiru, a Građansku s malom maturom, 1931. godine, u Novom Vinodolskom. Odmah poslije završetka škole, radi kao pripravnik na Pošti u Bribiru, a zatim služi vojni rok u Kragujevcu 1934—1935. Posle dolaska s odsluženja vojnog roka, kao poštanski službenik radi u više mjesta: Mariji Bistrici, Grubišnom Polju, Loboru i Crikvenici, a od 1937—1941. u Zagrebu. Prve spoznaje o revolucionarnom radničkom pokretu dobio je u rodnom mestu, gdje je, tridesetih godina, vrlo aktivno djelovao revolucionar Tomo Strizić, koji je utjecao i na napredno političko opredjeljenje Skočilića. Već u rodnom Bribiru, Skočilić aktivno radi u Narodnoj čitaonici, a pohađa i tečaj esperanta. Značajnija njegova politička djelatnost vezana je za razdoblje njegova boravka u Zagrebu (1937—1941); tu je, 1938. godine, izabran za tajnika Udruženja PTT službenika Pošte u Jurišičevoj ulici, pod neposrednim utjecajem KPH. Sljedeće godine angažiran je na prikupljanju Crvene pomoći, i na tom zadatku iskazao je značajnu aktivnost, pa je, zbog svog dotadašnjeg političkog rada upućen, primljen 1940. godine za kandidata KPH, a za člana 1. jula 1941. godine. Po odluci partijskog rukovodstva u Zagrebu, krajem 1941. godine napušta Zagreb i odlazi u Bribirski partizanski četni (Primorsko-goranski NOP odred). To je početak značajne političke i vojne aktivnosti Skočilića na oslobođenom području, te do kraja NOB-a i narodne revolucije obavlja brojne i odgovorne političke

vojnje dužnosti. Najprije je sekretar partijske ćelije u Bribirskoj partizanskoj četi, a zatim član Bataljanskog biroa „Matija Gubec“ i zamjenik političkog komesara Bribirskih partizanskih čete. Od proljeća 1942. je sekretar Bataljanskog biroa KP i zamjenik političkog komesara Prvog udarnog bataljona V operativne zone, zatim je zamjenik Drugog udarnog bataljona Prvog odreda V operativne zone, te Prvog udarnog bataljona VI primorsko-goranske brigade. U novembru 1942. postavljen je za političkog komesara XIV primorsko-goranske brigade, a od maja do augusta 1943. godine je pomoćnik političkog komesara XIII primorsko-goranske divizije. Kao borac i rukovodilac mnogih primorsko-goranskih i istarskih jedinica NOVJ, učestvovao je u brojnim bitkama, među kojima se posebno ističe nje-

govo učešće u borbama za oslobođenje Mrkopoljca (mart 1942), Beogova Razdolja (juli 1942), Modruša (august 1942), Hrvatskog Blagaja (septembar 1942), kod Tisovca i Josipovca (septembar 1942), Veljuna (januar 1943), Prijebora i Ljubova (februar 1943), Frkašića (februar 1943), za oslobođenje Gacke doline (mart 1943), Žute Lokve i Prokija (juni 1943), te u mnogim borbama vođenim za konačno oslobođenje Like, Gorskog kotara, Hrvatskog primorja, Istre i dijelova Slovenije od okupatorskih i kvilinskih vojnih snaga.

Poslije oslobođenja zemlje, Skočilić je do penzioniranja (1965. godine) obavljao istaknute i odgovorne dužnosti u JNA. Vršio dužnost načelnika Personalnog odjeljenja i kadrovnika IV armije JA, a zatim načelnika Personalne uprave JA. Poslije završetka školovanja u Vojnoj akademiji, između ostalog, vršio je dužnost pomoćnika komandanta JRM i rukovodioca Opunomoćstva CK SKJ za JRM (1961—1964). Danas živi u Zagrebu, i general-potpukovnik je JNA.

Nosilac je Partizanske spomenice 1941. i drugih visokih odlikovanja.

Narodnim herojem proglašen je 27. novembra 1953. godine. (M.Sob.)

SKVARČA Ivana IVAN MODRAS

Rođen je 27. januara 1915. godine u Donjoj Idriji, Slovenije, u radničkoj porodici. Njegova porodica preselila se iz Idrije u Zagorje, da u poznatom radničkom kraju potraži više posla.

Ivan je završio osnovnu školu, a potom je naučio bravarski zanat. Posle završenog zanata, sve do kapitulacije Kraljevine Jugoslavije, 1941. godine, radio je kao bravar u Celju.

Rano je prišao naprednom omladinskom pokretu, i ubrzo postao jedan od omladinskih rukovodilaca. Kao istaknuti omladinski radnik, 1937. godine primljen je u Komunističku partiju Slovenije. Naročito se angažovao u Radničkom umetničkom društvu „Svoboda“ koje je, kao i druga istoimena društva Slovenije, imalo veliku ulogu u okupljanju radnika, naročito omladine, i u raznim političkim, socijalističkim i drugim akcijama protiv režima bivše Jugoslavije, uspješno je delovao i u raznim sportskim i drugim organizacijama, pa je tako Skvarča stekao ugled istaknutog borca za prava radničke klase. Njegova značajna politička aktivnost dovela ga je pod udar režima bivše Kraljevine Jugoslavije. Uhapšen je 1939. godine, i osuđen na kaznu zatvora. Posle izlaska iz zatvora, krajem 1940. godine, Ivan prelazi u ilegalnost. U ilegalnosti razvija svestranu aktivnost na ostvarivanju linije i politike KP Slovenije, odnosno KP Jugoslavije, za odbranu i demokratizaciju zemlje, za rešavanje ekonomskih i drugih problema, za učvršćenje partijskih organizacija i za stvaranje društvenih organizacija pod utjecajem i rukovodstvom KP. Ta borba dala je glavni pečat borbe naprednog pokreta uopšte.

Skvarča je jedan od organizatora oslobođilačke borbe slovenačkog naroda protiv okupatora i domaćih izdajnika. Sa stvaranjem prve partizanske jedinice, Celjske čete, jula 1941, Skvarča stupa u njene redove. Od tada do 20. decembra 1943. učestvovao je u brojnim borbama i drugim akcijama, na Kožanskom — područje između reka Savinje, Save i Sutle i železničke pruge Krapina—Celje — i isticao se i lično i kao rukovodilac. Istakao se u više akcija Celjske partizanske čete i u upadu Štajerskog partizanskog bataljona u Soštanj, 7/8. oktobra 1941. godine. Naročito se istakao u borbama u Bizejskom, koje su se vodile da bi se sprečilo iseljavanje Slovenaca

koje su planirali i sprovodili nemački okupatori. Ove borbe su imale naročiti politički značaj u slovenačkom narodu.

Tokom cele 1942. godine, Skvarča je komandovao partizanskom četom koja je, na teritoriji Kozjanskog, vodila pravi manevarski rat. Četa je izvodila razne diverzantske i druge akcije, napadala nemačke jedinice. Od Bizeljskog do Haloza mnogo je pomogla da se održi NOP i da postigne političke uspehe. Neprijatelj je na ovom, za njega osetljivom području, držao jake snage, a zbog blizine većih garnizona i Austrije bio je u mogućnosti da na svaku akciju interveniše jakim snagama. Svi njegovi poduhvati, kojih je bilo više, nisu postigli osnovni uspeh — nisu mogli da razbiju, niti da unište partizansku četu. Naprotiv, u svakodnevnim borbama četa se odr-

žala, i krajem 1942. godine ušla u sastav Kozjanskog partizanskog bataljona. Bataljon je postavljen za političkog komesara bataljona, i na toj dužnosti je ostao kratko vreme. Već početkom 1943. godine imenovan je za komandanta ovog bataljona.

Godinu dana Ivan Skvarča je uspešno rukovodio bataljonom. Bataljon je vodio veliki broj borbi s nemačkim i drugim jedinicama i izveo više raznih akcija. Među najznačajnijim borbama bataljona su: na Kozjem, napad na rudnik Senovo i borba za Šent Peter na Bizeljskom. U svim borbama u ovom periodu Skvarča je pokazao veliku hrabrost i sposobnost komandanta. Borbe i akcije koje je vodio odlikovale su se veštinom manevra, iznenađenjem i energičnošću. Isto tako, pokazao je veliku upornost i političku zrelost i preduzimljivost u izvršavanju postavljenih zadataka i politike Partije. Zbog svega toga, postao je vrlo popularan u celoj severnoj Sloveniji.

Poginuo je 20. decembra 1943, u borbi za Šent Peter, na Bizeljskom.

Narodnim herojem proglašen je 15. jula 1951. godine. (Red.)

SLAK Antona JOŽE SILVO

Rođen je 26. avgusta 1902. na Gornjem Vrhu pri Dobrniču, Slovenija, kao sin siromašnog seljaka. Otišao je u Ljubljano, gde je završio Trgovачku školu. Stupio je u službu kao revizor u klerikalnom Zadržnom savezu, zatim je bio zaposlen u Okružnom uredu za osiguranje ranika. Politički je počeo da radi u organizacijama hrišćanskih socijalista (Krekova omladina), gde je 1926. postao jedan od najboljih levičarskih ideologa. Kao urednik

hrišćansko-socijalističke revije „Mladi plamen“, od 1930. godine je pisao, iako još nije bio komunist, marksističke tekstove i tako među hrišćanskom omladinom pridobivao simpatizere za Komunističku partiju. U proleće 1933. primljen je u Komunističku partiju.

Zbog odlučnosti i ilegalnog političkog rada Slak je, 15. novembra 1934. godine, prvi put uhapšen i osuđen na godinu robije, koju je izdržao u Sremskoj Mitrovici. Tu je, u društvu s komunistima, idejno i politički sazreo. Posle povratka iz zatvora, nije mogao da dobije nikakvo zaposlenje. Živeo je kod svojih u Dobrniču, gde je zajedno s bratom napravio mlin i posvetio se političkom radu. Učestvovao je u radu komisije za selo (Kmečka komisija) pri CK KP Slovenije, i bio član Okružnog komiteta za Dolenjsku. Svojim drugovima je davao primer u istrajnosti, požrtvovanosti i skromnosti. Bio je veoma omiljen među drugovima, zato je i mogao mnogo da utiče na okolinu. Ovakvu njegovu aktivnost pratila je jugoslovenska policija, tako da je bio stalno

pod prismatraom, a 12. avgusta 1940. godine bio je uhapšen u Novom Mestu, i osuđen na 10 meseci zatvora.

Posle raspada stare Jugoslavije, Slak je, kao član Okružnog komiteta KPS za Novo Mesto, organizovao odbore Osvobodilne fronte u okolnim selima. Avgusta 1941, prešao je u ilegalnost i pristupio organizovanju partizanskih grupa, da bi, septembra 1941, postao prvi komesar Dolomitke partizanske čete. Odmah zatim, u zimu 1941/42. godine, organizovao je i vodio prijemnu partizansku bazu na Trati pri Ajfovcu. Maja 1942. postavljen je za zamjenika političkog komesara bataljona u Zapadnodolenjskom odredu, a od juna, do Roške ofanzive, bio je politički komesar partizanskih radnica na Rogu. Posle Roške ofanzive, radio je kao terenski partijski radnik u Dolenjskoj.

26. februara 1943, sa nekoliko drugova upao je u italijansku zasedu kod mesta Straži, pored Novog Mesta. Pošto je ranjen, da ne bi pao neprijatelju u ruke, bombom je izvršio samoubistvo.

Jože Slak je bio jedan od najomiljenijih partizana u Dolenjskoj, zbog svoje požrtvovanosti, prisnosti i skromnosti. Njegova posebna politička zasluga, koja govori o njegovom političkom, propagandističkom i organizatorskom talentu, je u tome što je on u Suhoj krajini, gde je bio veliki uticaj klerikalaca, uspio da organizuje odbore OF i partizanske jedinice.

Proglašen je narodnim herojem 20. decembra 1951. godine. (F. Pr.)

SLAVEJ Ivana IVO JOKEJ

Rođen je 30. aprila 1916. u Jesenicama, Slovenija, u porodici napredno orijentisanog slovaškog službenika. Trgovачki pomoćnik.

U prvim danima okupacije živeo je u Struzevu kod Kranja, i brzo se uključio u NOP. Kod njega su se sastajali aktivisti OF, organizatori ustanka. Da bi izbegao hapšenje, povukao se, februara 1942, u ilegalnost, i u martu otišao u Stari trg kod Loža, gde je nastavio politički rad.

Priikom upada neprijatelja na slobodnu teritoriju Loške doline, 16. maja 1942, poveo je grupu članova Narodne zaštite u prvu, Rakovččku četu „Zidanskovog bataljona“ Notranjskog odreda, gde je postao operativni oficir čete, a 9. juna operativni oficir bataljona. Tada je primljen u KPJ. U junu je prvi put ranjen. U toku italijanske ofanzive, 27. avgusta 1942, postao je komandant, 1. bataljona Loškog odreda. Istakao se, 2. septembra, u akciji Loškog odreda, u razbijanju belogardističkih

jedinica u Loškoj dolini. Posle toga, učestvo-
vao je u borbama Loškog odreda i Primorsko-
goranskih partizana protiv neprijatelja u Gor-
skom Kotoru. U borbi od 12. septembra, kod
Babne police, teško je ranjen. Italijani su ga
našli ali, misleći da je mrtav, svukli su ga izuli i
pri tom mu išćupali ranjeni palac na nozi; on
nije davao znake života! Kad su Italijani otišli,
24 sata je tražio drugove. Iscrpljenog, našla ga
je partizanska patrola i poslala u bolnicu u
Drežnicu; tamo nije stigao, jer su na putu bili
napadnuti, pa je i teško ranjeni Ivo Slavec
učestvovao u borbi. Posle borbe, patrola ga je
prenela u partizanski logor u Benkovcu, kod
Mrzlih vodica, a 14 dana docnije u Razloge

okružnih aktivista OF u Šorlijevom mlinu na
Rupi, ali je okupator za nju saznao. Tada su
dva druga pala, a jedan je bio zarobljen; ostali
su se, na čelu s Ivom Slavcem, probili iz
obruča. Svojom odlučnošću i prbranošću,
slično je spasavao sebe i drugove kad su ih
Nemci opkolili na Štefanjoj gori, u Kokri, i u
Križu kod Tržiča.

Bio je član Pokrajinskog odbora OF za
Gorenjsku i kandidat za člana Oblasnog komi-
teta KPS za Gorenjsko.

Kad je, 21. juna 1944, sazvao sastanak
Gradskog odbora OF Kranj (na Pševu kod
Javornika), napali su ga domaći izdajnici preo-
bučeni u partizane, i ubili.

Narodnim herojem proglašen je 27. no-
vembra 1953. godine. (Iv. Kr.)

Jula 1941. godine postaje sekretar partij-
ske ćelije, a uskoro sekretar rejonskog komi-
teta i član MK za Beograd. Kao partijski
radnik, on se ilegalno kreće kroz Beograd i
Zemun. Od oktobra 1941. postaje i član Okruž-
nog komiteta KPJ za Beograd.

U januaru 1943. godine postavljen je za
sekretara OK KPJ za leskovački okrug. Na ovoj
dužnosti proveo je celu godinu. U februaru
1944. godine, po nalogu Partije, otišao je na
istu dužnost u vranjskom okrugu, a od aprila
do juna sekretar je OK KPJ pirotskog okruga.
U toku prve polovine 1944. godine, na ovim se
terenima množe partizanske jedinice koje vo-
de žestoke brobe s okupatorom. Video je

SMILEVSKI Uroša VIDOJE

Rođen je 14. avgusta 1915. godine u selu
Nikiforovo kod Gostivara, Makedonija, u pe-
čalbarskoj porodici.

Posle završetka prvog svetskog rata, otac
ga je doveo u Beograd, gde je radio. Tu je
završio osnovnu školu i Trgovačku akademiju.

Uticao naprednog radničkog i studentskog
pokreta oseća se i u Trgovačkoj akademiji.
Smilevski radi u kružnicama i čita revolucionar-
nu literaturu, koja utiče na njegovo političko
opredeljenje. Njegova aktivnost se nije ograni-
čavala samo na čitanje. On, takođe, rastura
letke i učestvuje u demonstracijama i sukobi-
ma s režimom, što ga uvodi u organizovani
revolucionarni pokret.

Godine 1935. zaposlio se u Hipotekarnoj
banci u Beogradu. Njegovo aktivnije angažo-
vanje datira od 1937. godine, kad je počeo da
dobija dodatke od partijske organizacije. Pri-
kupljao je dobrovoljne priloge, i kroz tu akciju
pridobijao simpatizere komunističkog pokreta.
Kreće se u društvu komunista koji rade na
Beogradskom univerzitetu. Krajem 1939. godi-
ne, učestvuje u akciji za formiranje sindikalne
podružnice u ustanovi u kojoj je zaposlen. U
to vreme on već radi i na partijskoj tehnici u
Beogradu. Sam je predložio da ona bude
smještna u njegovom domu, jer će tamo biti
bezbedna. Od decembra 1939. do avgusta
1940. godine otkucava je na matricama celu
„istoriju SKP(b)“, a prvih šest glava umnožio u
800 primeraka. U ovom periodu primljen je u
KPJ. U isto vreme umnožava druge propa-
gandne materijale i aktuelne proglase. Policija
je uspeła da otkrije njegov rad, ali on je na
vreme sklonio tehniku, a sam se prikrio. Posle
toga, sve do aprilskog rata rukovodio je tehni-
kom MK KPJ u Beogradu.

često dolazio u situacije iz kojih je uspevao da
se spase samo zahvaljujući hrabrosti i hladno-
krvnosti.

Jula 1944. upućen je na rad u Makedoniju.
On tada ima za sobom bogato revolucionarno
iskustvo. Postavljen je za sekretara IV obla-
snog komiteta Makedonije. Uskoro je koopti-
ran u CK KPM. Krajem oktobra 1944. bio je
sekretar Skopskog oblasnog komiteta KPM,
ali se zbog teškog oboljenja nalazi na lečenju
sve do aprila 1945. godine. Tada je, još
nedovoljno oporavljen, ostao u Beogradu i
radio kao instruktor u PK Srbije i u Predsed-
ništvu Vlade. Od marta do oktobra 1946. bio
je sekretar GK KPM u Skoplju, a od novembra
1946. organizacioni sekretar CK KPM. Od tada
zaузimao razne odgovorne partijske i državne
dužnosti u Makedoniji. Bio je predsednik
Naodnog sobranja, član IK CK KPM, član CK
SKJ, član Predsedništva CK SKJ, član Saveta
Federacije, i predsednik Predsedništva SRM,
(i na toj dužnosti je i umro) 9. septembra 1979.
godine.

Notislac je Partizanske spomenice 1941. i
druhim visokih odlikovanja.

Narodnim herojem proglašen je 7. jula
1953. godine. (K. So.)

god Gerova. Odatle je poslat u partizansku
bolnicu pod Snežnik, gde je i operisan. Kad se
donekle oporavio, on se, 8. decembra, krijući
se, vratio u Struževo, i tamo se kod kuće lečio
pet meseci. Za to vreme je formirao više
omladinskih i OF organizacija, i ljude mibili-
sao za borbu. Maskiran i s krivotvorenim
dokumentima, odlazio je u Kranj i razvio
terensku organizaciju otpora. Nemci su ga,
prilikom jedne takve posete Kranju, uhapsili,
ali se izvukao zahvaljujući lažnim dokumen-
tima.

Kad se oporavio, otišao je u partizansku
jedinicu pod Storžič. Po zadatku vratio se na
politički rad na terenu kao sekretar Rejonskog
komiteta KPS u Kranju, organizovao OF i
mnoge omladince pridobio za odlazak u parti-
zane.

Posle reorganizacije rejonskih komiteta,
postao je sekretar Okružnog komiteta KPS
Kranj i sekretar Okružnog odbora OF Kranj, i
za njegovo sedište izabrao mesto u neposred-
noj blizini Kranja.

Uprkos dobro organizovanom nadzoru
okupatora, narodnooslobodilačke organizaci-
je su u Kranju izvršile mnoge sabotaže. Dvade-
set prvog marta 1944. sazvao je konferenciju

SOFIJANIĆ Đurđa RATKO

Rođen je 4. marta 1915. godine u selu Dubravi, Prilike kod Ivanjica, Srbija.

Potiče iz siromašne zemljoradničke porodice. Posle završetka osnovne škole, naučio je krojački zanat 1933. godine. Kao pomoćnik krojačkog radnika, radio je u Čačku i Ivanjici. U vreme učenja krojačkog zanata, prvo kao šegrt a zatim kao kalfa, došao je od prvih saznanja o radničkom pokretu, za koji se opredelio i prišao mu. Vrlo aktivno je radio i u organizacijama URS u Čačku i Ivanjici. Učestvovao je aktivno u štrajkovima i drugim akcijama koje je radnička klasa preko sindikata i Partije tada sprovodila, boreći se za svoje politička i ekonomska prava i slobode. Godine 1939. bio je uhapšen zbog učestvovanja u radničkim demonstracijama.

Okupacija naše zemlje od fašističke Nemačke 1941. godine zatekla ga je u rodnom mestu. Od prvih dana poziva KPJ na oružani ustanak aktivno radi na njegovom dizanju. Početkom jula 1941. godine među prvima stupa u Moravičku četu Užičkog NOP odreda. Za člana KPJ primljen je 1. septembra 1941. godine. Septembra 1941. postavljen je za komandira čete u Užičkom NOPO. Sa svojim četom uništava žandarmerijske stanice i opštine, preseca komunikacije i žičane veze, učestvuje u oslobađanju: Arilja, Bajine Bašte, Višegrada, Ivanjice, Čajetine, Požege, Užica i Kosjerića. Tuče se s Italijanima kod Vardišta, s ustašama kod Višegrada, i s četnicima na prilazima Užicu. Kod Čajetine i na Zlatiboru štiti povlačenje Vrhovnog štaba. Bolnice i zbeга. Posle i neprijateljske ofanzive, povlači se u Sandžak, i učestvuje u oslobađanju Nove Varoši i Sjenice. Početkom 1942. godine postavljen je za komandanta bataljona Užičkog NOPO. Kao hrabar borac i dobar komandir čete i bataljona, 1. marta 1942. godine, pri formiranju 2. proleterske brigade u Čajnici, postavljen je za njenog prvog komandanta. Pod njegovom komandom i neposrednom komandom Vrhovnog štaba, brigada marta 1942. godine oslobađa u istočnoj Bosni: Borike, Vlasenicu, Bratunac, Srebrenicu i blokira ustaše u Rogatici i Han-Pijesku, odbija neprijateljske napade u Ill ofanzivi, a zatim vrši pohod na Bosansku Krajinu. Naročito se istakao u zauzimanju Pazarića i Tarčina, i borbama s ustašama u selu Šebešić, Oborak, Donji Vakuf, Prusce, Urija i Bugojno, na Kupresu i Mrkonjić-Gradu, na Manjači, u oslobađanju Jajca i na Bosanskom Grahovu. U sve te uspehe i pređeni put brigade uneto je i znanje, umešnost komandovanja, hrabrost i veština iskusnog i sigurnog komandanta Sofijanića.

Januara 1943. godine, u Ill neprijateljskoj ofanzivi, postavljen je na dužnost obaveštava

og oficira 2. proleterske divizije, ali je već februara iste godine prebačen za zamjenika komandanta 2. proleterske dalmatinske brigade. Na ovim dužnostima je, takođe, pokazao primernu hrabrost i inicijativu.

Avgusta 1944. godine postavljen je za komandanta 24. srpske divizije. Pod njegovom komandom, divizija se naročito istakla u borbama za oslobađanje Lebana, Vlačićinog Hana i Surdulice, u razbijanju 7. SS divizije između Niša i Prokuplja. Izvesno vreme bio je i na dužnosti komandanta 22. srpske divizije. Krajem 1944. godine, upućen je na školovanje u SSSR, gde je 1945. završio Višu vojnu akademiju „Vorošilov“.

Po prvih ustaničkih borbi, pa do kraja rata, bez obzira na dužnosti na kojima se nalazio, bio je hrabar borac i sposoban komandant. Naročito se istakao u borbama u vreme pohoda proleterskih brigada u Bosansku Krajinu, u oslobađanju Jajca 25. septembra 1942. godine, u borbama u V neprijateljskoj ofanzivi na Gornjim i Donjim Barama, kada je 2. proleterska dalmatinska brigada izvršila jedan od svojih najsajajnijih ratnih podviga.

Šestog juna 1943. godine, Vrhovni štab je odlučio da se izvrši proboj preko Sutjeske, kroz jaka nemačka utvrđenja. Naše jedinice su tada morale da zakopavaju u zemlju topove, bacače, teške mitraljeze i svoje arhive, da bi se lakše probijale strmim stazama. Druga proleterska dalmatinska brigada je dobila zadatak da podožaj na Barama zaposedne pre Nemaca i da brani prilaze Suhoj. Počeo je žestoki dvoboj, a Nemci su „štukama“ tukli kanjom Sutjeske.

Ratko Sofijanić i narodni heroj Ljubo Vučković sa svojim borcima izašli su na Donje i Gornje Bare u pravi čas. Razvila se krvava bitka. Nemačka artiljerija je tukla plato Barama jakim barážnom vatrom. Oko katuna na Donjim Barama, gde se nalazio štab brigade,

padalo je po 30 granata u minutu. Nemci su dobili pojačanje i uspešli su da ovladaju Gornjim Barama. Proleteri su izvršili protivnapad i povratili Gornje bare, ali su ih Nemci ponovo zbacili. Borba se vodila prsa u prsa. Nemci su konopcima spustili pojačanje niz litice, ali proleteri su jurili, borili se divovski, ponavičajući podvige za Jablanice i Drine.

Druga proleterska brigada je tada imala velike gubitke. Samo iz 2. bataljona bilo je izbačeno iz stroja 128 boraca. Štab brigade dobio je tada od bataljona sledeću poruku: „Nemci nadiru sve jačim snagama i sve upornije. Izgubili smo dve trećine ljudstva, ali računajući na nas kao da smo u punom sastavu“. To je bila poruka boraca koji nisu znali za strah niti su mislili na odstupanje, poruka heroja koji su s mnogo krvi platili jednu od svojih najsajajnijih pobeda.

Za hrabro držanje na bojnim poljima Jugoslavije, Sofijanić je nekoliko puta pohvaljivan od više štabova. Posle rata, ostao je u JNA i bio na dužnosti komandanta korpusa, komandanta Armije i komandanta graničnih jedinica. Završio je Višu vojnu akademiju JNA 1953. godine.

Umro na službenom putu u Ohridu, kao komandant graničnih jedinica.

Na II zasedanju AVNOJ-a, novembra 1943. godine, izabran je za njegovog člana. Bio je poslanik Savezne skupštine i I saziva.

Narodnim herojem proglašen je 20. decembra 1951. godine. (M. And.)

SOGIĆ David SAVA

Rođen je 24. aprila 1915. u Mančelosu, Sremska Mitrovica, Vojvodina. Osnovnu školu završio je u rodnom mestu, i ostao u selu baveći se zemljoradnjom do okupacije.

Radničkom pokretu i Komunističkoj partiji Jugoslavije prišao je posle odsluženja vojnog roka, pred sam rat. Posredstvom narodnog heroja Boška Palkovljevića Pinkija, upoznao je program i ciljeve za koje se bori Komunistička partija Jugoslavije, prihvatio ih i, kao simpatizer, borio se za njihovo ostvarenje.

Na organizaciji i razvijanju ustanka protiv okupatora počeo je da radi od prvih dana okupacije, zajedno s Pinkijem, po njegovim uputstvima. Agitovao je i prikupljao oružje, obučavao omladinu u rukovanju njime, raznosio propagandni materijal, letke i vesti, prikupljao materijalna sredstva.

Osmog marta 1942. godine stupio je u Fruškogorski odred. U prvim borbama pokazao se kao hrabar, požrtvovao, odvažan. Naročito se istakao u uništenju neprijateljskih garnizona u mestima na podnožju Fruške

Gore: selima Banoštaru, Čereviću, Suseku i Mandelosu. U znak priznanja za pokazanu hrabrost u tim borbama, dobio je jedini puškomitraljevi koji je Odred tada imao i koji je u tim borbama zaplenjen. S tim puškomitraljezom Sogić je činio još veća junaštva. S njim je tukao neprijatelja kada je, s nekoliko stotina vojnika i tri tenka, napadao na Odred iz pravca Grgurevci, i naneo mu teške gubitke. Uskoro posle stupanja u Odred, 10. aprila 1942. primljen je u Komunističku partiju Jugoslavije.

U svakoj borbi s neprijateljem Sogić se isticao hrabrošću, noseći neprijatelju velike gubitke. Naročito se istakao u borbi na mestu

Crveni Čot, na Fruškoj Gori. U kritičnoj situaciji u kojoj se Odred nalazio, Sogić se, kao smeo, snalažljiv borac, postavlja ispred isturenih položaja. Tu sačekuje, neotkriven, da mu se neprijatelj približi i onda iznenadnom vatrom iz svog puškomitraljeza obasipa neprijateljsku kolonu od čela do začelja, i za nekoliko trenutaka uspeva da ubije oko 40 neprijateljskih vojnika. Veliki gubici koje je neprijateljska kolona pretrpela u tren uneli su paniku u njene redove — pobegla je ostavljajući mrtve i ranjene. Posle ove borbe, postavljen je za komandira čete, a tri meseca kasnije za komandanta bataljona u Fruškogorskom odredu.

Maja 1943. Sogić je postavljen za komandanta reorganizovanog Sremskog odreda. Ovaj Odred je dejstvovao u istočnom delu Srema, na komunikaciji Beograd—Vinkovci, napadao Irg, Kupinovo, Boljevce i neprijateljsko uporište Babsku Novak.

Iste godine Sogić je prešao u istočnu Bosnu. Kada je u Bosni formirana 16. vojvodanska divizija, januara 1944. godine, Sogić je u njoj postavljen za komandanta 2. vojvodanske brigade. Pod njegovom komandom, ova brigada učestvuje u napadu na Tuzlu, čisti Trebavu od četnika, vodi teške borbe s 13. SS

nemačkom divizijom, 18. marta 1944, kod sela Koraja i Zabrda, gde su esevovci izgubili 120 vojnika. Za ovaj podvig brigada je dobila pohvalu Vrhovnog komandanta. Brigada će, pod Sogićevom komandom, odneti još mnoge pobeđe nad neprijateljem, sve do 24. oktobra 1944, kada je kao komandant ove brigade, ranjen na Sremskom frontu, u selu Petrovci.

Aprila 1945. Sogić je postavljen za pomoćnika komandanta vojne oblasti za Vojvodinu. Posle rata bio je načelnik vojnog okruga Beograd, pomoćnik komandanta pozadine Korpusa, a vršio je i druge visoke vojne dužnosti. Završio je Višu vojnu akademiju JNA 1952. i Operativku 1962. Umro je kao general-major u penziji 2. avgusta 1981. godine.

Narodnim herojem je proglašen 12. oktobra 1953. godine. (M. And.)

SOLDATIĆ *Pere* DANILO

Rođen je 1911. godine u Ljutom Dolu kod Stolca, Bosna i Hercegovina. Do rata, prije odsluženja vojske, bavio se zemljoradnjom. Pošto nije mogao živjeti od poslova na zemlji, počeo se baviti seoskim zanatima, kolarskim i kovačkim. Pokušao je da svoju materijalnu egzistenciju obezbijedi služenjem u žandarmeriji, ali za kratko vrijeme. Poslije godine, otpušten je iz te službe.

Poslije kapitulacije Kraljevine Jugoslavije, 1941. godine, vratio se iz vojske u rodni kraj. Poslije prvih ustaških pokolja nad srpskim stanovništvom Dabarskog Polja, juna 1941. godine, sklonio se zajedno s narodom u tajnišnji zbjeg. Tu je pozivao seljake na oružanu borbu protiv okupatora i ustaša. Upućivao ih je u vojničke vještine, koristeći svoje iskustvo i znanje.

Kada su se u stolačkom srezu počeli organizovati prvi partizanski odredi, Danilo se odmah opredijelio za NOP. Na sastanku u Ljutom Dolu, novembra 1941. godine, ustanici su ga izabrali za komandira čete Stolačkog partizanskog bataljona. Vazio je za najboljeg mitraljezaca u bataljonu. U decembru 1941. godine primljen je u KPJ.

Uživao je veliki ugled u narodu, kao borac koji je dosljedno radio na ostvarenju programa NOP-a. Suprotstavljao se četnicima koji su pokušavali da unesu razdor u ustaničke redove.

Maja 1942. godine, italijanske snage su preduzele napad na područje Prebilovaca kod Čapljine, gdje su Prebilovačka četa i dijelovi Stolačkog partizanskog bataljona držali položaje. Danilo je imao zadatak da sa svojom četom osigura pravac od Nerete do Čapljine. Nedaleko od ušća Bregave u Neretu, u selu

Prebilovcima, ukopao se sa svojim borcima u tvrdi krš i pustio neprijatelja da pride na blisko odstojanje, a onda ga zasuo vatrom. Osam sati izdržao je Danilo sa svojih sedamdesetak boraca, odbijajući juriše neprijatelja, koji ih je zasipao topovskom i minobacačkom vatrom. U teškoj situaciji, izveo je vješt manevar: desetinu boraca uputio je s puškomitraljezom neprijatelju za leđa. Kada je desetina zasula most na Bregavi, u neprijateljskim redovima nastala je panika. Tada je Danilo Soldatić poveo četu iz šančeva u jurš i natjerao neprijatelja u Bregavu. U nabujaloj rijeci, od oko 300 italijanskih vojnika samo je oko 70

uspjelo da se iz nje spasi. U posljednjem trenutku borbe, Danilo je smrtno pogođen, 17. maja 1942. godine. O njegovom podvigu govorio je i Moskovski radio, navodeći njegovo herojstvo kao primjer junaštva jugoslovenskih partizana.

Narodnim herojem proglašen je avgusta 1942. godine. (N. Baj.)

SOTIROVIĆ *Belina* MIRKO SOTIR

Rođen je 1916. godine u Crnoj Travi, Srbija. Poreklom je iz siromašne seljačke porodice. Osnovnu i Građevinsko-zanatsku školu završio je u veoma teškim uslovima. Naučio je zanat i, posle položenog ispita postao je ugledan majstor. Radio je kao građevinski poslovođa, i to mu je omogućilo da upozna težak položaj građevinskih radnika. Učestvovao je u štrajkovima radnika u Nišu i Beogradu. Bio je simpatizer KPJ, pa ga je policija zbog toga progonila.

U rodnom kraju bio je poznat po tome što je osnovao jednu od prvih čitaonica u kojoj se

okupljala napredna omladina. Čitaonica je uoči rata imala značajnu ulogu. Bio je organizator raznih kulturno-prosvetnih priredaba.

Posle aprilskog rata, vratio se u selo i učestvovao u pripremanju ustanka. Bio je u sastavu ilegalne partizanske desetine. U 2. južnomoravskom NOP odrediu bio je vodnik, a potom komandir 2. čete.

Počev od formiranja i prvog vatrenog krštenja, pa do prerastanja u iskusnu vojnu jedinicu, stvaranje i razvoj 2. južnomoravskog NOP odreda vezani su za ime komandira Mirka. U svim borbama i akcijama odreda Mirko je bio uvek prvi, među najboljim.

ostala je na terenu Pčinje.

Do kraja juna 1943. godine Mirkova četa je izvršila napad na Surdulicu. Nekoliko dana kasnije, uspešno je izvršen napad na opštinu Radovnicu i Korbevac.

Početkom jula 1943. godine, Mirkova četa odlučila je da napadne policijsku posadu u Dugoj Luci, kod Vranjske Banje. Napad na 65 članova posade fašističke bugarske policije izvršen je 1. jula 1943. godine. Borba s bugarskom policijom, koja se branila iz utvrđene zgrade, bila je veoma žestoka i trajala je četiri časa. Posle te borbe, borci herojske čete Mirka Sotirovića Sotira uspeši su da zapale zgradu iz koje je neprijatelj pružao otpor. Zgrada je potpuno izgorela, a s njom i 40 bugarskih policajaca i celokupna oprema i naoružanje. Uspeh partizanske čete bio je veliki. No, u ovoj borbi četa je imala gubitak. Zauvek je iz svojih redova izgubila hrabrog komandira Mirka Sotirovića. O njemu su ispevane pesme, koje su borci pevali u pokretu i na odmoru.

Narodnim herojem proglašen je 27. novembra 1953. godine. (H. Ra.)

SOVILJ Petra NIKOLA NINA

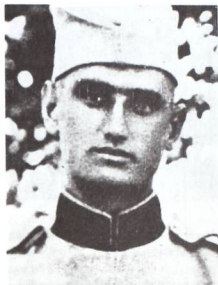
Rođen je 23. oktobra 1919. u selu Gubavčevo Polje, Gračac, Hrvatska. Do odlaska na odsluženje kadrovskog roka u Jugoslovenskoj vojsci, živeo je u selu i bavio se zemljoradnjom. Aprilski rat zatekao ga je u vojsci, na jugoslovensko-italijanskoj granici, odakle se, posle kapitulacije vojske, vratio u rodno selo. U ustanku 1941. stupio je u seosku ustaničku četu, i do kraja 1941. učestvovao u svim borbama koje su ustaničke snage vodile s ustašama na području Gračaca.

Kad je, krajem 1941. i početkom 1942. od boraca s područja gračackog kotara bio formiran partizanski bataljon „Gavrilo Princip“, nazvan nešto kasnije bataljon „Bičo Kesici“, Nina je stupio u njegovu 2. četu. Iako je u toj četi, aprila 1942. bio izvršen četnički puč, ostao je na liniji NOB, priključio se 1. četi u kojoj nije bilo četnika, a zatim se odlučno angažovao na rasčišćavanju situacije u bataljonu i razoružanju četnika u gračackom kotaru.

U toku leta 1942. godine, u borbama koje su s 3. ličkom NOP odred, u koje se nalazio i bataljon „Bičo Kesici“, i Severnodalmatinski odred vodili na području Dalmacije i Gračaca u vreme italijansko-četničke ofanzive, Nikola je služio za primer borbenosti, smelosti i drugarstva. U napadu na Udbinu, u drugoj polovini avgusta 1942. godine, kada je bata-

ljon „Bičo Kesici“ sadejstvovao 2. ličkoj brigadi, Nina je, kao komandir voda, uspeo da smelim jurišom upadne u prve rovove, ali je tada vod pretrpeo velike gubitke, pa se morao povući.

Posle što je u septembru 1942. bataljon „Bičo Kesici“ ušao u sastav 9. brigade Hrvatske (3. lička), Nina je brzo postao popularan i poznat u brigadi zbog svoje hrabrosti, naročito posle prvih borbi u sastavu brigade, prilikom razbijanja četnika u Raduču, i ustaša u Ribniku. Posebno se istakao kad je brigada, oktobra 1942. razbila četnički puk „Vožd Karadorde“ kod Gračaca. Nina je sa svojim vodom smelo

upao u kuću gde je bio četnički štab i brzo ga uništio. „Vojvoda Like i Korduna“ pokušao je da se spase bekstvom, ali ga je stigao rafal puškomitraljeza, a četnici koji su dali otpor uništeni su borbom prsa u prsa.

Novembra 1942. Nina je postavljen za komandira 2. čete u bataljonu „Bičo Kesici“. Pod njegovom komandom četa je postigla značajan uspeh u četiri neprijateljske ofanzive, u protivnapadu na ustaše kod Komića i u borbama za Trovrah, a naročito na Zuleševici, kod Gornjeg Lapca, gde su ličke snage, u borbama 19—22. februara 1943. uništile glavninu italijansku diviziju „Sasari“. Značajan prilog toj pobeđi dala je četa kojom je komandovao Nina, i on lično, ovog puta kao nišandžija na mitraljezu.

Posle uspešnih borbi u Gackoj dolini, Nina je izvesno vreme bio na dužnosti u bataljonu „Mirko Štulić“. Predvođeci, kao i obično u jurišu, jednu četu u napadu na ustaše, u Brušanima 28. aprila 1943. bio je teško ranjen. S nedovoljno zaleženom ranom, pošto je završio kratki vojnički kurs u Lučkom Lešću, postavljen je te godine za zamenika komandanta bataljona „Velebit“, i na toj dužnosti ostao do pogibije.

U akciji na Mominom Kamenu, gde je nemačko-bugarska posada razoružana i uništena, i gde je dignut u vazduh veliki železnički most na Južnoj Moravi, najbolji je bio vodnik Mirko. Rušenje velikog železničkog mosta kod Priboja, zbog čega je za deset dana bio prekinut saobraćaj na velikoj železničkoj arteriji Niš—Skoplje, delo je komandira Mirka i njegove čete, koja je ovaj podvig izvela posle dvodnevno marša po najvećoj zimi. U KPJ primljen je 1942. godine.

Za vreme dok borba traje, Mirko je stalno u pokretu. Obilazi položaj, izdaje naređenja i sâm dejtjuje. Uvek je vedar i raspoložen. Na njemu se ne oseća umor. Na borce prenosi novu snagu i polet.

Pokušaj prodiranja na jug (teritorija Pčinje), zadržavanje na tom terenu, uništavanje četničkog pokreta i povezivanje s Makedonskim oslobodilačkim pokretom vršeni su s uspehom, mada s manjim snagama. Zbog toga je odlučeno da se na teren Pčinje krene s većim snagama. Pokret je izvršen preko Černik, Besne Kobile i Petrove Gore. Posle kratkog zadržavanja na terenu Pčinje, u novoi situaciji, štab Odreda je izvršio podelu terena. Druga četa, pod komandom Mirka Sotirovića,

Kao zamenik komandanta bataljona, Nina se u vreme borbe najčešće nalazio u onoj četiji je borbeni zadatak bio najteži, da bi pomogao komandantu čete, pa i voda, da ohrabri borce i da ih povede u juriš, ili da pokaže kako izdržati u odbrani. Svojim hrabrim držanjem ulivao je saborcima poverenje i sigurnost. Takav je bio ne samo u borbama u Lici, već i u Bosni, oko Travnik i Busovače, u napadu na aerodrom kod Banja Luke (1. januara 1944), zatim u borbama kod Mende, Pecke, Livna i Šujice. Posebno se istakao u Drvaru, 25. maja 1944, kada je s bataljonom, gotovo trčeći iz Trubara, stigao u Drvar i napao nemačke padobrance. Bio je ranjen, ali nije napustio bataljon.

Poginuo je neposredno posle prelaska 3. ličke brigade preko reke Prače, na maršu za Srbiju. Pošto je brigada, kod sela Gornje Bare i Orahovica, bila napadnuta od delova nemačke 7. SS-divizije, Nina je, da bi obezbedio pokret brigade, s jednom četom prešao u protivnapad, severno od Orahovice. Smrtno pogođen u ovom jurišu, izdahnuo je 9. avgusta 1944. godine.

Narodnim herojem proglašen je 13. marta 1945. godine. (T. Ra.)

SPASIĆ Save MILAN

Rođen je 8. novembra 1909. godine u Beogradu, Srbija. Aktivni oficir bivše jugoslovenske ratne mornarice. Potiče iz siromašne porodice, poreklom iz Sjenice. Odrastao je i školovao se u Beogradu. Gimnaziju je završio 1929. godine s odličnim uspehom. Iste godine u jesen, na osnovu rezultata postignutih na prijemnom ispitu, primljen je, kao prvi u rangu, u VII klasu Pomorske vojne akademije u Dubrovniku. To mesto zadržao je za sve tri godine školovanja i tokom celog kasnijeg službovanja. I kurs za torpedo-minersku specijalizaciju završio je s odličnim uspehom. Za sve drugove u klasi i oficire koji su ga bolje poznavali, bio je uzor. Njegov predlog da se klasa stara o svakom pojedincu, a svaki od njih o ugledu klase, bila je svesrdno prihvaćena i ostvarena. On je bio i jedan od onih koji se iskreno zanimao za lične i porodične probleme mornara i svojih potčinjenih, uvek nastojeći da im pomogne.

Ugled i uspehi koji su pratili Spasićev životni put bili su rezultat skladnog spoja njegove prirodne obojenosti, zdrave ambicije, karakternih vrлина i prilježnosti u radu. Sa strahom je saznavao ono što je sačinjavalo teorijsku i praktičnu stranu njegovog poziva, i ubrzo stekao reputaciju oficira izvanrednih sposobnosti. Rado je svoje znanje prenosio na

mlade, a za pomoć su mu se obraćali i stariji oficiri. Prilikom putovanja školskog broda „Jadrana“ u Severnu Ameriku, 1937. godine, poverena mu je navigacija. Posle više od 20 dana jedrenja po pučini, „Jadrana“ je, u tačno određeno vreme i na predviđenoj udaljenosti, prošao kraj Bermudskih ostrva. To je bio pravi podvig, imajući u vidu način plovidbe i skromnu navigacijsku opremu broda.

posada, zatim mladi oficiri, a oko 14 časova uz brod je pristao motorni čamac da bi preuzeo komandanta, prvog oficira, Spasića, Mašeru i jednog artiljerijskog narednika. Međutim, prema dogovoru, Spasić i Mašera odbili su da uđu u čamac i saopštili komandantu da će pripaliti štapine koji su vodili do municionih komora. Stavljten pred svršen čin, komandant se s ostalima brzo udaljio. Nekoliko minuta kasnije eksplodirala je prva, a potom i druga municiona komora, a brod je, raznet u komade, nestao s površine zajedno s oficirima koji su ga digli u vazduh.

Sutradan su ribari u Tivatskom zalivu otkrili leš u mornaričkoj uniformi, za koji je ustanovljeno da je Spasićev. Sahranjen je 19. aprila, na vojničkom groblju u Savini kraj Herceg-Novog, uz učešće građana, mornara i drugova. Impresionirani tolikim junaštvom i patriotizmom, Italijani su uputili na sahranu vod vojnika, koji mu je odao vojne počasti.

Narodnim herojem proglašen je 1973. godine. (J. V.)

SPASOJEVIĆ Jevrema LUKA

Rođen je 21. novembra 1916. godine u selu Babejčicu, Ljig, Srbija, u zemljoradničkoj porodici. Osnovnu školu uči u Ljigu, nižu gimnaziju u Gornjem Milanovcu, a učiteljsku školu završava 1937. godine u Jagodini. U školi za rezervne oficire u Sarajevu učestvuje u njihovom rodu od 1937—1938. godine. Kao učitelj, radi u Kožincu, kod Prokuplja, 1938/39. godinje. Zatim, po molbi, dobija selo Gornju Toplicu, kod Mionice, u Srbiji, gde ostaje od prvih dana 1940. godine sve do odlaska u partizanski odred, jula 1941. godine. U Ljigu je 1940. postao član SKOJ-a a 1941. kandidat KPJ. Posle bitke u Ljigu, primljen je za člana KPJ.

Kao rezervni oficir, zarobljen je aprila 1941. u Čačku, ali je uspeo da pobege iz logora i prebaci se u Kolubaru. U toku priprema za ustanak, po zadatku Rejonske partijske vojne komisije za Ljig i okolinu, izvodi obuku omladine u rukovanju oružjem, u šumi kod potoka Godovac, u selu Babejčicu. Tu, u svom selu, neumorno radi na pripremama za ustanak, sve do formiranja Kolubarske čete Valjevskog partizanskog odreda u julu, kada se našao među njenim prvim borcima. I zbog svoje poznate hrabrosti i pouzdanosti staje na čelo njenog voda.

Bilo je to 10. septembra 1941. godine. Toga dana u Ljigu se nalazio Kolubarski bataljon Valjevskog partizanskog odreda. Iz pravca Mionice nailazila je kolona od 20 kamiona i oko 300 Nemaca. A obezbeđenja na tom prilazu Ljigu nije bilo. Svi hroničari ove

teške i neravne borbe, koja je trajala ceo dan, između devedesetak boraca bataljona i trostruko brojnijeg neprijatelja, s neuporedivo nadmoćnijim naoružanjem i ostalom ratnom opremom, slažu se u tome da je Luka Spasojević među prvima izleteo iz zgrade u kojoj su se nalazili i s jednim vodom za Čota, iznad samog Ljiga, zasuo nemačke kamione i vojnike bombama i dočekao iznenada takvom

puščanom i mitraljeskom vatrom da je zaustavio njihov ulazak u Ljig. Ovaj hrabri podvig Luke Spasojevića i njegovih boraca, kojima se pridružio i neustrašivi Radivoje Jovanović, bio je presudan za konačan ishod ove čuvene bitke u istoriji boraca Valjevskog partizanskog odreda. I u jurišima Luka se nalazio, hrabreći borce, svuda tamo gde je bilo najopasnije. Prebacivao se s jedne strane Ljiga na drugu, sve do onog trenutka kada je morao da napusti jedinicu, jer ga je teško ranio neprijateljski projektil.

Ubrzo, čim se malo oporavio od ranjavanja, u borbi 10. septembra, postavljen je za komandanta mesta u Ljigu. Tu je ostao sve do 7. novembra 1941, kada su se partizani, zbog izdaje četnika Draže Mihailovića, morali povući. Najpre je u Belanovici, gde rukovodi četom Kolubarskog odreda. U toku I neprijateljske ofanzive i njegova jedinica se s ostalim partizanskim snagama kreće prema Rudniku, put Užica i Zlatibora.

Po odluci Vrhovnog štaba, delovi Valjevskog, Kolubarskog, Kosmajskog i 2. šumadijskog odreda vraćaju se u valjevski kraj. S njima je i Luka Spasojević. S jedinicom, pred stalnim poterama, stiže do Drine, pa preko Šargana dolazi pod Maljen. Od preostalih boraca je u Maljenskim kolibama, sredinom februara 1942. godine formiran i Suvoborski partizanski odred, u kome je Luka Spasojević najpre komandir 2, a nešto kasnije politički

komesar 6. čete. Posle duge i teške borbe, koju opkoljeni odred vodi šest dana u Mravinjacima, i pred kraj marta 1942. trpi velike gubitke, Luka, u ime rukovodstva odreda, saopštava borcima da se prebacuju i operišu u manjim grupama od nekoliko boraca. Sam se prebacuje u okolinu Ljiga. Tu nastavlja političku aktivnost i sastaje se s nekim članovima OK KPJ za Valjevo. Radi i na mobilisanju novih boraca za narodnooslobodilački pokret.

Kasnije, Spasojević prelazi u 1. šumadijski partizanski odred „Milan Blagojević“, koji u izuzetno teškim uslovima četničke strahovlade i danonoćnih potera uspešno izvodi niz akcija u Šumadiji, Kačeru, Valjevskoj i Beogradskoj Kolubari, sve do Trbušnice, Brajkovca, Darosave, u Jasenicima do Jermanovaca, a dopire čak i do Vinče. U tesnom sadejstvu s Valjevskim, Posavskim i Kosmajskim odredom, 1. šumadijski odred, čiji komandant ubrzo postaje Luka Spasojević, učestvuje: u uništavanju železničkih stanica u Banji, Umčarima, Maloj Ivanči; u razaranju i dizanju u vazduh, na nekoliko mesta, pruge uzanog koloseka Beograd—Užice; u napadima na rudnike u Misači i Rudovcima. U tim teškim akcijama, u najpresudnijim trenucima, Luka je pokazivao izvrsnu hrabrost i dovitljivost, i ulivao borcima veru u sebe i pobedu. To je doprinelo da se 1. šumadijski odred, u tako složenim i delikatnim uslovima, ne samo održi, već da raste i postigne znatne rezultate, o kojima je bilo reči ne samo u izveštajima Vrhovnog štaba, već i u zvaničnim dokumentima okupatora. U jednoj od brojnih akcija i sukoba s četnicima, u selu Brajkovcu, kod Lazarevca, 7. juna 1943. godine, Luka je teško ranjen. Sutradan, 8. juna, umro je u selu Trbušnici, gde je bio prenet na lečenje.

Narodnim herojem proglašen je 8. oktobra 1953. godine. (R.Vu.)

SREBRNIĆ *Jožeta* JOŽE

Rođen je 28. februara 1884. godine u Solkanu, Nova Gorica, Slovenija. Roditelji su mu bili siromašni zemljoradnici. Posle osnovne škole u Solkanu, i završenog osmog razreda gimnazije u Gorici, Srebrnić je nameravao da studira pravo, ali je morao, posle iseljenja brata u Argentinu i smrti oca, da radi na imanju kako bi izdržavao sebe, majku i neudatu sestru.

U Gorici je 1907. postao član Jugoslovenske socijaldemokratske partije, koja je bila u sklopu austrougarske socijaldemokratske partije. U tom svojstvu je, 1913, na Okružnoj konferenciji referisao o seljačkom pitanju.

Mobilisan 1914. u austrougarsku armiju,

odmah posle dolaska na ruski front, prebegao je Rusima. Prilikom izbijanja revolucije, borio se u redovima Crvene armije. Kao jedan od istaknutih socijal-demokrata, uzeo je učešća u pokretu bivših ratnih zarobljenika u Rusiji. Učesnik je Sveruskog kongresa ratnih zarobljenika, aprila 1918, kada je izabran u Centralni izvršni odbor „Revolucionarne internacionalne socijalističke organizacije inostranih

radnika i seljaka“. U maju iste godine organizovana je federacija inostranih komunističkih grupa pri CK Ruske komunističke partije (boljševika), u kojoj je bila učlanjena i jugoslovenska sekcija. Srebrnić je bio jedan od potpisnika i tvoraca statuta ove Sekcije.

Marta 1919. Srebrnić se vraća kući i odmah se priključuje leviци socijalističke partije Italije. Kad je, 1921, osnovana KP Italije, uzeo je učešća na osnivačkom kongresu u Livornu, 1921. Kao član Pokrajinskog komiteta KP Italije za Julijsku Krajinu, izabran je 1924. u italijanski parlament. Od 1919. do 1926. saradivao je u naprednim, posebno komunističkim, časopisima i listovima, objavljujući teorijske tekstove i uspomene iz Oktobarske revolucije. Kad su fašisti parlament raspustili, Srebrnić je uhapšen. Od 1926. do 1943. proveo je 15 godina u zatvorima i logorima u Ponci, Ventotenu, Napulju i Reniči.

Kad je, 1940, pušten iz internacije, prebegao je u Jugoslaviju, da tu živi i radi na rukopisu „O istoriji naseljavanja Slovenaca“. U Ljubljani je dobio, preko partijske veze, ilegalan stan, ali su ga izdali njegovi nekadašnji prijatelji, koji nisu želeli da bivši socijalist dobije sklonište u Jugoslaviji kao komunist. Uskoro je uhapšen i predat italijanskim vlastima. Vraćen je na ostrvo Ventotene, a rukopis je izgubljen ili uništen.

Posle pada fašizma, većina političkih osuđenika puštena je iz italijanskih zatvora i

logora. Ali, ovo se nije odnosilo na Jugoslovene. Iako italijanski građanin, Srebrnič je prebačen u logor Reniči, u kome sa bili uglavnom Slovenci. Uoči kapitulacije Italije, Partija je uspjela da ga izbavi iz logora. Vratio se kući iscrpljen, umoran i bolestan. Baš tada su se oko Gorice vodile borbe koje su predstavljale ugod u snažnu nemačku ofanzivu. Krajem oktobra 1943, kad su drugovi saznali za Srebrniča, pozvali su ga da stupi u partizane, što je on i učinio, iako je tada već imao 60 godina.

Postao je član Pokrajinskog komiteta KP Slovenije za Slovensko Primorje i Istru, i član Pokrajinskog odobra OF za Primorje i Istru. Iako mnogo godina odsutan iz domovine, vrlo brzo je shvatio političku i vojnu situaciju. Cele noći je čitao i vodio razgovore s mnogim ljudima, popunjavajući svoje znanje iskustvima svojih drugova. Uskoro je počeo da saraduje u partizanskoj štampi, pišući naročito o seljačkom pitanju. Februara 1944. otišao je u Črnomelj, na prvo zasjedanje slovenskog narodnoosvobodilnog sveta. Mogao je da ostane tamo, u slobodnoj Beloj krajini, ali se dobrovoljno vratio natrag, znajući da je potrebni u primorskim krajevima.

U proleće učestvuje u mnogim političkim akcijama, osobito prilikom izbora za narodnoosvobodilačke odbore kao organe vlasti. Ovo je bilo od posebne važnosti, jer je u Primorju trebalo formirati narodnu vlast ranije nego u drugim pokrajinama Slovenije, s obzirom da Italija nije imala nameru da se odrekne ovih krajeva, iako je izgubila rat.

Jula 1944. boravio je u Brdima kod Gorice. Tada su ga pozvali na III pokrajinsku konferenciju KP Slovenije za Primorje, koja se održavala na Banjskoj visoravni. Kad je pokušao da se prebaci preko nabujale Soče, između Kanala i Anhova, u malom gumenom čamcu, visoka voda i struja preturili su ga; Srebrnič je udario glavom o kamen i, izgubivši svest, udavio se, iako je bio dobar plivač. S njim se udavio i njegov pratilac, inače mornar. Posle nekoliko dana nađen je njegov leš, i sharanjen kao nepoznat lice. To je bilo uveče, 11. jula 1944. godine.

Narodnim herojem proglašen je 5. septembra 1949. godine. (M.Pav.)

SREMČEVIĆ STANISLAV CRNI

Rođen je 1910. godine u selu Guncatima u Gruži, Srbija. Bio je metalski radnik. U radničkom pokretu je učestvovao od 1920. godine. U KPJ je primljen 1934. godine. Istakao se posebno radom u sindikatima. Zbog svoje aktivnosti i borbenosti, na Pokrajinskoj konfe-

renciji KPJ za Srbiju, maja 1940, izabran je za člana PK KPJ za Srbiju. Posle aprilskog rata, PK KPJ za Srbiju je odredio Sremčevića za sekretara Okružnog povereništva KPJ za Arandelovac, koje je ubrzo prerasio u Okružni komitet. Na toj dužnosti organizovao je ustanak u tom delu Šumadije, s ostalim članovima Okružnog komiteta, Prvi šumadijski NOP odred. Posebno se angažovao u formiranju Kolubarske čete u tom odredu Sremčević nije bio radnički tribun. Gotovo nikad nije javno istupao, ali zato je bio izvanredan organizator. Tamo gde se on pojavljivao — nicalo su nove partijske čelije. Stalno je bio u pokretu. Čak se nije pouzdano znalo ni gde je stanovao u Kragujevcu; rečju, bio je pravi ilegalac.

Kad je ustanak doživeo oseku krajem 1941. godine, uložio je sve svoje sposobnosti da obnovi partijske organizacije na teritoriji OK KPJ za Arandelovac i Šumadijski NOP odred, koji je obnovljen aprila 1942. godine. Odlukom PK KPJ za Srbiju, Sremčević je, septembra 1942. godine, poslat na partijski rad u Beograd, gde je trebalo da preuzme dužnost sekretara Mesnog komiteta, kao vešt ilegalac nepoznat policiji Beograda. Jednog dana, u septembru, sačekala ga je Đuka Dinić i uvela u Beograd i smestila, zajedno s Đurom Gajićem, u ilegalni stan gde je povremeno navraćao i Mirko Tomić. Pošto su svi došli s terena, stalno su nosili oružje i s ponosom govorili da će, ako naide policija, pucati i da neće da se kriju po bilo kakvim skloništim. Kad je provaljen Janko Lisjak i poginuo Mirko Tomić, bio je kompromitovan stan u kome je živeo Stanislav. On je na vreme uspeo da izađe, i krio se na Pašinom brdu, gde je i poginuo u sukobu s policijom, 15. februara 1943. godine.

Narodnim herojem proglašen je 5. jula 1951. godine. (V.GI.)

SRNIĆ Nikole DRAGOSLAV PADOBRANAC

Rođen je 13. avgusta 1941. u selu Draginje, kod Šapca, Srbija. Bio je najstariji sin u porodici Srnić, koja se od početka ustanka stavila na stranu NOP-a. Pored Dragoslava, u NOR-u su poginula njegova tri brata: Mihajlo, Mića, Momčilo, Miša i Dušan.

Dragoslav je završio nekoliko razreda gimnazije, a potom tipografski zanat. ... je završio zanat, bio je već čovek zrelih pogleda i naprednih ideja. Još kao kalfa, isticao se u osudi ondašnjeg režima. Izvesno vreme je bio zaposlen u Novom Sadu, a potom 1932. prelazi u Beograd, gde je, ugalvnom, radio do kapitulacije bivše Jugoslavije. Iz Beograda je

više puta odlazio u unutrašnjost zbog revolucionarnog rada, a 1936. ga je policija proterala iz Beograda u Šabac. No, on je često boravio u Beogradu ilegalno.

U vreme španskog građanskog rata, njegove simpatije su na strani republikanaca. Aktivno radi na popularizaciji antifašističkih snaga u Španiji, mobilise mase za podršku republikancima i neposredno učestvuje u organizaciji upućivanja jugoslovenskih drugova u Španiju. Kada je, 1936. sam pošao u Španiju, u želji da se priključi borcima za slobodu, bio je uhapšen dok je čekao vezu. Početkom 1937. pokušao je da, preko Dalmacije, ode u Španiju, ali je u Splitu uhapšen i sa stražom sproveden u Šabac, koji mu je određen kao prinudno mesto boravka. Ilegalno dolazi u Beograd, ali ponovo je uhapšen i osuđen na zatvor.

Posle izdržane kazne, s još većim elanom radi u sindikalnim organizacijama grafičkih radnika. Neumoran je u tumačenju naprednih ideja i vrlo aktivno učestvuje u organizaciji štrajkova i razobličavanju štrajkbrehera.

Kao iskusnan ilegalni radnik, dostojan po-

verenja i isproban u akcijama i držanju pred policijom, 1939. je primljen u KPJ. Radio je na organizaciji ilegalne štamparije u kojoj su se štampali „Proleter“, „Istorija SK(Pb)“ i drugi partijski materijali. Kad je, u avgustu 1940, štamparija otkrivena, među velikim brojem uhapšenih komunistički našao se i Dragoslav. Nekoliko meseci proveo je u istražnom zatvoru, junački podneo batinanja i uvek odgovarao čunjanje. Posle tog zatvora, proteran je u Šabac. Ubrzo se opet vratio u Beograd, gde ga je zatekla kapitulacija Jugoslavije.

Dolazak okupatora i hapšenje komunista u Beogradu prinudilo ga je da se skloni u Obrenovac. Odatle odlazi u Šabac, gde učestvuje u pripremama za dizanje ustanka. Jedan je među prvim borcima Mačvanskog NOP odreda. Već u prvim borbama, kao borac 2. čete, istakao se neustrašivošću i poštvovanjem. Dobar organizator, veoma popularan, uz to hrabar i odvažan, avgusta 1941. postaje komandir čete u Mačvanskom odredu. Učestvuje u svim akcijama odreda protiv okupatora i domaćih izdajnika. Odred je postigao vanredno dobre rezultate, tako da je, do početka septembra, bilo slobodno celo Podrinje. Mnoge od tih akcija vezane su za ime hrabrog borca i komandira čete Dragoslava Srnica.

Kad su ustanici, u septembru 1941, stegli obruč oko Šapca, Nemci su, uz ogromne napore, pokušavali da se probiju i izvuku prema Loznici. Dragoslavjeva četa je bila na položajima kod sela Starija, očekujući napad Nemaca. Petnaestog septembra Nemci su strahovito napali. Razvila se ogorčena borba. Borci su izvesno vreme odolevali nadmoćnijem neprijatelju, ali ih je bilo sve manje. Da bi sačuvao četu, Dragoslav je naredio povlačenje na pogodnije položaje, a sam je uzeo puškomitraljez, tukao neprijatelja i štiti povlačenje svojih boraca. U toj borbi herojski je poginuo.

Narodnim herojem proglašen je 7. jula 1953. godine. (D.Đ.)

STADLER Franca FRANC PEPE

Rođen je 30. maja 1915. u Šiški, Ljubljana, Slovenija, u radničkoj porodici. Otac, železničar, umro je 1930. godine. Mati je ostala sama s četiri nezbrinuta deteta, bez penzije i prihoda. U porodici su se borili sa siromaštvom, a deca su ne samo pomagala majci, već su povremeno i sama radila. Franc je radio kod nekog krovopokriivača, kopao i tovario šljunak, bojuo natpise na vagonima, štampao cestitke i razglednice, crtao grafikone na ljubljanskom velesajmu...

Posle završene osnovne škole u Šiški,

završio je četiri razreda gimnazije u Ljubljani, a zatim još i dvorazrednu Trgovacku školu u Ljubljani. Posle odsluženja vojnog roka u Slavonskom Brodu, zaposlio se u Poštanskoj štedionici u Ljubljani, gde je radio do odlaska u partizane.

Do godine 1940. više se bavio sportom nego politikom. Već sa 6 godina počeo je da vežba u društvu „Svoboda“ u Šiški. Član Društva je ostao do raspuštanja te organizacije. Zatim je prešao u redove „Sokola“, i tako bio aktivan član do raspada Jugoslavije.

Za politička pitanja ga je zainteresovao skojevac Zvone Runko. Bili su susedi, prijatelji, a izvesno vreme su zajedno vežbali u „Sokolu“, dok Runka nisu isključili iz sokolske organizacije. Pošto je Runko znao da je

Franc pošten mladić i simpatizer Sovjetskog Saveza, on mu je povremeno donosio i marksističku literaturu. U narpednom duhu vaspitavala ih je, isto tako, i majka.

Franc Stadler je bio svestran sportista, bavio se lakom atletikom, skokovima u vodu u sportskom društvu „Ilirija“ u Ljubljani, bio je na gimnastičkom tečaju u Beogradu.

U NOB je počeo raditi početkom juna 1941. Preko Zvonka Runka, s kojim je kasnije više puta učestvovao u akcijama VOS (Varnostna obveščevalna služba) upoznao se i povezao sa Zlatom Božičem i Nadom Čamer-nik. Od njih je dobio zadatak za rad i organizovanje Osvobodilne fronte, a u partijsku organizaciju ga je, na preporuku Runka, primio Zlato Božič. Franc Stadler je bio najpre član terenskog odbora OF, a zatim kvartovskog odbora OF u Šiški, gde je odgovarao za tehniku — za rasturanje literature i letaka OF. U Kvartovskom odboru je bio predstavnik KP (pored predstavnika KP, u Odboru OF su bili i predstavnici „Sokola“ i hrišćanskih socijalista).

Novembra 1941. je kao sposoban aktivist,

uključen u novi krug saradnika. Na jednom sastanku s organizatorima ustanka (Zvone Runko, Lenar, Sluga, Hodošček) dobio je nov posao i nove dužnosti: postao je sekretar VOS-grupe, a koliko se Stadler seća, u borbeno grupu i VOS ga je primio, još sredinom 1941. Franc Ravbar, Vitez.

Desetog decembra 1941. je izdajom pao u ruke OVR-e i Gestapa organizacioni sekretar CK KPS Tome Tomšič. Vos je dobio zadatak da pokuša da ga oslobodi. U spasavanju iz policijskog zatvora na Blajvajsovoj cesti učestvovao je i Franc Stadler. Akcija nije uspeła, jer ključ za otvaranje ćelije nije bio precizno napravljen.

Pošto se u akcijama VOS istakao kao preduzmilijiv i neustrašiv borac, učestvovao je gotovo u svim značajnijim poduhvatima, a preuzimao je ujedno i sve odgovornije funkcije u VOS-u. Tako je, marta 1942. postao komandir grupe VOS-a, maja iste godine, zamenuk, a zatim komandant VOS-a u Ljubljani. Tu funkciju je vršio do novembra 1942. kada je postao komandant Narodne zaštite (NZ) za Ljubljano. U toj funkciji je ostao do 25. juna 1943. kad je napustio Ljubljano i otišao u partizane.

Do 20. septembra 1943. Stadler je bio u „Cankarevoj brigadi“, i to zamenuk komandanta 3. bataljona, zatim se opet vratio na svoje područje rada i postao instruktor VOS u Grosupejskom i Šiškom okrugu. U toj funkciji je bio do 16. februara 1944. kad je postao zamenuk komandanta divizije VDV (Vojska državne bezbednosti) i vršio tu funkciju do novembra 1944. godine, kada je preuzeo novu dužnost šefa odelaka OZN za Sloveniju. U toj funkciji je bio do 27. aprila 1945. kada je, s većom grupom boraca, otišao iz Kupjaka u Trst s posebnim zadacima. Posle oslobođenja Trsta, postao je privremeni upravnik zatvora „Koroneo“, a 20. maja 1945. vratio se u Ljubljano i dalje radio u OZN-i.

Posle oslobođenja je i dalje radio u OZN-i, kao šef Odsjeka za Ljubljano (do avgusta 1945) a zatim kao referent OZN-e za Sloveniju (do septembra 1945). Od tada, do penzionisanja u decembru 1965. bio je prvo šef Odsjeka, inspektor, zatim pomoćnik VIII odeljenja, načelnik IV i VI odeljenja UDB-e za Sloveniju, u funkciji višeg savetnika.

Čin potpukovnika je dobio 9. septembra 1948; drugih vojnih činova nije dobio, jer je UDB bila vojna organizacija samo do 1952. godine.

Franc Stadler je bio aktivan društveno-politički radnik i vršio je niz visokih i odgovornih dužnosti. Bio je predsednik Saveza udruženja boraca za Ljubljano, i predsednik Sreskog odbora Saveza boraca; član Glavnog odbora i član Sekretarijata Glavnog odbora Saveza bo-

raca Slovenije; predsjednik Komisije za stambena pitanja boraca; član Savezne komisije za rešavanje stambenih pitanja boraca; član Saveeta za socijalno staranje pri Izvršnom veću Slovenije. Od 1957. bio je potpredsednik i, zatim, predsjednik Odbora za pohod putevima partizanske Ljubljane pri Skupštini Ljubljane. Tu funkciju vrši i danas.

Narodnim herojem proglašen je 15. jula 1952. godine. (M.Zg.)

STAMBOLIĆ Milana PETAR

Rođen je 12. jula 1912. u selu Brezova, Ivanjica, Srbija.

Osnovnu školu učio je u rodnom mestu, a gimnaziju u Ivanjici i Čačku. Redovne studije počeo je u Beogradu 1931. godine na Poljoprivredno-šumarskom fakultetu. Došao je u Beograd u godini kada je napredna studentska omladina povelu borbu protiv diktature kraja Aleksandra, velikim demonstracijama početak decembra 1931. godine.

Odmah posle upisa na studije, uključuje se u akcije napredne studentske omladine Beogradskog univerziteta. Jedan je od organizatora i rukovodilaca akcije studenata za pomoć političkim zatvorenicima, oktobra 1933. Kao član Akcionog odbora stručnih studentskih udruženja, radio je na osnivanju stručnih studentskih udruženja i okupljanju naprednih studenata. Tokom 1935. i 1936. bio je jedan od organizatora štrajkova i borbe napredne studentske omladine za slobodu nauke, autonomije Univerziteta, protiv nacionalističkih studentskih udruženja...

Član je SKOJ-a od decembra 1933, kada je i rukovodilac sivojeke ćelije na Poljoprivredno-šumarskom fakultetu, a od septembra 1934. i član Univerzitetskog komiteta SKOJ-a. Krajem 1935. primljen je u KPJ.

Pored rada u Beogradu, u vreme raspusta angažovao se i u radu sa srednjoškolskom i radničkom omladinom. Godine 1937. član je Univerzitetskog komiteta KPJ, najjačeg partijskog jezgra u Beogradu. Više puta je hapšen i protjerivan iz Beograda.

Posle odsluženja vojnog roka, vratio se u Beograd i nastavio politički rad. Po zadatku Partije, od novembra 1937. do marta 1938. radio je kao partijski radnik u unutrašnjosti Srbije, uglavnom u centralnoj i zapadnoj Srbiji. Od sredine 1938. kao instruktor PK KPJ za Srbiju, radio je pri Oblasnom komitetu KPJ za zapadnu Srbiju, početkom juna 1940. u Beogradu, kada je izabran za delegata za V zemaljsku konferenciju KPJ.

Neposredno pred aprilski rat 1941, kao instruktor PK, u Nišu i Valjevu je sprovodio u

delo zaključke partijskog savetovanja PK KPJ, održanog na Čukarici 29. marta 1941. godine.

Posle kapitulacije Kraljevine Jugoslavije, u svojstvu instruktora PK radio je na organizovanju ustanka na području Jagodine (Svetozarevo) i Smederevske Palanke, i na formiranju prvih partizanskih jedinica u centralnoj i zapadnoj Srbiji. U jesen 1941. je u oslobođenom Užicu radio na organizovanju organa narodne vlasti i bio izabran za prvog sekretara Glavnog narodnooslobodilačkog odbora za Srbiju.

Posle povlačenja glavne partizanskih snaga iz Srbije u Sandžak, decembra 1941. izabran je za člana Glavnog štaba NOP odreda Srbije. U Bosni se nalazio do kraja 1942, najpre u štabu 2. proleterske brigade, a od marta 1942. na političkom radu u PK KPJ za BiH. Krajem 1942, po zadatku CK KPJ, upućen je na partijski rad u Srbiji. Kratko vreme borovio je u Sremu, a zatim prešao u Beograd, gde je kao član PK KPJ za Srbiju, radio na organizovanju i jačanju organizacija i rukovodstva KPJ i NOP u Srbiji.

Na II zasedanju AVNOJ-a, 29. novembra 1943, izabran je za člana Predsedništva. U to vreme je, odlukom Vrhovnog štaba, imenovan za komandanta Glavnog štaba NOV i PO Srbije. Početkom 1944. odlazi na slobodnu teritoriju južne Srbije, i preuzima dužnost komandanta GŠ NOV i PO Srbije, a zatim je izabran za sekretara ASNOS-a.

Posle oslobođenja, obavljao je najodgovornije partijske i državne dužnosti u Srbiji i Federaciji. Bio je ministar finansija i potpredsednik u Vladi NRS (1945—1948), ministar poljoprivrede u Vladi FNRJ (1948), predsednik Vlade Srbije (1948—1953), predsednik Narodne skupštine Srbije (1953—1957), predsednik Savezne narodne skupštine (1957—1963) i predsednik Saveznog veća (1963—1967). Od 1945. neprekidno je biran za poslanika Savezne skupštine (1945—1967) i poslanika Skup-

štine Srbije (1946—1958). Biran je stalno u republičko i savezno rukovodstvo Narodnog fronta, odnosno SSRNJ, i u Predsedništvo Saveznog odbora SSRNJ.

Pored toga, bio je politički sekretar CK KP Srbije (od 1948. do 1957). Član je Centralnog komiteta Saveza komunista Jugoslavije neprekidno od Petog kongresa KPJ do danas. U međuvremenu, biran je za člana Politbira CK SKJ, Izvršnog komiteta CK SKJ, Predsedništva SKJ, a na poslednjim kongresima SKJ, Desetom i Jedanaestom, biran je za člana Predsedništva CK SKJ.

Za člana Predsedništva SFRJ izabran je 1974. godine, a potpredsednik Predsedništva SFRJ bio je od maja 1974. do maja 1975. U maju 1978. godine ponovo je izabran za člana ovog najvišeg državnog tela, u kome se i sada nalazi.

Blizak je saradnik druga Tita.

Nosilac je Partizanske spomenice 1941, Ordена jugoslovenske velike zvezde, Ordена junaka socijalističkog rada i više drugih visokih jugoslovenskih i stranih odlikovanja.

Narodnim herojem proglašen je 27. novembra 1953. godine. (Đ. Pi.)

STAMENKOVIĆ Todora DRAGI

Rođen je 29. februara 1920. u Leskovcu, Srbija.

Poče iz poznate porodice, koja je radničkom pokretu i KPJ dala nekoliko istaknutih rukovodilaca Partije i radničke klase: brata Trajka, sekretara PK KPJ za Srbiju, i sestru Leposavu, istaknutog organizatora tekstilnih radnika na Karaburmi u Beogradu.

Osnovnu školu i dva razreda niže gimnazije završio je u rodnom mestu, a Trgovačku školu u Beogradu.

Već od svoje 15-godine, član je sindikata tekstilnih radnika, a 1936. član je uprave podružnice tekstilaca na Karaburmi. U KPJ primljen je 1937. godine. Početkom 1938. sekretar je partijske ćelije, a 1939. sekretar partije organizacije tekstilaca na Karaburmi. Zbog učešća u brojnim akcijama, hapšenje i zatvaran nekoliko puta, a sredinom decembra 1940. uhapšen je, i u Upravi grada mučen. U jesen 1940. izabran je za člana PK SKOJ-a za Srbiju. Aprilski rat zatekao ga je u Beogradu, na političkom radu u PK SKOJ-a.

Odmah posle kapitulacije zemlje, kao član PK SKOJ-a održavao je vezu između PK i rukovodstva SKOJ-a u Leskovcu i Nišu, a kasnije i sa Zajčebarem, i radio na učvršćivanju partijske organizacije tekstilaca na Karaburmi. Zbog učešća u brojnim akcijama, hapšenje i partizanskog odreda na Kukavici. Kada je

Odred ojačao, po zadatku Partije vraća se na rad u PK SKOJ-a, a zatim odlazi na partijski rad u niški okrug.

Sredinom decembra 1941. uhapšen je i svirepo mučen. Trećeg dana mučenja, uspeo je da pobjegne iz zatvora i da se poveže s članovima OK KPJ za Niš. Ubrzo je imenovan za partijskog rukovodioca u partizanskom odredu na Pasjači. U leto 1942. od PK KPJ za Srbiju dobio je zadatak da u Nišu formira Pokrajinsko povereništvo KPJ za jugoistočnu Srbiju. U Nišu je ostao na partijskom radu do 3. septembra 1942. kada se zbog provala sklonio u Leskovec. Pošto je postavljen za sekretara PK SKOJ-a, 20. oktobra 1943. prešao je na politički rad u Beograd, gde je radio na stvaranju Saveza antifašističke omladine Srbije.

Julia 1943. obilazi organizacije i rukovodstva KPJ i SKOJ-a u Šumadiji. Pošto je obavio ovaj zadatak, u septemru, kao član PK KPJ za Srbiju, odlazi u Lekovac, a zatim se prebacuje na slobodnu teritoriju Jablanice i Crne Trave. Tu je politički radio na terenu i u partizanskim odredima. Posle odlaska 1. južnomoravske brigade u Sandžak, ostao je na području Jablanice, gde je politički delovao u partizanskim odredima, održavao vezu s PK KPJ, i po zadatku PK KPJ vršio kadrovske promene u partizanskim odredima i brigadama.

Od proleća 1944. radio je na formiranju partijskih rukovodstava i jačanju partizanskih odreda, održavao savetovanja s organizacijama i rukovodstvima SKOJ-a, radio na stvaranju organizacija USAOŠ-a, pokretanju lista omladine Srbije i pripremanju I kongresa antifašističke omladine Srbije.

Aprila 1945. prelazi na partijski rad u MK KPJ za Beograd. Od jula 1945. do 1948. bio je organizacioni sekretar MK Partije u Beogradu. Krajem 1949. izabran je za sekretara Oblasnog komiteta Partije za beogradsku oblast, a zatim je ponovo sekretar Gradskog komiteta Partije

za Beograd (1963—1964). Član je CK KPJ, odnosno SK Srbije, od I kongresa, maja 1945. organizacioni sekretar CK od 1948. i član Izvršnog komiteta KPJ, odnosno SKS, od 1948. do 1968. Za člana CK KPJ (SKJ) biran je od V do VIII kongresa. Završio je, u međuvremenu, i Višu partijsku školu „Đuro Đaković“. Bio je ministar-predsednik Saveta za energetiku i ekstraktivnu industriju u vladi Srbije (1950—1951), predsednik Veća Saveza sindikata Srbije i potpredsednik Centralnog veća Saveza sindikata Jugoslavije (1951—1955), zatim predsednik Privredne komore Srbije (1962—1963), predsednik Izvršnog veća Srbije (1964—1967), član a zatim, od 1967, predsednik Republičkog odbora SSSR Srbije i član Predsedništva Saveznog odbora SSSRNJ (1967—1972). Biran je za poslanika Skupštine od 1945. do 1967. Član je Predsedništva SKJ i član Saveta Federacije.

Narodnim herojem proglašen je 6. jula 1953. godine. (Đ. Pi.)

STAMENKOVIĆ Stojila KOSTA

Pripada najistaknutijim rukovodiocima radničke klase KPJ i NOP na jugu Srbije.

Rođen je 3. oktobra 1893. u Leskovcu, Srbija. Užarski i mlinarski radnik.

Potiče iz radničke porodice. Osnovnu školu učio je u rodnom mestu. Skromne materijalne prilike porodice nisu mu davale mogućnosti za školovanje. Naučio je užarski zanat, koji je ubrzo napustio, jer mu nije obezbeđivao ni skromna sredstva za život. U Leskovcu se zaposlio kao mlinarski radnik. Radeći u mlinu 1926. izgubio je levu ruku.

Ubrzo kao šegrt uključuje se u radnički pokret. Od rane mladosti kalio se u štrajkovima i drugim akcijama leksovačkog proletarijata, da bi kasnije postao jedan od njegovih najistaknutijih organizatora i rukovodilaca. Član KPJ je od njenog osnivanja 1919. godine. Od tada je Kosta aktivan ne samo u Leskovcu nego i u drugim mestima južne Srbije, gde je radio na stvaranju prvih partijskih organizacija. Ubrzo je postao istaknuti organizator sindikata. Okuplja je omladinu u kulturno-umetničko društvo „Abrašević“, čiji je predsednik ubrzo postao, radnički sportski klub „Dubočica“, i druga društva i organizacije. U toku 1930—1934. bio je član MK KPJ u Leskovcu, a od 1934. i član OK. Iako nije imala veze s CK KPJ, leksovačka partijska organizacija je i u najtežim uslovima ilegalnog rada nastavila delatnost i uticaj na radnike. U tome je Kosta imao važnu ulogu. Preko ove organizacije, Centralni komitet je uspostavio vezu s organizacijama u Makedoniji.

Bio je veoma popularan i cenjen među radnicima. Organizovao je veliki broj štrajkova, tarifnih i drugih akcija radnika Leskovca, među kojima je, svakako, najznačajniji veliki štrajk tekstilnih radnika u Leskovcu, 1940. godine, podržan od svih radnika u gradu. Kapitalisti su pokušali da, uz pomoć policije i štrajkbrehera, slome štrajk, ali su se leksovački radnici, pod vodstvom Koste Stamenkovića, tome odlučno odupri.

Pošto je bio poznat i veoma popularan među radnicima na jugu Srbije, KPJ ga je kandidovala za poslanika radničko-seljačke liste na novembarskim izborima 1938. godine. Uprkos zloupotrebama predstavnika režima i građanskih političara, Kosta je dobio najviše glasova među radnicima Leskovca. Iako stalno progonjen i maltretiran od strane policije, to nije smanjivalo njegovu revolucionarnu delatnost; naprotiv, postajao je još aktivniji. Sredinom januara 1940. godine odveden je u koncentracionu logor u Bileći, zajedno s mnogim poznatim jugoslovenskim komunistima.

Posle izlaska iz logora, 1940. izabran je za političkog sekretara OK KPJ za Leskovec. Na V pokrajinskoj konferenciji KPJ za Srbiju izabran je za člana PK i delegata za V zemaljsku konferenciju KPJ, na kojoj je izabran za člana CK KPJ. Bilo je to priznanje za njegov dotadašnji revolucionarni rad.

Posle okupacije zemlje, s ostalim komunistima odmah je pristupio organizovanju i povezivanju partijskih organizacija i pripremanju oružane borbe u leksovačkom okrugu. U avgustu 1941. je napustio Leskovec i otišao na planinu Kukavicu, gde je formirao leksovački partizanski odred i bio član njegovog štaba.

Imao je istaknutu ulogu u organizovanju oslobodilačke borbe i širenju ustanka na jugu Srbije. Njegovo prisustvo je među borcima i u narodu ulivalo poverenje i podizalo moral.

Okupator i kvizlinzi preduzeli su snažnu ofanzivu u drugoj polovini marta 1942. protiv

partizanskih odreda na jugu Srbije. OK KPJ i štabovi partizanskih odreda, u nemogućnosti da se frontalno suprotstave nadmoćnim snagama okupatora, odlučili su da se povuku u Jablanicu. Leskovački partizanski odred je, pod rukovodstvom Koste Stamenkovića, dao neprijatelju odlučni otpor, ali se i on morao povući u Jablanicu.

Dvadeset petog i 26. marta 1942. vođene su oštre borbe s neprijateljem. U Popovačkoj šumi, u Šilovu kod Lešana, četnici su opkolili iznurene i slabo naoružane partizane. U borbi, većina boraca čete je izginula, a ranjenici zarobljeni i poubijani. Kosta je s nekoliko boraca dao odlučan otpor. Pošto su znali da se među preostalim borcima nalazi i Kosta, četnici su pokušali da ga uhvate živog, da bi od okupatora dobili veliku nagradu za njegovu uocenjenu glavu. Kosta se herojski borio sve do poslednjeg metka. Nastajne četnika dočekivao je bombama i pištoljem. A kad su mu ostale još samo dve bombe, njegova kćerka Leposava bacila je jednu među četnike koji su jurili, a drugu je Kosta aktivirao zubima, jer nije imao leve ruke, zagrio kćerku Leposavu i partizanke Maru i Oliveru, i viknuo: „Kosta i njegovi borci nikad ne će živi predati!“ Bomba ih je sve troje raznela.

Posle eksplozije, četnici su ponovo jurili, ali su našli mrtvog Kostu i tri partizanke. Njegova smrt bila je težak gubitak za Partiju, radničku klasu i NOP Jugoslavije. Narod i partizanski borci Leskovca i drugih mesta na jugu Srbije isticali su herojsku smrt Koste Stamenkovića kao primer ođanosti NOB i revoluciji i čuvali uspomenu na njega kao najveću svetinju oslobodilačke borbe i revolucije.

Narodnim herojem proglašen je 4. decembra 1949. godine. (Đ. Pi.)

STAMENKOVIĆ Todora TRAJKO

Rođen je 11. maja 1909. Sve razrede gimnazije — koju je učio u rodnom Leskovcu, zatim u Kumanovu i Velesu — završio je s odličnim uspehom. Još kao dete, mnogo je čitao i slušao od oca, zanatlje i socijalista, o radničkom pokretu. Osim oca, na njegovo marksističko izgrađivanje presudno su uticali Milan Mijalković, komunista, profesor kumanovske gimnazije, i tribina studentskog komunističkog društva „Progres“ na Beogradskom univerzitetu (na Pravni fakultet upisao se u jesen 1927). U leto 1929. posle položenih ispita, vratilo je u Kumanovo da bi preneo zadatke tamonoj partijskoj organizaciji, ali su tu i on i njegov profesor Milan Mijalković,

bili provaljeni, i uhapšeni avgusta 1929. Osuđeni na 4 godine robije, koju je izdržao u Sremskoj Mitrovici i Lepoglavi.

Posle robije, nastanio se u Beogradu (gde su mu se roditelji preselili) i nastojao da što više pomogne beogradskoj partijskoj organizaciji, koja se oporavljala od udara šestojanuarske diktature. Partija mu ukazuje veliko poverenje — na Pokrajinskoj partijskoj konferenciji, septembra 1934, biran je za sekretara PK KPJ za Srbiju. Organizovao je intenzivan partijski rad, niz ilegalnih i legalnih sastanaka i štrajkova radnika. Pravilno je usmeravao partijsku organizaciju na Univerzitetu. Njegovo prisustvo, kao istaknutog partijskog radnika i već izgrađenog marksista, osećalo se svuda. Ukazivao je pomoć partijskim organizacijama u Vojvodini i Makedoniji, boreći se za pravilno držanje srpskih komunista nacionalnom pitanju. Za ove dve godine na slobodni rodovno je davao ispite (s odličnim ocenama) i čitao marksističku literaturu. Ali, ponovo je provaljen u novembru 1935, s većom grupom

bio najpre u Valjevskom, pa u Užičkom odredu. Posle oslobođenja Užica, biran je u Glavni NOO za Srbiju. Decembra 1941. prešao je iz Užica u Sandžak, a odatle j, s grupom, upućen u Srbiju. On je određen za partijski rad u Nišu. Put je bio veoma težak. Bila je jaka zima; borci su bili gladni, iscrpljeni i bez veze s preostalim partizanskim snagama. Uz put su vodili teške borbe, probijajući se kroz neprijateljske obruče i zasede. S još nekoliko partizana, u blizini Ljubića (kod Čačka), početkom aprila 1942, Trajko je upao u četničku zasedu. Četnici su ga uhvatili i uputili Specijalnoj policiji u Beograd, a ova ga je predala Gestapou. Tako je, treći put, pao u šake džela. Domaći i nemački policajci su se izviđivali nad istaknutim revolucionarom, likujući što su se dočepali „dobrog plena“. Pronalazili su stalno nove metode da ga muče i iznude priznanja o partizanima. To mučenje trajalo je mesecima u Branjičkom logoru, ali im Trajko ništa nije rekao. Streljan je krajem 1942.

U svom kratkom, ali burnom životu, s 10 godina robije i 14 godina partijskog staža. Trajko je na svom revolucionarnom putu imao i punu podršku majke, koja je to pokazala i time što je herojski podnela gubitak tri sina i tri kćeri u revoluciji.

Narodnim herojem proglašen je 14 decembra 1949. godine (M. Dam.)

STANČIR Tome SLAVKO JUREK

Rođen je 8. marta 1925. godine u Duden-cu, Sesvete, Zagreb, Hrvatska.

U svom kratkom životu, Slavko Stančir je prešao težak put. Još kao dečjač radio je kao tesarski radnik i brzo se suočio sa svim nedaćama i nepravdama koje su pritiskale radnike. Ali, to ga nije obeshrbrilo i slomilo. Naprotiv, unatoč teškom radu i životu, uvijek je nalazio vremena da se sastaje sa svojim organiziranim drugovima i da od njih uči kako se samo radom i borbom može doći do boljih uvjeta. Vrlo brzo je shvatio da je jedino organizirana radnička klasa snaga koja može slomiti eksploataciju i ponižavanje radnika. Zato je, već kao trinaestogodišnjak 1938. godine, pristupio radničkom pokretu. Zbog njegove aktivnosti, Savez komunističke omladine Jugoslavije ga je već slijedeće, 1939. godine, primio u svoje redove.

Neposredno pred okupaciju Jugoslavije, a posebno poslije kapitulacije Kraljevine Jugoslavije, aprila 1941, svestrano radi na organiziranju narodnog ustanka. U to vrijeme nije bilo nijedne značajnije akcije komunista u kojoj Slavko nije učestvovao. Skupljao je oružje.

municiju, sanitetski i drugi materijal za potrebe predstojeće borbe. Naročitu smjelost i hrabrost pokazuje u rasparčavanju ilegalne štampe. Rasturio je letke, učestvovao u sabotažama i radio na organiziranju omladine.

U narodnooslobodilačkom ratu učestvuje od 1941. godine. Sprinja 1941. nalazio se u jednoj omladinskoj grupi koja je operirala na relaciji Zagreb—Varaždin.

U jesen 1942. Stančir je postao sekretar Kotarskog komiteta SKOJ-a u Zelini, a malo kasnije i član Okružnog komiteta SKOJ-a za Zagreb. Iste godine postao je i član Komunističke partije Hrvatske. Time mu je odati priznanje za revolucionarni rad. Kao skojevski rukovodilac i pripadnik ilegalnih partizanskih grupa, organizira i vrši niz akcija protiv neprijatelja u okolini Zagreba. Tako je, polovinom 1943. godine, s još četiri omladinca, na putu između Zagreba i Drugog Sela, napao kolonu ustaške žandarmerije. U toj akciji ubili su nekoliko ustaša. Uspješno je izvršio još nekoliko akcija. S grupom omladinaca, u Kašini i

je zaustavio saobraćaj na putu prema Zelini. Tada je zarobio nekoliko neprijateljskih vojnika i oficira, ali je i sam bio opkoljen od ustaške žandarmerije iz Cerja. Borio se do posljednjeg metka. Na kraju, ranjenog, ustaše su ga uhvatile i podvrgli strašni mukama. Mučenje je herojski podnio, ništa nije priznalo i nikoga nije odao. Kad su ustaše vidjele da od ovog hrabrog borca i prekaljenog revolucionara neće ništa saznati, objesili su ga na željezničkoj stanici u Sesvetskom Kraljevcu, 30. juna 1944. godine.

Narodnim herojem proglašen je 27. decembra 1953. godine. (M. SEEn.)

STANIČIĆ *Nikole* MATE

Rođen je 6. decembra 1920. u Šibeniku, Hrvatska. Potječe iz srednje imućne zemljoradničke porodice. Posle završene osnovne škole, pomagaog roditeljima i u polju. Bio je član gimnastičke organizacije „Soko”. U porodici je dobio demokratsko i općejugoslovensko vaspitanje. Godine 1937. odlazi u Mornaričku podoficirsku školu u Šibeniku, koju završava 1939. kao podoficir, i dalje se druži s drugovima iz djetinjstva, sada radnicima, koji utiču na njegovo progresivno klasno poredjenje.

U danima aprilskog rata 1941. pokazao je vanrednu hrabrost u trenucima italijanskog bombardovanja jedinica ratne flote u Šibeniku. Posle kapitulacije, priključuje se NOP-u, u kome aktivno sudjeluje u pripremama za oružanu borbu. Vojni je instruktor za obuku mladih i komandir udarne grupe. Član je grupe za prorađivanje ilegalnog materijala, brošura, izvještaja, letaka... Odlukom partijske organizacije, odlazi 3. decembra 1941. s grupom omladinaca, u NOB, u Liku. Ulaskom u bataljon „Marko Orešković”, postavljen je za komandira 1. voda Dalmatinske čete u bataljonu. Od marta do maja 1942. nalazi se na dužnosti komandira čete u bataljonu „Bude Borjan”, a zatim je komandant bataljona „Branko Vladušić”; na toj dužnosti ostao je do avgusta, kada je postavljen za komandanta bataljona „Bude Borjan”, s kojim je ušao u sastav 1. dalmatinske brigade. Za člana KPJ primljen je 23. maja 1942. godine. U brigadi je ostao do završetka borbi na Sutjesci, kada je bio teško ranjen. „Probio se na dvije štakama u Bosnu, i kao ranjenik na oporavku bio je na dužnosti zamjenika komandanta Bugojna. Od oktobra 1943. komandant je 1. bataljona 4. splitske udarne brigade. Krajem 1944. postavljen je za načelnika Štaba iste brigade, a januara 1945. za komandanta 3. dalmatinske udarne brigade u kojoj je ostao do kraja

oktobra 1945. godine.

Za cijelog rata razvijao se kao vojni starijšina. Učestvovao je u velikom broju borbi i akcija, kao godine 1941. u napadu na Korenicu i Vrhovine u Lici, a tokom 1942. u Bukovici i Zrmanji. Juna 1942. s udarnom grupom boraca vršio je često noćne prepade na patrolu na željezničkoj pruzi između Knina i Grataca, a jednom je odveo s pruge cijelu željezničku vojnu italijansku patrolu od 10 vojnika. U Lici je učestvovao u odbrani žetve ljeti 1942. zatim u borbama oko Srba, Brvna i Mazina. Prikonom napuštanja snaga NOVJ iz Livna, oktobra 1942. Staničić je štito odstupnicu svom bataljonu kod Šuice, na cesti Livno—Duvno. Tu je skočio na italijanski tenk, kundakom puške razbio prozorčić i ubacio unutra bombu, uništivši ga. To se odvijalo pod mitraljeskom vatrom iz drugog tenka i Italijana koji su nastupali iz tenkova. Tim je odbrana održana, a Italijani su morali preći u odbranu. Zbog ovog i drugih podviga, koje je učinio do tada, borci 1. dalmatinske brigade izabrali su

Donjoj Zelini spalio je veliku količinu ustaškog žita; na cesti između Zagreba i Varaždina napao je automobil s njemačkim oficirima. Tada je ubijen njemački general, a nekoliko oficira je ranjeno.

Stančir je organizirao i stalne omladinske udarne grupe, s kojima je operirao u Kraljevcu, Žerjancu, Pfanini, Glavnici, Bunjaku i drugim selima. Zahvaljujući svom istaknutom vođi, ove grupe su izvršile niz uspješnih akcija u kojima su neprijatelju oduzimale oružje. Posebno je zapažena akcija udarne omladinske grupe rešenja telefonsko-telegrafskih stubova kod sela Žeravice. I ovom akcijom rukovodio je iskusi i hrabri borac Slavko Stančir. Stančir je, u proljeće 1943. organizirao i uspješno slao nove borce u partizane. Njegova posljednja akcija bila je početkom 1944. godine, kada

ga za svog delegata na I kongresu omladine Jugoslavije u Bihaću. Kongres je Staničić izabrao u radno predsjedništvo. Učestvovao je u borbama za oslobođenje Jajca (Čusina), Turbete, Travnika, Gornjeg Vakufa i mnogih drugih mesta.

Tokom 1943. učestvovao je u borbama za Prozor, u prelazu preko Neretve, u borbama za Nevesinje, Gacko i oko Nikšića, te u bici na Sutjesci. Krajem godine, učestvuje u borbama za oslobođenje Dalmacije — Imotskog, Aržana, Posušja, dijela Bosne, Duvna, Livna, Glamoča, Grahova i drugih mjesta. Tokom 1944. učestvovao je u borbama za Knin, Sinj, Mostar, u odbrani Drvara, zatim u borbama oko Bosanskog Grahova, Trubara, Srba, Gračanice, Velike Popine, i drugim, a tokom 1945. kao komandant brigade u sastavu 9. divizije, u

oslobađanju otoka Paga, Raba, Cres, i Lošinja; nešto kasnije se iskrcao, desantnom operacijom, u Istru, i učestvovao u borbama za Opatiju, Rijeku, Buzet, Buję i Trst. Tokom NOR-a ranjen je dva puta teško, i dva puta lako.

Godine 1945. prekomandovan je u Ratnu mornaricu, na dužnost načelnika štaba Južnog Jadrana, a 1948. komandant je Sjevernog Jadrana. Poslije završene više vojne akademije, postavljen je za načelnika odjeljenja III armijske oblasti. Godine 1952. na službi je u Generalštabu JNA, a od 1945. u VII armijskoj oblasti. Od januara 1960. na dužnosti je Vojnog izaslanika SFRJ u Moskvi do 1963, kad odlazi u Ratnu školu VVA KoV, koju završava 1964. godine. Otada do danas je na dužnosti komandanta Vojnog okruga Split u činu general-potpukovnika.

Vršio je i mnoge partijsko-političke dužnosti. Godine 1957. bio je delegat na VII kongresu SKJ u Ljubljani. Aktivno učestvuje u radu društveno-političkih organizacija na terenu, posebno u SSRNJ, izviđačima, Savezu boraca NOR-a Jugoslavije. Član je Madoüpcinske konferencije SKJ za Dalmaciju.

Nosilac je Partizanske spomenice 1941. i drugih visokih odlikovanja i priznanja.

Narodnim herojem proglašen je 24. jula 1953. godine. (G. H.)

STANIĆ Đure DRAGUTIN DRAGAN

Rođen je 13. februara 1913. u selu Gornje Vodičeve kod Bosanskog Novog, Bosna i Hercegovina, u porodici rudara. Osnovnu školu je završio u Dobrljini 1924, a potom se bavio zemljoradnjom. Međutim, već od 15. godine, Dragan je počeo da u rudniku zamenjuje oca, a kada je postao punoletan, dobio je stalno zaposlenje u rudniku Lješani. Rano se svrstao među napredne omladince i uključio u sindikalni pokret. Posle odsluženja vojnog roka u Trebinju, kao nišandžija-artiljerac, a potom na izgradnji spomenika Neznamom junaku na Avali, 1937., naročito se isticao aktivnošću na formiranju kulturne sekcije i biblioteke u Gornjem Vodičevu, u okupljanju mladih u Sokolskom društvu i u njihovom obučavanju u rukovanju oružjem.

U kratkom apriskom ratu, u kojem je bio artiljerac, u povlačenju preko reke Une i planine Balja, dao je snažan otpor Nemcima, ispalivši gotovo svu municiju iz artiljerijskih oruđa. Ali, uvidevši izdaju, s drugovima je demontirao topove. Dragan se s karabinom vratilo u rodno selo i uključio u pripreme ustanka. U članstvo KPJ primljen je novembra 1941. godine.

Posle prvih ustaničkih borbi, Dragan je desetar u 1. partizanskoj četi na Kozari. Istakao se u akciji na žandarmerijsku stanicu u Drakseniću, i na Mrakovici, 5. decembra 1941; odmah posle ovih akcija, postavljen je za komandira vođa i, ujedno, za zamenika komandira čete. Januara 1942. Dragan je bio među deset boraca koji su se neopaženo privukli neprijateljskoj straži na periferiji Prijedor, zarobili sedam vojnika i zapalili stražaricu, što je kod neprijatelja u gradu izazvalo paniku, a narodu divljenje. Februara 1942. Dragan Stanić je postavljen za komandira 1. čete u Kozarskom odredu.

U bici za oslobodjenje Prijedora, 16. maja 1942, Dragan se s četom neopaženo ubacio u centar grada, i u vreme opšteg napada na juriš zauzeo dve haubice i zarobio 200 neprijateljskih vojnika. S jedinom od zaplenjenih topova Stanić je efikasno tukao Gimnaziju, snažno neprijateljsko uporište, i tako omogućio uspeh napada.

Kada je formirana 1. krajiška brigada, 21. maja 1942, Stanić je zamenik komandanta 4. bataljona. U jednoj od najžešćih borbi koje je batagala vodila, kod sela Piskavica, Dragan je, u sumrak 10. juna 1942, s vodom boraca razbio neprijateljski bataljon i zaplenio mnogo oružja i municije. Zatim je predvodio bataljon u napadima na Bosanski Novi, Ključ, Kupres i Mrkonjić-Grad. U osvajanju tvrđave u Jajcu, 25. septembra 1942, bio je ranjen, ali nije napuštao borbeni položaj. Učešće u bihaćkoj operaciji, novembra 1942, njegov bataljon krunisao je osvajanjem Golubica s tvrđavom, jurišem na Oficirski dom i zarobljavanjem 60 ustaša u Vojnoj bolnici. Odbijajući napade neprijatelja s Novske planine, Stanić je ranjen. U vreme četvrte neprijateljske ofanzive, januara 1943, Dragan je prvo postavljen za načelnika Štaba, a pošto je preboleo tifus, aprila

1943, za zamenika komandanta 1. krajiške brigade. Samo mesec kasnije, preuzeo je dužnost komandanta 2. krajiške brigade, s kojom će izvojevati mnoge i značajne pobeđe. Brigada je oslobodila Kotor-Varoš i Tešanj, Derventu i Tešić. U napadu na Tuzlu, brigada je osvojila utvrđenu gradinu s 12 haubica. Kao vrstan nišandžija, Stanić privlači topove na 300 metara od neosvojene kasarne, tuče je i prisiljava neprijatelja na predaju.

Slede borbe za oslobodjenje Kladnja, razbijanje četničkog korpusa, oslobodjenje Sokoca i Rogatice, Višegrada i Goražda. U vreme neprijateljske ofanzive, krajem 1943, Stanić s brigadom izvodi smeo manevr, i posle petočasovne borbe na Romanovcu probija nemački obruc i otvara put 27. divizionu iz okruženja, i u pokretu uništava nemačku bateriju.

U julu 1944. Stanić predvodi 2. krajišku brigadu u bici za Srbiju. Pod njegovom komandom, brigada učestvuje u forsiranju Ibra i razbijanju četnika na Kopaniku, forsiranju Zapadne Morave i uništenju nemačke posade na Ovčaru, u oslobađanju Gornjeg Milanovca i borbama od Kraljeva do Bajine Bašte. Prelaskom Drine, decembra 1944, a nešto kasnije i Save, 2. krajiška brigada krenula je na svoj poslednji pobedonosni marš, goneci neprijatelja prema austrijskoj granici.

Krajem aprila 1945, Stanić je pošao u oficirsku školu. Završio je Višu vojnu akademiju, ratnu školu i komandovao divizionom. Sada je general-potpukovnik Dragutin Stanić živi kao penzioner u Beogradu, i aktivan je društveno-politički radnik.

Narodnim herojem proglašen je 20. decembra 1951. godine. (D. Lu.)

STANIMIROVIĆ Božidara MIODRAG MIJA

Rođen je 19. avgusta 1919. u Nišu, Srbija, u siromašnoj radničkoj porodici. Posle završene osnovne škole, pohađao je gimnaziju, ali je napustio. Voleo je električarski zanat, koji je učio u Železničkoj radionici u Nišu. Već tada pripadao grupi naprednih omladinaca. U železničkoj radionici sretao se s ljudima naprednih pogleda i revolucionarnih ideja. Politički je radio među radnicima u radionici, a isto tako i među srednjoškolskom i radničkom omladinom u Nišu.

Kada je Filip Fića Kljajić, 1938, došao u Niš, zapazio je poletnog omladina Miju, za koga je susret s Fićom bio sudbonosan. Izvršavao je zadatke, prednjačeći u organizovanju i vođenju raznih demonstracija u Nišu.

Pred kraj 1938. postao je član SKOJ-a, a ubrzo zatim i sekretar skojevske organizacije

u železničkoj radionici. Istakao se u akcijama protiv režima. Kada se, 1940. godine, nalazio na odsluženju vojnog roka u Beogradu, odatle je u vrlo teškim uslovima, slao ilegalni materijal partijskoj organizaciji u Nišu. Posle povratka u Niš, primljen je u KPJ. Ubrzo je izabran za člana MK Partije. Uložio je mnogo truda i pokazao organizatorske sposobnosti u povezivanju preostalih članova Partije posle provale i hapšenja komunista u Nišu, 1940. godine.

Posle dolaska okupatora, pa je u nemačko ropstvo. U vreme transporta zarobljenika, pobeo je i došao u Beograd. Povezavši se s komunistima u Beogradu, dobija zadatak da ide nazad u Niš i okolinu. U svojstvu člana, a potom sekretara MK KPJ za Niš, uspešno radi na organizovanju i izvođenju akcije protiv okupatora i domaćih izdajnika. Bio je organizator i učesnik u izvlačenju puška iz nemačkih vagona na železničkoj stanici Niš. Bio je odlučan i smeo. S nekoliko drugova je, kod Niške Banje, presreo kamion koji je Nemcima

vezio milion dinara, i oteo taj novac. Tako je OK KPJ u Nišu snabdeo novcem.

Organizovao je akciju za uništenje nemačkih oficira u niškom hotelu „Park“, 3. avgusta 1941. godine. Bomba bačena među Nemce uznemirila je nemačku Komandu. Učestvovao je u rušenju mape koju su Nemci postavili u gradu i na njoj uctali linije napredovanja u borbi protiv Crvene armije.

Sredinom oktobra 1941. odlazi u Pasjački partizanski odred, a nešto kasnije, po direktivi Partije, prelazi na politički rad u zaječarskom okrugu. Postao je sekretar OK KPJ za Zaječar i dobio nadimak Duško. U vreme jednog sukoba sa četnicima, u blizini Zaječara, ranjen je.

U novembru 1942. u Zaječaru je održavao sastanak sa skojevcima. Izvršena je provala, i Mijo je s nekoliko drugova uhapšen, ali je pri sprovođenju do zatvora pobeo. On je i u

Zaječaru organizovao i izvodio akcije. U jednoj akciji na železničkoj stanici bacio je bombu na okupatora i oštetio prugu.

Kada su, 20. oktobra 1943. godine, između sela Zagrada i Borovca, delovi Knjaževačkog četničkog korpusa iznenada napali 1. bataljon Zaječarsko-timočkog NOP odreda, Mijo je s drugovima jurišao na četnike i odbacio ih. U ponovljenom napadu četnika, pokušao je da otme puškomitraljke, ali je tada ubijen rafalom izdajnika.

Narodnim herojem proglašen je 5. jula 1951. godine. (D. Dž.)

STANIŠIĆ Filip MARKO

Rođen je 15. novembra 1919. godine u selu Maine, Budva, Crna Gora.

Osnovnu školu završio je u selu Maine. Posle toga, nastavio je uobičajeni život ljudi toga kraja. Vrlo mlad se orijentisao za radnički pokret i aktivno učestvovao u akcijama KPJ u njegovom kraju. Godine 1940. postao je član KPJ.

Posle kapitulacije bivše Jugoslavije, postaje još aktivniji i uporniji, naročito na skupljanju oružja i pripremi narodnog ustanka u svom kraju. Tako se, 13. jula 1941. godine, našao među prvim ustanicima Crne Gore. Učestvuje u čuvenoj borbi na Brajčicama, 18. jula 1941. godine, kada je uništen bataljon italijanskih fašista.

Kao dobrovoljac Primorsko-sokolske čete, s iskustvima prvoborca iz trinaestojulskih akcija, ulazi u sastav Lovćenskog bataljona Crnogorskog odreda za operacije u Sandžaku. Učestvuje u bici na Pljevljima, 1. decembra 1941. godine. Jedan je od onih koji su jurišali na utvrđeni grad, ne prezajući od ogromne ratne mašine koja ga je branila.

Posle Pljevalja, nastavio je borbu po Sandžaku. Istorijskog 21. decembra 1941. godine, našao se u Rudom, u stroju 1. proleterske brigade.

Od tog dana, Marko neustrašivo korača stazama 1. proleterske. Junački je podneo sneg i hladnoću, marševe i borbe po Romaniji, Zvijezdi i Igmanu. Bio je neustrašiv u borbi protivčetnika u Okruglici, u napadu na italijansko-ustaški garnizon Ulog na Neretvi, u razbijanju ustaških uporišta u Župi, od Uloga do blizu Konjica. Takav je i u borbama protiv četnika, maja 1942. godine, na Sinjajevini, i početkom juna na Durmitoru.

Poznat je kao neustrašivi bombaš 1. proleterske brigade, i „večiti“ bombaš. Njegova torba nikad nije bila bez bombi. Svega je moglo da nedostaje — ali bombi je moralo da bude. U jednoj borbi se posebno ističe: u

blizini sela Džepa, kod Konjica, juna 1942. godine, u pećini se krila grupa od 10 ustaša. U pratnji puškomitraljaca Špira Lagatora i Hajrudina Mehinagića, s bombom u ruci, Stanišić upada u pećinu, razuružava ustaše i omogućava dalje nastupanje svom bataljonu. Za ovaj pdvlog pohvalio ga je štab 1. proleterske brigade, a dobio je na poklon ratni sat, kao najhrabriji borac 1. bataljona.

Neustrašivost ga je odlikovala i u borbama za Konjic, Livno, Kijuč, Jajce, na Ivan-sedu, Čičevu i Glavatičevu, pri forsiranju Drine, na Krčinom Brdu i Kapku, aprila 1943. godine.

Najveće priznanje odato mu je kada je, 1943. godine, određen za zastavnika 1. bataljona 1. proleterske brigade. Zastavu je preuzeo od junaka, Blaža Popivode. Otada je u svakoj borbi jurišao s razvijenom zastavom, naročito u danima V i VI neprijateljske ofanzive.

Početkom 1944. godine proizveden je u čin potporučnika, i postavljen za zamenika

komandanta 6. (beogradskog) bataljona 1. proleterske, u kojem se ističe u mnogim akcijama u Bosni, Sandžaku i Srbiji. Naročito se istakao maja 1944. godine, u borbi kod Mliništa (u vreme desanta na Dravar), kada je celi bataljon ispoljio junaštvo. Tu je predvodio mnoge protivnapade bataljona.

Od kraja 1944. do završetka rata, Marko je obaveštajni oficir 1. proleterske divizije. S uspehom je rešavao brojne teške i opasne zadatke.

Hrabrost Marka Stanišića bila je primer za ugled. Tako se i danas pripovedaju sećanja o podvizima „večitog“ bombaša s Pljevalja, Uloga, Župe, Večerinovca, Džepa, Bugojna, Cincara, Livna, Kijuča, Jajca, Kotor-Varoši, Neretve, Sutjeske, Mliništa, Valjeva, Beograda, Srema, Slavonije i Zagorja.

Bio je komandant puka i na ostalim duž-

nostima u posleratnoj izgradnji JNA i izgradnji našeg samoupravnog društvenog sistema. No-silac je većeg broja naših i stranih odlikovanja i Partizanske spomenice 1941. godine.

Sada je pukovnik JNA u penziji i aktivni društveno-politički radnik.

Narodnim herojem proglašen je 10. jula 1953. godine. (Šp.L.)

STANIVUKOVIĆ Paje MILAN

Rođen 4. maja 1912. u zaseoku Kleniku, nedaleko od Vrbovlja, kraj Okučana, Nova Gradiška, Hrvatska. Potječe iz siromašne seljačke porodice. Otac mu je posjedovao svega 5 jutara zemlje; da bi prehranio osmoro djece, radio je kao kirijaš u obližnjim šumama. Kako bi bar Milana, koji se isticao svojom prioničivošću, oslobodio teškog rada, otac ga je poslao u Prokuplje, na učenje trgovačkog zanata. Milan nije volio trgovačku struku, učio je zanat roditeljima za volju, ali je stalno priželjkivao da se posveti vojničkom pozivu. Kad su se i roditelji složili s njegovom namjerom, Milan se javio na konkurs Podoficirske škole u Beogradu, u koju je primljen, s uspjehom je završio i kao podnarednik otišao u Banja Luku. Poslije kratkog vremena, premješten je u artiljerijsko odjeljenje Ministarstva vojske u Beogradu. Tamo je opet priuštio na učenje. Položivši ispite, uoči napada Hitlerove Njemačke na Jugoslaviju, unaprijeđen je u čin potporučnika. Već u to vrijeme Milan se povezao s grupom lijevo orijentiranih oficira, i primljen u Komunističku partiju Jugoslavije.

Okupaciju zemlje i rasulo jugoslovenske vojske doživio je u Slovenskoj Bistrici. No, on se nije dao zarobiti. Vratio se u svoju Posavinu, i s najnaprednijim ljudima počeo organizirani rad. Preko Nade Dragosavljević, odmah se povezao s Dušanom Čalićem, sekretarom Okružnog komiteta KP Hrvatske za Novu Gradišku, koji ga je u maju 1941. uključio u okučansku partijsku organizaciju. Okupljao je omladinu, učio je rukovati oružjem, skupljao municiju i sanitetski materijal, a zatim stvorio i udarnu grupu koja je sekla telefonske žice, rušila stupove, napadala male neprijateljske posade i izvela prvu diverziju na pruzi u blizini Okučana. U jesen 1941, on je komandir Treće sekcije, koja je djelovala u Posavini ispod Okučana, u „srpskom trokutu“ (Radenovići, Rajčiči, Milisavić...). Zimi 1941/42. Stanivuković i petorica njegovih suboraca bili su opkoljeni dok su spavali na štangji njegove kuće. Petorica Milanovih drugova su, boreći se, poginuli, a on se, iako ranjen, uspio probiti. Poslije toga, prebacio se partizanima u Bosnu. Početkom 1942. na zahtjev slavonskih

drugova, Milan se vratio u rodni kraj, i postavljen za komandira partizanske čete u Psnju. U toj je četi, jurišući na neprijateljsko utvrđenje, drugi put ranjen. Bio je, zatim, komandant Odreda, a u oktobru 1942. postavljen je za načelnika štaba 12. slavonske brigade. Na toj je dužnosti, u borbi u Gradištu, treći put teško ranjen. No, fizički snažan, Milan je prebio ranu, i poslije formiranja 12. divizije s novom jedinicom ušao u nove bitke. Bio je načelnik štaba VI korpusa, ali se poslije smrti Nikole Demonje, uljeto 1944, vratio u 12. diviziju, kao njezin komandant. Borci su ga voljeli i kao komandanta koji ih je poveo u najžešće bitke, i kao druga koji je znao ohrabriti, utješiti, i zapjevati. U narodu je Stanivuković bio poznat kao pobornik bratstva i jedinstva naših naroda. To je jedinstvo brižno njegovao i u svojim jedinicama i među stanovništvom. Zbog toga ga je, živog ili mrtvog, tražili ne samo ustaše

nego i četnici, koji su kratko vrijeme bezuspješno pokušavali stvoriti svoje uporište u Posavini.

Potkraj 1944, Milanova 12. divizija nalazila se iza leđa neprijateljskih snaga, u istočnoj Slavoniji. Napadajući značajnije komunikacije, 12. je divizija remetila snabdijevanje glavnina neprijateljskih trupa. Zato je okupator, želeći da osigura zaleđe, 27. decembra 1944, s jakim snagama napao 12. diviziju na njezinim položajima na sektoru Levanjske varoši. Poslije bitke u kojoj je neprijatelj upotrebio teške tenkove, uvidjevši da bi zadržavanje položaja zahtijevalo velike žrtve u ljudstvu, Stanivuković je svojim jedinicama naredio da se povuku s položaja, a sam se povlačio među posljednjima. Čuvajući svoje jedinice, žrtvovao je sebe. Granata neprijateljskog minobacača pala je u njegovoj neposrednoj blizini, i na mjestu ga usmrtila.

Prvog januara 1945, Milan je sahranjen između Psnja i Ravne Gore, u blizini groba

Nikole Demonje. Dva komandanta 12. divizije ostala su u srcu zemlje koja ih je voljela kao heroje, i sačuvala kao legendu. O Milanu narod i danas pjeva pjesmu.

Narodnim herojem proglašen je dva i po mjeseca poslije pogibije, 13. marta 1945. godine. (V.Raj.)

STANKOVIĆ Mihaila ALEKSANDAR LALA

Rođen je 12. avgusta 1907. godine u selu Ravnje, Mačvanska Mitrovica, Šabac, Srbija. Po zanimanju je bio činovnik.

Pre nego što je, 1943. godine, postao član KPJ, aktivno je sprovodio njen program. Zbog te svoje političke aktivnosti, koja je, kad je postao član KPJ, bila još zapazajenja, uhapšen je i osuđen 1937. godine na robiju. Posle povratka s robe, postao je još veći propagator politike KPJ po seoskim kolaboracionima i bibliotekama, gde su se okupljali seljaci. Isto tako, nije zaboravio ni drugove s robe — njihove je porodice obilazio i težio, a njima organizovao slanje paketa i političkog materijala i informacija. Tako je bio spona između komunista na robiji i onih na slobodi. Okupacija Kraljevine Jugoslavije zatiče ga kao istaknutog komunista, koji je najširu delatnost protiv okupatora i domaćih kolaboracionista razvio u Mačvi. Nekoliko dana posle napada Nemačke na SSSR, prisustvovao je sastanku OK KPJ za Podrinje, a 29. juna 1941. godine na partijskoj konferenciji u selu Glučicama izabran je u Okružni komitet, na kojem su razrađena uputstva za dizanje opštenarodnog ustanka u Podrinju i formiranje Podrinjskog i (Mačvanskog) NOP odreda.

Tako je Lala, pored toga što je bio jedan od organizatora ustanka, postao i prvi partizan Podrinjskog odreda. Pošto je odred, već u avgustu 1941. godine, toliko narastao da je morao da bude podeljen na čete, postavljen je za komandira 4. čete, a ubrzo zatim i za komesara Mačvanskog partizanskog bataljona. Istakao se u borbi 10. avgusta 1941. godine u napadu na Bogatić, a zatim sa svojim bataljonom u napadu, početkom septembra 1941, na Mačvansku Mitrovicu, i 21. i 22. septembra 1941. godine na Šabac. Svoju upornost i hrabrost, kao i maštovitost u rukovođenju, naročito je pokazao u nemačkoj operaciji protiv NOP odreda u zapadnoj Srbiji (I neprijateljska ofanziva). U borbi protiv delova nemačke 342. pešačke divizije i kolaboracionista, njegov bataljon je davao otpor na planini Ceru, Loznicu, Kviljaci i Krupnju. U tim uzastopnim odstupnim borbama, povećavši se pred nadmoćnijim snagama Vermahta, Lala je

ispoljio hrabrost i umešnost u rukovođenju bataljonom, a istovremeno i veliku političku aktivnost u selima i mestima u kojima je boravio. U toj neravnoj borbi, stalno se povlačeći od Šapca do Užica, najveći broj boraca Podrinjskog odreda dao je život za slobodu. Posle pada Užica i gubitka slobodne teritorije u zapadnoj Srbiji, 4. decembra 1941. godine u selu Dragolju doneta je odluka da se Podrinjski odred vrati u Mačvu. U okviru njega, vraćao se i Mačvanski odred s komesarom Lalom. Međutim, čete odreda, zbog jakih neprijateljskih snaga i dobro organizovane kolaboracionističke vlasti, kao i četničkih snaga, nisu mogle stići do Mačve, već su u većini bile razbijene. Tako je i štab odreda, krajem decembra 1941. godine, doneo odluku da se i sam podeli. U jednoj grupi se je našli komandant odreda Nebojša Jerković, sekretar OK Dobroslav Radosavljević, i komesar 2. bataljo-

na Lala. Međutim, iznenadnim razvojem situacije zadržali su se u selu Bela Reka, gde su ilegalno boravili sve do 27/28. decembra 1941. godine, kada ih je otkrio ljotičevski dobrovoljački odred. U bezizlaznoj situaciji, opkoljeni nadmoćnijim snagama, da bi sačuvali domaćicu i njeno četvoro dece, rešili su da ne prihvate borbu. Da ih ne bi zarobili, izvršili su samoubistvo. Mrtve odvezli su ih u Šabac, a domaćina kuće, koji je bio u šabačkom logoru, streljali. Isto tako, pred kraj rata domaćicu kuće su četnici Draže Mihajlovića zaklali, a kuću zapalili.

Narodnim herojem proglašen je 27. novembra 1953. godine. (A.M.)

STANKOVIĆ *Todora* PETAR LJUBA

Rođen je 1. jula 1923. godine u Orašju kod Leskovca, Srbije. Imao je teško detinjstvo. U trinaestoj godini otišao je u Beograd, da traži posao. Kod nekog majstora počeo je da radi za platu od 900 dinara za šest meseci. Radio je od 3 do 22 časa. Obavljao je sve fizičke poslove. Bio je često gladan, bio i slabo obučan. Gazda ga je tukao i zakidao mu na zaradi. Radio je izvesno vreme i u Dobeļjači blizu Pančeva, u Torži kod Kule u Bačkoj, i u Beogradu. Radio je, takođe, i na građevini u Nišu. Nekoliko meseci pred rat oteran je s posla. Pošto nije imao obuču, radio je bos na građevini. Jednom, noseći veliki teret na ramenu, nagazio je na ekser koji je probio stopalo noge i teško ga povredio. Videvši ga krvavog, privremeno nesposobnog za rad, gazda ga je oterao ne isplativši mu ni ono što je već bio zaradio. Petar je pešice otišao u svoje selo.

Tu ga je zatekao rat i kapitulacija Jugoslavije. Povezuje se s komunistima koji su pripremili ustanak u tom kraju. Ubrzo, Petar je postao član SKOJ-a i član ilegalne desetine u selu. Bilo je to krajem jula 1941. godine. Sa svojom desetinom učestvovao je u nekoliko akcija na pruzi Leskovac — Gredlica. Opet je, kao i nekad, bio bez obuču. Noge su mu obično bile pune trnja posle povratka iz akcije. Kada su to videli njegovi drugovi iz Vlasotinca, od udarne članarine kupili su mu opanke.

Posle nekoliko akcija, 15. avgusta 1941. godine stupio je u Leskovački odred. Prvi podvig napravio je u razoružavanju četnika u selu Oruglica. Kao nagradu za hrabrost u toj akciji, dobio je puškomitraljez, ističući se smelošću i borbenošću. Učestvovao je u oslobađanju Vlasotinaca, u odbrani Lebana, kada je poginuo nemački komandant koji je rukovodio streljanjem daka u Kragujevcu (1941), zatim u borbi protiv specijalne jedinice Nedićevog ministra Aćimovića, u uništenju četničkih grupa na teritoriji Vlasotinačkog sreza, u borbama u Crnoj Travi (1942), u napadu na Trgoviste i Pčinju, u borbi s četnicima na Kozjaku, u uništenju Svrliškog četničkog korpusa u selu Kosančiću, u borbi protiv šest hiljada četnika na Rgaskom Visu, uništenju četničke Topličke brigade u selu Arbanaska, u Pustoj Reci... Ubrzo je postavljen za komandanta Crnotravskog omladinskog bataljona. Posebno se istakao u velikom broju bitaka 1943. i 1944. godine. Početkom 1944. godine, jedan odred nemačke feldžandarmrije sukobio se, na planini Pasjači (Beli Kamen), s 2. južnomoravskom brigadom. U jednom trenutku Petar je izleteo iz streljačkog stroja, pritrčao grupi Nemaca sasvim blizu, zasuo ih

bombama i gotovo uništio. Posle završene borbe, javno je pohvaljen zbog ovog podviga. Član KPJ postao je 1943. godine.

Nešto kasnije, našao se s brigadom u selu Lomnici, kod Kruševca. Iz Kruševca je napadao jak nemački odred. Dok se brigada pripremala da zauzme položaj, Petrov bataljon je zadržavao nemačke napade. Posle dvočasovne borbe, Nemci su uspeali da se dočepaju prvih kuća Lomnice. Zauzete kuće spalili su i poubijali seljake. Videvši plamen, Petar je bez oklevanja uzeo najbliži „šarac“, i s jednim drugom pošao u pravcu upaljenih kuća. Imao je na sebi kompletnu nemačku uniformu. Nemci ga nisu dirali, sve dok im se nije približio na tridesetak metara. U jednom trenutku Petar je legao, zauzeo pogodan položaj i potegao obarač mitraljeza. Preciznim pogocima proredio je redove Nemaca. Neprijatelj je počeo da beži. Dva mlada partizana

ustala su i nastavila gonjenje razbijene okupatorske grupe. Borbi su se priključili i ostali partizani brigade. Do ulaska u grad, Nemci su na bojištu ostavili više od 50 mrtvih. Petar je, sa svojim drugom ubio 26 nemačkih vojnika i oficira.

U drugoj polovini 1944. godine, kao komandant 1. vlasotinačke brigade sam je, u blizini Vlasotinaca, uništio nemački tenk, a druga tri naterao na povlačenje. U drugoj borbi, puškomitraljezom je oborio bugarski avion.

Posle oslobođenja zemlje, završio je četiri razreda gimnazije i malu maturu, pešađijsku oficirsku školu, protivavionsku oficirsku školu, Višu vojnu akademiju JNA i obavljao mnoge društveno-političke funkcije u JNA.

Narodnim herojem proglašen je 9. oktobra 1953. godine. (H.Ra.)

STANKOVIĆ Radoja VELIZAR VECA KORČAGIN

Rođen je 9. marta 1922. godine u Gotovuši kod Pljevalja, Crna Gora, gde su mu roditelji bili na službi. Potiče iz službeničke porodice. Detinjstvo, dečaštvo i školske dane Velizar je proveo u mestima službovanja svojih roditelja. Osnovnu školu učio je u Vrnjačkoj Banji, gde je završio prvi razred gimnazije. Drugi, treći i četvrti razred učio je u Vukovaru. Ostale razrede završio je u Kruševcu, gde se istakao naročito u VII i VIII razredu, radom u literarnoj družini „Napredak“, pa je izabran za njenog predsednika. Bilo je to neposredno pred rat 1940. godine.

Kada je počeo fašistički napad na našu zemlju, bio je još u dačkoj klupi. Velizar je bio inicijator i istaknuti učesnik svih prvih akcija u Kruševcu, a posebno pri spaljivanju okupatorske štampe 6. avgusta 1941. godine, kada su spaljeni paketi novina „Novo vreme“ na železničkoj stanici u Kruševcu. Ova akcija imala je izuzetan politički značaj u naprednom omladinskom pokretu Kruševca, kada je Veca, kao istaknuti omladinski tribun, primljen u SKOJ.

U Rasinski NOP odred stupio je s grupom omladinaca, učesnika ovih akcija. Posle dolaska u Odred, Velizar se, kao desetar, sa svojom desetinom posebno isticao u svim borbama Odreda. U napadu na Kruševac, septembra 1941. godine, pokazao je veliku smelost, snalazljivost i hrabrost, prodirući u grad. Nekoliko dana kasnije, u borbi s Nemcima kod sela Mrzenice, Velizar se istakao u rušenju železničke pruge i uništavanju četiri železničke kompozicije. Iste godine postao je član KPJ.

Izuzetan je njegov doprinos u rušenju dramskih i železničkih komunikacija, mostova, propusta, telefonskih linija, gde je pokazao

izvanrednu umešnost i hrabrost. Tako je Odred uspešno uništio železnički most na pruzi i put u Čitluku, Ribniku, Stopanji i kod Đunisa, kao i niz drugih saobraćajnica važnih za neprijatelja.

Velizar je bio zapažen u svakoj borbi, a posebno 4. i 5. decembra 1941. godine u oslobodenju Blaca, u borbi s Bugarima i Mikulovcu, decembra 1941, u sudaru s četnicima u Lomnici, 13. januara 1942. godine, kada je izuzetnom hrabrošću uništio celu četničku grupu u Pretrešnji i Jošanici, zarobivši, sa svojom desetinom, celu četu četnika. Stanković se istakao u jednodnevnoj borbi protiv neprijatelja u topličkoj borbi protiv neprijatelja u topličkoj Velikoj Plani, kao i u borbi kod Bajčinskih koliba u Toplici.

Velizar Stanković je bio jedna od najmilijentijih ličnosti u Odredu i narodu kuda se ova jedinica kretala. Zbog primerne hrabrosti, Stankoviću je odred dao ime legendarnog heroja Korčagina, o kome je on uvek sa zasnom govorio i uticao na borbeni moral drugova.

Kao čovek, Stanković je bio vrlo plemenit, iskren i pravdoljubiv, za šta je umeo da se bori isto tako uporno i dosledno kao i protiv neprijatelja, pa ga je i zbog ovih osobina veoma cenio Odred.

Kao marksist, bio je jedan od najbrazovanijih boraca jedinice

Stanković je poginuo herojskom smrću, 13. februara 1942. godine, u borbi s nadmoćnijim neprijateljem, na Samaru, kod Ribarske Banje.

Narodnim herojem proglašen je 27. novembra 1953. godine. (A.M.)

STANOJLOVIĆ Spire MILORAD MIČA

Rođen je 1919. godine u Družetićima, Valjevo, Srbija. Član KPJ od avgusta 1941. godine.

Okupacija Kraljevine Jugoslavije aprila 1941. zatekla je Miću u činu aktivnog podnarednika. Međutim, on nije hteo da se preda snagama Vermahta i ode u ropstvo, već se s oružjem vratio u selo. Tu je počeo da saraduje s komunistima u pripremi oružanog ustanka protiv okupatora i kolaboracionista. Kada je, 11. jula 1941. godine, formirana Podgorška četa Valjevskog odreda, Mića je postao borac te čete. Već narednog dana, u borbi kod sela Žele, ispoljio je veliku smelost i snalazljivost. Zahvaljujući njegovoj hrabrosti, četa je u toj borbi zarobila grupu nemačkih vojnika. Sa svojom četom se naročito istakao u borbi 2. septembra 1941. godine, kod sela Ostobiča.

na putu Valjevo — Loznica, napavši nemačku kolonu koja se kretala od Krupnja prema Valjevu. U tom napadu, Mića je, s puškomitraljezom, tu kolonu sačekao na oko 50 metara, i zatim je po njoj osuo vatru. Kolona Nemaca je bila razbijena, 3 kamiona uništena, a veliki broj nemačkih vojnika tada je ubijen i ranjen. Kada je Podgorška četa, septembra 1941. godine, prešla u bataljon, Mića je postavljen za komandira čete. U toku nemačke operacije u zapadnoj Srbiji (poznatoj kao i neprijateljska ofanziva), on je sa svojom četom sačekao nemačke tenkove kod sela Grabovice, na putu između Valjeva i Šapca, i na njih s nekoliko metara bacio bombe. Posle kratke borbe, Nemci su se uz osetne gubitke vratili u

Valjevo. Tako su delovi 125. pešadijskog puka sprečeni da pljačkaju okolna sela i ubijaju nevine ljude. U drugom priliku Mića je, sa svojom četom, sačekao u zasedi nemačku kaznenu ekspediciju koja se kretala od Loznice prema Valjevu, i naneo joj teške gubitke, a ostatak naterao u panično bekstvo, pristijajući neprijatelje da na putu ostave opljačkanu stoku i hranu. Na dužnosti komandira čete Valjevskog odreda ostao je u Srbiji sve do 6. marta 1942. godine, a tada se, s delom Odreda, prebacio preko Drine, na putu za Bosnu. U Bosni je postavljen za vodnika Prateće čete Vrhovnog štaba. I u toj četi njegova hrabrost i snalazljivost uvek su dolazile do izražaja, pa je izveo niz smelih podviga. Takav je ostao sve do 30. septembra 1942. godine, kada je od četničke zasede ubijen kod sela Mišništa (blizu Giamoča). Zaseda je bila postavljena blizu Vrhovnog štaba, i na nju su, pored Miće, naišli dr Sima i Olga Milošević. Četnici su na njih otvorili vatru iz puškomitraljeza, i Miću pogodili u grudni, a Olgu ranili. Međutim, on je, iako teško ranjen, otvorio vatru iz svog automata, omogućujući dr Simi i Olgi Milošević da se

izvuku. Borbu je vodio sve dok nije podlegao ranama.

Narodnim herojem proglašen je 7. jula 1953. godine. (A. Mi.)

STANOJLOVIĆ S. MOMČILO MOMA

Rođen je u Kragujevcu 5. avgusta 1916. godine, Srbija. Posle završetka gimnazije u Kragujevcu, stupio je u Vojnu akademiju; zatim je pohađao vazduhoplovnu školu u Pančevu, i stekao zvanje vojnog pilota. Početak rata, aprila 1941. godine, zatekao ga je u

činu poručnika na letištu u Šarlicama, kod Niša, na kome su Nemci prvog dana rata uništili većinu aviona. U toku povlačenja, Moma Stanojlović je, s grupom vazduhoplovnaca, učestvovao, 15. aprila, u odbrani Užica. U tim borbama bio je lako ranjen.

Nije dozvolio da ga zarobe, već se, naoružan, s nekoliko drugova prebacio u Kragujevac, gde je ilegalno živio do odlaska u partizane. U međuvremenu povezao se s članovima KPJ, po čijim je nalogima aktivno radio na pripremi ustanka. Okupljao je ljude koji su hteli da se bore, organizovao borbene desetine, prikupljao oružje, rasturao letke i širio ideje KP u ustanku.

U partizane stupa među prvima. Još pre izlaska iz grada, Okružni komitet imenovao ga je za komandira jedne od tri čete Kragujevačkog partizanskog odreda. U toku avgusta 1941. godine postao je član KPJ.

Istakao se u obezbeđenju Dulena u vreme savetovanja Glavnog štaba Srbije s komandantima partizanskih odreda, septembra 1941. godine. Pošto je i u drugim borbama ispoljio veliku hrabrost i umešnost u komandovanju,

postavljen je za komandanta 3. bataljona Kragujevačkog odreda.

Kada je, 22. decembra 1941. godine, formirana 1. proleterska brigada, Moma je primio dužnost komandira 2. čete Kragujevačkog bataljona, koji se istakao već u prvoj borbi, 23. decembra, u selu Gaočić, kada je zarobljeno 120 Italijana.

Septembra 1942. godine, u Bosanskom Petrovcu, Moma je postavljen za političkog komesara, a ubrzo postaje i komandant Kragujevačkog bataljona. On je, tako, postao prvi predratni aktivni oficir politički komesar u našoj revoluciji, i to u bataljonu u kome je bilo više iskusnih učesnika radničkog i naprednog studentskog pokreta.

Na svojim proslavljenim bataljonom prošao je kroz niz teških borbi na Sitnici i Jajcu, kod Kotor-Varoši i na Ivan-sedu. Hrabrost je posebno dokazao u izvlačenju iz ustaškog garnizona u Bugojnu, jula 1942. godine. U mnogim teškim situacijama bio je smiren i pronicljiv komandant, stizao je uvek gde je najpotrebniji, za svakoga je imao reč koja je podsticala.

U borbi za prelaze na Tari, u Petoj ofanzivi, kada je njegov bataljon uporno održavao položaj na Ilijinoj Glavi, Moma je dobio narednje da pređe u sastav 3. sandžačke brigade, u kojoj je postavljen za zamenika komandanta. Poginuo je 13. juna 1943. godine iznad Tjentišta, na levoj obali Sutjeske, u neposrednoj blizini mesta gde je poginuo Sava Kovačević.

Narodnim herojem proglašen je 23. juna 1948. godine. (Če. J.)

STANTE Franca PETER SKALA

Rođen je 4. maja 1914. u radničkoj porodici u Celju. S četrnaest godina zaposlio se u Vestenovoj fabrici emajliranog posuda u rodnom mestu. Godine 1931. uključio se u napredni sindikalni pokret, a sledeće godine u radničko kulturno-prosvetno društvo „Svoboda“. Učestvovao je u organizovanju štrajkova. U februaru 1933. primljen je u Komunističku partiju, a 1934. je postao radnički poverenik. Zbog organizovanja štrajka 4. maja 1934, prvi put je uhapšen i osuđen na dva meseca zatvora.

Posle izlaska iz zatvora, dva meseca nije mogao naći zaposlenje. Sredinom septembra 1934. učestvovao je na pokrajinskoj konferenciji KPJ za Sloveniju u Medvodama, na kojoj je prihvaćeno načelo da komunisti moraju delovati u masama.

U novembru 1934. je ponovo uhapšen i, zbog revolucionarne delatnosti, izveden pred

Sud za zaštitu države u Beogradu, i osuđen na dve godine zatvora, koji je izdržao u Sremskoj Mitrovici.

Posle povratka u Celje, 1936. do proleća iduće godine nije nigde mogao dobiti zaposlenje. Od 16. marta 1937. do 15. septembra 1938. služio je vojni rok u Požarevcu, gde je među vojnicima formirao ilegalnu partijsku organizaciju i povezo je s tamošnjim komunistima.

Kad se vratio u Celje, opet je nekoliko meseci bio bez posla. Krajem 1939. zaposlio se u Cinkarni, ali se, već u februaru 1940, po nalogu KPS povukao u ilegalnost i tako je izbegao hapšenje i odlazak u internaciju u Bileću. Marta iste godine ipak je pao u ruke

policiji, koja ga je zadržala godinu dana u zatvoru u Celju, kad je pušten, opet je živio ilegalno i delovao kao član Okružnog komiteta KPS za Celje i okolinu.

Prilikom nacističkog napada na Jugoslaviju, u aprilu 1941, po nalogu KPS otišao je s dobrovoljcima do Sevnice, a posle rasula jugoslovenske vojske vratio se u Celje, gde je u Okružnom komitetu bio odgovoran za skupljanje oružja i municije i pripremanje oružanog otpora.

Učestvovao je u formiranju Celjske partizanske čete, i 20. jula 1941. postao njen komandir. Celjska četa je izvela više diverzantskih akcija, a Nemci su neprestano tragali za njom. Jednom su Petera ranili, i najzad im je uslo da četu razbiju.

Ujesen 1941, Peter Stante je, kao zamenik komandanta, učestvovao u pohodu Prvog štajerskog bataljona na Bizeljsko, da bi sprečili Nemce da iseljavaju tamošnje slovenačko stanovništvo. Bio je jedan od organizatora Druge grupe odreda, u kojoj je postao zamenik komandanta. Učestvovao je u teškim borbama s Nemcima kod Janča, s Italijanima kod Stič-

ne, i u probiranju Druge grupe preko Gorenjske u Štajersku. Tamo je postao komandant IV operative zone.

Od jula 1943. do marta 1944. bio je sekretar Pokrajinskog komiteta KPS za Severnu Sloveniju, gde je teror okupatora bio najteži. Potom je postao zamenik komandanta 18. divizije NOV, i s njom se borio pri oslobađanju Žužemberka, Mirne Peči, Trebnja i kod Škocjana. U junu 1944. ga je Glavni štab NOV i POS premestio za zamenika komandanta 9. korpusa NOV u Slovenačkom primorju, gde je učestvovao u borbama u Baškoj grapi, na Črnom vrhu i Štanjelu.

U decembru 1944. Glavni štab ga je ponovo poslao u Štajersku za komandanta IV operative zone, koju je uspešno vodio u vreme tromesečne neprijateljske ofanzive, a u aprilu su jedinice IV operative zone pod njegovim rukovodstvom prešle u ofanzivu. Presekle su nemačkoj i kvislinskoj vojsci odstupanje, oslobodili deo Koruške, prisilile na predaju nemačkog komandanta za jugoistočnu Evropu, generala fon Lera, i pomagale II armiji JA u opkoljavanju i zarobljavanju glavnine nemačkih i kvislinskih jedinica koje su se povlačile.

Posle oslobodjenja je Petar Stante poslan u Sovjetski Savez na školovanje u akademiju „Frunze“, odakle se vratio ujesen 1947. Završio je i Višu vojnu akademiju u Beogradu i vršio odgovorne zadatke u JNA i Državnom sekretarijatu za narodnu odbranu. Na II kongresu izabran je za člana CK KP Slovenije.

Poginuo je 30. aprila 1980. u saobraćajnoj nesreći kod Stalnovice, sahranjen u Ljubljani.

Narodnim herojem proglašen je 15. jula 1952. (Iv. Kr.)

STARIHA Janka IVAN JANKO

Rođen je u Črnomlju, Slovenija, 11. decembra 1922. kao najstariji sin gradskog pandura, koji je, kao dobrovoljac u borbama u Koruškoj (1918—1919), posle agrarne reforme, dobio nešto zemlje. Ivan je imao i dva brata i sestru. Jedan brat i sestra su, zajedno s roditeljima, odučeni 1942. u logor na ostrvu Rab, a drugi, Zvonko, star šesnaest godina, već 1942. je poginuo u Kočevskom Rogu, u vreme neprijateljske ofanzive. Otac je, uleteo 1943. u logoru izvršio samoubistvo.

Ivan je završio osnovnu školu u Črnomlju, a gimnaziju pohađao u Novom Mestu. Dok je išao u Nižu gimnaziju, stanovao je kod strica u Novom Mestu, a u višim razredima svakoga dana putovao je vozom iz Črnomlja do Novog Mesta i natrag. Mnogo je čitao naprednu

literaturu. Najbolji prijatelj mu je bio Milan Mihelčič, brat narodnog heroja i predratnog komunista. Preko njega je došao u vezu s Partijom. Član SKOJ postaje sa 16 godina, 1938. a 1940. sa 18 godina, član Partije.

Nameravao je da studira pravo, a inače je vrlo lako učio strane jezike. (Učeci u gimnaziji francuski i latinski, naučio je uzgred i italijanski). Ali, posle dolaska okupatora, napušta školu i zapošljava se na ciglani u Kanžariči, kraj Črnomlja, kao fizički radnik. Već 12. avgusta 1941. odlazi, s prvom grupom omladinaca, u partizane, i istog dana učestvuje u napadu na italijansku stražu na železničkoj pruzi između Črnomlja i Metlike. Kao borac Belokranjske

čete, učestvuje 6. septembra u napadu na italijanske graničare između Griblja i Črnomlja. Tada su ubijena dva, a ranjena tri graničara. Posle toga, Ivan napušta četu i vraća se kući, nezadovoljan aktivnošću čete i rukovodstva.

Sredinom septembra, majka je Ivana otpatila u Novo Mesto kod sestre čiji je suprug imao veze s pokvodomcima OF, i tako je Ivan dobio javku i postao partizan Novomeške čete.

Ta četa je, u noći između 2. i 3. novembra 1941. napala nemački garnizon u selu Bučka, u reonu gde su Nemci masovno deportovali Slovence. Stariha je bio u bombaškoj grupi, koja je prva provalila u zgradu u kojoj su bili nemački graničari. Od trojice bombaša jedan je poginuo, a Stariha i njegov drug ranjeni. Posle borbe, ranjenog Starihu su drugovi poslali na lečenje u Novo Mesto. Krio se po kućama, lečio ga je poverljivi lekar. Stariha je uskoro bio ponovo sposoban za borbu. Otišao je u Mokronošku četu, koja je u to vreme izgubila komandira. Umesto njega, komandir postaje Stariha, koji se istakao u napadu na Bučku.

Ova je četa, sredinom decembra, uključeno u 2. Štajerski bataljon, koji je prešao preko nemačko-italijanske demarkacione linije s na-

merom da se probije kod Litije, preko Save, u štajersku. Došao je do borbe 22. decembra 1941. u selu Liberga. Posle teških borbi prvo s Nemcima, a potom s Italijanima, bataljon se probio na Pugled, kod Ljubljane, gde se u toku zime obučavao.

Kad je upreleće bataljon, dolaskom novih boraca, izrastao u brigadu, a potom u II grupu odreda. Stariha postaje komandant bataljona. Komanduje u svim borbama II grupe odreda (Jančje, Muljava); učestvuje u pokretu grupe preko Notranjske u Gorenjsku; u napadu na Lučine, iznad Škofje Loke; u borbama za vreme nemačke ofanzive, na Gaberskoj gori i Jelovici, u julu i avgustu 1942. godine.

Na Jelovici je od četiri bataljona 2. grupe stigao samo jedan gotovo ceo i delovi druga dva, pa je štab grupe odlučio da od tri bataljona formira dva. Ostavi bez bataljona, Stariha je izvesno vreme bio na raspolaganju štabu grupe, a posle dolaska u Štajersku, određen je na dužnost operativnog oficira grupe. Krajem oktobra 1942. godine, ponovo je stupio na dužnost komandanta bataljona, ali komandu nije primio, jer je 7. novembra poginuo.

Nemci su, 7. novembra, jakim snagama napali i opkolili Savinjski bataljon na Tovstem vrhu, na planini Dobrovoje. Poginulo je 17 partizana, a 7 je zarobljeno. Mrtve su Nemci odneli u Celje i javno izložili. Sačuvane su fotografije, i na jednoj je prepoznat Stariha. Pogoden je u čelo, zbog čega se smatra da se sam ubio da ne bi pao živ u ruke neprijatelja.

Narodnim herojem proglašen je 20. decembra 1951. (M. Pav.)

STEFANOVIĆ Koste IVAN SRBA

Rođen je 30. maja 1912. u Smederevu, Srbija. Kao radnik u železničkoj radionici u Smederevu, oselio je težinu bespravnog položaja radničke klase. Kao član Ujedinjenih radničkih sindikata, zastupao je interese radnika, a već 1938. je jedan od aktivnih članova Ujedinjenih radničkih sindikata u Smederevu. Godine 1940. primljen je u Komunističku partiju Jugoslavije.

Posle okupacije, Srba je radio na prikupljanju oružja i agitaciji za narodnooslobodilački pokret, a posle poziva Partije na oružanu borbu protiv okupatora i stvaranja prvih ilegalnih grupa, Srba je stupio u gročansko-smederevsku četu Kosmajskog odreda. U početku je bio borac, ubrzo postao vodnik, a kasnije i komandir čete.

Do kraja 1941. godine Srba je neumorno radio na osnivanju partijskih i skobjevskih orga-

nizacija u Podunavskom srežu, i učestvovao u mnogim borbama njegove čete protiv pripadnika Srpske državne straže i okupacionih jedinica.

Kada je, u maju 1943, izvršena reorganizacija u Kosmajskom odredu, Srba je postavljen za komandanta ovog partizanskog odreda i od tada, pa sve do kraja rata, kosmajski odred je bio stalno pod njegovim rukovodstvom. Zahvaljujući njemu, njegovoj snalažljivosti i odlučnosti, odred je uspevao da izade nakraj s mnogobrojnim neprijateljima, da im nanosi gubitke i stvara nesigurnost na putevima, pa i u gradovima, i da se sâm više puta izvuče iz najtežih situacija. Tako je, u jednoj borbi s

nadmoćnijim neprijateljskim snagama, kod Malog Orašja, u veoma teškim okolnostima, Srba prvi krenuo u juriš, dajući primer svojim borcima, koji su, jurišajući za njim, uspeali da potisnu neprijatelja. U toj borbi i Srba je bio teško ranjen, ali je ostao na položaju, hrabreći svoje drugove. Još nekoliko puta Srba je uspeo da izvuče svoj odred iz veoma teških situacija.

U 1944. godini Srba je izvesno vreme bio komandant Privremene šumadijske brigade, a kasnije i komandant Šumadijske brigade. I tada je pokazao izuzetnu hrabrost i snalažljivost i, kao prekaljeni borac, vodio brigadu iz borbe u borbu, stvarajući političku osnovu za dolazak jačih snaga NOVJ u Šumadiju i za njeno oslobođenje.

Sredinom 1944. godine, Srba je imenovan za člana okružnog komiteta KPJ za Mladenovac, i na toj dužnosti je ostao i posle oslobođenja zemlje.

Razboleo se 1946. godine, iscrpljen dugim borbama i marševima, i umro u Beogradu, 22. avgusta 1948. godine.

Narodnim herojem proglašen je 8. oktobra 1953. godine. (M. And.)

STEFANOVIĆ Dimitrija SVETISLAV ČEĆA

Rođen je 8. aprila 1910. u Kučevu, Srbija. Potiče iz siromašne porodice. Posle završene osnovne škole i dva razreda gimnazije, zbog slabih materijalnih mogućnosti, prekida školovanje i odlazi u Beograd, na zanat. U dodir s radničkim pokretom dolazi prvi put 1925, preko Saveza radničke omladine. Član je Nezavisnih sindikata od 1926, kada je posebno aktivan u sportskom društvu „Radnički“ i kulturno-umetničkom društvu „Abrašević“, radničkim društvima u kojima su se tada odgajali mladi revolucionari.

Član SKOJ-a postao je 1927; te godine učestvuje u mnogim akcijama beogradskog radništva, od rasturanja letaka do organizovanja radničkih zborova, štrajkova i demonstracija. Ubrzo posle prijema u SKOJ, izabran je za sekretara ćelije, a potom i sekretara Rejonskog komiteta SKOJ-a „Dunav“. Njegova aktivnost nije ostala nezapažena policiji. Krajem 1927. uhapšen je s grupom skojevaca, i februara 1928. osuđen na 6 meseci robjice, koju je izdržao u Požarevcu.

Posle izdržane kazne, u jesen 1928. vraća se u Beograd, gde se odmah uključuje u rad, i u septembru postaje sekretar MK SKOJ-a za Beograd. Te godine primljen je i u KPJ. Pored rada s radničkom omladinom u sindikatima i u radničkim sportskim organizacijama, učestvovao je u borbi antifrakcijskog jezgra u KPJ i SKOJ-u u Beogradu protiv leve i desne frakcije u KPJ.

Prilikom rasturanja letaka PK KPJ i PK SKOJ-a za Srbiju protiv diktature, uhapšen je 12. januara 1929, i mučen u Glavnjači, a 25. maja, „u nedostatku dokaza“, oslobođen optužbe od Suda za zaštitu države. U Beogradu je nastavio partijski rad sve do odlaska na školovanje u SSSR, 1930. godine. U Moskvi je završio Komunistički univerzitet nacionalnih manjina Zapada, 1933. godine.

U zemlju se vraća 1934, na partijski rad u Zagreb, kao instruktor CK KPJ. Ubrzo je uhapšen i osuđen na 4 godine robjice, koju je izdržao u Sremskoj Mitrovici.

Posle izlaska iz zatvora, nastavlja partijski rad u Beogradu; 1940. izabran je za sekretara Pokrajinskog odbora narodne pomoći za Srbiju, postigavši zapažene rezultate na tom zadatku.

Posle kapitulacije Kraljevine Jugoslavije, aprila 1941, po nalogu PK KPJ za Srbiju, radio je kao instruktor PK na organizovanju oružane borbe i partizanskih odreda u Šumadiji. Radio je najpre u kragujevačkom okrugu na formiranju Kragujevačkog partizanskog odreda, a zatim je, u jesen 1941, prebačen na partijski rad u OK KPJ za Čačak. Do povlačenja parti-

zanskih snaga s teritorije ovog okruga, davao je pomoć partijskom rukovodstvu i partizanskim jedinicama.

Posle povlačenja partizanskih snaga iz Srbije u Sandžak, učestvovao je u nizu borbi i okršaja, istakavši se posebno u napadu na Sjenicu.

Marta 1942. CK KPJ i VŠ uputili su ga u Crnu Goru, kao delegata VŠ, da radi na organizovanju i jačanju partizanskih bataljona i odreda. Bio je i zamenik političkog komesara Durmitorskog odreda, a krajem juna 1942. i politički komesar Hercegovačkog odreda.

Prilikom povlačenja partizanskih snaga iz Crne Gore i Hercegovine u zapadnu Bosnu,

vodio je brigu oko zaštite Centralne bolnice i pozadine jedinica koje su prve nastupale u pravcu zapadne Bosne.

Septembra 1942. upućen je za instruktora CK u Pokrajinski komitet KPJ za Dalmaciju. U Dalmaciji se nalazio sve do maja 1944. godine, obavljajući niz odgovornih dužnosti.

Kada je formirano Odeljenje za zaštitu naroda (OZN-a), postavljen je za zamenika načelnika OZN-e pri Povereništvu, a kasnije Ministarstvu narodne odbrane, i proizveden u čin pukovnika NOVJ. Rezervni je general-potpukovnik.

Posle završetka rata, bio je pomoćnik ministra unutrašnjih poslova FNRJ (1946—1953), a zatim Savezni državni sekretar za unutrašnje poslove (1953—1963) i član Saveznog izvršnog veća do 1966. Za saveznog i republičkog poslanika biran je na svim izborima od 1945—1963. godine.

Bio je član CK SKS i CK SKJ (do 1966). Zbog zloupotrebe položaja u Službi državne bezbednosti, na IV plenumu CK SKJ (jula 1966.), razrešen svih političkih funkcija, isključen iz CK SKJ i penzionisan. Umro je u Beogradu, 9. januara 1980. godine.

Nosilac je Partizanske spomenice 1941. i više jugoslovenskih i stranih odlikovanja.

Narodnim herojem proglašen je 27. novembra 1953. godine. (Đ. Pi.)

STEVOVIĆ Velimira RODOLJUB RODE

Rođen je 25. juna 1917. u Novoj Varoši, Sandžak, Srbija. Odrastao je u trgovačkoj porodici, ali se, kao radnik, veoma rano povezo s naprednim radničkim pokretom. Član KPJ je od 1941. godine.

Posle kapitulacije jugoslovenske vojske, na početku ustanka, Rode je među prvima stupio u partizane i učestvovao već u prvoj borbi partizana Nove Varoši protiv ustaša. Kasnije je učestvovao u svim borbama njegove jedinice u rejonu Zlatara, protiv okupatorskih jedinica i njihovih snaga. U mnogim borbama pokazao je hrabrost i snalažljivost, a najviše se istakao u borbi protiv četnika u Akmačićima. Ubrzo posle toga, Stevović je postao politički komesar Drugog zlatarskog bataljona i član štaba Zlatarskog gerilskog odreda.

Početkom 1942. godine, u vreme neprijateljske ofanzive, odlukom Glavnog štaba za Sandžak, Stevović se, s grupom od oko 50 boraca, ponovo vratio na Zlatar, da nastavi borbu s narodnim izdajnicima i da oživi ustanak na toj teritoriji. Sve do 1943. godine njegova grupa je vodila ogorčene borbe sa znatno nadmoćnijim okupatorskim i kvislinškim jedinicama, koje su težile pod svojom kontrolom da zadrže teritorije srezova zlatarskog, mileševskog, sjeničkog i pribojskog. U tim borbama poginulo je više od polovine boraca čete, ali se četa, uz pomoć stanovništva, održala, obnavljajući redove novim borcima i sačuvala čestim menjanjem pravaca kretanja. Stevović je bio primer borca i komu-

nista, koji je sve odluke viših komanda dosledno izvršavao. Bio je hrabar i neustrašiv, i prema izdajnicima naroda neumoljiv. U svom kraju pohvatao je sve poznate četnike i kaznio ih.

Četvrtog aprila 1943, dok je bio pored ranjenog političkog komesara odreda Voje Lekovića, na Zlataru, iznenada su ih napali četnici; Stevović je u početku borbe ranjen, ali je nastavio borbu sve dok mu nije ponestalo municije. Kada je video da ga i snaga izdaje, oduzeo je sebi život, da ne bi pao u ruke neprijatelju.

Narodnim herojem proglašen je 27. marta 1953. godine. (M. And.)

STIKOVIĆ Mihajla MILOSAV

Rođen je 23. maja 1914. godine u selu Toci, Prijepolje, Srbija. Završio je osnovnu školu, a potom i gimnaziju. Kao student na Beogradskom univerzitetu priključio se naprednom studentskom pokretu, koji je, neposredno pred rat, vodio političke akcije protiv reakcionarnog režima. Još pre napada Nemačke na Jugoslaviju, Stiković je već stekao solidno političko i ideološko obrazovanje. Zbog svoje aktivnosti, bio je pod prismotrom beogradske policije, koja ga je često proganjala i nekoliko puta zatvarala.

Kada je, 1941. godine, Komunistička partija Jugoslavije pozvala narod na ustanak protiv okupatora, Stiković je jedan od organizatora ustanka u Sandžaku. Iste godine primljen je u KPJ. Tu, u svom kraju, brzo je stekao poverenje drugova i naroda. Postao je komandir prve partizanske čete u mileševskom srezu.

Jačanjem partizanskih snaga, neprijatelj je počeo žešće da napada partizane, tako da su

bili prinuđeni da napuštaju Srbiju i prelaze u Bosnu, kako bi se prikupile nove snage i stvorila druga žarišta borbe. Na okupiranoj teritoriji Sandžaka ostale su manje partizanske jedinice. S njima je ostao i Stiković, kao pozadinski partijsko-politički radnik. Održavno i neumorno organizovao je i okupljao veliki broj simpatizera narodnooslobodilačkog pokreta, i uspeo da ih ideološki i politički obrazuje.

Okupatori i domaći izdajnici pokušavali su na sve načine da ga uhvate. To im, međutim, nijednom nije uspelo. Onda su odlučili da streljaju njegove najdraže: gotovo cela Stikovićeva porodica je ubijena. U narodnooslobodilačkoj borbi poginula su mu i dva brata.

Istakao se kao hrabar borac i dobar organizator i rukovodilac. Krasile su ga vrline čoveka i komuniste. Sa svojom jedinicom i drugovima preživeo je jednu od naježih ofanziva — V neprijateljsku, na Sutjeski (1943).

Pri povratku sa Sutjeske, sukobio se s četničkim bandama. Opoljen sa svih strana, prihvatio je neravnopravnu borbu. Iako nije bilo izlaza, nije hteo da se preda. Borio se da ne padne živ neprijatelju u ruke, i poslednjim metkom oduzeo je sebi život.

Narodnim herojem proglašen je 27. novembra 1953. godine. (Sa. Kr.)

STOJANOVIĆ Vukojta BOŽIDAR DRENIČKI

Rođen je 1914. godine u Medvedu, Srbija. Odrastao je u siromašnoj seljačkoj porodici. Osnovnu školu završio je u svom mestu, s odličnim uspehom. Uvek je ispoljavao želju da pomogne slabijemu.

Zemlja koju je imao njegov otac bila je nedovoljna da nahrani veliku porodicu, pa je

Stoga postao kolonista na Kosovu, i nastanio u selu Banjici, kod Dretnice. U početku se bavio zemljoradnjom. Vojsku je služio u Beogradu, 1933. godine. Posle toga, zaposlio se kao radnik, na železnici, a potom je postao šumar.

Uspostavio je prijateljske odnose s albanskim življem, i u toj sredini širio bratstvo i jedinstvo.

Krajem 1940. godine, pozvan je na vojnu vežbu, i učestvuje u aprilskom ratu. Posle toga, vraća se na Kosovo, ali zbog složene situacije on i njegov stric su se odmah ometnuli u šumu, jer nisu hteli da se predaju okupatoru i albanskim nacionalistima.

Početkom maja 1941. godine napušta selo i prebacuje se u Medvedu. Prilikom prebacivanja na aerodromu u Obiličevu, ubio je nemačkog stražara i zapalio nekoliko nemačkih aviona.

U početku je bio u štabu na Sokolovini, kod vojvode Koste Pečanca. Uvideo je da je Kosta izdajnik. Susreo se sa školskim drugom Zejnelom Ajdinijem, studentom i članom KPJ, koji ga je obavestio da KPJ priprema oružani ustanak. Boža je odmah pristao da se uključi u te pripreme. Posle odlaska jablaničke grupe u Kukavički NOP odred, Boža je bio ostavljen na terenu, da priprema ljude za NOP.

Bio je jedan od prvih boraca Jablaničkog NOP odreda. Već u prvim borbama ispoljava neobičnu smelost i odgovornost. Zbog toga mu je poverena jedna od većih partizanskih akcija: protiv nemačkih tenkova koji su u decembru 1941. godine nadirali prema Lebunu. Borci su bili naoružani puškama i mitraljezima. Ovim naoružanjem nisu se mogli suprotstaviti čeličnim oklopi, pa su to nadoknđivali hrabrošću. Skakali su na tenkove, kroz otvore su bacali ručne bombe, i tako ih palili. Boža je imao najviše uspeha. U toj akciji Boža Dretnički je bio teško ranjen. Uzeo je donji deo košulje, pocepao je i previo noge. Ostao je na mestu ranjavanja, jer nisu mogli da ga izvuku. Skrio se tako da ga nisu pronašli, a sutradan su ga izvukli i smestili u partizansku bolnicu na Radanu.

Pošto se oporavio od rane, nastavio je borbu. Početkom 1942. godine učestvovao je u mnogobrojnim borbama, i u njima pokazao junaštvo. Tada je postao član KPJ.

Izabrali su ga za desetera u Jablaničko-posajackom odredu. Na Obraždi, u borbi s četnicima, Dretnički je, kao deseter, bio svuda gde je najteže. U Porečju i na planini Kukavici učestvovao je u mnogim akcijama protiv četnika i Bugara: kod Studene, Tumble, Barja...

Sa svojom četom istakao se u razbijanju nemačkih, nedeljevskih i bugarskih snaga koje su, kroteći zauzete i južnomoravskog NOP odreda, podelili za pljačkaju sela Puste Reke.

Prilikom formiranja 1. južnomoravske brigade, postavljen je za komandanta bataljona. U svim borbama brigade od Srbije do Bosne i natrag, bataljon Božidara Stojanovića. Dretničkog primerno je izvršavao sve borbene zadatke. Preživevši mnoge borbe u Bosni, Dretnički je pao nadomak njegove Puste Reke i Jablanice. Poginuo je na mestu koje je neprijateljski tobdtija gađao posle borbe. Vest o pogibiji njihovog komandanta bolno je odjeknula među borcima, koji nisu mogli da veruju da ih je zauvek napustio njihov neustrašiv „Oluja“.

Narodnim herojem proglašen je 8. oktobra 1953. godine. (H. Ra.)

STOJANOVIĆ *III*JE BRANKO KRVAVI

Rođen je 11. oktobra 1923. godine u selu Mirošavci kod Lopara, Bosna i Hercegovina, u zemljoradničkoj porodici.

Branko Stojanović stupio je novembra 1941. godine u Majevički partizanski odred. U Odredu je bio među najhrabrijim borcima. Poslije borbi na Teočaku, u Gornjoj Čadavici i Krbetima, naročito se istakao u borbi s četnicima kod Vukosavaca. U trenutku četničkog juriša, Branko je prvi pošao u protivjuriš, povukavši za sobom i ostale borbe. Tako je slomljen četnički juriš i postignuta pobjeda.

Od kraja marta 1942. godine, Branko je u 2. istočnobosanskom udarnom bataljonu, a zatim je u 6. istočnobosanskoj proleterskoj brigadi. Istakao se u borbama u okolini Srednjeg i Čevljanovića kod Sarajeva, kod Okruglice i na Stanorinama, gde je bio ugrožen glavni štab Bosne i Hercegovine, i u borbama kod Vlasenice, juna 1942. godine. Tada je primljen u KPJ.

Kada su se, početkom novembra 1942.

godine, 6. istočnobosanska bigada i Sremski NOP odred prebacili iz Srema na Majevice, četnici su počeli da se pripremaju da unište partizanske snage došlo je u Maleševcima. Nekoliko sati jurisale su jedinice 6. brigade. Nalazeći se u prvom streličakom stroju, na dužnost podnika, Branko je iz neposredne blizine lukao puškomitraljezom. Kada je došao vrhunac bitke, kada su partizanski redovibili sasvim blizu četničkih rovova, Branko je uletio u neprijateljski rov. Skočili su za njim i borci njegovog voda. Pridružili su mu se i partizani iz ostalih jedinica. Nastala je žestoka borba, u kojoj su zburnjeni i obeshabreni četnici bili potpuno slomljeni: na bojištu je ostalo 150 mrtvih, a zarobljeno je oko 500 četnika. Branko je teško ranjen u ovoj borbi. On je, sav u krvi (zbog toga je i dobio nadimak Krvavi), nastavio da gađa neprijatelja jednom rukom. Uništenje četničke udarne snage na Majevice bilo je od velikog političkog i vojnog značaja.

Poslije liječenja u selu Trnovi, Branko je postao komandir čete pri Komandi područja, a krajem 1943. godine postavljen je za komandanta bataljona u novoformiranom Majevičkom odredu. Kao komandant bataljona istakao se u mnogim borbama (u selu Pirkovci, Vukosavci, Jablanica ispod Medednika). U ovom odredu ostao je do kraja 1944. godine. Izvjesno vrijeme boravio je u Sremu, učestvujući u borbama na pruži između Brčkog i Vinkovaca, u Slavovskom Šamcu, u Semberiji, u selu Balatunu i Velinu Selu.

Poslije povratka na Majevice, oktobra 1944. godine, bio je u OZNI-u u Tuzli, a početkom 1945. postavljen je za komandanta bataljona 2. brigade KNOJ-a i ostao na Majeveci da čisti teren od zaostalih četničkih bandi. Naročitu upornost pokazao je u ubistvu najvećeg četničkog zločinca na Majeveci, Radivoja Kerovića. Po najvećem snijegu, on je 30. kilometara trčao za Kerovićem koji je biježao, stigao ga i ubio.

Poslije rata ostao je u aktivnoj službi u JA, s činom potpukovnika. Završio je Pješadijsku oficirsku školu JNA. Umro u Beogradu 10. avgusta 1981. godine.

Nosilac je Partizanske spomenice 1941. i više drugih odlikovanja.

Narodnim herojem proglašen je 24. jula 1953. godine. (B. Ob.)

STOJANOVIĆ JOVAN

Rođen je 1923. godine u Sotonićima kod Bara, Crna Gora. Posle osnovne škole, bavio se zemljoradnjom. Kad je počeo narodni ustanak, stupio je u Crmničku partizansku četu. Borio se u sastavu bataljona „Jovan Tomaše-

vić", pa u 1. bataljonu 4. proleterske brigade.

Kod Hadžića (u leto 1942.), kad je naišao klopni voz iz kojeg su pucali neprijateljski vojnici, Jovan je, ne zaklanjajući se, pucao iz puškomitraljeza, od kojeg se nije razdvajao do pogibije.

U napadu na Kupres, avgusta 1942. godine, upao je u jednu iz koje se neprijatelj branio. Pobio je posadu iz kuće i štitiu odstupnicu svom bataljonu. Ustaše su ga zapamtile i u bici za Livno, kad se umešao među njih i tukao ih iz svog puškomitraljeza. Blagodareći njemu, borci su mogli da uđu u Duvno i da razbiju ustašku posadu, jer je prethodno uništio ustašku uporište pred gradom.

U noći između 14. i 15. februara 1943. godine brigada je išla ka železničkoj stanici u

su puškomitraljesci. Među njima bio je i Jovan. Njihov zadatak bio je da tuku Italijane s one strane reke, dok se borci prebacuju preko mostića. Mitraljesci su otvorili vatru. Jovan je, po svom običaju, tukao iz stojeće stava, iako su mu govorili da se zaštititi. Bunkere s druge strane Neretve borci su osvojili u jurišu.

Sutradan su 3. četu dočekale teške „bre-de“ iz karaula, koju su svojevremeno izgradili Austrijanci. Borci su morali da sačekaju noć, jer danji nisu mogli da pridu karaulu. Bombaši su napadali cele noći. Karaula je bila dobro branjena. Pred zoru je stigao kurir štaba bataljona, i doneo naređenje da se 3. četa zameni 2. četom. „Ne idemo odatde dok ne osvojimo karaulu“, rekao je Jovan. I drugi borci složili su se s njim.

Kad je svanulo, borci su bili udaljeni od karaula svega 50 metara. Situacija je bila takva: ili da Italijani skaču u Neretvu s visine od 100 metara, ili da partizani krenu stazom pored karaula, rizikujući da budu ubijeni. Jovan je tukao puškarnice vatrom. Pojedinih borcima pošlo je za rukom da natkriše karaulu, da se nađu iznad njenog krova, koji je bio nebranjen. Udarili su po krovu protivtenkovskom puškom. Posle toga, iz jedne puškarnice pojavila se bela marama. Bez oružja je pred karaulu izašlo oko 40 Italijana.

Druga četa 1. bataljona, kao prethodnica 4. brigade, počela je, 26. septembra 1943. godine, borbu protiv četnika na zapadnim visovima Sinjajevine. Munjevitim naletom borci su izbili na Vratlo, s kojeg se video Kolašin i njegova okolina. U sumrak su izbili na prilaze gradu. Kolašin je bio oslobođen. Ali, neprijatelj se nije pomirio s gubitkom grada. Partizani su to znali, pa su neprijateljske jedinice sačekali van grada. Prvi bataljon krenuo je u pravcu Mateševa, u susret neprijateljskim vojnicima. Iznemada su partizansku kolonu napali četnici s obe strane druma. Borci su prihvatili borbu. Najtežeće je bilo na Šljivovici, važnom položaju za odbranu Kolašina. Partizani su uspeali da sa Šljivovice zbacе četnike, koji su, pomognuti artiljerijom i bacačima, izvršili juriš. Počela je dobra prsa u prsa. Odstupanja nije bilo: ili poginuti, ili pobediti. U toku časa borbe, Šljivovica je sedam puta menjala gospodara. Na kraju, položaj su zadržali partizani i ponovo ušli u Kolašin. Među njima nije bilo čuvenog puškomitraljesca Jovana Stojanovića.

Narodnim herojem proglašen je 20. decembra 1951. godine. (St. P.)

STOJANOVIĆ Stojmira LAZAR

Rođen je 1904. godine u selu Kušijevu, kod Svilajнца, Srbija, u zemljoradničkoj porodici. Posle osnovne škole, koju je završio u rodnom selu, završio je i srednju, i zaposlio se kao službenik. Još kao mladić osećao je nepravdu kapitalističkog društva, pa je javno istupao i borio se za politička prava radničke klase. Zbog svoje političke aktivnosti, često je otpuštan iz službe. Na kraju, kada se više nije mogao zaposliti kao službenik, radio je kao obalski radnik na Savi. Među obalskim radnicima razvio je snažnu političku aktivnost i organizovao ih da se štrajkovima bore za ekonomska i politička prava. Primljen je u Komunističku partiju Jugoslavije 1938. godine.

Držnici. Borci su se probili uz same zidine italijanskih bunkera. Pošto ih je vodič napustio, borci su sami morali da produže put uz Neretvu, uzanim puteljkom. Kad su se približili železničkoj stanici u Gornjoj Grabovici, opazili su Italijane, udaljene 50 do 100 metara. Borci su zauzeli položaj iza kamenjara, između Neretve i železničke stanice. Italijani nisu ni sanjali da su im partizani nadohvat ruke. Kretali su se oko stanice. Bili su to pripadnici italijanske divizije „Murde“. S onu stranu Neretve bio je drum, a iznad njega italijanska utvrđenja. Preko reke bio je viseći most. Znak za napad bio je rafal iz Jovanovog puškomitraljeza. Kad je zaštekao Jovanov „šarac“, Italijani su stali. A onda su se u trku izgubili s brianog prostora. Posle juriša, izgledalo je da je sve gotovo. Međutim, iz pravca Jablanice došao je oklopni voz. Stao je ispred železničke stanice i osuo vatru na borce 3. čete. Istovremeno je posada voza prihvatila mrtve i ranjene, i neke vojnike. Posle toga, voz se vratio odatle je i došao. Ostali Italijani su se predali.

Trebalo je preći uzani viseći most. Krenuli

U rodno selo Kušijevu vratio se posle kapitulacije naše zemlje, 1941. godine. Odmah je, po direktivi KPJ počeo aktivnost u selu i okolini, vršeći pripreme za otpor okupatoru, organizujući prikupljanje oružja.

Stojanović je, 26. jula 1941. godine, obrazovao Resavsku četu u sastavu 2. šumadijskog odreda, koji je formiran 7. jula 1941. i postavljen za njenog komandira.

Resavska četa i njen komandir, od početka ustanka i oružane borbe, odlikovali su se vrlo smelim akcijama. Na drumu Požarevac — Svilajnac (ispred Svilajнца), Stojanović je, noću 4. i 5. septembra 1941. godine, u zasedi sačekao dva kamiona s 36 vojnika; kamione je zapalio, a nemačku posadu ubio.

Jednu od naročito uspešnih i smelih akcija Stojanović je izveo 25. septembra 1941. sa svojom četom Resavaca, kada je iz zasede napao nemačku kolonu od 400 vojnika, kod sela Azanje. U toj borbi Nemci su imali 80 poginulih i ranjenih.

U svim borbama Stojanović je bio na čelu svoje čete, najodvažniji i najhrabriji, dajući

primer. U borbi za oslobođenje Petrovca na Mlavi, 1941. na čelu Resavske i Moravske čete prvi je ušao u grad. Grad je oslobođen brzo i bez velikih gubitaka zahvaljujući njegovoj hrabrosti, odlučnosti, borbenosti i snalažljivosti. U temelje zgrade Sreskog načelstva, u kojoj su bile smeštene kvislinške ljetičevske snage, podmetnuo je i aktivirao avionsku bombu. Posle eksplozije, preživeli ljetičevci su napuštili zgradu i pokušali da se povuku preko Mlave, gde su većinu pobili borci Resavske čete.

Posle Prve neprijateljske ofanzive, kada je počelo povlačenje glavnih partizanskih snaga za Sandžak, Stojanović je s Resavskom četom ostao da se bori u svome kraju. Snage okupatora i domaćih kvislinga organizovale su danoćne potere za četom, s velikom snagama. U jednoj od tih potera, Stojanović je, 2. februara 1942, opkojen neuporedivo nadmoćnijim neprijateljskim snagama, ali je hrabro prihvatio neravnu borbu. Borio se do poslednjeg metka. Poslednjom ručnom bombom pokušao je da izvrši samoubistvo, da ne bi živ pao neprijatelju u ruke. Međutim, bomba nije eksplodirala. Stojanović je zarobljen, teško ranjen. Ranjenog, domaći izdajnici su ga zverski mučili, herojski je sve to izdržao, smejući se prezirivo izdajnicima u lice. Pošto od Stojanovića nisu mogli dobiti nikakva priznanja, pokušali su da ga okaljšaju. Proširili su vest da je Stojanović „sve priznao“. Kada je čuo za takva podmetanja policije, poslednjom snagom se podigao do prozora svoje ćelije i doviknuo okupljenom narodu: „Drugovi, lažu izdajnici, neće Laza ništa njima priznati!“ Izdajnici su ga posle ovoga mučili još strašnije, tako da je u mukama izdahnuo, 9. februara 1942. Mrtvog Lazara Stojanovića su javno obesili, da bi se tako osvetili hrabrom i neustrašivom komandiru Resavske partizanske čete i pokazali vernost izdajci i okupatoru.

Narodnim herojem proglašen je 27. novembra 1953. godine. (M. And.)

STOJANOVIĆ Maksima MIHAILO PULJO

Rođen je 1918. godine u selu Lučcu, kod Berana, Crna Gora. Zemljoradnik. Član KPJ postao je 1938. godine. U NOB je učestvovao od prvog dana julske ustanka 1941.

Rođen je u siromašnoj seljačkoj porodici. Poslije osnovne škole, bavio se zemljoradnjom. Kao sedamnaestogodišnjak, uključio se u napredni omladinski pokret, i 1935. postao član SKOJ-a. Odlikovao se izuzetnom hrabrošću i smjelošću. Zato je vrlo brzo započinjao kao neustrašiv u mnogim akcijama koje su KPJ i

SKOJ vodili u beranskom srezu. Naročito se istakao u demonstracijama u Beranama, 1938, i na Zagradu, 1940. godine, kada se sukobio s policijom. Zbog otvorenog istupanja protiv žandarmerije, neustrašivosti i odvažnosti, stiče veliku popularnost u narodu, posebno među seoskom i školskom omladinom. U KPJ je primljen 1938. godine. Poslije sloma Jugoslavije u priprskom ratu, po zadatku MK KPJ, radi na obučavanju omladine u rukovanju oružjem. Izvršava i druge zadatke u pripremanja naroda za cruzanu borbu protiv okupatora. Bio je među prvim borcima Lužackog gerilskog odreda, kada je počela borba protiv okupatora. Naročito je ispoljio veliku prisebnost i hrabrost prilikom upada italijanske jedinice u selo, s namjerom da ga uništi, a ljude pobija i

odvede u internaciju. U trenutku kada je među mladim, neiskusnim borcima zavladala panika, pojurio je sam u susret neprijatelju, rafalima mitraljeza zaustavio prodor Italijana.

Istakao se izuzetnom hrabrošću u borbi za oslobođenje Berana, jula 1941, i kasnije u odbrani slobodne teritorije. Ujesen iste godine izvršio je više značajnih diverzantskih akcija, pojurio je sam u susret neprijatelju, rafalima mitraljeza zaustavio prodor Italijana. Napravio je veliki borbeni podvig u bici na Pljevaju, 1. decembra 1941, kada je kao mitraljezac u vodu među prvima uspio da proдре u grad i zauzme dobro branjenu i utvrđenu zgradu gimnazije, odakle je tukao neprijatelja. Prilikom povlačenja partizana, sam je s mitraljezom štitio odstupnicu. Međutim, u jednom trenutku, mitraljez mu je otkazao, a li Puljo bombama zaustavio nalet Italijana i tako omogućio povlačenje naših boraca. Boreći se po izuzetno hladnoj zimi, slabo obuven, promrzle su mu noge. Pošto je ostao nepokretan, drugovi su ga sklonili kod rodaka u Trešnjevju, u andrijevičkom srezu. Ali,

tu ga otkrivaju četnici, i promzla i gotovo nepokretna sprovode u kolašinski četnički zatvor. Odbio je, prikosno i nepokolebljivo, četničke ponude i nagovore da se odrekne Komunističke partije, uz garanciju da mu se pokloni život. Mada gotovo bespomoćan, hrabro je prikosio četnicima, nazivajući ih izdajnicima i ubicama naroda. Bio je izložen mukama, ali hrabri partizan nije slomljen. Među zatvorenicima su se dugo prepričavali detalji o natčovječanskoj izdržljivosti „mitraljesca Pulja“. Njegove riječi: „Bilo živ bilo mrtav, ja sam komunist, i vi me samo takvog možete ubiti“, bile su riječi ohrabrenja za sve zatvorenike da izdrže do kraja pred izdajnicima.

Stojanović je do kraja herojski izdržao svu mučenja. I na strijeljanju, 1942. godine u Kolašinu, prezirivo i prikosno gledao je svoje ubice, poručujući im da će osvetu brzo doći i da će partizani pobijediti.

Njegov lik neustrašivog heroja poslužio je našem književniku Mihailu Laliću da napiše nadahnuo kratku novelu „Mitraljezac Puljo“, u kome je na umjetnički način prikazao lik borca-komuniste koji se ne plaši smrti.

Narodnim herojem proglašen je 27. novembra 1953. godine. (M. Đ.)

STOJANOVIĆ Sime MLADEN

Rođen je 7. aprila 1896. godine u Prijedoru, Bosna i Hercegovina. Posle osnovne škole, koju je završio u rodnom gradu, Mladen je sa Sretenom, dve godine mladim bratom — kasnije poznatim jugoslovenskim vajarom — nastavio gimnaziju u Tuzli. Već u prvim razredima izdvajao se inteligencijom, čitao rusku literaturu, pisao pesme i književne kritike, a 1911, u okviru „Tajne đачke družine“, održao je i prvo javno predavanje s temom: „O zdravlju naroda“.

U vreme balkanske krize 1912, Mladen je postao član tajne nacionalističke organizacije „Narodna odbrana“. Posle šest razreda gimnazije, prešao je u Beograd, kada mu se dala prilika da upozna Gavrilu Principa, Mustafu Golubića i Nedeljka Čabrinovića, istaknute članove organizacije „Mlada Bosna“. Te godine školski raspust je „iskoristio u kasarni“ Vojvode Vuka u Vranju, i završio kurs vojne obuke.

Povodom sarajevskog atentata na Franca Ferdinanda, 7. jula 1914. godine, uhapšeni su i pripadnici tajne organizacije u Tuzli, među njima i Mladen. Kao maloletan, osuđen je na 15 godina roblje. Amnestiran je posle tri godine kazne, a već sledeće godine, na kraju prvog svetskog rata, u Sremskoj Mitrovici učestvovao je u razoružavanju austro-ugarske vojske.

Posle rata studirao je medicinu u Zagrebu. Pored studija, bavio se i književnošću. Godine 1925, s Gustavom Krklecom i Miroslavom Feldmanom radio je na antologiji jugoslovenske lirike.

Posle završetka studija, stažirao je u Sarajevu, a kao lekar počeo je da radi 1926. godine, u Pučišću na Braču. Godine 1929. vratio se u Prijedor, da bi, kao lekar, vrlo brzo stekao simpatije naroda Kozare i Podgrmeča. Tu se priključio radničkom pokretu, a 1940. primljen je u KPJ. Kao vojni lekar, aprilski siom doživio je u Dalmaciji. Vraća se u Prijedor, i nastavlja ilegalni rad. Ustaše su ga uvrstile u grupu talaca i uhapsile 22. juna, ali je Mladen, 17. jula 1941. godine, zapalivši slamu u zatvorskoj ćeliji, iskoristio zabunu stražara i prebacio se u kozarska sela. Uzalud je za njim bila raspisana ustaška poternica.

Samo osam dana kasnije, na partijskom savetovanju 25. jula 1941. u selu Orlovcima, iznad Prijedora, doktoru Mladenu Stojanoviću poverena je dužnost rukovodioca ustanka na Kozari.

U prvim ustaničkim danima došli su do izražaja njegova zrelost i veliko iskustvo. Već 3. avgusta 1941, na velikom narodnom zboru u selu Marinima, svi su osetili kako svaka njegova reč deluje snažno i sugestivno. Ljudi su mu beskrajno verovali, cenili ga i poštovali, masovno se odazivali njegovom pozivu, i bez oklevanja prihvatali liniju narodnooslobodilačke borbe.

Otada počinju da se odvijaju događaji pod Kozarom, koji se ne mogu odvojiti od njegovog imena. Mladen je inspirator mnogih smelih akcija pod Kozarom, dalekosežnog značaja. Vojničko učvršćenje 2. krajiškog odreda, i stvaranje slobodne teritorije s mrežom novih organa vlasti, pretvaranje Kozare u najsnažnije žarište ustanka u Bosanskoj krajini — najlepše su stranice iz istorije ovoga kraja i života

doktora Mladena Stojanovića.

Na drugu neprijateljsku ofanzivu, preduzetu protiv partizanskih snaga na Kozari, Mladen je odgovorio 23. oktobra 1941. napadom na jako uporište u Podgradcima i planu „Našička“, koja je davala drvo za nemačkog okupatora. I dok su čete, s Josipom Mažarom Šošom, njegovim zamenikom, lomile odbranu, Mladen je, tu na položaju, previjao ranjene drugove i govorio zarobljenim domobranima o ciljevima oslobodilačke borbe naroda pod vodstvom Komunističke partije Jugoslavije. Mladenova popularnost kao lekara, humanista i ustaničkog vođe doprinela je širenju ideje o bratstvu Srba, Muslimana i Hrvata.

Pod vodstvom Mladena i Šoše, kozarski partizani uništili su, decembra 1941, jako neprijateljsku posadu na Mrakovici, postavljenu da bi osigurala kontrolu nad Kozarom. Pobjeda na Mrakovici predstavljala je, u to vreme, ratni podvig, i bila prelomna tačka za rast kozarskog partizanskog odreda.

Neprijatelj je u dokumentu od 24. decembra 1941, ovako ocenjivao Mladena i njegove partizane: „Doktor Mladen Stojanović, liječnik iz Prijedora, koji je vođa pobunjenika na Kozari, istaknuti je komunist i cijeli njegov pokret je na komunističkoj bazi, i kao takav privukao je k sebi i priličan broj seljaka iz okolnih mjesta. Organizovao je oružanu snagu od pet hiljada pušaka, s oko sto strojnica i četiri bacača mina. On je najopasniji vođa pobunjenika, predvođi najveći i najjaču grupu, vrlo inteligentan i oprezan, a napad priprema i izvodi s puno sistema“.

Januara 1942, doktor Mladen Stojanović s Kozare odlazi tamo gde je Partija ocenila da će biti još potrebniji Pokretu. Čim je prešao Sanu i stupio na podgrmečko tle, „dočekala ga je šuma barjaka i nepregledna masa seljaka i omladine“ — zapisao je Branko Ćopić. Neumornim radom, obilaskom partizanskih jedinica i slobodne teritorije Bosanske krajine, Mladen je mnogo doprineo učvršćenju krajiškog ustanka.

Kao načelnik Operativnog štaba za Bosansku krajini, Mladen je s kozarskom proleterskom četom pošao u centralnu Bosnu, da snagom svog autoriteta sačuva jedinstvo naroda u zajedničkoj borbi protiv neprijatelja i suzbije izdajničku aktivnost četnika.

Prihikom ulaska u selo Lipovac, četnici su valtram s prozora Osnovne škole dočekali partizansku kolonu s Mladenom na čelu. Na usku i duboku snežnu prtinu palo je, smrtno pogođenih, 12 proletera. Među više ranjenih bio je i doktor Mladen, koji je samom sebi zastavio krvarenje, dok su proleterii odbijali nastajete četnika. Nešto kasnije, 1. aprila 1942, četnici Rada Radića počinili su zločin masakrom 26 ranjenika iz partizanske bolnice u

selu Jošavki. Sutradan, četnici su pronašli i doktora Mladena Stojanovića, koji je ležao u obližnjoj kući Danila Vukovića. Pošto je prkosno odbio da potpiše izjavu solidarnosti s četničkim pokretom, oni su ga izvukli iz kuće i ubili.

„Mladen je bio čovek kakvi će ljudi tek biti!“ — rekao je pesnik Gustav Krklec.

To što je Kozara bila i ostala partizanska, velika je zasluga Mladena Stojanovića, hrabrog i čestitog Krajišnika.

Mladenova smrt bolno je odjeknula na Kozari. Kada je on poginuo, kozarski partizanski odred s 3.500 boraca bio je među najjačim u Jugoslaviji. Samo 17 dana kasnije, odred je poneo i zvanično ime svog prvog komandanta: 2. krajiški narodnooslobodilački partizanski odred „Doktor Mladen Stojanović“.

Narodnim herojem proglašen je 7. avgusta 1942. godine. (D. Lu.)

STOJANOVIĆ Stevana NIKODIJE TATKO

Rođen je novembra 1912. godine u Staroj Božurni, Prokuplje, Srbija. Porekom je iz bogate seoske porodice, ali je još u detinjstvu uočio nepravdu buržoaskog društva. Osnovnu školu završio je u svom selu, a gimnaziju je pohađao u Prokuplju, Nišu i Tetovu. Posle šestog razreda gimnazije, 1930. godine upisuje se u Učiteljsku školu u Skoplju, koju završava s uspehom 1933. Stalno je bio s knjigom u ruci. Učestvovao je aktivno u radu đakačkih i literarnih društva. Druguje s naprednim omladinicima i članovima SKOJ-a, i od njih prihvata revolucionarne ideje. Sve je aktivniji u političkom životu učiteljske škole i Skoplja.

Kao učitelj, službovao je u selima: Donje Tlamine (bosilegradski srez), Donjoj Pečici, Jugovcu i Lepaji kod Prokuplja. Radi na podizanju političke svesti, obrazovanja i kulturnog nivoa seljaka. Ulagao je posebne napore za jačanje zadrudnog pokreta. Pod njegovim uticajem, u Toplici se organizuje „Mladi zadrugar“, preko koga širi ideje KPJ među mladima. Zbog prisnog odnosa s ljudima, naprednih ideja i pozitivnih karakternih osobina, bio je cenjen i veoma popularan u Dobruču i Toplici.

Od 1936. godine počinje organizovano da radi za radnički pokret. Ističe se političkom aktivnošću. Nalazi se među organizatorima Narodnog fronta u Prokuplju i postaje prvi njegov predsednik.

Radi na skupljanju pomoći za zatvorene revolucionare u Nišu. Od svog novca kupuje knjige za seosku čitaonicu u Lepaji. U ovom

selu organizovao je i omladinsku radnu četu, koja je obrađivala zemlju siromašnim seljcima i zemlju već zapuštenu.

Žandarmerija i policija prate njegov rad i počinju da ga progone. Uhapšen je 1940. godine. U zatvoru se dobro držao, pa je, zbog nedostatka dokaza, pušten na slobodu.

Aktivan je u Učiteljskom udruženju, gde se povezuje s naprednim učiteljima i s njima se dogovara o širenju revolucionarne misli na selu.

Zapažen je svojom aktivnošću, držanjem, moralnim vrlinama i revolucionarnošću, pa je u jesen 1940. primljen u KPJ. Od tada je još aktivniji, a držanje mu je komunističko.

Posle okupacije zemlje, aprila 1941. godine, razvija još življu političku aktivnost, i radi na ostvarenju odluke KPJ o skupljanju oružja, stvaranju udarnih grupa i podizanju antifa-

šističkog borbenog raspoloženja. Dvadeset trećeg juna 1941. godine bio je uhapšen i sproveden u Prokuplje, u zatvor, ali je uz pomoć partijske organizacije pobeo iz prokupačke bolnice. Od tada prelazi u ilegalnost, i radi na organizovanju borbenih grupa i pripremama za ustanak. Jula 1941. godine odlazi na Jastrebac i bira mesto za partizanska dejstva. S grupom drugova bio je jezgro Topličkog partizanskog odreda, formiranog 3. avgusta 1941. godine.

Septembra 1941. godine postao je politički komesar Topličkog partizanskog odreda. Svojom čvrstinom, zalaganjem i samoodricanjem služio je kao primer borcima. Istakao se u borbi za oslobođenje Prokuplja, 9. oktobra 1941. godine. Hrabrost je pokazao i u borbama na Šiljegovcu, Svrachi, Čuburi i u nizu drugih borbenih akcija.

Posle teških borbi se razboleo, pa je, po odluci partijske organizacije Jastrebačkog partizanskog odreda, s grupom drugova i jednom drugaricom, dobio zadatak da se

priprema smesti u zemunicu na Malom Jastrepcu. Međutim, 18. avgusta 1942. godine neprijatelj je otkrio zemunicu. Posle neravne borbe, odbivši da se predaju, Nikodije, njegovi drugovi i drugaica izvršili su samoubistvo, da ne bi živi pali u ruke neprijatelju.

Da bi zastrašio narod, neprijatelj je tela mrtvih hrabrim boraca, na čelu sa Nikodijem Tatkom, izložio u centru Prokuplja. Narod je s gnusanjem gledao bugarske i domaće fašiste, a divio se hrabrim partizanskim borcima.

Narodnim herojem proglašen je 14. decembra 1949. godine. (M. Mil.)

STOJANOVIĆ-LAZIĆ Jovo LAZO

Rođen je 1912. u selu Čadevici kod Bijeljine, Bosna i Hercegovina. Potiče iz siromašne seljačke porodice.

Kada je počeo ustanak, Lazo je znao da je njegovo mesto u partizanima. On nije znao šta je to strah, i nije se bojao teškoća. Zbog toga su ga drugovi zavoleli i izabrali za komandira čete. To poverenje Lazo nije nikad izneverio. Član KPJ postao je 1941. godine.

Već u prvim borbama ističe se hrabrošću i snalažljivošću. Bio je uvek na čelu, juriša, a u odstupanju na začelju, s mitraljezom skinitim iz oborenog neprijateljskog aviona. Redaju se borbe: odbrana slobodne teritorije odreda, početkom septembra; napad na žandarmerijsku stanicu u Šobošnici, 17. oktobra; napad na neprijateljsko uporište u Koraju, 25. novembra; upad u Teočak, 4. decembra. Lazo je u svima borbama bio uvek među prvima.

Početkom 1942. četnici pojačavaju aktivnost u Majevičkom odred. Počinju sve više da sabotiraju zajedničku borbu protiv okupatora i pripremaju izdaju. Koristeći se autoritetom, Lazo se veoma energično obračunavao s četničkim elementima koji su pokušavali da razbiju četu iznutra, tako da je njegova četa ostala van četničkog uticaja. Mučki četnički napad na Štab Majevičkog odreda, 20. februara u Vukosavcima, izazvao je u Laziinoj četi ogorčenje i rešenost da se poginuli drugovi osvete. To ogorčenje prerاسlo je u mržnju prema četničkim oficirima, jer je Lazo znao da su četnici seljaci koje su zaveli oficiri.

Već sutradan, Lazo sa svojom četom, zajedno s četom Veljika Lukića Kurjaka, upada u selo Gornja Čadevica, u kome je bio četnički bataljon. Lazo je opkolio selo, a Kurjak upao u štab bataljona. Za veoma kratko vreme, četnički bataljon je bio razoružan. Četničke vode su poginule dajući otpor.

U selu Vukosavcima, 28. februara 1942. Majevički odred se našao u teškoj situaciji.

Četnici su napadali jakim snagama, pokušavajući da ga okruže i unište. Položaje na Svetljici, koja dominira nad okolinom, branila je Lazina četa, odbijajući uzastopne napade nadmoćnijih četnika; zatim je prešla u protivnapad i, u borbi prsa u prsa, razbila četnike, nanoseći im veoma teške gubitke.

Posle ove borbe, Majevički odred povukao se u Birač, i tu reorganizovao u Udarni bataljon, u kojem je Lazo postavljen za komandira čete. Njegovi podvizi su ga učinili poznatim u narodu. Četa mu je uvek bila spremna za izvršenje najtežih zadataka, pa je više puta i pohvaljivana od strane Glavnog štaba NOPO za Bosnu i Hercegovinu.

Poginuo je 15. juna 1942. na brdu Orlovača, u napadu na Vlasenicu. Posle neuspešnog napada, partizanske snage su se povlačile, što su ustaše iskoristile i prešle u protivnapad.

Njihove jake snage krenule su na Orlovaču, da opkole Lazinu četu. Jedan od boraca je primetio da im se neprijatelj privlači iza leđa, i viknuo: „Evo ustaša!“ Lazo je skočio iz zaklona. U tom trenutku, neprijateljski metak pogodio ga je u čelo.

Lazina smrt je bila veliki gubitak za partizane. On je bio jedan od onih ljudi iz naroda koje je revolucija uzdigla i osposobila za rukovođenje jedinicama i koji su nosili barjak revolucije do pobeđe ili smrti.

Narodnim herojem proglašen je 20. decembra 1951. godine. (Mir. G.)

STOJČEVSKI Ilije DOCE

Rođen je 1919. godine u Tetovu, Makedonija, u zanatlijskoj porodici.

Osnovnu školu i dva razreda gimnazije završio je u Tetovu. Politička svest se kod njega formira s porastom naprednog radni-

gok pokreta u Tetovu, 1938. i 1939. godine. Otac mu je bio hapšen od vlasti Kraljevine Jugoslavije, zato što je javno izražavao svoju makedonsku nacionalnost.

Napredni omladinski pokret u Tetovu dobija veći zamah 1939. godine. Doce spada među aktivnije omladince, i izabran je za bibliotekara Omladinske čitaonice. Bio je ljubitelj knjige i umeo je, pored toga što je znao da preporuči knjigu, da daje i zabranjenu literaturu — koja je u omladini budila interesovanje. Zbog prednosti borbi radničke klase, u julu 1940. godine primljen je u KPJ, a odmah zatim postao je član Mesnog poverništva KPJ za Tetovo. Prvih meseci 1941. godine postao je sekretar MK KPJ.

Posle italijanske okupacije Tetova, kao partijski sekretar, on i dalje održava vezu sa Skopljem, preko granice između italijanske i bugarske okupacione zone, i radi na pripremanju naroda za borbu protiv okupatora. Njegov dom je postao mesto gde se okupljaju napredni ljudi tetovskog kraja. Pored toga što je upućivao ljude u Skoplje, jula 1941. godine pošao je i sam tamo, da se sastane s partijskim rukovodiocima i proveri stavove koje je zauzimao u licima. Zato je nosio takav jedan letak. Na granici je bio uhvaćen, i kod njega je pronađen ilegalni materijal. Vraćen je u karabinjersku stanicu u Tetovu, gde je podvrgnut policijskoj torturi, ali ništa nije priznao. Iz Tetova je sproveden u Tiranu.

Posle nekoliko meseci, pušten je iz zatvora. Vraća se u Tetovo, gde se odmah uključuje u partijski rad. Tada je u Tetovu boravio Kuzman Josifovski. Prisustvo takvog iskusnog revolucionara olakšavalo je rad Docetu. On se potpuno posvetio revolucionarnoj aktivnosti. Prvi zadatak bio mu je formiranje partizanskog odreda. Početkom aprila, uspeo je da formira mali odred, ali s nedovoljno naoružanim ljudima. On je postao politički komesar. Me-

đutim, Odred je bio napadnut od jakih neprijateljskih snaga i razbijen. U toj borbi Doce je teško ranjen i zarobljen. Opet je odveden u Tiranu, i osuđen na 15 godina robjice. U zatvoru je ležao do kapitulacije fašističke Italije, septembra 1943. godine. Tada je pušten iz zatvora i vratio se u Tetovo, gde politički radi do marta 1944. godine. Tada odlazi u partizanske jedinice u kumanovskom kraju.

U prolećnoj ofanzivi makedonskih partizanskih jedinica, Doce pokazuje vanrednu hrabrost u proboju neprijateljskih prepreka. Bio je politički komesar čete. Zbog prihvatanja novih boraca iz tetovskog kraja, on je, avgusta 1944. godine, ponovo upućen na ovaj teren. Međutim, 19. septembra, kod sela Beličice, kod Gostivara, njegova grupa, naišla je na balističku zasedu, i u borbi koja je nastala Doce je poginuo junačkom smrću.

Narodnim herojem proglašen je 11. oktobra 1953. godine. (K. So.)

STOJKOVIĆ Đure MIĆA

Rođen je 1919. godine u selu Umčarima, kod Grocke, Srbija, u siromašnoj seljačkoj porodici. Posle završetka osnovne i srednje škole, studirao je na Medicinskom fakultetu u Beogradu. Kao student došao je u dodir s naprednim studentskim i omladinskim pokretom i postao njegov pristalica. Isticao se učešćem u svim studentskim akcijama, demonstracijama i manifestacijama na Beogradskom univerzitetu.

Okupacija naše zemlje zatekla ga je u rodnom selu Umčarima. Odmah se uključio u pripreme za dizanje ustanka. Mada Mića Stojković nije bio član Komunističke partije Jugoslavije, izvršavao je sve zadatke kao i članovi KPJ. Jedan je od organizatora Prve gročanski-smederevske čete. Bio je i jedan od njenih prvih boraca, a potom je u njoj postao i komandir voda. Četa je kasnije deistvovala u sastavu Kosmajskog odreda. Zbog pokazane aktivnosti u pripremi i organizovanju ustanka, Stojković je, polovinom 1941, primljen u Komunističku partiju Jugoslavije.

Iz Kosmajskog odreda Stojković je upućen za političkog radnika u nekadašnji Gročanski srež, gde je postao član Sreskog komiteta KPJ. Na ovoj dužnosti je bio vrlo savestan, odgovoran i uporan partijski radnik, pokazujući veliku hrabrost i inicijativu. Početkom 1942. postaje član Okružnog komiteta Komunističke partije Jugoslavije za okrug Mladenovac.

U ruke neprijatelja pao je izdajom, u oktobru 1942. godine. Nemci su opkolili kuću u kojoj se nalazio. S pištoljem u ruci, Stojković je gotovo ceo dan odbijao napade Nemaca.

Teško ranjenog, bez municije, na izmaku snage, Nemci su ga savladali i zarobili.

Poslat je u logor, u kojem je zverski mučen. Traženo je od njega da izda partijsku organizaciju, organizatore ustanka i narodnooslobodilačke borbe u tom kraju. Međutim, Stojković nije ni reči progovorio, i junački je izdržao sva mučenja.

Februara 1943. izveden je iz logora, odveden na strelište i streljan s hiljadama drugih rodoljuba imao je samo 24 godine.

Narodnim herojem proglašen je 8. oktobra 1953. godine. (M. And.)

STOJKOVSKI Đona TRAJKO BUZO

Rođen je 10. januara 1923. godine u Kumanovu, Makedonija, u vrlo siromašnoj radničkoj porodici.

Posle osnovne škole, radio je kao sluga i argatovao. Rano je ušao u revolucionarni radnički pokret. U organizaciji koja potajno radi protiv režima oduševljeni je aktivist, spreman da izvrši svaki zadatak.

Odmah, posle kapitulacije, vrlo je aktivan u omladinskoj grupi, koja je uspeła da dođe do pušaka, koje čuva za dizanje ustanka. Zbog ove aktivnosti, primljen je u SKOJ. U toku dve godine okupacije neumorno radi među omladinom. Okupatorska vlast je to saznala, i bugarska policija mu je ušla u trag. On je saznao za to, i morao je da se ukloni iz grada.

Juna 1943. godine stupio je u Kumanovski partizanski odred. Tamo se istakao kao hrabar puškomitraljezac. To je naročito pokazao u borbi protiv Dražinih četnika na Dreniku, decembra 1943. godine. Odred je bio opkoljen, ali je Trajko svojim puškomitraljezom, što je do izbacila iz stroja veliki broj neprijatelja, što je omogućilo probijanje obrube. Komandant

STOJNIC Stevana VELIMIR

Rođen je 5. aprila 1916. godine u Dobrom Selu kod Bihaća, Bosna i Hercegovina. Potiče iz učiteljske porodice. Detinjstvo je proveo u selima Bunsanske krajine, u Podgrmeču i na Kozari, gdje mu je otac bio na službi. Osnovnu školu završio je u Bosanskoj Kostajnici, a gimnaziju je učio u Kostajnici i Bihaću. Godine 1929. njegova porodica prelazi u Banja Luku. Tamo Stojnić završava nižu gimnaziju i upisuje se u Učiteljsku školu, iz koje je isključen 1936. godine, zbog učešća u naprednom omladinskom pokretu. Morao je da napusti Banju Luku i da nastavi školovanje u Zagrebu. Član KPJ postao je 1936. godine.

Posle odsluženja đачkog vojnog roka u Školi za rezervne oficire u Goraždu, vratio se u Banja Luku. Međutim, ubrzo je otišao za učitelja u Bosansku Kamenicu. Drvar, iako je bio industrijski centar s nekoliko hiljada radnika, nije imao organizacije KPJ. Stoga je Stojnić povjeren zadatak da radi na stvaranju partijske organizacije. Ubrzo je taj zadatak uspješno izvršio — formirao je prve ćelije u kojima su bili pretežno civili, industrijski radnici „Šipada“. Juna 1940. godine učestvuje na Prvoj oblasnoj partijskoj organizaciji za Bosansku krajinu, u Banjoj Luci, na kojoj je izabran za delegata Pete zemaljske Konferencije KPJ. Zbog revolucionarne aktivnosti bio je otpušten iz službe, ali ta odluka nije mogla da se sprovede, jer je Stojnić uživao veliku podršku naroda. Umjesto toga, pozvan je na vojnu vježbu pred rat 1941. godine.

Poslije sloma Jugoslavije, vratio se u Prijedor, i tu se uključio u rad na pripremama ustanka, u svojstvu vojnog povjerenika za prijedorski srez. Osmog juna 1941. godine učestvuje u radu Oblasnog partijskog savetovanja za Bosansku Krajinu, na Sehitlucima kod Banje Luke, organizovanim u cilju sprovođenja odluka CK KPJ s Majskog savetovanja.

U vrijeme izbijanja ustanka nalazio se na Kozari, odakle je, po partijskom zadatku, u avgustu 1941. došao u Drvar na dužnost političkog komesara Drvarske brigade. U ovim prvim ustaničkim jedinicama Stojnić je postavljao osnove političkog rada i ujedno vodio borbu protiv izdajničke četničke akcije.

Marta 1942. godine imenovan je za političkog komesara Protivčetničkog bataljona, a maja 1942. godine za političkog komesara 1. krajijske brigade. Mjesec dana kasnije vraća se u Podgrmeč, i postaje politički komesar 1. krajijskog odreda. Godine 1943. postavljen je za komesara novoformiranog 5. krajijskog korpusa NOV i POJ. Od avgusta 1943. godine bio je član Oblasnog komiteta KPJ za bosansku krajinu.

Početak 1944. godine, Vrhovni štab

odreda, Hristijan Karpoš, pred strojem je pohvalio Trajka za ovaj junački podvig.

Posle toga se nižu borbe u kojima je Trajko više puta potvrdio neustrašivost, a naročito u borbi na Lisicu. Zbog toga se njemu poverava komanda nad četom, zatim bataljonom, da bi, uoči oslobodenja, postao komandant 7. makedonske brigade. Kao komandant ove brigade on je, u saradnji s 3. brigadom, u borbama za oslobodenje Skoplja, sprečio Nemce da poruše mostove na Vardaru.

Posle oslobodenja zemlje, završio je Vojnu školu pri Vrhovnom štabu, i do 1951. godine bio je na raznim dužnostima u JNA. Posle toga, prešao je na rad u Državni sekretarijat unutrašnjih poslova, a 1959. godine je penzionisan.

Nosilac je Partizanske spomenice 1941. i više odlikovanja.

Narodnim herojem proglašen je 20. decembra 1951. godine. (K. So.)

STOJMEMSKI Koca SLAVČO

Rođen je 1921. godine u Štipu, Makedonija, u siromašnoj radničkoj porodici.

Osnovnu školu i osam razreda gimnazije završio je u Štipu. Pošto je bio odličan učenik, njegova porodica je uz krajnje napore uspjela da mu obezbedi školovanje. Njegovo političko buđenje vezano je za njegovo drugovanje s Vančom Prkevim. Oni su se uključili u napredni omladinski pokret. Tamo dobijaju marksističku literaturu, okupljaju se na sastanke na kojima postavljaju zadatke. Još kao učenik gimnazije postao je poznat reakcionarnim snagama. Više puta je pozivan u policiju i savetovan da se odrekne revolucionarne delatnosti. Međutim, on i dalje radi i izrasta u

komunistu.

Prvih dana okupacije, kao već iskusan revolucionar, uspeva da u Štipu formira više skojevskih grupa. Njihove članove priprema da budu spremni da se, na poziv KPJ, stavljaju u partizanske redove.

Na jednom konkursu za matematiku istakao se svojim talentom. Zbog toga je dobio stipendiju bugarskog ministarstva prosvete, i postao student Sofijskog univerziteta. Međutim, to je samo prividno. Njegova glavna aktivnost ostaje NOB. Ujesen 1941. godine vraća se u Štip, i postaje član MK SKOJ-a. Bugarska policija mu je ušla u trag, i 1942. godine gahapsi. Prilikom sprovođenja u zatvor, uspeo je da pobegne, i od tada do pogibije živi i radi kao ilegalac. Policija ga stalno progoni i ulaže sve napore da ga ponovo uhvati. On to zna, ali ipak, kao ilegalac i član MK KPJ, krstari po celoj istočnoj Makedoniji i radi na organizovanju NOP. Povremeno se noću vraća u Štip, da bi podneo izveštaj o izvršenim zadacima i dobio nove direktive.

Početak 1943. godine, postao je član Oblasnog komiteta KPM. Tada su svi napori Partije bili upravljani na stvaranje partizanskih odreda. Pristupa se upućivanju novih boraca zbog omasovljenja i množenja oružanih jedinica za borbu protiv okupatora. Da bi analizirali situaciju i koordinirali akcije NOB, članovi Oblasnog komiteta su se, u avgustu 1943. godine, okupili na sastanak u Štipu. Policija je saznala za to, i 17. avgusta je opkolila kuću u kojoj je održan sastanak. Počela je borba za pobijanje iz okruženja. Nekim članovima komiteta polazi za rukom da se probiju, ali Slavčo je tada smrtno pogođen.

Narodnim herojem proglašen je 11. oktobra 1953. godine. (K. So.)

određuje Stojnića za člana Vojne misije NOV i POJ u Sovjetskom Savezu. Poslije dvomjesečnog boravka u Moskvi, vraća se u sjedište Vrhovnog štaba na ostrvu Visu. S Visa je, avgusta 1944. godine, upućen, kao šef Vojne misije NOV i POJ u Vrhovnom štabu Narodnooslobodilačke vojske, u Albaniju. Na toj dužnosti ostao je do maja 1945. godine. Tada je Jugoslavija priznala Narodnu Republiku Albaniju, a Stojnića imenovala za prvog poslanika u toj zemlji.

Oktobra 1945. godine, Stojnić se vraća u Beograd i postaje pomoćnik ministra za Konstituantu, a zatim sekretar i potpredsjednik Komisije državne kontrole FNRJ, i na toj dužnosti ostaje do 1950. godine. Stojnić je bio član SIV-a i Saveznog odbora SSRNJ, generalni sekretar Saveza boraca NOR-a od 1950. godine i član Generalnog savjeta Svjetske federacije bivših boraca. Bio je predsjednik Komisije za kadrovsku politiku i obrazovanje kadrova CK KPJ. Biran je za saveznog narodnog poslanika i za predsjednika Organizaciono-političkog vijeća Savezne skupštine. U CK KPJ biran je na VI, VII i VIII kongresu. Član je Savjeta Federacije. Rezervni je general-major. Narodnim herojem proglašen je 24. jula 1953. godine. (B. Ob.)

STRAČKOVSKI Milana BLAGOJA

Rođen je 1922. godine u Velesu, Makedonija, u siromašnoj porodici.

Posle završene osnovne škole u Velesu, morao je da traži bilo kakav posao. Kad je odrastao, radi razne fizičke poslove. Lomi kamen, kopa vinograde, sadi duvan, nosi malter. Bez ikakvog pripremnog staza, stupa u revolucionarni pokret. Čim je postao član sindikata, uključio se u rad i pokazao smelost

u sukobima s režimom, shvativši da samo udruženi radnici mogu da obezbede bolju budućnost kroz organizovanu borbu. Kad je upoznao naprednu literaturu i organizovani sindikalni život, još čvršće se uverio u to da je jedini izlaz u organizovanoj borbi radničke klase. Njegova aktivnost je bila uočena, i on je primljen u SKOJ početkom 1940. godine, a krajem iste godine i u KPJ. Tako izrasta u organizovanog partijskog aktivistu, koji radi na organizovanju omladine.

Kad su bugarski okupatori, aprila 1941. godine, ušli u njegov grad, ističe se svojim opredjeljenjem za borbu protiv okupatora. Izabran je za člana MK KPM u Velesu i sekretara MK SKOJ-a. Naročito ugled uživa među omladinom. U toku cele zime 1941/1942. godine u stalnoj je vezi s drugovima koji bi u proleće trebalo da odu u partizanski odred, jer je u to vreme glavna smernica Partije i SKOJ-a bilo pripremanje formiranja partizanskog odreda. Odred je formiran u aprilu 1942. godine. Blagoja radi na omasovljenju Odreda, u koji šalje nove borce. Ta njegova delatnost učinila je nemogućim njegov dalji opstanak u gradu, pa je, u septembru 1942. godine, otišao u partizanski odred „Dimitar Vlahov“. Odred je imao tri čete. Blagoja je postao komesar 2. čete. U akcijama koje je izvodila ova četa pokazao je hrabrost, koja je ostala u sećanjima boraca. Po selima u koja je četa ulazila posle borbi drži govore, pozivajući na opštenarodni ustanak i proterivanje i uništenje okupatora.

U decembru 1942. godine, u borbi s većim jakim bugarskim vojnim i policijskim snagama i kontračetama, u kojoj su mnogi njegovi drugovi pali, a deo se probio, Blagoja je u odsudnom trenutku ostao bez municije i živ pa u ruke neprijatelju. Bugarski vojnici su ga mučili, tražeći podatke o partizanima. Međutim, on je izjavio da je komunist i da će

pobeda biti na strani njegovih drugova i saboraca, i posle toga je začutao. Nikakve muke ga nisu pokolebale. Okupatori su ga živog zakopali u zemlju, ali on i tada prkosi. Na kraju su ga isekli na komade. Isto su učinili i s njegovom ocem u kasarni u Velesu.

Narodnim herojem proglašen je 11. oktobra 1953. godine. (K. So.)

STRIŽIĆ TOMO

Rođen je 16. marta 1906. u Bribiru (zaseok Kičeri), Crikvenica, Hrvatska, u siromašnoj seoskoj porodici. Poslije završetka pučke škole, ostao je s roditeljima da im pomaže u obradi škrtog kamenitog zemljišta i da čuva stoku. Od 1923—1926. boravi u Slavonskoj Požezi, gdje je naučio krojački zanat. Zaposlio se 1928. u Bribiru, kod krojača Petra Capudera; uskoro otkupljuje njegovu radnju i posluje kao samostalni obrtnik. Istodobno marljivo čita naprednu literaturu i radničku štampu, koja ga sve jače opredeljuje za revolucionarni radnički pokret. Tom opredeljenju umnogome su doprinijele i veze s pojedinim komunistima iz Biroa. Tomo izrasta u najistaknutiju ličnost revolucionarnog pokreta Bribira. Nema niti jedne akcije u kojoj ne sudjeluje. Težio je da komunisti koriste postojeće legalne organizacije za svoj rad, pa ih usmjerava na rad u Narodnoj čitaonici, kao i nekim drugim ustanovama i društvima. Zato je često napadan od klerikalnih krugova, koji su ga nastojali, raznim izmišljotinama, kompromitirati u očima naroda. U tome nisu uspjeli. Budući da je na pilani u Bribiru radio znatan broj radnika. Tomo se zalaže da se formira podružnice URS; podružnica je osnovana početkom februara 1938, a u njeno rukovodstvo izabrani su komunisti.

Teško je nabrojati sve akcije u kojima je učestvovao, ili koje je organizirao. Godine 1938. predvodi povorku od 80 ljudi koji su demonstrirali protiv pripojenja Sudeta hilerovskoj Njemačkoj, shvatajući da je to početak fašističke agresije. Organizira prikupljanje pomoći za španske dobrovoljce i radi na omasovljavanju partijske organizacije u Bribiru i okolnim selima. Važnost ove njegove djelatnosti ogledat će se i doći do punog izražaja u prvim ustaničkim danima.

Poslije napada Njemačke na Sovjetski Savez i poslije donošenja odluke CK KPJ o oružanom ustanku, Strizić organizira sastanak komunistički u Bribiru, Selaca, Crikvenice, Leđenica, Hreljina, kojem je prisustvovao i Josip Brčić iz Fužina. Sastanak je održan u prvom polovini jula 1941. u Jasenovu (kraj Selaca), i na njemu je donijeta odluka o pokretanju

oružane borbe protiv okupatora. Tomo je trebao obaviti niz značajnih zadataka, a prije svega izvršiti organizacione pripreme oko formiranja partizanskog logora, pripremiti odlazak prvih boraca u njega, prikupiti skriveno oružje i snabdjeti logor drugim potrepštinama. Budući da mu je prijetila opasnost da bude uhapšen od ustaša, krajem jula 1941. odlazi na Viševicu u partizanski logor. Znao je dobro da bi trebalo što prije organizirati borbene akcije. Rukovodi akcijom otmiranja eksploziva iz Dr-

Drugom zasjedanju ZAVNOH-a, a u novembru na Drugom zasjedanju AVNOJ-a. Kao vijećnik AVNOJ-a i ZVNOH-a, te član Okružnog NOO za Hrvatsko primorje, radi na uvršćenju organa narodne vlasti, a posebno u izgradnji sudstva. Ubila ga je njemačka zaseda 10. juna 1944. kod Fužina.

Narodnim herojem proglašen je 20. decembra 1951. godine. (M. Sob.)

STRUGAR *Andrije DUŠAN*

Rođen je 1919. u Rvašima kod Rijeke Crnojevića, Cetinje, Crna gora, u srednje imućnoj seljačkoj porodici. Osnovnu školu pohađao je u svom selu, a nižu gimnaziju i učiteljsku školu u Cetinju. Aprilski rat 1941. zatekao ga je kao svršenog učenika učiteljske škole.

Osnovnu pažnju do rata posvetio je učenicu, a politika ga je manje zanimala. Međutim, kada je zemlja okupirana i KPJ pokrenula oružanu borbu protiv okupatora, uključio se u tu borbu. U drugoj polovini 1941. i prvaj polovini 1942. godine, dok je pripadao Lovčenskom odred, još nije bio osobito zapažen; zapaziće ga kasnije, kao borca 4. crnogorske proleterske brigade. Stoga se s pravom može reći da je on prvenstveno čedo te brigade, njen izdanak. Istakao se već u prvim borbama brigade, naročito na Bugojnu, kada je postao puškomitraljezac. Kako se i u svim kasnijim borbama potvrđivao kao vanredan borac i isticao izuzetnom hrabrošću, postao je komandir 3. čete 2. bataljona. Na tom položaju, njegove vojničke i borbene osobine došle su do još jačeg izražaja, jer je ličnim primerom mogao više da iskazuje. Njegov podvig na Livnu, 15. decembra 1942, sam za sebe dovoljno je priča za heroja.

Treća četa, kao prethodnica bataljona, približavala se Livnu. Na ulazu u grad četa se sreća s ustašama. U prvom, snažnom jurišu uspjela je da ih odbaci i da prodre u centar grada, a malo zatim u grad je prodro i celi bataljon. Ali, zora je zatekla van grada sve ostale jedinice. Drugi bataljon je ostao izolovan u Livnu. Ustaše su jurišale na bataljon, koji se zaborikadirao u nekoliko kuća. O junački otpor boraca 2. bataljona slomilo se, do podne, jedanaest takvih juriša, a onda su ustaše primakle topove i s bliskog odstojanja počele tući kuće u kojima su se nalazili borci. Kada su kuće stale da se ruše, a dim i prašina zasuli borce, počelo je nestajati municije. Pojavili su se i ustaški tenkovi. Borci 3. čete pogledali su svog komandira. On je razumeo njihove misli, i viknuo: „Dajte mi bocu!“ Dohvatilo je bocu benzina i, zapaljenog fitilja, tenk uzani prozor bacio je na neprijateljski tenk,

koji se za tren našao u plamenu. Iz gvozdеног oklopa četiri ustaše su iskočile. Ubrzo su ubijene. U tom trenutku, partizanski bataljoni koji su bili van grada počeli su juriš na grad, lomeći njegovu žilavu odbranu, koja je ubrzo savladana.

U toku IV neprijateljske ofanzive, kada je položaj oko 4.000 ranjenika i bolesnika, kao i cijele Glavne operativne grupe, postao veoma kritičan, 2. bataljon 4. crnogorske brigade dobio je izvanredan zadatak: da se u brzom

žavnom električnog poduzeća u Liču. Njegovim angažovanjem izvršene su prve veće diverzije na željezničku prugu Rijeka — Ogulin. Od tada pa do svoje pogibije vršio je veliki broj različitih i odgovornih dužnosti. U četi „Božo Vidas Vuk“, odnosno u Bribrskoj četi, je sekretar partijske jedinice. Pošto je, početkom oktobra 1941, osnovan štab Primorsko-goranskog odreda, imenovan je za člana Štaba. Neumorno obilazi teren i vrši vojno uvršćenje partizanskih logora, te radi na njihovom omasovljavanju. U to vrijeme je i član Kotarskog komiteta KPH za Delnice. Potkraj 1941, kao operativni oficir Štaba PG NOP odreda, češće boravi u Drežnici; obilazi sela i govori narodu o bratstvu i jedinstvu. U proljeće 1942. vrši mobilizaciju boraca na primorsko-goranskom području, uspostavlja vezu sa slovenskim partizanima i aktivistima NOP-a u Istri. U jesen iste godine upućen je na područje Senja, sa zadatkom da formira Kotarski komitet KPH Senj i da radi na organizovanju NOP-a. Ubrzo je formirao Komitet i postao njegov prvi politički sekretar. Koliko je imao ugled kod Primoraca, svjedoči i podatak da ga OK KPH za Hrvatsko primorje predlaže za vijećnika ZAVNOH-a. U februaru 1943. izabran je za tajnika Kotarskog NOO za Novi, a zatim dobija zadatak da organizira obavještajnu službu na području kotara Novi, Senj, Rab i Pag. U oktobru 1943. sudjeluje u Plaškom, na

maršu prebaci iz Konjica prema Vilića Guvnu, ključnom položaju na prevoju planine Rađuše, koji od Gornjeg Vakufa izvodi iznad Prozora. U zoru 2. marta 1943. bataljon je zauzeo položaj na Vilića Guvnu. Oko 9 časova počeo je borbu s Nemcima, koja je trajala cijeli dan. U jednom trenutku 1. i 2. četa, koje su se nalazile desno od 3. čete, pod pritiskom Nemaca, počele su da popuštaju. Desno krilo 3. čete se kolebalo. Njemci su to osjetili, i još jače pritisli. U tom sudbonosnom trenutku, komandir 3. čete Dušan Strugar snažno je i odlučno povikao: „Juriš, drugovi!“ Taj glas zapljusnuo je borce 3. čete, i oni su krenuli u snažan protivjuriš na Njemce. Pred njihovim naletom, Njemci su ustuknuli. Nastupio je preokret u borbi. Treća četa je održala položaj, 1. i 2. četa su se vratile. Tog istorijskog dana, Dušan Strugar je imao srce i sreću da u borbi zaplijeni njemački mitraljez „šarac“, pošto je prethodno ubio nekoliko njegovih nišandžija.

Kada je, u borbi na Vilića Guvnu, izvojevana pobjeda, spaseni ranjenici (izgledalo je da je najteže prošlo), minobacačka granata pogodila je vatru oko koje je sedela komanda 3. čete. Pored političkog komesara i dva komandira voda, poginuo je i komandir čete Dušan Strugar.

Narodnim herojem proglašen je 10. jula 1952. godine. (D. Vu.)

STRUGAR Petra ĐURO

Rođen je 9. maja 1912. godine u selu Meterizi, Donji Ceklin, Cetinje, Crna Gora, u siromašnoj seljačkoj porodici.

Osnovnu školu pohađao je u selu Rvaši. Od 1925. do 1932. godine učio je gimnaziju na Cetinju. U vreme školovanja u gimnaziji bio je član trezvenjačke družine „Sloga“ i literarne družine „Skerlić“; mnogo je čitao i upoznao se s naprednom literaturom i marksističkim piscima. Omiljeni pisci su mu: Maksim Gorki, Njegoš, Čehov, Lav Tolstoj. Učesnik je čakke demonstracije na Cetinju, 1931. godine.

Od 1932. godine student je Pravnog fakulteta Beogradskog univerziteta, na kome se, odmah posle dolaska, uključuje u studentski pokret. Godine 1933. postaje član KPJ. Aktivan je u borbi za autonomiju Univerziteta, protiv

školarina i taksa, jedan je od organizatora studentskih udarnih grupa za borbu protiv reakcionarskih udruženja ORNAS i JAK, u vreme izbora Uprave studentskog pravničkog udruženja 1934. godine. Te godine postaje član privremenog partijskog rukovodstva na Univerzitetu. Prvi put je uhapšen februara 1935. godine; tri dana zadržan je u Glavnjači, a zatim sproveden na Cetinje. Drugi put je bio uhapšen marta 1936. godine, posle velike provale crnogorske partijske organizacije, i sproveden u Dubrovnik, a zatim u zatvor u Sarajevu, u kojem je proveo više od četiri meseca. Iz zatvora je pušten zbog nedostatka dokaza. Vraća se u Beograd i radi po liniji „Crvene pomoći“, s privatnim nameštenicima u BOTIČ-u. Posle provala u beogradskoj partijskoj organizaciji i hapšenja MK oktobra 1936. godine, postaje član privremenog MK KPJ Beograda. Diplomirao je 1937. godine.

Od 18. novembra 1936. do avgusta 1938. godine je na odsluženju vojnog roka u Školi za rezervne pešadijske oficire u Gorazdu. I

ovde partijski radi: podoficirima i vojnicima objašnjava politiku Partije i uspostavlja vezu s komunistima u gradu. Oficirsku školu završava kao jednog od najboljih.

Od avgusta 1938. godine radi u Beogradu, kao advokatski pripravnik. Postaje predsednik Udruženja advokatskih pripravnika; inicijator je stvaranja partijske ćelije u Udruženju, krajem 1938. godine. Iste godine izabran je u MK KPJ Beograda. Rukovodi rejonskim komitetom Centar, radi među obalskim radnicima na Dunavu, u Savezu nabavljачkih zadruga, BOTIČ-u. Godine 1939. postaje član partijskog Poverništva za beogradski okrug.

Od 1. jula do 13. avgusta 1939. godine je na vojnoj vežbi u Tuzli, kao vojnik 7. čete 15. pešadijskog puka „Stevan Sindelić“, a decembra iste godine dobija čin rezervnog pešadijskog potporučnika.

Posle povratka s vojne vežbe, radi među radnicima fabrika „Rogožarski“, „Ikarusa“, štofare Vlade Ilića. U demonstracijama 14. decembra 1939. godine on i Mirko Tomić predvode grupu advokatskih pripravnika. U proleće 1940. godine delegat je beogradske partijske organizacije na Pokrajinskoj konferenciji KPJ za Srbiju; na konferenciji je izabran u plenum PK KPJ.

U martovskim danima 1941. godine jedan je od organizatora i predvodnika demonstracija, govornik KPJ na zboru kod Studentskog doma. Aktivno učestvuje u pripremanju savetovanja PK KPJ, održanog 29. marta na Čukarici. Šestog aprila odlazi u Crnu Goru, ali krajem meseca vraća se u Beograd. Kao član MK KPJ, jedan je od organizatora NOB u Beogradu. Učestvuje u formiranju oružanih grupa, rukovodi akcijom prikupljanja oružja i sanitetskog materijala, prebacivanjem ljudi u Kosmajski odred. Dvadeset trećeg juna učestvuje u radu sednice PK KPJ Srbije. Od juna održava veze s Jankom Jankovićem, od koga dobija podatke o uhapšenim članovima Partije i pripremanja političkih racija. Učestvuje i u pregovorima u Beogradu s predstavnicima građanskih partija i pripadnicima četničke organizacije Draže Mihailovića, zbog stvaranja jedinstvenog fronta borbe protiv okupatora. Jedan je od organizatora akcije spasavanja člana Politbiroa CK KPJ i sekretara PK KP Srbije, Aleksandra Rankovića. Septembra 1941. preuzima dužnost sekretara MK KPJ Beograda. Nije dugo ostao na toj dužnosti. Dvadeset drugog septembra 1941. godine pošao je na sastanak sa sekretarom jednog rejonskog komiteta, i u ulici Grčića Milenka, u blizini partijskog stana, upao je u policijsku zasedu. Prepoznao ga je jedan od agenata. Đuro je pokušao da izmakne gonionicima ali je ranjen, uhvaćen i prebačen u zatvor. Bio je podvrgnut strašnim mučenjima. Sve to nije

ništa pomoglo: Đuro nije ništa rekao, čak ni svoje ime. Umro je herojski, s nepunih trideset godina. Ni do danas, uprkos traganjima, ne zna se ni dan ni mesto njegove pogibije. Zna se jedino to da je herojsko držanje Đura Strugara bilo veliki primer i inspiracija komunistima i rodoljubima.

Narodnim herojem proglašen je 9. maja 1945. godine. (Na. Jo.)

STRUGAR Marka NIKO

Rođen je 15. maja 1901. godine u Gornjem Ceklinu, Crna Gora. Osnovnu školu završio je u rodnom mestu, gimnaziju je počeo na Cetinju. Školovanje je prekinuo u vreme prvog svetskog rata, a odmah posle rata zaposlio se kao poštanski službenik. Docijnje, dugo je radio u Ribarskom zadrugarstvu na Rijeci Crnojevića.

Opređen je protiv nedemokratskog režima u državi. Sudelovao je aktivno u opozicionoj politici. Tako je 26. juna 1936. godine bio u velikoj narodnoj demonstraciji kad je, na Belvederu kod Cetinja, žandarmerija pucala u protivnike režima. Tada je uhapšen. U zatvoru se istakao čvrstino i smelim stavom.

U aprilskom ratu 1941. godine nalazio se na vojnoj dužnosti.

Posle sloma jugoslovenske kraljevske vojske, učestvuje u pripremi oružanog ustanka. Nalazi se među prvim ustanicima 13. jula 1941. godine, i učestvuje u napadu na italijansku okupacionu vojsku između Cetinja i Rijeke Crnojevića. Izabran je za starešinu grupe partizana u Gornjem Ceklinu. Komandir voda je u Ceklinsko-riječkoj četi Lovčenskog bataljona u Crnogorskom odred u napadu na Pljevlja. Ispoljio je čvrstinu, hladnokrvnost i razboritost u rukovođenju. Posle povratka iz Sandžaka, izabran je za komandira Gornjoceklinke partizanske čete u sastavu bataljona „13. jul“ Lovčenskog odreda. Po naredbi štaba odreda, poveo je svoju četu, početkom februara 1942. godine, prema Bjelopavićima, gde se kod Danilovgrada sukobila s italijanskom vojskom i prvom kolaboracionističkom grupom, nacionalistima. Mesec docijnje, postao je komandant partizanskog udarnog bataljona koji se borio u Bratonožićima protiv nacionalista i italijanske vojske. Kako se u to vreme smanjuju brojno stanje svih partizanskih jedinica u Crnoj Gori, Niko Stugar je doveo jezgro svog bataljona u Gornje Polje kod Nikšića, u Glavni štab partizanskih odreda za Crnu Goru i Boku. Određen je za komandira samostalne Lovčenske čete, kojom neposredno raspolaze Glavni štab. Četa se istakla u boju na Uzdormiru, severno od Nikšića.

U danima kad je bio komandant udarnog bataljona, postao je član KPJ.

Posle formiranja 4. crnogorske proleterske brigade, 17. juna 1942. godine, postavljen je za komandanta njenog 2. bataljona. Rukovodeći ovim bataljonom, prošao je sve borbe u pohodu grupe proleterskih brigada i docnijem dejstvu u Bosni i Dalmaciji, od zauzeća Prozora, napada na Bugojno, boja na Kupresu (11—14. avgusta), pa drugog oslobođenja Livna (10—15. decembra) i ratovanja u ovom području. Drugog marta 1943. godine, 2. bataljon se posebno istakao na Vilića Guvnu, u težištu odbrane celokupne Glavne operativne grupe Vrhovnog štaba koja je odolevala napadu nemačke 717. divizije i 5. ustaške brigade s pravca Bugojna prema Prozoru. Vrhovni komandant pohvalio je, naredbom, hrabrost i izdržljivost 4. crnogorske proleterske i 3. kraji-

ške brigade u odbrani doline Prozora, gde su se prikupljali partizanski ranjenici. U istoj naredbi, za čvrstinu u boju na Vilića Guvnu se kaže: „Izražavam svoje priznanje i zahvalnost, takođe, komandanta 2. bataljona 4. crnogorske proleterske brigade, drugu Niku Strugaru, koji je u ovoj teškoj i krvavoj borbi, kao i svim dosadajim bojevima, pokazao veliku hrabrost, hladnokrvnost i junaštvo“.

Posle prelaska Glavne operativne grupe preko Neretve i Drine, Niko Strugar je, kao zamenik komandanta 4. proleterske brigade, komandovao grupom bataljona koja se vrlo uspešno borila, 1. i 2. maja, protiv jake italijanske posade na Javorku, kada je otvoren put partizanskom prodoru prema Nikšiću i Podgorici. Grupa bataljona kojom on komanduje uništila je, 15—17. maja, ceo italijanski 383. puk u boju kod Bioča, blizu Podgorice. Takođe, u svojstvu zamenika komandanta 4. proleterske crnogorske brigade, borio se u bici na Sutjesci, zatim na Ozrenu u istočnoj Bosni, na povratku brigade u Crnu Goru, pri oslobode-

nju i odbrani Kolašina (od 27. septembra do 5. oktobra) i prinudivanju italijanske divizije, „Venecija“ da pređe na stranu NOP. U novembru i decembru komanduje grupom bataljona koja je prodira u staru Crnu Goru, i vrlo uspešno napadala nemačke jedinice i četnike između Cetinja i Podgorice, i dublje preko Crmnice prema primorju.

Postavljen je, 30. decembra 1943. godine, za komandanta 7. crnogorske omladinske brigade. Pod njegovom komandom, 7. brigada je 1944. godine postigla zapažene uspehe, od kojih se naročito ističu oslobođenje Berana, 5. maja, i razbijanje jezgra četničkih snaga na Krnovu, severno od Nikšića (25. avgusta).

Početkom 1945. godine, određen je za školovanje u SSSR. Posle završetka jednogodišnje oficirske škole u Moskvi, postavljen je za komandanta 6. divizije Korpusa narodne odbrane Jugoslavije, sa sedištem štaba u Beranama. Premešten je, zatim, za komandanta 4. divizije Korpusa narodne odbrane, sa sedištem štaba u Novom Sadu. S ove dužnosti premešten je u Tuzlu, za komandanta 8. kordunaške divizije. Godine 1950. — 1952. uspešno je završio Višu vojnu akademiju Jugoslovenske narodne armije. Postavljen je, zatim, na dužnost načelnika Odeljenja predvojničke obuke u I armijskoj oblasti. S ove dužnosti je penzionisan 1956. godine.

I posle penzionisanja bio je aktivan u društvenom i političkom radu.

Nalazi se među prvim proizvedenim oficirima NOVJ. Postao je major 1. maja 1943. godine, a prilikom sledećeg unapređenja (u novembru iste godine) dobio je čin potpukovnika; godine 1946. postao je pukovnik.

Umro je 15. jula 1962. godine, u Beogradu.

Strugar je bio u boju junak, a među drugovima vrlo omiljen. Zvali su ga, od milošte, Niko Markov. Poznato je svima koji su s njim išli u napade i bili u odbrani, da nikad nije ustuknuo, niti sebe zaklonio a drugog isturio. Znalo se kako on pazi svoje ljudstvo, a ostalo je da se priča kako je komandirima čete i bataljona govorio: „Čuvajte djeteće“. Još u vreme rata, svi su ga smatrali izuzetnim junakom, herojem koji u legendu ulazi. Bio je skroman i druželjubiv. Ko god ga je video i čuo, zapamtio je njegovu dobroćudnost i predusretljivost. Bio je očišćen ratnika i heroja, dobrog čoveka.

Za veliku hrabrost i komandantsku sposobnost, dobio je visoka jugoslovenska i strana odlikovanja.

Narodnim herojem proglašen je 20. decembra 1951. godine. (VI. Sl.)

SULIĆ Estera IVAN ČAR

Rođen je 10. septembra 1923. u selu Bijle, Nova Gorica, Slovenija, kao vanbračno dete, zbog čega su ga izdržavali majčini rođaci. U selu je Ivan završio nepotpunu osnovnu školu, i onda radio kod strica i drugih seljaka. Na kraju se zaposlio u Gorici.

Već u početku 1942. postaje član jedne omladinske grupe u Šolkanu koja je radila za oslobodilački pokret. Kada su, u septembru iste godine, dva karabinjera htela da ga uhapse na ulici, golim rukama ih je saviadao, oduzeo im oružje i pobegao u partizane gde je, 12. septembra 1942, postao borac Prve kraške čete, kojom je komandovao narodni heroj Anton Šibelja Stjenka.

Sulić se istakao u mnogim akcijama po Krašu i u okolini Gorice, i ubrzo postao

komandir čete 2. bataljona Južno-primorskog odreda, a već 1. maja 1943. unapređen u čin poručnika.

U leto 1943. vraćen je iz brigade „Simon Gregorčič“ u Vipavsku dolinu kao komandir diverzantske grupe, a dolaskom zime raspoređen u brigadu „Ivan Gradnik“, kao komandir čete. U to vreme bio je već član Komunističke partije Jugoslavije.

Hrabar i snažan, dobar poznavalac krajeva oko Gorice i u Furlaniji, (uz to plav, sličan Nemcu) primljen je u proleće 1944. u sabotersko-diverzantsku grupu pri štabu 9. korpusa. U toj grupi, kojom je rukovodio obaveštajni centar, bilo je i nekoliko iskusnih минера i više sovjetskih vojnika pobeglih iz nemačke 162. divizije, koja je bila sastavljena od sovjetskih mladića s Kavkaza i iz srednje Azije. U grupi je bio i jedan Nemačac-dezertjer i nekoliko Italijana.

Na pojedine zadatke odlazile su manje grupe diverzanata, čiji se sastav menjao zavisno od zadatka. Obično je Sulić bio voda takvih grupa kada su se akcije izvodile u Trstu,

Gorici, Udinama, Tržiču i drugim mestima i selima Furlanske ravnice. Diverzanti su bili odeveni u nemačke ili italijanske uniforme, snabdrevani lažnim ispravama. Koristili su engleski eksploziv „808“ i upaljače sa zakasnelim dejstvom. Poznate su diverzije pripadnika te grupe, Mehtia Huseina, Zade Mihaila i Mirdamata Sejdova, u nemačkom biskopiju u Opčinama i u nemačkoj menzi u Trstu, koje su ovi sovjetski diverzanti srušili tempiranim minama, a pritom poubijali nekoliko desetina Nemaca.

Sulić je bio učesnik akcije na banku i na brodogradilište u Tržiču (Monfalkone), gde su partizani zaplenili 6 miliona lira i šest pokretnih radionica za opravku oružja. Po približnim podacima, zarobili su ukupno 24 putnička automobila i 16 kamiona punih robe. Jednom su zarobili i 10 tona sira i kozacima — vlasocima odvučki mnogo konja. Računa se da je grupa izvršila oko 40 većih akcija.

Kad se Sulić vratio s uspele akcije u Tržiču, odmarao se s drugovima u selu Vitovlje. Tada su ih Nemci opkolili i napali. Poginuo je Husein Zade Mihail (1957. je proglašen za heroja Sovjetskog Saveza), Sulić je tako ranjen i zarobljen. Nemci su ga pristonili iza zid da ga streljaju, ali je on iznenada skočio, odgurnuo ih i — pobeo.

Oko podne 26. decembra 1944. Sulić je, zajedno s dva pratioca, na biciklima pošao iz sela Bilje preko Vrtojbe u Goricu, da vidi mogućnosti za napad na neprijateljski objekt u gradu. Kasno popodne su se njih trojica vraćali istim putem. Kod aerodroma u Mirnu Sulić je primetio uniformisanog italijanskog fašističkog policajca kako razgovara s jednom ženom. Bez dogovora s drugovima, pošao je prema njemu i uperio na nj pištolj, posle čega ga je razoružao. Žena je počela da vrišti, pritrčao je drugi fašistički policajac i počeo da puca na Sulića, koji je odgovorio na vatru. U okršaju je Sulić ranjen, i uskoro umro. Poginuo je i policajac koji je pucao. Idućeg dana su fašisti obesili Sulićev leš na drvo kod aerodroma, i skrnavili ga. Tad su leš, po naređenju nekog nemačkog oficira, skinuli i negde u blizini, na nepoznatom mestu, sahranili. Tek sredinom januara 1945. fašisti su identifikovali leš.

Narodnim herojem proglašen je 21. jula 1953. godine. (M. Pav.)

SURČEVIĆ Tome SLOBODAN BORO

Rođen je 1919. godine u Prizrenu, Kosovo, u radničkoj porodici.

Slobodan Surčević je posle osnovne škole nastavio zanat, odnosno zanatsku večernju školu, kako bi utio za stolara.

U Prizrenu su u to vreme zanati biti u usponu i na dobrom glasu, pa je Slobodan, završivši zanat 1933, bio vrlo zadovoljan. Međutim, ubrzo se razočarao. Težak posao od izlaska do zalaska sunca nije nimalo popravio njegovo siromaštvo.

Ekonomska evropska kriza osećala se i u Prizrenu, u kome je bilo sve teže i teže živeti od fizičkog rada. Slobodan pokušava da traži izlaz u esnafskim udruženjima, kojih je bilo nekoliko u gradu. Revolucionarni duh u ova udruženja postepeno unose prvi komunisti i skojevci. Slobodan je stalno u krugu naprednih omladinaca.

Posle aprilskog sloma, Slobodan Surčević je odmah stupio u NOP. Aktivnost razvija uglavnom među radničkom omladinom. Godine 1941. primljen je i u komunističku partiju Jugoslavije.

Prizrenska partijska organizacija je bila veoma aktivna, i tu aktivnost nisu mogla umanjiti noćna hapšenja i represalije fašista.

Avgusta 1942. godine hapse i Slobodana i podvrgavaju ga mučenju. Nikakav podatak okupator nije od njega dobio. Sproveden je u zatvor u Tirani. U ovom zatvoru upoznaje brojne partijske radnike Kosova, Crne Gore, Albanije i drugih regiona i zemalja. Ovde je zatočen sve do 1943. godine, kada ga, s drugovima, oslobađa partijska organizacija. U septembru iste godine Slobodan odlazi u partizane i postaje komandir čete kosovsko-makedonske brigade. Nalazi se u prvoj borbe-

noj liniji slavne brigade na Klenovcu, Bukoviku, u Kičevu... Na glasu je naročito kao bombaš. Početkom 1944. s grupom drugova osvojio je bugarsku karaulu na Turskom ridu, i zarobio 12 vojnika.

Nekoliko dana kasnije, u noći između 6. i 7. januara, nekolicina hrabrih boraca ove slavne brigade dobila je zadatak da osvoji u Fustani (Jegejska Makedonija) zgradu u kojoj su se utvrdili Nemci. Hrabri Surčević, sada zamenik komandira brojne čete i od ranije neustrašivi bombaš, kroz neprijateljsku vatru prilazi do prozora utvrđene zgrade, i kroz njih ubacuje bombu za bombom. Preživeli Nemci usredsređivali su svu vatru na bombaše. U četvrtom jurišu ka prozorima utvrđenja, ubijen je puškomitraljejskim rafalom.

Narodnim herojem proglašen je 9. oktobra 1953. godine. (S. Li.)

SURLA Vida BRANKO

Rođen je 26. februara 1922. godine u Vrtočku kod Bosanskog Petrovca, Bosna i Hercegovina. Poslije završetka osnovne škole, bavio se zemljoradnjom.

U partizane je stupio 27. jula 1941. godine, u Vrtočku četu. Od juna 1942. do januara 1943. bio je desetar i vodnik u 1. krajiškoj brigadi. Poslije toga, bio je komandir čete, a od decembra 1943. komandant bataljona u 10. krajiškoj brigadi.

U prvim borbama Vrtočke čete s ustašama i okupatorom, Branko je bio najzapaženiji borac. Naročito se, tih prvih dana, istakao u sukobu u kojem su partizani u Bosanskoj krajini zarobili prvi top. Tri puta je ranjen. Do primanja dužnosti komandanta bataljona, bio je bombaš i učestvovao je i isticao se u uništavanju mnogih neprijateljskih bunkera i drugih utvrđenja. Član KPJ postao je 1942. godine.

Januara 1943. godine partizanske snage uništile su, kod Eminovaca, jedan njemački puk. Odlučujuću ulogu u toj borbi imala je 1. četa 3. bataljona 1. krajiške brigade, čiji je komandir bio Branko Surla. U julu iste godine, Brankova četa doprinijela je razbijanju jednog njemačkog bataljona kod Kiseljaka, blizu Sarajeva.

Kao komandir čete, umio je da u najtežim situacijama povede svoje borce u energičan protivnapad, noseći udarce i nadmoćnijem neprijatelju. U takvim akcijama njegova četa je postigla sjajne pobjede na Manjači, Jajcu, Bihaću i u mnogim drugim borbama. Hrabrošću i vještinom stekao je poverenje boraca — i oni su ga slijedili i u najtežim trenucima. U poznatom napadu 1. krajiške brigade na ne-

prijateljski aerodrom u Rajlovcu, kod Sarajeva, njegovu četa uništila je najviše neprijateljskih aviona, zbog čega su borci ove brigade od njemu spjevali i pjesme.

U borbi na Kremni, kod Užica, u jesen 1943. godine, jedinice 5. divizije NOVJ napdale su položaje bugarskih okupatora. Branko je na svoju inicijativu s četom zašao neprijatelju iz za leđa, uvukao se u centar neprijateljske odbrane i potpuno ga razbio, razoruživši u napadu glavne vatrene tačke bugarske odbrane. U toj akciji, četa je jurišala i uništila oko 100, a zarobila 70 neprijateljskih vojnika, dok je imala samo dva poginula borca.

Za mnoge svoje podvige bio je pohvaljen, pred strojem brigade, od Vrhovnog komandanta NOV i POJ.

Surla je herojski pao u borbi s bugarskim fašistima kod sela Mionice, u Srbiji, 23. aprila 1944. godine, kao komandant bataljona 10. krajiške brigade.

Narodnim herojem proglašen je 24. jula 1953. godine. (Vl. Kc.)

SUZIĆ Adama MILOŠ

Rođen je 30. decembra 1908. godine u selu Žirovac, Dvor na Uni, Hrvatska. Potječe iz siromašne seljačke porodice. Osnovnu školu je završio u svom selu. Od djetinjstva radi na najtežim fizičkim poslovima, obrađujući zemlju ili baveći se sezonskim poslovima kao šumski radnik. Iako nije pripadao ni jednoj političkoj partiji, Miloš je pripadao onim ljudima na koje je KPJ uvijek sigurno računala. To je pokazao i 1941, kada je trebalo organizirati ustanak. On se našao među prvima u svom kraju kao borac Banjskog partizanskog odreda. Već do novembra 1941, Suzić je zapažen

među ustanicima Banije, a 15. novembra iste godine stupio je u NOB. Tada je već poznat kao jedan od organizatora formiranja NOO u tom dijelu Banije. U partizanskom odredu „Čerkezovac“ postaje desetar, a u aprilu 1942. vodnik; 15. juna primljen je za člana KPJ. U septembru, komandir je 3. čete 2. bataljona BPO, a od oktobra 1942. do decembra 1943. komandant bataljona. Ubrzo poslije toga, postaje zamjenik 2. brigade 7. banjske udarne divizije, da bi, od marta 1944. godine, bio proslavljeni komandant 1. brigade 7. banjske divizije.

Suzić je bio vrlo omiljen i popularan

komandant banjskih partizanskih jedinica. Svojom hrabrošću i snalažljivošću ulivao je povjerenje svojim borbama u najtežim bitkama.

Istakao se mnogo puta u raznim akcijama, posebno u napadu na Dvor na Uni, na Gilinu, u bitkama za Bihac, kod Izačić-grada, gdje je komandant Miloš, uprkos bombardiranju i žestokoj vatri neprijatelja, išao u nezadrživ protivnapad, te kao i mnogo puta ranije razbio neprijatelja i osigurao svom bataljonu pojbedu.

Borci Banije ne zaboravljaju napade na njemačke položaje u selu Borojevići, u kojem je komandant bataljona 8. banjske brigade Miloš Suzić hrabro jurišao sa svojim borbama, i teško ranjen.

Sa 7. banjskom udarnom divizionom, Miloš je prošao Četvrtu i petu neprijateljsku ofanzivu. Njegovo komandovanje u najtežim bitkama i posebna smjelost ostade će zauvijek u pamćenju svih boraca i naroda koji ga je dobro poznavao.

Teške bitke, gotovo u svim neprijateljskim uporištima na Baniji, pronijele su slavu imena hrabrog komandanta u svako banjsko mjesto i selo.

U teškoj borbi kod Komareva, s Čerkezi-

ma, 27. septembra 1944, bio je tako teško ranjen od avionske bombe da se više nije mogao vratiti u svoju jedinicu.

Od rana se nikad nije izliječio. Slobodu je dočekaao prikovau na krevet. Decembra 1945. godine, od posljedica teškog ranjavanja, umro je u zagrebačkoj bolnici.

Narodnim herojem proglašen je 20. decembra 1951. godine. (Du. Za.)

SVETINA Leopolda MIRA VLASTA

Rođena je 15. maja 1915. u Idriji, Slovenija. Otac joj je bio službenik, mati domaćica. S roditeljima je živela u Idriji do 1919, zatim u raznim mestima u okolini Ljubljane i u Ljubljani, gde je završila Učiteljsku školu i upisala se na Filozofski fakultet. Godine 1941. je završila fakultet.

Početakom 1938, po uputstvima Komunističke partije, počela je da politički organizovano radi u Savezu seoskih mladića i devojaka i u studentskim i ženskim društvima: Domu visokoškolski, Slovenskom klubu, Savezu ženskih društava. Juna 1939. je primljena u Komunističku partiju; od tada radi kao član Pokrajinskog komiteta SKOJ-a za Sloveniju. Istovremeno, bila je kurir Centralnog komiteta KP Slovenije za vezu među pojedinim članovima CK. Godine 1940. je vršila kurirske poslove između CK KP Slovenije u Ljubljani i CK KPJ i CK SKOJ-a u Zagrebu.

U početku NOB nastavila je rad kao član PK SKOJ-a za Sloveniju, uglavnom na Gorenjskom i Kamničkom području. Nekoliko meseci, od avgusta do oktobra 1941, bila je i sekretar partijskog biroa na Ljubljanskom univerzitetu, i u isto vreme održavala veze između CK KPS i vodećih partijskih foruma u Gorenjskoj preko nemačko-italijanske demarkacione linije.

Oktobra 1941. je postala član Pokrajinskog komiteta KPS za Gorenjsku; na tom mestu ostala je do povratka u Ljubljano, juna 1942. godine.

U to vreme je učestvovala u pripremama ustanka u Gorenjskoj i u obnavljanju partijskih organizacija i Osvobodilne fronte, koje su bile oslabljene neprestanim hapšenjima, izdajama, mučenjima, streljanjima. U avgustu 1942. postala je član Povereništva CK KPS i Izvršnog odbora OF za Ljubljano. Od septembra 1943, kad su drugi članovi Povereništva otišli iz Ljubljane na oslobođenu teritoriju, ona je bila samostalan poverenik CK KP Slovenije i Izvršnog odbora OF za Ljubljano. Na tom mestu i u toj funkciji izvršavala je odgovorne i teške zadatke. Usred Ljubljane — koju je okupator,

zajedno s domaćim izdajcima, držao brižljivo zapečenu i kontrolisanu, u kojoj su racije, hapšenja, mučenja i ubijanja bili svakodnevnice pojave — Vlasta je održavala veze i sastanke s partijskim i frontovskim organizacijama, obavljala i širila organizaciju raznih službi, i preko te organizacije podizala i održavala borbeno i revolucionarno raspoloženje većine ljubljanskog stanovništva koje je, posle mnogih hapšenja i masovnog odlaženja u partizane, još ostalo u Ljubljani (žene, deca, starci). Prikupljala je obavještenja o stanju u redovima neprijatelja, o raspoloženju stanovništva, i o svemu tome izveštavala CK KPS i Izvršni odbor OF, s kojima je bila u stalnoj pismenoj vezi. Od njih je dobijala uputstva za rad. Njeni izveštaji, koji su sačuvani, daju najbolju sliku stanja tadašnjih organizacija (naših i neprijateljskih) i raspoloženja stanovništva tih dana u

Ljubljani. U to vreme, Vlasta je na zboru izaslanika slovenačkog naroda u Kočevju (od 1. do 3. oktobra 1943) u odsustvu izabrana za člana Slovenačkog narodnooslobodilačkog veća (SNOS-a). Na poziv CK KP Slovenije, Vlasta je oktobra 1944. otišla iz Ljubljane; 1944/1945. postala je instruktor CK KPS pri Pokrajinskom komitetu KPS za Štajersku. To mesto je preuzela u vreme najžešće nemačke ofanzive, koja je razbila prostranu oslobođenu teritoriju u Savinjskoj dolini.

Aprila 1945. je otišla u Beograd, gde je organizovala slovenačke iseljenike za povratak u domovinu. U Ljubljani je stigla na dan njenog oslobođenja, 9. maja 1945. godine.

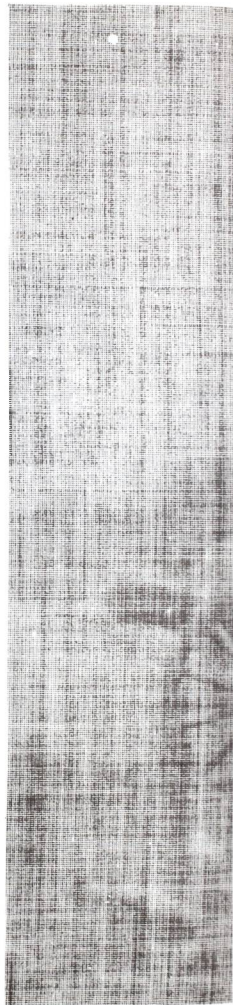
Posle oslobođenja, bila je kratko vreme sekretar Gradskog komiteta KPS u Ljubljani, zatim načelnik Kadrovskog odeljenja pri CK KPS, član, pa onda predsednik Kontrolne komisije CK KPS. Za člana CK KPS birana je na II, III i IV kongresu KP Slovenije. Od 1970.

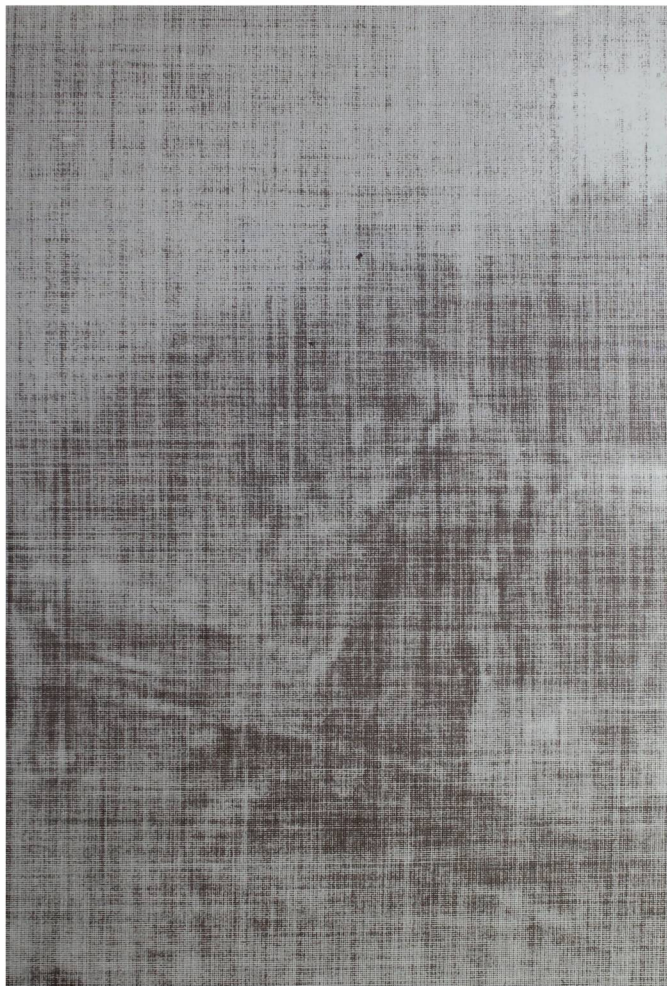
do 1975. bila je član Istorijske komisije pri CK SK Slovenije. Do 1963. bila je republički poslanik : u jednom mandatnom periodu, sekretar Narodne skupštine Slovenije, a u dva mandatna perioda predsednik Odbora za zdravstvenu i socijalnu politiku Slovenije. Od 1963. do 1970. bila je sudija Ustavnog suda Slovenije.

Odmah posle oslobođenja bila je više godina član Glavnog odbora Osvobodilne fronte i Socijalističkog saveza Slovenije. Godine 1970. bila je, jedan mandatni period, član Savezne konferencije SSRN Jugoslavije, a zatim i član Republičke konferencije SSRN Slovenije i Gradske konferencije SSRN za Ljubljani, kao i član njenog Izvršnog odbora i predsednik, odnosno član nekoliko komisija.

Od 1950. je član Glavnog (republičkog) odbora Crvenog krsta Slovenije; osam godina je bila predsednik Crvenog krsta Slovenije. Istovremeno je bila član Saveznog odbora, odnosno Skupštine Crvenog krsta Jugoslavije. Sada je delegat u Društveno-političkom veću Ljubljane, a izvesno vreme je bila i potpredsednik toga Veća. Član je komisije Predsedništva Slovenije za zaštitu ustavnosti i zakonitosti i za ostvarivanje sloboda, prava i dužnosti građana. Član je Saveta Republike Slovenije, član delegacije SUBNOR-a Slovenije i član komisije republičkog odbora za negovanje revolucionarnih tradicija, kao i član Saveznog odbora za negovanje tradicija.

Narodnim herojem proglašena je 27. novembra 1954. godine. (M. Žg.)

ŠABANI Rasima BAJRAM

Rođen je 1920. godine u selu Lipkovo, Kumanovo, Makedonija, u vrlo siromašnoj porodici.

Otac mu je, još kao dete, bio čuvar stoke u selu. Kasnije se preselio sa porodicom u Kumanovo. Kad je poodrastao, radi kao poljoprivredni i građevinski radnik. Kasnije je učio potkivački zanat. Kad je, 1939. godine, ostao bez zaposlenja, svakog jutra je izlazio da traži posao za taj dan, koliko da zaradi za hleb. U vreme njegove nezaposlenosti, organizovani ljudi iz grada prilaze mu i govore da je izlaz iz siromaštva u organizovanoj borbi radničke klase.

Bajram je bio nepismen, ali je dobro shvatio šta mu ti dobri momci govore. Prihvata razgovore i sluša kad mu čitaju liste. Počeo je da postavlja pitanja i da diskutuje. Dobija i izvršava zadatke.

Kad je došla okupacija, Bajram uviđa da Bugari donose još gore uređenje. Sada glad još jače kuca na vrata siromašnih porodica. Bajram postaje još aktivniji u komunističkom pokretu. Primljen je i u KPJ. Uz pomoć skojevaca i članova Partije, on se opismenjuje. Ide po selima i odlazi naročito u albanske porodice, kojima objašnjava ciljeve NOP i organizuje ih za rad u Pokretu. Hrabri ih da okupacija ne može večno trajati, i da će sloboda doći utoliko pre ukoliko ranije oče narod, zbratimljen, krene u oslobodilačku borbu protiv okupatora.

Kad su pripreme bile završene, Bajram je i na delu dokazao da je spreman da bude u prvim redovima borbe za slobodu. On 11. oktobra stupa u Odred zajedno sa svojim drugovima. To su bili prvi partizani iz kumanovskog kraja. Na njih su krenule velike vojne i policijske snage. Pošto je Bajram poznao neke staze koje vode ka Skopskoj crnoj gori, bio je u grupi koja se uputila u tom pravcu. Zbog jake kiše, grupa se uveče sklonila u vodenicu, i tu zanoćila. Ujutro je vodenica osvanula opkoljena bugarskom vojskom. Počela je borba. Na obe strane je bilo poginulih,

Bajram je držao odstupnicu. U trenutku kad je bacio poslednju bombu, mitraljski rafal ga je ubio.

Narodnim herojem proglašen je 10. oktobra 1953. godine. (K.Sa)

ŠAKIĆ Ljubomira MILAN MIČUN

Rođen je 24. januara 1915. u Udbini, Korenica, Hrvatska. Potiče iz trgovačke porodice. Osnovnu školu završio je u Udbini, a zatim četiri razreda gimnazije i Učiteljsku školu u Gospiću u Karlovcu. Još kao đak Učiteljske škole počeo je da se interesuje za politička pitanja, aktivno delujući među naprednom omladinom, naročito među svojim školskim drugovima. Kao učitelj službovao je u Ondiču i Bjelovaru, pored rada u školi aktivno je politički delovao, ne samo među svojim drugovima već i u sredini gde je živio. Stalno je bio u sukobu s ondašnjim vlastima. Član KPJ postao je 1939. godine.

Kao rezervni potporučnik Jugoslovenske vojske, mobilisan je pred apriliški rat, u vreme kapitulacije zarobljen od strane Nemaca, i oveden u Nemačku, u zarobljeništvo. Ne mireći se s tim da bude rob, uspeva da

pobegne iz logora, i krajem juna 1941. stigne u Liku. Pošto su pripreme za oružani ustanak u to vreme bile u punom jeku, odmah se uključio u rad partijske organizacije i aktivno radio na neposrednom pokretanju ustanka na području udbinskog kotara.

Kad su počele oružane akcije, Mičun je, u avgustu 1941, izabran za komandanta ustaničkih snaga koje su držale položaj na Gorici, prevoju između Krbavskog i Koreničkog polja. U septembru 1941. izabran je za komandanta Štaba gerilskih odreda na sektoru Udbine i okoline (Štab udbinskog sektora), tako da je u to vreme komandovao svim ustaničkim snagama u udbinskom kotaru. Pod njegovom komandom su, 2. septembra 1941, ustaničke snage zauzele Podlapaču. On je komandovao i delom ustaničkog kotara, koje su 25. novembra napadale Plitvice. U svim tim akcijama pokazao se kao hrabar i neustrašiv borac.

Pred kraj 1941. postavljen je za komandanta Udbinskog bataljona „Krbava“, koji je bio tek u formiranju. Neumorno radi da od ustaničkih snaga stvori čvrstu, borbenu vojničku jedinicu. I kad je to uspeo, odbija napade neprijatelja iz Udbine na oslobođenu teritoriju i sprečava prodor Italijana od Lovinca preko Udbine ka Korenici. U proleće 1942. s bataljonom „Krbava“ uspešno dejuje protiv četnika na području gračačkog kotara i doprinosi sređivanju situacije u bataljonu „Gavrilo Princip“ i gračačkom kotaru posle četničkog puča.

Krajem juna 1942. postavljen je za komandanta 2. ličkog NOP odreda, a već u drugoj polovini avgusta iste godine za komandanta novoformirane 2. partizanske brigade Hrvatske (2. lička). Pod njegovom komandom, brigada napada Udbinu, postiže značajne uspehe u Kosinju i Pazarištu, u Kordunu kod Poloja, gde je, 17. oktobra 1942, zajedno s 4. kordunaškom brigadom, razbila italijanski puk ojačan s 8 tenkova i dobila veliki ratni plen, zbog čega je bila pohvaljena od Glavnog štaba Hrvatske. Sedam dana kasnije, te brigade su izvojevale značajnu pobedu zauzimajući Tušilovića, kada su zarobile 62 ustaše, 40 zan-

darma i 325 domobrana i zaplenile veliku količinu ratnog materijala. Značajan uspeh 2. brigada je postigla zauzimanjem Ličkog Petrovog Sela (3. novembra 1942), Vaganca, Drežnika, Rakovice i Stunja. Tako je 2. lička brigada, zahvaljujući Mičanovom uspešnom rukovođenju, postala u to vreme jedna od najboljih partizanskih brigada u Hrvatskoj.

Pred kraj 1942. Mićun je postavljen za načelnika Štaba 6. ličke divizije, i na toj dužnosti imao dosta udela u rukovođenju jedinicama divizije u toku IV neprijateljske ofanzive. Kao iskusnog i veštog komandanta, Glavni štab Hrvatske postavio ga je, krajem aprila 1943, za komandanta Štaba Kninskog operativnog sektora i postavio mu zadatak da organizuje taj štab, što je on s uspehom obavio. Ujesen te godine, nalazi se na dužnosti zamenika komandanta 13. primorsko-

je 1. avgusta 1971, u Beogradu. Nosilac je Partizanske spomenice 1941. i više drugih odlikovanja.

Narodnim herojem proglašen je 24. jula 1953. godine. (T. Ra.)

ŠAKIĆ Mihajla NIKOLA VRTLAR

Rođen je 13. ožujka 1916, u Brnjeuški, Glini, Hrvatska. Radnik.

Nikola Šakić je završio malu maturu u Glini, i dvogodišnju poljoprivrednu školu u Božjakovini. Poslije školovanja, zaposlio se u Gradskoj vrtlariji u Zagrebu. Odmah poslije dolaska u Zagreb, aktivno se uključio u radnički pokret. Godine 1939. Šakić je primljen u Komunističku partiju.

Šli i uhvatio Šakića za ruku; on se oteo i počeo bježati. Agenti su za njima pucaali, ranili ga i uhvatili. Ranjenog, počeli su ga tući na ulici, ali on nije ništa priznavao. Poslije toga je odveden u policijsku stanicu ali, unatoč mučenju, Nikola Šakić nije ništa priznavao.

Kako su u to vrijeme ustaše sakupljale taoce zbog ubistva ustaškog došnika Majerholda, a Nikola Šakić je još k tome bio Srdin, odveli su ga sutradan na Rakov potok, na strijeljanje. Nikola Šakić Vrtlar je streljan 11. rujna 1941. godine.

Narodnim herojem proglašen je 20. prosinca 1951. godine. (N.L.K.)

ŠAKOVIĆ Cetka RADOVAN

Rođen je 15. maja 1906. u Orahovcu kod Trebinja, Bosna i Hercegovina.

Potiče iz srednje imućne seoske porodice; do rata bavio se zemljoradnjom. Rado je pristupio naprednom pokretu. Član je KPJ od 1939. Kao član partijske ćelije u Orahovcu, radio je politički sa seljacima, širio ideje Partije i objašnjavao im ciljeve borbe komunističke.

Kapitulacija zemlje teško ga je pogodila kao čoveka i kao komunističke. Odmah je počeo da radi na pripremanju za oružanu borbu. Već 16. aprila 1941. organizovao je prikupljanje oružja. U maju, i početkom juna, radio je na organizovanju seljaka svoga i okolnih sela, zbog davanja otpora italijanskom okupatoru i ustašama koje su oduzimali oružje i pljačkali sela.

Kada su ustaše, 1. juna 1941, poklale Srbe u Trebinju, Radovan je u svom selu sazvao zbor, na kome je odlučeno da se oružjem suprotstave ustašama. Organizovao je straže oko sela, a kasnije i zbegove naroda. U velikom zboru u Bijeloj Gori, u kome se nalazilo stanovništvo opština Zupci i Lastva, formiran je, 12. juna 1941, Štab zbeга, na čelu s Radovanom Šakovićem.

U avgustu 1941. Radovan je formirao, u Orahovcu, prvi partizanski vod, a zatim u septembru i partizansku četu, s kojom je vodio uspešne borbe protiv ustaško-domobranskih i italijanskih snaga, najpre samostalno, a kasnije u sastavu bataljona „Luka Vučković“. U leto 1942. povukao se, s grupom svojih boraca u sastavu Hercegovačkog NOP odreda, u zapadnu Bosnu. U sastavu 10. hercegovačke brigade učestvovao je u svim borbama ove jedinice u zapadnoj i centralnoj Bosni u drugoj polovini 1942. i početkom 1943. godine, od borbi na Kupresu, Vlačiću, oko Jajca.

-goranske divizije, a prva četiri meseca 1944. komandant je 19. severnodalmatinske divizije. Pod njegovom komandom, divizija je postigla veoma značajan uspeh u borbama u okruženju na Turrovu i probuju iz okruženja, februara te godine. Početkom maja 1944, Glavni štab Hrvatske postavio ga je za komandanta XI korpusa. NOVJ. Ovim korpusom uspešno je komandovao godinu dana i postigao značajne uspehe, naročito u završnim borbama za oslobođenje Like, Hrvatskog primorja i Gorskog kotara, sve do 23. aprila 1945, kada je korpus rastormiran.

Posle rata obavljao je razne visoke dužnosti u JNA. Bio je komandant divizije, komandant pozadine armije, načelnik Oličarske škole, načelnik Vojne akademije i načelnik Katedre za vojnu istoriju u Višoj vojnoj akademiji. Završio je Višu vojnu akademiju JNA. Zbog zdravstvenih razloga, penzionisan je 1958, u činu general-potpukovnika. Aktivno je radio u lovačkim organizacijama Jugoslavije. Umro

Poslije okupacije Jugoslavije i formiranja kvislinske NDH, Nikola Šakić sudjeluje od prvih dana u pripremanju za ustanak. Početkom 1941, postaje sekretar komiteta Prvog reiona KPH u Zagrebu, a u srpnju 1941. godine, na sastanku Mjesnog komiteta, kojem je prisustvovao i sekretar CK KPH Rade Končar, raspravljalo se i o akciji na Glavnoj pošti. Pošto jedan član Mjesnog komiteta još nije bio stigao na sastanak, stanovci u čijem se stanu održavao sastanak, pričekali su ga na ulici. Istovremeno su pred kuću došli ustaški agenti, tražeći neke stanare. Pošto stanovci nisu poznavali sve one koji je trebalo da prisustvuju sastanku, odveli su agente u stan, misleći da njih da su komunisti. Poslije kratke zabune, prvi se snašao Rade Končar, koji je stavio šešir na glavu i uputio se prema izlazu, rekavši: „Dakle, gospodo, dogovoreno je. Sutra počinjemo zidanje“. Iza Rade Končara krenuli su i ostali članovi grupe. Šakić je bio posljednji. Tada su se agenti sna-

Turbeta i Žepča, do borbi na Neretvi. Prošao je sve dužnosti u ovoj brigadi, od komandira voda do komandanta bataljona. U IV neprijateljskoj ofanzivi, kao komandant 3. (Mostarskog) bataljona učestvovao je u najtežim borbama 10. hercegovačke brigade na Prozoru, Rami i u istočnoj Hercegovini, u toku februara i marta 1943. godine. U borbama protiv italijanskih i četničkih snaga na pravcu Mostara, u bici na Porimu, iznad Mostara, Radovan je sa svojim borcima na jurš saviđao italijanske utvrđene položaje i dobio bogat ratni plen: artiljeriju, velik broj bacača i drugog automatskog oružja i municije i ostalog ratnog materijala. Ispred njegovih boraca bežali su hercegovački i crnogorski četnici od Nerete do crnogorske granice, do Stoca i Mostara.

Krajem maja 1943. deset dana učestvovao je u danonoćnim borbama s nadmoćnijim

nemačkim snagama na Javorku Pivskom, u V neprijateljskoj ofanzivi. U borbama na Sutjesci, Mostarski bataljon nalazio se u sastavu snaga 3. NOU divizije, koja je šttila ranjenike Centralne bolnice. Posle krvavih borbi na Vučevu, Magliču, Dragoš-sedlu i na Košuru, probio se sa 120 boraca svog bataljona iz obruča preko strme i kamenite Suhe, Volujaka, Maglića i Trnovačkog jezera, u istočnu Hercegovinu. Borci njegova bataljona pokazali su besprimerni heroizam na Sutjesci u odbrani bolesnih i ranjenih. Više od 80 njegovih boraca zauvek je ostalo na Sutjesci.

Do kraja rata nalazio se na odgovornim vojnim dužnostima. Od marta do maja 1944. zamenik je komandanta Severnohercegovačkog NOP odreda zatim komandant 2. bataljona na 12. hercegovačke NOU brigade. Septembra 1944. postavljen je za komandanta 14. (omladinske) hercegovačke udarne brigade 29. NOU divizije. Vodio je veoma uspešne borbe s četnicima oko Bičele, Nemcima i četnicima u

gatačkom i nevesinjskom srezu. U Rakovoj Nozi, sredinom jula 1944. godine, razbio je jednu jaku nemačku jedinicu. Kao komandant brigade, učestvovao je u borbama za oslobođenje Hercegovine. Svoju jedinicu vodio je pobeđonosno u borbama za oslobođenje Sarajeva, kao i u završnim borbama za oslobođenje Jugoslavije u Sloveniji, Istri i Slovenačkom primorju.

Poginuo je nadomak slobode, 5. maja 1945. godine, kod Postojne.

Narodnim herojem proglašen je 26. jula 1945. godine. (D.Pi.)

ŠARAC Manojla MILAN

Rođen je 1917. godine u selu Đedovcima, Sokolac, Bosna i Hercegovina. Potiče iz seljačke porodice.

Kao dijete, pohađao je osnovnu školu u Han-Stjenicama. Poslije završetka osnovne škole, bavio se zemljoradnjom, a 1938. ili 1939. godine otišao je u Podoficirsku školu bivše jugoslovenske vojske, gdje ga je i zatekao aprilski rat.

Odmah poslije okupacije stare Jugoslavije, došao je na Romaniju, u rodni kraj; a kada je, u julu 1941. godine, počeo ustanak protiv okupatora i domaćih izdajnika, bio je jedan od prvih boraca — ustanika na Romaniji.

U romanijskom partizanskom odredu je bio borac, desetar, vodnik i komandir čete. Kada je, početkom 1942. godine, stupio u 1. proletersku brigadu, bio je postavljen za komandira druge čete 6. beogradske bataljona, a kasnije je bio zamjenik i komandant ovog bataljona.

Milan je ispoljavao veliku hrabrost u svim borbama u kojima je učestvovao. I kao borac, i kao desetar, i vodnik, pa i komandir čete u Romanijskom partizanskom odredu, pokazao je neustrašivost i odlučnost u borbama na Romaniji, na paljanskom frontu, na Rogatici i drugim borbama njegove čete. Kada je stupio u 1. proletersku brigadu, nastavio je podvige u borbama u kojima je učestvovao, a naročito u napadu na Bradinu, zauzimanju Klenka (prema Posušju), u borbama na Livnu, na Jajcu, i u odbrani Bradine u vrijeme IV ofanzive, i u bici za forsiranje Drine, u borbi na Bijelom Polju, kod Čelebića, i pri prelasku Sutjeske u vrijeme V ofanzive. U borbi na Klenku, Milan je sa svojom četom pobio oko 70 ustaša i razbio cijelu ustašku bojnu iz Mostara, a u borbi na Carevu Polju, pri zauzimanju Jajca, četa pod njegovom komandom pobila je za to kratko vrijeme više od 100 Nijemaca. Zbog izvanrednih vojnih sposobnosti, Milanova četa je imala najistaknutije mjesto u odbrani položaja na

Bradini, kad su partizanske jedinice i Centralna bolnica prelazile preko Nerete, a njegova četa branila prelazak Nijemaca preko Jablaniče. Nešto kasnije, kad je postao komandant Beogradske bataljona, Milan je sa svojim bataljonom dva dana i dvije noći zadržavao nadiranje glavne neprijateljske kolone, koja je imala namjeru da opkoli naše jedinice. Njegov bataljon je na Golom brdu odsjekao odstupnicu Italijanima, i u toj borbi izbacio iz stroja veliki broj neprijateljskih vojnika. Kada su Nijemci zarobili bolnicu i komoru 6. istočno-bosanske brigade, kod Čelebića, i namjeravali da izbjiju na važan položaj, njegov bataljon je napao Nijemce, i u brzom naletu oslobodio Bolnicu i komoru, zarobio neprijateljsku komoru i veoma brzo odbacio neprijatelja petnaest kilometara, čime je omogućio velikom broju jedinica da pređu Sutjesku.

Milan Šarac je pokazao veliku hrabrost, umješnost u komandovanju i snalažljivost u najtežim situacijama, pa su mu i povjeravani zadaci od čijeg izvršenja je zavisio i uspjeh u borbi.

Poginuo je 1943. godine, na Sutjesci. Narodnim herojem proglašen je 5. jula 1951. godine. (D. Bor.)

ŠARANOVIĆ Mihaila MILOVAN

Rođen je 20. septembra 1910. godine u selu Potkraj, Danilovgrad, Crna Gora. Potiče iz siromašne seljačke porodice. Pre rata bio je aktivni poručnik bivše jugoslovenske vojske. Član KPJ postao je aprila 1942. godine. U NOB stupio 13. jula 1941. godine. Poginuo 31. jula 1943. godine kod Žužemberka, Slovenija.

Osnovnu školu završio je u rodnom mjestu, a nižu gimnaziju u Danilovgradu. Peti i šesti

razred gimnazije završio je u Podgorici. Zbog lošeg materijalnog stanja roditelja, nije mogao da nastavi školovanje u gimnaziji, već je 1930. godine otišao u Vojnu akademiju u Beogradu. Godine 1933. završio je vojno školovanje, unapređen je u čin pešadijskog potporučnika i raspoređen na službu u Trebinju, u 29. pešadijski puk. Talentovan mladi oficir premešten je u Bileću, za nastavnika Škole rezervnih oficira. Nešto kasnije, dobija premeštaj u Maribor, gde je ostao do pred početak aprilskog rata 1941. godine. Godine 1939. položio je prijemni ispit za Višu vojnu akademiju, ali nije bio primljen stoga što, po svom socijalnom poreku, nije pripadao „visokom društvu“.

Neposredno pred rat 1941. godine, škola za rezervne oficire je iz Maribora evakuisana za Travnik. Milovanov bataljon dobio je zada-

tak da organizuje odbranu Jajca. Videvši da viši komandanti ne žele da daju otpor nemačkom agresoru, on je sam, s četom mladih intelektualaca, studenata i drugih, među kojima je bilo i članova KPJ, organizovao otpor i upustio se u neravnu borbu, kada je poginulo nekoliko njegovih boraca. S grupom vojnika probija se u pravcu Crne Gore. Posle 20 dana, bespućem i pod stalnim borbenim dejstvom, s tom svojom grupom zemljaka-vojnika, iscrpljen i razočaran stigao je u rodni kraj, ne dopustivši da padne u zarobljeništvo.

Jula 1941. godine priključio se ustaničkim snagama u borbi protiv okupatora, u napadu na Danilovgrad. Tada je izabran za komandira ustaničke čete, koja je učestvovala u napadu na Velje brdo, i u borbama kod Podgorice.

Učestvovao je u borbi za Pljevlja, 1. decembra 1941. godine, i drugim bitkama po Crnoj Gori. Vojnički iskusnan, smeo i požrtvovan, dobijao je sve odgovornije dužnosti. Početkom 1942. godine postao je komandant Kosovoluškog bataljona. Istakao se kao ratnik

i talentovan komandant sektora u borbama u rejonu Orja Luka — Bogetići, kada je sprečen pokušaj Italijana da deblokiraju svoj opkoljeni garnizon u Nikšiću. Za ovaj uspeh pohvaljen je od Vrhovnog štaba, kao i sve jedinice koje su učestvovala u toj borbi. Kao komandant bataljona u Zetskom odredu, vodio je niz borbi u Crnoj Gori protiv okupatora i njegovih pomagača: na Studencu, Kablenoj Glavici, Župi, Konjsku...

Kada je formirana 5. crnogorska proleterska brigada, 12. juna 1942. godine, postavljen je za komandanta 4. bataljona. Na poznatom maršu proleterskih brigada za Bosnu posebno se istakao u borbi na padinama Treskavice, razbivši neprijateljski obruč koji se stegao oko partizanskih jedinica, ranjenika i zbegaa. Takođe se istakao u borbama oko Prozora, Bugojna i Travnika. Kao već veoma iskusnan stariša i partizanski komandant, postavljen je, s jeseni 1942. godine, za zamenika komandanta 5. proleterske brigade.

Krajem 1942. godine, odlukom Vrhovnog štaba NOVJ, upućen je u Sloveniju, gde je vršio veoma odgovorne dužnosti. Bio je komandant Operativne zone za Štajersku. U maju 1943. godine dobio je čin pukovnika NOVJ, i postavljen je za načelnika Glavnog štaba NOV Slovenije. Uspela ofanzivna akcija i borbe Cankareve, Tomšičeve i Guptčeve brigade prvih meseci 1943. godine, operacije na Žumberku u sadejstvu s jedinicama NOV i PO Hrvatske, napad na Metliku i druga mesta, ofanziva u Suhoj krajini, borbe oko Kočevja, Ribnice i Velike gore, pobjeda na Jelenvom žlebu i operacije NOV Slovenije u prolće 1943. vezane su i za ime Milovana Šaranovića. Na dužnostima je pokazao mnogo smisla za planiranje i vođenje operacija, komandovanje i rukovođenje.

Poginuo je 31. jula 1943. godine, u napadu na neprijateljska uporišta kod Novog Mesta, odnosno na Žužemberku, gde je komandovao jedinicama koje su učestvovala u ovoj borbi.

Zbog izvanrednih vojnih sposobnosti i junaštva, kao i doprinosa uspehu i razvoju NOVJ, nalazi se među istaknutim partizanskim junacima.

Narodnim herojem proglašen je 25. oktobra 1943. godine. (A. Mi.)

ŠARENAC Vase DANILO

Rođen je 27. januara 1913. u selu Davidovića kod Bileće, Bosna i Hercegovina.

Potiče iz siromašne seljačke porodice. Osnovnu školu završio je u Fatnici, 1925. Bio je veoma dobar đak, ali je siromaštvo porodice

onemogućilo njegovo redovno školovanje. Izvesno vreme živio je s roditeljima u selu, i bavio se zemljoradnjom. Početkom maja 1932. primljen je u Pešadijsku podoficirsku školu u Zagrebu, koju je završio 2. maja 1934. godine. Službovao je u Kninu, Mariboru i Negotinu. Kao aktivni podoficir, u Kninu i Mariboru družio se s naprednom omladinom, a u vreme godišnjih odmora u rodnom kraju s Mirov Poparom, svojim susedom i drugom iz osnovne škole. U Mariboru je bio u grupi komunista — vojnika, oficira i podoficira. Rat ga je zatekao u Negotinu, u oteku za utvrđivanje granice.

Posle kapitulacije, preobučen u seljačko odelo, probio se preko planina iz Srbije u Bosne u rodni kraj, i odmah počeo da okuplja seljake i priprema ustanak. Učestvovao je u

junskom ustanku, kao vodnik voda ustaničke čete sela Davidovića. Krajem aprila postao je kandidat, a početkom septembra 1941. i član KPJ. U prvim ustaničkim borbama Danilo je hrabrošću, umešnim vojnim i političkim rukovođenjem doprineo pravilnom usmeravanju ustanika u borbama protiv okupatora i domaćih izdajnika.

U septembru 1941. izabran je za komandira Davidovičko-fatničke partizanske čete; u oktobru je zamenik komandanta partizanskog bataljona „Vladimir Gaćinović“. S ovim bataljonom vodio je uspešne borbe na teritoriji bilečkog, stolačkog i ljubinjskog sreza.

Dvanaestog aprila 1942. Danilo je postavljen za komandanta 2. udarnog bataljona, s kojim je postigao mnoge uspehe u raznim krajevima Hercegovine. U jednoj od tih akcija, 13. maja 1943. u Paljevom Dolu, u Bišini, njegov bataljon potpuno je razbio motorizovanu kolonu od 4 tenka i više od 100 vozila italijanske divizije „Murde“ i znatne četičke snage, koje su na širokom frontu nadirale iz

pravca Mostara prema Nevesinju. U žestokim borbama na ovom frontu, od 15—18. maja, neprijatelj je u nekoliko sukoba pretrpeo velike gubitke u ljudstvu i ratnom materijalu. Sve do povlačenja partizanskih snaga iz Hercegovine, neprijatelj nije mogao da koristi komunikacije Mostar—Nevesinje. U svim tim borbama Danilo je pokazao izuzetnu hrabrost i umešnost u komandovanju.

Početkom juna 1942. postavljen je za komandira Prateće čete Oblasnog komiteta KPJ i Operativnog štaba NOPO za Hercegovinu. Posle povlačenja partizanskih snaga iz Hercegovine u zapadnu Bosnu, po partijskom zadatku, ostao je kao ilegalac u bihaćkom srezu. Povezao se s ostalim ilegalcima i nastavi političku delatnost.

Od avgusta 1942. komandant je partizanskog bataljona „Sloboda“, koji je, od jeseni 1942. do aprila 1943., u neprijateljskoj pozadini izvodio razne akcije i diverzije u Popovu Polju, a u zimu 1942/43. od Konavle preko biokova do Makarske.

Početkom aprila 1943. partizanski bataljon „Sloboda“ ušao je u sastav 6. bataljona 10. hercegovačke brigade. Danilo Šarenac je tada postavljen za komandanta 4. bataljona u ovoj brigadi. U borbama na Sutjesci, u Pivškoj župi, na Volujaku i u proboju, Danilo je sa svojim bataljonom izdržao najteže udare nemačkih snaga, ali njegovi borci nisu ustuknuli.

Posle povratka 10. hercegovačke brigade u Hercegovinu, krajem juna 1943. njegov 4. bataljon je u više sukoba potukao neuporedivo brojnije betničke i nemačke snage. Dvadeset četvrtog avgusta 1943. sa svojim bataljonom uništio je, kod Ravnog, četu nemačkog konjičkog eskadrona iz 7. SS divizije, a nekoliko dana kasnije razbio je, u rejonu Obija, kod Kalinovika, nemačke trupe, nanevši im velike gubitke. Prvog septembra 1943. na Mjedenoj Glavi, kod sela Kokorina, gatački srez, jurišajući na čelu svog bataljona smrtno je ranjen. Četnici su razbijeni i naterani u bekstvo, ali je Danilo sledećeg dana umro.

Narodnim herojem proglašen je 5. jula 1951. godine. (D. Pi.)

ŠARH Ivana ALFONZ ISTOK

Rođen je 25. avgusta 1893. u Slovenskoj Bistrici, Slovenija, u seljačkoj porodici. Otac mu se s porodicom preselio na Lobnicu, kod Ruša, gde je obrađivao mali posed. Alfonz Šarh je osnovnu školu pohađao u Rušama, a kasnije je radio na ono malo svoje zemlje, koja je jedva mogla da ishrani njegovu veliku

porodicu. Žena Marija mu je rodila devetoro dece.

U staroj Austriji on je, posle smrti svoga brata, 1917. godine, pobeo sa fronta na Soči u „zeleni kadar“ na Pohorje. S grupom Rušana je, 1. novembra 1918, otišao u Maribor, u pomoć generalu Majsteru. Bio je nacionalno svestan, i između dva rata je dugo bio zastavnik „Sokola“ u Rušama. Kao narodnjak, bio je i politički angažovan, bio je među najrevnosnijim graditeljima letnje pozornice u Rušama, a poslednjih godina pred rat zbližio se s naprednim krugovima, naročito s članovima Partije u akcijama za odbranu zemlje. Bio je markantna ličnost, s dugom bradom i dostojanstvena lika. Njegova pojava je ulivala toliko poštovanja da su ga i u vreme rata, kad je već bio među partizanima, zvali „Pohorski kralj“.

U aprilskim danima 1941. godine, bio je mobilisan u jugoslovensku vojsku, i u vreme njenog rasula zatvoren u mariborskoj meljskoj kasarni. Odatle je pušten kući, ali je već posle nekoliko dana uhapšen. Kad su ga u Rušama doveli u opštinu, njegov dostojanstveni nastup mu je pomogao da opet bude pušten. Kažu da je tada razdrjio svoje staračke grudi i uzviknuo: „Slovenac sam, evo pucajte!“ Bio je pravi narodni tribun, i to je mnogo doprinelo njegovoj popularnosti.

Kad mu je, juna 1941. ponovo zapretilo hapšenje, povukao se u ilegalnost. U vreme nemačkog napada na Sovjetski Savez, on je već bio s grupom ilegalaca na Smolniku, iznad Ruša. Posle formiranja 1. pohorske partizanske čete, jula 1941, bio je stalno s njom u vezi od samog početka. S njom je bio kurir i obaveštajac. Kad se približila zima, on je ispod poda svoje kuće na Lobnici iskopao bunker. Izvesno vreme se skrivao u velikoj kaci u podrumu, a docnije u bunkeru koji je iskopao u šumi nedaleko od kuće.

Kad je, u zimu 1941/42, u neposrednoj blizini Ruša, od ostataka 1. pohorske čete formirana Ruška četa, on se i s njom povezao. Najzad joj se i pridružio, 3. avgusta 1942, kad su Nemci uhapsili članove njegove porodice — suprugu odelu u koncentracioni logor Aušvic, a decu u logor za maloletnike u Fronlajten, kod Graca Supruga je u Aušvicu već posle tri meseca umrla, a tri najstarija sina — Anton, Jožek i Ivan — s dvema grupama dece su, avgusta i septembra 1942, pobešli iz logora i pridružili se ocu u Ruškoj četi.

Kad se, 3. novembra 1942, Ruška četa uključila u Pohorski bataljon, Alfonz Šarh je dodeljen 3. četi Pohorskog bataljona. S bataljonom je učestvovao u svim borbama u novembru i decembru 1942, i posebno se istakao u sukobu s neprijateljem, 7. novembra, na padinama Rogle, blizu Ostruhove žage. Značajnu ulogu je imao i 19. novembra 1942, kad je Pohorski bataljon zaposeo selo Šentilj pod Turjakom.

Alfonz Šarh je imao vrlo važnu ulogu u vezama Pohorskog bataljona sa seljacima na Pohorju. Ako je s partizanskom grupom bio Alfonz Šarh, grupa je u svakoj kući na Pchorju bila dobro primljena. Priča se da je uvek prvi ulazio u kuću i pozdravljao: „Dobar dan. Mi smo slovenačka vojska!“ Bio je neposredan u razgovoru sa seljacima i on im je, na svoj poseban način, objašnjavao značaj narodnooslobodilačke borbe i pridobijao ih za nju.

Kad je, 8. januara 1943, Pohorski bataljon na Osankarici vodio svoj poslednji, u istoriji slovenačkog partizanstva legendarni boj, među 69 palih junaka nalazio se i Alfonz Šarh sa svoja tri sina. U podacima koji su sačuvani o toj borbi navodi se, pored ostalog, i izjava jednog od nemačkih komandanata koji je posle borbe za Šarha rekao da se borio kao lav. Podaci govore i o junaštvu njegovih sinova, čak i najmlađeg, jedanaestogodišnjeg Jožeka, koji je posle već završene bitke poslednjim hicem teško ranio nemačkog oficira, pa su ga Nemci tek onda otkrili i ubili na drvetu na koje se bio popeo za vreme borbe.

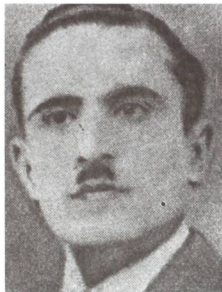
Alfonz Šarh je, sa žrtvama Pohorskog bataljona, pokopan na centralnom groblju u Gracu.

Narodnim herojem proglašen je 22. jula 1953. (F. Fi.)

ŠARIĆ Ivo ANTE RADE ŠPANAC

Rođen je 21. septembra 1913. godine u selu Tribić, Livno, Bosna i Hercegovina, u siromašnoj seljačkoj porodici. Osnovnu školu završio je u selu Čukliču. Kad mu je bilo 15 godina, otišao je na rad u Francusku, s još nekoliko svojih vršnjaka ispod Kamešnice. Radeći u mnogim preduzećima Pariza, aktivno je učestvovao u naprednom radničkom pokretu. Naročito se isticao neumornim radom među našim iseljenicima u borbi protiv frankovačkih elemenata, koji su vrbovali radnike u Paveličeve ustaše. Na poslu se isticao kao vrstan i neustrašiv miner.

Kad je, 1936. godine, počeo građanski rat u Španiji, Ante je, na poziv Komunističke

partije Jugoslavije, među prvima otišao u Španiju da se bori na strani španske republike, prvo kao borac, a ubrzo zatim kao vodnik u jednoj od internacionalnih brigada. Učestvovao je u svim borbama brigade. Tri puta je ranjen, jednom teško, ali nije napuštao Lujšite. Učestvovao je i u bitkama za odbranu Madrida. Pretpostavlja se da je 1937. godine postao član Komunističke partije Jugoslavije.

Posle poraza snage španske republike i povlačenja internacionalnih brigada, Ante Šarić se prebacio u Francusku, a krajem 1940. godine u Jugoslaviju. Iskusan revolucionar, nije pošao u rodni kraj, već je ilegalno boravio u Zagrebu, i ponekad nedaleko od rodnog kraja, u Sinskoj krajini i na Kamešnici. Od bliže rodbine jedino je njegov brat Mate znao gde se nalazi.

Kada je počeo ustanak u Bosni i Hercegovini, Ante je iz Zagreba u grupi došao u Sarajevo, a odatle je, početkom septembra, upućen u Mostar, i tu raspoređen u partizanski odred na terenu Konjica. Tu je primio

džudnost komandira 1. čete, koja je delovala na sektoru Bijela kod Konjica. Rade Španac — tako su ga zvali svi njegovi borci, jer mu pravo ime nisu ni znali, sve do njegove pogibije — istakao se junaštvom u više borbi protiv Italijana, ustaša, četnika i Nemaca. Tako je, početkom oktobra 1941, sa svega 30 boraca u borbi s desetostruko jačim ustaško-domobranskim snagama, uspeo održati položaje i razbiti neprijatelja, nanevši mu velike gubitke, uz bogat ratni plen: nekoliko desetina pušaka, veće količine municije i brdski top. Još veće junaštvo je ispoljio u martu 1942. godine, kada je s desetinom boraca uspeo odbiti napad nadmoćnijeg neprijatelja i naneti mu teške gubitke. Ante Šarić je bio vrstan strelac, odličan drug i rukovodilac — pravi partizanski komandir. On je u najkritičnijim trenucima bio vrlo priseban i tako istaćanog sluha da je tačno znao oceniti pravi trenutak kad valja krenuti u odlučni juriš.

U junu 1942. godine njegovu su četu u školi u Bijeloj opkolili četnici. Vođena je krvava borba. Hrabri komandir je uspešno odbijao svaki napad neprijatelja. Četnici su se potajno nadali da će se partizani predati, jer im je ponestalo municije. U trenutku kada su povici na predaju bili najglasniji, Ante je na čelu svojih hrabrih boraca izvršio juriš s bombama — i uspeo je da se probije, nanevši četnicima velike gubitke. Posle ove borbe, četa Rada Španca priključila se ostalim delovima Konjičkog bataljona na brdu Tisovići, odakle je krenuo u Prozor, gde se priključio grupi proleterskih brigada pod neposrednom komandom Vrhovnog štaba.

Posle oslobođenja Livna i celog njegovog kraja, Ante je, prvi put od odlaska u Francusku, posetio svoje roditelje u selu Tribiću.

Kada je formirana 10. hercegovačka brigada, 10. avgusta 1942. godine, u Šujici, Rade je ostao na dužnosti komandira čete i učestvovao u svim borbama brigade.

Početkom novembra 1942. godine, kada je u 10. hercegovačku ušao i livanjski bataljon „Vojin Zirojević“, Rade Španac je kao komandir čete toga bataljona učestvovao u više borbi, a zatim i u IV neprijateljskoj ofanzivi. Naročito junaštvo pokazao je u borbama oko Konjica, krajem februara i prvih dana marta 1943. godine. U tim borbama, kao komandir Zaštitne — prateće čete, vešto komandujući teškim oružjem, odbijao je napade višestruko brojnijeg neprijatelja. Neprijatelj je uzorno jurišao, ali za Antinog života nije uspeo zauzeti položaje partizanskih snaga. Obilazeći položaje svoje čete zajedno s političkim komesarom Karlom Batkom, obojica su poginuli od avionske bombe — jedan pored drugoga, komandir i komesar. „Silni Rade“ kako su ga nazivali njegovi drugovi iz 10. hercegovačke

brigade, pao je na istom mestu gde je, godinu dana pre, uspešno odbijao napade Italijana i ustaša.

Narodnim herojem proglašen je 20. decembra 1951. godine. (Rat. B.)

ŠAŠIĆ Jovana JEFTO

Rođen je 17. avgusta 1917. godine u Novskoj, Hrvatska.

Početak Šašičeve revolucionarne djelatnosti vezan je uz početak organiziranja djelovanja SKOJ-a u Novoj Gradiški. Prva sklojevska grupa u novogradiškoj gimnaziji osnovana je 1934/35. godine, kada su iz Slavonskog Broda u novogradišku gimnaziju došli sklojevci Mile, Joka i Veljko Ilić. Oni su razvili intenzivnu političku djelatnost među srednjokolicima, i među prvima u SKOJ primili Jeto Šašića. Šašić širi i pridobija za komunističke ideje omladinu prvenstveno u Gimnaziji, a zatim i mimo nje — u Novskoj, Okučanima i Novoj Gradiški. Kao rukovodilac SKOJ-a, uključuje je u rad MK KPJ u Novoj Gradiški, i učestvuje u organizaciji štrajka drvodjeljskih radnika u tvornici „Krujac“, uljeto 1935. godine.

Pojava grupe mladih komunista, za politički život omladine na novogradiškom i u drugim kotarima imala je izuzetan značaj. Bio je to zametak široke organizacije mladih revolucionara, koji će uoči rata imati i svoj Okružni komitet, mnogo aktivnih članova, i nekoliko stotina simpatizera na cijelom području novogradiškog okruga. Taj rad je organizaciono povezan s komunističkom omladinom Slavonskog Broda i Siska, s PK SKOJ-a u Zagrebu, s CK KPH, odakle Šašić donosi ilegalni partijski materijal i direktive za rad.

To je vrijeme kada je SKOJ nepravilno raspušten zbog slabog rada PK SKOJ-a. U takvom stanju partijske i omladinske komunističke organizacije, Šašić je došao na Sveučilište u Zagreb.

Bilo je to vrijeme kada su frankovci na Zagrebačkom sveučilištu, osjetivši da gube u političkoj borbi sa studentima-komunistima, prešli na otvoreni teror. Kao odgovor na frankovačke metode borbe, da bi stvorili zaštitu, komunisti su formirali odbrambene grupe. Jedan od organizatora i rukovodilaca tih grupa bio je i Jeto Šašić. Učestvovao je u borbama povodom pogibije Krste Ljubičića i u njegovoj sahrani. U traženju najboljih idejnih i organizacionih rješenja, održano je savjetovanje najboljih komunista Zagrebačkog sveučilišta, na kome je, kao član Komunističke partije od 1935. godine, učestvovao i Jeto Šašić. Prema rješenjima s tog savjetovanja, Šašić je upućen na rad u „Demos“, omladinu Samo-

stalne demokratske stranke. Među ostalim, s Lolom Ribarom išao je na pregovore s omladinom HSS, zbog stvaranja jedinstvenog omladinskog fronta, što je Maček, kojega su posjetili, odbio.

Osnutkom „Seljačkog kola“, Šašić radi na tim zadacima, pod rukovodstvom CK KPH, kao član partijske frakcije u okviru Samostalne demokratske stranke do 1939. godine, kada je uključen u partijski rad na Sveučilištu. Pored angažiranosti na Sveučilištu, iako stalno progonjen, nije prekidao veze s partijskom organizacijom u zavičaju. Uoči početka rata, s Radem Končarom učestvuje u radu OK KP Hrvatske za Novu Gradišku.

Ustaše su progonile mnoge istaknute komuniste u rodnom kraju gdje se Šašić vratio zbog politike odbrane zemlje u aprilskom ratu

1941. godine. Poslat je i pred Prijeki sud u Slavonskoj Požegi.

U Beogradu je izvršio zadatak rukovodstva Komunističke partije — razgovor s Adamom Pribičevićem, koji je odbio da se uključi u oslobodilački pokret, zastupajući tezu pomirenja Srba s fašizmom.

Potom je, odlukom rukovodstva KPJ, organizirao, iz Beograda u Slavoniju, prelaz Blagoja Gerđijana, Laze Tihomirovića, Jule Zece, Marijana Dušana, i drugih.

Poslije povratka u Slavoniju, Jefko Šašić, do decembra 1942. godine, bio je sekretar KK KP Hrvatske u Novskoj, i član i sekretar OK KP Hrvatske za Novu Gradišku. Zatim je postavljen za komesara 12. divizije, s kojom je sudjelovao u najpoznatijim bitkama na području Slavonije (Voćin, Virovitica, Pakrac, Sušnjari, razaranje pruge Zagreb—Beograd)...

Od juna 1943, bio je član Oblasnog komiteta KP Hrvatske, za Slavoniju, a potom je prešao u Glavni štab narodnooslobodilačke

vojske i partizanskih odreda Hrvatske. Od februara 1944, Šašić je na dužnosti pomoćnika načelnika u Vrhovnom štabu NOV i POJ. Prati Vrhovnog komandanta Tita na njegovom putu u Italiju, na razgovore sa Savezničkom komandom za Srednji istok, i s Vinstonom Čerčilom. Od osnivanja OZN-a, 13. maja 1944, Šašić je jedan od njenih rukovodilaca. Vrhovni štab ga je poslao u Srbiju prije oslobodjenja Beograda. Isto tako, izvršavao je zadatke po nalogu Vrhovnog štaba u Makedoniji, pred oslobodjenje Sarajeva, Zagreba i Slovenije.

U toku NOR-a, bio je vijećnik ZAVNOH-a i delegat na Drugom zasjedanju AVNOJ-a. Poslije oslobodjenja, poslanik je u Ustavotvornoj Narodnoj skupštini Jugoslavije i narodni zastupnik u Saboru Hrvatske. Kao general-potpukovnik, i zatim general-pukovnik JNA, bio je načelnik Uprave bezbednosti i načelnik Uprave za moralno-političko vaspitanje DSN0, i pomoćnik državnog sekretara za narodnu odbranu za političko-pravni sektor. Od osnutka Opunomoćstva CK SKJ za JNA (10. februara 1949), član je njegovog Biroa, a od VII kongresa SKJ, kao član CK SKJ, jedan je od njegovih sekretara. Godine 1957. Šašić je završio Višu vojnu akademiju JNA. Objavio je velik broj zapaženih tekstova i rasprava u nizu časopisa.

Narodnim herojem proglašen je 27. novembra 1953. godine. (V. Raj.)

ŠEKIĆ Gavra VLADIMIR VLADO

Rođen je 7. maja 1917. godine u selu Babino, Polica, Berane, Crna Gora, u siromašnoj seljačkoj porodici. Student i profesionalni partijsko-politički radnik.

Osnovnu školu završio je u selu Polici, a gimnaziju u Beranama. Posle završetka gimnazije 1937/38. godine, upisao se na Pravni fakultet Beogradskog univerziteta.

Već u višim razredima gimnazije, uključuje se u akcije napredne omladine u Beranama. Odmah posle mature, 1937. godine, postao je član KPJ u partijskoj ćeliji rodnog kraja.

Posle dolaska u Beograd, povezuje se s partijskom organizacijom. Poveravani su mu odgovorni partijski zadaci, koje je svesno i umešno izvršavao. Policija je zapazila njegovu aktivnost, pa je proganjan i nekoliko puta hapšen.

Godine 1940. aktivno učestvuje u demonstracijama napredne omladine u Beranama. Policija je upotrebila oružje i rasterala demonstrante. Tada je uhapšen i Vlado Šekić. Sud za zaštitu države u Beogradu osudio je mlado komunistu na četiri meseca zatvora. Kaz-

nu je izdržao u Pančevu, i na Adi Ciganliji. Posle izlaska iz zatvora, postaje profesionalni partijsko-politički radnik i pojačava partijsko-političku aktivnost. Izvesno vreme bio je sekretar partijske organizacije, a zatim sekretar partijskog biroa budimске opštine sreza Berane. Svuda je zapažen kao primeran, iskren, druželjubiv i samopregoran komunist.

Okupacija stare Jugoslavije zatekla ga je u rodnom mestu. Brzo se prilagodio novim uslovima života i rada. Uključuje se u rad organizatora ustanka u Crnoj Gori, i postaje član Sreskog komiteta Partije za Berane i sekretar biroa partijskih ćelija opštine. Pored ostalog, odgovoran je i za rad s omladinom.

Kao partijsko-politički radnik u Beranskom odred, učestvuje u julskom ustanku — ostalog, bio je odgovoran i za rad s omladinom.

nu slobodne teritorije... Posle nekoliko meseci borbi u odred, javlja se kao dobrovoljac za odlazak u Sandžak i Srbiju.

U napadu na Pljevlja, 1. decembra 1941. godine, bio je politički komesar čete Komskog bataljona. Dva deset dana posle toga, s grupom odabranih dobrovoljaca, stupa u 1. proletersku brigadu i postaje zamenik političkog komesara njenog 1. bataljona. S bataljonom učestvuje u borbama, akcijama, i drugim poduhvatima po istočnoj Bosni, u Igmanskom maršu... Ističe se čvrstom i hrabrošću, a i kao sposoban rukovodilac. Takođe se istakao u borbama maj-juni 1942. u Poljima kolašinskim, na Sinjajevini i Durmitoru. U vreme pobeda proleterskih brigada u zapadnu Bosnu (jun-jul 1942) istakao se u borbama na Treskavici, u jurišima na Konjicu, Bugojnu, Duvnu, Borovoj Glavi, Livnu, a takođe u IV i V ofanzivi, kao zamenik komesara 1. dalmatinske brigade u nizu borbi koje je na Neretvi, Sut-jesci i drugim mestima vodila ova jedinica.

Augusta 1943. godine vraća se u Prvu proletersku brigadu, na dužnost političkog komesara, učestvuje u borbama oko Travnika, Turbeta, u pohodu u Dalmaciji do Splita, u danima VI neprijateljske ofanzive. Krajem 1943. godine postaje politički komesar 1. proleterske divizije, s kojom se bori po zapadnoj i centralnoj Bosni. Posebno se ističe Vladova hrabrost i organizatorska sposobnost u danima Dravske operacije, i u VII neprijateljskoj ofanzivi. Kao komesar divizije 1944. godine, doživio je retku radost kada su proleteri prešli reku Uvac i prodri na tlo Srbije. Pobjeda na Zlatiboru, Valjevu, Beogradu, na Sremskom frontu, Pleternici, ulazak divizije u Zagreb 8. maja 1945. godine, da bi zatim, s divizionom došao do Trsta.

Na tom slavnom putu i pobjedama 1. proleterske brigade i divizije dao je pun doprinos Vladi Šćekić.

Posle rata postaje komesar I armije. Tri godine kasnije, postaje politički komesar KNOJ-a a potom komesar Jugoslovenske ratne mornarice. Bio je pomoćnik načelnika Generalštaba JNA, komandant graničnih jedinica... Sada je general-pukovnik JNA, u penziji, i potpredsednik saveznog odbora SUBNOR-a Jugoslavije.

Završio je Višu vojnu akademiju JNA. Vršio je i visoke partijske funkcije u Armiji: rukovodilac Opunomoćstva za JRM, član Opunomoćstva CK SKJ, za JNA... Bio je delegat na V kongresu SKJ.

Nosilac je Partizanske spomenice 1941. i više odlikovanja.

Narodnim herojem proglašen je 27. novembra 1953. godine. (Sp. L.)

ŠĆEPANOVIĆ Petra JAKTO ČAJO

Rođen je 25. januara 1911. godine u Donjem Zagarču, Daniilovgrad, Crna Gora. Potiče iz seljačke porodice. Do 1941. godine službenik.

Osnovnu školu završio je u rodnom mjestu, gimnaziju u Podgorici, a Pravni fakultet u Beogradu, 1934. godine. Kao student, učestvovao je u osnivanju studentskih udruženja i u raznim studentskim akcijama i demonstracijama koje je organizovala KPJ. Poslije završenih studija, vratio se u Podgoricu i zaposlio se, početkom 1935, u Finansijskoj direkciji. U ovom gradu se povezoao s naprednim pokretom i učestvovao u njegovim akcijama. Godine 1935. bio je primljen u članstvo KPJ. Odmah poslije prijema u KPJ, izabran je za sekretara činovničke partijske jedinice u Podgorici, i na toj dužnosti ostao sve do početka rata 1941.

Za sekretara OK KPJ za Podgoricu bio je izabran 1936. U jesen 1936. bio je izabran za člana PK KPJ za Crnu Goru, Boku, Sandžak i Metohiju. Početkom 1940. godine određen je za sekretara Narodne pomoći („Crvene pomoći“) za Crnu Goru, Boku i Sandžak. U toku 1940. godine bio je sekretar tehničke pri Pokrajinskom komitetu KPJ za Crnu Goru. U ljeto 1940. izabran je za člana MK KPJ za Podgoricu. Krajem 1940. imenovan je za rezervnog člana MK KPJ za Podgoricu. Krajem 1940. imenovan je za rezervnog člana PK za Crnu Goru. Takođe, krajem 1940. godine bio je izabran za člana Biroa PK KPJ za Crnu Goru, Boku i Sandžak. Izvjesno vrijeme, pred izbijanje rata, vršio je u PK dužnost političkog sekretara. Kada je, krajem 1940. godine, PK obrazovao Vojnu komisiju, postao je njen član.

Kada je, krajem 1940. godine, vlada Cvetković-Maček zabranila rad URSSJ, PK KPJ, za Crnu Goru imenovao je komisiju za sindikalni rad, a za predsjednika je postavljeno Šćepanović.

Pred trinaestojulski ustanak, nalazi se na dužnosti sekretara OK KPJ u Podgorici, od jeseni 1941. do februara 1942. sekretar je OK u Kolašinu. Poslije povlačenja partizanskih jedinica iz Crne Gore za Bosnu, ostao je u ilegalstvu na terenu srezova cetinjskog i podgoričkog, prvo kao član OK u Cetinju, a zatim kao politički sekretar OK u Podgorici u toku V ofanzive rukovodilac je politodjela 5. proleterske crnogorske brigade. Zatim je vraćen na teren cetinjskog okruga kao instruktor i delegat Pokrajinskog komiteta pri OK u Cetinju. Na dužnosti zamjenika političkog komesara 3. sandžačke brigade nalazi se od jeseni 1943, ali kratko vrijeme, jer je bio teško ranjen, i početkom 1944. prenet na liječenje u Italiju. U Bariju je bio načelnik personalnog odjelje-

nja Štaba baze NOVJ i partijski sekretar Štaba Baze. Od aprila 1945. bio je politički komesar Komande pozadine Jugoslovenske armije.

Od 1946. godine bio je član Biroa Pokrajinskog komiteta KPJ za Crnu Goru i predsjednik Planске komisije Vlade Crne Gore. Od 1948. do 1952. bio je član Politbiroa CK KP Crne Gore. Bio je ministar građevina Vlade Crne Gore, i ponovo predsjednik Planске komisije Vlade Crne Gore. Od 1950. do 1953. bio je ministar industrije, a zatim finansija Vlade Crne Gore i sekretar izvršnog vijeća Narodne skupštine Crne Gore. Od 1953. do 1957. bio je predsjednik Odbora za privredu Republičkog vijeća Narodne skupštine Crne Gore. Bio je poslanik Saveznog vijeća Savezne skupštine od 1953. do 1963, kada je izabran za sudiju Ustavnog suda Crne Gore. Od 1965. godine redovni je profesor Tehničkog fakulteta u Titogradu. Predsjednik Ustavnog suda Crne Gore bio je od 1968. do 1974.

Bio je duго redovni profesor na Tehničkom fakultetu u Titogradu. Član Savjeta Federacije bio je od 1975. do 1978. godine. Umro je 7. avgusta 1978. godine.

Nosilac je Partizanske spomenice 1941. i drugih visokih odlikovanja.

Narodnim herojem proglašen je 27. novembra 1953. godine. (B. Ma.)

ŠEGRT Obrna VLADO

Rođen je 18. decembra 1907. u selu Aranđelovu, Lastva, Trebinje, Bosna i Hercegovina.

Osnovnu školu završio je u Lastvi, i do 1941. bavio se zemljoradnjom, a često je radio i kao sezonski radnik i družio se s naprednim radnicima, koji su ga i uveli u revolucionarni radnički pokret. Član SKOJ-a postao je 1928, a KPJ 1931. U Partiju ga je primio Sava Kovačević, koji je na njega vršio snažan uticaj. Do formiranja partijske organizacije u Lastvi, Vlado je član partijskog rukovodstva u Grabovu. Već iskusan politički radnik, od 1936. Vlado je član MK KPJ za Trebinje, a od 1939. i član Sreskog komiteta KPJ za Trebinje.

U toku aprilskog rata nalazio se na položajima u Boki, izbegao je zarobljavanje i doneo oružje kući. Odmah posle kapitulacije Krajevine Jugoslavije, stupio je u vezu sa Savom Kovačevićem i drugim komunistima u trebinjskom srezu. Radio je na organizovanju oružane borbe i davanju otpora ustaškim zločincima. U svom selu je formirao četu, bio je njen komesar u prvim uspješnim oružanim akcijama protiv neprijatelja. Od septembra 1941. ova partizanska četa, čed, pod njegovim rukovodstvom, odneti nekoliko značajnih pobjeda nad italijanskim i ustaško-domobranskim snagama.

ma. To je uticalo na stanovništvo da se brže opredeljuje za NOP. Vlado Šegrt se isticao kao dobar organizator i vrlo hrabar borac. Ličnim primerom podsticao je ostale borce, i ubrzo postao popularan u svom kraju. Zajedno sa Savom Kovačevićem i drugim borcima, skakao je i na italijanske tenkove, uništavao ili zarobljavao njihovu posadu. U jednoj od tih akcija, u novembru 1941, zaplenjena su 3 tenka, 8 kamiona i dosta oružja i municije. Kod Klenka, nedaleko od Moskva, između Bileće i Trebinja, razbio je, sa svojim borcima, 6. januara 1942, italijansku kolonu i dobio veliki plen u oružju, municiji i drugoj ratnoj opremi. Posebno je bio odlučan u borbama s četnicima. U napadu na Borac, sredinom aprila 1942, komandovao je južnim sektorom fronta, posebno se istakavši u napadu na utvrđene ustaške položaje na Mjedenuku.

U toku rata bio je na raznim vojnim i političkim dužnostima: politički komesar partizanske čete u Lastvi; zatim komandant Bataljona „Luka Vukalović“; komandant 1. hercegovačko-crnogorskog udarnog partizanskog bataljona od 28. januara 1942; komandant Severno-hercegovačkog NOP odreda od aprila 1942; komandant Hercegovačkog NOP odreda od sredine juna 1942; komandant 10. hercegovačke brigade od 10. avgusta 1942; zamjenik komandanta 3. udarne divizije NOV i komandant 29. hercegovačke udarne divizije, od njenog osnivanja, sredinom novembra 1943, do kraja rata.

U borbama s neprijateljskim snagama u zapadnoj i centralnoj Bosni, na Kupresu, oko Imotskog i Posušja, oko Mrkonjić-Grada, Glamoča, Jajca, Busovače, Turbeta, Žepča, Prozora i Rame, borci njegove brigade izvojevali su niz sjajnih pobjeda. U borbama za Prozor, Ramu i na Neretvi, u borbama za oslobođenje Nevesinja i Gacka, sa svojim borcima napravio

je nekoliko podviga, razbijajući i uništavajući, marta—aprila 1943, brojne italijanske, četničke i ustaško-domobranske snage.

U borbama na Sutjesci, 10. hercegovačka brigada pod komandom Vlada Šegrtu vodila je krvave borbe s nemačkim snagama na Mratnju, Pivskom Javorku, Volujaku i Magliću, u dolini Sutjeske.

Kao komandant 29. hercegovačke divizije, vodio je mnoge i poznate borbe i odneo mnoge pobjede u Hercegovini, kod Dubrovnik i Herceg-Novog, Mostara, Sarajeva, Trsta i Ljubljane. Iz rata je izašao u činu general-majora JNA. O njemu i njegovim borcima narod je u toku rata ispevao mnoge pesme. Bio je većnik i član ZAVNOBiH-a i AVNOJ-a, a od septembra 1944. član je Oblasne narodnooslobodilačke skupštine i član Oblasnog odbora NOF-a za Hercegovinu.

Posle oslobođenja, obavljao je niz odgovornih političkih i državnih funkcija: ministar poljoprivrede u prvoj vladi BiH (1945—1948), predsjednik Prezidijuma Narodne skupštine BiH (1948—1953), član Izvršnog veća BiH (od 1953) i potpredsjednik Narodne skupštine BiH (od 1953). Biran je za poslanika Savezne i Republičke skupštine BiH neprekidno posle rata do 1967. godine.

Vlado Šegrt je bio član CK KPJ (SKJ) i član Politbira, odnosno IK CK SK BiH, do 1965. Bio je predsjednik Kontrolne komisije CK SK BiH do 1964. i član CK SKJ. Pored toga, Vlado je bio i član Glavnog odbora SSRN BiH i član Saveznog odbora SSRNJ do 1963, član Glavnog odbora SUBNOR BiH i Saveznog odbora SUBNOR i član Glavnog odbora Udruženja rezervnih oficira. Član je Saveta Federacije.

Narodnim herojem proglašen je 20. decembra 1951. godine. (Đ. Pi.)

ŠENTJURC Franca LIDIJA

Rođena je 18. marta 1911. u porodici rudara Franca Šentjurca u Hrastniku, Slovenija. Otac je poginuo u prvom svetskom ratu i ostavio ženu Alojziju sa troje dece. Pomoću male gostionice koju je otvorila u Hrastniku, majci je s velikim naporima uspjelo da školuje svoju decu. Lidija je posle osnovne škole u Hrastniku pohađala građansku školu u Krškoku, a zatim učiteljsku školu u Ljubljani. Bila je među onim revirskim učenicima koji su svakodnevno putovali vozom u školu, što je iscrpljivalo mlade ljude, posebno one koji su se vozili na rad u rudnike i fabrike, a pred sobom nisu videli nikakve perspektive. I upravo ti susreti i saznanja u toku vožnji u školu bitno su uticali na njenu životnu orijentaciju.

U učiteljskoj školi se povezala s komuni-

stički usmerenim omladincima, među njima i sa Edvardom Kardejlem, što je sve uticalo na njeno ideološko opredeljenje. Pošto ga je javno ispovedala u diskusijama na seminarima i zbog toga već imala prve kućne pretrase, nije imala izgleda za zaposlenje posle završene škole. Zato se upisala na Filozofski fakultet Univerziteta u Ljubljani i godine 1938. diplomirala na pedagoškoj grupi.

Na univerzitetu se odmah uključila u revolucionarni studentski pokret i već 1932. godine postala član KPJ. Sledeće godine je pred Sudom za zaštitu države osuđena na dve godine robije, koju je izdržala u kaznenom zavodu u Požarevcu. Po povratku je nastavila svoj revolucionarni rad među studentima, u ženskim organizacijama i naročito među rudarima u trbovljskom reviru. Naročito je bio značajan njen rad pri razvijanju masovnog

antifašističkog omladinskog pokreta u godinama 1935—1937, kada je bila u Zagrebu član Agitpropa CK SKOJ-a i uredništva „Glasa omladine“, a posle zagrebačke provale, u februaru 1936. postala je član pokrajinskog rukovodstva SKOJ-a za Sloveniju i uredništva njegovog legalnog glasila „Mlada pota“. U jesen 1937. CK KP Slovenije joj je, kao iskusnom partijskom radniku, poverio zadatak da sredi odnose u partijskoj organizaciji studenata, gde je bilo došlo od raznih nezdravih pojava. U godinama 1937. i 1938. je radila u omladinskim komisijama pri CK KPJ i CK KPS i u isto vreme je delovala u rudarskim revirima, gde je bila član OK KP Slovenije za revire.

Prvih dana okupacije Nemci su je iselili iz Hrastnika u Srbiju, ali se ona već u avgustu ilegalno probila do Ljubljane. Tu je radila kao član pokrajinskog rukovodstva SKOJ-a na učvršćivanju i širenju komunističkih omladinskih organizacija i na pripremama za oružanu borbu.

U jesen 1941. bila je među osnivačima masovne narodnooslobodilačke omladinske organizacije Mladinske Oslobodilne fronte. U ovoj organizaciji ona je bila sekretar i predstavnik komunističke omladine.

Od proljeća 1942. do proljeća 1943. radila je u najtežim ilegalnim uslovima u Ljubljani, opasanoj žicom. Prvo je bila sekretar OK KPS, a po odlasku rukovodstva oslobodilačkog pokreta iz grada, član Poverništva CK KPS i izvršnog odbora Oslobodilne fronte za Ljubljano. Nalazila se među omiljenim kadrovima ilegalne Ljubljane koji su izuzetnom organizacijom podzemnog pokreta i njegovom širokom osnovom omogućili da Ljubljana postane grad-heroj.

U proljeće 1943. otišla je na oslobođenu teritoriju, postala član CK KPS i na kočevskom zboru izabrana u SNOO. Početkom godine 1944. rukovodstvo KPS ju je poslalo na vrlo odgovoran politički rad u Primorje, gde je bila sekretar Poverništva CK KPS za slovenačko primorje, Gorenjsku, Korušku i Trst. Naročito je značajno bilo njeno ilegalno delovanje u Trstu, gde je učestvovala u stvaranju slovenačko-italijanske antifašističke organizacije Delavske enotnosti i u formiranju komande mesta NOV i POS u Trstu.

U februaru 1945. postala je organizacioni sekretar CK KPS.

Posle rata Lidija Šentjurski vršila je odgovorne dužnosti u organima vlasti i u društveno-političkim organizacijama: ministar prosvete (1946) i ministar za komunalne poslove (1947—1949) u Vladi Narodne Republike Slovenije i organizacioni sekretar CK KPS (1949—1952).

U vremenu 1952—1968, kad je radila u saveznim organima u Beogradu, bila je potpredsednik Savezne skupštine i predsednik Odbora za socijalnu politiku i narodno zdravlje, član Saveznog izvršnog veća i sekretar za socijalnu politiku i komunalne poslove, član izvršnog odbora, odnosno potpredsednik Centralnog odbora SSRN i predsednik njegove komisije za organizaciona i kadrovska pitanja. Od 1963. član je Saveta Federacije.

Po povratku u Sloveniju 1969. njena su glavna nastojanja usmerena na sakupljanje građe za istoriju Saveza komunista Slovenije kao predsednik Istorijske komisije pri Predsedništvu CK SKS, na kojoj dužnosti je ostala do 1980. godine.

Lidija Šentjurski je bila poslanik Republičke (1945—1953) i Savezne (1945—1963) skupštine. Od 1948. do 1969. bila je član CK SKJ i u godinama 1966—1969. član njegovog Predsedništva.

Za narodnog heroja proglašena je 27. novembra 1953. godine. (Al. N.)

ŠERBANOVIC Rajka JOVAN

Rođen je 1919. godine u selu Laznici kod Požarevca, srez homoljski, Srbija.

Među poznanicima, drugovima i prijateljima bio je poznat kao Šerban. Gimnaziju je učio u Požarevcu. Kao učenik petog razreda, prišao je naprednom omladinskom i radničkom pokretu. Ubrzo je postao jedan od najaktivnijih omladinaca-gimnazijalaca. Bio je bistar, odličan učenik, odvažan i inteligentan. Ostavljao je snažan utisak na ljude u svojoj sredini. Zbog svih tih vrлина, bio je veoma popularan među drugovima. Docijnje, u vreme partijskog rada, ta njegova popularnost preneće se i na studentsku sredinu, kad se, posle završene velike mature, upisao na Medicinski fakultet Beogradskog univerziteta, Na fakultetu je počeo aktivno da radi u studentskoj organizaciji. Učestvovao je u studentskim demonstracijama, 14. decembra 1939. godine. Iste godine primljen je za člana KPJ. Početkom 1939. godine bio je uhapšen i mučen u beogradskoj policiji; međutim, policajci od njega nisu ništa mogli da saznaju, jer se odlično držao. Posle puštanja iz policijskog zatvora, nastavio je aktivno da izvršava zadatke Partije.

U vreme raspusta odlazio je u rodno selo i Požarevac, i tamo pomagao partijskoj i skojevskoj organizaciju u njihovim naporima da ideje marksizma-lenjinizma prođu u mase, kao i nastojanjima da se prihvataju stavovi Partije povodom političke situacije u zemlji i svetu. Donosio je partijski i drugi materijal, koji su koristile partijske i skojevske organizacije.

Na fakultetu je postao član partijskog rukovodstva. Posle propasti stare Jugoslavije, došao je u Požarevac, gde je, maja 1941. godine, postao član OK KPJ za Požarevac. Osmog juna 1941. godine učestvovao je na Okružnoj partijskoj konferenciji, kojoj su prisustvovali organizatori ustanka u tom kraju.

U vreme boravka u Požarevcu, pre odlaska u partizane, obavljao je mnoge partijske zadatke. Jedan od njih bio je rad u partijskoj tehnici, odnosno izdavanje biltena „Sedmodnevne vesti“.

Avgusta 1941. godine gotovo svakodnevno je održavao sastanke s članovima Partije i SKOJ-a, pripremajući nove akcije. Tako je, na državnom imanju Meminc, organizovao i izveo paljenje 8,5 vagona pšenice, koja je bila pripremljena za Nemce.

O ovoj akciji Moma Marković je, 23. avgusta 1941. godine pisao PK KPJ za Srbiju: „... S akcijama krećemo napred. U toku ove nedelje: u Požarevcu (Ljubičevu, državno imanje), zapaljeno je oko 8,5 vagona pšenice koja je trebalo za Nemce da se isporuči...“

Po zadatku Partije, Šerban je, septembra 1941. godine, stupio u Požarevački odred i postao politički komesar Mlavske čete. Istog meseca, s grupom boraca, probio se u Homolje, gdje je, uz pomoć omladinaca, razoružao zandame u njihovoj stanici u Žagubici. Krajem septembra, sa svojom četom krenuo je od Kučeva prema Žagubici, u kojoj su gospodarieli četnici Koste Pećanca. Dobro organizovanim napadom, Šerban je oslobodio ovo mesto. Ranjeni četnici povukli su se u pravcu Despotovca, gde su se pregrupisali i, pojačani odredima iz Despotovca i grupe u Gornjaku, ponovo napali Žagubicu. Borba koja se vodila između Žagubice i Laznice, Šerbanovog sela, trajala je ceo dan. U ovoj borbi poginuo je i Šerbanov mladi brat.

U novembru Nemci su, uz pomoć četnika i ljutičevaca, počeli ofanzivu na oslobođenu teritoriju. U tim boravama, koje su se vodile iz dana u dan, učestvovao je i Šerban. Kao borac, partijski radnik i politički rukovodilac, izdržao je sve teške neprijateljske ofanzive. Odeo je svim patnjama i iskušenjima u vremenu od 1941. do 1942. godine, kad je Odred pretrpeo teške gubitke.

U proljeće 1942. godine bio je ranjen, ali je ubrzo nastavio da se bori s ostalim drugovima i drugaricama iz odreda. U jesen iste godine, u borbi protiv četnika bio je teško ranjen. Zbog toga je bio povučen iz borbene jedinice. Na lečenju je ostao do februara 1943. godine. Zadržan je na terenu, jer više nije bio sposoban za napore koje su iziskivali marševi i sukobi s neprijateljem. Imao je veliko političko iskustvo. Po prirodi bio je energičan, pokretao je sve oko sebe. Savršeno je poznao mentalitet ljudi tog kraja. Svojim saborcima skretao je pažnju na nestalnost ljudi i sva nečasna sredstva kojima se neprijatelji služe. Bio je konspirativan. Često je govorio: „Čuvati se i

ljude"; i: „Moramo paziti s kakvim nam pobudama prilaze ljudi, koliko imaju političkog interesovanja i simpatije prema nama, jer može se desiti da pojedinci to shvate kao jatakanje hajducima. Takav je mentalitet, takvi su uslovi ovde“.

Teški uslovi, surovost i zaostalost ljudi nisu ga sprečavali da ih vodi, jer je poznavao uzroke te zaostalosti i surovosti.

Maja 1943. godine, dok je radio na teritoriji homoljskog sreza, otkrili su ga četnički agenti. Opkolili su ga, zajedno s još dva druga, na salašu kod sela Osnice. Međutim, Šerban i drugi jurili su i probili obruč.

Četnici, kao i Nemci, nedičevci i ljotičevci, pokušavali su na sve načine da ga se domognu, jer su znali šta Šerban znači za NOP u Homolju. Znali su da bi se, njegovom smrću, rešili odličnog komunističkog organizatora kakav se retko rada.

Neprijatelju je pošlo za rukom da ubije Šerbana, 6. januara 1944. godine, na spavanju, u koibli nekog seljaka, u selu Sige.

Narodnim herojem proglašen je 14. decembra 1949. godine. (Sl. Po.)

ŠERCER Ivana LJUBOMIR LJUBO

Rođen je 1. avgusta 1915. u Braniku (radnice Rihemberk) Slovenija. Ubrzo posle završetka prvog svetskog rata, cela Šercerova porodica pobeгла je u Ljubljano. Tu je Ljubo završio nižu gimnaziju, a zatim postao pitomac Vojne akademije. Neposredno pred rat, bio je poručnik u Kninu. Bio je poznat kao napredan, pošten oficir. Prilikom kapitulacije jugoslovenske vojske, Ljubo se sa svojim četom nije predao, već se s njome probijao prema Srbiji, u nadi da će tamo postojati bolji uslovi za odbranu otadžbine. Svoju mitraljesku četu je raspustio tek onda kad se s njom, posle kratke i oštre borbe, probio iz nemačkog obruča. Razočaran, vratio se u Ljubljano.

U Ljubljani je odmah dobio vezu s Oslobođenim frontom — Šercer je jedan od prvih jugoslovenskih oficira koji se uključio u OF. Bio je vojni inspektor omladinskih borbenih grupa. Šercer tada još nije bio politički opredeljen. 24. jula 1941. otišao je u partizane, u Molničku četu čiji je komandir postao. Kao borac izuzetnih vojničkih sposobnosti, neograničene predanosti i velikih ljudskih vrlina, ubrzo je postao komandir Mokreške čete. S njom je, 30. avgusta, napao karabinjersku stanicu na Turjaku. U tom napadu, i u nizu drugih, Ljubo je neustrašivo jurio na čelu svoje čete. U italijanskoj ofanzivi na Mokrec, od 14. do 16. septembra 1941. još jednom je

pokazao velike vojničke sposobnosti. Svoje borce je podelio u male grupe, i njima tako spretno manevrisao da su dve italijanske kolone, od kojih je svaka imala oko stotinu ljudi, nekoliko minuta zasipale vatrom jedna drugu! Najveća i najznačajnija akcija Ljube Šercera i njegovih boraca bio je napad na Lož, 19. oktobra 1941. Dva dana pre napada, Ljubo je u civilnom odelu otišao u Lož i tamo, kroz prozor gostionice, detaljno razgledao položaj i snagu italijanske jedinice. Borovnička četa je napala Bezuljak, Šercerova jedinica je napala Lož. Napad na Lož je bio vrlo težak. Sa 47 boraca, Šercer je morao napasti nekoliko zgrada u kojima je bilo oko 80 italijanskih vojnika. Šercer je uspešno izvršio napad. Zaplenjeno je 7 pušaka i dosta municije,

ubijeno i ranjeno nekoliko desetina italijanskih vojnika, zarobljeno 7 vojnika i komandant mesta u Ložu. Partizani su imali 3 poginula borca. Mada su Italijani poslali pomoć iz Starog Trga, Šercer je svoju jedinicu bezbedno izvukao iz Loža. Međutim, dalje povlačenje je bilo teže nego sam napad. Italijani su upravo tada počeli snažnu ofanzivu protiv partizana na Krimu i Mokrecu i borci su se povlačili pod neprestanom borbom. Ljudi neprijatelj od italijanske ofanzive iznenada je postala lano i oštra zima. Palo je oko metar snega, pritisnuli mraz i glad, borci su iscrpljivali umor i bolesti. Najteže borbe s neprijateljem su bile 26. i 27. oktobra kad je neprijatelj, u selu Belim Vodama, napao partizansko uporište u nekim skrivenim barakama. Zbog izdajstva je neprijatelju uspeo da zarobi nekoliko boraca i da preseče put patroli koja je borcima donosila hranu. Posle nadčovečanjskih napora, Šerceru je uspeo da borce izvuče iz opasnog obruča.

Posle završene ofanzive povukli su u Ljubljano borce koji su bili iscrpljeni, a pre svih

ostalih one koji su bili ranjeni ili bolesni. Oko 30. oktobra 1941. vratio se i Ljubo Šercer. Usled izdaje, Ljubo je uhapšen 13. novembra.

U zatvoru su tada bili i borci koje su Italijani zarobili u toku i posle povlačenja iz Loža. Zatvorene borce su teretili u Ložu zarobljeni italijanski vojnici, koje su borci u teškim uslovima povlačenja pustili, a još više su ih teretili četiri partizanska dezertera. Najteže su teretili Šercera kao komandanta i vođu svih akcija.

U zatvoru, u kasarni i kasnije na Sudu, Ljubo je bio u samici. Na saslušanju, mučen, uopšte nije odgovarao. Njegov saborac, Stane Semič Daki, zapisao je: „Nimalo se nismo bojali da će Šercer na mučenju bilo šta reći. Znali smo da je partizan svim svojim bićem i da će radije poći u smrt nego teretiti svoje drugove...“

Petnaestog decembra je počelo suđenje Ljubi Šerceru i šesnaestorici njegovih saboraca. Prva tačka optužnice ih je teretila da su „na teritoriji Loža i na drugim mestima bili u naoružanoj gomili da bi vršili zločine protiv sigurnosti i opstanka države, s otežavajućom okolnošću za Šercera da je bio inicijator, organizator i vod...“

Kad je optužnica pročitana, javio se Ljubo Šercer:

„Sudite mi, ali ne kao zločincu, već kao oficiru koji je ostao veran zakletvi koju je dao svom narodu i svojoj domovini!“

Presuda je izrečena 16. decembra 1941. Ljubo Šercer i pet njegovih drugova osuđeni su na smrt.

Dvaeset drugog decembra Šercer, Kogoj, Kariz, Kranjc, Verbič i Žagar stajali su na strelištu u Strahomeru, kod Tomišija, pred puškama. Pre nego što su odjeknule salve, oni su kliknuli: „Smrt fašizmu! Živela sloboda! Živeli slovenački drugovi!“ Tako izveštavaju italijanska dokumenta.

Fašisti se nisu usudili da mrtve junake pokopaju u Ljubljani. Odneli su ih u Tržič, blizu Trsta, i pokopali ih na tamošnjem groblju.

Ljubo Šercer je bio među prvim Slovenima koji su za svoj doprinos borbi za slobodu još u toku rata odlikovani Ordenom narodnog heroja — 25. oktobra 1943. godine. (M. Če.)

ŠERIĆ Muje FADIL

Rođen je 1914. u Bosanskoj Dubici, Bosna i Hercegovina, gde je pohađao osnovnu i gradansku školu u Banja Luci, 1933. godine. Potomak je stare i ugledne porodice Šerića, koja mu je omogućila solidno obrazovanje.

Posle škole rezervnih oficira, 1934. dobio

je mesto učitelja u selu Podzvizd, kod Velike Kladuše. Ljudima u ovom zabačenom mestu Bosanske krajine Fadil je poklonio svu svoju energiju i četiri godine neumornog rada, u želji da im pomogne i koliko-toliko izvuče iz zaostalosti. Njegovi naponi su nagrađeni nepodeljenim simpatijama svih. U Velikoj Kladuši i Podzvizdu nije bio samo pokretač i organizator priredaba za omladinu i starije, već je okupljao naprednije omladince i s njima sistematski proradivao politički materijal.

U KPJ primljen je 1937. a kada je, krajem iste godine, u Velikoj Kladuši formirana partijska ćelija od šest članova, Fadil je izabran za njenog sekretara. Od 1938. do 1940. godine

redovno je pohađao, i s uspehom završio višu pedagošku akademiju u Zagrebu. U to vreme i u vezi s naprednim studentskim pokretom u Zagrebu, a naročito s Tonom Horvatom, on nastavlja revolucionarni rad i deluje kako prema Velikoj Kladuši tako i prema Bosanskoj Dubici. Isticao se svojom aktivnošću i u raskrinkavanju frankovaca u Pedagoškoj školi i u organizovanju zbora radnika, studenata i srednjoškolaca u Ponikvama, kraj Zagreba, 1939, na kome je govorio Rade Končar, sekretar KPH.

Svaki raspust u rodnom mestu Fadil je provodio u povezivanju i radu s naprednim omladincima, pri čemu je naročito koristio radnički sportski klub „Borac“. Sem toga, svojim ugledom, on je doprineo da se ovaj klub, pod uticajem KPJ, znatno omasovi.

Njegovo postavljanje, 1940. godine, za nastavnika Građanske škole u Bosanskoj Dubici, značilo je mnogo za revolucionarni pokret uoči rata. Kao nastavnik, uživao je puno poštovanje Dubičanaca; vrlo komunikativan i vesele naravi, svestrani sportist, bitno je uticao na širenje naprednog omladinskog pokreta. Posebno se angažovao u organizovanju sportskih i kulturnih priredaba u okviru sindi-

kalne podružnice kožarskih radnika. Kada je, 1940. formirana partijska ćelija u Bosanskoj Dubici, Fadil je postao njen sekretar, posebno se angažujući na organizaciji SKOJ-a.

Doneseno oružje iz aprilskog rata je skrio: a kao vojni poverenik u Bosanskoj Dubici, u vreme dizanja ustanka i kasnije, sve do izlaska na Kozaru, Fadil je skupljao oružje, sanitetski materijal i lekove iz apoteke saradnika NOP-a Milka Starvera, odeću i obuću, pišaće mašine i papir (čak i dve crvene zastave) koje su izvezle članice SKOJ-a iz Dubice, Fadil je, sigurnim kanalom, preko porodice Hasana Hatipovića, uputio u Kozarski odred).

A kada mu je zapretila opasnost, krajem 1941. po odluci rukovodstva KPJ, Fadil je izišao na Kozaru, i sutradan na narodnom zboru, kod škole u Međuvođu, govorio narodu o bratstvu i jedinstvu.

Sa 6. moštaničkom četom učestvovao je u žilavim borbama na Kruškovcu i Hadžibajru, Drakseniću i Donjoj Gradini, ističući se organizatorskim sposobnostima i izuzetnom hrabrošću.

Kada je, iz sedam partizanskih četa 2. krajiškog odreda, 2. februara 1942. izabran 118 boraca za 1. proletersku četu Kozare, Fadil je, pored dužnosti političkog delegata voda, bio i zamenik političkog komesara čete. Iz pokreta, s neprogažene prtime u dubokom snegu, Kozarska četa je tukla Omorsku, i razoružala 120 neprijateljskih vojnika iz posade u Krupi na Vrbasu, napadala utvrđeni Kotor-Varoš i oslobadala Čelina, u kome je, 25. marta 1942. formiran Proleterski bataljon Bosanske krajine.

Fadil Šerić, kao primeran proleter u svakom smislu, izabran je za političkog komesara kozarske čete i rukovodioca bataljonskog partijskog biroa. Po odluci Vrhovnog štaba, proleterski bataljon je krenuo prema istočnoj Bosni u sastav 1. proleterske brigade. Bio je to početak dvoipomesečnih neprestanih i neravnopravnih borbi koje je vodio u centralnoj Bosni na Maslovarama i Šipragama, Agićima i Crnom Vrh, Šnjegotini i Jošavki, Karaču, Uzlomcu i drugim mestima junačkih bitaka proslavljenog proleterskog bataljona. A kada su Kozarska i Grmečka četa, 6. juna 1942. već bile prišle ustaškom uporištu u Lepenici, na njih je izvršen mučki napad s leđa.

U prepolovljenoj Kozarskoj proleterskoj četi, na vrhu Motajice, više nije bilo neustrašivog borca i političkog komesara Fadila Šerića.

Narodnim herojem proglašen je 24. jula 1953. godine. (D. Lu.)

ŠEŠKO Jožeta JOŽE CIRIL

Rođen je 4. decembra 1908. u Slovenskoj vasi, Kočevje, Slovenija. Poreklom je iz siromašne porodice. U Kočevju je pohađao gimnazijske fakultet u Ljubljani, na slavističku grupu, gde je diplomirao 1931. godine. Učestvovao je u organizovanju studentskih štrajkova i u isto vreme je prišao naprednom radničkom pokretu. Novembra 1928. primljen je u KP.

U Kočevju je 1930. godine obrazovao Mesni komitet partije, i bio izabran za sekretara. Godine 1933. postao je sekretar Sreskog komiteta KP za Kočevje.

Zbog političke orijentacije, koja nije mogla ostati neprimećena, nije mogao da dobije službu, i živeo je u vrlo teškim materijalnim uslovima. Tek šest godina posle završenih studija, 1933, uspeo mu je da dobije mesto suplenta u Realnoj gimnaziji u Mariboru. Međutim, svega nekoliko meseci kasnije uhapšen je, i u Kočevju osuđen na šest meseci zatvora.

Posle izdržane kazne, izgubio je službu, ali je nastavio aktivan rad u sindikalnom pokretu i u kulturno-prosvetnim društvima. Vodio je i Savez radnog naroda u kočevskom kraju.

Godine 1940. vlasti su ga internirale u logor u Bileći, odakle je, januara 1941. prebačen u Vanjicu.

Posle kapitulacije stare Jugoslavije bio je među prvim organizatorima narodnooslobodilačkog pokreta u rodnom kraju. Stalno je bio u ilegalnosti, jer je za njim izdata poternica i raspisana visoka nagrada onome ko ga uhvati ili otkrije. Postao je sekretar Okružnog komiteta KPS za Kočevje i bio među osnivačima odbora OF. Organizovao je prve čete partizana i brinuo se za ilegalnu štampu.

Kao žrtva izdaje, pao je Italijanima u ruke. Uhapšili su ga u noći između 27. i 28. aprila 1942, u bunkeru, u Konca Vasi, kod Stare

Crkve, u blizini Kočevja. Prebacili su ga u kočevski zatvor, a odatle pretučeno, polumrtvog, zavijenog u šatorsko platno, u Ljubljano. Posle mučenja, streljan je 11. maja 1942. godine, s još devet drugova, na ljubljanskom vojnom strelištu. Gramozna jama.

Narodnim herojem proglašen je 27. novembra 1953. godine. (Na. St.)

ŠIBELJA Antona ANTON STJENKA

Rođen je 21. aprila 1914. u selu Tomačevica, Sežana, Slovenija. Roditelji su mu bili dosta imućni zemljoradnici. Otac mu je poginuo u prvom svetskom ratu.

Posle završene osnovne škole u selu Komen, 1929. Anton je otišao kod sestre u Trst, da uči u radionici njenog supruga, bravarski zanat. Postavši mašinbravar, izvesno vreme još radi kod njega, a posle toga se zapošljava u brodograđioništu u Miliju, predgrađu Trsta. U to vreme bio je pristalica pokreta „TIGR“ (Trst-Istra-Gorica-Rijeka), koji je bio antifašistički, ali na nacionalističkoj osnovi. U brodograđioništu dolazi u vezu s organizovanim radnicima. Mnogo radi na svom obrazovanju, čitajući razne knjige. Kao bravar pokušava da konstruiše mašinsku pušku i s planovima se ilegalno prebacuje u Jugoslaviju, da ih preda tamošnjim vojnim vlastima. Ali, tamo ga oficiri odbijaju, i on se razočaran vraća kući.

Služio je italijansku vojsku 1935. godine, svega šest meseci, i otpušten kao treći sin iz porodice koji služi vojsku. Nešto kasnije, verovatno 1936, primljen je u KP Italije. Uhapšen je 1940. u brodograđištu, pod sumnjom da je član ilegalne Partije, i proveo nekoliko meseci u istražnom zatvoru Koroneo, u Trstu. Zbog nedostatka dokaza, pušten je, ali više nije dobio posao u brodograđištu. Bio je pod policijskim nadzorom i morao se dva puta dnevno javljati karabinjerima. Vratio se kući, pomagao braci u obradnjivanju imanja i popravljao poljoprivredne mašine i alat seljacima. Već tada počeo je da okuplja oko sebe omladinu i prikuplja, iz prvog svetskog rata zaostalo oružje i municiju.

Uoči rata između Jugoslavije i sila Osovine, ponovo je uhapšen i pušten krajem juna 1941. Ponovo se vraća kući i počinje da prikuplja oružje i organizuje narod. Kad je, krajem 1941. stigla u Primorje prva partizanska grupa, uključio se preko partijskih veza u OF.

Tokom zime 1941. i 1942. a naročito upoleće 1942. sa svojom omladinskom grupom izvršio je mnoge sabotaže na železničkim prugama oko Trsta, na električnim vodovima visokog napona, i na putevima. U junu 1942.

dobio je poziv za italijansku vojsku i, 26. juna, s nekoliko omladinaca, pobeoao u partizane i stupio u krašku grupu. Doneo je nešto alata i, pored svih ostalih dužnosti u Odredu, izradio ručne bombe i popravljao oružje. Za pokazanu hrabrost vrlo brzo je unapređen za komandira kraške čete. Stalno se isticao u borbama i okršajima, pa je, krajem 1942. imenovan za zamenika komandanta Soškog odreda. Ali na ovu dužnost nije stupio, jer je po zadatku, kao poznavalac Trsta i okoline, određen da radi na vezama s KP Italije.

Više puta se, snabdeven lažnim ispravama, prebacivao na kratko vreme u Trst i druge obližnje italijanske gradove. U proleće 1943.

dva puta prelazi preko stare italijansko-jugoslovenske granice, i dovodi veće grupe mladića koji su dezertirali iz italijanske vojske.

Komandovao je u mnogim borbama i akcijama, koje su bile vrlo uspešne i dobro organizovane. Najveći uspeh postigao je 2. februara 1944. u napadu na kolonu za snabdevanje neprijateljskih uporišta, između sela Komen i Rihenberg, sastavljenu od nemačkih policajaca i italijanskih fašista. Izbačeno je iz stroja i poginulo 36 Nemaca i 49 fašista — spasio se samo jedan fašist koji je uskoro podlegao ranama; zarobljeno njihovo naoružanje i sprema; uništen oklopni auto i više teretnih, a jedan putnički automobil zarobljen. Ubrzo je narod ovu borbu nazvao „Primorski Jelenov žleb“, po borbi koja se vodila, 26. marta 1943. na Jelenovom žlebu, kod Ribnice, gde su Italijani imali vrlo velike gubitke.

Nešto kasnije, Šiblja je upućen u oficirsku školu Glavnog štaba Slovenije. Posle završetka je kratko vreme komandant bataljona 19. brigade „Srečko Kosovel“, za zamenik komandanta brigade, i najzad komandant brigade. Tada je ranjen, i posle izlečenja postaje komandant dolmitskog odreda.

Krajem 1943. postaje kapetan, a 1945.

major. U to vreme bio je određen za načelnika radionice IX korpusa. Na toj dužnosti pokazuje svoje sposobnosti kao organizator i konstruktor. Iz jedinica je okupio podesne ljude, organizovao mnoge radionice po šumskim skrovitima i zaposlio sve seoske zanatlije. Nabavio je iz Tržiča više garnitura alata i kompletnih radionica. On je jedan od pronalazača „partopa“ (skraćenica za „partizanski top“). To je bilo oružje koje se sastojalo od cevi italijanskog bacača od 81 milimetar, i njegovih nogara i raznih delova razbijenih kamiona i tenkova. Mina se sastojala od limene glave i drvenog repa. Top je upotrebljavan za direktno gađanje bunkera i zgrada s malog odstojanja. U radionicama su izradivane i mašine, pa čak i upaljači za granate. Šiblja, iako već major, radio je uporedo s ostalim borcima iz radionice.

U vreme velike neprijateljske ofanzive na IX korpus, u proleće 1945. probijao se iz obruša sa Štabom korpusa. Iznad doline Gačnik, u Trnovskom gozdu, prvog aprila 1945. jedan neprijateljski snajper gađao je oficire Štaba korpusa. Šiblja, naoružan puškom s optičkim nišanom, pokušavao je da ga pronađe. Posmatrajući obližnju šumu, tražeći doogleđom skriveno snajperistu, pao je pogođen njegovim metkom.

Narodnim herojem proglašen je 14. decembra 1949. godine. (M. Pav.)

ŠIBL Armina IVAN

Rođen je 28. listopada 1917. u Virovitici, Hrvatska. Do 1929. godine Šiblj je živio u Virovitici, gdje je završio osnovnu školu i jedan razred Realne gimnazije. Iz Virovitice se seli u Zagreb, gdje završava malu maturu i dva razreda Učiteljske škole. Dok je pohađao Učiteljsku školu, Šiblj se povezo s naprednim omladinskim pokretom, pa je zbog svoje aktivnosti bio isključen iz škole. Školovanje nastavlja u Čakovcu i Vršku, ali su ga, ubrzo, ponovo isključili iz škole. Godine 1935. vraća se u Zagreb, gdje nastavlja aktivnost u revolucionarnom omladinskom pokretu. U to vrijeme bio je i član radničko-sportskog društva „Metalac“, u kojem se okupljala radnička omladina iz tog je društva četrdeset članova poginulo u NOB-u, među kojima i Rade Končar, Joža Vlahović, Petar Biškup, Veno i Marijan Čavić.

Godine 1939. Ivan Šiblj odlazi na odsluženje vojnog roka. Poslije povratka iz vojske, nije mogao u Zagrebu dobiti zaposlenje, pa se zaposlio u Duvanskoj stanici u Bujanovcu, u južnoj Srbiji. Poslije tri mjeseca, vraća se u Zagreb i dobija zaposlenje u biblioteci

Ekonomsko-komercijalne škole, u kojoj radi od 1941. godine. U tom se razdoblju sve više osjeća njegova aktivnost u radničkom pokretu.

Poslije okupacije i stvaranja NDH, Ivan Šibl kao član udarne grupe sudjeluje, u ljeto i jesen 1941, u nizu oružanih akcija na zagrebačkim ulicama. U rujnu 1941. godine primljen je u KP. Pred kraj 1941. ustaška policija je otkrila njegovu aktivnost, i zato on 24. siječnja 1942. godine napušta Zagreb, i odlazi u Banijski partizanski odred. Sudjeluje u nizu borbi prvo kao borac, a zatim kao politički komesar čete i bataljona u Odredu. U jesen 1942. godine, Šibl je upućen u Kalnički partizanski odred, na dužnost političkog komesara bataljona. Na toj se dužnosti nalazi do 31. prosinca 1942. kada je njegov bataljon ušao u sastav 17. slavonske brigade. Početkom 1943. godine, postavljen je na dužnost političkog komesara te brigade, a početkom listopada 1943. preuzima dužnost političkog komesara 28. slavonske divizije. Krajem 1943. godine, Ivan Šibl je postavljen za višoču dužnost političkog komesara Druge operativne zone, a u siječnju 1944. godine postaje politički komesar X korpusa. Tu funkciju vrši do oslobođenja.

Poslije oslobođenja, izabran je na dužnost tajnika Gradskog narodnog odbora u Beogradu, i na toj se dužnosti nalazio do kraja 1945. godine, kada ponovo prelazi u službu u JA. U Jugoslovenskoj armiji vrši dužnost zamjenika komesara i komesara armije, načelnika Kadrovske uprave u Glavnoj političkoj upravi Ministarstva narodne odbrane u Beogradu i političkog komesara Zagrebačke vojne oblasti. Godine 1953. preveden je u rezervu, u činu general-potpukovnika. Kratko vrijeme radi kao glavni urednik „Borbe“ u Beogradu, a u razdoblju 1954—1963. Šibl se nalazi na dužnosti generalnog direktora RTV Zagreb. Godi-

ne 1963—1967. bio je predsjednik Prosvjetno-kulturnog vijeća Sabora SRH, a 1967—1969. bio je zastupnik u Vijeću naroda Savezne skupštine. Od 1946. godine Ivan Šibl je nekoliko puta biran za zastupnika u Saboru NRH. Od 1949. bio je kandidat za člana CK KPH, a od 1953. postaje njegovim članom. Godine 1969. izabran je na dužnost predsjednika Glavnog odbora SUBNOR-a Hrvatske. U prosincu 1971. godine daje ostavku na sve svoje dužnosti. Godine 1972. isključen je iz Saveza komunista i penzionisan.

Ivan Šibl bio je veoma aktivan i u publicističkoj djelatnosti. Objavio je: „Zagrebačka oblast u narodnooslobodilačkoj borbi“, „Iz ilegalnog Zagreba 1941“, „Partizanski razgovori“, „Ratni dnevnik“, brošuru „Prve političke akcije komunista u okupiranom gradu i monografiju „Zagreb tisuću devedeset četredeset prve“. Prema „Ratnom dnevniku“ snimljena su dva filma: „Kad čuješ zvona“ i „U gori raste zelen bor“, a sam je napisao scenarij za film „Naši se putevi razilaze“ i televizijsku seriju u 9 epizoda „Sumorna jesen“.

Nosilac je Partizanske spomenice 1941. i drugih visokih odlikovanja.

Narodnim herojem proglašen je 20. prosinca 1951. godine. (S. Žar.)

ŠIJAN Marko MILAN

Rođen je 1914. godine u Kupirovu, Srb, Hrvatska. Detinjstvo je proveo u siromašnoj porodici. Zbog toga je rano počeo da traži zaradu. Zaposlio se, 1931. godine, u kamencolomu u Golupcu, Srbija, radeći kao sezonski radnik. Godine 1933. bio je zaposlen na pruzi Kučevo, i u tunelu kod Požarevca, a krajem iste godine prešao je u Beograd, gde je radio kao obalski radnik od rata. Pored teških poslova koje je s vremena na vreme obavljao, upoznao je bedu života po udžericama, zemunicama i na šlepovima, uvek u osudici, u stalnom iščekivanju kad će dobiti posla. Odsustvovao je iz Beograda jedino tokom 1936. godine, kada je služio devetomesečni vojni rok.

Kada je Partija počela organizovaniji rad među obalskim radnicima u Beogradu, tokom 1937. Šijan se među prvima uključuje u radnički pokret. Postaje aktivan član URS-ovih sindikata, dolazi u dodir s grafičarima koji su među radnicima razvijali kulturno-prosvetnu delatnost i sa studentima-komunistima koje je Partija slala na rad u radničke sredine. Kandidat KPJ postao je u jesen 1939. Ušesnik je radničkih i studentskih demonstracija u Beogradu. Zbog učešća u revolucionarnom pokre-

tu, prvi put je uhapšen 5. oktobra 1939, i sproveden u Liku, do Gračaca. Ali on se posle nekoliko dana vratio u Beograd, da bi nastavio revolucionarni rad. Predvodio je obalske radnike u velikim demonstracijama 14. decembra 1939, a nešto kasnije, zbog učešća u dejenju letaka, ponovo je uhapšen 29. januara 1940, i na Sudu za zaštitu države osuđen je na četrnaest meseci robjie, koju je izdržao u kaznenom zavodu u Nišu. Posle puštanja iz zatvora, 29. marta 1941, sproveden je u Beograd, a odatle u Zagreb, i dalje za Liku; na tom putu ga je zatekao aprilski rat 1941.

Posle kapitulacije Jugoslavije, našao se u rodnom kraju. Kao komunist-robijski i kao revolucionar koji je odmah počeo da organizuje narod da da otpor nasilju, uživao je veliki ugled u selima Srbske kotline. Otvoreno je govorio o borbi KPJ, o savezu radnika i seljaka i o revoluciji. Povezivao se s komunistima i drugim pripadnicima revolucionarnog pokreta koji su stizali u te krajeve, težeći da i sam uhvati vezu s Partijom. Kada su počele neposredne pripreme za ustanak u tom kraju, postaje jedan od glavnih organizatora, najpre član odbora za pripreme ustanka u selima, a kao član Staba gerilskih odreda učestvuje u njihovom stvaranju. Naročito se ističe u razrešavanju najtežih situacija na stvaranju bratstva i jedinstva hrvatskog i srpskog naroda, i u borbi protiv četničkih elemenata, koji su raspirivali šovinizam, koristeći, pri tom, ustaška zverstva. Tih dana primljen je i za člana KPJ.

Početkom ustanka, 27. jula 1941, bio je komesar ustaničkih snaga koje su razbile nepriljateleja na Srbskom klancu. Od septembra 1941, komesar je partizanskog jurišnog odreda „Čapajev“ a malo docnije postaje komesar bataljona „Marko Orešković“. Istakao se u svim borbama toga Oreda, odnosno bataljona, a naročito u Prelusku preko reke Novice, kada ju je usred zime, krajem decembra 1941

preplivao, da bi obezbedio čamac za prebacivanje Odreda; zatim u uništenju ustaških zločinaca u zapadnoj Lici; u razoružavanju četnika i onemogućavanju njihovog izdajničkog delovanja na sektoru donjoepačkog sreza; u borbama za ponovno oslobođenje Srba od italijanskih okupatora, kada je, kao komandant bataljona, išao u streljačkom stroju, napadao i zauzimao kuću po kuću.

U proleće 1942, postaje komandant Ličkog udarnog bataljona; ističe se u borbama u Gečkoj dolini (u Doljanima, gde je kao bombaš doprineo razbijanju četničkog utvrđenja; zatim u Kosinju; u obe ove borbe je ranjen). Decembra 1942, ponovo je komandant bataljona „Marko Orešković“ u 1. ličkoj brigadi, a u proleće 1943. postaje komandant 3. ličke brigade. Predvodio je, vrlo smelo, manevarsku borbu iz zasede protiv nemačkih snaga na Gorijevcu, avgusta 1943, prilikom prodora Nemaca na Jadran, kada su neprijatelju naneti veliki gubici. Zatim je neposredno učestvovao u borbama protiv Nemaca kod Boričevca i Donjeg Lapca.

Odlikovao se prbranošću i hladnokrvnošću i u najtežim situacijama. Tako je, u proleće 1944, kada se njegova brigada povlačila zbog prodora nadmoćnih nemačkih snaga od Srba ka Trubaru, poveo u borbu grupu boraca, zastavio odstupanje brigade i povratio je u borbu. Posebno se istakao u jurišu, na čelu svoje brigade, prilikom desanta na Drvar, 25. maja 1944. godine. Ohrabreni herojskim primerom komandanta, borci njegove brigade zadali su neprijatelju velike udarce: uništili su na stotine padobranaca, a u odbrani Vrhovnog štaba imali su jednu od odlučujućih uloga. Tada je Šijan treći put teško ranjen. Posle ozdravljenja, izvesno vreme nalazio se u Štabu 6. ličke divizije, a na dužnost komandanta 3. ličke brigade vratio se krajem jula 1944, u vreme teških borbi u pohodu za Srbiju. U tim dugotrajnim, iscrpljujućim i upornim borbama, brigada se naročito istakla u zaštiti evakuacije teških ranjenika s Brezana u Pivi u Italiju, u borbama za uništenje četnika Draže Mihailovića i razbijanju njegove Vrhovne komande (oko Užičke Požege i na Jelovoj gori). Početkom oktobra 1944, posle oslobođenja Valjeva, postavljen je za zamenika komandanta Šumadijske divizije u formiranju.

Posle oslobođenja Beograda, određen je na partijsko-politički rad, novembra 1944. Ubrzo postaje član prvog sekretarijata Gradskog komiteta KPJ za Beograd i predsednik Gradskog veća Jedinistvenih sindikata za Beograd. Početkom 1945, radi kao inspektor Kontrolne komisije Beograda, a zatim vrši odgovorne dužnosti u organima unutrašnjih poslova Beograda i republike Srbije. U periodu od 1948. do 1950. godine završio je dvogodišnju Višu

partijsku školu „Đuro Đaković“ pri CK KPJ. Od 1965. godine nalazi se u penziji, kao general-major milicije.

Član je Saveta Republike Hrvatske.

Narodnim herojem proglašen je 20. decembra 1951. godine. (P. D.)

ŠILC Alojza MAJDA

Rođena je 17. marta 1923. godine u selu Kržeti, Ribnica, Slovenija. Otac joj je bio siromašani zemljoradnik. Završila je osnovnu školu u Gori i u Sodražici, a produžila školovanje u Ljubljani. Završila je Zanatsku školu i zaposlila se u trgovini papirnom i kancelarijskim materijalom „Tičar“, u centru Ljubljane.

Već 1941. Majda se uključuje u narodnoslobodilački pokret. Kao gotovo svi radnici i službenici u trgovini, radi na skupljanju papira za tajne štamparije u gradu, a kasnije na oslobođenoj teritoriji.

U proleće 1942. primljena je u SKOJ. U junu iste godine jedan od njenih saradnika je uhapšen, nije izdržao mučenje i izdao ju je policiji, ali je na vreme pobežao. S lažnim ispravama odlazi, 19. juna 1942. iz bodjiljakovom žicom opasanog grada u Dolomitski odred. Tamo postaje četni bolničar. Odred se borio na uzanoj i ispresecanoj teritoriji između nemačko-italijanske demarkacione linije i pruge Ljubljana—Trst.

Krajem oktobra 1942. iz Odreda jedan bataljon dobrovoljaca ulazi u sastav brigade „Ljubomir Šerčer“, kao njen 3. bataljon. U tim bataljonu je i Majda. Ova brigada je, u zimu 1942—43, ostala u Notranjskoj, dok su druge tri otišle u Žumberak. U mnogim selima bila su uporišta belogardista, koji su uporno tražili partizane i napadali ih po šumama. Brigada je, ipak, izdržala sve ove teškoće i iskušenja, i preživela u teškim uslovima svakodnevnih borbi.

U leto 1943. Majda Šilc je primljena u Partiju, i postaje sekretar SKOJ-a 2. bataljona. Posle kapitulacije Italije, kad je iz Ljubljane došlo u partizane više hiljada aktivista, od njih je obrazovana Ljubljanska brigada kojoj je rukovodilac dao 2. bataljon brigade „Ljubo Šerčer“. Tada Majda postaje sekretar SKOJ-a 2. brigade.

Mnogi omladinci našli su se u uslovima partizanskog ratovanja, nenavikli na surove uslove, potpuno različite od onih u kojima se odvijao ilegalni rad u gradu. Među novim borbama bilo je mnogo žena i devojaka koje su teško podnosile partizanski život. Njima je Majda bila od velike pomoći, olakšavajući im teškoće novog života, pomažući im da što pre ovladaju oružjem i ratnom veštinom.

U oktobru 1943. Ljubljanska brigada je opkoljena na llovoj gori. U borbama u selu Gabrije. Majda juriša na čelu omladinaca. upada u neprijateljski rov, hvata se ukostac s nemačkim vojnikom, i savladava ga. Uvek je prva jurišala, i time davala primer mladim borbicima.

U novembru 1943, brigada, u sastavu 18. divizije, odlazi u Gorski kotar. Tamo Majda učestvuje u mnogim borbama s ustašama i Nemcima. U siromašnim, izgladnelim selima, radi s borbicima, uči ih i hrabri da istraju, a u borbama, na čelu bombaša, juriša prva. Brigada se naročito istakla u borbi za Vrbovsco i Fužine.

U februaru 1944, divizija se vraća u Sloveniju i vodi borbe na liniji Kočevje—Grosuplje. Naročito su teške bile borbe oko sela Veliko Lašče, koje je brigada napala, ali nije uspeła da ga osvoji.

U martu, Majda odlazi kao delegat na kongres USAOJ-a u Drvar, i u brigadu se vraća prvih dana juna.

Kada su, 11. jula 1944, jake nemačke jedinice iz pravca Zagreba napale Žumberak i Belu kraljinu, gotovo sve brigade VII korpusa i neke hrvatske jedinice pošle su da odbiju napad na srce oslobođene teritorije. Ljubljanska brigada imala je zadatak da upornom odbranom, na utvrđenoj liniji, na zapadnim padinama planine Gorjanci, onemogući nemačkim i domobranskim snagama iz Novog Mesta da zađu iza leđa braniocima Bele krajine. Kada je, 14. jula, počela artiljerijska priprema, Majda je otišla od prvog bataljona, koji je bio na isturenom položaju jer se pretpostavljalo da će posle artiljerijske paljbe uslediti napad pešadije. Kod drumu Novo Mesto—Metlika smrtno je ranjena, i uskoro umrla, u blizini sela Gornja Teška Voda.

Narodnim herojem proglašena je 19. juna 1945. godine. (M. Pav.)

ŠILJAK Selma ENVER

Rođen je 15. avgusta 1919. u Bosanskoj Gradiški, Bosna i Hercegovina. Zarada oca, kao kafanskog svirača, uvek je bila neizvesna, pa je Enver rano morao da se i sam snalazi, ne samo za školovanje već i za osnovne potrebe. Uz velike materijalne teškoće, pohađao je gimnaziju u Banja Luci. Zbog učešća u akcijama napredne srednjoškolske omladine, Enver je isključen iz šestog razreda. Školovanje je nastavio u Osijeku. Od dopunskih časova, koje je davao slabijim učenicima, obezbeđivao je nešto novca.

Po ugledu na Klub akademičara Banja Luke, studenti i đaci u Bosanskoj Gradiški formirali su zajednički klub radničke i studentske omladine da aktivnost traje i onda kad se završe školski raspusti. U tom klubu, pod

direktnim uticajem KPJ, među najaktivnijim omladinicima bio je Enver Šiljak. On je u radničkom sportskom klubu „Sava“, pored toga što je bio centarfor tima, okupljao oko kluba omladinu, bez obzira na nacionalnu pripadnost.

Zbog teškog materijalnog položaja i nemogućnosti da nastavi studije, Enver je 1938. otišao u Tuzlu, i zaposlio se u rudniku Kreka, kao službenik. Već tada je bio član KPJ. Tu se brzo istakao revolucionarnim radom, i već po dolasku bio izabran za sekretara OK SKOJ-a. Neumorno je radio na okupljanju i političkom aktiviranju omladine na liniji Partije. Osobito se istakao organizovanjem ilegalnih manifestacija — izleta i susreta napredne omladine. Kada je, početkom 1941. godine, kandidovan za radničkog poverenika, policija ga je, s još nekim drugovima iz rudnika, uhapsila pod izgovorom da su rasturili letke kojim se napada vlada Cvetković—Maček. Posle torture i 15-dnevnog zatvora, preteran je u Bosan-

sku Gradišku, ali se odmah vratio i nastavio ilegalni rad na ovom području.

Prve mesecu 1941. godine Šiljak je proveo u obilasku terena i formiranju novih partizanskih organizacija. Posle aprilskog rata, Enver je izabran i za člana Oblasnog vojnog rukovodstva. Prilikom donošenja odluke za pokretanje oružane borbe, Šiljak je zažuden da u partizane povede husinske rudare. Zajedno s Fridom Laufer, aktivistom KPJ, koja je trebalo da otputuje u Doboju, zanočio je u starom skloništu OK SKOJ-a, u Drezniku više Moluha, koje je već bilo pod prisмотрom ustaške policije. U neko doba noći ustaše su ih iznenadile i uhvatile. Prilikom suđenja u Tuzli, početkom septembra 1941, na upozorenje predsednika da se nalazi pred Prekim sudom, Šiljak je odgovorio:

„Ja znam kakav je ovo Sud. Zato ga i ne priznajem. Priznajem samo Sud KPJ, i jedino njoj sam spreman da odgovaram za svoja djela. Ovaj Sud ne smatram legalnim, jer služi okupatoru i domaćim izdajnicima.“

Enveru Šiljku i drugovima izrečena je smrtna kazna streljanjem.

Ispred zatvorskog zida, 5. septembra 1941, Enver je prvo skinuo bluzu od šatorskog krila i dao je kočjašu koji je čekao da odveze njegovo mrtvo telo. Gledajući u vrhove pušastih cevi, doviknuo je:

„Pucajte, izdajnici! I u vas će pucati moji drugovi, komunisti i gojcevi!“

Narodnim herojem proglašen je 20. decembra 1951. godine. (D. Lu.)

ŠILJGOVIĆ Blagoja BOŠKO

Rođen je 6. maja 1915. u selu Mirkovcu kraj Bosanske Dubice, Bosna i Hercegovina. Njmladi je, deveti, sin svešteničke porodice Knežpoljca Blagoja Šiljgovića. Osnovnu školu pohađao je u Međuvođu u Dvoršt, a gimnaziju u Prijedoru i Banja Luci.

Jedno od žarišta omladinskog revolucionarnog pokreta, osobito u godinama pred rat, bila je banjalučka učiteljska škola. U generaciji onih njenih đaka iz 1934/1935, koja se okupila oko KPJ i SKOJ-a, Boško Šiljgović je zauzimao jedno od istaknutih mesta. U to vreme, snažan uticaj na njegovo političko opredeljenje imali su Miloš Popović, student, autor poznate pesme „Konjuh planinom“, i Slobodan Kokanović Kokan, pekarski radnik, obojica poginuli u NOB. Ni sukobi s direktorom i isključenje iz banjalučke učiteljske škole, zabrana upisa u Pakracu, a zatim i izbacivanje iz karlovačke učiteljske škole zbog učešća njenih đaka u štrajku, nisu prekinuli Boškovo

revolucionarnu, skojevsku aktivnost. U Negotinju je, završio Učiteljsku školu. Počeo je studije filozofije u Skoplju, ali time nije prestalo i njegovo političko angažovanje. Zbog učešća u štrajku na skopskom fakultetu, bio je prinuđen da prekine studije i vrati se, 1940. godine, u rodni kraj, pod Kozaru.

Tada, kao i uvek ranije na raspustu, kada se našao u Mirkovcu ili na Knežici, oko Boška se nisu okupljali samo mladi Knežpoljci iz okolnih sela, radnici i dubička napredna omladina, već su i stariji seljaci dolazili da čuju razumljive, istinite reči o Komunističkoj partiji. Sem toga, velike su njegove zasluge u organizovanju aktivnosti i povezivanju s KPJ naprednih učitelja u selima Potkozarja.

Septembru 1940. istovremeno kada je primljen u KPJ, postao je sekretar partijske ćelije u Međuvođu, (ćeliju je organizovao Branko Ba-

bić Slovenac), a januara 1941. prisustvovao je Oblasnoj konferenciji KPJ u Banja Luci — kojom je rukovodio Đuro Pucar Stari, u svojstvu sekretara Sreskog komiteta za Bosansku Dubicu. Tada su pokušali da hapšenjem prekinu njegovu izuzetnu aktivnost, ali ljudi iz potkozarskih sela i aktivisti iz Bosanske Dubice bili su spremni da ga, napadom na zatvor, po svaku cenu oslobode.

Odluke partijskog savetovanja koje je, početkom juna 1941, održano na Šehitlucima iznad Banja Luke, i imalo izuzetan značaj zbog poslednjih priprema ustanka u Bosanskoj Krajini, Boško je preneo na komuniste Potkozarja. Posle savetovanja u Orlovcima na Kozari, održanog 25. jula 1941. pod rukovodstvom Đure Pucara Starog, buntovno Knežpolje se pokrenulo i silo u ustančku maticu. Tada je njegovo bogato revolucionarno iskustvo došlo do punog izražaja, kada je s ostalim članovima KPJ — Nikolom Luketićem, Milošem Šiljgovićem, Dragojem Mijatovićem

Švarcom — uspeo da savlada elemente ustaničke stihije i organizuje položaj prema neprijatelju u Bosanskoj Dubici. Od tada, pa sve do kraja 1943. godine, Boško se nalazio u središtu borbe naroda Bosanske krajine.

Bio je, s dr Mladenom Stojanovićem, jedan od inicijatora sastanka na Knežici, 15. avgusta 1941, koji po dalekosežnosti svojih odluka — ukidanje frontova i formiranje pokretnih partizanskih jedinica — pripada značajnim događajima u razvoju ustanka na Kozari. Kao prvi komesar 2. partizanske čete, kasnije i 2. krajiškog odreda, svakodnevno je objašnjavao politiku bratstva jedinstva Srba i Hrvata, Muslimana, i na toj političkoj platformi organizovao je, septembra i oktobra 1941, intenzivnu vojno-političku obuku, dao dragocenu pomoć u pripremama pobeđonosnih akcija kozarskih partizana na Podgrađe i Mrakovice, Prijedor i Ljubiju, a istovremeno, kao član OK KPJ, značajno je doprineo političkoj aktivizaciji masa pod Kozarom. U vreme velike neprijateljske ofanzive na Kozari, juna 1942. zatekao se, s tek formiranom 1. krajiškom brigadom, i kao predstavnik Operativnog štaba za Bosansku krajinu, usmeravao njena dejstva prema Bosanskom Novom, Dobrljnu, Kostajnici i Bosanskoj Dubici, zbog olakšavanja teškog položaja opkoljenog 2. krajiškog odreda. A kada je, posle veličanstvene bitke na Kozari, 22. septembra 1942, formirana 5. kozarska brigada, Boško Šiljegović je postavljen za njenog političkog komesara. S Josipom Mažarom Šošom, na čelu ove jedinice, izići će iz ponovo sklopljenog neprijateljskog obruča oko Kozare, i novembra 1942. učestvovati u bihaćkoj operaciji.

Uslaskom 5. kozarske brigade u sastav 4. krajiške divizije, koju je upravo tih dana formirana, Šiljegović je izabran za člana Okružnog komiteta Komunističke partije. Jugoslavije za Bosansku krajinu, i na toj funkciji ostao šest meseci; u teškim uslovima posle neprijateljske ofanzive na Grmeču, radio je na razvoju i uvršćenju narodne vlasti i partijskih organizacija.

Maja 1943. ponovo se vratio u operativnu jedinicu i postavljen za političkog komesara 4. krajiške divizije, koju je proveo kroz žestoke okršaje na Glamoču i Cazinskoj krajini. Mrkonjić-Gradu i Sanskom Mostu, a zatim, u vreme kapitulacije Italije u Dalmaciji, oko Sinja i Splita, Livna i Kupresa.

Januara 1944. Šiljegović je postavljen za političkog komesara 8. dalmatinskog korpusa, koji je, u proleće iste godine, pod komandom Vlada Četkovića, narodnog heroja, usmerio desantne operacije na Mljet i Korčulu, Brač i Šoltu, čime je počelo definitivno oslobođenje Dalmacije. S Četvrtom armijom, kao njen politički komesar, kojom je komandovao Petar

Drapšin, narodni heroj, učestvovao je u poslednjim operacijama za oslobođenje Like i Gorskog kotara, Hrvatskog i Slovenačkog primorja, Istre i Trsta.

Bio je većnik Drugog zasjedanja AVNOJ-a i većnik ZAVNOBiH-a.

Posle oslobođenja zemlje, vršio je niz značajnih vojnih i političkih dužnosti. Bio je načelnik političke uprave JNA, šef Kabineta Vrhovnog komandanta, glavni urednik Vojne enciklopedije. Više puta biran je za poslanika Savezne narodne skupštine.

Od VII kongresa član CK SKJ, a od IX do X član Predsedništva Saveza komunista Jugoslavije.

Boško Šiljegović, general-pukovnik, živi u Beogradu. Član je Centralnog komiteta Saveza komunista Jugoslavije i predsednik Komisije Predsedništva SKJ za istoriju SKJ.

Narodnim herojem proglašen je 20. decembra 1951. godine. (D. Lu.)

ŠIPKA JOVANA RANKO

Slavni komandant s Kozare, Ranko Šipka, rođen je 1. oktobra 1917. u Velikom Očijevu kod Drvara, Bosna i Hercegovina. Kada je porodica s devetoro dece ostala bez oca, šestogodišnjeg Ranka odveo je na školovanje najstariji brat Nikola, trgovački pomoćnik u Banja Luci.

Rastao i stasao među banjalučkom revolucionarnom omladinom, Ranko se, već kao dak Trgovačke akademije, uključio u akcije srednjoškolske omladine. Kao član SKOJ-a od 1937. aktivno je radio u Klubu akademičara Banja Luke i Kulturno-umetničkom društvu „Pelagić“. Dok je pohađao Ekonomsko-komercijalnu visoku školu u Zagrebu, nije prekidao veze i saradnju s pokretom u Banja Luci. U KPJ je primljen 1939. godine. Učestvovao je u mnogim akcijama zagrebačkih studenata.

U vreme aprilskog sloma 1941. godine, Ranko je bio jedan od organizatora prikupljanja i sklapanja oružja, a zatim i rukovodilac jedne od diverzantskih grupa u Banja Luci.

U prvim ustaničkim jurišima, kada je, s Balja, razvio svoju četu i sprečio upad ustaša u kostajnička sela, počeo je da stiže ličnom boraca i naroda Kozare. I posle akcije na Podgrađe, kada je, 23. oktobra 1941. s grupom hrabrih boraca gazio nabujalu Vrbasuku, iznenadivši neprijatelja za ručkom, i kada je u odlučnom trenutku bitke za Mrakovice, 5. decembra 1941. godine, na čelu rezerve kozarskog odreda krenuo u juriš za saviđavanje poslednjeg otpora — doktor Mladen Stojanović, komandant partizana Kozare, reći će ju za

stasitog mladića samo dve reči: „Krasan momak!“.

Posle izvanrednih uspeha na Kozari, od snaga 2. krajiškog odreda formiran je, krajem marta 1942, Udarni bataljon sa zadatkom razbijanja četničkog pokreta u centralnoj Bosni. Prvo kao komandir čete, zatim zamenik komandanta i, najzad, kao komandant Udarnog bataljona, Ranko se u svim borbama isticao ne samo velikom hrabrošću, već i veštinom rukovođenja.

Udarni bataljon vratio se, maja 1942, na Kozaru, i učestvovao u borbama u vreme velike neprijateljske ofanzive. Među onima koji su upali u rovove, noću između 4. i 5. jula 1942. i, posle žestokih okršaja, prsa u prsa, na liniji Patrija—Planinica—Jutrogušta, probili obruč, bio je Udarni bataljon, na čelu s Rankom Šipkom.

A kada je, 16. avgusta 1942, u selu Bošnjacima formirana 2. krajiška brigada, na mestu prvog bataljona stajao je Udarni kozarski, na čelu s Rankom Šipkom.

U razbijanju nemačko-domobranske grupacije od 4.000 vojnika na Manjači, 9. septembra 1942. godine, istakao se ovaj bataljon i njegov komandant — zapisano je u ratnom dnevniku Štaba brigade. I u centru Jajca, 1. bataljon je te noći slomio poslednji otpor neprijatelja. Za izvanredne zasluge, Operativni štab za Bosansku krajinu, 28. septembra 1942. povelio je 1. i 2. bataljon 2. krajiške brigade, a među pojedincima povaljenim za pokazanu hrabrost i poštovanje stoji i ime Ranko Šipka, komandanta 1. bataljona 2. krajiške brigade.

U prvi sumrak 2. novembra 1942. Ranko je krenuo sa bataljonom, s namerom da nepriomečen uđe u Bihać, spreko neprijateljskog osinjaka. Juriš na most preko Une usledio je kada je raketama osvetljena bihaćka dolina.

I naredba Vrhovnog komandanta NOV i POJ, od 6. novembra 1942. godine, govori o tom junaštvu:

„Za hrabro držanje i primerno ispunjavanje svojih zadataka, pohvaljujem sledeće drugove: Ranka Šipku, studenta komercijale, komandanta bataljona u 2. krajiškoj brigadi, koji je sa svojim borcima upao u Bihać bez borbe. Drug Šipka je neizmerno hrabar i popularan među vojnicima.“

U vreme žestokih borbi na Grmeču, januara 1943. i tifusa koji je obarao svakog drugog borca, Ranko Šipka je postao komandant 5. brigade, stao je na čelo svojih drugova iz ustaničkih juriša i junaka iz bitke na Kozari, leta 1942. godine. Pod njegovom komandom, brigada je u drugoj polovini 1943. odnela mnoge pobeđe u centralnoj Bosni i učestvovala u banjalučkoj operaciji.

U proleće 1944. Ranko Šipka je postavljen za zamenika komandanta 11. a zatim i 4. krajiške narodnoslobodilačke udarne divizije.

Poginuo je 7. novembra 1944. godine u automobilskoj nesreći, na putu između Travnika i Zenice, kao potpukovnik armije koju je stvarao.

Narodnim herojem proglašen je 26. jula 1949. godine. (D. Lu.)

ŠIROLA VITOMIR PAJO

Rođen je 16. rujna 1916. u kastavskom selu Brnasi, Rijeka, Hrvatska. Do početka drugog svjetskog rata, bio je zaposlen kao trgovački pomoćnik u Sušaku. Kapitulacija Jugoslavije zatekla ga je u mornaričkoj jedinici u Šibeniku. Izbjegao je zarobljavanje, i odlučio da se vrati u rodnu Kastavštinu. Uspio je stići u rodno selo.

Na terenu Kastavštine postojala je čvrsta partijska organizacija, koja je veoma aktivno radila na pripremama za ustanak. Aktivna je bila i skoejvska organizacija čije je članstvo već vršilo manje akcije. Pajo je, s jednom kojevskom grupom, uništio autobus u selu Marčevićima, kojim su se služili okupatorski oficiri. Poslije ove akcije odlazi, 2. studenog 1941. u partizanski odred „Božo Vidaz Vuk“.

Krajem 1941. godine okupator je preduzeo ofanzivu na partizanske snage u Hrvatskom primorju i Gorskom kotaru. Odred na Tuhoću napadnut je 11. studenog 1941. godine. Pruživši žestok otpor nadmoćnim neprijateljskim snagama, Odred se organizirano povukao. Bila je jaka zima i dubok sneg, pa se Odred, koji je morao napustiti bazu, nije mogao održati na terenu. Grupa Kastavaca, među kojima je bio i Vitomir Širola, krenula je

prema Kastavštini. Na prelazu preko Rječine naišli su na italijansku stražu. Natrag se nije moglo. Pajo je, goloruk, napao stražara, oteo mu pušku, savladao ga i omogućio drugovima prelaz preko rijeke.

Kastavštinom su krstarile okupatorske patrole, hapsile i odvodile u logore sve na koje se sumnjalo da surađuju s NOP-om. Kući se nije moglo. Kastavci su na izvoru Rječine, na mjestu Zvir, organizirali partizanski logor. U toj su bazi ostali do oružja 1942. godine. Tada su se pridružili partizanima iz Sušaka, Grobinštine i čabarsko-gerovskog kraja, koji su imali bazu na Crnom vrhu. Vitomir Širola je odmah postavljen za komandira vođa na Oblom vrhu. Zbog pokazanih sposobnosti, ubrzo je imenovan komandir 5. čete 5. bataljona „Vladimir

Gortan“. U to vrijeme, 1. svibnja 1942, primljen je u KP. U svojim sjećanjima Pajo je naveo: „Ponosno mogu reći da je to bio najljepši dan mog života — biti član KP!“.

Kada je, na području Pete operative zone Hrvatske, formiran 2. primorsko-goranski NOP odred, Vitomir Širola je postavljen za komandanta 2. bataljona. Kao komandant bataljona, istakao se u nizu akcija protiv okupatora. U toku neprijateljske ofanzive na 2. PG NOP odred, 2. bataljon, pod komandom Vitomira Širole, uspješno je izvršio prebacivanje zbjega u Liku i Kordun. U 14. brigadi NOVH Pajo je vršio dužnost operativnog oficira brigade u vrijeme njenih borbi u Gorskom kotaru, i prilikom borbi u Lici, u vrijeme IV neprijateljske ofanzive.

Poslije kapitulacije fašističke Italije, Vitomir Širola Pajo upućen je na teren Istre, kao iskusni vojni rukovodilac. Operativni štab za Istru postavio ga je za komandanta 2. istarske brigade. Sa svojim komandantom na čelu, 2. brigada je uništila neprijateljske garnizone u Koprnu i Izoli. Tom je prilikom iz kopskoga

zatvora oslobođeno 200 političkih zatvorenika.

Početkom listopada 1943, uslijedila je nje-mačka ofanziva na istarske partizanske jedinice. Istarske brigade i odredi nisu se mogli suprotstaviti jakim njemačkim oklopnim jedinicama. Poslije ofanzive, ponovo jačaju i rastu partizanske jedinice u Istri. Na Učki je, 1. travnja 1944, ponovo formirana 1. istarska brigada „Vladimir Gortan“. Za komandanta brigade imenovan je Vitomir Širola, Pajo. Brigada je, u borbama s neprijateljem, postizala velike uspjehe. Pokušaj nacista da opkole i unište brigadu nije uspio. Ona se izvukla iz neprijateljskog obruča, a onda sama krenula u napad. Padali su neprijateljski garnizoni u Šumberu, Sv. Nedelji, Pičnu, Gačiću, Krpanju. U napadu na Mošćeničku Dragu istakao se komandant Pajo. Popeo se na krov neprijateljske kasarne, polio ga benzinom i upalio bombama. Kasarna je gorjela, ali su fašisti još davali otpor. Poslije neuspjelog juriša, boraca, komandant Pajo kreće sam prema kasarni i upada u nju. Fašisti, koji su se pokušali probiti, pali su pokošeni mitraljezom.

Prilikom novih boraca u istarske partizanske jedinice omogućio je stvaranje divizije. Krajem kolovoza 1944, u rejonu Čabra formirana je 43. istarska divizija. Vitomir Širola upućen je tada na teren Istre, sa zadatkom da organizaciono učvrsti i ojača manje partizanske jedinice koje su ostale na terenu Istre. Kao komandant Operativnog sektora za Istru, Pajo je uspio ojačati i učvrstiti svoje jedinice. Bataljoni Štaba Operativnog sektora za Istru, zajedno s jedinicama 4. armije JA, oslobađaju Pulu, jedno od posljednjih neprijateljskih uporišta na istarskom poluotoku.

Vitomir Širola umro je na Rijeci, 1957. godine.

Nosilac je Partizanske spomenice 1941. i više drugih odlikovanja.

Narodnim herojem proglašen je 20. prosinca 1951. godine. (A. Gi.)

ŠIŠKOVIĆ Ivana RADMILA

Neodoljiva želja za osvetom za zločine koje su, naočigled njene Palanke, pored Jase-nice, 20. jula 1941. godine izvršili fašistički okupatori, pomognuti domaćim izrodima, nad nevinim rođoljubima, njenim dojučerašnjim drugovima, i nesalomljiva upornost i odlučnost naveli su i ovu sedamnaestogodišnju devojku, učenicu VI razreda gimnazije, da stupi u redove boraca Palanačke partizanske čete, avgusta 1941.

Rođena je 6. septembra 1923. godine u Velikom Orašju, u Pomoravlju, Srbija, u siromašnoj službeničkoj porodici. Imala je svega

tri godina kada je s roditeljima došla u Smederevsku Palanku. Osnovnu školu završila je u Palanci, s odličnim uspehom. U gimnaziji je vrlo dobra učenica. Iz dačkih dana pamte je kao tihu, odlučnu, marljivu učenicu, nežnu drugaricu, fizički slabačku.

Kada su komunisti Palanke organizovali manifestacije 27. marta 1941. godine, povodom obaranja i pristupanja Jugoslavije Trojnom paktu, Radmila je u prvim redovima povorke koja odliči pred kapije koncentracionog logora u kojem su bili komunisti i simpatizeri Partije iz raznih krajeva zemlje. Bila je povezana s ilegalcima koji su prikupljali materijal i oružje za ustanak. Učestvuje u svim njihovim akcijama: prikuplja sanitetski materijal, ide na sastanke i dogovore skojevaca, piše

i lepi parole po gradu. U toku jula 1941. godine, radi kao pozadinski ilegalni radnik na snabdevanju Azanjskih partizanskih čete, a ujedno je i kurir. Posle streljanja 16 komunista-partizana, 20. jula 1941. godine, odlučuje da stupi u Odred. Ni majčine suze, ni očeva ubeđivanja, nisu je odvratili. Jedne avgustovske večeri, pre policijskog časa, izišla je iz roditeljskog doma — i više se nije vratila.

Stupila je u Palanačku partizansku četu. Sva odbijanja i obrazlaganja rukovodstva čete da je ne mogu primiti zbog nežnog zdravlja, njenih godina, teškoća koje ih čekaju i napora koje valja izdržati — nisu pomogle. „Hoćete da se vratim, da i mene streljaju? Ne, idem s vama!“ — odgovorila je odlučno.

Polovinom septembra 1941. godine, našla se u reorganizovanoj Palanačkoj četi 2. šumadijskog partizanskog odreda. I majka je odlazila u Kupusinu, kod Rače, da vidi kćerku, da s njom porazgovara i utiče na nju — da se vrati. No, nisu se srele.

Radmila je prošla s Palanačkom četom vrlo naporan borbeni put. Bila je i prva

žena-borac u Palanačkoj četi. Na svoje insistiranje, ide s četom i učestvuje u svim akcijama čete. Tako učestvuje u poznatoj azanjskoj bici, 23. septembra 1941. To je bila prva frontalna borba, u kojoj je protiv Palanačke čete učestvovalo 400—500 nemačkih vojnika. Radmila u hrabrosti i neustrašivosti još u tim prvim danima, na prvim zadacima i u prvim borbenim kštenjima, zadivljivale su borce.

Posle jedne borbe s Nemcima kod Palanke, s nekoliko drugova učestvuje u rušenju pruge Glibovac—Kusadak, sečenju telefonskih žica i prekopavanju puta.

Jedne noći, s iskusnim borcem, Radmila dolazi u grad, razoružava gradske stražare, uzima im bunde i pali magacine s neprijateljskim ratnim materijalom.

U četi je Radmila bila puškomitraljzac i bombaš. I u akcijama koje su poveravane samo dobrovoljcima i oprobanim borcima, Radmila se javljala među prvima. Istakla se u svim akcijama Palanačke čete. Posebno u borbi na Rudniku, 1941. Prilikom povičenja iz Srbije, pri formiranju 2. proleterske udarne brigade, 1. marta 1942. godine, Radmila se svrstava u redove njenih boraca. U II neprijateljskoj ofanzivi učestvuje u borbama na Borikama, kod Rogatice, Vlasenice i u mnogim drugim bitkama ove proslavljene brigade. U svim tim borbama ističe se hrabrošću, kao posebno odvažan bombaš. Posle bitke na Kupresu, novembra 1942. godine, u kojoj se naročito istakla junačkim držanjem i svojim jurišima ulivala novu snagu borcima, Vrhovni komandant pohvalio je 6. novembra 1942. „partizanku Šišković Radu, koja daje primer svojim drugovima kako treba tući neprijatelja“. Tada je primljena i za člana KPJ.

Hroničari 2. proleterske, pored ostalih herojskih podviga u kojima je učestvovala Radmila Šišković, posebno ističu onaj od 17. aprila 1943. godine, kada je njen bataljon prelazio Drinu. S druge strane reke, u bunkerima nalazili su se četnici. A prelaz preko Drine morao se izvršiti. U ogorčenoj borbi, polajući su prelazili iz ruke jednih u ruke drugih. Na čelu je, i ovdje, jurišala Radmila, zamenik komesara čete. Bilo je to na Pliještu, na Drini. U presudnom trenutku, kad je trebalo da se konačno odluči o ishodu bitke, Radmila izlazi pred borce, i s bombom u ruci uzvikuje: „Drugovi, napred! Juriš na izode!“ Juriša. Poneseni njenom hrabrošću, borci kreću u silovit juriš. I front neprijatelja je bio razbijen, Drina je premošćena. Ali, Radmila je ostala na bojištu, teško ranjena. Bilo je to 1. maja 1943. godine. Borbe su se vodile gotovo dve sedmice. U bolnici 2. proleterske, posle nekoliko dana, Radmila je umrla. „Ne žalim što ću umreti“, rekla je kada je videla da joj dolazi kraj. „Jedino mi je žao što se i dalje neće

boriti s vama, za slobodu naših naroda!“ A imala je tek devetnaest godina.

Narodnim herojem proglašena je 20. decembra 1951. godine. (R. Vu.)

ŠKAPIN Jožeta MIHAELA DRINA

Rođena je 29. septembra 1922. u selu Veliko Polje, Sežana, Slovenija. Porodica joj se bavila zemljoradnjom. Mihaela je imala jednu sestru i dva brata, i svi su, zajedno s ocem, poginuli u narodnooslobodilačkom ratu.

Mihaela je završila osnovnu školu u Podnanosu. Bistra devojka, iz dosta ugledne

imućne porodice, želela je dalje da se školuje, ali u Primorju, koje je od 1918. bilo italijanska teritorija, za slovenačku decu nije bilo takvih mogućnosti. Izvesno vreme školovala se na dopisnim kursovima, a 1940. otišla je stricu u Ljubljano. Tamo je završila kurs za kuvarice, a u slobodnim časovima bavila se fiskulturnom u naprednom društvu „Sokol“. Kući se vratila uleto 1941, kad su i Ljubljano okupirale italijanske trupe, i tu je pomagala ostalim članovima porodice da obraduju zemlju.

Ujesen 1941, u okolinu Velikog Polja stigla je prva grupa slovenačkih partizana. Kuća Škapinova postala je jedno od najpouzdanijih uporišta oslobodilačkog pokreta, i takva je ostala do 3. marta 1943, kad su je Italijani spalili, a Mihaelinog oca ubili kad je pokušao da beži. Tada je Mihaela, zajedno sa sestrom, bratom i majkom, stupila u Južnoprimorski odred. Najstariji brat bio je već od ranije partizan.

Iz ovog Odreda stvorena je brigada „Simon Gregorčič“, koja je uskoro krenula u ofanzivu, preko Soče, u Benešku Sloveniju.

Mihaela se brzo istakla kao hrabar borac, primljena je u SKOJ i postala politički delegat voda. Naročito se odlikovala u napadu na italijanski kamion, 22. juna 1943, kod Mrzle rupe, gde je poginulo 15 neprijateljskih vojnika i zarobljeno dosta oružja i municije. Posle ovog napada, gde se naročito istakla, Mihaela je primljena u KP.

Kada je brigada „Simon Gregorčić“ ukinuta, borci i rukovodioci uključeni su u brigadu „Ivan Gradnik“, koja je poslata na Dolenjsko i Notranjsko kako bi tamo, u sastavu 14. divizije, učestvovala u razoružavanju Italijana i belogardista. Tada je Mihaela bila zamenik komesara čete, i na toj dužnosti učestvovala u mnogim borbama.

Kad se, posle kapitulacije Italije, „Gradnikova brigada“ vratila u Primorje, Mihaela je, kao iskusni borac i politički rukovodilac, raspoređena u novu, 16. brigadu „Janko Premrl Vojko“, za zamenika političkog komesara 2. bataljona. U to vreme, krajem septembra 1943, počela je u Primorju nemačka ofanziva koja je imala cilj da uništi novostvorene brigade.

Šesnaesta brigada, u sastavu 31. divizije, da bi se rasterile druge jedinice u Primorju, krenula je, početkom oktobra, u napad prema Gorenjskom. Vojkova brigada porušila je žičane prepreke na staroj granici između Jugoslavije i Italije i, zajedno s brigadom „France Prešern“, učestvovala u oslobađanju više naselja. Kao konačan rezultat tih akcija, nemačka posada je napustila selo Žiri. Ono je bilo prvo veće oslobodeno mesto u Gorenjskoj, i sve do kraja rata bilo sedište oslobodene teritorije.

U tim borbama Mihaela se pokazala kao hrabar borac. Mnogo puta je vodila u juriš mlade, još neiskusne borce, kakvih je u novog brigadi bila većina. Kao obrazovana devojka neumorno je tumačila ciljeve narodnooslobodilačke borbe i radila na kulturnom uzdizanju boraca, koje su većinom Italijani namerno ostavljali polupismenima, otežavajući im čak i osnovno školovanje. U to vreme napisala je pesmu „Jesen“, koja je objavljena posle njene smrti u listu „Za Vojkom“.

U novembru su nemačke jedinice krenule u ofanzivu prema Gorenjskoj. Vojkova brigada upućena je na Žirovski vrh, visoravan iznad sela Žiri, prema Skofjok Loki, da tamo brani oslobodenu teritoriju. U selu koje je veoma raštrkano, došlo je do borbe. 15. novembra 1943. Nemcima iz 134. grenadirskog puka uspeo je, zbog lošeg osiguranja, da iznenađeno 2. bataljon „Vojkove brigade“. Kad su otvorili vatru, iz bataljonskog štaba istrčali su komesar bataljona i njegov zamenik, Mihaela Škapina Drina, i krenuli ka užoženom položaju. Na putu su naleteli na nemačku udarnu grupu, koja se neprimetno provukla kroz parti-

zanske položaje. Komesar se spasio, a Mihaela je ubijena.

Nardnim herojem proglašena je 5. septembra 1953. godine. (M. Pav.)

ŠKOPRIK Josipa VELIMIR

Rođen je 2. aprila 1919. u Brodnicima, kod Zadra, Hrvatska.

Posle završetka srednje škole, primljen je u Pomorsku vojnu akademiju, koju završava 1940. godine, i postaje aktivni oficir BJV. Kapitulacija stare Jugoslavije zatekla ga je u Šibeniku. Da ne bi pao u zarobljenštvo, torpednim čamcem beži u Divulje, gde potapa čamac i odlazi u Split, a zatim u Zagreb. Tuje mobilisan i upućen u Makarsku kao mornarički oficir NDH, da primi dužnost lučkog zapovednika. Odmah se povezao s komunistima Makarske i ubrzo formirao grupu aktivista među oficirima i podoficirima u pomenutom Zapovedništvu. Kao aktivan učesnik NOP-a, pred kraj 1941. godine, postao je član KPJ. U teškim uslovima ilegalnosti, mladi Škorpik razvija raznovrsnu aktivnost među neprijateljskim vojnicima. Rastura propagandni materijal, prikuplja podatke o planovima Italijana i ustaša, i obaveštava o svemu rukovodstvo Partije u Makarskoj. Po direktivi Partije, s dvojicom podoficira i oцем Josipom (pukovnikom BJV u penziji), 1. decembra 1942. godine, napustio je Makarsku i prebacio se na slobodnu teritoriju Biokova. Prethodno je napisao proglas, kojim je pozvao i ostale pripadnike Lučkog zapovedništva da se priključe partizanima. Posle desetak dana, stigao je u Štab Četvrte operativne zone u Glamoč, a 18. decembra, u Bosanskom Petrovcu, Škorpik je vodio razgovor s drugom Titom o stvaranju mornarice NOV i POJ i mogućnosti partizanskog ratovanja na moru. Istog dana, Vrhovni štab je naredbom formirao Sekciju za ratnu mornaricu pri Štabu Četvrte operativne zone, i za šefa Sekcije postavio Velimira Škorpika. Tako je Škorpik postao prvi komandant partizanske ratne mornarice. Odmah je pristupio formiranju mornaričkih stanica, a zatim i prvog mornaričkog partizanskog odreda. Posebnu pažnju posvetio je opremanju i naoružavanju čamaca i uvežbavanju kadrova za borbe na moru. Od početka je težio da mornarica dobije spoljna obeležja i lično je učestvovao u izradi zastave Ratne mornarice i mornaričke uniforme. Već u decembru 1942. godine, biokovski partizani su izveli više uspeših akcija u Hrvatskom kanalu, a 31. decembra su zaplenili pet brodova. Ove akcije prisilile su italijanski komandu da pristupi oporavljanju brodova koji plove kroz ovaj kanal, i da ih obezbe-

duju ratnim brodovima. Kada je, sredinom februara 1943. godine, rasformirana Sekcija za ratnu mornaricu, Škorpik je postavljen za komandanta 1. mornaričkog odreda. Odred je odbio nekoliko pokušaja neprijatelja da se iskrcna na obalu Makarskog primorja. Početkom marta, Mornarički odred je preformiran u Biokovski partizanski odred, a Škorpik postao komandant odreda. Polovinom maja, postavljen je za načelnika Štaba cetinskog odreda. Posle oslobodenja Zadvarja, avgusta 1943. godine, primio je — dužnost komandanta Grupe cetinskih bataljona. U borbama oko Trilja, Lovreča i Arzana pokazao je veliku umješnost u komandovanju jedinicom. Posle kapitulacije Italije, postavljen je za komandanta Štaba Obalske komande, kojoj su bile potčinjene flotile naoružanih brodova srednje i južne Dalmacije i obalska artiljerija. Krajem septembra, Obalska komanda je preimenovana u Komandu flote naoružanih brodova, i Škorpik je postao njen komandant. Imao je značajnu ulogu, u oktobru, u organizovanju i prebacivanju jedinica NOVJ s kopna na srednjodalmatinska ostrva. Za kratko vreme uspeo je da osposobi jedinice flotile za veće akcije i da ih organizaciono pripremi za veće borbene zadatke na moru u borbi protiv Nemaca. Na njegovu inicijativu, upućena je, početkom oktobra, delegacija NOVJ u Bari — Italija na pregovore sa Saveznicima. On — u ime Četvrte operativne zone, potpisao punoćicu za rad delegacije.

Kada je, naredbom Vrhovnog štaba, 18. oktobra 1943. godine, formirana Mornarica NOV i POJ, Škorpik je postavljen za načelnika Štaba Mornarice. Ovu dužnost nije primio, jer je u međuvremenu postavljen za načelnika Štaba 3. dalmatinske brigade.

Početkom novembra, Škorpik je krenuo u Štab 4. dalmatinske brigade zbog dogovora o

sadejstvu u predstojećim borbama. Prolazeći pored rade Zagorja, kod Posušja, naišao je na ustaše. Pokušao je da pobjegne, ali nije uspeo; bio je ubijen, opljačkan i pokraj puta zakopan. Tako je, u 24. godini života, poginuo prvi komandant partizanske ratne mornarice i istaknuti borac, narodni heroj Velimir Škorpić.

Narodnim herojem proglašen je 8. septembra 1952. godine. (T. Pa.)

ŠKUNDIRIĆ Sime PETAR

Rođen je 17. marta 1913. godine, u selu Budeji Gornji kod Gornje Sanice, Bosna i Hercegovina. Zbog slabog imovnog stanja mnogočlane porodice, bio je primoran da se, već u trinaestoj godini, zaposli u „ŠPAD“-u. Godine 1931. stupio je u podoficirsku školu u Beogradu, a zatim je prešao u vazduhoplovstvo, gde je završio radio-telegrafsku školu, i 1940. godine dobio je letačko zvanje radio-telegrafista strelca. U toku aprilskog rata 1941. godine izvršio je, u sastavu posade bombardera 81. samostalne grupe iz Mostara, nekoliko borbenih zadataka. uspeo je da izbegne zarobljavanje i vratio se u rodni kraj.

Još u toku priprema za ustanak, Škundrić je, kao simpatizer KPJ, radio na organizovanju zaštite naroda od ustaškog terora i održavao je sastanke s poverljivim ljudima, a kada je, 27. jula, počeo ustanak u Drvaru, Škundrić je istog dana s manjom grupom ustanika presreo neprijateljsku jedinicu koja je krenula iz Ključa, razbio je i naterao na povlačenje. Ubrzo, njegova grupa je izvela više uspešnih akcija na rušenju pruga i sprečavanju neprijateljskog saobraćaja u pravcu Petrovca i Drvara. Početkom avgusta, ustaničke grupe iz predela Sanice izbrale su Škundrića za komandira Jelašinovačkog odreda koji je, pod njegovim rukovodstvom, dobio sve osobine organizovane vojne formacije koja je uspešno primenivala partizansku taktiku borbe. U istom odredu nalazili su se Škundrićev otac i četiri brata.

Od akcija koje je Škundrićev odred izveo u toku avgusta naročito valja pomenuti spaljivanje mesta u Gornjoj Sanici, koji se nalazio usred neprijateljskog uporišta, i zasedu u Janjilima, gde je ubijeno oko 40 neprijateljskih vojnika, spaljeno 6 kamiona i zarobljena znatna količina oružja, municije i namirnica. Polovinom septembra, Škundrić je zapalio železnički most na reci Dabru.

Pored napada na neprijatelja, Škundrić je vešto organizovao saradnju sa simpatizerima i saradnicima NOP-a na neoslobodenoj teritoriji, stvorio je dobru obavestajnu službu, a posebno je razvijao duh bratstva i jedinstva, suzbijao šovinističke ispaide i u svakoj prlici

ispoljavao brigu za narod i svoje borce, s kojima je uspostavio prisan i drugarski odnos. Zato je u narodu Sanice i Podgrmeča uživao veliku ljubav i poverenje, a ime mu je postalo legenda još za njegova života.

Poginuo je junački, 1. oktobra 1941. godine, u toku napada na ustaško-domobransko uporište u Budimilci-Japri. U znak zahvalnosti i priznanja, početkom 1942. godine, 1. bataljon 1. krajiškog narodnooslobodilačkog partizanskog odreda dobio je ime „Petar Škundrić“.

Narodnim herojem proglašen je 26. jula 1945. godine. (Če. J.)

ŠLANDER Alojza SLAVKO ALES

Rođen je 20. juna 1909. u Doljeni vasi, Prebold, u Savinjskoj dolini, Slovenija. Bio je prvo dete oca Alojza i majke Marije. Posle njega su se još rodili brat Vilko (1910), sestra Marija (1911), brat Franc (1912) i sestra Vera (1921). Otac Alojz Šlander, krojač, bio je napredan čovek, socijalista; kod njega su se održavali sastanci socijalnih demokrata, tu su se čitale „crvene novine“, tako da su se i decu rano upoznavala s radničkim pokretom; svi osim brata Franca bili su kasnije istaknute ličnosti u revolucionarnom radničkom pokretu, a najizrazitija ličnost među njima bio je Slavko.

Posle osnovne škole u Preboldu i Gradanske škole u Zalcu i u Celju, otišao je u Rogošku Statinu, gde je učio za zubotehničara. 1928. godine se vratio u Prebold, odakle je svakog dana putovao u Celje, gde je radio u zubarskoj ordinaciji dr Krautbergera. U Preboldu je bio režiser i glumac — amater, bavio se muzikom, bio slikar-amater, fotoamater, pa i sportist. 1932. godine se preselio u Celje, tu

je počeo da radi u sindikatu, u celjskoj „Svobodi“; našao je vezu s komunistima, i iste godine je primljen u Partiju. 1933. godine bio je sekretar Gradskog komiteta KPJ u Celju.

U jesen 1933. godine je policija otkrila organizaciju KPJ, koja je obuhvatila teritoriju Celja i Savinjske doline, i bila vezana preko Slovenj-Gradeca u Guštanj (Ravne na Koroskem). Slavko Šlander je uhapšen 28. novembra 1933. i optužen, zajedno s 22 druga, pred Okružnim sudom u Celju, i tu osuđen, 9. aprila 1934. na tri godine roblje, a njegov brat Vilko na dve godine i 6 meseci. U maju 1934. je, u grupi osuđenika, zajedno s bratom Vilkom, prebačen prvo u kaznionu u Maribor, a odatle, jula 1934. u kaznionu Sremske Mitrovice. Tu je učestvovao u svim borbama kazničkog robljaškog kolektiva, kao i u štrajku gladu, 18. februara 1936. koji je posle jedanaest dana uspešno završen, pa i u otporu protiv agresije robljaša — ustaša, koji su mu, u sukobu 26. decembra 1934. godine, silomili ruku.

Posle povratka s roblje, krajem novembra 1936. ostao je bez posla. U kući iznad gostionice u Latkovoju vasi, kod Prebolda, otvorio je ilegalnu privatnu ordinaciju, u kojoj je radio i njegova sestra Marija. Žandarmi su mu u početku pravili teškoće, a kasnije mu je, zbog njegovog odličnog rada, uspeo da ga ostave na miru. U Latkovoju vasi je radio do februara 1940. kada je otišao u ilegalu, jer ga je žandarmerija tražila da ga uhapsi.

27. avgusta 1937. je morao u zatvor u Celju, kad je bio osumnjičen zbog rasparčavanja komunističke literature, ali je posle 24 sata pušten. U to vreme je bio među organizatorima Narodnog fronta. Kao sekretar Okružnog KPS za Celje, bio je organizator i konferencije KPS u Šmiglovoj zidnici, iznad Grajske vasi, u Savinjskoj dolini, u noći 16. 17. aprila 1938. godine, na kojoj je učestvovao i Josip Broz

Tito. Zbog učestvovanja na toj konferenciji, ponovo je uhapšen i zatvoren u policijskom i istražnom zatvoru u Celju i Ljubljani (do oktobra 1938), zajedno s Milošem Zidanšekom, Franjom Vručnem, Milanom Apihom, Brankom Diehlom, Edvardom Kardeļom i Pepcom Maček, koji su takođe bili osuđeni zbog učešća na toj konferenciji; svi su pušteni, jer Sud nije mogao da dokaže njihovo učešće na konferenciji.

U vreme parlamentarnih izbora 11. decembra 1938, Slavko je bio jedan od najagilnijih propagatora opozicijskog seljačko-radničkog pokreta, a posle osnivanja Saveza radnog naroda u Sloveniji, u septembru 1939, radio je na osnivanju tog Saveza i u Savinjskoj dolini.

9. i 10. juna 1939, Slavko Šlander je bio učesnik Zemaljskog savetovanja KPJ u Tacnu, pod Šmarnom gorom. Pre tog savetovanja, posetio ga je, u Latkovoj vasi, krajem marta 1938, Josip Broz Tito. Isto tako bio je učesnik I konferencije KPS u Joštovom miinu, u Medlo-gu kod Celja, u noći od 31. decembra 1939. na 1. januar 1940. U noći između 29. i 30. juna 1940. bio je na III konferenciji KPS u Vinju nad Dolskim, i tu izabran za kandidata za člana CK KPS i za delegata V zemaljske konferencije KPJ (19—23. oktobra 1940) u Zagrebu, pa je kasnije bio i učesnik te konferencije.

Posle prelaska u ilegalu, 7. februara 1940, Šlander se prvo zadržao u okolini Celja, gde je u Prekopi organizovao partijsku tehniku, a u junu 1940 prešao je na mariborsko područje, gde je radio kao instruktor CK KPS. Krajem 1940. godine, otišao je na trbovljansko područje, gde je radio kao instruktor CK KPS do sredine marta 1941, kad su ga žandarmi uhapsili u Zagorju. Odveden je u zatvor u Ljubljani, i tu, kad je počeo rat, pušten je. Zajedno s nekim članovima CK KPS, otišao je iz Ljubljane, kao dobrovoljac, u vojsku. 12. aprila 1941. prisustvovao je sastanku dela CK KPS, pod vodstvom Franca Leskoška u blizini Trebnja, na Dolenjskem; posle toga se vratio u Latkovu vas, jer mu je majka bila na samrti. Posle njene sahrane, opek se povukao u ilegalu. 26. aprila 1941. godine je, na sednici CK KPS u Ljubljani, bio izabran za člana CK KPS; u isto vreme je postao i sekretar novog Pokrajinskog komiteta KPS za severnu Sloveniju, za područje Slovenačke Štajerske i Slovenačke Koroške, kao i Prekomurja.

U maju i junu 1941, Slavko Šlander se najviše zadržavao u Škofiji vasi, kod Celja. Odavde je obilazio okolinu Celja i zalagao se za formiranje organizacija Oslobođeni fronta, a sastanke Pokrajinskog komiteta održavao je i u okolini Celja, i ponekad u Mariboru. 22. maja 1941. je bio učesnik sastanka pod Kozjico, blizu Rimskih Toplica, na kojem je formiran Pokrajinski odbor OF za Štajersku. To je bio

značajan događaj za razvoj narodnooslobodilačkog pokreta u severnoj Sloveniji, koja je bila — osim Prekomurja — nemačka okupacijska zona.

1. i 2. juna 1941. je, na sastanku partijskih rukovodilaca iz cele Slovenije, članova vojnih komiteta partije u Ivančičevoj vili u Ljubljani, gde su Edvard Kardeļ i dr Aleš Blesber dali sliku događaja i perspektive narodnooslobodilačkog pokreta i direktive za pripremanje oružanog ustanka. 15. i 16. jula 1941. bio je u Ljubljani na sednici Glavnog poveljstva slovenskih partizanskih četa, na kojem je primljen zaključak da se prede s priprema za oružani ustanak na sām oružani ustanak.

Kad se vratio iz Ljubljane u severnu Sloveniju, otišao je u Maribor, pa je sve do hapšenja 7. avgusta 1941, radio u Mariboru u okolini, u Slovenskim goricama i u Dravskoj dolini. 7. avgusta 1941. Nemci su ga uhapsili, kad je u Mariboru pokušavao da spasi iz gestapovskih ruku svog saradnika Slavu Klavoru. Pošto je Šlander imao lažnu legitimaciju, na ime Franca Vebera, Nemci nisu znali ko je on. Nemačka tajna policija ga je mučila, da bi iznudila priznanje o njegovom radu i položaju u NOB, ali je izdržao mučenja. Iz Maribora su ga vodili na saslušanje u Grac, gde je bio sedište nemačke civilne uprave za Štajersku. Narodnooslobodilačka organizacija je u Mariboru izvršila pripreme da Šlandera spasi iz zatvora, ali to nije uspeo. 24. avgusta 1941, Slavko Šlander je u Mariboru, zajedno s Franjom Vručnem i Slavom Klavorom, streljan u dvorištu mariborskog sudskog zatvora. Na plakatu o streljanju talaca u Mariboru, 24. i 25. avgusta 1941, on je na spisku pod imenom Franc Veber. Nemci su tek posle njegove smrti saznali da su imali u rukama sekretara Pokrajinskog komiteta KPJ. Šlanderovo telo je bilo spaljeno u krematorijum u Gradcu, urna s njegovim pepelom je sad postavljena u grobnici narodnih heroja u Ljubljani. Narodnim herojem proglašen je među prvim Slovencima, 25. oktobra 1943. godine. U severnoj Sloveniji je 1943. godine formirana partizanska brigada koja je nosila njegovo ime. (F. Fi.)

ŠOBAR Štetana MILKA NATAŠA

Rođena je 29. decembra 1922. u Gornjim Lazama pri Rožnom Dolu, opština Črnomelj, Slovenija, kao osmo dete seljaka. Otac joj je morao u Ameriku da bi se izvukao iz dugova. Šandar je vratio, držao je krčmu, radio po šumama i prevozio drvo. Postarao se da mu se deca školuju koliko god su to mogućnosti

dopuštale. Milka je četiri razreda osnovne škole završila u Rožnom Dolu, Gradskom školu je pohađala u Št. Lenartu u Slovenskim Goricama, a završila u Novom Mestu, kamo je morala svakog dana da ide vozom. Posle završene Građanske škole, otišla je u Trgovačku akademiju u Karlovac, gde je, u drugom razredu, zatekla fašistička okupacija Jugoslavije. Tu je učestvovala u demonstracijama protiv pristupanja Jugoslavije Trojnom paktu.

Vratila se kući i zaposlila kao službenik u Drvnoj industriji u Radohi. Povezala se s terenskim odborom OF i odmah počela rad. Vršila je terenske skupljačke akcije, raznosila literaturu i obavestavala terence o stanju u fabrici. Njen izveštaj je omogućio partizanima da isprazne punu blagajnu. Bila je sposoban kurir i spretn obavestajac.

U proleće 1942. pohađala je partizanski sanitetski tečaj u kotu, kod Semiča, i u Črnomlju. U kritičnim trenucima se izvanredno snalazila. Kad je iz Novog Mesta nosila sanitetski materijal, na železnici ju je uhvatila italijanska patrola. Školežica je iz voza koji se zaustavljao, i pobegla. Otišla je u 2. belokranjsku četu, koja je logorovala na Kleču, pod Planinom. Zbog svoje požrtvovanosti i hrabrosti, primljena je, u avgustu 1942. u logoru nad Toplim vrhom, u KPS. Učestvovala je u „letećim patrolama“ i u raznim sabotazama (na primer, na pruzi oko Semiča i na Kanizarici).

Prilikom formiranja „Cankareve brigade“, septembra 1942, Milka je u njoj postala administrator po sopstvenoj želji, otišla je u četu, kao borac, gde je vršila i partijske funkcije. Godine 1943. je imenovana za komesara čete.

Kao borac je učestvovala u svim borbama „Cankareve brigade“. Istakla se podvizima u akcijama na Suhoru, krajem novembra 1942. i kod Krišča, krajem januara 1943. Među prvima se probila u belogardijsko utvrđenje Pieterje i u Žužemberk.

Među borcima, Milka je bila vrlo omiljena; gladne i žedne drugove umela je da obrabri; poznata je bila po svom drugarstvu i hrabrosti. U borbama je bila prisebna i snalazila se u najtežim situacijama. Kod Novog Mesta je njenu grupu od 17 partizana opkolilo 300 italijanskih vojnika. Milka je preuzela komandu i jurišom se, bez gubitaka, probila iz okruženja. O njenom jurišu u Jelenovom žlebu, kad je jednog fašističkog vojnika ubila kundakom, pisao je i „Slovenski poročevalac“ (25. avgusta 1943).

„Cankareva brigada“ se, 17. avgusta 1943, kod Sv. Križa, danas Gabrovka u blizini Litiže, upustila u tešku borbu s neprijateljem. I tada je Milka, komesar čete, jurišala na čelu jedinice. Usred borbe je pala, pogodena iz minobacača. Tada su njeni borci, s uzvikom „Napred, drugovi, osvetimo Milku!“ pošli u nov juriš, i odbili neprijateljski napad.

Narodnim herojem proglašena je 20. decembra 1951. godine. (Met. G.)

ŠOLAJA SIMO SIMELA

Rođen je 1905. godine u selu Pljevi kod Šipova, Bosna i Hercegovina, u siromašnoj seljačkoj porodici. Do rata je radio kao šumar-ski radnik i nadničar, u Bosni, Crnoj Gori i Srbiji.

Kao patriot, teško je primio poraz Kraljevine Jugoslavije. Čim je počeo ustaški teror u okolini Šipova, s nekoliko svojih prijatelja i suseda sklonio se u obližnju šumu, i tu počeo da skuplja ljude i oružje za predstojeću borbu. Kroz narod se tada neprestano prenosio šapat o pripremama komunista za ustanak. Šolaja je postao nestrpljiv, i jedva je čekao da neko počne. Najzad je stigla vijest u njegovo selo da su komunisti u Drvaru digli ustanak. Odmah je s nekoliko svojih drugova usred dana napao i razoružao žandarme na željezničkoj stanici Ravni Do, kod Pljeviških podova.

U susjednom selu Janju, komunisti su ranije izvršili pripreme za početak ustanka. Šolaja uspostavlja vezu s njima i zajedno vode borbe oko Šipova, Jezeru i Mrkonjić-Grada, koje oslobađaju u toku avgusta 1941. godine; počinju pripreme za napad na Jajce. U svim ovim akcijama, Šolaja je bio među prvima. Jurišajući na ustaše u Jezeru, 28. avgusta, upao je među njih, ali se bombama i uz pomoć pristiglih drugova spasio.

Poslije trodnevne velike ofanzive Nijemaca, ustaša i domobrana na slobodnu teritoriju Janja i Pljeve, početkom septembra 1941. godine, Šolaja se pod borbom povukao na Kozila, južno od svog sela. Ustanički front se raspao. Tada je Šolaja sa svojom nekomplet-

nom četom dočeka, i u odlučnom jurišu razbio, četu ustaša, goneći ih prema selu Mujčićima. Njemu su se tada pridružili rasuti borci, seljaci, žene, pa i djeca. Tako je formiran front ustanika i naroda, koji je u naletu protjerao neprijatelja iz Pljeve, Janja i iz Šipova. Šolaja se dočepao i dva topa. Ova velika pobjeda, čiji je inicijator bio Šolaja, dala je nov polet ustanku u ovom i u okolnim krajevima. Šolaja je postao veoma popularan kod boraca i naroda.

Sredinom septembra 1941. godine, Italijani su s jednim bataljonom krenuli od Mrkonjić-Grada za Šipovo. Izdajnik Uroš Drenović propušta ih bez borbe. Šolaja ih dočekuje kod sela Sokoca s jednim vodom i, poslije višesatne neravne borbe, prisiljava ih da se povuku.

Sredinom oktobra 1941. godine, prilikom

formiranja 3. krajiškog partizanskog odreda, u njegovom sastavu je bataljon „Iskra“, pod Šolajinom komandom.

Italijani su posebno respektovali Šolaju poslije poraza kod Sokoca i u Rastičevu, kod Kupresa, 3. decembra 1941. godine. Pošto su u septembru paktirali s četnikom Drenovićem, pokušavali su na razne načine da to urade i sa Šolajom. Početkom 1942. godine, poslali su svog saradnika Šolaji, s većom sumom novca da pokuša da ga podmiti. Kada je Šolaja čuo o čemu je reč, izvadio je pištolj i ubio izdajnika, govoreći: „To im je moj odgovor!“

Šolaja je bio pravi jurišnik i bombaš, veoma skroman. Na sebi je nosio žandarmsko odijelo, kojeg se dočepao u prvoj akciji. Njegova kožna torba bila je uvijek puna bombi. Iako je bio neuk, nepismen seljak, njegov postojani karakter i veliki patriotizam načinili su od njega odlučnog i beskompromisnog narodnog borca.

Pod njegovom komandom, bataljon „Iskra“ je u borbi između 31. decembra 1941. i 1. januara 1942. godine uništio utvrđenja u

Majdanu, između Jajca i Mrkonjić-Grada, a 14. februara razbio bataljon domobrana na Vode-nom Podu i Previlima, koji je pratio komoru iz Jajca za Mrkonjić-Grad. Najzad je donijeta odluka da se 25. februara izvrši napad na Mrkonjić-Grad. Pod pritiskom boraca, i Drenović je obećao da će grad napasti s južne i zapadne strane. U određeno vrijeme Šolaja je sa svojim borcima prodro u centar grada i tu uništio žandarmerijsku stanicu, spalio italijansku motorizaciju i uništio nekoliko utvrđenja. Međutim, Drenović nije krenuo u napad, pa se Šolaja sa svojim borcima morao, u teškim uslovima, probijati iz grada.

Kada je, u maju 1942. godine, uslijedila četnička akcija, Šolaju su četnici na prevaru uhvatili i povelu u Mrkonjić-Grad Italijanima. Partizani njegovog bataljona bez borbe su ga oslobodili.

Kada su se, krajem jula i početkom avgusta 1942. godine, razvile borbe između ustaša, utvrđenih u Kupresu, i proleterskih i udarnih brigada i jedinica 3. krajiškog partizanskog odreda, i Šolaja je sa svojim bataljonom pohitao u pomoć. U noći između 13. i 14. avgusta, jurišajući na ustaške bunkere, junački je poginuo. Odlukom CK KPJ, posmrtno je primljen u KPJ.

Narodnim herojem proglašen je avgusta 1942. godine. (N. Baj.)

ŠOTI PALE PAL

Rođen je 19. januara 1916. godine u Bečeju, Vojvodina, u seljačkoj bezemljaškoj porodici. Osnovnu školu, četiri razreda gimnazije i mehaničarski zanat završio je u rodnom mestu. Postavši metalski radnik, uključuje se u radnički sindikalni pokret. Učestvuje u rasturanju i čitanju HID-a, naprednog časopisa na mađarskom jeziku. U Beogradu se zaposlio 1936. godine. Tu aktivno učestvuje u borbi komunista i ostalih naprednih radnika za pre-astanje URS-a u klasnu i revolucionarnu radničku sindikalnu organizaciju, a 1939. godine postaje član KPJ. Zbog revolucionarnog delovanja, policija ga u maju 1940. hapsi, i posle osam meseci držanja u policijskom i sudskom istražnom zatvoru, stražarno ga spровodi u vojsku.

Posle sloma stare Jugoslavije u aprilskom ratu 1941. godine, Pal se vraća u Beograd, i odmah se uključuje u narodnooslobodilački pokret. Najpre je sekretar Sreskog komiteta SKOU-a i član Sreskog komiteta KPJ u Zemunu, a 1942. godine postaje i sekretar tog Komiteta. Posle odluke CK KPJ o priključenju partijske organizacije Zemunaa i zemunskog sreza partijskog organizaciji Vojvodine, u julu

1943. godine kooptiran je za člana PK. U tom svojstvu, do marta 1944. godine deluje u Sremlu i Banatu. Zatim prelazi u Bačku i Baranju, gde se intenzivnije angažovao u narodnooslobodilačkoj borbi i borio se u ovim delovima Vojvodine, koji su se nalazili u teškim uslovima okupacije pod hortijevskom Mađarskom i hitlerovskom Nemačkom. Tu postaje sekretar OK KPJ za Bačku i Baranju, a zatim sekretar Povereništva PK KPJ za Bačku i Baranju. Na ovoj dužnosti ostaje do oslobođenja Vojvodine, u oktobru 1944. godine.

Posle oslobođenja Vojvodine, postaje sekretar Okružnog, a zatim Gradskog komiteta KPJ u Novom Sadu. Većnik je Vojvodine na III (beogradskom) zasjedanju AVNOJ-a 1945. godine. Na izborima za Ustavotvornu skupštinu, iste godine, izabran je za saveznog narodnog poslanika.

U oslobođenoj zemlji, Pal Šoti je obavljao ove političke i društvene funkcije: rukovodilac kadrovskog odeljenja Pokrajinskog komiteta KPJ za Vojvodinu, predsednik Planske komisije APV, potpredsednik Izvršnog veća Narodne skupštine APV, organizacioni sekretar Pokrajinskog komiteta KPJ za Vojvodinu, član Centralnog komiteta SKJ, član Centralnog komiteta SKS, član Sekretarijata Pokrajinskog komiteta SKV, poslanik Saveznog veća Narodne skupštine, poslanik Narodne skupštine Srbije, poslanik Pokrajinskog veća Narodne skupštine APV, član Saveznog odbora Saveznog odbora SSRNJ, član Saveznog odbora SUBNOR, predsednik Pokrajinskog odbora SSRNV, član Predsedništva SKJ i član Saveta Federacije. Zbog suprotstavljanja politici SKJ, 1973. godine isključen je iz SKJ i opozvan s funkcije člana Saveta Federacije.

Rezervni je pukovnik JA. Nosilac je Partizanske spomenice 1941. godine.

Narodnim herojem proglašen je 27. novembra 1953. godine. (M. Pal).

ŠPALJ Ivana Milan

Rođen je 1918. u Podravske Sesvetama, Koprivnica, Hrvatska. Student.

Prije rata studirao je na građevinskom odelju Tehničkog fakulteta u Zagrebu. Već na prvoj godini studija uključio se u napredni studentski pokret, a 1937. postao je član SKOJ-a. Zbog aktivnosti i zalaganja, primljen je, početkom 1941. godine, za člana KP.

Poslije okupacije, aktivno se uključuje u pripreme za podizanje ustanka. U stanu svojih roditelja u Zagrebu održava sastanke, i zajedno sa svojim bratom Lukom umnožava agitacioni partijski materijal. U rujnu 1941. godine, bio je uhapšen, ali je poslije četrnaest dana pušten, pošto policija nije posjedovala nikakve dokaze o njegovom radu. Poslije izlaska iz zatvora, nastavio je da živi ilegalno u Zagrebu,

Narodnim herojem proglašen je 24. srpnja 1953. godine. (S. Žar.)

ŠPANOVIĆ Đure Ilija

Rođen je 30. aprila 1918. u selu Dragotina, Glina, Hrvatska. Potječe iz seljačke porodice. Osnovnu školu završio je u svom selu, a mesarski zanat u Glini. Kao mesarski pomoćnik bio je izvjesno vrijeme zaposlen u tvornici „Gavrilović“, zatim u Klnu i Beogradu. Već kao mladi radnik dolazi u vezu s naprednim radničkim pokretom Beograda. Aktivan je član URS-ovih sindikata; zapažen od komunista, postao je kandidat KPJ. Vojni rok služi u Skoplju, gdje ga i zatiče rasulo starorajugovenske vojske. Teškom mukom, više pješice,

sudjelujući u nizu omladinskih akcija.

Poslije jedne provale, ustaška je policija upala, 20. studenog 1941. u stan u kojem je boravio, i uhapsila ga. Unatoč mučenju, Milan Špalj nije ništa priznavao. Napokon je bio izveden pred Prijeki sud, ali ga on nije mogao osuditi, jer nije bilo nikakvih dokaza. Međutim, i dalje je zadržan u zatvoru. Neprestano je podvrgavan saslušavanjima i torturi. Prilikom sudjenja Milanu Špalju, njegov otac je jednom s njim razgovarao. Ono što mu je tada sin ispričao, on je rekao u izjavi pred Komisijom za ratne zločine: „Znam da se tužio da su mu stavljali vruće igle pod nokte, i još se sjećam da je na raspravi pokazao obje ruke, te su se na njima vidjeli tragovi zlostavljanja, jer su mu nokti bili crni. Pričao je da je bio u samici vezan, da su ga agenti preslušavali i mučili.

Ne mogavši od njega iznuditi priznanje, ustaše su ga, u veljači 1942. godine, internirale u Jasenovac. Kasnije je prebačen u logor u Staroj Gradiški, gdje je, u srpnju 1943. osuđen na smrt glada.

uspijeva doći u Dragotinu, selo koje je već doživjelo užase ustaških divljanja. Odmah se povezuje s komunistima svoga kraja, i s mladim bratom ulazi u red prvih banijskih ustanika. Snalažljivošću i hrabrošću ističe se u prvim borbama s ustašama, žandarmima i domobranima. On se posebno ističe u napadu na žandarmerijsku stanicu u selu Žirovac, gdje na čelu grupe boraca baca bombu, upada prvi u zgradu i primorava neprijatelja na predaju. Svoju snalažljivost i junaštvo ispoljava i u napadu na ustašku posadu željezničke stanice Bačuga, kada, preobučen u domobranksku uniformu, ulazi u stanicu i razoružava grupu ustaša. Hrabri i neustrašivi Ilija, februara 1942. postaje član KPJ. ubrzo je desetar, pa vodnik, i komandir 2. čete 1. bataljona Banijskog partizanskog odreda.

On se, i u napadu na bunkere kod Volinje, uspješno poslužio svojim ranijim trikom, kada je preobučen u domobranksku uniformu zarobio neprijateljsku posadu u bunkeru.

Jula 1942. godine, kao već prekaljeni bo-

rac Banije, postaje komandir 1. čete udarnog banijskog bataljona. Sa svojom četom ističe se u nizu bitaka, a posebno kod Novske, kada je bio opkoljen od mnogo nadmoćnijih neprijateljskih snaga. Zahvaljujući njegovoj prisobnosti i hrabrosti, probio se iz okruženja i izbjegao uništenje čete. Krajem 1942. Ilija postaje komandant bataljona u 7. banijskoj brigadi. Vodi borbe na području Banije, Korduna i Bosanske krajine.

Poslije nekoliko bitaka, njegov je bataljon smatran najboljim u 7. banijskoj divizionu. On i borci ovog bataljona nekoliko puta su, zbog velike hrabrosti i požrtvovanosti, pohvaljivani od Štaba 7. divizionu. Sa svojim bataljonom u sastavu divizionu, Španović, popularni junak u jedinicama i narodu Banije, odlazi u IV i V neprijateljsku ofanzivu. U svim bitkama njegove brigade, Ilija se naročito ističe u rukovođenju bataljonom. U V ofanzivi, poslije prelaska Neretve, u iznenadnoj borbi s četnicima na planini Prenj, hrabro je poginuo 10. marta 1943. godine.

Narodnim herojem proglašen je 20. decembra 1951. (Đu. Za.)

ŠPANVIĆ Vaso TOMICA

Osim Tomice, koji je rođen aprila 1914. godine u selu Johova, kraj Bosanske Dubice, Bosna i Hercegovina, Vaso Španović imao je još četiri sina i dve kćeri. Iako siromašan, uspeo je ne samo da Tomici omogući osnovno školovanje, već ga je uputio u Bosansku Dubicu, na učenje zanata. Radio je kao trgovački pomoćnik. Kratko vreme 1938. godine radio je i u jednom od holandskih rudnika. Prva saznanja o Komunističkoj partiji Tomica je dobio u društvu trgovačke omladine, koja je pripadala naprednom radničkom pokretu.

Posle okupacije zemlje i dolaskom ustaša na vlast u Bosansku Dubicu, maja 1941. godine, Tomica je napustio posao, vratio se u selo i uključio u pripreme ustanka. I prvog dana, 27. jula 1941., kada je ustanak počeo, Tomica je zaplenio karabin. U vreme borbe na dubičkom frontu, na Komiencu i Kruškovcu, koje su vođene sve do avgusta 1941. godine, zbog sprečavanja ustaških zločina u potkozarskim selima, Tomica se svrstao u red najhrabrijih. A onda su usledile akcije na neprijateljska uporišta, u kojima su izrastali neustrašivi borci, deseteri, vodnici i komandiri partizanskih četa, kakav je bio i Tomica Španović.

Posle napada na žandarmerijsku stanicu u Drakseniću, i uspešna akcije na neprijateljsko uporište u Podgradcima, 23. oktobra 1941., kada je Tomica predvodio grupu bombaša, primljen je u KPJ. U zauzimanju snažnog

neprijateljskog uporišta na Mrakovici, 5. decembra 1941., Tomica je stajao na čelu voda kozarskog odreda. Za ličnu hrabrost i izvanredne uspehe u ovoj značajnoj akciji sa svojom jedinicom, pohvaljen je naredbom komandanta 2. krajiškog odreda, doktora Mladena Stojanovića, i postavljen za komandira 3. čete u 2. bataljonu.

Smela je bila njegova zaseda na obali Save, kada je potukao posadu na brodu-šlepu i zaplenio velike količine žita i drugih namirnica; a odmah zatim, 1. januara 1942., s četom maskiranom u dubokom snegu, dočekao je i prisilio na povlačenje ustašku satniju koja je pokušala da, preko sela Crnci, proдре u Drakseniću.

Velike uspehe Tomičina četa je postigla u borbama s nemačkom grupom „Vute“ iz 718. divizionu, koja je, februara 1942., nastojala da

izvuče svoj blokirani bataljon iz rudnika Ljubija.

S četom je prošao teške borbe u velikoj neprijateljskoj ofanzivi na Kozari. Kada je, 22. septembra 1942. godine, na kozarskom proplanaku Paležu formirana 5. kozarska brigada, Tomica je postao komandir 2. čete u 3. Mečavinom bataljonu.

Posle mnogih borbi na području Kozare i Podgrmeča, 5. kozarskoj brigadi poveren je jedan od težih zadataka u bivačkoj operaciji, koja je uspešno okončana 4. novembra 1942. Nešto kasnije, 18. novembra 1942. brigada je napadala položaje na liniji od Bosanskog Novog do rudnika Ljubija. U toj borbi, ispred bunkera kod Stare rijeke, s bombom u ruci, pao je smrtno pogođen i Tomica Španović, neustrašivi junak legendarne Kozare.

Otac Tomice Španovića, majka i dva brata takođe su dali živote u narodnooslobodilačkoj borbi.

Narodnim herojem proglašen je 27. novembra 1953. godine. (D. Lu.)

ŠPERAC Ivana LOVRO RENKO

Rođen je 1. jula 1906. u Omišu, kod Splita, Hrvatska. Detinjstvo je proveo u Omišu, gde je završio osnovnu školu, a gimnaziju pohađao u Splitu, Sarajevu i Beogradu. Posle obeve smrti, majka mu je ostala s petoro dece na posedu koji nije omogućavao da se Renko dalje školuje. Da bi se mogao dalje školovati, davao je časove slabijim đacima i obavljao razne fizičke poslove. Ne mogavši da obezbedi dovoljno sredstava za život, napustio je Beograd i otišao u selo Dovliče, kod Sarajeva, gde se zaposlio kao učitelj. Tu je radio dve godine.

U sporazumu s porodicom (bratom Ivom), koja mu je obećala materijalnu pomoć, otišao je u Zagreb, i upisao se na agronomiju. U vreme studija aktivno je radio u naprednom

studentskom pokretu, i već 1930. godine postao član Partije. Iste godine bio je uhapšen, i posle dvadeset dana pušten. Početkom septembra 1931. godine, ponovo ga je uhapsila zagrebačka policija i, zbog nedostatka dokaza, oslobođen je 15. aprila 1932. godine. Krajem te godine, odlazi s grupom drugova po zadatku Partije u Pariz, zbog nabavke materijala za partijsku štampariju. Posle povratka, nastavlja studije u Beogradu i uključuje se u rad beogradske partijske organizacije. Posle diplomiranja, kao inženjer agronomije, odlazi službeno u Šumadiju, na izradu katastra. U dodiru sa seljacima, neumorno radi na uvršćivanju saveza radničke klase i seljaštva, i pomaže u radu partijske organizacije po starijima oko Kragujevca. Zbog takve aktivnosti, uhapšen je 21. novembra 1935. godine, i od Suda za zaštitu države u Beogradu osuđen na godinu robjice, koju je izdržao u Sremskoj Mitrovici i Mariboru.

Posle izlaska s robjice, 1937. godine, odlazi u Omiš i postaje član Mesnog komiteta Partije.

Intenzivno radi na ideološko-političkom vaspitanju omladine i njenom prijemu u Partiju. Mnogo je doprineo učvršćenju partijske organizacije i širenju njenog uticaja u gradu i okolini. Organizovao je štrajkove u industriji cementa u Omišju i industriji karbita u Dugom Ratu. Pokušao je da se, s grupom dobrovoljaca, prebaci u Španiju, ali u tome nije uspeo. Renko se suprotstavljao oportunističkoj direktivi tadašnjeg partijskog rukovodstva Dalmaciji o raspuštanju partijske organizacije. Sprovođi liniju novog rukovodstva KPJ o čišćenju Partije od frakcionasa i oportunistata. Bio je neumoran u radu s masama. Držao je predavanja, a njegova velika biblioteka bile je sastajalište naprednih ljudi Omiša. Aktivno je radio i van rodnog grada. Odlazio je na Hvar, Brač, Makarsku, Imotski i sela oko Mosora, šireći komunističke ideje. Na jednom takvom zadatku uhapšen je u Zadvarju, 1938. godine, i kažnjen. U vreme demonstracija, koje je on organizovao, uhapšen je 27. decembra 1939. godine i odveden u Lepoglavu. Pušten je 27. jula 1940. godine. Još aktivnije nastavlja revolucionarni rad. Policija ga ponovo hapši septembra 1940. godine, ali ga narod Omiša oslobađa iz autobusa, kojim ga je trebalo odvesti u Split. Krajem istog meseca, ponovo je uhapšen i odveden u Lepoglavu. U zatvoru aktivno radi među zatvorenicima, sprovodeći političku liniju CK KPJ. Iz policijskih zapisnika vidi se da se pred klasnim neprijateljem uvek herojski držao, posle kapitulacije stare Jugoslavije, Mačekova Zaštita ga je predala ustašama, koje su ga, 8. jula 1941. godine izvele iz logora Lepoglava i streljale kod Varaždina. Tako je Renko Šperac završio život, u trideset petoj godini.

Narodnim herojem proglašen 24. jula 1953. godine. (T. PA)

ŠPIJLAK Dragutina MIKA

Rođen je 28. novembra 1916. u Odri, kod Siska, Hrvatska. Pотиče iz siromašne porodice željezničkog radnika koja je živjela na selu na malo zemlje u neposrednoj blizini Siska. Da bi bar djecu oslobodio vjećnog straha pred sutrašnjicom, otac je Miku poslao u Sisak na izučavanje postolarskog zanata. Svakodnevno je ranim jutrom putovao na posao, a u kasno veće vraćao se kući. Sisačka radnička sredina imala je presudan uticaj na Mikino idejno-političko formiranje. Svaki je slobodan trenutak koristio da što više proširi svoje znanje kad već zbog loših materijalnih uslova nije mogao da se školuje.

U doticaju sa starijim zanatskim i industrijskim radnicima, koji su se okupljali u klasnim

sindikata, i s revolucionarnom omladinom oko SKOJ-a, on ubrzo uvida da se njegov društveni položaj može izmijeniti samo revolucionarnom izmjenom čitavog društveno-ekonomskog sistema. I već kao sedamnaestogodišnji mladi radnik, 1933. započinje sa aktivnim radom u sindikatima, sudjeluje u štrajkovima i demonstracijama i pretvara se u revolucionara koji će 1935. i formalno biti primljen u SKOJ.

Organizaciono povezan u skojevskoj organizaciji u svom selu Odri, Mika se istodobno politički angažira i u „Seljačkoj slozi“ u Odri, provodeći tako u praksi tada aktuelnu parolu, proklamiranu na VI kongresu Komunističke omladinske internacionale i IV kongresu SKOJ-a, o nužnosti ulaska mladih revolucio-

nara u građanske organizacije. Nepune dvije godine zbog služenja vojnog roka odsustvuje iz Siska, ali je neposredno nakon povratka iz vojske (u novembru 1938) primljen u KPJ u partijskoj čeliji sela Odra. Slijedeće godine Mika je član Kotarskog komiteta SKOJ-a za Sisak, zatim član Okružnog komiteta SKOJ-a, a 1940. odnosno 1941. kao delegat jedne od najboljih skojevskih organizacija u zemlji, sudjeluje na VI zemaljskoj konferenciji SKOJ-a i potom na Pokrajinskoj konferenciji. Na tim je konferencijama izabran za člana Centralnog komiteta SKOJ-a i člana Pokrajinskog komiteta SKOJ-a za Hrvatsku.

Nakon okupacije zemlje Špijlak je jedan od organizatora ustanka sisačkog područja. Održava vezu između rukovodstva u Zagrebu i partizanskih odreda u okolini Siska. Hrabar je i snažnijim u najkritičnijim situacijama. Vojničku „kartiraju“ započeo je 18. jula 1941. godine kao borac i politički delegat voda, ali je potkraj 1941. opet na partijskoj dužnosti u Kotarskom komitetu KP Hrvatske za Sisak. Od proljeća do jeseni 1942. Mika je komesar 6. banjijskog bataljona, kad se oktobra 1942.

godine definitivno vraća na partijski rad. Prvo je sekretar Kotarskog komiteta Komunističke partije Hrvatske Velika Gorica, zatim sekretar Okružnog komiteta SKOJ-a za Prokuplje, pa sekretar Oblasnog komiteta SKOJ-a zagrebačke oblasti, sa koje dužnosti je upućen za organizacionog sekretara Oblasnog komiteta Partije za zagrebačku oblast.

U februaru 1944. po odluci CK KPH i CK SKOJ-a, Mika je postavljen za sekretara Pokrajinskog komiteta SKOJ-a za Hrvatsku, gdje je ostao do oktobra 1944. godine.

Usljedi političkih problema koji su se javili u Pokuplju CK KPH donosi odluku da Mika ide za sekretara Okružnog komiteta Komunističke partije Hrvatske za Pokuplje; na toj dužnosti ostaje do oslobođenja. Dva mjeseca prije oslobođenja, odlukom Centralnog komiteta Komunističke partije Hrvatske, Mika je postavljen za sekretara Gradskog komiteta Zagreba i dobio zadatak da priprema ekipu za oslobođeni Zagreb. Tako je ta dva mjeseca obavljao dvije funkcije. Već iz ovih nekoliko podataka se vidi, da ga je rukovodstvo Partije često sialo sa jednog na drugo područje, uvijek mu povjeravajući odgovorniji i složeniji zadatak. Tako mu je u oslobođenoj zemlji povjeren vrlo odgovoran posao, sekretara Gradskog komiteta Zagreba, a ujedno i tajnika Narodnog fronta grada, koje je dužnosti obavljao prvih sedam godina.

Godine 1946. kooptiran je u CK KPH, a 1951. izabran za člana njegovog Politbira, kada je i pošao iz grada na rad u CK KPH, gdje se uz druge poslove, pretežno bavio kadrovskom politikom. Na VI kongresu SKJ biran je u CK SKJ, a na VIII kongresu u Izvršni komitet CK SKJ.

Osim tih partijskih funkcija, Mika je od 1945. narodni zastupnik u Saboru NR Hrvatske i poslanik u Saveznoj narodnoj skupštini, a obavljao je i niz odgovornih državnih poslova: potpredsjednik i predsjednik Gradskog narodnog odbora u Zagrebu od 1948. do 1951. godine, a od 1952. i član Izvršnog vijeća NR Hrvatske. Na njegovu inicijativu kao kadrovička u Politbiru CK SKH otvoreno je u Hrvatskoj nekoliko viših i visokih škola u kojima se osposobile nekoliko hiljada radnika i seljaka, bivših učesnika NOR-a. Godine 1958. Mika je izabran za potpredsjednika Centralnog vijeća Saveza sindikata Jugoslavije, a ujedno je i član organizaciono-političkog sekretarijata CK SKJ i sekretarijata Socijalističkog saveza radnog naroda Jugoslavije. Godine 1963. ga ponovo vraćaju u Hrvatsku i biraju za predsjednika Izvršnog vijeća Sabora SR Hrvatske, gdje su opet došle do izražaja njegove kvalitete, na temelju kojih je i predložen za predsjednika Saveznog izvršnog vijeća. Tako je poslije izbora 1967. godine izabran za predsjednika

Saveznog izvršnog vijeća na kojoj dužnosti je ostao dvije godine. Potom je 1969. godine izabran za predsjednika novoformiranog Vijeća naroda Savezne narodne skupštine, pa je u toj funkciji na kraju petogodišnjeg mandata, proglasio Novi Ustav 1974. godine. Potom je 1974. godine ponovo prešao na rad u Sindikat i izabran za predsjednika Vijeća Saveza sindikata Jugoslavije. Na dužnosti predsjednika ostao je do 1980. godine, kada je prvi u Jugoslaviji sproveo inicijativu druga Tita o kolektivnom radu i jednogodišnjem mandatu, te ostao dalje na radu kao član Predsjedništva Vijeća Saveza sindikata Jugoslavije.

Nosilac je „Partizanske spomenice 1941. godine“, Ordена junaka socijalističkog rada i drugih visokih domaćih i stranih odlikovanja.

Za narodnog heroja proglašen je 29. novembra 1953. godine. (V. Raj.)

ŠTAJNBERGER Mavra DRAGO ADOLF

Rođen je 15. februara 1916. godine u Zagrebu, Hrvatska.

Put Draga Adolfa Štajnbergera je put radničkog revolucionara, koji je cijeli život posvetio radničkoj klasi i Komunističkoj partiji. Rano je prišao revolucionarnom omladinskom pokretu, i u njemu se izgrađivao u marksističkog revolucionara, da bi ubrzo postao i član SKOJ-a. Kao skojevac, neumorno vodi svoje akcije protiv bespravija i eksploatacije. Svojim radom isticao se u mnogim akcijama zagrebačke radničke klase protiv režima.

Štajnberger pripada redu istaknutih jugoslovenskih boraca, koji su preneli slavu u junaštvo po bojištima Španjolske, pomažući španjolskom narodu u borbi za slobodu. U Španjolsku odlazi kao dobrovoljac za vrijeme građanskog rata, i uključuje se u redove internacionalnih brigada. Isticao se kao veoma hrabar i snalažljiv borac. Kao dokaz njegove hrabrosti i odanosti idejama koje su ga dovele do španjolskog bojišta, može poslužiti činjenica da je Štajnberger, 1938. godine u Španjolskoj, postao član KP. Posle završetka rata u Španjolskoj, s nizom drugih jugoslovenskih boraca nalazio se u koncentracionom logoru u Francuskoj. Nešto kasnije, nalazio se na prisilnom radu u Njemačkoj, odakle se, sredinom srpnja 1941. godine, preko već uspostavljenog kanala za povratak španjolskih dobrovoljaca, s prvom grupom „španjolaca“ vraća u zemlju.

Posle dolaska u Jugoslaviju, vrlo kratko je boravio u Zagrebu, odakle se prebacuje na oslobođeni teritorij na Kordun. Iskusi revolu-

cionar Štajnberger se ističe u organiziranju prvih partizanskih jedinica u Perjasići, Keštenjcu, Veljunu, Klokoču i Kladuši. Najviše se zadržao u odredu u Šljivnjaku. Od prvog dana, Štajnberger se isticao u borbama, i svojim junaštvom služio kao primjer kako se komunist bori za slobodu domovine. Učestvovao je u mnogim akcijama i uništavao neprijatelja. Onemogućavao je neprijatelju pljačku i paljenje siromašnih domova, ubijao izdajice i druge suradnike neprijatelja. Hrabar ratnik, ubrzo je postao rukovodilac svojim drugovima. Među partizanima i narodom Korduna bio je poznat pod imenom Adolf.

Kada su Italijani, početkom 1942. godine, pokušali da pomoću četničke izdaje razbiju jedinstvo partizanskih jedinica na području

politički komesar 3. čete 3. bataljona 2. kordunaškog NOP odreda.

Narodnim herojem proglašen je 27. srpnja 1943. godine. (M. Sen.)

ŠTEKOVIĆ Pere LAZO

Rođen je 10. novembra 1924. u selu Petrinji kod Bosanske Kostajnice, Bosna i Hercegovina, kao treće dete Pere i Mileve Šteković. Na vrlo siromašnom posedu podigli su desetoro dece, ali nisu bili u stanju da ih školuju. Lazo je bio prinuđen da i sam prekine školovanje, i pridruži se roditeljima u težačkim poslovima.

Korduna, Drago neumorno radi na raskrinkavanju četnika, zalažući se za jedinstvo partizanskih redova, za bratstvo i jedinstvo jugoslovenskih naroda.

Izvrstan vojni i politički rukovodilac, hrabar borac, Drago je bio pohvaljen od Štaba odreda i Štaba grupe odreda na Kordunu. Njegova politička i vojna aktivnost nije dugo trajala. Travnja 1942. godine, Drago Adolf pao je kao žrtva izdaje. Jedan vod 3. čete 3. bataljona, 2. odreda prišao je četnicima, pa su 3. travnja 1942. iznenadili 3. četu i razoružali je. S 3. četom se nalazio i komandant odreda Robert Domany, komesar 3. bataljona Branko Latas, komandir 3. čete Stevo Čuturilo i politički komesar 3. čete Drago Adolf Štajnberger. Sve su ih četnici iste noći (3. travnja 1942. godine) ubili, kod Balinka Peći, u Lici. Da se ne bi pronašla njihova tijela, bacili su ih u jamu Balinka, duboku oko 380 metara, u šleji Jesenici. Godine 1966. jedna engleska speleološka ekipa pronašla je njihova tijela, pa su sahranjeni u zajedničku grobnicu u Plaškom.

Kad je ubijen, Drago Štajnberger je bio

A onda se, nekako odjednom, sve pokrenulo pod Kozarom. U napadu na Bosansku Kostajnicu, 31. jula 1941. godine, hiljadu ustanika, samo sa sedam pušaka, rasteralo je posadu od 80 ustaša i 10 oružnika, i zaplenilo nešto oružja. Među onima koji su prvi upali u varošicu nalazili su se i 17-godišnji brat Miloš i otac Pero. Jednim skokom na oružnika, Lazo je među prvima došao do puške, ali je morao da je preda iskusnijem drugu. Još jednu tegu doživio je u prvom ustaničkom danu: poginuo je otac Pero, kraj mosta na Uni.

Posle formiranja partizanskih četa i izvođenja krupnijih akcija, organizovani su, gotovo u svakoj četi, omladinski vojno-politički kursevi: jedan od njih, u sastavu 1. bataljona, pohađao je i Lazo Šteković.

U vreme neprijateljske ofanzive na Kozaru, u leto 1942. godine, Lazo je, već kao iskusen borac, ušao u bitku u kojoj su bataljoni, 1. i Udarni, 4. jula 1942. razbili neprijatelja na cesti Prijedor — Bosanska Dubica i izveli iz obruča zbeg od oko 10 hiljada Kozarčana. U rovovima na Pogledu, na neprijateljskom uporištu u Dobrljini, i bunkerima oko Bosanskog Novog,

u nastojanju da se rasterete partizanske snage što su ostale u okruženju na Kozari, Lazo je stalno bio među prvima u jurišu, tamo gde se skakalo na nož, gde su se bacale bombe.

Posle ofanzive, 22. septembra 1942, na proplanku Palež, u stroju novoformirane 5. kozarske brigade stajao je i Lazo Šteković, već prekaljeni ratnik.

U borbama za oslobođenje Bihaća, Lazo je sa svojom desetinom na jurišu zauzimao uporišta, jedno za drugim, u Brkićima i Jezeru, Kurtovom selu i Srbijanima, a odmah zatim 18. novembra 1942, na sektoru Suhaća i Mijske glave jurišao na bunkere na liniji Bosanski Novi — Ljubija.

U IV neprijateljskoj ofanzivi, kada se 5. kozarska brigada našla u izuzetno teškoj situaciji — u gotovo neprekidnim borbama i pokretu, jakoj hladnoći i gladi, krajnjoj iscrpljenosti Lazo je učestvovao s najjačima u razbijanju Nemaca na cesti Bosanska Krupa — Barake i izvlačenju ostalih delova iznemogle brigade u podgrmečka sela. Tada je, marta 1943, primljen u KPJ.

U mnogim borbama brigade tokom 1943. godine učestvovao je i Lazo, pokazujući izuzetnu hrabrost. S grupom bombaša povaljen je za podvig pod Tešanjском tvrđavom, a u napadu na Banja Luku, uoči Nove 1944. godine, nalazio se među deset boraca koji su uništili neprijatelja u utvrđenom manastiru trapista.

Kada je 5. kozarska brigada stigla pred Beograd, oktobra 1944, Lazo Šteković je bio na čelu voda. U borbama vođenim na Banovom brdu za topove, i u rvanju s Nemcima za vrh Avale, pokazao je zadivljujuću hrabrost.

Oslobođenje Sremske Mitrovice bila je poslednja borba Laze Štekovića.

Posle rata i školovanja, raspoređen je na službu u gardijsku jedinicu u Beogradu. Poginuo je nesrećnim slučajem, 22. marta 1952. godine.

Narodnim herojem proglašen je 15. novembra 1944. godine. (D. Lu.)

ŠTOKOVAC Antona JOVAN DŽOJA

Rođen je 2. ožujka 1922. godine u Peroju, Pula, Hrvatska. Do 1941. godine bio je metalški radnik. Živio je u Sremskoj Mitrovici, i do rata se bavio metalškim zanatom. Kao metalac, došao je u dodir s naprednim radničkim pokretom, kome se vrlo rano pridružio. Strojbravarski zanat naučio je, 1938. godine, u Sremskoj Mitrovici. Neposredno pred rat 1941. godine, postaje član KP Jugoslavije.

NOP-u se pridružuje 1941. godine.

Jedan je od prvih fruškogorskih partizana. U toku rata bio je član Okružnog komiteta SKOJ-a za Srem, a zatim politički komesar čete u Komandoskom NOP odred, pomoćnik političkog komesara bataljona u sremskom NOPO Treće operativne zone Hrvatske, politički komesar 3. bataljona 1. vojvodanske brigade, pomoćnik političkog komesara i komesar 1. vojvodanske brigade.

Za cijelo vrijeme NOR-a isticao se hrabrošću. Desetina kojom je rukovodio je u prvim partizanskim akcijama uspešno izvršila postavljene zadatke i uništila ustašku patrolu od 6—7 ljudi. Bio je najsmeļliji u desetini — upao je u jednu kafanu i sam ubio dvojicu ustaša. Zasluzan je, kao politički komesar bataljona, što je do tada najslabiji 3. bataljon 1. brigade postao najboljeniji, s najvećim brojem dobrih bombaša i puškomitraljezaca. Posebno se istakao u borbi s Nijemcima i ustašama koji su tenkovima i avionima nastojali deblokirati garnizon u Brčkom. Tada je uspio, zajedno sa svojim bataljonom, zadržati deset puta jačeg neprijatelja. Prosinca 1943. godine, u napadu na Tuzlu, njegov bataljon, već poznat kao pouzdan, dobija najteži zadatak. I pored velikih gubitaka, bataljon je izdržao borbu do kraja. Sudjeluje, kao politički komesar brigade, ne samo u svim akcijama brigade, već je u gotovo svim tim akcijama među najboljima i najhrabrijima. U borbi na Zajednicama, u istočnoj Bosni, njegova brigada je uništila više od 500 gestapovaca, zaplijenila 8 topova i velike količine ratnog materijala. U maršu 1944. godine, s terena oko rijeke Bosne u Crnu Goru, u uvjetima kada su borci umirali od gladi, 1. brigada je zadavala teške udarce neprijatelju. Poslije prelaska ceste Kalinović—Foča, i prilikom spuštanja na Sutjesku, njegova brigada je dobila zadatak da zaposjedne Vaternik i osigura pokret korpusa preko Sutjeske na Mrkjaljade. Tada je bio na najisturenijem položaju, vlastitim primjerom

poticao je borcu na borbu. Položaj je, s posljednjim borbama, napustio tek poslije izvršenog zadatka. Takav je bio i u nizu drugih borbi — na Makšiću i Čukarici, u Sremu kod Rume i Mitrovice, u Baranji.

Poslije rata, u oslobođenoj domovini obavljao je dužnosti političkog komesara divizije, načelnika štaba korpusa... Višu vojnu akademiju JNA završio je 1957. godine. Bio je i pokrajinski sekretar za narodnu odbranu Vojvodine.

Jovan Štokovac je general-major JNA. Živi u Novom Sadu, kao aktivan društveno-politički radnik.

Narodnim herojem proglašen je 5. srpnja 1952. godine. (Ilg. Gr.)

ŠTOK PAVLA IZIDOR MRKIC

Rođen je 24. travnja 1911. u Podgori, Krapina, Hrvatska.

Izidor je odrastao u radničkoj porodici, a i sam je bio metalški radnik. Osnovnu je školu završio u rodnom mjestu, a strojbravarski zanat u Žutnici, gdje je ostao na radu do 1927. godine, kada se njegova porodica preselila u Zagreb. Rano je pristupio radničkom pokretu, a posebno se isticao sindikalnim radom. Kada je u Španjolskoj počeo građanski rat, Štok odlazi da se bori, kao dobrovoljac, na strani Republikanske armije. U Španiji je ostao do kraja 1938. godine. Tada je primljen u Komunističku partiju. Na povratku iz Španjolske, bio je interniran u Francusku, gdje je ostao u koncentracionom logoru do ožujka 1941. godine, kada se, da bi se mogao lakše vratiti u Jugoslaviju, javlja na dobrovoljni rad u Njemačkoj, iz Njemačke se, posebnim kanalima, prebacio, početkom srpnja 1941. godine, u zemlju. Poslije dolaska u Zagreb, aktivno se uključuje u pripreme za podizanje ustanka. Zajedno s još nekim svojim drugovima iz Španjolske, Izidor Štok, poslije nekoliko dana boravka u Zagrebu, odlazi u Karlovac, gdje se susreće s Josipom Krašom. Uz pomoć partijskih veza u Karlovcu, Štok odlazi na Debelu kosu, ogranak Petrove gore. U štošliviću, gdje se formira prvi partizanski odred, dolazi i prvi dodir s partizanima i pomaže im u radu, prenoseći im svoja iskustva iz Španjolske. U listopadu 1941, ističe se u napadu na neprijateljsko uporište na Perjasci. Tada postaje politički komesar čete, a ubrzo zatim, u prosincu 1941, i politički komesar bataljona.

Sredinom 1942. godine, prema direktivi Glavnog štaba Hrvatske, štab Druge operativne zone donio je odluku da se na Zumberku formira četa od četrdesetak dobrovoljaca koja

bi bila upućena na Kalnik, i da sa tamošnjim partizanima i dobrovoljcima, koji su bili upućeni iz Slavonije, formira Kalnički partizanski odred. U četi dobrovoljaca nalazio se i Izidor Štok. Na putu za Kalnik, četa je vodila gotovo svakodnevnne borbe. Između ostalog, uništila je neprijateljsku posadu na željezničkoj stanici Kijuč, zapalila željezničku stanicu u Zaboku, vodila borbu kod Marije Bistrice, i razbila posadu u Đurmancu. U studenom 1942. godine, četa je u stanici Cerje Tužno zarobila vlak koji je trebalo da krene prema Varaždinu. Partizani su se ukrcali na vlak i krenuli prema Varaždinu, želeći da što prije stignu na Kalnik. Četiri kilometra pred Varaždinom, partizani su se iskrcali, zapalili vlak i tako ga, u punoj brzini, pustili u stanicu. Ta je akcija imala veliki odjek u cijelom Hrvatskom zagorju.

Poslije formiranja Kalničkog partizanskog odreda, Izidor Štok je postao njegov komandant. Zbog akcija čete dobrovoljaca sa Žumberka (ona je, prilikom formiranja Odreda, ušla u njegov sastav, kao 3. bataljon), neprijatelj poduzima, u studenom i prosincu 1942. godine, veliku ofanzivu na Kalnik. Pred namoćnim neprijateljskim snagama, Odred je prisiljen na povlačenje. Prvi bataljon kreće prema Zagrebačkoj gori. Drugi na Bilogoru, i Treći na Ivančicu. Poslije ofanzive, u prosincu 1942. godine, Odred se vraća na Kalnik. Prema naređenju Glavnog štaba Hrvatske, 1. i 2. bataljon odlaze u Slavoniju da ondje pojačaju jedinice NOV, a na Kalniku je ostao samo 3. bataljon, koji je postao jezgra oko kojeg se stvorio novi Kalnički partizanski odred, na čijem je čelu bio Izidor Štok. Štok je, također, ostao na Kalniku zajedno sa svojim drugovima, koji su s njim stigli na Kalnik iz Žumberka.

U ožujku 1943. godine počinje nova neprijateljska ofanziva na Kalnik. Odred se mora povući u Moslavinu, a poslije završetka ofanzive ponovo se vraća na Kalnik. Tu Odred

organizira niz uspješnih akcija. Početkom lipnja 1943. godine, na područje sjeverozapadne Hrvatske dolazi 12. slavonska proleterska divizija, koja zajedno s Kalničkim partizanskim odredom, i uz pomoć artiljerijskog domobranskog diviziona koji je prešao na stranu NOP-a, u noći između 13. i 14. lipnja 1943. godine oslobađa Lepoglavu.

U rujnu 1943. godine, Izidor Štok postavljen je za komandanta brigade „Braća Radić“, koja pod njegovom komandom oslobađa Novi Marof, Varaždinske Toplice, i u Šemovcu vodi uspješne borbe s dvije ustaške bojne. U prosincu 1943. godine, Izidor Štok je postavljen za komandanta 32. divizije, koja je pod njegovom komandom izvršila niz uspješnih operacija u Hrvatskom zagorju. Kolovoza 1944. godine, Štok je postavljen za načelnika divizije KNOJ-a, a početkom 1945. godine za komandanta Autokomande JA u Beogradu.

Poslije oslobođenja, Izidor Štok je postavljen, u Sloveniji, za šefa delegacije za raspodjelu robe koju je poslala UNRRA. Početkom 1946. godine, postavljen je za tehničkog direktora „Autosaobraćaja Hrvatske“, a sredinom 1946. je upućen u Tiranu, kao instruktor autosaoobraćaja, gdje ostaje do kraja 1946. godine. Poslije povratka u zemlju, bio je na nizu dužnosti u JNA, do 1956. kada je, u činu pukovnika, preveden u rezervu.

Poslije izlaska iz Armije, kratko vrijeme radi kao direktor VIMPIK-a u Vrbovcu, a zatim niz godina kao direktor „Hospital-denta“, preduzeća za promet medicinskim i zubarskim instrumentima, aparatima i priborom.

Nosilac je Partizanske spomenice 1941. i drugih visokih odlikovanja.

Narodnim herojem proglašen je 27. studenog 1953. godine. (S. Žar.)

ŠTULIĆ Vase MIRKO

Rođen je 5. februara 1914. u selu Ploča, Gračac, Hrvatska. Dete je siromašnih zemljoradnika. Posle osnovne škole napustio je roditeljsku kuću i krenuo u svet. Radio je najteže fizičke poslove širom zemlje, a izvesno vreme i u kudeljari i ciglani u Vukovaru, i upoznao bedu i gorčinu eksploatacije. Neposredno pred rat, prihvatio se službe u žandarmeriji. U toku aprilskog rata i kapitulacije jugoslovenske vojske, nije dozvolio da ode u zarobljeništvo, već se vratio u rodno selo.

Mirko je odmah, bez kolebanja, prihvatio poziv KPJ za oružani ustanak. U oružanoj borbi protiv okupatora i domaćih izdajnika video je jedini put ka pravoj slobodi, pa je uporno i oduševljeno radio na priprema za ustanak na svom selu. Objašnjava je potrebu

borbe protiv italijanskih okupatora, koji su na rečima bili „zaštittnici“ srpskog naroda od ustaškog terora, a, u stvari, bili glavni krivci za sve ono što je donela okupacija. Takvim radom što je stekao ugled i popularnost ne samo u svom, već i u okolnim selima. Za rad i odanost narodnoslobodilačkoj borbi i KPJ mu je ođala priznanje, primivši ga 1941. za svog člana.

Kada je u selu, početkom avgusta 1941, formirana Pločanska četa (odred), borci su za njenog komandira izabrali Mirka. U prvoj oružanoj akciji u ustanku, 5. avgusta 1941, prilikom napada na ustašku posadu u selu, on komanduje četom i već se tada ističe kao hrabar borac i umešan komandir, što mu još više podiže ugled i popularnost među borcima i u narodu. U narednim borbama čete, sprečavajući napade ustaša i Italijana iz Lovinca i sa železničke stanice Rađuč na oslobođenu teritoriju, Mirko je stalno u prvim borbenim redovima. Postao je primer neustrašivosti i revolucionarnosti, zbog čega je izabran za člana Kotarskog komiteta KPH za kotar Gospić.

Kad je, ujesen 1941, formiran 1. lički NOP odred „Velebit“, Mirko je postao komandir 1. čete. 1. bataljona tog Odreda. Kao i u ranijim borbama protiv ustaša, on se odlučnošću ističe i u napadu na Italijane, početkom januara 1942, u rodnom selu, zatim u sprečavanju njihovog prodora preko Pločanskog klanca ka Udbinu, krajem marta te godine, kada su italijanske snage imale gubitke od oko 50 mrtvih i više desetina ranjenih. Aprila 1942. godine, Mirko s četom u nezadrživom jurišu zauzima selo Vranik, u kome se nalazila jaka ustaško-domobranska posada. U napadu četiri partizanska bataljona na ustaško-domobransku posadu u Podlapači, početkom jula — vešto manevrišući četom, a naročito smelim jurišom i bombama — zauzima najjače utvrđenje iznad Podlapače, i time odlučujući

doprinosi opštem uspehu svih jedinica koje su tada zauzele to selo.

Iako je u međuvremenu postao zamjenik komandanta 1. bataljona 1. ličkog odreda, Mirko u napadu njegovog bataljona, sredinom jula, na brdo Oštru i okolna ustaška uporišta u neposrednoj blizini Gospića, rukovodio napadom jedne čete na Streljšte. I kao rukovodilac voleo je da se nađe uz onu četu ili vod koji su imali najteži borbeni zadatak, da bi u odsudnim trenucima ulio samopouzdanje borcima. Međutim, u ovoj borbi, jurišajući u streljačkom stroju, pogođen mitraljeskim metkom, pao je zajedno s još sedam svojih saboraca, 14. jula 1942. godine.

Da bi sačuvali uspomenu na svog omiljenog saborca i starešinu, borci su 1. bataljona 1. ličkog NOP odreda dali ime „Mirko Štulić“.

Narodnim herojem proglašen je 27. novembra 1953. godine. (T. Ra.)

ŠUMENJAK Slavka SLOBODAN FEKS

Rođen je 11. jula 1923. u Šmarju kod Jelše (Celje), Slovenija. Roditelji su mu bili dr Slavko, sudija, i Ana, rođena Lacko. Porodica je bila napredno orijentisana. Posle završene osnovne škole, Slobodan se preselio u Mursku Sobotu, gde je pohađao tamošnju gimnaziju. Bio je skojevac od 1939. godine.

Odmah posle okupacije slovenačkog Prekomurja od strane Mađara, u aprilu 1941, Slobodan se povezoao s prekomurskim aktivistima OF i uključio se u njihove akcije. Već 29. juna 1941. izveo je svoju prvu sabotažu u Murskoj Soboti, a za njom su sledile i ostale. Masovno hapšenje, koje je počelo 25. septembra 1941. se, preko Novog Mesta, prebacio u Ljubljano. Drug iz sobotske gimnazije, Edo Brajnik, uključio ga je u redove VOS-a, i Feks je počeo učestvovati u oružanim akcijama u samoj Ljubljani: u ubistvu špijuna krivog za hapšenje trideset aktivista na Ljubljanskom univerzitetu, u ubistvu ustaškog agenta, i u drugim akcijama VOS-a.

Italijani su ga u masovnim hapšenjima, 28. juna 1942, uhapsili i odveli u logor Gonars. Svoj rad nije ni tamo prekidao. Uključio se u organizaciju OF i učestvovao u pripremanja za bekstvo. S grupom drugova, među kojima je bio i Boris Krajger, uspeo je da pobjegne i pri povratku u Sloveniju priključio se partizanima u Brdima. Poslat je u Trst, gde je preuzeo odgovornost za Službu bezbednosti. Učestvo-

vaio je u mnogim uspešnim akcijama. Godine 1943. primljen je u KPS.

Rukovodstvo VOS-a ga je, u proleće 1944, poslalo u Prekomurje, da tamo organizuje jedinice obaveštajne službe. Posle prebacivanja preko Mure, uzeo je novo ilegalno ime: Miran. Mada je imao specijalne zadatke, aktivno se angažovao i u delatnosti OF, i svojom delatnošću mnogo doprineo razvoju narodnooslobodilačkog pokreta u tom delu Slovenije. Početkom oktobra 1944, otišao je u Budimpeštu, odakle je Vrhovnom štabu NOV i POJ slao skice važnih objekata Budimpešte, obaveštavao o pripremanju Hortijeve kapitulacije...

Posle povratka iz Budimpešte, nameravao je da s drugovima iskoristi slom fašističke Mađarske i da, u ime OF, preuzmu vlast u Murskoj Soboti. Međutim, te planove je osujetila izdaja, a presudno je bilo i to što partizani nisu odredili rok za pregovore i predaju neprijateljskog garnizona u Murskoj Soboti.

Mađarska policija je otkrila njegovu borbeni grupu, ali je Miranu i nekim njegovim drugovima uspeo da pobjegne iz grada. U Vaneči, seocetu severno od Murske Sobote, sklonili su se u vinogradsku kućicu da beležniku u Puconcima, a ovaj je telefonom obavestio Mursku Sobotu. Dvadesetog oktobra 1944, Mađari su opkolili kućicu u kojoj su se oni nalazili. Borba je trajala oko pola sata. Tada su ih Mađari počeli zasipati bombama. Miran se s drugovima borio do poslednjeg metka. Pokušao je da se probije kroz obruč, ali mu je mađarski vojnik zario bajonet u leđa. Oko Mirana su se skupili vojnici, i ranjenog su ga mučili da bi iznudili priznanje, ali Miran nije rekao ni svoje ime. Čutao je dok u mukama nije izdahnuo istog dana, 20. oktobra 1944.

Pokopan je u Vaneči, a posle oslobođenja su mu posmrtni ostaci preneseni na groblje u Mursku Sobotu.

Narodnim herojem proglašen je 27. novembra 1953. godine. (Met. G.)

ŠUMONJA Dragomira MILOŠ

Rođen je 23. septembra 1918. godine, u selu Tušilović, Karlovac, Hrvatska. Sin učitelja. Osnovnu školu završio je u Tušiloviću, a četir razreda gimnazije i Učiteljsku školu u Karlovcu. Do 1941. bio je učitelj u selu Slavsko Polje, na Kordunu.

Nije pripadao političkim strankama. Učestvovao je u nekim akcijama koje je organizirala KPJ, davao priloge za „Crvenu pomoć“, potpise u korist dobrovoljaca za Španiju... Okupacijom zemlje i uspostavom NDH, Šumonja je bio svedok velikog zla kojeg je, već u prvim danima okupacije, trpio narod Korduna. Aktivno saraduje s komunistima koji rade na pripremi oružanog ustanka. U novembru i decembru 1941, saraduje s borcima partizanskih odreda sjevernog dijela Korduna, a 9. januara 1942. postaje borac u 1. kordunaškom odredu, i za kratko vrijeme oficir u Štabu grupe Kordunaških partizanskih odreda. Polovinom marta 1942. godine, Miloš je primljen za člana KPJ. Učestvuje u svakodnevnim akcijama i borbama kordunaških partizana u svojstvu komandanta 1. kordunaškog partizanskog odreda, političkog komesara i komandanta 5. korudnaške brigade, načelnika Štaba, političkog komesara i komandanta 8. kordunaške udarne divizije i komandanta 4. korpusa NOVJ. Već 1942. godine Šumonja se ističe u proboju ustaško-domobranskog obruč, 14. maja 1942. godine, u Petrovoj gori. Kao komandant 5. brigade, Šumonja ima posebne zadulge za uspešne borbe s jedincima „Princ Eugen“ divizije, oko Karlovca, Veljuna, Rakovice u početku IV neprijateljske ofanzive; a zatim na Drenovači, u napadu na Cazin, i u napadu na četničke formacije, 7. januara 1943, u Ličkoj Jasenici. Posebna umješnost komandanta divizije došla je do izražaja oktobra 1943, u borbi s 392. legionarskom divizijom u Ptaščanskoj dolini, u borbama na Baniji, u Pokuplju, na Žumberku, u napadu na ustaško-domobransku posadu u Vukmaniću, borbi s Nijemcima kod Primišija, u napadu na Cazin, i na dužnosti komandanta korpusa u borbama 1945. godine, posebno kod Vaganca i Bihaća, i u uništenju 97. njemačkog korpusa kod Ilirске Bistrice. Oktobra 1943, Šumonja je biran i za vijećnika Drugog zasjedanja ZAVNOH-a.

Šumonja je sa svojim jedinicama prošao sve bitke na Kordunu, Baniji, Cazinškoj krajini, Pokuplju, Žumberku, Sloveniji, Lici, Gorskotoku i Istri. Kao komandant i komesar, ističe

ŠUPICA RADE

Rodio se u selu Vojnovcu, 14. veljače 1902, općina Ogulin, Hrvatska. U potrazi za poslom dolazi u Sušak (danas istočni dio Rijeke) i zapošljava se kao lučki radnik. U Sušaku je tada djelovala čvrsta organizacija KPJ.

Mladi Rade dolazi u dodir s komunistima koji rade u sušačkoj luci. Postaje simpatizer, a 1934. i član, KP. Iste godine je bio uhapšen i suđen u Ogulinu, s velikom grupom komunističara iz Hrvatskog primorja. Nepodnošljivi životni uvjeti i fizičko mučenje u policijskom zatvoru nisu ga slomili. Rade je postao beskompromisan borac za prava radničke klase, hrabar i odan član KPJ. Poslije izlaska iz zatvora, nastavlja da radi u Partiji i klasnim radničkim sindikatima. Kad je, u kolovozu 1935, osnovan Savez lučkih i oblasnih radnika na Sušaku, postaje član Odbora Saveza. Policija ga opet hapsi, i 1936. predaje Sudu, koji ga, zbog nedostatka dokaza, oslobađa optužbe. U policijskom zatvoru se našao ponovo 1940. godine. Ni tada policija nije mogla iznuditi od Rade nikakvo priznanje, pa ga je morala pustiti. Iste godine, u prisustvu Rada Končara, izabran je za sekretara OK KPH za Hrvatsko primorje.

se u vođenju partizanskog rata i služi primjerno skromnog, hrabrog i snalažljivog stariješine i najkompliciranijim ratnim situacijama. U svim krajevima gdje je učestvovao u bitkama jednako je cijenjen i od naroda i od boraca. Poznavao je po imenu svakog borca i sve stariješine. Znao je njihove radosti ali i tuge i teškoće, i kod njega se uvijek našla dobra riječ i pomoć. Kao komesar je bio u borbi gdje bi se našao komandant, a kao komandant bio je istovremeno i komesar. Vedar, uvijek je u štabovima i jedinicama gdje se nalazio vladala izuzetna harmonija, drugarstvo i pravo partizansko raspoloženje. Dugo će narod i borci pamtili svog komesara i komandanta Mišu, kako su ga od milja zvali, kao jednog od veoma omiljenih starijehina.

Poslije rata, vršio je dužnost načelnika operativnog odjeljenja Četvrtre armije, a poslije toga je dvije godine u Sovjetskom Savezu, u Vojnoj akademiji „Frunze“. Dolaskom u SSSR-a, bio je komandant Četvrtre armije, načelnik odjeljenja u Generalštabu JNA, načelnik uprave u Generalštabu i načelnik Kabineta Vrhovnog komandanta oružanih snaga SFRJ. Kao načelnik Kabineta Vrhovnog komandanta, bio je u pratnji Predsjednika Republike u vrijeme njegove posjete Engleskoj, Grčkoj, Turskoj, Indiji, Burmi, Egiptu, Etiopiji, Francuskoj, SSSR-u, Indoneziji, Cejlonu, Sudanu, Siriji, Maroku, Tunisu, Gvineji i drugim zemljama. Bio je komandant Splitske armijske oblasti, načelnik Generalštaba JNA i zamjenik saveznog sekretara za narodnu odbranu Jugoslavije, u činu general-pukovnika JNA. Sada je ambasador SFRJ u Holandiji.

Nosilac je Partizanske spomenice 1941. i drugih visokih domaćih i stranih odlikovanja. Narodnim herojem proglašen je 23. juna 1952. godine. (ĐU, Za.)

Poslije kapitulacije Jugoslavije, u travnju 1941, i aneksije dijela Hrvatskog primorja od strane fašističke Italije, Rade intenzivno radi na pripremama za oružanu borbu. Napad Hitlerove Njemačke na SSSR zatekao ga je u sušačkoj bolnici, gdje ga je ilegalno liječio dr Kučić. Iako bolestan, Rade odlazi u Zagreb, gdje od CK KPH dobija direktivu da digno oružani ustanak. U Sušaku svim silama radi na dosljednom provođenju partijske direktive. Upravo zahvaljujući njegovom upornom radu i nastojanju, odlazi prva grupa sušačkih novopostupaca u partizanski borbeni logor na brdu Tuhočić, iznad Hreljina. Njima se pridružuju borci iz Grovništine i Hreljina, a kasnije i Kastavštine. U rujnu 1941. Rade vodi partizane s Tuhočića u logor brbirskih partizana na planini Viševici. Tamo su zajednički položili partizansku zakletvu.

Polovinom rujna 1941. formiran je novi OK KPH za Hrvatsko primorje. Rade je član novog OK, a istovremeno vrši dužnost sekretara KK KPH za Sušak. Sušak je tada prepun okupatorske vojske i policije. Više liči na vojni logor nego na grad. Rad komunističara je veoma težak i opasan, ali Rade ostaje i djeluje u Sušaku. Živi teškim životom ilegalca. Rijetko dva puta noći u istom stanu. Po gradu se kreće naružan, neumorno radi, jer KK KPH za Sušak ima zadatka da djeluje na cijelom anektiranom području Hrvatskog primorja. Neprekidno održava vezu s OK. Tako je, u veljači 1942. došao na vezu u Crkvenicu. Čekao je prema dogovo-

ru, u gostionici simpatizera NOP-a. Postao je sumnjiv nekom agentu, koji je doveo karabinjere. Rade nije imao isprava, i karabinjeri su ga htjeli povesti u policiju. Na izlazu iz gostionice hitro je izvukao pištolj, ispalio nekoliko metaka na karabinjere i nestao. Iznenađeni karabinjeri kasno su počeli pucati za bjeguncem. Okupatorske vojnike, koji su bili na ulici, iznenađna pucnjava je uplašila. Bežali su, sklanjali se i sami bezrazložno pucali. Ubrzo im se pridružio cijeli okupatorski garnizon u Crkvenici. Pucnjevi su odjekivali do kasno u noć. Organizirana je potjera, ali je Rade umakao.

U travnju 1942, na ulici u Sušaku, uhapsila ga je italijanska policija. Dao je otpor, ali su ga karabinjeri uspjeli savladati. Gotovo puna tri mjeseca je bio u zatvoru. Fašisti su ga strahovito mučili, tražeći da oda suradnike NOP-a. Izdržao je mučenje i nikog nije odao. Nitko nije bio provaljen, a Radu su, kao sekretaru, bili poznati svi članovi komiteta, mnogi članovi KP i suradnici NOP-a. Konačno je izveden pred Specijalni sud, koji ga je osudio na smrt. Izmrcvaren i prekriven ranama, strijeljan je na Orahovici, kraj Rijeke, 21. srpnja 1942. godine.

Narodnim herojem proglašen je 24. srpnja 1953. godine. (A. Gi.)

ŠUPIC Blagoja OBREN

Rođen je 1907. godine u selu Izgorima kod Gacka, Bosna i Hercegovina. Potiče iz siromašne seoske porodice; posle osnovne škole, ostao je u rodnom mestu i bavio se zemljoradnjom.

Posle kapitulacije jugoslovenske vojske, Obren se vratio u rodno mesto i nastavio da se bavi zemljoradnjom, ali se ubrzo, čim je počeo ustanak, priključio ustanicima i učestvovao u prvim borbama vođenim u gatačkom srezu.

Već u odbrani sela od ustaških zločina pokazao je veliku hrabrost i snalažljivost, pa je ubrzo izabran za komandira čete u Gatačkom bataljonu. Kao komandir, u borbi kod Vrbe pokazao se kao junak, jurišajući na čelu svoje čete na italijansku kolonu, koja je, zbog iznenadne jake vatre i smelog juriša partizana, bila ubrzo razbijena. Ta borba i uspjeh koji je postigla Obrenova četa imala je i politički uticaj na rasplamsavanje ustanka u gatačkom i bilećkom kraju, jer je bila jedna od prvih većih borbi, o kojoj je počelo da se priča među meštanima. Kao komandir čete, Obren se istakao i u borbi protiv ustaša kod sela Gredeji. Godine 1942. primljen je u KPJ.

Prilikom povlačenja partizanskih snaga iz Hercegovine, u vreme velike neprijateljske ofanzive, juna 1942. Obren je postavljen na dužnost komandira čete u 1. bataljonu novoformiranog Hercegovačkog NOP odreda, koji

je, zajedno s 5. crnogorskom brigadom, preuzeo obezbeđenje partizanske bolnice Vrhovnog štaba, vodeći teške borbe, osobito s četničkim snagama. U tim borbama u pokretu ka Prozoru, Obren se hrabro borio na čelu svoje čete, koja je imala ulogu prethodnice kolone. Zahvaljujući njegovoj odvažnosti i hrabrosti, kojom je služio kao primer svojim borcima, četa je uspešno izvršila sve zadatke u tim složenim i teškim uslovima.

Obren je ostao na dužnosti komandira čete i prilikom formiranja 10. hercegovačke brigade, početkom avgusta 1942. godine. U višednevnim borbama vođenim u napadu na Kupres, avgusta 1942. Obren se takođe istakao, štiteći sa svojom četom odstupnicu brigadi. Njegova hrabrost, neustrašivost i komandirska sposobnost došla je od izražaja i u borbama kod Travnika, i na drugim mestima.

Hrabro se borio i predvodio svoju čet u i u bici na Neretvi i u borbama protiv glavine četničkih snaga na masivu Prenja. Junacki je

poninuo u borbi s četnicima kod Bijele, blizu Konjica, početkom marta 1943. godine.

Narodnim herojem proglašen je 27. novembra 1953. godine. (Mir. G.)

ŠURAN Jože JOSIP

Rođen je 5. travnja 1890. u selu Šurani, općina Poreč, Istra, Hrvatska. Bio je zrio čovjek kada je Istru, na osnovu ugovora u Rapalu, anektirala Italija. Kao zemljoradnik, i sam je osjetio težinu života težaka koje su fašisti u Istri nemilosrdno osiromašivali. Teško se mirio s postojećim prilikama i nastojanjem italijanskih fašista da, ne birajući sredstva, poitalijanče hrvatsko stanovništvo Istre. Stoga su Jožu Šurana, poznatog „narodnjaka“, fašisti već od 1930. godine proganjali i batinali.

Prve vijesti o narodnooslobodilačkoj borbi, koja se vodi protiv fašističkih zavojevača s onu stranu Učke, u Hrvatskom primorju i Gorskotomaru, doprle su do Jože sredinom 1942. godine. Kao iskreni rodoljub i poznati antifašist, uživao je ugled i poštovanje u cijeloj Poreštini, pa je sekretar MK KPH Rijeke Mario Špiler, prilikom boravka u Istri, upućen da uspostavi vezu s njim. Krajem 1942. godine, Jože Šuran stupa u vezu s rukovodiocima NOP-a u Istri. U blizini ceste Trst — Pula, nedaleko sela Rapavela, sastaje se, 15. XII 1942. s Antom Drndićem, izražava želju da stupi u redove KPH, i od tada sve svoje znanje i sposobnosti stavlja u službu NOP-a. Širio je ilegalnu štampu na Poreštini, rasturao letke u Poreču, nabavljao oružje, odjeću, hranu i upućivao na dogovorene punktove. Krajem siječnja 1943. godine, organizira sastanak istaknutih suradnika NOP-a Poreštine s Antom Drndićem, kod Rapavelske lokve. Rezultat ovog sastanka bilo je naglo širenje NOP-a na

Poreštini. U NOP se tada uključuju nove grupe aktivista, stvaraju se prve simpatizerske grupe KPH i organi narodne vlasti. Jože Šuran okuplja suradnike NOP-a, i s njima izvodi niz akcija uništavanja električnih vodova i rušenja telefonskih stupova. U travnju 1943. godine postaje član simpatizerske grupe KPH, osnovane kod sela Fabci. Nepun mjesec kasnije, postaje član KPH, zatim sekretar partijske organizacije u selu Smlonici, i predsjednik seoskog NOO-a. Uskoro je morao preći u ilegalnost, jer su italijanski fašisti otkrili njegovu aktivnost.

Na vijest o kapitulaciji Italije, organizira grupu ustanika, s kojom 11. IX 1943. razoružava posadu u Višnjaju. Pridružuje se, zatim ustanicima koji kreću na Tinjan i oslobađaju ga. Nije prisustvovao sastanku Okružnog NOO-a za Istru, 13. IX 1943, jer je poslije oslobodjenja Poreča i sukoba s nacistima, na raskršću ceste kod Tičana, smatrao da mora ostaniti uz narod Poreštine.

Poslije njemačke ofenzive na slobodni teritorij Istre, početkom listopada 1943. godine, Jože Šuran je aktivan i poznat u cijeloj Poreštini i Tinjanštini. Za njega i njegov rad znao je i okupator.

Kada je, početkom 1944. godine, izvršena reorganizacija Privremenog pokrajinskog NOO-a za Istru i njegovo preimenovanje u Oblasni NOO za Istru, Jože Šuran je izabran za predsjednika Kotarskog NOO-a Tinjan. Kao predsjednik Kotarskog NOO-a, neumorno je obilazio Tinjanštinu i pomagao aktivistima NOP-a na terenu. Prilikom jednog takvog obilaska, pao je u ruke fašista. Ispitivali su ga zvjerski mučili, ali ništa nisu saznali o bazama i suradnicima NOP-a. Palili su mu obrve i brkove, tukli ga, vodili ga vezanog konopcem oko vrata po selima Tinjanštine, da bi ga ponizili. Konačno su pripremili vješala na jednom telefonskom stupu. Prije vješanja, upitali su ga kaje li se za učinjena djela? Odgovorio im je: „Zalim što vam nisam popalio i ovaj pal“. Objesili su ga kraj Višnjana, u svibnju 1944. godine.

Narodnim herojem proglašen je 20. prosinca 1951. godine. (A. Gi.)

ŠURBAT Ilije BRANKO BANE

Rođen je 6. maja 1920. u Sarajevu, Bosna i Hercegovina, u siromašnoj radničkoj porodici. Osnovnu školu i gimnaziju završio je u rodnom gradu, a 1940. godine upisao se na novootvoreni Poljoprivredno-šumarski fakultet u Sarajevu.

U višim razredima gimnazije uključio se u

napredni omladinski pokret, i od početka bio jedan od najaktivnijih omladinaca. S mnogo smisla za organizovanu akciju, uz to hrabar i neustrašiv. Bane Šurbat je u svim akcijama napredne omladine Sarajeva bio među prvima. Zahvaljujući njegovoj upornosti i dovitljivosti i, pre svega, njegovom borbenom duhu, kuća njegovih roditelja u Kovačevićima ubrzo je postala ilegalno sastajalište i stecište komunisti i skojevaca, koji su radili na obnavljanju naprednog omladinskog pokreta u Sarajevu u cejoj Bosni i Hercegovini. U SKOJ je primljen krajem 1939, a u KPJ početkom 1941. godine.

Posle aprilskog rata, radi na pripremama za oružanu borbu. Dolaskom ustaša, morao se povući u ilegalnost, jer su za njim ustaše raspisale nagrade.

Kada je počeo ustanak u sarajevskoj oblasti, Bane Šurbat je među prvima stupio u partizanske redove. Najpre se nalazio u parti-

zanskim jedinicama na terenu Semizovca, Vogošće i Srednjeg, a posle formiranja NOP odreda „Zvijezda“ imenovan je za sekretara OK SKOJ-a i člana OK KPJ za „Zvijezdu“. Uporedo s obavljanjem ovih partijsko-političkih zadataka, učestvovao je i u borbama koje je izvodio Crnovrški bataljon NOP odreda „Zvijezda“. Pokazavši primernu smelost i hrabrost u borbama protiv ustaša i Nemaca, stekao je ubrzo simpatije svih boraca. Posebno se istakao u borbama za oslobođenje Srednjeg i Ljubine, zatim u napadu na Vareš, kao i u borbama protiv četnika, početkom 1942. godine.

Od aprila 1942, Bane je politički komesar 2. čete 1. istočnobosanskog udarnog bataljona. U više borbi ispoljio je veliku hrabrost i neustrašivost. Prilikom prebacivanja bataljona na levu obalu Krivaje, pošto su četnici nešto ranije onesposobili most, on je preplivao reku, postavio daske na stubove i tako omogućio prelaz bataljona. Ne manju hrabrost pokazao

je u borbama kod Vlasenice, 15. juna 1942. godine, kao i kod Gračanice, na reci Spreči, krajem istog meseca.

U 6. istočnobosanskoj brigadi Bane Šurbat bio je poznat kao jedan od najvrednijih političkih komesara i najhrabrijih boraca. Isticao se neustrašivošću u borbama protiv Nemaca u Sremu — na Filipovom putu i u Bosutskim šumama; protiv četnika na Maleševcima, 28. oktobra 1942; protiv ustaša i Nemaca, 18. i 19. decembra iste godine na Jelici (Majevica), i kod Han-Krama, 9. marta 1943. godine.

Posebno junačko držanje ispoljio je u borbama s neprijateljem u V neprijateljskoj ofanzivi. Vragolija, Ilisar, Korlat-šuma, selo Zavajit, predeo Vijenac i Trovrih — bila su mesta gde je Bane Šurbat sa svojom četom nosio velike gubitke nemačkom okupatoru i njegovim domaćim pomagačima.

Poginuo je 23. maja 1943. godine, na položaju na Trovrhu. Smrtno ranjen, ostao je na brisanom prostoru između partizanskih i neprijateljskih položaja. Borcima svoje čete, koji su jurišom pokušavali da ga izvuku, doviknuo je: „Organizovano napadnite, inače badava ginete“. To su bile poslednje reči ovog vrsnog borca i omiljenog partizanskog rukovodioca.

Narodnim herojem proglašen je 27. novembra 1953. godine. (Raf. B.)

ŠURKALO Mirjana DINKO

Rođen je 13. jula 1920. u siromašnoj radničkoj porodici u Docu, Šibenik, Hrvatska. Bio je trgovački pomoćnik, ali ga je slaba zarada terala da se bavi ribarstvom i pomorstvom.

Oktobra 1939. postao je član SKOJ-a. Prvih dana decembra 1941, s jednom partizanskom grupom iz Šibenika krenuo je u Liku, da vodi oružanu borbu i u njoj kuje bratstvo i jedinstvo hrvatskog i srpskog naroda. Postao je puškomitraljezac, u 1. hrvatskoj dalmatinskoj četi bataljona „Marko Orešković“, i odmah ušao u borbe protiv Italijana kod Korenice, istakavši se hrabrošću. Prvih dana maja 1942. postao je borac 1. proleterskog bataljona u Hrvatskoj, i učesnik u mnogim borbama. Sredinom maja 1942. prilikom napada na italijansku artiljerijsku kolonu na drumu Knin — Sirmica, Dinko se, noseći mitraljez, zajedno s grupom boraca, probio na drum, zaplenio 4 topa, okrenuo ih ka Kninu i ispalio petnaestak artiljerijskih granata.

Posle velikih uspeha u Dalmaciji, Proleterski bataljon je prebačen u Liku. Hrvatsko primorje i Gorski kotar, razgarajući oružanu

borbu. Svojom primerom, Dinko je doprinio uspešnom rešavanju ovih složenih zadataka, naročito u julu i avgustu, posle velike italijanske ofanzive u središnjem i severozapadnom delu Gorskog kotara i Hrvatskog primorja, kada su okupatorske snage uništile stotine naselja, pobile ili u koncentracione logore oterale na hiljade stanovnika, pretežno žena, dece i staraca. Pravilnim i smelim odabiranjem položaja, hrabrošću i dovitljivošću, Šurkalo je omogućio da se mitraljeskom vatrom uništi baterija topova na ovoj cesti. Posle ove borbe, povukao se s položaja zbog dejstva italijanske brodske artiljerije, Avgusta 1942. Šurkalo je, u partizanskom logoru Rijnjak veoma veštim rasporedom delova proleterskog bataljona dočekaو nadmoćne italijanske snage, naneo im velike gubitke i prinudio ih na povlačenje.

Krajem septembra 1942. prilikom marša proleterskog bataljona za Žumberak, Šurkalo

je s grupom boraca preplivao Kupu da bi savladio stražu kod skele, koja je bila potrebna zbog prebacivanja bataljona na drugu stranu, zbog dolaska ustaških jedinica. Posle dolaska na Žumberak, ustaše su napale iznenađeno Mitraljesku četom u selu Kordiću. Dinko je hitro zgrabio mitraljez, i stojeći osuo vatru na ustaše, i s grupom drugova odbio napad. U januaru 1943. godine, kao komandir mitraljeske čete, zadržao je jaku italijansku kolonu kod Lović-Prekrižja pola dana. U aprilu 1943. godine, u vreme jednog od mnogih napada neprijatelja na slobodnu teritoriju Žumberak, kao zamenik komandanta 4. bataljona, zatražio je od komandanta 13. proleterske brigade „Rade Končar“, koja se povlačila s ranjenicima ka Sv. Geri, da ga ostavi u zasedi. Pošto je dobio odobrenje, s komandirnom mitraljeske čete i još dva proletera s dva teška mitraljeza i dosta bombi zauzeo je položaj u jednom italijanskom bunkeru u Donjem Prekrižju (Žumberak) i odatle vatrom iz mitraljeza i ručnim bomba-

ma naneo velike gubitke neprijatelju, a potom se povukao. U napadu na Gorenju Vas, kod Stojdrage, jednog od najjačih ustaških uporišta, 8. septembra 1943. Šurkalo je dovukao protivtenkovski top na oko pedesetak metara od bunkera, uništio ga i tako otvorio put borcima u uporište. Izvesno vreme upravljao je dejstvom haubice i tu bio teško ranjen. Posle ozdravljenja, postavljen je za komandanta 3. bataljona 16. omladinske brigade „Joža Vlahović“, u kojoj ponovo dokazuje hrabrost, prisebnost i samoinicijativu, prenoseći na nove borce ratno iskustvo i proletersku postojanost i neustrašivost. Za njega i njegovu neiscrpnu samoinicijativu nije bilo nesavladljivih prepreka i neresivih situacija.

Posle višegodišnjeg ratovanja u Lici, Gorskom kotaru, Hrvatskom primorju, Kordunu, Žumberku i Pokuplju, jula 1944. vraća se u Dalmaciju, u V pomorsko-obalski sektor, najpre za komandanta artiljerije, a potom za komandanta mornaričke pešadije. Učestvovao je u organizovanju i izvođenju manjih desantnih prepada na Korčuli, Peleješcu i Mljetu, i u borbama za oslobođenje južne Dalmacije i Boke Kotorske. Krajem rata je bio komandant 3. brigade mornaričke pešadije.

Posle oslobođenja zemlje, vršio je odgovorne dužnosti u Mornarici. Ima čin admirala i visoka odlikovanja za herojstvo u ratu i samopregoran rad na izgradnji naših oružanih snaga, posebno Ratne mornarice.

Narodnim herojem proglašen je 27. novembra 1953. godine. (R. G.)

ŠURLAN Marka GOJKO

Rođen je 12. jula 1909. u selu Devetacima kod Bosanskog Novog, Bosna i Hercegovina. Ran je ostao bez oca, koji je umro odmah posle povratka s fronta iz prvog svetskog rata. U tim prilikama, s majkom, četiri brata i dve sestre, Gojko gotovo nije ni imao detinjstva. Osnovnu školu nije pohađao upravo zbog teških materijalnih prilika. S nepunih 14 godina bio je prinuđen da se zaposli, prvo kao fizički radnik, a zatim i kao kopač rude u malom rudniku Lješljani. Kada je, 1934. ostao i bez majke, sav teret u podizanju nejake braće i sestara pao je na njegova leđa, i on se žrtvovao: jednog brata je školovao u prijedorskoj gimnaziji, a dvojicu je uputio, preko „Privrednika“, na zanat u Beograd.

Inteligentan i odvažan, a iznad svega plemenit, Gojko je još kao mladić u rudniku prihvaćen i ubrzo postao cenjen u svojoj sredini. Kroz sindikalnu organizaciju ušao je u red najistaknutijih aktivista u borbi za bolje

uslove rada, a 1940. godine postao je član KPJ.

U jednoj rudničkoj nesreći teško je ranjen i ostao bez tri prsta na desnoj ruci, ali to nije smetalo da se među prvima, s puškom pribavljenom u vreme rasula bivše jugoslovenske vojske, nađe s ustanicima Kozare, jula 1941. Ubrzo su za njim krenula i ostala braća i sestre.

Već u prvom uspešnom napadu na rudnik Lješljane, 30. jula 1941. Gojko se istakao odlučnošću i veštinom. Kao stručnjak za rukovanje eksplozivom, razorio je električnu centralu, žičaru i druge pogone rudnika, tako da Lješljani za okupatora nikada više nisu osposobljeni. U prvj partizanskoj grupi Gojko Šurlan je postao deseter.

Prilikom upada iz Kostajnice u selo Gumnjane, u jesen 1941, ustaše su izvršile pokolj u kome su stradali Gojkova supruga i dvoje dece. Sutradan, na narodnom zboru u Mlječanici, u govoru koji je održao, Gojko se zalagao za bratstvo i jedinstvo svih u zajedničkoj borbi, jer za zločine nije kriv ni hrvatski ni muslimanski narod, već ustaše. Njegov govor imao je snažan odjek u ovom kraju.

U borbi na Mrakovici, 5. decembra 1941, Gojko je s bombaškom grupom uništio ustaški rov i zaplenio dva teška mitraljeza. Neposredno posle oslobođenja Lozarca, 16. marta 1942, formiran je udarni bataljon, u kojem je Gojko postavljen za zamenika komandira voda u 2. četi, s kojim je prošao sve okršaje s četnicima na Golešima i Han-Kolima na Manjači, na Šnjegotoni i Poezni u centralnoj Bosni. Posebno se istakao u borbi na Kaperaču, kada je, s dobrovoljcima iz 2. čete, razbio četničku blokadu navešti im velike gubitke.

Udarni bataljon se vratio u oslobođeni Prijedor krajem maja 1942, pred početak neprijateljske ofanzive na Kozaru, u kojoj je

Gojku, kao iskusnom rudaru, poverena izgradnja baza za ranjenike koji nisu uspjeli proći u vreme proboja obruba.

U 5. kozarskoj brigadi, koja je formirana 22. septembra 1942, Gojko je politički komesar čete u 1. bataljonu. Učestvovao je u borbama za oslobođenje Bihaća i Bosanske Krupe; u razbijanju utvrđene neprijateljske linije Mijska glava — Suhača, novembra 1942, Gojko je, s grupom odvažnih boraca, uspeo da neopazeno prođe između bunkera i napadne neprijatelja s leđa, čime je doprineo osvajanju uporišta na Suhači. Tokom IV neprijateljske ofanzive, učestvovao je u žestokim borbama za zaštitu partizanskih bolnica u Grmeču. Kada je 5. kozarska brigada, maja 1943, prešla u centralnu Bosnu, Gojko Šurlan je postavljen za političkog komesara bolnice 11. divizije, koja je bila smeštena u selu Čečavi. Zahvaljujući njegovoj prisebnosti i hrabrosti, u iznenadnom napadu uspešno je organizovana odbrana i neprijatelj zadržan sve dok nije pristigla najbliža partizanska jedinica.

U vreme proboja sremskog fronta i u završnim operacijama Gojko je, kao obaveštajni oficir, pokazao izvanredne kvalitete i smelost u više prilika, kada je iza fronta prikupljao podatke o neprijatelju, pronalazio njegove slabe tačke i o tome obaveštavao brigadni centar.

Borbeni put, koji je počeo pod Kozarom kao lješljanski rudar, završio je pobedonosno 15. maja 1945. na granici, kod Celja.

Iznenadna smrt, 3. februara 1951. godine, prekinula je njegovo vojno-stručno obrazovanje u armiji, kojoj je poklonio sve što je imao.

Narodnim herojem proglašen je 24. jula 1953. godine. (D. lu.)

TALESKI Petra BORKO

Rođen je 1921. godine u Prilepu, Makedonija, u zanatlijskoj porodici. Posle završetka osnovne škole, počinje da čita knjige van školskog programa. Bio je buntovan i inteligentan.

Dok je bio učenik viših razreda gimnazije u Bitolju, istakao se književnim tekstovima socijalne sadržine. Ulazio je u polemike s profesorima, i uvek bio u prvim redovima u sukobima s ljotičevcima. Još kao gimnazijalac objavljivao je književne tekstove u naprednom časopisu „Podmladak“, koji je izlazio u Kragujevcu.

Objavljene su njegove rasprave u kojima pokazuje začuđujuće znanje, iako je imao tek sedamnaest godina. U isto vreme odlazi iz Bitolja u Prilep i drži predavanja u Trezvenoj loži. S prvim političkim istupanjima i teorijskim raspravama, najavio se kao obdareni organizaciono-politički radnik i proletersko-marxistički teoretičar.

Kao i sve razrede gimnazije, i osmi razred je položio s odličnim uspehom i bio oslobođen matorskog ispita. Posle gimnazije, upisao se na Medicinski fakultet u Beogradu, i bio jedan od najaktivnijih makedonskih studenata. Učestvovao je u raznim demonstracijama i sukobima s režimom. Redovno daje ispite i na kursovima drži predavanja iz političke ekonomije i o makedonskom nacionalnom pitanju.

Za člana KPJ primljen je 1939. godine, u Beogradu. Na Beogradskom univerzitetu izrasta u svetlu revolucionarnu ličnost. Kad je došao u rodni Prilep, odmah se uključio u revolucionarni pokret grada. Drugog avgusta 1940. godine organizovana je velika lildenska demonstracija. On je bio prvi govornik pred nekoliko hiljada ljudi. Govorio je o značaju lildenskog ustanka, o nepravdama u Kraljevini Jugoslaviji i o pretećoj opasnosti od fašizma.

Odmah posle demonstracija, uhapšen je, suđen u Beogradu i oveden u zatvor na Adi Ciganliji. Posle izlaska iz zatvora, upućen je u logor u Ivanjicu.

Kad se vratio u Prilep, pred aprili skiinom 1941. godine, postao je član MK KPJ. U prvi otvoreni sukob s bugarskim okupatorima došao je početkom maja 1941. godine, povodom otvaranja čitaonice. On se tada s govornice suprotstavio bugarskom pukovniku.

Povodom napada Nemačke na SSSR, 23. juna 1941. godine, održano je partijsko savetovanje, na kojem je Borko podneo glavni referat, zrelo ocenivši značaj nemačko-sovjetskog rata. Uskoro posle toga povukao se u ilegalnost, i početkom jula, s još trojicom ilegalaca, postao partizan. Međutim, pozvan je od PK, i u septembru ulazi u novo pokrajinsko partijsko rukovodstvo, kao član Biroa. U tom svojstvu došao je u Prilep 11. oktobra, kad je napadnut grad i proglašen narodni ustanak. Krajem decembra, došao je u PK u sukob sa stavovima protivnim liniji za oružanu borbu. Kao što je ranije osuđivao stavove Metodija Šatorova Šarla, tako i sada osuđuje potpadanje pod uticaj BRP(k). Svoj stav je izneo i u pismu CK KPJ, zbog čega se sukob zaoštava, pa je on, početkom 1942. godine, odstranjen iz PK, i ostavljen da se sam snalazi, iako je u odsustvu bio osuđivan od strane bugarskih vojnih sudova.

Drugog marta 1942. godine, zajedno s Lazom Kolevskim, nalazio se kod sela Pletvar,

blizu Prilepa. Bili su izdani, i opkolila ih je bugarska policija. U neravnoj borbi, obojica su poginuli junačkom smrću.

Narodnim herojem proglašen je 11. oktobra 1951. godine. (K. So.)

TARABIĆ Mihajla JOCO

Rođen je 7. januara 1916. godine u selu Tržić, Slunji, Hrvatska. Potječe iz siromašne seljačke porodice. Osnovnu školu završio je u Tržiću, a trgovačko zvanje stekao u Vinkovcima. Izvjesno je vrijeme radio u Tržiću i Ogulinu godine 1936. otišao je u vojsku u kojoj je završio podoficirsku i pilotsku školu. Tu ga godine 1941, zatiče drugi svjetski rat, u činu narednika — pilota. Aprila 1941. uspijeva pobjeći iz sabirnog logora u Zagrebu, kući u Tržić.

Prvih dana okupacije i uspostave NDH, Joco sa svojim suseljancima doživljava ustaške zločine nad nevinim srpskim narodom. Iako prije nije imao prilike da se upozna s djelovanjem KPJ, Tarabić ne ostaje ravnodušan prema okupatorskoj i ustaškoj vlasti. Povezuje se s komunistima u svom kraju, i odmah se aktivno uključuje u pripreme ustanka na području slunjskog sreza. Jedan je od prvih partizana u partizanskom odredu „Tržić“, a zatim istaknuti borac u Toboličkoj četi 3. bataljona 2. kordunaškog partizanskog odreda. Već u prvim akcijama ovih partizanskih jedinica ističe se hrabrošću, snalazljivošću i umješnošću mladi partizan, komandir i komandant Joco Tarabić.

U toku NOR-a, bio je na raznim vojnim dužnostima: komandir 1. partizanskog odreda „Tržić“, operativni oficir i zamjenik komandanta 3. bataljona 2. KPO, zamjenik i komandant 1. kordunaške brigade, načelnik Štaba 8. kordunaške divizije, šef operativnog odjeljenja IV korpusa, i komandant 8. udarne kordunaške divizije. Tarabić učestvuje u svim bitkama njegove jedinice. U narodu kod boraca i starijeha izazivao je divljenje zbog podviga, a omiljenost među drugovima bila je odraz

drugarskih odnosa. Posebno se ističe, avgusta 1941. godine, u rušenju mosta na Mrežnici, u Tržiču. Tu s malom grupom boraca cijelog dana zadržava četu žandarma i domobrana, koji su iz Ogulina, kao pojačanje, upućeni ugroženoj žandarmsko-domobranskoj posadi, u Primišlju.

Početkom 1942. Tarabić juriša na čelu jedinice, zajedno s hrabrim komandantom 3. bataljona 2. KPO Mićom Baraćem, na utvrđenu žandarmsku posadu u Tržiču. Kad je komandant Barać poginuo, Joco preuzima komandu i zarobljava 25 žandarma s 25 pušaka i puškomitraljezom. Za ovaj junački podvig, Joco je pohvaljen i postavljen za operativnog oficira 3. bataljona.

Kao komandant 2. kordunaške brigade, 1943. godine, u borbama kod Cetingrada, Kladuše i Cazina, Tarabić se dva puta našao u okruženju s komandantom divizije Vladom Četkovićem i jednim partizanom. Oba puta, zahvaljujući njegovoj snalažljivosti, uspijevaju se izvući iz okruženja. Iste, 1943, Joco s malom grupom partizana iz „Plašćanskog odreda“ uspijeva u Oštariu ući u dobro čuvanu zgradu i zarobiti domobranskog bojnika, kojeg uvjerava da je opkoljen snagama čitave 8. divizije, primorava ga da se preda zajedno s pet stotina dobro naoružanih vojnika.

Teško je izvoditi sve Jocene uspješne akcije. Ističe se u napadu na Lasinju, na jako ustaško uporište Krašić, u borbama za Bihac, Dubravu, Bosiljevo, Perjasicu — u borbi s 372. legionarskom divizijom kod Trošmarje, zatim u borbama na Žumberku i operacijama za oslobođenje zemlje u Istri i Trstu. Njegova 8. kordunaška divizija ima velike zasluge za uspješne završne operacije, a naročito u zarobljavanju velike njemačke i ustaške grupacije kod Ilirske Bistrice.

U toku NOR-a, lako je ranjen 1942, u Toboliću, a 1944. teško, u borbi s Nijemcima,

kod Krašića. Poslije izliječenja, Tarabić nastavlja bitke sa svojim jedinicama. Ponovo je teško ranjen, 2. avgusta 1945. godine, kod Zvečaja, od ostataka ustaške bande križara. Poslije oslobođenja, ostao je na službi u JNA. Vršio je dužnost načelnika invalidskog odeljenja V armije, načelnika odeljenja u personalnoj upravi JNA, odgovornog urednika časopisa „Vojni glasnik“, i načelnika Vojno-izdavačkog zavoda JNA.

Aktivan je u radu društveno-političkih organizacija. U dva mandata, bio je zastupnik u Saboru Hrvatske. Završio je Višu vojnu akademiju JNA. Sada je general-potpukovnik JNA u penziji, i predsjednik Saveza za sport i rekreaciju invalida Srbije.

Nosilac je partizanske spomenice 1941, i više odlikovanja.

Narodnim herojem proglašen je 27. novembra 1953. (Đu. Za.)

TAVČAR Franca FRANC ROK

Rođen je 6. marta 1920. u Jaršama, Ljubljana, Slovenija. Otac mu je bio siromašan radnik. Školovao se u vrlo teškim uslovima. Posle završetka Realle, odslužio je vojni rok u Školi za rezervne oficire. Zatim se upisao na Tehnički fakultet u Ljubljani. Zbog rata i okupacije prekinuo je studije.

Otac mu je bio u naprednim sindikatima, i od njega je dobio prve pojmove o radničkom pokretu i borbi radnika. Tako je Franc Tavčar, 1941, počeo da se zanima za političke probleme. Uključio se u naprednu organizaciju radničke i seoske omladine.

Kad je, 15. jula 1941, postao član KPS, povukao se u ilegalnost i počeo da radi u organizacijama OF. Postao je član rejskono odbora OF Ježica—Tomačevo. Završio je i ilegalni partijski tečaj.

Kao ilegalac, radio je u Ljubljani od januara 1942, a zatim je otišao u partizane, u „Serčerov bataljon“, ali se zbog bolesti vratio kući. Ponovo je radio kao ilegalac u Ljubljani, u OF. Organizovao je „Narodnu zaštitu“, postao član i vođa grupe VOS-a i učestvovao u mnogim akcijama u Ljubljani i okolini.

Jula 1942. ponovo je otišao u partizane, u obnovljenu udarnu brigadu „Tone Tomšič“, gde je, avgusta 1942, postao zamenik politkomesara 2. bataljona.

1942/43. istakao se u mnogim akcijama u Dolenjskoj. Po uputstvima Glavnog štaba NOV i POS, otišao je, marta 1943. u Slovenačko primorje, da pomogne organizovanju oslobodilačkog pokreta. Početkom maja iste godine, formirana je brigada „Simon Gregorčič“, i Franc Tavčar je, kao politkomesar, otišao s

njom u Benešku Sloveniju.

Desetog maja 1943. je učestvovao u teškim borbama na Kovačičevoj planini, na Kolovratu. Postao je komandant 2. bataljona. Kao hrabar borac odlikovao se u borbama te brigade na pohodu u Benešku Sloveniju, u Stupici, kod Podbonesca, na Špiku i Drnohli, na Stolu i Črnom vrhu, i drugde. Odatle se, u julu 1943, vratio u „Gradnikovu brigadu“, kao politkomesar. S brigadom se, zatim, borio u Dolenjskoj i Notranjskoj.

Drugog septembra 1943. u sukobu s Italijanima, koji su počeli ofanzivu protiv partizana, teško je ranjen na Kravoj peči.

Posle kapitulacije Italije, Tavčar je, oktobra 1943, imenovan za komandanta novomeštanskog vojnog područja. Prvog novembra 1943. unapređen je u čin majora.

Od decembra 1943. do aprila 1944. bio je načelnik odeljenja za organizaciju pozadine u Glavnom štabu NOV i POS. od 20. aprila do septembra 1944. vršio je dužnost zamenika komandanta VII korpusa NOV i POJ, a zatim je imenovan za pomoćnika načelnika Glavnog štaba NOV i POS, i potom za načelnika slovenačke divizije narodne odbrane, gde je ostao do kraja rata.

Posle rata je ostao u vojsci, i postao komandant divizije Korpusa narodne odbrane Jugoslavije. Posle završenih studija u najvišim vojnim školama, postao je načelnik Uprave inženjerije JNA. Početkom novembra 1972. ukazom vrhovnog komandanta oružanih snaga SFRJ, imenovan je za komandanta Ljubljanske armijske oblasti, u činu general-pukovnika.

Penzionisan je marta 1981. godine. Nosilac je Partizanske spomenice 1941, Orden ratne zastave s lentom, Ordена Republike i drugih odlikovanja.

Narodnim herojem proglašen je 27. novembra 1953. godine. (Met. G.)

TEMELKOVSKI Jovana BORKO

LILJAK

Rođen je 20. decembra 1919. godine u Prilepu, Makedonija, u vrlo siromašnoj porodici.

Osnovnu i Zanatsku večernju školu završio je u Prilepu. Tri godine je učio kovački, a zatim stolarski zanat. Krajnje siromaštvo u porodici i tradicija, preko oca i dede, koji su bili aktivni borci nacionalnooslobodilačkog pokreta, uticali su da se i Borko opredeli za napredni pokret. U toku 1934. i 1935. godine on se i organizovano uključuje u revolucionarni omladinski pokret. Tada je bio jedan od aktivista Kulturno-umetničkog društva „Abrashi“ u kojem se okuplja napredna omladina.

Željan znanja, čita naprednu literaturu i diskutuje s drugovima kako bi naučio što više. Vodi vaspitne omladinske čitalačke grupe i iz njih regrutuje članove SKOJ-a. Kao aktivni član URS-a, 1938. godine postaje sekretar najjače sindikalne podružnice drvodjeljskih radnika i član Međustrukovnog odbora.

Revolucionarni radnički pokret u Prilepu, u godinama uoči rata, uzima maha. Borko 1939. godine postaje član Komunističke partije Jugoslavije, i iz akcije u akciju razvija se u partijskog rukovodioca. Ume da donosi realne i revolucionarne odluke i da ih vešto i smelo sprovedi u život. Gotovo celu 1940. godinu proveo je u vojsci, a 1941. godine odveden je u nemačko zarobljeništvo.

Septembra 1941. godine, vraća se iz zarobljeništva u Prilep, gde su pripreme za oružani ustanak vrlo intenzivne. Odmah je uključen u rad, kao član MK KPJ. Pošto još nije bio poznat okupatorskoj policiji, s uspehom je rukovodio partijskom tehnikom i organizovao atentate na špijune i saradnike okupatora. Od novembra 1941. godine sekretar je MK u Prilepu. Na toj dužnosti ostaje do kraja jula 1942. godine. U ovom periodu je, zahvaljujući hrabrosti i hladnokrvnosti, više puta uspeo da izbegne hapšenje. Izvlačio se i iz takvih situacija kad je policija smatrala da ga već ima u rukama.

Zbog neumornog rada, koji se obično odvijao uveče, nazvan je Liljak (slepi miš). Zbog veštog izbegavanja policijskih zamki, nazvan je i Fantomom.

U avgustu 1942. godine, kao član PK KPJ za Makedoniju, odlazi na rad u Skopje, a od proljeća 1943. godine sekretar je Trećeg omladinskog komiteta i Operativne zone. Tamo je, u svojstvu člana Glavnog štaba za Makedoniju i CK KPM, organizovao partizanske jedinice. Sredinom 1943. godine okupatorski Sud ga je, u odsustvu, osudio na smrt. Jula 1944. godine, kao delegat, učestvovao u radu ASNOM-a.

Istog meseca vratio se na teritoriju Druge operativne zone. Dok je bio na putu, formirao je 4. brigadu, a zatim prvu diviziju i prvi korpus u Makedoniji. U septembru 1944. godine postavljen je za komesara Glavnog štaba za Makedoniju. Na ovoj dužnosti ostao je do maja 1945. godine.

Posle oslobođenja zemlje bio je na odgovornim partijskim i državnim funkcijama: predsednik je Narodne omladine Makedonije, sekretar PK SKOJ-a za Makedoniju, predsednik Komisije državne kontrole, predsednik Ekonomskog saveta i potpredsednik Vlade NRM, predsednik Republičkog veća sindikata, predsednik Komisije za društveni nadzor Savezne skupštine, član Izvršnog komiteta CK KPM i CK SKJ, član Glavnog odbora SSRNM i Saveznog odbora SSRNJ, član Saveta Federacije. Stalno je biran za saveznog i republičkog poslanika.

Nosilac je Partizanske spomenice 1941, ordena Oslobođenja, i više domaćih i stranih odlikovanja.

Narodnim herojem proglašen je 11. oktobra 1953. godine. (K. So.)

TEPAVČEVIĆ Filip PEKO

Rođen je 12. jula 1912. godine u Kazanci (Golija), Nikšić, Crna Gora.

Poče iz siromašne seljačke porodice, poznate po junacima iz perioda hercegovačkih ustanaka protiv turskog okupatora u XIX vijeku.

Porodica Filipa Tepavčevića se, posle I svjetskog rata, preselila na Kosovo, i nastanila u Starom Selu kod Uroševca. Poslije završetka osnovne škole, Peko je ostao na selu i bavio se zemljoradnjom i sezonskim radovima. Rano je stupio u vezu s komunistima.

U pripremi ustanka 1941. godine, Peko se među prvima u Starom Selu istakao. Postao je rukovodilac diverzantske grupe koja je napadala okupatorske stanice i skladišta.

Poslije jenjavanja ustanka, izvjesno vrijeme radio je ilegalno. Početkom 1943. godine, fašisti su ga otkrili i uhapsili. Zajedno s mnogim rođoljubima, našao se u okupatorskom zatvoru u Uroševcu. Međutim, on je s grupom odvažnih komunista uspešno organizovao bjekstvo iz zatvora, usred dana. Uspio je da se prebaci na Šaru, gdje se uključio u Šarplaninski odred. Zapažen po neustrašivosti, kao istaknuti komunist (član je KPJ od 1942. godine) brzo je napredovao, pa je, već u maju 1943. godine, postao zamjenik političkog komesara Odrada. Poslije toga, postavljen je za glavnog partijsku vezu između Operativnog štaba za Kosovo i Metohiju i Sreskog komiteta KPJ za Uroševac. Pošto je poznavao mnoge ilegalne organizacije u Uroševcu, uspešno je održavao njihove veze s Odredom, prelazeći svakog dana s italijanske okupacione zone na teritoriju koja je bila „dodijeljena“ Bugarima.

Pekovo junaštvo i snalažljivost u borbi došli su do izražaja naročito krajem 1943. godine, u vrijeme združene ofanzive Nijemaca, Bugara i balista na partizane, koji su se nalazili na Šari. Gotovo mjesec trajale su neprekidne borbe. I u najdramatičnijim trenucima, u gotovo bezizlaznim situacijama, Peko je zračio bodrošću i vedrinom. Hrabrio je borce i uvjeravao ih da „boj bije srce u junaka“. Nijemci i balisti su bili zarobili jednu drugaricu. Peko je donio odluku da je oslobođi, pa je taj zadatak uspešno i izvršio, s još dva druga. Tada su ova tri hrabra partizana pobili veći broj okupatorskih i kvistiških vojnika. Poslije višednevnih borbi u okruženju, od 60 partizana kroz obruč su uspjeli da se probiju samo dvanaestorica. Među njima i Peko.

Sredinom decembra 1943. godine, s grupom boraca prenosio je arhivu komandanta Glavnog štaba NOP za Kosovo i Metohiju iz Uroševca u pravcu Đakovice. Balisti su ih otkrili i opkolili kod Drima. U grupi je bilo pet partizana. Balisti su bili mnogo brojniji. Uspjeli su da uhvate četvoricu iz grupe, a Peko je sâm prihvatio borbu. Nije htio živ da dozvoli da se povjerljiva dokumenta nađu u rukama neprijatelja. Više od pet časova borio se sam protiv 200 balista. Bio je teško ranjen, pa više nije mogao da puca. Tako je balistima pošlo za rukom da ga živog uhvate. Iako je bio teško ranjen, balisti su ga mučili. Ništa im nije htio priznati. Prkoseći protivniku do kraja, pjevao je staru pjesmu o starcu Vujadinu. Ne postigavši cilj, poraženi neviđenom hrabrošću ovog komunista, balisti su se plašili da će im i tako ranjen umaći, pa su ga strijeljali.

Narodnim herojem proglašen je 27. novembra 1953. godine. (G. Kil.)

TEŠIĆ Mirka MILAN

Rođen je 1893. godine u selu Jablanica, Lopare, kod Tuzle, Bosna i Hercegovina, u siromašnoj seljačkoj porodici. Već u ranoj mladosti osjetio je bijedu života seljaka. Bio je aktivan u borbi protiv osiromašenja sitnog i srednjeg seljaka, i u svom kraju bio je poznat kao aktivan u borbi protiv režima. Kad je bila velika suša i glad, Milan je presretao trgovačke kamione natovarene brašnom i dijelio ga sirotinji. Vlasti su ga progonile ali, pod pritiskom javnog mnjenja, bio je oslobođen optužbe. Kasnije je pristupio revolucionarnom radničkom pokretu i, krajem 1939. godine, kada je formirana partijska ćelija u Loparima, Milan je njen član.

Odmah poslije okupacije, radio je na pripremi oružane borbe na Majevici. U narodu je uživao ugled i bio čovjek od akcije. Njegovi ljudi su bez ustezanja izvršavali sve što bi on predložio, smjelo išli za njim i u njega imali puno povjerenje. Početkom avgusta 1941, s grupom od sedam partizana učestvovao je u izvršenju diverzantskih akcija. Poslije presijećanja telefonske veze na Površnicama, na cesti između Lopara i Tuzle, ustaše su pristupile izmučljaju talaca po selima, zbog odmazde nad stanovništvom. Kada su, u selu Vakuf, sastavljale spisak ljudi koje valja potjerati u logor, pod rukovodstvom Milanovim napala ih je grupa partizana i razbila. Dva nova karabina bili su prvi plijen majevičkih partizana. Sa svih strana, iza živica i stogova sijena, pojavljivali su se seljaci i prilazili maloj grupi ustanika. Već slijedeće noći, pod Milanovim rukovodstvom, izvršen je napad na žandarmerijsku stanicu u Loparima.

Poslije četničke izdaje i okupatorske ofanzive, krajem 1941. i početkom 1942. godine, Milan je s borcima Majevičkog NOP odreda prešao u Birač, gdje je učestvovao u borbama protiv izdajnika. Od najiskusnijih boraca iz svih partizanskih odreda formirana je grupa udarnih bataljona, koja je, odlukom Vrhovnog štaba, 2. avgusta 1942, reorganizovana u 6. istočnobosansku udarnu brigadu. Od 15. maja do 4. juna 1943. Milan je učestvovao u svim borbama 6. istočnobosanske udarne brigade i uvijek bio među najhrabrijima. Goli vrh kod Ustikoline, Metaljka i Vragolije kod Čajnika, Čelebić, Zavajit, Bakića brdo, Trovrh, Zlatni bor, Vučevo, Čurevo i Košur — to su mjesta na kojima su borci brigade hrabro vodili borbe i u kojima se Milan isticao junaštvom. Iscrpljen ratnim naporima, odlukom partijskog rukovodstva, u proljeće 1944. ostao je u Jablanici da radi na partijskim poslovima. Avgusta 1944. uhvatili su ga četnici i strijeljali.

Narodnim herojem proglašen je 27. novembra 1953. godine. (Lj. B.)

TICA Pantelje MILOŠ

Rođen je 1907. godine u selu Preodac, Bosansko Grahovo, Bosna i Hercegovina, u siromašnoj seljačkoj porodici. Bio je najstariji sin u brojnoj porodici (pet sinova i kćerku imali su Pantelja i Milica Tica), koja je živela u stalnoj borbi za goli opstanak. Miloš je, posle odsluženja vojnog roka, došao u Beograd i zaposlio se, kao pomoćni radnik, u preduzeću za montažu parnog grejanja. Ubrzo je postao kvalifikovani radnik.

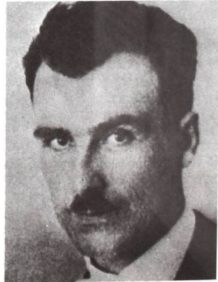
1932. se učlanio u URS-ov sindikat, i od tada je učesnik radničkog pokreta. Njegova

neumorna aktivnost i borbenost ubrzo je pala u oči njegovim drugovima — metalcima s kojima je radio, a i policiji, koja ga je registrovala kao opasnog protivnika režima. Sve do sloma Kraljevine Jugoslavije, za Miloša nije bilo mira. Česta hapšenja, zatvori u Glavnjači, progonoštvo i strogi nadzor u rodnom selu, stalno su se smenjivali.

Kao neumoran i neustrašiv borac za prava radničke klase, primljen je u KPJ, 1937. godine. Od tada do pogibije, maja 1942. godine, ostao je veran Partiji.

Kapitulacija kraljevske jugoslovenske vojske zatekla je Miloša u rodnom selu, na izdržavanju kazne progonoštva, posle izdržane kazne od šest meseci zatvora u Glavnjači. Kako je bio povezan sa Sreskim komitetom KPJ za Bosansko Grahovo, čije se sedište u to vreme nalazilo u Drvaru, aktivno se uključio u akcije na skupljanju oružja i podizanju morala naroda, a posebno radnika, koji su se iz raznih krajeva vratili svojim kućama. Zbog neumornog i požrtvovanog rada i poverenja, određen je za vojnog poverenika za Tičevo i Preodac. Dvadeset sedmog jula 1941. godine podigao je ustanak u oba sela, i izabran za komandira ustaničke čete. U borbama se pokazao kao veoma hrabar i snažniji; uvek je bio u prvim redovima u borbama na sektoru oko Bosanskog Grahova, a nešto kasnije i na sektoru prema Glamoču i Donjem livanjskom polju. Sa svojom četom, uspešno je odolevao napadima ustaša i oružnika. U danima frontalnih borbi, avgusta—septembra 1941. godine, njegova četa je bila najpokretljivija jedinica. Čas je bila na prilazima Glamoču, čas u Donjem livanjskom polju, branići slobodnu teritoriju.

Kada su, polovinom septembra, Italijani izvršili ponovnu okupaciju II zone, s parolom „zaštili“ Srba od ustaša, što je prouzrokovalo kolebanje i ospianje nekih ustaničkih jedinica i pojavu četnika, Miloš je ulagao velike napore

da održi na okupu borce ne samo svoje, već i ostalih četa. Celu jesen i zimu 1941/1942. godine radio je na stvaranju čvrsto organizovanih partizanskih jedinica, umesto dotadašnjih seoskih četa i vodova, i na suzbijanju italijanske i četničke propagande među ustanicima. Miloš Tica je jedan od najzaslužnijih komunista za rezultate koji su u tome postignuti, dok je njegova odlučnost u borbi protiv nastojanja četnika da ovladaju tim terenom služila za primer svima koji su stajali na istim političkim pozicijama. Rezultat takvog rada i upornosti ogledao se u stvaranju bataljona „Budućnost“, u kojem je Miloš najpre zamenik, a od početka aprila 1942. godine komandant. Bio je to 4. bataljon 5. KNOP odreda.

Teren koji je kontrolisao bataljon „Budućnost“ nije bio sasvim pod kontrolom partizana, bilo je i četnika. Osim toga, ni u 5. četi ovog bataljona stanje nije bilo najsređenije, jer je njome rukovodio komandir koji je više bio četnik nego partizan. Petnaestog maja 1942. godine Miloš je pošao na sektor Glamoča, u 5. četu, da sredi stanje. Bilo je tu upravo u vreme kada su četnici čekali pogodan trenutak da uklone Miloša Ticu, jer im je on bio najveća smetnja da ovladaju ovim terenom. Upao je u selu Halapiću, u četničku klopku. Uхватili su ga, i noću sproveli svojim gospodarima—Italijanima, u Bosansko Grahovo. Posle ispitivanja i mučenja, jer nije ništa odao ni priznao, vratili su ga četnicima, koji su ga podvrgli još većem mučenju. Miloš je odbijao „milost“ koju su mu nudili. Jedino je tražio da puste drugog drugova koje su s njim uхватili, jer „oni nisu ništa krivi, oni ne znaju ništa, oni su bili samo moja pratnja“. Bacili su ga u jamu, izmrcvarenog, i onda kamenjem zatrpali. Tako je poginuo junak Miloš Tica, veliki čovek, drug i komunist.

Narodnim herojem proglašen je 24. juna 1953. godine. (Raf. B.)

TODOROVIĆ M. DIMITRIJE KAPLAR

Rođen je u Knjaževcu, Srbija, 23. oktobra 1917. godine, kao četvrto dete svojih roditelja. Osnovnu školu i gimnaziju učio u Knjaževcu. Bio je odličan učenik. Knjigu je rano zavoleo, Maksim Gorki bio je njegov najomiljeniji pisac. Čitao je i ostalu naprednu literaturu, legalnu i ilegalnu. U VIII razredu gimnazije postaje član SKOJ-a, i vrlo aktivno radi u đачkim organizacijama u školi.

Zbog teških materijalnih uslova, posle završene mature 1936. godine, konkurishe za prijem u Vojnu akademiju. Pošto je odbijen, upisuje se na Pravni fakultet u Beogradu. Tu

stupa u neposrednu vezu s naprednim studentima, ne samo iz Timočke krajine. Učestvuje u demonstracijama i manifestacijama koje tih godina organizuju studenti Univerziteta u Beogradu. Član KPJ postao je 1939. Te godine je i na kursu za vojnu obuku studenata, koji organizuje KPJ pod parolom „Branitiemo zemlju“.

Dimitrije je i organizator sastanka na kome je doneta odluka o formiranju prve partijske organizacije u Knjaževcu, 1939. godine. Na njemu je izabran i za njenog prvog sekretara.

Posle završetka studija, sredinom 1940. godine, po direktivi KPJ vraća se u Knjaževac, gde se zapošljava kao advokatski pripravnik.

Na vest o potpisivanju Trojnog pakta, SK na čelu s Kaplarom organizuje u Knjaževcu, 26. marta, demonstracije, a sutradan, 27. marta, veliki miting na kome u ime Partije govori Kaplar. U danima priprema za ustanak razvija široku propagandnu aktivnost, obaveštava o uzrocima kapitulacije jugoslovenske vojske, izdajci vladajućih vrhova — i poziva narod na pripremanje otpora. S članovima KPJ i SKOJ-a prikuplja oružje i municiju, čita i objašnjava proglose PK i OK KPJ o pripremama za ustanak.

Posle napada fašističke Nemačke na SSSR, povlači se u ilegalnost. Prisustvuje sastanku OK KPJ, koji je održan 30. juna 1941. na Belom Bregu, kod Zaječara, na kome je doneta odluka o formiranju tri partizanska odreda na teritoriji Timočke krajine. Određen je za komandanta Zaglavsko-timočkog partizanskog odreda. On rukovodi i sreskom konferencijom SKOJ-a, početkom jula 1941. na kojoj članove organizacije upoznaše s pripremama za ustanak i njihovim neposrednim zadacima.

Čim je, početkom avgusta, formiran Zaglavsko-timočki odred, počinje da izvodi diverzantske akcije: minira na nekoliko mesta

prugu Niš—Zaječar, preseca telefonske veze, prekopava puteve. Odred pod Kaplarovim rukovodstvom pali opštinske arhive, razoručava žandarmeriju i finansijske službenike.

Posle spajanja ostataka Zaglavsko-timočkog i Boljevačkog odreda u Knjaževačko-boljevački, oktobra 1941. godine, Kaplar je većinom na terenu, gde organizuje pozadinski rad. Krajem januara 1942. godine nalazio se u Odredu, u selu Bogdanovcu, u Zaplanju. Po direktivi KPJ, s još nekoliko drugova odlazi u Toplički partizanski odred. Učestvuje s Odredom u napadu na Prokuplje, februara 1942. godine. Kasnije je prekomandovan u Odred koji operiše u okolini Kuršumlije. Tu postaje politički rukovodilac čete. Učestvuje u borbama za oslobođenje Kuršumlije, i govori na velikom mitingu u oslobođenom gradu. Četnici Koste Pećanca, zajedno s jakim bugarskim fašističkim jedinicama, određima Srpske državne straže, nemačkim fašističkim snagama i brojnim drugim kvilinzima vrše, posle nekoliko dana, napad na Kuršumliju. Partizani su morali da se povuku. U gustoj magli kod Barlova, nedaleko od Kuršumlije, 12. marta 1942. godine, Kaplar je bio iznenađeno zarobljen. Pošto su četnici saznali da je on jedan od onih koji je govorio na mitingu prilikom oslobođenja Kuršumlije i zaključili da je reč o partizanskom rukovodiocu, sav svoj bes su iskaliili na njemu. Posle pet dana najsivreprijeg mučenja, kada ništa nije priznao niti koga odao, 17. marta 1942. godine, sa zarobljenim drugovima, streljan je na groblju u Kuršumliji. Kada su izvedeni na streljanje, Kaplar je pred uperenim puščanim cevima domaćih izdajnika imao snage i smelosti da im prkosno dovikne: „Pucajte, izroditi! Napijte se bratske krvi, ali upamite da će naša ideja pobediti i da ćemo mi mrtvi trijumfovati!“

Narodnim herojem proglašen je 7. jula 1952. godine. (R. Vu.)

TODOROVIĆ IIIJE MIJALKO PLAVI

Rođen je 25. septembra 1913. u selu Dragučici, Kragujevac, Srbija.

Osnovnu školu završio je u rodnom mestu, a gimnaziju u Kragujevcu, gde je došao u dodir s naprednim radničkim pokretom. Već u višim razredima gimnazije učestvovao je u akcijama radničke klase i napredne omladine u Kragujevcu.

Posle završetka gimnazije, upisao se na elektromošinski odelsek Tehničkog fakulteta u Beogradu, koji je završio 1940. godine. U toku studija pripadao je naprednoj studentskoj omladini. Isticao se borbenošću u brojnim akcijama studenata Beogradskog univerziteta

za slobodu nauke, autonomiju Univerziteta i poboljšanje uslova života i rada studenata. Kao predstavnik studenata Beogradskog univerziteta, učestvovao je u radu Međunarodne omladinske konferencije za pomoć izbeglicama i žrtvama rata u Remsu, i Međunarodne konferencije studenata socijalista i komunistu u Parizu, u leto 1937. Početkom 1938. izabran je za člana Centralnog odbora Ujedinjene studentske omladine, a iste godine postao je i član KPJ.

Od 1939. je na političkom radu u unutrašnjosti Srbije. Sekretar je MK KPJ za Kragujevac i član Oblasnog komiteta KPJ za Šumadiju. Sredinom 1940. izabran je za sekretara Okružnog komiteta KPJ za Kragujevac, a na Petoj zemaljskoj konferenciji, održanoj oktobra 1940. godine u Zagrebu, bio je delegat partijske organizacije kragujevačkog okruga. Do aprilskog rata 1941. radio je na formiranju

novih i učvršćivanju postojećih partijskih organizacija i rukovodstava u Šumadiji. Aprilski rat zatekao ga je na partijskom radu u kragujevačkom okrugu.

Posle okupacije zemlje, kao sekretar Okružnog komiteta radio je na povezivanju i učvršćenju partijskih organizacija i rukovodstava, pripremanju ustanka i razvoju oružane borbe u kragujevačkom okrugu.

Posle neprijateljske ofanzive na slobodnu teritoriju zapadne Srbije, u jesen 1941. povukao se s partizanskim snagama u Sandžak, i 21. decembra 1941. postavljen je za zamjenika, a kasnije i za političkog komesara, 1. proleterske brigade.

Tokom rata nalazio se stalno na dužnostima političkog rukovodioca u jedinicama NOVJ, bio je politički komesar 1. proleterske divizije, politički komesar 1. proleterskog korpusa i, na kraju rata, politički komesar 1. armije NOVJ. Na ovoj dužnosti nalazio se do završetka rata.

Pored političkog rada u jedinicama NOVJ, bio je i većnik AVNOJ-a, član Predsedništva AVNOJ-a, većnik i član Predsedništva ASNOS-a.

Posle oslobođenja, bio je: načelnik Vojnoindustrijskog odeljenja Ministarstva narodne odbrane i upravnik Izvanredne uprave za snabdevanje, zatim pomoćnik ministra narodne odbrane (do 1948), ministar za poljoprivredu Vlade FNRJ i ministar-predsednik Saveta za poljoprivredu i šumarstvo Vlade SFRJ (1948—1953). Od 1953. bio je član SIV-a, zatim potpredsednik Odbora za privrednu koordinaciju SIV-a (1958—1963). Godine 1963. izabran je za potpredsednika Savezne skupštine i predsednika Saveznog veća Savezne skupštine (1963—1967), a 1971. za predsednika Savezne skupštine. Na prvim posleratnim skupštinskim izborima izabran je za poslanika velike Antifašističke skupštine narodnog oslobođenja Srbije, člana njenog Predsedništva i poslanika Privremene narodne skupštine DFJ. Od tada do 1967. biran je za narodnog poslanika Savezne skupštine svih saziva.

Bio je član CK KPJ, odnosno SK Srbije, od osnivačkog kongresa, maja 1945. do 1959. godine. Za člana CK KPJ (SKJ) biran je neprekidno od VI do IX kongresa. Od 1965. do jula 1966. bio je sekretar CK KPJ, a od oktobra 1966. sekretar Izvršnog komiteta CK SKJ. Na IX kongresu 1969. izabran je u Predsedništvo i Izvršni biro Predsedništva SKJ. Bio je član Saveta narodne odbrane, član Izvršnog odbora Savezne konferencije SSRNJ, član Saveta Federacije je od njegovog osnivanja. Rezervni je general-potpukovnik.

Bavi se publicističkim i teorijskim radom iz oblasti ekonomske teorije socijalizma, pitanja SKJ „Oslobođanje rada“, delo objavljeno 1965. godine, „Ka zajednici slobodnih proizvođača“, 1980. godine, i „Preobražaj Saveza komunista Jugoslavije“, 1968. godine, su, između ostalih, značajni radovi iz pomenutih oblasti.

Odlikovao je Ordenom junaka socijalističkog rada, 27. aprila 1961. godine, kao i drugim najvišim ratnim i mirnodopskim odlikovanjima.

Narodnim herojem proglašen je 5. jula 1952. godine. (Đ. Pt.)

TODOROVIĆ Nedeljka VELJKO

Rođen je 20. aprila 1914. godine u Orahu, Nikšić, Crna Gora, u siromašnoj seljačkoj porodici. Radnik.

Ostaviš bez zemlje u doba austrougarske okupacije, njegova porodica je morala da se,

između dva svjetska rata, seli iz mjesta u mjesto, od Podujeva do Kragujevca. Osnovnu školu je završio u Đurakovcu (Kosovo). Pošto nije imao mogućnosti da nastavi školovanje, niti dovoljno zemlje da bude zemljoradnik, morao je da se bavi nadničarenjem i da se povremeno zapošljava na sezonskim poslovima na raznim radištim. Tako je izvesno vrijeme proveo među rudarima u rudniku olova i cinka u Trepči. Tu je upoznao težak položaj rudara, i opredijelio se za borbu za prava radnika. Bio je učesnik nekoliko akcija koje je KPJ organizovala među rudarima Trepče. U KPJ je primljen 1939. godine.

U aprilskom ratu 1941. godine, na frontu kod Skadra, zarobio su ga Italijani. Međutim, ubrzo je uspio da pobjegne iz logora i da se vrati u rodno selo.

Učesnik je trinaestojulskog ustanka. Kao neustrašiv borac, zapažen je u borbi kod

Stube (Nikšić), kao i u nizu drugih akcija koje su snage iz sastava Nikšićkog odreda izvodile u istočnoj Hercegovini ulijeto i jesen 1941. godine.

S bataljonom „Peko Pavlović“ učestvovao je u bici za Pljevlja, i ispoljio veliku hrabrost. Kada je formirana 5. proleterska brigada, bio je borac njenog 1. bataljona. Od tada do smrti učestvovao je gotovo u svim njenim borbama. Pripada redu njenih poznatih puškomitralježaca i bombaša. Istakao se u borbi u Zabrđu pod Bitovnjom (jula 1942), u borbama oko Gornjeg Vakufa i Bugojna, napadu na Prozor (1943), u borbi za Konjic, bici na Sutjesci, a naročito u borbama koje je brigada vodila u zapadnoj Crnoj Gori, borbama za uništenje četničkog glavnog štaba za Crnu Goru i štaba Južnog fronta, oktobra 1943. godine.

Bio je toliko hrabar da je mislio da ga „zrno neće“, i tako se ponašao. Uz sve to, bio je veoma skroman, nametljiv, druželjubiv i veoma istrajan.

U borbama 1943/44. godine na sektoru Mojkovca, u Sandžaku i andrijevičkoj operaciji bio je najprije vodnik, a zatim zamjenik komandira čete.

Poginuo je u Andrijevičkoj operaciji, kojom su okupatorskim i kvislinškim snagama nanijeti teški udarci. Na Veljem kršu, 29. jula 1944. njegova četa je prisiljena na povlačenje. Jedan mitraljez njegove čete našao se u položaju da padne u ruke Nijemcima. Da se to ne bi desilo, Veljko je sam pošao da ga iznese; tada je, pao pogođen rafalom neprijateljskog „šarca“. Potisnuti jakim snagama neprijatelja, i zbnjeni pogibijom svog komandanta, borci nijesu uspjeli da ga iznesu s bojnog polja. Tako je ostalo nepoznato gdje mu je grob.

Narodnim herojem proglašen je 20. decembra 1951. godine. (G. Kil.)

TODORVIĆ Miloša VOJIN VOJO

Rođen je 3. decembra 1912. godine u selu Mrke, Podgorica, Crna Gora, u činovičkoj porodici. Osnovnu školu i gimnaziju učio je u Podgorici, a maturirao u Prizrenu. Pravni fakultet završio je u Beogradu, 1938. godine. Zatim je položio viši finansijski ispit.

Od rane mladosti pripadao je naprednom pokretu. Učestvovao je u studentskim demonstracijama i akcijama koje su bile organizovane u mjestima njegova službovanja — Velikom Gradištu i Podgorici. Bio je aktivan saradnik organizacija „Crvene pomoći“ i „Samopomoći“ u Podgorici.

Aprilski rat 1941. godine zatekao ga je u vojsci, u činu rezervnog poručnika, u rejonu Sinja. Odbio je da položi zakletvu na vjernost Paveliću. Od 12. do 17. aprila, s grupom od 200 vojnika i oficira, istomišljenici, vodio je borbu s ustašama u rejonu Stolac—Gacko—Čapljina. U tim borbama je oslobođena Čapljina i osposobljena pruga za Trebinje, kuda se uputio sa svojim drugovima. Iz Trebinja se prebacuje u Podgoricu, i učestvuje u pripremanja za svenarodni ustanak.

U ustanku 13. jula 1941. godine bio je vodnik Gornjopiperske čete. Istakao se u borbama ove čete na Bioču, u Rogamima, na Trijepeču i Doljanskoj Glavici. S gerilskim odredom iz Mrka, čiji je komandir bio, organizuje diverzije i oružane akcije, od kojih je značajna ona od 25. avgusta 1941. godine, u Bratonožićima, na neprijateljsku kolonu od 30 kamiona. Tada je izabran za člana KPJ.

Sa svojim Odredom učestvovao je, oktobra 1941. godine, u uništavanju neprijateljske motorizovane kolone na Jelinom Dubu. Poslije toga, postavljen je za zamjenika komandanta

1. bataljona Zetskog odreda. Istakao se u borbama u Župi Nikšićkoj, u Bjelopavličima i na Radovču. Do juna 1942. godine nalazio se na sljedećim dužnostima: komesar Piperskog bataljona, komandant bataljona i zamjenik komandanta Zetskog odreda.

Kada je glavina partizanskih snaga primorana da, juna 1942. godine, privremeno napusti Crnu Goru, ostao je na radu u pozadini do novembra 1942. godine. U tom periodu obavljao je razne partijske dužnosti: bio je sekretar partijske ćelije u Piperima i Rejonskog komiteta KPJ i član oK KPJ za Podgoricu.

Po zadatku Partije, odlazi 1. novembra 1943. godine u Albaniju, zajedno s Blažom Jovanovićem i Dušanom Muğošom. Tamo je ostao do 25. aprila 1943, i davao pomoć u organizovanju partizanskih jedinica. U Rabinotu, kraj Elbasana, prisustvovao je martovskoj Zemaljskoj konferenciji KP Albanije.

Poslije povratka u Crnu Goru, aprila 1943. godine, postavljen je za komandanta Zetskog odreda, s kojim je učestvovao u razbijanju četnika u Piperima i Bjelopavličima. U V olanzivi bio je komandant bataljona u 5. crnogorskoj brigadi. U vrijeme bitke na Sutjesci uspio je da se probije iz obruča s većom grupom partizana. S grupom partizanskih rukovodilaca, s Ivanom Milutinovićem na čelu, dobio je zadatak da se vrati u pozadinu i radi na formiranju novih jedinica. Pošao je na teren podgoričkog sreza. Uspio je da formira bataljion, koji je kasnije ušao u sastav 5. crnogorske brigade. Petnaestog avgusta 1943. godine postavljen je za komandanta Zetskog odreda, a kada je, 1. novembra iste godine, u Kolašinu formirana 6. crnogorska udarna brigada, naimenovan je za zamjenika komandanta te brigade. Do kraja rata nalazio se na rukovodećim položajima: vršilac je dužnosti komandanta 3. sandžačke brigade i komandant 9. crnogorske brigade, s kojim je vodio borbe protiv Nije-

maca i četnika u Kućima, Brskutu, Lijevoj Rijeci, Beranima i Andijevici.

Po nalogu Vrhovnog štaba, 12. avgusta 1944. godine prebacuje se u Bari, a potom u Albaniju, na dužnost zamjenika šefa Vojne misije. Polovinom juna 1945. godine, vratio se u Beograd, na rad u Ministarstvu narodne odbrane.

U poslijeratnom periodu nalazio se na dužnosti načelnika Finansijske uprave u JNA, do 1957. godine. Umro je 7. oktobra 1961. godine, kao aktivni general-potpukovnik JNA i zamjenik komandanta I armijske oblasti u Beogradu.

Bio je vrlo aktivan društveno-politički radnik. Biran je za člana Opunomoštva I armijske oblasti i člana Arbitraže. Izabran je za prvog predsjednika Uprave hokejaškog saveza Jugoslavije. Od 1952. do smrti bio je predsjednik Auto-moto saveza Jugoslavije. Dugo je bio član Predsjedništva Narodne tehnike Jugoslavije, Uprave JSD „Partizan“ ...

Napisao je niz tekstova iz oblasti ratne vještine. Njegov najvredniji rad je monografija „Podgorički srez u 13-tojulskom ustanku 1941. godine“.

Nosilac je više domaćih i stranih visokih odlikovanja.

Narodnim herojem proglašen je 27. novembra 1953. godine. (Z. Lak.)

TODORVIĆ Zaharija VOJO

Rođen je 12. marta 1914. godine u Mostaru, Bosna i Hercegovina. Gimnaziju je završio u Sarajevu, 1933, u Zagrebu je studirao veterinu, a zatim agronomiju. Na Zagrebačkom sveučilištu prišao je naprednom studentskom pokretu. Godine 1933. postao je član SKOJ-a, a 1934. član KPJ. Zbog revolucionarne djelatnosti uhapšen je 1936. godine, ali je iste godine, u decembru, zbog nedostatka dokaza, oslobođen. Od 1937. do 1939. godine učestvovao je u španskom nacionalnooslobodilačkom ratu, gdje je bio borac mitraljeske čete bataljona „Duro Đaković“. Februara 1939. našao se s ostalim španskim dobrovoljcima u koncentracionim logorima u Francuskoj, odakle se, 1941. partijskim vezama prebacio preko Njemačke u domovinu. To je bilo u julu 1941. godine, neposredno poslije napada Njemačke na Sovjetski Savez.

Poslije dolaska na ustaničku teritoriju Bosanske krajine, obavljao je razne vojne i političke dužnosti. Prvo je bio komandant partizanskog bataljona „Gavrilo Princip“ na sektoru Bosanskog Grahova, a zatim komandant Glamočkog bataljona. Decembra 1941. bio je postavljen za zamjenika komandanta 1.

krajiškog odreda, a februara 1942. za komandanta Grupe udarnih bataljona. Maja 1942. imenovan je za zamjenika komandanta 1. krajiške udarne brigade, a nešto kasnije za njenog komandanta. U toku 1943. godine bio je, od avgusta, zamjenik komandanta 4. krajiške udarne divizije. Januara 1944. postavljen je na dužnost komandanta 39. divizije. Kraj rata zatekao ga je na dužnosti komandanta 10. krajiške udarne divizije.

U svim borbama Vojo Todorović se pokazao kao hrabar borac i sposoban komandant. Istakao se naročito 1942. godine, u borbama kod Bosanskog Novog i Budimilč-Japre. 1942. godine dobio je, kao zamjenik komandanta i komandant 1. krajiške brigade, vojnička i politička priznanja za junačko držanje prilikom oslobođenja Jajca, Bihaća i drugih mjesta. 1. krajiška brigada je pod njegovim rukovodstvom postala jedna od najprodornijih brigada u borbama za naseljena mjesta.

Noć 10/11. avgusta 1943. godine 1. krajiška brigada, kojom je komandovao Todorović, postigla je izuzetnu pobjedu: napala je aerodrom Rajlovac kod Sarajeva, s kojega su u toku narodnooslobodilačkog rata uzijetali neprijateljski avioni i napadali snage narodnooslobodilačke vojske. Borba za aerodrom u neposrednoj blizini Sarajeva trajala je do kasno u noć. Tada su partizanske snage razbile dio njemačko-domobranske posade uništile 17 aviona u hangarima i na pisti, a veći broj oštetile. Za tu pobjedu, Vrhovni komandant NOV i POJ pohvalio je borce i rukovodioce 1. krajiške brigade.

U završnim operacijama za oslobođenje zemlje, Todorović je, kao komandant divizije, sa svojim jedinicama upadao duboko u neprijateljsku pozadinu, i energičnim udarima prisiljavao na predaju mnoge neprijateljske jedinice. Tako je, kod Zidanog Mosta, upao četiri kilometara duboko u neprijateljske položaje, i

od ustaša zahtijevao bezuslovnu predaju. Kada su oni pokušali da ga zarobe, uspio je da se probije i prepliva Savu. Poslije toga, jedinice 10. krajiške divizije primorale su neprijatelja na predaju. U toku rata, Todorović je za uspješno vođenje borbe nekoliko puta pohvaljen od viših štabova.

Poslije rata, Todorović je bio pomoćnik glavnog inspektora JNA, zamjenik načelnika Prve uprave Generalštaba, pomoćnik predsjednika Planske komisije FNRJ za vojni sektor, načelnik IV i III uprave Generalštaba i Uprave pješadije JNA. Glavni je urednik vojne enciklopedije Jugoslavije. Od 1965. je član Kontrolne komisije SKJ, a od 1967. član Saveta Federacije. Ima čin general-pukovnika JNA.

Narodnim herojem proglašen je 29. jula 1945. godine. (N. Baj.)

TODOROVSKI Petra BLAŽO

Rođen je 1902. godine u selu Resava, Kavadarci, Makedonija, u veoma siromašnoj porodici.

Selo je bilo poznato po aktivnosti u nacionalnooslobodilačkom pokretu Makedonije. Aktivnost komiteta u Tikvešu često je bila povezana s ovim selom i Blažovom porodicom. Blažo je u ranom detinjstvu zapamtio borce za oslobođenje Makedonije od turskog ropstva. Živeći u siromaštvu, od detinjstva čuva stoku. Još kao dete izgubio je majku. Kao mladić, argatuje gde god nađe posla, najviše u Kavadarcima. Tamo je došao u dodir s naprednim idejama o socijalnoj i nacionalnoj slobodi, za koje se bore radnička klasa i KP. Uskoro je postalo poznato da u Resavi postoji proleter Blažo, koji prihvata komunističke ideje i spreman je da se priključi partijskoj organizaciji. U toku 1938. godine veze napred-

nih ljudi s njim postaju češće. Uključuje se u predizbornu borbu opozicije.

Odmah posle okupacije 1941. godine, ističe se aktivnošću na prikupljanju oružja. Posle napada Nemačke na SSSR, primljen je u KPJ. Od tada se potpuno posvećuje radu u NOP. U toku priprema za oružanu borbu, krstari kroz tikveška sela, organizuje aktiviste i priprema ih da stupe u partizane.

Njegova aktivnost naročito je postala intenzivna krajem 1942. i početkom 1943. godine, kad je u selima Dradnja i Resava organizovao ilegalni smještaj ranjenih partizana iz odreda „Dimitar Vlahov“, i vodio brigu o njima. Kad je bugarska policija uspjela da otkrije skrovište ranjenih partizana, Blažo je morao u ilegalnost. Uskoro i sam stupa u partizanske redove, i maja 1943. godine postaje zamjenik komandanta odreda „Dobri Daskalov“. Na ovoj dužnosti pokazao je veliku hrabrost. Poznati su njegovi podvizi u borbama kod Bojančista, Dradnje i Garnikova. U Tikvešiji se tada govorilo o hrabrom čika Blaži. U borbi kod mesta Nožot, Blažo je s desetinom krenuo u napad na bugarske redove, da izvrši proboj i omogući prolaz odredu. I ovoga puta njegov napad je uspeo. Bugarska blokada bila je probijena, i Odred je mogao da prođe. Međutim, u jurišu, Blažo je teško ranjen. Posle nekoliko dana, podlegao je ranama.

Narodnim herojem proglašen je 11. oktobra 1953. godine. (K. So.)

TODOROVSKI Vangela HRISTIJAN KARPOŠ

Rođen je 1921. godine u Kumanovu, Makedonija, u srednje imućnoj zemljoradničkoj porodici.

Još u osnovnoj školi je pokazivao ljubav

prema knjizi. U gimnaziji se ističe među svojim drugovima po velikom broju pročitanih knjiga, među kojima ima i politički zabranjenih. Revolucionarnu delatnost počeo je u redovima napredne omladine. Zbog ozbiljnosti s kojom je pristupio zadacima, primljen je u SKOJ. I tu se ističe kao najaktivniji. Međutim, on se nije držao pravila konspiracije, otvoreno je istupao i pred svojim profesorima. Kad je bio u VII razredu, u proljeće 1940. godine, u saglasnosti s policijskim vlastima u gradu, kažnjen je isključenjem iz škole, bez prava upisa na celoj teritoriji Kraljevine Jugoslavije.

Okupaciju zemlje dočekao je kao istaknuti komunistički aktivista, i odmah se angažuje u priprema za oružanu borbu. Kad je, 11. oktobra 1941. godine, formiran prvi partizanski odred, on je u njegovim redovima. Bio je u četi koja je dejstvovala na terenu Koziaka. Posle razbijanja Odreda, opet silazi u Kumanovo, gde ilegalno radi na podizanju borbene duha naroda. Uskoro odlazi u Srbiju i uključuje se u Kukavički partizanski odred, u kojem se istakao kao snažljiv i uporan borac. Naročito je zapažen u borbama Odreda u okolini Grdelice i Jastrepa. Iz Kukavičkog odreda prebacio se u Crnotravski. I u njemu se istakao hrabrošću u borbama kod Mominog Kamena i Vlačičnog Hana.

U proljeće 1943. godine, vraća se na kumanovski teren, i postaje jedan od organizatora formiranja Odreda. Pod njegovom komandom Odred krstari po okolini Kumanova, napada vojne i policijske snage, pali okupatorske arhive u seoskim opštinama. Odred stalno jača i raste, a istovremeno raste i slava njegovog komandanta Hristijana, koji u narodu postaje poznat pod imenom Karpoš. Kad je, po naređenju Glavnog štaba za Makedoniju, 1. decembra 1943. godine, na ovom terenu formiran 1. partizanski bataljon „Orce Nikolov“, Karpoš je postavljen za njegovog komandanta. Poznat je kao strog ali pravičan komandant, kojeg borci vole i poštuju, pre svega zbog njegove neustrašivosti. Još za života, a naročito posle smrti, Karpoš postaje među makedonskim partizanima primer partizanske hrabrosti.

Bataljon „Orce Nikolov“, na čelu s Karpošem, napao je, 7. februara 1944. godine, bugarsku vojsku i policiju, utvrđene u selu Biljača. I u ovoj borbi on primerom hrabri borca i juriša neustrašivo na bugarski bunker. U ovom jurišu pao je legendarni Karpoš.

Narodnim herojem proglašen je 29. jula 1945. godine. (K. Sa.)

TODOROVSKI Nauma VANGEL MAJORO

Rođen je 1920. godine u Bitolju, Makedonija, u siromašnoj zanatlijskoj porodici.

Posle osnovne škole, učio je frizerski zanat. Među naprednom omladinom ističe se revolucionarnim stavovima, a još kao vrlo mlad uživa ugled zbog poštenja i druželjivosti. Naročito je zapažen njegov rad u URS-ovim sindikatima, i postaje sekretar Podružnice frizerskih radnika i član Demostrukovnog odbora. Stalno čita ilegalnu revolucionarnu literaturu. Kao plod ovakvog rada, došao je prijem u KPJ, 1940. godine. Međutim, policija je pratila njegov rad i iste godine ga hapsi. Policija traži od njega priznanje, ali on, i pored muka, ništa ne priznaje. Posle izlaska iz zatvora, još intenzivnije nastavlja revolucionarni rad, i postaje član MK SKOJ-a u Bitolju.

Posle okupacije zemlje, predaje se partijskom radu, čiji je glavni cilj bio pripremanje NOB. Radio je u grupi koja je dobila zadatak da skuplja i krije oružje, municiju i drugi ratni materijal. Ujesen 1941. godine, bugarska okupatorska vojska ga je pozvala na odsluženje vojnog roka. Ali, on nije hteo da služi okupatoru. Po odobrenju Partije, prelazi u ilegalnost i nastavlja da radi na priprema za formiranje partizanskog odreda. Uskoro od MK dobija zadatak da radi s partijskom tehnikom. Vangel je i do tada požrtvovano i s uspehom izvršavao sve zadatke. Ovog puta on ne samo što vodi računa da publikacije budu tehnički dobre, da na vreme izlaze, i da tačno u određeno vreme budu dostavljene javkama na određenim punktovima, već često mora sam i da piše, kao i da izlazi iz skrovišta i raznosi materijal.

U aprilu 1942. godine, bugarska policija je uspela da otkrije skrovište tehnike kojom je rukovodio Vangel. Na čelu policajaca i agenata, koji su išli da upadnu u skrovište Tehnike,

bio je oblasni načelnik policije. Kad su otvorili vrata skrovišta, pred njima je, s revolverom u rukama, stajao Vangel. Otvorio je vatru na policajce i smrtno ranio načelnika policije. Ostali policajci su se povukli, i iz zaklona otvorili vatru na Vangela. Razvila se borba, u kojoj je još jedan policajac ranjen. Kad je video da ne može da se probije, Vangel poslednjim metkom iz revolvera ubija sebe.

Narodnim herojem proglašen je 2. avgusta 1952. godine. (K. So.)

TOMANOVIĆ Spasoje VLADO

Rođen je 15. januara 1907. u Velimlju Nikšić, crna Gora. Potiče iz siromašne seljačke porodice. Osnovnu školu učio je u Bileći, a gimnaziju u Sarajevu. Oskudica i nemaština pratili su ga od najranije mladosti. Roditelji su mu bili slabog imovnog stanja, pa nisu mogli da ga školuju; stoga se Vlado sâm nalazio: poučavao je dake iz imućnijih porodica, radio razne poslove, samo da bi zaradio novac za školovanje. Često je gladovao, ali je redovno, i s visokim ocenama, završavao gimnaziju, a kasnije polagao ispite na Pravnom fakultetu u Beogradu. U toku studija pripadao je naprednom studentskom pokretu, pa je zbog toga proganjan i hapšen. Pravni fakultet završio je 1933. Posle odsluženog vojnog roka u Sarajevu, zaposlio se, krajem 1934, kao sudski pripravnik u Senti. Pet godina kasnije, postavljen je za sudiju Okružnog suda u Subotici, a zatim i za državnog javnog tužioca. Organizovao je prikupljanje priloga, a i sam je slao pakete zatvorenim komunistima u Sremskoj Mitrovici.

Posle okupacije Bačke od trupa Hortijeve Mađarske, aprila 1941. uhapšen je, a zatim iz Subotice proteran u Srbiju. Do početka ustan-

ka živeo je u Čauku, gde je radio na pripremanju ustanka, na formiranju udarnih grupa i četa. Posle, već u prvim akcijama bio je komandir čete, s kojom je vodio uspešne borbe protiv Nemaca. Oktobra 1941. dolazi u oslobodeni Čačak, i preuzima dužnost komandanta odbrane grada. Znanje stečeno u školi rezervnih oficira uspešno je primenjivao od prvih dana ustanka.

Posle povlačenja glavine partizanskih snaga i VŠ iz Srbije u Sandžak, novembra 1941, upućen je u Hercegovinu, u bilečki srez, gde krajem decembra 1941. postaje komandant Bilečkog partizanskog bataljona.

Prvi ratni podvig u Hercegovini bio je napad na vojni logor u Bileći. S malom grupom boraca i puškomitraljezom, privukao se vojnoj kasarni i u svanuće, kada su se italijanski fašisti postrojili za doručak, otvorio na njih vatru iz puškomitraljeza, ubio desetine vojnika i više ranio, a zatim se povukao, stvorivši zabunu među neprijateljskom posadom. Uplašeni Italijani su dugo topovima tukli ceo teren gde se nalazio Vlado sa svojom grupom boraca, i stavili u mobilno stanje ceo garnizon.

Posle toga je sa svojim bataljonom izveo, 25. januara 1942, još jednu veoma smelu i uspešnu akciju. Kod sela Čepelice sačekaao je italijansku motorizovanu kolonu koja se, s artiljerijom i tenkovima, probijala iz Trebinja u Bileću. Ova neprijateljska kolona upala je u vešto postavljenu zasedu. U žestokoj borbi, i pored velikih gubitaka, Italijani su se ubrzo sredili, uz pomoć tenkova i artiljerije prešli u odlučan napad i počeli potiskivati partizane. Vlado se s nekoliko boraca vešto probio neprijatelju iza leđa, i bombama uništio posade baterija brdskih topova i minobacača. To je odlučilo ishod borbe. Italijanski vojnici su bacili oružje i bežali u pravcu Trebinja. Iskristivši to, Vlado je sa svojim borcima brzo skrioš otpor Italijana: ubijeno je 40, a ranjeno 60 italijanskih vojnika i oficira, zaplenjena su 2 topa, nekoliko puškomitraljeza, veći broj pušaka i druga oprema i municija. Posle ove pobeđe, hrabrost Vlada Tomanovića brzo se prošula u narodu i među partizanskim borcima u istočnoj Hercegovini i pograničnom delu Crne Gore. Krajem januara 1942. postavljen je za komandanta štaba sektora Bileća—Trebinje, a početkom februara 1942. primljen je i u Partiju.

Krajem marta 1942. postavljen je za komandanta Južnohercegovačkog NOP odreda. S ovim odredom, posle uništenja ustaškog uporišta Borač, krajem aprila prodro je duboko u neprijateljsku pozadinu, u južnu Hercegovinu, u dolinu Neretve, do Hutova i Čapljine, uništavajući neprijateljska uporišta, ustaške i italijanske garnizone i jedinice kod Hrasna,

Prebilovaca... Za nekoliko dana uništeno je i zarobljeno više stotina neprijateljskih vojnika. Ovaj smeli prodor u neprijateljsku pozadinu naterao je neprijatelja na brzo prebacivanje snaga u južnu Hercegovinu, što je za kratko vreme oslabilo vojni snazhan pritisak na partizanske snage u severoistočnoj Hercegovini.

Posle italijansko-kvislinške ofanzive na teritoriju Hercegovine, u maju i početkom juna 1942, odstupanja partizanskih snaga iz Hercegovine, Vlado je od sredine juna bio zamenik komandanta Hercegovačkog NOP odreda, a zatim, od 10. avgusta 1942, zamenik komandanta 10. hercegovačke brigade. U brojnim bitkama ove brigade pokazao je snalažljivost u komandovanju: na Kupresu, oko Pošujša i Imotskog, Jajca, Busovače i Vakufa, oko Turbeta i Žepča, u zapadnoj i centralnoj Bosni, u drugoj polovini 1942. i početkom 1943. godine. U bici za Prozor, 15—17. februara 1943. uspešno je komandovao napadom na grad, a zatim je kod Rame potukao ostatke italijanskog garnizona iz Prozora. Tada je zarobljen velik broj italijanskih vojnika i oficira i zaplenjeno desetak tenkova, kamiona i drugog ratnog materijala. Ispred boraca kojima je komandovao Vlado Tomanović bežali su, u martu i aprilu 1943, crnogorski i hercegovački četnici, s obale Neretve, iz Nevesinja i Gacka. U aprilu i maju je, s 10. hercegovačkom brigadom, učestvovao u severoistočnoj Hercegovini i Crnog Gori u brojnim bitkama protiv četničkih italijanskih i ustaško-domobranskih snaga, a od sredine maja 1943, kada je počela V ofanziva, i protiv jedinica nemačke 7. SS-divizije. U toku borbi na planini Javorku, na Kravim brdima i Katin-Kuku, 2. juna 1943. smrtno je ranjen od minobacačke granate, baš u trenutku kada je komandovao jurišem boraca 1. bataljona 10. hercegovačke brigade na Katin-Kuku. Dok su ga drugovi izvlačili iz bitke, Vlado je hrabrio svoje borce da istraju, da ne popuste pred neprijateljem. Gubeći svest, poslednjom snagom je pitao: „Šta je s tobom, da li je odbranjena i Švabe odbijene?“ Njegova pogibija bila je težak gubitak za borce 10. hercegovačke brigade, za ceo NOP, jer je Vlado bio veoma sposoban politički radnik i komandant. Borcima 10. hercegovačke brigade ulivao je posebno poverenje i sigurnost u ishod svake akcije koju je vodio. Bio je veoma omiljen kao starešina.

Prvim Biltenom VŠ o proizvodnji oficira NOVJ, 1. maja 1943, proizveden je u čin majora.

Narodnim herojem proglašen je 26. jula 1945. godine. (Đ. Pi.)

TOMAŠEVIĆ Vlastislava DUŠAN ČIRKO

Rođen je 28. januara 1920. godine u selu Velika Župa, Prijepolje, Srbija, u siromašnoj seljačkoj porodici.

Osnovnu školu završio je u rodnom selu, a nižu gimnaziju u Prijepolju. Višu gimnaziju pohađao je u Pijevljima, ali je zbog učešća u štrajku učenika pjevaljske gimnazije, marta 1939. isključen iz škole — bez prava upisa za dve godine.

Posle povratka u selo, bavio se zemljoradnjom. Godine 1939, Čirko je u svome selu osnovao Aktiv zadrudne omladine, biblioteku, nabavio radio-aparat i gramofon. Tako je napredna seoska omladina sve više počela da se okuplja i politički deluje. Iste godine Čirko

je izabran za delegata na kongresu Zadrudne omladine, koji se održavao u Beogradu. Na Kongresu je govorio o omladini Sandžaka. U napredni omladinski pokret uključio se još kao učenik gimnazije, da bi svoju aktivnost nastavio u selu. Godine 1940. primljen je za člana KPJ. Iste godine formirana je i prva partijska ćelija, u selu Velika Župa, od 3 člana. Pred rat, aprila 1941, Čirko je postavljen za sekretara Mesnog komiteta SKOJ-a.

Rat i okupacija zemlje zatekli su Čirka u rodnom selu. Od početka uključio se u narodnooslobodilački pokret, i bio jedan od prvih organizatora ustanka u Mileševskom srežu.

Septembra 1941. godine izabran je za člana Oblasnog komiteta KPJ. Kada su se partizanske snage povukle pred nadmoćnijim neprijateljem iz Sandžaka u Bosnu, Čirko je ostao u svome kraju kao ilegalni politički radnik na okupiranoj teritoriji. Njegovo prisustvo snažno se osećalo u narodu. Okupatori i domaći izdajnici pokušavali su na sve načine da ga uhvate ili ubiju, ali im je Čirko uvek vešto izmicao.

Jednoga dana, oko 200 Italijana i pripadnika fašističke muslimanske milicije opkolili su ga. Čirko se s njima tukao ceo sat. Zatim je skočio u lim i preplivao ga, i tako uspeo da izbegne obruč koji se stezao. Preplivavši Lim, naišao je na četničku zasedu, ali je i njoj umakao.

Zahvaljujući hrabrosti i snalažljivosti, postao je omiljen i poštovan u narodu. U martu 1942. postavljen je za sekretara Sreskog komiteta KPJ za Mileševski srez.

Bez obzira na teškoće i opasnosti koje je sobom neminovno donosio gerilski način života, Čirko nije uzimao.

Boravio je po raznim selima i, prkosedeći neprijatelju, vraćao borbenu raspoloženje porodicama nad kojima je neprijatelj činio nasilja. Radio je na širenju pokreta, stvaranju narodnooslobodilačkih odbora, obnavljanju organizacija KPJ i formiranju novih, održavao vezu pozadine s operativnim jedinicama, snabdevao partizanske jedinice oružjem i opremom. Odrazio je i van mileševskog sresa, kao član Oblasnog komiteta Partije za Sandžak, izvršavajući partijske zadatke.

Još jednim oblikom agitacije bavio se Čirko u okupiranom Sandžaku.

Svestan da je najveće delo stanovništva nepismen i da je propaganda svake vrste, sem žive reči, osuđena na neuspех, počeo je s pisanjem i pevanjem pesama u narodnom duhu. Te su pesme dosta brzo — lakše nego bilo kakav politički plakat — prelazile u narodne mase. Čirko je u te pesme ugradio herojsku i moralnu svest oslobodilačkog pokreta. Opevavao je okupljanje narodnih masa u borbu za slobodu, poziv na ustanak, gerilsko ratovanje, lokalne borbe, osvete nad neprijateljem...

Sačuvana je i rukopisna zbirka od 27 pesama i nekoliko dokumenata i zabeleški iz partijskog rada.

Čirko nije uzimao ni pred najvećim iskušenjima. Težio je sestrama: „Ne plaćite, da vam se neprijatelj ne sveti, kud god idete — pevajte“, iako su mu Nemci streljali oko 14. maja 1944. godine, majku zatvorili i tukli sve dok nije od mučenja umrla, a mlađi brat Milan, borac 3. sandžačke brigade poginuo je na Kačevu 17. novembra 1943.

U jednoj od poslednjih neprijateljskih ofanziva, u leto 1944. na Pivi, Čirkova jedinica ušla je u žestok sukob s nemačkim fašistima. Štiteći povlačenje ranjenih drugova, Čirko je smrtno pogoden neprijateljskim zrnom. Tako se, 22. avgusta 1944. godine, ugasio život ovog neustrašivog borca.

Narodnim herojem proglašen je 20. decembra 1951. godine. (D. Bo.)

TOMAZINA Virgila SILVIRA

U zatvor u Kosovskoj Mitrovici iznenada su došla tri gestapovska islednika. Naredili su stražarima da sve zatvorenike izvedu iz ćelija i postroje ih u hodniku. Zatim je došlo naredenje najstarijeg gestapovca: „Izvedite jel!“ Stražari su požurili prema „kavezu“ — kako su hapšenici nazivali usku samicu ugrađenu rešetkama visokim dva metra. Otuda su izveli hapšenicu u pocepanoj crnoj keceliji, s modricama na licu i oteklu od bativanja. Zatvorenicima su dobro znali „stanovnika kaveza“: bila je to profesor nemačkog jezika u Mesnoj gimnaziji, Silvira Tomazini (Tomasini), uhapšena maja 1942. i danima teško zlostavljana u zatvoru. Silvira je išla prkosno uzdignute glave. Znala je da gestapovci žele da je, tako izmučenu,

pokažu zatvorenicima da bi ih zastrašili. Čim je prišla, najbliži gestapovac ju je gurnuo i obratio se hapšenicama: „Eto vam vašeg šefa. Pogledajte je kako izgleda!“ Okrenuo se zatim Silvirini, zahtevajući da mu oda imena članova organizacije. Odgovor je bio odlučan: „To nikada od mene nećete saznati!“ Najstariji gestapovac je viknuo na nemačkom jeziku: „Govori nemački, pseto komunističko!“ Hapšenica je prkosno odvrtila, na srpskohrvatski: „Neću da govorim jezikom okupatora!“ Istog trenutka, sva tri gestapovca bacili su se na Silviru, obrili je na pod, i pred svima je udarali čizmama, vukili je za kosu po hodniku. Hтели su da je ponize, da je nateraju da jauče pred svima, ali nisu čuli njen jauk.

Gestapovci su u njen dosije zabeležili sledeće: „Tomasini Silvira, bivša jugoslovenska državljanka, rođena 2. decembra 1913. u Trstu, sa stanom u Kosovskoj Mitrovici, Slovenka... Rukovodilac komunističke organizacije žena... Ona je kazala svojim drugaricama da svu krivicu prebace na nju, jer ona ni u kom slučaju neće ništa odati. Budući da se je

time sama označila kao nepopravljiva komunistkinja, i da je dalje ostala na liniji KPJ, ona se mora smatrati za naročito opasnu osobu.“

Trinaestog avgusta 1942. godine Gestapo je 17 hapšenika prebacio do železničke stanice u Kosovskoj Mitrovici, kako bi ih sproveli centrali Gestapoa za Srbiju, u Beogradu. Na stanici se tiskalo mnogo ljudi i žena: roditelji, rodbina, prijatelji i poznanici hapšenika, putnici, radnici Treptča. Kada se iz daljine čuo pisak lokomotive, odjednom se sve uskomese. Jedna žena se otrgla od gestapovaca i albanskih žandarma i njeni pokliči su se zaorili stanicom. Stajala je s visokom uzdignutom pesnicom i klicala slobodi i borbi protiv okupatora, Komunističkoj partiji i Sovjetskom Savezu. Iznenadni gestapovci i žandarmi razjareno su skočili na nju, zasuli je udarcima i odveli natrag u zatvor. Bio je to poslednji dan života Silvire Tomazini. Te noći su je ubili — „da bi ovu fanatičarku učinili neškodljivom“, kako su gestapovci zapisali u svom izveštaju.

U Kosovskoj Mitrovici, u kojoj je živela i radila dve godine, Silvirino prkosno i odlučno držanje u zatvoru i njen podvig na železničkoj stanici postali su simbol komunističke nepokolebljivosti i hrabrosti, stalna podsticaj za razgaranje borbe i ostvarivanje ideala za koje je Silvira svesno žrtvovala svoj život.

Kada je izvojevala slobodu, domovina joj je odala zasluženno priznanje — proglašena je narodnim herojem. Trajno obeležje sećanja na hrabrog profesora nemačkog jezika predstavlja i gimnazija u Kosovskoj Mitrovici koja nosi njeno ime. Tu se okupljaju njeni saborci s Kosova i Slovenije, koji pred generacijama učenika oživljavaju sećanja na njen rad i život. Izrasta i živi ljudski lik Silvire Tomazini: njene prve godine detinjstva u Trstu, prelazak porodice u Maribor — posle završetka i svetskog rata, skroman život vredne učenice i gimnazijalke u siromašnoj porodici, učestvovanje u radu naprednih studentskih organizacija u Ljubljani, rad u SKOJ-u i Partiji, završetak studija (1938. godine) i čekanje na službu — sve do oktobra 1940. kada je postavljena za profesora nemačkog jezika u mitrovačkoj gimnaziji. U novoj sredini se brzo snašla, stekla prijatelje i poznanike, i odmah se uključila u partijski rad. Okupacija nije prekinula njenu aktivnost. Dobila je nadimak Slovenka, postala sekretar partijske ćelije, svoj stan pretvorila u tajni punkt partijske tehnike za umnožavanje letaka i drugog ilegalnog materijala, u bazu za prihvatanje i slanje ljudi u Kopaonički partijski odbor. Bila je član Narodnooslobodilačkog odbora i predsednik odbora AFŽ i predano radila sve dok je gestapovci nisu uhapsili i ubili.

Narodnim herojem proglašena je 27. novembra 1953. godine. (B. Bo.)

TOMAŽIČ Josipa JOSIP PINO

Rođen je 20. marta 1915. u Trstu. Pohadao je slovenačku osnovnu školu, a zatim italijansku Srednju trgovačku školu u Trstu. Posle mature je, u godinama 1934—1935. i 1938—1940. studirao na Ekonomsko-trgovinskom fakultetu Univerziteta u Trstu, a u vreme emigracije, 1935—1936. na Ekonomsko-komercijalnoj visokoj školi u Zagrebu. Već u ranoj mladosti povezo se sa slovenačkom ilegalnom nacionalno-revolucionarnom antifašističkom organizacijom u Trstu, i učestvovao u ilegalnoj kulturno-prosvetnoj delatnosti slovenačke omladine. 1931. je primljen u organizaciju komunističke omladine Italije, a sledeće godine je dva puta uhapšen (7. januara i 1. maja) zbog rasturanja komunističkih letaka i kažnjen dvogodišnjim policijskim

nadzorom. Do 1935. radio je u tršćanskoj komunističkoj organizaciji, naročito kao organizator omladine i rasturač ilegalnog partijskog organa „Delo“.

Septembra 1935. Tomazič je emigrirao u Jugoslaviju, da bi izbegao mobilizaciju za rat u Etiopiji. U Zagrebu i Mariboru je radio u akademskom društvu „Triglav“ i emigrantskom društvu „Nanos“. U vreme tekstilnog štrajka u Mariboru, septembra 1936. s skupljao je među seljacima hranu za štrajkaše. Zbog političkog delovanja, jugoslovenska policija ga je, januara 1937. uhapsila i proterala iz zemlje. Kada se preko Austrije vratio u Trst ponovo je uhapšen, pa zatim, u nedostatku dokaza, oslobođen, i ujesen 1937. poslat u italijansku vojsku.

Godine 1938. posle povratka iz vojske, postao je član pokrajinskog rukovodstva KPI za Julijsku krajinu. Počeu iskustvima stečnim u Jugoslaviji, posvetio se reorganizaciji partijske mreže u Primorju, koja je, posle mnogih hapšenja, bila razbijena na grupice.

Organizovao je ponovno izlaženje ilegalnog lista „Delo“ i njegovo rasturanje u unutrašnjosti, a posebno se posvetio pridobijanju nacionalno orijentisane slovenačke omladine za komunističke ideje. Na osnovu tripartitne izjave komunističkih partija Jugoslavije, Italije i Austrije, 1934. o pravu slovenačkog naroda na otepljenje i ujedinjenje, i na osnovu narodno-frontovskih smernica, sastavio je akcioni program. U njemu je predviđao oslobođenje Julijske krajine od Italije i ujedinjenje svih Slovenaca u sovjetsku republiku Sloveniju; ujedinjenje svih naprednih snaga potlačene nacionalne manjine u jedinstveni antifašistički front, i saradnju tih snaga s italijanskim radnim narodom u borbi protiv fašizma. Program je propagirao naročito među slovenačkom omladinom, povezujući različito orijentisane grupe u antifašistički front i unoseći u njih, preko ilegalne štampe, socijalne ideje. Pred napadom na Jugoslaviju, on je sa saradnicima pribavio veću količinu oružja od nacionalnih revolucionara za planirani ustanak u Primorju. Međutim, 2. juna 1940. italijanska policija je uhapsila Tomaziča sa saradnicima, i još 300 slovenačkih antifašista komunističke, nacionalne i hrišćanske orijentacije. Istražni zatvor, koji je trajao 15 meseci, izdržao je u zatvoru Koroneo u Trstu.

Drugog decembra 1941. počeo je u Trstu, pred specijalnim fašističkim sudom, proces protiv 60 slovenačkih antifašista, nazvan „Drugi tršćanski“ ili „Tomažičev proces.“ Tomazič je pred Sudom, s podignutom pesnicom, javno izražavao komunističke poglede i zalagao se za program ujedinjene Slovenije. Četnaestog decembra, Sud ga je, s još osmoricom optuženih, osudio na smrt. U poslednjem pismu drugovima on je ponovo izrazio veru u pobedu socijalizma. Petnaestog decembra 1941. kad se u Primorju već širila narodnooslobodilačka borba, streljan je, s još četvoricom osuđenika, na Opčinama kod Trsta.

Narodnim herojem proglašen je 15. decembra 1949. godine. (M. K. W.)

TOMIČ Milana BOŽA

Rođen je 15. januara 1917. godine u selu Prijedor, Čačak, Srbija. Radnik. Član KPJ od 1939. godine.

Uoči II svetskog rata već se isticao kao mlad skojevac, a zatim je, kao član KPJ, postao još aktivniji propagator programa Partije. U radu je bio veoma smeo i hrabar borac za radnička prava u štrajkovima i demonstracijama koje su radnici preduzimali preko sindikata, a pod vodstvom KPJ. Zbog te svoje aktivnosti, uhapšen je februara 1941. godine,

ali je i u zatvoru ostao dosledan i nepokolebljiv komunist. Svojim primerom pokazao je kako se valja držati pred klasnim neprijateljem i njegovom policijom. Posle okupacije Jugoslavije, odmah se prihvatio organizacije opštenarodnog ustanka u tadašnjem ljubičko-trnavskom srezu. U taj rad uložio je neiscrpnju energiju i hrabrost. Zanesen tom aktivnošću, ne misleći na sebe, uhapšen je i oduveden u Preljinu, odakle je odmah uspeo da pobeogne. To mu je dalo još više podstrekta da nastavi rad na organizaciji ustanka protiv kolaboracionista i trupa Vermahta. Posle formiranja Čačanskog NOP odreda, postao je jedan od njegovih prvih neustrašivih boraca. To je naročito ispoljio u toku nemačke operacije u zapadnoj Srbiji (I neprijateljska ofanziva), u nizu odstupnih borbi protiv nadmoćnijih sna-

ga Vermahta i kolaboracionista. U toku tih borbi i povlačenja NOP odreda iz zapadne Srbije preko Sandžaka u Bosnu, bio je u 2. bataljonu Čačanskog odreda. Posle prelaska u Bosnu, bio je lako ranjen. U februaru 1942. godine postavljen je za zamenika komesara 2. Čačanskog bataljona, koji je 1. marta 1942. godine, kad je formirana 2. proleterska NOU brigada, ušao u njen sastav. U toj brigadi Boža je na dužnosti političkog komesara bataljona, od avgusta 1942. godine. Kao komesar, isticao se hrabrošću i ličnim primerom koji su sledili svi ostali borci njegovog bataljona. Njegova hrabrost je naročito došla do izražaja u borbi s italijanskim okupatorima 10. novembra 1942. na Jelinoj Poljani, kod Bosanskog Grahova, gde je bio i teško ranjen. Rane dobijene u toj borbi lečio je sve do juna 1943. godine, kada se vratio u svoj bataljon 2. proleterske NOU brigade, i s njom učestvovao u V neprijateljskoj ofanzivi. Svim borcima brigade Boža je bio poznat kao jedan od najhrabrijih boraca i političkih rukovodilaca, zbog čega je bio veo-

ma cenjen i omiljen. Kad je VŠ NOV i POJ naredio da 2. proleterska divizija NOVJ krene predviđenim pravcem zbog prodora u Srbiju, Boža je sa svojim bataljonom, kod sela Štrbca i Bijelog Brda, odbacio borbenu grupu Vermahtha. Tog, 21. marta 1944. godine, po najvećoj hlađenici, njegov bataljon je vodio ceo dan ispriljujuću borbu protiv Nemaca i kolaboracionista, držeći osvojeni položaj po svaku cenu. Tako je bataljon izvršio zadatak, zahvaljujući hrabrosti komandira Bože, koji ni jednog časa nije napuštao prve borbene redove. Pred nadmoćnijim snagama neprijatelja i njegovim jurisima, štiteći ostale snage svoje brigade, Boža je dao i svoj život.

Narodnim herojem proglašen je 20. decembra 1951. godine. (A. Mi.)

TOMIĆ Pero JANDRIJA ČIĆ

Rođen je 22. decembra 1888. u selu Bastasi, Drvar, Bosna i Hercegovina. Osnovnu školu završio je u selu Bastasima i bavio se zemljoradnjom.

U prvom svjetskom ratu bio je mobilisan u austrougarsku vojsku. Na frontu u Galiciji, 1916. godine, predao se Rusima. Kao zarobljenik u vrijeme Oktobarske revolucije stupio je u Crvenu armiju, i u njenim redovima borio se godinu dana. Tu je postao komandir čete. Godine 1919. vratio se u rodni Drvar. Propagirao je ideje Oktobarske revolucije, pa je stoga stavljen pod policijsku prismotru. Bio je ugleđan u svom kraju. Više godina selo ga je biralo za kneza, a 1928. godine Zemljoradnička stranka kandiduje ga na svojoj listi. Godine 1929. odbio je dužnost predsjednika opštine Bastasi, na koju ga je imenovala banovinska vlast. Do kraja je ostao protivnik režima, i aktivno se borio za demokratske promjene. Uoči aprilskog rata išao je predsjedniku opštine u Drvaru i načelniku sreza, sa zahtjevom da se hapse frankovci i velikosrpski ekstremisti. Propagirao je vojni savez sa Sovjetskim Savezom.

Zbog toga su, već 6. maja 1941. godine, ustaše pokušale da ga uhapse, ali se on na vrijeme sklonio, živio ilegalno i radio na pripremama ustanka.

Dvije sedmice prije početka ustanka, organizovao je ljude iz zaseoka Jandrin Pod, Razboj, Hranjai i Korita; prilikom formiranja Odreda, izabran je za vodnika Basaškog voda, s kojim je, 27. jula 1941, učestvovao u napadu na Drvar. U borbama se istakao kao odvažan. Nešto kasnije izabran je za člana Vijeća narodnog oslobođenja drvarsko-grahovskog sreza.

Poslije okupacije Drvara od italijanskih trupa, 25. septembra 1941, Jandrija radi na

uvrštenju partizanskih snaga i suzbijanju četničke akcije. U januaru 1942. godine postao je komandir Nastaske čete, koja vodi borbe s Italijanima i četnicima. U tim borbama njegova je četa odnijela više pobjeda. Tako je u jednoj borbi, februara 1942, razbila italijanski fašistički bataljon, nanijela mu teške gubitke i zaplijenila oružja i ratne opreme. Sljedećeg mjeseca četa je izdržala napad nadmoćnijih italijanskih snaga, koje su podržavali avijacija i artiljerija. Fašisti su više puta jurili. Jandrija je išao od borca do borca i hrabrio ih. Preveče, četa je na Jandrijinu komandu izvršila juriš i prisilila neprijatelja na odstupanje. Tada je izbačeno iz stroja više od 80 fašističkih vojnika. Ova pobjeda drvarskih partizana nad italijanskim fašistima imala je veoma snažan odjek među partizanima i u narodu. Kasnije je Jandrija predvodio četu u

CK KPJ i CK SKOJ-a. Tada su u Drvaru mnoge institucije, a u njegovoj okolini brojne partizanske formacije. Posao oko snabijevanja partizanskih bolnica, institucija i jedinica išao je posredstvom vojno-teritorijalnih organa, kojima je rukovodio Jandrija.

Kada je, 25. maja 1944, upozoren od stražara da je počeo njemački vazdušnodessantni napad i Jandrija je odmah pristupio organizovanju otpora. Bio je među prvima koji su se sukobili s njemačkim podobrancima. U jurišu na otvorenom prostoru smrtno je ranjen.

Narodnim herojem proglašen je 27. septembra 1953. godine. (Vi.Kc.)

TOMIĆ Milana MILAN SLOBODAN

Rođen je 3. februara 1921. u Cerniku, Nova Gradiška, Hrvatska. Osnovnu školu završio je u Cerniku, a niže razrede gimnazije u Novoj Gradiški. Već od 1935, kada je osnovna sokojevska organizacija u tamošnjoj gimnaziji, Tomić se uključuje u rad napredne omladine, iako još nije bio organiziran. Angažirao se u političkom radu s omladinom i u svom rodnom mjestu Cerniku, naročito od 1937, kada je sokojevska organizacija proširena na novogradiški kotar. 1938/39. godine Tomić je primljen u SKOJ. Zbog toga je bio izložen stalnim prognama profesora i direktora gimnazije, koji su znali da u školi djeluje sokojevska organizacija, i da je Tomić jedan od njenih najaktivnijih članova. Morao je, kratko vrijeme, preći u Slavonsku Požegu, pa i Viroviticu i Karlovac, ali se uvijek vraćao u Novu Gradišku. Na novogradiškim ulicama tada su se sve češće mogle vidjeti bitke sokojevaca i frankovačkih omladinaca, koji su, ohrabreni Hitlerovim osvajačkim pohodima po Evropi, dizali glave. U tim je bitkama, na čelu revolucionarnih omladinaca, uvijek bio Milan Tomić. Visok, snažan, ulivao je strah petkolonasiima koji su se sve češće vraćali kući okrvavljenih glava.

U času okupacije zemlje, sokojevska organizacija u novogradiškom kotaru imala je 65 članova i nekoliko stotina simpatizera. Iako je dio članova, poslije uspostave Paveličeve Nezavisne Države Hrvatske, uhapšen, SKOJ je već u maju 1941. reorganiziran i prilagođen novim prilikama i pripremama za ustanak. Tomić je tih dana, uz Nadu Dragosavljević, jedan od najaktivnijih mladih revolucionara. U julu 1941, on je član prvog kotarskog sokojevske rukovodstva pod okupacijom. Sokojevska organizacija proširena je za 37 novih članova, obuhvativši i sela u kojima do tada nije postojala.

mnogim borbama kod Drvara, Bosanskog Petrovca, Grahova i Glamoča.

Jandrija je primljen u Partiju početkom februara 1942. a poslije oslobođenja Drvara, jula 1942. odlukom Okružnog komiteta KPJ, postavljen je za prvog komandanta Komande mjesta u Drvaru. Na toj dužnosti je ostao do decembra 1942, uspješno organizujući poslove vojno-teritorijalnih organa. Januara 1943. izabran je za predsjednika Sreskog narodnooslobodilačkog odbora Drvar.

U vrijeme IV neprijateljske ofanzive, kada je ponovo okupiran Drvar, formiran je Drvarsko-petrovački partizanski odred, a Jandrija imenovan za njegovog komandanta. Avgusta 1943. godine, Jandrija je postavljen za komandanta u Komandi područja Drvar i proizveden u čin majora. U to vrijeme, na području drvarskog okruga bilo je više partizanskih bolnica s velikim brojem ranjenika, a krajem 1943. godine Drvar postaje sjedište Vrhovnog štaba, Predsjedništva AVNOJ-a, Nacionalnog komiteta oslobođenja Jugoslavije,

TOMIĆ Miladina MIRKO

Rođen je 19. aprila 1909. godine u selu Parcani kraj Kruševca, Srbija, u porodici seljaka, kao šesto dete. Upisao se u osnovnu školu u Zalogovcu, 1917. godine. Od 1921. do 1928. godine završio je gimnaziju u Kruševcu, zarađujući sâm za život i školovanje za to vreme. Na Pravni fakultet Beogradskog univerziteta upisuje se septembra 1929. godine. Diplomirao je 27. juna 1938. godine.

Kao siromašan student, od prvih dana studija sâm se izdržava radeći u studentskoj zadrugi. Inicijator je stvaranja, 1931. godine, studentske zadruge, organizator nabavljanja mleka i predsednik zadruge „Samopomoć“ 1932—1933. godine. Aktivan je u studentskom političkom životu, kao pripadnik i jedan od najistaknutijih predstavnika zemljoradničke leveice na Univerzitetu u prvim godinama studija, a od 1934. godine i kao komunist. Januara 1933. godine, na izborima za Upravu Pravničkog udruženja, grupa levih zemljoradnika na čelu s Mirkom istupa zajedno sa studentima-marksistima. Mirko je jedan od istaknutih govornika na mnogim studentskim zborovima tokom 1933—1936. godine, uvek u centru zbivanja. Jedan je od organizatora studentskog štrajka, februara 1935. godine. Zbog učešća u štrajku, policija ga hapsi i konfinira u Višegradski koncentracioni logor, zatim protjeruje u Parcani. U rodnom kraju uspostavlja veze s naprednim seljacima, agituje među njima, zbog čega je opet uhapšen. Po zadatku Partije, tokom 1935—1937. godine radi na stvaranju Narodnog fronta slobode, organizuje i učestvuje na zborovima širom Srbije i Vojvodine (u Šapcu, Aleksincu, Kruševcu, Valjevu, Jagodini, Novom Bečeju, Bašaidu, Mokrinu), dovodi seljake i studente na te zborove. Radi kao komunist u redovima zemljoradničke leveice, među seljacima.

Učestvuje u pregovorima oko stvaranja Jedinственe radničke partije, dobija posebne zadatke od rukovodstva KPJ, odlazi u njegovo sedište, Beč, štaje izveštaje Centralnom komitetu.

Posle provala PK KPJ za Vojvodinu, novembra 1936. godine hapsi ga policija, a 13. septembra 1937. godine, s grupom komunista, izveden je pred Sud za zaštitu države. Zbog nedostatka dokaza, oslobođen je presude i proteran u rodni kraj, u kome produžuje komunističku aktivnost. Kao član Glavnog odbora zemljoradničke leveice, dolazi u sukob s njegovim predsednikom i ideologom, dr Dragoljubom Jovanovićem, a 15. avgusta i formalno raskida odnose s njim. Od tog vremena potpuno se posvećuje ilegalnom partijskom radu. Postaje član MK KPJ Beograda 1939. godine, i član partijskog Poverništva za

okrug beogradski. U jesen 1940. godine učestvuje u radu proširene konferencije Okružnog komiteta KPJ. Kao član OK beogradskog okruga, zadužen je za rad na selu. Stvara partijske ćelije u Srbiji, prenosi partijski i propagandni materijal, uspostavlja veze s članovima KPJ. Početkom septembra 1940. godine, odlazi u partijsku školu CK KPJ u Makarskoj. Krajem te godine, rukovodi organizacijom partijskih kurseva. Učestvuje, 29. marta, u radu savetovanja PK KPJ Srbije na Čukarici, i direktive Partije prenosi na Kosmaj. Posle okupacije Jugoslavije, krajem aprila, dolazi u Kruševac i pomaže OK KPJ u obnovi partijske organizacije, održava sastanke, objašnjava političku situaciju. Angažovan je na pripremama ustanka u temničkom srezu. Posle 22. juna 1941. godine prisustvuje sednici PK KPJ Srbije, zatim odlazi u Kruševac na partijski rad. Jedan je od organizatora Rasinskog partizanskog odreda. U Kruševcu i Krajevju radi na organizovanju otpora okupatoru.

U vreme Ubojičke republike je član Glavnog narodnooslobodilačkog odbora za Srbiju. Organizuje snabdevanje bolnica i pozadine, a prilikom odstupanja iz grada odgovoran je za evakuaciju bolnica i ranjenika. S partizanskim snagama se povlači u Sandžak. Prisustvuje, 1. decembra, sastanku Glavnogštaba NOV i POJ u Rodoniji. Po naredbi Vrhovnog štaba i odluci CK KPJ, 3. decembra se s grupom partizanskih snaga vraća u zapadnu Srbiju, kao član Pokrajinskog komiteta KPJ za Srbiju i Glavnog štaba Srbije. Formira Komandu grupa partizanskih odreda.

Učestvuje u borbama s mnogim i snažnim grupacijama neđiveca, četnika, Nemaca. U neravnopravnim borbama dolazi do razbijanja grupe partizanskih odreda i raspada najvećeg od njih — Suvborskog, s kojim je bio Mirko, 18. marta 1942. godine. Posle toga, Mirko se probija u Beograd, gde stiže 11. maja iste

U jesen 1941, Milan se upisao na Pravni fakultet Zagrebačkog sveučilišta. Upisao se kao vanredni slušač, što mu je omogućilo da istodobno nastavi ilegalni rad u Novoj Gradiški. Uživao je poverenje svih partijskih rukovodilaca, organizatora ustanka u Slavoniji. Uljeto 1941, Čalić mu je poverio specijalni zadatak: da u Zagreb odnese njegov izveštaj za CK KPH. Stigavši u Zagreb, i sakrivši prethodno izveštaj, Tomić je upao u zasjedu. Uhapšen i mučen, ništa nije priznao. U nedostatku dokaza, uskoro je pušten, predao je potom izveštaj na drugu javku, i vratio se u Novu Gradišku. Za uspešno položeni ispit snažnijeg i odanog revolucionara, primljen je u Partiju, i postao član Kotarskog komiteta KPH za Novu Gradišku.

Radeći u gradu, Milan je upao u oči svojim bivšim kolegama, sada ustašama, i on je, 24. decembra 1941, ponovo uhapšen. Za vrijeme boravka u zatvoru, prikosio je ustašama, nazivajući ih „koijačkom bandom“. lako mrcvaren, nije klonuo, već je brižljivo pripremao bijeg. Noću 14. aprila 1942, uspio je razoružati zatvorsku stražu, otvoriti ćelije i sa sedamnaest zatvorenika prebjeći na slobodnu teritoriju. Tu su mu ratni drugovi od milja dali još jedno ime — Slobodan.

Već prekaljen revolucionar, u narodno-slobodilačkoj borbi Milan je, od borca i delegata voda, izrastao u sposobnog vojnog i političkog rukovodioca. Širom Slavonije proslavio se kao komesar 18. slavonske brigade. Bio je i član Okružnog komiteta KPH za Novu Gradišku, partijski rukovodilac 18. slavonske brigade i vijećnik ZAVNOH-a.

Poginuo je, kao major NOV, potkraj 1944, u selu Ruđ, nedaleko od Siska.

Narodnim herojem proglašen je 20. decembra 1951. godine. (V.Raj)

godine. Zajedno s drugim članovima PK KPJ za Srbiju, obnavlja MK KPJ Beograd, održava veze s Mesnim komitetom, piše direktive partijskim odredima u jugoistočnoj Srbiji. Radi i na propagandi: napisao je nekoliko tekstova za prvi broj organa Jedinštenog narodnooslobodilačkog fronta Srbije, list „Glas“.

Mirkova delatnost kao partijskog i vojnog rukovodioca bila je prekinuta 17. januara 1943. godine. Tog dana našao je na zasedu agenata beogradske policije posle provale partijske veze. Bežeći od agenata, bio je smrtno pogoden, uhvaćen i prebačen u Državnu bolnicu. Umro je, ne dolazeći svesti.

Narodnim herojem proglašen je 6. jula 1945. godine (Na.Jo.)

TOMOVIĆ Marka BUDIMIR BUDO

Rođen je 21. septembra 1914. godine na Cetinju, Crna Gora. Pravnik.

Potiče iz porodice intelektualaca. Kada je imao godinu, ostao je bez oca, pa brigu o njegovom podizanju i školovanju preuzima majka, po zanimanju učitelj. Osnovnu školu učio je u Ulcinju i na Cetinju, gde je završio i dva razreda gimnazije. Gimnaziju je nastavio u Podgorici, gde počinje i njegov revolucionarni rad. Bio je odličan đak, puno je čitao i bio je sekretar dačke literarne družine „Njegoš“. Družio se s naprednom omladinom, i zajedno s njima organizovao priredbe i književne večeri za učenike i omladinu u gradu. Rano je počeo da se upoznajе s naprednim piscima i čita marksističku literaturu. Zbog naprednog rada, isključen je iz sedmog razreda gimnazije u Podgorici, pa se upisao u niškičku gimnaziju, gde je i maturirao, 1933. godine. Iste godine upisao se na Pravni fakultet Beogradske univerziteta. Kao već afirmisan napredni omladinac, brzo se uključuje u studentski revolucionarni pokret. Borio se za jedinstvo studentskog pokreta, bio organizator i redovni učesnik studentskih demonstracija, radničkih štrajkova i drugih akcija protiv klasnog neprijatelja. Rukovodio je radom Samopomoći — masovne studentske organizacije. Početkom 1935. postao je član univerzitetske organizacije KPJ. Kao odličan student, vrstan intelektualac i dobar govornik, postao je veoma popularan među studentima. Biran je u mnoga studentska rukovodstva. Bio je član rukovodstva Zadrudne omladine Jugoslavije, član Akcionog, Kulturnog i Mirovnog odbora studenata i drugih studentskih odbora i udruženja. Takvim radom ubrzo stiče veliko revolucionarno, borbeno i političko iskustvo. Posle apsolviranja prava u Beogradu, željan znanja, odlazi

da studira ekonomske nauke u Pragu. Uspesno je završio prvu godinu, ali je zbog svoje revolucionarne delatnosti, onemogućen od vlasti da nastavi studije u Pragu. Vraća se u Beograd, gde diplomira na Pravnom fakultetu, oktobra 1938. godine.

Odmah posle diplomiranja, došao je u Podgoricu, gde radi kao advokatski pripravnik. Siromašne seljake i radnike najčešće je besplatno zastupao. Kao student, redovno je raspuste provodio u Podgorici, gde je aktivno radio u organizacijama SKOJ-a i Partije, pa je ovde već bio poznat kao politički radnik. Odmah posle dolaska u Podgoricu, postao je sekretar MK SKOJ-a, a zatim i član Pokrajinskog rukovodstva. Ubrzo je izabran i za sekretara PK SKOJ-a. Na VIII pokrajinskoj konferenciji KPJ za Crnu Goru, avgusta 1940. izabran je za člana PK KPJ. Kao delegat SKOJ-a, izabran na VI zemaljskoj konferenciji SKOJ-a, učestvovao je na V zemaljskoj konferenciji KPJ, a na VI zemaljskoj konferenciji SKOJ-a izabran je za člana CK SKOJ-a. Aktivno je radio u Radničko-seljačkoj stranci, koja je u Crnoj Gori delovala pod neposrednim rukovodstvom Partije. Bio je odgovorni urednik lista stranke, „Glas Crne Gore“, koji je posle trećeg broja zabranjen. Pod Budovim rukovodstvom, organizacija SKOJ-a u Crnoj Gori uoči rata postigla je velike uspehe, okupivši oko 5.000 članova. U isto vreme veoma se povećao broj omladine obuhvaćene radom u organizacijama Zadrudne omladine u Crnoj Gori. Zbog svog revolucionarnog rada, Budo je uoči rata više puta hapšen i zatvaran.

Posle aprilskog rata i kapitulacije, neumorno radi na pripremanju omladine Crne Gore za borbu protiv okupatora. Učestvuje na sastanku Pokrajinskog komiteta od 8. jula 1941, kada je donesena odluka o dizanju ustanka. Kao član Pokrajinskog komiteta Partije i sekretar PK SKOJ-a, u ustanku učestvuje

kao jedan od organizatora borbe crnogorskog naroda. Njegovom inicijativom, u jesen 1941. godine formirana je Crnogorska narodna omladina. Na Pokrajinskoj konferenciji CNO, 30. novembra 1941, izabran je za njenog prvog predsednika. Bio je pokretač i urednik lista „Omladinski pokret“, čiji je prvi broj izašao 15. decembra 1941.

Krajem 1941. i početkom 1942. neumorno radi na organizovanju borbe crnogorskog naroda. Često obilazi razne krajeve u Crnoj Gori, održava zborove i konferencije, drži govore, podstiče i bodri narod i omladinu na otpor i borbu protiv okupatora. Ujedno pomaže u formiranju partizanskih jedinica, uspostavljanju organa narodne vlasti i učvršćenju omladinskih organizacija. Jedan je od organizatora i učesnika Skupštine crnogorskih rodoljuba u Ostrogu, 8. februara 1942, na kojoj je izabran Narodnooslobodilački odbor za Crnu Goru i Buku.

Kao član PK KPJ i Glavnog štaba za Crnu Goru, često obilazi položaje na raznim sektorima borbi protiv četnika i okupatora. Prilikom jednog takvog obilaska sektora prema Kolašinu, Budo je, sa svojim pratiocima, na Crkvinama kod Kolašina, našao na jaku četničku kolonu, i u neravnoj borbi junacki poginuo 20. marta 1942. godine.

Budo Tomović je postao jedan od najlegendarnijih heroja Crne Gore. Opevan je u pesmama. Njegovo ime nosio je Crnogorski omladinski bataljon, a 1944. njegovo ime je dobila 7. crnogorska omladinska brigada.

Narodnim herojem proglašen je 11. jula 1945. godine. (Si.St.)

TOMŠIĆ Mihaela TONE

Rođen je 9. juna 1910. u Trstu, Italija. Otac, Mihael, bio je vozovoda, a mati, Ivanka, sitni trgovac. Osnovnu školu je pohađao najpre u Baču kod Knežaka, a posle završetka prvog svetskog rata u Trstu. Godine 1920, Tomšićevi su morali napustiti Trst, jer su bili nacionalno svesna porodica, a osim toga otac je učestvovao u štrajku železničara, pa je i to bio razlog preseljenja. Nastanili su se u Ljubljani, gde je Tone počeo da pohađa nižu gimnaziju, da bi je nastavio i završio u Ptujju. Dva razreda više gimnazije pohađao je u Beogradu, ostale u Ljubljani, gde je 1930. maturirao. Studije je počeo na Pravnom fakultetu u Ljubljani, a posle isključenja nastavio u Zagrebu. U daćkim godinama je, pod uticajem primorskog narodnjačkog pokreta, delovao najpre u srednjoškotskim nacionalističkim organizacijama, a zatim se okrenuo revolucionarnom radničkom pokretu, i 1928. postao

član SKOJ-a. Već sledeće godine je prvi put uhapšen zbog komunističkog delovanja.

Od novembra 1930, kad ga je Boris Kidrič primio u KPJ, radio je na obnavljanju partijskih organizacija u Sloveniji, a na Univerzitetu je učestvovao u naprednom studentskom pokretu. Marta 1932. je uhapšen i Sud za zaštitu države osudio ga je na 18 meseci strogo zatvora, koji je izdržao u kaznenom zavodu u Sremskoj Mitrovici. Tamo je značajno uticao na formiranje jedinstvenog kolektiva političkih zatvorenika.

Posle izlaska s robije, septembra 1933, ubrzo se opet našao u zatvoru — ovog puta zbog organizovanja akcije solidarnosti s političkim zatvorenicima u Sremskoj Mitrovici — i tamo ostao gotovo celog novembra. Marta 1934. ga je Sud za univerzitetske slušaoc.

zbog komunističkog delovanja, osudio na udaljevanje s Ljubljanskog univerziteta zauvek. To je bila jedinstvena kazna izrečena na Ljubljanskom univerzitetu. Tada je sve svoje snage posvetio ilegalnom radu.

Godine 1934. delovao je u pokrajinskim rukovodstvima KPJ, Crvene pomoći i SKOJ-a, saradivao u skojevskim i partijskim ilegalnim listovima i bio aktivan među studentima.

Kad je u Sloveniji pripremao akciju solidarnosti s rudarima-štrajkašima u Trbovlju, avgusta 1934. je uhapšen, i marta 1935. osuđen na dve i po godine robije. Opet se našao u Sremskoj Mitrovici.

Tomišča je bio jedan od najuticajnijih slovenačkih komunista u kaznenom zavodu, borbena u svim akcijama i štrajkovima gladu za poboljšanje zatvorskih uslova, a posebnu preduzimljivost je ispoljio u proučavanju marksizma i u organizovanju kulturnoprosvetnih priredaba političkih zatvorenika.

Posle povratka iz zatvora, februara 1937, mnogo truda je uložio u učvršćivanje jedinstva u studentskoj demokratskoj levljici i

u njeno povezivanje s radništvom. Značajna je bila njegova uloga i u razvoju slovenačkog narodnofrontovskog pokreta.

Učestvovao je u uređivanju legalnih partijskih listova, objavljivao u njima tekstove, bio dopisnik glasila slovenačkih antifasističkih radnika u SAD, i 1938. uredio dva broja ilegalnog „Slovenskog poročevalca“.

Sredinom 1937. je postao član, a početkom 1938. organizacioni sekretar CK KP Slovenije, a to je ostao do smrti. Njegova delatnost se otada koncentrisala na jačanje partijskih organizacija, na vaspitavanje partijskih kadrova i na ilegalnu partijsku tehniku. Od februara 1940, kad je izbegao koncentracioni logor u Bileći, živeo je ilegalno.

U leto 1940, CK KPJ ga je, kao iskusnog organizatora, poslao za izvesno vreme na partijski rad u Dalmaciju. Na Petoj zemaljskoj konferenciji KPJ radio je u verifikacionoj komisiji, i izabran je za kandidata za člana CK KPJ.

Marta 1941, uhapšili su ga žandarmi u Črnoj, u Koruškoj, kad je obilazio tamošnje partijske organizacije. Na putu za Ljubljanu je iskočio iz voza, ali su ga, ranjenog, po krvavom tragu opet našli, i sproveli u Ljubljanski zatvor. Pušten je iz zatvora na intervenciju CK KP Slovenije, kad je već počeo napad na Jugoslaviju.

U vreme okupacije, Tone Tomišča, pod ilegalnim imenom Gašper, bio je jedan od najznačajnijih organizatora ustanka u Sloveniji. U njegovim rukama su se sticale niti celokupnog ilegalnog organizacionog mehanizma narodnooslobodilačkog pokreta. Održavao je veze s organizacijama, bez obzira na državne granice koje su nasilno raskomadale Sloveniju, raspoređivao je kadrove na različita područja narodnooslobodilačke borbe, organizovao ilegalne sastanke i konferencije, bdeo nad poslednjim izvršavanjem zadataka. Vodio je i komisiju za Slovenačko Koroško, koja je pripremala partijske radnike za ilegalni rad u tom delu Slovežije.

Tomišča je postavio temelje obimnom aparatu centralne tehnike KP Slovenije s mnogim besprekornim sektorima u celoj slovenačkoj narodnooslobodilačkoj štampi.

Uprkos mnogim poternicama, agenti Gestapoa i OVR-e uhapšili su ga, pomoću izdaje, tek 10. decembra 1941. pod imenom Ivan Pevec, zajedno sa suprugom Vidom. Pošto su znali da u rukama imaju značajnog organizatora, u zatvoru kvesture su ga mučili, ali od njega nisa izvukli ni reči. Zatim su ga, zajedno sa suprugom Vidom, Mihom Marinkom i Pepcom Kardeļ, prepustili organima Gestapoa na Gorjenjskoj. Saslušavani su najpre u zatvoru u Begunjama, pa su ih zatim odvojili — da bi ih moralno slomili.

Tomišča su odveli u gestapovski zatvor u Radovljicu. Sve metode saslušavanja u Gestapou su ostale bez uspeha, pa su sva četiri zatvorenika opet vraćeni italijanskim vojnim vlastima.

Centralni komitet KP Slovenije i VOS su organizovali nekoliko akcija za Tomiščevo oslobodenje — poslednju, najobimniju, usmerenu na oslobađanje sva četiri zatvorenika, maja 1942. u ljubljanskom sudskom zatvoru, ali bez uspeha.

Šesnaestog maja 1942, Vojni sud je osudio Toneta Tomišča na smrt, i kazna je izvršena 21. maja, u Gramoznoj jami, u najvećoj tajnosti.

Svojom smrću, Tomišča je postao simbol slovenačke narodnooslobodilačke borbe. Već 22. maja je Glavni štab slovenačkih partizanskih četa izdao naredbu o osnivanju Prvog udarnog bataljona „Tone Tomišča“. Mesec posle osnivanja ovog bataljona, ustanovljena je, jula 1942, Prva slovenačka narodnooslobodilačka brigada „Tone Tomišča“, koja se proširila u mnogim borbama i postala udarna.

Narodnim herojem proglašen je 25. oktobra 1943. godine.

TOMIŠČA Ivana VIDA

Rođena je 26. juna 1913. u Ljubljani, Slovenija, u porodici napredno orijentisanog učitelja Ivana i domaćice Franje Bernot, koji su imali petoro dece. Tu je pohađala osnovnu školu i gimnaziju, i 1931. maturirala. Iste godine se upisala na Filozofski fakultet, takođe u Ljubljani, gde je diplomirala 1941. na Pravnom fakultetu. U toku studija se pridružila naprednom studentskom pokretu, učestvovala u štrajkovima, radila u Crvenoj pomoći i među ženama.

Godine 1934. postala je član KPJ. Iste godine se politički i životno povezala s Toneom Tomiščem. Novembra iste godine je uhapšena i pred ljubljanskim Okružnim sudom osuđena na 9 meseci zatvora — u stvari, tamo je bila 11 meseci. Nastavila je ilegalni rad u partijskoj organizaciji i učešće u studentskom, ženskom i narodnofrontovskom pokretu. Posebno je mnogo truda uložila u povezivanje studentskog pokreta s radničkim. Učestvovala je u štampanju i širenju ilegalnih i legalnih listova i brošura, i za to vreme više puta bila u zatvoru i pod istragom. Izbegavši logor u Bileći, povukla se u ilegalnost i radila izvesno vreme kao instruktor CK KP Slovenije na Dolenjskoj i Beloj Krajini.

Juna 1940. je na Pokrajinskoj konferenciji izabrana za člana CK KPS, a zatim je bila u partijskoj školi pri CK KPJ u Makarskoj. Na

Petoj zemaljskoj konferenciji KPJ imala je referat o radu partije među ženama i tada je izabrana za člana CK KPJ.

Od prvih dana okupacije, učestvovala je u političkim pripremama za oružani ustanak, i radila naročito na učvršćivanju partijskih organizacija na području Ljubljanske pokrajine. U avgustu 1941. je, kao ilegalac, za kojim je bila izdata poternica, pod tuđim imenom rodila sina. Na dostavu jednog izdajnika, ona je 10. decembra 1941, zajedno sa suprugom Tonetom, uhapšena pod imenom Marija Pevac. U zatvoru kvesture je mučena da bi priznala ilegalni rad i rad svoga supruga, za kojeg su znali da je jedan od glavnih vođa ustanka. Ipak, Vida nije priznala ni svoje ime. Zatim je, zajedno sa suprugom, Mihom Marinkom i Pepcom Kardelj, odvedena u gestapovski zatvor u Begunjama, na Gorenjskom. Kad su ih odvojili da bi ih osamljivanjem moralno slomili, Vidu su odveli u mariborski kazneni zvod. Ne postigavši ništa, Gestapo ih je, posle dva meseca, vratio italijanskim vojnim vlastima.

Šesnaestog maja 1942, italijanski vojni sud je, na procesu protiv Toneta Tomšiča i drugih, osudio Vidu Tomšič na 25 godina robjice. Kad su njenog supruga streljali, nju su, juna 1942, odveli u zatvor u Veneciju, zatim u Ankonu, pa u Kampoboso i u Tranu. U svim zatvorima je istrajno politički delovala i podizala borbeni duh među političkim zatvorenicima.

Posle kapitulacije Italije je, s drugim zatvorenicima, došla u logor anglo-američke vojne uprave u Karbonari kod Barija. Tu je organizovala partijsku organizaciju u logoru i bila među osnivačima prve prekomorske brigade.

Januara 1944, vratila se u Sloveniju, i u februaru izabrana u SNOS. Od aprila do oktobra te godine je uređivala partijsko glasilo „Ljudska pravica“, i obavljala organizacione poslove u CK KP Slovenije. Početkom 1945, poslata je na vrlo osetljiv i odgovoran rad u Primorju, gde je od 18. januara 1945, kao član Politbiroa CK KPS, pomagala u radu Oblasnog komiteta KPS za Slovensko primorje i u jedinicama IX korpusa.

Petog maja 1945. postala je ministar za socijalnu politiku u prvoj slovenačkoj narodnoj vladi. U danima oslobođenja ju je CK KPS poslao na politički rad u oslobođenu Korušku, u Celovec, gde je ostala do povlačenja JNA.

Posle rata je Vida Tomšič vršila značajne funkcije. U organima vlasti ili je bila ministar za socijalnu politiku vlade Slovenije, predsednik Kontrolne komisije Narodne Republike Slovenije, član Izvršnog veća NRS. Bila je poslanik Savezne i Republičke skupštine i u njenim organima obavljala dužnost sekretara Narodne skupštine FNRJ, predsednika Skupštine Socijalističke Republike Slovenije, predsednica Veća naroda Skupštine FNRJ, bila je član Saveta

Federacije, a od 1974. je član Predsedništva SRS.

Vida Tomšič je bila član mnogih parlamentarnih delegacija, dva puta član jugoslovenske delegacije na zasjedanju Generalne skupštine Ujedinjenih nacija. U dva mandata perioda bila je predstavnik Jugoslavije u Komisiji za socijalni razvoj pri UN, a jedne godine i predsednik te Komisije.

Uoporedo s državnim, vršila je i dužnosti u savezним i republičkim rakovodstvima Saveza komunista. Bila je organizacioni sekretar CK Saveza komunista Slovenije i član CK SKJ. U Socijalističkom savezu je bila predsednik Glavnog odbora SSRNS i član predsedništva SSRNJ. Posle rata je nekoliko godina bila i predsednik AFŽ Jugoslavije. Jugoslovenske društveno-političke organizacije je zastupala

na mnogim kongresima, konferencijama i posetama u raznim delovima sveta. Značajna je i njena delatnost u okviru Saveznog saveta za planiranje porodice; nekoliko godina bila je predsednik toga Saveta. Učestvovala je na sastancima eksperta UN o socijalnim aspektima planiranja porodice i o ulozi žena u privrednom i društvenom razvoju.

Raznolika društveno-politička delatnost Vide Tomšič odražava se i u raznovrsnoj tematici publicistike. Značajni su naročito njeni prilozii problematici našeg društveno-političkog sistema, društveno-političkih organizacija, nacionalnom, ženskom i omladinskom pitanju i problematici porodice.

Od 1978. godine redovni je profesor Pravnog fakulteta Univerziteta „Edvard Kardelj“ u Ljubljani za porodično pravo. Godine 1979. promovisana je za počasnog doktora Univerziteta „Edvard Kardelj“. Od 1979. godine član je Saveta Međunarodnog instituta za istraživanje i obuku za unapređivanje žena UN.

Narodnim herojem proglašena je 27. novembra 1953. godine.

TOROVIĆ Riste VUKO

Rođen je 1926. godine u Rogaču kod Nevesinje, Bosna i Hercegovina. Posle završene osnovne škole, bavio se zemljoradnjom, jer zbog siromaštva nije mogao da nastavi školovanje.

Imao je 15. godina kad je otišao u partizane, juna 1941. godine. Stupio je u četu legendarnog Dukice Grahovca, i bio njen najmlađi borac.

U nevesinjskom ustanku, juna 1941. godine, Vuko se istakao u zauzimanju ustaške stanice u Lukavcu, kao i u borbama vodenim u Bišini. Partizani su bili opkolili Nevesinje, a neprijateljska kolona kamiona hitala je iz Mostara u pomoć opkoljenom garnizonu. Vuko je upao u kolonu kamiona, i uspeo da je zaustavi. Partizani su zapalili kamione, a vojnike rasterali. U toj akciji, Vuko su poginula dva starija brata i sestra.

Iako je bio premlad za iscrpljujuće ratne napore partizanske borbe, nikad nije postao, niti je dozvolio da izostane. Obavljao je najteže kurirske zadatke a kada su se, posle povlačenja pred nadmoćnim italijansko-četničkim snagama, u leto 1942, proredeni hercegovački borci našli na Zelengori u stroju Hercegovačkog partizanskog odreda — među njima je bio i Vuko Torović. Bio je među najhrabrijim borbama 10. hercegovačke brigade.

Januara 1943, u napadu na Žepče, bio je komandir jednog voda u 2. bataljonu. Tada se, na čelu svoga voda, probio do železničke stanice, i tu napao oklopni voz iz kojeg je posada tukla rafalima. Vuko je sa svojim borbama izvršio juriš i razorio posadu. Time je borba bila rešena.

Prilikom juriša na Prozor, 17. februara 1943. godine, Vuko je, opet, među prvima prodro u utvrđeni grad, i većim napadima unoio pometnju u neprijateljske redove.

Ubrzo je preuzeo dužnost komandira 3. čete 4. bataljona 10. hercegovačke brigade. Aprila 1943. godine napadao je četničko utvrđenje u blizini Bakračuše, na putu Mostar — Nevesinje. Kamenjarom kroz retku šumicu, Vuko se s jednim vodom oprezno i brzo privukao neprijateljskom položaju. Četnici su osuili paljbu na njih. I kad je izgledalo da će neprijatelj biti izbačen s položaja, naišlo je 12. kamiona s 300 četnika. Iskrcali su se iza 1. voda, i napali ga s leđa. Četa je bila opkoljena. Razvila se ogorčena borba. Vuko je uspeo s jednim vodom da se probije, a zatim je pomogao izvlačenju opkoljenih boraca.

Vuko je poginuo na Plužinama, kad je sa svojim jedinicom nekoliko puta odbio nemačke juriše. Nemačima su u pomoć došle „štuke“. Nadletali su partizanske položaje i bacali bom-

be. Vuko je pao pogođen jednim zrnom, dok je pucao iz mitraljeza, u stojećem stavu.

Narodnim herojem proglašen je 20. decembra 1951. godine. (Sl.Po.)

TRBONJA Jusufa MEHMED

Rođen je 10. novembra 1915. godine u Mostaru, Bosna i Hercegovina, u službeničkoj porodici.

Kao obučarski radnik pristupio je naprednom radničkom pokretu u Mostaru i učestvovao u njegovim akcijama. Pripadao je onim simpatizerima Komunističke partije na koje su se komunisti u svako doba i u svakoj akciji mogli osloniti.

Takav je ostao i poslije okupacije zemlje, kada već u prvim danima izvršava najteže zadatke: prikuplja oružje, rastura propagandni materijal, i drugo. Tih dana ustaška policija ga dva puta hapsi, ali on uspijeva da pobjegne. Kada je prvi put uhapšen, prilikom sprovođenja u zatvor s grupom drugova, oborio je policajca i pobjegao. Poslije toga, sklonio se u Sarajevo, ali je i tu ubrzo bio uhapšen i sproveden u Mostar, gdje je sa željezničke

stanice pobjegao policajcu koji ga je sprovođio. Poslije ovog bjekstva, učestvuje u iznošenju oružja i municije iz italijanskog logora.

Kada je, septembra 1941, formiran Mostarski partizanski bataljon, Mehmed je među prvima stupio u bataljon, i uskoro se istakao kao jedan od najsposobnijih i najhrabrijih boraca. Krajem 1941. godine, bataljon je ostao bez municije. Štab je uputio Mehmeda, s četvoricom drugova, u Mostar. Oni su s još dvojicom komunista iz grada noću ušli u italijanski logor, u magacin, izvukli 20 sanduka municije i deset pušaka, i sutradan njemačkim kamionom uspjeli da sve to iznesu iz grada.

Istog dana upali su u veliku tekstilnu radnju jednog petokolonasa, koja se nalazila u centru grada, upalili je, i uspjeli da se bez gubitaka probiju u Odred.

Nešto kasnije je Trbonja s grupom od 10 partizana, zaustavio putnički voz u Prenju, razoružao žandarmerije iz pratnje i Nijemce koji su se zatekli u vozu. Juna 1942, Mostarski bataljon vodio je borbe s nadmoćnim ustaškim i četničkim snagama. Trebalo je da se bataljon prebaci na desnu obalu Neretve, ali prethodno je valjalo razoružati ustašku stražu na mostu u Ostrošcu. Tog zadatka prihvatio se Meha. On je s tri druga preplivao Neretvu, s leđa napao ustaške stražare na mostu, razoružao ih, i tako omogućio bataljonu da pređe preko Neretve. U sastavu udarne desetine 1942, učestvovao je u uspješnom napadu na zatvor u Konjicu i oslobađanju zarobljenih boraca Mostarskog bataljona, koji su tamo bili zaptovene.

U vrijeme četvrte neprijateljske ofanzive, 3. divizija dobila je naređenje od Vrhovnog komandanta da zauzme utvrđeni italijanski garnizon u Prozoru, i da tako omogući prebacivanje velike kolone ranjenika i oboljelih prema Hercegovini. Mostarski bataljon dobio je zadatak da se probije u grad, od kojeg ga je odvajalo nekoliko redova bodljikave žice i gusta minska polja, i da uništi komandna italijanskog puka. I tada je Meha jurišao među prvim borcima, iako teško ranjen. Kad je ozdravio, postavljen je za komandanta čete u 10. hercegovačkoj brigadi. Istakao se i u borama na Sutjesci.

Poslije ovih borbi i uspješnog probijanja iz neprijateljskog obruča, prebacio se u Mostar, na liječenje. Od avgusta 1943. godine član je KPJ. Poslije ponovnog formiranja Mostarskog NOP odreda, u ovoj jedinici Meha je ratovao do aprila 1944, kada je Odred ušao u sastav 13. hercegovačke brigade.

Poslije rata, bio je službenik Državnog sekretarijata za unutrašnje poslove BiH. Danas je penzioner i aktivan društveno-politički radnik.

Narodnim herojem proglašen je 24. jula 1953. godine. (B. Ob.)

TRBOVIĆ IIIje ĐURO ČOŠAN

Rođen je 1913. godine u selu Krakar, Partizanska Drežnica (Ogulin), Hrvatska. Tu je završio osnovnu školu, a zatim je radio u šumama Gorskog Kotara i zapadne Bosne kao šumski radnik. Delimično se bavio i zemljoradnjom na oskudnoj i maloj zemljišnoj površini kojom je porodica raspolagala. Zbog toga je bio prisiljen da potraži neko zaposlenje gde bi

koliko-toliko bolje živio. Većeg izbora nije bilo, pa je morao otići u žandarmerijsku službu, koju nije dugo obavljao, zbog izbijanja rata.

Posle kapitulacije bivše Jugoslavije, vratio se u rodno mesto, gde se priključio grupi naprednih ljudi svoga kraja. Brzo je uočio nastupajuće događaje, kojih je bio i ranije svestan: video je da je jedina mogućnost borba protiv okupatora i domaćih izdajnika.

Pod uticajem komunista, idejno se opredeljuje za program KPJ i prihvata poziv na ustanak u leto 1941. godine. Bio je već tada potpuno svestan da je jedini spas da se izbegne uništenje i ropstvo — oružana borba koju priprema Komunistička partija Jugoslavije.

Iako je situacija bila teška, Đuro Trbović je verovao u snagu naroda i ispravnost politike KPJ; ubrzo je postao i njen član, i vrstao se u redove boraca NOB-e. Svojim stavom, radom i ugledom, uticao je na mnoge da krenu u borbu protiv fašističkih osvajača i njihovih saradnika. Delovao je snagom svojih ubeđenja, čvrstinom karaktera i visokim moralom na sredinu u kojoj se kretao i borio. Posebno je imao snažnog uticaja na mlade ljude. Tamo gde se on nalazio, osećala se sigurnost i

poverenje i njegovu sposobnost da uspešno izvede svaku akciju. Zato su ga borci partizanskog logora, u Breznom 1941. godine, izabrali za svog prvog komandira. Od tada je vršio odgovorne dužnosti u primorsko-goranskim jedinicama NOV. Bio je komandir čete u bataljonu „Marko Trbović“, komandant 1. bataljona primorsko-goranskog partizanskog odreda, komandant 2. udarnog bataljona, zamjenik komandanta 1. brigade 13. divizije, komandant Grupe primorsko-goranskih odreda. U julu 1944. godine postavljen je za komandanta 1. brigade 13. divizije. U oktobru je proizveden u čin majora, i tada je otišao na

viši oficirski kurs pri Glavnom štabu NOV Hrvatske.

Vraćajući se iz Dalmacije posle završetka kursa, da bi u Lici primio dužnost operativnog oficira u Štabu 13. divizije, doživio je saobraćajni udes; od dobijenih povreda umro je 25. novembra 1944. godine.

Izuzetno hrabar borac i umešan rukovodilac, Đuro Trbović učestvovao je u mnogim borbama. Svuda je postizao velike vojničke i političke uspehe. Naročito se istakao u borbama za oslobođenje Modruša, sela Blagaja, Gornjara, Crne Vlasti, kao i mnogih drugih mesta u Gorskom Kotaru, Hrvatskom Primorju i Lici. Zbog svega toga, bio je veoma popularan u narodu. Bio je istinski borac za bratstvo i jedinstvo.

Narodnim herojem proglašen je 20. decembra 1951. godine. (M. Sob.)

TRBOVIĆ Radeta RAJKO

Rođen je 1921. godine u Drežnici (zaselak Trbović), Ogulin, Hrvatska. Potiče iz siromašne seljačke porodice. Ostao je bez roditelja još u predškolskom dobu.

Posle završetka osnovne škole u Drežnici, pohađao je podoficirsku školu u mornarici bivše jugoslovenske vojske, i tu se osposobio za mehaničarske poslove. Posle okupacije zemlje, 1941. godine, vraća se u rodno selo Trboviće.

U ustaničkim danima 1941. zatekao se u rodnom mestu. U avgustu iste godine stupa u Tomički partizanski logor. Brzo je shvatio događaje koji su nastupili i prihvatio poziv KPJ na ustanak. Bio je izuzetno hrabar, i svoje herojstvo pokazao je u prvim borbenim akcijama. Krajem 1941. godine primljen je u članstvo KPJ. U bataljonu „Marko Trbović“ posta-

vljen je za vodnika, a početkom 1942. i za komandira čete. S četom je sudelovao u više borbi (Jezerani, Turkovići, Begovo Razdolje). Posebno se istakao u borbi za oslobođenje Modruša. Prema odluci Glavnog štaba NOP odreda, hrvatske jedinice Pete operativne zone i 1. hrvatska NOU brigada trebalo je istovremeno da napadnu nekoliko neprijateljskih uporišta (Prokike, Brinje, Križpolje, Jezerane i Modruš), i da tako poveže oslobođena područja KOrduna, Like i Gorskog Kotara. Rajko Trbović je dobio zadatak da sa svojom četom, koja je bila u sastavu 1. PG NOP odreda, napadne i uništi neprijateljske uporište smešteno na Modruš-Glavici. Na ovom mestu je u srednjem veku sagrađen veliki frankopanski grad. Neprijateljska posada, sastavljena od ustaša i domobrana, utvrdila se u ruševinama starog grada, kojemu je inače bio težak pristup. Borba se vodila celog dana, ali Modruš-Glavica nije zauzeta.

U poslednjem jurišu na čelu svoje čete, Rajko Trbović krenuo je u odlučni boj. Pao je 12. avgusta 1942. pogoden neprijateljskim metkom. Njegovi borci ispunili su njegovu zapovest. To noći Gradina je pala.

Narodnim herojem proglašen je 20. decembra 1951. godine. (M. Sob.)

TRIFUNOVIĆ Mlji MITAR UČO

Rođen je 1880. u Brvniku kod Bosanskog Šamca, Bosna i Hercegovina, u siromašnoj seoskoj porodici. Bistrina, vitalnost duha i nepomirljivost s bespomoćnošću sirotinjskog života bili su za svršenog osnovca Mitra Trifunovića glavni pokretači za put u svijet. Školovao se sam, zarađujući sredstva za život. Završio je Trgovačku školu u Brčkom, a potom Učiteljsku školu u Sarajevu, 1900. godine.

Poslije četiri godine službovanja u semberijskim selima Broce i Ugljevik, odlazi u Srbiju, gdje boravi od 1904—1910. godine; tamo pristupa Socijaldemokratskoj partiji i postaje njen aktivist. Godine 1910. vraća se u Sarajevu, i tu postaje uskoro član, a potom i potpredsjednik Glavnog odbora SDS BiH. U neposrednoj blizini Sarajeva, u selu Blažuju, dobija posao, gdje će se zadržati dvije godine. Njegovu pažnju privukao je problem sela i neriješeni agrarni odnosi, pa je vrlo rano shvatio revolucionarni značaj klasnog saveza radnika i seljaka, što je izazvalo njegova prva ideološka mimoilaženja s tadašnjim rukovodstvom SDS BiH.

Prelasskom u Tuzlu, po odluci Glavnog odbora SDS BiH, 1911. godine, Trifunović se posvećuje isključivo partijskom radu, pa će se

iz te sredine i izraziti kao poznata politička ličnost u BiH. Iako je po brojnosti radnika Tuzla u to vrijeme bila među najjačim radničkim centrima prilike u tuzlanskom radničkom pokretu bile su nesređene. Stoga se on, kao već istaknuta ličnost radničkog pokreta BiH, prihvatila složenog zadatka: organizacionog sređivanja i političke afirmacije radničkih organizacija tuzlanskog basena. U tome je ubrzo postigao zapažene rezultate. A njih prate, već u prvoj polovini 1912. godine, i prve represivne mjere režima protiv radničkog pokreta, i Trifunovića kao njegovog istaknutog organizatora. Početkom rata, 1914. godine, bio je zatvoren punu godinu dana. U momentu hapšenja, Mitar Trifunović se nalazio na funkciji sekretara Mjesne organizacije SDS BiH u Tuzli. Poslije izlaska iz zatvora, kao politički sumnjiv, upućen je u kažnjenički bataljon austrougarske vojske na italijanski front. Odatle je, s grupom vojnika, prebjegao u Italiju i iz vojnog logora u Rimu prešao, kao dobrovoljac, na Solunski front.

Aprila 1919. ponovo je u Tuzli, gdje nastavlja revolucionarni rad kao istaknuti rukovodilac radničkog pokreta. Na Vukovarskom kongresu, juna 1920. izabran je za Centralno partijsko vijeće KPJ, a na izborima za Ustavno

tvornu skupštinu izabran je, na listi KPJ, za narodnog poslanika. U sukobu s reformistima — centuramašima, Trifunović se bez kolebanja opredijelio za revoluciju.

Kad je, poslije donošenja Zakona o zaštiti države, zabranjen rad KPJ, a sindikalni pokret se nalazio u rasulu, i kad su nad radnicima i seljacima tuzlanskog područja primjenjivane prave hajke, Trifunović, iako i sam pritiješnjeg strogim policijskim mjerama, nije klonuo duhom, već je počeo da radi na obnavljanju radničkog pokreta. Njegovim zalaganjem, u Tuzli, 1922. godine, osnovana je organizacija Nezavisne radničke partije Jugoslavije, ali je

njen rad 1924. godine zabranjen, a Trifunović uhapšen. Kad je pušten, bilo mu je zabranjeno udajavanje iz grada bez odobrenja policijske vlasti. Uprkos strogom policijskom nadzoru, on je nastavio rad koji je postao intenzivniji 1928. godine. Međutim, njegovo djelovanje bilo je prekinuto odlukom policijske direkcije u Sarajevu o protjerivanju (jula 1928.) u rodno selo Brvnik, a potom u Bosanski Šamac. To je bila mjera predostrožnosti organa vlasti: htjeli su da izoluju Mitra Trifunovića od radničkog pokreta. Ali, i tu je živio pod prismotrom žandarmerije, a 1929. u julu, bio je po zahtjevu sarajevske policije, uhapšen i sproveden u Sarajevo, gdje je zadržan u istražnom zatvoru 4 mjeseca, a zatim prebačen u Beograd. Sedmog februara 1930. bio je izveden pred Sud, osuđen na dvije godine zatvora i 3 godine gubitka građanskih prava. Kada je, poslije roblje u Sremskoj Mitrovici, bio pušten, u septembru 1931. uhapšen je odmah poslije dolaska u Tuzlu, a slijedećeg dana sproveden ponovo u Bosanski Šamac, gdje je ostao do 1941. godine. Odlukom KPJ, neposredno pred kapitulaciju Jugoslavije, prebačen je u Tuzlu, gdje je boravio i ilegalno radio s ostalim komunistima na pripremi ustanka. Iznenađa je, 28. juna 1941. uhapšen od strane ustaških vlasti i zatvoren u tuzlanski zatvor, a potom odveden u logor Jasenovac.

Progonjen neprestano, tokom svog dugogodišnjeg revolucionarnog rada, od svih režima, Mitar Trifunović je u najzloglasnijem logoru na jugoslovenskom tlu ubijen krajem 1941. godine.

Narodnim herojem proglašen je 17. novembra 1953. godine. (M. Tr.)

TRIFUNOVIĆ Avrama RADMILA HITRA

Rođena je 15. septembra 1919. u Aleksandrovcu, kod Požarevca. Osnovnu školu je završila u rodnom mestu, a gimnaziju u Požarevcu, gdje je kao učenica pristupila naprednom omladinskom pokretu, i 1938. primljena u SKOJ. Uskoro je postala rukovodilac SKOJ-a u požarevačkoj gimnaziji, a 1939. i član Komunističke partije Jugoslavije.

Okupacija ju je zatekla na studijama na Medicinskom fakultetu u Beogradu. Studije je odmah prekinula, vratila se u rodno mesto i potpuno se predala političkom radu u moravskom srežu. Po direktivi Partije, počela je da radi na pripremanje, organizovanju i dizanju opštenarodnog ustanka na terenu moravskog sreža. U početku je prikupljala oružje i municiju, pripremala ljude i omladinu, organizovala i

osnivala skojevske i partijske grupe i ćelije i preko njih sprovodila partijske direktive. Kada je ustanak počeo, ona je još aktivnija u mobilizaciji ljudi za stupanje u Odred, u snabdevanju boraca sanitetskim i drugim materijalom i sredstvima i davanju obaveštenja i druge pomoći.

Avgusta 1941. godine, u vreme velike ustaničke aktivnosti, Radmila je izabrana za člana Sreskog komiteta KP za srez moravski. U to vreme poginuo je njen drug Joca Milosavljević, član Okružnog komiteta KPJ za Svetozarevo. S ocem Avramom i bratom stupila je u partizane.

Krajnje samopregorno podnosila je teškoće partizanskog života. Po prirodi je bila dosta

nežna i slabe fizičke snage, a pored toga je i promrzla u toku zime 1941—1942. godine, i teško se razbolela. Kad se opavila, postavljena je za instruktora Okružnog komiteta Partije, i sa još više poštovanja nastavlja politički rad. Zahvaljujući njenoj aktivnosti, ponovo oživljava u moravskom srežu rad partijskih organizacija, koje su u toku zime 1941/1942. pretrpele velike gubitke.

U proleće 1943. godine ponovo je formiran Sreski komitet partije za srez moravski, zahvaljujući Radmili i njenoj političkoj aktivnosti. U međuvremenu, otac Avram i brat su poginuli kao partizani. Ni tuga za ocem i bratom, ni stalni progoni okupatora i njegovih slugu, pa ni narušeno zdravlje, nisu mogli da siome ovog neustrašivog borca.

Maja 1943. godine došla je u selo Oreškovići, na sastanak partijske organizacije jedne partizanske čete. Na sastanku su ih opkolile jedinice Srpske državne straže. U neravnom borbi, partizani su se junački borili do poslednjeg metka. Radmila je u toj borbi teško ranjena. Da ne bi pala neprijatelju u ruke, poslednjom snagom aktivirala je bombu i oduzela sebi život.

Narodnim herojem proglašena je 27. novembra 1953. godine. (Ind.)

TRNIĆ Čede RADOVAN POPA

Rođen je 16. juna 1912. godine u Mokrinu, Kikinda, Vojvodina.

Radovan je osnovnu školu završio u Mokrinu, a gimnaziju u Kikindi. Po želji svojih roditelja, otišao je u Beograd na teološke studije. Već u prvoj godini uverio se da to nije njegov put, i težio je da napusti studije. Došao je u vezu s komunistima i, još kao student, 1933. postao član Komunističke partije Jugoslavije.

Sa studija je dolazio u Mokrin, u kome je Partija imala izvanrednu podršku. To se pokazalo 1920. godine, kada je većina Mokrinčana glasala za listu Komunističke partije. Posle Obznane, rasturena je prva partijska ćelija u selu, i obnovljena u proleće 1933. godine. Ali do kraja godine i ona je bila rasformirana, hapšenjem organizatora i članova. Tada, u decembru, Rade Trnić formira novu ćeliju i postaje njen sekretar. Članovi ćelije bili su radnici i bezemljaši. Trnić se 1935. godine vratio u Mokrin, a u isto vreme i članovi Partije s roblje. Time je partijska ćelija znatno ojačala i postala još uticajnija. Godinu kasnije, u velikoj provali zahvaćena je i mokrinska partijska ćelija, a njeni članovi, na čelu s Radom Trnićem, izvedeni su pred Sud za zaštitu države. Bio je osuđen na dve godine roblje, koje je izdržao u Sremskoj Mitrovici.

Čim se vratio s roblje, 1938. godine, Radovan Trnić je obnovio partijsku ćeliju, ostajući i dalje njen sekretar. Istovremeno, u selu je bila ustanovljena masovna organizacija Seljačkog kola, koja je okupila veliki broj omladinaca. Jezgro ove organizacije bili su skojevci. Tako su stvoreni uslovi da se, već u prvim ratnim danima, u organizaciji SKOJ-a nađe oko 150 omladinaca. Pored Milana Malenčića, za to veliku zaslugu ima Radovan Trnić, koji je umeo da organizuje ljude i da ih povede. Trnić i Malenčić postali su prve političke ličnosti u Mokrinu.

Godine 1940, Trnić je član Sreskog komiteta u Kikindi. To je bio početak široke i plodne saradnje Trnića s Uglješom Terzinim. Njih dvojica su uspešno organizovali niz masovnih radničkih akcija.

Radovan Trnić je u martovskim danima uspešno organizovao manifestacije u Mokrinu, a u aprilu dobrovoljački pokret mokrinske omladine.

Bio je uhapšen, ali je uspeo da pobege i da pređe u ilegalnost.

Pod rukovodstvom Uglješe Terzina i Radovana Trnića, u kikindskom srežu bili su stvoreni i organizovani svi uslovi za formiranje jakih partizanskih jedinica i vođenje ustaničkih borbi. Bila je naročito uspešna akcija za skupljanje oružja i municije. Pored ostalog, na slagalištu u Kikindi i Mokrinu bilo je tridesetak pušaka, puškomitraljez, avionski mitraljez, nekoliko sanduka municije, blizu stotinu nagaznih mina. Svo to oružje bilo je spremnije i čekalo je trenutak izlaska partizanskih jedinica na teren.

Nemci su 22. juna naneli težak udarac sreskoj partijskoj organizaciji, hapšenjem svih članova Sreskog komiteta (osim Trnića i Terzina), kao i većeg broja komunista. Međutim,

već za dva dana Trnić i Terzin su obnovili Sreski komitet i nastavili pripreme za oružani ustanak. U Kikindi, Mokrinu i u selima najsevernijeg Banata bilo je organizovano niz vojnih desetina i udarnih grupa. Pri Sreskom komitetu bila je formirana posebna sanitetska sekcija, a s njom i obavешtajna sekcija, zatim Nacionalnooslobodilački komitet, specijalna transportna jedinica i razgranata kurirska služba. Trnić je u svim ovim akcijama bio neumoran, jednako je stizao u Mokrin i druga mesta i organizovao ljude.

U drugoj polovini jula, na teren je izašao jak Mokrinski partizanski odred, kojeg je Trnić formirao. 28. jula na teren je izašao i Kikindski partizanski odred, a s njim i Radovan Trnić, kome je pripala dužnost komesara odreda.

Kikindski partizanski odred bio je najopremljenija vojna jedinica u ustanku. Gotovo svi borci bili su naoružani: bilo je dosta municije, a imali su i puškomitraljez.

Međutim, 3. avgusta je otkriven logor Kikindskog partizanskog odreda. U toku naredne noći, Nemci su s jakim snagama iz sastava „Poterne jedinice“, opkolili Simićev salaš, i na njemu kikindske borce. Ujutro,

borba je bila prihvaćena. Trajala je tri sata.

Komesar odreda, Radovan Trnić, hrabro se borio. Štitio je grupu drugova koji su išli na proboj i u tome uspeli. Radovan Trnić je junački pao, zajedno sa svojim komandantom Uglješom Terzinim i ostalim borcima Odreda. Nemci su imali četvoricu mrtvih, i veliki broj ranjenih.

Narodnim herojem proglašen je 27. novembra 1953. godine. (D. Me.)

TRIOHAR IVANKA

Rođena je 17. januara 1923. u Fužinama, Delnice, Hrvatska. Potječe iz porodice siromašnog obrtnika. Osnovnu školu je pohađala u Fužinama. Bila je odličan dak. Željela je nastaviti školovanje, ali siromašni roditelji nisu bili u mogućnosti da joj osiguraju dalje obrazovanje.

Za njen životni put i razvitak značajna je 1939. godina. Tada se, na tečaju esperanta, upoznala s partijskim i skojevskim rukovodiocima. Družeci se s njima, upoznala je program i liniju Komunističke partije, koju je oduševljeno prihvatila i slijedila do kraja života.

Odmah poslije okupacije Jugoslavije, 1941, kao član SKOJ-a aktivno radi na organiziranju ustanka. Bila je neumorna u skupljanju hrane, odjeće, oružja i municije za prve partizane. U isto vrijeme radi na okupljanju omladine oko skojevske organizacije. Kao član Kotarskog komiteta SKOJ-a Delnice, radila je na oslobođenom i poluoslobođenom teritoriju.

Kad su, 1941, italijanski fašisti uhapsili jednog partijskog rukovodioca, ona ga, kao zaručnica, posjećuje u zatvoru i održava stalnu vezu između njega i partijske organizacije. Početkom 1942, Ivanka je postala član KPJ. U ožujku 1942. uhapsila ju je italijanska policija, jer njezina aktivnost nije mogla ostati nezapažena. Zbog pomanjkanja dokaza, pustili su je istog dana. Tada je otišla u partizansku jedinicu.

Kao borac bataljona „Matija Gubec“, učestvovala je u napadu i oslobođenju Mirkopija, a poslije toga u svim akcijama koje je izvodila Goranska četa. Mnogo je radila na organizaciji omladine u partizanskim jedinicama. Njenom zaslugom, Primorsko-goranski odred već 1942. ima u svom sastavu četu sastavljenu isključivo od omladinaca s područja delničkog kotara.

Iste godine održano je u Drežnici Okružno savjetovanje omladine Gorskog kotara. Kroz goranske šume, mimo okupatorskih bunkera i straža, Ivanka je pvela na savjetovanje 30 omladinaca i omladinki. Tada je upoznala srpsku omladinu popaljene Drežnice, zavojela

je i nastojala svim silama da joj pomogne. Ivanka je među hrvatskom goranskom omladinom organizirala prikupljanje pomoći za srpsku omladinu Drežnice. S drežničkom je omladinom organizirala radne čete, koje su ukazivale pomoć borcima i narodu spaljenih sela, pomagale i podizale im domove. Sjećaju se Ivankine borci-branioci bolnice br. 7. Dovela je radne čete na bojno poprište i s njima izvršila evakuaciju ranjenika.

U novembru 1942. Ivanka odlazi, kao predstavnik omladine Gorskog kotara, na I kongres USAOJ-a, na kojem govori u ime omladine svog kraja. Nastavlja rad kao jedna od najistaknutijih i najpoznatijih omladinskih rukovodilaca u Gorskog kotaru.

U toku 1943. Ivanka postaje član Kotarskog komiteta KPH za Fužine, član Sekretarijata Okružnog odbora USAOH-a, član Okružnog komiteta SKOJ-a za Gorski kotar, a zatim i član Kotarskog NOO-a Fužine. Napori i stradanja u teškim ratnim uvjetima narušili su joj zdravlje, pa je 1944. upućena na liječenje.

U vrijeme neprijateljske ofanzive, u oktobru 1944, radila je na terenu Broda na Kupi. Jednog dana, u neposrednoj blizini Broda, zarobile su je ustaše. Oko 20 dana su vodili istragu, mučili je, zlostavljali i prebacivali iz zatvora u zatvor. Smrtnu osudu izrekli su joj u Karlovcu.

U ranu zoru, idući na stratište, Ivanka je svojim držanjem još jednom zaprepastila ustaše. Mlada djevojka, pretučena, obilivena krvlju, išla je u smrt pjevajući. Objesili su je u selu Draganici, kraj Karlovcu, u decembru 1944. godine.

Narodnim herojem proglašena je 27. jula 1953. godine. (A. Gi.)

TRTRNIK Janeza TONE TOMAŽ

Rođen je 12. januara 1908. u selu Zadvor, Ljubljana—Moste, Slovenija. Otac mu je bio zemljoradnik. Posle završene osnovne škole u selu Sostro, odlazi da uči zanat u Ljubljani. Posle odsluženog vojnog roka, zaposlio se kao bravar u fabrici Strojne delavnice in livarna, u Ljubljani.

Trtnik postaje član Komunističke omladine Jugoslavije 1924. godine, u Zadvoru, a 1928. član KP. Od 1932. godine je predsednik kulturno-prosvetnog društva „Svoboda“, koje je okupljalo komuniste i njihove simpatizere. Kad je „Svoboda“, 1935. ukinuta, izvesno vreme radi u muzičko-pevačkom društvu „Zarja“, a posle toga u „Vzajemnosti“, koja je, u stvari, bila stara „Svoboda“. Trtnik je dva puta biran u opštinski odbor. U godinama velike ekonomske krize (1929—1932), Trtnik je jedan od organizatora demonstracija nezaposlenih, koji su se okupili pred Opštinom i tražili posao. Posle ovih demonstracija, Trtnik je bio kažnjen novčanom kaznom. Sarađivao je u organizovanju više štrajkova, prikupljanju pomoći za štrajkače, i u skupljanju pomoći za Španiju. Iako je radio u fabrici, težište njegovog rada u predratnim godinama bilo je na području gde je živeo.

Godine 1941, okupacione vlasti su naredile rasturanje svih slovenskih društava, među njima i „Vzajemnosti“. Kad su se muzičari skupili za poslednju vežbu, Trtnik je govorio o međunarodnoj političkoj situaciji i o tome da će uskoro doći vreme za ustanak. Posle toga, muzičari su svirali Internacionalu.

Dvanaestog jula 1941. godine, preko partijske veze iz Ljubljane dolazi saopštenje da su okupatorske vlasti, uz pomoć domaćih izdajnika, došle do spiska tridesetosmorice članova „Vzajemnosti“, i da će ih uhapsiti. Među njima bio je i Trtnik. Policija i karabinjeri su uhapsili šesnaestoricu, a ostali su pobešli. Među njima je bio i Trtnik. Od ljudi koji su uspešli da pobegnu, kao i od dobrovoljaca, formirana je, 13. jula, Molniška partizanska četa, koja je dobila ime po brdu Molnik, na kojem se skupila. To je bila prva partizanska četa u Sloveniji.

Trtnik je kratko vreme pre toga imao tešku operaciju, i nije bio sasvim zdrav. Zbog toga je povučen u Ljubljani, na ilegalni rad. Uskoro postaje član Okružnog komiteta KP Slovenije za Ljubljani, u odgovara za organizaciju NOP u rejonu Barje—Ig. Na toj dužnosti postiže velike uspehe i, zbog toga je, oktobra 1941. godine, upućen u Kočevje, kao član Okružnog komiteta. U Zimi Okružni komitet trebalo je da stvori, u okolini Kočevja, jaku mrežu organizacija, na osnovu čega uproleće 1942. tamo

izbija ustanak i stvara se oslobođena teritorija. Već u aprilu 1942. godine Trtnik je, radi izdaje, uhapšen. U zatvoru je zlostavljan i mučen, a 11. juna 1942. u Ljubljani je streljan kao talac, posle ubistva fašističkog policijskog agenta.

Njegova supruga Justina uhapšena je u leto 1942. godine, i internirana u logor na ostrvu Rab. Pre toga je bila član rejnskog komiteta KP za Dobrunje. Aprila 1943. je puštena, jer nisu mogli da dokažu njenu krivicu. Vratila se kući, jer je imala bolešljivu roditelja i jedanaestogodišnju kćerku. Domobrancu su je uhapsili 28. novembra 1943, i iste noći tajno streljali.

Narodnim herojem proglašen je 27. novembra 1953. godine. (M. Pav.)

TRUTA Srećka LJUBO

Rođen je 22. decembra 1915. u Zlarinu kod Šibenika, Hrvatska, u radničkoj porodici. Rano je ostao bez oca, pa je sam morao da izdržava sebe i majku. Gimnaziju je završio u teškim uslovima. Svakog dana putovao je brodom od svog sela do Šibenika. Posle gimnazije, upisao se na Pravni fakultet u Zagrebu. Pošto nije imao sredstava za izdržavanje, nije mogao redovno da studira. Zaposlio se kao poštanski činovnik u Preku, na ostrvu Ugljanu, a posle odsluženja vojnog roka u Šibeniku.

Posle kapitulacije Kraljevine Jugoslavije, radio je s grupom simpatizera KPJ na Pošti u Šibeniku na prikupljanju materijalnih sredstava za partizane, i na uništavanju okupatorskih pismenih pošiljki. Bio je rukovodilac Gradskog odbora Crvene pomoći. Maja 1942. godine stupio je u novosnovani Severnodalmatinski odred. Ubrzo je postao komandir čete i istakao se hrabrošću već u prvim borbama koje je

vodio odred u Bukovici, a posebno u zauzimanju Oklaja — Promine (28. juna). Kada se, posle italijanske julske ofanzive u severnoj Dalmaciji, Odred povukao u južnu Liku, Ljubo je tamo teško ranjen. Posle ozdravljenja, postavljen je za operativnog oficira Odreda, a početkom oktobra 1942. za operativnog oficira novoosnovane 2. dalmatinske brigade. Tada je primljen u KPJ. Učestvovao je u borbama za zauzimanje Kijeva (kod Vrlike), 27. novembra, kod Livna i Duvna, u prvoj polovini decembra, i oko Kupresa, krajem istog meseca.

Kada je, početkom februara 1943. godine, formirana 5. dalmatinska brigada, Ljubo je postavljen za komandanta bataljona. U vreme četvrte neprijateljske ofanzive, njegov bataljon se istakao u mnogim borbama, a posebno je pokazao izvanredno požrtvovanje u prenošenju ranjenika i bolesnika preko planine Prenj. Tada je brigada bila zahvaćena epidemijom tifusa. Od te bolesti nije bio pošteđen ni Ljubo. Brigada je rasformirana 12. aprila 1943, njenim borcima popunjene su ostale dalmatinske brigade. Posle ozdravljenja, postao je zamenik komandanta bataljona u 3. dalmatinskoj brigadi, a posle prelaska Sutjeske, početkom juna, dodeljen je Štabu 2. dalmatinske brigade. Početkom avgusta 1943. godine postavljen je za komandanta bataljona u 1. dalmatinskoj brigadi. S brigadom prešao je iz istočne Bosne u Dalmaciju, i od 10. septembra učestvuje u teškim borbama kod Klisa protiv jedinica 7. SS — „Princ Eugen“ divizije. Sa svojim bataljonom istakao se u borbama kod Imotskog, Posušja i na Pelješcu, u novemburu iste godine. Krajem godine, postavljen je za načelnika Štaba 1. dalmatinske brigade. Učestvovao je u desantnim akcijama brigade u prvoj polovini 1944. godine s oslobođenog Vra u ostrva Hvar, Korčulu i Šoltu i na poluostrovu Pelješac.

Jula 1944. postavljen je za komandanta 8.

dalmatinske brigade 20. divizije. Uspješno je komandovao brigadom u borbama za konačno oslobođenje Dalmacije, posebno Sinja, 25. oktobra. U novembru je postao komandant 9. divizije, i s njom učestvovao u borbama za oslobođenje Knina (kada je divizija, s komandantom Trutom, pohvaljena od Vrhovnog komandanta), zatim Širokog Brijega i Mostara. Deveta divizija je, pod komandom Ljuba Trute, oslobodila južni deo Like, ostrva Pag, Rab, Cres i Lošinj. On je vešto organizovao desant svojih brigada s ostrva Cres a Istru, posle čega je divizija učestvovala u oslobođenju Opštine, Lovrana, Raše. Učestvuje u oslobođenju Trsta. Za uspješno izvršene zadatke u završnim operacijama, divizija je, s komandantom Trutom, ponovo pohvaljena od Vrhovnog komandanta.

Jula 1946. postavljen je na dužnost načelnika Operativnog odeljenja Komande JRM. Godinu kasnije otišao je na vojno školovanje u Sovjetski Savez (Viša vojno-pomorska akademija). Posle toga, nalazi se na raznim dužnostima u JRM; poslednja je: komandant vojno-pomorske oblasti, u činu admirala. Sada je predsednik Međuopštinskog odbora SUBNOR-a za Dalmaciju.

Narodnim herojem proglašen je 27. novembra 1953. godine.

TUBIĆ Pavla BRANKO JELIN

U selu Strigova kod Bosanske Dubice, Bosna i Hercegovina, pre rata je živelo više Tubića s istim imenom; nekima su i očevi bili imenjaci, pa je Branko, tako, dobio dodatak svom imenu po majci, kada je otac Pavle, dobrovoljac sa solunskog fronta, zbog posledica rata umro 1934. godine. Branko je rođen maja 1920. godine. Posle osnovne škole, ostao je na selu i bavio se zemljoradnjom.

Kada je u selo stiglo prvo naređenje ustaške vlasti da se preda oružje, on je s braćom skrivao puške donesene u Balja, gde se raspala baterija bivše jugoslovenske vojske. S prvim taocima i sam je proveo mesec dana u Kostajnici.

Već u prvim akcijama na železničku stanicu Svodna i planu „Našička“ u Gornjim Podgradcima, na Mrakovicu i Dragotinju, Branko Tubić Jelin svrstao se među najvažnije i najhrabrije borce 3. karanske partizanске čete. Za osvajanje Umetaljke, posade neprijatelja — koji se nisu utvrdili u školskoj zgradi, rovovima oko nje u selu Vodičevo kod Bosanskog Novog — dobrovoljci, bombaši Branko Tubić i Pero Stojnić, nerazdvojni drugovi, odabrali su jedan od najtežih ciljeva:

puzeći, krenuli su prema rovu koji je bio najbliži školskoj zgradi. Pošto su u jednom skoku i bez pucnja uspjeli da unište predstražu od četiri vojnika, bombama koje su bacili na školske prozore pozvali su ostale borce u juriš. Posle žestoke borbe koja je trajala gotovo celu noć, slomljena je neprijateljska posada; u zoru, 18. decembra 1941. godine, 3. novsko-lještjanske partizanska četa kozarskog odreda imala je sedam puškomitraljeza i 40 pušaka više.

Branko je bio s 8 neustrašivih boraca 1. bataljona KOzarskog odreda, koji su u domobranskim uniformama, noću između 5. i 6. januara 1942, na železničkoj pruzi Bosanski Novi—Prijedor, kod Donje Dragotinje, ušli u oklopni voz s namerom da pomoću njega razore utvrđenja na ovoj, za neprijatelja važnoj, komunikaciji. Kada je voz stao i osmorica drugova uspjela da uskoče u vagon, lokomotiva je snažno zabrekala i naglo krenula nazad prema Prijedoru. Savladali su posadu; kada je voz usporio na ulazu u Prijedor, iskočili su i stigli u svoju četu.

U 1. četi 1. bataljona Branko je, 9. februara 1942. godine, zauzeo mesto zamenika komandira 3. voda u kozarskoj proleterškoj četi. Posle akcije kod Krupe, na Vrbasu, kada je njegov vod dočeka neprijatelja u kanjonu reke i potukao 27 ustaša, primljen je u KPJ.

Posle formiranja proleterškog bataljona u Čelincima, 25. marta 1942. godine, usledio je otvoreni sukob s četnicima, prvo Laze Tešanovića u Lipovcu, kada je poginulo 12 proletera i teško ranjen Mladen Stojanović, a zatim i s četnicima Rade Radića, koji su masakrirali ranjenike u partizanskoj bolnici u Jošavki. Od tog trenutka, 10. krajiški proleterški bataljon vodio je danočono učestvovanje s četnicima, ustašama i Nemcima. Tada se, često, i u redovima neprijatelje pominjalo ime Branka Tubića Jelina. Iznuren i oslabljen gubicima, proleterški

bataljon je ušao u svoju poslednju bitku na Lepenici, pod Motajicom, u kojoj je bio desetkovan. Branko je bio u grupi koja je pokušala da se probije na Kozaru.

Vasilije Miljatović, jedan od preživelih svedoka iz kozarske proleterске čete, u svojim sećanjima kazuje o poslednjim podvizima Branka Tubića Jelina: „Uхватili su ga u lukavo postavljenoj zasedi, i razoružanog povelili u četnički štab, ali je on, u jednom trenutku, oslobodio vezane ruke i pobjegao svojim pratiocima. Ubrzo je ponovo uhaćen i uveden u lance, doteran na saslušanje. Odbivši sve četničke ponude, osuđen je na smrt.“

Istim plutonom, juna 1942, zajedno s prkošnom partizankom Branom Bogunović, uvek ponosan i uspravan, s kozarskom kožnom kapom od koje se nikada nije odvajao, strejtan je i Branko Tubić Jelin.

Narodnim herojem proglašen je 27. novembra 1953. godine. (D. Lu.)

TUBIĆ Ostoje MILE

Rođen je oktobra 1919. godine u selu Strigova kod Bosanske Dubice, Bosna i Hercegovina. Posle završene osnovne škole, ostao je u roditeljskom domu s još 21 članom porodice i bavio se zemljoradnjom.

Kapitulacija bivše jugoslovenske vojske zatekla ga je u Virovitici, na odsluženju kadrovskog roka. Iz ustaškog zatvora u Zagrebu, pošto je odmah bio uhapšen, uspeo je da pobjegne, i posle niza teškoća dođe do brda Balj iznad Une, na kome se raspala jedna artiljerijska jedinica bivše jugoslovenske vojske. Nekoliko Kozarčana, među kojima i Mile Tubić, došli su tada do pušaka i druge vojne opreme.

Krajem jula 1941. Mile se povezo s komunistima koji su izbegli iz gradova, i uključio se u pripreme za ustanak, a 30. jula 1941. je, s 25 Tubića, krenuo na Bosanskoj Kostajnici.

U prvoj udarnoj desetini lvice Marušića Ratka, koja je, u stvari, bila i prva udarna pesnica kozarskog partizanskog odreda na frontu, a još više u pozadini neprijatelja, Mile je pokazao i smelost i veštinu u izvođenju diverzantskih akcija na uporišta duž železničke pruge Dobrišnj—Bosanski Novi—Prijedor.

Napad na železničku stanicu Svodna, 9. oktobra 1941, bila je prva značajnija akcija novsko-lještjanske čete, u kojoj je grupa boraca, na čelu s Milom Tubićem, uništila posadu neprijatelja i zaplenila prvi teški mitraljez na Kozari.

Prilikom izvođenja akcije na Mrakovicu, 5. decembra 1941, Mile Tubić je bio nišandžija na teškom mitraljezu, jedinom kojim su raspola-

gali partizani Kozare. Posle uspešnog dejstva u ovoj najvećoj dotad izvedenoj akciji, Mile Tubić je primljen u Komunističku partiju Jugoslavije, i izabran za vođu mitralješkog odeljenja i komandira voda u Karanskoj četi.

Početkom 1942. u sastavu 1. bataljona kozarskog odreda organizovana je udarna četa kojoj su bili namenjeni specijalni zadaci. Za njenog komandanta postavljen je Mile Tubić.

Napad na vijadukt Volinje, vrlo značajan objekat na železničkoj pruzi Bosanski Novi—Zagreb, je jedna od smelih akcija ove čete izvedenih u dubokoj pozadini neprijatelja.

U napadu na Prijedor, 16. maja 1942. godine, četa Mila Tubića dobila je delikatan

zadatak: da se bez borbe ubaci u grad, i u vreme opšteg napada da blokira neprijatelja koji se nalazio u zgradi Gimnazije. Zadatak je potpuno izvršen. Iz oslobođenog Prijedora Mile Tubić je, s četom, uz borbu ušao u Ljubiju, gradić koji je zbog železne rude neprijatelju bio neuporedivo važniji od mnogih većih gradova.

Kao komandir 1. čete u 3. bataljonu 1. krajiške brigade, formirane 21. maja 1942. vešto je vodio svoje borbe u borbi protiv četnika na Manjači i oslobođenju Bronzanog Majdana, jurišao na Nemce u Piskavici i branio Kozaru, oslobađao Kličuč i Mrkonjić-Grad, napadao Kupres i Jajce.

Uoči bihačke operacije, 2. novembra 1942. godine, Mile Tubić je, tada na dužnosti zamjenika komandanta 1. bataljona, saznao tužnu istinu s Kozare: da su ustaše, u vreme ofanzive, streljali njegovu suprugu i dvogodišnje dete. I taj udarac Mile Tubić podneo je junčki.

Kada se bitka za grad rasplamsala, na kanalu što preseca centar grada, u prvoj borbenoj liniji s borcima koji su bombama odbijali, jedan za drugim, protivnapad ustaša,

našao se i Mile. Jurišom preko mosta na kanalu stomljena je jedna prepreka, ali pred Medresom, iz koje je neprijatelj još davao otpor, u trenutku kada je bacio svoju poslednju bombu, smrtno je pogođen Mile Tubić.

Narodnim herojem proglašen je 25. novembra 1953. godine. (D.Lu.)

TURŠIĆ Ivana IVAN IZTOK

Rođen je 28. septembra 1922. u selu Rakek, Cerknica, Slovenija. Roditelji su mu bili imućni zemljoradnici. Posle završetka osnovne škole, u rodnom selu, Ivan ostaje kod kuće i obrađuje porodično imanje. Vaspitan u religioznom duhu, bio je izvesno vreme član klerikalne poluvojničke organizacije „Fantovski odsek“. Ali se uskoro od nje i rastao. Okupacija zemlje pomogla mu je da uoči ulogu građanskih partija i njihovu odgovornost za slom i kapitulaciju. Ubrzo postaje član Osvobodilne fronte i, tokom zime 1941—1942, učestvuje u akcijama kidanja telefonskih žica, skupljanja i prenošenja oružja i municije, pisanja parola po zidovima. U proleće 13. marta 1942. odlazi, zajedno s gotovo svim organizovanim omladinicima, u partizane, u bataljon „Ljubo Sercer“. Oni su ostali zajedno, i od njih je formirana Rakovska četa.

Ova se četa istakla u mnogim akcijama, naročito u predelu Lož—Čabar. Između ostalog, jedna njena zaseda, 19. aprila, na putu Čabar—Prezid, na hrvatskoj teritoriji, nanela je Italijanima teške gubitke. Već u maju, cela ova teritorija bila je oslobođena, a nekadašnja „Rakovska četa“ postaje jezgro bataljona „Miloš Zidanšek“ u sastavu Notranjskog odreda. Već u junu, Ivan Turšič, tada član Saveza komunističke omladine Jugoslavije, postaje bataljonski obavestajac. Važio je kao vrlo hrabar, i bio među drugovima veoma omiljen. Uskoro je primljen u Partiju.

Ovaj bataljon je nastojao da pošalje, preko tadašnje italijansko-jugoslovenske granice, što veći broj partizana, kako bi u Primorju postali jezgro novih jedinica. Ali, bataljon je morao da se vrati, jer je doživio žestoku reakciju italijanskih snaga, a sam komandant Kovač je poginuo. U tom bataljonu bio je i Ivan Turšič.

Krajem avgusta, formiran je Loški odred od 2. bataljona. I njegov je zadatak bio da prede preko granice i tamo se poveže s bataljonom „Simon Gregorčič“, koji se već borio u Primorju, i bio sastavljen od meštana. U tom odredu, komesar 1. bataljona bio je Ivan Turšič. Prelaz je uspeo tek krajem oktobra, i od oba bataljona i bataljona „Simon Gregorčič“ formiran je Soški odred, u kojem je Ivan

Turšič postao komesar 3. bataljona.

Kad je, sredinom februara 1943, Soški odred podeljen na Severnoprimorski i Južno-primorski, Turšič je postao komesar Južno-primorskog odreda.

Posle formiranja brigade „Simon Gregorčič“, Turšič je imenovan za njenog komesara. Ova brigada je, zajedno s brigadom „Ivan Gradnik“, u vreme Pete neprijateljske ofanzive protiv NOVJ, izvršila pohod na Benešku Sloveniju, i tamo naišla na jake neprijateljske snage. U teškim borbama, brigada je pretrpela gubitke. Turšič se istakao kao hladnokrvan rukovodilac, uspevši da pokupi preostale borce i da ih izvede iz neprijateljskog okruženja i prebaci preko Soče.

Krajem jula, od brigada „Ivan Gradnik“ i „Simon Gregorčič“ formirani su brigada „Ivan Gradnik“ i Primorski odred. Komandant odreda je postao Turšič.

Posle kapitulacije Italije, Primorski odred se ponovo razdelio na Severno-primorski i Južno-primorski, i Turšič je opet postao komandant Južno-primorskog odreda.

Krajem septembra 1943, Turšič postaje komandant nove brigade „Simon Gregorčič“. Brigada je pod njegovim rukovodstvom postigla velike uspehe, i Turšič je ocenjivan kao sposoban komandant. Marta 1944. imenovan je za načelnika štaba 31. divizije, a krajem maja iste godine, za komandanta 30. divizije. Već 1. novembra 1943. bio je unapređen u čin majora, a 1. septembra 1944. posmrtno je unapređen u čin potpukovnika.

Jula 1944. u velikoj neprijateljskoj ofanzivi koju je uspešno razbijala njegova divizija, bio je lako ranjen, ali je i dalje ostao u stroju.

U blizini sela Lokve, 30. jula 1944. dok je gonio neprijatelja, u šumi je naišao na neprijateljsku patrolu, i u borbi s njom poginuo.

Narodnim herojem proglašen je 20. decembra 1951. godine. (M.Pav.)

UČAKAR Janeza JANEZ

Rođen je 18. aprila 1918. na Pristavi kod Moravca, Ljubljana, Slovenija, od oca Janeza, stolara, i majke Marije Stenko. Posle osnovne škole izučio je zanat, i do 1941. radio kao krojački radnik. Učestvovao je u dva štrajka i radio u radničkom kulturnom društvu „Vzajemnost“. Posle dolaska okupatora, povezo se s Rejonskim komitetom KP Slovenije Gornja Šiška u Ljubljani, i 8. avgusta 1941. otišao u partizane, gde je bio među osnivačima Stiške čete.

Oktoobra 1941. primljen je u KPS i dodeljen Zaštitno-obaveštajnoj službi (VOS) u Ljubljani. Vodio je tri grupe VOS-a i učestvovao u mnogim akcijama u Ljubljani i okolini. Dvadeset četvrtog februara 1942. bio je uhapšen i interniran u Gonars. Odatle je, avgusta 1942. pobeoao kroz rov, koji je više meseci kopao s grupom aktivista (u kojoj je bio i Boris Kraiger). Pridrži se partizanskim jedinicama u Primorskoj i postao prvi komandir 3. čete bataljona „Simon Gregorčič“, koja je delovala na desnoj obali Soče, a zatim politički komesar IV bataljona Sočkog odreda i komandant III bataljona Severnoprimorskog odreda.

Od maja 1943. radio je kao obaveštajac, najpre u „Gradnikovoj brigadi“, a zatim kao komandir grupe VOS-a za Severno primorje i komandant bataljona VOS-a za Benešku Sloveniju.

Januara 1944. postao je član Pokrajinskog komiteta VOS-a za Slovensko primorje, a marta načelnik štaba Briško-beneškog odreda.

Od septembra 1944. do oslobođenja bio je obaveštajni oficir IX korpusa.

Najznačajniji rad je Učakar obavio organizovanjem i vođenjem obaveštajne delatnosti u severnozadapnim predelima Primorja, koji su bili najizloženiji pritisku italijanskog, i kasnije nemačkog, okupatora. Sam je učestvovao u mnogim sabotazama i drugim akcijama, u kojima je osam puta ranjen, tri puta teže.

U vreme kapitulacije Italije, ističe se u razoružavanju italijanske vojske i u vođenju napada za oslobođenje Čedad (Cividale) u Furla-

niji, gde je teško ranjen u glavu. S briško-beneškim odredom učestvovao je u napadima na železničku prugu Gorica—Udine i Gorica—Podbrdo, na aerodrom Belvedere kod Udina, gde je zapaljeno devet aviona, i na mnoge neprijateljske položaje u graničnoj zoni slovenačke etničke teritorije. Maja 1945. je učestvovao u oslobađanju glavnog grada Furlanije Udina.

Posle oslobođenja, bio je najpre obaveštajni oficir IV armije JNA, zatim do septembra 1947. u obaveštajnoj službi Generalštaba Slobodne tršćanske teritorije, do maja 1948. bio je instruktor u Generalštabu albanske vojske u Tirani, a zatim u obaveštajnoj službi Generalštaba JNA. Od 1951. do 1953. bio je načelnik obaveštajne službe XIX korpusa u Kumanovu, zatim do penzionisanja, 1966. načelnik obaveštajne službe XI korpusa u Zagrebu. Od 1944. do 1960. napredovao je od kapetana do pukovnika JNA. Od januara 1966. živi u Ljubljani; vršio je dužnost komandanta teritorijalne odbrane i društvene samozaštite za grad Ljubljanu. Član je Opštinskog komiteta SKS za Ljubljanu opština — Centar, član Opštinske konferencije Saveza rezervnih starešina i član Republičkog odbora SUBNOR-a Slovenije.

Narodnim herojem proglašen je 27. novembra 1953. godine. (M.K.W.)

UJDUROVIĆ Mije GOJKO

Rođen je 13. marta 1918. u Gradcu, Ploče, Hrvatska.

Odrastao je u siromašnoj seljačkoj porodici, u kojoj je, pored Gojka, bilo još osmoro dece. Osnovnu školu završio je u Gradcu, 1932. godine. Kao dečak, bio je nadničar kod imućnijih seljaka, a kasnije miner na izgradnji turističke ceste kroz Makarsko primorje. Već u sedamnaestoj godini učestvovao u štrajkovima, koje je 1935. godine organizovala radnička klasa i KPJ u Makarskom primorju. Član SKOJ-a postao je 1938. godine, i do aprilskog rata 1941. godine učestvovao u svim političkim akcijama partijske organizacije u Gradcu.

Posle okupacije zemlje, odmah je pristupio skupljanju oružja i vojne opreme. Aktivno učestvuje u pripremama za ustanak i povlači se u ilegalnost. Ubrzo se, s grupom ilegalaca iz svog mesta, prebacio u Biokovo, gde je formiran ustanički partizanski vod, u kojem je Gojko postavljen za desetara. U to vreme postaje član KPJ. Kada su, 22. januara 1942. godine, žandarmi uhapsili u Miljačićima šestoricu ilegalaca i sproveli ih u Gradac, Gojko sutradan, sa svojom desetinom, upada u mesto i ubija zloglasnog ustašu Jozu Medara.

Prvim hicima Gojka Ujdurovića označen je početak oružanog ustanka naroda Makarskog primorja. Istoga dana, ustanici su zauzeli u Gradcu Finansijsku stanicu i zaplenili jedanaest pušaka i veću količinu municije. Polovinom marta 1942. godine, formirana je 1. biokovska (južnodalmatinska) četa, u kojoj je Gojko postavljen za zamenika komandira. Drugog dana posle formiranja, četa je napala na Staševicu (kod Vrgorca) i zarobila 12 ustaša i žandarma. Polovinom aprila Gojko se, s grupom partizana, prebacio Čamcem na Pelješac i razoružao Finansijsku stanicu u Dračama, a ujedno izvršio napad na neprijateljske posade u Crkvicama i Janjini. Početkom maja, Biokovska četa je potopila dva glibodera na ušću Neretve, i demolirala lučka postrojenja u Pločama. I u ovim akcijama Ujdurović se istakao hrabrošću. Kao delegat partizana s Biokova, upućen je na vojno-poli-

UJEVIĆ Ante MATE

Rođen je 26. aprila 1920. godine u Krivodolu, opština Imotski, Hrvatska u radničko-seljačkoj siromašnoj porodici. Djetinjstvo je proveo u rodnom selu. Po završetku osnovne škole Mate je nastavio srednju građansku školu u Imotskom. Otac Ante, stari komunista i sindikalac, nije imao čime da prehrani mnogobrojnu familiju, pa odlazi u Srbiju da bi u rudnicima Bogovina, Jarandov i drugima našao posla i zarade, kako bi obitelji održao u životu. Godine 1934, kada je napunio četrnaest godina, i Mate odlazi ocu u Srbiju, da bi tamo potražio bolji život.

Kada je Mate stigao u Niš, upisao se u zanatsko-tehničku školu. No, i pored najbolje volje školu je morao prekinuti, iz materijalnih razloga; zapošljava se u rudniku Bogovina. Tu je nastavio izučavanje mašinbravarskog zanata. U rudniku je Mate još teže živio. Tu je radio na obnavljanju URSSO-vog sindikata, a polovinom 1936, već učestvuje u štrajku.

Mate je 1938. godine završio zanat i zaposlio se u lbarskim rudnicima, a početkom 1939. u ivanjičkom rudniku Gliječ. U Ivanjici se uključio u radnički pokret i oktobra 1939. primljen u članstvo KPJ. Polovinom 1940, da bi izbjegao hapšenje, vratio se u Imotski i posvetio radu Partije.

Kad je kapitulirala Kraljevina Jugoslavije i ustaše došle na vlast, Mate je, da bi izbjegao hapšenje, ponovo otišao u Srbiju. U Ivanjici je izabran za člana Sreskog komiteta KPJ, i tu radi na pripremama za oružani ustanak.

Uoči napada Njemačke na SSSR, po zadatku odlazi u studenički srez, u Rašku, da tamošnjim aktivistima koje je upoznao dok je radio u lbarskim rudnicima pomogne oko priprema za dizanje ustanka. Njegova pomoć tamošnjoj organizaciji bila je od velike koristi. Pored toga, Mate je radio na pripremama ustanka i u užičkom srezu. Početkom jula obilazio je sela i javno pozivao narod na ustanak.

Na sastanku Sreskog komiteta KPJ 25. jula pala je odluka o formiranju Moravičke partizanske čete „Boško Petrović“ a Mate Ujević izabran za partijskog rukovodioca u četi. U avgustu 1941. četa izvodi mnoge partizanske akcije u kojima se Mate ističe hrabrošću i organizatorskim sposobnostima. Kada su novembra 1941. jače četničke snage iznenada napale u Ivanjici na partizane, Mate je vješt manevrom prisilio četnike na odstupanje.

U decembru 1941, poslije povlačenja u Sandžak, Mate se osobito istakao prilikom napada na Sjenicu, kada je njegova četa bila prinuđena da se pod veoma nepovoljnim uslovima probije iz grada poslije neuspjelog napada. Za uspješno vođenje čete u ovoj borbi bio

je pohvaljen i nagrađen ručnim satom.

Prilikom formiranja 2. proleterske brigade, 1. marta 1942, Mate je postavljen za političkog komesara 1. bataljona. Ponovo se istakao u oštrim borbama oko Čajniča, Goražde i Rogatice i bio pohvaljen od Štaba brigade. Za vrijeme povlačenja partizanskih snaga juna 1942. ka Zelengori, 1. bataljon dobio je lično od druga Tita naređenje da posjedne i održi položaje na Živanji dok se bolnica i jedinice ne povuku. Nadmoćnije Talijanske i četničke snage, uz podršku artiljerije, pokušale su da odbace 1. bataljon sa Žvnja, ali im to nije pošlo za rukom.

Slijedile su mnoge borbe za vrijeme pohoda grupe proleterskih i udarnih brigada, pod neposrednom komandom Vrhovnog štaba, iz Crne Gore u Bosansku krajinu, a zatim i žestoki sudari sa ustašama kod Kupresa, Bugojna i Mrkonjić-Grada. Mate se u tim borbama često nalazio u prvoj liniji, podstičući i hrabreći svoje borbe.

Septembra 1942, po odluci Partije, Mate Ujević je napustio 2. proletersku brigadu i prešao u Dalmaciju. Postavljen je za partijskog rukovodioca u 3. biokovskom partizanskom odred. On neumorno radi na razvijanju ustanka u tom kraju. Početkom januara 1943, kad je formirana 4. damatinska brigada, Mate je postavljen za njenog političkog komesara. Samo nekoliko dana poslije toga, Mate učestvuje u formiranju u mornaričkog odreda u Podgori; 11. februara 1943, formirana je 9. dalmatinska divizija i Mate postaje sekretar divizijskog komiteta KPJ. Slijedile su jednodnejske borbe protiv Talijana, ustaša i četnika oko Širskog brijega, Imotskog i na planini Čvrstini, gdje je Mate sa svojom brigadom odigrao značajnu ulogu u odbrani ranjenika u dolini Neretve; zatim i prilikom prenošenja nepokretnih ranjenika preko masiva Prenja. U tim desetodnevnim nadčovječanskim naporima

tičko savetovanje za Dalmaciju, održano početkom juna 1942. godine, na Dinari. Posle tog savetovanja postavljen je za operativnog oficira novosnovanog bataljona „Josip Jurčević“, u kojem se posebno istakao 15. juna, u borbi za zauzimanje Vrgorca. U vreme Italijanske ofanzive protiv biokovskih partizana, u avgustu, Ujdurović je, pored hrabrosti, ispoljio snalažljivost i umešnost u rukovođenju i znatno doprineo da se bataljon probije iz okruženja i povuče s Biokova u Bosnu. Kada je, 6. septembra, kod Livna, formirana 1. dalmatinska brigada, njegov bataljon je ušao u sastav brigade, i Gojko je ubrzo postao zamenik komandanta 3. bataljona. Ispoljio je umešnost u rukovođenju i izvanrednu hrabrost u svim borbama svog bataljona za Duvno, i zauzimanje Jajca 25/26. novembra, kada je brigada pohvaljena od Vrhovnog komandanta. U četvrtoj neprijateljskoj ofanzivi, aprila 1943. godine, posebno se istakao u borbama za Prozor, bitci na Neretvi, na Prenju i kod Nevesinja. U Petoj neprijateljskoj ofanzivi njegov bataljon vodi teške borbe kod Šavnika i u kanjonima Komarnice, Pive i Tare. Prva dalmatinska brigada, opkoljena u dolini Pive i Tare, našla se tada u vrlo teškoj situaciji. Štab brigade je dobio naređenje da se s jedinicama prebaci preko Tare i probije u pravcu Sandžaka. Pošto su mostovi bili porušeni, trebalo je preneti konopce na drugu obalu reke, i pomoću njih izvršiti prelaz. Da prepliva reku i prebaci konopce, prvi se javio Gojko, zavezao oko pojasa konopce i skočio u reku. Ali, kad je preplivao pola reke, brza voda savladala je hrabrog i neustrašivog omladince, zamenika komandanta bataljona Gojka Ujdurovića. Bilo je to 19. maja 1943. godine.

Narodnim herojem proglašen je 14. decembra 1949. godine. (T.Pa.)

ma Mate se pozhrtvovano zalagao u izvršenju zadatka. Podmetao je ramena pod teška nosila, zamenjujući iznemogle i posustale borce, služeći tako za primer svim borcima i starišijima divizije.

Polovinom aprila 1943. Mate je postavljen za političkog komesara 2. damatinske brigade, sa kojom je vodio teške borbe protiv Talijana i četnika oko Foče, Crnog vrha i na planini Sinjajevini. Najveće junaštvo Mate je pokazao u vrijeme bitke na Sutjesci, kada je njegova brigada imala zadatak da na položajima Gornjih i Donjih bara brani prilaze tjesnacu Suhe i da tako omogući Vrhovnom štabu i glavni naših snaga da se od Vučeva i Dragaš-sedla izvuku iz kritične situacije i probiju njemački obruč na Sutjesci. U tim petodnevnim krvavim borbama brigada je odoljevala svim narsrtajima Nijemaca, i časno izvršila svoj zadatak, zbog čega je i pohvaljena od druga Tita.

Priilikom napada 2. damatinske brigade na Njemce i ustaše u Maglaju 7. avgusta 1943, Mate je ponovo teško ranjen. Po zaliječenim ranama u bolnici, vraća se u brigadu i učestvuje u borbama i razoružavanju talijanskih divizija u Pijevljima, Andrijevici i Prijepolju. I kasnije se Mate često znao naći u prvoj borbenoj liniji, kao što je bilo januara 1944. na Bijelim brdima, na cesti Priboj—Dobrun, i marta 1944. kod Čeva i Bata.

U ljeto 1944. je postavljen za političkog komesara brigade KNOJ-a za Dalmaciju. Sa brigadom vodi borbu protiv neprijateljskih grupa i ostataka u Dalmaciji sve do završetka rata.

Pos završetku rata, Mate je završio dvogodišnju partijsku školu „Đuro Đaković“, Pomorsku vojnu akademiju i bio na raznim odgovornim dužnostima u Armiji do 1953. godine, kada je na traženje CK KPJ u činu pukovnika preveden u rezervu, a potom je obavljao dužnosti sekretara Kotarskog komiteta KPJ, bio zastupnik u Saboru SR Hrvatske, predsjednik Sindikalnog vijeća za Dalmaciju, predsjednik Sindikata industrije i rudarstva SR Hrvatske. Na IV, V i VII kongresu SKH biran je za člana CK SKH. Danas živi u Zagrebu kao aktivan društvenopolitički radnik.

Za narodnog heroja proglašen je 20. decembra 1951. godine. (Ob. Eg.)

UMLJENOVIC Stojana MILORAD MIČO

Rođen je 1920. godine u Donjem Pervanu, Banja Luka, Bosna i Hercegovina, u siromašnoj seoskoj porodici. Osnovnu školu završio je u Bronzanom Majdanu, a potom, preko „Privrednika“, otišao na zanat. Godine 1934.

zapošljava se u Beogradu. Tu se rano uključio u radnički pokret i učestvovao u mnogim akcijama. Kao odvažan i mlad radnik, bio je brzo zapažen, pa je pohađao partijsko-omladinski kurs. Krajem 1940. godine određen je za rukovodioca skojevskog jezgra u firmi „Šohl“, gde ga je zatekla okupacija zemlje. U okupiranom Beogradu Milorad, po zadatku KPJ, učestvuje u izvođenju sabotaža i diverzija. Njegova grupa je bila otkrivena; kada su Nemci počeli da hapse radnike, Milorad je, u jesen 1941, preplivao Savu i otišao u Kosmajski NOP odred.

Već u prvim borbama pokazao se kao veoma hrabar borac, pa je ubrzo postao mitraljezac. Naročito se istakao u borbama u velikoj nemačkoj ofanzivi u Srbiji. Kada je, 1. marta 1942, formirana 2. proleterska brigada, Milorad je postavljen za političkog komesara čete, jer je, pored hrabrosti i snalažljivosti u borbama, pokazao političku zrelost. Od tada pa do prijepoljske bitke Milorad učestvuje u svim borbama 2. proleterske brigade.

Milorad se istakao u poznatom pohodu proleterskih brigada u Bosansku krajinu, juna — jula 1942, a zatim u napadima na Livno, Kupres i Bosansko Grahovo. I političkim radom i ličnim primerom u borbi podizao je moral svoje čete i doprinio izvršavanju i najtežih borbenih zadataka. Podvign dostojan pažnje ostvario je u vreme bitke na Neretvi, kada je u jednom trenutku, prilikom prelaska reke, sam našao na četu italijanskih vojnika. Prisebnog i odvažnog borca to nije zbunilo. Zasuo je iznenađene Italijane bombama, a zatim komandovao juriš, da bi ih još više demoralisao; energično ih je pozvao da se predaju. Prvim vojnicima koji su bacili oružje naredio je da razoružaju i ostale i da izvade zatvaraće iz pušaka. Tada su pristigli i borci njegove čete.

Posle bitke na Neretvi, Milorad postaje zamenik političkog komesara 2. bataljona 2.

proleterske brigade. Na ovoj dužnosti prošao je mnoge borbe, i svuda ispoljavao izuzetnu hrabrost i kvalitetne visokog partijskog rukovodioca.

Milorad je herojski poginuo 4. decembra 1943, kod Prijepolja, u jednoj od najdramatičnijih borbi u našem ratu. Toga dana jake nemačke snage iznemada su prodrle u Prijepolje, i opkolile 1. i 2. bataljon 2. proleterske brigade na Koševima, i delove 1. šumadijske brigade u Prijepolju. U neravnoj borbi, ove jedinice, odbijajući jurije nerpijatelja, pretrpele su velike gubitke, ali su herojskim otporom nanele teške udarce nemačkim snagama. I u ovoj svojoj poslednjoj borbi, Milorad je pokazao zadivljujuće primere junaštva. Sam je ubio sedam nemačkih vojnika, ali je, najzad, i sam pao pogođen neprijateljskim metkom.

Narodnim herojem proglašen je 15. marta 1945. godine. (Mir. G.)

URDAREVSKI Stojana ALEKSANDAR

Rođen je 1920. godine u selu Čuter kod Skoplja, Makedonija, u zemljoradničkoj porodici.

Posle osnovne škole, pohađao je gimnaziju u Skoplju, gde je završio malu maturu. Već tada se kreće u društvu napredne omladine, nešto starije od njega, i tako se uključuje u politički život. Posle male mature, odlazi u Poljoprivrednu školu u Negotinu. Tamo aktivno saraduje sa skojevcima i dobija ilegalnu literaturu (u selu Bukovo). Tu je primljen i u SKOJ, a 1938. godine postao je sekretar omladinskog aktiva u školi. Krajem 1939. godine primljen je u KPJ.

Ujesen 1940. godine upisao se na Poljoprivredno-šumarski fakultet u Beogradu. Kao već formirani komunist, aktivan je učesnik beogradskog revolucionarnog pokreta i svih akcija Partije. Policija ga je okarakterisala kao opasnog, i posle jedne demonstracije uhapsila i odvela u Glavnijaču. U zatvoru je izdržalo policijsku torturu i nije priznao da je komunist.

Priilikom formiranja 1. partizanskog odreda u Skoplju, posle bugarske okupacije, Aleksandar je njegov borac. Posle rasformiranja Odreda, ponovo je na partijskom radu na ovom terenu. Priprema obnavljanje Odreda. Kad je Odred obnovljen, Aleksandar je već poznat i popularan partizan. Njega su bugarski sudovi u odsustvu suđivali, i za njim su bile raspisane poternice s nagradom svakome ko ga uhvati život u ruke. Međutim, on je i pored toga, pred očima policije, zbog partijskih zadataka dolazio u Skoplje.

Kada je dobio zadatak da se poveže s kosovskim partizanima, on je to uspešno oba-

vio i postao komandant zajedničkog Makedonsko-kosovskog odreda na Skopskoj Crnoj Gori. Akcije ovog Odreda protežu se i van terena Skopske Crne gore. Naročito su poznate borbe koje je Odred vodio protiv Italijana, balista i kontračeta na Binač-planini, u kojima je Aleksandar pokazao vanrednu hrabrost i smisao za komandovanje.

Manevrišući po terenu južne Srbije, Kosova i Makedonije, Aleksandar se s grupom boraca, 1943. godine, uputio ka bazi na Kosovu, kod

zgradu zatvora, razbio spoljni prozor na zgradi, ušao kroz njega u sobu, a zatim kaluzovom otključao vrata i izveo zatvorene drugove. Posle ovoga, nije više smeo da odlazi na rad u Vojno-tehnički zavod. Uoporedo s njegovim uzrastom, njegova politička aktivnost postajala je sve zrelija. U 1939. godini primljen je u članstvo Komunističke partije Jugoslavije.

Pred rat je vrlo aktivno radio na skupljanju „Crvene pomoći“. Posle okupacije Kragujevca, Artem počinje rat s okupatorom i njegovim

odgovorne kurirske zadatke. Nešto kasnije je postao puškomitraljezac i zamenik komandira čete u 3. kragujevačkom bataljonu. Učestvovao je, i naročito se isticao hrabrošću u svim borbama koje je vodio 1. proleterska brigada do novembra 1942. godine.

U borbi na Sitnici, kod Donjeg Vakufa, 3. bataljon (kragujevački) dobio je zadatak da uništi bunker. Artem je trebalo da se privuče nemačkom stražaru i da ga ubije. Međutim, neko je od boraca, koji su čekali rezultat Artemove akcije, iznenada opalio metak pre nego što je Artem prišao stražaru. Stražar je stoga primetio Artema, i ubio ga, 19. novembra 1942. godine.

Narodnim herojem proglašen je 20. decembra 1951. godine. (M. And.)

UROŠEVIĆ Mijka SREDOJE

Rođen je 6. septembra 1917. godine u Donjoj Trepci, kod Čačka, Srbija, u naprednoj seljačkoj porodici. Osnovnu školu završio je u rodnom mestu, a četiri razreda gimnazije u Gornjem Milanovcu i Čačku. Posle male mature, stupio je u učiteljsku školu u Užicu, i završio je 1938. O borbi radnika, seljaka i omladine i ciljevima Komunističke partije Jugoslavije, saznao je u kući svog oca, koji je bio napredan i obrazovan zemljoradnik, a i od svoje starije braće.

U učiteljskoj školi u Užicu učestvovao je u političkim akcijama i demonstracijama koje su organizovali komunisti. U ilegalnom dačkom krugu, koji je bio pod uticajem komunista, izučavao je političku ekonomiju „Komunistički manifest“ i Lenjinovu „Državu i revoluciju“. Njegova generacija učitelja gotovo cela je učestvovala u narodnooslobodilačkoj borbi, i iz nje je proglašeno nekoliko narodnih heroja.

Zato što je bio marksističkih shvatanja, i što je bio poznat predstavnicima režima, posle završene učiteljske škole odbijao je najteža mesta za službovanje i često je premeštan. Prvo je službovao u Restilici, u Gorskom srezu, na albanskoj granici, pa u okolini Tetova, u Makedoniji. U vreme službovanja u okolini Tetova, povezao se s tamošnjom partijskom organizacijom i vrlo aktivno politički radio u svom Učiteljskom udruženju. U to vreme vredno je studirao na Filozofskom fakultetu u Skoplju. U mestu službovanja organizovao je dačku kuhinju, u kojoj se svakog dana spremao ručak za pedeset najsiromašnijih đaka njegove škole. Pored rada s đacima aktivno je radio i sa seljacima. Okupio je najnaprednije seljake i pokušao da s njima osnuje knjižnicu u selu što vlasti nisu odobrile. Oko 40 potpisnika-osnivača knjižnice

Starog Gradskog. Blizu Lipljana, grupu su opkolile jake neprijateljske snage. Posle višednevnih borbi s nadmoćnijim neprijateljem, grupa je uspeła da se probije. Međutim, na putu za selo Grbovlje ponovo nailazi na neprijateljsku zasedu, i tu nije bilo spasa. Pošto je u borbi potrošio svu municiju, Aleksandar je poslednjim metkom izvršio samoubistvo.

Narodnim herojem proglašen je 20. decembra 1951. godine. (K. Sa.)

UROŠEVIĆ Milorad MIODRAG ARTEM

Rođen je 17. marta 1922. godine u Kragujevcu, Srbija, u radničkoj porodici; i on je kao i otac, postao radnik u Vojno-tehničkom zavodu. Kao da je to njegovim poreklom i izborom poziva bilo predodređeno, još u vreme učenja zanata prišao je sindikatima i naprednom radničkom i omladinskom pokretu.

Kao petnaestogodišnji dečak, organizovao je 1937. jednu skojevsku grupu, i oslobodio iz kragujevačkog zatvora nekoliko drugova koje je policija uhapsila zbog njihove političke aktivnosti. Za sebe je u ovoj akciji Artem ostavio najteži zadatak: uzpuzao se uz visoku

slugama i vodi ga beskompromisno do pogibije. On postaje najbolji organizator i diverzant u slobodarskom Kragujevcu. Učestvuje u paljenju senjaka Vojno-tehničkog zavoda, a i u drugim diverzantskim akcijama, i uvek se nalazio na najodgovornijim i najizloženijim mestima.

Zbog učestalih diverzantskih akcija, okupator i njegove sluge postaju sve budniji i predostrožniji, pa biva sve teže dejsstvovati. Artem, zajedno sa svojim drugovima, na prvi zgod, stupa u Kragujevački odred. Uskoro je postavljen za zamenika komandira čete koja je dejsствовала na terenu Komarice, Kormanana i Adžijine Livade, gde su vodene vrlo teške borbe s četnicima.

U svim borbama koje su njegova četa i Kragujevački odred vodili u okolini Kragujevca, Artem je ispoljio izuzetnu hrabrost i požrtvovanje, služeći za primer svojim borcima. Više puta, posle pojedinih borbi u kojima se naročito istakao, pohvaljivan je u naredbama pretpostavljenih starešina.

Posle i neprijateljske ofanzive, Artem se s Kragujevačkim odredom povlači u Sandžak. Kada je u Rudom obrazovana 1. proleterska brigada, Artem s 283 borca Kragujevačkog odreda ulazi u njen sastav, kao Treći kragujevački bataljon. U početku Artem je bio u Komandi brigade i izvršavao vrlo smeđe i

podvrgnuto je saslušanima u žandarmerijskoj stanici, a Urošević je saslušan u Sreskom načelstvu.

Avgusta 1940. godine primljen je u Komunističku partiju Jugoslavije.

Kada je fašistička Nemačka napala i okupirala našu zemlju 1941. godine, Urošević se našao u rodnom selu. Po nalogu partijske organizacije, pripremao je narod svoga kraja za ustanak i organizovao prikupljanje oružja i municije.

Jednog dana, jula 1941, pokupio je dobrovoljce iz svog sela, pošao u susjedno, gde ga je takođe čekala grupa dobrovoljaca — seljaka i s njima otišao na zbornu mesto, gde je formiran Ljubički bataljon. Za komandira jedne čete u tom bataljonu postavljen je Urošević. Ljubički bataljon je ceo ušao u sastav Čačanskog odreda „Dr Dragiša Mišović“, koji je formiran 12. jula 1941. na Stjeniku, na Jelici, po odluci Okružnog komiteta Komunističke partije Jugoslavije za Čačak.

Sa Čačanskim odredom Urošević je učestvovao u svim borbama 1941, a naročito se istakao u rušenju komunikacija: Čačak—Lajkovac, Čačak—Kraljevo, Čačak—Kragujevac; u razbijanju kvislinških opštinskih vlasti; uništenju žandarmerijskih posada; rušenju mostova u Ovčarsko-kablarskoj klisuri u borbama na Čemernici, kod Preljine; napadu na ložionicu Ljubić, i u oslobodenju Čačanskog okruga.

Za komandanta Ljubičkog bataljona u Čačanskom odredu, Urošević je postavljen posle oslobodenja Čačka, 1941. S ovim bataljonom se naročito istakao u borbama oko Kraljeva, oktobra 1941, u borbama oko Gornjeg Milanovca, i u obrani Čačka od napada četnika.

Posle teških borbi u Prvoj neprijateljskoj ofanzivi, Urošević se s bataljonom povukao u Sandžak, gde je, 1. marta 1942, njegov bataljon

ušao u sastav 2. proleterske brigade, kao njen 2. bataljon. Ovaj bataljon je, pod komandom Uroševića, učestvovao u borbama kod sela Borike i u drugim borbama tokom Druge neprijateljske ofanzive u istočnoj Bosni; kod Foče i u drugim borbama Trećoj neprijateljskoj ofanzivi; kod Pazarića i Kreševa; u pohodu proleterskih brigada na Bosansku Krajinu; u Napadu na ustaško uporište Kupres; u oslobodenju Mrkonjić-Grada; u razbijanju nemačkih kolona na Manjači; u napadu na italijansko-četnički garnizon u Bosanskom Gradovu; u Knjinskoj krajini, u oslobodenju Livna i mnogim drugim.

Krajem 1942. godine, Urošević je postavljen za načelnika štaba 2. proleterske brigade i, tokom IV i V neprijateljske ofanzive, neprekidno bio na toj dužnosti. U IV neprijateljskoj ofanzivi ova brigada se istakla u naročito teškim borbama oko Posušja i Imotskog; u Drežnici i Grabovcu (gde je razbijen italijanski motorizovani bataljon); u bici za ranjenike, kod Prozora (gde je razbijen nemački bataljon); u borbama kod Kalinovika (gde su razbijeni četnici). U Petoj neprijateljskoj ofanzivi učestvovao je u naročito teškim borbama s Nemicima kod Foče, na Vučevu, u dolini Sutjeske, kod Suhe, na Barama, Košuru, u probouju obruča na Zelengori, a zatim kod Olava u istočnoj Bosni.

Posle Pete neprijateljske ofanzive, Urošević je postavljen za komandanta 2. proleterske brigade. Pod njegovom komandom, brigada je vodila borbu u Crnoj Gori i u tri maha vršila upade u Sandžak i Srbiju. Naročito se istakla u borbi s Bugarima i četnicima na Zlatiboru, kod Ivanjice, Priboja, Bijelog Polja, Kokin-Broda, kod Varde, na Povlenu i Tari, s Nemicima kod Prijepolja i u andrijevičkoj operaciji, ponovnom upadu u Srbiju i razbijanju četnika u rejonu Kopaonika.

Avgusta 1944. Urošević je postavljen za komandanta 2. proleterske divizije, koja, pod njegovom komandom, oslobađa: Kruševac, Kraljevo, Čačak i Užice (16. decembra 1944), a prolivom januara 1945. zaustavlja nemački prodor na pravcu Tovarnik — Lok, na sreskom frontu. Februara i marta 1945. godine divizija se istakla protiv 22. nemačke divizije u istočnoj Bosni. U aprilu, ona oslobađa Brčko, Gračanicu, Bosanski Šamac, forsira Savu, oslobađa Županju, a na Babinjo Gredi divizija se pod neposrednu komandu Generalštaba, zbog čišćenja teritorije od četničkih bandi.

Za celo vreme rata, Urošević je neposredno učestvovao u borbama, pa se mnogo puta istakao izuzetnom hrabrošću i požrtvovanjem. Komandovao je neprekidno najelitnijim jedinicama NOVJ koje su učestvovala u najtežim bitkama i odnosile sjajne pobjede nad neprijateljima, pri čemu je ispoljio inicijativu, sme-

lost, hrabrost, veštinu i umešnost komandovanja jedinicama u borbi.

Posle rata, Urošević je bio na dužnosti komandanta divizije, načelnik Katedre taktike Više vojne akademije i načelnika škole operative VVA. Preveden je u rezervu 1958. godine, u činu general-majora.

U narodnoslobodilačkom ratu Urošević je bio poslanik AVNOJ-a. Posle prevođenja u rezervu, biran je za poslanika Narodne skupštine Srbije. Bio je poslanik Savezne skupštine u dva saziva.

Narodnim herojem proglašen je 27. novembra 1953. godine. (M. And.)

UZELAC Jovana MILE

Rođen je 1. decembra 1913. u selu Crna Vlast, Otočac, Hrvatska. Potiče iz zemljoradničke porodice. Ubrzo posle završetka osnovne škole počeo je da uči trgovački zanat, ali ga je napustio i stupio u Pešadijsku podoficirsku školu, koju je završio u Bileći, 1931. Službovao je u raznim garnizonima. Neposredno pred rat (1940), završio je i Vazduhoplovnu padobransku školu u Pančevu. Kao podoficir, počeo je da se interesuje za politička pitanja. Postao je simpatizer radničkog pokreta i KPJ, zbog čega je dolazio u sukob s pretpostavljenima i hapšen.

Izbežavši zarobljavanje posle kapitulacije Jugoslovenske vojske, 1941, Mile se vratio u rodno selo i uključio u rad na pripremanju oružanog ustanka u selu. A kad je počeo ustanak u Lici, seljani su ga izabrali za komandira sela, da bi uskoro postao komandir partizanskih odreda „Ognjen Prica“. Septembra 1941, samoinicijativno je bacio bombe na italijanski kamion i oslobodio grupu vezanih ljudi koje su Italijani vodili na streljanje. Istog meseca učestvovao je u napadu na Italijane kod Turjanskog, i na Pogledalu, kod Korenicke. Bili su to prvi napadi na italijanske okupatorske jedinice u Lici. U njima se pokazao kao veoma hrabar i odlučan borac, uz to vešt komandant. U novembru 1941. prebacuje se s Odredom u Kosinj, gde uništava planu koja je radila za okupatora, a zatim ruši voz na železničkoj pruzi između Vrhovina i Gospića.

Kao smelog borca i veštog komandanta, Glavni štab Hrvatske, decembra 1941, postavio je Mila za operativnog oficira Štaba Grupe NOP odreda za Liku. I na toj dužnosti uvek je težio da se nađe tamo gde je bilo najveće, da bi ličnim primerom ohrabrio i podstakao borcu na izvršenje zadatka. Prilikom napada na Italijane u Korenici, početkom 1942, jurišajući u streljačkom stroju jedne čete bataljona „Krbava“ teško je ranjen.

Krajem 1942. postavio ga je Glavni štab Hrvatske za komandanta 2. brigade 6. ličke divizije. Njegova odlučnost i veština komandovanja došle su do izražaja u borbama u četvrti neprijateljskoj ofanzivi, kada je s brigadom zatvarao pravce: Gospić—Bunić i Vrhovine—Korenica, i upornom odbranom i smelim protivnapadima onemogućio nadmoćnijim italijanskim snagama brz prodor na oslobođenu teritoriju Like. Maja 1943. postao je načelnik Štaba 6. ličke divizije, i na toj dužnosti dao značajan doprinos u organizaciji rada štaba i rukovođenju u borbama jedinicama ove divizije na području Like i Bosne.

Zbog osvedočene umešnosti u rukovođenju jedinicama, Vrhovni štab NOV i POJ postavio ga je, krajem februara 1944. za komandan-

general-potpukovnika, 1966. godine.

Nosilac je Partizanske spomenice 1941. i više drugih odlikovanja.

Narodnim herojem proglašen je 27. novembra 1953. godine. (T. Ra)

UZELAC Stevana SRDAN

Rođen je 2. decembra 1913. u Brinju, Otočac, Hrvatska. Potiče iz bogate trgovačke porodice. Posle osnovne škole završio je pet razreda gimnazije, a onda su ga roditelji poslali u bogosloviju, koju je učio na Cetinju i u Sarajevu. Istovremeno, otac mu je počeo da gradi crkvu u Brinju. Ali, umesto da se sprema za popovski poziv, njega je privlačilo marksizam, pa se uključio u rad naprednih omladinskih organizacija. Zbog toga je bio isključen iz bogoslovije. Posle toga se zaposlio, kao činovnik, u trgovačkom udruženju u Beogradu. Posle aprilskog rata, koji ga je zatekao u vojsci, vratio se u rodno mesto.

Odzivljajući se pozivu KPJ za oružani ustanak, aktivno radi na pripremama za oružanu borbu, i u julu 1941. s dva brata, odlazi iz Brinje i nastavlja rad u okolnim selima, naročito na formiranje logora kao jednom od organizacionih oblika ustaničkih snaga u brinjskom kotaru. U to vreme izabran je za komandanta logora na brdu Panos; ubrzo je primljen za člana KPJ. U napadu na Žutu Lokvu, 26. avgusta 1941. a zatim u odbijanju napada ustaša na Panos, ističe se hrabrošću i odlučnošću, zbog čega postaje još popularniji u severnom delu Like.

Kada je, u septembru 1941. obrazovan kotarski komitet KPH za Brinje, Srdan je izabran za člana komiteta. Na poziv Marka Oreškovića, člana CK KPJ, na čelu grupe Brinjaka odlazi na područje Korenice, gde zajedno s grupom boraca iz Škara, 30. septembra, napada Italijane na Pogledalu kod Korenice, i nanosi im gubitke. U toku oktobra, sa svojom grupom boraca uništava dva voza na železničkoj pruzi kod Kapele, a početkom novembra smelo napada Italijane u Rapajinu klanu, na cesti Otočac—Senj, i nanosi im gubitke.

Kao istaknuti borac, Srdan je u decembru 1941. postavljen za komandira tada formirane Brinjske partizanske čete. Pod njegovom veštom komandom, četa je u borbama postepeno rasla, tako da je, u proleće 1942. od nje i novih boraca formiran Brinjski bataljon „Ljubica Gerovac“. Njegov prvi komandant bio je Srdan. Pod njegovom komandom, bataljon je, u sastavu 1. primorsko-goranskog NOP odre-
đena, postigao niz značajnih uspeha. Pored ostalog, u toku leta zauzeo je Krivi Put i

Podbilo, a odlučujuće je doprineo zauzimanju Modruša. Vešto manevrišući bataljonom, uspeo je, u italijanskoj septembrskoj ofanzivi na Gorski kotar i deo Like, 1942. da nanese teške gubitke mnogo nadmoćnijem neprijatelju.

Ujesen 1942. kada je formirana 1. primorsko-goranska brigada (6. hrvatska), Srdan je postao zamenik komandanta brigade, kasnije je vršio i dužnost komandanta Pete operativne zone Hrvatske, a zatim se nalazio na dužnosti u 8. kordunaškoj diviziji. Kao iskusnog i sposobnog rukovodioca i neustrašivog borca, Glavni štab Hrvatske postavio ga je, 30. marta 1944. za komandanta 1. udarne brigade 13. primorsko-goranske divizije. Zahvaljujući veštom i odlučnom Srdanovom rukovođenju,

ta 20. dalmatinske divizije. Pod njegovom komandom, divizija je naročito značajne uspehe postigla u borbama za oslobođenje Dalmacije. Vešto manevrišući jedinicama, uspeo je, krajem oktobra 1944. godine, da okruži ustaško-domobransku borbenu grupu „Cetina“ na području Sinj—Dimo, i potpuno je uništi. Tada je, pored ostalog, zarobljeno 30 oficira, 103 podoficira i 1547 vojnika, a zaplenjeno 11 topova, 33 mitraljeza i druga vojna oprema. Posle oslobođenja Vrtlike, po zadatku Štaba 8. korpusa, napao je s istoka neprijateljsku grupaciju u rejonu Knina, i zajedno s 19. divizionom presekao joj odstupnicu na sever, i tako značajno doprineo jedinicama 8. korpusa u oslobođenju Knina i uništenju kninske neprijateljske grupacije. Među pohvaljenim, Vrhovni štab je za ovaj uspeh pohvalio Mića i njegovu diviziju. Početkom 1945. postao je načelnik Štaba 11. korpusa.

Posle rata, završio je Višu vojnu akademiju „M. V. frunze“ u SSSR-u, i Operativku Više vojne akademije JNA. Bio je komandant divizije i korpusa, a izvesno vreme radio je u Generalštabu JNA. Penzionisan je u činu

brigada je u prvoj polovini 1944: postigla uspehe u borbama kod Prokika, Brinja, Krivog Puta, Žutevica, Alana, na Kapeli, kod Bosiljeva, Delnica i Crikvenice.

Posle zauzimanja Bosiljeva od strane 13. primorsko-goranske i 15. slovenačke divizije, Srdan je po zadatku Štaba 13. primorsko-goranske divizije krenuo s dva bataljona prema Vrbovskom, zbog napada na to mesto. Međutim, u toku pokreta, 1. jula 1944. počeo je iznenadan oštar sukob s jednim ustaškim bataljonom kod Stubice, nedaleko od Vrbovskog. U tom sukobu poginuo je neustrašivi komandant brigade Srdan Uzelac.

Narodnim herojem proglašen je 5. jula 1951. godine. (T. Ra.)

VAJNER Dušana SLAVIŠA ČIČA

Rođen 27. juna 1903. godine u Novom Vinodolu, Hrvatska. Potječe iz siromašne činovničke porodice. Kao službenik, otac mu je više puta premještan, pa je i Slaviša djetinjstvo i mladost proveo u raznim krajevima zemlje — od Like i Hrvatskog primorja do Srema i Slavonije. U višim razredima gimnazije, kad je pod utjecajem Oktobarske revolucije počelo revolucionarno previranje i u redovima omladine, Slaviša je jedan od osnivača đakčkih vijeća u bjelovarskoj gimnaziji. U sukobu dviju struja u tadašnjem pokretu srednjoškola — revolucionarne i građansko-liberalne — on se priklonio prvoj. U borbi protiv klerikalnih elemenata, koji su taj pokret srednjoškola u Hrvatskoj nastojali staviti pod svoju kontrolu, Slaviša je došao u sukob i sa školskim vlastima, pa je isključen iz bjelovarske gimnazije. Prisiljen da potraži drugu školu, izabrao je Koprivnicu; tamo je maturirao.

Dolaskom na Zagrebačko sveučilište, Slaviša se kao student tehnike ponovno angažira u antirežimskim političkim akcijama. Kao dobar student i omiljen drug, izabran je za predsjednika stručnog Kluba slušača tehnike, jedinog stručnog udruženja studenata koje je vjeće u to vrijeme vodilo političku kampanju protiv primanja stranih i zapostavljanja domaćih stručnjaka u jugoslavenskoj privredi. Ta akcija Slavišinih Kluba naišla je na odjek u jugoslavenskoj, pa i stranjoj štampi.

Dobivši diplomu inženjera, Slaviša je nekoliko godina radio u Zagrebu, a 1930. otišao je u Banja Luku, gdje je u vrijeme diktature razvio antirežimsku političku djelatnost. Povezao se s revolucionarnim studentima koji su tada djelovali u pokrajini, i posebnu pažnju posvetio poznatom Klubu akademičara Banja Luke (KAB). Kao kroz svojevrsnu školu marksizma, kroz KAB je prošlo nekoliko stotina studenata, od kojih su neki kasnije postali istaknuti partijski i državni rukovodioci. Kao komunist, iako još formalno to nije bio, Vajner je 1936. primješten u Sarajevo. No,

Slaviša, dinamičnom čovjeku, premještan u glavni grad Bosne i Hercegovine daje samo veće mogućnosti za revolucionarnu djelatnost. Druželjubiv temeljite naobrazbe, ubrzo stječe širok krug prijatelja i poštovalaca koji su ga cijenili i kao karakternog čovjeka i kao stručnjaka. Udruženje inženjera bira ga za svog sekretara, što za sarajevsku partijsku organizaciju, u vrijeme kada komunisti razvijaju intenzivnu političku aktivnost, znači novo pouzdano uporište i među tehničkom inteligencijom. Godine 1940. i formalno je primljen u Komunističku partiju Jugoslavije.

Poslije fašističke okupacije zemlje, Vajner neumorno radi na pripremama za ustanak. Svoje znanje i dvadesetogodišnje revolucionarno iskustvo stavlja na raspolaganje Partiji. Kad je Centralni komitet KPJ, 4. jula 1941, narodima Jugoslavije uputio poziv na oružanu borbu, Vajner odlazi na Romaniju, gdje organizira prvu oružanu grupu za borbu protiv okupatora. Komandir prve partizanske čete je Čiča, komandant prvog partizanskog Romanijskog odreda je opet Čiča. On je već 1941, kao neustrašiv borac koji je prvi jurišao na Žljebove, na Mokra, Kram, Sokolac, Rogaticu, živ pretvoren u legendu. U narodu je bio očišćen hrabrosti i pravde. Bio je komandant-drug koji

i posljednju cigaretu dijeli s borcima, ali i komandant-starješina koji kažnjava svaku neposlušnost. Kao iskusen politički radnik i zapažen vojni strateg, bio je član Glavnog štaba Bosne i Hercegovine. U tom je svojstvu, zajedno s Rodoljubom Čolakovićem i Svetožarom Vukmanovićem, prisustvovao sastanku s Titom i članovima Vrhovnog štaba, 25. decembra 1941, u Rogatici. Na tom je sastanku Tito rezimirao dotadašnja iskustva borbe i dao smjernice za razvoj ustanka.

Posebnu ulogu Čiča je imao u raskrinkavanju četničke izdaje potkraj 1941. Portretirajući Vajnera u knjizi „Susreti i sjećanja“, Rodoljub Čolaković, jedan od bliskih Čičinih prijatelja i suboraca, kaže da, u vrijeme kratke borbene suradnje četnika i partizana 1941, obični četnici nisu skrivali divljenje prema Čiči. On je i za njih bio „legendarni junak s Romanije“ s kojim „nema šale“. Uz već poznatu četničku averziju prema komunistima, koja je bila suština Dražine „nacionalne politike“, bio je to razlog više zbog kojeg su četnički glavari, čim su prekinuli suradnju s partizanima, pokušali ubijediti svoje ljudstvo i narod da je potrebno ubiti Čiču. No, na njihovo zaprepašćenje, Čiča bi se iznenada pojavljivao na njihovim zborovima, i stojeći u sedlu na konju, održao narodu i postrojenim četnicima govor o ciljevima narodnoslobodilačke borbe i četničkoj izdaji, a zatim bih se uz opće odobravanje prisutnih, udaljio sa svojim pratiocima, a da se ni jedan četnik ne bi usudio da puca za njim.

U vrijeme druge neprijateljske ofanzive, Čiča se sa Šumadijskim bataljonom Prve proleterske brigade nalazio u Han-Pijesku, gdje je tada bio smješten i Glavni štab Bosne i Hercegovine i Pokrajinski komitet Partije. Prisiljen na povlačenje pod desetostruko nadmoćnijim neprijateljem poslije žestoke borbe, Čiča je proletere, među kojima se nalazila i grupa boraca Bičranskog odreda, doveo u Pjenovac. Tu su, na željezničkoj stanici, prenoćili, da sutradan krenu u pravcu Olova. No, kad je već dio Bičranskog odreda otišao, i kad se kolona proletera formirala za pokret, četni-

ci su doveli njemačko smučarsko odjeljenje na brdo iznad željezničke stanice, dok je željezničkom prugom od Berkovine pristiglo njemačko konjičko odjeljenje. Oba su odjeljenja pokorila vatru iz automatskog oružja, i prosto otvorila iznenadne borbe. U tjesnacu u kojem se nalazila željeznička stanica, 21. januara 1942. je poginulo 59 boraca Prve proleterske, među njima i njihov komandant Milan Ilić i komesar Dragante Pavlović, dok je Čiča, teško ranjen, da ne bi živ pao neprijatelju u ruke, izvršio samoubistvo. Njegovo tijelo Nijemci su odvezli najprije u Vlasenicu da ga pokažu narodu, a odatle u nepoznatom pravcu, prema Srbiji. Za njegov grob nikad se nije saznalo. Umjesto njegova groba, ostale su brojne pjesme i neuništiva legenda o Čiči Romanijском.

Narodnim herojem proglašen je 25. septembra 1944. (V. Raj.)

VASOVIĆ Boška ČEDOMIR ČEDO

Rođen je 1910. godine u selu Grabu, u Dragačevu, Srbija, u siromašnoj porodici s mnogo dece. Osnovnu školu završio je u rodnom mestu, a krojački zanat u Čačku. Kao kaifa došao je u Beograd, zaposlio se i ubrzo pristupio naprednom omladinskom pokretu. Član SKOJ-a i KPJ postao je 1928. godine. Uspeo je da izbegne policijske progone sve do 1932. godine, kada ga je policija uhapsila zbog rasturanja prvomajskih letaka. Osuđen je od Suda za zaštitu države na tri godine robije. Robiju je izdržao u Sremskoj Mitrovici. Posle povratka s robije, 1935. godine, boravio je u svom mestu i u Kulinovcima, gde je oko sebe okupljao simpatizere KPJ.

Krajem 1938. godine dobio je zadatka od Pokrajinskog komiteta KPJ za Srbiju da pristupi Kraljevačkoj partijskoj organizaciji, ali je ubrzo uhapšen i sproveden na Adu Ciganiju, u Beogradu, odakle je pušten. Nastavio je da radi u Kraljevu, u sindikatu, a bio je izabran i u MK KPJ, a potom i u Okružni komitet KPJ za Kraljevo. Zbog progona policije, morao je da pređe u ilegalnost godinu i po, a potom ga je Pokrajinski komitet pozvao u Beograd i poslao, marta 1941. godine, u Požarevački kraj, gde je ubrzo preuzeo dužnost sekretara Okružnog komiteta, jer je sekretar OK bio mobilisan. U Požarevcu je organizovao demonstracije 27. marta, a zatim, u početku okupacije, pripremao je okružnu partijsku konferenciju i organizovao prikupljanje oružja, sanitskog materijala i vojne opreme. Vasović je radio u Požarevcu sve do polovine septembra 1941. godine, živeći ilegalno. U gradu je

organizovao više borbenih grupa, koje su vršile razne akcije protiv okupatora i njegovih saradnika.

Polovinom septembra 1941. godine, Čedo je obrazovao Omladinsku četu u gradu, koja je kasnije činila jezgro 5. čete Požarevačkog NOP odreda. Štab Požarevačkog NOP odreda, koji je 15. septembra, a dužnost komesara bila je poverena Čedomiru Vasoviću. On je obilazio sve čete Požarevačkog NOP odreda, kojih je bilo 11. Organizovao je u njima idejno-politički rad, a na slobodnoj teritoriji skupove i konferencije na kojima je govorio. Kad je, krajem jeseni 1941. godine, izgubljena slobodna teritorija, Čedo nije klonuo, nego je sve svoje snage založio da Požarevački NOP odred spase rasula. U decembru 1941. godine Odred se stabilizovao. U januaru 1942. došlo je do oštredne borbe na Crnom vrhu, kod sela Ranovca, kada su Pečančevičetnici uspešli da opkole većinu boraca Odreda. Vasović je predložio da se Odred razbije po delovima, i da se tako borci probijaju iz obruča. Prodor je uspeo, ali je neprijatelj krenuo za grupom u kojoj se nalazio Čedo, i opkolio je. Vasović je grupu podelio na dva dela, i sa svojom grupom pošao prema selu Kaoni, pod neprestanom vatrom, tako da su Čeda i svi borci poginuli 18. januara 1942. godine.

Narodnim herojem proglašen je 5. maja 1951. godine. (V. Gl.)

VEJINOVIĆ Jovana MIRKO

Rođen je 1920. godine u selu Mala Krupka Rujiška kod Bosanskog Novog, u uglednoj i brojnoj seljačkoj porodici. Pored osnovne, završio je i Nižu poljoprivrednu školu u Banja Luci. Do ustanka je živeo u svome selu, i bavio se zemljoradnjom.

Od prvih dana ustanka stupio je u borbu, s grupom omladinaca, i istakao se kao dobar i hrabar borac. U SKOJ je primljen novembra 1941. upućen je na vojno-politički kurs, a potom je postao desetar u Novskoj četi. Marta 1942. Novska četa je, u sastavu Udarnog bataljona, otišla u centralnu Bosnu. Mirko je sa svojom desetinom ostao; ova desetina postužila je kao jezgro za formiranje 2. novske čete. Mirko je bio komandir čete; oktobra 1943. godine postavljen je za zamjenika komandanta 3. bataljona 6. krajiške brigade, a ubrzo i za komandanta bataljona.

U svim borbama isticao se kao neustrašiv borac i vješt rukovodilac. Istakao se kao bombaš u zauzimanju Budimlić-Japre, početkom 1942. On je u grupi bombaša, pod zaštitom vatre, puzio do mitraljejskih rovova, bacio bombe i uskočio u rov. Pošto je u rov još bilo živih ustaša, Mirko ih je sa svojom grupom brzo uništio i omogućio zauzimanje poznatog neprijateljskog uporišta.

Jednom, uljeto 1942. godine, njegova četa vodila je višednevne borbe s nadmoćnim njemačkim i ustaškim snagama, odolijevajući njihovim napadima. Mirko je odabrao nekoliko boraca, provukao se u pozadinu neprijatelja i napao Komandu ustaškog bataljona, što je izazvalo paniku kod neprijatelja i prinudilo ga na povlačenje.

U narodu se mnogo govorilo o junaštvu Mirkove čete prilikom napada na Bosanski Novi, uljeto 1942. godine. Tada je četa, s Mirkom Vejinovićem na čelu, jurišala bez ikakvog teškog oružja, puškama i bombama, na oklopni voz na Urijama, na ulazu u Bosanski Novi.

Takav je Mirko bio u svim borbama, a njegovi saborci pamte ga iz velikih okršaja kakvi su bili napadi na Sanski Most, Bosanski Novi, Prijedor i Banja Luku, i iz mnogih drugih borbi 6. krajiške brigade u Bosanskoj krajini.

Poginuo je kao komandant bataljona u 6.

»rajskoj brigadi, u decembru 1944. godine, na Busovači kod Travnika, gdje je njegov bataljon vodio borbe protiv Nijemaca i ustaša koji su štitili komunikaciju Sarajevo — Brod.

Narodnim herojem proglašen je 27. novembra 1953. godine. (Lj. Ga.)

VELESKI Jovana BORKO GORANOV

Rođen je 1912. godine u Prilepu, Makedonija, u siromašnoj porodici.

Bio je odličan dak u osnovnoj školi. Veoma mlad čita zabranjenu političku literaturu, zbog toga je isključen iz VII razreda gimnazije. Upisuje se u Vojnu školu, ali ni nju nije završio pa se vraća u Prilep, gde se zapošljava u Monopolu duvana.

Istovremeno radi na gajenju duvana i jedan je od organizatora Udruženja proizvođača duvana u Prilepu. Sezonski duvanski radnici u Monopolu žele da ih predvodi u štrajku od 4. aprila 1938. godine. Štrajkači traže poboljšanje materijalnog položaja. Borko, kao jedan od rukovodilaca URS, staje na čelo 2000 štrajkača i još 1000 zanatlija koji su im se priključili. Posle mesec dana, štrajk je imao delimične uspehe, ali Borku su zatvorena vrata za ponovno zaposlenje. Optužen je da je u govore koje je držao štrajkačima unosio „političku sadržinu“. Zato je uhapšen, ali uskoro i pušten.

Poslednje dve godine uoči rata stiče veliki ugled među građanima Prilepa. Postaje sekretar Udruženja proizvođača duvana, preko kojeg se proizvođači bore za bolje prodajne cene duvanu. Borko je bio poverenik za otkup duvana.

Uoči aprilskog rata, često je pozivan na vonu vezbu. Tada je već član KPJ. Komanda u kojoj je služio to otkriva i namerava da ga preda Vojnom sudu.

Posle okupacije, stupio je u prvu partizansku četu na Selečkoj planini 12. septembra 1941. godine. Pošto je bio pešađijski narednik, on je vojnički najpripremljeniji partizan u četi. Obučava mlade borce koji su 11. oktobra napali Prilep.

U toku 1941. i do septembra 1942. godine sve akcije partizana vezane su za njegovo ime. Kao komandant prilepskog odreda „Dimitar Vlahov“, u maju 1943. godine, postaje poznat kao Goranov. Njegova slava partizanskog komandata poznata je u narodu Prilepa i okoline. On je bio isto toliko čovečan koliko i hrabar.

U neprijateljskoj ofanzivi 14. septembra 1942. godine, prva četa odreda „Dimitar Vlahov“, s kjom je bio i Goranov, opkoljena je na mestu Sečeneto, na planini Mukos. Oni se

junački bore, probijajući se iz obruča. U toj borbi mnogi partizani ginu. Braneci odstupnicu dok se partizani probijaju, Goranov je pao smrtno pogođen mitraljeskim rafalom.

Narodnim herojem proglašen je 20. decembra 1951. godine (K. So.)

VELUŠČEK Mihaela ANTON MATEVŽ

Rođen je 17. januara 1912. u Ločniku kod Gorice, Italija Otac mu je bio siromašan. Pošto je ostala bez ikakvog imanja, porodica se 1928. godine preselila u Goricu. Anton se posle osnovne škole zaposlio i stekao kvalifikaciju automehaničarskog radnika. Iz Gorice je bežao u Francusku, odakle ga je policija vratila u Italiju. Zbog ilegalnog prelaska granice, bio je četiri meseca u zatvoru, a potom je služio vojni rok u Toskani, gde se, 1933. godine, povezao s antifašističkim pokretom.

Godine 1934. Velušček je pobežao u Jugoslaviju, i kao mehaničar se zaposlio u Tekstilnoj fabrici u Mariboru. Tu se uključio u napredni radnički pokret 1936 i postao član Komunističke partije, a 1938. godine član Mesnog komiteta KPS u Mariboru. Zbog revolucionarnog rada je prognan iz Jugoslavije.

Godine 1939. opet se ilegalno vratio iz Gorice u Ljubljano. Sve do rata je, kao partijski radnik, učestvovao u organizovanju seljačko-radničkog pokreta, u štampi i u radničkom kulturnom društvu „Vzajemnost“. Godine 1940. je prešao u Zagreb, gde je nastavio ilegalni politički rad.

Anton Velušček jedan je od najistaknutijih organizatora narodnooslobodilačkog pokreta u Slovenačkom promorju, i jedan od najznačajnijih partijskih funkcionera u Primorskoj.

Prvih dana okupacije vratio se u Ljubljano. CK KPS ga je 1941. godine, kao odličnog aktivista, poslao u Slovenačko primorje da s

drugovima OF organizuje partizanske grupe. Odmah posle dolaska na Primorje, organizovao je konferenciju predstavnika narodnooslobodilačkog pokreta na Kremancama kod Penča, a aprila 1942. drugu takvu konferenciju na Svetoj gori. Decembra 1942. je pomagao dr Alešu Bebleru u organizovanju prve konferencije KPS za Slovenačko primorje i u pripremanju konferencije OF za celu Primorskcu, održane u februaru 1943. u Lokama kod Kromberka.

Bio je član i sekretar Pokrajinskog komiteta KPS za Slovenačko primorje. Organizacije OF je osnivao i širio naročito po Vipavskoj dolini, na Krasu, u dolini Soče, u Brdima, Gorici i Trstu. Mnogo je doprineo i organizaciji prvih ciklostilnih tehnika na Krasu i u Gorici.

Početkom januara 1944. godine, PK KPS ga je poslao na politički rad u Trst, gde je nastavio organizovanje i rukovođenje oslobodilačkom borbom. Bio je član koordinacionog odbora okružnih komiteta slovenačke i italijanske komunističke partije, i uskladivao rad oba organa. Bio je član Pokrajinskog NOC za Slovenačko primorje i član pokrajinskog odbora OF za Slovenačko primorje i Trst.

Pred kraj 1944. godine bila je provaljena sva kurirska mreža. Početkom novembra, uhapšen je i Velušček. Zatvoren je u gestapovski zatvor u Trstu, gde je mučen, ali neprijatelji od njega nije saznao ništa. Pretpostavlja se da je mučenjima podlegao već decembra 1944. i da je kremiran u Rižarni.

Narodnim herojem proglašen je 5. septembra 1953. godine. (Met. G.)

VELJKOVIĆ Stanka STANIMIR ZELE

Rođen je 26. juna 1919. godine u Suvom Polju, Srbija. U mladoj generaciji radničke klase Leskovca jedno od najistaknutijih mesta zauzima Stanimir Veljković Zele. Počeo je iz srednje seljačke porodice, a još u osnovnoj školi, isticao se znanjem. Posle završetka osnovne škole, učitelj je mnogo uticao na njegove roditelje da nastavi školovanje. Na savet učitelja, upisuje se u leskovačku gimnaziju. Tu je došao u vezu s radničkom klasom i naprednom omladinom. Gimnaziju je završio izdržavajući se poučavajući dake. Bio je solidan učenik Realne gimnazije u Leskovcu, u kojoj je maturirao 1937/1938 godine. U vreme

školovalnja isticao se u đlačkim drušinama, i u mnogima od njih bio funkcioner. Bio je inteligentan i smeo, uporan i odlučan, tako da se naglo razvijao i napredovao i vršio mnoge funkcije u skojevskoj, a kasnije i u partijskoj organizaciji.

Njegov aktivan revolucionarni rad je još više došao do izražaja u vreme studija. Već tada je postao član Okružnog rukovodstva SKOJ-a za Leskovac. Stanimir Veljković Zele bio je vrlo aktivan u udruženju studenata, ZOJ-u i Seljačkoj slozi, u kojoj je bio i sekretar izvesno vreme uoči rata. Naroĉito se isticao u ideološkom uzdizanju radničke klase, u organizovanju štrajkova i partijskih ćelija u industrijskim preduzećima. Držao je smele govore, naroĉito u izbornoj kampanji 1938. godine. Dva ćuvena predizborna govora, sa zbora u Donjem Konjuncu i Bojniku, još su i danas u sećanju naroda toga kraja. Član KPJ postao je 1939. godine.

Rad Stamira Veljkovića zapazila je i policija. Prvi put je za svoj revolucionarni rad odgovarao po Zakonu o zaštiti javne bezbednosti i poretka 15. aprila 1940. godine, zbog rasturanja letaka, i tada je proteran u rodno

mesto. Zbog prikrivanja Borka Ćekića, ponovo je kažnjen, 3. avgusta 1940. godine. Međutim, i posle kazne i protjerivanja, on ilegalno živi i radi u Leskovcu i izvršava zadatke. Policija je naroĉito budno pratila rad Stanimira Veljkovića. U poverljivom aktu Načelstva sredza leskovačkog, upućenog Banskoj upravi u Skoplju, kaže se: „Vrlo je opasan komunist i u stalnom dodiru s radnicima iz organizacije URS-a. Organizuje ilegalne sastanke u Leskovcu i najbližjoj okolini...”

Na početku oružane borbe, Veljković je bio sekretar OK SKOJ-a za Leskovac, i radio je na organizovanju ustanka na jugu Srbije. Posle 22. juna 1941. godine, otišao je u Niš, gde je nastavio rad na organizovanju partijskih odreda 1941. godine postaje član PK SKOJ-a za Srbiju. Posle martovske neprijateljske ofanzive 1942. godine, trebalo je da obide partizanske odrede u Toplici s Milošem Mamićem, članom Pk KPJ za Srbiju. U selo Jugovce, gde su prenoćili, 14. aprila naišle su jake bugarske snage i opkolile selo. Kad su se bugarski fašisti približili poslednjoj kući u selu — a obavesteni da se tu nalazi grupa partizana — pozvali su ih da se predaju. Situacija je bila bezizlazna. Mamić i Veljković suprotstavili su se stostruko nadmoćnijem neprijatelju.

U toj nervanopravnoj borbi, u kojoj su bugarski fašisti upotrebili i artiljeriju, posle desetochasovnog junačkog otpora, u pokušaju da se s preostalim bombama probiju, herojski je pao Stanimir Veljković Zele.

Narodnim herojem proglašen je 14. decembra 1949. godine. (Hr. Ra.)

VERDNIK Tomaža MATIJA TOMAŽ

Rođen je 28. septembra 1916. u Javorniku, kod Jasenica. Otac mu je bio zaposlen u Bistrici, u austrijskoj Koroškoj, kao radnik u železari. Godine 1920. je premešten u jeseničku železaru. Tu je Matija izučio metaloštugarski zanat. Vrlo rano je počeo učestvovati u radničko-prosvetnim društvima i bio organizator društva „Edinost“. Pošto je bio vrlo aktivan, već sa šesnaest godina je primljen u SKOJ. Godine 1937. postao je član KP. Na odsluženje vojnog roka pozvan je 1938. u vazduhoplovstvo, u Zemun.

Godine 1940. se vratio u Jesenice, i postao sekretar partijske ćelije u konstrukcionoj radionici jeseničke železare. Zbog političkog delovanja, interniran je početkom 1941. u Ivanjicu, Srbija.

U danima raspada stare Jugoslavije, vratio se u Jesenice, gde je bio vođa skojevaca. Bio je među prvim organizatorima narodnooslobodilačkog pokreta u Jesenicama. Dvadesetog

jula 1941. učestvovao je na sastanku vodećih partijskih radnika na Jelovici, gde je donesena odluka o početku ustanka u Gorenjskoj. On je i dalje ostao na svom radnom mestu, prikupljao je oružje i pridobijao radnike za odlazak u partizane. Gestapo mu je ušao u trag, pa je morao pobeći iz Jesenica. Prešao je u Rož, u Koroškoj, gde je uhapšen i odveden u zatvor u Celovec. Pošto dokazni materijal nije bio dovoljan za optužbu, pušten je iz zatvora. Vratio se u Gorenjsku, i decembra 1941. otišao u partizane. Zbog bolesti, februara 1942. vratio se u Jesnice.

U kući roditelja, koje su odveli u šentvidski zatvor kod Ljubljane, napravio je skrovište u podrumu. Aprila 1942. je Matija Verdnik-

-Tomaž opet došao u partizane i imenovan najpre za polit komesara Jaseničke čete, a od 20. juna 1942. za polit komesara 1. bataljona Gorenjskog NOP odreda. Od juna 1942. do februara 1943. bio je komesar Gorenjskog odreda. Već u to vreme je, s patrolama, više puta odlazio preko nekadašnje granice u Korošku, gde je aktivno radio među Slovencima. Prešao je u Korošku krajem februara 1943. i postao sekretar novostanovljenog okružnog odbora OF za Rož. Njegovom zaslugom je osnovan veći broj odbora Osvobodilne fronte; do proljeća 1943. bilo je, samo u zapadnom delu Koroške, već petnaest odbora.

Krajem 1943. ili početkom 1944. postao je član Pokrajinskog komiteta KPS za Korošku i sekretar Sreskog odbora OF. Uspelo mu je da uspostavi vezu s austrijskim antifašistima u Beljaku i Celovcu.

Sedište Sreskog odbora OF bilo je nedaleko od sela Sveče u Rožu, u dolini Suhe, ali je zbog konspiracije premešteno u novo skrovište na području Mušenika, nad Polanom. 28. januara 1944. Nemci su naišli na trag i neopazeno došli do skrovišta. U neravnoj borbi, Matija Verdnik je ranjen. Drugovi su uspeli da

ga prebace u S. Polana, i da ga smeste kod stolara Mostečnika. Mada je uz njega ostao dr Mirko Kmet, pomoći nije bilo. Matija Verdrić je od trovanja rane umro, 1. februara 1944. Domaćini su ga odneli u šumu i pokopali. Posle oslobođenja prenesen je na groblje u Svećama, a 17. jula 1945. posmrtni ostaci Matije Verdrića Tomaža pokopani su u zajedničku partizansku grobnicu u Svećama, u Rožu.

Narodnim herojem proglašen je 20. decembra 1951. godine. (Na. St.)

VERGAŠ *Nikole* DUŠAN

Rođen je 20. aprila 1910. u selu Široka Rijeka, Vojnić, Hrvatska. Potječe iz veoma siromašne seljačke porodice. Osnovnu školu je završio u Kristinju. Kao dječak, obavlja teške seoske poslove. Do odsluženja vojnog roka, a i poslije, radi u Petrovoj gori kao drvoseča. Iako nije bio član KPJ, on se među prvima u svom kraju odaziva pozivu Partije na ustanak. Vješto se sklanja, sa svojim suseljani-ma, već prvih dana uspostave ustaške vlasti, upozoravajući narod da joj ne vjeruje. Jula 1941. godine odlazi u Petrovu goru, i, 1. avgusta 1941, Vergaš velikom broju izbjeglica i naroda govori o potrebi zajedničke oružane borbe srpskog, muslimanskog i hrvatskog naroda. Toga dana narod ga je izabrao za komandanta ustaničkog bataljona. Hrabri Dušan se 2. avgusta sprostavlja ustašama i domobranima koji su išli iz Velike Kladuše, u pravcu Široke Rijeka i drugih srpskih sela u pljačku i ubijanje. Među prvim ustanicima Korduna ističe se Vergaš, kao komandir partizanskog odreda „Široka Rijeka“. On svakog dana postavlja zasede i vodi borbe s ustašama, domobranima i žandarmima. Oktobra 1941, njegov mali partizanski odred je ojačao i postao 3. četa 2. KPO, „Vergaševa četa“, a djeluje na području Kristinje, Velike Kladuše i Cetingrada. Ona je već bila tada primjer bratstva i jedinstva, jer je u njoj, pored Srba, bilo i Muslimana i Hrvata. Ni pojava četničkih tendencija nije Omela komandira Vergaša, sada i člana KPJ, da ih u začetku odlučno ukloni i jedinicu osposobi za svakodnevne bitke.

Na granici Korduna i Krajine bili su on i njegova četa dobro poznati, naročito po zasjedama, iznenadnim napadima i otkimanju oružja od neprijatelja. Za kratko vrijeme, njegova četa, odlično naoružana, bila je jedna od najboljih na Kordunu. Ističe se u borbama kod Veljuna i Blagaja, gdje uspijeva zaplijeniti 11 pušaka i puškomitraljeza zatim u borbi kod Rakovice, gdje zarobljava 45 italijanskih vojni-

ka s oružjem i opremom. U martovskoj ustaško-domobranskoj ofanzivi, 1942. godine, na Petrovu goru, Vergaševa četa iz zasede uništava neprijateljsku kolonu, i tako doprinosi razbijanju ofanzive i spasavanju stanovništva. Maju iste godine, kada se 730 partizana i više od 10.000 žena, djece i staraca uoči ustaško-domobranskom obruču na Petrovoj gori, Vergaš i njegova četa su preuzeli jedan od najtežih zadataka u probuju obruča i spasavanju stanovništva od ustaških zverstava. Poslije višednevnih borbi, Vergaševa četa se probija iz obruča, prema selu Perna, i spasava veliki broj žena i djece. Već poslije izlaska iz obruča, Vergaš uništava dva kamiona s ustašama, koji su išli iz pravca Topuskog

prema selima Petrove gore. Tada je zaplijenio 15 pušaka, puškomitraljez i nekoliko revolve-
vera.

U junu 1942. godine vodi uspješne bitke u okolici Slunja i Ogulina. U žestokoj borbi s ustaško-domobranskom posadom u selu Tounjski Tržić (između Slunja i Ogulina), 15. juna 1942. godine, junački je pao hrabri komandir 3. čete 2. kordunaškog partizanskog odreda.

O njegovom junaštvu i borbama narod je ispjevao pjesme, a 2. bataljon 2. brigade 8. kordunaške udarne divizije nosio je ime juna-ka s Korduna, Dušana Vergaša.

Narodnim herojem proglašen je 20. decembra 1951. godine. (Du. Za.)

VERKIĆ *Mirka* MILENKO

Rođen je 16. oktobra 1912. godine, u selu Obrežu, Zemun, Srbija, u siromašnoj seljačkoj porodici. Osnovnu školu završio je u rodnom mestu, a zatim je pošao u svet. Radio je kao fizički radnik u Beogradu, i u jednoj ciglani kao kočijaš, i tada se opredelio za partički

pokret. U Komunističku partiju Jugoslavije primljen je nevruđenog datuma, pre rata, 1941. godine.

Godine 1936. Verkić dobrovoljno odlazi na bojna polja Španije, gde se borio u redovima internacionalnih brigada, na strani španske revolucionarne vojske. U tim borbama pokazao je veliku hrabrost i požrtvovanje, i bio teško ranjen. Ležao je jedanaest meseci u francuskoj bolnici, odakle je evakuisan u logor za pripadnike internacionalnih brigada koji je formirala vlada Francuske.

Iz logora u Francuskoj, u jesen 1941, Verkić se prebacuje u Nemačku, a odatle u Jugoslaviju, u Sarajevo. U Sarajevu Verkić je od Svetozara Vukmanovića. Tempa dobio za-

atak da se prebaci u Romanijski odred. U Odredu Verkić je ubrzo postavljen za komandira čete, a nešto kasnije za komesara Crepoljske čete.

Kao komandir, a zatim komesar čete, Verkić je učestvovao u svim borbama i akcijama ovih četa. Više puta je sa svojim borcima prodirao do periferije Sarajeva i uništavao neprijateljske posade, rušio objekte koji su služili okupatoru. Svojom smelošću unosi je paniku u neprijateljske redove, a svojim borbama i drugovima služio za primer. Bio je jedan od najboljih boraca Romanijskog odreda u kojem se borio pod imenom Ivica Kumičić.

Kada je, 13. marta 1942, u Kamencu, od ljudstva Romanijskog odreda i Odrada Zvijezda formiran Prvi proleterski bataljon u istočnoj Bosni, Verkić je u njemu postavljen za komandira čete. Drugog avgusta 1942. godine, ovaj bataljon je ušao u sastav tada formirane 6. istočno-bosanske brigade. Noću, između 5. i 6. oktobra, Verkić se s brigadom prebacuje preko Save u Srem, gde učestvuje u uništenju neprijateljskih posada u selima Vrbanji i Kuzminu i jednog bataljona nemačke 718. divi-
zije, kod Dvorca, u Bosutskim šumama.

Kada je, na Fruškoj gori, u sastav brigade ušao bataljon Sremskog odreda, kao njen 4. bataljon, Verkić je postavljen za političkog komesara i partijskog rukovodioca jedne čete. Noću između 4. i 5. novembra, Verkić se s brigadom vraća u istočnu Bosnu, u veći borbe s četnicima na području Majevice i Semberije.

Sredinom decembra 1942. godine nemačke, ustaške, domobranske snage i četnički ostaci napali su koncentričnu brigadu, Sremski i Majevički odred. Na Verkićevu četu, koja je branila položaje sa kojih je omogućavala prolaz 6. istočnobosanske brigade za Šehoviće, neprijatelj je napredovao iz više pravaca. Četa je u krajnje teškim uslovima zadržavala nadiranje neprijatelja i izostala od glavine brigade. Verkić se hrabro i neumorno borio. Noću, između 19 i 20. decembra 1942. godine, poginuo je, na planini Majevici, kada je pokušao da s bojišta, ispred neprijatelja, izvuče poginulog komesara svoje čete.

Narodnim herojem proglašen je 20. decembra 1951. (M. And.)

VESELINOV JOVAN ŽARKO

Rođen je 20. januara 1906. godine u Kumanu, Veliki Bečkerek, Srbija. Potiče iz siromašne seljačke porodice.

Rodno mesto Veselinova ima bogatu revolucionarnu tradiciju. Još kao dečak imao je prilike da prati revolucionarna zbivanja u kojima je Kumanec intenzivno učestvovao. Mnogi Kumančani nisu želeli da ratuju na strani Austrograrske, pa su se iz jedinica u koje su bili mobilisani masovno pređavali Rusima ili su bežali u „Zeleni kadar“. Desetine Kumančana aktivno je učestvovalo u Oktobarskoj revoluciji. Posle povratka u svoje selo, stupali su u mesnu organizaciju Komunističke partije. Veselinov je tada šergtovao i slušao Lazu Blažića, Milutina i Racka Čolića koji su govorili o Lenjinu i prvoj zemlji sovjeta. Slušao je i mnoge druge od pet stotina komunista kumanačke organizaciji, u aprilu 1919. godine. Mlađić se već tada opredelio i usmerio interesovanje prema revolucionarnoj borbi radnika i seljaka. 1923. godine postao je član Komunističke partije Jugoslavije, a tada je imao sedamnaest godina.

Za mladog radnika nije bilo posta u Kumanu. Te, 1923. godine, napustio je selo i došao u Smederevo, u fabriku „Sartid“. Uskoro je mladi metalac zauzeo svoje radno mesto i upoznao nove drugove. Ovdje su radnici bili dobro organizovani. U fabrici je radila partijska ćelija, a komunisti su bili na čelu borbenog sindikata metalača. Veselinov je učestvovao u mnogim akcijama koje su metalci orga-

nizovali posredstvom svog sindikata ili organizacije saveza radničke omladine. Terorističke grupe organizacija jugoslovenskih nacionalista, kao i profašističke Srpske nacionalne omladine, među metalcima nisu imale uticaja. Godine 1924. vraća se, po partijskom zadatku, u Kumanu, i učestvuje kao delegat na Oblasnoj partijskoj konferenciji u Petrovgradu. Učestvuje u izbornoj agitaciji i rasturanju partijskih proglašava. Naredne godine se ponovo vraća u Beograd i zapošljava kao metalaki radnik u štofari „Vlada Ilić“, u kojoj su radni uslovi bili teški, a sindikat zabranjen. Veselinov je ubrzo okupio najborbenije radnike i s njima organizovao borbu za bolje uslove rada.

Godine 1926. Rade Vujović mu je saopštio da ga je Politbiro KPJ odredio za školovanje u Sovjetskom Savezu. To je bilo veliko priznanje za njegov rad i sposobnosti. Školovao se na

Komunističkom univerzitetu nacionalnih manjina Zapada, s velikom grupom jugoslovenskih komunista. U vreme odmora radio je kao partijski radnik u sovjetskim preduzećima. Završio je i specijalni vojni kurs. U vreme školovanja, od 1926. do 1930. godine, bio je član Svesavezne komunističke partije (bojševika).

Veselinov je uspešno završio studije i vratio se iz Sovjetskog Saveza u zemlju uletio 1930. godine. Najpre je primio dužnost člana Zemaljskog omladinskog rukovodstva, a potom vršio dužnosti sekretara Pokrajinskog komiteta KPJ za Vojvodinu. Krajem 1930. godine, učestvuje na Konferenciji komunističke omladine Srednje Evrope, kao predstavnik jugoslovenske omladine, i u Berlinu se ponovo sreće s Georgi Dimitrovom. Početkom 1931. godine, učestvuje u Beču na savetovanju vodećih jugoslovenskih komunista.

Sredinom marta iste godine, upućen je na partijski rad u Sloveniju. Uhapšen je 9. aprila u

Ljubljani, i izveden pred Sud za zaštitu države. Osuđen je na 15 godina robije, koju je trebalo da izdrži u Lepoglavi i Sremskoj Mitrovici. Na robiji je izdržao deset godina i četiri meseca, boreći se, sa svojim drugovima, protiv nejednakih postupaka prema političkim zatvorenicima, ali i protiv frakcioništa u sopstvenim redovima. U ovom vremenu komunisti su kaznionu pretvorili u prvi komunistički univerzitet. Znanje stečeno na školovanju u Rusiji, Veselinov je mogao preneti na svoje drugove.

U avgustu 1941. godine, robijaši u mitrovičkoj kaznionici pripremili su bekstvo, da bi zauzeli mesto u redovima boraca koji su se, pod rukovodstvom Komunističke partije, digli na ustanak. 22. avgusta, robijaši su se našli iz zidina kaznionice među sremskim partizanima i komunistima.

Jovan Veselinov je po partijskom zadatku ostao u Sremu. Okružni komitet Partije za Srem tada nije imao veze s Pokrajinskim komitetom u Banatu, i nije uspevao da organizuje masovni ustanak u ovom kraju Vojvodine. Veselinov je nastojao da pomogne ovom partijskom rukovodstvu u organizovanju ustanaka i bržem prevazilaženju slabosti. Veoma značajno bilo je Pećinačko savetovanje, koje je Okružni komitet organizovao u decembru 1941. To je bila prekretnica, i od tog vremena Sremi se masovno i veoma organizovano uključuju u narodnooslobodilačku borbu. Veselinov je, tada, organizacioni sekretar Okružnog komiteta, i radi na organizovanju partijskih i skojevskih organizacija, partijske i narodnooslobodilačke štampe, partizanskih odreda i svih drugih masovnih organizacija po kojima je Srem istican za primer. Okružni komitet je tada uspeo da uspostavi čvrste veze sa Centralnim komitetom KPJ i Vrhovnim štabom, što je bilo od posebnog značaja za uspešan razvoj narodnooslobodilačke borbe u ovom kraju i Vojvodini.

Godina 1942. bila je ispunjena borbom Centralnog komiteta KPJ i Okružnog komiteta za Srem da se obnovi Pokrajinski komitet KPJ za Vojvodinu, izvlačenjem Žarka Zrenjanina iz Banata, i Svetozara Markovića iz Bačke. Međutim, krajem godine, oba ova rukovodioca bila su izgubljena za Pokret. Zrenjanin je poginuo u Banatu, a Marković pao u ruke mađarskih fašista u Bačkoj. Pokrajinski komitet je obnovljen tek januara 1943. godine.

Dužnost sekretara Pokrajinskog komiteta KPJ za Vojvodinu pripala je Jovanu Veselinovu Žarku. Učinjeni su veliki napori za jedinstvo narodnooslobodilačkog pokreta Vojvodine. U toku 1943. godine, to jedinstvo je i ostvareno uspostavljenjem veza s partijskim organizacijama u Banatu i Bačkoj. Ovakvo ujedinjena snage okupator nije uspeo da potisne. Voj-

vođani su dali 15 brigada i veliki broj odreda, izgradili su pre oslobođenja narodnu vlast i revolucionarne organizacije i ustanove. U tome je velika zasluga u radu Jovana Veselinova, o čemu govori i njegov izbor za člana Drugog i Trećeg zasjedanja AVNOJ-a.

Jovan Veselinov je bio izvesno vreme predsednik GNOCV-a i sekretar Jedinstvenog narodnog fronta Vojvodine.

U obnovi i socijalističkoj izgradnji zemlje, u stvaranju i razvijanju socijalističkih institucija, u uvođenju radničkog samoupravljanja, Jovan Veselinov je imao najodgovornije partijske i državne funkcije i izvršavao je zadatke i obaveze dosledno revolucionarnom. Bio je poslanik Privremene narodne skupštine, a od 1945. neprekidno je biran za narodnog poslanika. U Narodnoj skupštini drugog saziva bio je predsednik Odbora za privredni plan i finansije Saveznog veća i član Prezidijuma Skupštine. U Vladi Srbije bio je ministar agrarne reforme, zatim ministar industrije, predsednik Planske komisije i predsednik Vlade, odnosno Izvršnog veća Srbije. Od 1953. je član SIV-a. Od 1957. do 1963. godine bio je predsednik Narodne skupštine Srbije.

Veselinov je bio predsednik SSRN Srbije. Na Petom kongresu KPJ izabran je za člana Centralnog komiteta KPJ. Bio je član Politbiroa CK SK Srbije, a član je ovog Komiteta od osnivačkog kongresa KPS, 1945. godine. Od marta 1957. do 1967. je sekretar CK SK Srbije, od 1967. do 1969. član IK CK SKJ. Na Desetom komiteta SKJ. Bio je član CK SKJ i član Saveta Federacije. Veselinov je objavio dve zapažene knjige: „Svi smo mi jedna partija“, i „Iz naše revolucije“. Umro je u Beogradu 1982. godine.

Narodnim herojem proglašen je 5. jula 1952. godine. (Đ. Mo.)

VIDEKOVIC IVAN PAVEL

Rođen je 1908. godine u selu Novaci, Samobor, Zagreb, Hrvatska. Seljačko porijeklo, i sam se bavio zemljoradnjom.

Bio je aktivni član Hrvatske seljačke stranke, i na njezinoj listi izabran je za potpredsjednika općine. Uvidjevši da je politika vodstva Hrvatske seljačke stranke uperena i protiv seljaka, opredeljuje se, neposredno pred rat, za komunistički pokret, i sve više se približava komunistima.

Tokom 1939. godine, postao je i član Komunističke partije Hrvatske, a poslije formiranja OK KPH Zagreb, u svibnju 1941. godine, i član tog komiteta.

U srpnju 1941. godine, radio je na pripre-

ma za oslobađanje komunista iz logora Kerestinec, jer je dobro poznavao taj kraj. Poslije toga, bio je aktivan u organiziranju žumberačkog partizanskog odreda „Matija Gubec“. Istačio se, tada, u mnogim akcijama, većim i manjim, u prvim danima ustanka i revolucije. Dovezao je, tako, partizanima, u rujnu 1941. godine, kola puna vojničke opreme.

Početkom 1942. godine, nalazi se u 1. zagorskom partizanskom odredu, kao komandir čete; rukovodio je napadom na Brdovec, u neposrednoj blizini Zagreba.

Prešao je, zatim, u Žumberak, u travnju 1942. godine, a u kolovozu te godine imenovan je, po naredbi Štaba Druge operativne zone, za zamjenika komandira 3. čete bataljona „Josip Kraš“.

Zajedno sa svojim suborcima, često je napadao komunikacije Zagreb — Karlovac i

onesposobljavao prugu. Sudjelovao je i u napadu na Hrvatski Leskovac, u neposrednoj blizini Zagreba, i zarobio devet domobrana i zaplijenio šest pušaka.

Bio je otprilje poznat u selima oko Zagreba; to mu je dobrodošlo u ustanku i revoluciji. Nije djelovao samo kao vojnik, radio je i politički među seljacima. Postao je i sekretar KK KPH za Samobor. Ovdje je radio na širenju partijskih organizacija, njihovom jačanju. Sve je to bilo teško, jer je Samobor, u blizini Zagreba, bio i ustaško uporište, a u njemu je bilo i uporište HSS i klera. Bio je neumoran u tom radu, i vrlo zaslužan za razvoj narodnooslobodilačkog pokreta u selima oko Zagreba.

Na takvom jednom zadatku poginuo je herojski. Održavao je, u Kerestincu, 10. travnja 1943. godine, partijski sastanak kad su zgradu u kojoj se nalazio iznenada opkolili Nijemci. U žestokoj bici, nepredajući se, završio je život.

Narodnim herojem proglašen je 20. decembra 1951. godine. (B. Ja.)

VIDMAR Jožeta TONE LUKA SUHADOLC

Rođen je 3. januara 1917. na Verdu, Vrhnika, Slovenija. Otac mu je bio obučar i sitni zemljoradnik, koji je s mukom izdržavao devetočlanu porodicu. Još kao dete, Tone je oselio nemaštini i sam se počeo izdržavati već sa sedam godina kao pastir, a pored toga je u školi bio vrlo dobar učenik. S 15 godina se zaposlio kod drvarskog trgovca na Verdu, gde je radio na strugari i u šumi. Krajem 1936. je otišao da bude sluga u Podkoren, zatim u Rateče, pa u okolini Krškog i Kompolja. Opređelio se za pokret koji je propovedao revolucionarno rešavanje teških socijalnih pitanja.

U novembru 1937. je pošao u Španiju, ali su ga na putu Italijani zadržali i odveli u zatvor, pa ga posle 15 dana poslali u Austriju,

a Austrijanci ga predali jugoslovenskim vlastima.

U januaru 1938. se ponovo zaposlio na strugari, u svom rodnom mestu, a u aprilu je pozvan na odsluženje vojnog roka. Bio je 18 meseci u mitraljeskoj četi 11. brdskog bataljona II brdskog puka u Gerovu, posle čega se opet zaposlio na Verdu. Kad je, u aprilu 1940, pozvan na vojnu vežbu, on se u Vrhniki potukao s nekim bezdušnim oficijom, pa je bio u istražnom vojnom zatvoru u Ljubljani i Zagrebu, odakle je 10. aprila 1941. pobeгаo.

Prvih dana okupacije je još izvesno vreme radio na Verdu, na strugari i u kamenolomu. Počeo je da skuplja oružje za borbu protiv okupatora, sabotira u kamenolomu i organizuje štrajk. Kad su okupatorske vlasti počele da traže organizatore otpora, on je počeo da se skriva.

Desetog avgusta 1941. Italijani su došli da ga uhapse, ali je on bacio među njih nekoliko bombi i pobeгаo prvim partizanima na Lju-

biljanskom vrhu. Na to su mu fašisti spalili rodu kuću. Odmah se oduševio za program Partije, to je dokazao svojim radom, pa je 15. marta 1942. primljen u KPS.

U borovničkoj partizanskoj četi se uskoro proćuo kao hrabar mitraljezac. Učestvovao je u sabotažama na železničkoj pruzi Ljubljana — Rakek; u napadu na italijansko skladište municije u Bezuljuku, 19. septembra 1941. i u sudaru s Italijanima kod Osredka.

Kao vodnik u „Šercerovom bataljonu“, istakao se, februara 1942. u napadu na železničku stanicu Verd. Marta 1943. je postao komandir 3. čete prvog bataljona „Ljuba Šercer“, i istakao se u borbama na Mokrecu. U maju je bio komandant Prvog bataljona Notranjskog odreda u borbama za Ig, a sa svojim bataljonom sprečio je, na Ljubljanskom barju, upad italijanskih jedinica na oslobođenu teritoriju.

U toku neprijateljske ofanzive, u — leto 1942. uspešno je vodio Četvrti bataljon Krimskog odreda, gotovo bez žrtava ga izveo iz neprijateljskog obruča, pa zatim udario na italijanske jedinice s leđa. Učestvovao je u napadu na italijansko uporište u Begunjama, kod Cerknice.

Od 6. oktobra 1942. do 16. maja 1943. bio je komandant Prvog bataljona „Šercerove brigade“, koji je spretno vodio u borbama na Mokrecu i u Notranjskoj, na Gorjancima, kod Žužemberka i Sela Šumberk.

Kao zamenik komandanta „Šercerove brigade“, učestvovao je u uništenju plavogardiškog položaja u Grčaricama. Posle kapitulacije Italije, učestvovao je u razoružavanju belogardijskih posada u Novoj Vasi i Blokama, i u uništenju neprijateljskog uporišta u Pudobu.

Kad je od novih boraca formirana, Snežniška brigada Tone Vidmar je, 17. septembra 1943. postao njen komandant, a u toku nemačke ofanzive postao je operativni oficir 14. divizije, i s njom se borio na sektoru Notranjska—Snežnik—Gorski kotar, a posle ofanzive učestvovao u uništenju belogardijskih uporišta u Brahovu i Velikim Laščama.

Naročito se istakao u trodnevnom napadu na nemačko i belogardijsko uporište u Kočevju, gde je postao, 10. decembra 1943. zamenik komandanta 14. divizije. S njom je, 6. januara 1944. pošao u pohod oko Zagreba, Moslavine i Hrvatskog zagorja u Štajersku, gde se u jednomešecnim neprekidnim borbama, s mnogo nadmoćnijim neprijateljem, probio preko Kozjanskog, mimo Laškog, Šentjurja, Paškog Kozjaka i Graške gore u mežički kraj i u Gornju Savinsku dolinu.

Od 27. aprila 1944. bio je komandant 14. divizije, koju je konsolidovao i popunio novim borcima i poveo u ofanzivu na Pohorju i u

Gornjoj Savinskoj dolini, za oslobođenje ove teritorije kao baze za jačanje NOB u Štajerskoj.

Na Graškoj gori je, 3. juna 1944. bio ranjen, pa se potom lećio do 3. oktobra 1944. kad ga je glavni štab NOV i POS pozvao u Dolenjsku i Notranjsku, gde je bio komandant 18. divizije. S njom je branio oslobođenu teritoriju u Suhoj krajini i Dolenjskoj i vodio borbe naročito u reonu Kočevja, oko Višnje gore, Trebnja, Ajdovca i Žužemberka.

Vidmar je bio ne samo vrlo iskusan, hladnokrvan, snalažljiv komandant koji je uživao poverenje boraca, već je i sâm bio neustrašiv borac. Često je davao primer vodeći borce u odbranu. Bio je komunist koji je imao drugarski odnos prema borcima i u svakoj prilici podsticao njihovu samoinicijativnost. Živeo je s njima i s njima bio u prvim borbenim redovima.

Krajem januara 1945. po sopstvenoj želji poslat je za zamenika komandanta baze Glavnog štaba NOV i POS u Dalmaciji, gde je ostao do sredine marta, zatim je bio u Beogradu, odakle je poslat na školovanje u Sovjetski Savez.

Posle povratka u Jugoslaviju, svršio je Pešadijsku oficirsku školu u Sarajevu, i 1953. Višu vojnu akademiju u Beogradu. U JNA je bio do 1955. godine, kad je, u činu pukovnika, otišao u penziju.

Rad je nastavio u društveno-političkim organizacijama, i od 1956—1959. bio tehnički sekretar Glavnog odbora Udruženja rezervnih oficira Slovenije.

Tone Vidmar Luka je od radnika i mitraljezca, za manje od četiri godine borbi, u kojima se istakao hrabrošću i revolucionarnošću, izrastao u jednog od najsposobnijih i najpopularnijih komandanata u Sloveniji. On pripada među najizrazitije junake narodne revolucije.

U NOB je šest puta ranjen, četiri puta lako, dva puta teško.

Narodnim herojem proglašen je 9. maja 1945. godine. (Jv. Kr.)

VIDOVIĆ Ivana MARIJA ABESINKA

Rođena je 6. veljače 1924. gobine u Novskoj, Hrvatska, u siromašnoj obitelji seljaka, doseljenika iz Hrvatskog zagorja.

Zbog siromaštva, roditelji su joj se 1919. godine preselili iz Kućana Donjeg u Novsku. Otac Ivan, invalid iz prvog svjetskog rata, umro je kad Marija još nije imala ni godinu. Majka je ostala sa četvoro male djece.

Završivši osnovnu školu u Novskoj, Marija odlazi na zanat kod seoskog trgovca. Kao i

ostali šegrti, radila je teške poslove, koji nisu bili u vezi s njenim zanatom. Kad više nije mogla izdržati napore, a često i uvrede i šamare, napustila je zanat. Kad joj je, 1938. godine, umrla majka, Marija je, sa 14 godina, preuzela sve kućanske poslove.

Bilo joj je petnaest godina kad se, 1939. godine, opredijelila za napredni radnički pokret. Iste godine postala je i član SKOJ-a. I Marijina tri brata aktivno su sudjelovali u radničkom pokretu.

Neposredno pred rat, Marija je na kratko vrijeme napustila Novsku. Otišla je najprije u Zagreb, a kasnije u Karlovac, i zaposlila se kao radnik. Međutim, ubrzo se vraća kući u Novsku. Otada pa sve do konačnog napuštanja Novske, s jeseni 1941. Marija sudjeluje u svim akcijama: u djeljenju i raspačavanju letaka, skupljanju dobrovoljnih doprinosa, organizira-

nju kružoko, rada među omladinom, širenju napredne literature. Prenosila je poruke pojednim drugovima u mjestu i okolnim selima.

Poslije okupacije, Partija joj je dala zadatak da uspostavi prekinute veze s organizacijom u Posavini. Više puta je oblazila, kao kurir, na različite veze, noseći upute i materijal. U početku, niko od vlasti nije sumnjao da bi ta sitna djevojčica mogla nositi letke i proglose Centralnog komiteta, u kojima se narod poziva na oružani ustanak.

Rujna 1941. gobine, ustaše su uhapsile Mariju i njenog najstarijeg brata. U zatvoru su je mučili, ali ona je ćutala. Mukama je bio podvrgnut i njezin brat. Kad su ustaše videle da i od njega neće ništa saznati, jedne su je noći odveli njemu. Počeli su je pred njim ispitivati i mučiti.

Poslije četiri dana su ih pustili. Izišavši iz zatvora, Marija ne sustaje. Svakog dana u zatvor nosi hranu najmlađem bratu, koji je tu bio kao talac. Po naređenju Partije, uspjela je u zatvor unijeti pištolj i dvije

bombe, a zatim učestvovala u uspješnoj akciji spaspavanja drugova iz zatvora, 2. listopada 1941.

Kad joj se najstariji brat, potkraj listopada 1941, spremao u partizane, Marija je tražila da pođe s njim. Poslije dugog uvjeravanja da je to nemoguće, Marija je pristala da se privremeno smjesti kod rođaka, najprije u Zagreb, a kasnije u Varaždin; ali je odatle, potkraj ožujka 1942, otišla na Kalnik, u prvu kalničku partizansku četu — i tu učestvuje u svim akcijama čete u travnju.

Potkraj travnja 1942. neprijatelj je krenuo u ofanzivu na Kalnik, ne bi li uništio četu. Tri dana i tri noći, po kiši i snijegu, borila se četa od 56 partizana protiv tri tisuće dobro naoružanih neprijateljskih vojnika. Uz teške gubitke, partizani su uspjeli probiti neprijateljski obruč.

Marija se s četvoricom drugova prebacuje, preko Bednje, prema Varaždinu. Umorni, gladni, odlučili su da se sklone u kućicu u selu Jalkovcu, u neposrednoj blizini Varaždina, i da se tu odmore. Netko ih je primijetio i izdao ustašama. Rano ujutro 29. travnja, ustaše su opkolile kuću i pozvale partizane da se predaju. Partizani su odgovorili vatrom. Opkoljeni partizani borili su se do posljednjeg metka. Poslije trosatne borbe, Marija je jedina ostala živa. Da ne bi pala neprijatelju živa u ruke, hrabra partizanka izvršila je samoubistvo.

Narodnim herojem proglašena je 27. studenog 1953. godine. (M.Sen.)

VIDOVIĆ Jandre NIKOLA

Rođen je 28. marta 1917. u selu Stipanu, Vrginmostu, Hrvatska. Potječe iz seljačke porodice. Osnovnu školu je završio u svom selu, a bravarski zanat u Glini.

Mladi bravarski pomoćnik od 1936—1938. godine radi u Zagrebu. Već tu se uključuje u rad URS-ovih sindikata. Poslije odsluženja vojnog roka, zapošljava se, 1939. godine, u Vojno-tehničko zavodu Kragujevac, gdje radi do aprila 1941. godine. Tu se aktivno uključuje u napredni radnički pokret, i 20. februaru 1940. postaje član KPJ. Vrijedni metalski radnik učestvuje u radu sindikata i omladinske organizacije, i radi u partijskoj tehnici.

Odmah poslije okupacije zemlje, dolazi na Kordun. Tu se uključuje u rad partijske organizacije na pripremi naroda za ustanak. Neprekidno je u pokretu u selima sjevernog dijela Korduna. Upoznaje narod sa situacijom nastaloj okupacijom zemlje i uspostavom NDH. Radi na prikupljanju oružja, a ubrzo i na organizaciji prvih partizanskih odreda. Odluku o podizanju ustanka na Baniji i Kordunu,

donesenu na partijskom okružnom savjetovanju 19/20. jula u šumi Abez, kod Vrginmosta, Vidović je prvi provodi već 23. jula, kada s komunistom Milom Kličevićem ispaljuje prvo zrno, u selu Stipan na Kordunu, na ustašku patrolu, i u sukobu jednog ustašu ubija i zarobljava prva dva karabina. Ubrzo organizira partizanski odred „Stipan“ s 25 boraca, koji u julu i avgustu djeluju prema Lukiniću, Lasinju, Vrginmostu i Pisarovini, po njegovim rukovodstvom. Sa svojim odredom, Nikola 13. avgusta 1941. godine napada u selu Lukiniću ustašku posadu, gdje, iako ranjen, bodri jedinici i hrabro se bori na čelu Odreda. I u oktobru Nikola sa 7 partizana izvodi smjeli napad u Lasinjskom Dugom Selu na ustaško-zandarmerijsku patrolu od 15 ljudi, gdje otima i prvi puškomitraljez u tom dijelu Korduna. Redaju se akcije na neprijateljska uporišta,

broj boraca raste, tako da Vidović ubrzo rukovodi četom, a već od oktobra 4. bataljonom 1. kordunaškog partizanskog odreda. Posebno žestoke borbe vodi njegov bataljon krajem 1941. i početkom 1942., s ustaško-domobranskim snagama koje predvodi poglavnik Ante Pavelić. Na pruži Karlovac — Sisak oslobađa Vojnić-Kolodvor i Vrelo Utinju. Decembra 1941, dvanaest dana vodi izuzetno teške borbe s nadmoćnijim neprijateljem, nanoseći mu velike gubitke, i sprečava mu brzo nadiranje na slobodni teritorij. Zahvaljujući njegovom umješnom rukovodenju bataljonom, Vidović je spasio 15.000 žena, djece i staraca od sigurne smrti, omogućivši im povlačenje u unutrašnjost Petrove gore. On je sa svojim rukovodjačima došao neprijatelju iza leđa, prisilivši ga na povlačenje preko rijeke Kupe u Zagreb, ne dozvolivši mu da se spoji s opkoljenom domobranskom posadom u Vojniću. Narod Korduna dobro je tada zapamtio ime junaka Nikole Vidovića. U proljeće 1942. godine, Vidović s bataljonom probija se između

ustaških položaja i vješto izbjegava ustaško-domobranski obruč na Petrovoj gori. U pozadini neprijatelja, napada ustašku uporište Buhicu, i tako pomaže opkoljenim partizanima na Petrovoj gori. Dvadesetog avgusta 1942. Nikola je komandant 1. kordunaške brigade. Pod njegovim rukovodstvom brigada je vodila uspješne borbe na Kordunu, Pokuplju, Žumberku i Beloj krajini. Po naređenju Glavnog štaba NOV i POH, brigada na 20. avgusta krenula na specijalni zadatak na području Žumberka, da širi NOP s Korduna u druge krajeve. U uspješnom napadu na Jastrebarsko, 26. avgusta, zarobljen je 31. neprijateljski vojnik, zaplijenjeno 27 pušaka, 37.000 metaka, zapaljena željeznička stanica, tri lokomotive i 150 vagona. Legendarni komandant tom akcijom oslobodio je i spasio 727 djece s Kozare, Korduna i Banije iz zloglasnog ustaškog logora. Na Žumberku, u neposrednoj blizini Zagreba, i u Beloj krajini, brigada vodi neprekidne borbe s neprijateljem, što je imalo veliki značaj za širenje bratstva i jedinstva srpskog, hrvatskog i slovenačkog naroda i za razvoj NOB-e u tim krajevima. U Beloj krajini, kod Tonča-gore, 22. septembra 1942., s brigadom dočekuje italijansku kolonu, i potpuno je uništava, ubivši 120 italijanskih vojnika. Ova akcija imala je izuzetan značaj za NOP u tom kraju. Za veliki vojni i politički uspjeh, brigada i njen komandant dobili su priznanje od Glavnog štaba Hrvatske. Povratkom na Kordun, nastavlja neprekidne borbe. Posebno žestoke bitke vodi s ustaško-domobranskim snagama u oslobodenju Četinja, zatim Tušilovića, u neposrednoj blizini Karlovca, gdje je Brigada, zahvaljujući izuzetnoj hrabrosti komandanta, zarobila 450 neprijateljskih vojnika s cjelokupnim naoružanjem i opremom. Poslije borbi za oslobodenje Bihaca i drugih akcija na Kordunu, Vidović odlazi na dvadesetodnevni oficirski vojni kurs. I kad je, 5. decembra 1942. godine, formirana 15. partizanska brigada, on postaje njen komandant. Novoformiranom brigadom iskusi komandant, poslije teških borbi, oslobađa Černicu, a 7. januara 1943. uništava ustašku posadu u Saborskom, i četničku u Ličkoj Jasenici. Posebno teške i uspješne borbe vodi u četvrtoj neprijateljskoj ofanzivi, s djelovima njemačke „Princ Eugen“-divizije na Kordunu, na pravcu Krnjak — Veljun, kod Gornjeg Budačkog. Kod Rakovice sprečava prolaz Nijemcima prema Bihacu, i na čelu svoje jedinice juriša na neprijatelja, prisiljavajući ga, u borbi prva u prsa, na povlačenje u pravcu Slunja. S mnogo hrabrosti, smjelosti, odlučnosti i umješnosti u komandovanju, Vidović ponovo vodi borbe u Lapačkoj kotlini i kod Boričevca; u februaru 1943. razbija veliku njemačku kolonu, prisiljavajući je na povlačenje u pravcu Kulen-Vakufa. Teške i uspješne borbe vodi s

Italijanima kod Gornjeg Lapca, sprečavajući neprijatelja da uđe u Donji Lapac. Za uspješne borbe u četvrtju neprijateljskoj ofanzivi, Brigada je proglašena udarnom, a komandant ponovo pohvaljen od štaba 4. korpusa NOVJ. U borbi kod Gornjeg Babinog Potoka, zarobljava 75 četnika, i vodi borbe oko Vrhovina, Otočca i drugih mjesta. Posebno se istakao u borbama kod Crne Vlasti, Brloga, Otočca i Gospića. Januara 1944. godine, Vidović je operativni oficir 8. kordunaške udarne divizije. Zahvaljujući njegovom ratnom iskustvu s 2. i 4. bataljonom 2. kordunaške brigade, poslije borbe od 6. do 9. januara 1944. uništena je ustaško-domobranska-njemačka posada na Golobničkom mostu, na pruzi između Gornjih i Donjih Dubrava. S proljeća 1944. Vidović je komandant 2. brigade 8. kordunaške divizije, a zatim i komandant prvog kordunaškog partizanskog područja, do 9. maja 1945. kada je postavljen za upravnika Vojno-tehničkog zavoda u Sarajevu. Legendarni junak Korduna bio je u ratu i član kotarskog komiteta KPH za Vrginmost, član kotarskog NOO za Vrginmost, član okružnog NOO za Kordun, vijećnik II. i III. zasjedanja ZAVNOH-a, i vijećnik Drugog zasjedanja AVNOJ-a.

Poslije rata, Vidović je načelnik Personalne uprave II, a zatim I armije, načelnik odjeljenja Generalštaba JNA i pomoćnik komandanta Područja za pozadinu. Završio je Višu vojnu akademiju; 1945. bio je savezni poslanik za kotar Vrginmost, član predsjedništva SSRNJ, član predsjedništva SUBNORJ-a i delegat na tri kongresa SKJ.

Pored Ordena narodnog heroja i Spomenice 1941. ima više raznih visokih odlikovanja. General-potpukovnik je u penziji, živi u Beogradu.

Narodnim herojem proglašen je 20. decembra 1951. godine. (Đu.Zaj.)

VIDOVIĆ Stevana ŽARKO

Rođen je 12. septembra 1913. godine u Bosanskom Brodu, Bosna i Hercegovina. Otac mu je bio željeznički činovnik, dva starija brata mehaničari, dva aktivni oficiri jugoslovenske vojske i jedan brat činovnik. Osnovnu školu pohađao je u Bosanskom Brodu, od 1921. do 1925. nižu gimnaziju u Slavanskom Brodu od 1925—1929, a četiri viša razreda u Tuzli od 1929—1934. godine. Vojnu akademiju završio je u Beogradu, od 1934—1937. godine. Od novembra 1937. do marta 1941. godine nalazio se na dužnosti komandira baterije 7. artiljerijskog puka u Sinju. Učestovao je u aprilskom ratu kao komandir baterije na italijanskom frontu, kod Zadra. Poslije opšteg raspada

fronta u Dalmaciji, bio je kratko, s nekim artiljerijskim jedinicama, zarobljen u rejonu Drniša. Pozadinu fronta ustaše su već bile zauzele i stvorile manje oružane formacije. S fronta je napredovala italijanska vojska, kojoj naše pješačke jedinice nisu davale nikakav otpor, već su masovno bacale oružje i bežale. Kada su Italijani bombardovali Drniš, straže su se razbježale, pa je Žarko pobjegao iz grada i probio se preko Sinja, Splita, Mostara, Sarajeva i Rudog do Pijevalja.

U toku ljeta 1941. godine povezao se s omladinskom organizacijom Pijevalja i, pod rukovodstvom partijske organizacije, učestvovao u pripremama za dizanje oružanog ustanka. Između ostalog, uz njegovu pomoć iznijet je radio-aparat iz Pijevalja.

U partizanske jedinice stupio je 22. oktobra 1941. godine, kao borac 1. pijevaljske čete. Januara 1942. postavljen je za komandira Pijevaljske čete, a februara iste godine postao je član KPJ i komandant 1. pijevaljskog bataljona. Pokazujući veliku hrabrost i umješnost u rukovodjenju, izabran je za komandanta bjelopoljskog NOP odreda.

U Pijevaljskoj bici, 1. decembra 1941. godine, istakao se hrabrošću i umješnošću u komandovanju.

Formiranjem proleterskih brigada, Žarko Vidović je postavljen za komandanta 3. bataljona 3. proleterske (sandžačke) NOU brigade. U vrijeme marša proleterskih brigada u zapadnu Bosnu, zatim u napadu na Ivan-Sedlo, u oslobođenju Prozora, i naročito u napadu na Kupres, pokazao je nesvakidašnju hrabrost i odlučnost u komandovanju jedinicom. U novembru 1942. godine postavljen je za načelnika štaba 3. proleterske (sandžačke) brigade.

Posebno se istakao u odbrani ranjenika kod Gornjeg Vakuta, gdje je brigada uspješno izvršila zadatak i pored snažnog nadiranja

njemačkih snaga od Konjica, u forsiranim nabujale Drine s prvim djelovima brigade; u vrlo krvavim borbama na Durmitoru, a posebno na Sutjesci 13. juna, kod Krekova, kada je u vrlo teškim uslovima, izvukao grupu boraca iz obruća. Početkom septembra 1943. godine, postavljen je za komandanta 3. proleterske NOU brigade. Brigadom je uspješno komandovao naročito u borbama vođenim u Sandžaku i zapadnoj Srbiji 1943. i početkom 1944. godine. Izuzetnu ulogu brigada je imala početkom decembra 1943. godine, kada je dala snažan otpor nadmoćnijim njemačkim snagama na pravcu Sjenica — Brodarevo — Pijevlja, i olakšala izvlačenje naših desetakovanih snaga na pravcu Prijepolje — Pijevlja, i tako omogućila ponovno obrazovanje fronta u Sandžaku. U borbama protiv Nijemaca, januara 1944. na Kovrenu, kod Bijelog Polja, bio je teško ranjen. Početkom marta 1944. godine postavljen je za prvog komandanta 37. (sandžačke) OU divizije, a marta 1945. postavljen je za komandanta 11. (krajiške) NOU divizije.

Žarko je u narodnooslobodilačkoj borbi u svim situacijama bio veoma hrabar, pa je zbog toga uživao autoritet kod boraca.

Poslije rata, završio je Višu vojnu akademiju i vršio mnoge odgovorne dužnosti u JNA. Postao je general-major 1947. godine, bio komandant protivvazdušne odbrane JNA, i načelnik Uprave artiljerije JNA niz godina. U čin general-potpukovnika proizveden je 22. decembra 1954. godine, a 4. avgusta 1966. na vlastito traženje, preveden je u rezervu i penzionisan.

Narodnim herojem proglašen je 27. novembra 1953. godine. (Lj.B.)

VILOTIJEVIĆ Ignjata RADE VICA

Rođen je 1910. godine u Kraljevu, Srbija. Osnovnu školu i šest razreda gimnazije završio je s odličnim uspjehom u Kraljevu, a sedmi i osmi razred i maturu u Čačku, gde se i upoznao s naprednim omladinskim pokretom i postao jedan od najzapaženijih srednoškolačaca čačanske gimnazije.

Na beogradski Pravni fakultet upisao se 1930. godine, i odmah uključio u aktivnost napredne studentske omladine. Njegov život bio je vrlo težak. Izdržavao se raznoseći mleko po beogradskim ulicama, utovarom i istovarom vagona na željezničkoj stanici, davanjem časova mladim i slabijim učenicima. Neuređan život, težak rad i veliko naprezanje, pogoršalo je njegovo od rođenja slabo zdravlje. Tuberkuloza, bolest gladnih i siromašnih, zahvatila mu je oba plućna krila. S otvorenim kavernama

napušta studije i Beograd, i odlazi na lečenje. Posle dvogodišnjeg lečenja, vratio se studijama, ali i aktivnom revolucionarnom radu.

Godine 1935. Rade je u Krajevju uhapšen. Posle sedmomesječnog zlostavljanja u istražnom zatvoru, izveden je pred Sud za zaštitu države i osuđen na 18 meseci robjice, koju je izdržao u kaznenom zavodu Sremska Mitrovica. Posle izdržane kazne, vratio se u rodno mesto. Nema podataka kada je primljen u članstvo Komunističke partije Jugoslavije: u njegovim biografskim podacima obično piše: „Član KPJ od pre rata“.

Dolaskom okupatora, Rade se predao prikupljanju oružja, političkoj agitaciji i pripremanju za dizanje ustanka u Krajevju i okolini.

Krajevje je napustio krajem juna 1941. godine (posle napada Nemačke na SSSR), i od tada neprekidno radi na organizovanju narodnog ustanka. Učestvuje u formiranju Krajevvačkog odreda „Jovan Kursula“, na planini Goču, 27. jula 1941. godine. S ovim odredom Vića ruši objekte na komunikacijama Krajevje — Kruševac, Krajevje — Kragujevac, Krajevje — Čačak i Krajevje — Raška; uništava opštine i njihove arhive; otima od neprijatelja oružje, uništava njegove posade i, u sadejstvu s Čačanskim odredom, napada Krajevje. Početkom decembra 1941. godine, pred nadmoćnijim snagama 113. nemačke divizije povlači se preko Ivanjice u Sandžak, gde glavnica Odreda 21. decembra u Rudom, ulazi u sastav Prve proleterske brigade, kao njen 4. bataljon.

Kada se odred probijao kroz četničke zasede, bez veze s ostalim partizanskim snagama, i kada se u pojedinaca pojavila malodušnost, Rade se, iako teško bolestan, celim svojim bićem založio da sačuva jedinstvo Odreda, da povrati moral onima koji su bili u krizi. U tome je potpuno uspeo. Njegove reči i dela uvek su bili u saglasnosti. Želeći i prime-

rom da deluje, mada teški tuberkulozni bolesnik, ne izostaje ni s jednog zadatka, već ih sve prima i izvršava.

Početkom 1942. izmučen, iscrpljen, upućen je u partizansko odmaralište, a nekoliko meseci kasnije i u Centralnu bolnicu. U njoj Vića nije samo bolesnik, već je aktivan rukovodilac. Kao bolesnik, vrši dužnost komesara Centralne bolnice, i s mnogo truda u najtežim situacijama vrši snabdevanje i obezbeđenje bolesnika materijalnim potrebama i lekovima. Razvija politički rad među bolesnicima i organizuje razne oblike saradnje između Bolnice, operativnih jedinica i stanovništva. U mnogim kritičnim situacijama vrlo vešto i uspešno organizuje blagovremeno izvlačenje i povlačenje bolnice i ranjenika. U vreme četvrte neprijateljske odanvice, iz zapadne Bosne prema Crnoj Gori evakuisano je oko 4.000 ranjenika u nekoliko velikih bolničkih ešalona, u krajnje teškim vremenskim i transportnim uslovima, i pod vatrom neprijatelja sa zemlje i iz vazduha. Vića je s neizmernim požrtvovanjem, brigom i ljubavlju radio neprekidno, danju i noću, na evakuaciji i zbrinjavanju ranjenih i bolesnih drugova.

U vreme pete neprijateljske ofanzive dobio je zadatka da Centralnu bolnicu prebaci s teritorije Sandžaka i Crne Gore, preko Tare, Rudina, Pive i Zelengore, u istočnu Bosnu. Posle pristizanja Bolnice u Rudine, Rade je izvršio smotru i utvrdio da je nekoliko tovara kukuruz za ishranu ranjenika i bolesnika ostalo u Čelebiću. Pošto je i inače slaba ishrana ranjenika i bolesnika u tim teškim danima Pete ofanzive bila otežana, Rade se s grupom drugova vratio po kukuruz u Čelebiću. Na povratku, pri prelazu preko Tare, na mestu Zavajit, Rade je naišao na četničku zasedu koja je otvorila vatru i smrtno ga pogodila, juna 1943. godine.

Narodnim herojem proglašen je 20. decembra 1951. godine. (M. And.)

VIŠIĆ Stjepan MIRO

Rođen je 1919. godine u siromašnoj radničkoj porodici u Kninu, Hrvatska. Po završetku osnovnoj školi učio je gimnaziju u Šibeniku i tu pristupio revolucionarnom omladinskom pokretu. Po završetku gimnazije primljen je u KPJ. Počeo je studirati na Filozofskom fakultetu u Zagrebu, gdje je bio vrlo aktivan u studentskom pokretu. Već 1939. godine policija ga je protjerala u Šibenik. Tu je neumorno radio sa omladinom. Godine 1940. postao je sekretar Okružnog komiteta SKOJ-a u februaru 1941. Miro je uhapšen i progнан u splitski zatvor, u kome je ostao do aprilskog

rata 1941. Prilikom bombardovanja Splita od strane Talijana, Miro je iskoristio gužvu i pobjegao u Šibenik.

Odmah zatim prešao je u ilegalnost i radio na prikupljanju oružja i pripremanju za ustanak.

Sredinom avgusta 1941. formiran je Šibenski partizanski odred a Miro postavljen za njegovog partijskog rukovodioca i zamjenika političkog komesara. U pokretu prema Kninu odred je 18. avgusta opkoljen kod sela Miljevacu od nadmoćnih ustaških i talijanskih snaga. U tom prvom žestokom okršaju, Miro se ističe hrabrošću i služi za primjer ostalim borbicima. Iz obruča se probio s grupom boraca na planinu Prominu. Prilikom prebacivanja preko ceste Drniš — Knin odred od dvadesetak boraca upao je u italijansku zasedu. Miro se i ovdje odlučnim jurišom probio s grupom boraca. Da bi najzad, krajem avgusta 1941. stigao u oslobođeni Drvar. Tu među Krajišnicima ostao je sve do kraj ljeta 1942. godine, najprije kao borac, a zatim kao politički komesar čete i bataljona. Već u istakćim borbama istakao se hrabrošću i stečeno poverenje krajiških boraca i rukovodioca.

Po nalogu Partije, na početku jeseni 1942. godine vratio se u Dalmaciju, u kojoj se u to vrijeme razgario ustanak i osjećala velika potreba za sposobnim i iskusnim partijskim kadrovima i ratnicima. Miro je ubrzo postavljen za političkog komesara 3. dalmatinske brigade. Istakao se u njenim borbama protiv Talijana kod Stobrača, gdje je uništen odred „crnih košuljaša“, pri oslobodenju Vrljike, i u razbijanju četnika u Kosovskoj dolini.

U četvrtoj neprijateljskoj ofanzivi 3. brigada je vodila petnaestodnevne borbe protiv Talijana, četnika i ustaša oko Ljubuških i Širokog brijega. U tom okršajima Miro se često, osobito u odlučnim trenucima, našao u

streljačkom stroju i jurišu, hrabreći borcu i delujući primjerom.

U toku bitke za ranjenike, 3. brigada sprečavala je na visovima planine Čvrstnice prodor Talijana i četnika ka dolini Neretve punih sedam dana, pod najtežim klimatskim prilikama, ukopana u snijeg i led. Sve to vrijeme Miro je bio među borcima i hrabrio ih da izdrže. Sredinom marta 1943. brigada je određena da prenese dio nepokretnih ranjenika od Neretve preko masiva Prenja. Danju i noću, bez sna i odmora, bez smjene i predaha, pod udarcima neprijateljske avijacije i artiljerije, gladni i promrzli, punih deset dana, borci su nosili ranjene drugove. Za sve to vrijeme Miro je bio stalno u koloni, prihvatao je nosila da izmjeni iznemogle i malaksale drugove. Ponajviše je njegova zasluga što u tim nadčovječanskim naporima nije ostavljen ni jedan primljeni ranjenik.

Pred početak pete neprijateljske ofanzive, 9. divizija bila je rasformirana a Miro Višić postavljen za zamjenika političkog komesara 1. bataljona 2. damatinske brigade. U vrijeme bitke na Sutjesci, kada je 2. dalmatinska brigada vodila dramatične odbrambene borbe na Barama sprečavajući prodor njemačkih snaga u dolinu Sutjeske, Miro je izvanrednim zalaganjem i ličnim heroizmom pridonio da brigada isvrši taj svoj najteži zadatak. Kao sekretar partijske organizacije bataljona on je pozvao komuniste da u borbi istraju, služeći sam svima vlastitim primjerom.

Poginuo je u istočnoj Bosni, nedaleko od Tuzle, 17. jula 1943. prilikom povlačenja bataljona iz borbi sa nadmoćnim njemačkim snagama. Bio je na začelju kolone, nastojeći da se izvuče i posljednji borac. Ostao je posljednji i pao pogođen mitraljeskim rafalom.

Za narodnog heroja proglašen je 27. novembra 1953. godine. (Ob. Eg.)

VITASOVIĆ Ivana TRIVUN TRIVA LEBARNIK

Rođen je u vrlo siromašnoj zemljoradničko-radničkoj porodici, 30. januara 1922, u Lačarku, Sremska Mitrovica, Vojvodina. Imao je tri starija brata, radnika: Stevu (streljan u Jasenovcu), Ranku (poginuo u partizanima), Branka, i mlađu sestru Radinku, poznatu sremsku partizanku. Kad mu je bilo četiri godine, umrla mu je majka. Osnovnu školu učio je u Lačarku. Već u šesnaestoj godini zaposlio se kao fizički radnik na Vardi. Radio je i kao sezonski pružni radnik.

Triva je bio član Narodne čitaonice u Lačarku koja je, na tradicijama Radničke čitaonice (čiji je, takođe, bio član) u jeku Narodnog

antifašističkog fronta, osnovana zahvaljujući aktivnosti nekoliko komunista. Pripadao je grupi najnaprednije omladine u selu.

Triva se u aprilskom ratu nalazio u grupi od dvadeset i dva omladinca — dobrovoljci koji su, pod uticajem partijske ćelije i SKOJ-a, prešli u Mačvu da se bore za odbranu zemlje. Zbog rasula u vojsci, vratili su se u Lačarak. Već 18. aprila Lebarnika, zajedno s još osamnaest Lačaraca, hapse ustaše, a zatim i hitlerovci koji ih proteruju u Srbiju. Posle početka ustanka u Mačvi, zajedno s još 32 Lačaraca, stupio je 10. avgusta u Mačvanski (Podrinjski) NOP odred. Posle tragične sudbine koju je doživio Mačvanski odred u vreme Hitlerovog napada na ustaničku Srbiju, Lebarnik se, s preživelim Lačarcima, vratio krajem 1941. godine u Lačarak. U selu je zatekao organizovan NOP i izuzetnu aktivnost partijske i sokojevske organizacije, koje su radile na organizovanju i omasovljenju antifašističkih organizacija. Uključuje se u rad, i uskoro postao je član SKOJ-a.

Ponovo je bio uhapšen, zajedno s još dva omladinca iz Lačarka. Ustaše su ih zastrašivale i držale tri dana u zatvoru. Nastojali su da nešto saznaju o delovanju komunista u organizaciji NOP u selu. U tome nisu uspjeli. Posle izlaska iz zatvora, Levarnik odlazi u ilegalnost. Maja 1942. godine stupa u Fruškogorski NOP odred, gde, te godine postaje i član KPJ, kao istaknut i hrabar borac 4. čete.

Kada su tri sremska bataljona sa Štabom Odreda otišla (4. novembra 1942.) u istočnu Bosnu, Lebarnik je ostao u Sremu i postao član diverzantske grupe koja je operisala na celoj teritoriji Srema. Početkom 1943. godine postavljen je za komandira Diverzantske čete koja je izvodila akcije od Zemuna do Rume. U novembru 1943. postao je komandir 2. čete Diverzantskog bataljona koji je pod neposrednim rukovodstvom Glavnog štaba NOV i PO Vojvodine.

Lebarnik je bio tiha i skromna ljudska priroda. Bio je hladnokrvan, uporan, neustrasiv i umešan u izvođenju diverzija. Svojim primerom ulivao je veru borcima i uživao njihovo poverenje.

Diverzantska grupa, a kasnije četa koju je on predvodio, je 1943/4. godini izvela mnogo raznovrsnih diverzantskih akcija u Sremu. Diverzanti su ulivali strah neprijatelju. Smatrani su najhrabrijim borcima, posebno komandiri i komesari diverzantskih jedinica.

Lebarnikova smelost išla je dotle da je usred dana minirao prugu Šid — Sremska Rača, pred neposredni nailazak oklopnog voza. Tada je zarobljeno 50 ustaša i zaplenjeno 70 pušaka s 10.000 metaka, 6 puškomitraljeza, 1 teški mitraljez i sanduk bombi.

Lebarnikov revolucionarni lik došao je do

izraza i prilikom sahrane njegove voljene, dve godine mlađe sestre, hrabre Lepinje, koja je, kao borac 3. vojvodanske brigade, od teških rana umrla i sahranjena (avgusta 1943) na Širokom dolu, u Fruškoj gori. Sahrani su prisustvovali borci, narod, i staro i mlado iz okolnih sela. Jedna starija zamerila je Lebarniku što nije suzu pustio za sestrom, i što joj nije sveću zapalio. Lebarnik, duboko potišten i zanemao od bola, tiho je govorio: „Drug Lebarnik će zapaliti svojoj sestri sveću kakvu još ni jedan brat svojoj sestri zapalio nije“.

Već sledeće noći, Lebarnik je sa svojom diverzantskom četom uništio transportni voz s ratnim materijalom.

U danima Sremskog fronta, završnih borbi za konačno oslobođenje zemlje, ovaj hrabri i smeli diverzantski komandir, sa svojom jedinicom dejstvovao je u pozadini neprijateljskog fronta. Pretpostavlja se da su, negde krajem oktobra ili početkom novembra 1944. godine, naišli na minko polje i svi poginuli.

Narodnim herojem proglašen je 27. novembra 1953. godine. (Ži.T.)

VITOMIR Jefe MILANKO

Rođen je 1916. godine u selu Đedovcima, Sokolac, Bosna i Hercegovina. Potiče iz siromašne seljačke porodice.

Osnovnu školu završio je na Han-Stjenicima. Kao dijete siromašnog seljaka, od rane mladosti počinje da radi kao nadničar na imanjima bogatijih seljaka.

Vrio rano se uključuje u aktivan politički život, pa već 1937. godine počinje da se druži s naprednim omladinca na Glasincu, on se druži s komunistima, i 1940. godine i sam postaje član KPJ.

Kapitulacija Jugoslavije zatekla ga je kod

kuće. Po direktivi Partije, odmah se uključuje u rad na skupljanju oružja i municije i pripremanju ljudi za ustanak. U ustanak stupa u julu 1941. godine, i kada su prvih dana ustanka formirane udarne grupe Romanijskog partizanskog odreda, Milanko je postavljen za komandira grupe upućene na sektor Mesići — Vražalice — Goražde. Zadatak grupe je bio da prikuplja i prebacuje oružje i municiju na Romaniju, da okuplja nove borce i da napada neprijateljska uporišta na tom sektoru. Milanko je sa svojom grupom uspješno izvršio

zadatak. Poslije povratka na Romaniju, postavljen je za komandira 1. romanjske čete, i na toj dužnosti ostao do pogibije.

U svim borbama njegove čete, isticao se hrabrošću i umješnošću u komandovanju. Narod Romanije i Glasnica je spjevao pjesme o njemu i njegovim borcima. Milanko se istakao hrabrošću u prvoj borbi s Njemcima, na Romaniji, 18. avgusta 1941. godine, kada su ubijena 22 njemačka vojnika, uništena tri kamiona i zaplijenjeno dosta municije i oružja. Nijemci nisu više smjeli doći na Romaniju sve do druge ofanzive, u januaru 1942. godine. U Sarajevu se dugo pričalo o ovoj partizanskoj borbi. Svu zaplijenjenu odjeću i obuću, kao i oružje, komandant Romanijskog odreda Slaviša Vajner Čiča dodijelio je Milankovoj četi, jer je ona bila najhrabrija i najviše doprinijela velikoj pobjedi.

Milanko se istakao i u borbi za oslobođenje Sokoca, 26. avgusta 1941. godine. On je dobio zadatak da sa svojom četom napadne i zauzme žandarmerijsku stanicu. Na čelu svoje čete, Milanko je prišao zidinama kasarne, i zajedno sa Slavišom Vajnerom Čičom ubacio bombe kroz prozor. Tada je zarobljen komandir žandarmerijske kasarne s cijelom posadom, a ustaše su pobjegle. Čiča je pred vojničkim strojem pohvalio junačkog komandira Milanka. Milanko se, poslije toga, ističe u

borbama na Han-Stjenicama, Kramer-Selu, u borbama za oslobođenje Rogatice, početkom septembra 1941. godine, u borbama, na Romaniji, i drugim.

U drugom napadu na Rogaticu, oktobra 1941. godine, borba je trajala dvanaest dana i dvanaest noći. Milanko je s četom juršao nekoliko puta na uporišta u gradu. Ona je dobio zadatak od komandanta Štaba sarajevske oblasti, Slobodana Principa Selje i komandanta Romanijskog odreda Slaviše Vajnera, da po svaku cijenu upadne u grad. Milanko je s četom izvršio juriš, ali je, 23. oktobra 1941. godine, smrtno pogođen.

Narodnim herojem proglašen je 20. decembra 1951. godine. (D. Bor.)

VIVODA Augusta ARSEN

Rođen je 10. marta 1917. u selu Veli Mlun, Buzet, Hrvatska, u porodici siromašnog zemljoradnika. Kada je imao tri godine, umire mu majka, pa brigu o njegovom odgoju preuzima baka. Poslije završetka italijanske osnovne škole, odlazi u selo Zrenj, i tu završava kovački zanat.

Iako mlad i još politički neuskusan, uključuje se u antifašističku borbu protiv italijanskih tlačitelja, nastojeći povezati borbu za nacionalna i socijalna prava. Uočavajući opasnost da zbog svoga antifašističkog rada bude uhapšen, a zatim, nastojeći da izbjegne službu u fašističke vojske, početkom 1936. bježi u Kraljevinu Jugoslaviju, u Sušak. Tu se zapošljava u najvećem sušačkom preduzeću, Tvornici papira, u kojoj je uoči rata bio prilično razvijen revolucionarni radnički pokret. Uključuje se u URS-ove sindikate, a zatim se učlanjuje i u društvo istarskih emigranata, koje je, pod nazivom „Istra“, djelovalo u Sušaku. U Društvu je vršio dužnost tajnika Omladinske sekcije, a bio je i član Radnog odbora omladinskih sekcija u Zagrebu. Neumorno radi na organiziranju istarske omladine u emigraciji i na njihovom antifašističkom usmjerenju i povezivanju te borbe s revolucionarnim radničkim pokretom. Na tom poslu imao je mnogo uspjeha. Primičen je u KP Hrvatske 1941. godine.

Poslije okupacije zemlje, po zadatku Partije, ostaje i nadalje u Sušaku, da ilegalno djeluje. Radi na prikupljanju oružja, rasturanju proglasa i letaka koji su pozivali narod da okupatoru i njegovim pomagačima da oružani otpor; organizira slanje boraca u partizane; učestvuje u organiziranju i izvođenju diverzija. S Viktorom Lencom, povodom godišnjice smrti Lenjina, vrši diverzantsku akciju na skladište sirovina u Tvornici papira. Tom prigo-

dom skladište je zapaljeno i izgorjelo do temelja. Ta njegova aktivnost nije mogla biti nezapažena od italijanske policije; uspijeva da se na vrijeme skloni, i 18. marta 1942. odlazi u partizane.

Vrši dužnost političkog delegata 101. i 102. partizanskog logora, a zatim je od Štaba 2. primorsko-goranskog odreda postavljen za političkog komesara 1. istarske partizanske čete. U sastav ove čete ušli su Istrani koji su se borili u jedinicama Pete operativne zone. Štab zone, početkom septembra 1942., upućuje

četu na područje Istre, da tu prije svega djeluje politički: radi na stvaranju organizacija NOP-a, mobilizaciji boraca za četu a prema mogućnostima, da vrši i diverzantske akcije. Radi uporno i s vidljivim rezultatima. Obilazi sela ispod Učke, povezuje pojedine punktove NOP-a u Istri, osniva prve organe narodne vlasti. Njegovo prisustvo i prisustvo čete ubrzo je osjetio okupator, a naročito poslije dvije akcije koje je izvršila četa. Naime, 27/28. septembra 1942. predvodi borcu u diverzantskoj akciji na željezničku prugu Rijeka — Trst, dionica između Jušić i Rukavca. Uspjeh je bio veliki. Srušen je njemački transportni vlak. Mjesec kasnije, u selu Semicima, hapsi dva italijanska špijuna, koji su prokazivali suradnike NOP-a. Poslije toga, italijanski okupator 5. decembra 1942. poduzima ofanzivu na bazu čete u Plavniku, ali se borci izvlače iz okruženja i prebacuju u Sloveniju, na područje Brkina, Odatle Vivoda i drugi rukovodioci čete održavaju vezu s Istrom. Poslije odlaska slovenačkih i istarskih partizana iz Brkina u Vatulje, Vivoda i jedan slovenački partizan ostali su kako bi i dalje održavali vezu s Istrom. Oni su prokazani, pa je italijanski okupator poduzeo ofanzivu na to područje, jer nije raspolagao podacima o broju partizana. Njih dvojica dali su žilav otpor okupatoru. Tek kada je poginuo slovenački partizan, i kada je ostao bez muni-

cije, navali su fašisti na Vivodu, i ubili ga, 13. marta 1943. godine.

Narodnim herojem proglašen je 26. septembra 1973. godine. (M. Sob.)

VLAĐUŠIĆ Đurđa BRANKO

Rođen je 1. aprila 1917. godine u Zrmanji, Gračac, Hrvatska. Odrastao je među šestoro dece siromašnih seljaka Đurđa i Jovanke. Osnovnu školu završio je u Zrmanji, i do odlaska u jugoslovensku vojsku bavio se zemljoradnjom. Vrlo bistar, nemirna duha, još kao mladić nastojao je da se što pre oslobodi siromaštva. Zbog toga, posle odsluženja vojnog roka, prijavljuje se i dobija službu u zandarmeriji. U aprilskom ratu 1941. godine izbegava zarobljavanje, i iz Srbije dolazi u rodni kraj. Ali, ni tu nije miran, jer mora da se skriva od ustaša. Krijući se po okolnim šumarcima, vrlo je aktivan u pripremanju oružane borbe, i 27. jula 1941. godine stupa u 10. gerilski odred pod rukovodstvom Milojka Čuka. Već sutradan, 28. jula, učestvuje s Odredom u razoružavanju oružničke postaje u Zrmanji. Istog dana, u potrazi za ustašama i oružnicima, u zajednici s bratićem Dušanom, samoinicijativno i vrlo vešto privlači se do železničkog vijadukta Bender, gde na prepad zarobljavaju četiri domobrana i sprovode ih u Štab odreda. Posle oslobođenja Zrmanje, Branko učestvuje u borbama s ustašama i domobranima kod Gračaca. Posle ulaska Italijana u Gračac, Branko se povukao sa svojim Odredom na položaje oko Zrmanje. U osjeci ustanka vrlo je aktivan u agitaciji za nastavljajanje borbe protiv italijanskog okupatora. Na pozive starešina za nove akcije, uvek se javlja među prvima. Učestvuje s grupom Zrmanjaca, početkom oktobra 1941. godine, u borbi protiv domobransko-ustaških snaga koje su prodirale prema donjem Lapcu, gde se posebno ističe hrabrošću i veštinom.

Kasnije Vladušić se posebno ističe u agitaciji za odlazak u bataljon „Marko Orešković“, i 23. novembra 1941. godine, s većom grupom Zrmanjaca, stupa u njegovu 2. četu. U ovoj jedinici učestvuje u napadu na Plitvice, 25. decembra 1941. godine, a zatim u Gackoj dolini. U žestokim okršajima oko Korenice, krajem 1941. i početkom 1942. godine, Branko je pokazao izuzetnu hrabrost, snažljivost, samoinicijativu, i veliku umešnost u rukovanju oružajem. U borbama na Šijanovom Klancu, s grupom boraca uskočio je među Italijane, i sâm zarobio 3 vojnika i 1 oficira i oteo im puškomitraljez i pištolj. Konačno je dobio puškomitraljez od kojeg se nije rastajao do smrti. Iste osobine Branko je ispoljio i narednih dana u teškim okršajima s italijanskim kolonom koja je nadirala prema Turjanskom

— na Radovom Klancu, kao i u borbama s ustašama i domobranima u Ramljanima i Čanku. I u opsadi Korenice, posebno u borbama oko Staničeve kuće, Branko je majstor u gađanju. U napadu na donji Lapac, 28. februara 1942. godine, Branko je deseter, ali ne napušta puškomitraljez. S borcima Mićanom Prodanovićem i Nemanjom Marčetićem privukao se u neposrednu blizinu crkvenog dvorišta i zgrade Sreskog načelstva. Tu su se ukopali u sneg, i neprestano gađali italijanske bunkere. Kako u početku nisu postignuti uspjesi, sva trojica su se našli u gotovo nemogućnoj situaciji — brisani prostor na sve strane. Pa ipak, Branko je sa svojom drugovima izdržao do noći, kada su krenuli u juriš.

U napadu na Srb, 4. marta 1942. godine, Branko je na čelu svoje desetine. I ovde je sa svojim puškomitraljezom. No, prvi juriš nije uspeo. Sutradan, 5. marta, njegov vod se povukao u zaselak Ciganovići, da s te strane drže blokadu italijanskog garnizona. Tada je Branko naredio svojoj desetini da se odmara, a sam je, s puškomitraljezom, zauzeo položaj u zaklonu, stotinak metara daleko od italijanskih bunkera. Na položaju je ostao više od tri sata, pokazujući majstorstvo u borbi s neprijateljem, sve dok nije smrtno pogoden.

Izuzetno hrabar, družiljubiv i, posebno, nesebičan prema drugovima, Branko je ubrzo postao omiljen borac čete, pa i bataljona. Njegovo iskustvo vojnika posebno je cenjeno i obilato korišćeno. Strog prema sebi, to je tražio i od desetine, a istovremeno s puno razumevanja za teškoće svakog borca i uvek spreman da preuzme najteže zadatke, Branko je uživao veliki ugled ne samo u svojoj desetini već i u četi, a posebno se borcima sviđalo njegovo majstorstvo u gađanju i odnos prema oružju. Iako deseter, Vladušić je svoj puškomitraljez s ponosom nosio u borbi i na maršu i

vrlo nerado ga ustupao drugome.

U maju 1942. godine, prilikom osnivanja bataljona od novih dobrovoljaca u Zrmanji — Zrmanjaca i Plavanjaca — videla se popularnost Branka Vladušića. U prisustvu bataljona „Marko Orešković“ i naroda Zrmanje, jednoglasno je prihvaćen predlog da se novi bataljon nazove njegovim imenom. Time se narod Zrmanje odužio svom hrabrom sinu, a borci novog bataljona, vojujući od Dalmacije, preko Hercegovine, Crne Gore, Srbije i Strema nisu ga izneverili.

Narodnim herojem proglašen je 27. novembra 1953. godine. (Đ. St.)

VLAHOVIĆ Franeta JOSIP JOŽA

Rođen je 3. ožujka 1916. godine u Zagrebu, Hrvatska. Radnik.

Odrastao je u siromašnoj radničkoj porodici. Stanovao je u radničkoj četvrti, Trešnjevka, na periferiji Zagreba. Želio je u školu, ali mu to nisu dozvolile loše materijalne prilike porodice. Završio je osnovnu školu, dva razreda gimnazije i metalski zanat. Znat je učio u tvornici lusterata „Lux“, a kasnije je prešao kod privatnog majstora, gdje je 1933. godine položio pomoćnički ispit. Kao šegrt, pristupio je radničkom pokretu, i za kratko vrijeme postao jedan od rukovodilaca sindikalne omladine Ujedinjenog radničkog sindikalnog saveza. Godine 1932. primljen je u SKOJ. Nekoliko puta je hapšen, ali je puštan zbog nedostatka dokaza. Godine 1935. je bio izveden pred Sud za zaštitu države, i osuđen na šest meseci zatvora. Ubrzo poslije izlaska iz zatvora, krajem 1935. godine, primljen je u Komunističku partiju, a kratko vrijeme poslije toga postao je član Mjesnog komiteta SKOJ-a za Zagreb.

U proljeće 1937. odlazi na odsluženje vojnog roka, u Novi Sad. Tamo je našao Rada Končara, pa njih dvojica organiziraju tajne marksističke krujke. Godine 1938. vraća se s odsluženja vojnog roka, i zapošljava u tvornici „Siemens“, gdje je i ranije radio. Kao član Mjesnog komiteta SKOJ-a, veoma je aktivan u političkom radu s omladinom. Traj njegov rad nije bio nezapažen ni od strane policijskih organa, tako da je nekoliko puta uhapšen, ali se uvijek hrabro držao.

Početkom 1939. godine, Joža Vlahović je postao član Pokrajinskog komiteta SKOJ-a za Hrvatsku, a ubrzo zatim i sekretar tog komiteta i član CK KPH. U ime Pokrajinskog komiteta SKOJ-a za Hrvatsku, sudjelovao je na V i VI zemaškoj konferenciji SKOJ-a.

Prvog maja 1940. godine, Joža Vlahović je organizirao zagrebačku radničku i studentsku omladinu da zajedno demonstiraju protiv tiranije vlasti. Ove demonstracije su uzgibale i

radničke mase u Zagrebu, pa je policija počela hapšiti začetnike demonstracija. Tako su policijski agenti došli u tvornicu „Siemens“, da uhapsu Rada Končara. Vidjevši agente, Jože Vlahović organizira radnike, koji su ih pretrkali i izbacili iz tvornice.

Prije okupacije Jugoslavije, poznavali su ga mnogi omladinski rukovodioci Splita, Osijeka, Bjelovara, Varaždina, Slavonskog Broda i ostalih gradova. On je s njima često održavao sastanke u Zagrebu, ili odlazio na razne sastanke SKOJ-a u mnoge gradove u Hrvatskoj. Uputstva i savjeti koje je dijelio ostavljali su duboki dojam i mnogo su koristili ostalim rukovodiocima s kojekvih organizacija.

Na VI zemaljskoj konferenciji SKOJ-a, kra-

jem 1940. godine, Joža Vlahović je postao član CK SKOJ-a. Njegovo poznanstvo s Ivom Lolom Ribarom obogatilo ga je dragocjenim iskustvima u radu s omladinom. U to vreme SKOJ u Hrvatskoj predstavljao je veliku snagu, oko koje se okupljala omladina.

Okupacija Jugoslavije ga je zatekla u Zagrebu. Odmah se snašao u novim uvjetima, i okuplja napredne, patriotski orijentirane omladince, i formira diverzantske grupe u Zagrebu. Nedugo poslije proglašenja NDH, dobija poziv za vojsku, i on se, po direktivi Partije, odaziva. Bio je raspoređen za pisara u štabu „topničke vojarne“. Odmah poslije dolaska, Joža Vlahović počinje okupljati antifašistički orijentirane domobrane, a također je nabavljao oružje za akcije ilegalaca. Poslije kratkog vremena, Joža Vlahović je dezertirao iz domobrana, i nastavlja ilegalni rad. Poslije niza akcija koje je organizirao u ilegalnom Zagrebu, 22. kolovoza 1941. godine prepoznao ga je ustaški došnik Majerhold, pa su ga agenti uhapsili. Ustaška policija, koja je naslijedila policijska dokumenta stare Jugoslavije, već ga je dugo tražila. Ustaše su znale da imaju jednog od rukovodi-

laca SKOJ-a i KPH, pa su pristupili oprobanoj metodom preslušavanja. Iako podvrgnut mukama, Joža Vlahović je ostao dosjedač sebi, ništa nije priznavao. Uvidjevši da ne mogu ništa postići ni zlostavljanjem, ustaše su ga, u rujnu 1941. godine, strijeljale.

Narodnim herojem proglašen je 14. prosinca 1949. godine. (S. Žar.)

VLAHOVIĆ Milinka VELIMIR VELJKO

Rođen je 2. septembra 1914. u selu Trmajci, u Rovcima kod Kolašina, Crna Gora. Inženjer mašinstva.

Istaknuti omladinski i partijski rukovodilac, humanist i neumorni graditelj socijalističke Jugoslavije.

Osnovnu školu učio je u rodnom mestu, a gimnaziju u Podgorici i Beogradu. Studirao je mašinstvo na Tehničkom fakultetu u Beogradu, Pragu, na Sorboni (u Parizu) i diplomirao na Univerzitetu u Moskvi.

Prozet naprednim shvatanjima, slobodarstvom i junaštvom kraja iz koga je ponikao i borbom tadašnje jugoslovenske omladine, veoma se rano, još kao srednjoškolar, uključio u napredni pokret. U Beogradu je 1932. godine izabran za sekretara udruženja srednjoškolarca beogradskih gimnazija, koje je tada bilo jezgro revolucionarnog, srednjoškolskog pokreta.

Stupajući na studije mašinstva na Tehničkom fakultetu u Beogradu, po prirodi sistematičan, radan i uporan, ubrzo je postao jedan od istaknutijih boraca i rukovodilaca naprednog studentskog pokreta u Beogradu. U SKOJ je primljen 1933, a u KPJ 1935, kao već istaknuti studentski aktivist.

Sredinom tridesetih godina, napredni studenti Beogradskog univerziteta bili su pokretači i organizatori brojnih političkih akcija u gradu i na Univerzitetu. Vlahović je već tada bio jedan od istaknutih organizatora i rukovodilaca borbe beogradskih studenata za autonomiju Univerziteta, slobodu nauke i kulture, protiv nacionalističkih udruženja i policijske strahovlade, za demokratske slobode i društveni napredak zemlje. Bio je član od osnivanja, a 1935, do jula 1936, i predsednik Akcionog odbora stručnih studentskih udruženja na Beogradskom univerzitetu, i jedan od najistaknutijih organizatora i rukovodilaca velikih studentskih štrajkova (februara 1935. i 4. aprila 1936.) u Beogradu. Zbog toga je hapšen i interniran u koncentracioni logor u Višegradu (14. februara do 20. marta 1935) i isključen s Univerziteta za 1935/36. godinu. Pre i u toku štrajkova putovao je u Zagreb i Ljubljanu zbog koordinacije zajedničke akcije studenata ova tri velika univerziteta protiv tadašnjeg režima.

Zajedno s Lolom Ribarom učestvovao je u formiranju akcionih komiteta i u pripremama jugoslovenske studentske delegacije za Svet-ski omladinski kongres u Ženevi, održan u jesen 1936. godine.

Polovinom 1936, po odluci partijskog rukovodstva na Univerzitetu, da bi izbegao hapšenje, oputovao je u Prag, gde se odmah uključio u rad partijske organizacije jugoslovenskih studenata u ovom gradu, i ubrzo izabran za zamenika sekretara partijske organizacije.

Nepokolebljivi borac Partije i revolucije, učestvovao je u španskom građanskom ratu, kao borac Internacionalnih brigada. Krajem januara 1937, s grupom od 26 jugoslovenskih

studenata, iz Praga se ilegalno, preko Pariza, prebacio u Španiju. Iz prvih dana njegova boravka u Španiji potiče i njegovo poznato pismo studentima Beogradskog univerziteta, u kome ih poziva na akciju davanja svestrane pomoći španskom narodu u borbi za njegovu slobodu.

U Španiji se borio u Balkanskom internacionalnom bataljonu „Dimitrov“ i počeo „da polaže ispite iz velike lekcije istorije“, kako je nazivao borbu za špansku republiku. Ubrzo posle dolaska u Španiju, u bici na Harami, 14. februara 1937, teško je ranjen u nogu.

U Španiji je bio borac s puškom u ruci i vršio niz odgovornih dužnosti u Internacionalnim brigadama. Najpre je radio u kadrovskoj sekciji Baze internacionalnih brigada u Albaceti, a zatim je bio pomoćnik načelnika za kadrove Balkanske internacionalne brigade. Posle toga je radio u Komesarijatu internacionalnih brigada u Madridu i Barseloni, a zatim u Centru za evakuaciju boraca internacionalnih brigada u S'Agara. U drugoj polovini 1937, posle smrti Blagova Parovića, izvesno vreme je bio i urednik lista „Dimitrovac“. Poslednja

funkcija u španskoj republikanskoj vojsci bila mu je komesar bataljona.

Posle prelaska u Pariz, od CK KPJ dobio je zadatak da organizuje tehniku i dokumenta za ilegalni i legalni povratak na zemlju jugoslovenskih dobrovoljaca iz španskog građanskog rata. U Francuskoj je delovao i kao član Partijskog biroa nekoliko partijskih ćelija u Parizu. U Parizu se prvi put susreo s drugom Titom, i od tada je jedan od njegovih najbližih saradnika i doslednih sledbenika. Dok je boravio i radio u Parizu, izabran je 1939. za člana CK SKOJ-a. Oktobra 1939. upućen je u Moskvu, kao predstavnik SKOJ-a, u Komunističku omladinsku internacionalu (KIM). U Moskvi je nastavio studije na moskovskom Tehničkom fakultetu i radio u organima KIM, kao predstavnik SKOJ-a, a 1942. i 1943. do rastormiranja, kao sekretar KIM. Pored rada u KIM, bio i predstavnik KPJ u Kominterni do njenog raspuštanja, 1943. godine.

Aprilski rat i okupacija Jugoslavije 1941. godine zatekli su ga u Moskvi. Vlahović je tada pojačao rad na vezama jugoslovenskih komunističkih i građana s domovinom i radio na popularizaciji narodnooslovdilačkog pokreta.

Po zadatku CK KPJ i Vrhovnog štaba NOPOJ, u Moskvi je, 11. novembra 1941, organizovao s Đurcom Salajem radio-stanicu „Slobodna Jugoslavija“, preko koje je u svet prodirala istina o borbi naroda Jugoslavije protiv okupatora i domaćih izdajnika. Održavao je vezu s VŠ i dobijao izveštaje iz zemlje, pripremao emisije za radio-stanicu, pisao u sovjetskoj štampi i držao predavanja studentima, radnicima i sovjetskim građanima o oslobodilačkoj borbi jugoslovenskih naroda. Starao se da radio-vesti „Slobodna Jugoslavija“ i dobijeni izveštaji iz zemlje budu emitovani na više stranih jezika i jezicima jugoslovenskih naroda.

U Jugoslaviju se vratio krajem 1944. godine, i preuzeo dužnost načelnika Uprave za agitaciju i propagandu Centralnog komiteta Komunističke partije Jugoslavije.

Posle oslobođenja zemlje, obavljao je najodgovornije partijske i državne dužnosti: potpredsednik Veća naroda u Narodnoj skupštini FNRJ, predsednik Odbora za prosvetu Saveznog veća, predsednik Spoljnopolitičkog odbora Narodne skupštine FNRJ, zamenik ministra inostranih poslova FNRJ (1951—1952) i direktor „Borbe“ (1953). Bio je član Izvršnog odbora i član Predsedništva SSRNJ (do juna 1966), predsednik Komisije za međunarodne veze SSRNJ, član Centralnog odbora SUBNOR Jugoslavije, predsednik Centralnog odbora Saveza ratnih vojnih invalida Jugoslavije (do oktobra 1965) i član Uprave udruženja španskih boraca Jugoslavije.

Za člana CK KPJ (SKJ) biran je od V do X kongresa. Od VII kongresa SKJ član je Izvršnog komiteta, a od VIII kongresa do XIV plenuma CK bio je jedan od sekretara CK SKJ. Na IX i X kongresu biran je za člana Predsedništva CK SKJ. Bio je i predsednik Građanske konferencije SKS Beograda (mart 1968 — mart 1970).

Bio je član Saveta Federacije i rezervni general-major Jugoslovenske narodne armije.

Bio je član (1950) i šef jugoslovenske delegacije na zasedanju Generalne skupštine Organizacije ujedinjenih naroda i član jugoslovenske delegacije na I konferenciji šefova država ili vlada nesvrstanih zemalja u Beogradu, septembra 1961. godine.

U vreme svog bogatog političkog rada, Vlahović se bavio opštepitičkim i ideološko-teorijskim pitanjima marksizma-lenjinizma. Objavio je više tekstova i studija o razvoju i ulozi SKJ u socijalističkom samoupravnom društvu i drugim pitanjima. Za njegovu stvaralačku misao vezani su mnogi dokumenti naše partije u čijoj je izradi učestvovao, kao što je Program Saveza komunista Jugoslavije i platforma za X kongres SKJ. Bio je veoma cenjen kao saborac i drug, kao izuzetno skroman, principijelan i dosledan borac za socijalizam. Kao istaknuti teoretičar, prekaljeni revolucionar, sledbenik i saborac druga Tita, imao je veliki autoritet u našoj zemlji i u revolucionarnom i progresivnom pokretu i svetu.

Na poslaničkim izborima, biran je za poslanika Savezne narodne skupštine u više saziva. Umro je 7. marta 1975. godine. Sahranjen je u Beogradu, u Aleji velikana.

Nosilac je Partizanske spomenice 1941. i velikog broja jugoslovenskih i stranih visokih odlikovanja.

Narodnim herojem proglašen je 27. novembra 1953. godine. (D. Pi.)

VLAJIĆ Živana MILOŠAV

Rođen je 4. januara 1921. u selu Parcani, kod Mladenovca, Srbija, u siromašnoj seljačkoj porodici. Zbog lošeg materijalnog stanja roditelja, nije imao priliku da se školuje. Izvesno vreme je obrađivao zemlju i radio kod imućnijih seljaka. Kad mu se ukazala prilika, zaposlio se kao pružni radnik. Tada je imao 17. godina.

Početkom avgusta 1941. stupio je u 1. četu Kosmajskog odreda, i učestvovao u svim akcijama odreda protiv okupatora i domaćih izdajnika. Član KPJ postao je pred kraj 1941. godine. Isticao se smelošću. U jurišu je bio uvek među prvima. Izvesno vreme bio je puškomitraljezac, i svojim zalaganjem doprinosio je da jedinica postigne uspehe. Za

pokazanu hrabrost i samoinicijativu bio je istican kao primer, i postao je vodnik. Učestvovao je u borbama koje je Kosmajski odred vodio na železničke stanice Ripanj, Rajja i Đurinci, septembra 1941. S grupom boraca, kao railskog tunela, napao vođa s Nemcima i prinudio ih da se povuku u Mladenovac. U jednoj borbi, u februaru 1942, kod Venčana, probio je neprijateljski obruč i uspeo da spase svoje borce. Izvesno vreme bio je član SK KPJ za kosmajski srez. Početkom 1943. postao je

zamenik komandanta Kosmajskog odreda. Početkom juna 1943. određen je za zamenika komandanta Samostalnog bataljona, koji je služio kao jezgro za formiranje Šumadijske NO brigade. Kada se, 3. juna 1943, 1. četa odreda sukobila s pripadnicima nedićevih jedinica na Tresiji, bio je u prvoj borbenoj liniji, i tada je ranjen. Prilikom jednog sastanka štaba odreda s članovima Glavnog štaba NOV i POJ za Srbiju, u Orašcu, izmenada su na kuću u kojoj se održavao sastanak napali četnici. Milosav je dohvatio puškomitraljez i, sa sebi svojstvenom hrabrošću, razbio četničku bandu. Bio je omiljen drug, hrabar, snalažljiv i odvažan borac i starešina. Poginuo je u borbama protiv žandarma, u Vlaškoj, 25. juna 1943.

Narodnim herojem proglašen je 6. jula 1945. godine. (D. Dž.)

VOJINOVIĆ Radomira ALEKSANDAR VOJIN

Rođen je 7. marta 1922. godine u selu Mirnici, Kuršumlija, Srbija. Potiče iz seljačke porodice.

Nižu poljoprivrednu školu završio je u Prokuplju. Kratko vreme bio je radnik u Duvanjskoj stanici u Kruševcu. Godine 1939. upisao se u Srednju poljoprivrednu školu u

Vaijevu. Bio je odličan učenik; međutim, zbog rata je prekinuo školovanje. Februara 1941. sudelovao je u organizovanju i rukovođenju štrajka učenika Srednje poljoprivredne škole. U Vaijevu je učestvovao u martovskim demonstracijama protiv pristupanja Jugoslavije Trojnom paktu.

U leto 1941. izveo je nekoliko poduhvata od velikog značaja. Preneo je oružje iz Vaijeva u Kuršumliju, putujući vozom. Zatim je, 2. avgusta 1941, pokazavši izuzetnu hrabrost

napao hotel „Park“ u Nišu, bacivši dve bombe na nemačke oficire i podoficire. Smatra se da je tada poginulo i ranjeno oko 30 pripadnika Vermahta. Ovaj njegov junački poduhvat je snažno odjeknuo u narodu s područja jugoistočne Srbije. Zatim je učestvovao u hvatanju komandira Zandarmerijske stanice u Kuršumliji, poznatog antikomuniste.

Neposredno posle stupanja u Toplički odred, avgusta 1941, postao je član KPJ. Postavljen je za desetara, zatim je politički delegat voda, zamenik komandira čete i komandir čete. U brojnim akcijama Odreda, Vojinović se uvek isticao hrabrošću — u borbama za oslobođenje Prokuplja, Lešana, na Pasjači s četnicima Pečanca, koji su tada poraženi.

Marta 1942. godine bio je izdan, pa je zarobljen od četnika u Jablanici, i predat Nemcima. Deportovan je u logor Altenbah, zapadno od Beča. U logoru je organizovao bektstvo petorice interniraca, 6. jula 1942. Međutim, odbegla grupa zarobljenih partizana uhvaćena je nedaleko od Graca, i vraćena u logor. Ni drugi pokušaj bektstva nije uspeo. Treći put su uspeli, i Vojinović je s grupom stupio u partizanski odred na Pohorju. U slovenačkim partizanskim jedinicama vršio je razne dužnosti. Bio je komesar čete, zatim pomoćnik političkog komesara Pohorskog bataljona, politički komesar bataljona u Pohor-

skom odredu, pomoćnik političkog komesara Pohorskog odreda i pomoćnik političkog komesara 11. slovenačke brigade „Miloš Zidanšek“, komandant 3. bataljona 10. slovenačke „Ljubljanske brigade“, načelnik štaba 28. slovenačke divizije i zamenik komandanta 15. slovenačke divizije.

Učestvovao je u svim borbama ove slovenačke partizanske jedinice, pokazujući veliku hrabrost.

Posle oslobođenja zemlje, završio je Vojnu školu „Vistrel“ u Sovjetskom Savezu i Komandno-generalštabni koledž Američke armije. U Oficirskoj školi u Sarajevu bio je načelnik Katedra taktike, profesor taktike i načelnik klase slušalaca Više vojne akademije JNA u Beogradu. Vojinović ima čin general-potpukovnika JNA.

Veoma je plodan pisac dela s tematikom iz narodnooslobodilačke borbe i o stradanjima interniranih partizana u koncentracionim logorima Austrije. Poznata su mu dela: (1957); ponovo slobodni „Hotel Park“, (1958); „Krv nije sve“ (1961); „Jedno drugo more“ (1963); „Beli bregovi Pohorja“ (1963); „Ponoćna svitanja“ (1965); „Prognanik“ (1967) objavio je i značajna vojno-stručna dela: „Ubacivanje-infiltracija“ (1954), „Razmišljanja o principima ratovanja u atomskim ulovima“ (1958); „O narodnom radu“ (1960).

Od 1974. do 1979. bio ambasador SFRJ u Etiopiji, a sada je podsekretar u Saveznom sekretarijatu za inostrane poslove.

Narodnim herojem proglašen je 9. oktobra 1953. godine. (Ml. St.)

VOJVODIĆ Reda DIMITRIJE ZEKO

Rođen je 9. maja 1908. godine u selu Konjusima, Andrijevice, Crna Gora.

Roditelji su mu bili srednje imućni seljaci, što mu je omogućilo da završi osnovnu školu u rodnom mestu, gimnaziju s maturom u Beranama, i dve godine studija na beogradskom Pravnom fakultetu.

Posle dolaska na studije u Beograd, družio se s napredno orijentisanim studentima, s kojima aktivno učestvuje u mnogim akcijama, iako nije bio član KPJ.

Posle dve godine studija, zaposlio se kao blagajnik opštine Ponoševac, Dakovica. Tu su se naselili i njegovi roditelji, i ostali do aprila 1941. godine.

Kao rezervni oficir bivše jugoslovenske vojske, učestvovao je u kratkom aprilskom ratu. Bio je zarobljen, ali je posle tri dana uspeo da pobjegne i dođe u Crnu Goru. Posle dolaska u andrijevički srež, povezo se s članovima KPJ, a potom je radio na priprema-

ma za ustanak. U julski ustanak naroda Crne Gore stupa kao zamenik komandira Konjuškog gerilskog odreda. Učestvovao je u napadu na Andrijevicu i njenom oslobođenju, jula 1941. godine. Tada je primljen u članstvo KPJ.

Jedan je od prvih dobrovoljaca iz svog kraja za odlazak u Sandžak. Kao vođnik u Komskom bataljonu Crnogorskog odreda, učestvuje u bici za Pjevlja. Dvadeset dana kasnije, nalazi se u stroju 1. proleterske u Rudom. Iako je rezervni oficir, u brigadi poči-

nje kao desetar. Posle dolaska brigade u istočnu Bosnu, januara 1942. godine, učestvuje u napadu na neprijateljsko uporište Dabrovinu, i u drugim poduhvatima, kao što je i Igmanski marš, tokom kojeg je zapažen kao naročito izdržljiv borac. Februara 1942. godine postao je vojni instruktor za obuku novih boraca, a ubrzo potom komandir omladinske čete. U proleće 1942. u vreme III neprijateljske ofanzive, postavljen je za zamenika komandanta 2. bataljona 1. proleterske brigade. U ovom bataljonu, kao i ranije, ističe se hrabrošću, a isto tako i kao sposoban rukovodilac. Posle borbi na tromedi učestvuje u pohodu proleterskih brigada za Bosansku Krajinu, i na tom putu ističe se u mnogim borbama (Konjic, Duvno, Livno).

U leto 1942. godine upućen je za zamenika komandanta 2. bataljona 1. dalmatinske udarne brigade; kratko vreme posle toga postao je komandant bataljona. U ovoj čuvenoj brigadi pokazao se kao veoma hrabar borac i dobar starešina. Posebno se istakao u borbama za Jajce, novembra 1942. godine, zatim u brojnim akcijama tokom IV i V neprijateljske ofanzive. On je odlučujuće uticao na proboj i uspehe svoga bataljona na Sutjesci. Istakao se i u borbama u istočnoj Bosni, u leto 1943. godine.

Posle ovih borbi, postavljen je za komandanta 7. banijske brigade 7. divizije. Neposredno posle toga, brigada prelazi na teritoriju

Hrvatske. Ujesen 1943, i tokom zime 1943/44, na teritoriji Banije, Korduna, Hrvatskog primorja i Gorskog kotara vođene su žestoke i dugotrajne borbe. U mnogima od njih Vojnović se naročito istakao.

Od tada pa do kraja rata imao je više visokih funkcija. Najpre je bio načelnik, pa komandant, 13. primorsko-goranske divizije, zatim načelnik štaba XI korpusa NOVJ, a 1945. načelnik odeljenja u štabu IV armije. U mnogim borbama, bojevima i operacijama u ovom periodu isticao se i kao starešina i po svojoj hrabrosti.

Nosilac je Partizanske spomenice 1941. i drugih visokih odlikovanja.

Posle rata završio je Višu vojnu akademiju JNA i kurs operatike, i obavljao razne odgovorne vojne dužnosti. Bio je komandant divizije KNOJ-a, komandant 1. proleterske divizije, načelnik Uprave za vanarmijsko vojno vaspitanje u JNA... Biran je u forume nekih društveno-političkih organizacija SR Srbije i Beograda.

Sada je general-potpukovnik JNA u rezervi i penziji.

Narodnim herojem proglašen je 22. decembra 1951. godine (Š. P.)

VOJVODIĆ Pavla ĐOKO

Rođen je 24. I. 1914. godine u selu Radomir-Građani, Cetinje, Crna Gora, u siromašnoj seljačkoj porodici radnik.

U selu Građanima završio je osnovnu školu. Pošto nije imao materijalnih sredstava za školovanje, iako je bio odličan đak, radi kod kuće. Godine 1934. otišao je u Beograd, gde radi kao fizički radnik. Kasnije se zaposlio u bioskopu (danas „20. oktobar“), gde je radio sve do 1941. godine, i vanredno završio malu maturu.

U vreme rada u Beogradu nije bio član KPJ, ali je bio simpatizer i saradnik. U njegovom stanu često se održavaju partijski sastanci i kriju ilegalci, među kojima su bili Niko Vučković i Gajo Vojvodić. Đoko često raznosi letke i drugi partijski materijal. Uoči rata pozvan je u rezervu, tako da se, aprila 1941, našao kao artiljerac na albanskom frontu. Kad je saopštena kapitulacija, kao komandir topovskog odeljenja, top je uništio, uzeo pušku i punu torbu municije, i uputio se u selo Radomir. Tu se povezoao s članovima KPJ i odmah pristupio pripremama za oružanu borbu. Postao je kandidat za člana Partije, a u julu i član KPJ.

Trinaestog jula 1941. stupio je u Radomirsko-gradanski partizanski odred, i prvog dana ustanka učestvovao u oslobođenju

Virpazara. Od tog dana pa do prerane smrti, 9. maja 1942. godine, učestvuje u mnogim borbama, kao borac, puškomitraljezac, desetar i vodnik, i ističe se hrabrošću.

Osamnaestog jula neustrašivo juriša na italijansku motorizovanu kolonu u selu Brajčić (na putu Cetinje — Budva), gde je ubio više neprijateljskih vojnika. Kad su tražili dobrovoljce za Sandžak i Srbiju, opet je među prvima. S dvanaest Vojvodića ušao je u sastav Lovčenskog bataljona. Prvog decembra učestvovao je u pljevanjskoj bitci, u kojoj su on i njegov sused Đuro Petrović izdržali ceo dan u kasarni na Dolovima, odvijajući juriš pripadnika divizije „Pusterija“. Iako je bio kontuzovan, nije napustio položaj, već je ostao s Đurom i dodavao mu municiju za puškomitraljez. Četvrtog decembra, u borbi na Lističini kod Bučja, prvi je kao bombaš ušao među Italijane nanoseći im gubitke. Dvadeset prvog decembra našao se u stroju 1. proleterske brigade u Rudom. Bio je komandir voda 1. čete 1. bataljona. Ratni put ga je vodio preko Međeđe, Rogaticke, Podromanje; učestvovao je i u razoružavanju četnika u Vidriču i Okruglici, jurišao je na železničku stanicu Žepče, gde je uništio ustašku posadu u jednom bunkeru. Hrabro i samopregorno je podnosio teške i napore marševa, po Romaniji i Igmanski u kome je, na temperaturi od 35°C ispod nule s Đokom Vukićevićem, pošao u patrolu preko mosta na Bosni u Sarajevsko polje. Uz Igmam je pomagao iznemoglima, i mnoge spasao smrti.

U borbi na Ulog i Župu primenio je taktiku partizanskog lukavstva — dok je njegova četa teško odoljevala protivnapadu u Župi, s patrolom je izvršio udar u bok i naterao ustaše u bekstvo. Ne odlikuje ga samo hrabrost, on je i izuzetno blizak ljudima u jedinici i na terenu, uvek nasmejan i oran za pesmu i veselje. Koliko je u njemu bio razvijen smisao za

drugarstvo, najbolje govori slučaj u borbi na Večerinovcu, nedaleko od Mojkovca, 9. maja 1942. godine. Došlo je do borbe u susretu između četnika Pavla Đurišića i partizana. Grupa četnika je s puškomitraljezom zauzela zaklon za bukovom. Jovan Radulović je skočio među njih. Četnik je puškomitraljezom udario Jovana po glavi. Kad je to video Đoko se bacio na četnika i ubio ga nožem, oteo puškomitraljez i počeo da tuče. Drugi četnik je pucao i ubio Đoku Vojvodića. Puškomitraljez je ostao u četi, i borci su govorili: „To je Đokov puškomitraljez.“

Narodnim herojem proglašen je 20. decembra 1951. godine. (Š. L.)

VOJVODIĆ Stevana NIKOLA VOJVODA

Rođen je 16. decembra 1910. godine u Oraškom Brodu kod Bosanskog Petrovca. Do rata se bavio zemljoradnjom.

Bio je među prvim julskim ustanicima u svom kraju. Avgusta 1941, kada su ustaše krenule da zapale selo Lipu i pobiju njegove stanovnike, Vojvodić se nalazio na čelu grupe ustanika, koj su imali samo nekoliko pušaka i puškomitraljez. Dok su ustaše skupljale narod po kućama, Vojvodić je pristigao u selo i odvažno izvršio napad na nadmoćnijeg neprijatelja. Tada su ustaše, uz gubitke, protjerane, a pohapšeno stanovništvo oslobođeno. Ova njegova prva smjela pobjeda uvećava mu ugled i poverenje njegovih seljaka, pa mnogi novi borci, pošto je zarobio nekoliko pušaka, traže da budu u njegovom vodu.

Nekoliko dana kasnije, u smjelog jurišu u Vrtačkim dolinama, Vojvodić je zajedno s ustanicima iz Vrtoča razbio neprijateljsku kolonu. U tom jurišu, među ostalim plijenom, bio je i prvi top zaplenjen u ovom kraju.

Nikola Vojvodić se naročito istakao u zauzimanju neprijateljskih uporišta u Kuzen-Vakufu, Čukovima i Orašcu, u septembru 1941. godine. U jednoj od tih borbi vješto se privukao i, uprkos smrtonosnoj vatri kojom je bio obasut, uspio je da uništi neprijateljsko mitralješko gnijezdo i neprijatelja prisili na povlačenje.

Krajem 1941. godine, istakao se u uništenju neprijateljskog garnizona u Ripču, kod Bihadža, kada je predvodio grupu bombaša.

Početkom maja 1942. godine, kao zamjenik komandira čete, napada italijanske fašiste kod sela Kruniča. Poslije nekoliko juriša, neprijatelj je razbijen. Samo u jednoj kući koju je Vojvodić osvojio nađeno je 12 mrtvih i 8 ranjenih fašističkih vojnika. Među njima je bio i major i dva niža oficira.

U napadu na Glamoč, jula 1942. godine, Nikola se, sa svojom četom, probio u centar grada u kome su ustaše bile utvrđene. Neprijatelj je i tada uništen, a o Vojvodući i njegovim podvizima pričalo se u narodu i među borcima.

Istakao se u velikim napadima na Bihać i Jajce i drugim borbama ujesen 1942. godine, u kojima je učestvovala 3. krajiška brigada, i u kojoj je Nikola bio komandir čete. U borbi za oslobođenje Teslića. 1. januara 1943, s nekoliko boraca vješto je savladao stražu neprijatelja i doveo čet u centar neprijateljske odbrane. Neprijatelj je bio iznenađen. Tada je prisilio na predaju cijelu domobransku čet u.

Među borcima 3. krajiške proleterske brigade, poznati su mnogi podvizi Nikole Vojvoduće u četvrtj i petoj neprijateljskoj ofanzivi. Tada je bio zamjenik komandanta bataljona.

Poginuo je početkom jula 1943. godine, u Kmnoj Jeli, kod Prače, od avionske bombe.

Narodnim herojem proglašen je 24. jula 1953. godine. (VI. Kc.)

VOJVUDIĆ Nika PETAR

Rođen 2. jula 1914. godine u selu Radomir Građani, Cetinje, Crna Gora, u siromašnoj seljačkoj porodici. Radnik.

U petoj godini ostao je bez oca pa je, s majkom, dosta teško živio. U Građanima je završio osnovnu školu. Posle je radio kao fizički radnik na mnogim gradilištima: bio je rudar u Trepci, miner na putu Cetinje—Budva, u Utčinju, Kninu i drugim mestima. Gde god je radio, organizuje štrajkove i istupa u ime radnika, ne prezajući od pretnji žandarma. Zahvaljujući takvoj svojoj aktivnosti, 1935. godine primljen je u članstvo KPJ.

Njegov partijsko-politički rad se ne svodi samo na štrajkove; čuva i rastura štampu,

partijsku literaturu i materijale, krije i prebacuje ilegalce (posebno poste provale u partijskoj organizaciji, 1936. godine). Učestvuje u belvederskim događajima 1936. godine, organizuje prebacivanje dobrovoljaca za Španiju... Zbog revolucionarnog rada, više puta je hapšen i osuđivan na razne vremenske kazne. Godine 1940. jedan je od učesnika sedamnaestodnevnog štrajka gladu u cetijskom zatvoru. Kasnije je prebačen u zatvor na Adi Ciganliji, a zatim je sproveden u Kikindu, gde je bio zajedno sa Savom Kovačevićem, Filipom Kljajićem i drugim revolucionarima. Godine 1941. našao se u vojnom koncentracionom logoru u Smederevskoj Palanci. U svim zatvorima imao je primerno držanje.

Posle aprilskog sloma 1941. godine, vraća se u rodni kraj, gde radi na pripremi ustanka. Trinaestog jula 1941. godine našao se, s puškom u ruci, među borcima Radomirsko-gradanskog partizanskog odreda. Prvih dana ustanka učestvuje u borbi na Brajiće, Sozinu, gde ispoljava posebnu hrabrost.

Kao dobrovoljac, našao se 1. decembra u sastavu Lovčenskog bataljona u bici za Pilevlja, gde svojom hrabrošću služi za primer. U borbi kod sela Bučje (u Sandžaku) ranjen je i upućen na lečenje u Crnu Goru. Čim je ozdravio, viđen je kao puškomitraljezac na čelu bataljona „13. jul“. Učestvuje u borbama ove jedinice po Crnoj Gori, sve do 11. juna 1942. kada stupa u 4. crnogorsku proletersku brigadu. Učestvuje u borbama ove brigade za Hadžiće, Gornji Vakuf, Bugojno. Četiri puta je učestvovao u napadu na Kupres, gde se posebno ističe; s grupom drugova jednom tanketom ušao je u ovaj grad, ubijajući ustaše; kad je tanketa onesposobljena, posada se, pod zaštitom sopstvene vatre, probala iz Kupresa.

U danima IV i V ofanzive nalazi se na dužnosti komandira kurira 4. brigade, a kasni-

je, 2. divizije i II udarnog korpusa. Posebno se istakao posle V ofanzive, kada je, probijajući se kroz neprijateljsku teritoriju, proneo važnu poštu sa Ozrena (Bosna) rukovodstvu Crne Gore.

Kada je formirana 7. crnogorska omladinska brigada, postavljen je za komandira čete. U leto 1944. postao je komandant 1. bataljona. Na borbenom putu ove brigade od Kolašina, po Crnoj Gori i Sandžaku, Bosni, Hrvatskoj i Sloveniji, istakao se u mnogim borbama i kao borac i kao starešina. Tako je pri oslobođenju Berana u direktnom sudaru ubio nacionalističkog zločinca Dorda Račića. Ističe se i u borbama u Sandžaku i Pešteru, u ponovnom napadu na Berane. U završnim operacijama naročito se istakao u borbama za Sarajevo, Karlovac i na Zidanom Mostu. Na Zidanom Mostu je s grupom drugova, kao komandant bataljona, upao u štab divizije „Princ Eugen“, tražio pregovore za predaju i materao nemačkog generala da sedne u kola, ode Savu Buriću, komandantu 3. divizije, i tamo prihvati predaju divizije.

U posleratnom periodu bio je načelnik štaba tenkovske brigade, komandant puka KNOJ, radio u UDB-i za Jugoslaviju. Penzionisan je 1956. godine. Bio je aktivan društveni radnik. Pored ostalog, dva puta poslanik Republičke skupštine Crne Gore, komandant Štaba narodne odbrane opštine Bar. Tragično je poginuo 1974. godine, u Titogradu.

Nosilac je Partizanske spomenice i više odlikovanja.

Narodnim herojem proglašen je 10. jula 1952. godine. (Šp. L.)

VOLNAROSKI Icka KRUME

Rođen je 1909. godine u Prilepu, Makedonija. Poreklom je iz stare gradske porodice, poznate po učešću u nacionalno-oslobodilačkom pokretu.

Odmah posle osnovne škole, radi u trgovačkim radnjama u prilepskoj čaršiji. Postao je poznat gimnastičar i učestvovao na takmičenjima i van Jugoslavije. Posle odslužanja vojnog roka otvorio je bakalsku radnju, i u gradu i okolini je poznat kao trgovac.

Popularan je kao napredan čovek. Često je zajedno s komunistom Kuzmanom Josifovskim. Aktivan je na strani progresivnih snaga, naročito u predizbornim kampanjama. Kao ugledan čovek, radio je na prikupljanju „Crvene pomoći“. Kasnije, 1941. godine, rukovodio je „Narodnom pomoći“.

U toku 1942. godine radi kao ilegalac na partijskoj tehnici. Povremeno ide po prilepskim selima i radi na formiranju odbora Na-

rodnog fronta i skupljanju novih boraca za odlazak u partizanske odrede. Godine 1943. postao je sekretar SK KPJ za Prilepi. Na ovoj dužnosti nalazi se kad je na prilepском terenu izveden poznati Bogomilski pohod. Tada Krume mobilise ceo srez za saradnju s Makedonsko-kosovskom brigadom u borbi protiv bugarske vojske, tu koncentrisane iz nekoliko garnizona. Prihvatani su ranjeni partizani i istovremeno upućivani novi borci u brigade.

Početkom 1944. godine, Krume je često u Prilepu. Intenzivno radi na pokrivanju celog sresa mrežom narodnoslobodilačkih odbora i na pripremanja za izbore delegata za I zasedanje ASNOM. Posle jednog sastanka, maja 1944. godine, na kome su podeljena punomoćja delegatima i pošto su se oni razišli, Krume i član Oblasnog komiteta KP Kire Gavrilovski ostali su u kući gde je bio sastanak. Policija je saznala za to i opkolila kuću.

Na poziv bugarske policije da se predaju, Krume i Kire odgovaraju vatrom. Borba je trajala nekoliko časova. U jeku borbe, Krume i Kire drže govore, koji su postali poznati u narodu. Pošto su pali u neravnoj borbi, kuća u kojoj su se nalazili je spaljena.

Narodnim herojem proglašen je 11. oktobra 1953. godine. (K. So.)

VOJLČ Jozeta IGNAC FRIC

Rođen je 4. jula 1904. u Vrhniki, Slovenija, u porodici seljaka. Po zanimanju je bio kovač i radio u raznim mestima Slovenije. Kasnije se okvalifikovao za vozača. Član KPS postao je 1932. godine.

1932/33. u Notranjskoj je naglo počeo da se razvija revolucionarni radnički pokret, i

VOSTREL Danijela VACLAV VASO

Rođen je 17. septembra 1904. u Pavlovcu, Grubišno Polje, Hrvatska. Otac mu se, prije prvog svjetskog rata, doselio iz Češke u Pavlovac, nedaleko od Grubišnog Polja. Kraj njega je Vaso, pored zemljoradnje, učio i kovački zanat. Do završetka prvog svjetskog rata, porodica Vostrel živjela je u Pavlovcu, a 1920. odselila se u Kupinec, nadajući se da će na boljoj zemlji osigurati pristojniju egzistenciju. No, poslije očeve smrti, Vaso i njegova braća sele se (1932) u Čemernicu, u neposrednoj blizini Virovitice. Tu je i obrađivao zemlju i istodobno radio kao kovač. Odgojen u slobodarskom duhu i oslobođen religijskih predrasuda već u roditeljskoj kući, Vaso je pokazivao interes za knjigu i socijalne probleme. Počeo je da odlazi u društvo „Češka beseda“ u Virovitici, gdje je upoznao starog komunista Bendaka. To je poznanstvo za Vasa imalo presudno značenje. Upoznao se s programom Komunističke partije Jugoslavije, opredijelio za njezinu politiku i počeo djelovati kao borac za radnička prava, iako još formalno nije bio primljen u KPJ. Povezao se i s progresivnim učiteljima u okolici Virovitice, i zajedno s njima osnovao niz ogranka „Seljačkog kola“ (u Ovcari, Hadžićevu, Pčelicu, Borovju) ... Kroz te ogranke, kao i u okviru „Češke besede“, Vaso je održavao stalne veze s omladinom i starijim radnicima i seljacima, i organizirao niz javnih priredaba i predavanja o aktualnim temama.

Mnogo puta iskušan na povjerljivim zadacima, u julu 1939. Vaso je primljen u Komunističku partiju Jugoslavije. Zbog izuzetne angažiranosti i odanosti Partiji, ubrzo je izabran za člana Kotarskog komiteta KPJ za Virovitičku. Godine 1940. ostvario je i svoju davnu želju: u Čemernici osnovao je partijsku ćeliju.

Poslije okupacije zemlje, u stalnim vezama s narodom, Vaso razobličava ustaše kao koljače bez programa, i osuđuje izdaju bivših građanskih političara. Po nagovoru dr Pavla Gregorića, tih je dana u Kupincu posjetio Mačeka na njegovu imanju, da ga nagovori na saradnju s Komunističkom partijom Jugoslavije, ali je Maček sve prijedloge odbio.

Kada je, uljeto 1941, počelo prisilno iseljavanje Srba iz Hrvatske, pa i iz okolice Virovitice, Vaso ih štiti i ostaje uz njih sve dok ih ustaše s željezničke stanice nisu otpremile u seljenički logor u Bjelovaru, odnosno u Srbiju. Zbog toga je, u avgustu 1941, uhapšen zajedno s dvanaesticom drugova, pod optužbom da je branio Srbe. No, uskoro je, zbog nedostatka dokaza, pušten iz zatvora. Poslije uobjevta sekretara Kotarskog komiteta KPJ za Virovitičku, Bendaka, njegovu dužnost preuzi-

Vojlč je u njemu učestvovao kao značajan organizator i član KPJ. Zbog revolucionarnog rada, režim ga je progonio, hapasio i zatvarao. U „Notranjskom procesu“ protiv komunista, 1933. godine, Sud za zaštitu države u Beogradu ga je osudio na četiri godine robije. Kaznu je izdržao u kaznenom zavodu u Sremskoj Mitrovici. Posle povratka iz zatvora, ponovo se uključio u radnički pokret i nastavio ilegalni politički rad.

I u prvim danima okupacije je ostao u ilegalnosti. Učestvovao je u OF, osnivao i širio njene prve organizacije. Bio je sekretar Rejonskog komiteta KPS za Lošku dolinu. U proljeće 1942. godine je radio kao odgovorni partijski funkcioner na području Velikih Lašča, i vodio partijsku tehniku u selu Kališča. Oktobra 1942. postao je sekretar Okružnog komiteta KPS za Ribnički okrug. Vrlo aktivan je bio u ribničkom, dolomitkom i logaškom sektoru, gde je organizovao partijske organizacije i terenske odbore OF.

Jula 1943. je postao sekretar Sreskog komiteta KPS za Vrhniku i član Okružnog komiteta za Notranjsku. Uslovi za politički rad bili su vrlo teški. Teritorija je bila samo delimično oslobođena: kretanje po terenu, je postalo još teže posle ustanovljivanja belogardističkih uporišta. Uprkos tome je Vojlč stalno putovao po okolini, organizovao narodnoslobodilački pokret, osnivao organizacije OF i održavao sastanke s političkim aktivistima i ilegalcima.

U proljeće 1944. godine ga je Centralni komitet KP Slovenije, kao vrlo aktivnog i sposobnog organizatora, imenovao za sekretara Oblasnog komiteta KPS za Severnu Sloveniju. Na prvom putu po novom terenu pao je, u borbi s Nemcima, u blizini Dravograda, 4. aprila 1944.

Narodnim herojem proglašen je 27. novembra 1953. (Met. G.)

VLANJEŠEVIĆ Đorđe RADA

Rođen je 25. maja 1918. godine u selu Rekovice, kod Banja Luke, Bosna i Hercegovina. Potiče iz svešteničke porodice. Osnovnu školu je završila u selu Glogovac (Prnjavor), a nižu gimnaziju u Derventi i Banja Luci. Radin revolucionarni put počeo je isključenjem iz učiteljske škole u Banja Luci, 1932. godine, zbog naprednih levičarskih shvatanja. Školovalanje je nastavila u trgovačkoj akademiji u Banja Luci. Tu se odmah uključuje u rad napredne omladinske organizacije. Već 1934. godine ponovo je izbačena iz škole. Trgovačku akademiju je završila 1938. godine u Skoplju.

Početak 1939. godine, zaposlila se u Savezu nabavljajčkih zadruga državnih činovnika u Beogradu. Tu se uključuje u rad sindikalne organizacije Saveza bankarskih, osiguravajućih, trgovačkih i industrijskih činovnika Jugoslavije; učestvuje u svim akcijama Saveza i akcijama Partija u Beogradu.

Godine 1940. primljena je u KPJ. Uskoro je, zbog učešća u organizovanju štrajka u Savezu nabavljajčkih zadruga državnih činovnika, uhapšena i izbačena iz službe. Iako bez posla, ostaje u Beogradu; nastavlja revolucionarni rad, do maja 1941. godine. Pod rukovodstvom Svetozara Vukmanovića, Tempa, prebacivala je materijal CK KPJ Pokrajinskom komitetu KPJ za Crnu Goru.

U maju 1941. godine napušta Beograd i vraća se u Banja Luku, gde, kao član Mesnog komiteta SKOJ-a, a zatim Mesnog komiteta KPJ za Banja Luku, učestvuje u političkim i vojnim pripremama za ustanak. Kada je zapretila opasnost od hapšenja, u septembru 1941, po odluci Partije, odlazi na oslobođenu teritoriju Podgrmeča.

U tom ustaničkom kraju radila je na stvaranju organizacije KPJ, posebno među omladinom i ženama. Godine 1942. postaje sekretar Okružnog komiteta SKOJ-a i član prvog Okružnog komiteta KPJ za Podgrmeč, a u novembru izabrana je za člana Biroa Oblasnog komiteta za Bosansku krajinu. Smisao da uspostavi prisnan dodir s ljudima i sposobnost da ih pokrene u akciju uticali su na to da je, iste godine, dobila zadatak da organizuje rad sa ženama. Izabrana je za sekretara Oblasnog odbora AFZ-a za Bosansku krajinu, a kasnije postaje i njegov predsednik.

Radu su svi voleli i cenili. Za nju nije bilo prepreka i nerešivih problema. Bila je jedna od najpoznatijih i najpopularnijih žena u Bosanskoj krajinu. Izabrana je u prvi Centralni odbor AFZ-a Jugoslavije, a kasnije i za večnika ZAVNOBIH-a.

Uoči 25. maja 1944. godine, Rada se, po zadatku Oblasnog komiteta KPJ za Bosansku

krajinu, zatekla u Drvaru. Tu su je nemački padobranici uhvatili, nenaoružanu. Ubrzo se našla u improvizovanom logoru, smeštenom na dvorskom groblju. Prilikom pokušaja bekstva, Radu je pokosio mitraljejski rafal.

Narodnim herojem proglašena je 27. jula 1951. godine. (Ž. Vr.)

VRATANAR Antona ANTON ANTONESKOVA

Rođen je 2. novembra 1919. godine u Vrhovu, opština Laško, Slovenija, u radničkoj porodici.

Proživio je teško detinjstvo, jer potiče iz siromašne radničke porodice. Preranom smrću oca i majke, starije se još više pogoršalo. Posle osnovne škole, počeo je da uči mesarski zanat.

Do aprilskog rata i kapitulacije Kraljevine Jugoslavije, Vratana je prešao težak put šegrtu i radnika. Rat ga je zatekao u Trbovlju, jednom od najjačih i najpoznatijih radničkih revolucionarnih uporišta u Sloveniji i Jugoslaviji, poznatom po snažnom otporu buržoaskoj vlasti i mnogim revolucionarnim akcijama radnika pod rukovodstvom KPJ. U takvoj sredini Vratana je formirao svoje poglede na život, ljude, društvo.

Junu 1941. stupa u neposrednu vezu s komunistima, organizatorima ustanka u Trbovlju i okolini, a avgusta iste godine postaje borac Revirske čete, jedne od prvih partizanskih jedinica NOP odreda Slovenije. Septembra 1941. postao je član Komunističke partije Slovenije. Od tada i počinju njegovi podvizi borca, diverzanta, obaveštajca njegovog uspešan put rukovodioca i komunistu.

Prva veća akcija u kojoj se istakao bila je napad na nemački magazin kod Svetog Marka, iznad Trbovlja. S diverzantskom grupom,

ma Vaso. Bilo je to vrijeme kad su u šumama stvarani prvi partizanski odredi i izvođeni oružani napadi na okupatora i domaće izdajnike. Usprkos svojoj bolesti, Vaso se nije štedio: neumorno je obilazio organizacije, podizao moral, podsticao otpor i pozivao na disciplinu. Zajedno s dr Pavlom Gregoričem, organizatorom ustanka u Slavoniji, Vaso krstari Podravinom sa sastanka na sastanak, s konferencije na konferenciju: od Virovitice do Podravske Slatine i Đakova, od Našica i Orahovice do Daruvara. Povezuje se i s drugim organizatorom ustanka, Zvonkom Brkičem, zatim sa Stipom Vukmanovićem i Bohumilom Vojačekom, a istodobno je u stalnim vezama s prvim partizanskim grupama. Krajem oktobra 1941, šalje partizanima prvi puškomitraljez.

Početak 1942, Vaso je izabran za sekretara Okružnog komiteta KPH za Bjelovar. Nova funkcija donijela mu je i nove obaveze, ali ih on prima s disciplinom prokušanog revolucionara. Učestali su napadi partizanskih grupa na općine i žandarmerijske stanice, povećan je broj diverzija na neprijateljske objekte ali su istodobno učestali i pohodi ustaških jedinica na partizane. U jednom od tih pohoda, ustašama se predao neki demoralizirani novi borac. Na saslušanju je izjavio da njegovu grupu na Papuku posjećuje jedan Čeh iz okolice Virovitice. Jako mu nije znao ime, dao je detaljan opis, i ustaše su, 4. februara 1942, u Čemernici, uhapsile Vasa Vostrela.

Nekoliko dana kasnije, Vaso je uhapšen u selu Kokočaku, nedaleko od Orahovice.

Narodnim herojem proglašen je 20. decembra 1951. godine. (V. Raj.)

čiji je član bio, uz ostalo zaplenio je i znatnu količinu eksploziva, koji je upotrebljen za miniranje pruge Hrastnik — Trbovlje i mnogih drugih objekata. Posle prvih uspeha Vratnar učestvuje u rušenju pruge između Ljubljane i Zidanog Mosta, u napadu na Zagorje ob Savi, Zabukovicu i Šoštanj, kao i u ubijanju gestapovaca na području Trbovlja.

Kao već poznat borac, stupio je u Štajerski partizanski bataljon. Pošto je, pored velike hrabrosti i samopregora u borbi i radu, pokazao i sposobnost za rukovođenje, imenovan je za komandira čete. U vreme višemesečnog boravka u ovoj jedinici učestvovao je u mno-

gim njenim borbama i drugim poduhvatima. Svakako, od svih je bio najznačajniji Breziški marš — koji je trebalo da sprečava iseljavanje slovenačkog stanovništva iz ovog područja.

U proleće 1942. godine, Vratnar je, zajedno sa šest drugova, prebačen na Kozjansko. Na ovom području ostaje više od godine. Kao komandir čete, koja je i formirana kad je stigao na Kozjansko, učestvovao je u mnogim borbama i akcijama. Uspeši njegove jedinice znatno su doprinisili NOP-u.

Septembra 1943. stupa u 6. brigadu „Slavko Slander“ NOV Slovenije. Iz ove jedinice, u kojoj je takođe s uspehom radio, premešten je na dužnost u Varnostno-obveštčajnu službu (VOS) pri štabu 4. operativne zone NOV i PO Slovenije. U ovoj istaknutoj organizaciji, koja je zabeležila velike uspehe u borbi protiv neprijatelja naročito njegovih obavestajnih službi, diverzanata i domaćih izdajnika — Vratnar je imao nove uspehe: izveo je više diverzantskih i drugih akcija u Koruškoj i Štajerskoj. Postao je komandant vojske bezbednosti u 14. divizionu (slovenačkoj) NOV Jugoslavije i uspešno komandovao ovom jedinicom.

Januara 1944. postao je načelnik VOS za

Revirje. Na ovoj dužnosti je ostao do proleća iste godine. Istog meseca dva puta je ilegalno ušao u Trbovlje i ubio neke nemačke oficire. Kad je, februara 1944. 14. divizion prodrta u Revirje, Vratnar je stvorio tri grupe pripadnika VOS. Od tada do proleća 1944. one su izvele nekoliko veoma zapaženih poduhvata: uništili su dva gestapovska automobila na reci Mariji i voz kod Hrastnika; vosovci su uspešno učestvovali u mobilizaciji naroda u partizanske jedinice, naročito rudara iz zasavskih rudnika.

Završio je Oficirski kurs u Beloj krajini (Slovenija), i posle toga (juna 1944) postao komandant bataljona Narodne zaštite koji je dejstvovao na području Štajerske i Koruške. Bataljon je izveo mnogo uspeših akcija i borbi: uništio je policijsku stanicu na Košnici i posadu u Podlogu; razbio je nemačku kolonu kod Svetog Pavla u Savinjskoj Dolini, i ušao u Trbovlje. Ovaj bataljon je učestvovao i u uništenju neprijateljske tvrđave Ljubno, gde je ubijeno i zarobljeno 140 neprijateljskih vojnika.

Kada je, u leto 1944. godine, oslobođena Savinjska dolina, obrazovana je vojska državne bezbednosti čiji je komandant postao Vratnar. Brigada je dejstvovala na širokoj teritoriji Koruške, Kozjanskog, Pohorja i Revirja. Avgusta 1944. postao je komandant 3. brigade 2. (slovenačke) divizionije Korpusa narodne odbrane Jugoslavije, i na toj dužnosti ostao do kraja rata.

U posleratnom periodu ostao je na službi u JNA do penzionisanja. Završio je Višu vojnu akademiju. Preveden je u rezervu, u penzionisan kao pukovnik JNA.

Živi u Beogradu, i aktivan je društveno-politički radnik.

Nosilac je Partizanske spomenice 1941. i više odlikovanja.

Narodnim herojem proglašen je 27. novembra 1953. godine. (Red.)

VRBICA Laza DORDINA DINA

Rođena je 6. maja 1913. u Podgorici, Crna Gora. Absolvent Visoke ekonomsko-komercijalne škole.

Potiče iz činovničke porodice. U trećoj godini ostala je bez oca. Osnovnu školu i Trgovačku akademiju završila je u Podgorici. Isticala se u radu naprednog srednjoškolskog pokreta. Akademiju je završila 1932. godine, kada je postala i član SKOJ-a. Porodica nije imala mogućnosti da je školuje. Tražila je posao, ali ga nije mogla dobiti u državnoj službi. Povremeno radi u Duvanskoj stanici,

kao radnik. Isticala se u borbi za poboljšanje uslova rada u stanici. Godine 1934. postaje član KPJ. Zbog njene aktivnosti među radnicima, otpuštaju je s posla. Godine 1935. dobila je zaposlenje u Finansijskoj direkciji u Sarajevu. Tamo se povezuje s Partijom, i u ženskom pokretu radi s omladinom. Njena aktivnost nije mogla ostati nezapažena. Policijai ju je uhapsila početkom marta 1936. U zatvoru ostaje gotovo 6 meseci, izdržavši hrabro mnoga saslušanja i mučenja, da bi na kraju, zbog nedostatka dokaza, bila oslobođena.

U jesen 1936. upisuje se na Visoku ekonomsko-komercijalnu školu u Zagrebu. Od-

mah se uključila u rad naprednog studentskog pokreta. Prilikom rasturanja letaka, marta 1937. pada u ruke policije. Mjesec dana je provela u samsici, bila saslušavana i mučena, ali nikoga nije odala. Zbog ove akcije, kasnije je bila osuđena na uslovnu kaznu i novčanu globu. U Zagrebu se upoznala s Ljubišom Miodragovićem, budućim suprugom. Zajedno s njim prelazi u Beograd, gdje nastavlja studije. Po zadatku Partije radi s tekstilnim radnicima, među kojima postaje vrlo popularna. U vrijeme studija često je dolazila u Crnu Goru, gdje se angažovala na partijskom radu, posebno u naprednom omladinskom i ženskom pokretu. Zbog takvog rada, birana je za člana PK Skoja CG i člana Komisije za rad među ženama, koja je 1939. formirana pri PK KPJ za Crnu Goru.

Pred sam rat je absolvirala i vjenčala se s Ljubišom. Zajedno su došli u Podgoricu, uoči aprilskog rata. Dina se odmah uključuje u rad PK Skoja i partijske organizacije u Podgorici. U danima rata organizuje rasturanje partijskih letaka među vojnicima, a zatim radi na prikupljanju oružja. Poslije okupacije, radila je s organizacijom SKOJ-a na pripremama i organizaciji ustanka u Crnoj Gori. Učestvovala je u

ustanku, a zatim se prebacila u Sandžak, gdje je sa svojim suprugom radila na pripremanju naroda za borbu i u izvođenju akcija protiv okupatora. Grupa partizana s Đinom i Ljubošom bila je, 20. oktobra 1941, u vrijeme odmora iznenadena od čete italijanskih vojnika. Svi su poginuli, sem Đine i jednog druga. Oni su uspjeli da se spasu bjekstvom u šumu. Đina se ponovo vratila u Crnu Goru i radila na organizovanju Crnogorske narodne omladine. Na Pokrajinskoj konferenciji Crnogorske narodne omladine (CNO), 30. novembra 1941. izabrana je za člana Pokrajinskog odbora. Tokom jeseni i zime 1941/1942. radila je na učvršćivanju i proširivanju organizacija SKOJ-a i CNO, kao i na formiranju prvih odbora žena na terenu OK Podgorice i Cetinja. U pokrajinskom rukovodstvu SKOJ-a i omladine ostala je do maja 1942. Zajedno s partizanskim jedinicama, iako već pred porođajem, povlači se iz Crne Gore. Iz ljubavi prema svom poginulom suprugu, htjela je njegovo dijete. Nije prihvatila mnoge savjete da ga se oslobodi. Porodila se u toku teških odstupnih borbi. Dijete je ostavila na čuvanje jednoj porodici u Mratinju, i nastavila put s proleterskim jedinicama do Bosanske krajine.

Sa 3. sandžačkom brigadom stigla je u glamočki srez, gdje je radila, od jula 1942. do maja 1943, kao član SK KPJ zadužena za agitaciju i propagandu i rad sa ženama. Bila je član Sreskog odbora AFŽ-a i Okružnog odbora AFŽ za jajački okrug. Učestvovala je, kao delegat, na I zemaljskoj konferenciji AFŽ u Bosanskom Petrovcu (5. decembra 1942), gdje je izabrana za člana Centralnog odbora. Zahvaljujući revolucionarnom iskustvu, poštrovanom radu i prisnom odnosu s ljudima, Đina je mnogo doprinijela omasovljenju organizacija žena i omladine u ovom kraju, i rješavanju drugih problema koji su se postavljali pred tamošnje rukovodstvo, naročito u danima četvrte ofanzive.

U aprilu 1943. čula je da su proleterske brigade na granicama Crne Gore. Vukla ju je želja da vidi svoje drugove, da se vrati u Crnu Goru i vidi dijete, ne znajući da nije više živo. Dobilja je odobrenje, i s 2. krajiškom brigadom krenula u pravcu istočne Bosne. U borbama s Njemcima i ustašama, na rijeci Blatnici, kod Teslića, 29. maja 1943, poginula je kao član političke brigade.

Narodnim herojem proglašena je 24. jula 1953. gobine (Si.St.)

VREBALOV Stevana BOŠKO BORA

Rođen je 31. oktobra 1912. u imućnoj zemljoradničkoj porodici u Melencima, Novi Bečej, Vojvodina, Srbija. Osnovnu školu završio je u rodnom mestu, gimnaziju u Zrenjaninu. Ističe se u omladinskim, sportskim i kulturnim društvima, i naročito u dačkoj literarnoj družini.

Trideset prve odlazi u Beograd, da studira medicinu. Inteligentan, human, hrabar, i iznad svega druželjubit, brzo se upoznao s naprednim studentima koji su, pod neposrednim

uticajem partijske organizacije na Univerzitetu, povelj političku borbu za preuzimanje uprave u VAT. Zalaže se za bolje ekonomske uslove i pomoć siromašnim studentima. Učestvuje na osnivačkom zboru OMPOK-a u Novom Sadu, 13. septembra 1936. Zbor je održan pod prisotnošću policije. Na zbor je stigao s melenačkom i kumačačkom omladinom na oko stotinu kola. Na zboru je doneta Rezolucija i zaključak o pokretanju omladinskog lista „Naš Život“. Istog dana održan je ilegalni sastanak članova KPJ i SKOJ-a u vinogradu Ugješe Moljca, studenta veterine iz Novog Sada. Na sastanku je izabran Akcioni odbor OMPOK-a. U odbor je ušao i Boško Vrebalov koji, zajedno s Kočom Kolarovim i još nekim studentima, osniva organizacije (sekcije) OMPOK-a u srednjem Banatu. Biran je (7. jula 1937) i u Mesni odbor OMPOK-a u Beogradu, u koji je izabrana i Vera Gucunja (za potpredsednika) i još 15 progresivnih studenata iz Vojvodine.

Trideset sedme Boško je potpredsednik Udruženja studenata medicinara. Član je akcionog odbora stručnih studentskih udruženja. Aktivno učestvuje (u okviru Udruženja studentske omladine) u razmeni studenata s

Poljskom, Čehoslovačkom, Francuskom, i vodi studente u Bugarsku. Radi na organizovanju letovališta za oporavak siromašnih studenata.

Vojni rok odslužuje u kaznenom bataljonu u Novom Pazaru (2936/37), u koji je došao iz Zatorva. Tu se, kao komunist, zbližio s aktivnim potporučnikom Predragom Markovićem, koji je, takođe po kazni, došao iz Pančeva.

U partiju je primljen 1936. godine bez kandidatskog staža, a svestrana revolucionarna politička aktivnost potiče još iz studentskih dana, posebno iz vremena rada u OMPOK-u.

U svom partijskom radu, posebno na održavanju masovnih antifašističkih zborova, dolazio je često u dodir s PK KPJ za Vojvodinu. Prisustvuje sastanku dela PK KPJ za Vojvodinu u Beogradu, koji je, pod rukovodstvom Žarka Zrenjanina, održan 27. marta 1941.

Bombardovanje Beograda zatiče ga na Internoj klinici. Odlazi sa svojom suprugom Verom u Melence, gde pomaže partijskoj organizaciji na organizovanju Odreda. U kući njegova oca (21. na 22. juna) održava se partijski sastanak Melenačke organizacije. Sutradan, 22. juna, da bi izbegli pripremano hapšenje komunista, dolazi zajedno s Verom u Beograd. Tokom noći, njihovom kuću u Melencima blokiralo je 50 esesovaca, i umesto Boška, uhapsili su oca, kasnije i druge članove porodice.

Septembra 1941. izbegao je hapšenje u Beogradu, i po odluci Pokrajinskog komiteta, zajedno s Verom, odlazi u Požarevački partijski odred, za člana Štaba odreda. U Odred je stigao u vreme kad su se vodile sve češće borbe protiv neprijateljskih snaga. Zatiče veći broj ranjenika. Odmah osniva prvu partizansku bolnicu od 30 ležajša u selu Kaona (Kučevo). Na kursovima osposobljava žene i omladinke za rad u bolnici.

Zajedno s kapetanom Predragom Markovićem, organizuje sastanak zbog postizanja sporazuma o saradnji s gornjičkim četnicima. Kada su četnici, napadom na partizane, potvrdili otvorenu saradnju s okupatorom, nedivčevcima i ljiljčevcima, četnici koji su bili pod uticajem kapetana Markovića pomogli su grupama partizana da se prebace do 1. proleterske.

U januaru 1942. Boško je, odlukom Okružnog komiteta, postavljen za političkog komesara Odreda. Uspeva da skupi borce iz rasutih partizanskih jedinica, sredi čete i Odred, vojnički organizovan i čvrst, spremno ulazi u nove borbe u proleće iste godine.

Boško je vršio i dužnost poverenika Okružnog komiteta, za zvišći srez. Radio je na organizovanju NOP u selima, posebno na osnivanju narodnoslobodilačkih odbora.

U to vreme tehnika OK (aprila 1943) prese-

ljena je u selo Mišljenovac (Zviški). Boško uređuje i rediguje radio-vesti, saopštenja štabova Odreda, proglase, letke i ostale materijale.

Krajem maja, posle sastanka Sreskog komiteta (u Maloj Bresnici), Boško i sekretar Voja Seljak išli su u Rabrovo po partijski materijal. Obavešteni o njihovom dolasku, četnici su ih sačekali u zasedi. U momentu kada su seki pu, pred njih su iskočili četnici i uperili im puške u grudi. Nemoćni da išta učine, odvedeni su u Malu Bresnicu. Četnici su skupili narod da bi saznali ko su uhvaćeni partizani. Seljaci su čitali, nisu hteli da izdaju svoga doktora. Progovorio je Boško, i pozvao seljake da se uvere ko se u ovim sudbonosnim danima bori za slobodu zemlje i naroda. Četnike je nazvao najvećim izdajnicima i neprijateljima srpskog naroda. Tada je četnički komandant rasterao sve seljake.

Počelo je mučenje. Obliven krvlju, ležao je Boško. U nadi da će ga pokolebati da će od njega saznati o kretanju Odreda, o učesnicima narodnooslobodilačkog pokreta, mučili su ga i vodili po selima svake noći. Nisu mogli slomiti snažni duh komunista komesara Odreda. Ubili su ga, zajedno s Vojom Seljakom. Na najsvirepiji način uništili su život ovog hrabrog komunista, revolucionara i borca.

Narodnim herojem proglašen je 20. decembra 1951. godine. (Ži. T.)

VRECA Dure Risto

Rođen je 15. juna 1920. godine u selu Krajčevićima, Trebinje, Bosna i Hercegovina. Potiče iz siromašne seljačke porodice. Posle završetka osnovne škole i male mature u Trebinju, zbog nedostatka materijalnih sredstava, nastavio je školovanje u Podofircirskoj školi, i bio na službi u vojsci kao podoficir.

Rat ga je zatekao na službi u Beogradu, odakle se, posle kapitulacije, vratio u rodni kraj. Odmah posle povratka povezuje se s komunistima i naprednim ljudima svoga kraja i učestvuje u pripremi oružanog ustanka. Učestvuje u prvim akcijama koje su izvedene u njegovom kraju. Kad je formirana partizanska četa „Šuma“, Risto postaje njen komandir, a nešto kasnije, kad četa prerasta u bataljon, na prostoru Trebinjske šume, Risto je zamenik komandanta bataljona.

Kao komandir čete „Šuma“, istakao se u mnogim akcijama čete, osobito na železničkoj pruzi i drumu prema Dubrovniku. Najpoznatije akcije bile su: rušenje telefonskih linija Uskopolje — Zelenika i rušenje puta Trebinje — Dubrovnik, i druge. Sedmog februara Risto je sa svojom četom napao voz između stanice

Hum i Uskopolje, kada su uništene 2 lokomotive i nekoliko vagona, zarobljeno 33 italijanska vojnika i zaplenjena velika količina oružja, municije i druge ratne opreme. Početkom 1942. primljen je u KPJ.

Posle povlačenja partizanskih snaga iz Hercegovine, u leto 1942, Risto ostaje, po zadatku Partije, na terenu trebinjskog sreza, da organizuje ilegalne grupe i nastavi otpor na privremeno napuštenoj teritoriji. Na inicijativu Oblasnog komiteta, Sreski komitet KPJ za Trebinje pristupa, avgusta 1942. formiranju partizanskog bataljona „Sloboda“. Risto je postavljen za političkog komesara. Bataljon je, u veoma teškim uslovima četničke strahova-

VREK Martina FRANC GUSTL

Rođen je 7. maja 1910. godine u Trbovlju, Slovenija, u radničkoj porodici s osmoro dece. Tek što je napustio osnovnu školu, pošao je među zidare, a kasnije je radio kao rudar u rudniku „Trbovlje“.

Prvi put je bio u zatvoru kad mu je bilo četrnaest godina. U julu 1934. učestvovao je u štrajku gladu u Trbovlju, a u narednim godinama u svim štrajkovima u reviru, kao organizator i jedan od najaktivnijih boraca. Godinama je u staroj Jugoslaviji proganjan zbog revolucionarnog delovanja.

de, izveo nekoliko uspešnih akcija na komunikacijama i na uništenju istaknutih četničkih zločinaca. U januaru 1943. Risto je, jurišajući na čelu, otvorio prolaz opkoljenoj grupi boraca na Bjelašnici.

Aprila 1943. bataljon je upućen u sastav 10. hercegovačke brigade, ali se vratio s Biokova, jer nije mogao doći u vezu s brigadom ili nekom drugom partizanskom jedinicom, zbog četvrte ofanzive koja je bila u punom jeku. Posle povratka, bataljon ulazi u sastav novoformiranog Južnohercegovačkog NOP odreda, a Risto postaje komandant bataljona.

Južnohercegovački NOP odred, s 2. i 5. bataljonom 10. hercegovačke brigade, zauzeo je Ljubinje, napao Stolac i razbio više grupa četničkog Trebinjskog korpusa. Aprila 1943, na Oblom brdu kod Stoca, Risto je herojski poginuo, sprečavajući prodor nadmoćnijim četničkim snagama preko položaja svog bataljona.

Narodnim herojem proglašen je 24. jula 1953. godine. (Mir. G.)

Član Komunističke partije bio je od 1937. Drugi put je dospao u zatvor 1938, a neposredno pred okupaciju morao je, zbog revolucionarnog delovanja, da napusti Trbovlje i pređe u Ljubljano.

Franc Vrek se 1935. godine oženio Anom Kosančić iz Sevnice, sestrom poznatog štajerskog partizana Alojza Kolmana Maroka. Novembra 1942. supruga se pridružila Francu u Pohorskom bataljonu, i pored svog supruga poginula u poslednjoj bici Pohorskog bataljona.

Franc Vrek je među prvim Trbovljanima pošao u partizane, 11. jula 1941. Posle teških gubitaka revirske čete, izvesno vreme se zadržavao na terenu, bio je u kući svoje supruge u Sevnici, a potom je otišao u partizane u Dolenjsku. Preko Stiške čete je dospao u Drugi štajerski bataljon.

Januara 1942. bio je komesar čete, zatim izvesno vreme član ekipe intendanta Polha, a na pohodu Druge grupe odreda komandir 2. čete u Prvom bataljonu Savinjskog odreda, koji se nazivao imenom svoja dva komandanta — najpre „Jankov“, a kasnije „Kranjčev bataljon“. Frani se na pohodu posebno odliko-

vao u borbama na Jelovici, kad je bataljon bio opkoljen. U rano jutro, trojica narodnih heroja, komandant bataljona Franc Poglajen Kranjc, komesar bataljona Jože Menih Rajko i komandir 2. čete Franc Vresk Gustl, na čelu bombaša u jurišu su probili obruč i spasli bataljon uništenja. U izveštaju Mitje Ribičiča, koji je bio namenjen glasilu Druge grupe odreda „Naša pest“, o onima koji su se na pohodu bataljona u Štajersku naročito istakli, kaže se: „Isto tako se lično naročito odlikovao komandir 2. čete drug Gustl, koji je uvek bio prvi u vatri i poslednji pri povlačenju“.

Posle dolaska u Štajersku, krajem avgusta 1942, „Kranjčev bataljon“ je dobio novo ime: Prvi bataljon Pohorskog odreda. Kasnije je bio poznat pod imenom Pohorski bataljon. U tom bataljonu, koji je 14. septembra 1942. ponovo reorganizovan, Franc Vresk je postao komandir 3. čete. Ta četa je, krajem septembra 1942, otišla na Pohorje, i tamo 8. oktobra 1942. spalila osam planinskih kuća, za koje je postojala opasnost da ih neprijatelj pretvori u utvrđene položaje. Franc Vresk je s grupom partizana otišao u blizinu Ribnice na Pohorju, i tamo spalio Senjorov dom i Huterovu vilu, koja se nalazila u blizini.

Kad se, 3. novembra 1942, Pohorskom bataljonu pridružila Ruška četa, došlo je do nove reorganizacije bataljona, i Franc je postao član bataljonskog štaba. I pored toga je, u sukobu s Nemcima, 5. novembra 1942, na Mislinjskom sedlu, vodio 2. četu, s njom zaobišao nemačke jedinice, zašao im za leđa i bitno doprineo pobeđi partizana. Dva dana kasnije, u borbi na pobočju Rogle, u blizini Ostruhove žage, Franc je u odlučnom trenutku, kad su Nemci već prodirali u partizanski logor, zgrabio mitraljez i napadače naterao na povlačenje. U toj borbi je ranjen. U izveštaju Druge grupe odreda, u kojem su pobrojane borbe Pohorskog bataljona u to vreme, Franc Vresk je posebno pohvaljen.

Još jednom se Franc Vresk istakao u napadu Pohorskog bataljona, između 3. i 4. decembra 1942, na okupatorovo gestapovsko uporište u Josipdolu. On je iz najžešće vatre u borbi spasao ranjenog komesara Druge grupe odreda, narodnog heroja Dušana Kvedera Tomaža.

Kad je pritisla zima i Pohorski bataljon dobio naređenje da se i zimi zadrži na Pohorju, Franc Vresk je bio među onima koji su na Osankarici potražili odgovarajuće mesto za zimski logor bataljona. Pod njegovim vodstvom, sredinom decembra 1942, borci su počeli da grade zemunice i utvrđuju položaje oko logora. Oko tih zemunica se potom, 8. januara 1943, odvijala poslednja bitka Pohorskog bataljona, u kojoj je, u junačkoj borbi, pao među 89 partizana Pohorskog bataljona i

Franc Vresk Gustl.

Narodnim herojem proglašen je 27. novembra 1953. godine. (F.Fi.)

VRHOVNIK Franca MAJDA LOJZKA

Rođena je 14. aprila 1922. u Ljubljani, Slovenija. Otac joj je bio arhitekt. Posle gimnazije, upisala se na Medicinski fakultet u Ljubljani. Kao student, učestvovala je u radu Slovenskog kluba, koji je od 1937. postao uporište komunistički orijentisanih studenata.

Kao vrlo aktivna u naprednom studentskom pokretu, primljena je 1940. godine u Komunističku partiju.

Odmah posle dolaska okupatora, morala je u ilegalnost. Postala je kurir organizacionog sekretara CK KP Slovenije Toneta Tomšiča. Kad je okupator saznao za njenu delatnost, u odsutnosti je osuđena na doživotni zatvor, a roditelje su zbog toga više meseci držali u zatvoru, kao taoca. Uprkos tome, Majda Vrhovnik je i dalje ostala u Ljubljani.

Sarađivala je u organizovanju ljubljanske ilegalne tehnike. Kao kurir, snabdevala je rukopisima ilegalne štamparije „Podmornica“ i „Tunel“. Uz pomoć brata, uspevala je da organizuje nov bunker za ciklostilnu tehniku u potkrovlju Jelačinove fabrike zapušača. Počev od 4. maja 1943, stanovala je devet meseci u bunkeru, i u njemu umnožavala „Ljudsku pravicu“, „Slovenski poročevalec“, „Radiovestnik“ i razne brošure.

Dvadeset drugog januara 1944. je, po sopstvenoj želji, poslata u Slovensko primorje. Postala je instruktor OK SKOJ-a za Idriju i instruktor skojevskeg kursa pri Oblasnom komitetu SKOJ-a za Primorsku. Ni tu se nije

dugo zadržala. Dobrovoljno se javlja za politički rad u Koruškoj. Uleto 1944. imenovana je za sekretara OK KP za Mežicu u Koruškoj, a zatim je, preko Drave, otišla na Gure i u Celovec (Klagenfurt). Ujesen 1944. je postala član sreskog komiteta KPS za Celovec. Preobučena kao seoska devojka, više meseci se zadržala u Celovcu i učestvovala u organizovanju odbora OF, obaveštajne službe i ilegalne štampe za grad. Uprkos izvanrednoj konspiraciji, Gestapo je izdajkom ušao Majdi Vrhovnik u trag. Dvadeset osmog februara 1945. uhapšena je u kući pod Križnom gorom, u Celovcu. Četvrtog maja 1945. dva gestapovca su je izvela u šumu blizu Celovca, i tamo je ubili. Ne zna se gde je pokopana.

Njeno ime nosi u Ljubljani osmogodišnja škola i ulica.

Narodnim herojem proglašena je 20. decembra 1951. godine. (Na. St.)

VRUNČ Franca FRANJO

Rođio se 12. februara 1910. godine u Slovenj-Gradecu, u porodici nižeg činovnika; otac mu je umro 1918. godine. U Slovenj-Gradecu je pohađao osnovnu školu i 4 razreda Građanske škole, a u Mariboru, gde je maturirao 1929. godine, Učiteljsku školu. Već u vreme školovanja je, posredstvom dr Frana Žgeča, komunističkog organizatora i profesora Učiteljske škole, došao u prvi dodir s revolucionarnim radničkim pokretom. Posle mature je bio učitelj u Dobju kod Celja, i u Rušah kod Maribora. 1931. godine otišao je na odsluženje vojnog roka, u Školu za rezervne oficire, u Sarajevo. Posle povratka iz vojske, bio je na kursu za predvodnike kod Sokolske župe u Mariboru, pa je tu bio i kao predvodnik u službi, do aprila 1933. godine, kad je dobio mesto učitelja u Račah, kod Maribora. U Mariboru je stanovala zajedno s predvodnikom Sokolske župe, Milanom Apihom, u Narodnom domu, od povratka iz vojske do hapšenja. 1. maja 1934. Krajem 1932. Franjo Vrunč i Milan Apih, su posredstvom dr Franja Žgeča, došli u vezu s organizacijom KPJ, u koju su primljeni 1933. godine, a u prvoj polovini 1934. su obojica formirali u Mariboru Gradski komitet KPJ. Pod rukovodstvom tog komiteta je, u noći između 27. i 28. aprila 1934, u Mariboru izvedena velika akcija pisanja parola i deljenje letaka, zbog koje je došlo, 1. maja 1934. do hapšenja članova KPJ i SKOJ u Mariboru, pa su uhapšeni i Milan Apih i Franjo Vrunč. Izvedeni pred Okružni sud u Mariboru, obojica su, 26. jula 1934, osuđeni na 6 meseci zatvora, a na ponovnom suđenju, 17. januara 1935. Vrunč je osuđen na 3, a Milan Apih na 4

godine, a grupa skojevaca na manje kazne.

18. februara 1935. godine, Apih i Vrnunč su dovedeni u kaznionu u Mariboru, a 23. marta 1935. u kaznionu Sremske Mitrovice. Iz kaznionu u Sremskoj Mitrovici je Vrnunč pušten 1. maja 1937. godine; u toj kaznionu se, zajedno s Milanom Apihom, isticao kao organizator kulturnoprosvetnog rada među robijašima.

Posle izlaska iz kaznionu, Franjo Vrnunč se vratio u Slovenj-Gradec. Tu je izvesno vreme živeo kod majke. Kao osuđeni komunist — robijaš nije mogao da bude primljen u učiteljsku službu, pa je ostao bez posla, izdržavao se prodavanjem knjiga. U noći od 16/17. aprila 1938. godine učestvovao je u Šmiglovoj zidnici, iznad Grajske vasi u Savinjskoj dolini, I konferenciji KPS, na kojoj je bio i Josip Broz Tito. Zbog učešća na toj konferenciji, policija ga je, 10. juna 1938. uhapsila; prvo je odveden u policijski zatvor u Celje, a posle u policijski zatvor u Ljubljani, gde je, posle trodnevnog štrajka gladu, zajedno s Edvardom Kardeljem, Milanom Apihom, Slavkom Štandrom i drugima, koji su takođe bili osumnjičeni za učestvovanje na toj konferenciji, prebačen u istražni zatvor. Iz istražnog zatvora pušten je 30. septembra 1938.

Krajem 1938. godine, ušao je u Tekstilnu zadrugu, koju su osnovali nekadašnji komunisti — robijaši, prvo u Št. Pavlu kod Prebolda, a posle, kad se proširila, prebacili su je u Medlog kod Celja, u Joštov mlin. Tu je bio, zajedno s Milanom Apihom i drugima, na II konferenciji KPS, održanoj u mlinu, u noći između 31. decembra 1939. i 1. januara 1940. Joštov mlin postao je centar partijske aktivnosti u Celju i okolini. Kad se, u februaru 1940, narodni heroj Dušan Krajer Jug, koji je u to vreme bio sekretar Okružnog komiteta KPS Celje, morao povući u ilegala, Franjo je preuzeo njegovo mesto kao okružni sekretar KPS.

1940. godine učvrstio je organizaciju KPS u Celju i okolini, posredstvom dr Franja Žgeča je uspostavio vezu s velikom grupom daka u celjskoj gimnaziji, povećao je uticaj KPS na sindikate i uspostavio organizaciju Narodne pomoći.

U aprilu 1940. godine, Tekstilna zadruga iz Joštovog mlina preselila se u Rečico ob Paki, ali je Vrnunč otišao u Joštovom mlinu. U noći između 29. i 30. juna 1940. godine bio je učesnik III konferencije KPS u Vinju, nad Dolskim. To je bila pripremna konferencija za V zemaljsku konferenciju KPJ, pa joj je prisustvovao i Josip Broz Tito.

U početku okupacije, Vrnunč se još izvesno vreme zadržavao u Joštovom mlinu, a posle hapšenja vlasnika mlina, Melhiora i Darinke Jošt, zadržavao se u Gotovljah kod Celja, dok nije, u junu, prešao u ilegala. 1. i 2. juna 1941. je u Ljubljani učestvovao na sastanku u Ivančičevoj vili, gde se raspravljalo o priprema za oružani ustanak. 18. juna 1941. bilo je na sastanku rukovodstva KPS za severnu Sloveniju, u prisustvu dr Aleša Beblera, koji je bio odgovoran za rad vojne komisije CK KPS. Dogovoreno je da Franjo Vrnunč i Peter Stante Skala izvrše pripreme za organizovanje partijske čete.

20. jula 1941. godine osnovana je Celjska partizanska četa, s komandiranjem Franjom Vrnunčem Buzdom i političkim radnikom Peterom Stantom Skalom, na Resevni, u okolini Celja. Četa je imala dvanaest partizana. Do 11. avgusta 1941. godine, četa je zapalila nekoliko privrednih objekata i žito na imanjima iseljenih Slovenaca. 11. avgusta 1941. otišli su Franjo Vrnunč i Peter Stante u izvidnici u Slivnicu, kod Celja, da bi izradili plan za napad na žandarmerijsku stanicu. Kad su se Vrnunč i Stante povukli iz sela, žandarmerija ih je gonila. Stante se spasio, a Vrnunč je tada teško ranjen i uhaćen. Nemci su ga odveli u Maribor, gde je 24. avgusta 1941. streljan kao talac. Narodnim herojem proglašen je 27. novembra 1953. (F. F.)

VUČEČIĆ MILICA MICA TREPUŠA

Rodila se u selu Ježevici, kod Čačka, Srbija, 21. januara 1920. godine. Roditelji su joj bili učitelji. Osnovnu školu završila je u Ježevici, a četiri razreda gimnazije u Čačku. Posle završene učiteljske škole u Krugujevcu, 1939. godine, u kojoj je postala član SKOJ-a, postavljena je za učiteljicu osnovne škole u Trnavi, nedaleko od Ježevice. Te godine porodila se i član KPJ. Čim je došla u Trnavu, razvija vrlo raznovrstan kulturno-prosvetni i

politički rad u školi i van nje. Ubrzo uspeva da se u selu osnuje knjižnica i čitaonica, i u njenom okviru formira dramska sekcija.

Posebnu borbu vodi protiv zastarelih shvatanja o ženi, njenom položaju u kući i društvu. Masovik po svom opođenju s ljudima, vrlo brzo okuplja oko sebe i škole, žene, u prvom redu seoske devojke. Obilazi seoske

kuće i seljankama govori o negovanju dece, higijeni, održavanju i unapređivanju domaćinstva, o položaju žene-seljanke, pravnom i društvenom u prvom redu, o sujeverijama. Tako postaje vrlo popularna i rado primana u Trnavi, a ubrzo i u susjednim selima: Viljuši, Banjici, Atencici, Vapi, Ježevici. Bila je čvrsto srasla sa selom i narodom, pa se njena reč sve više uvažava. Reč učiteljica postajala je vrsta putokaza. Takvom njenom radu i ugledu uveliko valja zahvaliti što su žene ovih sela u vreme NOR-a masovno pomagale oslobodilačku borbu.

Kada su fašisti okupirali zemlju, Milica obilazi selo i prva bodri seljake, objašnjava političku situaciju, govori o narodu koji se nikad nije dao porobiti. Prva organizuje, s omladinom, prikupljanje oružja u selu, govori o ustanku, unosi duh otpora i vere u snagu naroda i vodi omladinu Trnave u prve diverzantske akcije.

Kada je, maja 1941. godine, formiran SK SKOJ-a za srez trnavski, Milica je njegov sekretar. Ona je i ranije u komitetu bila posebno zadužena za rad s omladinom i ženama. Dužnost sekretara SKOJ-a obavlja sve do formiranja Čačanskog NOP odreda. U tom svojstvu ona, u selu Atencici, avgusta 1941. godine, prisustvuje sastanku SK SKOJ-a za srezove dragačevski, trnavski, takovski i Čačak, na kome su postavljene određeni zadaci i akcije u kojima valja da učestvuju skojevске organizacije i udarne grupe.

U oslobođenom Čačku, 23. i 24. novembra 1941. godine, prisustvuje okružnoj konferenciji KPJ za Čačak, kojoj, pored 120 do 150 delegata, prisustvuje i nekoliko članova iz viših partijskih rukovodstava. Na konferenciji je, pored ostalog, izabran i novi OK KPJ od 12 drugova i drugarica, među kojima je bila i Milica.

Kada je, nekoliko dana kasnije, oko 26. novembra, takođe u Čačku, održana Okružna konferencija SKOJ-a, izabrana je za njenog sekretara.

Posle povišenja partizanskih jedinica iz Čačka i okoline, ostaje s izvesnim brojem članova OK KPJ, da kao ilegalac radi u čačanskom kraju. A kada je doneta odluka OK KPJ, krajem maja 1942. godine, o formiranju partijskog rukovodstva za srez dragačevski, koje je imalo zadatak da uspostavi vezu s članovima Partije i SKOJ-a, da formira partijsku uporišta i skojevske aktive i uspostavi vezu sa srezom ariljskim i partizanskim snagama u Sandžaku — za sekretara novoosnovanog partijskog rukovodstva za srez dragačevski određena je Milica. Njen rad prate, trajući za njom i organizacijom KP, četnici i pripadnici Srpske državne straže zajedno sa žandarmerijom. U selu Tijanju, 26. jula 1942. godine, u hajci za Trepušom, hapse mnoge seljake „zato što su održavali tajne političke veze i prikrivali odbeglu komunistkinju Milicu Vučetić Trepušu“, koja je tada, zahvaljujući snalažljivosti i budnosti, uspjela da umakne poteri. Nije to bio ni prvi ni poslednji put da Trepuša umakne poterama, zasedama i drugim zamkama koje su joj postavljali.

Decembra 1943. godine, kada je patrola SDS iz Čačka napala kuću u Atenici u kojoj su se nalazili partizanski borci, među kojima i Milica, uz tešku borbu svi su uspjeli da se izvuku iz obruča. A kada su četnici, te iste godine, izvršili pokolj u selu Vapi, u kome se tada nalazila i Milica, uspjela je da se spasne tako što je 24 časa provela u bunaru, viseći iznad vode. Te iste godine Nemci su upali u kuću Trepušinih djetelja. Milica, koja se zatekla kod svojih, uspjela je da se brzo spusti u bunker ispod patosa, i opet izbegne hvatanje.

U ovako teškim i izuzetno složenim uslovima, kada je oko Čačka, kako reče jedan od njenih biografa, carevala četnička kama, proganjena stalnim poterama, Milica je uspevala da obavi sve zadatke koje je Partija pred nju postavljala zahvaljujući velikom ugledu koji je uživala i hrabrosti i dovijljivošću. Umela je da se preruši u seljanku i da pođe na pijacu čak u Čačak, s korpama malina i šipuraka. Vraćala se prikupivši podatke o situaciji u gradu o neprijateljima, njihovoj snazi pokretima i akcijama. I, naravno, uvek je uspevala da nađe vezu, da prenese direktivu.

Prilikom prebacivanja grupe boraca i partijskih radnika — među kojima se nalazila i Milica — iz trnavskog u takovski srez, i dalje za Kosmaj, da bi prenela partijski materijal i dogovorila se o zajedničkim akcijama, grupa je zastala da se odmori od višednevnih potera, u šumi iznad sela Prislionice, kod Preljine, na putu Čačak — Gornji Milanovac. Tu ih je primetio jedan seljak, i prijavio četničkoj Komandi u selu. Četnici ih opkoljavaju. Pošto je ovoj partizanskoj trojki nestalo municije, četnički komandant izdaje naredbu: „Hvatajte ih žive!“ ... Ali, Milica nije dozvolila da im živa padne u ruke. Poslednji metak je ostavila za sebe.

Vezane za volujske saonice, četnici su tela tri partizanska borca, tri istaknuta partijska radnika i rukovodioca odveli pred zgradu prislioničke oštare. Među njima je bila i Milica Vučetić Trepuša.

Narodnim herojem proglašena je 27. novembra 1953. godine. (R. Vm.)

VUČIĆ Ivana ANTE

Rođen je 12. lipnja 1912. godine u Solinu, Spiit, Hrvatska.

Kao fizički radnik u tvornici „Salonita“ u Solinu, vrlo brzo se priključuje borbi radničke klase. Učestvuje u akcijama naprednog sindikalnog pokreta. Njegova aktivnost naročito dolazi do izražaja od 1934. godine. Pod rukovodstvom Komunističke partije, organizirao je štrajkove i demonstracije u Solinskom bazenu, zbog čega ga je policija često zatvarala. Godine 1940, zbog samoprijegornog rada i odanosti radničkoj klasi, Ante Vučić je primljen u Komunističku partiju.

U vrijeme priprema za oružani ustanak protiv okupatora i njegovih pomagača, Ante Vučić smjelo radi na organiziranju udarnih grupa, rukovodi izvođenjem mnogih diverzija, a istovremeno uči grupe omladinaca u rukovojnom oružjem. Te grupe omladinaca vrlo smjelo i odlučno su napadale okupatora i nanosile mu velike gubitke. 11. kolovoza 1941. godine, Ante Vučić učestvuje u formiranju prvog partijskog odreda u Solinskom bazenu, a vrlo brzo postaje komandir čete.

Organizirao je i rukovodio mnogim diverzijama i sabotažama Odreda i gradskih udarnih grupa. U Ropotinama, blizu Solina, Vučić je, 6. listopada 1941. godine, sa svojim ilegalnim odredom bombama napao kolonu od sedam italijanskih kamiona. Tada je ubijeno i ranjeno više italijanskih vojnika. Prosinca iste godine, ubio je dva ustaška koljača iz okoline Livna. Posebno je zapažena njegova akcija na oficirsku menzu u Solinu, gdje je Vučić, 18.

siječnja 1942. godine, zajedno s jednim drugom, bacio dvije bombe na italijanske oficire. Pošto je menza bila vrlo dobro osigurana, akciju je bilo teško izvršiti. I pored toga, Ante ju je s uspjehom izvršio. U ovoj akciji poginula su tri italijanska oficira, a sedam ranjeno. Ante Vučić je pokazivao izvanrednu hrabrost i istakao se u mnogim akcijama.

Kad je, svibnja 1942. godine, Odred izišao na Dinaru, Vučić je postao zamjenik komandanta u 1. dalmatinsko-dinarskom odredu. Sa svojim Odredom hrabro se borio do pred kraj listopada 1942. godine, kada je poginuo u borbi protiv ustaša, domobrana i Italijana, na području Aržana, blizu Livna. U ovoj akciji Ante Vučić jurišao je i zadavao neprijatelju gubitke do posljednjeg daha.

Ante Vučić je jedan od organizatora ustanaka u Solinskom bazenu. Tvornica salonita, u kojoj je radio, nosi njegovo ime.

Narodnim herojem proglašen je 5. svibnja 1951. godine. (M. Sen.)

VUČINIĆ Vučine LUKA

Rođen je 31. oktobra 1922. u Rogamima, Podgorica, Crna Gora. Počeo je učiteljske porodice. Do 1941. godine učitelj gimnazije. Do sedmog razreda gimnaziju uči u Podgorici, gdje je 1939. postao član SKOJ-a. Zbog pripadanja naprednom omladinskom pokretu, isključen je iz ove gimnazije. Školovanje nastavlja u Peći. Posle početka aprilskog rata 1941, vraća se kući i radi na prikupljanju oružja i opreme.

U NOB je stupio na dan ustanka, 13. jula 1941, i istakao se već u prvim borbama u okolini Podgorice. Član KPJ postaje avgusta 1941. Do februara 1942. pratilac je istaknutih rukovodilaca KPJ Ivana Milutinovića i Blaža

Jovanovića, a od aprila 1942. na dužnosti je političkog komesara čete u Zetskom odredu.

Avgusta 1942. godine Pokrajinski komitet za Crnu Goru, koji se tada nalazio u Piperima i dugo ostao bez veze s Vrhovnim štabom i CK KPJ, poverava mu zadatak da, zajedno s Radom Boškovićem i Petrom Sekulićem, odnese izveštaje Vrhovnom štabu i CK KPJ i uspostavi prekinutu vezu. Posle dvadeset dana probijanja kroz nepoznate krajeve i zasede neprijatelja, Vučinić je, sa svojim drugovima, uspeo da izvrši ovaj težak i važan zadatak.

Ostaje u Bosni i stupa u 5. proletersku brigadu, u kojoj kasnije postaje komesar 2. čete 4. bataljona. Istakao se mnogo puta.

U napadu na Rosulje, blizu Bugojna, septembra 1942. mada su mu branili da ide u akciju, vešto se provukao pored neprijateljskih

zauzela Šeher-Varoš, zarobio je ustaškog komandanta mesta.

Na početku IV ofanzive, kada je 4. bataljon razorio prugu Donji Vakuf — Travnik, i zatim bio opkoljen jakim ustaškim snagama od oko 800 ljudi, 2. četa je određena kao zaštitnica. Vučinić je preuzeo na sebe da, s Vecom Radičevićem, a zatim sâm, štiti povlačenje. Vratio se u četu tek sutradan, kad su ga drugovi već ožalili.

Druge noći bitke za Prozor, februara 1943, Vučinićeva četa je uništila tri bunkera, prva ušla u grad i oslobodila taoce. Te noći Vučinić je sam uništio veliki broj neprijateljskih vojnika.

Pri oslobođenju Nevesinja, posle teške noćne borbe, otvorio je vatru na neprijatelja iz neposredne blizine i omogućio bombašima da unište dominirajuće utvrđenje, čime je s tog pravca otvoren put prema Nevesinju, koje je za nepun čas oslobođeno.

U proboju na Sutjesci, 13. juna 1943. godine, bio je teško ranjen, i pao pored svog komandanta Save Kovačevića. Osvestio se tek kad su nemački vojnici u neposrednoj blizini ubijali ranjene partizane. Napravio se da je mrtav, a zatim se odvuкао do reke, gde mu je nekoliko dana ukazivao pomoć ranjeni borac Milan Erak. Potpuno iznemoglog, našle su ga, posle devet dana, partizanke Ika Perović i Jagoda Bogičević, i prenele do sela Izgora, a zatim u okolinu Podgorice. O ovome piše i Dedijer u svom „Dnevniku“.

Pošto su mu zalečene rane sa Sutjeske, postavljen je za sekretara opštinskog komiteta KPJ opštine Piperi, na čijem području je tada, u uslovima stalne opasnosti, jer je to bila četnička teritorija, bilo oko 120 ilegalaca međusobno nepovezanih. Da bi omogućio ponovno okupljanje, Vučinić je jedne noći sam razoružao četničku zasedu, a narednih dana je, s Vojom Todorovićem i Olgom Popović, upao u četnički štab u Kopilju i komandant četnika Grujoviću postavio ultimatum da prestane s proganjanjem ilegalaca. Oni su to prihvatili, što je imalo veliko moralno dejstvo. Nešto kasnije, u borbi s četnicima Baja Stanišića, Vučinić je bio teško ranjen. slomljene noge, prenošen je s jednog mesta na drugo, dok nije prebačen u oslobođeno Berane, gde je postavljen za političkog komesara i partijskog rukovodioca Korpusne bolnice. Zatim je upućen u Italiju zbog operacije, i u Bariju je vršio dužnost sekretara partijske ćelije u Sanitetskoj misiji.

Tri puta je ranjen. U NOB je učestvovala cela porodica Vučinić: otac, majka, tri brata i dve sestre. Svi su preživeli rat, i nosioci su Partizanske spomenice 1941.

Posle rata bio je na raznim rukovodećim dužnostima u OZN-i za Beograd i Jugoslaviju,

Upravi državne bezbednosti i SSUP-u.

Prilikom putovanja Predsednika Tita u Englesku, Tursku, Grčku, Indiju i Burmu, bio je Predsednikov lični pratilac.

Penzionisan je 1971. godine, kao specijalni savetnik Saveznog sekretara za unutrašnje poslove.

Nosilac je Partizanske spomenice 1941. i više odlikovanja.

Narodnim herojem proglašen je 10. jula 1953. godine. (B. Ma.)

VUČINIĆ Radovana MILICA

Rođena je 1922. godine u selu Cerovu, Pješivci, Nikšić, Crna Gora.

Poslije osnovne škole, ostala je kod kuće i pomagala mačehi u kućnim poslovima. Treće je dijete Radovana Vučinića, poznatog junaka iz balkanskih i I svjetskog rata.

Najstariji brat Boško bio je ugledan, istaknut agitator. Pisao je tekstove za „Slobodnu misao“ i druge listove i časopise, a štampana mu je i brošura „Ekonomski položaj seljaštva u Crnoj Gori“. Tu njegovu aktivnost i revolucionarni rad zapazila je nikšićka partijska organizacija, i on je primljen prvo u SKOJ, a uoči ustanka i u KPJ. Njegov brat Đorđije i sestra Milica su od njega dosta naučili, i 1941. godine znali su na koju će stranu krenuti.

Stupili su sve troje, 13. jula 1941. godine, u gerilski odred u selu Dragovljicama. Boško je bio najprije sekretar Opštinskog, a potom član Sreskog Okružnog komiteta SKOJ-a. Kad su formirane prve teritorijalne partizanske čete u lukovskoj opštini, Đorđije je imenovan za političkog komesara Dragovljske čete. Milica je u toj četi bila i borac i bolničar. U februaru 1942. godine, po narednju Glavnog štaba za Crnu Goru, štab Nikšićkog NOP odreda uputio je bataljon od 450 boraca u pomoć Komskom NOP odredu u Vasojevićima. U taj bataljon određen je i Đorđije. Milica je otišla s bratom. Kao i do tada, i u svim borbama ovog bataljona, koji je za nekoliko dana očistio od četnika teritoriju Rovaca i Prekobrdra i izbio u Stavanj na pravcu Lijeve Rijeke, Đorđije i Milica su se hrabro borili. U jednoj od žestokih borbi, u jurišu, Đorđije je herojski poginuo. Milica je zgrabila njegovu pušku, poljubila je i zaklela se na njegovom grobu: „Produčićemo borbu, i osvetićemo te!“ I zaista je još neustrajšije jurilaša u svim borbama koje je vodio ovaj bataljon u Vasojevićima, a zatim i u 1. četi 1. bataljona 5. proleterske crnogorske brigade. Naročito se istakla u poznatim borbama i okršajima od 22. jula do 2. avgusta 1942. godine, u proboju 5. brigade pravcem Vrbnica — Prozor, na Trebičini, Treskavici i Zabrdu.

straža, uskočio u dobro čuvani logor, bacio bombe na ustaše okupljene oko vatre i naneo im velike gubitke.

Uskoro zatim, kod Bistrog (Travnik), jedan je od prvih boraca iz tri bataljona koji je ušao u neprijateljsko uporište. Tada je zarobljeno i ubijeno oko 200 neprijateljskih vojnika.

Pred napad 4. bataljona na voz i prugu Donji Vakuf — Bugojno, kada je trebalo uništiti dobro utvrđeni dvospratni bunker iz koga je kontrolisan jedini prelaz — most na nabujalom Vrbasu — prvi se javio kao dobrovoljac — bombaš, i s još dva druga omogućio akciju bataljona.

Decembra 1942. godine, kada se 5. brigada prebacila na teritoriju Skender Vakuf — Kotor-Varoš — Banja Luka — 2. četa je, posle desetoednevnih borbi, uspjela da odbrani deo slobodne teritorije i da uhvati četničkog vođu na tom području, Buda Tođića čiji je parabulum komandant brigade Save Kovačević dao Vučiniću u znak priznanja.

Januara 1943. godine, kada je 2. četa

gdje je 1. bataljon u nezadrživom jurišu razbio njemačku zasedu. Ovaj bataljon je, zajedno s ostalim, razbio i sve neprijateljske zasede na tom — za 5. brigadu, ranjenike i zbjeg čuvenom i velikom — marš-proboju. U borbama u Krajini i centralnoj Bosni, Milica je stalno u prvom borbenom redu. Opet se posebno istakla u četvrtoj neprijateljskoj ofanzivi, u borbama i jurišima na Prozoru, Konjicu i Nevesinju, sada već kao politički delegat voda. U borbama na Prozoru bila je bombaš i neustrašivo bacala bombe i jurišala na neprijateljske bunkere.

Milica nije poginula u jurišu, već u koloni čete kod Nevesinja, u selu Šipačnu, aprila 1943. godine, od zalutalog metka.

Bila je veoma skromna i stidljiva djevojka, a poslije bratovljuje pogibije rijetko se na

njenom licu vidio osmijeh. Razigrala bi se samo u jurišima i okršajima.

I brat Boško je poginuo, 16. juna 1943. godine, u bici na Sutjesci. Tako su sve troje djece Radovana Vučinića herojski dali život za slobodu naroda.

Narodnim herojem proglašena je 13. jula 1953. godine. (Mil. D. i M. Ri)

UČINIĆ Miloša SIMO

Rođen je 15. oktobra 1916. godine u Slavskom Polju, Vrginmost, Hrvatska. Potječe iz veoma siromašne seljačke porodice. Jedno je od šestoro djece. Osnovnu školu je završio u Črevarskoj Strani, a prije i poslije odslužanja vojnog roka radio u Vojnić, kao radnik.

Godine 1937. učestvuje u štrajku pilanskih i šumskih radnika na Vojnić — kolodvoru. Već se tada aktivno uključuje u napredni radnički pokret. Aprila 1941. godine, Simo se s ostalim ljudima svoga sela sklanja u obližnje šume,

gdje se povezuje s komunistima i radi na pripremi ustanka u svom kraju. Avgusta 1941, on je borac u partizanskom odredu „Kosa Katić“, koji djeluje u pravcu Vojnića, Skakavca, Utinje i Vrginmosta. Ističe se u borbama za odbranu svog naroda od ustaških zvjerstava. Svoje junaštvo 1941. pokazao je u desetodnevnoj borbi s ustašama, kod Lasinjskog Sjeničaka. Tu je prvi put Simo primijenio roveve za svoje borce u sprečavanju neprijateljskog prolaza. Poslije desetodnevne borbe, iako opkoljen, uspio se sa svojom desetinom probiti u pravcu Petrove gore. Vučinić je posebno zapažen kao hrabar borac i stariješina u borbama 4. kordunaškog bataljona s jakim ustaško-domobranskim snagama, kojima rukovodio, decembra 1941, na sjevernom području Korduna, poglavnik Ante Pavelić. Upravo tada,

neustrašivi borac i stariješina postao je član KPJ. Naročito se ističe kao bombaš januara 1942, u napadu na ustaško-žandarmerijsku stanicu u selu Bučica. Zahvaljujući njegovom junaštvu, uništena je neprijateljska posada. Simo je često, kao komandir čete ili komandant bataljona, jurišao na neprijatelja s mitraljezom.

U februaru 1942. godine, prekaljeni junak Korduna odlazi s grupom izabranih boraca preko Kupe u Pokuplje, da širi ustanak u Pokuplju, Žumberku i okolici Zagreba. Posebni značaj imala je ova grupa u širenju bratstva i jedinstva srpskog i hrvatskog naroda. Vučinić je na dužnosti komandira čete „Kljuka“, komandanta bataljona „Kljuka“ i operativnog oficira 13. proleterske brigade „Rade Končar“.

Najveće podvige izvodio je sa svojom četom na železničkoj pruzi Karlovac — Zagreb. Kod Lekenika razbija domobransku bojnu, zarobljava 190 domobrana, pali 20 vagona s drvim a i plijeni 10 karabina s municijom. Već poslije nekoliko uspješno izvedenih akcija, Simo je postao omiljen borac i stariješina u

hrvatskim selima Pokuplja i Žumberka. Izuzetno junaštvo pokazao je u nekoliko juriša na neprijateljsku posadu u Stojdragi, 19. i 20. novembra 1942. Poseban podvig izveo je u Žumberku na Kodrićima, i Plavcima kod Sošica. U vrijeme jake ustaško-domobranske ofanzive na Žumberak, Simo se s četom svog bataljona uspio, u vrijeme najteže bitke, provući između neprijateljskih položaja u njegovu pozadinu. Izenadivši neprijatelja s leđa, uništio je 250 ustaša i Italijana. Zahvaljujući njegovoj snalažljivosti i hrabrosti, ostale partizanske jedinice prešle su u protivnapad i otjerale neprijatelja sa Žumberka. Za uspješno izvedene akcije, Vučinić je pohvaljen od štaba 13. proleterske brigade. Januara 1943, Vučinić je sa svojim bataljonom učestvovao u sastavu ostalih partizanskih jedinica u napadu na ustaško uporište Krašić. S borcima jedne čete svoga bataljona, Simo je išao na jednu grupu bombaša, i u naletu uspio je uništiti jako neprijateljsko uporište, što je omogućilo ostalim partizanskim jedinicama da, poslije danonoćne borbe, opkole neprijatelja i unište ga. Tada je ubijeno 300 i zarobljeno 450 ustaša. Osobite zasluge za uspjeh ove bitke pripadaju Simi Vučiniću.

Poslije svakodnevnih bitaka, on je sa svojom bataljonom izveo napad na utvrđeno neprijateljsko mjesto Pletjerje, u Sloveniji. U toj akciji, 19. marta 1943, hrabri komandant Vučinić pod zaštitom vatre svojih boraca skočio je na zid utvrde s kojeg je bacio nekoliko bombi na neprijatelja, i tako omogućio prebacivanje svojih boraca u neprijateljsku utvrdu. No, ubijen je mitraljejskim rafalom.

Narodnim herojem proglašen je 20. decembra 1951. godine. (Du. Za.)

UČINIĆ Gajfina VLADO

Rođen je 28. avgusta 1907. godine u Paniku kod Bileće, Bosna i Hercegovina.

Potiče iz srednje imućne seljačke porodice. Osnovnu školu završio je, 1923. godine, u Dobričevu. Posle odsluženja vojnog roka, 1929, u artiljeriji u Boki Kotorskoj, zaposlio se na železnici. Do rata 1941. radio je kao železnički pružni radnik u veoma teškim uslovima, za nisku nadnicu. Radeći na pruzi Bileća — Trebinje, došao je u dodir s naprednim radničkim pokretom, i do rata, s komunistima i drugim rodoljubima radio je na pripremi ustanka, na prikupljanju oružja i organizovanju seoskih četa. U junskom ustanku s meštanima svoga sela odupirao se ustaškoj vlasti. Jula 1941. postaje član KPJ. Krajem avgusta 1941. izvršio je sam do sabotaže na železničkoj pruzi Trebinje — Bileća, a zatim je organizo-

vao niz akcija i diverzija na ovoj pruži. Krajem avgusta i početkom septembra 1941. vodio je uspešne borbe protiv ustaša i domobrana. Tako je, 27. avgusta, s Paničkom ustaniškom četom, razbio ustašku bojnu jačine 800 ljudi, koja je iz Trebinja pošla u pomoć opsednutom neprijateljskom garnizonu u Bileći. Ubijeno je i zarobljeno više stotina neprijateljskih vojnika, među kojima i sedam oficira, dobijen bogat ratni plen: 2 haubice, 2 teška bacača, više stotina pušaka i velika količina municije. Ubrzo posle ove akcije, Vlado je postao veoma cenjen borac i starešina, pa je oktobra 1941, izabran za komandira Paničke partizanske čete.

Aprila 1942. Vlado je komandant Bilećkog bataljona, koji je operisao na sektoru Trebinje — Bileća. Sa svojim bataljonom uspešno je

tukao ustaško-domobranske i italijanske snage između Bileće i Trebinja. U vreme formiranja partizanskih udarnih bataljona u Hercegovini, aprila — maja 1942, Vlado je 23. maja postavljen za komandanta 8. udarnog bataljona. S ovim bataljonom učestvovao je u borbi protiv četnika u Crnoj Gori.

Od maja 1942. bio je član Sreskog komiteta KPJ za Bileću. Po odluci Operativnog štaba NOP-a za Hercegovinu, s manjim snagama prodro je od Bileće u pravcu Trebinja da bi uneo zabunu kod neprijatelja, koji je tada vršio snažan napad na partizanske snage u Hercegovini. Bio je samopouzdan i neustrašiv. Sa svojom grupom od 30 boraca prolazio je kroz sela pevajući partizanske pesme, da bi u narodu podigao moral, poljuljan italijanskim i četničkim terorom. Pokušaj četnika da razbiju ovu partizansku grupu kod sela Zvođa nije uspeo. Smelin napadom razbio je četničke snage koje su ga opkolile. Zbog njegove hrabrosti, poštovanja i spremnosti da izvrši svaki zadatak, sve starešine NOR-a u Hercegovini, a posebno Sava Kovačević, cenili su i

voleli Vlada Vučinića.

Prodirući na okupiranu teritoriju u pravcu južne Hercegovine, došao je pred manastir Dobričevu, u kome su se nalazili četnici. Većinu četnika je razoružao, objasnio im ciljeve NOP-a, a zatim ih poslao kućama. Jake četničke snage, veličine brigade, blokirale su manastir, stežući obruč oko Vlade i grupe njegovih boraca. Pozvali su ga na predaju, ali je on to odbio i prihvatio borbu s mnogo nadmoćnijim snagama. Svojim borcima je odlučno rekao: „Bolje smrt, nego pasti u ruke neprijatelju, izrodima i izdajcima. Narodni borci preziru smrt, a čast je dati život za slobodu svoga naroda.“ Probijajući se iz obruča preko Trebišnje, Vlado je bio teško ranjen, ali je nastavio borbu. Njegova grupa je, zatim, upala u zasedu crnogorskih četnika, i posle borbe bila razbijena. Borci su se pojedinačno probijali. Četnici su po svaku cenu želeli da živog uhvate Vlada Vučinića. Iako ranjen i stalno gonjen od četnika, odstupao je u pravcu Bajlaka. Iscrpljen od krvarenja i opkoljen od četnika kod sela Miruša, Vlado se borio sve dok je imao municije. Poslednji metak, 30. maja 1942, ispalio je sebi u čelo.

Narodnim herojem proglašen je 27. novembra 1953. godine. (D. Pi.)

VUKOVIĆ Marka JOVAN

Rođen je 1913. godine u selu Perkornici, Ljubotinji, Cetinje, Crna Gora. Rudarski radnik.

Detinjstvo je provodio teško, kao i svi njegovi zemljaci. Kad nije bio u školi, morao je da pomaže kod kuće. Pa ipak, bio je jedan od boljih daka osnovne škole u Perkornici.

Zbog siromašnog stanja, bio je prinuđen da ide na rad van svoga rodnog kraja, i van Crne Gore. Utočište je našao u rudniku Trepča, gde je radio izvesno vreme. Kasnije dolazi u Borski rudnik, i radi kao rudar sve do aprila 1941. godine. Posle sloma stare jugoslovenske države, vratio se na Ljubotinu.

Član je Partije od 1934. godine. Zapaženu aktivnost ispoljio je u akcijama rudara Borskog rudnika. Radio je zajedno s Filipom Kljajićem Fićom, Vasom Drečunom, i drugim poznatim revolucionarima. Aktivno je učestvovao u štrajkovima i demonstracijama rudara.

Posle povratka u svoj kraj, aprila 1941. godine, odmah se uključuje u partijski rad. Učestvuje u organizaciji oružanog ustanka. U julskom ustanku, u borbama na Obzovici ističe se neustrašivošću.

Videli su ga decembarskog jutra 1941. u Plevljivima, u jurišu. Kroz maglu zimskog dana i dim baruta, u naletu kroz uzane ulice, našao se prsa u prsa sa alpicima divizije „Pusterija“

i mnoge ubija bombama. Neustrašivo se bori. Kada se bataljon našao opkoljen u gradu, Jovan ide od borca do borca, poučava ih i savetuje, a kad neprijatelj pođe u juriš—jedan je od najistaknutijih branilaca. Jedan je od najistaknutijih u probouju iz grada.

Posle borbe na Lisini, kod sela Bučja, 4. decembra 1941. godine, prilikom sahrane komandira svoje čete Zarije Jovetića, gubi vezu s bataljonom. S grupom drugova išao je 21 dan i 21 noć tražeći svoj bataljon. Bataljon je mnogo voleo i želeo je da se još jednom nađe među hrabrim Lovčenicima. Želja mu je bila ispunjena: našao je bataljon 24. decembra, u selu Međenju, u istočnoj Bosni, ali sada kao 1. bataljon 1. proleterske brigade.

Bio je neizmerno hrabar u maršu preko Romanije i Igmana, u borbama na Sinjajevini i

Dobrom Dolu, Konjicu, Bugojnu, Cincaru, Livno, Jajcu, na putu za centralnu Bosnu, u borbama oko Prnjavora i Teslića. U borbi za Ulog, početkom 1942. predvodi grupu bombaša i uništava neprijateljske bunkere, i brigadi omogućuje izvršenje zadatka. Gotovo u detalj to ponavlja i u borbi za Livno, 1942. Još je hrabriji u danima IV i V ofanzive, u borbama od Ivan-sedla, preko Neretve i Drine, Pive i Sutjeske.

Hrabo je pao u jurišu, 3. aprila 1944. godine, nedaleko od Mrkonjić-Grada, kao zamjenik političkog komesara 1. bataljona 1. proleterske brigade.

U svim akcijama i borbama ispoljavao je primerno junaštvo. Za njega se može reći: u koliko je borbi učestvovao, toliko se puta istakao. Takođe je bio izrazito skroman, pravčan i druželjiv.

Stari komunist, radnik, bio je visoko cenjen i kao partijski rukovodilac. Odičan agitator, umeo je da se približi borcu, da pomogne i mobilise. Mrzeo je šablone i nastojao da razvije inicijativu ljudi. Često bi na četnoj

konferenciji ili partijskom sastanku isticao da neznanje, nemarnost i slabu aktivnost neprijatelja lako otkriva i brzo koristi.

Zbog svih ovih svojih osobina, bio je veoma omiljen.

Narodnim herojem proglašen je 27. novembra 1953. godine. (Sp. L.)

VIUKOVIĆ Milana LJUBO

Rođen je 22. januara 1915. godine u Ljubotinju, Cetinje, Crna Gora, od roditelja zemljoradnika.

Osnovnu školu završio je u rodnom mjestu, četiri razreda gimnazije u Cetinju, a peti i šesti razred u Beogradu. Poslije toga, završio je Nižu školu vojne akademije u Beogradu, i kao oficir službovao u Mostaru. Dosta rano se politički opredijelio i bio simpatizer KPJ. U aprilskom ratu, kao komandir čete, učestvovao je na skadarskom frontu. Poslije kapitulacije zemlje, krajem aprila 1941, uhapšili su ga Italijani, ali je pobjegao iz zatvora. Ali, uskoro su ga u Mostaru uhapsile ustaše, batinala ga i saslušavale, ali je i njima uspio da pobjegne. Poslije toga, došao je u rodni kraj.

U NOB učestvuje od 13. jula 1941. godine. U julsom ustanku je, na čelu gerilskog odreda, učestvovao u borbi na Obzovici kod Cetinja, i drugim borbama na komunikaciji Cetinje — Budva. Zapažen po svom patriotizmu, hrabrosti i umješnom komandovanju, brzo je napredovao u ustaničkom pokretu. Već septembra 1941. primljen je u članstvo KPJ, a samo mjesec kasnije postavljen je za vršioca dužnosti komandanta Lovčenskog odreda. Bio je, u stvari, prvi komandant ove poznate teritorijalne partizanske vojne jedinice. Početkom 1942. godine postavljen je za komandanta bataljona „13. juli“. I kasnije, u reorganizacijama koje je Lovčenski odred doživljavao u prvoj polovini 1942. godine, redovno je postavljan za komandanta jednog od njegovih bataljona. Jedanaestog juna 1942. na dan formiranja 4. crnogorske proleterske brigade, imenovan je za komandanta njenog 1. bataljona. Iza toga, njegove funkcije u NOVJ relativno su se brzo smjenjivale, i rasle idući ovim redom: komandant 2. dalmatinske brigade, komandant 4. crnogorske proleterske brigade, komandant 2. proleterske divizije, komandant XIII korpusa i načelnik štaba II armije.

Kao vojni stariješina, isticao se u svim borbama u kojima je učestvovao. Posebno se istakao u velikoj diverziji na željezničkoj pruzi Sarajevo — Mostar, jula 1942. Tom prilikom je, kao komandant 1. bataljona 4. crnogorske brigade, učestvovao u zauzimanju i paljenju željezničke stanice u Hadžićima. Mjesec ka-

snije, istakao se u teškim borbama oko Kupreše. Prilikom drugog napada na Kupres, kada je poginuo 65 Crnogorca, sa svojim bataljonom probio se i izbio na drugu stranu grada. Za junaštvo ispoljeno u borbi za grad, koji tada nije bilo moguće osvojiti, Vrhovni komandant ga je pismeno pohvalio, kao i njegov bataljon. Kao komandant 2. dalmatinske brigade, uspješno je forsirao Neretvu i Drinu. Naročito je bilo značajno forsiranje Neretve i stvaranje mostobrana na njoj lijevoj obali. Desetina hrabrih Dalmatinaca pela se uz porušenu konstrukciju mosta kod Jablanice, uprkos vatri koju su četnici sipali sa suprotne obale. Dalmatinci su uspjeli da pređu na drugu obalu i stvore mostobran, koji je brzo proširen dolaskom novih boraca. Time je riješeno i pitanje prelaza glavnine snaga NOVJ

preko Neretve. Istovremeno su, na lijevoj obali Neretve, potučeni četnici Draže Mihajlovića.

Borba na Donjim i Gornjim Barama u toku V neprijateljske ofanzive dolazi u red najvećih koje je 2. dalmatinska brigada vodila, i u red tada najtežih borbi Glavne operativne grupe VŠ. Cijelog dana i noći Dalmatinci su se gušali s Njemcima i, uz velike gubitke, boreći se prsa u prsa, uspjeli da održe položaje. To je bila jedna od presudnih borbi na Sutjesci. Iako ranjen, Vučković je uspješno komandovao i davao primjer brigadi. Takođe su slavne borbe koje je 4. crnogorska brigada, pod njegovom komandom, vodila u jesen 1943. oko Kolašina. Istakao se i kao komandant 2. proleterske divizije u silovitom prodoru proleterskih jedinica ka Srbiji, aprila 1944, kao komandant XIII korpusa NOVJ, u borbama za oslobodjenje Srbije. Značajna je njegova uloga, kao načelnik štaba II armije, u borbama u Bosni i u završnim operacijama za oslobodjenje zemlje (1945. godine).

Za izvanredne zasluge u ratu i uspjehe koje su postizale jedinice kojima je komando-

vao dobijao je pohvale od Vrhovnog štaba, i on i jedinice. Tako je pohvaljena 2. dalmatinska brigada povodom forsiranja Neretve i Drine 1943. godine, kao i za uspješne borbe na Barama, na Sutjesci; pohvaljena je 4. proleterska brigada za uspjehe u borbama za Kolašin, septembra — oktobra 1943. godine; pohvaljena je II armija za uspješna dejstva u završnim operacijama 1945. godine.

Poslije rata, izvjesno vrijeme bio je načelnik štaba II armije, a zatim je pošao na školovanje u SSSR, gdje je od 1946. do 1948. godine završio Generalštabnu akademiju sovjetske armije. Poslije povratka iz SSSR, bio je na raznim dužnostima u Generalštabu JNA, načelnik Više vojne akademije i načelnik Generalštaba JNA, u činu general-pukovnika. Takođe je bio i član Savjeta za narodnu odbranu Jugoslavije i predsjednik Saveznog odbora Saveza rezervnih vojnih stariješina Jugoslavije. Umro je 7. jula 1976. godine.

Nosilac je Partizanske spomenice 1941. i niza visokih odlikovanja.

Narodnim herojem proglašen je 20. decembra 1951. godine.

VIUKOVIĆ Iva MILOŠ

Rođen je 4. septembra 1914. godine u Ulcinju, Crna Gora, gde je proveo i detinjstvo. Iako mu je porodica bila siromašna, ipak mu je omogućila školovanje. Ostao je vrlo rano bez oca, pa se majka sama borila da dvojici sinova stvori makar osnovne uslove za život. Posle završene osnovne škole i prvog razreda gimnazije u Ulcinju, napustio je Crnu Goru i otišao u Vršac, gde je, od 1928. do 1932. godine, pohađao Vojnu muzičku školu. Kao vojni muzičar, službovao je u Beogradu, Benkovcu, Užicu i ponovo u Beogradu, sve do aprilskog rata 1941. godine. Nemački napad na našu zemlju zatekao ga je u Užicu, odakle je njegov 4. pešađijski puk prebačen na Kosovo. Vučković nije bio među onim pripadnicima puka koji su se predali Njemcima u Kosovskoj Mitrovici. Izbegao je zarobljenstvo, boravio izvjesno vreme na Kopaoniku, a zatim se, kao civil, prebacio u Beograd.

Oružane akcije ustanka u leto 1941. godine značile su za Vučkovića poziv da se pridruži prvim borcima za oslobodjenje zemlje od okupatora. Višegodišnji simpatizer i saradnik KPJ (povezao se s komunistima u Benkovcu već 1936. godine), nije se dvoumio u čije će redove ustupiti. Napustivši Beograd i probijajući se prema Užicu, sretao je razne četničke grupe. No, on se povezao s instruktorom Pokrajinskog komiteta KPJ za okruge Užice i Čačak, Milanom Mijalkovićem Čičom, i Venija-

minom Marinkovićem i Slobodanom Penezićem Krcunom, od kojih dobija zadatka da stupi u četinike Draže Mihajlovića i izveštava o njihovim namerama i politici prema NOP. Posle kratkog boravka na Ravnoj Gori, odakle je poslao dragocene podatke, priključio se odredu puka Vlade Zečevića i poručnika Ratka Martinovića, koji ubrzo ulazi u sastav Valjevskog partizanskog odreda. Kao komandir čete učestvuje u oslobađanju Krunja, u napadu na Šabac i u borbama oko Valjeva. Sredinom oktobra 1941. postao je član KPJ.

U vreme velike nemačke ofanzive protiv partizana u Srbiji, povećalo se s jedinicama koje su se kretale preko Zlatibora ka Novoj Varoši i Rudom. 21. decembra 1941. na trgu u Rudom, stajao je u borbenom stroju Kragujevačkog bataljona 1. proleterske brigade, ali je pome sedmice, posle dolaska u Rogaticu,

prekomandovan za komandira 1. čete Kraljevačkog bataljona. Nešto kasnije, postao je komandir 2. čete, a krajem 1942. godine zamenik komandanta istog bataljona. Došle su i druge dužnosti: početkom IV neprijateljske ofanzive, prekomandovan je za komandanta 2. bataljona 3. sandžačke proleterske brigade, a zatim, kratko vreme, i komandanta bataljona 3. krajiške proleterske brigade, a decembra 1943. godine za načelnika štaba 13. proleterske brigade „Pade Končar“. Od maja 1944. vrši dužnost obaveštajnog oficira 1. proleterske divizije, zatim načelnika obaveštajnog odeljenja I proleterskog korpusa, a kada su formirane armije, prima dužnost načelnika obaveštajnog odeljenja I armije.

U mnogim borbama u kojima je učestvovao pokazao se kao neustrašiv borac i vešt ratnik i komandant. Uživao je potpuno poverenje svojih boraca, koji su se u teškim situacijama verovali u njegovu hrabrost, dobro komandovanje i ljudski odnos prema vojnicima revolucije. Vrlo živog temperameta, uvek u pokre-

tu, u obilasku svojih boraca i njihovih položaja, prenosio je na saborce svoju odvažnost, samopouzdanje, uverenost u pobedu. Uvek je prednjačio u juširima na neprijatelja, zbog čega je ponekad dobijao prigovore — s obzirom na mesto i funkciju komandira, odnosno komandanta. No, on nije hteo ni mogao drugačije da komanduje, već je svojim primerom u borbi, uvek u prvim redovima, predvodio borce. U juširima na neprijatelja bio je ranjen četiri puta.

U rejonu sela Katići, decembra 1941. Vučković se u zasedi iznenada sreo s četničkom patrolom. Suočen s trojicom četinika, on je najbližeg udario pištoljem po glavi, jednog na mestu ubio, a trećeg teško ranio. Na Oraovici iznad Prače, februara 1942. prilikom iznenadnog susreta s grupom ustaša, bacio je ručnu bombu među njih i dvojicu ubio. U toku višesatovne borbe za Livno, avgusta 1942. ustaška posada je davala ogorčen otpor, naročito iz nekoliko dobro utvrđenih objekata. Prilikom borbi za stočnu stanicu, neki ustaša je iz utvrđenja bacio bombu na grupu partizana. Vučković je zgrabio bombu koja je šištalala, i hitro je vratio natrag. Zandarmerijsku stanicu su ustaše grčevito branile, i Vučković je bio među onima koji su trkom prilazili stanici i kroz prozore ubacivali ručne bombe, sve dok nije prestao svaki otpor. U zgradji je nađeno 17 mrtvih i ranjenih ustaša. Šesnaestog avgusta iste godine poveo je svoju četu u juris na italijanski bataljon koji je, ojačan tenkovima i topovima, zaposeo Posušje. Četa je uspeła da natere znatno nadmoćnijeg neprijatelja u bekstvo. U borbi za oslobođenje Jajca, 24. novembra 1942, pred četom se isprečio bunker koji je dominirao terenom, pa su Nemci uspešno odbijali partizanske napade. Vučković se privukao bunkeru i ubacio bombu, ali je vraćena napole. Vraćanje bombi iz oba pravca ponovilo se u dva-tri maha, dok prvo nije učutkan mitraljez, a zatim i svaki otpor. Četi je otvoren put za dalje nastupanje.

Ratujući zajedno sa svojim drugovima, Vučković se istakao i u drugim borbama: na Tesliću, januara 1943, u sukobu s oklopnim vozom; na Bradini, 17. februara 1943, u jurisu na italijanske bunkere; u Sandžaku, u Zečevim brdu, kada su partizani odbijali juriše četinika; u napadu na četinike kod Šujica, septembra 1943. Jedan od njegovih najvećih ratnih podviga jeste ubacivanje u okupirani Beograd, tri sedmice pre no što je bio oslobođen. Iz Beograda je, tih oktobarskih dana 1944, slao izveštaje, u gradu organizovao berbene grupe, izvodio s njima napade na Nemce, sve do oslobođenja glavnog grada Jugoslavije.

Posle rata vršio je dužnosti: načelnika obaveštajnog odeljenja Armije i armijske oblasti, predsednika ispitne komisije za čin majora

i nastavnika u Višoj vojnoj akademiji.

Penzionisan je kao general-major, živi u Beogradu.

Nosilac je Partizanske spomenice 1941. i više odlikovanja.

Narodnim herojem proglašen je 20. decembra 1951. godine. (B. Bo.)

VUJACIĆ Đoka DUŠAN

Rođen je u Ridanima, Nikšić, Crna Gora, 20. avgusta 1917. godine, u seljačkoj porodici. Osiromašena u toku I svetskog rata, porodica nije imala dovoljno zemlje, pa je mladi Dušan morao da živi od nadničnjenja.

Ostavlji rano bez oca, nije imao uslova da se školuje. Još kao dečak je više puta bio aktivan učesnik protestnih demonstracija koje su komunisti i opozicione snage organizovali u Nikšiću. Trajno, aktivno i postojano Dušan se, kao sedamnaestogodišnjak, vrstao u redove boraca za prava radnika i seljaka.

U trinaestojulskom ustanku naroda Crne Gore aktivno je učestvovao. Tada je bio u akcijama ustanika oko Nikšića. Novembra 1941. godine pošao je kao dobrovoljac u Sandžak. Kao pripadnik partizanskog bataljona „Peko Pavlović“ (crnogorskog odreda), učestvovao je u borbi za Pljevlja, istakavši se junaštvom i upornošću.

Marta 1942. godine postao je zamenik komandira čefe u 2. udarnom bataljonu Nikšićkog odreda. Tada je primljen u KPJ. Bataljon je vodio teške borbe oko Nikšića, u Katunskoj nahiji i u pravcu Nikšić — Piva. Za pokazano junaštvo u gotovo svim borbama koje eje njegovja jedinica vodila protiv okupatora i kvislinga oko Nikšića u proleće 1942. godine više puta je javno pohvaljen. Jednom mu je komandant Nikšićkog odreda Sava Kovačević poklonio mašinku i izrazio zahvalnost i priznanje.

Posle povlačenja partizana u Bosnu, juna 1942. godine, Dušan je po partijskom zadatku ostavljen da ilegalno radi na okupiranoj teritoriji. Kao pozadinac, proveo je teških jedanaest meseci; to su dani krize ustanka, terora nad narodom i potera za ilegalcima. Kao istaknut borac i poštovan komunist, vrlo brzo je stekao poverenje u narodu. Mnogi ljudi iz Prekovođa, Dušanovog rodnog kraja, pokazali su u tom teškom periodu hrabrost i poštovanje, saradujući s ilegalcima koji su neprekidno proganjani. Dok su u nekim drugim krajevima gotovo svi poginuli, ilegalci u Prekovođu su sačuvani, iako je to kraj neposredno uz Nikšić, u kojem je bio dosta jak okupatorski garnizon. Zahvaljujući tome, bio je umnogome olakšan položaj ilegalaca.

Maja 1943. godine, posle sjajne pobeđe koju su proletari izvojevali nad okupatorskim i kvislinškim jedinicama na Javorku, Dušan je stupio u 1. bataljon 5. proleterske crnogorske brigade. Dušan je imenovan za komesara njegove 1. čete.

To je bilo i priznanje da je s uspehom izvršavao zadatke kao ilegalac. Od tada pa do početka V ofanzive učestvuje u akcijama oko Nikšića (Kablana glava i druge). U V ofanzivi njegov bataljon je vodio izuzetno teške borbe na pravcu Nikšić—Šavnik. Iz jednog okršaja ulazilo se u drugi, bez odmora, s oskudnim materijalnim sredstvima. Bataljon je ispoljio herojstvo u tim borbama.

Naročito su teške i uporne borbe bile oko Orah. U svim tim bitkama Vujačić je bio primerno hrabar.

U jednom od žestokih juriša 1. bataljona,

više Orah, 25. maja 1943. Dušan je bacao bombe u neprijateljske rovove, i u jedan od njih je uskočio. Tada je ubijen rafalom nemačkog mitraljeza.

Narodnim herojem proglašen je 13. jula 1953. godine. (G. Kil.)

VUJAČIĆ Vidaka VASILJE VAJO

Rođen je 1. maja 1917. godine u Grahovu, Nikšić, Crna Gora. Radnik.

Osnovnu školu završio je u Grahovu. Nije imao uslova za školovanje.

Do 1941. godine bio je stolarski radnik. Članstvom u KPJ bila je obuhvaćena sva njegova uža porodica: dva brata i snaha. Skojevac je postao 1939, a član Partije 1941. godine. I prije rata među omladinom isticao se aktivnošću u nizu akcija koje su preduzimate u grahovskoj opštini.

Kapitulacija bivše jugoslovenske vojske zatekla ga je na frontu. S grupom komunističkih pošaša je planinama i bespućem, i stigao u rodno Grahovo. Aktivno se uključio u pripreme oružanog ustanka — prikupljao je oružje i municiju, angažovao se i u političkom i propagandnom radu.

Učestvovao je u trinaestojulskom ustanku, i već u napadu na Grahovo ispoljio hrabrost i čvrstinu. Aktivan je i u oživljavanju ustanka uljeto i jesen 1941. godine. Istakao se u borbi protiv italijanskog okupatora na Crkvicama, decembra 1941. godine. Tada je uspio da sam zarobi i razoruža 17 okupatorskih vojnika. Za ovaj podvig javno ga je pohvalio i nagradio Sava Kovačević, komandant Nikšićkog odreda.

Početkom 1942. godine, kada su snage Grahovskog bataljona vodile borbe u Herce-

govini, isticao se kao primjeren borac. U jednoj borbi upao je u neprijateljsku zasjedu, ali je, zahvaljujući hrabrosti i vještini, uspio da se izvuče i priključi se svojoj jedinici. Bio je ranjen početkom marta 1942. godine.

U 5. crnogorskoj proleterskoj brigadi, u kojoj je bio od njenog formiranja do svoje herojske pogibije, bio je poznat kao neustrašiv i izuzetno postojan borac. Njen borbeni put 1942/43. je i borbeni put i uspon Vaja Vujačića i kao čovjeka i kao borca. U borbama se uvijek isticao. Osobito se istakao u borbi kod Donjeg Vakufa, gdje je uništio mitraljesko gnijezdo, ubivši ustašu i otevši mu mitraljez. U borbi za Prozor dobrovoljno se javio da izvrši najopasniji zadatak. Trebalo je da se privuče bodljikavim žicama koje su opasivale grad, da ih presiječe i omogući prolaz bombašima. Taj zadatak je s uspjehom izvršio, ali je ranjen. Ni tada nije htio da napusti streljački stroj, već je ostao u jedinici.

Istakao se i u borbama 5. brigade na pravcu Prozor — Konjic. Isto tako, pokazao je

primjernu hrabrost i u višednevnim borbama koje je brigada vodila za oslobođenje Konjica.

U martu 1943. godine, 3. bataljon 5. brigade vodio je borbe kod Blagaia. U sukobu, Vajo je smrtno ranjen. Videći da će uskoro podlići ranama, najbližim drugovima je uputio riječi: „Ne obazirite se na mene! Ja sam gotov! Naprijed, drugovii! Živjela sloboda!“

Narodnim herojem proglašen je 20. decembra 1951. godine. (G. Kil.)

VUJANOVIĆ SAVA ŽUĆA

Rođen je 1923. godine u selu kod Prnjavora, Bosna i Hercegovina. Posle osnovne škole, završio je fotografski zanat. Došao je u Valjevo, gdje je radio kao fotografski radnik. U tom

gradu prišao je naprednom radničkom pokretu. Učestvovao je u štrajkovima, demonstracijama i drugim akcijama KPJ. Najviše je radio u SKOJ-u. Posle okupacije zemlje i početka narodnog ustanka, Sava je izišao iz Valjeva i, preko partijske veze, 18. jula 1941. godine, došao s osam drugova na Rožanj, gdje je boravio deo čete s političkim komesarom Žikicom Jovanovićem Spancem. Grupu je predvodio Sava. Sutradan, 19. jula 1941. godine, ispod visa Proslap, na putu Ljubovija — Pecka, održan je sastanak članova Partije zbog formiranja partijske organizacije. Među članovima ove prve partijske organizacije bio je i Sava.

Na tom prvom partijskom sastanku razmatrana je i vojna aktivnost. Odlučeno je da se napadne žandarmerijska stanica u Peckoj i demoliira telefonska centrala Pošte. Na sastanku je odlučeno da se četa подели na grupe desetine. Za rukovodioce ovih grupa bili su određeni članovi Partije. Napad je uspešno izveden. Žandarmi su se predali, posle pogibi-

je narednika.

Kad je, zbog priliva novih boraca, Azbukovačko-rađevska četa narasla na 350 boraca, formiran je Rađevski partizanski bataljon Valjevskog NOP odreda. U 2. četi novoosnovanog bataljona za političkog komesara određen je Žuća, koji je bio i sekretar partijske organizacije-čelije.

U početku, partizani su saradivali s četnicima. Docnije su četnici raskinuli taj sporazum i počeli da napadaju partizane. Kad su četnici, pod komandom Jove Vasića, sudije iz Ljubovije, iznenada napali i razoružali 6. rađevsku četu u Ljuboviji, Štab Valjevskog odreda poslao je 1. i 2. rađevsku četu da napadnu četnike u Ljuboviji i oslobode zarobljene partizane, među kojima je bio i komandir čete Petar Vragolić. Četnici su se nadali napadu partizana, pa su spremno dočekali obe rađevske čete. Partizani su morali da se povuku. U toj borbi zarobljen je Žuća i još nekoliko partizana.

Zarobljene partizane četnici su odveli u Ljuboviju i tamo ih osudili na smrt. Posle toga, povelu su ih na Drinu, da ih tamo streljaju. Žuća je, vezanih ruku, skočio u Drinu. Kad je već bio blizu druge obale, četnici su ga smrtno pogodili.

Narodnim herojem proglašen je 27. novembra 1953. godine. (Sl. Po.)

VUJOŠEVIĆ Arsa BOGDAN

Rođen je 20. marta 1912. godine u selu Doljani, Podgorica, Crna Gora.

Otac mu je poginuo iste godine kad se on rodio. Majka je, nemajući gotovo nikakva primanja, nadničila da bi othranila četvoromaloletne dece. Školovao se u veoma teškim uslovima. Kad je završio osnovnu školu u Doljanima, upisao se u podgoričku gimnaziju, gde je i maturirao, 1931. godine. U četvrtom razredu gimnazije počeo je da daje časove imućnijim đacima, i od toga se izdržavao, pa čak pomagao i majci. Tako je nastavio i na fakultetu u Beogradu.

Na Filozofskom fakultetu u Beogradu studirao je matematiku.

Za omladinski pokret opredelio se još u gimnaziji. Čim je došao u Beograd, povezuje se s naprednim studentima. Već 1931. godine učestvuje u demonstracijama, a kasnije i u studentskim štrajkovima. Posle mnogih takvih akcija, juna 1936. primljen je u Partiju. Iste godine izabran je za člana Akcionog odbora studenata Beogradskog univerziteta i predsednika Udruženja studenata matematike. Posle završenog fakulteta, radio je kao privatni nastavnik matematike. Zbog svog revolucio-

narnog rada, više puta je hapšen i proganjan.

Aprila 1941. godine vraća se u Crnu Goru. Uključuje se u rad na pripremanju ustanka, na formiranje gerilskih grupa, prikupljanju oružja i političkom radu na terenu, posebno s omladinom. U maju 1941. godine u njegovoj kući bila je smeštena štamparija PK KPJ za Crnu Goru. U toj štampariji, do jula 1941. godine, radio je i Bogdan.

Trinaestog jula 1941. godine stupio je u partizane i učestvovao u prvim ustaničkim borbama u podgoričkom kraju.

Javio se dobrovoljno za odlazak u Sandžak. Prvog decembra, kao komandir čete u

Crnogorskom NOPO za operacije u Sandžaku, učestvovao je u napadu na Pljevlja. U ovoj borbi ispoljio je primernu hrabrost. Dvadeset prvog decembra stupio je u 1. proletersku brigadu. Prešao je borbeni put 1. proleterske od Rudog, preko Međeđe, Rogatice, Romanije i Igmana, Goražda, Vlasenice, Zelengore i Treskavice do Bosanske krajine. U svim marševima, borbama, radu na terenu, služio je za primera.

Posebno se istakao u borbi 21. januara 1942. godine na Bijelom Vodama, Romanija, juna na Gatu, avgusta u borbi za Livno. U borbi za Livno proveo je četnu između neprijateljskih bunkera i uveo je u grad. Potom je četa s ostalim delovima bataljona zauzela centralni deo Livna, i držala ga dok nije pala i spoljna odbrana grada. U toj borbi Bogdan je ranjen. Ponovo je ranjen 26. decembra 1942. godine u borbi na Crnom vrhu kod Jošavke. To ga je privremeno odvojilo od operativne jedinice, ali ne i od drugih zadataka i rada. Vreme IV i V neprijateljske ofanzive proveo je u bolnici, gde je obavljao razne vojne, političke i partijske zadatke i davao pomoć rukovodstvu Centralne bolnice. Posebno se ističe 10. juna 1943. godine, kada je, u zoru, na štakama

prešao Sutjesku, i kad je u najtežim trenucima komandantu te kolone, Špiru Lagatoru, pomogao u orijentaciji prema Lučkim kolibama. Samo zahvaljujući njegovom znanju, spaseno je nekoliko desetina drugova i drugarica.

Čim je ozdravio toliko da se sa štapom mogao kretati, postavljen je za komesara bataljona 2. vojvodanske brigade, a 27. septembra 1943. godine za zamenika političkog komesara 4. vojvodanske brigade. Septembra 1944. godine imenovan je za političkog komesara 36. udarne divizije. Ime Bogdana Vujoševića vezano je za mnoge uspehe vojvodanskih jedinica, u kojima je bio partijski ili politički rukovodilac. Često je bio u streljačkom stroju, kao komesar bataljona, brigade, ili politički komesar divizije, u Sreću, Bosni, Crnoj Gori, Hercegovini, Srbiji, Baranji, Slavoniji, Zagorju, Sloveniji.

Hrabrošću i veštinom u rukovođenju istakao se u mnogim borbama. Posebno novembra 1943. kada se 4. vojvodanska brigada našla u dolini Sapne. Tada je, s automatom u jednoj ruci a štapom u drugoj, stao u streljački stroj 1. bataljona, gde je bilo naiteže, i poveo bataljon iz odbrane na napad. Bataljon je razbio neprijatelja, a brigada je izvučena iz kritične situacije. Takav je bio i na Zelengori, kada se XII korpus NOVJ (vojvodanski) probijao za Crnu Goru. U borbama na Zelengori ranjen je treći put, kao politički komesar 4. vojvodanske brigade.

Posle završetka rata, radi na izgradnji JNA i socijalističke zajednice. Obavljao je mnoge visoke partijske, političke i vojne funkcije. Bio je politički komesar 1. proleterske divizije, načelnik kadrovske uprave Glavne političke uprave JNA, politički komesar Više vojne akademije, upravnik Više političke škole JNA i član raznih partijskih rukovodstava u JNA. Poseban doprinos je dao u razvoju fizičke kulture i radu SD „Partizan.“

General-podukovnik JNA.
Umro je 10. jula 1981. i sahranjen u Beogradu.

Nosilac je Partizanske spomenice 1941. i mnogih drugih odlikovanja.

Narodnim herojem proglašen je 27. novembra 1953. godine. (Sp. L.)

VUJOŠEVIĆ Vučića DUŠAN

Rođen je 12. aprila 1912. godine u Beranama, Crna Gora, u imućnoj trgovačkoj porodici.

Osnovnu školu i šest razreda gimnazije završio je u Beranama. Kao gimnazijalac, napaja se naprednim idejama i opredeljuje za revolucionarni radnički pokret, zbog čega je izbačen iz beranske gimnazije. Gimnaziju na-

stavlja u Vrbasu i Podgorici, gde završava veliku maturu. Posle toga, rukovodi vlastitom trgovačkom radnjom u Beranama, u koju svraćaju poznanici i prijatelji, tražeći od njega pomoć i savete. On im pomaže s oduševljenjem. U svojoj radnji skrivao je zabranjene knjige i partijski materijal. Iako je dobro živeo, veoma rano uviđa da narod živi u bedi i siromaštvu. Kao čestan i karakteran čovek, saosećao je sa svima koji nisu imali, pomažući im na razne načine. Zato su svi koji su izlazili iz radnje, a i drugi, pričali da je Dušan komunist, iako to formalno nije bio. Jedini je od trgovaca iz grada kreditirao zemljoradnič-

ku zadrugu u Pešcima, koja je okupljala komuniste. Učestvovao je u demonstracijama 1935 godine u Beranama, zbog čega je bio nekoliko dana u zatvoru.

Među prvima se pridružio ustanku u Crnoj Gori 1941. godine, i uskoro postao jedan od čuvenijih boraca u svom kraju. Njegovo stupanje u partizane pozitivno je odjeknulo u celom kraju. Kao nišandžija na teškom mitraljezu „breda“, za hrabrost pokazanu u borbama protiv Italijana i balista prilikom odbrane slobodne teritorije u Potkoplju, još prvih dana ustanka pohvaljen je od Glavnog štaba za Crnu Goru, Boku i Sandžak.

Kada je okupator ponovo zaposleo Berane i Andrijevicu, Vujošević je, posle akcije na izdajnika Rastodera u Bihoru, učestvovao u izvršavanju raznih zadataka. U sastavu Komskog bataljona Crnogorskog odreda, učestvuje u poveljskoj bici.

Prilikom formiranja 1. proleterske brigade, bio je dobrovoljac i postao vođa odeljenja teškog mitraljeza u 1. lovcenskom bataljonu. Od tada njegov put je i borbeni put 1. proleterske, njenih slavni bitaka, poduhvata, rada. Uvek je među prvima, među najboljima. U danonoćnim i iscrpljujućim borbama s crno-

gorskim četnicima na Sinjajevini i Durmitoru borio se vešto. Tako je, na Markovom brdu, kod Kolašina, četnički topdžija uzeo na nišan njegov mitraljez. Sekunde su odlučivale „ko će koga“. Vujošević je rešetao četničke strojeve svojim preciznim rafalima, a top izdajnika je gađao. Taj dvoboj trajao je celog popodneva. Kod Mojkovca, saterani na Sinjajevinu, četnici su odstupali preko livada prema Kolašinu. Dušan se sa svojim odeljenjem obreo ispred samog čela četničke kolone, i otvorio vatru. Četnici su se uskomešali, a zatim pobjegli u dve grupe. Kasnije učestvuje u borbama na tromedi, zatim u svim bitkama svog bataljona od Konjica i Bugojna do Jajca, na Ivan-sedlu, Glavatičevu, Drini, Sutjesci... Mnogo uspeha pokazao je u borbama protiv Franciževce „Crne legije“ na padinama Cincara, koja se probijala prema Livnu. Tada je razbijena jedna od najzloglasnijih ustaških bojni.

Partijska ćelija 3. čete 1. bataljona 1. proleterske primila ga je u partiju 1942. godine, kasnije nego što se očekivalo, i to posle intervencije bataljonskog partijskog rukovodstva. U presudnom trenutku V neprijateljske ofanzive, poveren mu je vrlo važan obaveštajni zadatak. Imao je da se probije kroz neprijateljske redove, izbjije u selo Obalj i ispita jačinu neprijateljskih snaga u rejonu Kalinovika. Iako su na putu za Obalj bile nemačke jedinice, a u selu naružani četnici, Dušan je, kao i uvek neustrašiv, preko starih poznanika iz vremena kada je njegov bataljon početkom 1942. godine boravio u selu, saznao mnoge pojedinosti o neprijatelju. Posle tri dana, vratio se neopažen, preko Zelengore i Sutjeske, i obavestio štab brigade o rasporedu neprijateljskih snaga.

Kada je 1. proleterska, u leto 1943. godine, posle oslobođenja Vlasenica, Han-Pijeska, Srebrenice i Zvornika, krenula u centralnu Bosnu, Vujošević je ostao na terenu između Zvornika i Tuzle, sa specijalnim obaveštajnim zadatkom. Prešao je Drinu, pridružio se jednom četničkom štabu, i s njim se kretao sve dok ga neko od četničkih doušnika, prilikom prolaska kroz mesto gde je Vujošević boravio kao partizan, nije prepoznao i odao. Četnici su ga stavili na najteže muke da bi saznali podatke o brojnosti i namerama partizanskih snaga, ali sve im je bilo uzalud. Vujošević je umro pod nožem četničkih džetelata septembra 1943. godine. Meštani sela Budimilija sahranili su ga. Posle rata, porodica je njegovo telo prenela u Ivangrad, gde mu je podigla spomenik.

Narodnim herojem proglašen je 20. decembra 1951. godine. (Sp. L.)

VUJOŠEVIĆ Jovana RADOJE RISTO

Rođio se 27. maja 1910. godine u Bjelica-ma kraj Cetinja, Crna Gora, u siromašnoj seljačkoj porodici. Sudski pripravnik. Otac mu je poginuo u balkanskim ratovima 1912/1913. godine. Osnovnu školu završio je u rodnom selu. Gimnaziju je učio u Cetinju. Od predmeta naročito su ga zanimalo društvene nauke. U sedmom razredu gimnazije prisao je naprednom omladinskom pokretu i bio veoma aktivan. Gimnaziju je završio 1932. godine. Zbog loših materijalnih prilika u porodici, pokušao

je da se zaposli, ali mu to nije uslo, jer je već bio poznat kao komunistički nastrojen omladinac. Družio se s Krstom Popivodom, i obojica su rešili da napuste Crnu Goru i odu u Vojvodinu. U Žedniku, u Bačkoj, kao naseljenici živeli su pojedini njihovi rođaci, među kojima i Radojev ujak.

Želju da nastavi školovanje ostvario je u jesen 1932. godine, kad se upisao na Pravni fakultet u Subotici. Stanovao je u Žedniku, a putovao u Suboticu na predavanja. Po svojim naprednim istupanjima brzo je postao zapažen, i u prvoj godini studija, oktobra 1933. godine, primljen je u KPJ.

Prvo partijsko zaduženje bilo mu je da radi u studentskom udruženju „Svetlost“, koje je osnovao po zadatku Partije. Takođe mu je bio partijski zadatak da partijskim i omladinskim radom obuhvati selo Čantavir, koje je bilo naseljeno dobrovoljcima iz I svetskog rata, a radio je i s omladinom u Žedniku.

Saznavši za njegov rad, subotička policija ga je uhapsila 4. novembra 1934. godine u Žedniku, i sprovela vozom za Suboticu. U istražnom zatvoru ostao je 6 meseci. U proleće 1935. godine, u Okružnom sudu u Subotici suđeno je grupi subotičkih komunista, među

kojima je bio i Radoje. Oslobođen je, zbog nedostatka dokaza. Posle puštanja iz zatvora, nastavio je partijski rad.

U vreme dužeg boravka u rodnom kraju formirao je partijsku ćeliju u rodnom selu. Krajem 1935. godine osnovao je partijsku ćeliju sa Žednik i Čantavir.

Godine 1937. otišao je na odsluženje vojnog roka, u Školu za rezervne oficire. U vreme odsluženja vojnog roka diplomirao je, marta 1938. godine, na Pravnom fakultetu u Subotici. Posle vojske, zaposlio se u Kosovskoj Mitrovici, gde je ostao do 1939. godine, kada je postavljen za sudskog pripravnika u Sreskom sudu u Aleksincu. U tom gradiću upoznao je Leposavu Lalović, profesora gimnazije, i njome se oženio.

U to vreme u Aleksincu i susednoj Sokobanji živeli su i radili vršni komunisti Momčilo Popović, Miodrag Drakče Milovanović i njegova supruga Nada, Života Nikolić, a u Sokobanji Aleksa Markišić, Dimitrije Dragović, Ivan Vušović (iz Ražnja). To je bilo čvrsto jezgro naprednog radničkog pokreta, koje će mnogo doprieti pripremanju i podizanju ustanka u tom kraju.

Kada je, januara 1940. godine, policija uhapsila pojedine napredne ljude iz Aleksinca i okoline, Radoje je imao veoma značajnu ulogu. Kao službenik Sreskog suda, imao je pristup u zatvor. To svoje pravo iskoristio je da bi obilazio zatvorenike i pripremao ih za odbranu na Sudu. Na suđenju su policija i Sud doživeli potpuni debakl — svi uhapšeni bili su oslobođeni.

Radoje je, juna 1940. godine, u stanu Milice Markišić organizovao partijsku tehniku.

Posle propasti stare Jugoslavije, intenzivno je radio na podizanju ustanka. Sutradan posle napada Nemačke na SSSR, napustio je Aleksinac i sklonio se u selo Bobovište.

Po direktivi OK KPJ za Niš, 2. avgusta 1941. godine formiran je Ozrenski partizanski odred. Za prvog komandanta postavljen je Radoje. Na dan formiranja, Odred je izveo prvu akciju: razoružao je 10 žandarmova u selu Bovnu. Sledeći napad izveden je na žandarmerijsku stanicu u selu Čitluk, 10. avgusta; razoružani su žandarmi, zaplenjene puške i pisaače mašine, a žrtava nije bilo. Četiri dana doznije, Odred je napao Svrlišk i razoružao žandarme.

Pošto se javila potreba za osnivanjem partizanskih odreda koji bi dejstvovali u oblasti Svrliških planina, 15. septembra 1941. godine izdvojena je grupa boraca iz Ozrenskog odreda i formiran je Svrliškii odred. Za komandanta novoformiranog odreda postavljen je Radoje.

Prva i veoma značajna akcija Svrliškog odreda bio je napad na rudnik mrkog uglja u

Jelašnici, nedaleko od Niša, u noći 21/22. septembra 1941. godine. Borci su uništili postrojenja i telefonske veze, a iz magacina odneli eksploziv. U opštini su spalili arhivu i uzeli stare jugoslovenske uniforme. Odred je onespособio rudnik uglja Podvis, zauzeo Sokobanju, uništio četnički odred u Sicevu, razbio Bugare u Sicevačkoj klisuri, razoružao odred nedicevaca na železničkoj stanici Gramada.

U 1942. godini Odred je vodio uspešne borbe protiv četnika, Bugara, žandarma, nedicevaca, ljotičevaca i Nemaca.

Blagodareći izdajci, u noći između 6. i 7. juna 1942. godine mučki je ubijen Dušan Trivunac Dragoš, partijski rukovodilac u Svrliškom srezu. Uveče 7. juna, na partijskom sastanku Odreda doneta je odluka o kažnjavanju Trivunčevih ubica. Zadatak je dobila Svrliška četa, čiji je komandir nekad bio Trivunac. S četom je pošao i komandant odreda Risto. Kad su borci čete, u noći između 9. i 10. juna 1942. godine, došli do sela Tijovca, u kojem je pre rata Trivunac bio učitelj, izdajnici su ih dočekali plutonom (očekivali su partizansku odmazdu), i Risto je pao smrtno ranjen.

Narodnim herojem proglašen je 27. novembra 1953. godine. (Sl. Po.)

VUŠOŠEVIĆ Ilije ZARIJA

Rođen je 20. marta 1903. godine u Matagužima, Zeta, Podgorica, Crna Gora, u siromašnoj seljačkoj porodici. Osnovnu školu završio je u rodnom mjestu, a potom se bavio zemljoradnjom. Poslije odsluženja vojnog roka, stupio je u žandarmeriju, u kojoj je ostao do aprilskog rata 1941. godine.

Iako je po zanimanju bio žandarm, napredne demokratske ideje bile su mu bliske. U godinama uoči rata često je pomagao komunistima u prebacivanju štampanog ilegalnog materijala, partijske tehnike, u prenošenju raznih obavještenja... Zbog toga se, poslije aprilskog rata i kapitulacije jugoslovenske vojske, brzo uključio u pripreme koje je Partija vršila za ustanak. U julskom ustanku borac je najprije gerilskog odreda u svom selu, a kasnije Mataguške partizanske čete. U drugoj polovini novembra 1941. godine poša je na Pljevlja, kao borac Zetskog bataljona Crnogorskog NOP odreda za operacije u Sandžaku, i 1. decembra učestvovao u pljevaljskoj bici. Poslije te bitke, ostao je u Sandžaku i ušao u sastav 1. crnogorskog kombinovanog bataljona Crnogorsko-sandžačkog NOP odreda, u kome je ostao sve do početka marta 1942. godine, kada je taj odred rasformiran. Istakao se u borbi na Pljevljima, kao i u svim borbama

njegove jedinice u Sandžaku, a naročito protiv Italijana i četnika za selo Obarde, na Savinom Laktu i na planini Lisi. Zbog junaštva i privrženosti NOB, primljen je, u ovom periodu, u članstvo KPJ.

Početkom marta 1942. godine vratio se u Zetu i ušao u sastav Zetskog bataljona, ali je ubrzo, pod pritiskom okupatora i četnika, s jedinicom morao da se povlači sa svog terena. Prilikom formiranja 5. crnogorske proleterske udarne brigade, ušao je u sastav 1. čete njenog 4. bataljona, u kojoj je, nešto kasnije, postao komandir voda.

U 5. proleterskoj (crnogorskoj) brigadi je neprestano potvrđivao izuzetno junaštvo. U tom smislu ispoljavao se čak do sebičnosti, želeći uvek da ponese veći dio tereta, da bude prvi u borbi a da izađe posljednji iz nje. To se nije uvijek slagalo s njegovom ulogom komandira voda, a smetalo mu je da bude postavljen i na neku od viših funkcija, jer starijšina je morao da vodi računa o svom ljudstvu, da ga raspoređuje, a ne da sâm za sebe traži najteže borbene zadatke, da preuzima isključivo ulogu snajperista i zaštitе... Često je morao da bude puta bude pozivan da se povlači, a ponekad je zbog toga bio i kritikovan. No, nije se mogao odvigati od toga da se približi neprijatelju i da se, zanesen borbom, tuče s njim, ne obazirući se na to gdje su mu drugovi i jedinica.

Bio je pravi majstor u zauzimanju i uništavanju neprijateljskih bunkera. Njegova četa postigla je mnoge uspjehe zahvaljujući njemu i vodu kojim je on komandovao. Prilikom napada na Prozor, u IV neprijateljskoj ofanzivi, njegov vod je bio zadat da vatrom neutrališe veliki bunker koji se nalazio na spoju 5. crnogorske i 1. dalmatinske brigade, ali ne i da zauzima taj bunker, jer izgled na uspjeh u tome bio je više nego neznatan. Ali, čim je napad počeo, Zarija je veoma vještim manevrom uspio da se približi ovom bunkeru i da ga uništi, „da ne bi džabe trošio municiju“.

Ovaj omiljeni i veliki junak herojski je poginuo u borbi za Konjic, krajem februara 1943. godine. Kao i više puta ranije, komandir čete mu je i ovom prilikom poručio da se povuče zbog iznenadnog napada četnika s leđa, ali on to nije uradio, jer mu je bilo žao da napusti položaj koji je s teškom mukom zauzeo na samoj ivici grada. No, Nijemci su ga opkolili, i on je u neravnopravnoj borbi herojski poginuo, zajedno s još dva druga.

Narodnim herojem proglašen je aprila 1943. godine, na predlog partijske organizacije 4. bataljona 5. brigade. On je ujedno prvi borac ovog bataljona kome je dato ovo visoko priznanje. (B. Mug.)

VUJIOVIĆ Marka DUŠAN

Rođen je 20. maja 1909. godine u Lukovu, Nikšić, Crna Gora. Porijeklom je iz siromašne seljačke porodice.

Školovao se u Nikšiću i Pljevljima. Potom je studirao prava u Beogradu. Pošto nije imao materijalnih mogućnosti za četvorogodišnje studije, završio je Finansijsku školu i zaposlio se u Bijelom Polju.

U julskom ustanku 1941. godine našao se u redovima prvih ustanika. Već u prvim borbama s okupatorskim jedinicama u okolini Nikšića istakao se kao neustrašiv borac.

S udarnim bataljonom Nikšićkog odreda, u martu 1942. godine, Dušan je kao dobrovoljac pošao u Vasojeviće, gdje su se pojavile četničke jedinice. Bio je na dužnosti zamjenika komandira čete. Tih dana je primljen u KPJ. Napravio je podvig u borbama partizana protiv četnika u Morači. Kao puškomitraljezac, omogućio je borcima svog bataljona da se, bez većih gubitaka, prebace preko kanjona Morače. Tada je, na velikoj hladnoći, probio led na Morači, preplovao je i zauzeo polozaj s kojeg je omogućio da se borci njegovog bataljona bespечно povuku na desnu obalu rijeke.

U 5. crnogorskoj brigadi bio je zamjenik komandira čete. U borbama koje je ova jedinica vodila u Bosni služio je kao primjer ovažnog borca i bobmaša. Prilikom oslobođenja Jajca, predvodio je grupu bombaša. To se ponovilo i sredinom februara 1943. godine, kada je oslobođen Prozor. Tih dana vodila se bitka za ranjenike. Prozor je branilo više stotina italijanskih vojnika i oficira. Kad je zauzeto ovo uporište, okupator je pretrpio velike gubitke u živoj sili i ratnoj tehnici (više od 450 mrtvih i oko 300 zarobljenih vojnika i oficira). Partizani su došli do velikih količina municije i raznog oružja. Za pokazanu hrabrost u napadu na ovo utvrđeno mjesto, Dušana je javno pohvalio Štab 5. crnogorske

proleterske brigade.

Razbivši četnike na Neretvi u IV neprijateljskoj ofanzivi, proleterci su nastavili da ih gone, i napali Nevesinje. Dušan je opet predvodio grupu bombaša. Tada je teško ranjen.

Kao ranjenik s malo izgleda na ozdravljenje, u duševnom rastrojstvu izvršio je samoubištvo, aprila 1943. godine, kod Brezana. Tih dana borci 5. crnogorske brigade spremali su se za napad na okupatrosko i četničko uporište Javorak. Hrabri bombaš Dušan nije sačekao da podijeli radost zbog još jednog sjajnog uspjeha koji su u pobjedonosnom maršu izvojevali njegovi drugovi.

Narodnim herojem proglašen je 27. decembra 1953. godine. (G. Kil.)

VUJIOVIĆ Stevana ĐURO ŠPANAC

Rođen je 14. aprila 1911. godine u selu Donji Ljubotinji, Cetinje, u siromašnoj seljačkoj porodici. Bravarski radnik.

Detinjstvo je proveo u rodnom selu, gde je završio četiri razreda osnovne škole. Posle završetka osnovne škole, izvesno vreme je radio kod kuće, kao nadničar. Ali, jednog dana je napustio roditeljski dom i pošao u pečalbu. Radio je kao rudar.

Još u ranoj mladosti prilazi naprednom radničkom pokretu, i 1929. godine postaje član KPJ. Osobito solidarnost osjećao je prema svojim drugovima-rudarima, i najveće zadovoljstvo mu je bilo da im priča o tome kako će jednog dana doći sloboda i kako će radnici imati svoju državu i svoju vlast. Izvesno vreme radio je u Belgiji u rudarskom oknu. I tamo je osjetio solidarnost radnika iz drugih zemalja, ne samo u okviru svoje radničke klase, već i s drugim radnicima sveta.

To osećanje solidarnosti prema patnjama i brobi radničke klase kod Vujićeva je naročito došlo do izražaja u periodu španskog građanskog rata, 1936/1939. godine. Tada se svrstava u redove internacionalnih brigada, boreći se 22 meseca na ratištima Španije. U tim borbama, daleko od domovine, pokazuje istrajnost, nesebičnu hrabrost i zalaže se za pobjedu pravde stvari naprednih snaga Španije. Posle poraza španske republikanske vojske, 1939. prebacuje se, s grupom „španaca“, u Francusku. Tamo dospeva u koncentracioni logor, gde ostaje do 1940. godine, kada beži u Jugoslaviju. Bio je to težak put na kome su mogli da istraju samo ljudi koje je vaspitavala KPJ.

Stari ratnik i iskusan revolucionar, aktivno učestvuje u pripremanju oružanog ustanka naroda Jugoslavije. Njegovo iskustvo osobito je koristilo mladim borcima koji su se spremali da stupe u odrede. Obučavao ih je veštini ratovanja, rukovanju oružjem, vođenju partizanskih akcija i izvođenju raznih diverzija.

Trinaestog jula 1941. godine stupio je u Ljubotinski partizanski odred, da bi se, 18. novembra, našao među prvim dobrovoljcima za odlazak u Sandžak i Srbiju, u sastavu Lovčenskog bataljona.

U borbi na Pljevljima dolazi do izražaja njegova hrabrost, prisebnost i iskustvo iz Španije. Kao borac, mnogo je pomogao Komandi svoje čete i drugovima oko sebe da shvate kako se valja boriti u okruženju.

Đuro je opet među prvim dobrovoljcima i u stroju 1. proleterske brigade u Rudom. Od tog dana, do polovine 1942. godine, zadrživlje svojom hrabrošću iz borbe u borbu, od njih po Romaniji, preko onih na Igmanu, Kalinivku, Ulogu, Župi, da bi bio određen, kao najbolji među najboljima, za ličnog pratioca Vrhovnog komandantu. Na toj dužnosti ostaje do 9. juna 1943. godine, kada je junački poginuo u danima V neprijateljske ofanzive,

na Milinkladama. Tada je bio ranjen i drug Tito.

Narodnim herojem proglašen je 4. jula 1946. godine. (Sp. L.)

VUJOVIĆ Blaža RATKO ČOČE

Rođen je 16. decembra 1916. godine u Nikšiću, Crna Gora. Blažo Vujović, po zanimanju prvo terzija, a kasnije trgovac mešovitim robom u Nikšiću, i Mara, švalja, trudili su se da školuju devetoro dece. Ratko je završio osnovnu školu i šest razreda gimnazije u rodnom Nikšiću, a posle đačkog štrajka 1934. školske vlasti su isključile buntovnog mladića iz sedmog razreda gimnazije; ali nisu mogle da ga isključe iz sredine, koja je presudno uticala na njegovo političko opredeljenje. Na Cetinju, gde je ubrzo nastavio školovanje, Ratko je aktivno učestvovao u svim akcijama naprednog omladinskog pokreta. Svoje početno revolucionarno iskustvo iz gimnazije, s elanom vrsnog sportista, prenosio je na drugove, mahom šegrtе, okupljene oko radničkog fudbalskog kluba „Hercegovac“.

Kada je završio gimnaziju, septembra 1936. Ratku je omogućeno da u Pragu, po želji roditelja, počne studije agronomije. Međutim, istovremeno s prvim predavanjima na fakultetu, tekle su, pod rukovodstvom Veljka Vlahovića, studenta tehnike, i pripreme za odlazak na ratište, u odbranu Španske republike. Tako je, već krajem 1936. dvadesetak jugoslovenskih studenata iz Praga otputovalo sa škijaškom opremom na Krkonoše, a odatle, preko Pariza i Pirineja, u Španiju. Posle kratke vojne obuke za mladiće koji nisu služili vojsku, polovinom januara 1937. Ratko Vujović Čoče našao se na frontu Harama pod Madridom, kao borac internacionalnog bataljona „Georgi Dimitrov“, a zatim u specijalnom divizionom bataljonu na Ebru, i kod Valensije. Na jednom od ovih položaja, 1938. Ratko Vujović Čoče primljen je u KPJ. U 129. brigadi, u kojoj su bili Jugosloveni, Čoče je bio zamjenik Franca Rozmana, komandira voda. U tom svojstvu štitio je sve što se moralo povući 10. februara 1939. poslednjeg dana Španske republike.

U francuskom logoru Arzèles, kod Perpignana, s ranjenima i bolesnima, okruženi Marokancima i mitraljezima, bilo je teško, ali se Jugosloveni nisu predavali sudbini. U logoru Girs sukobili su se s policijom i pokazali da nisu robovi. Maja 1941. počele su intenzivne pripreme za prebacivanje u zemlju. Po direktivi KPJ, Ratko se prijavio na rad u Nemačku. U jednom rudniku kod Lajpciga ostaje do jula, a avgusta 1941. od partijske organizacije u Za-

grebu prispela su ilegalna dokumenta i ratni raspored. Od Zagreba do Babinog potoka i Vrhovine, preko Lapca i Martinbroda, sigurne partizanske veze dovele su i Ratka Vujovića Čoča, već septembra 1941. u slobodni Drvar. S drvarskim ustanicima, kao komesar njihove prve brigade, Čoče je ostao samo toliko dok su, preko Grmeča, uspostavljene veze s Kozarom.

Susret s Kozarčanima u Štabu doktora Mladena Stojanovića na Projsi, upravo onih dana kada je 23. oktobra 1941. izvedena akcija na Podgradce, označile veliku ljubav dvadesetpetogodišnjeg Ratka Vujovića Čoča prema Kozari i njenim ljudima.

Bio je kratko vreme zamjenik, a novembra 1941. kada su formirani bataljoni, Čoče je postavljen za komesara 2. krajiškog kozarskog

odreda, s kojim će izvojevati veličanstvene pobjede na Mrakovici i Turjaku, na Kozarcu i Prijedoru.

Julia 1942, uoči velike neprijateljske ofanzive, Čoče je postavljen za delegata operativnog štaba za Bosansku krajinu, ali je ostao na Kozari, oko koje su već tutnjale kanonade, i s Josipom Mažarom Šošom i Milošem Šiljegovićem rukovodio borbama na glavnom ratištu.

A kada su se, posle ofanzive na Paležu, 22. septembra 1942, postrojili preživeli borci, za načelnika 5. kozarske brigade izabran je Čoče, s kojim će krenuti u osvajanje Bihaća i mnoge druge okršaje. I kada je bio načelnik obavješajnog centra operativnog štaba za Bosansku krajinu, i obavješajni oficir 1. bosanskog korpusa, uvek će se vraćati svojim Kozarčanima.

Septembra 1943, kao obavješajni oficir korpusa, Čoče prelazi u istočnu Bosnu i učestvuje u prvoj operaciji za oslobođenje Tuzle, a zatim kao komandant vodi 15. majevičku brigadu kroz VI neprijateljsku ofanzivu i bitke na Romaniji i Jahorini, na Miljevini i Zelengori.

Sa 17. divizionom, kao načelnik njenog štaba, pobjedonosno je ušao u Srbiju juna 1944. učrtavao u ratne karte slobodu kopao-ničkog kraja i Gornjeg Milanovca, Topole i Krugujeva. A onda, kao pomoćnik načelnika štaba 1. armije, na sremskom frontu ostao je kratko, jer je već januara 1945. postavljen za načelnika operativnog štaba za Kosovo i Me-tohiju.

Posle oslobođenja zemlje Čoče je završio Višu vojnu akademiju i nastavlja da nedesebno daje doprinos u nizu visokih i odgovornih vojnih i partijskih dužnosti u JNA. Posle penzionisanja, general pukovnik Ratko Vujović Čoče bio je aktivan društveno-politički radnik, posebno je angažovan u Savezu izviđačkih organizacija.

Umro je 29. oktobra 1977. godine, i sahranjen u Beogradu.

Narodnim herojem proglašen je 27. novembra 1953. godine. (D. Lu.)

VUJOVIĆ Vidaka ŠPIRO

Rođen je 17. decembra 1918. godine u selu Ubličevski, Cetinje, Crna Gora, u siromašnoj seljačkoj porodici zemljoradnik.

Osnovnu školu završio je u Čevu. Bio je odličan đak, ali zbog nedostatka materijalnih sredstava nije mogao nastaviti školovanje, nego se opredelio za život na selu. Do aprila 1941. godine radi na očevom imanju, i kao nadničar na javnim ratištima.

Ubrzo je osjetio nepravde koje su bogataši činili siromašnim seljacima. Zato se, još u mladim godinama, opredeljuje za one koji su bili protiv eksploatacije.

Stoga je među prvima uzeo oružje 13. jula 1941. godine, i svrstao se u redove Lovčenskog partizanskog odreda. Učestvuje u borbi na Čevu, 13. jula 1941. godine, i 1. decembra u borbi za Plijevlja. Dvadeset prvog decembra našao se u stroju 1. proleterske brigade.

U drugoj godini rata, 1942, postaje član KPJ.

Uvek blizak drugu, osobito u teškim situacijama, u odsudnim jurisima, nalazio je načina da pokrene borcu na akciju, da ih osmeli i učini spremnim za najteže napore. Nekoliko puta uzimao je pušku od svojih umornih drugova i išao na stražu. Najduže je bio borac, a onda deseter i komandir voda u 1. proleterskom (lovčenskom) bataljonu 1. proleterske brigade.

Hrabrost je bila njegova najbolja vrlina. Istina, borci u toku NOB nisu bili vični taktičkim borbenim radnjama, ali surovi okršaji su svakoga naučili da koristi zaklone, manevre i ratno lukavstvo. To je dobro znao i Špiro, ali

se nikad nije povinovao tome, već je jurisao uspravno. Posebno se ističe u borbama na Ulogu, Dobrom Dolu, Konjicu, Ključu, Jajcu i mnogim drugim poprištima naše revolucije. Takođe je svim njegovim savremenika poznato njegovo junaštvo u borbi na život i smrt na Ivan-planini, februara 1943. godine, kada se vodila odlučujuća bitka za spasavanje 4.000 ranjenika. Njegov vod je dobio zadatak da zatvori jedan od najosjetljivijih pravaca fašističkog nadiranja u pravcu Konjica. Tada su borci ovog voda govorili: „Fašisti mogu proći samo preko nas mrtvih.“ I zaista je tako bilo. Vod je uspješno odolevao fašističkim jurisima na položajima Ivan-planine. Špito je u kritičnom trenutku pokrenuo vod u protivnapad, jurno među Nemce, naterao ih na povlačenje i slomio i poslednji njihov pokušaj da se

tih godina bila središte revolucionarnog života, okupljajući učenike s teritorije sjeveroistočne Crne Gore. Vukadinović je u srednjoškolskom pokretu u Beranama imao vrlo istaknuto mjesto. Uporedo s formiranjem partijskih ćelija, od početka 1935. godine stvarani su i aktivni SKOJ-a. Te godine, u martu, stvoren je i MK SKOJ-a za srez beranski, koji je, kao i MK KPJ, vršio dužnost OK za Berane, Andrijevicu i Bijelo Polje. Skojevska organizacija u beranskoj gimnaziji bila je najjača u srezu. Početkom septembra 1935. stvoren je centralni rukovodeći aktiv SKOJ-a, čiji je zadatak bio da usmjerava rad svih ostalih aktiva. Sekretar rukovodećeg aktiva postao je Vukadin Vukadinović, učenik VIII razreda gimnazije. Ubrzo je, pod rukovodstvom mjesnih komiteta Partije i SKOJ-a, došlo do velikog štrajka daka beran-

1941. godine, s grupom od trideset dva komunista — robijaša, kroz tunel koji su tajno prokopali ispod tamničkih zidova. Kratko vrijeme provodi među partizanima Srema, a onda se prebacuje u oslobođenu Mačvu, pa zatim u Užice, gdje je postavljen za političkog komesara Posavskog partizanskog odreda. U teškim borbama za odbranu slobodne teitorrije, Odred je bio razbijen, a Vukadin, s grupom boraca, uspijeva da se prebaci u Sandžak, gdje se nalazila glavnina partizanskih snaga. Iz Sandžaka uspijeva, uprkos širokoj mreži neprijateljskih zasjeda i uporišta, da se probije u Crnu Goru, u zavičaj. Od sredine 1942. godine, po zadatku Partije, radi kao ilegalni partijski radnik na teritoriji beranskog sreza. Odlukujući se revolucionarnim iskustvom, dobro marksistički obrazovan, neustrašiv i beskompromisan borac i izvanredan organizator, ubrzo je stekao glas jednog od najhrabrijih ilegalaca i revolucionara u beranskom kraju. Svoj borbeni put završava herojski. U borbi s Italijanima, četnicima i muslimanskom milicijom, opkoljen s grupom ilegalaca u Kaludri, pored sela Lješnice u Bihoru, dao je žestok optor i onda kada su ga meci neprijateljskog mitraljeza ranili teško. Pucao je dok nije ponovo ranjen. Posljednjim metkom, da ne bi živ pao neprijatelju u ruke, oduzeo je sebi život ovaj istaknuti borac revolucije, 15. februara 1943. godine.

Narodnim herojem proglašen je 20. decembra 1951. godine. (Mi. Dž.)

domognu dominantnih položaja. Ali, u tom odlučnom jurisu proletari su izgubili svog najhrabrijeg druga, komandira voda Špira Vujovića. Ipak, Nemci nisu uspjeli da dođu do ranjenika, već su razbijeni na nekoliko kilometara od Bolnice, a kad su uspjeli da se srede i ponovo podu u juris — ranjenici su već bili izvučeni.

Narodnim herojem proglašen je 20. decembra 1951. godine. (Šp. I.)

VUKADINOVIĆ Lazara VUKADIN

Rođen je 1915. godine u selu Mašte kod Berana, Crna Gora. Učenik gimnazije. Član KPJ postao je 1936. godine. U NOB stupio 1941. godine. Poginuo junačkom smrću, 15. februara 1943. godine.

Rođen je u seljačkoj porodici. osnovnu školu učio je na Polici, a gimnaziju u Beranama. Beranska gimnazija je od početka trideset-

ske gimnazije (septembra 1935), kojem su se pridružili i građani i seljaci iz okoline. Jedan od rukovodilaca ovog štrajka, koji je prerastao u demonstraciju, bio je Vukadinović, pa je s još devetorokom učenika isključen iz svih škola u Jugoslaviji, s pravom privatnog polaganja ispita. Poslije je više puta hapšen i saslušavan. Oktobra 1936. uhapšen je na čelu grupe komunista, koja je, na osnovu optužnice da „pripadaju ilegalnoj partijskoj organizaciji čiji je cilj nasilno rušenje postojećeg poretka u državi“, osuđena na vremenske kazne zatvora. Kao istaknuti član Komunističke partije Jugoslavije, Vukadinović je osuđen na godinu i po strogog zatvora. Nije mirovao poslije povratka na slobodu. Zbog učešća u velikim demonstracijama na Zagradu, 17. juna 1940. godine, i sukoba sa žandarmerijom, kada su ranjena i tri njegova druga, osuđen je na kaznu roblje u trajanju od 13 mjeseci i godinu dana gubitka časnih prava. Na izdržavanju kazne upućen je u zatvor u Sremskoj Mitrovici, gdje ga zatiče i okupacija. S roblje uspijeva da pobjegne, u noći 21/22. avgusta

VUKAJLOVIĆ Stanka BOGOLJUB LALA

Rođen je 25. svibnja 1921. u Bobotu, Vukovar, Hrvatska. Zemljoradnik.

Prije rata je živio u svom selu, i bavio se zamljoradnjom. Godine 1940. stigao je u njegovo selo komunist Đoko Patković, koji je odmah počeo okupljati omladinu. Osnovao je omladinsku organizaciju i čitaonicu koju su nazvali „Šrp i čekić“. Okupljajući oko sebe omladinu, Đoko Patković ih je upoznavao s ideologijom KP. Među njegovim najvrjednijim učenicima bio je Bogoljub Vukajlović. Sastajali su se gotovo svake večeri. Čitaonica je bila uvijek puna. Ubrzo su se mještani navikli da se okupljaju u čitaonici, koja je unijela nešto novo u seosku svakidašnjicu. Bogoljub je čitao „Mati“ Gorkog, a zatim je to radio i s ostalim knjigama i brošurama. Toliko je postao privržen idejama Komunističke partije, da je 1941. godinu dočekao kao skojevac, čija je jedina želja bila da živi i djeluje kao član KP. Vežan uz Doku Patkovića i skojevsku organizaciju, od prvih dana okupacije počinje djelo-

vati protiv okupatora i kvislinga. Patković se mnogo oslanjao na Bogoljuba, jer je zapazio njegovu spretnost i hrabrost. U srpnju 1941. godine, pomaže Patkoviću kada je on ubio dvojicu ustaša koje su ustaške vlasti postavile pored vršalice da nadgledaju vršidbu i skupijaju žito za njemačku vojsku. Bogoljub Vukajlović Lala je izbjegao ustašku odmazdu kada su ubili trideset seljaka, a još trideset odveli u logor. Otada Bogoljub se povlači u ilegarnost, i tako djeluje protiv neprijatelja.

Početkom 1942. godine, prestaje njegov ilegalni rad i odlazi u Dilj, gdje se priključuje diverzantskoj grupi. Tu je našao društvo hra-

približavala pruži ispod Gromačnika, kraj Slavanskog Broda. Lala je dobio informacije da će prugom pred jutro proći veliki njemački transport za Istočni front. Minirajući prugu, Lala je sa svojim drugovima postavio zasjedu. Poslije eksplozije, Lala je sa svojim vodom otvorio vatru na njemačke vojnike, koji su iskakali iz vlaka što je izletio iz tračnica. Ubrzo su bili, pred nadmoćnim neprijateljem, prisiljeni na povlačenje. Lala je naredio svojim borcima povlačenje, dok je on štitio odstupnicu. Dok su borci žurili obilježnj uzvisini, da bi s nje štitili odstupnicu svom komandiru, Lalu je pogodilo puščano zrno. Nastavio je rafale iz automata, jer je vidio da je oko njega i njegovog voda stvoreni obruč njemačkih vojnika. Ručnim bombama i rafalima automata nastojao je zaustaviti Nijemce, dok nije vidio da su se njegovi borci probili iz obruča. Pokušao je dići automat, ali ga je rafal ubio. Njegovi drugovi nisu htjeli da to bude grob neznanu junaka. Na nadgrobni spomenik su napisali: „Diverzantski komandir Lala“.

Narodnim herojem proglašen je 27. studenog 1953. godine. (S. Zar.)

VUKAJLOVIĆ LJ. MIHAILO CRNI

Rođen je u Bogojeviću kod Arija, Srbija, u zemljoradničkoj porodici. Sve do početka ustanka bavio se zemljoradnjom.

Posle kapitulacije i poziva KPJ na svenarodni ustanak, Vukajlović je među prvima stupio u partizane, a posle povlačenja partizanskih odreda iz Srbije i formiranja Druge proleterske udarne brigade, 1. marta 1942. u Čajniču, raspoređen je u njen 1. bataljon i bio jedan od najboljih i najhrabrijih bombaša 2. proleterske. Kasnije, kao voda bombaša, on je svojim junačkim držanjem i neustrašivošću uvek isticao za primer ostalim borcima. Kada je Vrhovni komandant, oktobra 1942. godine, predao zastavu 2. proleterskoj brigadi, Vukajlović je, kao najhrabriji borac brigade, pred strojem prihvatio zastavu iz ruku komandanta brigade.

Naročito se istakao u borbama na Kupresu, avgusta 1942, kada je, posle nekoliko dana uzastopnih borbi s ustašama, bombama uspeo da istera neprijatelja iz njegovih rovova na Plazenicima i Velikim Vratima, i omogućio ostalim jedinicama brigade da oviadaju neprijateljskim položajima.

U septembru, u borbama za oslobođenje Jajca, istakao se u osvajanju utvrđenog ustaškog uporišta Čusine, gde je sa svojim bombašima uspeo da zauzme dva neprijateljska betonska bunkera, opasana bodljikavom ži-

com kroz koju je propuštana električna struja, tako da je neprijatelj ova uporišta smatrao neosvojivim. Vukajlović je sa svojim drugovima najpre napravio prolaz kroz ove prepreke, tako što je eksploziv povezivao na letve i stavljao u prepreke; dinamitom je najpre razneto prepreka i prekinuto strujno kolo, a zatim jurišom na bunkere omogućio brigadi da vrlo brzo osvoji kasarnu. Ubrzo je bila osvojena i fabrika hlora, a zatim i centar Jajca. U borbi je bilo zaplenjeno nešto naružanja i municije, i oko 150 mina za teški minobacač.

U novembru 1942. godine, Vukajlović je teško ranjen od avionske bombe u Tičevu,

tako da mu je ubrzo amputirana noga. Posle izlaska iz bolnice, i dalje je išao uz borbene jedinice, kao komesar bolnice.

Posle rata, Vukajlović je bio na službi u Narodnoj miliciji, gde je penzionisan u činu potpukovnika. Za istaknuti heroizam nekoliko puta je odlikovan i više puta pohvaljivan.

Narodnim herojem proglašen je 20. decembra 1951. godine. (M. And.)

VUKANOVIĆ Sava JOVAN

Rođen je 20. januara 1912. godine u selu Rogamima, Podgorica, Crna Gora. Građevinski tehničar. Potiče iz srednje imućne seljačke porodice. Osnovnu školu završio je u rodnom mestu, nižu gimnaziju u Podgorici, a državnu srednjetehničku školu 1934/1935. godine u Novom Sadu.

Mnogo je čitao. Već u 15. godini počeo je da čita i marksističku literaturu. Pozitivno je uticao i na okolinu u korišćenju slobodnog vremena, kao i izbora literature. Nenametljivo i taktično, nesedično je prenosio svoje znanje na druge. Vrlo čvrstog karaktera, promišljen,

brih, već prekaljenih diverzanata. Zbog konspiracije, kao i ostali članovi diverzantske grupe 2. slavanskog odreda, uzima nadimak Lala. Kao diverzant, ubrzo se istakao velikom nbrošču i spretnošću, pa ubrzo postaje desetar, a zatim komandir samostalnog diverzantskog voda. Njegovo područje djelovanja postaju željeznička pruga i cesta Slavoniki Brod — Beograd. U toku 1942. godine, Bogoljub je sa svojim vodom izvršio više od dvadeset diverzija na željezničkoj pruži Zagreb — Beograd. Nije se plašio njemačkih i ustaških kaznenih ekspedicija na Dilj, već je, zajedno sa svojim drugovima, s malom količinom eksploziva — što su ga, uglavnom, nabavljali tako što su demontirali neeksplozivne neprijateljske bombe — nalieto na neprijateljske tenkove, ne osjećajući straha pred kukastim križevima na njima. Poslije diverzije, koju je izvršio u prosincu 1942. godine na željezničkoj stanici u Vinkovcima, kada je digao u zrak njemački transportni vlak, njegovo ime postaje legenda, koja se širila istočnom Slavonijom. Lalina grupa više se uopće nije udaljavala od pruge, ali je udarala uvijek tamno gdje se neprijatelj najmanje nadao.

U ožujku 1943. godine, Lalina grupa se

čutljiv i skroman, znao je da cijeni i poštuje ličnost drugih. Bio je druželjubiv i omiljen u svojoj sredini. Zbog naglašene pravičnosti i dobrog odnosa i prema potčinjenima i prema pretpostavljenim, uživao je naročiti autoritet.

Kandidat KPJ je od 1935. a njen član od 1936. godine.

Učesnik je poznatih događaja na Belvederu, 1936. godine. S grupom ljudi bio je pritvoren u žandarmerijskoj stanici na Kokotima. Posle dolaska glavnine učesnika ove demonstracije iz pravca Podgorice, i pod njenim energičnim pritiskom, bio je oslobođen.

Zbog javne političke aktivnosti bio je kompromitovan. Ministarstvo saobraćaja (železni-

ce), kao opasnog, uvelo ga je u glavni registar. Zbog takvog stava ove visoke vladine ustanove imao je niz teškoća oko dobijanja službe, iako je njegova struka bila tražena. Službu je, ipak, dobio i zaposlio se u Kladovu. No, ni tu nije ostavljen na miru, kao nepoželjan, za 4 godine stalno je premeštan: Novi Pazar, Raška, Karlovac, Nikšić. Krajem 1940. godine pozvan je na vojnu vežbu, kao rezervni artiljerijski oficir. Vežba mu je produžavana, pa ga je rat zatekao u vojsci u Prvič-Luki, kod Sibe- nika.

Poslije pada Jugoslavije, vraća se u svoje Piperce. Odmah je stupio u organizaciju KPJ na terenu, i uključio se u rad na organizovanju oružane borbe protiv okupatora i izdajnika. Učestvovao je u prikupljanju oružja i druge ratne opreme, u obojici i rukovanju oružjem i borbenim dejstvima, u okupljanju naroda i objašnjavanju ciljeva narodne borbe.

Aktivnan je učesnik julske ustanaka naroda Crne Gore. Bio je član Biroa čelije KPJ opštine Piperi, i vojni instruktor Piperskog bataljona. Tada je rukovodio nekim borbenim i izviđačkim akcijama. Već u prvim ustaničkim danima istakao se i postao poznat. Kad je, tih dana, bio opkoljen od Italijana, uspeo je da ubije

dvojicu a rani više neprijateljskih vojnika, i da se probije iz njihovog obruča.

Istakao se i u borbi na Jelinom dubu, u Bratonožićima, 18. oktobra 1941. godine — tada je vrlo efikasno tukao italijansku kolonu. Kao pripadnik bataljona „18. oktobar“, istakao se i u borbi kod Pijevalja.

Na dan formiranja 1. proleterske brigade, 21. decembra 1941. godine, Jovan je komandir odjeljene pratećih oruđa njenog 2. bataljona. Tada je počeo njegov put kao proletera i njegov doprinos stvaranju artiljerije ove naše prve proleterske jedinice. Od tada do svoje smrti, 24. aprila 1943. godine, gotovo je u svim borbama koje je brigada vodila, a često je i tamo gde su njeni artiljeri i artiljerici 1. proleterske divizije sadještvovali ili pomagali drugim jedinicama Glavne operative grupe.

Učestvovao je u borbama u istočnoj Bosni početkom 1942. godine; učesnik je legendarnog Igmanskog marša; tada je, pošto konji nisu mogli dalje, organizovao nošenje pratećih oruđa. Istakao se kao artiljerac u žestokoj borbi na Gatu, kod Gacka, juna 1942. godine.

Jovan i njegovi artiljerici mnogo su doprinedli razbijanju neprijateljskih utvrđenja i uporišta u Livnu, Aržanu, Jajcu, Tesliću. Naročito se istakao u borbi za Prozor. Artiljerici 1. divizije, pod Jovanovom komandom, svojom su hrabrošću, veštinom i preciznim dejstvom mnogo pomogli 3. diviziji da zauzme ovaj, dobro utvrđeni i uporno branjeni, grad. Baš kad su utvrđenja razbijena, Jovan je teško ranjen. Kao ranjenik je prešao put od Prozora do Foče.

Aprila 1943. ponovo je u jedinici. Kao komandant artiljerijskog divizona 1. divizije, rukovodi dejstvima artiljerije na sektoru Foče (fisar i druge borbe).

U borbi 24. aprila 1943. godine Jovan Vukanović je poginuo.

Posmrtno, 1. maja 1943. godine, proizveden je u čin majora NOV Jugoslavije.

Narodnim herojem proglašen je 10. jula 1953. godine. (Sp. L.)

VUKANOVIĆ *Bega* RADOVAN

Rođen je 1. juna 1906. godine u Rogami- ma, Podgorica, Crna Gora. Potiče iz siromašne seljačke porodice.

Gimnaziju je završio u Podgorici 1925. godine, a zatim je studirao prava u Beogradu. U sedmom razredu gimnazije, 1924. godine, postao je član SKOJ-a, i od 1926. do 1929. godine bio je sekretar PK SKOJ-a za Crnu Goru. Učestvovao je, kao delegat, na III kongresu SKOJ-a, krajem maja i početkom juna 1926. godine. U članstvo KPJ primljen je 1926.

godine, i najduže je proveo na partijskom radu u Crnoj Gori. Godine 1936, je bio izabran u KPJ za Crnu Goru, i do oktobra 1937. godine bio organizacioni sekretar PK KPJ. Izvjesno vrijeme bio je i član PK „Crvene pomoći“ (Narodne pomoći) za Crnu Goru.

Prije rata, pošto nije mogao da dobije državnu službu, radio je kao privatni činovnik kod raznih preduzeća i ustanova u Podgorici, Zelenici, Bileći, Danilovgradu, Beogradu i Pančevu. Često je bio hapšen kao komunist i protjerivan iz mjesta službovanja. Prvi put je uhapšen 1926. godine, ali je, zbog nedostatka dokaza, pušten. Poslije šestojanuarske dikta-

ture, 1929. godine, dva puta je hapšen i predavan Sudu za zaštitu države, ali je, poslije 6 mjeseci zatvora, oslobođen. Poslije zatvora, upućen je na odsluženje vojnog roka u Split. Poslije odsluženja vojske još je nekoliko puta hapšen i stavljan pod policijski nadzor. Krajem 1937. godine, pošto je bio otpušten iz Činovničke zadruge u Podgorici i prognan iz mjesta, pošao je u Beograd, zaposlio se u Savezu nabavilačkih zadruga državnih službenika. U Beogradu je bio angažovan na radu u Radničkoj partiji, „Crvenoj pomoći“, i sindikatu privatnih namještenika. Zbog štrajka u Savezu nabavilačkih zadruga državnih službenika 1940. godine, uhapšen je i otpušten s posla.

Poslije zatvora, u martu 1941. godine, mobilisan je i upućen na vežbu u 38. puk („Njegošev“), u Podgorici. Kapitulacija Jugoslavije zatekla ga je u ovom puku, na frontu prema Italijanima u rejonu Skadra, gdje je kao dak-narednik komandovao mitraljeskim vodom, (nije bio proizveden u oficirski čin, iako je završio Školu rezervnih oficira.) Pri povlačenju s fronta, angažovao se na odnosnjenju i skrivanju oružja. Poslije kapitulacije, dolazi u svoje selo i aktivno učestvuje u pripremama

ustanka u okolini Podgorice, a naročito u Pipersima. U prvim borbama protiv Italijana, u julskom ustanku i kasnije, bio je komandir čete, pa komesar Piperskog bataljona, a zatim načelnik zeta Štabskog partizanskog odreda. U borbama na Pjelijima bio je zamjenik komandanta Crnogorskog odreda za operacije u Sandžaku, a od GS bio je određen da dio toga Odreda, poslije oslobođenja Pjelijava, odvede u Srbiju. Poslije formiranja 1. proleterske brigade, postavljen je za komandanta njenog 2. crnogorskog bataljona. Na ovoj dužnosti ostaje do početka novembra 1942. godine, kada je primio dužnost komandanta 4. proleterske (crnogorske) brigade. Krajem marta 1943. godine, došao je na dužnost komandanta 3. udarne divizije NOVJ. S malim prekidom, u junu 1943. godine, na ovoj dužnosti ostaje do kraja jula 1944. godine, kada je primio dužnost komandanta II udarnog korpusa NOVJ. U operacijama za oslobođenje Sarajeva komandovao je grupom korpusa (II, III i V korpusa), a poslije, do kraja rata, bio je pomoćnik komandanta II armije. Poslije završetka rata, maja 1945. godine, postavljen je za komandanta VI armije u Sarajevu.

Učestvovao je u svim borbama jedinica pod njegovom komandom u Crnoj Gori i Sandžaku, Bosni i Hercegovini i Hrvatskoj, Hrabrošću, ličnim angažovanjem i umješnim komandovanjem istakao se mnogo puta. U ustaničkim danima istakao se u borbama na sektoru Podgorice, u pljevaljskoj bici i drugim. Kao komandant 2. bataljona 1. proleterske isticao se više puta, a naročito u borbi na Bijelim Vodama i za Livno, 1942. Kao komandant 4. proleterske, naročito se istakao u borbi za Livno, u protivudaru kod Gornjeg Vakufa, i borbama na Neretvi. Kao komandant 3. divizije, uspješno je rukovodio borbama, u aprilu i maju 1943. godine, u Hercegovini i Crnoj Gori, zatim u borbama za oslobođenje i stvaranje slobodne teritorije, razbijanje četnika i razoružavanje Italijana u zapadnoj Crnoj Gori i dolini Zete 1943. kao i u mojkvačkoj operaciji i borbama u Sandžaku, 1944. godine. Kao komandant korpusa, istakao se u andrijevičkoj i durmitorskoj operaciji i operacijama za konačno oslobođenje Crne Gore. U sarajevskoj operaciji komandovao je grupom korpusa, potom je imao značajnu ulogu u karlovačkoj operaciji i drugim poduhvatima 2. armije.

Poslije rata završio je Višu generalštabnu vojnu akademiju „Vorošilov“ u Moskvi (1946–1948). Poslije završetka školovanja, bio je komandant Niške i Skopske vojne oblasti (1948–1952), a potom načelnik uprave pješadije JNA i načelnik Više vojne akademije JNA (do juna 1958, kada je penzionisan).

Posle penzionisanja, bio je izvjesno vrijeme direktor i glavni i odgovorni urednik „Stu-

žbenog lista FNRI“.

U toku rata biran je, 1944. za vijećnika AVNOJ-a, za člana Antifašističkog vijeća narodnog oslobođenja Crne Gore i Boke, i za poslanika Antifašističke skupštine narodnog oslobođenja Crne Gore. Poslije rata bio je poslanik Narodne skupštine Crne Gore.

U vrijeme službovanja u armiji bio je član Opunovomjesta CK KPJ u JNA, član Opunovomjesta CK za Treću vojnu oblast, član Komiteta SK za Višu vojnu akademiju. Učestvovao je, kao delegat ili gost, na svim kongresima KPJ (SKJ) i nekim kongresima SK Crne Gore.

Isto tako, radio je u društveno-političkim organizacijama i bio dva puta član Saveznog odbora SUBNOR Jugoslavije i potpredsjednik Saveznog odbora do VII kongresa SUBNOR-a. Rezervni je general-pukovnik. Sada je član Saveta Federacije.

Pored više objavljenih tekstova iz NOR, u raznim publikacijama, napisao je i objavio knjige: „Na ratnoj stazi“ (1966), „Ratni put Treće divizije“ (1970), za koju je dobio Trinaestojulsku nagradu, i monografiju „Drugi udarni korpus NOVJ“.

Nosilac je Partizanske spomenice 1941. i niza visokih jugoslovenskih i stranih odlikovanja.

Narodnim herojem proglašen je 20. decembra 1951. godine. (B. Ma.)

VUKASOVIĆ Nastasa DUŠAN DIOGEN

Rođen je 26. oktobra 1909. u Petrovčiču, kod Zemuna, Vojvodina. Građansku školu završio je u Dobanovcima, u Sremu, a učiteljsku u Samoboru. Posle završetka školovanja, službovao je, kao učitelj, u Makedoniji i Sremu. Pripadao je naprednom učiteljskom pokretu i bio vrlo aktivan član antirežimskog učiteljskog udruženja „Vuk Karadžić“. Zbog svojih slobodarskih i naprednih ideja, zbog aktivnog ispoljavanja demokratskih i opozicionih stavova prema vladajućem režimu, bio je proganjan i po kazni često premeštan. Pred rat, 1941. godine, bio je učitelj u Kupinovu i Petrovčiču, u Sremu.

Napad fašističke Nemačke na našu zemlju zatekao ga je kao rezervnog potporučnika bivše jugoslovenske vojske. Posle kapitulacije, izbegao je zarobljavanje i vratio se u rodno mesto. Tu se odmah povezao s članovima KPJ koji su radili na pripremama, organizaciji i dizanju ustanka.

U svom rodnom kraju bio je vrlo popularan i uticajan, što je mnogo doprinelo da ideja ustanka u narodu bude prihvaćena, a odziv masovan. Organizovao je više akcija prikuplja-

nja i prebacivanja u Sremski odred. U jednoj takvoj akciji uhvatilo su ga ustaše, ali je uspeo da im pobjegne i odmah je stupio u Sremski odred.

Posle žestokih borbi u Sremu, tokom 1941. i 1942. u bataljonu sremskih partizana koji su ušli u sastav 6 istočnobosanske brigade, oktobra 1942, nalazio se i Vukasović, koji je već bio postavljen na dužnost komandira čete. Noću između 4. i 5. novembra 1942, brigada se vraća u istočnu Bosnu, i na području Majevice, Semberije, Posavine i Trebeve vodi žestoke okršaje u kojima se Vukasović istakao kao neustrašiv borac.

Vrlo sposoban i hladnokrvan rukovodilac, ulivao je poverenje i poštovanje mladima. Odlikovao se čvrstinom karaktera, skromnošću, i plemenitim odnosom prema narodu i vojnicima, što mu je stvorilo veliku popularnost. U članstvo KP Jugoslavije primljen je početkom 1942. godine.

Aprila 1943, pri formiranju 1. vojvodanske brigade, postavljen je za komesara jednog bataljona. Brigada je u to vreme vodila vrlo teške i uspješne borbe u istočnoj Bosni, u kojima se Vukasović u više prilika odlikovao.

Oktobra ili novembra 1943, Diogen je postavljen na dužnost zamenika komandanta 4. vojvodanske brigade, koja se istakla u borbama u Bosutskim šumama protiv 1. kozačke divizije; u rušenju mosta na Savi; izvlačenju ranjenika iz Semberije i borbama u istočnoj Bosni. Ubrzo je postavljen za komandanta 3. vojvodanske brigade, koja se odlikovala u borbama protiv jakih nemačko-ustaških snaga u Semberiji i na Majevici, i prilikom obezbeđenja pravca prema Doboju, u vreme napada 16. divizije na Tuzlu. Postignuti uspesi u ovim borbama dobrim delom su zasluža umješnosti komandovanja i hrabrosti njenog komandanta.

Marta 1944. godine Diogen postaje zame-

nik komandanta 36. vojvodanske divizije, i s njom učestvuje u borbama u istočnoj Bosni (Birč, Šekovići, Olovo) protiv 7. SS i 13. SS divizije. Prebacivši se u Crnu Goru, učestvuje u dumirtorskoj operaciji, a zatim se vraća u istočnu Bosnu, i 5. i 6. septembra 1944. prelazi Drinu, oslobađa deo zapadne Srbije i učestvuje u Beogradskoj operaciji.

U borbama za oslobođenje Beograda, Diogen je bio šef misije narodnoslobodilačke vojske Jugoslavije pri štabu Crvene armije. Krajem 1944. godine proizveden je u čin pukovnika, i postavljen za komandanta 36. vojvodanske divizije. Divizija se istakla na sremskom frontu napadom na pravce Ilok — Vukovar; forsiranjem Dunava i oslobođenjem Opatovca i Mohova; borbama na virovitičkom mostobranu i u odbrani leve obale Drave prilikom nemačkog protivnapada, februara 1945. godine.

Diogen se, bez obzira na položaje koje je zauzimao i dužnosti koje je vršio, uvek isticao hrabrošću i požrtvovanošću. U svim teškim situacijama nalazio se među borcima u streličkom stroju, ulivajući im snagu, sigurnost i veru u pobjedu. Tako je i poginuo, u streličkom stroju, u borbama na Dravi, 20. marta 1945, kod Osijeka, u doba najvećih priprema za završne operacije i konačno oslobođenje naše zemlje.

Narodnim herojem proglašen je 6. jula 1953. godine. (M. And.)

VUKAŠINOVIĆ Risto STANKO

Rođen je 1923. godine u Otročivaljki kod Dervente, Bosna i Hercegovina, u siromašnoj seljačkoj porodici: posle osnovne škole, u 12. godini došao je u Zemun, da bi bio šegrt u trgovini. Međutim, više je radio u kući trgovca nego u radnji. Posle tri teške godine, postao je kalfa. Tada je pristupio sindikalnoj podružnici Saveza privatnih nameštenika u Zemunu, i ubrzo postao jedan od najaktivnijih i najpopularnijih članova. Rasturao je radničku štampu; borio se protiv socijaldemokrata, koji su sputavali borbu trgovinskih pomoćnika; vodio borbu protiv bezobzime eksploatacije radnika. Sa 17. godina postao je član SKOJ-a.

Posle kapitulacije jugoslovenske vojske, Stanko se vratio u rodni kraj, i tu se uključio u rad na pripremama za oružanu borbu.

Od prvih dana ustanka bio je u Prmajavskoj partizanskoj četi. Kao izgrađeni sindikalist, radio je na propagandi, ali nije izostajao iz borbenih akcija. Prvu skojevsku organizaciju u prmajavskom srezu formirao je u jesen 1941. godine. Postao je član OP SKOJ-a.

Nešto kasnije, po partijskom zadatku, išao je u Banja Luku da bi doveo u partizane veću

grupu simpatizera. U Banja Luci našao je vezu i povao drugove u šumu. Uz put, naišli su na četničku zasedu. Neiskusni ljudi su se uskomešali, ali ih je Stanko smirio. Sam je jurno na četnike, pucajući i vičući kao da partizana ima mnogo. Četnici su pobjegli. Tada je teško ranjen, ali je uspeo nove drugove da dovede do mesta gde je bio Odred.

Rana mu još nije zarasla, a već je učestvovao u novim okršajima. Tako je, juna 1942. godine, kad su četnici bescelno po Bosni, uništio velik broj neprijateljskih vojnika. Narodni su ga zapamtili u borbi kod sela Hrvačani. Pokazao je naročitu hrabrost kad je krajiški

proleterski bataljon i delovi 4. krajiškog odreda bili opkoljeni u jednom selu. Stanko je, s grupom boraca, probio obruč, kroz koji su prošle ostale jedinice.

U tim borbama proleterski bataljon je pretrpeo gubitke, ali je, ipak, uspeo da se iz Bosne prebaci preko Save u Slavoniju, gde je nastavio borbu. U bataljonu je bio i Stanko, prošao je s njim mnoge teške borbe. Krajem 1942. bataljon se vratio u Bosansku krajinu. Kasnije je Stanko bio u 14. srednjobosanskoj brigadi.

Bio je na dužnosti političkog komesara bataljona kada je 14. brigada, januara 1944, učestvovala u napadu na Banja Luku. Sa svojom jedinicom sprečavao je prelaz neprijatelja preko mosta u Trapistima. Naišli su nemački tenkovi. Stanko je, s bocom benzina u ruci, čekao da se tenkovi sasvim približe, pa je dao znak za napad. bacivši prvi zapaljenu bocu. Nemci su iskakali iz zapaljenih tenkova, a borci su ih dočekivali vatrom. Kolona tenkova bila je zaustavljena.

U borbi za Prmajor ostala je bila samo još zgrada Suda, u kojoj su se utvrdile ustaše. Neprijatelj se grčevito branio. Stanko je naredio borcima da bombama napadnu zgradu. Kad je video da pojedinačne bombe nemaju

efekta, naredio je da se spremi „buket“. S otalim borcima, zgradi se privlačio i Stanko. Iz jednog prozora virila je cev puškomitraljeza. Stanko je aktivirao bombu i zamahnuo da je ubaci kroz prozor. Tog trenutak rafal ga je presekao preko grudi.

Narodnim herojem proglašen je 27. novembra 1953. godine. (Sl. Pa.)

VUKELIĆ Panta SAVO

Rođen je 27. januara 1917. godine u Partizanskoj Drežnici, Ogulin, Hrvatska, gde je završio osnovnu školu. Posle završetka osnovne škole, roditelji su ga dali u vazduhoplovnu podoficirsku školu. Ovu školu završio je uspešno. Na takmičenju padobranaca bio je drugi u generaciji.

Često je dolazio u dodir s komunistima, i vrlo brzo se opredelio za revolucionarni radnički pokret. Kada je napadnuta i okupirana Jugoslavija 1941. godine, došao je u rodno mesto. Tu je, zajedno s komunistima i drugim patriotima, pripremao otpor okupatoru i kvislinzima, tako da je već jula 1941. godine bio primljen u članstvo KPJ. Od tada neumorno radi na pripremama i organizovanju ustanka. Direktive i zadatke KP dosledno je sprovodio u delo, dajući primer durgima kako se valja boriti. Zato je vrlo brzo stekao poverenje i popularnost ne samo u Drežnici, već i u celom Gorskom kotaru i Hrvatskom primorju. Išao je smelo u prve akcije, tako da je u prvim danima ustanka izabran za komandira partizanskog logora, koji se nalazio iznad sela Tomića, u Drežnici. Kao komandir izveo je sa svojim borcima više uspeših akcija.

Kao komandir čete Drežničkog partizanskog odreda, učestvovao je u prvim danima ustanka u svim značajnijim akcijama, na Javornici, oko Drežnice i Jasenka. Ustanak dobio je sve šire razmere; Savo Vukelić, 20. septembra 1941. godine, prima dužnost komandanta bataljona. On tada nije bio samo vojni rukovodilac, već i politički zrela ličnost, jasnih ciljeva. Shvatio je koliki značaj ima jedinstvo Srba i Hrvata za uspeh u borbi protiv zajedničkog neprijatelja. Zahvaljujući skromnosti, požrtvovanju i hrabrosti, stekao je opšte simpatije, popularnost i poverenje svih boraca i naroda. Tako je, već 15. aprila 1942. godine, bio postavljen za zamjenika komandanta Pete operativne zone. Od januara do avgusta 1943. godine bio je komandant 6. primorsko-goranske udarne brigade, s kojom je izveo niz uspeših akcija na području Gorskog kotara, Hrvatskog primorja i Like. Od avgusta do 15. septembra bio je načelnik Štaba 13. primorsko-goranske divizije, a zatim, po naredbi Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske, premešta

Posle oslobođenja zemlje, vršio je odgovorne dužnosti u JNA; komandanta divizije KNOJ-a, Oficirske škole, gardijske divizije, vojnog područja, inspektora u kopненоj vojsci, načelnika VVA KOV i druge. Završio je više i visoke vojne škole.

Umro je 25. avgusta 1974. godine, i sahranjen na Novom groblju u Beogradu.

Narodnim herojem proglašen je 27. novembra 1953. godine. (M. Sob.)

VUKIČEVIĆ Toma ĐOKO

Rođen je 28. februara 1914. godine u selu Boguti, Ljubotini, Cetinje, Crna Gora, u siromašnoj seljačkoj porodici, čiji je otac proveo više od 30 godina, kao rudarski radnik, u Americi.

Osnovnu školu završio je u Ljubotini, a malu maturu u cetinjskoj gimnaziji. Kao učenik petog razreda gimnazije, 1932. godine učestvuje u demonstracijama na Cetinju, zbog čega je uhapšen i proteran iz škole, uz zabranu upisa u bilo koju gimnaziju u Crnoj Gori. Zbog toga je peti razred završio u pečkoj gimnaziji. Posle toga je bio primoran da prekine školovanje, pa se do 1941. godine bavio zemljoradnjom.

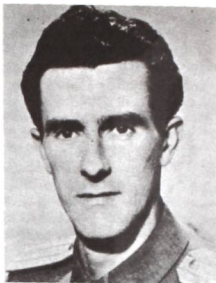
Za člana KPJ primljen je 1933. godine. Bio je i sekretar partijske ćelije, sekretar opštinskog biroa, član MK KPJ za Cetinje i član Sreskog komiteta SKOJ-a Cetinje.

Godine 1937. pokušao je da se prebaci u Španiju, ali je veza bila provaljena, zbog čega je bio primoran da odustane i da se više od 40 dana krije u šumi. Od 1932. godine, pa do 1941., na terenu Cetinja, Ljubotinja i Crnojevića Rijeke nije održana ni jedna demonstracija u kojoj on nije učestvovao ili nije bio u rukovodstvu organizacije. Za svoj revolucionarni rad bio je proganjan i više puta zatvaran i osuđivan.

Po odluci PK KPJ Crne Gore i MK Cetinje 1940. godine, poslat je pod tuđim imenom u Vogošću, kod Sarajeva gde je, na osnovu direktive MK Sarajevo, od radnika na gradilištu formirao prvu partijsku ćeliju s tri člana. U Vogošću je ostao do marta 1941. kada je pošao u Beograd, i 27. marta 1941. učestvovao u demonstracijama. Posle toga je vraćen u Crnu Goru.

Posle kapitulacije Jugoslavije, radi na pripremi ustanka i rukovodi prikupljanjem oružja u tajni magacin na Ljubotini, formiranjem gerilskih grupa i njihovom obukom.

Ljubotinjiski gerilski odred, u kome je bio, prvu akciju je izveo trinaestog jula ujutro; tada je grupa članova Partije, SKOJ-a i simpatizera razoružala žandarmerijsku stanicu u Ljubotini. Zatim su vođene borbe na komunikaciji

Cetinje — Budva, pa na Kočelama, gde je najpre uništena jedna motorizovana kolona, pa onda motorizovani italijanski bataljon. Doko se istakao u tim borbama i postao prvi politički komesar partizanske čete na Ljubotini.

Učesnik je pljevaljske bitke. Kao politički komesar čete Lovčenskog bataljona, istakao se i u napadu na grad i u probroju iz grada. Tada je ovaj bataljon imao teške gubitke — 79 poginulih i 70 ranjenih boraca. U Lovčenskom bataljonu je i na dan formiranja 1. proleterske brigade. Od tada počinje njegov put proletera. Na borbenom putu brigade, od Rudog na Romaniju, preko Igmana, Đoko je uvek među prvima. Naročito je zapažen 27/28. januara 1942. godine, kada je trebalo preći-most na Bosni u Sarajevskom poju: on je prvi prešao most i omogućio prelaz brigade. Veoma je hrabar u borbama za Ulog, oko Kalinovika, na Sinjajevini, Durmitoru, preko Treskavice. U borbi za Konjic, 1942. godine, savladao je posadu bunkera i zarobio puškomitraljez. Takav je i u borbama za Livno, Duvno, Bugojno, Ključ i mnoga druga mesta u zapadnoj Bosni, kao i u borbama tokom IV i V ofanzive. U vreme protivofanzive u istočnoj Bosni, na putu Zvornik — Tuzla, 8. jula 1943. godine uništio je grupu ustaša i omogućio četi da izvrši zadatak. Tada je i ranjen.

Kao politički komesar Beogradskog bataljona 1. proleterske, istakao se u borbama u VI ofanzivi, a kao član politodela 9. divizije u borbama u Delmaciji. U KNOJ-u je zamenik komesara divizije; i u ovoj jedinici pokazao je hrabrost u borbama protiv ostataka neprijatelja.

Posle rata bio je komesar divizije, pomoćnik šefa za vojna pitanja pri CK SKJ, organizacioni sekretar Opunomoćene armije...

Završio je višu partijsku školu „Đuro Đaković“ i Višu vojnu akademiju.

se u Istru, na dužnost komandanta Operativnog štaba. Radio je neumorno na razvijanju NOP u Istri, i imao je značajnog uspeha u formiranju i osposobljavanju novih jedinica i u širenju NOB-e u svim delovima Istre. Tako je od većeg broja jedinica i brigada formirana, 29. avgusta 1944. godine, 43. istarska divizija, čiji je prvi komandant bio Savo Vukelić.

Iskusan i prekaljen borac, istaknuti i sposobni rukovodilac, bio je prihvaćen bez rezerve od istarskog naroda. Istakao se, pri odlasku u Istru, u mnogim borbama u Drežnici, Jasenku, Veljunu, Preboju kod Plitvičkih jezera, Crnoj Vlasi, Prokikama, Žutoj Lovki i mnogim drugim na području Gorskog kotara. Hrvatskog primorja, Korduna i Like. U Istri je uspešno pripremao i izvodio mnoge akcije i omasovio NOP svugde gde se nalazio i borio. S 43. divizijom izveo je više uspešnih akcija. Nalazio se uvek u borbenom poretku, na najvažnijem pravcu dejstva svoje divizije.

Narod Istre nije mogla zastrašiti ili pokolebati ni nemačka fašistička vojska, koja je preduzimala opsežne ofanzivne operacije posle kapitulacije Italije. Dajući snažan otpor okupatoru, narod Istre iz svake ofanzive izlazio je jači, borbeniji i organizovaniji za nove borbe.

Zbog priliva velikog broja boraca u jedinice NOV, bilo je neophodno osposobiti komandni kadar. Deo kadra upućen je na školovanje u Glavni štab Hrvatske, a drugi se pripremao pod neposrednim rukovodstvom Sava Vukelića.

Osposobivši kadar, iz 43. divizija je izvela niz uspešnih borbi ne samo u Istri, već i u Gorskog kotaru i Hrvatskom primorju.

Na prvom zasjedanju ZAVNOH-a izabran je za vešnika, i u tom svojstvu dao je značajan doprinos razvoju NOB-e. Bio je član OK KP za Gorski kotar.

Sada je general-major JNA u penziji.
Nosilac je Partizanske spomenice 1941 i
više odlikovanja.

Narodnim herojem proglašen je 10. jula
1953. godine. (Šp. I.)

VUKMANOVIĆ Nikole SVETOZAR TEMPO

Rodio se 3. avgusta 1912. godine u selu
Podgoru, Bar, Crna Gora.

Piprada onoj generaciji istaknutih jugoslo-
venskih komunista koja se, od sredine trideset-
tih godina, nalazi u središtu borbe revolucio-
narnog radničkog pokreta, a kasnije na čelu
narodnooslobodilačke borbe i posleratne so-
cijalističke izgradnje u Jugoslaviji. Tempo je
čovjek borbeno duha, raznovrsnih, eruptivnih
ideja i revolucionarnog cilja, do kojeg se stiže
samo nepoštednom borbom.

Osnovnu školu završio je u Podgoru, gi-
mnaziju na Cetinju, a Pravni fakultet 1935. u
Beogradu. Posle završetka studija, bio je pro-
fesionalni politički radnik, revolucionar.

Odmah posle upisa na Pravni fakultet,
uključuje se u borbu naprednog studentskog
pokreta na Beogradskom univerzitetu. Isticao
se borbenošću u studentskim štrajkovima i
demonstracijama i u akcijama radničke klase
u Beogradu.

Član je SKOJ-a od 1932, a KPJ od 1933.
godine. Kao član Akcionog odbora student-
skog pravničkog društva, a od novembra 1934,
jedan je od organizatora i vrlo aktivnih ruko-
vodilaca borbe napredne studentske omladine
protiv nacionalističkih studentskih udruženja,
jedan je od organizatora i aktivnih učesnika
velikih studentskih štrajkova na Beogradskom
univerzitetu 1935. i 1936. godine. Zbog učešća
u organizovanju štrajkova studenata Beograd-
skog univerziteta, januara-februara 1935, bio
je zatvoren u koncentracijski logor u Višegradu
(od 4. februara do 20. marta 1935). Posle
izlaska iz logora, radio je, u toku leta 1935, na
formiranju partijskih organizacija u Crnoj Go-
ri. Od jeseni 1935, kao član MK SKOJ-a za
Beograd, angažovao se u političkom radu sa
studentskom i radničkom omladinom i u orga-
nizovanju štrajkova i drugih akcija beograd-
skih radnika i studenata. Posle odsluženja
vojnog roka, u Školi rezervnih oficira u Subo-
tici, sredinom 1937. ponovo odlazi na partijski
rad u Crnu Goru, za instruktora pri PK KPJ.
Posle povratka u Beograd, početkom 1938.
godine, bio je kratko u zatvoru, a zatim je
izabran za člana MK KPJ za Beograd, a juna
1939. i za člana PK KPJ za Srbiju. Od tada do
rata 1941, po zadatku PK KPJ za Srbiju i CK
KPJ, radio je na širenju mreže partijskih ćelija
u Srbiji i Makedoniji, kao i organizaciji parti-

ske tehnike: organizovao je štampanje letaka,
ilegalnih partijskih listova i drugog partijskog
materijala. Od CK KPJ bio je zadužen da
organizuje štampanje i rasturanje ilegalnog
materijala u Srbiji, Vojvodini, Makedoniji, Ko-
sovu i Metohiji, Crnoj Gori i Bosni i Hercegovini.
Po zadatku CK KPJ, od avgusta 1939. radio
je u Makedoniji, kao partijski instruktor, a u
leto 1940, kao instruktor PK KPJ za Srbiju, i u
unutrašnjosti Srbije: u Nišu, Zaječaru i rudni-
cima istočne Srbije. U jesen 1940, kao delegat
CK KPJ, prisustvuje Pokrajinskoj konferenciji
KPJ za Makedoniju.

Do 1941. više puta je hapšen i proganan, i
5 puta izvođen pred Sud za zaštitu države. Na
policiji i na Sudu dobro se držao. Zbog
progona i hapšenja, živio je često u ilegal-
nosti.

Na V pokrajinskoj konferenciji KPJ za
Srbiju, juna 1940, izabran je za člana PK i
delegata za V zemaljsku konferenciju KPJ. Na
ovoj konferenciji KPJ, oktobra 1940. u Zagre-
bu, podneo je izveštaj o stanju partijske tehni-
ke i bio izabran za člana CK KPJ. Tada je i
dobio nadimak Tempo. Govoreći o dinamično-
sti političkih događaja na koje komunisti, a
posebno partijska štampa i ilegalna partijska
tehnika, moraju blagovremeno reagovati i o
tome obavestavati mase radnika i građana,
Vukmanović je često isticao potrebu bržeg
tempa političkog rada. Uzimajući reč odmah
posle toga, drug Tito je naglasio da je „...
ono što je ovdje o tempu rada govorio drug iz
Beograda, onaj drug Tempo, veoma je važno
za naše kadrove...“ Posle toga, i drugi
delegati konferencije, a kasnije i njegovi dru-
govi s kojima je radio, nazvali su ga Tempo.
To će biti njegovo ilegalno ime kojim se služio
u političkom radu do rata i u toku NOB. Pod
tim imenom znali su ga vojni štabovi i partijska
rukovodstva u celoj zemlji, a van naše
zemlje kao generala Tempa.

Neposredno pred početak rata 1941, radio
je u Beogradu, na organizovanju i tehničkom
opremanju ilegalnih partijskih štamparija PK
KPJ za Srbiju i CK KPJ. Bio je jedan od
organizatora i rukovodilaca velikih demon-
stracija i manifestacija u Beogradu, 27. marta
1941. On je jedan od onih komunista koji su
tog dana masi demonstrantima držali rodoljubi-
ve i revolucionarne govore.

Posle kapitulacije Kraljevine Jugoslavije,
nastavio je rad na organizovanju štamparija
CK KPJ (na Banjičkom vencu i Avalskom
drumu). U toku leta 1941, dok je okupator
sprovodio teror a ustanak se širio, gradovi i
sela bili su zasuti hiljadama letaka i proglasa
CK KPJ, s pozivom na ustanak, štampanih u
štampariji CK KPJ koju je organizovao Tempo.

Prisustvovao je istorijskoj sednici Politbi-
roa CK KPJ 4. jula 1941, na kojoj je doneta
odluka o početku oružanog ustanka u Jugo-
slaviji. Od tada do kraja NOR, po zadatku CK
KPJ i VŠ, u raznim krajevima Jugoslavije
obavljao je istaknute vojne i političke dužnos-
ti. Kao delegat GS NOPOJ i opunomoćeni
delegat CK, odlazi u BiH. Pod njegovim
rukovodstvom, 13. jula 1941. održan je sas-
tanak PK KPJ u BiH, na kome je preneo
direktivnu CK KPJ o početku opštenarodnog
ustanka i razvoju oružane borbe prema uslovi-
ma u pojedinim pokrajinama BiH. Učestvovao
je u donošenju najvažnijih odluka i rešavanju
mnogih pitanja iz političke delatnosti rukovod-
stva KPJ i vođenju oružane borbe u prvim
mesecima ustanka u BiH, naročito u istočnoj
Bosni.

Na Savetovanju u Stolicama (26. septem-
bra 1941) postavljen je za komandanta Glav-
nog štaba BiH, i izabran za člana Vrhovnog
štaba NOV i POJ. Na političkom radu u BiH
ostao je sve do kraja 1942, odakle je, po odluci
CK KPJ i VŠ, upućen na politički rad u
Makedoniju. Kao opunomoćeni delegat CK i
VŠ, dobio je zadatak da u južnim pokrajinama
Jugoslavije organizuje i ojača partijska ruko-
vodstva, pomogne oživljavanje oružane borbe
i organizovanje partizanskih odreda, brigada i
narodne vlasti. Pružio je veliku pomoć
stvaranju, razvoju i radu MK Makedonije, NOV
i POM, narodne vlasti i Narodnog fronta.
Oslobodilački pokret u Makedoniji, na Kosovu
i Metohiji i na jugu Srbije u 1943. i 1944.
godini naglo je jačao i postajao masovnij. Formirani
su partizanski odredi i brigade a potom divizije i korpusi, koji su uspešno vodili
borbu protiv nemačkog i bugarskog okupa-
tora, protiv četnika i balista.

Pored toga, Vukmanović je odlazio u
Grčku i Albaniju, uspostavio veze s Bugar-
skom radničkom partijom i održavao veze i
sastanke s predstavnicima centralnih komiteta
i glavnih štabova ovih zemalja zbog jačanja,

povezivanja i koordinacije oslobodilačke borbe balkanskih naroda.

Iz Makedonije prebacio se, sredinom 1944, preko Barija (Italija), na Vis, gde je na sastanku Politbira CK KPJ i VŠ konstatovano da je Tempo veoma uspešno obavio sve postavljene zadatke CK i VŠ u Makedoniji i na Kosovu i Metohiji. Posle toga, vratio se ponovo na partijski rad u Makedoniju, gde je ostao do novembra 1944, kada se, na poziv CK KPJ, vraća u oslobođeni Beograd.

Posle oslobođenja zemlje, Svetozar Vukmanović je bio načelnik Glavne političke uprave JNA i pomoćnik ministra za narodnu odbranu (1945—1948), ministar rudarstva Vlade FNRJ, predsednik Saveta za energetiku i ekstraktivnu industriju Vlade FNRJ, predsednik Saveta za industriju Vlade FNRJ, od 1953. predsednik Privrednog saveta SIV i potpredsednik SIV (1954—1958), a zatim član Izvršnog odbora SUBNOR-a Jugoslavije i predsednik Centralnog veća Saveza sindikata Jugoslavije (1958—1967). Bio je član Saveta za narodnu odbranu i član Izvršnog odbora Saveznog odbora SSRNJ. Od 1945. do aprila 1969. biran je za poslanika Savezne skupštine svih saziva.

Na V kongresu KPJ 1948. izabran je za člana CK KPJ i kandidata za člana Politbira CK, od 1952. član je Izvršnog komiteta SKJ, a od oktobra 1966. član je Predsedništva CK KPJ. Na svim posleratnim kongresima KPJ (SKJ) do IX biran je u CK SKJ.

Aktivno se bavi publicističkim i teorijskim radovima, i saradnik je više listova i časopisa.

Pored brojnih priloga u domaćim i stranim listovima i časopisima, dosad je objavio sledeća dela: „O narodnoj revoluciji u Grčkoj“, „Ekonomske problemi Jugoslavije“, „Sindikati u novim uslovima“ I, II, III, IV i V knjiga, „Problemi poljoprivrede“, „Privredni razvoj i socijalistička izgradnja“ (1948—1958), memoare „Revolucija koja teče“, I—II, kao i studiju „Borba za Balkan“.

Član je Saveta Federacije.

Nosilac je Partizanske spomenice 1941, ordena jugoslovenske velike zvezde i drugih visokih domaćih i stranih odlikovanja.

Narodnim herojem proglašen je 20. decembra 1951. godine. (Đ. Pi.)

VUKMIROVIĆ Nikole BORO CRNI

Prigada pred najistaknutijih boraca radničkog pokreta, KPJ i NOB na Kosovu.

Rođen je 1. avgusta 1912. u Bercigovu, Bugarska. Osnovnu školu i 6 razreda gimnazije završio je u Peći. Rano je ostao bez oca, pa je ubrzo sav teret oko izdržavanja porodice

pao na njega. Zbog toga je prekinuo školovanje, i zaposlio se kao radnik. Radio je u Peći i drugim mestima Kosova i Metohije, aktivno učestvujući u organizovanju i vođenju radničke borbe.

Član SKOJ-a postao je 1932. a član KPJ 1933. godine. Već krajem 1934. je sekretar MK KPJ za Peć.

Zbog revolucionarne delatnosti, više puta je zatvaran, a 1935. je mučen u policijskom zatvoru u Peći i izveden na Sud, ali je oslobođen optužbe u nedostaku dokaza. Bio je dosledan, nepokolebljiv i uporan, pa je ubrzo postao jedan od istaknutih organizatora i rukovodilaca KPJ na Kosovu i Metohiji.

Na I oblasnoj konferenciji KPJ za Kosovo i Metohiju, početkom jula 1937. izabran je za organizacionog sekretara Oblasnog komiteta,

a početkom avgusta 1940. i za člana PK KPJ za Crnu Goru, Boku, Sandžak i Kosovo i Metohiju. Tada je prihvaćen njegov predlog da se Oblasni komitet KPJ za Kosovo i Metohiju direktno veže sa CK KPJ, što je potvrđeno na V zemaljskoj konferenciji KPJ, oktobra 1940. Vukmirović je bio nepokolebljiv borac protiv frakcionštva u partijskim organizacijama na Kosovu i Metohiji 1938/1939, zalažući se za političko jedinstvo KPJ.

Organizator je štrajkova, demonstracija i drugih akcija radničke klase u Peći i drugim mestima na Kosovu i Metohiji, posebno velikih antifašističkih demonstracija od 11. maja 1940. i martovskih demonstracija 1941. u Peći.

Na V zemaljskoj konferenciji KPJ, oktobra 1940. na predlog Josipa Broza Tita, izabran je za kandidata za člana CK KPJ. Kratko vreme krajem 1940. i početkom 1941. pohađao je u Zagrebu partijski kurs za rukovođeće kadrove KPJ. Neposredno pred rat, radio je na formiranju partijskih organizacija u vojnim jedinicama na teritoriji Kosova i Metohije.

Posle aprilskog rata, radio je na sređivanju partijskih organizacija na Kosovu i, kao član Vojnog komiteta, na organizovanju oružane borbe. Posle hapšenja Miladina Popovića, preuzeo je funkciju sekretara Oblasnog komiteta KPJ. Po direktivi CK KPJ, uspostavio je veze sa albanskim komunistima, pomagao im u radu i organizovanju KP Albanije. Za njegovo ime i rad vezani su mnogi uspesi NOP na Kosovu i Metohiji u prvim godinama oslobodilačkog rata. Od oktobra 1941. komesar je Metohijskog odreda, a od oktobra 1942. član je privremenog Glavnog štaba partizanskih odreda za Kosovo i Metohiju. Tada je pokrenuo, i do smrti uređivao, list „Glas naroda“, organ CK KPJ i NOP za Kosovo i Metohiju. Bio je neumoran i u stalnom pokretu. Obilazio je partijske organizacije, držao savetovanja, radio na širenju bratstva i jedinstva, formiranju partizanskih odreda na Kosovu.

Odlazeći iz Dakovice, s Ramizom Sadikom, po partijskom zadatku u Prizren, na sastanak sa Svetozarom Vukmanovićem, delegatom CK KPJ i Vrhovnog štaba NOV i POJ, upao je, 7. aprila 1943, u zasedu, i u borbi s italijanskim fašistima i balistima ranjen i uhvaćen. Znajući koga ima u rukama, neprijatelj je nastojao da mučenjima iznudni priznanje. Ni u najstrašnijim mukama Boro Vukmirović nije kazao ni reči, čak ni svoje ime.

Streljan je 10. aprila 1943. godine u selu Landovici, kod Prizrena, zajedno s Ramizom Sadikom. Zagrijeni, otišli su u smrt, kličući Partiji i narodnooslobodilačkoj borbi.

Narodi Kosova izgubili su velikog borca za radnička prava i bratstvo i jedinstvo, istaknutog rukovodioca Partije i oslobodilačke borbe.

Narodnim herojem proglašen je 6. marta 1945. godine. (Đ. Pi.)

VUKOJE Nikole PAVLE

Rođen je 29. juna 1909. u selu Padenima, kod Bileće, Bosna i Hercegovina. Potiče iz siromašne seljačke porodice. Posle završetka osnovne škole, živeo je u rodnom mestu i pomagao roditeljima u obradi zemlje. Posle odluzenja vojske, 1934. godine, otišao je u žandarmeriju u Strumicu, gde je završio žandarmerijski kurs, a zatim je u Sremskoj Kamenici završio žandarmerijski podoficirski kurs. Do rata 1941. nalazio se na dužnosti komandira žandarmerijske stanice u Bosanskoj Dubici. U rodnom mestu redovno je provodio godišnji odmor, gde se družio s naprednim ljudima i došao u dodir s idejama Partije, što je uticalo na njegovo držanje prema narodu i političko opredeljenje. Kao žandarm ispoljavao je neza-

dovoljstvo zbog terora i egzekucija vlasti nad siromašnima, pa ga je narod voleo i cenio.

Posle kapitulacije Kraljevine Jugoslavije, vratio se u rodni kraj, i odmah se uključio u pripreme za ustanak. Nagovarao je ljude da skrivaju oružje ispred italijanskih fašista i ustaša, koji su ga oduzimali od naroda krajem aprila i tokom maja 1941. Učestvovao je u stvaranju seoskih straža i četa i obezbeđenju naroda u selima i zbegovima od napada ustaša.

Kao borac Padenske ustaničke čete, učestvovao je u napadu na ustaško-domobranska uporišta i garnizone na Divinu, Plani i Bileći, krajem avgusta i početkom septembra 1941. Već u tim borbama Pavle je pokazao veliku hrabrost i umešnost. Sredinom septembra 1941. Pavle je postao politički komesar Pa-

denske čete, koja je, krajem oktobra 1941, ušla u sastav partizanskog bataljona „Vladimir Gaćinović“.

Član KPJ postao je septembra 1941; od tada, pored vojnih uspeha, Pavle je bio i poznati politički radnik.

U jesen i zimu 1941/42. sa svojom četom Pavle je vodio veoma uspešne borbe protiv ustaško-domobranskih snaga oko Bileće i Gacka. Prvog marta 1942. postavljen je za zamenika komesara Kombinovane partizanske čete, sastavljene od najboljih boraca iz partizanskih jedinica bilečkog i gatačkog sreza, s kojom je vodio uspešne borbe protiv okupatora i domaćih izdajnika, četnika i ustaša, na teritoriji bilečkog i gatačkog sreza.

Dvadesetčetvrtog aprila 1942. postavljen je za komandanta 4. udarnog bataljona, s kojom je izvojevao mnoge pobeđe nad ustaško-domobranskim i italijanskim snagama u severnoj Hercegovini, oko Gacka, na Pustom Polju, kod Samobora, Kazanaca ... U tim borbama isticao se hrabrošću i pokazao da je veoma vešt

rukovodilac. Zbog toga što je i u najtežim okvrljajima bio na čelu svojih boraca, bio je veoma omiljen i cenjen i kao borac i kao starešina.

U vreme povlačenja partizanskih snaga iz Hercegovine u zapadnu Bosnu, u leto 1942, Pavle je i u najtežim situacijama sačuavao prisebnost i pokazao odlučnost i hrabrost. Sa svojim borcima često je vodio borbe prsa u prsa, zadržavajući napade neprijatelja na ranjence Centralne bolnice. Na Zelengori je pokazao upornost i umešnost u odbrani, a na Treskavici, u silovitom jurišu na čelu boraca svoje čete, omogućio je 2. bataljonu Hercegovačkog NOP odreda da se razvije za borbu i razbije jake četničke snage, koje su ovaj bataljon opkolile i iznenada napale. Njegovi borci razbili su jake nemačke snage na pruzi Konjic — Rama, kod sela Zabrda i Hadžića.

Formiranjem 10. hercegovačke brigade, 10. avgusta 1942, Pavle je postavljen za komandira 2. čete 2. bataljona, a sredinom decembra 1942. postavljen je za komandanta 5. bataljona 10. hercegovačke brigade. Na čelu boraca svoga bataljona učestvovao je u brojnim borbama s neprijateljskim snagama oko Livna, Duvna, Šujice, Jajca, na Crnom vrhu i Vlačiću, u drugoj polovini 1942, i u borbama za oslobođenje Žepča i Prozora, početkom 1943. godine.

Poginuo je 11. marta 1943, u selu Udeska, kod Ostrošca na Rami, od nemačkog bombardovanja. Sahranjen je na mestu pogibije, a posle oslobođenja posmrtni ostaci preneti su i sahranjeni u Spomen-kosturnicu poginulih boraca u parku heroja u Bileći.

Narodnim herojem proglašen je 27. novembra 1953. godine. (D.P.)

VUKOMANOVIĆ Petra PAVLE STIPO

Rođen je 26. juna 1903. u Gornjoj Kusonji, Podravska Slatina, Hrvatska. Potječe iz siromašne seljačke porodice. Pošao je u građevinska poduzeća i rudnike, gdje se zaposlio kao najamni radnik. Brzo je shvatio svoj društveni položaj i uključio se u radnički pokret. Iako još formalno nije bio član KPJ, Vukomanović je zapao čim je aktivno sudionik radničkih štrajkova.

U vreme je počeo građanski rat u Španiji, među prvim jugoslovenskim dobrovoljcima stigao je u pomoć republikanskim borcima. Pošao je, preko Francuske, pješice, prešao Prineje i svrstao se u redove internacionalnih brigada. U Španiji, Vukomanović se proslavio kao hrabar borac i odličan diverzant.

Kad je primio naređenje za povlačenje iz Španije, imao je čin poručnika vojske španjolske republike. S preostalim pripadnicima internacionalnih brigada, i on je upućen u francuske koncentracijske logore.

Godine 1941. vratio se u Jugoslaviju, i svoje revolucionarno iskustvo i vojno znanje stavio na raspolaganje partijskoj organizaciji. Njegov dolazak u Slavoniju bio je u času kad je Partiji bio najpotrebniji kadar španjolskih boraca. U narodnoslobodilačkoj borbi, Vukomanović preuzima najodgovornije dužnosti. Već 1941. je komandir Moslavčke partizanske čete, jedne od prvih partizanskih jedinica na području Moslavine i Slavonije. Narod ga je prihvatio kao slavonskog heroja već poslije bitke na Gariću, koja je trajala 24 sata, i iz koje je Vukomanovića četa izašla kao pobjednik

rad mnogo nadmoćnijim neprijateljskim snagama. Potkraj 1942. postavljen je za komandanta Druge operative zone. No, na toj dužnosti ne ostaje dugo, Vukomanovića specijalnost su diverzantske akcije. Uz proslavljenog Ivana Hariša (Iliju Gromovnika), on je najpopularniji diverzant NOV i POJ. Godine 1943. postavljen je za rukovodioca diverzantske sekcije u VII korpusu NOV i POJ. Njegova je sekcija svojim akcijama „pokrivala“ cijelo područje Slavonije. Gdje god je trebalo dići u zrak most, prugu ili voz, bio je Vukomanović. Početkom 1945. prešao je na teritoriju Mađarske. No, tu je upao u neprijateljsku zasjedu. Vežan, sproveden je u Budimpeštu, gdje su ga mađarski fašisti predali Nijemcima. Iako nisu znali koga imaju, Nijemci su ga pod jakim stražom uputili u unutrašnjost Njemačke, ali je Vukomanović uspio da iskoči iz brzog voza. Vratio se u Jugoslaviju, i opet se uključio u redove svojih suboraca.

Kao vojni rukovodilac ostao je u Jugoslovenskoj narodnoj armiji nekoliko godina i

poslije rata, a zatim je penzioniran. Vukomanić je potpukovnik JNA u rezervi.

Narodnim herojem proglašen je 27. novembra 1953. (V. Raj.)

VUKOTIĆ Draga JOVAN

Rođen je 22. februara 1907. u Nikšiću, Crna Gora, u službeničkoj porodici. Poslije osnovne škole i sedam razreda gimnazije u Nikšiću, pošao je u trogodišnju Vojnu akademiju, koju je završio 1928. u Beogradu, zatim je završio Pješadijsku oficirsku školu 1932. u Sarajevu i radio-telegrafsko-tehnički kurs 1934. u Zemunu. Kao oficir jugoslovenske vojske, bio je na dužnostima komandira voda, komandira streljačke čete i komandira čete pratećih oruđa u Mostaru, kao i pomoćnik odjeljenjskog starješine u Vojnoj akademiji u Beogradu. Aprilski rat 1941. zatekao ga je na službi u štabu Primorske armijske oblasti u Mostaru.

Poslije aprilskog rata, došao je u Nikšić, gdje se ubrzo uključio u rad na pripremama za ustanak: učestvovao je u prikupljanju materijala i vojne tehnike, radio na skupljanju podataka o jačini, sastavu i rasporedu okupacionih snaga na teritoriji Nikšića i okoline, suprotstavljao se angažovanju bivšeg oficirskog sastava u službu italijanskog okupatora. U ustanak stupa 13. jula 1941. i u toku druge polovine 1941. i prve polovine 1942. prolazi kroz faze borca, izviđača bunkera, komandira topovskog odjeljenja, komandira čete i zamjenika komandanta bataljona u Nikšićkom odredu. U tom periodu učestvuje u borbama oko Nikšića, Ostroga, na Žirovnici i drugim mjestima, kao i u borbama vođenim prilikom povlačenja partizanskih snaga ka tromedi.

Njegovo puno angažovanje i afirmacija u jedinicama NOVJ dolaze do izražaja naročito poslije odstupanja partizanskih snaga iz Crne Gore za Bosnu. Po komandno-stabnoj liniji razvijao se od vojnog instruktora, načelnika štaba 5. crnogorske brigade, načelnika štaba 2. proleterske divizije, načelnika štaba II bosanskog korpusa, do komandanta Korpusa narodne odbrane Jugoslavije, na koju dužnost je postavljen avgusta 1944. Ranije stečene teorijska znanja iz oblasti vojne vještine i neposredna ratna iskustva pomažu mu da s uspjehom izvršava sve zadatke, ističući se naročito u rukovođenju grupom bataljona 5. crnogorske i 10. hercegovačke brigade u borbama na Vlašič-planini, u rukovođenju forsiranja Drine i Tare u toku IV neprijateljske ofanzive s proljeća 1943. godine, u probuju obruca na Sutjesci, na liniji Vrbnica — Stružinsko brdo, kao komandant kolone sastava tri

brigade, i u planiranju i organizaciji napada prilikom prvog oslobođenja Tuzle, 2. oktobra 1943. Za pokazanu umješnost u rukovođenju i osvjedočenu hrabrost, naredbom Vrhovnog štaba od 1. novembra 1943, unaprijeđen je u čin general-majora. Maja 1945. istakao se u rukovođenju operacijom uništenja kontrarevolucionarne četničke grupacije na Sutjesci.

Na dužnosti komandanta Korpusa narodne odbrane Jugoslavije nalazio se do septem-

bra 1950, a zatim bio načelnik Pješadijskog školskog centra, Predsjednik ispitne komisije za sticanje čina pukovnika rodova i službi u JNA, i načelnik Vojnoistorijskog instituta JNA. Godine 1952. završio je Višu vojnu akademiju u Beogradu, a 1965. treći stepen istorijskih nauka na Filozofskom fakultetu u Beogradu, i stekao zvanje magistra. Autor je nekoliko istorijskih radova na tematiku iz NOR 1941—1945, kao i većeg broja tekstova i kritičkih osvrti iz oblasti vojne vještine. Aktivan je društveno-politički radnik, i više puta biran u organe Saveza komunista Jugoslavije i drugih društveno-političkih organizacija u opštini Stari grad u Beogradu, gdje je stalno nastajan. Umro u Beogradu 25. I. 1982.

Nositelj je Partizanske spomenice 1941. i niza domaćih i stranih odlikovanja.

Narodnim herojem proglašen je 27. novembra 1953. godine. (Đ.Vu.)

VUKOVIĆ Petka DUŠAN ZECO

Rođen je 19. aprila 1910. u Golubovcima, Podgorica, Crna Gora. Potiče iz siromašne seljačke porodice. Do 1941. zemljoradnik. Osnovnu školu završio je u Golubovcima. Pošto su mu roditelji bili siromašni, nije imao mogućnosti da nastavi školovanje. Član KPJ

postao je marta 1935, kada s još trojicom drugova osniva partijsku ćeliju u Zeti. Takođe radi na formiranju skojevske organizacije u Zeti na proširenju novoformirane partijske ćelije. Na izborima za lokalne organe vlasti 1936. godine, KPJ je u Zeti imala uspeha — njen član Vaso Aligrudić izabran je za predsjednika opštine u Donjoj Zeti. Ovom uspehu KPJ doprineo je, svojim radom, i Vuković. Godine 1937. s jednom grupom dobrovoljaca

pošao je u Španiju, ali je prilikom ukrcavanja na brod uhvaćen i, posle saslušanja, vraćen u rodno mesto.

Prilikom parlamentarnih izbora 1938. godine, učestvuje u predizbornoj kampanji: kandidati KP na listi Radničko-seljačke stranke pobeđuju, a u Podgoričkom srezu izbori su značili pravi trijumf KP. Decembra 1940. godine, kao član KPJ, Vuković je interniran u Smederevsku Palanku, gde ostaje do 27. marta 1941. U ustanku, jula 1941. aktivno učestvuje. Bio je na dužnosti političkog komesara čete Zetskog bataljona Zetskog odreda.

Zbog jačanja nacionalističkog četničkog pokreta na terenu Zete, Zetski bataljon, u kojem je Vuković sekretar bataljonskog biroa KP, povlači se i, u sadejstvu s bataljonom „Carev Laz“ Lovčenskog odreda, vodi borbe na terenu Meteriza, Dobreše Župe, Parca i Gradaca, sve do aprila 1942. godine.

Posle formiranja 4. i 5. crnogorske proleterske brigade, po zadatku KP, vratio se zajedno s osamnaest drugova u podgorički srez na ilegalni partijski rad.

Ostavši vrlo brzo sam, jer su neki ilegalci poginuli, drugi provajeni i uhapšeni, našao se na najtežem ilegalnom radu na ovom terenu. Juna 1942. opkolilo ga je više od 150 četnika. Svestan opasnosti, odlučio se na poslednje: borbom prsa u prsa. Povikao je: „Napred, izdri, odve je Dušan Vuković, član KPJ!“. Time je četnicima stavio do znanja ko im je protivnik, i

počeo da puca. Iskoristio je prestanak puškaranja i probio se kroz obruč. Šinjel mu je bio izrešetan kuršumima, a on je ostao nepovređen.

Posle ove akcije, prebacio se na teren Ljevsanske nahije, da bi potražio vezu s Partijom. Pošto je najzad uspostavio vezu, u proleće 1943. stupio je u 5. crnogorsku brigadu i postao politički komesar 4. bataljona. Sa svojim jedinicom učestvuje u borbama na Sutjesci i Zelengori u vreme V ofanzive. U jednoj borbi s grupom boraca uništio je dva nemačka puškomitraljevska gnezda. Neposredno posle V ofanzive, 4. bataljon izgubio je vezu sa svojom brigadom, pa je, zajedno s 2. bataljonom 1. dalmatinske brigade, prešao na teritoriju južne Hercegovine. Na ovoj teritoriji bataljon se zadržao sve dok PK KPJ za Crnu Goru nije naredio da se prebaci u Crnu Goru. Posle dolaska u Crnu Goru, u drugoj polovini 1943, Vuković je postao član Sreskog komiteta KPJ za Podgoricu, a ubrzo i organizacioni sekretar OK KPJ za Podgoricu. Decembra 1944. upućen je na Kosovo i Metohiju, za pomoćnika političkog komesara grupe brigada. Avgusta 1945. vraćen je u Crnu Goru i izabran za predsednika Sreskog narodnog odbora u Podgorici i za sekretara Sreskog komiteta KPJ u Podgorici. Na ovim dužnostima ostao je sve do kraja 1948, kada je postavljen za načelnika kadrovske uprave CK KP Crne Gore i za sekretara Sekretarijata za personalnu službu Predsedništva vlade NR Crne Gore. Na ovim dužnostima ostao je sve do 1957. Zatim je postavljen za direktora Direkcije za isušenje Skadarskog jezera, a nešto kasnije ponovo dolazi za predsednika Sreskog narodnog odbora Titograd. Bio je, zatim, član Izvršnog veća Narodne skupštine Crne Gore do 1953. godine, kada odlazi u penziju. Od 1946. do 1963. bio je poslanik Narodne skupštine Crne Gore i član CK KP Crne Gore. Bio je član Glavnog odbora SSSR Crne Gore, član Glavnog odbora Saveza boraca NOR Crne Gore i predsednik Republičkog odbora RVS Crne Gore. Rezervni je potpukovnik JNA.

Nosilac je partizanske spomenice 1941. i drugih visokih odlikovanja.

Narodnim herojem proglašen je 27. novembra 1953. godine. (B. Ma.)

VUKOVIĆ Jovo ŽARKO PUČAR

Rođen je 1911. godine u selu Zelina, Kašlesija kod Tuzle, Bosna i Hercegovina. Potiče iz seljačke porodice bezmijajša. Rano je ostao bez roditelja. Prehranjivao se radeći kao nadničar kod seoskih gazda.

Napad na Jugoslaviju 6. aprila zatekao ga je u vojsci, na obali Jadranskog mora, odakle se posle kapitulacije vratio u rodni kraj. Odmah se uključio u pripremu ustanka.

Među prvima stupa u borbu, na poziv Partije. Već u prvim akcijama, na drumu Zvornik—Tuzla, Žarko se ističe hrabrošću, i ubrzo postaje komandir Vacetinjske čete, a nešto kasnije i komandant Sprečanskog bataljona Bircanskog NOP odreda. Brzo je iz-

rastao u veoma sposobnog vojnog rukovodioca. Znao se snaći u najsloženijim situacijama.

Početak 1942. u vreme četničke izdajničke akcije, odlučno se zalagao za pobedu linije narodnooslobodilačkog pokreta. Bircanski partizanski odred je ostao jedini u istočnoj Bosni sačuvan od četničkog uticaja, za šta, svakako, deo zasluge pripada i Žarku.

Kad su partizanske snage napuštale teritorije Birača i prešle na Majevicu i Srem, u jesen 1942, Žarko je ostao na terenu Spreče, gde povezuje ilegalne grupe i ne dozvoljava da se ustanak ugasi. Posle niza ustaško-četničkih hajki, Žarko je bio uhvaćen, ali je uspeo da, uz pomoć trojice drugova, pobege.

Krajem 1942. i početkom 1943. godine ustanak u istočnoj Bosni dobija nov zamah, a Žarko predano radi na formiranju novih jedinica. U jesen 1943. formira se 19. birčanska brigada, u kojoj Žarko postaje komandant 2. bataljona, a zatim i zamenik komandanta brigade, i na toj dužnosti je i poginuo. Stalno napadana od nemačko-ustaških i četničkih snaga, brigada je u aprilu 1944. vodila svakodnevne borbe na prostoru Umčani—Oblo brdo, u kojima se posebno isticao 2. bataljon, kojim je komandovao Žarko Vuković. Njegov bataljon se ističe i u borbama oko Sokolka, Han-Pijeska, Vlasenice, Srebrenice, Zvornika i Šekovića, u toku juna i jula

i u napadu na Tuzlu, u septembru. Kroz te borbe, Žarko je izrastao u visnog rukovodioca. Postao je ponos ne samo bataljona nego i cele brigade.

21. septembra 1944, Žarko je, kao zamenik komandanta brigade, s izviđačkom četom usred dana upao u Zvornik koji je branio ustaško-domobranski bataljon. Upad je izvršen u dva kamiona i jednom automobilu. Borci su imali nove SS-uniforme, zarobljene prilikom oslobođenja Tuzle. Neprijateljske zasede su kolonu propustile u grad, misleći da su Nemci koji su ponovo zauzeli Tuzlu, pa sada dolaze u Zvornik. Kada su kamioni ušli u grad, oko njih su se okupili neprijateljski vojnici da ih pozdrave kao oslobođioce. Tada su izviđači počeli iskakati iz kamiona; dok je neprijatelj shvatio da to nisu Nemci, sve je bilo kasno — nisu imali vremena da organizuju bilo kakav otpor. Za kratko vreme ceo grad je oslobođen, a gotovo celokupna posada je zarobljena, na čelu s komandantom.

Radost zbog ovakve pobeđe pretvorila se u veliku tugu sledećeg dana. Kada se motorizovana kolona vraćala iz Zvornika u Osmake, iznad sela Capardi, s brda Crni vrh na nju je zapucala četnička zaseda, koja je, intervencijom izviđačke čete, brzo razjurenja. Ali, tada je teško ranjen major Žarko, zamenik komandanta brigade. Nalazio se s prvom kamionu pored vozača, i u kratkoj četničkoj pucnjavi jedini je ranjen. Izvršena je operacija i izvađen metak iz glave, ali je ubrzo podlegao od rane. Sahranjen je, uz vojne počasti, u Tuzli, 1. oktobra 1944. godine.

Narodnim herojem proglašen je 16. jula 1945. godine. (Mir. G.)

VUKSAN PAVLA PETAR PEKIŠA

Rođen je 19. januara 1905. u Počitelju, Gospić, Hrvatska. Potiče iz siromašne zemljoradničke porodice. Čim je malo podrastao, otisnuo se u svet. Kovački znan naučio je u Bosanskoj Krupi i kratko vreme radio kao kovač u Divoselu kraj Gospića, zatim u Belišću, Našicama i Slavonskoj Požegi. Veoma rano je pristupio radničkom pokretu i borio se za oslobođenje radničke klase. Brzo je stekao poverenje Partije, i već u devetnaestoj godini (u proleće 1923) primljen je za člana KPJ. Jugoslovensku vojsku služio je (1927—1928) u Vazduhoplovno-tehničkom zavodu u Petrovaradinu.

Tražeci bolje uslove za život i rad, u maju 1929. legalno je otišao u inostranstvo, i za 9 godina prokristario veći deo Evrope i Azije.

Radio je na raznim poslovima u Francuskoj, Belgiji, Italiji, Siriji, Iraku, Palestini, Persiji, SSSR-u i Poljskoj. Zbog revolucionarnog rada, često je dolazio u sukob s poslodavcima, i bio prisiljen da ih često menja.

Kad je počeo građanski rat u Španiji, Pekiša hita u Španiju da pomogne borbu španskog naroda protiv fašizma. U borbama se brzo istakao kao neustrašiv borac; bio je deseter, jednom je teško ranjen. Posle okončanja rata u Španiji, povukao se, zajedno s mnogim Jugoslovenima, u Francusku, gde je izvesno vreme proveo u koncentracionom logoru.

Pobegavši iz logora, Pekiša je, kao ilegalac, suočen s mnogim opasnostima na putu, otišao kući u Liku da nastavi borbu protiv fašizma u svojoj domovini. U rodno selo stigao je u avgustu 1941. u vreme kada je ustanak u

potenio je opasnost od četnika koji su, uz podršku italijanskog garnizona u Metku, izvršili puč u njegovom bataljonu i ubili ga, podmuklo, 20. novembra 1941, u Vrežniku kraj sela Medak. Opolivši kuću u kojoj je spavao, pozvali su ga da se preda, ali je on otvorio vatru; onda je pao, pogođen metkom u pokušaju da se probije iz obruča.

Da bi i tako sačuvali uspomenu na neustrašivog borca i revolucionara, lički borci su jednom bataljonu dali ime „Pekiša Vuksan“. Bataljon „Pekiša Vuksan“ je kasnije ušao u sastav 1. hrvatske (ličke) brigade i borio se u njoj do kraja rata.

Narodnim herojem proglašen je 27. novembra 1953. godine. (T. Ra.)

VUKSANOVIĆ Obrena SLAVOLJUB JAJKO

Rođen je 1922. godine u Blacu, Prokuplje, Srbija, u siromašnoj seljačkoj porodici.

Završio je četiri razreda osnovne i Građansku školu. Zbog slabog materijalnog stanja porodice, nije mogao da nastavi školovanje, pa je počao u Vazduhoplovnu podoficirsku školu u Kruševcu.

Još tada, kao i docnije, bio je pod snažnim idejnim uticajem svog starijeg brata koji je bio komunist. Pod tim uticajem formirao se i njegov odnos prema bivšem režimu, njegovoj vojsci i drugim institucijama.

Kao i veliki broj pripadnika vazduhoplovstva Kraljevine Jugoslavije, aktivno je učestvovao u aprilskom ratu. Posle kapitulacije i okupacije bivše Jugoslavije, došao je u rodno selo. Odmah je uključen u pripreme za narodni ustanak koje je vodila KP Jugoslavije. Njegov glavni zadatak bio je prikupljanje oružja i drugog materijala, političko pripremanje i vojna obuka omladine za borbu. Rad je bio naročito težak zbog otvorene izdaje četnika Koste Pećanca, bivšeg vojvode iz Topličkičkog ustanaka 1917. godine. Do novembra 1941. radi pretežno na obaveštajnim i drugim zadacima na terenu. Zbog toga je često odlazio u Kruševac, naročito je ispitivao stanje nemačkih snaga i četnika Koste Pećanca u ovom gradu.

Novembra 1941. stupio je u Toplički partizanski odred. U borbi s četnicima u selu Zaratina bio je zarobljen. Podvrgnut je strahovitom mučenjima, ali nije odao ništa. Kada su Toplički i Rasinski NOP odred, 5. decembra 1941, oslobodili Blace, oslobođen je i Slavoljub.

Posle oslobođenja iz zatvora, postao je komandir čete. U borbama se isticao kao borac i kao rukovodilac, i načinio više podviga. U borbi u selu Svraci ubio je dvanaest

četnika. Na putu Prokuplje—Kuršumlija napadnuta je auto-kolona nedivčeva. Slavoljub je tada ubio jednog oficira i dva podoficira kvislinške Srpske državne straže. Istakao se i u borbi s četnicima u selu Velika Plana, kada je i teško ranjen.

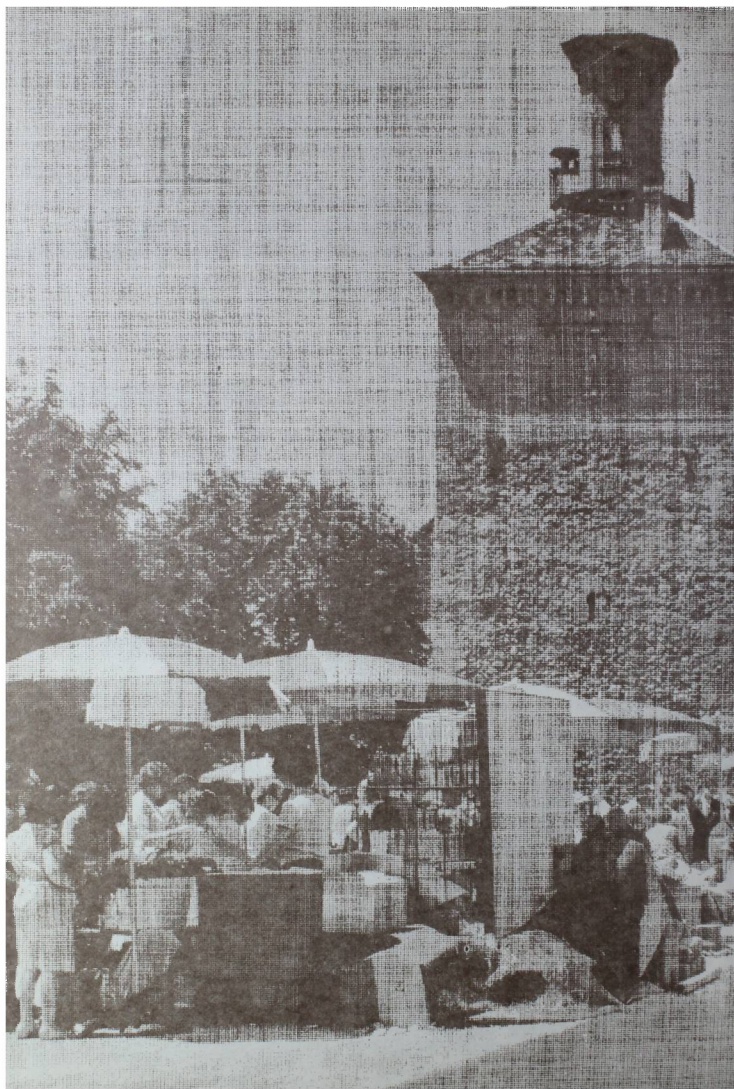
Maja 1943. prešao je na teritoriju istočne Srbije i postavljen za komandira Jastrebačke čete Timočkog partizanskog bataljona. Istakao se u borbama s četnicima u Kučajskim planinama, i s Bugarima na Maijeniku. Kod sela Kosmača (područje Kuršumlije), 1. južnomoravske brigade i 1. južnomoravski odred 18. oktobra vodili su žestoku borbu sa snagama 27. buharske divizije i Srpske državne straže. U ovoj borbi se Vuksanović naročito istakao. Deset dana kasnije, istakao se u borbi s delovima 67. bugarskog puka kod sela Rukovca. Ponovo se naročito istakao u borbama 1.

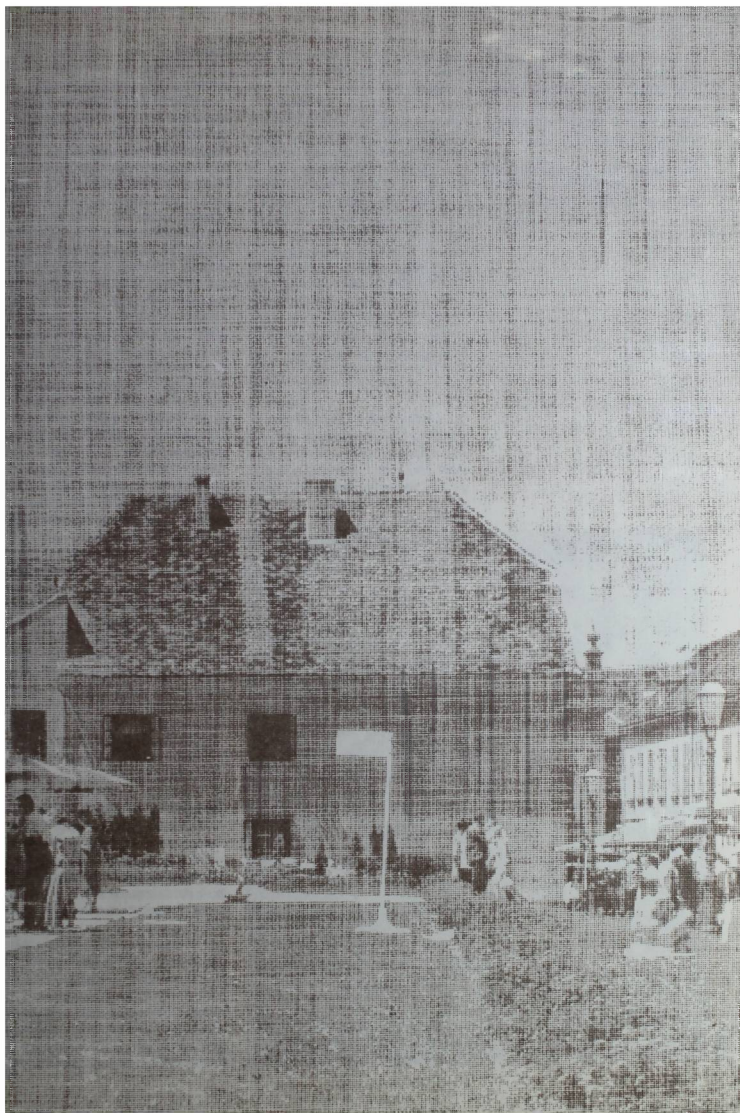

Lici već počeo i kada su se partijske organizacije i ustaničke snage pripremale da, posle proterivanja i uništenja ustaških posada u nekim selima i mestima, udare i na italijanske okupatorske snage. Raspoložući revolucionarnim i borbenim iskustvom iz Španije, Pekiša se odmah priključio ustanicima u selu i s puno poleta i revolucionarnog elana nastojao da im pomogne u organizaciji ustaničkih snaga i pripremi za borbu protiv italijanskih okupatora. Kao starog i iskusnog komunistu, KK KPH za kotar Gospić izabrao ga je za svog člana.

Kada je, oktobra 1941, na području gospićkog kotara formiran 1. lički NOP odred „Velebit“, jačine 4 bataljona, Pekiša je postavljen za komandanta 3. bataljona, u kojem su bili borci iz podvelebitskih sela Počitelja i Metka. Njegov ugled kao starog komunistu i hrabrog borca naglo je rastao, pa je postao opasan po italijanskog okupatora i četnike, koji su tek nastojali da se, uz pomoć Italijana organizuju na području gospićkog kotara. Neustrašiv i suviše uveren u snagu Pokreta,

Komunistička partija Jugoslavije je od svog osnivanja, 1919. godine, imala u Zagrebu snažnu podršku radničke klase koja se, kroz sindikalne organizacije, jačala, učvršćivala. Zagrebačka partijska organizacija je ispoljila naročitu snagu i revolucionarnost na Osmoj gradskoj konferenciji, 1928. godine, kada se potpuno obračunala s frakcijskim i sektaškim stavovima u rukovodstvu i kada je, pod Titovim rukovodstvom, postala osnovno jezgro za ozdravljenje cele KPJ. Osmo konferencija zagrebačke organizacije KPJ bila je doista udarac dotadašnjoj politici frakcionaštva. Tada je Josip Broz izabran za političkog sekretara Mjesnog komiteta KPJ u Zagrebu. Ona je ujedno označila i početak okupljanja novih snaga u redovima Partije koje su radile na njenoj konsolidaciji, sa zagrebačkom partijskom organizacijom na čelu. Ta organizacija, koja je u prethodnom razdoblju, s većim ili manjim intenzitetom, brojnim i različitim oblicima aktivnosti, neprekidno sudelovala u društveno-političkom životu Zagreba i cele zemlje, od Osmo konferencije se, i u organizacionom smislu, izgradila u najjaču partijsku organizaciju u Jugoslaviji. Duh Osmo konferencije uskoro je počeo da dolazi do izražaja i u tadašnjoj političkoj praksi. Brojne akcije zagrebačkog proletarijata i ostalih progresivnih snaga bile su rezultat pravovremenog reagovanja partijske organizacije u najznačajnijim društveno-političkim zbivanjima ne samo u Zagrebu, već i Hrvatskoj.

Jedna od najvećih potvrda organizacione i političke zrelosti zagrebačke partijske organizacije uoči drugog svetskog rata je održavanje nekoliko vrlo važnih konferencija u ovom gradu. Peta Zemaljska konferencija KPJ, najveći partijski skup koji je, u razdoblju ilegalnosti KPJ, održan u Zagrebu 1940. godine, bila je i značajan dokaz o čvrstini i sigurnosti rukovodstva Mesnog komiteta Zagreba i KP Hrvatske, koji su bili i glavni nosioci tehničkih priprema Konferencije. Rad zagrebačke partijske organizacije jasno je svedočio da je KP Hrvatske ne samo uspjela da ostvari akciono i političko jedinstvo radničke klase, nego i da u toj klasi stvori snažno antifašističko revolucionarno raspoloženje, na koje će se uspešno osloniti u predstojećoj narodnooslobodilačkoj borbi.

Nemačke oklopne jedinice ušle su u Zagreb 10. aprila 1941. godine. Pod njihovim okriljem, proglašava se Nezavisna Država Hrvatska. Vođa HSS, Maček, poziva narod na lojalnost prema ovoj „tvorevini“ i okupatorskim vlastima. S okupacijom se na stanovnike Zagreba srušio i nečuveni teror, koji je svojom težinom od prvog dana bio usmeren na komu-

niste i ostale antifašiste. Na ulicama Zagreba vlada opšta anarhija, koja se posebno ogleda u progonu i teroru nad nedužnim građanima. Svaki ustaša ima pravo da hapsi, pljačka i ubija Jevreje, Srbe, komuniste, sindikalne aktiviste i antifašiste. Kasnije se taj teror „sistematiizuje“ i organizuje u određene specijalne službe, koje će poslati u smrt desetine hiljada Zagrepčana. Kičmu tog terorističkog aparata čine ustaški elementi iz predratnih proustaških organizacija, naročito sa Sveučilišta, uz ustaške emigrante i bivše pripadnike stare Jugoslovenske policije. Pored nekoliko ustaških specijalizovanih organizacija za borbu protiv komunista i oslobodilačkog pokreta, u Zagrebu deluje i ustaška redovna policija, Gestapo i italijanska specijalna policija OVR-a. Mreža zatvora i mučilišta široko se rasprostirala po celom gradu. Gradom je u vreme okupacije vladao strah. Ustaše su hvatale ljude na ulicama, zlostavljali ih i pre nego što bi ih doveli u zatvore, ubijali bi svakog ko se činio sumnjivim. Mnogi zatvorenici bili su, „po kratkom postupku“, u policiji odmah streljani ili internirani u logote. Pored straha, u Zagrebu u vreme okupacije vladao glad.

Prvih dana okupacije, u Zagrebu boravi generalni sekretar KPJ Josip Broz Tito, s članovima CK KPJ, i na njegovu inicijativu održavaju se važni sastanci CK KPJ i CK KPH uz prisustvo sekretara i nekih članova Mjesnog komiteta Zagreba, od 8. do 12. aprila 1941. godine. Ti sastanci, u svetlu kasnijih događaja, dobijaju istorijsko značenje. Na njima je bila analizovana vojna i politička situacija u zemlji posle dolaska okupatora i osnivanja ustaške države, i donete odluke o pripremama za oružanu borbu. Svoj stav i program u novoj situaciji KPJ iznosi u proglasima i ostalim partijskim materijalima upućivanim stanovništvu. To se odnosi na proglas CK KPJ od 15. aprila 1941. godine (prvi posle okupacije), štampan u Zagrebu, u kojem su iznesena osnovna gledišta KPJ i dat jasan kurs za oružani ustanak, zatim prvomajski proglas u kojem je iskatanut program brobe „protiv okupatora i njegovih slugu u zemlji“. O tom zadatku raspravljalo se i na Majskom savetovanju u Zagrebu, uz isticanje potrebe nepoštedne borbe svih naprednih snaga protiv okupatora, pod rukovodstvom KPJ. Posle tog savetovanja, članovi CK KPJ napuštaju Zagreb koji, međutim, i dalje ostaje sedište CK KPH, do februara 1942. godine. Poslednji plenum CK KPH održan je početkom juna 1941. u Zagrebu, i na njemu je, između ostalog, bilo odlučeno da neki članovi ostanu u Zagrebu i pomažu zagrebačkoj partijskoj organizaciji u rešavanju brojnih političkih i drugih zadataka. Posle osnivanja ustaške države, Zagreb je njeno administrativno — političko središte, u

kome su se nalazile sve najviše vojne i razgranatim policijskim i obaveštajnim službama.

Komunistička partija i Savez komunističke omladine Jugoslavije su nosioci, rukovodioci i organizatori narodnooslobodilačkog pokreta u Zagrebu. Tokom rata, oni su proširili političku osnovu svog delovanja osnivanjem novih i jačanjem postojećih antifašističkih organizacija, kao što su: Antifašistički front žena, Savez mlade generacije ili Ujedinjeni savez antifašističke omladine Hrvatske. Rad tih nosilaca NOP-a izražavao se u rukovođenju oružanim akcijama, radu na mobilizaciji ljudstva i organizovanju kanala kojima se odlazilo iz okupiranog grada na teren, zatim u agitaciono-propagandnoj delatnosti, organizaciji Narodne pomoći, narodnooslobodilačkih odbora i odbora jedinstvenog narodnooslobodilačkog fronta, organizovanju obaveštajne službe, stvaranju uporišta u neprijateljskim vojnim jedinicama.

Nemački napad na Sovjetski Savez, 22. juna 1941. označava usmerenje celokupnog rada zagrebačke partijske i skojevske organizacije na organizovanje oružane borbe. Parola je bila: „Sve za front, svi za front“. Od tog vremena, i revolucionarna borba u Zagrebu dobija nove sadržaje, a zagrebačka partijska organizacija, sa svim svojim rukovodstvima, ćelijama i aktivima, sa svim svojim članovima, simpatizerima i ostalim progresivnim snagama prestaje da bude samo politički organ. Ona sve više postaje i neka vrsta vojnog štaba koji rukovodi celokupnom revolucionarnom, oslobodilačkom borbom, što postepeno dovodi do konačne političke pobede Partije, uprkos gubicima i svim teškoćama kroz koje je u Zagrebu prolazila ne samo partijska organizacija, nego i ceo NOP.

Mesno partijsko rukovodstvo, od avgusta 1941. godine, svoju aktivnost usmerava uglavnom u tri pravca: a) organizovanje i izvođenje oružanih akcija i diverzija; b) osnivanje prvih partizanskih odreda u neposrednoj okolini grada i organizovanje puteva i kanala koji su povezivali Zagreb sa celom Hrvatskom i c) mobilizacija ljudstva i prikupljanje materijala za partizanske jedinice i za potrebe sve razgranatije mreže organizacija i sektora NOP-a u samom gradu. Ove aktivnosti, svakim danom, do slobode, postajale su sve bogatije sadržajima. Uprkos teroru, Zagreb je ostao nepokoreni grad. San o slobodi postao je stvarnost 8. maja 1945. godine, kada su jedinice Unske operativne grupe brigada i X zagrebačkog korpusa, posle trodnevnih borbi, ušle u Zagreb.

Brojke koje navodimo ipak su nemoćne da progovore o snazi otpora i borbe koju su stanovnici Zagreba vodili, i tako spasili čast

svoga, u ratu okovanog i potlačenog, grada: gotovo 50 hiljada ljudi, ili gotovo svaki četvrti stanovnik Zagreba, dao je svoj doprinos Revoluciji. Više od 8 hiljada Zagrepčana poginulo je u partizanima, a gotovo 12 hiljada su žrtve terora, zločina i ratnog pustošenja. Osamdeset devet narodnih heroja i blizu 600 nosilaca Partizanske spomenice 1941. govore o bunтовnom i nikad pokorenom gradu.

Gradom-herojem proglašen je 7. maja 1975. godine. (Z.Sek.)

ZABAZNOVSKI Prokopija ATANAS RUSKI

Rođen je 7. januara 1925. godine u Prilepu, Makedonija, u zemljoradničkoj porodici.

Otac mu je bio ruski emigrant, majka Makedonka. Posle osnovne i večernje Trgovacke škole, uči krojački zanat. U toku 1938. i 1939. godine, revolucionarni omladinski pokret u Prilepu je vrlo razgranat. U jedan kružok za vaspitanje i uvođenje u organizovanu aktivnost uključen je i Atanas. Igra fudbal, ide na izlete koje organizuje Partija, čita letke i rastura ih po rejonima koji su mu dodeljeni. Tako postaje aktivan član omladinske organizacije.

Već prvih dana okupacije, zajedno s grupom omladinaca skuplja oružje i municiju i krije ih u svojoj kući. Ovo oružje je, oktobra 1941. godine, upotrebjeno prilikom formiranja partizanskog odreda. Odmah posle napada partizana na Prilep, 11. oktobra 1941. godine, Atanas je uhapšen.

Njegova skojevska aktivnost u toku 1942. godine je naročito plodna. Tada postaje sekretar skojevskog aktiva. Njegova kuća je bila zgodno mesto za održavanje veza partijske organizacije s Odredom. Međutim, on je bio na policijskom spisku, i čim bi bila izvedena neka akcija u gradu, privođen je i saslušan. Uvek se pred policijom držao dobro.

Oktobra 1943. godine, otišao je u partizane i postao hrabar puškomitraljevac, poznat pod imenom Ruskiot. Gotovo u svim borbama bataljona, njegov puškomitraljez je imao odlučujući uticaj. Postao je omiljeni partizan, često pohvaljivan i upućivan s udarnim grupama na razbijanje prepreka pred brigadom. Smelošću i snalažljivošću naročito se istakao u borbama kod Mirmorca, Puste Reke, Fuštana, Tušina i Kavadaraca. U borbi kod Kavadaraca bio je ranjen, i izvesno vreme je ostao u partizanskoj bolnici. Zatim je završio kurs za skojevske rukovodioce, i postavljen za sekretara SKQJ-a 41. divizije. S divizionom učestvuje u borbama na Sremskom frontu, u proleće 1945. godine. U međuvremenu je prešao u kontraobaveštajnu službu u Armiji.

Posle oslobođenja, radio je u Državnom sekretarijatu unutrašnjih poslova do 1965. godine. Posle toga, prešao je u spoljnu trgovinu.

Nosilac je Partizanske spomenice 1941. i više odlikovanja.

Narodnim herojem proglašen je 20. decembra 1951. godine. (K. So.)

ZABUKOVEC Leopolda MILAN MILOŠ

Rođen je 16. aprila 1923. u selu Spodnja Zadobrova, Ljubljana, Slovenija. Otac mu je bio državni službenik finansijske struke.

Milan je završio šest razreda osnovne škole u Polju, dva razreda gimnazije u Murskoj Soboti, a potom je naučio mašinobravarski zanat i tri razreda Zanatske škole. Uoči rata, zaposlio se u železničkoj radionici u Ljubljani. U to vreme bio je član „Sokola“, a kasnije „Vzajemnosti“.

Odmah posle dolaska okupatora, zajedno s drugim mladima, učestvuje u skrivanju oružja i municije. Tom akcijom je rukovodila Partija, koja je u okolini njegovog sela i u radionicama bila vrlo jaka i uticajna. Sumnjiv, uhapšen je i odležao osam dana u zatvoru, ali

nije bilo dokaza o njegovom partijskom radu, pa je pušten.

Kao pristalica Osvobodilne fronte, Zabukovec, s dva druga, u avgustu 1941. na svoju ruku, odlazi u partizane, na Mokrc, gde je logorovala Mokrška četa. Sredinom septembra, Italijani su napali Mokrc, planinu južno od Ljubljane. Tada je Zabukovec izgubio vezu s četom, i vratio se kući. Tamo je produžio aktivni i organizovani rad za narodnooslobodilački pokret i, u oktobru iste godine, primljen u Savez komunističke omladine Jugoslavije.

Februara 1942, stupio je u 2. bataljon „Štajerski“, koji je logorovao na brdu Pugled, u blizini njegovog mesta. Uskoro postaje puškomitraljevac. Istakao se 23. marta, kad su Italijani napali logor, i u borbama koje su se vodile u rejonu Janče, krajem maja 1942, u pokušaju bataljona da se prebaci u Štajersku.

Posle povratka Druge grupe odreda preko italijansko-nemačke demarkacione linije, Zabukovec je određen u pratnju članova Glavnog štaba. U avgustu 1942, na visoravni Rog, u vreme neprijateljske ofanzive, kad je rukovodstvo oslobodilačkog pokreta Slovenije opkoljeno, istakao se u proboju obruča kad je jurisao i tukao iz mitraljeza u borbi prsa u prsa. U Pratećoj patroli Glavnog zapovedništva primljen je u Partiju, 15. oktobra 1942. godine.

U vreme boravka rukovodstva slovenačkog oslobodilačkog pokreta u Dolomitima, Zabukovec je privremeno uključen u Dolomitski odred. Kad su Odred, u drugoj polovini marta 1943, napali Italijani, Nemci i belogardisti, opet se istakao kao mitraljezac, naročito u vreme probijanja iz Belške grape, kad je prvi bataljon Dolomitskog odreda bio gotovo uništen. Probila se jedino grupa u kojoj je Zabukovec.

Posle ovih borbi, postavljen je za komandira 3. čete, a kad je Odred ukinut, a borci raspoređeni u druge jedinice, ponovo je vraćen u Prateću jedinicu Glavnog štaba Slovenije.

Posle kapitulacije Italije, Zabukovec je bio pratilac Franca Leskoške Luke, koji je tada boravio u Primorju. U vreme nemačke ofanzive, u septembru, opet je kao mitraljezac omogućio grupi rukovodilaca, prvo u Trnovskom Gozdu a nešto kasnije i u selu Ponikve na Krasu, da se probiju iz obruča. Tada je mitraljeskim rafalom ubio nemačkog oficira i time prouzrokovao pometnju u neprijateljskim redovima, što je i omogućavalo spasavanje grupe rukovodilaca.

U proleće 1944. otišao je, kao pratilac Ivana Mačke Matije, u Drvar, i tamo sudelovao u borbama za odbranu Vrhovnog štaba u vreme desanta. I tu se istakao kao veoma precizan mitraljezac.

Posle povratka u Sloveniju, bio je oficir OZN-e, i do kraja rata pratio je Ivana Mačke Matiju.

Posle rata bio je u korpusu narodne odbrane Jugoslavije, i u JNA, do 1966, kada je, kao pukovnik, penzionisan.

Narodnim herojem proglašen je 20. decembra 1951. godine. (M. Pav.)

ZAFRED Antona IVAN MIČA

Ivan Zafred je rođen 19. prosinca 1908. godine u Staroj Sušici, Postojna, Slovenija. Do 1941. godine bio je metalski radnik.

Do 1923. godine živeo je u Juljskoj krajini, kada, zbog fašističkih pritisaka i represalija nad Slovencima, emigrira u Jugoslaviju, gdje se povezuje s naprednim radnicima. Članom KP Jugoslavije postaje 1938. godine. Ističe se u nizu sindikalnih i drugih akcija naprednog radničkog pokreta. Tako je, 1939. godine, sudjelovao u organiziranju štrajka u tvornici antimonima kod Ivanjice, a 1940. godine u diverzijama u brodogradilištu na Čukarici. Stupio je u Kosmajski NOP odred 1941. godine, odmah poslije početka ustanka u Srbiji.

Bio je primjeran i hrabar borac, pa je, 1942. godine, postavljen za komandira 2. čete

Kosmajskog NOP odreda. Na toj dužnosti bio je do smrti.

Istakao se u nizu borbi i akcija. U vrijeme borbe u Belanovici, koju je vodio 1. šumadijski NOP odred, upao je, pod kišom kuršuma, u žandarmerijsku stanicu, ubio žandarme, i pokušao probiti zid da bi prodro na kat na kojem su se zabarikadirali ostali žandarmi. U borbi na Čumici, sam se privukao žandarmerijskoj stanici i zapalio je. U jeku njemačke ofanzive

na Šumadiju, 1942. godine, nalazio se, kao komandir čete, sa svojim borcima u kućama Darosave. Nijemci su izvršili iznenadni napad. Ivan Zafred je komandirao juriš, i sam se uhvatio u koštac s njemačkim oficirima, ubio 2 oficira i zaplijenio njihovo oružje. Svojim je primjerom podstakao svoju četu, tako da ona uspijeva razbiti neprijateljski obruč. Srpska državna straža, pod Kosmajem, 3. lipnja 1943. godine, napala je, između sela Dučine i Rogaća (kod Sopota), njegovu četu. Prvi je opazio neprijatelja i krenuo na njega, pa su, zahvaljujući tome, ostali borci uspjeli da nanesu velike gubitke neprijatelju (osamnaesticu su ubili, a više ranili). U tom okršaju poginuo je, junačkom smrću, Ivan Zafred, komandir Mića, poznat i omiljen ne samo među svojim borcima, već i u narodu šumadijskih sela.

Narodnim herojem proglašen je 8. listopada 1953. godine. (Ilg. Gv.)

ZAHIROVIĆ Saika HASAN LACA

Rođen je 1920. godine u Mostaru, Bosna i Hercegovina, u siromašnoj zanatlijskoj porodici.

Porodične prilike i očeva nezaposlenost natjerale su njegovu porodicu da se odseli iz Mostara. Od 1923. do 1933. godine živi u

Sarajevu, gdje je završio osnovnu školu i pekarski zanat. Iz Sarajeva, njegova se porodica ponovo vraća u Mostar. Hasan se sve češće nalazio u društvu mostarskih organizovanih radnika i učestvovao u svim njihovim akcijama protiv režima i eksploatacije. U velikim demonstracijama u Mostaru, početkom septembra 1940. godine, nalazio se u prvim radničkim redovima kada je došlo do sukoba sa žandarima.

Pređ sam rat, otišao je na odsluženje vojnog roka u Zemun, a poslije kapitulacije jugoslovenske vojske vraća se u Mostar, i radi na skupljanju oružja i vojne opreme. Sa svojim drugovima prikupljeni materijal sklanja u ilegalne magazine, iz kojih će se kasnije naoružati prvi borci.

Zapodio se kao radnik u domobranskom vojnom magazinu, odakle je krišom odnosio oružje i opremu za borbu protiv neprijatelja. Istovremeno je, po zadatku partijske organizacije, radio i na drugim poslovima u okupiranom gradu: unosio je i rasturao letke u italijansku kasarnu, pisao parole po zidovima, svojim smjelim akcijama unosio je nemir i pometnju u neprijateljskim redovima. Napokon, kada mu je zaprijetila opasnost da bude otkriven, zajedno s još nekoliko svojih drugova, Hasan je 3. oktobra 1941. godine upao u domobransku kasarnu, u sjeverni mostarski vojni logor, i iz nje izvukao 18 sanduka municije s po 1.200 pušanih metaka, nekoliko pušaka i druge vojne opreme, a zatim sve to prebacio partizanskim borcima.

Novembra 1941. godine, Hasan je stupio u Konjički (Mostarski) odred, koji se nalazio na području Boračkog jezera. Bio je jedan od najhrabrijih i najodvažnijih boraca Odreda. Kada je poslije velike borbe, u martu 1942. godine, na Borču, partizanskim odredima u Hercegovini ponestalo municije, iz Operativnog štaba za Hercegovinu stiglo je naređenje

Mostarskom bataljonu da municiju pokuša da pribavi iz okupiranog Mostara. S još trojicom drugova, on se dobrovoljno javio za izvršenje ovog zadatka. Iz italijanskog magazina iznjeli su 22 sanduka municije, koja je zatim prebačena na oslobođenu teritoriju.

Hasan Zahirović je više puta išao u pohode rodnom okupiranom gradu, odakle je donosio sanitetski materijal, oružje i municiju. U Mostarskom bataljonu 10. hercegovačke brigade bio je jedan od najvještijih mitralježaca. Kao komandir čete išao je uvijek prvi, pred svojim borcima, na neprijateljska njižeza i bunke. Učestvovao je u svim akcijama udarne desetine, a naročito se istakao u brojnim borbama: za oslobođenje Žepča i Prozora, početkom 1943. godine, zatim u borbama za Konjic i Bijelu, gdje su jake četničke i druge neprijateljske snage imale mnoga i snažna utvrđenja.

Poginuo je u rejonu prevoja Kobilja glava (kod Gacka), 8. aprila 1943. godine, u borbama protiv Italijana i četnika, u kojima je, pored ostalih jedinica 3. udarne divizije NOVJ, učestvovala i glavina 10. hercegovačke udarne brigade.

Narodnim herojem proglašen je 26. decembra 1945. godine. (T. Gv.)

ZAKIĆ Vukadina MILOJE BLIHER

Rođen je 17. jula 1912. godine u selu Mudrakovac, Kruševac, Srbija. Potiče iz siromašne seljačke porodice. Po zanimanju tehnolog.

Detinjstvo je proveo u rodnom selu, gde je završio osnovnu školu. Među svojim vršnjacima izdvajao se bistrinom i znanjem. Učio je s velikom lakoćom i razumevanjem. Talentovani dečak sa sela, bez ichtje podrške i preporuke, uspeo je da bude primljen u Vojnu zanatsku školu zavoda „Obilježivo“, kod Kruševca. Iako škrolam i povučen, teško se mirio s nehumanim postupcima školske uprave prema pitomcima, pa je zbog toga javno protestovao, što mu je podiglo ugled među pitomcima škole, ali i navuklo mržnju nastavnika. Ubrzo je shvatio da nije dovoljno samo negodovati zbog nepravdein postupaka pojedinaca, već se boriti protiv kapitalističkog sistema, zasnovanog na nepravdama. Uključio se u napredni omladinski pokret, i ubrzo primljen za člana SKOJ-a. Što se više bližio kraj njegovog školovanja, on je postajao sve aktivniji i svoju revolucionarnu delatnost sprovodio i u školi i van nje. Godine 1935. postao je član KPJ. Te godine je i maturirao, a posle toga se zaposlio u „Obilježivo“, gde je svojim političku delatnost

proširio i na sindikate. Otvorenim istupom protiv tadašnjeg režima, na konferenciji svršenih pitomaca Vojno-tehničke škole „Obilježivo“ 1936. godine, navukao je na sebe još veći bes policije. U to vreme prihvatio se i veoma odgovornog partijskog zadatka — organizovanja napredno orijentisanih oficira, o čemu je referisao na Mesnoj partijskoj konferenciji u leto 1937. godine, na kojoj je izabran za člana MK Kruševac. Njegova svestrana revolucionar-

na delatnost bila je poznata policijskim agentima. Uhapsili su ga, s grupom njegovih najbližih drugova, i odveli u kragujevački zatvor, odakle je, pretučen, posle višednevnog batljanja i zlostavljanja, prebačen u istražni zatvor u Beogradu, a zatim u tamnicu na Adi Ciganliji. Mučenja je hrabro izdržao, poričući sve optužbe i policija je bila prinuđena da ga, 7. novembra 1937. godine, zbog nedostatka dokaza, pusti na slobodu. Posle izlaska iz zatvora, posle mnogih uzaludnih pokušaja, uspeo je da se zaposli kao kasir u najvećem hotelu u Kruševcu. Prilikom demonstracija u Kruševcu protiv nacističke agresije na Čehoslovačku, marta 1939. godine, govori demonstrantima u centru grada. Žandarmi pokušavaju da ga skinu s govornice, ali im demonstranti to ne dozvoljavaju. Posle demonstracija vraća se u hotel, gde mu poslodavac uručuje otkaz. Nastaje ponovno potucanje u potrazi za radnim mestom i hlebom za četvorčlanu porodicu. Odlazi u rudnik Trepču, zatim u rudnik Brđani, kod Čačka. Tu je radio samo nekoliko dana i opet dobio otkaz, jer ga agenti svuda prate i onemogućavaju mu da se zaposli. Najzad je primljen za laboranta u hemijskoj laboratoriji Tehničkog fakulteta u Beogradu, gde ga napredni studenti štite od policije, koja ga i dalje uporno prati. U aprilskom ratu 1941. je spreman da brani zemlju, ali se njegova jedinica raspala. Uspeo je da pobege iz zarobljenstva i da se vrati u Kruševac, gde se

odmah uključio u rad partijske organizacije. Aktivno radi na pripremama za oružanu borbu i na formiranju partizanskih jedinica. Dvadeset drugog jula 1941. godine, na Belovcu više sela Dedine, kod Kruševca, formiran je Rasinski NOP odred. Iako otac troje male dece, Zakić bez prigovora prihvata predlog OK KPJ za Kruševac da komanduje Odredom, u kome će njegovo dragoceno znanje, stečeno u Vojnom zavodu, doći do punog izražaja. Pod njegovim neposrednim rukovodstvom, jedna desetina Odrda, 1. avgusta, uspeva da poruši prugu Niš—Stalač, kod sela Brajinje, i da dva dana prekine železnički saobraćaj. Zatim dolaze nove diverzije i borbe s nemačkim okupatorom i domaćim izdajnicima: napad na žandarmerijsku stanicu u Dedinu, 28. avgusta, i Velikom Šiljevom, 30. avgusta, pa ponovo napadi na neprijateljske komunikacije, akcije Odrda na području Toplice. U svim okršajima Rasinskog odrda Zakić je u prvom borbenom stroju, odlučan, hrabro, ali i snalažljiv i sposoban komandant. Svojim ličnim primerom uliva poverenje borcima i doprinosi stalnom jačanju Odrda, koji postaje strah i trepet za neprijatelja u kruševačkom okrugu i Toplici, gde operiše u zajednici s Topličkim odredom.

U borbi kod Kuršumljke, koju su partizani oslobodili 15/16. februara 1942. godine, odbijajući četnički protivnapad, 23. februara, zahvaćen mitraljeskim rafalom, teško je ranjen legendarni komandant Rasinskog odrda Miloje Bliher. Nepokretnog, četnici su ga izbili bajonetima i njegovo telo odvukli u nepoznatom pravcu. Ni danas mu se ne zna grob.

Narodnim herojem proglašen je 20. decembra 1951. godine. (D. Dž.)

ZAKLAN Jovana DMITAR

Rođen je 11. juna 1915. u Šalamuniću, Korenica, Hrvatska. Potiče iz zemljoradničke porodice. Posle završetka osnovne škole, učio je obučarski zanat, i do odlaska na odsluženje kadrovskog roka bavio se tim zanatom. Neposredno pred aprilski rat, bio je godinu žandarm.

Posle okupacije zemlje i stvaranja Nezavisne Države Hrvatske, Dmitar je među prvima u Šalamuniću prihvatio poziv KPJ na oružani ustanak. Organizuje i priprema ljude za oružanu borbu, postaje jedan od najzapaženijih organizatora ustanka u bunjičkoj opštini. Prvih dana avgusta 1941. rukovodi delom ustanika snaga iz Šalamunića u napadu na ustaše u Buniću. Već tada je, svojom hrabrošću i odlučnošću, postao zapažen među borcima i u narodu. Time, kao i radom na pripremama

ustanka, dobio je poverenje Partije, pa je u to vreme primljen za člana KPJ.

Kad je, od ustanika u Šalamuniću, septembra 1941, formiran Jurišni vod, Dmitra su njegovi seljaci izabrali za komandira. U veoma teškim uslovima, dva puta odlazi u Dalmaciju i za stoku i novac kupuje nekoliko pušaka, puškomitraljez i nešto municije, naoružava svoj vod, i s njim u decembru 1941, zajedno s drugim ustaničkim snagama, učestvuje u napadu na ustašku posadu na Plitvičkim jezerima.

Kad je, poslednjih dana 1941, završeno formiranje bataljona „Ognjen Prica“, i kad su počele borbe s Italijanima kod Korenice, Dmitar je postavljen za komandira 2. čete tog bataljona, a nešto kasnije obavljao je i dužnost političkog komesara te čete. Pored borbi kod Korenice, ističe se hrabrošću i smelošću, kao i umešnim rukovođenjem četom prilikom oslobodenja Donjeg Lapca (27. februara 1942), i u borbama za oslobodenje Srba.

Ne samo kao hrabrog i veštog komandira, već i kao političkog radnika, OK KPH za Liku i Štab Grupe NOP odreda za Liku upućuje ga, krajem maja 1942, za komandanta Otaočakog bataljona „Božidar Adžija“, u kojem su tih dana četnici izvršili puč, što je dovelo do osipanja boraca. Sistematskim i strpljivim radom, ne samo u bataljonu već i na terenu, naročito na stvaranju bratstva i jedinstva između Srba i Hrvata, u saradnji s partijskim organizacijama, Dmitar je brzo uspeo da ojača bataljon i sredi situaciju u njemu i da političkim i vojničkim akcijama bataljona odlučujuće doprinese sređivanju situacije i u otačakom kotaru. Pod njegovom komandom, bataljon postiže značajne uspehe u borbama protiv četnika u Podumu, Založnici, Doljanima i Briugu; razoružava domobrane u Ličkom Lešću; odvaja napad Italijana i četnika na Škare; vrši diverzije na železničkoj pruzi u Kapeli; zajedno s 1. partizanskom brigadom Hrvatske,

zauzima Dabar i vodi uspešne borbe na području Kosinja i Perušića.

U toku četvrtve neprijateljske ofanzive, po sebi borbi na pravcu Gračac — Donji Lapac, Dmitar se s bataljonom, sada u stavu 1. ličke brigade, prebacuje ka Martin-Brodu, gde zajedno s delovima Ličkog odreda sprečava prodor četnika od Srba ka Donjem Lapcu, a zatim energičnim protivnapadom oslobađa Srb (16. februara 1943) i razbija četnike u Rastičevu.

Pošto je izvesno vreme bio operativni oficir 1. ličke brigade, Dmitra je Glavni štab Hrvatske, ujesen 1943, postavio za zamenuka komandanta 3. ličke brigade. Ubrzo, brigada je u sastavu 6. ličke divizije otišla u Bosnu; u borbama koje je brigada tamo vodila, Dmitar se nalazio s onim jedinicama koje su bile u najjačem okršaju, obično u prvim brobenim linijama. Prilikom napada partizanskih jedinica na Banja Luku, na Novu 1944. godinu, Dmitar je s dva bataljona obezbeđivao snage koje su napadale na aerodrom od Ivanjske, i na izviđanju neprijatelja bio teško ranjen. A kad su nemačke snage izvršile vazdušni desant na Vrhovni štab u Drvaru, on je s 1. bataljonom 3. ličke brigade iz Trubara gotovo trčeći krenuo u Drvar, ne čekajući da se i drugi bataljoni spreme za pokret, iz pokreta napao padobrance i u odlučujućem momentu dao pomoć Pratećem bataljonu Vrhovnog štaba, koji je odbijao napade Nemaca ka pećini u kojoj se nalazio Tito. Posle ranjavanja komandanta brigade u toj borbi, Dmitar preuzima komandovanje brigadom, i njome komanduje do kraja jula 1944. godine.

Da bi, na putu za Srbiju, obezbedio prelaz brigade preko Tare, kod Đemske Luke, 25. avgusta 1944, energičnim protivnapadom s dva bataljona zaustavio je nemačke snage kod sela Donje Polje, stvorio uslove za prelaz brigade preko reke, ali je tada veoma teško ranjen.

Posle ozdravljenja, Vrhovni štab je Dmitra, krajem 1944, postavio za komandanta 1. brigade 6. ličke proleterske divizije. Pod njegovom komandom, brigada je postigla značajne uspehe u borbama u Sremu, naročito u zauzimanju nemačkog prodora, januara 1944, prilikom oslobodenja Šida. Neposredno pre početka proboja Sremskog fronta, Dmitar je s grupom oficira NOVJ otišao na školovanje u SSSR, koje je s uspehom završio. Posle rata, bio je načelnik štaba divizije, komandant divizije, i na drugim visokim vojnim dužnostima. Završio je Višu vojnu akademiju i Ratnu školu JNA. Penzionisan je u činu general-potpukovnika. Nosilac je Partizanske spomenice i drugih visokih odlikovanja.

Narodnim herojem proglašen je 27. novembra 1953. godine. (T. Ra.)

ZECAR Toše MILAN OBREN

Rođen je 1906. godine u selu Ščenica, Bosna i Hercegovina, u siromašnoj seobnoj porodici. Zbog siromaštva, porodica je došla u Srbiju i naselila se u selu Ratkocer, kod Uroševca.

Pre drugog svetskog rata, Milan je bio veoma aktivan u Zadrudnom pokretu. Na njegovu inicijativu, osnovana je seoska zemljoradnička zadruga. U selu Softogiću, Milan je oziđao Osnovnu školu. Blagodareći njegovom zalaganju, podignute su i dve pilane kod Novog Pazara, pa su seljaci mogli da kupuju građu jeftinije nego u prodavnicama privatnika. Za potrebe seljaka, odabirao je i nabivljao poljoprivredne mašine i alate.

Posle dva meseca kursa i šestomesečne prakse postao je samostalni knjigovođa. Tako je više mogao da pomaže Zadruci i zadrugarima.

Iz aprilskog rata 1941. godine, razočaran izdajom i porazom, vratio se kući naoružan puškom. U selu je počeo da okuplja rodoljubive seljake i govorio im da bi trebalo da skupljaju oružje i municiju, koji su ostali iza razbijene bivše jugoslovenske vojske. U jednoj takvoj akciji bio je uhapšen. Blagodareći sticaju okolnosti da su baš tog dana Nemci predavali vlast Italijanima i albanskim balistima, izbegao je sigurnu smrt.

Partijska organizacija zapazila je njegovu aktivnost i primila ga 7. januara 1942, za člana Komunističke partije Jugoslavije. Istog meseca, u njegovu kuću upali su karabinjeri i izvršili pretres. Pošto ga nisu našli, uhapsili su mu suprugu i dete, i odveli ih u Uroševac.

Marta 1942. godine postao je član Mesnog komiteta KPJ za srež Uroševca (nerodimski), u kome je, sve do marta 1943, bio odgovoran za vojni sektor.

Bio je pravi organizator u formiranju pozadinskih vojnih jedinica u celom srežu u Siriničkoj Župi (sela kod Šar-planine). Do septembra 1942. formirao je pet pozadinskih bataljona, pa je, zbog komandovanja nad njima, obrazovan Štab odreda, u kome je Milan bio komandant. Vrlo je aktivan i u formiranju novih čelija KPJ, NO odbora, a istakao se u veoma brzom stavljanju uticaja četništva. Učestvovao je, u julu 1942, na savetovanju, u selu Grbole, OK KPJ za Kosovo i Metohiju.

Bio je vrlo aktivan u formiranju partizanskih odreda na teritoriji sreža Uroševac: „Zejnel Ajdini“ (27. IX 1942), Šarski (3. XI 1942, i 28. III 1943), Karađački (6. I 1943) i „Ermin Duraku“ (januara 1943).

Zbog velikog doprinosa razvoju NOB, postao je, 25. X 1942. godine, član Privremene glavnog štaba NOP i DV za Kosovo i Metohiju.

Ovaj štab je, 1. XI 1942. godine, objavio „Saopštenje“ o svome formiranju, pozivajući narode Kosova i Metohije da stupe u partizanski redove. Učestvuje, u decembru 1943. godine, na savetovanju OK, uz prisustvo delegata VŠ NOVJ o razvoju NOB na Kosovu i Metohiji.

15. IV 1943. obrazovan je Glavni štab NOV i POJ za Kosovo i Metohiju, kao i I Kosovska i II Metohijska operativna zona. Za komandanta I Kosovske operativne zone određuje se Milan Zečar, i upućuje, kao delegat Glavnog štaba za Kosovo i Metohiju, u Jablanicu i Vranjsko-kumanovsko područje, da organizuje stvaranje baza na koje će se oslanjati Kosovske partizanske jedinice, i dejstvovati u sadejstvu s partizanima na ovim područjima.

U Jablanicu, u štab Prvog južnomoravskog odreda, stiže 12. VIII 1943. godine, i učestvuje u odbrambenim borbama protiv četničkih jedinica na Radanu. Na osnovu njegove ideje, četnici su napadnuti iz pozadine i tako je razbijen četnički kosovski korpus i zaplenjena njegova arhiva u avgustu 1943. godine. Sa sekretarom PK KPJ za Srbiju zaključuje, 6. IX 1943. godine, dogovor o preduzimanju vojno-političkih mera na jugu Srbije. Zbog pomoći NOB na Kosovu, s osloncem na Prvi i Drugi južnomoravski odred i okružne komitee u Leskovcu, Vranju, a posebno na Sreski komitet Preševo.

U manastiru Prohor Pčinjski (Vranje), 19. XI 1943. godine s Oblasnim komitetom KP za zonu Kosovu, čiji je član i Zečar, formira Prvi kosovski bataljon. Određen je za komandanta Operativnog štaba (20. XI 1943), zbog koordinacije dejstva bataljona Kosovskog, Prvog južnomoravskog i Kumanovskog. Određen je za zamenu komandanta novog Operativnog štaba, formiranog 2. II. 1944. godine. S Prvim kosovskim bataljonom i drugim jedinicama učestvuje u oko 30 borbi, gde se istakao ličnom i komandantskom hrabrošću u borba-

ma protiv bugarskih i nemačkih jedinica, u decembru 1943. godine u Crnoj Travi, u oslobođenju 1800 interniraca u Krivoj Palanci, u desetodnevnoj operaciji na Karadaku, u uništenju četnika 29. II 1944. godine, kod sela Sejca, i njihovom gonjenju, kada je Prvi kosovski bataljon zarobio 104 četnika i više njih ubio i ranio.

U Viševcu, 25. marta 1944, imenovan je za komandanta novoosnovanog Kosovskog NOP odreda.

U vreme boravka u šumi Obzone, reorganizovan je štab 8. srpske brigade, jer je od boraca brigade i Kosovskog bataljona stvorena jedna borbeno jedinica. Milan je imenovan za komandanta.

Oko 9 časova, istog dana, bugarski avioni napali su bombama i mitraljeskom paljbom. Prema mestu gde su se nalazili partizani, kretao se bataljon Bugara, koji je htio da uništi partizane. Kolonu su razbila dva bataljona 3. makedonske NOU brigade. U to vreme, 8. srpska brigada sukobila se, oko 14 časova, s drugom kolonom od oko 500 bugarskih vojnika. Posle kratke i žestoke borbe, i ova kolona Bugara bila je razbijena i naterana u bekstvo. I u ovoj, kao i u drugim bitkama, došla je do izražaja Milanova vojnička sposobnost.

Borbeni zadaci doveli su 8. srpsku brigadu u severnu Grčku, zajedno s jedinicama Osovske grupe. Posle neprekidnih borbi protiv Bugara i Nemaca, brigada je s jugoslovensko-grčke granice krenula ka Kozjaku i Pčinju, u Srbiju. Od Gradačkih planina, na čijim su se padinama jedinice odmarale, Osovska grupa je pokušala, 2. juna 1944, da pređe Vardar kod sela Građeca, da bi se prebacila u zapadnu Makedoniju. Prelaz nije uspeo, pa je Glavni štab NOV i PO Makedonije odlučio da se Osovska grupa vrati u Srbiju, na planinu Kozjak.

Osma srpska i 3. makedonska NOU brigada vodile su, 5. juna 1944, šestčasovnu borbu protiv neprijateljskih jedinica. Brigade su, zajedničkim dejstvom, odbacile Bugare, ali su se i same morale povući.

U popodnevним časovima 9. juna 1944. uspostavljena je radio-veza s Vrhovnim štabom NOV i POJ, koji je istog dana depešom naredio da Milan Zečar odmah krene ka jugu Srbije, da bi primio komandu 25. srpske divizije. U depeši je za političkog komesara bio postavljen Radoš Jovanović Selja (iz Toplice).

S planine Plačkovice, u noći između 9. i 10. juna 1944, brigade su krenule preko Bregalnice, ka Osovskim planinama. Reka Bregalnica nije bila naročita prepreka za borbe obe brigade. Ali, tu su bila prostrana pirinčana polja. Noge boraca i konja upadale su u mulju, zbog čega je kretanje bilo otežano i usporeno.

Tačno u ponoć, koristeći se poljskim putem između pirinčanih polja, na oko 300 metara od sela Mojnici, kolone su prišle ritu Bregalnice. U prethodnici bila je Kosovska brigada, i ona se sukobila s bugarskom pešadijom i vodom mitraljezaca, koji su bili u zasedi. Kosovari su bez zadržavanja prešli u juriš. Za njima je jurila i 8. srpska brigada. U kratkoj, ali odlučnoj i žestokoj borbi, obe brigade razbile su bugarsku zasedu i zarobile veliki broj neprijateljskih vojnika.

Dok se još vodila borba, među borce je doprla poražavajuća vest da je Milan poginuo. Posle sahrane, pred postrojenim borcima, pročitan je depeša Vrhovnom štabu NOV i POJ, u kojoj se tražio da se Milanu Zečaru, zemljoradniku s Kosova, komandantu Prve kosovske brigade, dodeli naziv narodnog heroja „... jer je svojim besprimernim heroizmom u dosadašnjim borbama protiv neprijatelja ... bio očišćen junaštvom i služio kao primer svima“.

Narodnim herojem proglašen je 5. jula 1951. godine, (D. La. i Sl. Po.)

ZEKIĆ Gajo MILOŠ

Rođen je 2. februara 1915. godine u Šekovićima kod Vlasenice, Bosna i Hercegovina, u siromašnoj seljačkoj porodici. Naprednom pokretu pristupio je vrlo rano. Bio je veoma hrabar, smion i odvažan. Još kao učenik Učiteljske škole organizovao je štrajk naprednih omladinaca i omladinki, zbog čega je bio isključen, bez prava upisa u sve škole. Sve do rata često je zatvaran, proganjan i maltretiran. Član KPJ postao je novembra 1940. godine.

Poslije kapitulacije bivše jugoslovenske vojske, vratio se u Šekoviće i stupio u vezu s Oblasnim komitetom KPJ za tuzlanski oblast. Primio je zadatak da u svome kraju prikuplja oružje, stvara borbene desetine i priprema narod na ustanak. Kada je obavio većinu posla, pošao je u Tuzlu da podnese izveštaj Oblasnom komitetu. Na putu je bio uhvaćen i poveden u Vlasenicu, ali je, zahvaljujući hrabrosti i snalažljivosti, uspio da se oslobodi ustaške patrolne. Ponovo se vratio u Tuzlu, prenio izveštaj i uveliko doprinio da se Vojno partijsko rukovodstvo za tuzlanski oblast opredijeli za dolazak u Šekoviće.

Kada je ustanak već počeo, Zekić mu se posvetio svim svojim bićem. Bio je komandir Sreskog štaba za Birač. Učestvovao je u napadu na žandarmerijsku kasarnu u Šekovićima, prvom i svim kasnijim oslobođenjima Vlasenice, oslobođenju Stupara, napadima na Kladanj, Caparde, Zvornik, odbrani već oslobođene teritorije, kao i cijelom nizu borbi.

Osim primjernog junaštva koje je stalno ispoljavao, Zekić je bio i dobar organizator masa i odličan poznavalac partizanskog načina ratovanja. Kad je formiran Birčanski partizanski odred, Miloš je bio najprije zamjenik komandanta, a od januara 1942. i komandant ovog Odrada. I u vrijeme najtežih neprijateljskih pritiska i kriznih situacija s kojima se suočavao NOPN u istočnoj Bosni, Birčanski odred se, u velikoj mjeri i Zekićevom zaslugom, držao veoma čvrsto i hrabro. U vrijeme Druge neprijateljske ofanzive, januara 1942. godine, Odred je zarobio cijelu domobransku satniju, a kod sela Sajtovića potukao kolonu Nijemaca i zarobio 13 mitraljeza, 150 pušaka i dva minobacača.

Septembra 1942. Miloš je s dijelom Birčanskog odreda stupio u 6. istočnobosansku

brigadu, a poslije prelaska u Srem postao komandant 1. fruškogorskog bataljona, koji je ušao u sastav brigade. Januara 1943. godine ponovo je komandant Birčanskog NOP odreda, ali je, u vrijeme pokreta 6. istočnobosanske brigade u sastav glavnine Vrhovnog štaba, postavljen na dužnost zamjenika komandanta brigade. Učestvovao je u borbama na Sutjesci i istakao se u brojnim okršajima s neprijateljem, a zatim, poslije proboja iz obruča, bio je komandant iste brigade sve do februara 1944. godine. Oktobra 1943. Zekić se osobito istakao u borbama za oslobođenje Tuzle, kada je s brigadom vodio teške borbe protiv Nijemaca koji su pokušavali da povrate oslobođeni grad. U nizu juriša i protivjuriša neposredno je učestvovao. Pohvaljen je, zajedno s brigadom, naredbom Vrhovnog komandanta. Novembra iste godine Zekić rukovodi borbama na Crvenim stijenama, kod Sarajeva, a krajem istog mjeseca prebacuje brigadu, usiljenim maršem, u Birač, gde razbija koncentraciju neprijatelja i spasava divizionsku bolnicu. Ova borba ušla je i u epsku narodnu pjesmu, pod

imenom „Bitka na Betnju“.

Nešto kasnije, u borbama iz bliskog odstojanja s ustašama u srebrničkom srezu, Miloš je ranjen. Poslije izlječenja, početkom 1944. godine, primio je 38. divizionu NOV Jugoslavije, s kojom je nanosio udarce njemačkim i kvilinskiim jedinicama širom istočne Bosne. Zbog izvanrednog doprinosa NOB-i i velike popularnosti u narodu, biran je za člana ZAVNOBIH-a od osnivačke skupštine, novembra 1943. godine.

Poslije oslobođenja, Zekić je završio VVA JNA i nalazio se na raznim rukovodnim, uglavnom, vojnim, dužnostima. Bio je komandant divizije, vojni izaslanik u Rumuniji, zamjenik načelnika Personalne uprave JNA, član Opunomoćstva CK KPJ za JNA, član Kontrolne komisije CK SKJ za JNA. Biran je u Glavni odbor SSRN Bosne i Hercegovine i za člana Glavnog odbora Saveza boraca NOR-a Bosne i Hercegovine. U više saziva bio je poslanik Savezne narodne skupštine.

Sada je rezervni general-potpukovnik i živi u Beogradu.

Dobitnik je nagrade ZAVNO BiH-a.

Nosilac je Partizanske spomenice 1941. i niza drugih visokih odlikovanja.

Narodnim herojem proglašen je 20. decembra 1951. godine. (Zd. An.)

ZEKOVIĆ Sime VELJKO

Rođen je 28. decembra 1906. godine u Nikšiću, Crna Gora. Osnovnu školu i gimnaziju završio je u rodnom gradu. U njemu je napravio sve prve korake kao pripadnik naprednog omladinskog pokreta, koji je u Nikšiću bio veoma razvijen.

Školovanje je nastavio na Pravnom fakultetu u Beogradu, poznatom žarištu revolucionarnog studentskog pokreta. Učesnik je mnogih studentskih i radničkih akcija na Beogradskom univerzitetu i u Beogradu — u štrajkovima i demonstracijama, od kojih su mnoge odjeknule i van ovog grada, pa i van zemlje, kao bunt protiv režima, pokret za slobodu i prava radnika. Hapse ga i progone.

Član KP postao je 1934. godine.

Dugo je radio u Nikšiću, a najviše kao član i sekretar Mesnog komiteta Partije. Jedan je od organizatora i rukovodilaca političkih i drugih akcija u ovom gradu i njegovoj okolini koje je vodio Partija.

Rukovodio je pripremama za oružani ustanak na teritoriji Nikšićkog sresa. Kao istaknuti komunist, jula 1941. imenovan je za člana novoformiranog Okružnog komiteta KPJ Nikšić (za srezove: Durmitorski, Nikšićki i Hercegovski).

Aktivno je delovao u opštenarodnom ustanku, kao i u periodu oseke ustanka, posle intervencije jakih okupatorskih snaga (jul — avgust 1941). Angažovao se na stvaranju jedinica Durmitorskog, pa Nikšićkog odreda, kao i na stvaranju organizacije omladine i žena i prvih organa revolucionarne narodne vlasti.

Od formiranja Nikšićkog partizanskog odreda, do aprila 1942. bio je zamjenik političkog komesara, U tom periodu Odred je izrastao u brojnu i kvalitetnu formaciju, čije su jedinice dugo, uspešno dejsstvovale na teritoriji sresa Nikšić i u istočnoj Hercegovini. U mnogim borbama izvojevane su pobeđe nad italijanskim, ustaško-domobranskim i četničkim snagama (komunikacija Vilusi — Bileća, Vilusi — Trebiće, Grahovo, Crkvice, ka sekto-

ru Herceg-Novi i Nikšić), stvorena je slobodna teritorija koja je obuhvatala Nikšićki srez (sem blokiranog grada) i najveći deo područja Hercegovskog sresa, i data pomoć partizanskim snagama i NOP u Hercegovini. Od marta do juna 1942. godine, Odred je angažovan i u borbama na području OK Kolašin, i delom na području OK Cetinje. Najpre su to bile borbe za razbijanje slabijih snaga „pete kolone“ i okupatora, a potom su, u vreme treće neprijateljske ofanzive, vođene duge, iscrpljujuće borbe.

Zeković je, aprila 1942. godine, imenovan za sekretara Okružnog komiteta KPJ za Nikšićki okrug. U danima borbe za odbranu slobodne teritorije i razbijanje kontrarevolucije, uporno je radio na rešavanju raznih partijsko-političkih pitanja, na organizacionom sređivanju jedinica Nikšićkog i Durmitorskog NOPO, i učestvovao u radu narodne vlasti.

Kao istaknuti partijski i vojno-politički rukovodilac, februara 1942. godine učestvovao je na Ostroškoj skupštini, kada je formiran

Glavni narodnooslobodilački odbor za Crnu Goru i Boku.

Od odstupanja glavine partizanskih jedinica iz Crne Gore u Bosnu, juna 1942, do aprila 1943. godine, ilegalno politički radi na teritoriji Nikšićkog okruga. U uslovima borbe, u najtežem periodu uslone, lično i kao sekretar OK KPJ ulagao je napore na konsolidaciji partijske organizacije, na delatnosti grupa boraca koje su se na tom terenu nalazile i na suzbijanju političkog uticaja kontrarevolucije.

Istaknuti je funkcioner nove narodne vlasti. Većnik je Zemaljskog antifašističkog veća narodnog oslobođenja Crne Gore i Boke. Član je izvršnog odbora od 1944. godine, a zatim sekretar Crnogorske antifašističke skupštine narodnog oslobođenja (CASNO).

U ratu je postao član Biroa Pokrajinskog komiteta KPJ za Crnu Goru i Boku.

Posle oslobođenja, vršio je istaknute političke funkcije. Bio je ministar u vladi Crne Gore. Od 1946. do 1967. godine funkcioner je u Federaciji: načelnik uprave za kadrove CK KPJ, član i sekretar, pa potpredsednik Saveznog izvršnog veća. Za poslanika Skupštine Crne Gore i za poslanika Skupštine Jugoslavije biran je više puta.

Biran je za člana CK SK Crne Gore. Za člana CK SKJ biran je na V, VI, VII i VIII kongresu.

Sada je član Saveta Federacije.

Nosilac je Partizanske spomenice 1941. i niza visokih odlikovanja i drugih priznanja.

Narodnim herojem proglašen je 27. novembra 1953. godine. (Sa. Kr.)

ZEVNIK Marjane VINKO VIKTOR

Rođen je 28. jula 1914. u selu Praše, Kranj, Slovenija. Majka mu je bila seoska devotika, a on vanbračno dete. U ondašnjim prilikama, u religioznoj sredini, to je značilo da je unapred osuđen na siromaštvo i ponižavanje.

Kad mu se majka zaposlila u Kranju, u fabrici, Vinko su na vaspitavanje preuzeli rođaci. Zevnik je četiri razreda osnovne škole u selu Mavčiče, a posle je radio kao čobanin kod seljaka. Kasnije, kad je odrastao, bio je sluga kod seljaka, a posle odsluženja vojske prihvatio se svakog posla. Radio je na građevinama, kupovao stoku za mesare, gonio je na sajmove ili švercovao preko granice u Italiju, bio lovokradica, a i čuvar lovišta. Neposredno pred drugi svetski rat, živeo je u selu Železniku.

Uhapšen je odmah u početku okupacije, među prvima, kao opasan za javni mir i poredak i deportovan, juna 1941, u Užičku Požegu. Kratko vreme radio je kod seljaka u

selu Dobračevo, ali je posle prvih ustaničkih akcija stupio u Ariljsku partizansku četu.

Već s prvim borbama istakao se kao hrabar borac. Kad je formirana Slovenačka partizanska četa, prekomandovan je u nju. U borbi s četnicima, koji su iza leđa napali partizane, kod sela Pranjani, sam je zarobio sedmoricu. U novembru 1941, u Slovenačkoj četi, primljen je u Partiju. Bojeći se da zbog svoje prošlosti ne bi imao neprika, uzeo je ime Viktor Železnik, prema selu gde je uhapšen. Pod tim imenom unet je u sve spiskove.

Zajedno sa Slovenačkom četom, kao vodnik, učestvuje u svim borbama u vreme Prve neprijateljske ofanzive, i na kraju se povlači u Bosnu. Tamo se uključuje u Prvu proletersku brigadu i učestvuje u borbama u vreme Druge neprijateljske ofanzive, posle koje su svi preži-

veli borci Slovenci uključeni u Prateću četu Vrhovnog štaba. Zevnik je čeznuo za borbama i drugovima iz nekadašnje Ariljske čete, koji su ratovali u Drugoj proleterskoj, pa je na sopstvenu molbu prebačen u ovu jedinicu. U njoj je ostao do juna 1942, kad je stigla u Vrhovni štab prva patrola slovenačkih partizana. Na povratku, povelja je grupu Slovenaca, pa i Zevnika, koji je s tugom napustio svoju Drugu proletersku.

Kad je, u avgustu, patrola stigla u Sloveniju, Zevnik je uključen u tadašnju 1. slovensku proletersku brigadu „Tone Tomšič“. Krajem 1942, prekomandovan je u pratnju Glavnog štaba Slovenije.

Januara 1943, grupa slovenačkih rukovodilaca pošla je u Bosnu, da potraži Vrhovni štab i CK i referiše o situaciji u Sloveniji. Zbog neprijateljske ofanzive, slovenačka delegacija nije mogla da učestvuje na Prvom zasedanju AVNOJ-a u Bihaću. Na putu, u selu Bakrc, grupa rukovodilaca i njena pratnja upali su u zasedu domaćih belogardista. Grupa se pod borbom izvlačila iz sela, a kad se okupila,

primećeno je da nema torbe s važnim dokumentima. Tada se Zevnik dobrovoljno javio da se vrati po nju. U selu se našao među belogardistima, koji su ga dočekali gustom vatrom, tako da se morao vratiti. Ponovo je htio da se vrati u selo s druge strane, ali za to vreme torba je pronađena kod jednog partizana koji se odvojio od grupe.

U leto 1943, Zevnik s grupom odabranih boraca odlazi u Gorenjsku, da tamom svojim iskustvom pomogne u organizaciji brigade. Kod sela Lučine, s dvojicom drugova, napada motorizovanu nemačku patrolu, uništava je, zarobljava oružje i opremu. Nešto kasnije, opet je u pratnji rukovodilaca, ovog puta članova pokrajinskog komiteta KP za Gorenjsku. Kad su dva člana ove grupe upali u nemačku zasedu, Zevnik je zašao zasedi da leđa i zasuo je vatrom, tako da je morala pobeći.

Septembra 1943, na predlog sekretara CK KP Slovenije, Franca Leskoška Luko, Zevnik postaje najpre komandir čete, a zatim komandant 3. bataljona novoformirane 16. brigade „Janko Premrl Vojko“.

Kao komandant 3. bataljona, smirno je ranjen, 28. oktobra 1943, u selu Ledine, od neprijateljske minobacačke mine. Umro je na putu za bolnicu.

Narodnim herojem proglašen je 20. decembra 1951, kao Viktor Železnik. Tek posle tri godine traganja, Istorijski arhiv CK SK Slovenije utvrdio je da je Viktor Železnik, u stvari, Vinko Zevnik. (M.Pav.)

ZIDANŠEK Jakoba MIHAEL MILOŠ

Rođen je 12. septembra 1909. u Straži na Gori, Šentjur kod Celja, Slovenija, u radničkoj porodici. Po zanimanju je bio radnik. Vrlo mlad se uključio u radnički pokret: 1929. godine je u Zagrebu (gde se od 1928. nalazio na radu) primljen u SKOJ. Od 1930. do 1933. godine nalazio se u Mariboru, odakle je otišao na odsluženje vojnog roka u Trebinje. U Zagreb se vratio 1933. godine, i nastavio revolucionarni rad. Iste godine primljen je u Komunističku partiju Jugoslavije. Godine 1936, uhapšen je u Zagrebu i osuđen na dve godine robije, koje je izdržao u Stremskoj Mitrovici i Mariboru. Posle povratka u Zagreb, ponovo je uhapšen, i od juna do oktobra 1938. proveo je u zatvoru, a zatim je prognat u rodni kraj. Posle toga nastanio se u Mariboru. Krajem 1938. godine, postao je član OK KPS za Maribor, a zatim sekretar OK KPS Maribor. Na Trećoj konferenciji KPS, 29./30. juna 1940, postao je član CK KPS, a na Petoj zemaljskoj

konferenciji KPJ izabran je za kandidata za člana CK KPJ. Poslednje godine pred rat bio je sekretar Pokrajinskog komiteta KPS za severnu Sloveniju. U tom predelu, gde su petokolonaši širili propagandu za Hitlerov Treći rajh, vidio je političke borbe protiv nacizma i petokolonaša.

Već u prvim danima okupacije postao je član Vojnog komiteta KPS; po celoj Štajerskoj pripremao je prve borbene akcije i partizanske jedinice. Bio je i delegat na partijskoj konferenciji. 1. i 2. juna 1941. u Ljubljani, koja je bila rezultat odluka Majskog savetovanja KPJ u Zagrebu.

Krajem juna 1941. imenovan je za člana Glavnog štaba slovenačkih partizanskih četa, s posebnim zadatkom da organizuje ustanak i masovni otpor u Štajerskoj. Miloš je posle toga obišao sva veća mesta u Štajerskoj, pre svega veće radničke centre. Izvesno vreme se zadržavao i u Mariboru, gde su nacisti najviše

divljali. Svuda se povezivao s komunistima koje Nemci još nisu bili iselili, zatvorili ili ubili, i zajedno s njima pripremao masovno otpor okupatoru. Organizovao je prve sabotažne akcije. Bio je pokretač svih prvih partizanskih akcija u Štajerskoj 1941. godine, i većinom ih je sam i vodio. Vodio je i jednu od najuspešnijih akcija iz prvog doba partizanske borbe u Štajerskoj — napad na jako nemačko uporište u Ribnici, na Pohorju.

Krajem decembra 1941. Glavni štab slovenačkih partizanskih četa, kao vrlo sposobnog i proverenog vojnog rukovodioca, pozvao ga je u Ljubljansku pokrajinu. Januara 1942. Miloš Zidanšek je na Kozičjeku, blizu Ljubljane, organizovao bataljon koji je, u znak sećanja na ubijenog komandanta Krimskog bataljona, dobio ime „Bataljon Ljube Šercera“. Miloš je postao komandant tog bataljona.

Zidanšekova najpoznatija akcija s „Bataljonom Ljube Šercera“ je bila napad na železnicu

ku stanicu Verd, iznad Vrhnike, 2. februara 1942. Iako je tu bila jaka italijanska posada, on je u naletu osvojio stanicu, razbio njene prostorije, minirao deo pruge i uništio cisterne s oko pedeset tona petroleja. Italijani su imali 6 ranjenih i 2 zarobljena vojnika.

Zbog napada na Verd, Italijani su protiv „Šercerovog bataljona“ počeli ofanzivu dosta velikog zamaha. Sedište štaba „Bataljona Ljube Šercera“ bilo je tada u selu Gora, gotovo u centru teritorije koju je bataljon oslobodio. Italijani su glavni napad usmerili protiv Gore. Kad je Zidanšek obavešten o neprijateljskom prikupljanju snaga, on je komandirima i vodnicima naredio da odbiju napade i odbrane oslobodenu teritoriju. Italijani su 8. februara posle teških borbi, prodrili do Gore, otkuda se štab prebacio u selo Hribljane. Međutim, u Hribljane je prodrla nova italijanska kolona i blikovala kuću u kojoj je bio Miloš Zidanšek. Miloš je odmah prihvatio borbu. Ubio je tri Italijana i nekolicinu ranio, a tada je i sam smrtno pogođen pred kućom. To je za borbe bio težak udarac, jer su u Milošu izgubili sposobnog komandanta, hrabrog borca i dobrog druga.

„Slovenski poročevalac“ je objavio vest o junачkoj smrti jednog od prvih i najsposobnijih komandanata Slovenije.

Italijani nisu mogli verovati da je slavni komandant zaista mrtav. Sve do 1943. godiljne izdavalu su poternice za njim.

Narodnim herojem proglašen je 20. decembra 1951. (Iv.Kr.)

ZIROJEVIĆ Spasoja ŽIVOJIN VOJIN

Rođen je 11. marta 1901. godine u Livnu, Bosna i Hercegovina, u siromašnoj radničkoj porodici. Osnovnu školu i dva razreda Niže trgovačke završio je u Livnu, a knjigovezački zanat u Splitu, gde je počeo da radi kao kvalifikovani knjigovezac.

Vrlo rano je dospao u splitski zatvor, zbog optužbi da je više puta iznosio iz preduzeća velike količine papira i drugog materijala. U zatvoru se upoznao s Vickom Krstulovićem i drugim starijim članovima Partije. Preko njih je, kasnije, uključen u radnički pokret. Svom snagom posvetio se borbi za radnička prava i tako, bez zaposlenja, postao profesionalni revolucionar. Uskoro je bio primećen od policije, uhapšen, i na osnovu „Zakona o zaštiti države“, osuđen na tri i po godine robjije, koje je izdržao u Lepoglavi. Na robiji je i zvanično primljen u KPJ, i učestvovao u svim akcijama političkih zatvorenika. Tu je pohađao i „Školu revolucionara“. S robjije je izašao kao formiran

marksist, koji se predao radničkom pokretu Splita i Dalmacije. Ujesen 1934. godine, rukovodstvo KPJ Dalmacije u Splitu povolrio mu je da ode u Livno i oživi i proširi tamošnju partijsku organizaciju, koja je već 1930. godine bila formirana, ali organizaciono nije bila vezana ni za jedno više rukovodstvo KPJ. Zahvaljujući Vojinovom revolucionarnom iskustvu i, pre svega, pravilnom odnosu prema ljudima, zatim izvanrednim organizacionim sposobnostima, ubrzo je od male partijske organizacije nastao snažno uporište KPJ u Livnu i mnogim selima u njegovoj okolini. Sindikat, omladina, kulturno-prosvetna i sportska društva, zatim selo, i građanske stranke — ubrzo su osetili postojanje još jedne političke snage s kojom je trebalo računati u borbi za narodne mase.

Broj aktivista i uporišta u gradu i na selima stalno se povećavao i širio. Pred rat je u Livnu i u okolnim selima bilo sedam partijskih ćelija,

čiji je rad od 1938. godine objedinjavao Mesni komitet.

U leto 1937. godine, Vojin je organizovao i pripremio grupu od 9 članova s kojom je krenuo da se brodom prebace u Španiju, i da se kao dobrovoljci bore na strani španske republike. Taj pokušaj nije uspeo, jer je policija saznala za ovaj odlazak, pa je Vojin s drugovima, umesto u Španiju, dospao u zatvor. Posle dva meseca provedena u zatvoru, Vojin je proteran u Livno, bez prava udaljava-

nja za pet godina. Vojin je uspešno organizovao i nekoliko štrajkova livanjskih radnika, među kojima štrajk rudara u rudniku Tušnica.

Ujesen 1940. godine biran je u Pokrajinski komitet KPJ za Dalmaciju, a neposredno posle kapitulacije kraljevske jugoslovenske vojske prisustvuje sednici PK KPJ za Dalmaciju, 25. aprila 1941. godine, na kojoj su razmatrani zaključci sednice CK KPJ u Zagrebu. Čim

se vratio u Livno, angažovao se na prikupljanju i sklapanju oružja, zatim obučavanju u rukovanju oružjem i formiranju borbenih grupa. U tom smislu izvršio je reorganizaciju Mesnog komiteta, tako što su njegovi članovi istovremeno bili rukovodioci vojnih komisija.

Krajem maja 1941, Italijani su ga uhapsili i odveli najpre u Split, a odatle u koncentracijski logor na Ošljak, nedaleko od Zadra i Preka, na ostrvu Ugljan. U logoru je ostao do početka avgusta 1941. godine, kada je, po direktivi PK i Okružnog komiteta KPH za severnu Dalmaciju, akcijom Kotarskog komiteta Preko, bio oslobođen i prebačen u Split, a odatle vezom preko Cetine, Vrđova i Vještica gore na oslobođenu teritoriju Donjeg livanjskog polja.

Dolazak Vojina Zirojevića na teren Livna označio je novu etapu u razvijanju i učvršćenju ustanka na teritoriji Bosanskog Grahova, Livna, Duvna, Kupresa, Prozora i Glamoča. To je posebno došlo do izražaja kada je, na proširenoj sednici MK KPJ Livno, osnovan Okružni komitet KPJ i Livanjski NOP odred. Vojin je izabran za političkog komesara Odreda i za člana OK KPJ Livno.

U vreme ofanzive italijanskih trupa u periodu septembar — oktobar 1941, i četničke akcije u razbijanju ustanka, Vojin Zirojević je najveću pažnju poklanjao stvaranju čvrstih partizanskih jedinica i partizinskih i skojevskih organizacija na terenu. Dobar poznavalac prilika, prednjačio je u svim akcijama, posebno u objašnjavanju ciljeva NOB-a, raskrinkavanju suštine politike italijanskog okupatora, ustaša i četnika; snagom svoje reči podizao je revolucionarnu svest srpskih, hrvatskih i muslimanskih masa kupreškog, glamočkog i livanjskog sreza. Svoje saradnike uvek je raspoređivao tako da komunist — Hrvat ide u srpska i muslimanska sela, Srbin u hrvatska i muslimanska, a Musliman u srpska i hrvatska.

Kad je, 12. novembra 1941. godine, donesena zajednička odluka PK KPH za Dalmaciju i rukovodstva NOP-a Tromeđe da se formira Dinarski NOP odred, Vojin je izabran za njegovog političkog komesara. Računalo se s tim da štab ovog Odreda uskoro preraste u rukovodstvo NOP-a Dalmacije. Vojin nije odmah otišao na novu dužnost. Ostao je na Cincaru sve do kraja marta 1942. godine, jer je smatrao da ranije postavljene zadatke nije do kraja obavio. On je bio ubeđen da na prostoru Kupresa, Prozora, Duvna, Livna i Glamoča postoje uslovi za formiranje nekoliko većih partizanskih jedinica, čija bi okosnica bio Livanjski NOP odred i bataljon „Starac Vujadin“ u Donjem livanjskom polju. Njegovo mišljenje delili su mnogi njegovi saradnici — komunisti i borci livanjskog i kupreškog kraja. O tome je Vojin govorio na sastanku PK KPH za Dalmaciju, krajem decembra 1941. godine, i na

skendervakufskoj konferenciji vojnih i partizanskih rukovodilaca Bosanske krajine, kojoj je prisustvovao kao politički komesar Livanjskog NOP odreda.

Svestan situacije, koja se još više komplikovala pojavom četnika, Vojin je sve svoje sposobnosti i snagu usmerio na političku borbu za mase i za bratstvo i jedinstvo Srba, Hrvata i Muslimana.

Petog parila 1942. godine, Vojin je došao na položaj bataljona „Starac Vujadin“, čije su čete već nekoliko dana vodile borbe s četnicima popa Đujića. Hteo je da svojim autoritetom ubedi četničke vođe da napuste bratoubilačku borbu i da se ujedine s narodnim borcima protiv okupatora. Verujući u ljude kao što je verovao u samoga sebe i ispravnost svoje borbe, pošao je sa samo dva pratioca, iako je u štabu na Vještici gori i u Sajkoviću upozoravan da ne ide bez jake i dobro naoružane pratnje. Naišao je na četnike u Crnom ulazu. Oni su najpre pokušali da ga nagovore da pređe na njihovu stranu, zatim su ga pretukli i predali svojim gospodarima, Italijanima, u Knin. Posle novih mučenja, vraćen je četnicima, koji su ga ponovo mučili i pretučeno bacili u jamu povrh sela Mrčaja, na Pečenačkim brdima. Posle nekoliko sati provedenih u jami, Vojin se osvestio i izišao iz jame. Neki od čobana obavestio je četnike u selu Mrčaju da je on izišao iz jame. Četnici su ubrzo došli i, pošto su mu vatrenim oružjem dokrajčili život, ponovo su ga bacili u jamu. Tako je poginuo revolucionar Vojin Zirojević, omiljeni politički komesar, najistaknutiji komunist i rukovodilac livanjskog kraja i jedan od najboljih vojno-političkih rukovodilaca Dalmacije i jugozapadnog dela Bosne.

Narodnim herojem proglašen je 5. jula 1951. godine. (Raf.B.)

ZLIČIĆ Nede DORDE CIGA

Rođen je 1920. godine u Đurđevu, Novi Sad, Vojvodina. Potiče iz siromašne zanatlijske porodice. Roditelji Đorđa Zličića preselili su se 1926. godine iz Đurđeva u Novi Sad, u želji da stvore uslove za školovanje dece. Đorđe je završio osnovnu školu i upisao se u gimnaziju. Pošto mu je otac umro, i za dalje školovanje nije bilo sredstava, napustio je drugi razred gimnazije i otišao na grafički zanat. Tamo je došao u dodir s radnicima koji su se, preko svojih sindikata, borili za bolje uslove rada. Za bistrog i mladog šegrtu ukazao se pravi put. 1937. godine postao je aktivan član URS-ovih sindikata, i svojom borbenošću skrenuo na sebe pažnju starijih drugova.

U januaru 1937 u Novom Sadu je organizovan masovni Omladinski kulturno-privredni pokret, koji je legalno širio napredna idejna, politička i kulturna shvatanja među omladinom. Đorđe Zličić je postao član ove organizacije. Ovde je upoznao Sonju Marinković, Vladimira Kolarova i druge komuniste koji su radili na obnovi organizacija SKOJ-a u Vojvodini. U toku te akcije, član SKOJ-a je postao i Đorđe Zličić, a uskoro i jedan od najagilnijih organizatora i najborbenijih skojevskih rukovodilaca.

Na Petoj pokrajinskoj konferenciji SKOJ-a, održanoj avgusta 1940. godine u Petrovgradu, Đorđe Zličić je podneo referat o radničkoj omladini koji je bio veoma zapažen. Đorđe je na konferenciji bio izabran za organizacionog sekretara Pokrajinskog komiteta SKOJ-a za Vojvodinu. Tada je već bio član Komunističke partije. Narednog meseca, na Šestoju pokrajinskoj konferenciji Partije, Đorđe Zličić je iz-

bran i u Pokrajinski komitet Partije za Vojvodinu. Istovremeno, došlo je do smene u PK SKOJ-a. Žarko Zrenjanin je osetio kvalitete ovoga mladog radnika, i poverio mu dužnost političkog sekretara PK SKOJ-a. Na Šestoju zemaljskoj konferenciji SKOJ-a izabran je i za člana Biroa Centralnog komiteta SKOJ-a. Postavši najviši rukovodilac SKOJ-a u Pokrajini, Zličić se potpuno posvećuje revolucionarnom radu i neumorno radi na omasovljenju i organizacionom jačanju SKOJ-a. SKOJ je samo za nekoliko meseci postao najpopularnija omladinska organizacija u Vojvodini, a neke njene mesne organizacije imale su i po dve stotine članova.

U aprilskim danima, Zličić se dobrovoljno prijavio u jedinicu, ali je dospelo samo do Rume. Vratio se u Bačku, a već krajem aprila, zajedno sa Žarkom Zrenjaninom i drugim članovima Pokrajinskog komiteta, došao je u Petrovgrad. Od tada, Đorđe Zličić radi neu-

morno na pripremama za ustanak u Banatu i Bačkoj, bio je veoma pokretan, stizao je svuda, izvršio je najteže zadatke, a i sam je učestvovao u nizu akcija, pokazujući svojim borbenim i hrabrim primerom kako se valja boriti. U Novom Sadu, je, zajedno sa svojim drugom, ubio agenta Laciku Keleča, koji je pre rata učestvovao u sindikalnom pokretu i poznavao mnoge komuniste. Od tada, novosadska policija uporno traži za Zličićem, istovremeno za njim traži i petrovgradska policija, posle nekoliko akcija paljenja žita koje je Zličić organizovao. Za Đorđa Zličića nije bilo prepreka na Tisi, koju su s jedne strane zaposeli mađarski fašisti, a s druge Nemci. Ako nije mogao preko svojih jarki, on je reku preplivavao, ali je sigurno stizao da izvrši zadatke koje su mu Pokrajinski komitet i Štab partizanskih odreda Vojvodine postavljali.

Početkom septembra, po zadatku je prešao u Bačku, da tamo u Šajkaškoj pomogne organizaciju i stvaranje vojnih desetina i partizanskog odreda. Zajedno sa Slevanom Divninim Babom, sekretarom Sreskog komiteta Partije i učesnikom Oktobarske revolucije, Zličić je uspešno izvršavao zadatke, stvarajući uslove za prihvatanje banatskih partizana u Bačkoj i njihov put prema Fruškoj gori. Međutim, neprijatelj je bio oprezan, i jakim snagama zaposeo Šajkašku i obale Tise. Povedena je hajka za borcima Šajkaške. Uprkos tome, Zličić je organizovao prebacivanje članova PK u Bačku i održavao veze s Banačanima, 18. oktobra Zličić i njegov drug razoružali su dva policajca, a kada ih je sustigla potera — ubili su još dvojicu.

Od novembra 1941. Zličić ostaje u Novom Sadu i radi, zajedno sa Svetozarom Markovićem i Brankom Bajičem, na obnovi stalno napadanih organizacija. Pod najcrnjim terorom, mladi komunist i borci smelo izvršava i najteže zadatke.

Prvog februara 1942. godine, policija je otkrila kuću u kojoj se nalazio Đorđe Zličić. Novim Sadom su ko zna koji put zapražtali plutoni. Ovooga puta oni su potrajali tri sata, koncentrisani na jednom mestu, na jednu kuću, iz koje je Đorđe s dve drugarice davao otpor. Đorđe se borio sve dok je imao metaka, a zatim je goloruk jurnuo napolje, dočekan rafalima. Bio je teško ranjen, ali se s vojnicima i gušao sve dok je imao svesti.

Teško ranjen i izmrcvaren, odnet je u zloglasnu „Armiju“, gde je bio podvrgnut najtežim mukama. Iako na ivici svesti, nalazio je snage da dovikne zatvorenim rodoljubima: „Ne bojte se, drugovi, komunist je tvrdi od kamena!“ Ništa nije htio reći, govorio im je da je hrabrije boriti se na frontu nego mrcvariti bespomoćnog čoveka. Đorđe Zličić Čiga umro je u najvećim mukama, ali hrabro i ponosito.

Bio je to 7. februara 1942. godine.

Narodnim herojem proglašen je 5. jula 1951. godine. (Đ.Mo.)

ZOGVIĆ Filipa VUJADIN VUJO

Rođen 1941. godine u selu Murino, Andrijevica, Crna Gora. Zemljoradnik.

Poče iz siromašne seljačke porodice. Osnovnu školu je završio u Murinu, čuvajući istovremeno i stoku. Već u prvim danima života, posebno u vreme školovanja, ispoljavao je dosetljivost i snalažljivost, i vrlo mlad je pokušao da popravi svoj teški materijalni položaj. Jedan je od prvih seljaka u Murinu koji je načinio sušaru za šljivu. Tako je, radeći na roditeljskom imanju i kao nadničar kod imućnijih seljaka, živeo do 1941. godine.

Pred rat nije bio član KPJ, iako je sebe smatrao komunistom. Kao simpatizer, učestvovao je u svim akcijama koje je, od 1936. do aprila 1941. godine, KPJ organizovala na području ondašnje poljske opštine.

Bio je vrlo aktivan u predustaničkom periodu; prikupljajući oružje, došao je i do jednog puškomitraljeza, koji je izvodio iz Plavskog jezera, a koji je mnogo značio u prvim ustaničkim danima. Sedamnaestog jula 1941. godine, kao pripadnik Poljskog gerilskog odreda, učestvovao je u napadu na italijansko-karabinjersku posadu u Murinu.

Učestvuje u mnogim borbama kao borac Komskog partizanskog odreda, a zatim, od 21. decembra 1941. godine, kao borac 1. bataljona 1. proleterske brigade, pa komandira voda i zamenik komandira čete u istoj jedinici (Ptjevlja, Vidrići, Okruglica, Igman, Ulog, Župa, Večerinovac, Dobri Do, Konjic, Duvno, Bugojno, Cincar, Livno, Ključ, Bosansko Grahovo, Jajce, Prnjavor, Ivan-sedlo, Neretva, Čičevo).

Na Čičevu je teško ranjen, marta 1943. godine, u danima IV ofanzive, a stradao je kao teški ranjenik u danima V neprijateljske ofanzive. Za člana KPJ primljen je 1942. godine.

Kao borac-puškomitraljezac i komandir voda, ističe se u svakoj borbi svog bataljona kao izuzetno hrabar, vešt vojnik i starešina. Posebno se istakao u razoružavanju četnika, 7. januara 1942. godine, u Okruglici, kad je prodro u četnički štab, i uperivši na neprijatelja puškomitraljez naterao ih na predaju. Takođe se istakao u napadu na selu Mahala, i omogućio 2. četi 1. bataljona 1. proleterske da pređe u napad na sam Ulog. A na Bugujnu, kada je „grom-desetina“ odošeta, on je svojom prebrzošću i lukavošću uspeo, s deseterom Vojom Abramovićem, da je izvuče iz okruženja, bez jednog gubitka. Takav je bio i u borbi za Livno, Jajce, Ivan-sedlo...

Narodnim herojem proglašen je 13. jula 1953. godine. (Šp. L.)

ZORIĆ Miloša MILADIN GARACA

Rođen je 6. aprila 1920. godine u selu Oraško Brdo, Bosanski Petrovac, Bosna i Hercegovina. Poslije završetka osnovne škole, bavio se zemljoradnjom. Otac Miloš je rano umro, pa je briga oko porodice pala na njega.

U ustanku je učestvovao od prvih dana, kao borac Brdanskog voda. Još u prvim ustaničkim danima, među borcima bio je poznat po tome što se dobrovoljno javljao na svaki, pa i najteži zadatak. Uvijek je među prvima išao kao bombaš. Poslije pobjede jedinica Petrovačkog bataljona na Ripčju, javno je pohvaljen pred strojem čete, od komandanta bataljona.

Kada je kulenvakulska četa ušla u sastav 2. bataljona 3. krajiške brigade, Garača se isticao gotovo u svakoj akciji. Njegova hrabrost posebno je došla do izražaja u borbama na Bihaću i Tesliću, na planini Raduši u četvrtu neprijateljskoj ofanzivi, na Isaru, kod Bjelog Polja i na Čelebiću. Nije bilo borbenog izvještaja u kojem se nije isticala Garačina hrabrost i odlučnost u teškim momentima. Među borcima i rukovodiocima 3. krajiške brigade uživao je glas jednog od najhrabrijih boraca. Maja 1943. primljen je u KPJ.

Pripadao je među one borce koji su uvijek išli ispred stroja i krčili put bombama i puškomitraljezima. Garača se nije odvajao od zaplijenjenog njemačkog „šarča“. Poslije svake borbe slijedile su pohvale i razgovori među borcima o novom Garačinom podvigu. U napadima je obično predvodio bombaško odjeljenje, koje se probijalo kroz neprijateljske položaje, a u odbrani bi se uvijek našao, sa svojim „šarcem“, na najugroženijem pravcu, zaustavljajući neprijateljske juriše. Često se izlagao opasnostima, upadao u gotovo bezizlazne situacije, pa je stoga ponekad i kritikovan od starijeha.

U veoma smjelom napadu 3. krajiške brigade na utvrđeni njemački garnizon u Zenici, Garača je bio na čelu jurišnog voda koji je izvršio prodor kroz spoljnu odbranu neprijatelja, i omogućio nastupanje jedinica svoga bataljona. Kada su Nijemci izvršili protivnapad, Garača ih je, na čelu jurišnog voda, svojim puškomitraljezom zaustavio i odbio. U napadu na Banja Luku, januara 1944. godine, 2. bataljon 3. krajiške brigade prodro je u centar grada i tu se, poslije njemačkog protivnapada, našao u okruženju. Nasred ulice, s puškomitraljezom, Garača je potukao posadu jednog tenka, prisililo drugi tenk da se vrati, i time obezbijedio povlačenje svoje čete u utvrđenje zgrade.

U borbama u vrijeme njemačkog desantnog napada na Drvar, maja 1944. jaka njemačka kolona prodirala je iz Livna ka Drvaru. Došlo je do sudara jedinica 3. krajiške brigade s ovom kolonom. Njen 2. bataljon krenuo je u protivnapad na njemačku kolonu, koja se duboko uklinila u pravcu Glamoča. Na čelu onih koji su jurišali bio je Miladin Garača. Juriš je bio silovit; bataljon je uspio za kratko vrijeme da presječe neprijateljsku kolonu, obezbijedi dejstvo ostalih snaga, i na taj način odbije napad i odbaci njemačke snage u Livno i nanese im osjetne gubitke.

Na isti način Garača se istakao postojanom odbranom ključnog položaja na Crnom vrhu, juna 1944. godine, kada se 1. proleterska divizija našla u okruženju u trouglu Travnik — Bugojno — Gornji Vakuf. Borba je trajala cijelog dana. Neprijatelj je vršio juriš za juri-

šem. Isred 2. bataljona bilo je više od 100 mrtvih neprijateljskih vojnika i više ranjenih. Veliki broj pokosio je „šarac“ Miladin Garača.

Jula 1944. godine, na Jelovoj Gori kod Valjeva, bila je glavna borba s četničkim snagama, koje je vodio Draža Mihailović. Treća krajiška brigada ovdje je vodila jednu od svojih najtežih borbi. Za ovu veliku pobjedu, njen 2. bataljon dobio je prelaznu zastavicu 1. proleterske divizije. U sastavu bataljona posebno je pohvaljen i istaknut Miladin Garača, kome je predata ova prelazna zastava, kao najboljem borcu jedinice.

Tako su se redali podvizi ovog heroja u borbama kroz Srbiju, za Beograd i na Srem-skom frontu. U to vrijeme Garača je komandir čete. Poginuo je 18. januara 1945, na Srem-skom frontu.

Narodnim herojem proglašen je 27. novembra 1953. godine. (VI. Kc.)

ZORIĆ *Nikole MILAN*

Rođen je 6. marta 1912. godine u selu Donje Vrtoče kod Drvara. Bosna i Hercegovina. Iz zemljoradničke je porodice.

Naudio je metalski zanat, i radio u Sarajevu, Varešu, Zemunu i Rakovici. Kao član URS-ovih sindikata, aktivno je učestvovao u njihovim akcijama. Hapšen je i mučen u beogradskoj Glavnjači. Član KPJ postao je 1939. godine. Osamnaestog aprila 1940. godine otpušten je s posla. Ponovo je, krajem godine, primljen, i tu ostao do napada na Jugoslaviju. Iz Beograda je otišao u Drvar, i aktivno učestvovao u priprema ma ustanka.

Kad su ustaše, 26. jula, počele da hvataju narod u Criljivici, Zorić je na njih otvorio vatru i jednog teško ranio. Ustaše su pobege u Drvar, a pohvatani narod sklonio se u šumu. To je bio prvi oružani sukob s ustašama na terenu Drvara. Posle oslobođenja Drvara i Oštrelja, 27. jula 1941. godine, Zorić je bio u rukovodstvu ustanka, a 6. avgusta, sa šesnaest boraca iz Drvara, upućen je na teren Petrovca, zbog organizovanja ustanka i izvođenja akcija na prostoru Ključ — Petrovac. Zorić je u Zdenom dolu organizovao zasedu, i dva dana i dve noći čekao nailazak neprijelja. Devetog avgusta naišla je motorizovana kolona od Ključa. Na nju je zatim otvorena vatra, i neprijatelj razbijen. Ubijeno je oko 50, a zarobljeno 20 vojnika. Zaplenjeno je 60 pušaka, 4 puškomitraljeza, 100.000 metaka, dosta druge municije, a uništeno 7 kamiona i automobili. Zaplenjenom municijom snabdjevene su ustaničke jedinice, i to je omogućilo uspešnu odbranu slobodne teritorije, u čijem centru je

bio Drvar.

Zarić je tada formirao odred Bravski Vaganc, povezao se s ustanicima Ribnika i Podgrmeča, počeo uspešan političko-propagandni rad i radio na organizovanju i izvođenju akcija. S 15 svojih boraca, 17. avgusta 1941. godine, Zorić je prešao u Podgrmeč da sruši železnički most u Rijeci. U Jelašincima prikupljeno je oko 50 seljaka s alatom. U svañuće 18. avgusta, na neprijateljsku posadu kod mosta otvorena je vatra, i ubrzo je savladana. Pruga je pokidana u dužini od oko 200 metara, onemogućen saobraćaj i slanje trupa i oružja prema Petrovcu i Drvaru.

U Janjilima, na zasedu koju je organizovao Zorić naišla je, 29. avgusta 1941, neprijateljska kolona, i brzo savladana. Tu je poginuo komandant bojne i oko 40 vojnika, petnaest je zarobljeno, a 6 kamiona uništeno.

S Odredom, ili njegovim delovima, Zorić se često prebacivao u Podgrmeč, i na železničkoj pruzi Sainski most — Bravsko izvodio akcije samostalno i zajedno s tamošnjim ustanicima. To je znatno uticalo na rasplamasavanje ustanka u Podgrmeču. Obezbeđenje železničke pruge kod Tarbuka vršio je vod 11. satnije. Zorić je, 11. novembra 1941. godine, s vodom svog Odreda došao u Sanicu, rasporedio borce. S trojicom, približio se straži i ustanovio da dvojica stražara spavaju. S jednim borcem ušao je u baraku, izvukao puške između stražara, pa ih probudio i dobio znake razpoznavanja. Rekao im je da su opkoljeni, pa su krenuli ka partizanima raspoređenim ispod kuće u kojoj je bila posada. Tada je zarobljenika uputio u kuću, da posadu pozove na predaju. Predaja je odbijena, i istog časa iz puškomitraljeza i pušaka otvorena je vatra na kuću. Vojnici su počeli da beže na podrumska vrata ali su dočekani vatrom ispod međe. Nekoliko je pobešlo, nekoliko poginulo, a 4 su uhvaćena i odvedena na Medede brdo. U

Sanici je nastala panika, i došlo je do sukoba saničkih ustala sa satnikom Šantekom.

Zarobljenicima je Zorić govorio o NOB-i, bratstvu i jedinstvu, potrebi borbe protiv okupatora i izdajnika, pa ih je s pismom satniku Šanteku vratio nazad u Sanicu. Puštanje domobrana izazvalo je čuđenje, negativno se odrazilo na moral neprijatelja.

Sa svojim borcima, Zorić je učestvovao u borbama u Lovrinom potoku, na Međedem brdu, stanici Grmeč, Laništu, Brajici tavanu, Zdeni, Starom Majdanu i drugde u Podgrmeču.

Zorić je krajem 1941. godine postavljen za komandanta Petrovačkog bataljona. Razvio je politički rad i obaveštajnu službu. Zbog tog rada, iz Petrovca je 20. marta 1942. godine izašla satnija domobrana s oficirima i priključila se partizanima. To je bio veliki politički uspeh partizana: doneti su 2 teška mitraljeza, 7 puškomitraljeza, 50 pušaka i mali bacač.

U Krnjeuši, aprila 1942. godine, postojala je četnička grupa koja je 13. aprila te godine napala opštinu u Krnjeuši. Pečat te Opštine je zloupotrebljen, i ljudi s „opštinskim propusnicama“ počeli su da odlaze u Liku i Dalmaciju; nastao je i šverc, naročito trgovina stokom. Tada je Zorić, kao komandant bataljona, s 14 boraca Vrtočana otišao u Krnjeušu, i za desetak dana pohvatao četnike i predao ih Štabu 5. krajiškog odreda.

U zimu i proleće 1942. godine, Zorić je rukovodio mnogim borbama bataljona na području Petrovca. Jake italijanske snage bile su presečene u pokretu od Kijuča ka Petrovcu i primorane da se ulogore u Bravskom Vaganu. Tu su ostale do dolaska pojačanja iz Dalmacije. Pod pritiskom partizana, neprijatelj je bio primoran da napusti Petrovac, i čete Petrovačkog bataljona, pod Zorićevom komandom, 26. maja 1942. godine uste su u Petrovac.

Zorić je, posle toga, s bataljonom prešao na teren Kijuča i, doživši vrlo rizičan zadatak, pregazio Sanu, pa kroz neprijateljsku pozadinu napao Kijuč sa severne strane i tvrđavu Tomaševića grad — ključ neprijateljske odbrane. Bataljon je zadatak uspešno izvršio i nastavio oslobađanje sela Saničke doline.

Oktoobra 1942. godine Zorić je komandant Krajiške NOU polubrigade, a krajem decembra te godine zamenik komandanta 7. krajiške brigade. U vreme IV neprijateljske ofanzive, Zorić je naredeno da bude s 2 ribničkih bataljonom 2. krajiške brigade, koji je sprečavao nastupanje Nemaca na pravcu povlačenja naroda, omladine i rukovodstva Bosanske krajine prema Lici. Ovaj bataljon vodio je teške borbe s Nemcima u Šator-planini, gde je izubio oko 130 boraca. Pošto se 7. krajiška brigada odvojila od svog 2. bataljona i divizije,

i ušla u sastav snaga VŠ, Zorić se s oko 170 boraca ribničkog bataljona vratio u Ribnik i od njega, kao jezgra — aprila 1943. godine — u vrlo teškim uslovima formirao Ribnički partizanski odred i postao njegov komandant.

Zbog uspešnih akcija, pravilnog političkog rada i, posebno, odnosa prema narodu, Odred je brojno brzo narastao, uzdigao se po veličini i udarnosti na novo brigada, pa je, po direktivi vrhovnog štaba, 22. avgusta 1943. godine, naredbom proglašen 13. krajiškom NOU brigadom, a Zorić je postao njen komandant.

Kao komandant brigade, Zorić je u selu Sokolovo, 23. avgusta 1943. formirao, od ljudstva iz Kijučkog sreza, Sanski odred, koji je stalno rastao, i od kojeg je, u martu 1944. formirana 15. krajiška NOU brigada. Kao veoma vešt komandant, Zorić je uspeo da, bez ijedne žrtve, zarobi domobransku posadu od 130 vojnika u Vrhpolju s kompletnim naoružanjem. Zaplenjeno je 13 puškomitraljeza, teški i laki bacač, 100 pušaka i sva ratna sprema. Tako su stvoreni uslovi za napad na Sanski Most, a odbrana grada dovedena u veoma tešku situaciju.

Zorić učestvuje u zauzimanju aerodroma Zalužani kod Banja Luke, gde je u nemačkom delu, 21. septembra 1944. godine, 13. krajiška brigada zarobila komandanta 69. nemačke divizije, generala fon Devica. Na ustaškom delu aerodroma zarobljena je gotovo sva posada, piloti i tehničko osoblje, a zaplenjeno 5 ispravnih i 6 neispravnih aviona i velika količina drugog materijala. Zorić je postavljen za komandanta aerodroma; odmah je skupio zarobljeno osoblje, objasnio mu i rekao da može da opere sramotu ako učestvuje u borbi protiv Nemaca i NDH. Što su oni prihvatili. Tada im je Zorić postavio zadatak: bombardovanje citadele u Banja Luci, koja još nije bila zauzeta; tražio je da lete iznad Slavonije, bacaju letke i luku trupe na pravcu Banja Luka — Bosanska Gradiška. Te zadatke oni su izvršavali, pa je jedan avion u borbi oboren.

Pod komandom Zorićevom, 13. krajiška „Garava brigada“ učestvovala je u borbama za oslobađanje Sanskog Mosta, Kijuča, Han — Kola, Banja Luke, Prijedora, Manjače, u centralnoj Bosni, rejonu Travnik i Zenice. U proleće 1944. godine, Zorić je postao zamenik, a zatim komandant 39. krajiške divizije, veoma popularan kod boraca i u narodu Bosanske Krajine.

Posle oslobodaenja, Zorić je bio na raznim dužnostima u JNA: komandant 1. proleterske divizije, načelnik štaba Oblasti, komandant korupusa... Završio je 8 razreda gimnazije, Vojnu akademiju „M.B.Frunze“ u Moskvi, i Školu operatike Više vojne akademije JNA. Pensionisan je, u činu general-majora, 1958. godine, a zatim je unapređen u čin general-

potpukovnika.

Objavljene su njegove monografije: „Dvavr u ustanku četrdeset prve“, „Ribnički partizanski odred“ i „Trinaesta krajiška NOU brigada“; zatim: „Izvoili, družte Jevtane“; i „Vrtlog“ — o desantu na Dvavr i stanju u Manjači i Banja Luci u vreme rata, kao i više studija u časopisima.

Narodnim herojem proglašen je 27. novembra 1953. godine. (D. Ž.)

ZORIĆ Nikole RADE

Rođen je 17. oktobra 1914. u selu Donje Vrtoče, Dvavr, Bosna i Hercegovina. Prije rata radio je kao krojački radnik. Od 1933. do 1938. godine radio je u Beogradu. Tu je prišao naprednom omladinskom pokretu i aktivno radio u URS-ovim sindikatima. Brzo se istakao aktivnošću i borbenošću, i već 1935. godine postao je član KPJ, a odmah zatim i sekretar partijske ćelije i drugih radnika. Među ostalim, radio je na upućivanju dobrovoljaca za internacionalne brigade u španskom građanskom ratu. Gobine 1938. vratio se u Dvavr; radeći kao krojač, nastavio je i revolucionarni rad. Godine 1941. bio je sekretar partijske ćelije u rodnom mjestu.

Posle kapitulacije jugoslovenske vojske, radi na sklanjanju oružja i municije, a zatim se, kao vojni povjerenik, uključuje u vojne i političke pripreme ustanka.

Učestvovao je u prvim ustaničkim borbama za oslobodaenje Oštretja, 27. jula 1941, kao zamjenik političkog komesara Zaglavličkog gerilskog odreda. Učestvuje i u oslobodaenju Smetice.

Kada je, sredinom avgusta 1941, formiran Dvavrsko-petrovački bataljon „Sloboda“, Rade je postavljen za političkog komesara čete. Osobito se istakao u borbama u vrijeme ustaško-domobranske ofanzive, 22—25. avgusta 1941, na slobodnu teritoriju Dvavra, kada je njegova četa razbila neprijateljsku mitraljesku četu i zaplenila 6 teških mitraljeza. U ovoj borbi se uhvatio ukočast s ustašom, da bi mu oteo mitraljez.

Poslije prodora Italijana u Dvavr, 25. septembra 1941. godine, Rade razbija četničko-italijansku propagandu na terenu Dvavra i prikuplja borce za Bastašku četu, u čemu postiže dobre rezultate.

Kao izuzetno hrabar i sposoban vojnik, početkom 1942. godine postavljen je za komandanta grahovskog bataljona „Gavrilo Princip“. Za kratko vrijeme uspio je da bataljon organizaciono sredi, vojnički oformi i učvrsti i da ga povede u borbu protiv Italijana i

četnika. U jednoj od tih brobi, Rade je s vodom boraca dočeka italijansku kolonu od 26 kamiona na cesti između Peći i Resanovaca. U neravnopravnoj borbi, većina boraca je poginula ili ranjena. Zorić je ranjen, ali je bombama odbio napad i izvukao se iz gotovo bezbrazne situacije.

Kad je formirana 4. krajiška brigada, njegov bataljon ulazi u nju, kao komandant bataljona, Rade se ističe u svim borbama. U kritičkim momentima, on je ličnim primjerom ulivao borcima samopouzdanje, i zajedno s njima jurišao na neprijatelja. Osobito se istakao u višednevnim odbrambenim borbama s nadmoćnim njemačkim snagama u četvrtoj neprijateljskoj ofanzivi, na pravcu Sanski Most

— Bosanski Petrovac. U jednoj od tih borbi ponovo je ranjen.

Maja 1943. postavljen je za komandanta 4. krajiške brigade. Na toj dužnosti prošao je kroz centralnu i istočnu Bosnu, Sandžak, Crnu Goru, zapadnu i južnu Srbiju. Na tom putu, pod komandom Rada Zorića, brigada je, u sastavu 5. krajiške divizije, odnijela mnoge značajne pobjede. Juna 1943. oslobodila je rudnik Kakanj, u julu 1943. uništila domobranski bataljon kod Rakove Noge. Avgusta 1943. za uspješno učešće u napadu na Bugojno, brigadu je pohvalio Vrhovni komandant NOV i POJ. Osobito uspješne borbe brigada je vodila u njemačkoj ofanzivi u istočnoj Bosni, decembra 1943. — januara 1944. godine. Tada je, u borbama kod sela Kačeva, ubila oko 250 njemačkih vojnika; a kod Manjin-Vrha silovitim jurišom razbila je jedan bataljon SS-divizije „Princ Eugen“. Za ove pobjede, Vrhovni komandant NOV i POJ pohvalio je 5. krajišku diviziju.

Zorić se istakao i u borbama u toku prodora 5. divizije iz Sandžaka kroz zapadnu Srbiju, marta — maja 1944. godine, a zatim u

razbijanju njemačkih snaga na prevoju Čakar, u Crnoj Gori, kada je bila odsječena odstupnica njemačkim trupama kod Andrijevice.

Avgusta 1944. godine, Rade je postavljen za komandanta 45. srpske divizije u rejonu Soko Banje. On je od Odreda i novih boraca za kratko vrijeme formirao diviziju i poveo je u borbe s njemačkim i bugarskim trupama u istočnoj Srbiji. Tada je organizovao razoružavanje bugarske okupatorske divizije, i tim oružjem naoružao oko 5000 boraca svoje divizije.

Zorić je komandovao 45. divizijom do oslobođenja naše zemlje, učestvujući u borbama na Sremskom frontu, u probju ovog fronta i u operacijama za oslobođenje zemlje.

Poslije oslobođenja, završio je Višu vojnu akademiju JNA, a potom bio na dužnosti komandanta divizije. Penzionisan je u činu pukovnika, a danas je general-major u penziji.

Napisao je monografiju o 4. krajiškoj NOV brigadi, 1980, u izdanju Vojno-izdavačkog zavoda JNA.

Narodnim herojem proglašen je 27. novembra 1953. godine. (VI.Kc.)

ZRENJANIN Žve ŽARKO UČA

Rođen je 11. septembra 1902. u selu Izbištu, Vršac, Vojvodina. Učitelj. Najistaknutiji je organizator i rukovodilac KPJ i NOB u Vojvodini.

Pošte iz siromašne seljačke porodice. Osnovnu školu učio je u Vršcu, a gimnaziju u Segedinu, Beloj Crkvi i Pančevu. Završio je učiteljsku školu u Somboru 1923. godine. Još kao đak Učiteljske škole u Somboru prišao je naprednom omladinskom pokretu.

Od 1923. do 1926. bio je učitelj u selu Kanatlarci, u srezu prilepском, gde je upoznao tegobe života makedonskog seljaka bezmijaša i pečalbara. To saznanje presudno je uticalo na njegovo političko opredeljenje. Da bi pomogao seljacima, naučio je makedonski i turski jezik, držao popularna predavanja za odrasle, vodio borbu protiv sujeverja, organizovao analfabetske tečajeve. . . Tu je, 1926. prvi put došao u sukob s predstavnicima vlasti zbog svojih naprednih shvatanja. Zbog toga je nekoliko puta hapšen.

U julu 1926. premešten je u rodno Izbište. Tu dolaze do izražaja njegove sposobnosti učitelja-prosvetitelja i naprednog političkog aktivista. I tu je organizovao analfabetske tečajeve i otvorio narodni univerzitet, osnovao u selima narodne knjižnice i čitaonice. Saradivao je u prosvetnim i pedagoškim časopisima i politički delovao, preko učiteljskog društva

sreza belocrkvnoskog, čiji je predsednik bio više godina.

Član je KPJ od 1927. kada je i osnovao prvu partijsku ćeliju u Izbištu, a sekretar SK KPJ Vršca od 1930. godine. Marta 1932. izabran je za sekretara Okružnog komiteta KPJ za južni Banat. S beogradskom partijskom organizacijom je u prvim godinama diktature održavao stalnu vezu i bio, preko njih, u vezi s političkim odlukama rukovodstva Partije.

U svojoj kući u Izbištu organizovao je malu ilegalnu partijsku štampariju, u kojoj je, februara 1933. štampan prvi broj „Lenjinista“ (izšla tri broja), organa OK KPJ za južni Banat. Uvodnike i većinu članaka napisao je sam. Aprila 1933. štampariju je otkrila policija.

Tada je Žarko osuđen od Suda za zaštitu države na 3 godine robjice, koju je izdržavao u Sremskoj Mitrovici i Lepoglavi. Uz Mošu Pijađe, vana Milutinovića i druge istaknute komuniste, Zrenjanin se borio za prava političkih osuđenika, učestvujući u štrajkovima glađu i drugim akcijama komunista.

Iz zatvora je pušten 6. aprila 1936. još čvršći i ideološki izgrađeniji. Odmah je nastavio politički rad, povezao se s komunistima u Beogradu i partijskom organizacijom u Vršcu. Jula 1936. ponovo je izabran za sekretara OK KPJ za južni Banat, a septembra iste godine izabran je u PK KPJ za Vojvodinu. Policija ga je često hapсила i proganjala. Do rata 1941. hapšen je 5 puta i mučen u policijskim zatvorima u Petrogradu, beogradskoj Glavnjači i na Adi Ciganiji.

U godinama uoči rata pripada među najistaknutijim aktivistima KPJ. Pored organizacijskog partijskog rada, razvija agitaciju i propagandu. Napisao je mnoge tekstove o nacionalnom, agrarnom i drugim problemima. Stoga je u obnovljenom Privremenu rukovodstvu KPJ za Vojvodinu, krajem 1938. imenovan za se-

kreতা, a u februaru 1939. za političkog sekretara PK KPJ za Vojvodinu, i na toj dužnosti ostao do smrti.

Juna 1939. učestvovao je na partijskom savetovanju rukovodećeg aktiva KPJ u Tacnu, ispod Smarne Gore, u Sloveniji. Tokom 1939. obilazio je partijske organizacije u Vojvodini. Bio je član Inicijativnog odbora Stranke radnog naroda Vojvodine, jedan od autora „Platforme“ u kojoj je istaknuto da će Vojvodina, u budućem uređenju Jugoslavije, biti „autonomna jedinica, s obzirom na svoju posebnu, ekonomsku, socijalnu i nacionalnu strukturu“. Svojim ugledom aktivnog političkog i prosvetnog radnika, presudno je uticao na izbor rukovodstva naprednog učiteljskog pokreta u Vojvodini.

Četvrtog maja 1940. uhapšen je i mučen u zatvoru u Petrogradu, iz koga je izašao tek 3. oktobra 1940. godine. Iako se nalazio na robiji, na VI pokrajinskoj konferenciji KPJ za Vojvodinu, početkom septembra 1940, izabran je za sekretara PK i delegata za V zemaljsku konferenciju KPJ, na kojoj je izabran za člana CK KPJ.

U decembru 1940. pokreće i uređuje iletalni partijski list „Istina“, organ KPJ za Vojvodinu, u kome piše mnoge tekstove, a u januaru 1941. pokreće list „Trudbenik“, odnosno, na mađarskom jeziku „A'delgozo“. U vreme martovskih događaja, rukovodio je anti-fašističkim demonstracijama u Pančevu i Vršcu.

Učestvovao je na Majskom savetovanju KPJ u Zagrebu, a zatim organizovao pripreme za oslobodilačku borbu u Vojvodini. U to vreme najviše radi u Banatu, i inicijator je stvaranja partizanskih odreda i njihovih oružanih akcija u julu 1941. godine. Posle teških udara koje su organizacije KPJ u Banatu i Bačkoj pretrpele u leto i jesen 1941, radi na obnavljanju i konsolidaciji Partije, razrađujući taktiku borbe u skladu tamošnjim uslovima.

Gestapo je činio velike napore i organizovao brojne snage da uhvati „crvenog generala“, kako su Zrenjanina nazivali. Početkom novembra 1942, drug Tito je pozvao Zrenjanina da izađe na slobodnu teritoriju zapadne Bosne i prisustvuje I zasjedanju AVNOJ-a. Prilikom priprema za odlazak u Srem, i dalje u zapadnu Bosnu, Zrenjanin je prokazan Gestapou, i 4. novembra 1942. opkoljen u selu Pavlišu, kod Vršca. Pokušavajući da se probije iz obruča, u jurišu je poginuo.

Od 23. decembra 1946. Petrovgrad nosi ime ovog revolucionara — Zrenjanin.

Otkrivajući mu spomenik, drug Tito je 11. maja 1952. o njemu rekao: „Drug Zrenjanin, koga mi svi dobro poznamo, bio je uzor njegovim sinu svoga naroda, uzor člana Partije. On je bio jedan od onih rijetkih rukovodilaca

koji, i poslije svoje smrti, ostavljaju neizbrisivi trag u srcima onih koji su ih znali...“

Za zasluge u organizovanju revolucionarnog radničkog pokreta i NOB u Vojvodini, Zrenjanin je, 5. decembra 1944, proglašen narodnim herojem. (Đ. Pi.)

ZRLIĆ Vlade ĐURAD

Rođen je 1917. godine u selu Plamerica, Kijuč, Bosna i Hercegovina.

Potiče iz siromašne seljačke porodice. Do stupanja u partizane bavio se zemljoradnjom, ali često i kao sezonski radnik, radeći za „Šipad“ u slavonskim šumama, zaradivao je sebi i porodici za hleb. Vojsku je služio u artiljeriji, i posle odsluženja roka unapređen je u čin podnarednika.

Kada je, jula 1941. godine, u Bosanskoj krajini počeo ustanak protiv okupatora, kvilinga i kolaboracionista, Đurađ je stupio u partizane. Od tada, do formiranja 7. krajiške brigade, borio se u zapadnoj Bosni. Isticao se u brojnim akcijama i poduhvatima. Od formiranja 7. krajiške brigade, 27. decembra 1942. godine, do kraja juna 1943. godine, borio se u ovoj jedinici. Učestvovao je u njenim borbama na terenu Manjače i oko Jajca. U IV neprijateljskoj ofanzivi, brigada učestvuje u odbrambenim borbama 5. divizije na pravcu Sanski Most — Bosanski Petrovac. Te borbe su imale veoma veliki značaj za onemogućavanje brzog prodora neprijatelja prema jednom od najznačajnijih centara slobodne teritorije. U fazi pomeranja Glavne operativne grupe i Centralne bojnice VŠ prema Neretvi, brigada je vodila uspješnu manevarsku odbranu za pravcima koji do Banja Luke i Jajca vode ka Prozoru i Rami. U završnoj fazi bitke na Neretvi zatvarala je pravac Prozor—Neretva. U vreme ofanzive proleterških brigada s Neretve na istok, brigada je bila zaštitnica snaga koje su nastupale pravcem Glavatičevo — Kalinovik — Drina, a pritom učestvuje u razbijanju jakih četničkih i italijanskih snaga na sektoru Čelebici, i četnika na Sinjajevini.

U početku V ofanzive, brigada je vodila borbe kod Kolašina, u Gornjoj Morači, a zatim na Javorku pivskom. U periodu od 6. do 9. juna, posle prelaska Sutjeske, brigada učestvuje u borbama kod Košura i na Zelengori.

U vreme protivofanzive Grupe divizija u istočnoj Bosni, Zrilić je ranjen kod Stambolčića. Time je završen njegov ratni put u 7. krajiškoj, i na kojem je dao doprinos i kao borac i kao komandir čete.

Kao ranjenik stupio je u 2. proleterSKU brigadu. U ovoj kadrovskoj jedinici počeo je kao borac. Ali, zahvaljujući velikoj hrabrosti,

iskustvu i snalažljivosti, prvih dana januara 1944. postao je komandir 3. čete 4. bataljona 2. proleterSKU brigade. Tih dana brigada vodi borbe na Zlatiboru, Goliji, Mučunju i oko Ivanjice. Pojava proletera u Srbiji uznemirila je Nemce, četnike, Bugare, ljotičevce i nedivčevce. Nije bilo ni jedne akcije a da u njoj nisu učestvovala dve-tri udružene skupine neprijateljskih snaga. U borbi na Bijelim brdima, oko komunikacije Priboi—Donje Vardište, Zrilić s desetinom čeo čas zadržava oko 500 neprijateljskih vojnika. Manevrišući i izbegavajući opkoljavanje, sačuvao je položaj dok nije stiglo pojačanje.

Krajem februara 1944. godine, Vrhovni štab je od 2. proleterSKU i 5. krajiške divizije obrazovao Udarnu grupu i naredio joj da

prodre u Toplicu i Jablanicu. Krajem marta, ove jedinice su izbile na Ibar, ali nisu uspele da pređu, pa su se povukle prema Ivanjici. Nekoliko dana posle toga, 2. proleterSKU brigada upućena je u Dragačevo, da tamo, zajedno s 4. crnogorskom brigadom, razbije četnike. Tamo su bili prikupljeni četnici iz cele jugozapadne Srbije, a delom i u Šumadiji, kojima je komandovao Draža Mihailović. Čija se Vrhovna komanda nalazila u Guči.

Najjača borba s ovom četničkom grupacijom vođena je kod sela Kaone, na planini Jelici. Borba je počela 8. aprila 1944. godine ujutro, a završila se kasno u noć. U ovoj borbi posebno se istakla Zriliina četa, koja je u prvom napadu zauzela položaje. Ali, neprijatelj u protivnapadu vraća položaje, i tako je u toku dana osam puta Zrile zauzima i gubio položaje, da bi uveče izvestio štab bataljona da su četnici razbijeni i da ih četa goni prema Kaoni, i da je zarobljeno oko 20 četnika i mala količina municije i oružja.

Trećeg maja, 4. bataljon 2. proleterSKU brigade spustio se s Gojčevice ka selu Podbu-

kovi, izbioš u komunikaciju Kosjerić — Valjevo, zaposednutu Nemcima i četnicima. U podnožju bukova, kod Ilijinca-groba, Nemci su bataljon dočekali mitraljeskom vatrom. Bataljon se našao u teškom položaju, jer se spustio u dolinu, pa je bilo teško, gotovo nemogućno primiti borbu.

U kanjonu Bukova i Lastre počela je borba. Zrile je prvi otvorio vatru i komandovao jurši. Njegova četa naša se na samom položaju Nemaca, koji su napadali sa svih strana. Četa Zriliina bila je izložena vatri, pa nije mogla ni napred ni nazad. Krenuli su u napad i nemački tenkovi u pratnji pešadije, a s brda, od pravca Bočevca, krenuli su u napad četnici u dolinu Lastre — da pomognu Nemcima. Odstojanje od neprijatelja se smanjuje. Tenkovi prilaze nadomak ručnih bombi. Zrile se našao ispod mosta na Kozlici, odakle je komandovao četom. Nemci su ga tu pogodili iz tenkovskog topa. Kad mu je pritrčao njegov komandant bataljona Božidar Đorđević, zatekao je dva druga kako mu povezuju ranjene noge.

Komandant bataljona je naredio da se Zrile iznese.

Iz zaštitnice su javili da su nemački tenkovi pedesetak metara iza krivine, gde je Zrile bio sklonjen. U tom momentu s brda iznad ceste pripucali su i četnici. Zrile se podigao malo, oslanjajući se na nosila, i počeo da komanduje, ali ga je novi rafal ubio.

Tako je Đurađ Zrilić, 3. maja 1944. godine, u selu Podbukovici, u komunikaciji Užice—Valjevo, ostao na večnoj straži, u središtu Srbije. (St.Os.)

ZUPČEVIĆ Mehmeda ASIM

Rođen je 1919. godine u Trebinju, Bosna i Hercegovina. Zbog pripadnosti naprednom omladinskom pokretu, bio je isključen iz srednje škole. U KPJ je primljen 1937. godine. Kao stolarski radnik, radio je na okupljanju radnika u sindikalne organizacije i na njihovoj revolucionarnoj orijentaciji. Kada je počeo španski građanski rat, pokušao je da se, s grupom komunističara, februara 1937. godine, iz Trebinja prebaci za Čanj (nedaleko od Bara), gde se skupljala veća grupa komunističara, i odakle je trebalo da se prebace brodom u Španiju, ali ga je policija otkrila i sprovela u Trebinje. Na intervenciju porodice, pušten je iz zatvora. Prilikom demarširanja u Trebinju, dolazio je u sukob sa žandarima, pa se ponovo našao u zatvoru. Dvije godine poslije prijema u KPJ, 1939. godine, postao je član Šreškog komiteta KPJ za Trebinje. Otada pa do okupacije zemlje, Zupčević je radio na omasovljavanju partijskih

organizacija u gradu i na selu, na sprovođenju političke linije KPJ, naročito na okupljanju antifašističkih snaga u zemlji.

Poslije okupacije zemlje, 1941. godine, uključio se u rad na organizovanju oružanog otpora protiv okupatora i ustaša. Muslimanima je objašnjavao suštinu ustaškog pokreta, razotkrivao zlodjela ustaša i odvratio ih od stupanja u ustaške redove. Zbog protesta protiv ustaškog režima, bio je uhapšen. Kada se jednom vraćao sa slobodne partizanske teritorije, a nosio je oružje, Italijani su ga uhapsili, ali su ga, zbog nedostatka dokaza, pustili. Poslije toga, Asim je stupio u partizanske redove. Osamnaestog decembra 1941. godine učestvovao je u borbi protiv Italijana na Radovan-Zdrijelu. To je bila prva borba

protiv ovog okupatora na području Trebinje — Dubrovnik. Tada su uništena dva italijanska tenka. Kada je jedan tenk, još neostetečen, pao u jarak, Asim je skočio, otvorio poklopac tenka i ubio italijanskog oficira.

Januara 1942. godine postao je politički komesar čete u 1. hercegovačko-crnogorskom udarnom bataljonu. 17. aprila 1942. godine, u napadu na ustašku posadu u kasarni Bakraču-šić pod Veležom, iznad Mostara, Asim se sa svojom četom istakao kao snažniji i hrabar borac. Prilikom povlačenja hercegovačkih partizanskih jedinica u vrijeme italijansko-četničke ofanzive, uljeto 1942. godine, ušao je u sastav Mostarskog bataljona kao politički komesar 2. čete. Kada je, u avgustu 1942. godine, formirana 10. hercegovačka udarna brigada, Asim je učestvovao u mnogim akcijama ove brigade 1942. godine u Bosni. U nekoliko žestokih okršaja bio je među bombašima.

Decembra 1942. godine učestvovao je u borbama 10. hercegovačke brigade na području Vlačića i Pougarja. Poginuo je 28.

decembra 1942. godine, kao politički komesar čete 3. bataljona 10. hercegovačke NOV brigade na Ravnoj gori, kod Turbeta, s bombom u ruci, pred njemačkim položajima.

Narodnim herojem proglašen je 20. decembra 1951. godine. (N.Baj.)

ZVICER Blagote JOVAN JOVO

Rođen je 18. januara 1914. godine u selu Tospude, Nikšić, Crna Gora. Pekarski radnik.

Detinjstvo je proveo u roditeljskom domu u Tospudama, gde je završio četiri razreda osnovne škole. Teški materijalni uslovi prisilili su ga da, već od najmlađih dana, ide u najamni rad kod imućnijih seljaka. Kasnije napušta Tospude i odlazi u Boku Kotorsku, gde uči pekarski zanat i radi kod privatnika, sve do aprila 1941. godine. Rađeći u Boki, preko URS-ovih sindikata povezuje se s naprednim radnicima i često aktivno učestvuje u sprovođenju zadataka Partije.

Posle kapitulacije bivše Jugoslavije, aprila 1941. godine, Jovan se s fronta kod Skadra vraća oca u selo. Doneo je pušku, municiju i uniformu, koje je dobro sklonio, da bi ih, jula 1941. godine, ponovo uzeo i kao partizan stupio u borbu protiv okupatora i domaćih izdajnika. U jesen 1941. borac je Lovčenskog odreda. Kao dobrovoljac je pošao na Pijevlja, gde je pokazao veliku hrabrost, privrženost i odlučnost, o čemu se mnogo pričalo među preživelim borcima. Posle bitke za Pijevlja, vraćen je u Crnu Goru. Ponovo dolazi u svoj Lovčenski partizanski odred i učestvuje u mnogim okršajima protiv okupatora i domaćih izdajnika. Kada je, u proleće 1942. godine, počelo povlačenje partizanske glavnine iz Crne Gore, nalazi se među borcima Odreda koji su pošli na nove zadatke, u Bosnu. Kao već iskusen borac, našao se u stroju 4. crnogorske proleterske brigade na dan njenog formiranja, 11. juna 1942. godine. Od tog dana do svoje prerane smrti, Jovo Zvicer ide putem slave 4. brigade i njenog 2. bataljona. U svom 2. bataljonu 1943. godine primljen je za člana KPJ.

Iz borbe u borbu njegova hrabrost postaje sve zapaženija. Ističući se u mnogim borbama kao bombaš i puškomitraljezac, deseter i komandir voda, uživao je ugled izvanredno stabilnog i sigurnog borca, pa su mu poveravani najteži i najopasniji zadaci. U vreme pohoda proleterskih brigada u Bosansku Krajinu (jun—jul 1942), naročito se istakao u napadu na Hadžice, kada je puškomitraljezom ubio veliki broj ustaša i izvukao ranjenog druga. Za pokazanu hrabrost pohvalio ga je štab 4. proleterske brigade.

2. bataljona, izražavam im svoje priznanje i duboku zahvalnost. TITO'.

Dva brata Jove Zvicera poginuli su kao borci naše armije.

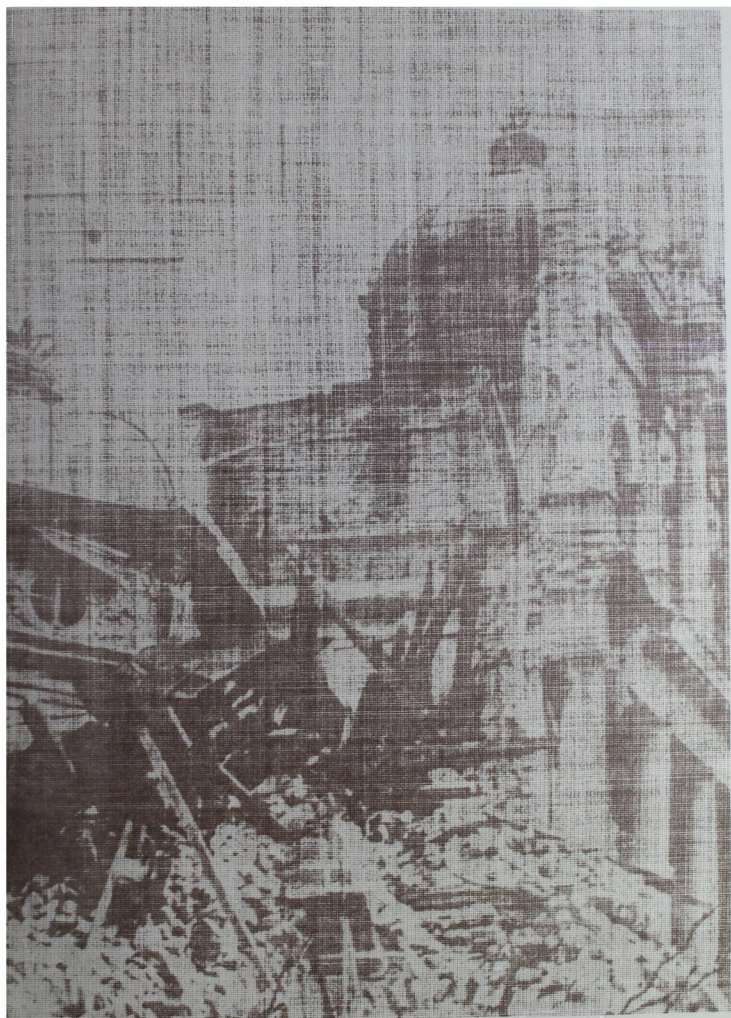
Jovo Zvicer je narodnim herojem proglašen 27. novembra 1953. godine. (Šp. L.)

U borbi za Livno, decembra 1942. godine, 2. bataljon 4. proleterske brigade vešto je ušao u grad i našao se u njegovom centru pre nego što je pala spoljna odbrana. Ustaše jurišaju sve silovitije, rešeni da unište bataljon proletera, spoljna odbrana grada odbija sve napade partizana. Proleterima nestaje municije. Ustaše bornim kolima polaze u žestok juriš, situacija postaje kritična. Čutljiv, ali uvek nepokolebljiv i postojan, komandir voda Jovan Zvicer provlači glavu kroz otvor puškarнице, i desnom rukom baca bocu petroleja sa zapaljenim fitiljem na ustaška borna kola, iz kojih je odmah izbio plamen. Jovo je s grupom proletera pojurio prema zapaljenim kolima, i iz te buktinje izvukao deset hiljada metaka i dva mitraljeza. Ovaj podvig je preokrenuo situaciju u korist partizana: Livno je palo. Tako je 2. bataljon (u kojem je bio i Zvicer) uspešno izvršio zadatak, i za pokazanu hrabrost bio pohvaljen. Podvig bataljona postao je nadaleko poznat.

Besmrtnu slavu stekao je 2. bataljon 4. proleterske brigade i svaki njegov borac u krvavom boju na Vilića gumnu, marta 1943, boreći se protiv desetostruko jačeg neprijatelja za svakog ranjenika Centralne bolnice u Prozorskoj kotlini. Posle sedam časova borbe, koja se vodila prsa u prsa na snežnim bregovima, a u kojoj su ručne bombe donosile ishod, Nemci su bili odbačeni. Vilića Gumno ostalo je u rukama crnogorskih proletera. Ovaj boj, zajedno s poduhvatima kod Gornjeg Vakufa, na Ivan-sedlu i Neretvi, tih dana odlučio je sudbinu ranjenika. Od malobrojnog 2. bataljona, osamdeset ljudi je izbačeno iz stroja. Samo na jednoj koti palo je četrdeset komunista, među kojima i Jovo Zvicer.

Za ovaj veliki uspeh, 4. proletersku brigadu pohvalio je Vrhovni komandant. U pohvali piše: „Za ovo besprimjerno herojstvo boraca 4. crnogorske proleterske brigade, a naročito

ŽAGAR Ferdinanda STANE

Rođen je 19. februara 1896. u selu Žagar, kod Bovca, Tolmin, Slovenija. Otac mu je bio imućan zemljoradnik i trgovac drvotom. U porodici je bilo četvoro dece, a majka mu je bila učitelj.

Posle osnovne škole u Žagi i Bovcu, Žagar završava Nižu gimnaziju u Gorici i produžuje školovanje u Učiteljskoj školi. U to vreme je član projugoslovenski orijentisanog društva „Preporod“, koje su austrougarske vlasti, posle početka prvog svetskog rata, zabranile, a članove uhapsile. Kako protiv Žagara vlasti nisu imale naročitih dokaza, odmah posle mobilizacije pozvan je na služenje vojnog roka i upućen u Školu za rezervne oficire. Posle završetka Škole, poslat je na bojište u Tiroi.

Posle rata, Žagar izvesno vreme radi kao učitelj u Žrelcu, u Koruškoj. Kad su počeli oružani sukobi s Austrijancima, stupa u dobrovoljačke odrede Slovenaca. Kad je Koruška, posle plebiscita, osim nekih manjih delova, ušla u sastav Austrije, odlazi na Bled. Ubrzo ga premeštaju u obližnje selo Gorje, a 1923. u Dobravu kod Kropce, gde ostaje do otpuštanja iz državne službe, 1940. godine.

Primljen je u Partiju 1931, i uskoro postao sekretar celije i formirao aktiv SKOJ-a; 1936. postaje član Okružnog komiteta KP za Jesenice, a nešto kasnije i sekretar ovog Komiteta; učestvuje u radu osnivačkog kongresa KP Slovenije 1937, i biva izabran za člana Centralnog komiteta.

Kao seoski učitelj, Žagar organizuje školu za odrasle i formira zadrugu i štedionicu. Zbog nesebičnog zalaganja, uživa veliko poverenje i ljubav građana. Reakcionarni krugovi protiv njega vode hajku, i na kraju uspevaju da ga otpuste iz državne službe. Uskoro posle toga, mobilisan je kao rezervni kapetan II klase, i aprilski rat provodi u Kninu. Supruga, sve tri kćerke i sin živeli su tada kod Zagareve sestre u Ljubecni kod Celja, a jedan sin u Ljubljani.

Posle aprilskog rata, vraća se u Sloveniju i privremeno se zapošljava kao sekretar opštine

Škofja Vas. Već krajem aprila, nemački žandarmi dolaze da ga hapse, ali, kako je znao dobro nemački, uverio ih je da onoga koga traže nema kod kuće! Odmah je otišao u Ljubljano, a nekoliko dana za njim stigla je i porodica.

Kao član CK, Žagar učestvuje u radu partijske konferencije, u junu, u Ljubljani, a kada je, 22. juna 1941, formiran Glavni štab slovenačkih partizanskih odreda, postaje njen član. Odmah je poslat u Gorenjsku, da tamo pomaže organizaciji ustanka. U julu, na sastanku partijskog aktiva, na malom Gregorjevcu, na Jelovici, saopštava direktivu CK za dizanje ustanka.

Narednih meseci Žagar radi na mobilizaciji Partije za oružanu borbu. Posle povratka drugova iz slovenačkog rukovodstva sa savetovanjima u Stolicama, Žagar je pozvan u Ljubljano zbog dogovora o organizaciji masovnog ustanka u Sloveniji.

Ustanak je počeo u decembru, u Bohinju, oko Blega, u Gornjosavskoj dolini i u okolini Škofje Loke. Međutim, izostali su očekivani uspesi zbog jake zime i velike nadmoćnosti neprijatelja. Posle teških borbi u Dražgošama, neprijateljski pritisak se žestoko povećao, a partizanske jedinice su morale privremeno da

se rasture i da u manjim grupama sačekaju proleće.

Stane Žagar je, kao član Glavnog štaba, boravio u martu kod Selške partizanske čete. Partizani, koji su se tada nalazili na brdu Huječevje, nedaleko od Crnogroba, uhvatili su jednog železničara u šumi, i doveli ga na saslušanje u logor. Žagar je razgovarao s njim i stekao utisak da je pošten čovek, i pustio ga. Železničar je odmah otišao Nemcima i izvestio ih gde se nalaze partizani. Tako je, 27. marta, došlo do borbe s jakim nemačkim snagama koje su opkolile četu. U pokušaju proboja okružba poginulo je 19 boraca, među njima i Žagar. Tada je već bio određen da ide u Primorje, da radi na dizanju ustanka.

Narodnim herojem proglašen je 5. jula 1951. godine. (M. Pav.)

ŽDERO Marka MILOŠ

Rođen je 26. septembra 1912. u selu Blagaju kod Kupresa, Bosna i Hercegovina, u seljačkoj porodici. Do 1941. godine bavio se zemljoradnjom i stočarstvom, a povremeno je radio i kao šumarski radnik.

Iz aprilskog rata vratio se u selo razočaran, ali s punom ratnom opremom. Bio je među prvim ustanicima kupreškog kraja. Kad je organizovana Blagajska četa, novembra 1941. godine, postao je njen borac. Istakavši se u prvim borbama protiv ustaša i Italijana, postavljen je za komandira vođa. Avgusta 1942. godine postavljen je za zamenika 1. čete Kupreškog bataljona 3. krajiškog NOP odreda. Kad je formirana 9. krajiška brigada, januara 1943. imenovan je za komandira 2. čete 2. bataljona, a maja iste godine za zamenika komandanta 2. bataljona. Septembra 1943. godine upućen je u Oficirsku školu pri Vrhovnom štabu u Jajcu. Posle završetka škole, postavljen je za zamenika komandanta 1. bataljona 9. krajiške brigade. U KPJ je primljen decembra 1942. godine.

Već u prvim borbama Miloš je pokazao

osobine hrabrog borca, što će u svakoj novoj borbi samo potvrđivati. Početkom decembra 1941. delovi 3. krajiškog NOP odreda vodili su borbe s jakim italijanskom formacijom kod sela Rastičeva (Kupres). Boj je trajao gotovo ceo dan. U smiraj dana, Krajišnici su juriliš potisli Italijane i nagnali ih u bekstvo. U jurišu, sa svojim vodom, učestvovali je i Ždero. Uspeo je da otme puškomitraljez, sedam pušaka i veliku količinu municije.

Maja 1942. Ždero se posebno istakao u uništenju ustaškog uporišta Marjanovića Han, na putu Bugojno — Kupres, gde se utvrdilo 40—50 ustaša. Han, kuća zidana od

tvrdog materijala, bila je odlično uporište za odbranu. Rasporedivši vod oko kuće, Ždero je shvatio da samo ubacivanjem bombi može postići uspeh. Zato se s grupom bombaša privukao do zgrade, zasuo je bombama i zapalio. Na to su ustaše počele da iskaču i beže, pri tom su svi pobijeni.

U vreme IV neprijateljske ofanzive Ždero je, kao komandir 2. čete 2. bataljona 9. krajiške brigade, organizovao napad na delove nemačke „Vražje divizije“, kod sela Donji Malovan, na drumu Kupres — Livno. Iznenađeni napad preodio je neprijateljsku kolonu. Dvaesetorici nemačkih vojnika uspeo je da se domognu osamljene kuće, odakle su davali otpor. Tada je sâm Ždero krenuo na njih bombama. Uspeh je bio potpun: desetak Nemaca je poginulo, a ostali su zarobljeni. Za ovaj uspeh, Ždera je pohvalio Štab 10. divizije.

Poslednji boj i podvig Miloša Ždera bio je 28. marta 1944. kod sela Slatine (Donji Vaku). Jake snage nemačke „Princ Eugen“ divizije pokušale su da opkole delove 9. krajiške brigade. Razvila se žestoka borba, u toku koje je Ždero, na čelu čete iz svog bataljona, krenuo u obuhvat nemačkih snagama. Četa se našla u pozadini neprijatelja koji je, povlačeći se, dočekan snažnim plutonom. Razvila

se žestoka bitka. Ždero je bio na najistaknutijem mestu, ne vodeći računa o opasnosti kojoj se izlaže. U jednom trenutku, dok je iz blizine dejsvovalao po neprijatelju, pao je smrtno pogoden.

Narodnim herojem proglašen je 27. septembra 1953. godine. (Ni. Po.)

ŽERJAL Antona TONE TONČEK

Rođen je 28. septembra 1915. u Rojanu predgrađu Trsta, Italija. Ubrzo posle svršetka prvog svetskog rata, kad su Italijani zaposeli Trst, sva Žerjalova porodica je pobešla u Ljubljani. Tonček je još kao dete iskusio i zapostavljenost izbeglica. Zato je bio vrlo prijemčiv za borbu protiv iskorišćavanja, za slobodu radnih ljudi. Svoje uverenje je produbljivao proučavanjem marksističke literature. Već kao učenik klasične gimnazije je aktivno delovao u naprednom radničkom pokretu, i 1934. primljen u Komunističku partiju. Ubrzo potom je uhapšen. Osuđen je na devet meseci zatvora, i isključen iz svih škola u Sloveniji. Posle izdržane kazne je nastavio politički rad. Godine 1936. je ponovo uhapšen i osuđen na godinu i po zatvora, koji je izdržao u kaznenom zavodu u Sremskoj Mitrovici. Tamo se još očelicio kao komunist i produbio marksističko znanje.

Posle povratka iz Sremske Mitrovice, radio je u raznim sektorima partijskog rada s masama. Mnogo se posvetio radničkim kulturnim društvima „Vzajemnost“ u Ljubljani. Društvo „Vzajemnost“ je osnovao u Dravljama i u Spodnjjoj Šiški, i ona su pod njegovim vodstvom vaspitala dosta velik broj kasnije poznatih komunista i skojevaca. I u svim drugim društvima „Vzajemnosti“ je osnovao marksističke kružoke. Pre rata je morao da se povuče u ilegalnost, i tada se posvetio partijskom radu. Bio je i istaknuti saradnik Saveza radnog naroda Slovenije i Društva prijatelja Sovjetskog Saveza. Zbog skromnosti i drugarskog odnosa, bio je vrlo omiljen.

Već u prvim danima okupacije, kad je Komunistička partija morala da obezbedi što više ilegalne štampe, Tonček je postao član najuzeg rukovodstva partijske Tehnike u Ljubljani, koja se uskoro razvila u Centralnu tehniku. U početku su njegove dužnosti bile dosta raznolike, a već od maja se posvetio uglavnom ciklostilnoj tehnici. Postao je rukovodilac svih ciklostilnih punktova u Ljubljani. Za njih je tražio prostorije, odabirao komuniste i skojevce koji su u njima umnožavali materijal i kurire koji su raznosili štampu. Odgovarao je i za nabavku materijala i pribora.

Ko god je tada radio s njim, seća ga se kao

dobrog vaspitača, kao druga koji je uvek umeo toplom rečju da ohrabri aktiviste i u najtežim uslovima rada.

Posle ograđivanja Ljubljane žičanom ogradom, Tonček je, februara 1942. poslat u Ljubljansku okolinu, da tamo ubrza razvoj Tehnike. I u tom radu je imao mnogo uspeha. Sredinom maja 1942. uhapšen je na Ježici, kod Ljubljane. Doveden je u ljubljanski zatvor. Imao je falsifikovanu ličnu legitimaciju, a na saslušavanju, mučen nije ništa priznao. Tako Italijani nisu znali da u zatvoru imaju Toneta Žerjala, za kojim su izdali više poternica. Izgledalo je da će ga poslati u logor.

Prvih dana juna 1942. aktivisti u Šiški ubili su italijanskog policijskog agenta (Nicolo Zrtot) u Šiški. Italijani su se za njegovu smrt osvetili tako što su u zatvoru izabrali sedam talaca za stελjanje, među njima i Toneta Žerjala.

Jedanaestog juna, stajao je Tonček u Gramoznoj jami, među drugovima koje je hrabrio dok i sam nije pao.

Narodnim herojem proglašen je 27. novembra 1953. godine. (M. Če.)

ŽEZEJ Aćima MILAN

Rođen je 23. januara 1917. u Podurljaju, Donji Lapac, Hrvatska. Kao dete siromašnih zemljoradnika, posle završetka osnovne škole počeo je da nadniči kod bogatih seljaka, a kao petnaestogodišnji dečak zapođjava se u majdanu kamena u Kupirovu. Izvesno vreme do odlaska u Jugoslovensku vojsku, radio je na izgradnji železničke pruge Bihać—Knin. U vojsci je završio Trupnu podoficirsku školu, i posle odsluženja kadrovskog roka vratio se u selo. Ne mogavši da se zaposli, stupio je u žandarmeriju, i pred rat službovao u Svetom Jurju, u Hrvatskom primorju.

Posle okupacije zemlje i stvaranja Nezavisne Države Hrvatske, prihvatio je poziv KPJ na oružani ustanak. 27. jula 1941. na Srbskom klanecu, u grupi boraca iz Srba i Podurljaja, koja je imala zadatak da spreči dolazak pojačanja od Otriča napadnutoj posadi u Srbu, naišao je i Milan s puškomitraljezom. Kad je naišao kamion s ustašama, on je puškomitraljezom odlučujuće doprineo uništenju ustaša. U četi Srblijan, koja se ubrzo posle toga prebacila na Drenovaču prema Bihaću, i odatle išla u akcije u Bosnu, on je, kao puškomitraljezac, kod Gorjevca opet uništio kamion s ustašama. U odredu „Čapajev“, formiranom

septembra 1941. na Drenovači (kasnije nazvan odred „Marko Orešković“), isticu se u borbama oko Kulen-Vakufa i Donjeg Lapca, a naročito na Čovki, 3. oktobra 1941. kada je Odred ubio 4 oficira, a među njima i komandanta 11. domobranskog puka, pored ostalih.

Hrabrošću u svim dotadašnjim borbama Milan je skrenuo pažnju na sebe, pa je 29. novembra 1941. prilikom formiranja bataljona „Marko Orešković“, postavljen za komandira voda. I kao komandir voda uvek je služio za primer hrabrosti i smelosti, ne samo u svom vodu već i u bataljonu, naročito u toku borbi s italijanskim snagama oko Korenice krajem 1941. i početkom 1942. godine. U napadu na Donji Lapac, 27. februara 1942. kao komandir čete, juriša u streljačkom stroju, uskače u rov i hvata rukom za cev puškomitraljeza, savladao italijanskog puškomitraljesca i omogućio prodor čete u Donji Lapac. Neposredno posle oslobođenja Donjeg Lapca, primljen je za člana KPJ. Tada je sekretar partijske ćelije posebno, pored ostalih moralnopolitičkih kvaliteta, istakao njegovu hrabrost.

Sredinom aprila 1942. godine, Milan je, kao komandir čete, s 32 borca noću ušao u Jezerane, gde se nalazio jak ustaško-domobranski garnizon, i zauzeo crkvu koju

su ustaše pretvorile u utvrđenje. Pošto napadi jedinica, koje su napadale spolja, nije uspeo, on je celog dana s borcima ostao opkoljen u crkvi, odbijajući napade ustaša i napadajući okoline utvrđene zgrade. Čak je zarobio komandanta garnizona, a sledeće noći probio se s borcima iz okruženja, uz gubitke od 2 poginulih i 1 ranjenog.

Kad je, 7. maja 1942. u Korenici formiran 1. proleterski bataljon Hrvatske, Milan je postavljen za njegovog operativnog oficira. Ubrzo je postao zamenik komandanta, pa komandant tog bataljona. Veštim komandovanjem i velikom hrabrošću istakao se u borbama bataljona u Lici, Dalmaciji, Gorskome kotaru, Hrvatskom primorju, Žumberku, Sloveniji i Kordunu. Posebno se istakao kada je, 18. jula 1942. njegov bataljon, zajedno s 3. bataljonom 1. primorsko-goranskog odreda, na cesti između Senja i Novog, uništio bateriju 57. artiljerijskog puka italijanske divizije „Lombardija“, i početkom avgusta iste godine, kada su 1. proleterski bataljon i Udarni bataljon 2. primorsko-goranskog odreda, na cesti između Gerova i Crnog Luga, oslobodili 400 ljudi, žena i dece koje su Italijani sprovođili u logor.

Prilikom formiranja 13. hrvatske brigade „Josip Kraš“, 10. novembra 1942. koja je posle mesec dana preimenovana u 13. proletersku udarnu brigadu „Rade Končar“, Milan je postao komandant 1. bataljona, i ujedno zamenik komandanta brigade. Značajan uspeh brigada je, zajedno s 4. kordunaškom brigadom, postigla početkom januara 1943. zauzimajući Krašića, kada je ubijeno oko 200 a zarobljeno 314 ustaša i domobrana. U toj borbi, vodeći borcu u juriš, Milan je ranjen.

Aprila 1943. postavljen je za komandanta 13. proleterske brigade „Rade Končar“. Veoma smeo napad s brigadom izveo je, noću između 28. i 29. maja 1943. na Jedriličarsku školu u Svetoj Jani, kod Zagreba. Preobučen u domobransku vazduhoplovnu uniformu, upao je s grupom boraca na aerodrom, razoružao stražu i napadom bataljona spolja veoma brzo slomio otpor iznenađenog neprijatelja. Tada je zarobljeno 70 domobrana, 56 pitomaca, 4 oficira i 4 nastavnika, a uništena 2 aviona, više jedinica i sve stambene zgrade i radionice na aerodromu. Pod Milanovom odlučnom i veštom komandom, brigada je postigla niz značajnih uspeha u borbama u Žumberku i Sloveniji, zatim u sastavu 1. proleterske divizije u Bosni i Srbiji, i prilikom oslobođenja Beograda i Zemuna.

Kao iskusnog, sposobnog i popularnog komandanta Vrhovni štab ga je 1. oktobra 1944. postavio za komandanta tada formirane Gardijske brigade. Na toj dužnosti dočekaao je kraj rata, u kojem je više puta ranjen.

Posle rata bio je komandant Gardijske

divizije i komandant Garde JNA, lični pratilac Vrhovnog komandanta oružanih snaga SFRJ i načelnik Komande graničnih jedinica. Radio je i u Generalštabu JNA. Sada je general-pukovnik u penziji i rezervi. Član je Saveta Hrvatske.

Nosioc je Partizanske spomenice 1941. i više domaćih i stranih odlikovanja.

Narodnim herojem proglašen je 2. januara 1945. godine. (T. Ra.)

ŽILNIK Viktora KONRAD SLOBODAN

Rođen je 16. februara 1919 u Kapljoj Vasi, Slovenija. Otac mu je bio stolar, bez stalnog zaposlenja. Porodica se 1936. preselila u Niš, gde su mu se otac i mati zaposlili u vojnoj krojačnici. Posle završetka osnovne škole, Konrad je naučio kožarski zanat, i od 17 godina se zaposlio kao radnik u niškoj fabrici koža. Odrastao je u naprednoj porodici. Umeo je ljude da privuče k sebi i uživao je poverenje radnika. Njegova aktivnost i organizacione sposobnosti su se ispoljile u štrajkovima radnika kožarske i tekstilne industrije, naročito u štrajku kožaraca 1939. godine. Član KPJ postao je 1937. godine.

Početak rata ga je zatekao na odsluženju vojnog roka. Brzo se vratio u Niš, i pripremao se za otpor. Srećno ga je mimoišlo masovno hapšenje komunista, 22. juna 1941. godine. U to vreme se formirao Okružni komitet KPJ za Niš. Konrad je postao član tog Komiteta, i odgovarao za vojna pitanja.

Učestvovao je u formiranju Ozrenskog i Topličkog partizanskog odreda na Jastrepcu. Kao član Topličkog odreda, učestvovao je u raznim akcijama (na primer) u diverziji na hotel „Park“ u Nišu, gde su stanovali nemački oficiri) i odlikovao se hrabrošću.

U borbi kod Žitortode ranjen je kad je spasavao ranjene partizane. Kao član Okružnog komiteta, radio je na području Toplice. S jablaničkim odredom je učestvovao u napadu na radnik Lece. Obučen u uniformu nemačkog vojnika, ušao je među Nemce i pobio ih, i time mnogo doprineo uspehu akcije.

Dvadeset sedmog novembra 1941, Ozrenski partizanski odred, koji je delovao na niškom, aleksinačkom, sokobanjskom i ražanjskom području, pretrepao je u borbama s neprijateljem velike gubitke — pored ostalog, pao je i ceo komandni kadar. Okružni komitet je poslao Slobodana da s grupom boraca i komunisti ponovo učvrsti Odred. Neumornom aktivnošću je uspeo da se u Odred vrati borbenost, i s novim mobilisanim borcima osposobio ga je za dalje akcije. Februara

1942. Odred je već imao oko 60 boraca, a Slobodan je bio najpre zamenik komandanta, a kasnije komandant Odreda. Napadnuta je žandarmerijska stanica u selu Ražanj, pobeđeni su četnici u Popčici i kod Pirkovca. Borbe su vođene s nedićevcima, Bugarima, četnicima, ljotićevcima, u Belom Potoku, na Crnom vrhu... Učestvovao je u mnogim sabotažama: u uništavanju rudnika uglja kod Sokobanje, u pokušaju atentata na sreskog načelnika u Knjaževcu, u jednom selu kod Paraćina je pobijen četnički štab...

Priikom formiranja Timočkog bataljona, Slobodan je napustio funkciju vojnog rukovo-

dioca, pa je kao član Okružnog komiteta vodio partijsko-politički rad na terenu.

Krajem 1943. godine, otišao je s bataljonom na područje Pirota, da nastavi rad Dušana Tackovića Srečka i pripremi osnivanje narodnog odbora i antifašističkih organizacija. Zadatak je odlično izvršio, i s pet drugova se vratio preko okupatorske srpsko-bugarske granice. Kod sela Pajež su ih, 27. februara 1944, oklopili četnici i bugarski vojnici. Pokušali su da se probiju kroz obruči. U tom trenutku, Slobodan se odvojio od drugova i sam krenuo prema Miranovačkoj kuli. Time je četnike povukao za sobom i spasao ostale borce. U borbi je ranjen, ali se branio do poslednjeg metka. Kad je video da će ga uhvatiti, bacio je daleko torbu s partijskim materijalom, koju su njegovi drugovi našli sledećeg dana.

U noći između 27. i 28. februara, četnici su ranjenog Slobodana preneli u Kozje. Nekoliko dana je krvario i bez noge ležao na slami. Četnici su ga mučili, ali Slobodan nije odao ni svoje ime. Četvrtog marta su ga, polumrtvog, odveli iz sela, još ga mučili i najzad ubili.

Konrad Žitnik Slobodan bio je izuzetno hrabar i nepokolebljiv borac, brižan komandant i prijazan drug. U svim jurišima i opse-

njima bio je s puškom i bombom na čelu Odreda.

Narodnim herojem proglašen je 6. jula 1953. godine. (Met. G.)

ŽIVKović—ILIĆ LJUBOMIR LJUPČE ŠPANAC

Rođen je 1918. u selu Crveni Breg, Bela Palanka, Niš, Srbija. Imao je teško detinjstvo i dečastvo. Rano je ostao bez oca. Već u 12-oj godini odlazi u svet. Zapošljava se najpre u Nišu, u poslastičarnici. Ali, umesto da uči zanat, mali Ljupče je od jutra do mraka prao sudove i obavljao najgrubije poslove, često radeći kućne poslove za vlasnika. Bio je veoma sitan i suv, ali temperamentan, veseo, bistar i snalažljiv. Videvši ga pocepanog, iznurenog od teškog rada i gladnog, jedan penzioner iz Niša ga je uzeo sebi. Izvesno vreme Ljuba je kod tog penzionera radio sve kućne poslove, a posle ga je on, početkom 30-ih godina, uputio na obućarski zanat u Sentu.

U novoj sredini Ljuba dolazi u dodir s naprednim radnicima, počinje da čita i stiče prve pojmove o klasnoj borbi i socijalizmu. Uz pomoć svojih drugova, malo kasnije prelazi u Beograd, i u obućarskoj radnji komunista Demaja završava zanat. Ovde se aktivno uključuje u omladinski pokret, i 1935. godine postaje član jednog Rejonskog komiteta SKOJ-a.

Početkom 1936. godine, Ljuba je uhapšen priikom masovnog hapšenja komunista. Mada još nije imao 18 godina, osuđen je, po Zakonu o zaštiti države, na godinu i po zatvora. Robiju je izdržao u Sremskoj Mitrovici. Najmlađi među zatvorenicima, brzo je postao ljubimac komunista-robijaša, a posebno ga je voleo Moša Pijade. Na robiji stiče marksističko obrazovanje. Posle robije, vraća se u Beograd.

Krajem 1937. godine, prijavio se za odlazak u Španiju. Predstojalo mu je novo hapšenje, ali ga je vešto izbegao. Pri uplatu agense u stan, hladnokrvno je uzeo ogrtač i jednostavno izišao kao — dete. Sitan rasti i izgled dečaka pomoćice mu i kasnije, u Španiji, logorima Francuske i pri povratku u domovinu, sve do odlaska u partizane. U Španiji se uputio bez ikakvih putnih isprava. Izvesno vreme krio se u Zagrebu, a onda je, na osovini brzog voza, došao u Pariz, a odatle preko Pirineja u Španiju, februara 1938. godine. Najpre je bio na borbenoj obuci u Albaseti, u Karas-Abanjoju, a zatim u Kataloniji. Dospoje je u bataljon „Divizionario“, gde je postao deseter, zatim vodnik 2. čete toga bataljona, a izvesno vreme obavljao je i kurirsku dužnost. Tokom borbi na reci Ebro, u opustošenom

gradu Tartasi, maja 1938. godine, Ljuba je od starih delova sačinio bicikl od kojeg se nije rastajao do odlaska u partizane, uleto 1941. godine. Biciklom je obavljao sve dužnosti i njime se kretao čak i kad bi se njegova jedinica kamionima prebacivala na nove položaje. S njim je bio i u završnim borbama, kada su se borci internacionalnih brigada vraćali s francuske granice, februara 1939. godine, da bi još jednom zaštitili špansku republiku i olaškali povlačenje španskih boraca i naroda pred nartajima Frankovih i ostalih fašista. Biciklom je Ljuba prešao i u Francusku i obavljao niz dužnosti u logorima Angelesu i

Girsu (na obalama Mediterana). Iz logora je pobeгаo uleto 1940. godine, i u Marselju se ukrcao u brod koji ga je prevezao u Jugoslaviju.

U Splitu je bio uhapšen i prebačen, s grupom drugih španskih dobrovoljaca, u Bi-lečki koncentracioni logor.

Posle raspuštanja koncentracionog logora (novembra 1940), Ljuba je sproveden u rodno mesto, ali ga već sutradan napušta i odlazi u Novi Sad, gde je upućen na partijski rad. Ujedno se zaposlio u radionici metli. Političko-partijski rad obavljao pod imenom Ilić, i od tada je pod tim imenom i poznat. Ubrzo je postao član Pokrajinskog komiteta SKOJ-a za Vojvodinu. Februara 1941. godine ponovo je izbegao hapšenje, i od tada je prešao u ilegalnost.

Posle aprilskog rata, prelazi u Beograd, gde se uključuje u rad jednog od šest rejonskih komiteta, na Kotež-Neimaru. Postaje član i rukovodilac diverzantske grupe; učestvuje u paljenju nemačke garaže na Novom groblju i u drugim akcijama, a zatim odlazi u partizanski Posavsko-tamnavski odred, gde postaje komesar 2. (Beogradske) čete. Kada je ta četa, početkom septembra, prešla u bataljon, postaje politički komesar Beogradskog bataljo-

na. U međuvremenu, Ljuba je obavio veoma važan partijski zadatak. Otišao je u Sremsku Mitrovicu i preneo poruku CK KPJ Jovanu Veselinovicu da ubrza bekstvo komunista iz kazinovice u Sremskoj Mitrovici.

Jednako sposoban za političko i vojničko delovanje, Ljuba je uporedio, i u dogovoru s komandantom bataljona, Miliadinom Ivanovićem, predvodio pojedine čete ili manje patrolne prilikom izvršavanja borbenih zadataka, naročito u pravcu Beograda, ili ih održavao političke konferencije i zborove s narodom, radeći na stvaranju narodnooslobodilačkih odbora i drugih revolucionarnih organizacija i borbenih organa ustanka.

Krajem oktobra, i tokom novembra 1941. godine, nalazio se na oslobođenoj teritoriji Užica, da bi, posle povlačenja glavnih partizanskih snaga iz zapadne Srbije u Sandžak, početkom decembra, ponovo bio na dužnosti komesara bataljona, sa kojim učestvuje u teškim borbama na Sjenici u drugoj polovini decembra.

Od početka januara 1942. godine, kada je Beogradski bataljon ušao u sastav 1. proleterske brigade, Ljuba postaje intendant tog bataljona. S njime prolazi sve bitke od istočne bošne do Hercegovine i Bosanske krajine. Učestvuje u borbama na Gatu i Avtovcu, u zauzimanju stanice Raštelice, kod Kalinovice, prilikom rušenja pruge Konjic—Sarajevo, zauzimanja Šćita, i Duvna, na Kienku — iznad Posušja, u borbama za Livno, protiv četnika oko Grahova i Strmice, u borbama oko Ključa. Tada postaje komandir čete, ispoljavajući kvalitete dobrog vojnog starešine.

Krajem oktobra 1942. godine, postaje zamenik komandanta Beogradskog bataljona. Učestvuje u višednevnim borbama na Sinići, kao predstraži Banja Luke, i Jajca. Tu je teško ranjen, 19/20. novembra 1942. godine, od tenkovske granate. Prenet je u partizansku bolnicu u Bosanski Petrovac, gde je, posle nekoliko dana od rana umro.

Osim izvanredne preduzimljivosti, spremnosti i velike hrabrosti, Ljuba Živković se odlikovao i nizom kvaliteta kao čovek i komunist. Svojom vredinom, nenametljivošću i skromnim držanjem očaravao je mlade drugove i pridobijao ih za Pokret, proširujući redove SKOJ-a ili predvođeci ih u akcijama posle okupacije zemlje. Docijnje, u partizanima, nalazeći se neprekidno u Komandi čete, odnosno štabu bataljona, negovao je iskrene i drugačke odnose. Naročito se isticao prenošenjem iskustva iz oslobodilačkog rata u Španiji.

Narodnim herojem proglašen je 20. decembra 1951. godine. (P. D.)

ŽIVKOVIĆ Radosava ŽIVKO

Rođen je 20. decembra 1912. godine, u selu Buče, opština Berane, Crna Gora, u seljačkoj porodici.

Odnovnu školu završio je u Buče, a osam razreda gimnazije u Beranama. U članstvu KPJ primljen je avgusta 1935. godine.

Početkom septembra 1935. godine, formiran je Centralni aktiv SKOJ-a gimnazije u Beranama, koji je 18. septembra iste godine, po direktivi partijskog rukovodstva, organizovao štrajk učenika viših razreda gimnazije, da bi primoralo reakcionarnu upravu Gimnazije da

povuče odluku o uvođenju dvokratne nastave, koja je pogadala siromašne dake sa sela. Odziv učenika bio je potpun. Štaviše, štrajku je pristupio i znatan deo učenika nižih razreda (III i IV razreda). Štrajk je prerastao u demonstracije. Došlo je do intervencije žandarma, koja se završila tučom. Štrajk je uspeo. Živko je s još 12 drugova isključen iz svih škola, bez prava polaganja ispita.

Zbog revolucionarnog rada, uhapšen je 6. januara, a maja 1936. godine osuđen je, po Zakonu o zaštiti države, na 12 godina roblje i gubitak časnih prava zasnagda. Oko četiri i po godine proveo je u kaznenim zatvorima u Skoplju i Mariboru. Revizijom procesa, krajem decembra 1940. godine, pušten je na slobodu.

Posle kapitulacije, aprila 1941. godine, radi na organizovanju naroda za borbu protiv okupatora; kao rezervni oficir bio je vojni instruktor za obuku boraca koji nisu služili vojsku.

Stari komunist, prekaljeni revolucionar, Živković se u prvim borbama za oslobođenje Berana, jula 1941. godine, ističe hrabrošću i postojanošću. Jedan je od veoma aktivnih u odbrani oslobođene teritorije, i u ponovnom razvijanju ustanka u leto i jesen 1941. godine. U sastavu Kmoskog bataljona, učestvovao je u

pljevaljskoj bici.

Kao zamenik komandira čete, poveo je ljudstvo u juriš, probio neprijateljsku utvrđenu odbranu na Golupcu i prodro do gimnazije. Komandir voda je na dan formiranja 1. proleterske brigade. Kasnije je postao komandir čete, a izvesno vreme zamenik komesara 1. bataljona 1. proleterske. Dvadesetak dana posle njenog formiranja, istakao se u napadu na Dobovinu (16. januara 1942. godine), gde je ubacio ručnu bombu u ložište lokomotive i uništio posadu teretnog voza, a zatim s vođom na juriš zauzeo i spalio domobransku kasarnu, zauzeo železničku stanicu i odbio napad oklopnog voza.

U napadu na Ulog, 26. februara 1942. godine, kao bombaš uništio je posadu bunkera kod crkve, odakle je neprijatelj davao najžešće otpor.

Za borbu na Večerincovu, 9. maja, Štab 1. bataljona 1. proleterske brigade pohvalio je 3. četu i njega, kao komandira.

Na Markovom Brdu 16. maja 1942. godine, veštom kombinacijom vatre i pokreta, Živko je s četom razbio neuporedivo nadmoćnije snage četnika, i time otvorio put za prodor u Kolašin. Osim toga, i lično se istakao ubijajući četnike-jurišije koji su uporno branili vrh na Markovom brdu.

Na Borovoj Glavi, kod Cincar-planine, vođio je u juriš vod boraca da bi iz ustaškog obruča izbavio 1. vod 3. čete.

Godine 1942. upućen je za rukovodioca politodela 4. krajiške brigade. Potom je postao rukovodilac politodela 5. krajiške brigade. U ovim brigadama, kao i u 2. proleterskoj, pokazao se kao disciplinovan, odgovoran i hrabar rukovodilac. Veoma se istakao i u IV ofanzivi, na Šator-planini.

Iz krajiških jedinica upućen je u dalmatinske. Bio je izvesno vreme rukovodilac politodela 26. dalmatinske divizije, a potom komesar 20. dalmatinske divizije. I u ovim jedinicama isticao se hrabrošću i odlučnošću. Avgusta 1944. godine upućen je za komesara 22. srpske divizije. U borbama za oslobođenje Niša, Kosovske Mitrovice, na sremskom frontu i u borbama u Slavoniji, kao i ranije, uvek se mogao videti u jurišu.

Posle rata, bio je politički komesar Komande veze JNA, glavni instruktor Glavne političke uprave, pomoćnik načelnika Centralne uprave vojne industrije, politički komesar tenkovske divizije, pomoćnik komandanta korpusa, pomoćnik komandanta vojnog područja, načelnik Katedre pozadine Više vojne akademije, pomoćnik komandanta za pozadinu graničnih jedinica JNA...

Završio je Višu vojnu akademiju JNA i Školu operatike.

U posleratnom periodu aktivno radi kao

član Opunomoćstva I armijske oblasti, član Opunomoćstva beogradskog područja, i član Opunomoćstva Komande graničnih jedinica. Učesnik je V kongresa SKJ.

Sada je general-potpukovnik JNA u penziji i rezervi.

Nosilac je Partizanske spomenice 1941. i više domaćih i stranih odlikovanja.

Narodnim herojem proglašen je 5. jula 1952. godine. (Šp. L.)

ZIŽIĆ Stanka TOMAŠ

Rođen je 14. februara 1909. u Kolašinskim Poljima, Mojkovac, Crna Gora. Posle prvog svetskog rata, njegova porodica se preselila u Šahoviće (Tomaševo), kod Bijelog Polja. Još kao dečak počeo je sam da se probija kroz život; ostao je rano bez oca, koji je poginuo 1915. u borbi s austrougarskim okupatorom. Teško materijalno stanje, i stric koji je bio komunistički poslanik (1920. godine) uticali su na njegovo opredeljenje, tako da je već u gimnaziji (koju je pohađao u Kolašinu, Mostaru i Sarajevu) bio zapažen kao vrlo napredan omladinac.

Na Beogradskom univerzitetu (upisao se u jesen 1929. na Poljoprivredno-šumarski fakultet) pripadao je maloj, ali hrabroj grupi onih studenata koji su, već tokom 1930. godine, podigli glas i zahtevali da se rešavaju pitanja uslova školovanja studenata i da se studentsko pitanje postavi kao otvoreno „socijalno pitanje“; organizovali su prve javne demonstracije (početkom novembra 1931) protiv diktature kralja Aleksandra. Posle novih žestokih demonstracija od 1. aprila 1932, kada postaje član Partije, protiv Tomaša je povelena istraga. Bilo je to vreme kada su se studenti-marksimisti na svom sastanku zaklinjali na Tomaševo revoluciju: da će voditi borbu dok god se ne sruši diktatura u Jugoslaviji i ne uspostavi nova, narodna vlast. Tomaš je vredno radio u studentskoj zadruzi „Samopomoć“; raznosio mleko, davao časove, radio u Glavnoj direkciji državnog dobra „Bejle“, i pored svega toga uspeo da diplomira i postane inženjer agromomije, 1934. godine. Do 1937. službovao je u Ivanjici i još nekim mestima, a zatim je bio otpušten iz službe zbog revolucionarnog rada.

Od 1937. do početka 1940. bio je službenik u Savezu nabavljачkih zadruga državnih službenika u Beogradu. Za to vreme aktivno je radio u sindikatu „Botić“ (bankarski, osiguravajući i trgovački činovnici), organizovao razne izlete, držao predavanja, organizovao demonstracije protiv režima i fasizma.

U vreme kapitulacije Jugoslavije, nalazio se na Cetinju i radio u poljoprivrednoj zadruzi

„Seljačka samopomoć“. I tada je sa svojom partijskom celijom organizovao štampanje i rasturanje letaka u okupatorskim garnizonima (leci su štampani na italijanskom jeziku), što je veoma ogorčilo neprijatelja, a hrabro i podsticalo narod na otpor. Posle toga, upućen je u Sandžak.

Dolaskom Tomaša Žižića, zatim rudara iz Trepcé i grupe naprednih intelektualaca koji su se vratili u svoj kraj, snažno je ojačala partijska organizacija u opštini Šahovići. To je bio moćni udarni odred kojim je Tomaš rukovodio. Kada je počeo ustanak, po direktivi Rifata Burdževića, sekretara Oblasnog komiteta za Sandžak, Tomaš organizuje napad i uništava karabinjersku italijansku stanicu u Šahovićima, 16. jula 1941. godine. Posle toga, priprema akciju za napad na italijanski garni-

zon u Bijelom Polju, koje je oslobođeno 20. jula. Tih dana postaje član Sreskog komiteta KPJ za Bijelo Polje.

Kada je usledila velika italijanska protivofanziva, početkom avgusta, Tomaš organizuje evakuaciju zaplenjene hrane i opreme.

Stvaranjem uslova za ponovno oživljavanje borbennih akcija, septembra 1941. godine, radi na formiranju 1. bjelopoljske udarne čete; postaje njen komesar, zatim komesar Bjelopoljskog udarnog bataljona i, krajem decembra, komesar Bjelopoljskog bataljona.

Tomaš Žižić se naročito istakao u borbama koje su partizani vodili s četnicima prema Jemića Kršu, kada je posle neuspeha rukovodio zaštitnicom i izvlačenjem ranjenika; zatim u borbama na rušenju mosta na Limu, na Ribarevini; na Jabučnom; na rušenju ceste kod Dobruna i mnogim drugim borbama.

Kao politički komesar i član Sreskog komiteta bio je vrstan politički radnik, dobar govornik, pravi narodni tribun. Bio je britak, principijelan, beskompromisan i poslovično pravičan. Bio je jedan od najsposobnijih i

najzaslužnijih rukovodilaca i organizatora ustanaka u Sandžaku.

Kad je formirana 3. proleterska (Sandžačka) brigada, Tomaš Žižić je postao komandant 4. bataljona. U bici koja se vodila kod Prozora, jula 1942. godine, njegov bataljon je uništio 40 crnokošuljaša.

I pri zauzimanju Livna, i u bici na Kadinim vodama, kod Banja Luke, istakao se velikom komandantskom hrabrošću.

Tomaš Žižić je poginuo od izdajničke četničke ruke, u selu Trnavi, kod Mrkonjić-Grada, između 2. i 3. oktobra 1942, zajedno s Vladimirom Kneževićem Volodom, komandantom brigade, i Rifatom Burdževićem Tršom, zamеником komesara brigade i partijskim rukovodiocem. Njihova tela su četnici bacili u Grujić-jamu, duboko više od 20 metara.

Narodnim herojem proglašen je 20. decembra 1951. godine. (M.Dam.)

ZUGIĆ Jakova BATRIĆ

Rođen je 1912. godine u Novakovićima, Crna Gora. Njegov otac je rano umro i, pošto mu je stariji brat nastavio školovanje, on je, poslije završetka osnovne škole, ostao na imanju s majkom i mladom sestrom. Stasao je u izuzetnu ličnost: čvrstog karaktera i volje, obdaren smislom za logiku, izuzetno blage naravi, s neiscrpnom ljubavlju za čovjeka. Brzo je privukao pažnju naprednih studenata i, upoznavši se s revolucionarnim idejama, postao je jedan od najistaknutijih omladinaca svog kraja.

Učestvovao je u demonstracijama u Nikšuću, 1938. godine, i u više sukoba sa žandarmima prilikom njihovih pokušaja da rasture napredne čelove. Poslije niza akcija u kojima je učestvovao, 1939. godine postao je član Komunističke partije Jugoslavije. Poznat je njegov podvig kada je, u oktobru 1940, u Novakovićima, organizovan skup u spomen komuniste Aleksandra Mandića, koji je od batina umro u policiji. Kada su žandarmi pokušali da razbiju taj skup, Batrić je prvi pošao na njihov kordon, pravo na komandira, zgrabio mu pušku s bajonetom i udario ga kundakom. Ponijeta njegovim primjerom, masa je takođe jurnula i rastjerala žandarme.

Kapitulacija Jugoslavije zatekla je Batrića u vojsci, iz koje je došao kući s punom vojničkom spremom. Ubrzo je izabran za sekretara partijske čelije, i kooptiran za člana Mjesnog komiteta KP. Radio je s puno zalaganja i rizika na mobilizaciji naroda za ustanak, na prikupljanju oružja i municije i na vojničkom obučavanju omladine.

U prvim okršajima s neprijateljem, ispoljio

je izuzetnu hrabrost i smjelost. U napadu na italijanski garnizon u Plijevima, 1. decembra 1941, Batriću je, kao najstaknutijem i najhrabrijem borcu Jezerošaranskog bataljona, dodijeljena bataljonska zastava. Pripadao je II četi koja je trebalo da ubije komandanta italijanske divizije. I pošto je u prvom dodiru sa neprijateljem, na čelu čete, poginuo komandant bataljona, Batrić se s jednim vodom smjelo prema zgradi u kojoj je trebalo da bude italijanski general. Kada je vidio da je general već pobjegao u utvrđenu školu, Batrić je s vodom krenuo tamo, ali ga je zaustavila jaka vatra iz crkve. Da bi uništio Italijane koji su se u crkvi zabarikadirali, on se, na čelu bombaškog odjeljenja, kroz kišu mitraljejskih rafala, sa zastavom pobio do crkve, popeo na zvonik i odozgo bombama uništio neprijatelja.

ŽUGIĆ Boža KOMNEN

Rođen je 11. februara 1922. godine u selu Novakovcima, Žabljak, Crna Gora.

Četiri razreda osnovne škole završio je u Novakovcima. Posle toga, izvesno vreme bavio se seoskim poslovima. Težeći da se oslobodi teškog života seljaka i stvori sebi bolje uslove, kao već podrastao dečak upisuje se u Nižu poljoprivrednu školu u Baru. Rat ga je zatekao kao učenika četvrtog razreda ove škole.

Potiče iz uglednog bratstva, čiji su mnogi članovi bili aktivni u radničkom pokretu između dva svetska rata. U trećem razredu poljoprivredne škole, 1940. godine, opredelio se za napredni omladinski pokret, a godinu kasnije postaje član SKOJ-a.

Istakavši zastavu na zvoniku, ostao je u crkvi sa svojim vodom i cijelog dana tukao mnogo jače neprijateljske snage koje su više puta pokušavale protivnapadom da ovladaju crkvom. U jednom momentu, koristeći se mrakom, sišao je s crkve i uspio da se približi do samih prozora škole, odakle su Italijani koncentričnom vatrom tukli crkvu i sve druge položaje. Kroz prizemni prozor ubacio je u prostorije protivtenkovsku bombu, nanijevši Italijanima velike gubitke. Noću, kad su se iz grada povukli gotovo svi partizani, Batrić je sa svojim ljudima izašao iz Plijevaja, štiteći im odstupnicu i čuvajući zastavu.

Batrić se, takođe, istakao i u borbama protiv četnika na frontu kod Kolašina, gdje je bio zamjenik komandanta Sinajevinskog sektora. U jurišu na utvrđenu kuću četničkog izdajnika Save Lazarevića, u selu Lipovu, 17. marta 1942. pao je teško ranjen. Umro je poslije tri dana, u bolnici u Žabljaku.

Narodnim herojem proglašen je 27. novembra 1953. godine. (T.Žug.)

U periodu priprema za ustanak u Crnoj Gori, u svom rodnom kraju uključio se u rad omladinske organizacije.

Aktivno učestvuje u trinaestojulskom ustanku naroda Crne Gore. Aktivan je i kasnije, u ponovnom oživljavanju narodne borbe. Početkom 1942. godine, iz teritorijalnih jedinica Durmitorskog odreda formirano je nekoliko udarnih bataljona. Komnen je stupio u Omladinski bataljon ovog Odreda. I bataljon i Komnen istakli su se u mnogim borbama s četnicima Pavla Đurišića. Jedna od najtežih bila je borba na Skari i Večerinovcu, blizu Mojkovca, maja 1942. godine, u kojoj je mladić ispod Durmitora pokazao hrabrost, čvrstinu i veštinu.

Kada je, juna 1942. godine, deo boraca njegovog bataljona upućen u 1. proletersku brigadu, Komnen je imao sreću da stupi u ovu proslavljenu jedinicu. Već 3. juna 1942. godine, u borbi u Dobrom Dolu, njegov bataljon je snažnim udarom razbio četnike. U toj prvoj borbi kao proleter pokazao je primernu hra-

brost. Takav je u povlačenju iz Crne Gore i pohodu proleterskih brigada za Bosansku krajinu, na Tromedi, Treskavici, Konjicu i drugim mestima, ističući se i kao čovek i kao borac. U poznatom pohodu brigada primljen je za člana KPJ. Njegova hrabrost dolazi još više do izražaja u borbama na Cincaru i Borovoj Glavi, za Livno, Jajce i na Jošavci.

Veoma inteligentan, čvrstog karaktera, marljiv, nesebičan i hrabar, brzo se uzdizao U 1. proleterskoj, on je za nešto više od godine partizanskog staža postao politički komesar diviziona. I na toj, u partizanima izuzetno značajnoj, dužnosti pokazao je veliku odgovornost i sposobnost. Veoma je značajna uloga ove jedinice u borbama u V ofanzivi, a posebno je bilo Komnenovo zalaganje da se izvrše zadaci i pravilno vodi divizion.

Posle borbi na Sutjesci, izvesno vreme je u 1. bataljonu 1. proleterske, a kasnije je zamenik komesara i partijski rukovodilac ove brigade. I na ovim odgovornim dužnostima više puta je zapažen kao izuzetno hrabar borac. Narочito se istakao u borbama za oslobodenje Beograda i na sremskom frontu.

Rat je završio kao politički komesar 1. proleterske brigade, a neposredno posle završetka rata postao je politički komesar 1. proleterske divizije. Na ovoj visokoj dužnosti, kao partijski rukovodilac i politički radnik, dao je sve što je mogao.

Umro je 11. juna 1946. godine.

Nosilac je Partizanske spomenice 1941. i više odlikovanja.

Narodnim herojem proglašen je 27. novembra 1953. godine. (Sp.L.)

ŽUNIĆ Sima BOŠKO

Rođen je 12. decembra 1920. godine u mnogobrojnoj siromašnoj seljačkoj porodici u Kninu, Hrvatska. Osnovnu školu završio je u Kninu. Boško je od najmlađih dana radio kod imućnijih seljaka i trgovaca za minimalnu zaradu. Kasnije je otišao preko „Privrednika“ na timarski zanat u Beogradu, ali je zbog ponižavanja i maltretiranja napustio zanat i vratio se u Knin. Pod sličnim uslovima počeo je da uči mesarski zanat u Kninu.

Poslije okupacije sklonio se od ustaša iz Knina u anektirani deo Dalmacije, u Kistanje. Tu se vršila polarizacija izbjeglica. Boško se opredelio za komuniste, za borbu protiv okupatora i njegovih saradnika.

Na glas o narodnom ustanku u Bosanskoj i Kninskoj krajini, Boško je pohtao u Knin, izvadio skriveno oružje i priključio se ustanicima, a početkom 1942. godine stupio je u Dinarski partizanski odred i tu se kao puško-

mitraljezac proćuo po herojstvu i neustrašivosti. O tome govori samo nekoliko njegovih podviga.

Polovinom juna 1942. godine, na cesti Livno—Bosansko Grahovo, Boško se nalazio u zasjedi. Naišla su tri talijanska kamiona sa vojnicima. Kada su se približili na pedesetak metara, Boško je po njima otvorio mitralješku vatru. Uništena su sva tri kamiona i ubijeno 50, a zarobljeno 20 Talijana. Boško je za ovaj uspjeh pohvaljen.

Drugom polovinom juna 1942. preko 2.000 Talijana i četnika, na planini Kozjak, napali su 1. bataljon Srednjodalmatinskog odreda. Vodila se žestoka borba. Da bi izbjegao nepo- trebne gubitke, komandant je povukao bata-

spaljeno. Boškova je hrabrost i odlučnost i ovdje došla do punog izražaja.

Prilikom napada 2. bataljona 2. dalmatinske brigade 7. novembra 1942. na ustaško uporište Kijevo, Boško se sa desetinom boraca neprijetno provukao između spoljnih neprijateljskih utvrđenja, upao u mjesto i bez borbe zarobio 15 domobrana. To je omogućilo brz uspjeh napada. Za ovaj podvig Boško je ponovo pohvaljen. Takav je bio i u borbama na Borovoj Glavi, na Kupresu i Posušju i u bici na Neretvi. Tih dana je postao član Komunističke partije Jugoslavije.

Početak aprila 1943. Boško je sa vodom boraca prešao splavom Drinu, uništio prva četnička uporišta na obali i tako osigurao forsiranje svoje brigade preko ove plahovite rijeke.

U početku V neprijateljske ofanzive, 18. maja 1943, u sukobu 2. dalmatinske brigade sa Nijemcima na Sinjajevini, Boško je u svojstvu komandira poveo četu na juriš i omogućio uspjeh brigade. Tada je zaplijenio prvi „šarac“ i mašinku u bataljonu i od njih se nije odvajao do svoje smrti.

Posebne podvige činio je Boško u dramatičnoj borbi 2. dalmatinske brigade na Barama za vrijeme proboja divizija NOV preko Sutjeske. Svojim „šarcem“ kosio je Nijemce i nagonio ih mnogo puta da odustanu od napada, da se povlače i sređuju za novi juriš. Duga bi priča bila o tome kako je dovukao dva njemačka padobrana s granatama sa „ničije zemlje“.

U jednom od protivjuriša, 7. juna 1943. godine Žunić Boško je sa nekoliko boraca uskočio u njemački rov. Jedan Nijemac iz drugog rova na Boška je uperio mitraljez, ali je Boško bio brži i vatrom iz automata ga pokosio. Sa mašinkom oko vrata i „šarcem“ na grudima, Boško je krenuo naprijed, ali u svoj posljednji juriš je pao pogođen rafalom iz njemačkog mitraljeza i tu, u njemačkom rovu, i ostao.

Za narodnog heroja proglašen je 23. jula 1952. godine. (Ob. Eg.)

ŽVAN JANEZA ANDREJ BORIS

Rođen je 21. novembra 1915. godine u selu Spodnje Gorje, Radovljica, Slovenija. Otac je imao vrlo malo zemlje, tako da je morao da radi kao drvoseča i da traži neki povremeni posao.

Spodnje Gorje je selo nedaleko od Bleda, i mnogi meštani su radili u hotelima. Drugi su odlazili na rad u Jesenicu, u železaru. Tamo is- već pre prvog svjetskog rata, bio jak radnički

pokret, a između dva rata nikad nije prestala aktivnost KP. Radnici iz Jesenica vraćali su se svakog dana kućama, i tako širili uticaj KP na selu.

Andrej je završio osnovnu školu u selu Zgornje Gorje. Izvesno vreme radio je u šumi i na javnim radovima. Vojsku je služio 1935, u biciklističkoj jedinici, kao mitraljezac, i isticao se kao disciplinovan vojnik i dobar strelac. Odlikovao je s dve medalje.

Kad se, 1937, vratio iz vojske, zaposlio se u železari Jesenice. Izvesno vreme radio je kao nekvalifikovani radnik, a posle dve godine okvalifikovao se za elektrovarioica.

Još kao mladić, uključio se u „Svobodu“, kulturno-prosvetno društvo pod uticajem ko-

ljon na povoljniji položaj, ostavljajući jedan vod i Boška Žunica, puškomitraljezca, da štiti povlačenje. Vod je sa bliskog odstojanja osuo mitralješku vatru i nanio neprijatelju ozbiljne gubitke. Međutim, druga kolona neprijatelja, ugostila je lijevo krilo Boškova voda. Tada su neki borci napustili položaj. I pored strahovite artiljerijsko-minobacačke vatre, koja je obasipala Boškov položaj, on nije odstupio, već je i dalje otvarao ubitačnu vatru po neprijatelju. U ovoj borbi je 150 neprijateljskih vojnika izbačeno iz stroja. Od eksplozije granata Boško je s položaja izišao ošamućen i opaljenog lica. Svojom neustrašivošću zadivio je drugove. Zbog toga je pohvaljen i istaknut za primjer svim borcima u odredu.

Prilikom napada proleterskih brigada na Livno, početkom avgusta 1942, 1. srednjodalmatinski bataljon postavljen je na položaj Vaganj, radi onemogućavanja prodora Talijana iz Sinja u Livnjsko polje. Naišla je talijanska auto-kolona od dvadesetak kamiona sa vojnicima. Kad su prišli na blisko odstojanje, na njih je otvorena brza paljba. Boško ih je iz stojeće stava kosio mitraljejskim rafalima. Za kratko vrijeme kolona je uništena i 16 kamiona

munista. Svirao je klarinet u muzičkom sastavu „Svoboda“, a posle njenog raspuštanja — u „Vzajemnosti“. Zapažen kao aktivan, izabran je za člana upravnog odbora, primljen u Skoj, a 1938. ili 1939. i u Partiju.

Kao komunist, učestvuje u pripremama za ustanak, naročito u akcijama prikupljanja oružja i municije. U junu 1941. traži ga njemačka policija i železari, ali su mu drugovi omogućili da pobjegne. Zajedno s braćom Janezom i Alojzom stupa, 28. jula, u Jeseničku partizansku četu, koja se već posle tri dana sukobila s Nemcima 1. avgusta, na planini Mežakija. Sedmicu docnije učestvuje u borbi na Rženovom robu, na Jelovici. U decembru 1941. član je grupe koja je poslata da diže ustanak u Bohinju, okolini Bleda i Gornjosavskoj dolini. Ovaj ustanak nije uspeo, ali je s grupom pošlo nekoliko dobrovoljaca.

Kao mitraljezac Poključke čete, 19. januara 1942, na Lipnici, celog dana vodi borbu s njemačkim skijašima, a uveče se spava. U proleće 1942, posle više uspešnih napada na njemačke patrolne, postaje komandir čete, pa bataljona i, na kraju, komandant Gorenjskog partizanskog odreda. Tu dužnost je primio u

najtežim vremenima, kad je počela neprijateljska ofanziva i kad su partizani u Gorenjskoj trpeli teške gubitke. Tu dužnost je uskoro morao da napusti zbog teške bolesti, kao posledice borbe od 19. januara.

U leto 1943. zdravlje mu se donekle popravilo, i tada postaje vojnik minersko-sabotažnog voda „Triglav“, koji je vršio diverzije i sabotaže, najviše na pruži Jesenice — Bohinj. Iz voda se razvila četa, koja ubija izdajnike i neprijateljske vojnike oko Bleda. 1. novembra 1943. Žvan postaje poručnik, a u proleće 1944. odlazi u Oficirsku školu Glavnog štaba Slovenije. Posle povratka, postaje operativni oficir bataljona Gorenjskog odreda, a posle toga i samog Odreda. U zimu mu se zdravlje opet pogoršava, i biva određen za zamenika komandanta Gorenjskog vojnog područja. Na toj dužnosti ostao je do smrti.

Poginuo je 24. marta 1945. godine, na vrhu planine Porezen, u poslednjoj nemačkoj ofanzivi na jedinice 9. korpusa, koje su se po delovima izvlačile iz neprijateljskog obruča. Komanda Vojnog područja se, kao pozadinska jedinica, mala i loše naoružana, kretala s brigadom „Ivan Kosovel“ na Porezen, pokriven visokim snegom. Kad se digla magla, Žvan je primetio Nemce na vrhu planine i komandovao juriš, jer drugog izlaza nije bilo. Odmah je pogoden. Bolničarka koja je pohitala da ga previje poginula je. Kad sa Nemci stigli do njega, on je već umirao.

Narodnim herojem proglašen je 27. novembra 1953. godine. (M.Pav.)

Strani državljani narodni heroji Jugoslavije

BIRJUZOV SERGEJ SEMJONOVIČ

Rođen je 8. (21) avgusta 1904. godine u Skopinu, Rjazanska oblast, u radničkoj porodici, SSSR. Godine 1922. dobrovoljno se uključio u redove Crvene armije. Od 1926. je član Komunističke partije Sovjetskog Saveza. Vojnu akademiju „Frunze“ završio je 1937. godine. Posle završene Akademije, komandovao je 132. streljačkom divizionom, s kojom je učestvovao u borbi od početka velikog Otađbinskog rata na Jugozapadnom i Brjanskom frontu. U vreme staljingradske bitke, 1942—1943. godine, bio je načelnik štaba 2. gardijske armije. Od aprila 1943. bio je načelnik štaba Južnog fronta, od oktobra 1943. načelnik štaba 4. ukrajinskog fronta, od maja 1944. načelnik štaba 3. ukrajinskog fronta.

Sergej Semjonovič Birjuzov učestvovao je u razradi i realizaciji operacija za oslobodenje Donbasa, Tavrje, Krima, jasko-kišinjevske operacije, 1944. godine.

Od oktobra 1944. komandovao je 37. armijom, koja je, zajedno s narodnooslobodilačkom vojskom Jugoslavije, učestvovala u borbama za oslobodenje istočne Srbije i Beograda.

U vreme rata, nalazeći se u armiji, pet puta je ranjen.

Tokom 1946—1947. godine, bio je zamjenik glavnog komandanta Južne grupe sovjetskih trupa i potpredsjednik Savezne kontrolne komisije u Bugarskoj.

Od aprila 1955. godine, S. S. Birjuzov bio je glavni komandant jedinica protivavionske odbrane zemlje i zamjenik ministra odbrane SSSR. 1955. godine imenovan je za maršala Sovjetskog Saveza, a 1958. proglašen je herojem Sovjetskog Saveza.

Sergej Semjonovič Birjuzov bio je član CK KPSS, deputat Vrhovnog sovjeta SSSR.

Napisao je niz tekstova i knjiga, posvećenih istoriji velikog Otađbinskog rata Sovjetskog Saveza i učesnicima sovjetskih oružanih snaga u borbi za oslobodenje naroda Balkana.

Poslavši na proslavu dvadesetogodišnjice

oslobodenja Beograda od fašističkih okupatora, maršal Sergej Semjonovič Birjuzov tragično je izgubio život u avionskoj nesreći, oktobra 1964. godine.

Za vešto izvođenje borbenih operacija i heroizam, ispoljen u borbi protiv zajedničkog neprijatelja, za zasluge u razvijanju i jačanju prijateljskih odnosa oružanih snaga SSSR i SFRJ, proglašen je, posle smrti, narodnim herojem Jugoslavije.

Maršal Birjuzov bio je jedan od onih sovjetskih boraca o kojima je maršal Tito pisao: „Jugoslovenski narod će uvijek sa zahvalnošću osjećati njihov doprinos zajedničkoj borbi protiv brutalnog fašističkog neprijatelja i sačuvaće zauvijek u sjećanju njihove svijetle likove.“ (Z. V. V.)

BULKIN ANTONOVIČ IVAN

Rođen je 20. juna 1920. godine u selu Tovtrud, Dnjeprpetrovska oblast Ukrajinske SSR, u seljačkoj porodici.

Pošto je 1936. godine završio Srednju, upisao se u Višu pedagošku školu, a kada ju je završio, bio je, 1939. godine, učitelj u seoskoj školi. Ivan Antonovič Bulkin regrutovan je,

1940. godine, u Crvenu armiju i poslat u Ratno-vazduhoplovnu školu, koju je završio 1942. godine.

Od 1942. godine lajtnant, a kasnije ober-lajtnant, Bulkin se stalno nalazio na frontu kao navigator u jedinicama avijacije dalekog dometa, koje su bombardovale neprijateljske koncentracije trupa i tehnike, željezničke čvorove...

Početkom 1944. godine, vazduhoplovni korpus dalekog dometa, u kojem je služio I. A. Bulkin, dobio je zadatak od sovjetske vlade — da snabdeva Narodnooslobodilačku vojsku Jugoslavije oružjem, municijom, sredstvima za vezu, lekovima... Uskoro su počeli noćni letovi u Jugoslaviju. Tri ratna druga, koji su činili posadu aviona: komandant aviona, kapetan Aleksandar Managadze, navigator-lajtnant Ivan Bulkin, i strelac-radio-telegrafist vodnik Petar Boltačuk, iz noći u noć, poletali su s aerodroma na tek oslobodenoj teritoriji Ukrajine na jugozapad.

U tim letovima, od I. A. Bulkina tražena je izuzetno velika veština. Trebalo je dovesti avion tačno na cilj, daleko u brdima Jugoslavije, a navigator Bulkin je satima osmatrao noćnom tminom prekrivenu zemlju, tražeći na njoj jedva vidljive orijentire.

Posada aviona, u kojoj je služio I. A. Bulkin, letela je u razne krajeve Jugoslavije, i svaki put dopremala jugoslovenskim ratnim drugovima od 1.500 do 2.000 kilograma tereta — automate i municiju za njih, minobacače s minama, protivtenkovske puške, poljske radio-stanice i telefone, lekove i sanitetski materijal. Posada je sve zadatke uspešno izvršila.

Ističući veliki doprinos sovjetskih pilota davanju pomoći narodnooslobodilačkoj vojsci Jugoslavije, Predsedništvo AVNOJ-a je, ukazom od 21. juna 1945. godine, proglasilo navigatora ober-lajtnanta Ivana Antonoviča Bulkina narodnim herojem Jugoslavije.

Posle rata, I. A. Bulkin ostao je u ratnom vazduhoplovstvu. Kao potpukovnik avijacije, prebačen je u rezervu 1960. godine. Poslednje godine života I. A. Bulkin proveo je u ukrajinskom gradu Bela Crkva, čiji su ga stanovnici

šest puta birali za deputata Gradskog savjeta. Kao član delegacije Sovjetskog komiteta ratnih veterana, Ivan Antonovič Bulkin je, 1961. godine, posetio Jugoslaviju, gde su ga toplo dočekali ratni drugovi i saborci — jugoslovenski veterani.

Ivan Antonovič Bulkin je preminuo 16. septembra 1974. godine, i sahranjen na groblju u Beloj Crkvi. (S. G. M. — Z. V. V.)

DMITRIJENKO IGNATIJEVIĆ PAVEL

Rođen je 1920. godine u Dnjepropetrovštini (Ukrajina), SSSR. Pošto je završio Srednju školu, upisao se u avijatičarsku školu. Godine 1942. Pavel Ignatijević Dmitrijenko je, u svojstvu navigatora, upućen u daljinsku bombardersku avijaciju, u kojoj je služio do završetka rata, učestvujući u bombardovanju neprijateljskih vojnih objekata.

Godine 1944. avijatičarski puk u kojem je služio P. I. Dmitrijenko obavljao je zadatke u davanju pomoći narodnooslobodilačkoj vojsci Jugoslavije. Posada, koju su sačinjavali P. D. Petrov, komandant aviona, P. I. Dmitrijenko, navigator, A. J. Ščerbakov, drugi pilot, V. S. Vinogradov, radio-telegrafist i A. I. Lekomev, strelac, bila je jedna od najboljih u puku. S obzirom na to da su avioni leteli noću, nad nepoznatom teritorijom i bez radio-navigacionih uređaja za pronalaženje mesta na koje je trebalo spuštati tovar za NOV, razrađen je specijalni sistem leta s vodom. Prvi je, kao voda, poletao avion s jednom od najiskusnijih posada, koji je nalazio cilj, izbacivao tovar i kružio nad njim, dajući istovremeno ugovorene radio-sig-nale. Ostali avioni ravnali su se prema ovim signalima kao prema radio-svetioniku, i tačno pogodali cilj. Posada P. D. Petrova, u kojoj je kao navigator bio P. I.

Dmitrijenko, po pravilu je obavljala izviđačke letove — preuzimala ulogu vođe. Navigator Dmitrijenko uvek je dovodio avion tačno na cilj.

Posle završetka rata, P. I. Dmitrijenko nastavio je da služi u avijaciji. Umro je januara 1951. godine.

Predsedništvo Antifašističkog veća narodnog oslobođenja Jugoslavije proglasilo je, 21. juna 1945. godine, P. I. Dmitrijenka narodnim herojem Jugoslavije. (Z.V.V. — S.G.M.)

JAKIMOV NIKITOVIĆ PAVEL

Rođen je 15. jula 1910. godine u Petrogradu, Rusija, u radničkoj porodici. Rus. Godine 1929. završio je Srednju školu i dve godine radio u fabrici muzičkih instrumenata u Petrogradu. P. N. Jakimov upisao se, 1931. godine, u Višu avijatičarsku tehničku školu, i završio je 1932. godine, stekavši kvalifikaciju navigatora i stručnjaka za aparaturu. Do 1941. radio je u civilnom vazduhoplovstvu SSSR, kao instruktor i navigator, predavač u školama za avijatičare.

Od prvih dana velikog Otađbinskog rata, P. N. Jakimov nalazio se na frontu: tokom 1941—1942. na Lenjingradskom frontu, a od početka 1943 — u avionsko-transportnoj diviziji.

Pavel Nikitovič Jakimov izvršavao je složene zadatke sovjetske Komande, obavio veliki broj letova u neprijateljsku pozadinu zbog dopremanja, vazdušnim putem (padobranima i prizemljenjem), oružja, municije i hrane za sovjetske partizane.

Od maja 1943. godine nalazio se, u sastavu posade vojnotransportnog aviona, pod komandom A. S. Šornikova. Januara 1944. godine, P. N. Jakimov učestvovala je u letu od Moskve do Barija, zbog prebacivanja sovjetske vojne misije u Jugoslaviju. Zajedno sa sovjetskom Vojnom misijom, gardijski kapetan P. N. Jakimov je, 23. februara 1944. godine, doletao na jedrilici u Jugoslaviju. Na oslobođenoj teritoriji, nedaleko od sela Medeno Polje, P. N. Jakimov je, zajedno s borcima 5. korpusa Narodnooslobodilačke vojske Jugoslavije, pripremio teren za sletanje na kome je, marta 1944. prvi put aterirao avion A. S. Šornikova koji je za narodnooslobodilačku vojsku Jugoslavije dopremao vojnu opremu iz baza u Italiji. Istovremeno su na ovaj partizanski aerodrom stetali avioni iz SSSR, koji su padobranima spuštali vojnu opremu. U trenutku desanta na Drvar, 25. maja 1944. godine, P. N. Jakimov nalazio se na aerodromu, i uskoro se pridružio pratećim jedinicama Vrhovnog štaba, s kojima se uputio na Kupreško polje. Ovdje je odabrao, i uz pomoć jugoslovenskih boraca pripremio

teren za spuštanje sovjetskog aviona.

Oko tri meseca boravio je Jakimov među borbama narodnooslobodilačke vojske Jugoslavije, deleći s njima sve opasnosti i teškoće. Pošto se sovjetski avion, u noći 4. juna 1944. godine, spustio na Kupreško polje, P. N. Jakimov vratio se svojim obavezama navigatoru u avionu kojim je komandovao gardijski major A. S. Šornikov, i koji je prebacio u Bari (Italija) rukovodstvo narodnooslobodilačkog pokreta Jugoslavije, na čelu s maršalom Titom, i šefove sovjetske i anglo-američke vojne misije. P. N. Jakimov učestvovala je i u drugom letu sovjetskog aviona, koji je obavljen iste noći, na Kupreško polje.

Ukazom Prezidijuma Vrhovnog savjeta SSSR od 20. juna 1944. godine, gardijski kapetan P. N. Jakimov je, za izvršenje specijalnog zadatka sovjetske Komande, proglašen herojem Sovjetskog Saveza.

Septembra 1944. godine, Predsedništvo Antifašističkog veća narodnog oslobođenja Jugoslavije proglasilo je P. N. Jakimova narodnim herojem Jugoslavije.

Posle sloma fašističke Nemačke, P. N. Jakimov vratio se civilnom vazduhoplovstvu, bio navigator civilne avijacije SSSR, zatim načelnik aerodroma.

Pavel Nikitovič Jakimov preminuo je marta 1968. godine, i sahranjen u Talinu (Estonska SSR). (S.G.M. — Z.V.V.)

KALINKIN TIHONOVIĆ BORIS

Rođen je 19. aprila 1913. godine u selu Dubasovu, Saratovska oblast, Rus. Posle Oktobarske revolucije, Kalinkinova porodica preselila se u Rtiščevo, gde je učio školu i posle završetka školovanja radio u Kombinatnu za preradu mesa. Ovdje se Kalinkin učlanio u

Komsomol. PolSAT je, 1931. godine, u avijati-
čarsku školu, koju je završio 1933. godine, i
postao pilot. Tokom 1933—1941, B. T. Kalin-
kin je radio u civilnoj avijaciji kao pilot-
instruktor, komandant jedinice, i leteo na
Kavkazu. Od početka Otađbinskog rata, Kalin-
kin je bio drugi pilot vojno-transportnog avio-
na, leteo do sovjetskih partizana, učestvovao u
izvršenju vazdušnih desanta, dopremanju
oružja i vojne opreme jedinicama na frontu.
Od jula 1943. bio je drugi pilot u posadi A. S.
Šornikova. Član Komunističke partije Sovjet-
skog Saveza od januara 1943. godine.

U zimu 1944. godine, B. T. Kalinkin, kao
drugi pilot, učestvuje u prebacivanju sovjetske
Vojne misije u Jugoslaviju, leti do aerodroma
na Medenom polju.

Prema sećanjima komandanta ovog avio-
na, heroja Sovjetskog Saveza i narodnog
heroja Jugoslavije A. S. Šornikova, engleski i
američki vazduhoplovni stručnjaci i avijatičari,
koji su se nalazili u avio-bazi u Bariju (Italija),
tvrdili su da je spuštanje aviona na takvom
improvizovanom aerodromu u brdima, kao što
je Medeno polje, nemoguće, a još manje
uzletanje s njega s ukrancim teretom, zimi.

Da bi se „nevernici“ uverili u to da je
sovjetski avion uspešno sleteo na Medeno
polje, trebalo je podneti „materijalne dokaze“.
Sovjetski piloti su kupili u italijanskoj prodav-
nici nekoliko platenih korpi, napunili ih sne-
gom u jugoslovenskim brdima, i posle redov-
nog noćnog leta doneli ih u Bari i pokazali
svojim zapadnim saveznicima-pilotima.

Sovjetski avion, na kome je leteo gardijski
kapetan B. T. Kalinkin, izvršio je, u zimu 1944.
godine, niz letova, nalazeći se na raspolaganju
jedinicama narodnooslobodilačke vojske Ju-
goslavije, dopremajući im sovjetsku vojnu
opremu i prebacujući, u povratku, ranjene
jugoslovenske borce i starešine u bolnice u
Italiji.

B. T. Kalinkin je bio drugi pilot sovjetskog
aviona koji je, po naređenju sovjetske Koman-
de, poleteo iz Barija na Kupreško polje, da bi
na bezbednije mesto prebacio jugoslovenske
rukovodioce na čelu s maršalom Titom. Let je
obavljen u izuzetno teškim vremenskim uslovi-
ma, trasa je vodila preko područja gde su
fašisti imali snažnu protivavionsku odbranu;
sem toga, posada je ostala bez iskusnog
navigatora, P. N. Jakimova (on se nalazio na
Kupreškom polju), B. T. Kalinkin bio je spre-
man da u svakom trenutku preuzme upravlja-
nje avionom ako bi se bilo šta dogodilo
komandantu A. S. Šornikovu.

Ali, zahvaljujući odvažnosti i veštini sovjets-
kih pilota, dva složena i opasna noćna leta
obavljena su uspešno. Za izvršenje specijal-
nog zadatka sovjetske Komande, Prezidium
Vrhovnog sovjeta SSSR proglasio je, 20. juna

1944. godine, gardijskog kapetana B. T. Kalin-
kina herojem Sovjetskog Saveza.

Predsedništvo Antifašističkog veća narod-
nog oslobođenja Jugoslavije proglasilo je,
septembra 1944. godine, ovog sovjetskog pilo-
ta narodnim herojem Jugoslavije.

Boris Tihonovič Kalinkin tragično je izgu-
bio život mesec posle završetka rata protiv
fašističke Nemačke, 10. juna 1945. godine.

Zalaganjem učitelja i pionira grada Ritišče-
va, u kojem se on školovao, u jednoj od škola
smestjen je Muzej borbene slave. U njemu su
skupljeni građa i dokumenta koji govore o
borbenom putu pilota — heroja Sovjetskog
Saveza i narodnog heroja Jugoslavije i, pored
ostalog, o njegovim podvizima na jugosloven-
skom nebu. (S.G.M. — Z.V.V.)

KONSTANTINOV NIKIFOROVIČ IVAN

Rođen je 1920. godine u sibirskom selu.
Rus. Uoči rata završio je letačku školu i postao
pilot srednjeg bombardera.

Tokom 1941—1943. godine, Ivan Nikiforovič
Konstantinov učestvuje u borbenim akcija-
ma daljinske bombarderske avijacije — bom-
barduje neprijateljske koncentracije trupa i
tehničke u neprijateljskoj pozadini, železničke
čvorove na sovjetskoj teritoriji, koju je privre-
meno okupirao neprijatelj, i na teritoriji
Nemačke.

Od proleća 1944. godine, gardijski kape-
tan, zamenik komandanta eskadrile Ivan Niki-
forovič Konstantinov učestvuje u dopremanju
vojne opreme za narodnooslobodilačku vojsku
Jugoslavije.

Zajedno sa svojim ratnim drugovima —
navigatorom Nikolajom Abramovim i avio-
tehničarem Arkadijem Čirkovim, obavio je
oko pedeset noćnih borbenih letova u Jugo-

slaviju — u Srbiju, Crnu Goru, Hrvatsku i
Dalmaciju. Posada je odlično izvršila sve za-
datke. Za borbenu aktivnost, Ivan Nikiforovič
Konstantinov odlikovan je s tri Ordena Crvene
zastave, Ordenom otađbinskog rata II reda,
Ordenom Crvene zvezde i mnogim drugim
ratnim odlikovanjima.

Posle završetka rata, Ivan Nikiforovič Kon-
stantinov prebačen je u rezervu, i radio je u
civilnoj avijaciji. Sada je penzioner, i živi u
Novosibirsku.

Predsedništvo Antifašističkog veća narod-
nog oslobođenja Jugoslavije proglasilo je, 21.
juna 1945. godine, sovjetskog pilota, gardij-
skog kapetana Ivana Nikiforoviča Konstantino-
va narodnim herojem Jugoslavije. (Z.V.V. —
S.G.M.)

KOZAK ANTONOVIC SEMJON

Rođen je 1902. godine, po narodnosti
Ukrajinc. Kao devetnaestogodišnji mladić
učestvovao je u građanskom ratu u SSSR,
služio u jedinicama za specijalne zadatke
(ČON).

U Komunističku partiju Sovjetskog Saveza
učlanio se 1923. godine.

Od 1924. godine bio je kadrovski starešina
Crvene armije, od početka velikog Otađbins-
kog rata Sovjetskog Saveza bio zadužen za
osposobljavanje rezervnih boračkih jedinica u
posadini, oktobra 1942. godine upućen je u
aktivnu armiju i borio se na Staljingradskom,
Voronješkom, Sedmom i Trećem ukrajinskom
frontu. Pod komandom S. A. Kozaka, 73.
gardijska streljačka divizija prešla je slavni put
od Volge do srednjeg toka Dunava. Za učes-
će u uništenju fašističkih trupa kod Staljingrada,
divizija je dobila počasni naziv „Staljing-
gradska“.

Za uspešno forsiranje reke Dnjepr i obe-
zbeđenje nastupišta za napredovanje Crvene
armije, Ukazom Prezidiuma Vrhovnog sovjeta
SSSR, general-major S. A. Kozaka, 73.
gardijska streljačka divizija je herojem Sovjetskog Saveza.

Oktobra 1943. godine bio je kontuzovan, ali
je nastavio da se bori. Za ratne zasluge
odlikovan je, 1943. godine, Ordenom Kutuzova
i Medaljom „Za odbranu Staljingrada“, a 1944.
ordenima Suvorova, Bogdana Hmeljnickog i
Crvene zastave.

Oktobra 1944. godine, 73. staljingradska
gardijska streljačka divizija, pod komandom S.
A. Kozaka, u sastavu trupa 3. ukrajinskog
fronta, učestvovala je zajedno s jedinicama
narodnooslobodilačke vojske Jugoslavije u
Beogradske operaciji i oslobođenju jugoslo-
venske prestonice od fašističkih okupatora.

Kao što je istaknuto u kolektivnom radu

sovjetskih i jugoslovenskih autora, „Beogradska operacija“, u vreme bitke za Beograd žestoka borba je vođena na području Glavne železničke stanice, grupe zgrada Ministarstva, u Nemanjinoj ulici, i na Čukarici, gde su se fašisti žilavo branili. U tom delu grada zajedno su se borile brigade 6. proleterske, 16. i 28. udarne divizije narodnooslobodilačke vojske Jugoslavije, 4. gardijski mehanizovani korpus, 73. gardijska i 236. divizija Crvene armije. Dokumenti iz tih dana upečatljivo govore o borbenom jedinstvu sovjetskih i jugoslovenskih boraca u ratu protiv zajedničkog neprijatelja.

Za odvažnost i hrabrost, ispoljene u borbama prilikom oslobodjenja Beograda, Predsedništvo Antifašističkog veća narodnog oslobođenja Jugoslavije odlikovalo je ordenima i medaljama više od dve hiljade sovjetskih vojnika i oficira. Trinaestorica sovjetskih boraca

proглаšeni su narodnim herojima Jugoslavije, a među njima je i komandant 73. gardijske streljačke divizije, general-major S. A. Kozak.

Posle Beogradske operacije, divizija je pod njegovom komandom nastavila borbene akcije, i među prvim jedinicama 3. ukrajinskog fronta forsirala Dunav. Za izvršno rukovođenje borbenim akcijama 73. gardijske streljačke divizije prilikom forsiranja i proširenja nastupila na desnoj obali Dunava, i tada ispoljenu odvažnost i junaštvo. Ukazom Prezidijuma Vrhovnog sovjeta SSSR od 28. aprila 1945. godine, general-major Semjon Antonovič Kozak odlikovan je drugom Zlatnom zvezdom heroja Sovjetskog Saveza.

Posle završetka rata, ostao je u redovima Sovjetske armije. General-lajtnant S. A. Kozak preminuo je decembra 1954. godine. (S.G.M. — Z.V.V.)

LONGO LUIDI

Rođen je 15. marta 1900. godine u Fubine Monferatu, kraj Alesandrije Italija. Sa 17 godina, pod uticajem opštih strujanja u radničkom pokretu Italije — a posebno pokreta u Torinu, gde se tada školovao — i uticajem Oktobarske socijalističke revolucije u Rusiji, Longo se potpuno opredeljuje za revolucionarni radnički pokret, napušta tehničke studije i postaje profesionalni revolucionar. U Socijalističku partiju Italije stupio je 1920. godine. Učesnik je Osnivačkog kongresa Komunističke partije Italije, januara 1921. godine. Kao pripadnik levog komunističkog krila Socijalističke partije Italije, zajedno s Gramšijem i Toljatijem, aktivno učestvuje u pripremama za otceljenje od Socijalističke partije i za osnivanje Komunističke partije Italije, što se i ostvarilo 1921. godine.

Odmah posle Kongresa u Livornu, 1931. godine, Longo postaje rukovodilac omladinske organizacije KP Italije. Već sledeće (1922) godine, učestvuje u radu Četvrtog kongresa Komunističke internacionale u Moskvi. Godinu kasnije, zbog subverzivne delatnosti¹, osuđen je na 10 meseci zatvora. Posle izlaska iz zatvora u Redo Emiliji, napadnut je od fašističkih formacija „skvadrista“, i tada su mu nanete teške telesne povrede.

U vreme nastupanja fašizma, torinska sekcija Komunističke partije zadužila je Longa da organizuje i vojnički pripremi otpor fašističkom teroru. Na njegovu inicijativu, obrazovane su tada manje vojne grupe za otpor fašizmu. No zbog sve većeg narastanja fašizma i njihovog preuzimanja vlasti, Komunistička partija je bila prisiljena da pređe u ilegalnost.

Longo se, posle Četvrtog kongresa Kominterne, ilegalno vraća u Italiju i nastavlja revolucionarni rad, naročito u redovima omladine, gde je ubrzo izabran u Sekretarijat federacije komunističke omladine Italije. Kao predstavnik Federacije, odlazi 1926. godine u Izvršni komitet Komunističke omladinske internacionale u Moskvu. Od 1927. do 1932. živi u Francuskoj, i aktivno učestvuje u organizovanju ilegalnog rada komunista u Italiji. Od 1933—1935. godine boravio je u SSR, gde radi kao predstavnik Komunističke partije Italije u rukovodećim organima Kominterne, i kao član političke komisije Kominterne. Istovremeno je i član Izvršnog komiteta Kominterne. Posle odlaska iz Moskve, Longo u Briselu (1935) organizuje antifašistički skup koji osuđuje fašističku Italiju zbog njene agresije na Etiopiju.

U vreme španskog građanskog rata, Longo u početku organizuje prebacivanje dobrovoljaca, a zatim i sam uzima oružje za odbranu republikanske i narodnofrontovske Španije.

Kao politički komesar Druge internacionalne brigade, bio je učesnik u svim većim okršajima, a u jednoj borbi bio je i ranjen. Posle ranjavanja, preuzeo je dužnost inspektora svih internacionalnih brigada.

Posle završetka građanskog rata u Španiji, prelazi u Francusku, gde preuzima funkciju predsednika Italijanske narodne unije, koja je obuhvatala sve Italijane — antifašiste u emigraciji. Neposredno uoči početka drugog svet-skog rata (1939), Longo je, zajedno s mnogim svojim saborcima iz španskog građanskog rata, uhapšen i odveden u koncentracioni logor u Vernetu, da bi 1941. bio predat Italijanima, koji su ga odveli u Italiju i zatvorili u Ventotenu. Tu je ostao sve do pada fašizma u Italiji (1943). Pošto je izašao iz fašističkog zatvora, odmah organizuje grupe Pokreta otpora u Rimu i okolini, a zatim prelazi na sever zemlje, gde postaje zvanični predstavnik KP Italije u Komitetu za nacionalno oslobođenje, i istovremeno komandant partizanske brigade „Garibaldi“.

Posle oslobodjenja zemlje, Longo je, kao najbliži saradnik Palmira Toljatića, veoma aktivno učestvovao u mnogim velikim političkim bitkama i akcijama revolucionarnog pokreta Italije. Posle Toljatijeve smrti (1964), Centralni komitet KP Italije jednoglasno je izabrao Longa za generalnog sekretara Partije, a od 1972. do kraja života bio je predsednik ove najmногоbrojnije Komunističke partije Zapada.

Nikad ne zanemarujući mišljenja svojih saradnika, Longo je uvek znao da usmeri rad Partije onim pravcem koji joj najviše odgovara, u interesu i svoga naroda i međunarodnog radničkog pokreta. Tako je uradio i 1955. godine, kada je, kao prvi predstavnik jedne zapadno-evropske komunističke partije, došao u Jugoslaviju zbog normalizovanja odnosa između italijanskih i jugoslovenskih komunista. Prevazišlići informirovske i staljinističke poglede i politiku prema Jugoslaviji i KPJ, Longo je, uspostavivajući tada ličnu vezu s Titom, vedno predano i iskreno radio da se odnosi između dve partije uspešno razvijaju i da se povrati međusobno poverenje.

Kao dosledan borac za pravedne odnose u međunarodnom radničkom pokretu, Longo je posle Toljatijeve smrti svesrdno podržao njegove ideje, koje je on izrazio u poznatom „Pro memoriju“, i izbio se da se ovaj dokument objavi i postane prisutan u komunističkom pokretu. Longo je i sam bio plodan stvaralac, naročito u oblasti istorijsko-političke publicitike, posebno o antifašističkoj borbi i politici teoriji KP Italije.

Velike su zasluge Luidi Longa u razvijanju prijateljskih odnosa između SKJ i KP Italije, i između jugoslovenskih i italijanskog naroda. Zbog čega je često isticano, na obe strane, da

„saradnja između dveju partija može služiti kao primer saradnje u međunarodnom radničkom i komunističkom pokretu“.

Umro je u Rimu, 16. oktobra 1980. godine, u 81. godini života.

Povodom 80-togodišnjice rođenja, „za izvanredne zasluge u borbi protiv fašizma i nacizma, kao i za razvijanje prijateljskih odnosa i saradnje između SFR Jugoslavije i Republike Italije“, 11. marta 1980. godine predsednik SFRJ Josip Broz Tito odlikovao ga je Ordenom narodnog heroja Jugoslavije. (D. Ž.)

MALINOVSKI JAKOVljević RODION

Rođen je 11. (23) novembra 1896. godine u Odesi, u Ukrajini, SSSR, u vreme prvog svet-skog rata, 1914. godine, otišao je kao dobrovoljac na front. Februara 1916. poslat je u Francusku, u sastavu ruskog ekspedicionog korpusa. Posle povratka u Rusiju, 1919. godine, uključio se u redove Crvene armije, i u sastavu 27. streljačke divizije učestvovao u borbama protiv kontrarevolucionara-belogard-jaca. Od 20-ih do 30-ih godina, prešao je put od komandira voda do komandanta korpusa.

U Komunističku partiju Sovjetskog Saveza učlanio se 1926. godine. Vojnu akademiju „M. V. Frunze“ završio je 1930. Od 1937. do 1938. godine učestvovao je, kao dobrovoljac, u španskom građanskom ratu, na strani republi-kanske vlade.

Na početku velikog Otadžbinskog rata Sovjetskog Saveza, komandovao je 48. streljačkim korpusom, od avgusta 1941. godine, 6. armijom. Od decembra 1941. do jula 1942. godine — komandant Južnog fronta, od avgusta do oktobra 1942. komandovao je 66. armijom severnije od Staljingrada. Oktobra — novembra 1942. godine, zamenik komandanta trupa Voronješkog fronta. Od kraja novembra 1942. komandovao je 2. gardijskom armijom, koja je, decembra iste godine, učestvovala u odbijanju napada koji je nemačka armijska grupa „Don“ preduzela da bi deblokirala grupaciju nemačkih trupa, opkoljenu kod Staljingrada, a zatim je sudelovao u njenom uništenju. Od februara 1943. R. J. Malinovski je komandant trupa Južnog, a od marta Jugozapadnog fronta (20. oktobra 1943. ovaj front je promenio naziv u 3. ukrajinski front), koje su se borile za Donbas i deo Ukrajine na desnoj obali.

Rodion Jakovljević Malinovski imenovan je za maršala Sovjetskog Saveza 1944. godine.

Od maja 1944. do maja 1945. godine, komandovao je trupama 2. ukrajinskog fronta u jasko-kišinjevskoj operaciji prilikom oslobo-

đenja Rumunije, Mađarske, Austrije i Čehoslovačke.

Od jula 1945. R. J. Malinovski komando-vao je trupama Zabajkalskog fronta koje su navele glavni udarac u Mandžurskoj strategijskoj operaciji. Herojem Sovjetskog Saveza proglašen je 8. septembra 1945. godine, a 22. novembra 1958. postao je dovostruki heroj Sovjetskog Saveza.

Posle završetka rata, R. J. Malinovski bio je komandant trupa Zabajkalsko-amurskog vojnog okruga (1945—1947), glavni komandant trupa Dalekog istoka (1947—1953), komandant trupa Dalekoistočnog vojnog okruga (1953—1956), prvi zamenik ministra odbrane i glavni komandant suvozemnih trupa (1956—1957).

Od oktobra 1957. do marta 1967. godine, do poslednjih dana života, R. J. Malinovski bio je ministar odbrane SSSR.

Od 1952. godine bio je kandidat za člana CK KPSS, od 1956. član CK KPSS; bio je deputat Vrhovnog sovjeta od drugog do sedmog zaseda. Odlikovan je s pet Ordena Lenjina, Ordenom Pobeде, s tri Ordena Crvene zastave, dva Ordena Suvorova 1. reda, 16 stranih odlikovanja, kao i medaljama.

Za izuzetnu veštinu u komandovanju trupama i heroizam ispoljen u borbi protiv zajedničkog neprijatelja, za zasluge u razvoju i jačanju prijateljskih odnosa između oružanih snaga Saveza Sovjetskih Socijalističkih Republika i oružanih snaga SFRJ, Predsednik SFRJ Josip Broz Tito odlikovao je R. J. Malinovskog, 27. maja 1964. godine, Ordenom narodnog heroja Jugoslavije.

Maršal R. J. Malinovski preminuo je 31. marta 1967. godine, i sahranjen na Crvenom trgu, kod zidina Kremlija u Moskvi. (Z. V. V. — S. G. M.)

MANAGADZE ALEKSANDAR TEOPANOVIĆ

Rođen je 1919. godine u Gruziji, SSSR. Neposredno pred rat. A. T. Managadze završio je školu ratnih avijatičara i postao pilot sred-njeg bombardera.

Aleksandar Teopanović Managadze, sa svojim drugovima iz posade — navigatorom I. A. Bulkinim i strelecem radio-telegrafistom V. V. Boljarčukom, leti, zbog bombardovanja neprijateljskih trupa i tehnike, u duboku neprijateljsku pozadinu i na sovjetsku teritoriju, koju su hitlerovci privremeno okupirali, i u samu Nemačku.

Od 1944. godine, gardijski avijatičarski puk, u kome je služio komandir čete, gardijski stariji lajtnant A. T. Managadze, počeo je da izvršava odgovorne zadatke sovjetske vlade i komande Crvene armije — da doprema narod-

nooslobodilačkoj vojsci Jugoslavije oružje i municiju, lekove i sanitetski materijal, hranu i odeću.

Aleksandar Teopanović i njegova posada leteli su u pravcu trideset punktova na različitim područjima Jugoslavije, dopremajući jugoslovenskim ratnim drugovima vojnu opremu. Sve zadatke izvršili su uspešno.

Za borbenu aktivnost u toku velikog Otadžbinskog rata, A. T. Managadze odlikovan je s tri Ordena Crvene zastave, Ordenom otadžbinskog rata II reda, s dva Ordena Crvene zvezde i mnogim medaljama.

Aleksandar Teopanović Managadze demobilisan je posle rata, u činu majora, i dugo je radio u civilnoj avijaciji. Sada je penzioner i živi u Tbilisiju.

Predsedništvo Antifašističkog veća narodnog oslobođenja Jugoslavije proglasilo je, 21. juna 1945. godine, gardijskog starijeg lajtnanta Aleksandra Teopanovića Managadzea narodnim herojem Jugoslavije. (Z.V.V.—S.G.M.)

OHRIMENKO NIKOLAJEVIĆ GRIGORIJU

Rođen je 1915. godine u Ukrajini. Završio je Školu ratne mornarice i postao miner. Od tada, ceo njegov život je vezan za ratnu mornaricu SSSR.

Od početka velikog Otadžbinskog rata, G. N. Ohrimenko nalazi se u aktivnoj floti. Fašisti su, 1941. godine, ulagali velike napore da bi osvojili Sevastopolj, koji se herojski branio. Da bi omeli dejstvo sovjetske flote, oni su postavili hiljade mina u priobalnim vodama, primenivši, pritom, tehničku novinu — magnetske mine. Ohrimenko je otkrio tajnu ovih mina. Demontirao je jednu takvu minu, i proučio njen mehanizam. U saradnji s naučnim radnicima iz Akademije nauka SSSR, pronađeno je

efikasno odbrambeno sredstvo od magnetskih mina.

Kapetan II klase Grigoriy Nikolajevič Ohrimenko rukovodio je, 1943. godine, brigadom minolovaca, koja se nalazila u sastavu Dunavske ratne flote, i saradivala s jedinicama Trećeg ukrajinskog fronta. I pored žestokih okršaja, flota je uspjela da pređe više od dve hiljade kilometara Dunavom, uzvodno. Velika količina mina, postavljenih u Dunavu, bila je jedna od glavnih prepreka. Brigadi minolovaca pripala je izuzetno opasna dužnost da očisti Dunav od mina i da ga od „puta smrti“ pretvori u „put života“. Ovaj zadatak je, pod komandom Grigorija Nikolajeviča Ohrimenka, uspešno izvršen.

Ističući zasluge Grigorija Nikolajeviča Ohrimenka, Predsedništvo Antifašističkog veća narodnog oslobođenja Jugoslavije proglasilo ga je, 21. juna 1945. godine, narodnim herojem Jugoslavije.

Uručujući Grigoriju Nikolajeviču Ohrimenku Orden narodnog heroja, predsednik Predsedništva AVNOJ-a dr Ivan Ribar je rekao: „Za

Jugoslaviju, Dunav predstavlja život. Očistivši ga od mina, vratili ste nam život“.

Posle završetka rata, Grigoriy Nikolajevič Ohrimenko je nastavio da služi u ratnoj mornarici. Demobilisan je 1970. godine, u činu kontraadmirala.

Grigoriy Nikolajevič Ohrimenko živi u Feodosiji, na Krimu. (Z.V.V. — S.G.M.)

SUDEK ALEKSANDROVIĆ VLADIMIR

Rođen je 10. (23) oktobra 1904. godine u Ukrajini, u Nižnjednepetrovsku (danas je to deo grada Dnepropetrovska), u radničkoj porodici. Član Komunističke partije Sovjet-

skog Saveza postao je 1924. godine, uključio se u redove Crvene armije septembra 1925. Vojnotehničku školu ratnog vazduhoplovstva završio je 1927, školu ratnih pilota 1929, kurseve za usavršavanje starejšinskog kadra pohađao je 1931. i 1933. godine, a 1937—1939. godine školovao se u Vojnoj akademiji „M. C. Frunze“.

Od 1929. do početka velikog Otadžbinskog rata Sovjetskog Saveza, nalazio se na raznim komandnim dužnostima u Crvenoj armiji.

U vreme velikog Otadžbinskog rata, 1941—1945. godine, komandovao je avijatičarskim korpusom, bio komandant ratnog vazduhoplovstva i Vojnog okruga, od juna do septembra 1942. godine komandovao 1. bombarderskom armijom, od septembra 1942. do marta 1943. godine vazduhoplovnim bombarderskim korpusom, od marta 1943. 17. vazduhoplovnom armijom. Učestvovao je u bitkama na Jugozapadnom, Voronješkom, Kalinjinškom, Severozapadnom, Volhovskom, Lenjingradskom, Trećem ukrajinskom frontu, prilikom proboja blokade Lenjingrada, u kurskoj bici,

prilikom oslobođenja Ukrajine, Rumunije, Bugarske, Mađarske, Austrije i Čehoslovačke.

U toku združene akcija Crvene armije i narodnooslobodilačke vojske Jugoslavije na teritoriji Srbije, ujesen 1944. godine, V. A. Sudek je komandovao 17. vazduhoplovnom armijom. Ratna dejstva ove armije doprinela su uspehu Beogradske operacije i oslobođenju jugoslovenske prestonice od fašističkih okupatora.

Herojem Sovjetskog Saveza proglašen je 1945. godine. Za heroizam u borbi protiv zajedničkog neprijatelja, 1964. godine proglašen je narodnim herojem Jugoslavije.

Posle rata, V. A. Sudek nalazi se na komandnim položajima u sovjetskoj armiji: načelnik je Glavnog štaba ratnih vazduhoplovnih snaga, načelnik viših oficirskih kurseva. Višu vojnu akademiju „K. J. Vorosilov“ završio je 1950. godine.

Ukazom Prezidijuma Vrhovnog sovjeta SSSR, od 11. marta 1955. godine, imenovan je za maršala avijacije.

Od 1955. do 1962. godine, V. A. Sudek je komandant daljinske avijacije i zamenik glavnog komandanta ratnog vazduhoplovstva, od 1962. glavni komandant jedinica protivvazdušne odbrane SSSR, zamenik ministra odbrane i zamenik glavnog komandanta oružanih snaga zemalja Varšavskog ugovora. Od jula 1966. godine, maršal avijacije V. A. Sudek je vojni inspektor u grupi generalnih inspektora. Tokom 1961—1966. godine bio je kandidat za člana CK KPSS. Umro je 6. maja 1980. godine.

Za uspešno rukovođenje borbenim operacijama, V. A. Sudek odlikovan je s tri Ordena Lenjina i mnogim drugim sovjetskim i stranim odlikovanjima. (Z.V.V. — S.G.M.)

SVOBODA LUDVIG

Rođen je 25. novembra 1895. godine u Hroznatinu, češko-moravska visija, Čehoslovačka, gde je njegov otac imao malu farmu. Školovao se za agronoma. U martu 1915. godine bio je mobilisan u austrougarsku vojsku. Te godine bio je upućen na Ruski front gde je, na čelu grupe čeških patriota, prešao na rusku stranu. Tamo se, 1916. godine, priključio čehoslovačkoj legiji, da bi se s oružjem u ruci borio protiv austrougarske vlasti i za stvaranje nezavisne Čehoslovačke države.

Posle povratka u Čehoslovačku, 1920. godine, Ludvig Svoboda je izvesno vreme vodio očevu farmu. Godine 1922. ponovo se vratio u čehoslovačku armiju. Od 1931. do 1934. godine predavao je na Vojnoj akademiji u Hranicama. U vreme mobilizacije i minhenškog dikta-

ta, bio je komandant bataljona 3. pešadijskog puka „Jan Žižka od Trocnova“, u Kromerizu.

Neposredno posle nacističke okupacije Čehoslovačke, Ludvig Svoboda je uzeo važan udeo u organizovanju antifašističkog pokreta otpora u istočnoj Moravskoj. Početkom juna 1939. godine, kada se rat približavao, prešao je u Poljsku, i u Krakovu organizovao jedinicu čehoslovačke vojske u inostranstvu, i zajedno s poljskom armijom borio se protiv okupatora u vreme napada na Poljsku.

Septembra 1939. godine, preveo je svoju vojnu jedinicu u Sovjetski Savez. Posle nemačkog napada na Sovjetski Savez, organizovao je Prvi nezavisni čehoslovački bataljon u Buzuluku, koji je postao čuven u znamenitoj bici kod Sokolova, marta 1943. godine.

U leto 1943. godine, u Novokopersku je formirana Prva čehoslovačka nezavisna brigada, koja je stekla svoju prvu borbenu slavu blizu Kijeva, pod komandom Ludviga Svobode. Na čelu Prve čehoslovačke armijske grupe u SSSR, on je učestvovao u borbi za Dukla Pas, i u drugim operacijama na čehoslovačkoj teritoriji.

Ludvig Svoboda je, 4. aprila 1945. godine, imenovan za ministra narodne odbrane, bio je supotpisnik vladinog Koščkog programa, i vratio se s čehoslovačkom vladom u oslobođenu domovinu.

Cela njegova porodica učestvovala je u pokretu otpora u vreme okupacije. Njegova supruga, Irena Svoboda, saradivala je u upućivanju članova pokreta otpora u inostranstvo, brinula se o padobrancima i čuvala otpremnu radio-stanicu u svojoj kući. Kad joj je zapretila opasnost od hapšenja, prešla je, sa svojom kćerkom, u ilegalnost, i godinama se krla, dok su njenog sina Mireka, koji je takođe radio u ilegalnom pokretu, uhapsili gestapovci, i u logoru Mauthausen svirepo je mučen.

Kao ministar narodne odbrane, Ludvig Svoboda je organizovao čehoslovačku narodnu armiju u periodu od 1945. do 1950. godine. U februaru 1948. godine stajao je na strani naroda, bio izabran za poslanika Narodne skupštine, pristupio Komunističkoj partiji Čehoslovačke, i bio član Centralnog komiteta 1948. i 1949. godine.

Kratko vreme vršio je funkciju potpredsednika vlade i predsednika Državnog komiteta za fizičku kulturu i sport (1950—1951). Čak i pošto je bio razrešen vodećih državnih funkcija, neumorno je pomagao izgradnju poljoprivrednih kooperativa i aktivno učestvovao u socijalističkoj rekonstrukciji sela.

Od 1954. do 1958. bio je komandant Vojne akademije „Klement Gotvald“ u Pragu.

Od 1945. aktivno je radio u prezidijumu Društva čehoslovačko-ruskog prijateljstva (SČSP). Od 1948. do 1968. bio je poslanik Narodne skupštine, a od 1948. je i član Predsedništva Saveza antifašističkih boraca. Takođe je autor knjige „Od Buzuluka do Praga“. Aktivno je radio u Narodnoj skupštini i u Vojnoistorijskom institutu, i stalno održavao bliske veze s omladinom.

U martu 1968. bio je izabran za predsednika Čehoslovačke Socijalističke Republike, i na tom položaju ostaje do maja 1975, kad je zbog bolesti oslobođen dužnosti. Od avgusta 1968. je član CK Komunističke partije Čehoslovačke i član njenog Predsedništva. Krajem 1968. i početkom 1969. godine, bio je član izvršnog komiteta Predsedništva CK Komunističke partije Čehoslovačke. U vreme kritičnog perioda 1968—1969. godine zauzeo je odlučan stav u prilog neraskidivom prijateljstvu, savezu i bratskoj saradnji Čehoslovačke i Sovjetskog Saveza, i mnogo učinio za konsolidaciju Komunističke partije Čehoslovačke i celog društva na pozicijama marksizma-lenjinizma.

Svoboda je general armije i nosilac najviših odlikovanja. On je prvi proglašen za heroja Čehoslovačke Socijalističke Republike, 1965. godine. Nosilac je Ordena Klementa Gotvalda za izgradnju socijalističke domovine, dva Ordena Republike, Ordena heroja Sovjetskog Saveza, dva Ordena Lenjina i dva Ordena Suvorova, Ordena Crvene zvezde, jugoslovenskih Ordena zasluge za narod sa zlatnom zvezdom (1946) i Ordena partizanske zvezde sa zlatnom lentom (1948), kao i mnogih drugih visokih odlikovanja Čehoslovačke i drugih savezničkih država. Umro je 1979. godine.

Narodnim herojem Jugoslavije proglašen je 1946. godine. (Amb. ČSSR.)

ŠORNIKOV SERGEJEVIČ ALEKSANDAR

Rođen je 31. oktobra 1912. godine u radničkom naselju Jarcevu, kod Vjaznika, Vladimirska oblast RSFSR, u radničkoj porodici. Rus. Tokom 1928—1930. pohađao je školu učenika u privredi, i pošto ju je završio, počeo je da radi kao kalfa u Tekstilnoj fabrici. Godine 1931, Lenjinski komsomol poslao ga je u avijatičarsku školu civilnog vazduhoplovstva, koju je završio 1933, stekavši zvanje pilota.

Pre velikog Otađbinskog rata Sovjetskog Saveza, leteo je na linijama civilnog vazduhoplovstva u Zakavkazu, a kasnije u Gruziji. Tamo je u svojstvu pilota, kapetana, a zatim komandanta trenerskog odreda stekao veliko

letačko iskustvo u brdovitim predelima.

Od 1941. godine, A. Š. Šornikov nalazi se u redovima sovjetske armije, u avio-transportnoj divizionu ratnog vazduhoplovstva, uspešno izvršava složene zadatke u komandovanju. Godine 1943, oformila se borbeno-podstava vojnog transportnog aviona koju su činili: Aleksandar Šornikov — pilot, kapetan; Boris Kalinkin — drugi pilot; Pavel Jakimov — navigator; Ivan Galaktionov — inženjer; Nikolaj Verderevski — radio-telegrafist. Januara 1944. godine, ova posada dobila je zadatak da u Jugoslaviju prebaci, vazdušnim putem, sovjetsku vojnu misiju na čelu s general-lajtnantom N. V. Kornejevom. Trebalo je obaviti let iz Moskve u Teheran, a zatim, preko planinskih venaca Azije, pustinje Severne Afrike i Sredozemnog mora u Bari (Italija), odakle su članovi misije bili jedrilicama prebačeni na Medeno polje, kod Bosanskog Petrovca.

Marta 1944. godine, avion kojim je upravljao gardijski major A. S. Šornikov prvi put je u toku narodnoslobodilačkog rata aterirao na snegom pokrivenoj poljani, visoko u brdi-

ma, na području Međenog polja. A. S. Šornikov je izvršio, 1944. godine, sa svojom posadom ukupno više od četrdeset noćnih letova u Jugoslaviju. Doprmao je borbama narodnooslobodilačke vojske sovjetsko oružje, municiju, hranu i prevozio ranjenike iz područja ratnih operacija u Italiju.

„Jednom smo ucrkali u avion petnaest ranjenih partizana“, seća se A. S. Šornikov. „Tokom celog leta iz partizanskog logora u Italiji, ni jedan od njih nije zaječao, iako su svi oni, kao što se kasnije ispostavilo, bili bez nogu“.

Sovjetski piloti srodili su se u jugoslovenskim partizanima, i uvek su dočekivali jedni druge kao braću.

Posle fašističkog desanta na Drvar (maja 1944. godine), sovjetska Komanda poverila je A. S. Šornikovu zadatak da prebaci rukovodioca narodnooslobodilačkog pokreta Jugoslavije, na čelu s maršalom Titom, u Bari. U noći 4. juna 1944. godine, po neviđenju, A. S. Šornikov i posada njegovog aviona, izmakavši fašističkoj priobalnoj protivavionskoj odbrani, aterirali su na improvizovano aerodromu na Kupreškom polju, ucrkali grupu članova CK KPJ, Vrhovnog štaba Nacionalnog komiteta oslobođenja Jugoslavije, Predsedništva AVNOJ-a, rukovodstvo sovjetske i anglo-američke misije, i prebacili ih u Bari. Iste noći, po naredjenju načelnika sovjetske vojne misije, A. S. Šornikov je drugi put sleteo na Kupreško polje, i prebacio još dvadeset ljudi.

Ukazom Prezidijuma Vrhovnog sovjeta SSSR, od 20. juna 1944. godine, za uzorno izvršenje specijalnog zadatka sovjetske komande, gardijski major A. S. Šornikov i članovi posade njegovog aviona, gardijski kapetan B. T. Kalinkin i P. N. Jakimov, proglašeni su herojima Sovjetskog Saveza. Gardijski inženjerski kapetan I. G. Galaktionov i gardijski ober-lajtnant N. S. Verderevski odlikovani su Ordenom Lenjinia.

Na jednoj od svojih redovnih sednica na ostrvu Visu, Predsedništvo Antifašističkog veća narodnog oslobođenja Jugoslavije, septembra 1944. godine, donelo je Ukaz o proglašenju A. S. Šornikova, B. T. Kalinkina i P. N. Jakimova narodnim herojem Jugoslavije. I. G. Galaktionov i N. S. Verderevski odlikovani su Ordenom partizanske zvezde II reda. Ordeeni su im uručeni u oslobođenom Beogradu.

Posle oslobođenja Beograda, pa do definitivne pobede nad fašizmom, avion A. S. Šornikova stajao je na raspolaganju Vrhovnoj komandi narodnooslobodilačke vojske Jugoslavije i rukovodstvu KPJ.

Do 1949. godine, A. S. Šornikov ostao je u ratnom vazduhoplovstvu SSSR, posle čega se vratio u civilno vazduhoplovstvo, gde radi i danas. (S.G.M.—Z.V.V.)

TOLBUHIN IVANOVIĆ FJODOR

Maršal Sovjetskog Saveza Fjodor Ivanovič Tolbuhin rođen je 16. juna 1894. godine u seljačkoj porodici, nedaleko od Jaroslavlja. Njegov otac Ivan bio je vrlo siromašan i gotovo sve vreme radio je u Petrogradu. Majka Ana Grigorijevna starala se o četvoro muške i troje ženske dece i kako je koje od njih stasavalo za rad, odlazilo je da traži hleba. Feđa je, posle osme godine, 1902. pošao u osnovnu školu. To su bile najteže godine u porodici Tolbuhinovih, jer se otac razboleo i više nije bio sposoban za rad. Ali, pošto je Fjodor s uspehom završio osnovno školovanje, po savetu učitelja i sveštenika, roditelji su ipak odlučili da ga pošalju u Davidovku, kao bi završio još dva razreda. Zimi je Fjodor, kao i ostala deca iz udaljenih sela, stanovao u Davidovki, i u slobodno vreme pomagao svojoj gazdarici — cepao drva, donosio vodu s jezera i radio druge poslove, a subotom i nedeljom je odlazio u rodno mesto i provodio to vreme u porodici. 1907. godine uspešno je završio i ovu školu. Te godine umro je i otac Ivan, pa su sve brige i staranje o deci prešli na majku.

Da bi koliko-toliko olakšao život porodice u selu, najstariji brat Aleksandar, koji je već živeo u Petrogradu, uzeo je sobom malog Fjodora, i u jesen iste godine dao ga u Trgovacku školu. Posle trogodišnjeg školovanja, Fjodor se zaposlio kod nekog trgovca. No, nije imao trgovačkog dara; bio je skroman, stidljiv i pošten.

Kada je počeo I svetski rat, Fjodorov život se potpuno izmenio. Godine 1915. postao je dobrovoljac ruske armije. Posle kratkog boravka u vozačkoj školi u Petrogradskoj nastavnoj automobilskoj četi, kao motociklist bio je upućen na severozapadni front, u štab 6. pešadijske divizije. Dva meseca posle toga stupio je u oficirsku školu u Oranienbaumu. Kada je završio skraćeni kurs, jula 1915. godine, proizveden je u čin zastavnika i upućen na raspored u 22. brigadu. Kada su, u svojoj letnjoj ofanzivi, Nemci uspeali da probiju front 3. ruske armije u Galiciji, i da ubrzo zaumu Peremišlj, Lavov i znatan deo Galicije, Tolbuhin je polovinom septembra bio prebačen u sastav 9. armije. Naredbom komandanta armije, postavljen je za mladeg oficira u 11. četu, a posle 11 dana postao je njen komandir.

U sledećoj ratnoj godini, Nemci su težište svojih dejstava preneli na zapadnoevropsko ratište i počeli Verdensku bitku, dok su i na italijanskom ratištu počele borbe oko Trentina. Pošto je savezničko komandovanje tražilo da i Rusija pređe u protivofanzivu, kako bi olakšali situaciju na zapadnom ratištu, 4. juna 1916. jedinice ruskog Juzozapadnog fronta

počele su nastupanje prema Zapadu. Za potporučnika Tolbuhina, ova operacija je bila veoma značajna, iako nije dala osobite rezultate. Među vojnicima počeo je postepeno da se javlja protest protiv daljeg vođenja rata. U bataljonima i četama pojavili su se boljševički leci, s pozivom da se okonča imperijalistički rat. U puku u kome je služio Fjodor, učestala su dezertiranja. I Fjodor nije mogao da se odvoji od ostalih vojnika. Februarska revolucija zadesila ga je u 13. pograničnom zamurskom puku, gde je komandovao bataljonom. Na vojničkoj konferenciji bio je izabran u pukovski komitet i učestvovao u junskom pohodu, kada je bio teško kontuzovan. U septembru je proizveden u čin kapetana i upućen u Omsk, u 37. sibirski puk. Tamo je stigao kada je već bila formirana sovjetska vlast.

U decembru 1917. godine Tolbuhin je bio upućen na dvomesečno odsustvo, zbog bolesti. To vreme je proveo u rodnom mestu u Jaroslavlskoj guberniji, a u martu 1918. godine je demobilisan.

Pošto se prilično oporavio, već krajem juna 1919. godine Tolbuhin je, na lični zahtev, stupio u Crvenu armiju i raspoređen u štab zapadnog fronta, a nešto kasnije upućen je na školovanje štapskih oficira. Sposoban i marljiv, uspešno je završio kurs, i 15. decembra iste godine imenovan je za pomoćnika načelnika štaba tek formirane 56. streljačke divizije, a nešto kasnije bio je i načelnik njenog štaba. Za postignute uspehe u borbi protiv intervencionističkih snaga odlikovan je ordenom crvene zvezde.

U jesen 1926. Fjodor je bio upućen u Vojnu akademiju „Frunze“, a 1933—1934. završio je i Operativni fakultet. U 1930. godini bio je postavljen za načelnika korpusa, i na toj dužnosti proveo je 6 godina. Godinu kasnije, postao je kandidat KP SSSR.

Pošto su Staljinove „čistke“ mimoišle Tolbuhina, već u septembru 1937. bio je postavljen za komandanta 72. streljačke divizije u Kijevskom vojnom okrugu.

Početak II svetskog rata zatekao ga je na dužnosti načelnika štaba zakavkaskog vojnog okruga, koji je dobio zadatak da obezbedi zapadne granice Sovjetskog Saveza, a istovremeno i severne granice Irana, gde je trebalo da se uspostavi veza sa savezničkim jedinicama. To nije bila mala odgovornost za štab Vojnog okruga kojim je rukovodio Tolbuhin.

Oko 20. novembra, Zakavkaski vojni okrug bio je preimenovan u Zakavkaski front, a Tolbuhin, kao načelnik Operativnog odeljenja fronta, proveo je noći i noć na kosmatim i razradi planova dejstva. Početkom 1942. godine, pripremana je nova operacija, koja nije dala željene rezultate, pa je Tolbuhin, 10. marta 1942. bio oslobođen dužnosti i pozvan u

Moskvu na odgovornost.

Kada su Nemci preneli težište svojih dejstava, u leto 1942. godine, prema Donskom basenu, i kavkaskoj nafti, nešto kasnije u Privoškim stepama i oko Staljingrada vodila se jedna od najvećih bitaka II svetskog rata, koja je, nesmanjenom žestinom, trajala šest i po meseci. Veliki udeo u zaštiti voških utvrđenja pripao je Tolbuhinu. Posle kratkog obavljanja dužnosti zamenika komandanta Staljingradskog vojnog okruga, Tolbuhin je postavljen za komandanta 57. armije.

Od marta 1943. godine Tolbuhin je komandant Južnog fronta, zatim komandant 4. ukrajinskog fronta, a sredinom 1944. godine postavljen je za komandanta 3. ukrajinskog fronta. Jedinice pod njegovom komandom oslobodile su Taganrog, Doneck, Postovsku oblast, Nikopolj, Krivij Rog, Krim i Sevastopolj, i do sredine avgusta 1944. izbile na granicu Rumunije. Pošto su, u sadejstvu s jedinicama 2. ukrajinskog fronta, u jaško-kišinevske operaciji razbile nemačko-rumunske snage, jedinice 3. ukrajinskog fronta oslobodile su Bugarsku i, u sadejstvu s jedinicama NOV i POJ, učestvovala u oslobodenju Beograda i dela Srbije. Krajem 1944. godine, jedinice 3. ukrajinskog fronta, pod komandom Tolbuhina, učestvovala su u oslobodenju Budimpešte, a početkom 1945. godine u zauzimanju Beča.

Posle završetka rata, Tolbuhin je bio komandant Zakavkaskog vojnog okruga, a umro je 17. oktobra 1949. godine. Dva dana kasnije izvršena je kremacija, a urna s pepelom uzidana je u zidove Kremļa. Po odluci Sovjetske vlade, u Moskvi je postavljen spomenik Tolbuhinu. Odlikovan je mnogim sovjetskim odlikovanjima.

Narodnim herojem Jugoslavije proglašen je 31. maja 1945. godine. (M. And.)

ULISKO VASILJ ANDREJEVIĆ

Rođen je 1915. godine u Ukrajini. Pred rat je završio avijatičarsku školu, i upućen u bombardersku avijaciju.

Od početka rata, V. A. Uliško bio je navigator u bombarderskoj avijaciji. Leteo je u neprijateljsku pozadinu, dovodeći avion na cilj — koncentracije neprijateljskih trupa i tehnike, željezničke čvorove, skladišta oružja i municije, aerodrome neprijateljske avijacije i druge vojne objekte.

Godine 1944. zamenik navigatora Gardijskog avijatičarskog puka, gardijski major V. A. Uliško učestvovao je u vazдушnim operacijama zbog davanja pomoći narodnooslobodilačkoj vojsci Jugoslavije. Kao jedan od najiskusnijih navigatora, V. A. Uliško trasirao je maršute do

trideset poljana za spuštanje tovara, na različitim područjima Jugoslavije. S obzirom na to da su avioni leteli noću, nad nepoznatom teritorijom i bez radio-navigacionih uređaja, zbog pronalazačenja cilja bio je razrađen specijalni sistem letova s vodom. Prvi je, kao vođa, poletao avion, s jednom od najiskusnijih posada, koji je nalazio cilj, izbacivao tovar i kružio nad njim, dajući istovremeno ugovorene radio-sig-nale. Ostali avioni ravnali su se prema ovim signalima, kao prema radio-svetioncima, i tačno pogadali cilj. Jedan od takvih vođa u avijatičarskoj grupi, koja je, 1944. godine, obavljala letove u Jugoslaviju, bio je avion u kojem je kao navigator letoo Vasilij Andrejević Uliško.

Posle završetka rata, V. A. Uliško nastavio je da služi u ratnom vazduhoplovstvu SSSR. Umro je u aprilu 1956. godine.

Za hrabrost i visoku vojnu veštinu, Predsedništvo Antifašističkog veća narodnog oslobođenja Jugoslavije proglasilo je, 21. juna 1945. godine, gardijskog majora Vasilija Andrejevića Uliška narodnim herojem Jugoslavije. (Z. V. V. — S. G. M.)

VITRUK ANDREJ NIKIFOROVIĆ

Rođen je 1902. godine u Ukrajini, u siromašnoj seljačkoj porzidici. S trinaest godina počeo je da radi kao najamni poljoprivredni radnik. Od 1924. godine nalazio se u redovima Crvene armije. Osam godina je službovao u artiljerijskim jedinicama, a zatim odlučio da postane pilot, i upisao se u Borisolebsku avijatičarsku školu. Pošto je završio školu, i dobio zvanje pilota ratnog vazduhoplovstva, A. N. Vitruk je stupio u službu ratnih vazduhoplovnih snaga Crvene armije. Ovdje je prešao put od pilota do gardijskog general-majora, komandanta vazduhoplovnih jedinica.

Od prvog do poslednjeg dana velikog Otadžbinskog rata Sovjetskog Saveza, učestvovao je u borbi protiv hiterovskih osvajača.

U vreme Beogradske operacije, oktobra 1944. godine, vazduhoplovne jedinice pod komandom A. N. Vitruka nanosile su udarce fašističkim trupama, svojim jurišima i bombardovanjem. Pošto su borci Crvene armije i narodnooslobodilačke vojske Jugoslavije oslobodili Beograd, grupa A. N. Vitruka (10. gardijska jurišna, i 236. lovačka vazduhoplovna divizija, zajedno s jedinicama za snabdevanje ratnim materijalom) sastavljena je na raspolaganje Komandi NOB. Izvršavajući borbene zadatke, ove jedinice su istovremeno doprinele osposobljavanju jugoslovenskih pilota.

Za hrabrost i heroizam, ispoljene u bitkama protiv hiterovaca, sovjetska vlada je proglasila A. N. Vitruka herojem Sovjetskog Saveza. Za učešće u proterivanju fašističkih okupatora, Predsedništvo AVNOJ-a proglasilo ga je narodnim herojem Jugoslavije.

Za svoje zasluge, A. N. Vitruk odlikovan je, takođe, s četiri Ordena Crvene zastave, Ordenom Suvorova 2. reda, Bogdana Hmeljnickog 2. reda, Aleksandra Nevskog i Crvene zvezde.

Jedinica kojom je on rukovodio odlikovana je Ordenom Crvene zastave, Suvorova i Kutuzova 2. reda.

Posle rata, A. N. Vitruk ostao je na dužnosti komandanta vazduhoplovne jedinice. Preminuo je 2. juna 1946. godine, u glavnom gradu Ukrajine, Kijevu. (Z. V. V. — S. G. M.)

ŽDANOV VLADIMIR IVANOVIĆ

Rođen je 1902. godine u Kijevu, Ukrajina u Crvenu armiju je stupio kao dobrovoljac, učestvovao u završnim bitkama građanskog rata u Rusiji. Zatim, završivši pešačku školu, stekao je veliko iskustvo u komandovanju.

U Komunističku partiju Sovjetskog Saveza V. I. Ždanov učlanio se 1941. godine.

U vreme velikog Otadžbinskog rata Sovjetskog Saveza protiv fašističkih agresora, bio je načelnik štaba, a zatim komandant 4. gardijskog mehanizovanog korpusa. Ispoljio je hrabrost i heroizam, organizatorske sposobnosti u Staljingradskoj bici, u borbama na jugu Ukrajine, u jasko-kišinevske operaciji koja je sovjetskim trupama otvorila put na Balkan. Vladimir Ivanovič Ždanov učestvovao je u oslobodenju Bugarske i Mađarske od fašističkih okupatora.

U vreme Beogradske operacije, tenkisti mehanizovanog korpusa, kojim je komando-

vao V. I. Ždanov, borili su se zajedno s borbama narodnooslobodilačke vojske Jugoslavije. V. I. Ždanov bio je jedan od onih sovjetskih vojnih starešina koji su, prema rečima Josipa Broza Tita, „na čelu sovjetskih jedinica, rame uz rame s jugoslovenskim borbama, prolivali svoju krv ne samo za oslobodjenje Beograda, već i drugih područja naše zemlje“.

U Sovjetskom Savezu, zasluge generala V. I. Ždanova dobile su visoku ocenu. Odlikovan je s dva Ordena Lenjina, tri Ordena Crvene zastave, Ordenom Suvorova 1. reda, s dva Ordena Suvorova 2. reda, ordenom Crvene zvezde i medaljama Sovjetskog Saveza. Proglašen je herojem Sovjetskog Saveza.

Za zasluge u zajedničkoj borbi protiv neprijatelja i doprinos oslobodenju Beograda i drugih područja Jugoslavije, gardijski general-lajtnant tenkovskih jedinica Ždanov proglašen je, 1944. godine, narodnim herojem Jugoslavije.

U posleratnim godinama, V. I. Ždanov završio je, s odličnim uspehom, Vojnu akademiju Generalštaba, i zauzimao odgovorne komandne položaje u Crvenoj armiji. Pošavši, kao član sovjetske vojne delegacije, na proslavu dvadesetogodišnjice oslobodenja Beograda od fašističkih okupatora, 19. oktobra 1964. godine, general-pukovnik V. I. Ždanov tragično je izgubio život u avionskoj nesreći. Na Avali, kod Beograda, sovjetskoj vojnoj delegaciji podignut je veličanstven spomenik. (Z. V. V. — S. G. M.)

ŽIMJERSKI MIHAL

Poljski maršal, državni i društveni radnik Mihal Žimjerski, rođen je 4. septembra 1890. godine, u Krakovu. Završio je Pravni fakultet na Jagelonskom univerzitetu. Od 1909. godine radio je u oslobodilačkom pokretu na teritoriji pod austrijskom okupacijom, uglavnom u poljskim streljačkim društinama (ilegalno ime Zwiša). Od 1911—1912. godine bio je u austrijskoj armiji. Oficirsku školu završio je u Bolcanu. U vreme I svetskog rata, služio je u poljskim legionima. Inicijator je oružanog ustanka protiv Austrijana i probijanja preko fronta na rusku stranu, 1918, kod Raranjča.

Od februara 1918. godine je šef štaba 2. poljskog korpusa u Rusiji, javni funkcioner Poljske vojne organizacije (POW), komandant 2. puka 4. streljačke divizije. Od januara 1919. godine, posle povratka u zemlju, postao je oficir Generalštaba poljske armije. Od 20. avgusta 1919. je šef ekspoziture Glavne komande poljske armije u Sosnovjecu, gde je organizovao pomoć za šlezjske ustanike. Od 1919—1920. komandovao je brigadom i divizijom. Od 1921—1923. studirao je na Visokoj vojnoj školi u Francuskoj. U čin brigadnog generala unapređen je 1924. godine. Od 1924—1926. je zamenik šefa administracije armije. U maju 1926. godine istupio je protiv vojnog prevrata maršala Pilsudskog, zbog čega je otpušten iz vojske i proganjan od sancijiskih vlasti. Od 1931—1938. bio je u emigraciji u Francuskoj (Pariz).

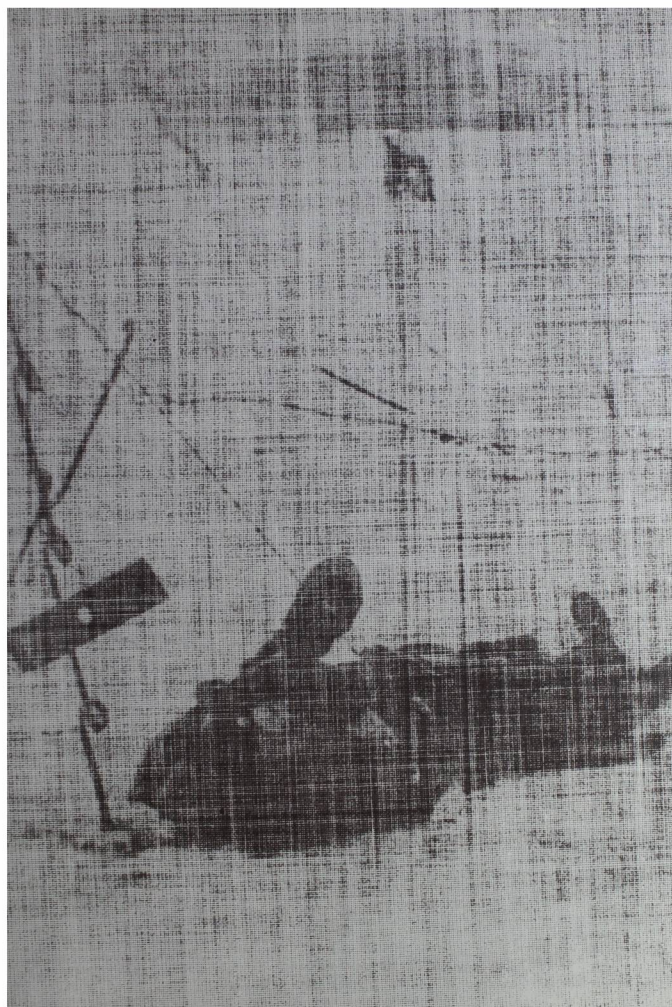
U oktobru 1938. godine, vratio se u zemlju. Posle septembarske kampanje 1939, uključio se u borbu s hitlerovskim osvajačem. Bio je pristalica aktivnih oružanih dejstava protiv okupatora u čvrstoj saradnji i oslanjanju na pomoć i prijateljstvo Sovjetskog Saveza. Godine 1942, uspostavio je vezu s Poljskom radničkom partijom i Glavnim Štabom narodne garde. Od maja 1943. godine, kao vojni savetnik Narodne garde, prenio je svoje velike iskustvo i stručno znanje u usavršavanju organizacije i komandovanja, i razradivanju najefikasnijih metoda oružane borbe protiv okupatora. Takođe je bio jedan od saorganizatora i član predsedništva Zemaljskog narodnog veća — ilegalnog Parlamenta poljskih demokratskih grupacija, koji su, po inicijativi Poljske radničke partije, sazvani u novogodišnjoj noći 1943. godine. U januaru 1944. godine, naimenovan je, preko Zemaljskog narodnog veća, za Glavnog komandanta narodne armije. Stekao je velike zasluge u uspešnom dejstvovanju i borbi protiv vojno-policijskih snaga okupatora na teritoriji Poljske. Mihal Žimjerski je bio predsednik delegacije Zemaljskog narodnog veća koja je, početkom jula 1944, došla u Moskvu na razgovore s vladom SSSR i pred-

stavnicima Saveza poljskih patriota. Dvadeset prvog jula 1944, imenovan je za glavnokomandujućeg poljske vojske i rukovodioca resora za narodnu odbranu u Poljskom komitetu narodnog oslobođenja. Unapređen je u čin generala-broni. Kao jedan od organizatora Poljske narodne vojske, imao je bitan doprinos u preporodu i brzom razvoju regularnih oružanih snaga narodne poljske države, pokazujući organizacioni talenat i rukovodilačke sposobnosti. Pod njegovim rukovodstvom, poljska narodna vojska je u završnom periodu rata izrasla u oružanu snagu koja je brojala više od 400 hiljada ljudi, a koja je značajno doprinela pobeđi nad fašizmom. Za zasluge u razvoju vojske i jačanju narodne Poljske, 3.

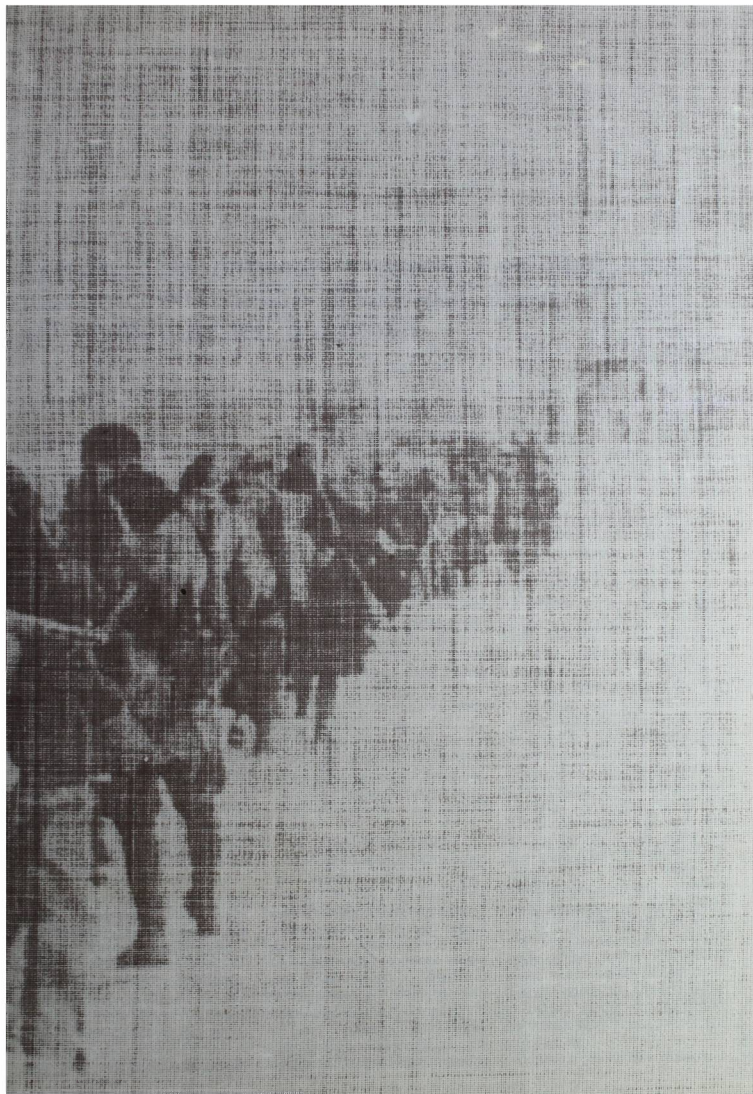

maja 1945. je imenovan za maršala Poljske. Od 1945—1949. je ministar za narodnu odbranu. Od 1949—1952. je član Državnog saveta, a od 1956. godine je bio na različitim dužnostima i civilnoj službi. Od 1969. godine je u penziji.

On je zaslužan i cenjen društveni radnik, počasni predsednik Glavne uprave Saveza boraca za slobodu i demokratiju. Kao priznanje je izuzetan udeo u pobeđi nad fašizmom u II svetskom ratu, kao i u preporodu državnosti i jačanju Narodne Republike Poljske i njene odbrambene moći, odlikovan je Ordenom graditelja Narodne Poljske. Odlikovan je, takođe, i drugim najvišim odlikovanjima! Ordenom narodnog heroja Jugoslavije, Velikom krstom ordena „Virtuti Militari“ s lentom i zvezdom, Grunvaldskim krstom I reda, Velikom lentom poljskog preporoda, sovjetskim Ordenom pobeđe, čehoslovačkim Ordenom belog lava za pobeđu sa zvezdom I reda, bugarskim Ordenom 9. septembra 1944. godine, Ordenom Narodne Republike Mađarske i američkom Legijom za zasluge reda glavnokomandujućeg. (Amb. Poljske.)

**Jedinice i ustanove Narodnooslobodilačke
vojske Jugoslavije odlikovane Ordenom
narodnog heroja Jugoslavije**

PRVA PROLETERSKA UDARNA BRIGADA

Formirana je 21. decembra 1941. u Rudom. Odluku o formiranju brigade doneo je CK KPJ, a formirao je Vrhovni komandant NOPOJ Josip Broz Tito.

Na dan formiranja imala je šest bataljona (dva iz Crne Gore i četiri iz Srbije) i prištapske delove jačine 1.199 boraca. Prvi komandant brigade bio je Koča Popović narodni heroj a politički komesar Filip Kljajić Fića narodni heroj. Prva borba ove brigade, kod sela Gaočića i Mioča, 22. decembra 1941, slavi se kao Dan JNA. Da bi pomogla stabilizovanju ustanaka u istočnoj Bosni, koji je došao u ozbiljnu krizu, krajem decembra, zajedno s Vrhovnim štabom, prešla je u te krajeve. Njen dolazak značio je mnogo za NOP u ovoj oblasti. Dvadesetak dana je uspešno delovala. U II neprijateljskoj ofanzivi (17—23. I. 1942) vodila je više borbi: na Pjenavcu (gde su poginuli Čiča Romanijki i Milan Ilić Čiča s još 57 drugova iz 1. proleterske i nekoliko boraca iz Romanjskog NOPO), zatim kod Rogatice, Vareša, Han-Pijeska i Bijelih Voda. Glavnina brigade izvela je Igmanski marš. Posle završetka ofanzive, ponovo preuzima značajne poduhvate u istočnoj Bosni — učestvuje u oslobodenju njene znatne teritorije, stvaranju jedinica Dobrovoljačke vojske i stabilizovanju NOP.

U III neprijateljskoj ofanzivi imala je istaknutu ulogu zajedno s 2. proleterskom brigadom. Njene snage su dejsstvovale u istočnoj Bosni, Crnoj Gori, Hercegovini i u teškim borbama (Polja Kolašinska, Durmitor, Hercegovina) znatno pomogla uspešno povlačenje partizanskih snaga u rejon Tromeđe. U sastavu Udarne grupe proleterskih brigada 24. juna pošla je u pohod u Bosansku kraljinu. U pohodu je učestvovala u borbi na kraju Sarajeva — Mostar i rušenju ove saobraćajnice, oslobodenju Konjica (8. VII), zatim u borbama oko Bugojna, Duvna i Šujice, za oslobodenje Livna i u drugim poduhvatima. Posle toga, dolaska u sastav 1. proleterske divizije (1. XI 1942), vodila je više borbi u nadiranju prema

Imotskom i oslobodila nekoliko mesta. Sedmog oktobra učestvovala je u oslobodenju Klučca, do kraja oktobra angažovana je u borbama sa četnicima i italijanskim snagama oko Bosanskog Grahova. Sedam dana po ulasku u sastav divizije, u Bosanskom Petrovcu od Vrhovnog komandanta NOV i POJ druga Tita dobila je proletersku zastavu. U skladu s planom Vrhovnog komandanta o prodoru snaga NOVJ u centralnu Bosnu, u novembru i decembru 1942. i januaru 1943. godine izvela je više poduhvata u dolini Vrbasa i centralnoj Bosni: 19/20. novembra uništila je jako neprijateljsko uporište Sitnicu; 25/26. novembra učestvovala u oslobodenju Jajca; u decembru je oslobodila Skender-Vakuf i Kotor-Varoš i područje Jošavke; u januaru delom snaga učestvuje u oslobodenju Teslića; potom je oslobodila Prnjavor (15/16. I). Uspehi kod Teslića i Prnjavora bili su veliki: ubijeno je i ranjeno nekoliko stotina, a zarobljeno blizu 2.000 neprijateljskih vojnika i zaplenjen veliki ratni materijal. U IV neprijateljskoj ofanzivi, u šestodnevnom maršu, prebacila se sa sektora Banje Luke, preko Šipraga, Bojske, Gornjeg Vakufa, na železničku prugu Sarajevo—Mostar, pa 17/18. februara likvidirala posade neprijatelja na odseku Raštelica—Brđani i posle toga vodila teške borbe na Ivan-sedlu i Bradini i delom snaga učestvovala u napadu na Konjic. Učestvovala je u poznatom protivudaru NOVJ kod Gornjeg Vakufa (3—5. marta), a potom zatvarala pravac Gornji Vakuf—Prozor.

Posle forsiranja Neretve u nastupanju divizije Glavne operativne grupe (GOG) na istok, brigada prva nastupa opštim pravcem: Glavatičevo, rejon Kalinovika, Ustikoline. Od 15 do 17. marta razbila je četnike kod Glavatičeva i na Lipeta planini, a 22/23. marta vodila je teške borbe sa četnicima kod kalinovika. U ovim borbama četnici su pretrpeli nekoliko teških poraza, a brigada je pohvaljena od Vrhovnog komandanta. Krajem marta izbila je na Drinu kod Ustikoline. Prvo je pokušala da reku forsira iz pokreta, a pošto nije uspeła, poste priprema, forsiranje je izvršila 8/9. aprila 1943. godine. Vodila je žestoke borbe za

Kapak i Krčino brdo. U boju kod Ifsara (10. i 10/11. aprila) učestvovala je u razbijanju znatnih delova italijanske divizije „Taurinenze“. Ovim borbama omogućen je prodor Glavne operativne grupe VŠ preko Drine u Sandžak.

Krajem aprila vodila je žestoke borbe kod Goražda sa 369. nemačkom divizionom. Po izbijanju na Lim na komunikaciji Bijelo Polje — Brodarevo uništila je jednu italijansku auto-kolonu. U bici na Sutjesci prvih dana vodi borbe sa nemačkom 1. brdskom divizionom na sektoru Bijelo Polje, Mojkovac, Šahovići. Sa ovog sektora hitno je prebačena na sektor Čelebića, radi zaštite bolnice i zatvaranja pravca Foča — Čelebić.

Posle sedamdesetočasovnog marša, 21. maja kod Čelebića je iz pokreta napala i razbila 13. domobransku pukovniju. Od tada do 24. maja na ovom sektoru, zajedno sa drugim jedinicama, vodila je ogorčene borbe. Učestvovala je 24. i 25. maja, u neuspehom pokušaju proboja jugoistočno od Foče. Do početka juna vodila je borbe kod Zlatnog bora, Uzlupe i Vučeva. Njena je velika zasluga što su odbranjeni ranjenici, što je omogućena njihova evakuacija na levu obalu Tare i odbranjen prelaz kod Uzlupe. Do 6. juna vodila je borbe u dolini Sutjeske: Borovno, Popov Most. Osmog juna izbila je na Zelengoru (Lučke i Vrbničke klike). Desetog juna jurišem na Batinovcu brigada je probila neprijateljski obruc na Zelengori, a dva dana kasnije novi obruc na komunikaciji Kalinovik—Foča. U protivofanzivi GOG u istočnoj Bosni u julu i avgustu vodi više borbi (Vlasenica, Drinjača, Zvornik) i na pruzi Sarajevo—Zenica. U septembru dejsstvuje u Dalmaciji, a u oktobru i novembru na širem prostoru Travnika. U zimu 1943/44. i proleće 1944. dejsstvuje oko Jaka, Mrkonjića i Gerzova. U drvarskoj operaciji vodi žestoke borbe na pravcu Mrkonjić-Grad—Mlinište i Mlinište—Glamoč. Iz zapadne Bosne kreće za Sandžak, a na tom tom putu vodila je borbe na planinama Vranici, Zecu, Bitovnji i kod Trnova. U avgustu učestvuje u borbama u Sandžaku. Dvadeset trećeg avgusta počeo je njen prodor u Srbiju.

Vodila je teške borbe s Bugarima na

Palisadu, s jakim četničkim snagama na Jelo-voj gori, kod Karana, Kosjerića i Varde, za oslobođenje Bajine Bašte i Valjeva (septem- bra) i Uba (oktobra). U Beogradskoj operaciji istakla se u mnogim borbama. Od decembra 1944. do 12. aprila 1945. dejstvuje na Srem- skom frontu. Učestvuje u proboju Sremskog fronta 12. aprila, a od tada do 9. maja u više poduhvata u Sremu, Slavoniji, sve do Zagreba. Poslednju borbu vodila je za oslobođenje Zagreba, u koji ulazi 9. maja 1945. godine.

Svaranje 1. proleterske označava novu fazu u razvoju naše armije. Njenim formira- njem označen je i početak intenzivnije borbe protiv svih oblika kolaboracije i izdaje, čvršće povezivanje najbrojnijeg dela naroda na revolu- cionarnoj liniji. Na svom ratnom putu prešla je više od 20.000 kilometara. U njenim borbama borilo se više od 20.000 ljudi iz cele Jugoslavije. U njenom sastavu izvesno vreme je bio u italijanski bataljon „Garibaldi“. Imala je više od 7.500 poginulih, ranjenih i nestalih, a izbacila je iz stroja više hiljada neprijatelja. Dala je više od 3.000 rukovodilaca i 83 narod- na heroja.

Povodom petnaestogodišnjice bitke na Sutjesci, juna 1958. godine, odlikovana je Ordenom narodnog heroja.

Ranije je odlikovana Ordenom narodnog oslobođenja, Ordenom partizanske zvezde, Ordenom bratstva i jedinstva i Ordenom za hrabrost. (D. Bul.)

DRUGA PROLETERSKA UDARNA BRIGADA

Formirana je, naredbom Vrhovnog štaba, 1. marta 1942. u Čajnicu, od Uzičkog, Čačanskog i 2. šumadijskog NOP odreda. Na dan formiranja imala je četiri bataljona — oko 1.000 boraca. Prvi komandant brigade bio je Ratko Sofijanić, narodni heroj, politički komar- ser Milinko Kušić, narodni heroj, a partijski rukovodilac i zamenik komesara Spasenija Cana Bobović, narodni heroj. Do formiranja 2. proleterske divizije — 1. XI 1942 — bila je pod neposrednom komandom Vrhovnog štaba. U martu i prvoj polovini aprila dejstvovala je u istočnoj Bosni. Zauzela je četničko uporište Borike, oslobodila Vlasenicu, Bratunac, Mili- će, Srebrenicu i Drinjaču; potom je vodila borbe na Romaniji i učestvovala u napadima na ustašku uporišta u Rogatici i Han-Pijesku. U drugoj polovini aprila delom snaga učestvu- je u napadu na ustašku uporište Borač (Herce- govina). U borbama koje su poznate kao III neprijateljska ofanziva imala je veoma teške zadatke. Najpre je vodila borbe oko Čajnica, Gorazda, Foče, na sektoru Pijevlja, a u prvoj

polovini juna vodila je ogorčene borbe sa četnicima na Durmitoru i na Gatu (kod Gacka). Sve te borbe imale su vidan značaj za priku- pljanje snaga u rejonu tromede Crne Gore, Bosne i Hercegovine.

U sastavu Udarne grupe brigada, pod neposrednom komandom Vrhovnog koman- danta, 24. juna počela je pohod u zapadnu Bosnu. Vodila je borbe oko Kalinovika, učestvovala u rušenju železničke pruge Sarajev- —Mostar, u zauzimanju Tarčina i Pazarića, zatim u borbama na sektoru Travnika, Donjeg Vakufa i Bugojna. Od kraja jula do polovine oktobra 1942. vodila je veliki broj teških borbi. Zajedno sa 4. proleterskom, 10. hercegovač- kom i 1. krajiškom učestvovala je u napadu na Kupres. Učestvovala je u oslobođenju Jajca (25. IX) ... Sedamnaestog oktobra u Drvaru, od Vrhovnog komandanta NOP i DVJ Josipa Broza Tita primila je proletersku zastavu. Od tada do početka bitke na Neretvi dejstvovala je oko Bosanskog Grahova, Livna, Kupresa, Duv- na, u Knjinskoj krajini. Izvela je protivudaru protiv italijanske divizije „Sasari“ i četnika 26—28. X, i čišćenje Kninske krajine od četni- ka i ustaša. Vodila je borbe za Livno (5—15. XII), izvršila napad na Kupres (decembra). Krajem januara vodila je žestoke borbe kod Krnjaja i Strmicu. Od tada do forsiranja Neretve vodila je borbe za Imotski i Posušje (9. i 10. II 1943), prodira u dolinu Neretve, zauzela Drež- nicu i Grabovicu 16/17. II, gde se istakla i razbila bataljon divizije „Murde“. Zajedno s još osam brigada, učestvovala je u protivudaru kod Gornjeg Vakula, i naročito se istakla (razbila bataljon 717. nemačke divizije). Tim uspesima spaseni su ranjenici i olakšan je položaj NOVJ na Neretvi. U ofanzivnim poduh- vatima Glavne operativne grupe s Neretve, brigada je vodila teške borbe s četnicima kod Krscu, na Prenju, kod Bijele, Boračkog jezera, Glavatičeva, Oblija i Kalinovika. Tu su bili izuzetno teški porazi četnika. U aprilu je učestvovala u borbama na Drini. Njena dva bataljona zajedno sa 4. i 5. proleterskom učestvovala su u boju na Javorku (Nikšić) 1. i 2. maja 1943, kada su razbijene italijanske i četničke snage jačine nekoliko bataljona. Za vreme bitke na Sutjesci, pored ostalog, učestvovala je (24. i 25. maja) u pokušaju proboja jugoistočno od Foče, a od tada pa do 10. juna vodila je teške borbe na Vučevu, za Košur, kod Suhe, na Barama i Koštuti. Njen uspeh na Vučevu i Koštuti spada u najznačajnije borbe u ovoj bici. Veoma je značajno i učesće brigade u proširenju proboja nemačkog obruča na Zelengori (11. juna), kao i u proboju drugog obruča na komunikaciji Kalinovič—Foča.

S ove komunikacije borbom se probila na sever, oslobodila je Olovo, 24/25. juna, a dva dana kasnije učestvovala je u oslobođenju

Kladnja. Od tada do početka septembra dej- stvuje oko Tuzle i na planini Ozrenu. Učestvu- je u razbijanju jakih četničkih i drugih snaga. S ove teritorije prešla je u rejon Foče, pa u Sandžak. Oslobodila je Foču (3/4. IX), Pijevlja (22. IX), Prijepolje; pa je učestvovala u oslobo- đenju Bijelog Polja, Berana i Kolašina. Oslo- bodila je Priboj i prešla u Srbiju. Mesec dana vodila je borbe na Zlatiboru i drugim mestima. Kod Prijepolja je, 4. decembra, u žestokoj iznenadnoj borbi pretrpela velike gubitke. Po- novio je prešla u Srbiju, i u decembru 1943. i januaru 1944. vodila je više borbi na Zlatiboru, za Ivanjicu, kod Arilja, u rejonu Priboja i drugih mesta. Morala se povući. Sredinom marta, u sastavu Udarne grupe divizija ponovo prodiše u Srbiju. Od tada do 21. maja vodila je gotovo neprekidne borbe u zapadnoj Srbiji i Sandžaku (Rudo, Zlatibor, Ivanjica, Kaona, Povlen). U sudarima s nesrazmerno jačim snagama bila je prinuđena da se povuče u Crnu Goru. U junu i julu vodila je borbe na sektoru Andrijevice. Pored ostalog, učestvovala je u Andrijevičkoj operaciji. U prodoru Operativne grupe divizija iz Crne Gore u Srbiju učestvovala u borbama na Pešterskoj visorav- ni i na Ibru. U avgustu dejstvuje na Kopaoniku, u Župi, Rasini, i oko Kuršumlije, naročito se ističe u razbijanju četnika. U septembru učestvuje u borbama na Ibru, kod Požege i Gornjeg Milanova. Učestvovala je u Beograd- skoj operaciji, i naročito se istakla. Od tada do kraja decembra dejstvovala je na Sremskom frontu. U februaru i martu 1945. učestvovala je u borbama na Drini (Banja Koviljača i Loznicu). U aprilu je učestvovala u oslobođenju dela istočne Bosne (Bijeljina, Brčko, Samac), zatim u borbama u Slavoniji, pa na Majevici.

Druga proleterska je prešla oko 24.000 kilometara. U njenim redovima borilo se oko 15.000 ljudi. Izbacila je iz stroja 62.000 neprijat- eljskih vojnika. Veše puta je popunjavana borbama iz drugih republika. Dala je veliki broj rukovodećih kadrova za druge jedinice, (naro- čito u Srbiji) i za narodnu vlast, kao i 48 narodnih heroja. Među njima je i Petar Leko- vić, prvi narodni heroj Jugoslavije. Zajedno s 1. proleterskom, imala je veliku ulogu u stvar- nju operativnih jedinica naših oružanih snaga. Veoma je doprinela jačanju bratstva i jedinstva.

Povodom petnaestogodišnjice bitke na Sutjesci, juna 1958. godine, odlikovana je Ordenom narodnog heroja. Zatim je odlikova- na Ordenom partizanske zvezde, Ordenom bratstva i jedinstva, Ordenom narodnog oslo- bođenja, i Ordenom za hrabrost. (D. Bul.)

TREĆA PROLETERSKA (SANDŽACKA) UDARNA BRIGADA

Formirana je 5. juna 1942. godine od boraca Pijevalskog i Bijelopoljskog NOP odreda, Zlatarskog bataljona i Mileševske čete. Na dan formiranja imala je pet bataljona, jačine 958 boraca. Prvi komandant brigade bio je Vladimir Knežević Voloda (narodni heroj), politički komesar Velimir Jakić (narodni heroj) a zamjenik komesara Rifat Burdžević „Tršo“ (narodni heroj). Od formiranja do 1. novembra 1942. pod neposrednom je komandom Vrhovnog štaba.

Posle formiranja, njeni delovi su vodili oštre borbe u donjem toku Tare i Pive, što je bilo od značaja za uspešno povlačenja partizanske glavnine u oblast Tromede. U sastavu Udarne grupe brigada VŠ 24. juna 1942. iz rejona Vrbnice pošla je u pohod u Bosansku krajinu. U vreme pohoda 3/4. jula uništila je ustaške posade na Ivan-sedlu i brađini, porušila deo pruge Sarajevo—Mostar, uništila znan deo voznog parka i zaplenila velike količine hrane i ratnog materijala. Naročito se istakla u borbama za oslobođenje Prozora (11—13. jula). Tada je ubijeno oko 200, a zarobljeno 40 ustaša i zaplenjen znatan ratni materijal. Zajedno s bataljonom „Vojin Zirojević“, dva puta je oslobodila selo Šujica (24. jula i 4/5. avgusta) i vodila teške borbe protiv ustaša na pravcu Šujica—Kupres. Sa 1. proleterskom u borbama 4—7. avgusta oslobodila je Livno. Posle toga, glavina brigade dejstvuje na sektoru Livna i na Dinari, a njen 2. bataljon, zajedno sa 4. i 2. proleterskom brigadom, 10. hercegovačkom i drugim snagama učestvovao je u dva neuspela napada na Kupres (11/12. i 13/14. avgusta) i pretrpeo teške gubitke. U drugoj polovini leta, i u jesen do novembra 1942. godine, angažovana je u brojnim borbama oko Mrkonjić-Grada, Sitnice, na Kadinoj vodi, na planini Manjači, kod Jajca, Pijeve i na Dragnić-Podovima protiv ustaša, četnika i 714. i 718. nemačke divizije.

Prvog novembra ušla je u sastav 1. proleterske divizije; popunjena je novim borcima iz Bosne i Dalmacije. Dvadesetog novembra zauzela je Mrkonjić-Grad. U decembru je vodila više teških borbi sa 718. nemačkom divizijom — početkom meseca kod Jajca, na planinama Bukovikom i Neznancima i Donlučkoj planini, zauzela je Kotor-Varoš (10) a potom vodila borbe u širem rejonu Banja Luke, u dolini Vrbasa i Vrbanje. U IV neprijateljskoj ofanzivi, posle usiljenog marša pravcem Skender Vakuf—Mrkonjić Grad—Mliništa—Kupresko polje—planina Raduša—Gornji Vakuf izbila je na Ivan-planinu. Ovde je vodila teške borbe protiv nemačke grupe „Anker“; 3—5. marta 1943. učestvovala je u protivnapadu Glavne opera-

tivne grupe kod Gornjeg Vakufa. Pri forsiranju Neretve i prodoru na istok, bila je u zaštitnici glavnine i uspešno vodila više oštrih odbrambenih borbi. Učestvovala je u bici na Drini; u noći 7. aprila kod Kopolova je forsirala ovu reku. Sredinom aprila sa 2. proleterskom i 2. dalmatinskom u širem rejonu Čelebića razbila je oko 2.500 četnika.

U rejonu Krupica i Barica (Sandžak), s 1. proleterskom, krajem aprila i početkom maja, razbila je oko 2.300 četnika. U V ofanzivi vodila je oštre borbe u Sandžaku protiv nemačke grupe „Ludviger“ i italijanskih snaga. Posle toga, vodila je teške borbe na pravcu Žabljak — Durmitor — Piva — Sutjeska — Zelengora. Kao i cela 3. divizija, 13. juna je doživela dramu na Sutjesci. Brigada je imala 282 poginula, a broj ranjenih je bio znatno veći, što je činilo više od dve trećine njenog sastava na početku ofanzive. Za glavnom operativnom grupom probio se njen 5. bataljon i manji delovi, a glavina brigade probila se u Sandžak. U septembru je u sastavu 2. divizije vodila više borbi u Sandžaku i Crnoj Gori — 22. septembra oslobodila je Prijevlje, 29/30. Bijelo Polje, 29. oktobra Prijepolje, pa Novu Varoš, Kolašin i Berane. U drugoj polovini oktobra dejstvovala je oko Nove Varoši i Berana, a u novembru izmedu Sjenice i Prijepolja. Posle ovih borbi, vodila je borbe kod Brodareva, pa izmedu Tare i Lima. Od 19. aprila do 3. maja 1944. učestvovala je u protivudaru snaga 2. korpusa kod Mojkovca i više borbi na sektoru Šahovića i Bijelog Polja. Od maja do prve polovine avgusta vodila je više uspešnih borbi oko Pijevaja, Prijepolja, Nove Varoši, Priboja, Zatibora, Ljubuša i Rudog. U drugoj polovini avgusta i prvog polovini septembra vodila je borbe u Sandžaku i zapadnoj Srbiji. Do novembra oslobodila je više gradova u Sandžaku. U novembru i decembru 1944. i januara 1945. vodila je borbe u Sandžaku i zapadnoj Srbiji. Do novembra oslobodila je više gradova u Sandžaku, u novembru i decembru 1944. i januara 1945. vodila je borbe za oslobođenje Sandžaka protiv snaga 21. i 91. armijskog korpusa, četnika i drugih neprijateljskih snaga, a u januaru za oslobođenje istočne Bosne. Učestvovala je u Sarajevskoj operaciji. Posle Sarajevske operacije, ostala je u istočnoj Bosni; u maju je učestvovala u uništenju glavnih četničkih snaga na Zelengori i Sutjesci.

U redovima ove brigade borilo se oko 10.000 ljudi kroz borbeni put dug 20.000 kilometara. Dala je 20 narodnih heroja.

Povodom petnaestogodišnjice bitke na Sutjesci, juna 1958. godine, odlikovana je Ordenom narodnog heroja. Odlikovana je i Ordenom bratstva i jedinstva, kao i Ordenom narodnog oslobođenja. (D. Bul.)

ČETVRTA PROLETERSKA (CRNOGORSKA) UDARNA BRIGADA

Formirana je naredbom Vrhovnog štaba NOP i DV Jugoslavije 10. juna 1942. godine na Zelengori. U njen sastav su ušli: dva bataljona Lovčenskog i po jedan bataljon Zetskog, Komskog i Durmitorskog NOP odreda; na dan formiranja imala je pet bataljona — ukupno 1.080 ljudi. Prvi komandant brigade bio je Peko Đapčević (narodni heroj) a politički komesar Mitar Bakić (narodni heroj). Do 1. novembra 1942. godine pod neposrednom komandom Vrhovnog štaba, a od tada do kraja rata u sastavu je 2. divizije (osim perioda od 17. novembra 1943. do 25. januara 1944. kada je pod komandom 3. divizije).

Petnaestak dana posle formiranja kreće u istorijski pohod proleterskih brigada u Bosansku krajinu. Do sredine avgusta vodila je više borbi: u julu je zauzela železničku stanicu Hadžić na pruzi Sarajevo—Mostar, pa Gornji Vakuf, i vodila žestoke borbe oko Bugojna; u avgustu je izvršila dva teška napada na jako branjeno ustaško uporište Kupres i pretrpela gubitke od 122 poginula i ranjena borca. Prebačena je ka Banja Luci, i vodila borbe s jakim nemačkim snagama na Manjači; u vreme prvog napada brigade na Jajce (24—25. septembra) razbila je posadu u selu Vrnjak i dejstvovala na pravcima prema Travniku i Donjem Vakufu, a u vreme evakuacije iz Jajca vodila je žestoke odbrambene borbe na pravcima Jajca—Donji Vakuf i Jajce—Travnik. Učestvovala je u oslobođenju Mrkonjić-Grada 12/13. oktobra 1942. godine.

U novembru ulazi u sastav 2. proleterske divizije i vodi borbe protiv italijansko četničkih i ustaških snaga na sektoru Knin, Strmica. Brigada se istakla u borbi za oslobođenje Livna (15. decembra) i Duvna (19. decembra). Od tada do početka januara 1943. vodila je više borbi na pravcu Duvno—Imotski. U borbama 25—27. januara razbila je italijansko—četničke snage na prostoru Strmica, Golubić, Plavno i potisla ih prema Kninu. U IV ofanzivi izvela je više uspešnih poduhvata. U borbama 9. i 10. februara učestvovala je u oslobođenju Imotskog i Posušja. Potom je prodrila u dolinu Neretve — 15/16. februara sadejstvovala u oslobođenju Drežnice; 16/17. učestvuje u prvom prelazu preko Neretve (na sektoru Drežnice); nastupajući uz Neretvu zauzela je Karaulu, železničke stanice Prenj i Jablanicu (22. februara); učestvovala je u žestokom napadu 3. divizije na Konjic (24/25. februara). S ovog sektora prebačena je na sektor Prozor—Gornji Vakuf. U boju na Viliča gungu 2. marta, u sadejstvu s 3. krajiškom brigadom, zadržala je jaku nemačku snagu. Za ovaj podvig pohvaljena je od Vrhovnog komandan-

ta NOV i POJ. Zajedno s osam brigada, učestvovala je u protivudaru kod Gornjeg Vakufa (3—5. marta), kada su definitivno spašeni ranjenici i bitno olakšan položaj Glavne operativne grupe Vrhovnog štaba. Osmog marta prešla je Neretvu i, nastupajući opštim pravcem Čičevo—Glavatičevo—Zaborani—Kruševljani—Zalužani, učestvovala u razbijanju četničkih brigada. Kao pomoć upućena je 3. diviziji i učestvovala (marta i aprila) u borbama za oslobođenje Nevesinja, Gacka i Avtovca. Brigada je, s 5. proleterskom i tri bataljona 2. proleterske brigade, u boju na Javoriku kod Nikšića (1—2. maja) uništila i zarobila ojačani italijanski bataljon i četnički bataljon, potisla znatno jače snage, a potom je njena glavnina angažovana na sektoru Morača—Kolašin. Njen 3. bataljon i 2. i 4. 5. proleterske, obrazovali su posebnu Udarnu grupu, koja je sa Zetskim NOP odredom razbila jake četničke snage u Bjelopavličima i Piperima i u boju kod Bioča razbila znatne italijanske snage i dobrim delom uništila 383. italijanski puk. Ova pobjeda je imala veliki značaj za položaj Glavne operativne grupe na početku V neprijateljske ofanzive. Od početka ofanzive do 26. maja, brigada je vodila oštre borbe s 1. nemačkom brdskom divizijom i zatvarala pravce koji iz Platnice, Morače i Tare izvođe na Sinjajevnu. Učestvovala je u protivudaru na Javoriku i kod Budnja, kojim je tada zadržan pokušaj prodora 7. SS i delova 118. divizije preko Mratinja ka dolini Sutjeske. U borbama na Sutjesci vodila je žestoke borbe na Trnovačkom jesenu, Ozrenu i Ljubinom grobu. Desetog juna je 2. četa njenog 3. bataljona, u izuzetno oštroj borbi, odbila napade višestruko brojnijeg neprijatelja i obezbedila jednu stazu preko Zelengore, kojom su prošli Vrhovni štab, 2. i 7. divizija i deo ranjenika. Za ovaj podvig četa je odlikovana Ordenom zasluga za narod.

Sa Zelengore, s glavinom Glavne operativne grupe prodrla je u istočnu Bosnu. U julu i prvij polovini avgusta deštvovala je i vodila više borbi između Spreče i Krivaje i na Ozrenu. Istakla se u borbama 20—23. jula na Kraljici, V. Ostravici i Omerovim vodama, kada je razbijeno sedam četničkih bataljona, domobranske snage i 369. divizija. U maršu prema Crnoj Gori 28. avgusta oslobodila je Olovo; onesposobila prugu Sarajevo—Višegrad; učestvovala u oslobađanju Goražda; porušila prugu u dolini Drine; septembra je ušla u Trnovo i Kijevo. Krajem septembra prebačena je u Kolašin—Mateševo. Oslobođila je Kolašin (27. septembra, a potom izvela neuspoo napad na Mateševo. Od 30. septembra do 4. oktobra zajedno sa italijanima—dobrovoljcima—vodila je ogorčene borbe za odbranu Kolašina od italijansko-četničkih napada. Delom snag-

prodrla je u staru Crnu goru. Učestvovala je u prodoru divizija NOVJ u Srbiju, u martu-maju 1944. godine. U prodoru od Lima do Studenice, u dolini Studenice i na prostoru Dragaveča vodila je više borbi. S ove teritorije, od 21. aprila do 5. maja brigada je izvela mars-manevar preko grebena Suvobor—Maljen—Medvednik. Pod pritiskom desetostruko jačeg neprijatelja, s ostalim snagama 2. i 5. divizije, preko Zlatibora, Zlatara, Jadovnika i Lima, povukla se u Crnu Goru. Posle povlačenja iz Srbije, učestvovala je u Andrijevičkoj operaciji. U sastavu operativne grupe divizija učestvovala u prodoru u Srbiju. Forsirala je Ibar (3/4. avgusta 1944) i učestvovala u razbijanju 4. grupe četničkih jurišnih korpusa (oko 10.000 ljudi), uništenju bugarskog garnizona u Kuršumliji, oslobođenju Kruševca, Kraljeva, Požege i Užica. Učestvovala je u protivnapadu na Srem-skom frontu, 22. januara 1945. godine. U aprilu dejtvovala u istočnoj bosni i učestvovala u oslobađanju Brčkog, Orašja, Šamca i Županje.

Dala je veliki broj rukovodilaca. Više puta je popunjavana borcima iz drugih republika. Prošla je ratni put dug preko 20.000 kilometara. Izgubila je više od polovine boraca—5.000, koji su bili u njenom sastavu na dan formiranja. Dala je 48 narodnih heroja. Više puta je pohvaljavana od Vrhovnog štaba i drugih štabova.

Povodom petnaestogodišnjice bitke na Sutjesci, juna 1958. godine, odlikovana je Ordenom narodnog heroja. Odlikovana je i Ordenom narodnog oslobodjenja, Ordenom partizanske zvezde kao i Ordenom bratstva i jedinstva. (D. Bul.)

PETA PROLETERSKA (CRNOGORSKA) UDARNA BRIGADA

Formirana je naredbom Vrhovnog komandanta NOP i DV Jugoslavije 12. juna 1942. u Smrčju (Zupa pivska) od tri bataljona Nikšićkog i jednog bataljona Zetskog NOP odreda. Imala je četiri bataljona i oko 900 boraca. Prvi komandant brigade bio je Sava Kovačević (narodni heroj), politički komesar Radomir Babić (narodni heroj) a partijski rukovodilac Blažo Jovanović (narodni heroj). Odmah je stavijena pod neposrednu komandu Vrhovnog štaba i angažovana u borbama u Pivi, na Volujaku i Magliču.

Kada je počeo pohod proleterskih brigada iz rejna Sutjeske (24. jun 1942), brigada je ostavljena na Zelengori i Sutjesci, gde je provela trideset teških dana. Pod pritiskom jakih italijansko-četničkih, a kasnije i nemačkih snaga, izgubila se, zajedno s Hercegovackim odredom, Kombinovanim dragačevsko-

-čelebičkim bataljonom, zbegom i bolnicom—u borbama od 22. jula do 2. avgusta—probila iz rejna Zelengore do Prozora. Teške borbe vodila je kod Trebičine na Treskavici, Zabrdu i Bitovnji. Od tada do ulaska u sastav 3. udarne divizije (9. novembra 1942) vodila je borbe oko Gornjeg Vakufa, Bugojna, Fojnice, Prozora i Travnika, i imala značajnu ulogu u stvaranju novih partizanskih jedinica. Od 9. novembra 1942. do kraja januara 1943. godine angažovana je u borbama u dolini Vrbasa i centralnoj Bosni; u novembru je učestvovala u oslobađanju Jajca a u decembru u njegovoj odbrani; 17. januara učestvovala u oslobađanju Žepča a potom u drugim akcijama u centralnoj Bosni. Za vreme bitke na Neretvi vodila je borbe oko Tešnja i Gornjeg Vakufa, pa u borbama 15/16. i 16/17. zajedno sa 10. hercegovackom i 1. dalmatinskom brigadom zauzela je tako utvrđeno uporište Prozor. Posle uspeha kod Prozora, vodila je dvadesetodneve borbe u dolini Rame i Neretve. Pored ostalog, u napadima na Konjic (22/23. 24/25. i 25/26. februara) učinila je ogromne napore da zauzme ovo najvažnije i najbolje branjeno mesto na pravcu nastupanja Glavne operativne grupe u Hercegovini. U teškim borbama 7—9. marta odbacila je jake snage 178. nemačke divizije u Konjic; potom je uspešno bila zaštitnica snagama koje su nastupale prema Nevesinju.

U protivofanziv Glavne operativne grupe sa Neretve na istok boreći se prešla je put od Prenja do Nikšića i Podgorice. Najpre je učestvovala u odbrambenim borbama na levoj obali Neretve i štitila nastupanje glavnih snaga. Vodila je teške borbe za oslobađenje i odbranu Nevesinja (marta i aprila), pa izvršila napad na Planu. U boju na Javoriku (1—2. maja), zajedno sa 2. i 4. proleterskom, razbila je nekoliko bataljona Talijana i četnika. Posle toga dejtvovala oko Nikšića i Podgorice. Njena dva bataljona učestvovala u borbama sa jakim četničkim snagama u Piperima, a u boju kod Bioča u razbijanju 383. italijanskog puka. U bici na Sutjesci na pravcu Nikšić—Savnik vodi ogručene borbe sa snagama 7. SS divizije „Princ Eugen“; pa iscrpljujuće borbe na reci Komarnici i na Durmitoru. Od 4. do 13. juna njeni zadaci postaju naročito teški: zajedno s 1. dalmatinskom i 3. sandačkom brigadom obrazuje glavnu zaštitnicu snaga glavne operativne grupe, obezbeđuje Bolnicu i ima za zadatak da se na pogodnom mestu probije iz okruženja. Najteže borbe vodila je 11. 12. i 13. juna. U teškim borbama 11. i 12. juna na Vučevu pod Magličem, kod Borovna, odbijeni su jaki neprijateljevi udari. Istovremeno je deo snaga pokušao da uspostavi mostobran na levoj obali Sutjeske. Brigada je, u sastavu 3. divizije, 13. juna prešla Sutjesku i učinila

herojski napor da probije neprijateljev obruc. U sudaru s neuporedivo jacim snagama 7. SS, 118. divizije i drugih neprijateljskih jedinica, bila je razbijena. Izgubila je oko 600 boraca.

Od 13. juna do 11. septembra 1943. snage ove brigade deluju razdvojeno — dva bataljona u sastavu brigade u istočnoj Bosni (dolina Krijave, Ozren, Konjuh, Zvijezda, Podromanja, Foča), pa u severnoj Hercegovini i zapadnoj Crnoj Gori, a ostali delovi stalno u Crnoj Gori. Od septembra do kraja 1943. godine imala je značajnu ulogu u stvaranju i odbrani slobodne teritorije u zapadnoj Crnoj Gori, dolini Zete i staroj Crnoj Gori, kao i u razoružavanju italijanskih snaga i prelasku delova divizije Taurinense na stranu NOVJ. Od naročito je značajna bila borba za uništenje glavnog četničkog štaba za Crnu Goru, Boku i Sandžak i četničkog štaba južnog fronta (14—18. oktobra). Od januara do sredine aprila 1944. godine angažovana je delom snaga u dolini Zete, a delom u severnoj Crnoj Gori. Početkom aprila, pored ostalog, učestvovala je u borbama na sektoru Podgorica—Danilovgrad. U aprilu i maju vodila je teške borbe za odbranu slobodne teritorije u severoistočnoj Crnoj Gori. Istakla se u Mojtkovačkoj operaciji, na Jadovniku i u prihvat 2. i 5. divizije koje su se povlačile iz Srbije. U Andrijevičkoj i Durmitorskoj operaciji vodila je žestoke borbe u dolini Zete i bila na težištu odbrane u borbama na pravcu Podgorica—Kolašin—Mojtkovac.

Januara 1945. brigada prelazi u istočnu Bosnu i učestvuje u borbama na pravcu Kalinovik—Sarajevo, a potom do 6. aprila u Sarajevskoj operaciji. Od oslobođenja Sarajeva do kraja rata najpre je dejsvovala u Bosanskoj krajini, zatim je angažovana u Karlovačkoj operaciji, pa u likvidaciji snaga nemačke grupe armije „E“ i izdajnika u Sloveniji.

Kao jedna od prvih šest proleterskih brigada, kao jedinica koja je tri puta imala veoma značajnu ulogu u zaštiti ranjenika, niz vojnih uspeha i značajnog političkog rada dva puta je popunjavana iz drugih republika (1942. iz Dalmacije i Bosne, a 1945. iz Srbije); 1942. u njenom sastavu je Zijametski bataljon (5) iz Bosne, a 1944/45. bataljon sastavljen od građana SSSR koji su pobeegli iz njemačkog zarobljeništa. U jedinicama ove brigade bilo je dosta Italijana, Albanaca i drugih.

Iz ove brigade je 46 narodnih heroja i izuzetno velik broj kadrova narodne vlasti, druge jedinice i partijske organizacije. Tri puta je pohvaljena od Vrhovnog komandanta, a više puta od drugih štabova.

Odklikovana je Ordenom narodnog oslobođenja i Ordenom bratstva i jedinstva.

Povodom petnaestogodišnjice bitke na Sutjesci, juna 1958. godine, odklikovana je Ordenom narodnog heroja. (D. Bul.)

PRVA LIČKA UDARNA PROLETERSKA BRIGADA

Formirana je 8. jula 1942. godine u Toboliću, na Kordunu, kao 1. udarna brigada 1. operativne zone Hrvatske, od ličkih bataljona „Marko Orešković“ i „Pekiša Vukšan“; 2. bataljona 1. kordunaškog NOP odreda i Udarnog bataljona Banjskog NOP odreda. Tada je imala oko 1.000 boraca. Njen prvi komandant bio je Stevo Opsenica (narodni heroj), a politički komesar Uroš Krunic.

Brigada je odmah posle formiranja angažovana za akcije na železničkoj pruzi Karlovac — Gospić. Između Blata i Rudopolja, 9—11. jula, porušila je NOJV u dužini od 16 kilometara, a 12. jula je, između Plaškog i Vojnovca, napala voz s ustašama i domobranima i nanela im velike gubitke. Posle toga, u toku leta 1942. godine, uspešno je napadala italijanske, ustaško-domobranske i četničke snage u Ličkoj Jesenici, Prokikama, Križpolju i Dabru. Između Ličke Jesenice i Javornika, 25. avgusta, uništila je voz od 2 lokomotive i 36 vagona i zaplenila veliku količinu ratnog materijala. Naredbom Glavnog štaba Hrvatske od 14. septembra 1942. dobila je naziv 1. udarna brigada Hrvatske.

Posle borbi koje je vodila zajedno s 2. ličkom brigadom i 4. ličkim NOP odredom, na području kosinjske i pazariške opštine, po naredjenju Glavnog štaba Hrvatske, u oktobru se prebacila na Kordun i Baniju, gde je u sastavu privremene Operativne grupe brigada (1, 5, 7, i 8) učestvovala u napadu na Glinu, borbama za oslobođenje Ladevca i Slunja, i u napadu na Dvor na Uni. Tada su iz njenog sastava (18. novembra 1942) izašli kordunaški i banjski bataljon, a ušli bataljoni 4. ličkog NOP odreda „Božidar Adžija“ i „Matija Gubec“. Kada je, naredbom Vrhovnog štaba NOV i POJ od 22. novembra 1942. godine, formirana 6. lička divizija, ušla je u njen sastav kao njena 1. brigada, a od naroda i boraca prozvana je 1. lička brigada.

Posle povratka u Liku, krajem 1942. i početkom 1943. godine, napada italijanske, ustaško-domobranske i četničke posade duž pruge Gospić — Gračac. U četvrtvoj neprijateljskoj ofanzivi vodila je oštre borbe s italijanskom divizionom „Sasari“, četnicima i ustašama na pravcima Gračac — Donji Lapac i Srb — Donji Lapac. Posle sloma ove neprijateljske ofanzive u Lici, napadala je četnike na jugu Like i u Kninskoj krajini, i do 7. aprila 1943. oslobodila predeo od Gračaca do Knina, a zatim je delovala na širem području Gospića. Naredbom Glavnog štaba Hrvatske od 17. maja 1943. dobila je naziv 1. udarna brigada „Marko Orešković“.

U toku leta 1943. dejsvovala je oko Otoč-

ca, Gospića i Perušića, a u septembru i oktobru uspešno je napadala nemačke kolone u pokretu na cesti Bihać — Donji Lapac — Gračac. U sastavu 6. divizije, iz Like je 11. novembra krenula za Bosnu, gde se najpre borila oko Travnika, a kasnije kod Majdana, Šipova, Miništa i Jasenovih Potoka, uglavnom, protiv nemačkih motorizovanih jedinica. U februaru 1944. upućena je u Drvar, gde je izvesno vreme obezbeđivala Vrhovni štab, a zatim je, u martu i aprilu, napadala četnike na granici između Like i Dalmacije, kod Prijeva, Pribudica, Pađena i Plavnja. Kasnije, uspešno ometa neprijatelje saobraćaj na cesti Bihać — Knin i sprečava njegov prodir od Srba ka Drvaru. Kada je, 19. marta 1944, Vrhovni štab dodelio naziv proleterska 6. diviziji, i brigada je postala proleterskom. Nešto kasnije, u njenom je sastavu od zarobljenih, a zatim prisilno mobilisanih, boraca Crvene armije od strane Nemaca, koji su prebegli na stranu NOVJ, formiran Ruski bataljon, kao njen 5. bataljon (rasformiran 17. maja 1944).

U toku Drvarske operacije, krajem maja i početkom juna, dejsvovala je oko Drvara, a kasnije oko Livna i Glamoča, odakle je 20. jula, u sastavu 6. proleterske divizije „Nikola Tesla“, krenula za Srbiju. Na tom putu vodila je borbe na Vlašiću, kod Vranduka, Vareša, Sokoca, Praće, Kalinovika, na Pivskoj planini i na Durmitoru. U Srbiji naročito žestoke okrajnje imala je s četnicima kod Užičke Požege, i s Nemcima i četnicima prilikom oslobođenja Valjeva (14—18. novembra 1944). Svoje znatno proređene redove tada je popunila novim borcima iz Srbije.

Veoma teške borbe vodila je u Beogradskoj operaciji, a zatim i u gonjenju neprijatelja kroz Srem. Krajem 1944. godine vraćena je u Beograd, na jednomesečni odmor i popunu. Tada je, od Makedonaca zatečenih u Beogradu, formiran bataljon „Jane Sandanski“, koji je ušao u njen sastav kao 5. bataljon. Posle povratka u Srem, vodila je borbe na Sremskom frontu, naročito prilikom njegova proboljenja i oslobođenja Batrovca, Lipovca, Drenovca i drugih sela, a zatim kroz Slavoniju, prilikom oslobođenja Đakova i Slavonskog Broda, kao i forsiranja Ilove i Čazme. Poslednje borbe u NOR-u vodila je za Zagreb, i u njegovoj okolini. Posle rata preimenovana je u 6. proletersku brigadu.

Kao prva partizanska brigada u Hrvatskoj, dala je veliki broj istaknutih rukovodilaca za druge jedinice, organe narodne vlasti i društvene organizacije. Značajan doprinos dala je stvaranju i učvršćenju bratstva i jedinstva naših naroda i narodnosti. Zbog zasluga u NOR-u i socijalističkoj revoluciji, odklikovana je Ordenom narodnog oslobođenja, Ordenom partizanske zvezde i Ordenom bratstva i jedinstva.

Povodom 35. godišnjice formiranja 6. ličke proleterske divizije „Nikola Tesla“, 21. jula 1977. godine odlikovana je Ordenom narodnog heroja. (T. Ra.)

ŠESTA PROLETERSKA (ISTOČNOSANSKA) UDARNA BRIGADA

Formirana je naredbom Vrhovnog štaba NOP i DVJ 2. avgusta 1942. godine u Šekovićima, na dan formiranja imala je 580 boraca (380 članova KPJ a gotovo svi ostali bili su članovi SKOJ-a). Prvi komandant brigade bio je Vojo Ljubić a politički komesar Pašaga Mandžić—Murat (narodni heroj).

Do 9. aprila 1943. godine bila je pod neposrednom komandom Glavnog štaba za Bosnu i Hercegovinu. U avgustu i septembru vodila je borbe na Konjuhu, Romaniji i Majevici: održala se u Birču uprkos jakoj ofanzivi (od 25. avgusta do 9. septembra) snagom 718. divizije, ustaško-domobranskih i četničkih snaga. Posle tih borbi na Trebavi i u Birču, jedan njen bataljon ostaje na Majevici a sa dva bataljona prelazi (5/6. oktobra) u Srem. U Sremu je vodila jednomesečne borbe — zajedno sa Sremskim NOPO razbija neprijateljeve posade u Vrbani i Kuzminu i bataljon 718. divizije u Bosutskim šumama. Ojačana jednim bataljonom sremskih partizana, zajedno sa Sremskim NOPO 4/5. novembra razbila je i delom uništila četnike na području Semberije i Majevice. U borbi kod sela Maleševaca, 28. novembra, razbijeni su četnici Majevice, Posavine i Trebave (preko 250 poginulih i ranjenih i oko 600 zarobljenih). Istovremeno su razbije domobranske posade na drumu Tuzla—Lopare—Brčko. Sve ovo imalo je veliki značaj za dalji razvoj NOP u istočnoj Bosni. U decembru je sa Sremskim i Majevičkim NOPO u zahvatu drumu Tuzla—Zvornik, posle višednevnih borbi, razbila neprijateljske snage (dva nemačka, dva ustaška i pet domobranskih bataljona i četnike) koje su „izvodile operacije „Tuzla II“. Potom je učestvovala u razbijanju četnika u Birču. Iz Birča je prodrla na Romaniju i tamo razbila nekoliko četničkih i ustaško-domobranskih jedinica. Januara 1943. narasla je na sedam bataljona jačine 1.300 boraca. Na prostranoj teritoriji oko Han-Pijeska, Olova, Kladnja, Tuzle i Zvornika u januaru i februaru izvela je više uspešnih napada na neprijateljeva uporišta. U martu je odbila napad Romanjskog četničkog korpusa na Birač, pa vodila borbe sa ustašama u Milici, Han-Pijesku, Žljebovima i oko Sokoka. Krajem marta, izvršavajući ranije upućeno naređenje VŠ, pove-

zala se sa Glavnom operativnom grupom. Vodeći borbe, 9. aprila izbila je u rejon Ustokoline. Više od mesec dana — do 15. maja — dejstvovala je na sektoru Foče, štićite, sa Majevičkom brigadom, Centralnu bolnicu i snage Glavne operativne grupe Vrhovnog štaba u zapadnom Sandžaku od napada neprijatelja iz doline Drine. U bici na Sutjesci 15—20. maja vodi teške borbe sa neprijateljem koji nastupa prema Čelebiću pa zajedno sa Grupom brigada u vanredno oštrim borbama zaustavlja nastupanje neprijatelja i čini prvi pokušaj proboja neprijateljskog obruča (južno od Foče). Ove teške borbe omogućile su izvlačenje Centralne bolnice na planinu Pivu i u znatnoj meri olakšale stanje u dolini Sutjeske. Posle ovoga brigada je vodila teške borbe na Vučevu, u dolini Sutjeske, na Košuru i Zelengori. Sa Zelengore je prešla u istočnu Bosnu i 2. jula ušla u sastav 17. divizije NOVJ (istočnosanska). U leto 1943. učestvovala je u razbijanju četnika na Trebavi, oslobađanju Modriče, Gradačca, Šamca i Orašja. Naročito se istakla u borbama za oslobođenje Tuzle (29. septembra — 7. oktobra 1943), kada je pohvaljena od Vrhovnog komandanta. Učestvovala je u oslobođenju Vareša 20/21. oktobra, gde je gotovo potpuno uništen domobranski puk. U istočnosanskoj zimskoj operaciji vodila je više žestokih borbi kao: boj na Betnju (6—9. decembra), u kojem je onemogućila potpuno opkoljavanje 5. i 27. divizije. Učestvovala je u napadu na Tuzlu (17—20. januara 1944), u borbama oko Srebrenice, u Birču i na Romaniji. Krajem maja prešla je u Crnu Goru i učestvovala u borbama kod Žabljaka i Pijevalja (juna) i u andrijevčkoj operaciji (jula). Za vreme prodora Operativne grupe divizija u Srbiju, učestvovala je u razbijanju 4. grupe jurišnih korpusa na Kopaoniku, u borbama u dolini Zapadne Morave, u borbama za oslobođenje Kragujevca (21. oktobra). Za postignute uspehe, 29. oktobra 1944, proglašena je proleterskom. U zimu 1944/45. godine vodila je više teških borbi na terenima u istočnoj Bosni (Bijeljina, Zvornik, Brčko).

U završnim operacijama JA učestvovala je u borbama u Slavoniji, Moslavini, Zagorju i Sloveniji. Kod Dravograda je, 15. maja 1945. godine, završila svoj ratni put.

Brigada je imala ogroman značaj za održavanje ustanka u istočnoj Bosni u periodu njegove najveće krize (1942—1943. godine), u ponovnom rasplamsavanju ustanka u ovoj oblasti, i brojnim poduhvatima u istočnoj Bosni, Crnoj Gori, Srbiji, Hrvatskoj i Sloveniji. Dala je veliki broj vojno-političkih i partijskih rukovodilaca.

Uzbita je potpuno od Vrhovnog štaba i drugih štabova.

Povodom petnaestogodišnjice bitke na

Sutjesci juna 1958. godine odlikovana je Ordenom narodnog heroja. Odlikovana je i Ordenom narodnog oslobođenja i Ordenom bratstva i jedinstva.

DRUGA LIČKA UDARNA PROLETERSKA BRIGADA

Formirana je sredinom avgusta 1942. godine, u Laudonovom gaju kod Bunića, kao 2. brigada 1. operativne zone Hrvatske, od bataljona iz ličkih partizanskih odreda: „Stojan Matic“, „Ognjen Prica“, „Mičo Radaković“ i Udarnog, ukupne jačine oko 1.100 boraca. Njen prvi komandant bio je Milan Šakić Mićun, narodni heroj, a politički komesar Petar Babić Pepa, narodni heroj.

Odmah posle formiranja, u sadejstvu s po-jednim bataljonom 1. i 3. ličkog NOP odreda, od 22. do 24. avgusta, uspešno je napadala ustaško-domobransku posadu u Udbini i pretrpela teške gubitke (285 izbačenih iz stroja). Naredbom Glavnog štaba Hrvatske od 14. septembra 1942. dobila je naziv 2. udarna brigada Hrvatske, a od naroda i boraca prozvana je 2. lička brigada.

Posle uspešnih borbi na području perušičkog kotara, u oktobru je, po naređenju Glavnog štaba Hrvatske, upućena na Kordun. Tada je u njen sastav ušla 1. lička omladinska ženska četa, jačine 75 omladinki, koje su raspoređene po jedinicama brigade. U sadejstvu s jednim bataljonom 4. kordunaške brigade, kod Poloja je 17. oktobra razbila italijanski konjički puk i 81. bataljon, zbog čega ju je pohvalio Glavni štab Hrvatske. Noću između 23. i 24. oktobra, takođe u sadejstvu s 4. kordunaškom brigadom, razbila je ustaško-domobransku posadu u Tušilovcu, kada je poginulo 55 i zarobljeno 427 neprijateljskih vojnika i zaplenjena velika količina oružja i municije.

U toku Bihačke operacije, oslobodila je više sela, a 3. novembra i Ličko Petrovo Selo, gde je uništila 31. ustašku bojnu. Zatim goni razbijenog neprijatelja na sever, i učestvuje u oslobađanju Slunja. Kada je, 22. novembra 1942. godine, naredbom Vrhovnog štaba, formirana 6. lička divizija, ušla je u njen sastav i ostala u njoj do kraja rata. Posle neuspelog napada na Dvor na Uni (26/27. novembra), Brigada se u sastavu divizije vratila u Liku, oslobodila Lovinac (25. decembra), i zajedno s 1. ličkom brigadom, noću između 14. i 15. januara 1943. napala italijansku i četničku posadu u Gračacu. Tada se posebno istakao njen Udarni bataljon, koji je uspeo da se probije u grad, a zatim bio opkoljen u dve zgrade, iz kojih je u toku dana odbio oko 20

juriša i pokušaja italijanskih vojnika i četnika da ga unište, da bi se u jurišu probio iz okruženja.

Veoma žestoke borbe vodila je u četvrtj neprijateljskoj ofanzivi na području Lički Osik — Bunić i Vrhovine — Kolenica; posle razbijanja ove ofanzive, na području Like vodila je uspešne borbe na širem području Gospića, i noću između 2. i 3. maja učestvuje u neuspešnom napadu na ovaj grad.

Po naređenju Glavnog štaba Hrvatske, upućena je, početkom juna 1943, na prostor Knin — Vrljika, gde je, pod komandom Štaba Kninskog sektora, ostala celog leta, i u sadejstvu s 10. krajiškom brigadom i Ličkom NOP odredom oslobodila Kijevo (26. jula), Vrljiku (5. avgusta), Maovice i Štikovo, i odbila više napada jakih italijanskih i četničkih snaga iz Knina. U septembru se vratila u Liku i nastavila da dejstvuje na komunikaciju Donji Lapac — Gračac, a zatim i na području između Gospića i Gračaca.

U sastavu 6. ličke divizije krenula je, 12. novembra, za Bosnu, i do kraja godine borila se oko Travnika, Zenice i Šujice protiv nemačkih, ustaških i domobranskih jedinica. Početkom 1944. godine, prebačena je u Drvar, zbog obezbeđenja Vrhovnog štaba i napada na neprijateljski saobraćaj na cesti Bihać — Donji Lapac — Knin. Kad je, 19. marta 1944. godine, 6. lička divizija dobila naziv proleTERSka, i brigada je postala proleTERSka. U Drvarskoj operaciji, upornim odbrambenim borbama sprečavala je prodor nemačkih snaga od Srba prema Drvaru, i borila se na cesti Bosanski Petrovac — Drvar, a zatim je učestvovala u napadu na Livno (2/3. jula).

S područja Glamoča, u sastavu 6. ličke proleTERSke divizije „Nikola Tesla“, krenula je 20. jula za Srbiju, u koju je stigla posle 43 dana neprekidnog marša i borbi, naročito kod Nemile, na reci Bosni (28/29. jula), na Sutjesci (16. avgusta) i na Ptnjskoj planini (21—25. avgusta). Iako iscrpljena i brojno znatno oslabljena, dalja je značajan doprinos u razbijanju četnika kod Užičke Požege, na Jelovoj gori i na Majlenu, a potom i u oslobodenju Valjeva. Tada su njene proredne redove popunili novi borci iz Srbije.

U Beogradskoj operaciji napadala je od Baranje, oslobodila Ripanj i izbila u Topčider, odakle je upućena ka Avali, gde se istakla u borbama prilikom uništenja nemačke 1. brdske divizije. Posle oslobodenja Beograda, učestvuje u borbama u Sremlu, odakle je, krajem novembra, vraćena u Beograd na jednomešeci odmor i popunu.

Početkom 1945. godine, upućena je na Sremski front, gde vodi borbe kod Nijemaca, Male Vašice i Ilinaca. Učestvovala je u probuju Sremskog fronta, a zatim u borbama za oslo-

bođenje Dakova, Slavenskog Broda, na Ilovi i Čazmi, kao i za oslobodenje Zagreba i Remeta. Rat je završila čišćenjem Zagrebačke gore (11—12. maja) od ostataka razbijenih neprijateljskih jedinica. Posle rata preimenovana je u 9. proleTERSku brigadu.

Kao kadrovska jedinica, dalja je znatan broj istaknutih rukovodilaca za vojnne jedinice, organe vlasti i društvene organizacije. Veliki doprinos dalja je i stvaranju i učvršćenju bratstva i jedinstva naših naroda i narodnosti. Za zasluge u NOR-u i socijalističkoj revoluciji, odlikovana je Ordenom narodnog oslobodenja, Ordenom partizanske zvezde i Ordenom bratstva i jedinstva.

Povodom 6. godišnjice formiranja 6. ličke proleTERSke divizije „Nikola Tesla“, 21. jula 1977. godine odlikovana je Ordenom narodnog heroja. (T.Ra.)

TRÉČA KRAJÍŠKA PROLETERSKA UDARNA BRIGADA

Formirana je 22. septembra 1942. godine kod Drvara, od dva bataljona 5. krajiškog NOP odreda. Krajem oktobra imala je četiri bataljona — oko 1.000 boraca. Prvi komandant brigade bio je narodni heroj Nikola Karanović, a politički komesar Simo Tadić. Do 14. novembra 1942. brigada je pod komandom Operativnog štaba za Bosansku krajinu.

Brigada je u septembru zauzela Cazin i četrnaest sela u njegovoj okolini; 2—4. novembra učestvovala je u bihačkoj operaciji i oslobodenju ovog grada. Do kraja novembra dejstvovala je na Manjači, oko Ključa, Vrpolja i Sanskog Mosta. Od pristizanja u sastav 1. proleTERSke divizije (14. XI 1942) do kraja 1942. godine učestvovala je u uništenju četničkog uporišta Čadavica i u oslobodenju Jajca, pa u borbama oko Kotor-Varoši i Teslića. Zajedno s 1. proleTERSkom brigadom, 1/2. januara 1943. zauzela je Teslić, koji je branilo više od 2.000 vojnika. Od tada do početka bitke na Neretvi dejstvuje u gornjem toku Vrbasa.

U vreme bitke na Neretvi, od sredine februara, vodila je višednevne žestoke odbrambene borbe na pravcu Bugojno — Gornji Vakuf. Učestvovala je s 4. proleTERSkom brigadom u borbi na Vilića Guvnu, 2. marta 1943. godine. U protivudaru Glavne operative grupe VŠ, kod Gornjeg Vakufa (3. 4. i 5. marta) vodila je žestoke borbe sa snagama 717. i 718. nemačke divizije. Dvadeset pet dana zatvarala je pravac Bugojno — Prozor i Kupres — Ravno — Prozor. Jedna je od glavnih zaštitnica povlačenja ranjenika na pravcu Glavatičevu, Bjeinići i Kalinikov. Od 31. marta do 19. aprila angažovana je u žestokim borbama u

bici na Drini (Češebala, Itsar). Narednih tridesetak dana učestvovala je u razbijanju četničkih i italijanskih snaga u Sandžaku (Kovren, Šahovići, Bijelo Polje, Mojkovca).

U vreme bitke na Sutjesci do 20. maja vodila je borbu s 1. brdskom nemačkom divizijom na širem sektoru Bijelog Polja i Mojkovca. Kada su snage 118. nemačke divizije i 7. ustaško-domobranske brigade ostvarile dubok prodor do Foče prema Čelebiću i ugrozile Centralnu bolnicu, Vrhovni štab je na ovaj sektor prebacio grupu brigada, među kojima i 3. krajišku. S Drinskom operativnom grupom ove snage prvo su zadržale neprijatelja, a zatim u sadejstvu s 1. i 2. proleTERSkom brigadom potisnule ga prema Foči i do 26. maja pokušale da ostvare proboj obruča jugoistočno od Foče. Posle ovih borbi, do 3. juna brigada brani prelaze na Drini kod Ščepan-polja i Uzlupe, a zatim je angažovana u borbi između Sutjeske i Drine. U probuju na Zelengori prvo je podržala probaj 1. proleTERSke brigade na Balinovcu, potom je nastavila nastupanje prema komunikaciji Kalinikov — Foča; 14. juna 1943. probila se preko ovog puta i nastavila nastupanje prema istočnoj Bosni. Krajem juna i tokom jula učestvuje u više borbi u ovoj oblasti.

U avgustu 1943, po naređenju Vrhovnog štaba, prebačena je u zapadnu Bosnu. Do sredine septembra vodila je borbe za Turbe, oslobodila Gornji Vakuf i istakla se u borbama za Bugojno. Za ove poduhvate pohvaljena je od Vrhovnog komandanta, a 13. septembra 1943. godine proglašena je proleTERSkom. U drugoj polovini septembra oslobodila je Duvno i vodila žestoke borbe u Dalmaciji. Do kraja godine najviše dejstvuje u dolini Vrbasa i centralnoj Bosni; u oktobru je zauzela Kupres i izvršila diverziju u Zenici; u novembru je vodila borbe u dolini Vrbasa, u decembru dejstvuje na sektoru Šujice; učestvovala je u prvj banjalučkoj operaciji (31. XII/1. I 1944), prodrla u grad i zarobila 408 neprijateljskih vojnika. Od tada do kraja maja Brigada je izvela brojne akcije i učestvovala u više borbi.

U drvarskoj operaciji 25—27. maja 1944. godine razbila je jake neprijateljske snage koje su nadirale pravcem Livno — Glamoč. Posle toga, vodila je žestoke borbe na pravcu Lisina — Milišine (na Crnom vrhu stomila je dvadeset neprijateljskih juriša).

U sastavu 1. proleTERSke divizije, počela je prodor na istok i pod borbom prešla put: Zec-planina — Planinica — Bitovnja — Kalinikov — Foča — Čajniče — Brodarevo. U Sandžaku je učestvovala u durmitorskoj operaciji. S ove teritorije, krajem avgusta počeo je njen prodor u Srbiju. Od kraja avgusta do polovine oktobra učestvovala je u borbama za oslobodenje zapadne Srbije i Šumadije; uče-

stvovala je u razbijanju četnika na Zlatiboru i Bugara na Palisadu i u oslobodenju Ivanjice, Arilja, Požege i Kosjerića; posle toga učestvovala je u razbijanju četnika na Ravnoj i Jelovoj gori i u oslobodenju Valjeva.

Učestvovala je u Beogradskoj operaciji, pa u borbama na sremskom frontu. U završnim operacijama za oslobodenje Jugoslavije učestvovala je u probuju sremskog fronta i oslobodenju dela Slavonije, a 8. maja u oslobodenju Zagreba.

Treća krajiška je, zbog znatnog učešća radnika u njoj, velikih vojnih uspeha i brojnih podviga boraca i starešina i političkog uticaja imala veliki značaj u NOB-i. Ona je i brigada bratstva i jedinstva, po ulozi u NOB i po sastavu: tako je 1943. popunjena borcima iz Dalmacije; 1944/45. borcima iz Srbije, 1943. u njen sastav je ušao italijanski bataljon „Mateotti“; uz to, u njen sastav ulazili su i borci iz drugih krajeva.

Dala je oko 400 rukovodilaca za druge jedinice, narodnu vlast i društvene organizacije. Dala je devet narodnih heroja.

Pohvaljena je pet puta od Vrhovnog komandanta, a više puta od drugih štabova.

Povodom petnaestogodišnjice bitke na Sutjesci, juna 1958. godine odlikovana je Ordenom narodnog heroja. Odlikovana je i Ordenom bratstva i jedinstva i Ordenom partijske zvezde. (D. Bul.)

PRVA DALMATINSKA PROLETERSKA UDARNA BRIGADA

Formirana je 16. septembra 1942. u selu Dobro kod Livna; tada je imala četiri bataljona s oko 1.000 boraca. Prvi komandant brigade bio je Pero Cetković, narodni heroj, a politički komesar Ante Kronja. Do 11. novembra pod neposrednom je komandom Štaba 4. operativne zone Hrvatske, a od tada do juna 1943. u sastavu 3. udarne divizije NOVJ. U septembru i oktobru učestvovala je u borbama kod Sinja, oko Duvna i na prostoru Livno—Sinj. Od ulaska u sastav 3. divizije, do bitke na Neretvi, učestvovala je, 25. i 26. novembra, u oslobodenju Jajca, a potom u njegovoj odbrani. Posle toga, angažovana je u borbama u dolini Vrbasa i srednjoj Bosni. U vreme bitke na Neretvi istakla se u zauzimanju Prozora, 16. i 17. februara, u borbama u dolini Rame, u protivudaru Glavne operativne grupe Vrhovnog štaba, 3.—5. marta kod Gornjeg Vakufa, i ponovo u borbama u dolini Neretve. U ofanzivi s Neretve na istok, Prva dalmatinska brigada angažovana je u borbama na Prenju, kod Kule Fazlagića, na Kobiljoj glavi i drugih mesta u Hercegovini.

U bici na Sutjesci 1. dalmatinska izvršila je više teških zadataka: najpre je vodila veoma teške borbe kod Šavnika, na rekama Komarnici, Pivi i Tari. Izvela je i pokušaj da se deo Glavne operativne grupe probije u Sandžak. Posle toga, izbila je na Vučevu. Jedanaestog juna 1943. godine njena tri bataljona i 1. bataljon 5. proleTERSKE obrazovali su posebnu grupu koja je pokušala da na levoj obali Sutjeske, u rejonu Tjentišta, obrazuje mostobran. Istoga dana ove snage su razbile neprijatelja i počele prodor ka Zeligori. Pod pritiskom nesrazmerno jačih neprijateljskih snaga, nije stvoren mostobran, pa je do izbijanja delova 5. proleTERSKE vodila borbu u rejonu Vrbničkih koliba, a tada su obe brigade krenule s glavnim snagama prema Jahorini i Romalniji. Na Jahorini je bio odošćen njen 3. bataljon, pa je ostala s dva bataljona (na Sutjesci je bio razbijen njen 2. bataljon). U Julu i prvom polovini avgusta angažovana je u više borbi u istočnoj i srednjoj Bosni. Tada je, po odluci Vrhovnog štaba, upućena u Dalmaciju, i 20. avgusta stigla u rejon Vrljike. Posle dolaska u Dalmaciju, u njen sastav su ušla tri dalmatinska bataljona. Osmog septembra 1943. godine brigada je ušla u sastav obnovljene 9. divizije NOVJ. Od 10. do 26. septembra, 1. dalmatinska je u teškim borbama sprečavala prodor 7. SS-divizije „Princ Eugen“ od Knina u Split. U oktobru je, do pred kraj meseca, zatvarala pravce od Imotskog i Posušja ka Livnu i Duvnu i vodila žestoke borbe s 5. ustaškim zdruhom. Krajem oktobra, preko Luke Podgora, prebačena je na Pelješac, gde je zajedno s 13. dalmatinskom brigadom desetak dana vodila borbe sa 7. SS-divizijom. Cele sedmice vodila je borbe kod Zagvozda i Grabovca, pa je 16/17. novembra prebačena na Hvar, gde je s 11. dalmatinskom brigadom organizovala odbranu i držala je do 23. decembra. Zbog pomoći drugim snagama, na ostrvo Korčulu je prebačena 23/24. decembra, ali je bila prisiljena da se povuče. Januara 1944. izlazi iz sastava 9. divizije, ulazi u sastav 26. divizije i dobija veoma značajan zadatak da s drugim jedinicama divizije organizuje odbranu ostrva Visa. Odavde je izvela više desetina poduhvata na ostrva i poluostrvo Pelješac: 24. januara izvela je desant na Hvar, a njen 3. bataljon saderstovao je 11. dalmatinskoj brigadi u desantu na ostrvo Mljet 20/21. aprila, a noć kasnije u desantu na ostrvo Korčulu; 10. maja izvela je uspešan desant na ostrvo Šoltu; s ostalim snagama 26. divizije i britanskim komandosima, 1. juna 1944. godine, izvela je uspešan desant na ostrvo Brač i vodila četvorodnevne borbe; 21. jula, delom snaga iskrcala se na Pelješac, a 8. septembra brigada se iskrcala na Hvar, potom na Brač, gde je razbila delove 738. puka 118. divizije. Učestvo-

vala je u više teških borbi za konačno oslobodenje Dalmacije: 23. septembra za oslobodenje Hvara; sredinom oktobra izvela je desant na obalu južno od Neretve (kod Vukovog Klanca), presekla komunikaciju Metković—Dubrovnik; potom je vodila borbe za oslobodenje Šibenika (3. oktobra), pa u knjinskoj operaciji februara 1945. godine. U ličko-primosorskoj i tršćanskoj operaciji vodila je više žestokih borbi. Slavni ratni put je završila kod Tržića.

Ima izuzetno značajnu ulogu i ideo u formiranju niza dalmatinskih brigada i drugih jedinica. Dala je veliki broj istaknutih boraca i rukovodilaca. Pored Dalmatinaca, u njenim redovima su se borili borci iz Bosne i Hercegovine, Crne Gore i Srbije. Za izuzetne zasluge i uspehe, 19. septembra 1944. godine, proglašena je proleTERSKOM, a posle rata preimenovana u 11. proleTERSku brigadu.

Povodom petnaestogodišnjice bitke na Sutjesci, juna 1958. godine odlikovana je Ordenom narodnog heroja. Takođe je odlikovana i Ordenom narodnog oslobodenja, kao i Ordenom bratstva i jedinstva. (D. Bul.)

TREĆA LIČKA PROLETERSKA UDARNA BRIGADA

Formirana je sredinom septembra 1942. godine u Mogoriču, kao 9. brigada Hrvatske, od bataljona „Veletit“, „Bičo Kešić“, „Mirko Stulić“ i „Krbava“. Tada je imala oko 900 boraca, a krajem godine pet bataljona i 1.360 boraca. Prvi komandant brigade bio je Milan Kuprešanić, narodni heroj, a politički komesar Milan Basta.

U borbama 26. i 27. septembra 1942. brigada je razbila četnike u selu Raduču; 27. septembra porušila je prugu Medak — Lovina. Trećeg oktobra uništila je ustaško uporište u Ribniku. Za ovaj uspeh pohvaljena je od Glavnog štaba Hrvatske. Od tada do ulaska u sastav 6. proleTERSKE divizije (22. novembra 1942) učestvovala je u zauzimanju ustaških uporišta u Bršanima i Ličkom Novom (6. oktobra), razbijanju četničkog puka kod Gračaca, u napadu na Veliku Popinu i u borbama na sektoru Bosanskog Grahova.

Do sredine januara 1943. godine vodila je borbe na području Gračaca. U prvoj fazi IV ofanzive vodila je borbe na pravcu Lovinac—Udbina — Donji Lapac. S 1. ličkom i glavninom 6. divizije u borbi na Zuleševici i u Gornjem Lapcu, 18.—21. januara, hanela je osetne gubitke jakim snagama divizije Sasari i puku divizije Re. Za ovaj uspeh dobila je naziv udarna. Od tada do početka aprila vodila je više borbi u Lici. Zajedno sa 6. primorsko-

goranskom brigadom, aprila 1943, obrazovala je operativnu grupu „Gacka“ za operaciju u Gackoj dolini. Zauzela je Ramljane, Lešće i Janjcu, zarobila 438 domobrana i zaplenila veću količinu ratnog materijala. Oslobođila je Čoviće i Prozor i sadejstvovala 8. diviziji u oslobođenju Otočca. Posle oslobođenja Gacke doline, vratila se u sastav divizije i učestvovala u borbama na sektoru Gospića i u napadu na ovaj grad (2/3. maja), tada je imala velike gubitke. U leto 1943. vodila je borbe oko Gospića i Kulen-Vakufa i zabeležila više uspeha. Posle kapitulacije Italije, prebačena je na sektor Gospića. Početkom oktobra oslobodila je Perušić, Lički Osik, Klanac i Smijane i učestvovala u blokadi Gospića. U novembru 1943. prebačena je u Bosnu, do kraja godine vodila je borbe na sektoru Travnik i Zenice. Učestvovala je u prvoj banjalučkoj operaciji i zauzela Ivanjsku i napadala aerodrom u Zalužanima. Prebačena u rejon Medna, Podrašnica, u žestokim borbama u januaru zatvorila je pravac Mrkonjić—Mlinište. U februaru i martu zatvorila je pravac Livno — Giamoč — Drvar. Treća lička se posebno istakla u drvarskoj operaciji (25. maja do 19. juna 1944). Ujutru 25. maja sa područja Trubara uslišenim maršom prebačena je u Drvar. Snažnim napadom odbacila je Nemce od pećine u kojoj se nalazio Vrhovni komandant NOV i POJ maršal Tito sa nekoliko najbližih saradnika. U junu i do 20. jula učestvuje u poduhvatima na području Giamoča, Livna, Sujica i vodi svakodnevnih borbi. Dvadesetog jula počeo je prodor 6. divizije preko srednje i istočne Bosne ka Srbiji. U tom veoma značajnom poduhvatu pokazala je kao izuzetno čvrsta jedinica, sposobna i za najsloženije zadatke. Brigada je 28/29. jula forsirala reku Bosnu između Begova Hana i Nemile i vodila borbe protiv 7. SS-divizije. U avgustu je učestvovala u durmitorskoj operaciji — vodila je žestoke borbe na Prvskoj planini, pa učestvovala u zaštitni evakuaciji više od 1.000 ranjenika sa aerodroma u Breznima (Piva). Početkom septembra, prodrla je preko Sandžaka u Srbiju i vodila borbe kod Požege, na Jelovoj Gori i Maljenu.

U septembru oslobodila je Mionicu, i zaplenila arhivu četničke Vrhovne komande. Sutradan je odbila napad Nemaca od Divaca prema Mionici; 14—18. septembra obezbeđivala je u pravcu Uba, napad 1. i 6. divizije na Valjevo. Učestvovala je u Beogradskoj operaciji i vodila više žestokih borbi za oslobođenje glavnog grada. Učestvovala je, 27. oktobra, u Beogradu na smotri pred Vrhovnim komandantom NOVJ. Do 30. novembra dejstvuje u Stremu (Stemska Mitrovica, Mandelov, Čalma, Bingule, Erdevik i Ilok). Od tada do 4. januara 1945. u Beogradu je na popuni i odmoru. Posle povratka na sremski front, vodila je

odbrambene borbe u rejonu Šida, Tovarnika i Ilinaca. Kod Silijana i Vrbanje vodila je šestodnevne borbe (6—12. aprila). Učestvovala je u probouju sremskog fronta, potom u operacijama u Slavoniji (Đakovo, Slavonki Brod, na reci Ilovi, Čazmi i u oslobođenju Zagreba). Posle oslobođenja glavnog grada Hrvatske, vodila je borbe u Dubravi, kod Remete, na Zagrebačkoj gori.

Bila je kadrovska jedinica i dala znatan broj rukovodećih ljudi za vojne jedinice, politička rukovodstva i organe narodne vlasti u Hrvatskoj. Njeni ratni podvizi opevani su.

Devetnaestog marta 1944. godine proglašena je za 3. ličku proletersku brigadu, a posle rata preimenovana je u 10. proletersku brigadu.

Povodom tridesetogodišnjice desanta na Drvar, 25. maja 1974. godine, odlikovana je Ordenom narodnog heroja.

Odlikovana je i Ordenom narodnog oslobođenja, Ordenom partizanske zvezde i Ordenom bratstva i jedinstva. (D. Bul.)

DRUGA DALMATINSKA PROLETERSKA UDARNA BRIGADA

Formirana je 3. oktobra 1942. u selu Uništima (Dinara), od boraca Severnodalmatinskog i Srednjodalmatinskog narodnooslobodilačkog partizanskog odreda. Na dan formiranja imala je 4 bataljiona, s oko 780 boraca.

Prvi komandant brigade bio je Ljubo Vučević, narodni heroj, politički komesar Ante Jurin.

U toku oktobra 1942. izvodila je borbeno dejstva na terenu Vrljike, Tičeva i Bosanskog Grahova, a 1. novembra ušla je u sastav 2. proleterske divizije. Novembra i decembra 1943. vodila je uspešne borbe protiv ustaša, posebno pri oslobođenju Kijeva (27. novembra) u rejonu Livna i Duvna (5—18) i oko Kupresa (28. decembra). U ofanzivnim dejstvima Glavne operativne grupe, pod komandom VŠ, u IV neprijateljskoj ofanzivi Brigada je učestvovala u oslobođenju Posušja i Imotskog, 9. i 10. februara, a posebno teške borbe je vodila s četničkim snagama i delovima 781. nemačke divizije u dolini Neretve, krajem februara i početkom marta 1943. godine. Zajedno s delovima 2. proleterske brigade, istakla se pri forsiranju Neretve 6/7. marta, i prilikom razbijanja četnika na levoj obali, što je omogućilo prelaz preko reke Glavnoj operativnoj grupi VŠ i Centralnoj bolnici VŠ, u kojoj se nalazilo oko 4.000 ranjenika. Brigada je u drugoj polovini marta učestvovala u razbijanju četničkih snaga kod Glavatičeva i Kalinovika, a u veoma teškim uslovima forsirala je Drinu,

uništila četničke bunkere i razbila njihove i italijanske snage i obrazovala mostobran za prelaz preko reke ostalim jedinicama 2. proleterske divizije. U drugoj polovini maja, Brigada je vodila veoma teške borbe s jedinicama 1. nemačke brdske divizije na Sinjajevini, kod Mojkovca, na levoj obali Tare. U bici na Sutjesci, u neprekidnim borbama s nemačkim snagama na Gornjim i Donjim Barama, izgubila je oko 300 boraca i starešina. Za uspeh u tim borbama, Vrhovni komandant Tito odao joj je priznanje, istakavši da je ona imala presudnu ulogu u povećanju naše glavine preko tesnaca Sutjeske i pokazala primere upornosti i herojstva (Bilten VŠ, br. 29—31, 1943). U sastavu Glavne operativne grupe, učestvovala je u ofanzivnim dejstvima kroz istočnu Bosnu i vodila uspešne borbe na Romaniji, prilikom oslobođenja Kladnja, kod Tuzle, Banovića i na Ozrenu, a sredinom septembra istakla se u oslobođenju Trnova i Dobrog Polja. U toku oktobra ponovo je dejstvovala na terenu Crne Gore, gde je već 4. oktobra sadejstvovala 4. crnogorskoj brigadi u razbijanju italijansko-četničkih snaga koje su napale Kolašin, a od 18. do 20. oktobra odbila je pokušaj delova 297. nemačke divizije da se od Peći probije ka Beranama i Andrijevici. Posle uspešnih borbi na terenu Pljevalja, brigada se, 21. decembra, zajedno s 2. proleterskom i 1. šumadijskom brigadom, prebacila u Srbiju, gde je do 23. januara 1944. vodila stalne borbe protiv bugarskih i četničkih snaga na Zlatiboru, oko Nove Varoš, Ivanjice i Arilja. Posle tih borbi, Brigada se preko Sandžaka vratila u Kolašin, gde je 23. februara ušla u sastav Primorske operativne grupe. Zajedno s delovima Žetskog i Lovčenskog NOP odreda, razbila je, 3/4. marta, četnike na terenu Ubi, Čevo, Bata. U njen sastav su, sredinom marta, ušli 3. i delovi drugog bataljona 1. dalmatinske brigade, koji su se posle probroja na Sutjesci borili u sastavu 10. hercegovačke brigade. Početkom aprila (2. do 4.), zajedno sa 6. crnogorskom brigadom razbila je nemačke i četničke snage kod Stubice, na putu Danilovgrad—Nikišić, a od početka maja vodila je borbe protiv 369. nemačke divizije i četnika na terenu Grab, Mrcine, Vrbanje i oko Bileće. Tokom avgusta (7—10), vodila je teške borbe s nemačkom 181. divizijom, i s oko 1.400 četnika na terenu Vilusa, učestvovala je i u oslobođenju Trebinja (3—5. oktobra), Dubrovnika (21/22. novembra) i u oslobođenju Risna. Od početka januara nalazila se u sastavu 9. divizije, s kojom je učestvovala u oslobođenju Širokog Brijega i Mostara. U borbama za oslobođenje zemlje, učestvovala je u oslobođenju Karlobaga, 4/5. aprila, Raba, 12. aprila, a do kraja meseca i u oslobođenju Cresa, Lošinja i Istre. Svoj put Brigada je

završila borbom kod sela Špajana, 6. maja 1945. godine.

Borbom van teritorije Dalmacije, 2. dalmatinska brigada je dala veliki doprinos širenju i jačanju bratstva i jedinstva naših naroda i narodnosti. Odlukom Vrhovnog štaba proglašena je proleterkom brigadom, i više puta je pohvaljena od Vrhovnog komandanta i pretpostavljenih štabova. Posle rata promenila je naziv u 7. proleterku brigadu.

Odlikovana je Ordenom narodnog oslobođenja i Ordenom bratstva i jedinstva.

Povodom petnaestogodišnjice bitke na Sutjesci, juna 1958. godine, odlikovana je Ordenom narodnog heroja. (P. Kač.)

DVANAESTA SLAVONSKA UDARNA PROLETERSKA BRIGADA

Formirana je 11. oktobra 1942. godine u Budićima kod Pakraca, kao 1. slavonska udarna brigada, od delova 1. i 2. slavonskog NOP odreda. Tada je imala četiri bataljona, mitralješko i topovsko odeljenje, Omladinsku četu i Bolnički vod, ukupne jačine 958 boraca, naoružanih sa 711 pušaka, 2 mitraljeza, 22 puško-mitraljeza i topom. Prvi komandant brigade bio je Bogdan Crnobrnja Tolja, a politički komesar Ranko Zec.

Osloncem na Zapuk, Ravnu goru i Psunji, napadala je neprijateljske posade i ometala saobraćaj na okolnim komunikacijama. U noći između 19. i 20. oktobra zauzela je neprijateljsko uporište u Podvršku, zatim železničku stanicu Ratkoviću (25. oktobra), i kod Gradišta odbila napad jakih nemačkih snaga pomognutih avijacijom, kada je oborila neprijateljski avion. Pored toga, ona je u novembru onesposobila železničku stanicu Londžicu i našički vodovod, zatim zauzela Čeralije i železničku stanicu Rijenci, i uništila neprijateljev transport kod Voćina (3. decembra).

Veoma teške borbe. 6. i 7. decembra, Brigada je vodila kod Podravske Slatine; uz sadejstvo delova 1. i 2. slavonskog NOP odreda, 12. decembra je savladala domobransku posadu u Voćinu i zarobila 183 domobrana s celokupnim naoružanjem. Do kraja decembra porušila je železničku prugu Banova Jaruga — Virovitica, u dužini od tri kilometra, i zauzela Orahovicu i Orlijavac. Narednjem Glavnom štabu Hrvatske od 21. decembra 1942. dobila je naziv 12. slavonska udarna brigada, a 30. decembra te godine ušla je u sastav novoformirane 4. slavonske divizije, koja je, u maju 1943. preimenovana u 12. diviziju NOVJ.

U prvoj polovini 1943. godine, zajedno s drugim slavonskim jedinicama, učestvovala je

u ponovnom zauzimanju Voćina, zatim je napadala Okučane (21. januara) i uništila ustaško-domobransku posadu u Velikoj Pisanici (19. februara) i Velikoj (16. marta). U psunjisko-papučkoj operaciji, od 20. marta do 8. aprila, vodila je veoma teške borbe s Nemcima, ustašama i domobranima na Ravnoj gori i Psunju, učestvovala u borbama za oslobođenje Požeške kotline i zauzimanju Našica (4. juna). Za postignute uspehe u dotadašnjim borbama, Glavni štab Hrvatske joj je, početkom jula, dodelio naziv udarna.

U sastavu 12. divizije prebacila se, početkom jula, u Hrvatsko zagorje, i učestvovala u napadu na kaznionu u Lepoglavi (13. jula), kada je oslobođeno 700 zatvorenika. Na povratku iz Hrvatskog zagorja, zajedno s Omladinskom brigadom „Joža Vlahović“ i Kalničkim NOP odredom, vodila je 22. jula žestoke borbe na Kalniku protiv ustaško-domobranskih jedinica i delova nemačke 187. rezervne divizije, a noću između 18. i 19. septembra, posle jedanaestčasovne borbe, zauzela je Đulovec.

Noću između 3. i 4. novembra 1943. godine, po naređenju Vrhovnog štaba, prebacila se preko Save u Srednju Bosnu, gde se, u sastavu 11. divizije, borila protiv četnika i ustaša na Motajici. Žestoke borbe vodila je, 4. januara 1944, na Ukraini kod Prnjavora, protiv delova nemačke 1. kozacke konjičke divizije i jakih ustaško-domobranskih jedinica. Učestvovala je u borbama za zauzimanje Prnjavora (20. januara) i posle borbi kod Dervente, noću između 15. i 16. maja, prebacila se natrag preko Save na sektor Dilja.

Posle povratka u Slavoniju, vodila je borbe protiv nemačkih i ustaško-domobranskih jedinica kod Kule, Čaglina i planine Dilja, zatim je rušila prugu između Vinkovaca i Banove Jaruge. Značajnu pobjedu izvojevala je 20. juna zauzimanjem Podgorača, kada je ubila 351 i zarobila 101 nemačkog vojnika i ustašu, a zaplenila 2 topa, 14 minobacača, 46 mitraljeza, 650 pušaka i drugi ratni materijal. U toku leta obuzbeđivala je žetvu u rejonu Beketeža, Poreča i Kule, i odbila više napada neprijatelja iz okolnih garnizona, da bi potom zauzela Čadačicu (26. septembra), a zajedno s Osječkom brigadom, 5. oktobra, i Viroviticu. Posle ovih uspeha, dobila je, 26. oktobra 1944, naziv proleterška.

Krajem 1944. učestvovala je u borbama na Dravi, a početkom naredne godine borila se protiv nemačkih i ustaško-domobranskih jedinica kod Grubišnog Polja, Pitočaka, Orahovica, Čeralija, Voćina, Velike, Našica i drugih mesta. U proleće 1945. dala je značajan doprinos u završnoj ofanzivi za oslobođenje Slavonije, Podravnine i Stajerske.

Kao kadrovska jedinica, dala je veliki broj

rukovodilaca za novoformirane jedinice u Slavoniju. Značajan doprinos dala je stvaranju i učvršćenju bratstva i jedinstva naših naroda i narodnosti. Jedanaest njenih boraca proglašeno je za narodne herojima.

Za zaslugue u NOR-u i socijalističkoj revoluciji, odlikovana je Ordenom narodnog heroja, 21. jula 1977. godine, zatim Ordenom narodnog oslobođenja, Ordenom partizanske zvezde i Ordenom bratstva i jedinstva. (T. Ra.)

TRINAESTA PROLETERSKA UDARNA BRIGADA „RADE KONČAR“

Formirana je 7. novembra 1942. u selu Gornjem Sjenjaku, od 1. proleterškog bataljona Hrvatske i Žumberačko-pokupskog NOP odreda. Imala je tri bataljona, četu za vezu i mitralješku četu, s oko 600 boraca. Od formiranja do 11. decembra 1942. zvala se „Josip Kraš“, kada je, na predlog CK KPH i po odobrenju CK KPJ i VŠ, naredbom Glavnog štaba Hrvatske, proglašena proleterkom i dobila ime „Rade Končar“. Prvi komandant je bio Milan Žeželj, narodni heroj, a politički komesar Božo Spaček.

Odmah posle formiranja, izvela je prvu akciju: napad na ustaško uporište Sv. Janu, 14/15. novembra, kada je zarobila 34 ustaše i žandarm, a proterala ih je iz Novog Sela, Stojdrage i Gornje Vasi. Sadejstvovala je slovenačkoj brigadi „Ivan Cankar“ u zauzimanju Suhora, kada je ubijeno i zarobljeno 120 Italijana i pripadnika „Bele garde“. Zajedno s 4. kordunaškom brigadom, oslobođila je, 1—2. januara, Krašić. U tim borbama, Brigada se posebno istakla: više od 500 ustaša i domobrana izbačeno je iz stroja, od kojih 192 mrtva i 314 ranjenih i zarobljenih. Posle razaranja pruge Zagreb—Karlovac i Karlovac—Metlika, u prvoj polovini januara, učestvovala je — zajedno s 4. kordunaškom i slovenačkim brigadama „Tone Tomšić“, „Matija Gubec“ i „Ivan Cankar“ — od 30. januara do 2. februara 1943. u razbijanju italijansko-ustaške ofanzive u Žumberku. U periodu mart-jul uspešno je vodila borbe protiv italijanskih i ustaško-domobranskih snaga, koje su nastojale da okupiraju oslobođene teritorije u Žumberku. Povremeno je prelazila na teritoriju Slovenije, u Belu kraljinu i Dolenjsku, gde se u borbama protiv italijansko-belogardističkih snaga posebno istakla. Posle povratka na teritoriju Žumberka, formiran je, 26. maja, i njen 4. bataljon, čime je Brigada povećala udarnu snagu. Dva dana kasnije, 28/29. maja, izvršila je napad na Jedričarsku školu u Sv. Nedelji kod Zagreba, i zarobila 130 domobrana, pitočmaca i oficira, uništila 2 aviona, 4 jedinice, sve

hangare i barake. U prvoj polovini juna razoružala je domobranske posade u Pečenicu, Brezovici i Odri, a mesec kasnije, 7. jula, razbila je i razoružala domobransko-zandarmerijsku posadu jačine više od 100 vojnika u Lekeniku, razorila deo pruge i uništila skladišta i veliki broj vagona i lokomotiva. U borbi kod Dubravnica razbila je jake nemačke snage i nanela im gubitke; 18./19. avgusta razbila je domobransku posadu u Remeticu, i nemačku u Buzinu, nedaleko od Zagreba. Veoma teške borbe vodila je 27. septembra protiv jakih nemačkih i ustaško-domobranskih jedinica, koje su tenkovima, oklopnim kolima i uz podršku avijacije napale njene položaje. I pored ostalih gubitaka, Brigada je uspeła da odbaci neprijateljske snage prema Krašiću. Tokom septembra popunjena je novim borcima, među kojima je bilo i 200 boraca iz 13. divizije, što je omogućilo formiranje njenog 5. bataljona. Posle teških borbi u drugoj polovini oktobra, s nemačkim snagama u Žumberku, ušla je, početkom novembra, po naređenju VŠ, u sastav 1. proleterske divizije. U vrlo teškim uslovima izvela je marš od Karlovca do Travnika (oko 700 kilometara), gde je dejstvovala od kraja novembra. U teškim borbama koje je uspešno vodila protiv 13. puka 7. SS-divizije kod Paklareva i delova 1. brdske nemačke divizije kod Mudrića i Gostilja, nanela je nemačkim snagama velike gubitke, ali je i brigada imala oko 115 poginulih, ranjenih i nestalih boraca. Tokom zime i proleća 1944. vodila je borbe protiv 7. SS-divizije, ustaških, domobranskih i četničkih jedinica na terenu Jajca, Travnika, Mrkonjić-Grada i Teslića. U vreme desanta na Drvar, zajedno s 1. i 3. proleterskom (krajškom), zatvarala je pravac prema Jajcu i Mrkonjić-Gradu, a u junu je vodila borbe s nemačkim snagama na terenu Vitoroga, Raduše, Radovana i Vranice. U toku leta 1944. učestvovala je u borbama oko Foče, u Sandžaku, na Palisadu, u oslobodenju Lajkovca i Lazarevca, 18. septembra, i u Beogradskoj operaciji. Od kraja novembra do početka aprila 1945. godine borila se na Sremskom frontu, u rejonu Ilok-Tovarnik; učestvovala je u probouju Sremskog fronta i gonjenju neprijatelja prema severozapadu zemlje. Kraj rata je dočekala u Zagrebu. Stalnim popunjavanjem svog sastava radnicima, studentima i đacima iz Zagreba, sve više je postajala brigada zagrebačkog proletarijata. Izvođeci borbene akcije širom zemlje, Brigada je prešla oko 17.000 kilometara. U njenim jedinicama borilo se, u toku NOR-a i socijalističke revolucije, više od 10.000 boraca.

Odlikovana je Ordenom narodnog heroja, Ordenom narodnog oslobođenja, Ordenom partizanske zvezde i Ordenom bratstva i jedinstva. (P. Kač.)

PRVA KRAJŠKA PROLETERSKA UDARNA BRIGADA

Formirana je u selu Lomovita pod Kozarom, 21. maja 1942. od 1.186 boraca u četiri bataljona. Gotovo iz svečanog stroja povelu su je Ivica Marušić Ratko, narodni heroj, komandant, i Velimir Stojnić, narodni heroj, komesar. U prve okršaje protiv dve bojne domobranskog banjalučkog zbruga i četničkog puka „Manjača“; a odmah zatim, prvog dana velike neprijateljske ofanzive na Kozaru, 11. juna 1942. u jednu od najtežih, i po posledicama u jednu od najtežih, bitaka koje je Brigada u početku vodila. Toga dana, u blizini železničke stanice Piskavica, noseći velike gubitke neprijatelja, poginulo je 50, a ranjena su 53 borca ove brigade.

Zauzimanje Dobrišina, 3. jula 1942. i zarobljavanje 3. bojne 3. domobranske pukovnije, napadi na Bosanski Novi i Dubicu, kao i druga borbena dejstva Brigade, bila su usmerena na rasterećivanje pritiska na snage 2. krajšskog odreda, opkoljenog na Kozari.

Krajem jula i tokom avgusta 1942. godine, Brigada je, u sadejstvu s drugim partizanskim jedinicama, oslobodila Ključ i Sanicu, napadala Kupres i oslobodila Mrkonjić-Grad. Uspehe je imala i u 25-dnevnim borbama na Manjači s delovima 714. nemačke divizije i pripadnicima Komande bosanskih četničkih odreda. U oslobodenju Jajca, 25. septembra 1942. Brigada se naročito istakle ubacivanjem jedinica u grad i iznenadnim napadom na vitalne tačke neprijateljske odbrane. Sem pohvale, za postignute uspehe u borbi za oslobodenje Jajca, Brigadi je ukazana i posebna počast na defileu koji je izvršila 29. septembra 1942. pred Vrhovnim komandantom Titom.

Posle uspešnih borbi koje je postigla oktobra 1942. na Manjači, i u razbijanju čete 718. nemačke pešadijske divizije, 1. krajška brigada učestvovala je u Bihačkoj operaciji od 2. do 4. novembra 1942. Njen 2. bataljon utinio je podvig kada se ubacio u grad i izazvao pometnju u redovima neprijateljske odbrane.

U sastavu 5. NOU divizije, pod komandom Slavka Rodića, brigada je išla iz bitke u bitku: napadala na Bosanski Novi i Sanski Most; u vreme IV neprijateljske ofanzive vodila je izuzetno teške borbe s delovima nemačke 718. divizije i Trećeg gorskog zbruga na pravcu nadiranja Sanski Most—Ključ—Bosanski Petrovac. Odranom na Paunovcu i kod Eminovaca, Brigada je znatno doprnela koncentraciji divizija glavnine snaga NOV i njihovoj protivofanzivi ka dolinama Rame i Nerete.

U martu 1943. brigada se prebacila u Srednju Bosnu, oslobodila Tešanj i kod Kotor-Varaši vodila uspešne borbe s delovima 114. lovačke divizije. Posle oslobodenja Fojnice,

Brigada je krajem juna 1943. učestvovala u zauzimanju Kajnja i uništenju pogona rudnika, a 19. jula, kod Han-Ploče, razbila kombinovanu četu nemačke 7. SS divizije „Princ Eugen“.

Jednu od najvećih akcija NOR-a Prva krajška brigada izvela je noću između 10. i 11. avgusta 1943. kada je na aerodromu Rajlovac, kod Sarajeva, onesposobila 34 aviona, od kojih je 17 zapalila, što joj je donelo, treću po redu, pohvalu Vrhovnog komandanta.

U drugoj polovini 1943. godine, Brigada je pošla — od Travnika i Visokog, preko Hercegovine, istočne Bosne i sandžaka — prvi put za Srbiju. Kod Višegrada razbila je četničku Zlatiborskou brigadu i preotela italijanski artiljerijski divizion, a u rejonu Zlatibor—Užice razbila četničke, nemačke i bugarske posade, postigavši vanredne uspehe, posebno u borbama na Kremni. Međutim, zahvaćena jakom nemačkom operacijom „Kugelblitz“, Brigada je forsirala Drinu i porušila most, prokstarila Konjuh i ponovo se vratila na Drinu; 13. januara 1944. godine oslobodila je Foču, da bi, već sredinom marta, drugi put prešla u Srbiju. Posle dvomesečnih borbi na Ibru, Goliji, oko Kosjerića i Valjeva, Brigada je pomerila dejstva ka Andrijeviću i Čakovu, oslobodivši Plav i Gusinje, izbila na albansku granicu.

Treći put u Srbiju krunisan je pobedom na Kopaniku i kod Kuršumlije, na aerodromu kod Kruševca i železničkoj pruzi kod Vitkovca, u oslobodenju Arlija i napada na Užice, kod Smederavske Palanke, i u susretu s jedinicama Crvene armije.

U Beogradskoj operaciji i napadu na Smederevo, u oslobodenju Grocke i borbama pod Avalom, u razbijanju korpusne grupacije „Štetner“, 1. krajška brigada bila je u redu najaktivnijih borbenih jedinica NOV, nalazeći se uvek na glavnim pravcima udara.

Na Sremskom frontu vodila je, takođe, teške borbe, kada je samo jednog dana 470 boraca izbačeno iz njenog stroja, od kojih je 130 poginulo. Posle proboja Sremskog fronta, Brigada je učestvovala u oslobodenju Brčkog, a zatim u uništavanju neprijatelja do poslednje bitke, koju je vodila 9. maja 1945. godine, u rejonu sela Marija Bistrica.

U ratni dnevnik 1. krajške proleterske brigade upisane su 393 borbe vođene na putu dugom 21.000 kilometara. 1.309 poginulih boraca, imena 17 njenih narodnih heroja, visoka odklonjavanja (Orden narodnog oslobođenja, Orden partizanske zvezde, Orden bratstva i jedinstva), i šest pismenih pohvala Vrhovnog komandanta.

Prva krajška proleterska brigada odlikovana je Ordenom narodnog heroja 21. maja 1975. godine, povodom jubilarne 30-godišnjice pobeđe nad fašizmom. (D. Lu.)

PRVA SLOVENAČKA PROLETERSKA BRIGADA TONE TOMŠIČ

Formirana je 16. jula 1942. u Ambrusu (Suha krajina) od istoimenog proleterskog bataljona i odabranog ljudstva iz 3. i 5. grupe NOPO Slovenije. Bila je najpre udarna, a potom je dobila naziv proleTERSka. Imala je 2 bataljona sa 300 boraca; 7. avgusta 3 bataljona sa 400 boraca, a septembra je u njen sastav ušao i bataljon iz Belokranjskog NOPO.

U velikoj italijanskoj ofanzivi u Sloveniji od (16. jula do 4. novembra 1942.) vodila je teške borbe protiv Italijana i belogardista u Dolenskom, a zatim je učestvovala u zimskoj ofanzivi slovenačkih brigada od kraja novembra 1942. do kraja marta 1943. godine. U to vreme se posebno istakla u napadu na belogardeska uporišta u dolini reke Temenice od 5. do 6. januara, razbijanju jakih italijanskih snaga u Žumberku od 30. januara do 2. februara i u borbama u Suhoj krajini od 15. do 20. marta 1943. godine. Zatim je deštovala u severnom delu Dolenskog, rušeći povremeno prugu Ljubljana — Grosuplje i isturajući svoje delove u neposrednu blizinu Ljubljane.

Od 13. jula 1943. do kraja rata je u sastavu Četnaeste divizije. Za vreme kapitulacije fašističke Italije razoružala je italijanske snage u rejonu Kočevje—Ribnica. Tada je prilivom boraca narasla na preko 1.500 ljudi, te je sama dala veći broj kadrova za formiranje drugih brigada. U toku nemačke jesenje ofanzive deštovala je u Brkinima i na Notranjgemu od 22. do 23. novembra uništila je domobransko uporište Grabovo a 3. i 4. decembra učestvovala u napadu na uporište Veliko Lašče.

U pohodu Četnaeste divizije na Štajersku, (januar — februar, 1944) u teškim borbama i probojima kroz nemačke obruče pretrpela je velike gubitke, da bi nakon jednodnevnog odmora, krajem marta, prešla u napad na nemačke snage u Zasavju. Dejstvujući protiv nemačkog okupatora i kvistinga u raznim predelima Štajerske, Brigada se odlikovala velikom sposobnošću za manevre, izdržljivošću u dugim i napornim marševima, noćnim akcijama i napadima na utvrđena uporišta, te je postigla velike uspehe u uništenju neprijateljeve žive sile i tehnike, njegovih transporta i komunikacijskih veza, kao i u mobilizaciji štajerskog stanovništva u NOVJ. Borbeni put završava u Koruškoj učešćem u oslobađanju severozapadnog dela Štajerske i zarobljavanju patorskih i kvistinga snaga maja 1945. god.

Odlikovana je ONO, OPZ sa zlatnim vencem i ORJ sa zlatnim vencem. Drugog novembra 1951. dobila je naziv 14. proleTERSka brigada „Tone Tomšič“.

Ordenom narodnog heroja odlikovana je 21. juna 1974. godine. (M.St.)

DESETA HERCEGOVAČKA UDARNA BRIGADA

(od 1952. godine — 17. proleTERSka)

Formirana je naredbom Vrhovnog komandanta NOP i DVJ, 10. avgusta 1942. godine, kod Šujice (Duvno), od Hercegovačkog određenja Mostarskog bataljona (nešto kasnije u njen sastav je ušla i Igmanska Četa). Najpre je imala tri bataljona (oko 620 boraca) a u novembru 1942. ima pet bataljona. Prvi komandant brigade bio je Vlado Šegrt (narodni heroj), politkomesar Čedo Kapor a partijski rukovodilac Vaso Miskin Crni (narodni heroj). Do formiranja 3. udarne divizije (9. XI 1942) neposredno je pod komandom Vrhovnog štaba.

Avgusta 1942. učestvovala je u borbama za Kupres, zatim u borbama oko Duvna i Posušja, pa u prozorskoj operaciji. Posle toga deštovala je oko Travnika i na sektoru Livno — Glamoč. Od ulaska u sastav 3. divizije do početka bitke na Neretvi vodila je više borbi u dolini Vrbasa, Lašve i Bosne. U novembru je učestvovala u oslobađenju Jajca, a u decembru u njegovoj odbrani. Do 17. januara deštovala je u zahtvu komunikacije Jajce — Travnik i na Vlašić planini; 17. januara 1943. godine učestvovala u oslobađenju Žepča; potom desetak dana deštovala u zahtvu komunikacije Brod—Sarajevo. U bici na Neretvi 15/16. i 16/17. februara učestvovala je u oslobađenju Prozora; potom je oslobodila Ramu i Ostrožac, pa učestvovala u borbama na Neretvi i napadima na Konjic. U protivofanzivi Glavne operativne grupe Vrhovnog štaba sa Neretve na istok učestvovala je u brojnim poduhvatima: u razbijanju četnika u severnoj Hercegovini (14—22. marta), oslobađenju Nevesinje (mart), u oslobađenju i odbrani Gacka (april — maj) i Ljubinja i Stoca (april). U maju je vodila borbe na pravcima Mostar — Nevesinje — Ulog i Bičela — Gacko, što je imalo veliki značaj za oživljavanje NOP u Hercegovini i za stvaranje slobodne teritorije. Za vreme bitke na Sutjesci, od 6. juna, vodila je teške borbe na pravcima Nikšić — Piva i Gacko — Piva i u dolini Pive. Potom je angažovana na Volujku, pa u odsudnim operacijama u dolini Sutjeske i na Zelengori. U ovoj operaciji imala je ogromne gubitke — oko 400 poginulih, ranjenih i nestalih. Vrhovni komandant je 14. juna uputio brigadu u Hercegovinu sa zadatkom da snažnije utiče na razvoj NOP — na vojna dejstva, izgradnju vlasti itd. Već 19. juna 10. brigada je kod Oblija uništila četnički štab za istočnu Bosnu i Hercegovinu.

U avgustu je oslobodila Ljubinje, a kasnije Kalinovic. Autorac, Gacko i dr. U oktobru je ponovo oslobodila Ljubinje i Bičelu, a u novembru Kulu Fazlagića. Oslobodila je i deo

teritorije u zapadnoj Crnoj Gori. U zimskim operacijama 1943/44. vodi žestoke borbe sa Princ Eugen divizijom. U borbama do kraja proleća 1944. godine teži da prodre prema Bokotorskom zalivu, vodi borbe u istočnoj i južnoj Hercegovini (Bičela, Gacko, Trebinje, Nevesinje, Korita, Trusina i Popovo polje). U julu i avgustu vodi borbe oko Bičele i ometa prodor nemačkih snaga iz istočne Hercegovine u zapadnu Crnu Goru. Od oktobra 1944. do početka marta 1945. godine vodi više borbi za konačno oslobađenje Hercegovine, dela Boke i južne Dalmacije — oslobađa: oktobra Bičelu, Dubrovnik i Hercegovinu; do početka 1945. učestvovala u borbama oko Širokog brijega (Lištica) i Nevesinje; u mostarskoj operaciji oslobodila je Nevesinje i Jablanicu, a učestvovala je i u oslobađenju Ostroča i Konjica. Naročita je njena uloga u razbijanju četničke grupe „nacionalnog otpora“ u mostarskoj operaciji. Posle ovoga vodi jednodnevske borbe na Ivan-planini. Učestvovala je u sarajevskoj operaciji. Posle marša od Sarajeva do Postojine (610 km) učestvovala je u trčanskoj operaciji, pa u oslobađenju Gorenjskog i Ljubljane.

Uz velike uspehe u bitkama na Neretvi i Sutjesci ogroman je njen značaj za razvoj NOB u Hercegovini, za stvaranje 29. divizije, u stvaranju narodne vlasti, u razvoju narodno-frontovskih organizacija, u učvšćenju razvijanja bratstva i jedinstva u Hercegovini. Ovo je jedina brigada NOVJ koja je narasla na 11 bataljona. Deseta hercegovačka brigada je brigada bratstva i jedinstva i zbog toga što su se u njenim redovima borili, pored Srba, Hrvata i Muslimana iz Bosne i Hercegovine, Dalmatinci, Crnogorci i drugi.

Pohvaljena je više puta od Vrhovnog štaba i drugih štabova.

Povodom petnaestogodišnjice bitke na Sutjesci, juna 1958. godine odlikovana je Ordenom narodnog heroja. Odlikovana je i Ordenom narodnog oslobađenja i Ordenom bratstva i jedinstva. (D. Bul.)

PRVA VOJVODANSKA UDARNA BRIGADA

(Od 1958. godine — 18. proleTERSka)

Formirana je 11. aprila 1943. godine u selu Brđanima, na Majevici. Na dan formiranja imala je oko 568 boraca u tri bataljona i četi pratećih oružja. Prvi komandant brigade bio je Marko Peirićin Kamenjar, narodni heroj, a politički komesar Slobodan Baijić Paja, narodni heroj.

U aprilu je, na komunikaciji Brčko—Tuzla, razbila neprijateljsku kolonu, a onda je u

području Jelicе razbila četničku grupu jačine 400 vojnika. Zajedno s 2. vojvodanskom brigadom i Majevičkim NOPO, vodila je borbe sa snagama 3. divizije i Tuzlanske brigade NDH, koje su iz Bosanske Rače i Tuzle napadale prema Bijeljini. Njen 2. bataljon je, u zasedi kod Branjeva, zarobio više od 200 domobrana. U neprijateljskoj ofanzivi na Birac, u prvoj polovini juna 1943, vodila je žestoke borbe na Tepenu, Borogovu, Jelaču i Rudištu, i noću 11/12. juna, posle marš-manevra dugog 50 kilometara, oslobodila Srebrenicu. Krajem juna sadejstvuje snagama Glavne operativne grupe Vrhovnog štaba u zauzimanju Vlasenice i Zvornika. Na dan formiranja 16. (vojvodanske) divizije NOVJ, 2. jula 1943. godine, ušla je u njen sastav. U avgustu je učestvovala u oslobodenju Janje (7. i 8.) i Bijeljine (10—13), a u septembru i oktobru vodila je borbe u rejonu Paprače, i borbe za oslobodenje Vlasenice, Caparda, Bijeljine i Tuzle; vodila je borbe i oko Brčkog.

U drugoj polovini novembra 1943. vodila je više borbi u Sremu. Pošto se, pod pritiskom jačih neprijateljskih snaga, povukla u istočnu Bosnu, dejstvovala je u Posavini i prema Trebavi, i noću 19/20. decembra oslobodila je Bosanski Samac. Od 16. do 19. januara 1944. godine učestvovala je u napadu na Tuzlu i pretrpela teške gubitke (oko 220 ranjenih i poginulih). U februaru i martu ističe se u borbama protiv Nemaca i četnika kod Čelića, Ratkovića i Koraja (Majevica). Krajem aprila, vršila je pripreme za forsiranje Drine i prelazak u Srbiju i u rejonu Drinjače, Vlasenice, Šekovića i na Betnju vodila borbe sa 7. i 13. nemačkom SS-divizijom i razbila njihove obruč. U prvoj polovini maja najpre je oslobodila Žviniče, 11/12. izvela obuhvatno-obilazni marš-manevar prema Srebrenici, pa vodila borbe na komunikaciji Tuzla—Lopare. Uspješno je učestvovala u opštoj ofanzivi snaga 16. i 36. divizije NOVJ u istočnoj Bosni, juna 1944, i postigla značajne uspehe u borbama kod Lopara, Zajednica i Brezovače, u kojima je neprijatelj imao više od 400 izbačenih iz stroja, a zaplenjen je veliki ratni materijal. U julu i prvoj polovini avgusta vodila je više borbi za prihvati 6. divizije, koja je nastupala iz zapadne Bosne. U avgustu je učestvovala u durmitorskoj operaciji i vodila borbe u Crnoj Gori. Ponovo je vraćena u istočnu Bosnu, i 5/6. septembra forsirala Drinu kod Starog Broda. Od tada je vodila niz izuzetno teških borbi protiv nemačkih i četničkih snaga, i učestvovala u oslobodenju zapadne Srbije — Krupnja (21. septembra), rudnika Zajbe (22. septembra), Loznice i Banje Koviljače (24. septembra). Posle razbijanja jakih četničkih, belogardjskih i ljotičevskih snaga (26. septembra) na Ceru, prodrla je u Mačvu i Pocerinu, i krajem

septembra blokirala Šabac. U beogradskoj operaciji učestvovala je u oslobodenju Obrenovca (11 — 13. oktobra) i borbama za Beograd. Krajem oktobra vodila je borbe u Sremu — napad na Rumu (27), a od 28. oktobra do 1. novembra vodila je borbu za oslobodenje Sremske Mitrovice. Početkom decembra 1944. godine, smenila je snage Crvene armije na levoj obali Drave od Sent-borbaša do Torjanaca; 9. decembra forsirala je Dravu na odseku Moslavina—Čadavica, i do kraja decembra vodila borbe za virovitički mostobran. U martu 1945. učestvovala je u razbijanju neprijatelja na bolmanskom mostobranu. Noću 11/12. aprila 1945. godine učestvovala je u forsiranju Drave i u završnim operacijama do Celja, Etendorfa i Galicina, u Austriji. Istakla se u oslobađanju niza mesta, među kojima su Virovitica, Bjelovar, Križevci, Celje, i u zarobljavanju neprijatelja u Sloveniji i Austriji.

Desetog aprila 1953. godine proglašena je za 18. proletersku brigadu.

Odlukovana je Ordenom narodnog heroja, Ordenom narodnog oslobodenja i Ordenom partizanske zvezde. (D. Bul.)

PRVA MAKEDONSKO-KOSOVKA PROLETERSKA UDARNA BRIGADA

Formirana je 11. novembra 1943. u selu Slivovu (kod Ohrida) od dva makedonska bataljona („Mirče Acev“ i Kičevski) i dva kosovska bataljona (1. i 2. kosovsko-metohijski, „Ramiz Sadiku“ i „Boris Vukmirović“) i Čete pratećih oruđa; imala je oko 700 boraca. Prvi komandant brigade bio je Petar Brajović, narodni heroj, a politički komesar Mita Miličević.

Odmah posle formiranja, Brigada je vodila borbe protiv nemačkih i balističkih jedinica na terenu Kičeva i protiv bugarskih okupacionih jedinica na području Kruševa, Resena i Ohrida. Početkom decembra, Brigada je vodila odbrambene borbe protiv nemačko-balističkih snaga koje su koncentrično napale iz Kičeva, Debra i Struge slobodnu teritoriju Debarca, na kojoj su se nalazili CK KP Makedonije i GŠ. Pod pritiskom nadmoćnijih nemačko-balističkih jedinica, Brigada je, zajedno s GŠ i CK KP Makedonije, izvršila marš preko Galičice i albanske teritorije u Grčku, gde je, 18. decembra 1943. godine, stigla u Karadžovu. U vreme pokreta, u sastav brigade je ušao bataljon „Stevan Naumov“, ali je, već januara 1944, izišao iz njenog sastava i s bataljonom „Hristo Botev“ formirao 3. grupu bataljona. Prema operativnom planu GŠ Makedonije, 1. makedonsko-kosovska s 2. makedonskom bri-

gadam i trećom grupom bataljona, vodila je, do kraja januara 1944, uspešne borbe protiv nemačkih i bugarskih snaga u Meglenu, Mariovu i rejonu Kožul-planine, i ugrožavala komunikacije Solun—Devdelija—Skoplje. U februarskom pohodu posebno se istakla u teškim borbama koje je, u prvoj polovini februara 1944, vodila protiv znatno brojnijih i vojno-tehnički opremljenijih bugarskih okupacionih jedinica. U toku četrnaestodnevnih borbi, Brigada je po veliku snegu, mrazu i mećavi, slabu odevena i bez hrane, prešla oko 300 kilometara. Prodorom u Azot, gde se nije uspjela održati, Brigada je na sebe privukla znatne bugarske jedinice, i tako olakšala probijanje 3. grupe bataljona s GŠ i CK KPM kroz istočnu Makedoniju, i izbijanje na teren Kumanova i Vranja.

Za pokazano požrtvovanje, hrabrost i upornost u februarskom pohodu, Brigada je pohvaljena od GŠ Makedonije 26. marta 1944. godine. U prolećnoj ofanzivi, koju organizuje Glavni štab Makedonije (od sredine aprila, maja, juna 1944), Brigada, podeljena u dve grupe bataljona (makedonsku i grupu kosovsko-metohijsku), učestvuje u ofanzivi ka zapadnoj Makedoniji, gde je vodila uspešne borbe protiv bugarskih snaga kod sela Zavoja i Velmeja (Ohrid), nemačkih i balističkih jedinica kod sela Slatina; ponovo je oslobodila Debarce, 6. maja 1944. godine. Produžavala je borbe u zapadnoj Makedoniji, i od 8. maja do 4. juna razbila je protivofanzivu 297. nemačke divizije i balističkih snaga u Debarcima, i ponovo prešla u ofanzivu i vodila borbe u struškoj Maleziji, na komunikaciji Struga—Debar i na terenu Gostivara i Mavrova. Od grupe makedonskih bataljona formirana je, 8. juna 1944. godine, 1. makedonska brigada, a od kosovsko-metohijskih, 24. juna, 1. kosovsko-metohijska brigada. Borbom na područjima koja su za okupatora bila osetljiva i ekonomsko-stratezijski veoma važna, Brigada je okupatorima i njihovim domaćim saradnicima nanosila velike gubitke, doprinosila širenju i jačanju oslobodilačke borbe makedonskog naroda i davala vojno-političke kadrove za druge makedonske i kosovsko-metohijske jedinice. Ona je, prema svom sastavu, bila brigada bratstva i jedinstva, jer su u njenim redovima zajedno borili Makedonci, Albanci, Crnogorci, Srbi, Slovenci, Rusi i Italijani. Boreći se u Makedoniji i na Kosovu, gde su postojale nacionalne suprotnosti stvorene u Kraljevini Jugoslaviji, imala je značajan ulogu u postavljanju temelja bratstvu i jedinstvu i afirmaciji oslobodilačke borbe makedonskog naroda, naroda Kosova i svih naroda Jugoslavije.

Drugog novembra 1951. godine proglašena je 15. proleterskom brigadom.

Za zasluge u NOR i socijalističkoj revoluciji, odlikovana je Ordenom narodnog heroja, Ordenom narodnog oslobođenja i Ordenom bratstva i jedinstva. (P. Kač.)

TREĆA SRPSKA PROLETERSKA BRIGADA

Od Prve šumadijske NOU brigade, koja je formirana 5. oktobra 1943. i Prve južnomoravske NOU brigade, formirane 11. oktobra 1943. godine — prema uputstvima Vrhovnog štaba NOV i POJ, posle napuštanja teritorije Srbije i žestokih i uspešnih borbi koje su brigade vodile u toku jeseni i zime 1943/1944. i velikih žrtava koje su podnele — od boraca ove dve brigade. Glavni štab Srbije i Pokrajinski komitet KPJ za Srbiju, doneli su odluku da se formira Treća srpska NOU brigada.

Formirana je 10. februara 1944. godine u Ponikvama, kod Čajniča. Od 1. južnomoravske brigade formirana su dva, a od 1. šumadijske jedan bataljon. Brigada je tada imala oko 500 naoružanih boraca. Štab brigade su sačinjavali: komandant Radivoje Jovanović Bradonja, politički komesar Sava Radojičić Fedja, zamernik komandanta Nikola Ljubičić, zamernik političkog komesara Mirko Milojković i načelnik štaba Miloš Manojlović. Dejstvovala je stalno u sastavu Druge proleterske divizije. Brojno stanje brigade se neprekidno povećalo, tako da je 15. septembra bio formiran i 4. bataljon, a oktobra 1944. brojala je oko 1.500 boraca. Aprila 1944. u njoj je bilo 130 članova KPJ i 110 članova SKOJ-a. Dejstvovala je na teritoriji Bosne, Crne Gore i Srbije.

1944. godine brigada je, do sredine marta, vodila uspešne borbe s četnicima u rejonu Čajniča i Zabrda, a 16. marta prešla je Lim i učestvovala u prodroru 2. proleterske i 5. divizije u Srbiju. Naročito oštre borbe je vodila s okupatorskim i kvasilnim snagama kod Jablanice, Ivanjice, Varde i na planini Tari. Pošto su se ove jedinice krajem maja povukle u Crnu Goru, brigada je nastavila borbu s četnicima i Nemcima oko Berana i Andrijevice, a krajem jula iste godine ponovo je, u sastavu Operativne grupe divizija, prešla u Srbiju, 3. avgusta forsirala Ibar i sutradan nastavila borbu za uništenje neprijateljskog uporišta kod železničke stanice Dren. Pošto su i ostale jedinice 2. proleterske divizije izvršile forsiranje Ibra, 3. srpska brigada je učestvovala u borbama s jedinicama 4. grupe četničkih jurišnih korpusa na Kopaoniku, i stvorila veliku slobodnu teritoriju, na kojoj je bila vrlo razvijena politička aktivnost. Sredinom avgusta, brigada je učestvovala u borbama za Kuršumliju, a posle toga, do pred kraj avgusta, ostala u

rejonu sela Konjuvce i Brestovca, zatvarajući pravce od komunikacije Kuršumlija — Prokuplje — Niš. Njen 3. bataljon je, 5. septembra 1944. oslobodio Prokuplje, gde je zaplenio oko 450 pušaka i nešto automatskog oružja. Od 9. septembra brigada je učestvovala u napadu na Kruševac, a 19. septembra, severno od Kruševca, zarobila je 1.200 četnika. Od 24. septembra brigada je dejstvovala na komunikaciji Kruševac — Stalač i na području Župe, a posle toga je prebačena na položaje oko Kraljeva, gde je vodila borbe s jedinicama 34. nemačkog armijskog korpusa, koji je obezbeđivao povlačenje nemačkih snaga s juga prema zapadu.

Krajem novembra, brigada je na komunikaciji Kraljevo-Raška izbacila iz stroja oko 570 Nemaca i zarobila veliki ratni plen, a početkom decembra učestvovala je u borbama za oslobođenje Čačka i kasnije u čišćenju okoline od zaostalih četničkih delova.

Početkom januara 1945. godine, jedinice 2. proleterske divizije prebačene su za Beograd, a 17. januara Brigada je upućena na Sremski front, gde je do 8. februara vršila nasilna izviđanja i obezbeđivala dejstva jedinica 1. armije. 31. marta Brigada je prebačena na levu obalu Drine, i 11. aprila učestvovala u oslobođenju Bosanskog Šamca, a zatim u čišćenju terena od razbijenih četničkih delova.

U završnoj fazi rata, Brigada je iz istočne Bosne prebačena u dolinu Ibra, u rejon Ušća, gde je nastavila da čisti teren od ostataka četnika. Tu je dočekala i 15. maj 1945, dan oslobođenja Jugoslavije.

Za ratne zasluge i podvige u narodnooslobodilačkoj borbi, 3. srpska brigada je više puta isticana i pohvaljivana. Na predlog Vrhovnog komandanta JNA, maršala Jugoslavije Josipa Broza Tita, brigada je odlikovana Ordenom zasluge za narod sa zlatnim vencem, a 7. oktobra 1953. proglašena je 19. proleterskom brigadom.

Ordenom narodnog heroja odlikovana je 21. jula 1977. godine. (M. And.)

SEDMNA BANJSKA UDARNA BRIGADA „VASILJ GAČEŠA“

Formirana je 2. septembra 1942. u Moslavini, od 3. 5. i Udarnog bataljona Banjskog NOP odreda. Na dan formiranja imala je oko 850 boraca, naoružanih sa 554 puške, 19 puškomitraljeza i 2 mitraljeza.

Prvi komandant brigade bio je Nikola Nina Maraković, narodni heroj, a politički komesar Đuro Čizmek.

Prve borbene akcije izvela je na Moslavini i Bilogori zajedno s 1. slavonskom NOP odre-

dom i Moslavličkim bataljonom. Posle napada na Gojilo i paljenja petrolejskih izvora, početkom septembra, oslobodila je Veliku Mlinsku i Grubišno Polje, a početkom oktobra vodila je borbe za Španovcu. Sredinom oktobra, vratila se na teren Banije, gde je ušla u sastav novosnovane 7. divizije. U toku novembra vršila je napade na više mesta; 8. decembra oslobodila je Majur Kostajnički i zarobila 40 domobrana. U sadejstvu s 8. banjskom brigadom, noću 4/5. januara 1943. uništila je voz na pruzi Sisak — Sunja kod Komareva, kada je zarobila 73 vojnika i oficira nemačke 369. legionske divizije. Posle odbrambenih borbi u vreme IV neprijateljske ofanzive, s nemačkim divizionima 7. SS „Princ Eugen“ i 369. legionskom, i razbijanja 2. čete 369. divizije, 22. januara, Brigada je morala da se prebaci preko Une i da nastavi borbena dejstva na terenu Bosanske krajine. Krajem januara 1943. vodila je borbe u Ripačkom klancu s jedinicama 7. SS-divizije, i sa zaštitnicima Glavne operativne grupe-VŠ NOV i POJ protiv 718. nemačke divizije kod Gornjeg Vakufa, Prozora, na Kobili i Prenju, i u dolini Nerete. Teške borbe, zima, glad, slaba odevenost i epidemija tifusa, povećali su gubitke Brigade, koji je kraj ofanzive dočekala s oko 300 boraca. U toku V neprijateljske ofanzive i bitke na Sutjeci Brigada je vodila u početku teške borbe s italijanskom divizionom „Taurinenzee“, kad je bila primorana da pređe Taru i da, kog Gornjeg Kruševa, uz znatne gubitke, savlada kanjon Pive. Kad je zatvoren pravac prema Čurevu, brigada je obezbedivala izvlačenje Centralne jedinice VŠ i jedinica 7. divizije. Uspešnim izvršenjem odbrambenih zadataka, prešla je, 9. juna, Sutjesku kod Tjentišta, i na Zelengori se sastala s jedinicama 7. divizije. Do 13. juna je ostala u rejonu Mrtin-koliba, gde je istog dana u Rataju poginuo njen komandant Nikola Maraković. Posle teških zaštitnih borbi protiv 396. nemačke legionske divizije i rejonu Miljevine, Brigada se, 17. juna 1943. preko planine Jahorine probila u istočno Bosnu, ušla u Kladanj, 7/8. jula, i na više mesta, istočno Bosni razorila prugu Olovo—Zavidovići. U vreme boravka u istočnoj Bosni uništila je bunkere na pruzi Sarajevo—Brod, a na pruzi Zenica—Žepče srušila je dva mosta i razorila prugu u dužini od 200 metara. Na Baniju se vratila septembra 1943. gde se popunila novim borcima, i promenila naziv u 1. brigadu 7. divizije. Do decembra je učestvovala u napadu na Majur Kostajnički, Cazin, Glinu i druga mesta. Početkom januara 1944. proglašena je udarnom brigadom. Tokom 1944. i početkom 1945. ostala je na terenu Banije, gde je u sastavu 7. divizije štitila slobodnu teritoriju koju su napadali delovi 1. kogačke konjice i 373. nemačke legionske divizije iz Petrinje.

Kostajnice, Sunje i Dvora, i izvodila akcije i diverzije na komunikacijama Sisak—Sunja—Dubica i Sunja—Bosanski Novi—Bihać, a povremeno je davala pomoć jedinicama Unske operativne grupe, koje su se borile u Cazinskoj krajini. U borbama za oslobođenje zemlje, učestvovala je u napadima na Bihać, u oslobođenju Like i u borbama kod Ilirske Bistrice.

Za pokazani heroizam u borbi protiv okupatora i njegovih domaćih slugu, odlikovana je Ordenom zasluga za narod i Ordenom bratstva i jedinstva. Osam njenih boraca proglašeno je narodnim herojima.

Povodom petnaestogodišnjice bitke na Sutjesci, juna 1958. godine, odlikovana je Ordenom narodnog heroja. (P. Kač.)

OSMA BANJSKA UDARNA BRIGADA

Formirana je 7. septembra 1942. u okolini sela Obljaja (kod Gline), od 1. 2. i 4. bataljona Banjskog NOP odreda; imala je tada oko 1.000 boraca naoružanih, pored pušaka, sa 17 puškomitraljeza, 5 mitraljeza i 35 pištolja. Prvi komandant bio je Stanko Bjelajac, narodni heroj, a politički komesar Damjan Vujnović.

Već 13. septembra izvršila je napad na Majski Trtnik, i zarobila 146 domobrana, a u oktobru je napala Ravno Rašće i Dvor na Uni. Istakla se u borbama za oslobođenje Bihaća, početkom novembra, zbog čega ju je pohvalio Vrhovni komandant NOV i POJ. Posle dejstva na pravcu Bihać—Cazin—Velika Kladuša, oslobođila je, 10. novembra, Cetingrad, a 22. novembra ušla je u sastav 7. divizije. Tokom decembra vodila je uspješne borbene akcije.

Tako je, u borbama 16/17, u napadu na železničku stanicu Volinja, zarobila 65 domobrana, a 20/21. decembra uništila je voz kod Brdana i zarobila 130 domobrana, ustaša i Nemaca. U vreme IV neprijateljske ofanzive vodila je odbrambene borbe na terenu Banje, Korduna i Bosanske krajine protiv nemačkih divizija 7. SS „Princ Eugen“, 369. legionarske i 718. divizije. Posebno teške borbe je vodila u dolini Neretve i u odbrani Prozora. Borci Brigade su se posebno istakli u akciji prenošenja ranjenika i tifusara preko Prenja. Tada je mnoge od njih zahvatila epidemija tifusa, zbog čega je bila povučena na teren Kalinovika na odmor i oporavak. Posle opravka, sa svega oko 300 boraca dočekala je V neprijateljsku ofanzivu, u kojoj je u početku odbijala bočne napade Nemaca iz pravca Foče, a posle popunjavanja borbama koji su ozdravili i preboljeli tifus stupila je u teške borbe. Zajedno sa 3. dalmatinskom i 3. krajiškom brigadom, uspješno je odbijala snažne napade nemačke 369.

divizije na položaje u rjeonu Kuševo, Hočevina, Donja Brevnica. Sve do 5. juna uspješno je branila donji tok Tare, a potom je usiljenim maršom prešla Pivu i preko Vučeva, Dragoseda, Tjentišta i Sutjeske izbila na Zelengoru; noću 13/14. juna probila se preko druma Kalinovik—Foča, gde je kod Budnja i Mrežice vodila zaštitne borbe protiv delova 369. nemačke divizije. Kad je uspješno savladana nemačka odbrana u dolini Prebla, zajedno s ostalim jedinicama 7. divizije probila se na teren istočne Bosne sa svega 211 boraca. Oko 1.150 boraca ove brigade dalo je život u borbama protiv mnogo nadmoćnijeg neprijatelja u vreme IV i V neprijateljske ofanzive i protiofanzive Glavne operativne grupe VŠ na Baniji je, početkom septembra 1943, popunjena novim borbama; promenila je naziv u 2. brigadu 7. divizije. Dejstvujući na terenu Sisak—Sunja, napala je, noću 16/17. septembra, nemački voz kod Brdana, uništila lokomotivu, 16 vagona, 15 kamiona, 45 motocikla i zaplenila veliku količinu vojne opreme. Krajem septembra i početkom oktobra vodila je višednevne borbe protiv ustaško-domobranskih i nemačkih snaga na Kordunu; ponovo se vratila na teren Banje i učestvovala u odbrani slobodne teritorije, na koju su stalno nasrtale okupatorske i ustaško-domobranske snage iz Petrinje i Komarova. U toku novembra, zajedno s krajiškim jedinicama, napadala je nemačko-domobranska uporišta Otoka, Cazin i Glinu, a u decembru, u vreme kordunaško-banjske operacije, vodila je uspješne borbe s delovima nemačke 371, 373. i 1. kozačke divizije. Tokom 1944, štitila je slobodnu teritoriju Banje od napada neprijateljskih snaga, a početkom marta je proglašena udarnom brigadom. Zajedno sa 1. brigadom 7. divizije, davala je pomoć Unskoj operativnoj grupi u akcijama koje je ona vodila u Cazinskoj krajini. Rasformirana je 6. decembra 1944, a od njenih boraca popunjene su 1, 3. i 4. brigada 7. divizije.

Za zasluge u borbi protiv okupatora i domaćih izdajnika, odlikovana je Ordenom zasluga za narod i Ordenom bratstva i jedinstva. Pet njenih boraca proglašeno je narodnim herojima.

Povodom petnaestogodišnjice bitke na Sutjesci, juna 1958. godine, odlikovana je Ordenom narodnog heroja. (P. Kač.)

DRUGA SLOVENAČKA NARODNOOSLOBODILAČKA UDARNA BRIGADA „LJUBO ŠERČER“

Druga slovenačka narodnooslobodilačka udarna brigada (II SNOUB) „Ljubo Šerčer“ osnovana je 6. oktobra 1942. godine. Svoje odredište je u početku imala na planini Mokrc, samo 15 kilometara udaljenoj od Ljubljane, središtu slovenačke narodnooslobodilačke organizacije i vojnog zapovedništva okupacijske oblasti. U ovom sastavu je imala 3 bataljona sa 310 boraca i starešina. Njen prvi komandant bio je Bojan Polak Stjenka, a politički komesar Janez Hribar Tone.

Već pri svom formiranju, „Šerčerjeva brigada“ je imala poseban položaj i zadatke. Među njima su bili: podupiranje narodnooslobodilačke borbe u Ljubljani, vezivanje okupatorske naoružane žive sile (u Ljubljani i okolini bilo je smešteno više od 15.000 neprijateljskih vojnika), a time i osiguranje političkog i vojnog vodstva narodnooslobodilačke borbe Slovenije koje je bilo smešteno u Polkograjskim dolomitima. Zadatak Brigade bio je i čuvanje organizacija NOB u blizjoj i daljoj okolini, onemogućavanje stvaranja naoružanih grupa domaćih izdajnika i rušenje saobraćajnica u tom području, koje su neprijatelju bile posebno značajne, jer su povezivale Zapadnu i Istočnu Evropu.

U redove Brigade stupili su borci prekaljeni u višemesečnim bitkama još od ranog proleća 1942. godine, a neki čak i od zime 1941-1942. godine. Svoje vatreno krštenje „Šerčerjeva brigada“ imala je već 13. oktobra, kada je kod sela Pokojišče, nad Borovnicom, potukla italijansko-belogardističku jedinicu. Tada je ubila 24 neprijatelja, 3 zarobila i zaplenila teški mitraljez, dosta oružja, municije i opreme. 26. oktobra razbila je dve motorizovane jedinice kod Krimom i zarobila još jedan teški mitraljez.

Tokom zime 1942-1943. godine, Brigada je operisala po širem području Notranjske. Rušila je saobraćajnice i napadala neprijateljska uporišta. Marta 1943. godine pridružila se drugoj slovenačkim brigadama i sudelovala u sprovođenju velike partizanske protiofanzive. Njen pobedonosni završetak bila je bitka u Jelenovom žlebu, 26. marta 1943. godine. Tada je bilo ubijeno više od 120 neprijateljskih vojnika i zarobljen veliki vojni plen. Za svoje uspehe, Brigada je dobila pohvalu Glavnog štaba Slovenije.

„Šerčerjevoj brigadi“ je, u proleće 1943. godine, bilo dodeljeno novo operativno područje — Bela Krajina. U međuvremenu, ona je narasla na više od 500 boraca i sa svoja 4 bataljona, koja su operisala odvojeno, pokrivala svu oblast i bila siguran oslonac narod-

nooslobodilačkoj organizaciji. U svojim akcijama, Brigada je napadala neprijateljska utvrđenja i jedinice i rušila prugu Novo Mesto — Karlovac.

Zajedno s „Cankarjevom brigadom“, bila je određena za upad u Štajerskoj, juna 1943. godine, ali nije uspjelo forsiranje Save. Pri povratku na ranije operativno područje, više dana je vodila borbe s neprijateljem u oblasti Grosuplja i Pijave Gorice, a zatim Turjaka. Vraćajući se u Belu Krajinu, nastavila je svoju ofanzivnost. Napadala je bez predaha, sve do ulaska u sastav XIV divizije, kada je sudjelovala u opsadi Žužemberka. Pred Dobričnem je uništila oklopnu jedinicu i zaplenila tenkovski top. S divizionom je krenula u ofanzivu, na prugu Trst-Ljubljana.

U vreme raspada italijanske vojske, septembra 1943, uništila je uporište slovenačke nacionalističke reakcije, a takođe i uporište četnika, ili „plave garde“ Grčarice. Pri tom je zarobila ili ubila više od 200 neprijatelja, od toga veći deo kadrova. Time je zauvek raščistila s tim vrstom izdajnika na slovenačkom području.

Tih dana, „Šerčerjeva brigada“ postala je i prva motorizovana slovenačka partizanska brigada. Bila je poslata prema Trstu. Uz put je uništila i ostatke „bele garde“ u Notranjski, zauzela Ilirsku Bistricu, a angažovala se i u podizanju opšteg ustanka na Slovenačkom Primorju. Jedan bataljon Brigade bio je izdvojen iz njenog sastava, i prerastao u X ljubljansku brigadu.

U teškim odbrambenim bitkama u vreme neprijateljske ofanzive, 6. oktobra, u blizini sela Artvize, Brigada je potukla više od 200 neprijateljskih vojnika. U sastavu XIV divizije, u noći između 14. i 15. oktobra, učestvovala je u prvom rušenju ključnog objekta na pruži Trst-Ljubljana, Štampetovog vijadukta, kod Borovnice. U ubrzanom pohodu je, zatim, otišla u Gorski Kotar, da bi presrela neprijatelja. S njim je vodila borbe sve do sredine novembra 1943. godine.

U vreme protivofanzivne narodnooslobodilačke vojske, učestvovala je u uništenju domobranskog uporišta Grahovo. Zatim je, 3. decembra 1943. godine, u Velikim Laščama uništila nemačko-domobransku jedinicu koja je brojala više od 200 ljudi, zaplenila mnogo oružja, municije i opreme. Prilikom opsedanja Kočevja, koje je trajalo od 9. do 12. decembra 1943. godine, mirirala je i spalila glavno neprijateljsko utvrđenje. Do kraja decembra, Brigada je vodila odbrambene bitke na području Suve krajine.

U sastavu XIV divizije, „Šerčerjeva brigada“ je učestvovala i u pohodu na Štajerskoj, i za vreme te akcije, koja je trajala gotovo 2 meseca, davala je odlučujući doprinos prob-

jima neprijateljskih obruča, a time i jednom od najvećih podviga narodnooslobodilačke vojske Slovenije. Posle pohoda i neprijateljske ofanzive, brojala je još samo 170 (od ranijih 400) boraca. Bila je organizovana u dva bataljona. Iako desetkovana, odmah se uključila u protivofanzivu jedinica IV operativne zone. Sudelovala je i u bitkama za Velenje i Šoštanj, a u čestim akcijama potpuno je uništila prugu Velenje-Dražograd. Pored toga, u ložionici na Otiškem Vrhu, 13. maja, uništila je 11 lokomotiva. U probuju kod Lipoglave, 19. juna, porušila je ključni objekat na pruži Celje-Maribor, zbog čega je saobraćaj bio u prekidu 21 dan. Na Pohorju je, 26. juna, potukla jedan neprijateljsku jedinicu koja je brojala oko 500 ljudi.

Tokom leta, Brigada je rušila saobraćajne veze u celoj Štajerskoj, a 26. juna je u Rogli na Pohorju potukla moćnu policijsku jedinicu od oko 100 ljudi. Mesec kasnije, zauzela je Šentlovcen na Pohorju, a zatim uništila Sokolski dom, vežbaliste posebnih nemačkih protivpartizanskih jedinica.

Ujesen 1944. godine, rušila je saobraćajnice u zapadnoj Štajerskoj. U međuvremenu je ojačala, tako da je u svom sastavu imala 4 bataljona i više od 1.000 boraca. Od novembra 1944. godine učestvovala je u borbama za odbranu oslobođenog područja Gornje Savinske doline.

Tokom zime 1944-1945. godine, zajedno s drugim jedinicama IV operativne zone, Brigada je prešla u protivofanzivu. Rušila je saobraćajnice, prve svega na pruži Celje-Maribor i Maribor-Dražograd, napadala neprijateljske jedinice i uporišta.

U završnim operacijama II svetskog rata, Brigada je, od 3. do 4. maja, napala saobraćajnicu Dražograd, odakle je bila opozvana, i u ubrzanom maršu poslata prema Koruškoj. 9. maja 1945. godine zauzela je Velikovac i područje od Andraža do Šentvida na Glini. Time je dostigla najseverniju tačku slovenačkog narodnog područja, i dala konačni udeo pobeđi narodnooslobodilačke borbe.

Od svih slovenačkih jedinica narodnooslobodilačke vojske, „Šerčerjeva brigada“ je imala najveći operativni radijus, jer je vodila borbu u svim oblastima Slovenije, osim u Gorenjskoj.

U vreme svog ratnog puta, 2. SNOUB „Ljubo Šerčer“ onesposobila je oko 8.000 neprijateljskih vojnika, a uništila oko 58 kilometara železničkih pruga, 6 tunela i 36 železničkih i drugih mostova. Takođe je uništila 19 lokomotiva, 86 vagona i 7 železničkih stanica, kao i više desetina kamiona i 3 tenka. Zaplenila je, između ostalog, 5 tenkova, 7 oklopnih vozila, 35 kamiona, 3 topa, 25 minobacača, 389 teških i 59 puškomitraljeza, 233 mitraljeza, 885 pušaka i 128 pištolja. Pored toga, zaplenila je

na stotine kilograma eksploziva, municije i opreme.

Kroz redove „Šerčerjeve brigade“ prošlo je više od 4.000 boraca i starešina. Ova brigada dala je 18 narodnih heroja. Život za pobeđi narodnooslobodilačke borbe i revolucije položilo je 459 njenih boraca.

Druga slovenačka narodnooslobodilačka brigada „Ljubo Šerčer“ odlikovana je Ordenom narodnog oslobođenja i Ordenom bratstva i jedinstva.

Ordenom narodnog heroja odlikovana je 15. februara 1979. godine. (M. Gu.)

TRÉČA DALMATINSKA UDARNA BRIGADA

Formirana je 12. novembra 1942. u Vrbi, kod Muča. Imala je 3 bataljona s oko 560 boraca, a tokom decembra u njen sastav je ušao i Primorski bataljon. Prvi komandant bio je Branko Dude, narodni heroj, a politički komesar Mate Ujević, narodni heroj.

Borbena dejstva je, krajem 1942. i početkom 1943. izvodila na terenu Sirja, Vrtlike, Kozjaka i Kosova. U sastav 9. divizije ušla je, sa 747 boraca, 14. februara 1943. godine. S jedinicama 9. divizije vodila je borbe na terenu Imotskog, Posušja, Širokog brijega, a zajedno s 4. dalmatinskom brigadom sprečila je prodor četnika u Jablanicu i ugrožavanje ranjenika koji su se nalazili u dolini Nerete. Noću 14/15. marta prešla je Neretu i nastavila da prenosi teške ranjenike preko Prenja. Tada je u njoj bila epidemija tifusa. Rasformiranjem 9. divizije, 12. marta, izvršena je reorganizacija i popuna Brigade, koja je, sredinom aprila, imala u svom sastavu 1.200 boraca. U vreme V ofanzive, na terenu Sandžaka i Crne Gore dejstvovala je u sastavu 1, a zatim 7. divizije. Rasformirana je u Vučevu, 6. juna 1943. njeni borci su ušli u sastav jedinica Glavne operativne grupe Vrhovnog štaba. Posle tri meseca, 8. septembra 1943. ponovo je formirana kod Vrtlike, od Grupe udarnih bataljona ukupne jačine oko 950 boraca, i ušla u sastav ponovo formirane 9. divizije. Odmah posle ponovnog formiranja istakla se, 15. i 16. septembra, u borbama s delovima 7. SS-divizije, koje je sprečila da pomognu opkoljenoj nemačkoj posadi u Kiisu, kada je 2. bataljon 13. puka 7. SS-divizije držala u blokadi osam dana u zaseoku Sv. Jakov. U oktobru vodila je borbe s 92. nemačkim motorizovanim pukom, a u novemburu s delovima 118. nemačke divizije i 5. ustaškog zdruga, koji su nastojali da se probiju od Mostara prema Duvnu i Livnu. Posle borbi na sprečavanju prodora nemačkih i ustaških snaga iz Duvna prema Šujici, tri

puta je, zajedno s 4. brigadom 9. divizije, učestvovala u napadu na Livno, koje su branili delovi 114. nemačke divizije i ustaške snage. U tim borbama pretrpela je osetne gubitke. Početkom 1944. dejstvovala je na terenu Bosanskog Grahova, gde je sve do maja vodila borbe protiv nemačkih i četničkih snaga, od kojih je posebno teška borba bila 12. i 14. maja, kada je zajedno s 4. brigadom onemogućila prodor delova 1. nemačke brdske divizije i četnika od Krnina prema Drvaru. Sredinom maja, tri njena bataljona obezbeđivala su ranjenike, koje su preko Bukovice prebacivani na teren Biograd-Vodice, a zatim na oslobođeni Vis, u bolnicu VIII korpusa. U povratku s obalnog područja, prenela je opremu i hranu za 9. diviziju. U vreme desanta na Drvar istakla se u borbama protiv Nemaca na pravcu Bosansko Grahovo — Drvar, kada je u veoma teškim uslovima uspeła da se probije iz okruženja; za taj uspeh bila je drugi put pohvaljena od Vrhovnog komandanta, a 6. jula 1942. proglašena je udarnom brigadom. U sastavu 9. divizije, učestvovala je u borbama za oslobođenje Mostara, a s mornaričkom pešadijom oslobodila je ostrvo Pag, i 2. dalmatinskom brigadom i Kvarnerskim odredom, Rab, Cres i Lošinj. Kad je Treća dalmatinska udarna brigada iskrcana u Istri, 27. aprila, nastavila je, s ostalim jedinicama 9. divizije, nastupanje prema Trstu, i u borbama za njegovo oslobođenje posebno se istakla.

Za zasluge u NOR i socijalističkoj revoluciji, odlikovana je Ordenom zasluga za narod i Ordenom bratstva i jedinstva.

Povodom petnaestogodišnjice bitke na Sutjesci, juna 1958. godine, odlikovana je Ordenom narodnog heroja. (P. Kač.)

SEDMA KRAJIŠKA UDARNA BRIGADA

Formirana je 27. decembra 1942. u selu Orahovljanima, od dva bataljona: 6. krajiškog NOP odreda i dva bataljona 3. krajiškog NOP odreda. Na dan formiranja, Brigada je imala 4 bataljona s oko 1.150 boraca, i bila je u sastavu 5. udarne divizije. Prvi komandant Brigade bio je Rade Marjanac, narodni heroj, a politički komesar Ljubo Babić.

Do sredine januara 1943. vodila je borbe na terenu Manjače i Jajca. U vreme IV ofanzive učestvovala je u obrambenim borbama 5. divizije na pravcu Sanski Most—Bosanski Petrovac; zatim, vodeći manevrsku odbranu, zatvara pravce koji od Banja Luke i Jajca vode ka

dolini Rame i Prozora, štiteći povlačenje Centralne bolnice ka dolini Rame. U toku tih borbi, njen 2. bataljon, koji je zatvarao pravac Kiju—Minište, ostao je u sastavu glavnine 5. divizije u rejonu Drvar—Glamoč. Početkom marta 1943. Brigada je (bez 2. bataljona), odlukom Vrhovnog štaba, ušla u sastav Operativne grupe divizija i učestvovala u završnim borbama bitke na Neretvi, a zatim, kao zaštitnica, u prodoru Grupe divizija preko Prejka ka Drini. Krajem marta 1943. Brigada je, odlukom Vrhovnog štaba, ušla u sastav 1. proleterske divizije.

U nastupanju kroz Sandžak i Crnu Goru, u periodu april—maj 1943. Brigada se istakla u razbijanju četnika na Čelebiću i Sinjajevini. U početku V okupatorsko-kvislinške ofanzive, vodila je odbrambene borbe kod Kolašina, u Gornjoj Morači, a zatim, posle izuzetno napornog marša, ušla u borbe s nemačkim snagama koje su prodirale od Nikšića i Gacka prema Pivi. Najteže višednevne odbrambene borbe Brigada je vodila na Pivskom Javorku, sprečavajući prodor nadmoćnih nemačkih snaga ka Mratinju, kada se povlačila glavina snaga Grupe divizija. U tim borbama pretrpela je teške gubitke, ali je zadatak uspešno izvršen. U vremenu od 6. do 9. juna, posle pretaska Sutjeske, Brigada učestvovala u borbama za odbranu staze kojom su se, preko Tjentišta, povlačile snage NOV prema Zelenogri, vršeci u više navrata protivnapade na utvrđene nemačke položaje na Košuru.

Do početka avgusta 1943. Brigada učestvovala u protiofanzivni Operativne grupe divizija NOV kroz istočnu Bosnu, vodeći teške borbe u dolini Spreče i na padinama Konjuhina. Tada je, u sastavu 1. proleterske divizije, krenula u Bosansku krajinu, gde je stigla sa svega 356 boraca, izgubivši u borbama IV i V ofanzive dve trećine boračkog sastava.

Posle povratka u Bosansku krajinu, Brigada je, popunjena novim borcima, ušla u sastav 10. divizije. Izvesno vreme dejstvuje u jugoistočnom delu Bosanske krajine — oko Kupresa, Glamoača, Jajca i Mrkonjić-Grada. Sredinom oktobra 1943. učestvovala je s 1. proleterskom divizijom u napadu na Travnik, a zatim ofanzivno dejstvuje na prostoru Sarajevo—VISOKO—Travnik. Tokom januara 1944. manevrskim dejstvima na terenu Prozor—Kupres—Šujica paralize ofanzivu znatnih nemačkih snaga, da bi, zatim, ponovo, do jeseni 1944. nastavila ofanzivna dejstva na terenu Sarajevo—Travnik, vršeci prvenstveno udare na komunikacije u dolini Bosne.

Brigada je učestvovala u borbama za oslobođenje Travnika (20—22. oktobra), u njenoj odbrani (19—22. januara 1945) i oslobođenju (15—19. februara 1945); zatim u Sarajevskoj operaciji; u oslobođenju Zenice; u nastu-

panju 2. armije na zapad; u Karlovačkoj operaciji, u prvoj polovini maja 1945. na terenu Krško, Kostanjevica, Sevnica učestvovala je u slamanju odbrane i razbijanju Balkanske nemačke grupacije.

Za doprinos Brigade pobeđi NOR i socijalističke revolucije, kao i razvijanju 2. jačanju bratstva i jedinstva naroda Jugoslavije, boreći se i van teritorije Bosne i Hercegovine, odlikovana je Ordenom zasluga za narod i Ordenom bratstva i jedinstva.

Povodom petnaestogodišnjice bitke na Sutjesci, juna 1958. godine, odlikovana je Ordenom narodnog heroja. (P. Kač.)

ŠESNAESTA BANJSKA UDARNA BRIGADA

Formirana je 26. decembra 1942. u selu Klasićnu, od 4 bataljona 7. banjske, 2. bataljona 8. banjske i 2. bataljona 15. kordunaške brigade; imala je ukupno oko 759 boraca, naoružanih s 505 pušaka, 22 puškomitraljeza i 4 mitraljeza. Prvi komandant brigade bio je Vojko Hošter, a politički komesar Uroš Slijepević.

Posle formiranja, njene jedinice zatvarale su pravac Karlovac—Vojnić, a zatim je prebačena na teren Gline, gde ju je zatekla IV neprijateljska ofanziva. U borbama na terenu Gline, 20. i 21. januara 1943. nanela je znatne gubitke delovima nemačke 369. legionarske divizije, a veće borbe vodila je 24. januara protiv delova 187. nemačke rezervne divizije u Brubnom i Brezovom Polju. Napadom na delove nemačke 7. SS-divizije kod Velike Kladuše, noću 25. januara, omogućila je jedinicama 7. divizije povlačenje preko reke Une u Bosansku krajinu. Kod Grabeža (okolina Bihaća) razbila je, upornom odbranom, kolonu 7. SS-divizije, a 2. februara na položajima kod Bosanskog Petrovca, uz osetne gubitke, odbijala je uzastopne juriše nemačkih jedinica. Istakla se i u borbama koje su vođene zbog usporavanja nadiiranja 7. SS-divizije dolinom Une prema Kulen-Vakufu. Borbenim putem kod Bosansku krajinu, Brigada je, popunjavanjem novim borcima, znatno povećala brojno stanje. Posle višednevnih borbi na terenu Kupres — Prozor, prešla je 11. marta, Neretvu, i s ostalim jedinicama 7. divizije vršila napade na Prenju. Stalne teške borbe, nedostatak hrane, oštra zima, a naročito epidemija tifusa, znatno su smanjili borbenu snagu Brigade, koja je početkom maja imala svega 260 boraca sposobnih za borbu. U takvim uslovima, vodila je tih dana borbe protiv delova nemačke 118. divizije kod Foče. Petu neprijateljsku ofanzivu je dočekala sa 450

boraca, od kojih je dobar deo tek bio ozdravio. Posle borbi protiv nemačkih snaga na položajima južno od Pljevalja, prebacila se na teren Uzlupa, da sprečava prelaz neprijateljskih snaga preko Tare. Kod Gornjeg Kruševa prešla je reku Pivu, 7. juna, i uz usputne borbe nosila ranjenike preko Vučeva, Suve Gore, Dragoš-sedla i Sutjeske prema Zelengori. U stalnim i teškim borbama koje je vodila u IV i V otlanzivi protiv mnogo nadmoćnijeg neprijatelja imala je znatne gubitke. Više od dve trećine njenih boraca dalo je život za pobedu NOV na Neretvi i Sutjesci. Rasformirana je 30. juna 1943. a preostali njeni borci popunili su sastav 7. i 8. banijske brigade.

Brigada je dala značajan doprinos pobeđi nad okupatorom i domaćim izdajnicima.

Odlikovana je Ordenom zasluga za narod i Ordenom bratstva i jedinstva.

Povodom petnaestogodišnjice bitke na Sutjesci, juna 1958. godine, odlikovana je Ordenom narodnog heroja. (P. Kač.)

PETNAESTA MAJEVIČKA UDRANA BRIGADA

Formirana je u Bircu, 23. marta 1943. godine, od tri bataljona Majevičkog NOP odreda i 2. bataljona (majevička) 6. istočnobosanske brigade, kao Majevička grupa udarnih bataljona s ukupno 700 boraca. Odlukom Vrhovnog komandanta NOV i POJ, Majevička grupa udarnih bataljona preimenovana je, 11. aprila 1943. godine, u Majevičku NOU brigadu, koja je, septembra iste godine, dobila naziv 1. majevička brigada. Prvi komandant brigade bio je Pero Kosorić, narodni heroj, a politički komesar Mirko Filipović, narodni heroj.

Svoju prvu značajniju borbenu akciju Brigada je imala sa 6. istočnobosanskom brigadom, kada su, 8. aprila 1943, kod Gorazda razbile motorizovani odred nemačke vojne policije i zarobile polusatniju domobrana. U sastavu Drinske operativne grupe i 1. proleterske divizije, Brigada je u V neprijateljskoj otlanzivi vodila odbrambene borbe južno od Foče i Čajniča, kod Čelebića; zatim teške borbe na Vučevu, u dolini Sutjeske, i na Barama. U ovim borbama borci Brigade su ispoljili primernu hrabrost, a mnogi od njih dali su i život. Na Majevicu se vratila krajem juna 1943. sa svega 200 iscrpljenih boraca. Na svom terenu, Brigada je popunjavana s 500, većinom mladih, boraca Majevičkog NOP odreda; 2. jula 1943. ušla je u sastav novoformirane 17. bosanske divizije, u kojoj je ostala do oslobođenja zemlje. U leto iste godine istakla se u borbama za oslobođenje Trebave i Posavine i razbijanju ostataka Trebavskog

četničkog korpusa. Prilivom novih boraca — omladina iz Posavine, Brigada je udvostručila brojno stanje. Krajem septembra i početkom oktobra 1943. Brigada je, u napadu na Tuzlu, obezbeđivala pravac od Doboja, gde je vodila teške borbe s nemačkom borbenom grupom „Fišer“. Posebno se istakla u borbama za oslobođenje Vareša, 20/21. oktobra 1943, i na Romaniji, u novemburu. U zimskim borbama 1943/44. na terenu Birci i Ozrena, zajedno sa 6. istočnobosanskom brigadom, nanela je, 7. decembra na Betnju, nemačkoj 187. diviziji gubitke od 250 poginulih i ranjenih vojnika. Učestvovala je u ponovnom napadu na Tuzlu od 17. do 20. januara 1944, a posebno se istakla u pokušaju forsiranja Drine, kada je 30. aprila razbila jake snage iz sastava 7. SS-divizije na Ravnoj gori, i tako omogućila proboj 17. diviziji iz neprijateljskog obruča. Od kraja maja do početka avgusta 1944. vodila je borbe u Sandžaku i Crnoj Gori, a zatim je forsirala Ibar i izbila na Kopaonik, gde je, u sastavu Operativne grupe (2, 5. i 17. divizija), učestvovala u razbijanju četnika. Posle tih borbi, prodrla je u Šumadiju, i s 2. krajiškom brigadom oslobodila Gornji Milanovac, 17. septembra, i učestvovala u oslobođenju Kragujevca, od 16. do 21. oktobra 1944, a zatim je vodila teške borbe kod Kraljeva, Čačka i Užica. Sredinom decembra 1944, vratila se, preko Drine, u istočnu Bosnu, gde je u sastavu divizije vodila borbe s delovima nemačkog 34. armijskog korpusa, koji su nastojali da u Semberiji održe mostobran i uspostave front na Drini. Posle oslobođenja Bijeljine, 1/2. i Brčko, 7. aprila, forsirala je Savu, 11. aprila, i u sastavu 1. armije JA učestvovala je u završnim borbama u Slavoniji i Hrvatskoj. Učestvovala je u oslobođenju Slavonskog Broda, 20. aprila, Bjelovara, 4. maja, i Križevaca, 6. maja; 12 maja je izbila na jugoslovensko-austrijsku granicu kod Šentilja, čime je njen slavni ratni put bio završen.

Za rezultate u borbi protiv okupatora i domaćih izdajnika u toku NOR i socijalističke revolucije, odlikovana je Ordenom bratstva i jedinstva.

Povodom petnaestogodišnjice bitke na Sutjesci, juna 1958. odlukom je, odlikovana je Ordenom narodnog heroja. (P. Kač.)

DRUGI KRAJIŠKI NARODNOOSLOBODILAČKI PARTIZANSKI ODRED

Drugi krajiški NOP odred formiran je na Kozari septembra 1941; do sredine oktobra delovao je kao kozarački NOP odred. Borbene akcije je izvodio na teritoriji između Save, Une,

Sane i Vrbasa. Krajem novembra 1941, Odred je imao šest partizanskih četa sa 670 dobro naoružanih boraca, a već krajem decembra iste godine tri bataljona sa 1.045 boraca. Prvi komandant Odreda bio je dr Mladen Stojanović, narodni heroj, a politički komesar Osman Karabegović, narodni heroj.

Tokom jeseni 1941. Odred je paralisao saobraćaj na pruzi Bosanski Novi—Prijedor, blokirao Bosansku Dubicu i neprijateljske posade u dolini Sane i Une. Pokušaj nemačkih, domobranskih, ustaških i žandarmerijskih snaga da koncentriranim napadom, 25. novembra 1941. godine, unište 2. krajiški odred, nije uspeo, jer su njegove čete većim manevrom izbegavale opkoljavanje i jače neprijateljske snage. U trodnevnom operacijama neprijatelj je prokstrario Kozaru i na više mesta ostavio posadne jedinice, koje su u decembru razbile i uništile. Najznačajniju akciju u ustaničkoj 1941. godini Odred je izveo na Mrakovici, 5. decembra 1941, kada je uništio 2. bojnu 2. pešađijske pukovnije i zaplenio kompletno njeno naoružanje, a zatim i tri satnije u Donjoj Dragotinji, Turjaku i Viđočevu. U tim borbama bilo je zarobljeno više od 500 neprijateljskih vojnika. Zbog takve aktivnosti 2. krajiškog odreda, u proleće 1942. potpuno je onemogućena upotreba železničke pruge Prijedor—Bosanski Novi i eksploatacija gvozdene rude iz Ljubije. Sem toga, savladane su neprijateljske posade duž ove komunikacije. Odred se posebno istakao u borbama kod Draksenica i Bosanske Dubice, s ustaškom Crnom legijom, kada je zauzavio njeno prodiranje na oslobođenu teritoriju. U vreme ovih borbi, ustaše su u Draksenicima, poklele u seoskoj crkvi 206 muškaraca, žena i deke.

Februara 1942. Odred je razorio prugu Bosanski Novi—Banja Luka, uništio železničke stanice Omarsku i Piskavicu, i držao blokadu Prijedora koji je tek uspeła da, posle višednevnih žestokih borbi u Knežpolju, probiže nemačka 718. pešađijska divizija i izvuče svoje snage iz Prijedora i Ljubije. U prvoj polovini marta 1942. godine, 2. krajiški odred ponovo je blokirao Prijedor, oslobodio Kozaru i izveo još niz značajnih akcija na komunikacijama Bosanski Novi—Banja Luka. U neprestanim borbama Odred je jačao, povećavao brojno stanje, tako da je, krajem marta 1942. godine, imao 5 bataljona s 15 četa i oko 3.000 boraca. Tokom februara i marta 1942. formirao je proletersku četu i udarni bataljon, koji su učestvovali u borbama protiv četnika u centralnoj Bosni, na terenu 4. krajiškog NOP odreda.

U znak sećanja na svog prvog, legendarnog komandanta, kojeg su četnici, teško ranjenog, ubili u selu Jošavki, 1. aprila 1942. godine, Odred je dobio naziv 2. krajiški NOP

odred „Dr Mladen Stojanović“. Zajedno s 1. krajiškim NOPO i banjskom proleterskom četom, 2. krajiški odred oslobodio je, 16. maja 1942. Prijedor, drugi po veličini grad u Bosanjskoj Krajini; tada je zarobljeno 1.300 neprijateljskih vojnika. Odred je stalno bio i izvor novih boraca. U 1. krajišku brigadu, koja je formirana 21. maja 1942, dao je svoja dva bataljona. Dva dana kasnije, na slobodnu teritoriju Odreda na Kozari stigli su i prvi partizanski avioni Franje Kluzza i Rudi Čajaveca. Početkom juna 1942. u borbama s ustaškom Crnom Legijom iz Jasenovca zarobljena su i dva tenka.

Od 10. juna 1942. kada je počela velika neprijateljska ofanziva na Kozari, pa do kraja jula, Odred je vodio teške i herojske borbe. Njegovih 3.500 boraca i narod Kozare sprotstavili su se tehnički izvanredno opremljenim neprijateljskim snagama jačine oko 45.000 vojnika. Posle završene ofanzive, u kojoj je poginulo 1.700 partizanskih boraca, 2. krajiški odred „Dr Mladen Stojanović“ je reorganizovan. Od preostalih snaga, u sastav 2. krajiške brigade ušla su dva njegova bataljona, a 23. septembra 1942. formirana je i 5. krajiška (kozarska) brigada. Na terenu Kozare ostala je samostalna partizanska četa, koja je ubrzo prerasla u 4. bataljon 5. krajiške brigade.

Krajem maja 1943. godine, opet je formiran kozarski NOP odred, koji je za mesec dana narastao na tri bataljona. U toku leta 1943. godine, Odred je vodio uspešne borbe protiv nemačkih i ustaško-domobranskih jedinica i štitio slobodnu teritoriju Kozare. Osmog oktobra 1943. Odred je preformiran u 11. krajišku NOU brigadu. Na Kozari je opet ostao manji partizanski odred, kao jezgro Timarskog i Gradiško-ljevcanskog NOP odreda, od kojih je 1. oktobra 1944. godine, formirana 20. krajiška brigada.

Za zasluge u borbi protiv neprijatelja, 2. krajiškom NOP odred, „Dr Mladen Stojanović“, povodom jubilarne tridesetogodišnjice kozarske ofanzive, septembra 1972. godine, dodeljen je Orden narodnog heroja. (P. Kač.)

PRATEĆI BATALJON VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ

Septembra 1941. godine, u Stolicama je obrazovana posebna jedinica za obezbeđenje — Straža Glavnog štaba NOP odreda Jugoslavije. To je bila grupa od 10—12 boraca Valjevskog partizanskog odreda. Posle savetovanja u Stolicama, menja naziv u Stražu Vrhovnog štaba; pojačana je na 15—20 boraca. Kao i ranije, u njenom sastavu je bilo najviše kurira. Posle prelaska u Užice, preuze-

la je i obezbeđenje radio-stanice CK KPJ u Pozeži i povećana na jačinu voda. U eksploziji u Fabrici oružja u Užicu poginula je gotovo polovina ove jedinice. Sredinom decembra 1941. u Novoj Varoši (Sandžak) formiran je Prateći vod Vrhovnog štaba. Vrhovni štab je, polovinom marta, u Foči formirao Prateću četv VŠ. Ova jedinica je bila gotovo isključivo sastavljena od boraca iz Srbije. U vreme III ofanzive i pohoda proleterskih brigada obezbeđivala je Vrhovni štab i druge vrhovne organe NOP, i u tome imala značajan ulogu. Posle dolaska u Bosansku Krajinu, tokom avgusta i septembra popunjena je borcima iz bosanskih, hrvatskih i crnogorskih jedinica; krajem novembra 1942. četa je reorganizovana u Prateći bataljon Vrhovnog štaba, u čijem su sastavu dve pešađijske i jedna inženjerska četa s oko 180 boraca. Bataljon je imao naročitu ulogu u IV i V ofanzivi; njegove pešađijske čete uspešno su obezbeđivale Vrhovni štab, AVNOJ i njihove razne ustanove, a inženjerska četa je izvršila brojne zadatke u rušenju i postavljanju mostova i obezbeđenju prelaza na Rami i Neretvi, Pivi, Tari i Sutjesci. Ovaj bataljon je angažovan u borbama u V ofanzivi i istakao se u borbama na Presjeci (pod Magličem), 3. juna, Milinkladama, 9. juna, u rejonu Lučkih i Vrbničkih i Mrčin-koliba na Zelenjgori, 10—12. juna. U drugoj polovini juna, bataljon je reorganizovan — izdvojena je inženjerska četa, reorganizovana u inženjerski bataljon, a zbog gubitaka, umesto tri, ostale su dve pešađijske čete. U avgustu 1943. u sastavu Pratećeg bataljona formiran je konjički eskadron i poseban vod za obezbeđenje američke i britanske Vojne misije. U proleće 1944. godine bataljon je imao i protivavionsku mitralješku četu, a vod za obezbeđenje misija preformiran je u četu.

Bataljon se naročito istakao u odbrani Vrhovnog štaba u vreme desanta na Drvar, 25. maja 1944. godine. On je, zajedno s Oficirskom školom Vrhovnog štaba i delovima 1. inženjerskog bataljona, imao odlučujuću ulogu u odbijanju nemačkog napada na pečinu u Drvaru, a kasnije i u obezbeđenju zaštite i evakuaciji centralnih ustanova NOP i savezničkih misija. Posle evakuacije iz Drvara, bataljon je razdvojen — njegov konjički eskadron pošao je na Vis, a pešađijske čete su stavljenе pod komandu štaba 1. proleterskog korpusa i pod borbom prešle iz zapadne Bosne u Crnu Goru, gde su stavljenе pod komandu 2. korpusa i ostale sve do oktobra 1944. vodeći borbe s četnicima i Nemcima.

Oktobra 1944. bataljon je prešao u oslobođeni Beograd i ušao u sastav Gardijske jedinice. Bataljon je bio značajna kadrovska jedinica. Imao je značajnu ulogu u održavanju veza s jedinicama. I po svom sastavu i raz-

jedinica je bratstva i jedinstva.

Povodom petnaestogodišnjice bitke na Sutjesci, juna 1958. godine, bataljon je odlikovan Ordenom narodnog heroja. (D. Bul.)

RADNIČKI BATALJON UŽIČKOG NOP ODREDA

U vreme neprijateljske ofanzive u zapadnoj Srbiji i Šumadiji 1941. godine, jedinice 342. nemačke divizije iz Valjeva brzo su prodirale u dve napadne kolone prema Užicu, nalazeći samo na mestimima otvor Valjevskog i Užičkog NOP odreda. 27. novembra, dve Račanske čete uspele su da zadrže desnu kolonu ispred sela Okletca, ali su Nemci sutradan uspešli da, posle tročasovne borbe, preko Rogaćice i Bajine Bašte izbiju u Dub, gde su zastali. Taj brz prodor prema Užicu ugrožavao je evakuaciju Užica, u kome se tada nalazio i Vrhovni štab i druge ustanove NOP-a.

Da bi se što više dobilo u vremenu, Vrhovni komandant je naredio Štabu Užičkog NOP odreda da s Radničkim bataljonom, dvema četama Posavskog NOP odreda i dvema četama Užičkog NOP odreda, zadrži Nemce na Kadinjači, prevoju 14 kilometara od Užica na putu prema Bajinoj Bašti, i da tako omogućiti izvlačenje Vrhovnog štaba, ljudstva i materijala na Zlatibor, i dalje prema Sandžaku. Ukupno je bilo oko 320 boraca. Radničkim bataljonom komandovao je Andrija Đurović, četama Užičkog NOP odreda Dušan Jerković, a delovima Posavskog NOP odreda politički komesar Borja Marković. Jedinice su posele položaje s obe strane drumu na Kadinjači, dok je jedini top, koji je bio bez nišanskih sprava, postavljen na prevoju zapadno od puta, tako da je neposredno mogao da gađa na put u tesnacu. Pored puta bili su raspoređeni omladinci s bocama benzina za uništavanje neprijateljskih tenkova. Ujutro, 29. novembra, nešto pre 8 časova borci s Kadinjače primetili su neprijateljsku kolonu u selu Zaglavku, koja se kretala vrlo obzirivo, s obzirom na teren. Njihove jake izviđačke grupe su se uz put povremeno zaustavljale, i iz automatskog oružja otvarale vatru na sumnjiva mesta.

Branici Kadinjače nisu otvarali vatru, sve dok nemačka kolona nije duboko ušla u postavljenu zasedu, kada je na dati znak odjeknuo pucanj partizanskog odreda. Njegova granata, s obzirom na dobru pripremu i neposredno nišanje preko čepa, eksplozirala je usred četa nemačke kolone. Istovremeno je na Nemce, s vrlo bliskog odstojanja, otvorena kaša puščana i mitralješka vatra, tako da je u početku među Nemcima nastala zabuna, ali su

se, posle izvesnog vremena, sredili i nekoliko puta pokušali da se probiju duž puta. Top je uspešno tukao tenac puta, pa su Nemci na njega koncentrisali vatru artiljerije. Međutim, top je imao izvanredan vatrejni položaj na vrhu grebena, tako da su granate nemačke artiljerije ili prebacivale ili podbacivale cilj.

Pošto su u frontalnim jurišima pretrpeli velike gubitke, Nemci su glavnim snagama izvršili dvostruki obuhvat branilaca na Kadinjači. Iako je uočen taj nemački manevar, partizanske snage nisu odstupile. I kada su Nemci sa svih strana prišli njihovim položajima, partizani su ih dočekali bombama i nekoliko puta odbili njihove juriše i naneli im osetne gubitke, ali su se i redovi branilaca sve više proredivali. Na samom visu Kadinjače, u borbi prsa u prsa, poginuli su gotovo svi borci Radničkog bataljona sa svojim komandantima. Ali su, upornim držanjem vrh Kadinjače, stvorili potrebno vreme da se Vrhovni štab, njegove ustanove i borbački sastav povuku iz Užica prema Zlatiboru. Tek predveče 29. novembra Nemci su uspeali da uđu u Užice.

Svojom herojskom i legendarnom borbom Radnički bataljon, zajedno s delovima Užičkog i Posavskog NOP odreda, izvršili su postavljene zadatke. Za herojsko držanje i postignute zasluge, bataljon je 1951. odlikovan Ordenom zaslug za narod sa zlatnim vencem.

Narodnim herojem proglašen je 19. septembra 1979. godine. (M.And.)

CENTRALNA BOLNICA VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ

Stvorena je novembra 1941. godine u zapadnoj Srbiji, u vreme I neprijateljske ofanzive, kada se glavnina snaga NOP odreda zapadne Srbije i Šumadije, pod pritiskom jakih neprijateljskih snaga povlačila na zapad. Tada je u Čačku, Požezi i Užicu bilo oko 700 ranjenika u Bolnici. Krajem novembra, Bolnica je evakuisana na Zlatibor, a odatle u Sandžak i u bolnicu Durmitorskog odreda na Žabjark. Deo ranjenika vratio se u svoje odrede u zapadnoj Srbiji, a 150 teških ranjenika na Zlatiboru Nemci su zarobili, i 30. novembra streljali.

Bolnica je obnovljena krajem januara i početkom februara 1942. godine, i razmeštena na teritoriji jugoistočne Bosne i u Crnoj Gori. Na ovoj teritoriji ostaje do sredine juna 1942. godine. Pored ostalih ranjenika i bolesnika, tada su u njoj leženi i čuveni „igmanci“ — borci promrzli u legendarnom igmanskom maršu. Posle završetka III neprijateljske ofanzive u Sandžaku, Crnoj Gori i Hercegovini, sredinom juna 1942. godine, odlukom Vrhov-

noš štaba, Centralna bolnica je rastormirana, a ranjenici i bolesnici upućeni u jedinice.

Ovi ranjenici i bolesnici učestvovali su u pohodu proleterskih brigada s Vrhovnim štabom od Vrbnice do zapadne Bosne. Put dug oko 500 kilometara pređen je u izuzetno teškim okolnostima — česti dugi marševi, glad i nedostatak sredstava za lečenje. Naročito je bila teška situacija Bolnice, koja je, zajedno s 5. proleterskom brigadom i Hercegovачki odredom, provela ceo mesec u Vrbnici, a potom se, u dvanaestodnevnom marš-proboju, prebacila u Prozor. Njeni ranjenici i bolesnici živeli su gladni, gotovo bez ikakvih sredstava za lečenje i negu, a u sukobima u vreme proboja često su bili izloženi udaru neprijatelja, pa su morali da se bore.

Posle dolaska grupe proleterskih brigada u rejon Prozora, sredinom jula 1942, Centralna bolnica je obnovljena. S ove teritorije ona se prebacuje u rejon Drvara i Bosanskog Petrovca. Sredinom avgusta, Bolnica je smeštena u relativno dobro uređene objekte u Bosanskom Petrovcu, Drvaru, Driniću, Smoljanima, Suvaji i Velikim Stenjanima. Posle oslobođenja Bihaća, novembra 1942, deo ranjenika smešten je u rejon ovog grada, kao i na oslobođenoj teritoriji Like. Prijem ranjenika i bolesnika, pažnja i briga koju su im ukazale njene vlasti, omladinske i druge organizacije, ljudi Krajine i Like, predstavlja najdivniji primer humanosti, bratsva i jedinstva i solidarnosti među ljudima. Takav prijem i visok stepen organizovanosti rada narodne vlasti i vojne pozadine omogućili su uspešan petomesečni rad Centralne bolnice. U njoj je, znatno uspešnije nego ranije, obavljani stručni lekarski rad. Ova zdravstvena ustanova živela je životom vojnog kolektiva — organizovan je politički, kulturno-zabavni i riđ nad stručnoj obuci, naročito srednjih i nižih medicinskih kadrova.

Bitka na Neretvi (IV neprijateljska ofanziva) prekinula je ovaj, za uslove našeg rata dug, period stabilizacije. Centralna bolnica, kao i ranije, ide s operativnim jedinicama kojima neposredno komanduje Vrhovni štab. Put vodi ka Neretvi i dalje, na istok. Bolnica obrazuje ešalone ranjenika i bolesnika, i već krajem februara ima blizu 3.000 pacijenata, a posle izbijanja na Neretvu, oko 4.000 ranjenika i bolesnih boraca. Za njen spas bije se jednomešecna najhumanija bitka u životu Neretve i Rame, na Ivan-sedu, kod Prozora. Glavna operativna grupa je uložila ogromne napore i dala velike žrtve da spasi Bolnicu.

Besprimernom poštovanjem i podvizima boraca i jedinica, izuzetno dobro izvedenim poduhvatima Glavne operativne grupe u borbama za Prozor, u dolini Neretve i Rame, na Ivan-sedu, kod Prozora i Gornjeg Vakufa i na drugim mestima — neprijatelj je pretrpeo

poraz, a ranjenici spaseni. Centralna bolnica, njeni ešaloni, medicinsko osoblje, ranjenici i tifusari u ovoj bici pokazali su takav stepen moralno-političke snage, pregalaštva, sposobnosti i rada da su postali i snažan moralni faktor i inspiracija borcima.

Posle uspešno okončane bitke na Neretvi, jedinice NOVJ su širokim frontom prodirale na istok, u Hercegovinu, jugoistočnu Bosnu, Crnu Goru i Sandžak. Bolnica je prebačena preko Prenja, Kalinovika, na Čelebičku visoravan u Sandžaku. Ovdje je dobila kratak predah. Time je bio završen dugi put od Drvara, Bihaća i Lapca do Čelebića. I jedinice i Bolnica prešle su ga u veoma teškim uslovima. Jedinice su morale da odvajaju znatne snage za prenošenje ranjenika (ponekad i cele brigade), da bdiju nad njihovom bezbednošću i da stvaraju druge uslove za život i rad Bolnice. Osoblje Bolnice je moralo da radi i rešava brojne zadatke, i to pod neprijateljevim udarima, često u pokretu i bez potrebnih sredstava. Ranjeni i bolesni borci morali su da podnose najveće teškoće: zimu, duge marševe, napade neprijatelja, a često i glad i oskudicu. Na tom dugom putu ostale su stotine ranjenika i bolesnika. S njima su ostale i stotine palih boraca, koji su dali sve, pa i živote, za spas svojih drugova.

Kratak predah od kraja aprila do 15. maja 1943, na surovom i siromašnom području Čelebića, nije omogućio uslove za odmor i oporavak ranjenika i tifusara. Za operativne jedinice odmora nije ni bilo. Tako su i Centralna bolnica i divizije u nove okršaje ušle znatno slabije, premorenije i s manje sredstava nego u IV ofanzivi.

Bitka na Sutjeski (V neprijateljska ofanziva) je najteže iskušnje i za Bolnicu i za celu Glavnu operativnu grupu Vrhovnog štaba.

Prvi sudari u V ofanzivi pokazali su, kao i ko zna koliko puta ranije, da je jedan od najvažnijih neprijateljskih ciljeva uništenje ranjenika. Zbog toga on — s višestruko jačim snagama, iz više pravaca — žestoko nadire prema Centralnoj bolnici. Bolnica je bila u opasnosti. U teškim borbama do 20. maja neprijatelj je zadržavan, a potom — snažnim jurišima 1. i 2. proleterske, 6. istočnobosanske i 2. majačke brigade — odbačen prema Foči, a Bolnica evakuisana na Pivsku planinu.

Vreme od 4. do 11. juna najteži su dani u istoriji Centralne bolnice. Glavna operativna grupa je morala da se podeli na dva dela. Jače snage (1. i 2. divizija i još tri brigade) određene su da se, preko Sutjeske i Zelengore, probiju iz obruća. Slabije snage (3. i 7. divizija) ostale su s Centralnom bolnicom u Pivi. One više nisu bile dovoljno jake da slome pokušaje deset puta jačeg neprijatelja, a Bolnica više nije mogla da uspešno prati operativne jedini-

ce. Kasnije su došle nove peode. Deo najtežih ranjenika sklonjen je u kanjon Pive. Oko 600 lakih ranjenika pošio je, zajedno sa 7. divizionom, za glavnim snagama. S 3. divizionom ostala je Centralna bolnica s blizu 2500 ranjenika i bolesnika. Dok je dvanaest brigada Glavne operativne grupe lomilo neprijateljev obruč na Zelengori, a potom nastavilo nastupanje prema komunikaciji Foča—Kalinovik, 3. divizija i ranjenici hvrali su se s blizu četiri neprijateljske divize. U žestokim borbama na Vučevu, pod Magličem, kod Borovna, na Tjentištu, 10. 11. i 12. juna, divizija je krajnjim naporima odolela pritisku neprijatelja. U dramatičnim borbama na Ozrenu, Viliňaku, Krekovima, Košuru, Tjentištu, Dragoš-sedlu, 13. juna, Savina divizija je izvršila herojski pokušaj da slomi neprijatelja, da se probije iz okruženja i spasi ranjenika. U ovim borbama učestvovao je i deo ranjenika, svi koji su mogli da se bore, pa je tako gotovo bitana razlika između Bolnice i operativne jedinice. Mnogi ranjenici su poginuli u probuju, neki su sebi oduzeli život da ne padnu živi neprijatelju u ruke, a veliki broj su Nemci, ustaše (i kasnije četnici) zarobili i na najsvirepiji način pobili. Sa snagama 3. divizije probilo se oko 1.000 pripadnika Centralne bolnice. Ovi delovi su pretrpeli gubitke na putu u istočnu Bosnu.

Ukupni gubici u V ofanzivi bili su veliki: poginulo je više od 1.300 ranjenika i bolesnika, 30 lekara i farmaceuta i medicinara, i 200 bolničarki. Tako je epopeju Sutjeske preživela trećina sastava Centralne bolnice.

Od kapitulacije Italije do oslobođenja Beograda traje nova etapa u razvoju Centralne bolnice. Savezničke sanitetske ustanove u Italiji preuzele su znatan broj ranjenika, pa tako i Centralnu bolnicu. U Italiji je lečeno oko 12.000 naših boraca. U prihvatanju, lečenju, transportu u Italiju, u ovom periodu najveći značaj ima ostrvo Vis.

Oktoobra 1944. NOVJ preuzima Glavnu vojnu bolnicu Jugoslovenske vojske u Beogradu. Od tada do kraja rata u njoj je lečeno nekoliko hiljada boraca NOVJ, odnosno JA.

Krajem 1949. Glavna bojna bolnica reorganizovana je u Vojno-medicinsku akademiju JNA.

Povodom 25-godišnjice bitke na Sutjesci (1968. godine), za besprimerno herojstvo u spasavanju i lečenju boraca NOR, za velike zasluge u borbi protiv neprijatelja, Centralna vojna bolnica odlikovana je Ordenom narodnog heroja. (D. Bul.)

CENTRALNA PARTIZANSKA BOLNICA NA PETROVOJ GORI

Tokom celog NOR, Petrova gora je baza i čvrst oslonac za dejstva partizanskih jedinica i pozornica mnogih događaja. U julu 1941. u njoj je dignut masovni narodni ustanak, u kojem su učestvovali Srbi, Hrvati i Muslimani. U više navrata neprijatelj je pokušao da uništi partizane u Petrovoj gori. Već 2. avgusta neprijatelj je potpisnuo dublje u Petrovu goru snage ustanika, a nad civilnim stanovništvom izvršio brojne zločine. Posle uspeha kordunaških partizana, povišajući se ispred neprijatelja, u Petrovu goru je stigao zbeg od 15.000 ljudi, žena i dece. Ova planina postaje 1942. glavna baza partizanskih jedinica severnoistočnog Korduna. Postala je snažan političko-kulturni centar, uporište NOP. U toku 1942, 1943. i 1944. neprijatelji — Italijani, Nemci, ustaše, domobrani, milicija, žandarmi — preduzeli su više napada na Petrovu goru, s ciljem da NOP liše ove snažne baze, ali bez uspeha. U najznačajnije napade spadaju ofanzive u martu i maju 1942. godine. Utjnijski zdrg NDH napao je kordunaške jedinice i prodru u Petrovu goru, gde je naneo velike gubitke jedinicama i stanovništvu. Pošto su partizanske snage ponovo razvile veliku aktivnost, neprijatelj je već 9. maja 1942. preduzeo novu ofanzivu. Partizanske jedinice i zbeg našli su se opkoljeni u Petrovoj gori. Vođene su dramatične borbe; jedinice NOP-ove uspele su da jurišem probiju neprijateljev obruč. Neprijatelj je izvršio brojne zločine — ubijen je ili u kućama spaljeno više hiljada muškaraca, žena i dece, oko 3.000 izbeglica je pohvatano i odvedeno u logore, a gotovo sva sela spaljena. Petrova gora će ponovo biti na meti naročito u IV neprijateljskoj ofanzivi (kada ju je „pročešljivao“ neprijatelj) i u kordunaško-banijsko-pokupsko-turpoljskoj operaciji (kada su nemačke i ustaško-domobranske snage prodrle u planinu i izvršile masovne zločine nad stanovništvom). Svi naponi neprijatelja ostali su uzaludni: Petrova gora je ostala čvrsti bedem borbe i otpora.

U sklopu brojnih vojnih organizacija i ustanova, organa narodne vlasti i masovnih organizacija Korduna, izgrađivana je i sanitetska služba. Njena najveća i najvažnija ustanova bila je Centralna partizanska bolnica. Njeno stvaranje počinje već septembra 1941. godine. Na Konferenciji delegata narodnooslobodilačkog pokreta Banije i Korduna (19. i 20. septembra 1941) u selu Džodani, na severozapadnoj ivici Petrove gore, raspravljano je o stvaranju sanitetske službe u Petrovoj gori i njenoj okolini. Krajem istog meseca, na severozapadnoj padini vrha Magarčevca (šuma Vrlinetske strane), početa je izgradnja prve bolnice. Na

njenoj izgradnji radilo je deset mladića, a izgrađena je za svega nekoliko dana. Ti objekti su građeni od drvenih oblika, zemlje i pletera. Već 4. oktobra 1941. Bolnica je primila prve pacijente. Pored bolnice, bilo je izgrađeno šest zemunica za smeštaj ranjenika i bolničke opreme. Zemunice su bile izgrađene na pogodnom terenu, a radili su ih nepoverljiviji ljudi.

Decembra 1941. vođene su žestoke borbe oko Krnjaka, Drežnik-grada i Pasirovine. Za dosta veliki broj ranjenika trebalo je obezbediti smeštaj; Komanda Korduna i Banije tada postavlja zahtev da se pribavi materijal za bolnicu. Ali veće proširenje bolnice počelo je gotovo mesec kasnije (12. januara 1942), posle oslobođenja Vojnica. Iz ovog grada u Vrlinetske stijene prebačena je montažna baraka, pa je, zahvaljujući tome, organizovano bolničko odeljenje i operaciona sala i apoteka.

Posle uništenja objekata Bolnice u Vrlinetskim stijenama, ranjeničko prihvatilište na Spanovom brdu postalo je bolničko odeljenje. Ovde je, u leto 1942. lečeno oko 70 ranjenika. Međutim, posle napada na Topusku i Cemerunicu, povećao se broj ranjenika, pa je izgrađena nova bolnica u šumi Pišingaj. To je gusta šuma, gde se nalazi izvor pitke vode. Mesto je udaljeno od važnijih šumskih komunikacija i zaklonjeno od vetrova, pa je davalo solidne uslove za razmeštaj bolnice.

Pored izgradnje novih objekata i povećanja broja punktova, tokom 1942. i 1943. otvarana su i specijalistička odeljenja: zubna ambulanta 1942. a 1941. godine hiruško odeljenje, koje je radilo do kraja rata. Bolnica se i kasnije razvija i svoju konačnu fizionomiju dobija 1944. godine. Tada ona ima 30 različitih objekata. Uz sve ostalo, u njenoj okolini izgrađeno je 9 zemunica za ranjenike i 3 za bolničko osoblje i sanitetski materijal. Iste godine kada je definitivno izgrađena Centralna bolnica (samo nešto kasnije), u Petrovoj gori su izgrađene još četiri partizanske bolnice. Svaka je imala osnovnu namenu — bolnica u Kupinjuku pretežno je služila za tifusare; bolnica u Peckoj bila je za lakše ranjenike i rekalescente; bolnica u Parni za teže ranjenike i tifusare; bolnica u Sivcu (ili Gaju) za potrebe Unske operativne grupe — iako to nije do kraja moglo da bude sprovedeno. U svakoj bolnici bila su izgrađena posebna skloništa (zemunice). Pored ovih u Petrovoj gori, bile su i neke bolnice van područja ove planine (Tukleč, Topusko, Kestenova gora, Cvijanović-brdo, Zbjeg i Dunjak), pa je tako ovaj bolnički kompleks tada bio najveći u zemlji. Za obezbeđenje bolničkog kompleksa u 1944. godini služio je Sanitetski stražarski bataljon od pet četa.

Kroz partizanske bolnice u Petrovoj gori

prošlo je oko 10.000 ranjenika. Prošao je i izvestan broj bolesnih i iznemoglih.

U toku 1944. godine u Bolnici je stizao sanitetski materijal iz savezničkih zemalja. Na rad u ovu zdravstvenu ustanovu došao je i izvestan broj zdravstvenih radnika. Odavde su teški ranjenici avionima transportovani u bolnice u Bari i na Siciliji.

Definitivno je završila rad tek 1945. godine.

Kordun i Banija su postale nadaleko poznate po masovnom učešću naroda u borbi, po svojim odredima, brigadama i divizionima, po velikom broju važnih događaja i teških bitaka koje su na ovim područjima tokom NOR-a vodene. Među najvažnijim događajima svakako su borbe na Petrovoj gori. Heroizam boraca i značaj Petrove gore odavno su postali poznati u Jugoslaviji i van njenih granica. Slavi te borbe doprinela je i Centralna partizanska bolnica na Petrovoj gori — njeni zdravstveni radnici, ranjenici i bolesnici, ceo složni kolektiv ove ustanove. U osnovi njenih uspeha je jedinstvo naroda, koje nikakva sila nije mogla slomiti ili pokolebati.

Samo se time može objasniti što je Bolnica praktično ostala van domašaja neprijatelja u ratu, što neprijatelj nije uništio ni jedno odeljenje ili grupu.

Njeni pripadnici su ispoljili heroizam mnogo puta. Mnogi na bojnoin polju ili u drugačijim susretima sa neprijateljem, svi u Bolnici. U njenim zemunicama u vreme ofanzive na Petrovoj gori, 1942. i u vreme IV neprijateljske ofanzive, ranjenici su imali prilike da na korak-dva budu udaljeni od ustaša, Nemaca, da izdrže duge dane i noći u veoma teškim uslovima.

Samo jednom, juna 1943. Bolnica je bila evakuisana preko Korane i Miriče i smeštena u tamošnje šume. Ni tada nisu otkrivene njene zemunice u šumama Petrove gore. Za ceo narod Petrove gore i Korduna bolnica je bila javna, a za neprijatelja je bila i ostala tajna.

Za heroizam u spasavanju i lečenju ranjenika i bolesnika, odlikovana je Ordenom narodnog heroja. (D.Bul.)

VARNOSTNO-OBEŠČEVALNA SLUŽBA (VOS)

Na predlog Centralnog komiteta Komunističke partije Slovenije od septembra 1941, izvršni odbor Osvobodilne fronte i Glavni štab NOP odreda Slovenije, 17. oktobra 1941. godine, doneli su odluku o obrazovanju Narodne zaštite, kao specifičnog oblika vojne organizacije NOP u ovoj zemlji, kao jedne od komponenti njenih oružanih snaga. Organizacija je

imala zadatak da štiti slovenačko stanovništvo od nasilja okupatora i da vrši sabotaže, diverzije i napade. U gradovima se organizuje na teritorijalnom principu, kao i po raznim ustanovama (škole, preduzeća, ustanove), a u selima samo na teritorijalnom principu. Narod Slovenije prihvatilo je i ovu organizaciju kao i druge koje je stvarala Partija, kao i Osvobodilno frontu. Zahvaljujući tome, Narodna zaštita se razvijala brzo i uspešno delovala. Najbrže i najmasovnije razvijala se u Ljubljani i njejoj okolini. U glavnom gradu Slovenije i oko njega izvodila je diverzije, uništavala okupatorske vojnike i izdajnike. U unutrašnjosti Slovenije, Zaštita je branila stanovništvo od nasilja okupatora.

Ova vojna organizacija se veoma brzo razvijala; već aprila 1942. godine imala je oko 10.000 ljudi. Samo u Ljubljani bilo je više od 1.500 pripadnika Zaštite s provedenim i sposobnim rukovodećim kadrom. Kasnije će pripadnici Narodne zaštite biti uključeni u partizanske odrede i brigade, a njene funkcije delimično će preći na druge organe i organizacije NOP.

Početkom oružanih akcija u okviru Osvobodilne fronte počinje da se stvara Služba obaveštavanja i bezbednosti — Varnostno obvešćevalna služba (VOS). Kada je stvorena Narodna zaštita, VOS je najpre ušla u njen sastav, a kasnije je postala rukovodstvo Zaštite.

Ova služba se sastojala od dve glavne službe: Obaveštajna služba, koja je prikupljala i dostavljala sve podatke o živoj sili, objektima, sredstvima, politici, vojnim i drugim akcijama neprijatelja. Dobijani su dragoceni podaci o neprijateljima, njihovim planovima i namerama. Služba bezbednosti imala je zadatak da zaštiti ljude, institucije, tehniku i objekte koji su služili NOP. Na tom planu vodila je duge i teške borbe protiv svih neprijatelja. Njeni pripadnici su na krajnje hrabar i požrtvovan način onemogućili ili uništili veliki broj neprijatelja. Među njima je i bivši ban Drvarске banovine, kasnije kolaboracionisti i inicijator stvaranja Bele garde, Marko Natlačen.

U VOS su primani najbolji, najhrabriji, raznim akcijama vični članovi Narodne zaštite. Primani su i drugi, ali uvek pouzdani, preduzimljivi i u svemu postojani borci.

Slovenija je bila poznata po veoma razvijenim oblicima otpora. Borba je vodena svuda, ali i u veoma raznovrsnim oblicima. Nije bilo suštinske razlike između borbi u velikim i malim gradovima, između borbi u gradovima i selima.

Sledeći politiku KP Slovenije, masovno organizovan u Osvobodilnoj fronti, narod je uspeo da osujeiti istrebljivku politiku okupatora, da preuzme strategijsku inicijativu i da,

uporedo s najraznovrsnijim oblicima otpora, vodi i dobije oslobodilačku borbu. Ljubljana je bila glavni centar otpora i pozornica mnogih akcija Narodne zaštite i VOS.

U gradu-heroju organizovani otpor ogromnog dela stanovništva protiv italijanskog (kasnije i protiv nemačkog) okupatora dobio je najrazličitije oblike: od masovnog učešća u članstvu i radu Osvobodilne fronte, stvaranju Narodne zaštite i VOS, mobilizacije boraca u partizanske jedinice, pa do masovnih manifestacija pripadnosti NOP, oružanih napada na okupatorske vojnike i domaće izdajnike, mnogih diverzantskih akcija i javnog bojkotovanja okupatorske vlasti.

U borbi sa svim neprijateljima, VOS se oslanjala na široke društvene slojeve naroda Slovenije, kome je, po nacističkim i fašističkim planovima, bilo predviđeno da nestane sa svetske pozornice. Narod, borci, OF i svi rodoljubi imali su u VOS snažni odred boraca koji se do kraja, bez kompromisa, herojski bori i žrtvuje za ideale i ciljeve revolucije, za interes svoje zemlje.

VOS je odigrala veliku ulogu u borbi s neprijateljskim špijunima i diverzantima, u obezbeđenju tajnosti akcija OF i drugih institucija i u zaštiti rukovodstava i ustanaka NOP Slovenije. Kao borbena organizacija, Zaštitna obaveštajna služba je i sama izvela ili organizovala veliki broj najraznovrsnijih poduhvata protiv neprijatelja: okupatora, kolaboracionista i kvisslinga i njihovih organizacija, institucija, pojedinaca i grupa. Velikim uspesima ove organizacije i velikim brojem podviga njenih pripadnika stekla je ugled i priznanje naroda i boraca Slovenije i cele Jugoslavije. Ona je dala doprinos i stvaranju obaveštajne službe nove Jugoslavije i njenim uspesima u borbi protiv kontrarevolucije i izdaje, protiv reakcije i ostataka neprijatelja u zemlji, borbi za učvršćenje nove revolucionarne narodne vlasti u Jugoslaviji.

Varnostno-obvešćevalna služba je ukinuta 19. februara 1944. godine, a tokom aprila i maja iste godine njene funkcije su prešle na OZN-u. Njeni vodovi, čete i bataljoni (koji su postojali još ranije) prerasli su u Vojsku državne bezbednosti, a ova u jedinice KNOJ-a.

Za besprimernu hrabrost i specijalne podvige u borbi protiv okupatora, kolaboracionista i kvisslinga i drugih neprijatelja nove Jugoslavije, Varnostno-obvešćevalna služba (VOS) odlikovana je Ordenom narodnog heroja. (D.Bul.)

Organizacije odlikovane Ordenom narodnog heroja Jugoslavije

OKRUŽNI KOMITET SKOJ-a ZA DRVAR

U borbama u vreme fašističkog desanta na Drvar, 25. maja 1944. godine, herojski su pali svi članovi Okružnog komiteta SKOJ-a za Drvar: Duško Bursać, Duško Baijić, Ljubo Bosnić, Razija Omanović, Zora Zeljković, Savića Solomon. Najstariji je imao dvadeset i dve godine. To je jedinstven slučaj da, gotovo istog dana, na jednom mestu, boreći se, pogine celo rukovodstvo jedne organizacije.

Duško Bursać, politički sekretar Okružnog komiteta, rođen je u selu Kamenici. Završio je četiri razreda osnovne škole i stolarski zanat. Predratni skojevac. U ustanak je krenuo sa sestrom, Marijom, prvom ženom Jugoslavije proglašenom narodnim herojom. Bio je jedan od najomiljenijih omladinskih rukovodilaca u Drvarskom okrugu. Još za života postao je legenda. O njemu se pevalo: „Omladina od Drvara, voli Duška sekretara“.

Duško Baijić je iz sela Šipovijana, zaseok Nagrade. Otac, siromašni tesar, želeo je da mu se sin školuje. Duško je završio osnovnu i tri razreda Građanske škole. Rano je postao skojevac. Uvek spreman za šalu, kad bi polazio na neki politički skup, primetio bi: „Kako ću ja, ovako mali (bio je mali rastom), da govorim odraslim, ozbiljnim ljudima?“ U 10. krajiškoj brigadi bio je sekretar brigadnog komiteta SKOJ-a. Poginuo je kao organizacioni sekretar Okružnog komiteta.

Ljubo Bosnić, iz sela Vrtoča, potiče iz poznate porodice Bosnića koja je dala još jednog narodnog heroja, Ljubovog brata Rajka. Ljubo je završio tri razreda Građanske škole. Bio je visok, snažan. Voleo je pesmu i šalu. Skojevac od 14. godine, odbornik u 17. član KPJ postao je u osamnaestoj. Poginuo je u dvadesetoj godini.

Razija Omanović rođena je u Czinu, detinjstvo je provela u Sarajevu. Kad je počeo rat, bila je gimnazijalac. Pod uticajem brata Remzije, predratnog komunista, uključila se u ilegalni rad skojevske organizacije. Tu je pokazala zrelost i sposobnost da obavlja i druge složene zadatke. Zato su je i poslali na slobod-

nu teritoriju, gde su je čekali novi odgovorni poslovi.

Zora Zeljković rodom je iz Palučaka, kod Martinbroda. Završila je četiri razreda osnovne škole, a je umela da objasni ciljeve borbe i da omladini mobilise za svaku akciju. Ovu vrednu i bistru devojkicu poslali su na kurs za skojevske rukovodioce u Podgrmeč. Kad se vratila, postala je član Okružnog komiteta SKOJ-a.

Savića Solomon rođen je u selu Janjilima, kod Bosanskog Petrovca. Posle završetka osnovne škole, otišao je u Beograd, gde je učio krojački zanat. Tu ga je i rat zatekao. Vratio se u rodno selo, i uključio se u rad skojevske organizacije. Početkom 1942. izabran je za sekretara aktiva SKOJ-a u selu, a kasnije za člana Opštinskog, Sreskog i, na kraju, Okružnog komiteta SKOJ-a.

S oduševljenjem su ove devojke i mladići prilazili svakom poslu. A omladina je u to vreme imala izuzetno važne zadatke. U neprekidnom međusobnom takmičenju, omladina žkruga Drvara je, na čelu s Okružnim komitetom SKOJ-a, dala izvanredan doprinos narodnooslobodilačkom pokretu. Pod neprijateljskim mecima obrađivala je polja, žela žito, prenosila ga na leđima do skloništa, prekopavala ceste i kidala pruge, po buri, snegu i mečavi nosila ranjenike. Sve je to činila uz pesmu, koja im je bila verni pratilac i u najtežim okolnostima. Sve su to dokazi beskrayne ljubavi drvarske omladine prema NOB, prema slobodi koju je ona nosila, prema novoj državi koja se gradila.

S posebnom radošću, članovi Okružnog komiteta SKOJ-a pripremali su se, u proleće 1944. godine, za proslavu 25. maja, rođendana druga Tita. Devojke i mladići Drvara s ljubavlju su uređivali svoj slobodni grad. Dan uoči Titovog rođendana, ulice su bile očišćene, mnogi plakati napisani i izlepjeni. Kad je osvanuo 25. maj, oni su, rano ujutro, u šljiviku pored kuće Milenka Sekulića, gde je bilo sedište Komiteta, imali kratak sastanak. Sastanak su prekinule eksplozije bombi. Potrčali su u zgradu, da uzmu oružje. Čim je bombardovanje prestalo, spustili su se padobranci. Pali

su s obe strane glavne ulice. Opolikli su naseleje u središtu grada, gde se nalazila i zgrada Komiteta. I svi članovi Okružnog komiteta SKOJ-a bili su opkoljeni.

Nemci nisu mogli lako da osvoje sedište OK. Skojevci su hrabro dali otpor nadmoćnijem neprijatelju. Rafali su obasipali zgradu, a Nemci su prilazili i kroz prozore ubacivali bombe. Skojevci su ih hvatali, bacali natrag i njima ubijali Nemce. Zalihe municije bile su sve manje. Neki su već bili ranjeni. Situacija je bila bezizlaza. Ali, otpor nije prestao. Prošla su, tako, dva sata natčovečanske borbe. Sedište OK bilo je jedno od najjačih partizanskih uporišta u gradu.

Skojevci su se borili do poslednjeg metka. U neravnopravnoj borbi, tu su herojski pali Duško Bursać, Duško Baijić, Razija Omanović i Savića Solomon.

Zora Zeljković i Ljubo Bosnić, kad su videli da su im drugovi poginuli, pokušali su da se probiju iz nemačke opsade. Zoru su ranili i zarobili. Ođveli su je na Sobića groblje, gde je već bilo mnogo zarobljenih žena, dece, starih ljudi. Ispitivali su Zoru, mučili je, ali ona im ništa nije rekla. Odgovorila je samo na pitanje ko je to bio u zgradi koja je tako dugo odolavala napadima. Rekla je prkosno: „Gadovi, s vama su se borili članovi Okružnog komiteta komunističke omladine!“ Nemci su je ubili, skinuli s nje odeću i bacili je nagu pored puta.

Ljubo Bosnić je, iako teško ranjen, puzeći preko njiva uspeo da se provuče do Unca, da prepliva reku i dovuče se do kuće Miće Dodiga. Mičo i njegova žena Mika videli su ga iz šumarka iznad kuće u koji su se bili sklonili. Uneli su ga u kuću i previli mu rane. Ljubo je tu proveo noć. Mika ga je negovala. Ujutro je naišla grupa esesovaca. Oboje su zatvorili u kuću i zapalili je. Iz plamena izvila se Ljubina pesma:

„Ako sutra u borbi poginem,
Pored mene ti češ, puško, stat,
Puško moja, ti nastavi borbu,
Sve dok god se ne završi rat.“

Tako se ugasio život i poslednjeg člana OK SKOJ-a u Drvaru.

Ne zna se za groblje hrabrih skojevskih rukovodilaca; zna se jedino grob Ljube Bosnića. Tri meseca posle desanta roditelji su skupili ostatke Ljubinih kostiju i sahranili ih na groblju na Spasovini.

Oko zgrade gde su poginuli članovi Okružnog komiteta SKOJ-a bilo je tridesetak mrtvih Nemaca.

Koliko samo ima simbolike u tome što su se, dvadesetak dana ranije, na Drugom kongresu USAOJ-a u Drvaru, mladi zakleli Titu: „Druže Tito! Zaklinjemo ti se časću, naporima, žrtvama i budućnošću naših naroda da nećemo žaliti ni svoje živote ni svoje snage u borbi za slobodu, u borbi za savest, čast i budućnost svakog omladina i omladinske Jugoslavije.“

Okružni komitet SKOJ-a u Drvaru odlikovan je Ordenom narodnog heroja 20. maja 1969. godine. (Mil. K.)

SAVEZ KOMUNISTIČKE OMLADINE JUGOSLAVIJE (SKOJ)

Kao revolucionarna politička organizacija napredne omladine u Jugoslaviji, SKOJ je stvoren na Osnivačkoj konferenciji u Zagrebu, 10. oktobra 1919. godine. Organizacije SKOJ-a, koje su brojale oko 10.000 članova, bile su, vladinom Obznanom od 29. decembra 1920. godine, zabranjene i razbijene masovnim hapšenjima i progonima. Uz pomoć centralnog rukovodstva KPJ, decembra 1921. godine, bilo je formiran Akcioni odbor za obnovu komunističkog pokreta na ilegalnoj osnovi. Pristupilo se formiranju novih Mesnih udruženja i oblasnih rukovodstava, čiji predstavnici su, 20—22. avgusta 1922, održali sastanak poznat pod imenom I zemaljska konferencija ili Ljubljanski kongres SKOJ-a.

Za dalji snažniji razvitak ilegalnih organizacija SKOJ-a značajan je novi statut SKOJ-a, usvojen na III kongresu 1921. godine. Sredinom 1928. godine, SKOJ je imao 1.465 članova organizovanih u 86 organizacija, 98 uličnih, 42 ćelije u preduzećima i 29 seoskih ćelija. SKOJ se razvijao kao kadrovska organizacija i predstavljao je stalnu rezervu KPJ, za čije se jedinstvo energično zalagao. U borbi za jedinstvo komunističkog pokreta, članovi SKOJ-a dali su snažnu podršku stavovima zagrebačke partijske organizacije, koja je, pod rukovodstvom Josipa Broza Tita, 1928. godine stala na čelo borbe za jedinstvo KPJ.

Otvorena diktatura, 6. januara 1929. godine, zatekla je SKOJ kao malobrojnu ali organizaciono čvrstu i idejno sposobnu organizaciju da se, na poziv KPJ, smelo upusti u otvorenu borbu. U borbi s diktatorskim režimom 1929—

1931. godine dali su život i istaknuti rukovodioci SKOJ-a: Paja Marganović, Mijo Oreški, Janko Mišić, Pera Popović Aga, Josip Kolombo, Josip Debeljak i Zlatko Šnajder.

Godine 1932—1934. predstavljaju u razviku SKOJ-a razdoblje obnavljanja starih i osnivanja novih ilegalnih organizacija. Obnovljene organizacije održale su, ujesen 1934. godine, IV zemaljsku konferenciju SKOJ-a u Ljubljani. Na konferenciji je odlučeno da SKOJ usmeri sve snage u borbu za prava mladih, protiv fašističke opasnosti i za mir u svetu. Tako je počeo proces stvaranja masovnog omladinskog pokreta, koji će uoči drugog svetskog rata biti značajan činilac u revolucionisanju masa za borbu protiv reakcionarnog režima u zemlji.

Narastanje naprednog omladinskog pokreta pod rukovodstvom SKOJ-a bilo je zadržano masovnim hapšenjima komunista, kada je od kraja 1935. do marta 1936. godine kroz policijske zatvore prošlo više od 2.000 komunista, a bilo izvedeno na Sud oko 800. Teško stanje SKOJ je preživljavao u to vreme i zbog pogrešno shvaćene i primenjene direktive VI kongresa Komunističke omladinske internacionale o reorganizaciji pokreta. Energičnom intervencijom organizacionog sekretarijata KPJ, na čelu s Josipom Brozom Titom, sredivanju stanja u SKOJ-u pristupilo se sredinom 1937. godine, kada je pri CK KPJ formirana Omladinska komisija, kojom je rukovodio Ivo Lola Ribar. Kao sekretar KPJ, Josip Broz Tito je pred SKOJ u svim vremenima postavio zadatke: da, uz saradnju sa svim omladinskim organizacijama, radi na razvijanju i uvrščivanju svih demokratskih, naprednih i kulturnih organizacija, da odgaja omladinu u duhu borbe protiv fašizma, a za demokratiju, napredak i mir u svetu.

Pod uticajem SKOJ-a, ubrzo su radili Ujedinjena studentska omladina, Vojvodanska omladinska omladina, Crnogorska narodna omladina i veliki broj studentskih udruženja, prosvetnih, sportskih i kulturnih društava. Pored toga, SKOJ je osvajao pozicije i u organizacijama kao što su bile „Soko“, Zadržna omladina, Seljačko kolo i druge organizacije omladine koje su osnovali građanski politički krugovi. Svojom upornom borbom protiv reakcije u zemlji i angažovanjem za politiku narodnog fronta protiv fašizma, SKOJ je sticao sve veći ugled, i pred rat je postao stvarni predvodnik širokih stoeva omladine Jugoslavije.

Brzi slom Kraljevine Jugoslavije u aprilskom ratu 1941. godine potvrdio je ispravnost antifašističke borbe SKOJ-a, i okupio svu rodoljubivu omladinu oko ciljeva i zadataka SKOJ-a. Pod rukovodstvom KPJ, u narodnooslobodilačku borbu 1941. godine SKOJ je ušao s oko 30.000 organizovanih članova. U

toku četvorogodišnje borbe, kroz organizacije SKOJ-a prošlo je oko 400.000 omladinaca, od kojih je više od 100.000 dalo život u borbi. U toku borbe, SKOJ je predstavljao glavni oslonac KPJ u organizovanju i izvođenju socijalističke revolucije u Jugoslaviji.

Pod rukovodstvom SKOJ-a počeo, proces ujedinjavanja antifašističke omladine završen je na oslobođenoj teritoriji u Bihaću, gde je od 27. do 29. decembra 1942. godine zasiedao Osnivački kongres Ujedinjenog saveza antifašističke omladine Jugoslavije (USAOJ). Na Kongresu u Bihaću bilo je istaknuto da najveći deo boračkog sastava partizanskih jedinica čini omladina. Na oslobođenoj teritoriji najaktivniji deo pozadine i oslonac narodne vlasti takođe je bila omladina. Na neoslobođenoj teritoriji, omladina je u toku revolucije bila ona snaga na koju su se s poverenjem oslanjala partijska rukovodstva i ilegalni narodnooslobodilački odbori.

Posle rata, SKOJ je bio pokretač omladine na učešće u obnovi zemlje i predvodnik mlade generacije u borbi za socijalističku izgradnju nove Jugoslavije. Pod rukovodstvom SKOJ-a, kao masovna organizacija izrastao je USAOJ, koji je na III kongresu, 9—11. maja 1946. godine, promenio ime u: Narodna omladina Jugoslavije. Odlukom V kongresa KPJ i IV kongresa SKOJ-a, decembra 1948. godine došlo je do zajedničkog kongresa SKOJ-a i Narodne omladine, na kome je jedinstvena organizacija jugoslovske omladine zadržala ime Narodna omladina Jugoslavije.

Za osvedočena herojska dela i ispoljeni masovni heroizam članova SKOJ-a u ratu, Prezidium narodne skupštine Federativne Narodne Republike Jugoslavije odlikovao je, oktobra 1948. godine, SKOJ Ordenom narodnog heroja Jugoslavije. (S. Cv.)

SAVEZ UDRUŽENJA BORACA NARODNOOSLOBODILAČKOG RATA JUGOSLAVIJE (SUBNOR)

Savez je dobrovoljna jugoslovska organizacija učesnika NOR-a, aktivista NOP-a, zatvorenika i interniraca uhapšenih zbog pomaganja i saradnje s NOP-om, zarobljenika koji su se u zarobljeništvu opredelili za NOP i jugoslovenskih građana koji su se van svoje zemlje borili protiv fašizma. Savez je osnovan 1961. godine na zajedničkom kongresu Saveza boraca NOR-a, Udruženja rezervnih oficira i podoficira i Saveza ratnih vojnih invalida Jugoslavije. Njihovim udruživanjem stvorena je jedinstvena društveno-politička organizacija koja se bori za očuvanje i razvijanje tekovina jugoslovske socijalističke revolucije, za iz-

gradnju i razvijanje socijalističkih samoupravnih društvenih odnosa i za jačanje odbrambene moći SFRJ. Kao društvena organizacija oni koji su svojom borbom, radom i žrtvama stvorili novu Jugoslaviju, Savez radi na razvijanju idejno-političke svesti svojih članova, angažuje se u rešavanju njihovih socijalnih problema i pitanja, razvija saradnju s nacionalnim i internacionalnim boračkim organizacijama i zalaže se za učvršćenje mira i ravnopravne saradnje među narodima i državama.

Ova masovna organizacija nastala je kao rezultat pobede NOR-a i revolucije u našoj zemlji. Iako je formirana u miru, stvarno je nastala u ratu i socijalističkog revoluciji.

U kratkom aprilskom ratu, Kraljevina Jugoslavija je poražena. Vlada i kralj su pobešli u inostranstvo, vojska zarobljena, zemlja podeljena između fašističkih osvajačkih država i njihovih saveznika. Stvorene su kvislinške države: Nezavisna država Hrvatska i Nedržava Srbija. Veliki deo aparata stare vlasti i znatna deo bivših građanskih partija stavili su se u službu okupatora. U zemlji je nastala situacija karakteristična po masovnom teroru i istrebljenju naroda. Ostvarivani su ciljevi nacizma i fašizma: da jugoslovenski narodi nestanu s istorijske pozornice.

S našim narodima ostala je samo Komunistička partija Jugoslavije, jedina organizovana snaga koja je u ovom slovima sačuvala organizacionu celovitost, idejno jedinstvo i visoku akcionu sposobnost. KPJ je pozvala narode Jugoslavije da sruše sramni Trojni pakt, da ne dozvole da se zemlja stavi u službu Hitlera i Musolinija. Njena je velika zasluga rušenje vlade Cvetković-Mlaček i onemogućavanje da naša zemlja postane fašistička baza.

Dosljedna svojoj ranije utvrđenoj politici da se Jugoslavija brani, KPJ je u aprilskom ratu pozvala sve naše narode da brane zemlju, a u rat poslala svoje članove. Tamo gde su se borili komunisti, najviše je otpora i bilo.

Još dok su fašističke trupe ulazile u Jugoslaviju, pre nego što je potpisana kapitulacija, Partija je zauzela stanovište: što pre pristupiti pripremama za ustanak i borbu protiv okupatora, koja aprilskim ratom nije i ne sme da bude završena. Od aprila do 4. jula odvijale su se pripreme za narodni ustanak koji je organizovala i ostvarila KPJ. Organizovane su male vojne formacije — borbene i udarne grupe, gerilski odredi, a pred sam ustanak ponegde je počelo i formiranje većih partizanskih odreda; provedena njihova obuka, obezbeđivano je oružje i oprema, razvijani intenzivni politički rad, koji je otvarao perspektive borbe i ukazivao na njen društveni karakter i značaj, učinjeni ozbiljni pokušaji da se za borbu pridobiju građanske političke partije i druge strukture koje se nisu stavile u direktnu službu okupato-

ra, a istovremeno uporno građeno borbeno jedinstvo širokih narodnih slojeva. Od kapitulacije do jula razvijeni su razni oblici otpora, a bilo je i spontanih poduhvata masa, koji su dolazili kao reakcija na masovno istrebljivanje, pre svega srpskog naroda.

Politbiro CK KPJ, pod predsedništvom Josipa Broza Tita, na sednici 4. jula 1941. u Beogradu, doneo je odluku da se od raznih oblika otpora pređe na narodne ustanke protiv okupatora i izdajnika. Na poziv Partije i pod njenim rukovodstvom, već u julu je došlo do narodnih ustanaka u Srbiji (7. jula), Hercegovini (13. jula), Sloveniji (22. jula), Bosni i Crnojgolini (27. jula) i Hrvatskoj (27. jula), a u Makedoniji ustanak je počeo 11. oktobra 1941. godine.

Rat je trajao blizu četiri godine i pobeđom završen, 9. maja 1945. godine (u Jugoslaviji 15. maja 1945).

U našoj zemlji u ratu je stvoren snažan front kao deo opšteg savezničkog fronta protiv fašizma, što je imalo veliki značaj i za Jugoslaviju i za svet. Na tom frontu, nesmanjenom žestinom vođen je, gotovo četiri godine, težak rat. Partizanski odredi narodnooslobodilačke vojske, a kasnije Jugoslovenska armija, gotovo za sve vreme trajanja rata imali su strategijsku inicijativu. Uzalud je neprijatelj 6—7 puta organizovao vojne poduhvate velikih razmera. Svaki od njih je završen neuspehom i izazvao jače razvijanje NOP-a i šira dejstva njegovih oružanih snaga. I ne samo to: naša Armija je, prelazeći u protivofanzivnu stvarala šire slobodne teritorije, uništavala više žive sile i tehnike neprijatelja, prisiljavala ga da čini nove napore u ratu s njom. Opštenarodni ustanci, legendarne borbe na Kadinjaci, Romaniji, Kozari, Petrovoj Gori, Pohorju, Neretvi, Sutjesci, istorijski su događaji u kojima se slavom ovenčao jugoslovenski čovek, vojnike naše narodne armije, borac za slobodu i socijalizam. U ciklusima zamašnih operacija u leto i jesen 1944. i u 1945. godini definitivno su poražene, razbijene i velikim delom zarobljene (oko 300.000 ljudi) armije okupatora, kvislinga i kolaboracionista, i oslobođena Jugoslavija.

Tokom rata stvorena je nova revolucionarna narodna vlast, specifičan oblik diktature proletarijata. Nova Jugoslavija je izgrađena na federativnom principu, kao bratska zajednica naroda i narodnosti. Srušena je stara vlast, srušeni su i uništeni režimi kvislinga i sve institucije kolaboracionista. Pobeđom nad okupatorima, pobeđom nad izdajnicima i stvaranjem nove revolucionarne vlasti, postavljeni su snažni temelji socijalističke izgradnje. Na kraju rata, Jugoslavija je bila narodno-demokratska država koja je sačinjavalo šest narodnih republika i dve autonomne jedinice.

prihvaćena i priznata od sila antifašističke koalicije, država-članica Ujedinjenih nacija i revolucionarnih i progresivnih snaga sveta.

Uopoređ sa stvaranjem nove narodne armije i narodne vlasti, stvarane su nove revolucionarne organizacije žena (Antifašistički front žena Jugoslavije), omladine (Ujedinjeni savez antifašističke omladine Jugoslavije), sindikata (Jedinstveni sindikat radnika i službenika Jugoslavije), a stvoreni je i Jedinstveni narodnooslobodilački front, politički okvir i osnova narodne vlasti, i opšti front snaga demokratije i socijalizma, nasuprot poraženim i odbačenim snagama buržoazije. U ovoj organizaciji našli su se milioni ljudi, koji su učinili ogromne napore za pobeđu i svim sredstvima učestvovali u četvorogodišnjem narodnom borbi.

U toku NOR-a ubijeno je više od 500.000 neprijateljskih vojnika, a ranjeno je još više. Više stotina hiljada neprijatelja je tokom rata zarobljeno.

U oružanim snagama NOP-a — narodnooslobodilačkim partizanskim odredima, narodnooslobodilačkoj vojsci i jugoslovenskoj armiji — borilo se blizu 2,000,000 ljudi. Krajem rata, Jugoslovenska armija imala je više od 800.000 boraca, podoficira i oficira.

U borbi za novu Jugoslaviju palo je više od 1,700,000 ljudi.

Na bojnopolju palo je 305.000 boraca. U koncentracijama i drugim logorima ubijeno je više od milion Jugoslovena.

U zarobljeničkim logorima bilo je više od 300.000 vojnika, podoficira i oficira bivše jugoslovenske vojske.

Nekoliko miliona Jugoslovena bilo je hapšeno, zatvarano, maltretirano, proganjano i deportovano od vlasti okupatora i izdajnika.

Borba je vođena i van Jugoslavije — svuda gde je vođen rat i gde su se nalazili naši ljudi. Jugosloveni su učestvovali u pokretima otpora drugih zemalja Evrope isto onako časno i hrabro kao što su se borili u zemlji; u borbu su uključivani i strani državljani-antifašisti, a davana je pomoć oslobodilačkim pokretima, naročito na Balkanu.

Heroizam jugoslovenskih boraca bio je poznat i priznat još tokom oslobodilačkog rata. Naša zemlja i njena borba bile su primer i inspiracija za mnoge ljude i narode koji su se borili za slobodu i za socijalnu pravdu. Tekovine naše borbe priznate su od istinski progresivnih snaga i država sveta.

Za pokazani heroizam boraca tokom NOR-a i revolucije, na bojnopolju i herojsko držanje pred svim neprijateljima nove Jugoslavije, Savez udruženja boraca narodnooslobodilačkog rata Jugoslavije odlikovan je Ordenom narodnog heroja. (D. Bul.)

UDRUŽENJE ŠPANSKIH BORACA JUGOSLAVIJE

Ova dobrovoljna društvena organizacija ratnika i revolucionara angažuje se na izgradnji našeg samopravnog društva, neguje borbenu i revolucionarnu tradiciju i razvija međunarodne odnose i saraduje sa sličnim organizacijama.

Udruženje je organizovano u slobodnoj novoj Jugoslaviji, a njegovi članovi su jugoslovenski učesnici španskog građanskog rata. Otvorena pobuna protiv vlade republike Španije izbila je 17. jula 1936. godine u protektoratu Maroko, a dan kasnije (18. jula) u Španiji. Snage fašizma i reakcije prešle su u zestoke napade. Veći deo vojske, civilne garde i policije izdao je republiku i priključio se pobunjenicima. Republikanska vlast nije mogla da računa sa svojom vojskom. Na strani republike ostali su radnička klasa i siromašno seljaštvo i njihove sindikalne i političke organizacije. Pa ipak, republikanske snage su uspele, prvih dana rata, da oslobode od pobunjenika najveći deo teritorije Španije. Međutim, odnos snaga se još 1936. promenio, posle intervencije jakih snaga Nemačke i Italije, i zahvaljujući imperijalističkoj politici „neintervencije“, koja je, stvarno, značila omogućavanje fašističke intervencije, prepuštanje republike samoj sebi i njenu opštu blokadu. Rat se pretvorio u rat naroda Španije protiv reakcije i fašizma u zemlji i protiv evropske reakcije i fašizma. Italija je poslala u pomoć Franku nekoliko kompletnih divizija i druge snage ukupne jačine 120.000 vojnika. U vazduhoplovnim i drugim jedinicama i raznim organizacijama Hitlerove Nemačke, na strani Franka bilo je više od 50.000 ljudi. Iz Portugala, Maroka, Legije stranaca, angažovano je u borbi protiv republike blizu 150.000 vojnika. Ova ogromna masa od oko 300.000 dobro naoružanih ljudi postala je moćna pesnica španske reakcije u borbi protiv sopstvenog naroda i njegovih interesa. Isto tako, postojala je i odlučujuća intervencija u korist fašizma na ekonomskom planu.

Komunistička internacionalna, komunističke partije, SSSR i demokratska javnost sveta podržali su špansku republiku. SSSR je legalno vladi dao vojnu, materijalnu i političku pomoć. Međutim, pomoć reakcije je bila znatno veća.

KPJ je odmah pravilno ocenila karakter i značaj borbe španskog naroda protiv reakcije i fašizma, za odbranu demokratije. Ona je to postavila i kao stvar borbe protiv reakcije u Jugoslaviji. Njeni pozivi da se na sve moguće načine pomogne borbi herojskog naroda Španije i sve ono što je učinila da bi pomogla borbi španskih antifašista, ostaće trajni primer

internacionalizma i istinske ljudske i demokratske solidarnosti. Politiku i liniju KPJ podržala je radnička klasa i široki slojevi radnih i obespriješanih ljudi cele Jugoslavije.

Komunistička partija Jugoslavije je uputila u Španiju deo svojih članova, među kojima je bilo i nekoliko najistaknutijih rukovodilaca. Na poziv Partije, u Španiju je otišao veliki broj ljudi, ili je izrazio želju i nameru da tamo ode. Međutim, zbog terora koji je vladao u Jugoslaviji, zbog velikog broja raznih prepreka, nisu stigli u Španiju svi koji su želeli, niti svi oni koji su bili pošli. Samo oko 1.660 naših sunarodnika iz Jugoslavije, kao i iz mnogih zemalja sveta u kojima je bilo naših ljudi, stiglo je na bojište u Španiju. Oni su među dobrovoljcima iz 55 zemalja i među španskim antifašistima predstavljali radničku klasu i radni narod i komuniste Jugoslavije. Borili su se u internacionalnim brigadama i u jedinicama španske armije. Bilo ih je: avijatičara, tehničara, diverzantata, mornara, mitraljezaca, komandanata i komesara.

Nasuprot Partiji i snagama pod njenim uticajem, stao je reakcionarni jugoslovenski režim. Vlada je zavela cenzuru, na sve načine sprečavala odlazak dobrovoljaca u Španiju, a 1937. godine i zakonski zabranila odlazak u Španiju i davanje pomoći legalnoj narodnoj vladi, a onima koji su otišli u Španiju oduzela je jugoslovensko državljanstvo.

Španski građanski rat trajao je dve godine, 8 meseci i 16 dana (986 dana). U njemu su angažovani milioni ljudi. Bijene su desetine bitaka i preduzeto više velikih vojnih operacija. Ratovalo se svuda na frontu i u njegovoj pozadini. Izvodene su složene vojne operacije, brojne gerilske akcije i na hiljade diverzantskih akcija. Herojske bitke na Harami (6—17. februara 1937), pa bitka na Gvadalahari (8—21. marta 1937), u kojoj je nanet prvi poraz Musolinijevim fašističkim divizijama, poznate su i po junačkoj borbi interbrigadista iz više zemalja i iz Jugoslavije. Dolaze, potom, bitke kod Ternela (27. decembra 1936 — 2. januara 1937), pa kod Brunete (31. marta — 25. jula 1937), saragoska operacija (24. avgust — 6. septembar 1937), i borbe u Asturiji, legendarnoj revolucionarnoj oblasti, i mnoge druge borbe. Dugo je bitka na Ebru (od 25. jula do 15. novembra 1938. godine) bila i najveća bitka u španskom građanskom ratu, poslednji veliki vojni uspeh republikanske vojske. Koštala je fašiste 140.000 ljudi, a republikance 55.000 ljudi. Posle ovoga, fašisti su dobili novu veliku pomoć od Nemačke, Italije i drugih zemalja, koja im je omogućila da u novim operacijama, od 24. decembra 1938. do 1. aprila 1939, poraze špansku republiku.

Posle poraza republike, većina interbrigadista je prešla u Francusku. Tamo su razoru-

žani i bačeni u koncentracione logore (u francuskim logorima bilo je više od 500 Jugoslovena). Mnogi su, posle pada Francuske, pali u ruke Gestapa. Više od polovine (oko 800) ostalo je na bojištima Španije. Mnogi su ranjeni. Veliki broj je dobio otklonjenja i pohvale, 150 oficirskih činova, a svi su stekli — ljubav i poštovanje naroda Španije.

Partija i njen generalni sekretar Josip Broz Tito se najneposrednije angažovala na slanju dobrovoljaca u Španiju, na njihovom povratku u domovinu, posle poraza španske republike, i na rešavanju svih drugih pitanja koja su se ticala naših boraca u španskom građanskom ratu. Dobrovoljci su počeli da se vraćaju u Jugoslaviju već 1939. godine. Glavina od oko 250 ljudi vratila se pred ustanak 1941. godine. Povratak je bio povezan sa znatno većim teškoćama nego odlazak, i predstavlja pravi podvig.

„Španci“ su od CK KPJ upućivani na razne vojne, političke, partijske i druge dužnosti. U najvišim rukovodstvima NOR i revolucije — u Centralnom komitetu KPJ, Vrhovnom štabu NOV i POJ i Antifašističkom veću narodnog oslobođenja Jugoslavije — nalazio se i izvestan broj španskih boraca.

Iako su pretežno angažovani na vojnim i vojno-političkim funkcijama u NOPCU, NOVJ i JA, oni su radili i u centralnim i pokrajinskim komitetima i organima nove revolucionarne narodne vlasti. Radili su i kao novinari i prvi diplomati nove Jugoslavije.

Već u ustanicim danima 1941. godine, u gotovo svim glavnim štabovima bio je jedan ili više bivših dobrovoljaca iz Španije. Još više ih je bilo među rukovodiocima ustanka u pojedinim oblastima ili užim rejonima i među komandantima i politikomesarima partizanskih odreda. „Španci“ su i na drugim zadacima — diverzanti, obaveštajci, pozadinski radnici... Krajem prve ustanice godine, stvorena je 1. proleterska brigada. Njen komandant i zamenik komandanta bili su oficiri iz španskog građanskog rata.

Krajem 1942. godine, posle formiranja Narodnooslobodilačke vojske Jugoslavije, od devet komandanata divizija petorica su „Španci“. „Španci“ su i oba komandanta prvih korpusa NOVJ.

Godinu kasnije, od sedam komandanata glavnih štabova NOV i PO u federalnim jedinicama (i Vojskoviđini) trojica su bili borci internacionalnih brigada. Među devet komandanata korpusa šestorica su „Španci“, a nekoliko ih je na dužnostima politikomesara velikih vojnih formacija.

Krajem 1944. godine, od petorice komandanata glavnih štabova, trojica su se borili u Španiji, a takođe i komandanti obe armijske grupe i četvorica od sedamnaest komandana-

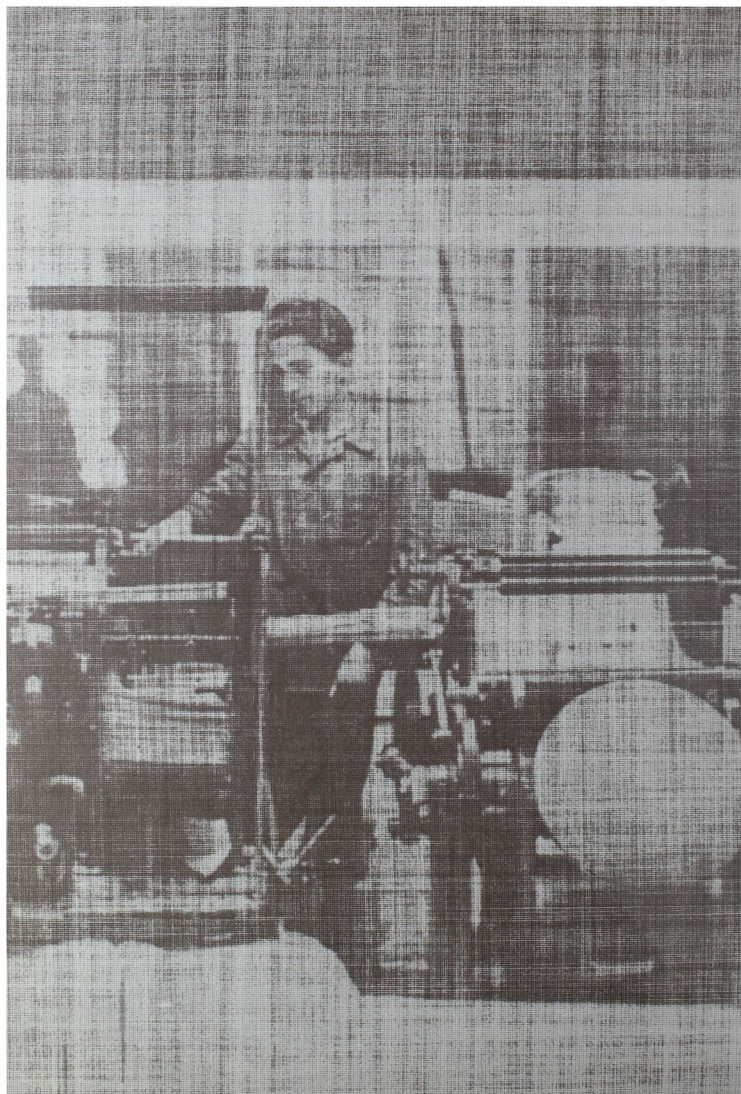
ta korpusa.

Kada su formirane armije, komandanti su bivši interbrigadisti: 1. armije — general-lajtnant Peko Dapčević; 2. armije — general-lajtnant Koča Popović; 3. armije — general-lajtnant Kosta Nad; 4. armije general-lajtnant Petar Drapšin. Među komandantima drugih visokih formacija ima nekoliko „Španaca“.

U svim velikim bitkama našeg rata i revolucije kao komandanti, komesari ili organizatori borbe učestvovali su i dobrovoljci Interbrigada; među prvim ustaničkim puškama, među najpoznatije akcije 1941. pripadaju i one koje su organizovali ili vodili borci iz Španije. U poznatim operacijama III ofanzive, u bitkama na Neretvi i Sutjesci, u operacijama u jesen 1943. i zimu 1943/44. godine, drvarskoj operaciji, ciklusu operacija za konačno oslobođenje pojedinih naših zemalja, u završnim operacijama za oslobođenje Jugoslavije — među najistaknutijim rukovodiocima, u visokim štabovima bilo je mnogo boraca iz španskog građanskog rata. Njihov doprinos uspesima u ovim poduhvatima bio je izuzetno značajan, poštovan i priznat.

Pored vršenja istaknutih funkcija, oni su se borili svuda, izvršavali mnoge zadatke i obavljali sve poslove koji su im poveravani od rukovodstava i organizacija KPJ, organa narodne vlasti i štabova NOVJ i JA.

Za velike zasluge u borbi protiv reakcije i fašizma, u NOR-u i revoluciji naroda Jugoslavije, povodom tridesetogodišnjice ustanka naroda naše zemlje, 1971. godine Udruženje španskih boraca Jugoslavije odlikovano je Ordenom narodnog heroja. (D. Bul.)

BIBLIOGRAFIJA

Ova bibliografija urađena je na osnovu građe za bibliografiju o narodnim herojima Jugoslavije, koja je pripremljena kao priručnik za saradnike — pisce biografija i na osnovu literature koju su autori koristili za pisanje biografija. Obuhvatila je knjige, brošure i važnije članke iz časopisa i zbornika koji u celini ili delimično govore o životu, revolucionarnom radu i podvizima narodnih heroja. Njom su, isto tako, obuhvaćene monografije, hronike i sećanja o vojnim jedinicama, većim mestima i regionima i sl., jer i u ovim izdanjima ima podataka o narodnim herojima.

Bibliografijom su obuhvaćene i neke publikacije enciklopedijskog, karaktera, dok same enciklopedije (Vojna enciklopedija, I i II izdanje; Enciklopedija Jugoslavije; Mala enciklopedija Prosveta, I i II izdanje; Istorija; Enciklopedijski leksikon Mozaik znanja) nisu unete, jer su to opštepoznati priručnici koji su svakako korišćeni za pisanje biografija.

U bibliografskom opisu jedinica dati su osnovni bibliografski podaci. Anotacije, odnosno sadržaji su, izuzetno davani kod zbornika mešovitog sadržaja spomenica i sličnih publikacija. Bibliografija je prezentirana u dva dela i to: Knjige i brošure i Članci, a unutar delova sređena po abecednom redu prezimena autora, odnosno naslova.

KNJIGE I BROŠURE

- Abdely Ramiz: **BAJRAN SHABANI**, Monografija, Shkup, „Flaka e vëllazërimit“, Bashkësisë Republikane të Kulturës të RSM, 1976, str. 118.
- Adžija Božidar: **IZBOR ČLANAKA**, izbor, napomene, predgovor („O Božidaru Adžiji“) i pogovori: Nusret Selferović, Beograd, „Kultura“ 1961, str. XXVIII + 306.
- Ambrožić-Novljan Lado: **CANKARJEVA BRIGADA**, Ljubljana, „Partizanska knjiga“, Odbor Cankarjeve brigade, 1975, str. 902.
- Ambrožić-Novljan Lado: **DVANAJESTA BRIGADA**, Ljubljana, „Partizanska knjiga“, Odbor „Dvanajeste brigade“, 1976, str. 602.
- Ambrožić-Novljan Lado: **GUBČEVA BRIGADA**, Ljubljana, „Partizanska knjiga“, Odbor Gubčeve brigade, 1972, str. 1073.
- Anastasijević Stojan: **ZNAMENITOSTI NIŠA**, Niš, „Stevan Sremac“, 1957, str. 48 (ćir.).
- Andrejević Sevdalin: **SPOMENICA PROSVETNIM RADNICIMA NIŠA I OKOLINE PALIM U NARODNOJ REVOLUCIJI**, Niš, prosvetni radnici sreza, 1959, str. 126 (ćir.).
- Andelić Ljubo: **CRVENI GAZOVI**, Cetinje, „Narodna knjiga“, 1958, str. 246 (ćir.).
- Andelić Ljubo: **GRAD NA TARI**, Titograd, Savez boraca NOP-a opštine Kolašin, 1960, str. 413 (ćir.).
- Antić Gavriilo: **JUŽNOMORAVCI**, Četvrta srpska narodnoslobodilačka udarna brigada, Beograd, „Narodna armija“, 1969, str. 164 (ćir.).
- Antić Gavriilo: **OD JASTREPCA DO CELJIA**, Peta srpska narodnoslobodilačka udarna brigada, Beograd, „Narodna armija“, 1973, str. 180 (ćir.).
- Antić Vinko — Alojz Čargonja — Ivo Kovačić: **PRVA ISTARSKA PARTIZANSKA ČETA**, o 30-godišnjici ustanka, Rijeka, Centar za historiju radničkog pokreta i NOR Istre, Hrvatskog primorja i Gorskog kotara, 1972, str. 210.
- Antonić Zdravko: **USTANAK U ISTOČNOJ I CENTRALNOJ BOSNI 1941**, Beograd, Vojnoizdavački zavod, 1973, str. 529.
- Antunović Rista: **REVOLUCIONARNE TRADIČIJE LESKOVAČKOG KRAJA**, Leskovac, „Naša reč“, 1960, str. 50 (ćir.).
- Apostolski Mihailo: **FEBRUJARSKI POHOD**, operacije jedinica NOV i POJ u zimu 1943—1944, godine u Makedoniji i južnom Pomoravlju, Beograd, „Vojno delo“, 1963, str. 260.
- Apostolski Mihailo: **IZBOR**, Knj. 1—6, Skopje, „Naša knjiga“, 1975, str. 348, 305, 283, 327, 329, 319 (ćir.).
- Arsenić Borko O. — Duro P. Milanović: **PLANINE POD KOZAROM**, Bosanska Dubica, Savez udruženja boraca narodnoslobodilačkog rata, 1969, str. 292 (ćir.).
- Arsenić Tomislav: **KOMUNISTI PODRINJA U REVOLUCIJI**, Sabac, Fond narodnoslobodilačke borbe Podrinja, 1969, str. 189 (ćir.).
- Ašanin Midrag: **NA SUDBONOSNOM RASKRŠĆU**, Prilog historiji revolucionarnog radničkog pokreta Zagreb, Zagreb, Mjesna organizacija Saveza boraca NOR Vrapče, 1962, str. 298.
- Atanacković Žarko: **DRUGA VOJVODANSKA NOU BRIGADA**, Beograd, Vojnoizdavački zavod, 1978, str. 542.
- Atanacković Žarko: **SREM U NARODNOSLOBODILAČKOM RATU I SOCIALISTIČKOJ REVOLUCIJI**, Šimanovci, Mesna zajednica — Mesni odbor SUBNOR-a, 1968, str. 570 (ćir.).
- Atanacković Žarko: **VOJVODANSKI PROLETARI**, Prva vojvodanska (Osamnaesta proleterska) narodnoslobodilačka udarna brigada, Beograd, „Narodna armija“, 1970, str. 170.
- Atanacković Žarko: **ZEMUN I OKOLINA U RATU I REVOLUCIJI**, Beograd, „Nolit“, 1962, str. 270 (ćir.).
- AVNOJ I NARODNOSLOBODILAČKA BORBA U BOSNI I HERCEGOVINI 1942—1943, Materijali sa naučnog skupa održanog u Sarajevu 22. i 23. novembra 1973, Urednik Dušan Papadopolos, Beograd, „Rad“, 1974, str. 777.
- Bajić Dragutin: **MILOŠ MIŠA DUDIĆ**, Životni put i revolucionarno delo, Gornji Milanovac, „Dečje novine“, Valjevo, Opštinski odbor SUBNOR-a, 1980, str. 98.
- Bakali Mahmut: **MILADIN POPOVIĆ**, Revolucionar internacionalist, Priština, Pokrajinski centar za marksističko obrazovanje, 1976, str. 27.
- Bakali Mahmut: **MILADIN POPOVIĆ**, Revolucionar dhe internacionalist, Prishtinë, Qendra krahinore për arsimin marksist, 1976, str. 31.
- Bakarić Vladimir: **KAZIVANJA DR VLADIMIRA BAKARIĆA: TO SU BILA ČUDESNA VREMEANA**, DANI HEROJSTVA, Zagreb, „Vjesnik SSRNH“, 1976, str. 62.
- Bakarić Vladimir: **TITOVO REVOLUCIONARNO DUJELO**, Govor sa svečane sjednice CK SKJ, održane 24. maja 1977. u Beogradu, Beograd, „Komunist“, 1977, str. 28.
- Baki Ferenci i Vebél Lajos: **A PÉTOFI BRIGÁD**, Novi Sad, „Forum“, 1976, str. 199.
- Balta Ibrahim: **NARODNI HEROJ ANKA BUTOR-ČAK**, Zagreb, „27. srpanj“, 1952, str. 34.
- Balta Ibrahim: **NARODNI HEROJ MILAN MRAOVIĆ—SIMIĆ**, Zagreb, „27. srpanj“, 1957, str. 28.
- Barković Josip: **NARODNI HEROJ MARKO OREŠKOVIĆ**, Zagreb, „27. srpanj“, 1951, str. 24.
- Barković Josip: **NARODNI HEROJ MARKO OREŠKOVIĆ**, II izdanje, Zagreb, „27. srpanj“, 1953, str. 24.
- Basta Milan: **AGONIJA I SLOM NEZAVISNE DRŽAVE HRVATSKE**, Beograd, „Rad“, 1971, str. 412.
- Basta Milan: **RAT JE ZAVRŠEN 7 DANA KASNIJE**, Zagreb, „Globus“, 1976, str. 446.
- Blažić Rade: **DOKTOR MLADEN**, 2. izdanje, Prijedor, Nacionalni park „Kozara“, 1977, str. 182.
- Blažić Rade: **USTANAK I BORBE NA KOZARI 1941—1942**, Beograd, „Vojno delo“, 1957, str. XII + 270.
- Bavec Branko-Franjo: **BAZOVIŠKA BRIGADA**, Ljubljana, Odbor Bazoviške brigade, „Partizanska knjiga“, 1970, str. 586.
- BEA, ZAGINAA, OSTANAA, spomen-knjiga na zaginatile borci vo NOV i žrtvite na fašizmat — Skopje, materijalite gi podgotvil Boro Kraleviski, Skopje, Istoriski arhiv, 1969, str. 420 (ćir.).
- Begović Vljakjo: **TITO**, biografske beleške, Beograd, „Komunist“, 1972, str. 90.
- Bekić Milan — Ivo Butković — Slavko Goldštajn: **KRUG KARLOVAC 1941**, Zagreb, Insti-

tut za historiju radničkog pokreta, 1965, str. 368.

Belošević Mirko: **BORBENI PUT DRUGOG ZAGORSKOG PARTIZANSKOG ODREDA**, Zikar Bistrica, Udruženje saveza boraca NOR-a, 1968, str. 114.

Beljanski Milenko: **HRONIKA O NARODNOSLOBODILAČKOM RATU U SOMBORU I OKOLINI (1941—1945)**, Sombor, Savez udruženja boraca narodnoslobodilačkog rata — opštinski odbor, „Somborske novine“, 1969, (1970), str. 331.

BEOGRAD 1944—1974, Urednik Dragan Milenković, Beograd, „Privredni pregled“, str. 255.

Beoković Mila: **ŽENE HEROJI**, Sarajevo, „Svetlost“, 1967, str. 486.

BEZ PREDAHA, povodom tri godine Druge proleterske brigade, Beograd, Propagandni odelk Druge proleterske brigade, (1945), str. 147 (ćir.).

BIHAČKA REPUBLIKA, 4. XI 1942—29. I 1943, Knjiga I—II, zbornik članaka, Bihac, Muzej AVNOJ-a i Pounja, 1965, str. 719 + 564.

Bilanić Veselin: **DRUGA ČETA TREĆI BATALJON**, Sarajevo, „Veselin Masteša“, 1961, str. 149.

Bilanić Veselin: **OD SUTJESKE DO BEOGRADA**, Sarajevo, „Svetlost“, 1965, str. 192.

BILI SMO U ŠPANJII, III popravljena i izpolnena izdanja, Ljubljana, Sekcija bivših španskih borcev LRS, 1960, str. 405.

Biljanovski Zlatko: **MANČUK MATAK**, Skopje, „Mista“, 1975, str. 152 (ćir.).

Biljanovski Zlatko: **OD KOZJAK DO ZAGREB**, Treta makedonska narodnosloboditelna udarna brigada, Beograd, „Narodna armija“, 1971, str. 250 (ćir.).

BITKA, KAKOR ŽIVLJENJE DOLGA, Pričevanja o revolucionarnem in osvoboditelnem bonu Slovenec, Uredila in napisala vezna besedila Ivan Križnar, Mira Mihevc, Ljubljana, „Cankarjeva založba“, 1975, str. 736.

BITOLA I BITOLSKO VO NOV 1941. I 1942, Knj. 1—2. Materijali od simpozijumot održan na 11. 12. i 13. aprila 1977. godine, Bitola, Opštinski odbor na Soljuzot na združeniata na borcite od NOV; Društvo za nauka i umetnost: „Razvitok“, 1978, str. 639, 781 (ćir.).

Bizet Saša: **ŽIVOT ZA SLOBODU**, narodni heroj Nada Dimić, Foto-film, Zemun, Ekonomska škola, 1963, str. 48.

Bizjak Lojze: **GORNJA VIPAVSKA U NARODNOSVOBODILNI VOJNI**, Ajdovščina, Zveza združenih borcev NOV, 1967, str. 170.

Bjelčić Ilija: **PARTIZANSKO RAZVOĐE**, hronika Banatskog Višnjičeva, Novi Sad, Savez udruženja boraca NOR SAP Vojvodine, Opštinski odbor Saveza udruženja boraca, 1974, str. 493 (ćir.).

Blažević Jakob: **TRAŽIO SAM CRVENU NIT**, Zagreb, „Zagreb“, 1976, str. 411.

Bogdanović Nedeljko: **DECA U RATU**, Niš, „Gradina“, 1975, str. 126.

Bojadžić Boris: **NARODNI HEROJ JORDAN NIKOLOV ORCE**, Skopje, „flinden“, 1951, str. 64 (ćir.).

Bojić Milosav: **POSAVSKI PARTIZANI**, Beograd, Mladopokoljenje, 1961, str. 240.

Bokan Branko J.: **SREZ SANSKI MOST U NOB**

1941—1945, Sanski Most, Skupština opštine, 1980, str. 248.

BORBENI PUT XVIII SLAVONSKE NO UDARNE BRIGADE 1943—1945, urednik: Časlav-Čajo Radović, vojni saradnici: Slobodan Kiča-Jovanović, Željko Sabot, Antal Molnar, Sabuhudin-Sabo Pejla, Osijek, Odbor za proslavu 25-godinišice XVIII slavonske NO udarne brigade, 1968, str. 136.

BORBENI PUT SKOJA, fragmenti iz borbe mladih, uredili: Vladimir Mirković i Vojslav Zivković, Zagreb, „Mladost“, 1953, str. 117.

BORBENI PUT 32. DIVIZIJE, glavni i odgovorni urednik: Joža Horvat, Zagreb, Odbor za proslavu 15-godišnjice 32. divizije, 1959, str. 343.

BORBENI PUT ŽENA JUGOSLAVIJE glavni i odgovorni urednik: Dušana Kovačević, urednik: Dragutin Kosorić, Beograd, Leksikografski zavod „Sveznanje“, 1972, str. 280.

Borić Radivoje: PRVO OSLOBODENJE BERANA I FORMIRANJE PRVOG NARODNOG ODBORA (JULA 1941. GODINE), Ivangrad, Narodni odbor sreza, 1959, str. 64. (čir.)

BORIS KIDRIĆ REVOLUCIONAR I MISLEK, Zbornik referatov strokovno znanstvenoga kolektivja, Maribor, Marksistični center pri Univerziti, 1978 [1979], str. 71.

Borković Milan: KOMUNISTIČKA PARTIJA JUGOSLAVIJE U SRBIJI 1941—1945, Knj. 2, 1943—1945, Beograd, „Rad“, 1975, str. 354. (čir.)

Borković Milan: SKOJ I OMLADINSKI POKRET U SRBIJI 1941—1945. GODINE, Beograd, Institut za istoriju radničkog pokreta Srbije, „Rad“, 1970, str. 430. (čir.)

Borojević Jovan: GAČEŠINA BRIGADA, Prva banjska narodnooslobodilačka udarna brigada „Vasilij Gačeša“, Beograd, „Narodna armija“, 1974, str. 157.

Borojević Jovo: SINOVİ ŠAMARICE, Treća banjska narodnooslobodilačka udarna brigada, Beograd, „Narodna armija“, 1969, str. 206.

Borojević Ljubomir, Dušan Samarđžija, Rade Bašić: PETA KOZARAČKA BRIGADA, Beograd, Vojnoizdavački zavod, 1972, str. 323.

Borojević Ljubomir: U PETOJ KOZARSKOJ, Dnevnik, Beograd, „Prosveta“, 1967, str. 202.

BOŠANSKI PETROVAČ U NOB, Zbornik sjećanja, Knj. I—VII, glavni i odgovorni urednik: Vladimir Čerkez, Bošanski Petrovač, Opštinski odbor SUBNOR, 1974, str. 670 + 677 + 659 + 641 + 693 + 677 + 689.

BOŠANSKO GRAHOVO U NARODNOOSLOBODILAČKOM RATU 1941—1945, Zbornik sjećanja, glavni i odgovorni urednik: Aleksa Nenadić, Bošansko Grahovo, Savez udruženja boraca NOR opštine, 1971, str. 730. (čir.)

Bosiljić Slobodan — Dragan Marković: MOŠA PLAUDE, Kratka biografija, Beograd, „Grafos“, 1960, str. 194.

Bosiljić Slobodan — Đorđe Buzganović: PLAMEN SE NIJE GASIO, Beograd, „Sedma sila“, 1955, str. 160. (čir.)

Bosiljić Slobodan: SVETLEČI SIGNALI, Beograd, „Prosveta“, 1961, str. 167. (čir.)

Božić Marinko: NEUGAŠENA ISKRA, iz života Mate Bilobrkca, Split, „Čakavski sabor“, 1977, str. 51.

Božić Nikola: BATINSKA BITKA, Beograd, „Rad“, 1978, str. 567.

Božović Branislav: NARODNI HEROJ OLGA JOVIČIĆ RITA, Beograd, „Narodna armija“, 1975, str. 75. (čir.)

Božović Branislav: PROLETERSKI KOMESAR RITA, Životni put narodnog heroja Olge Jovičić Rite, Beograd, Savet za vaspitanje i brigu o deci SR Srbije; Gornji Milanovac, „Dečje novine“, 1977, str. 75.

Božović Branislav: ŽIVAN MARIČIĆ, Životni put i revolucionarno delo, Gornji Milanovac, „Dečje novine“, 1980, str. 108.

Božović Branislav: RUDARSKA ČETA, Beograd, Vojnoizdavački zavod, 1974, str. 829.

Božović Jovan: OVDJE PRVA PROLETERSKA, Beograd, „Vojno delo“, 1964, str. 268.

Brajović Petar S.: PREDRAG DRAGAN JEVIĆ, Gornji Milanovac, „Dečje novine“, 1980, str. 323. (čir.)

Brajović Slobodan: KAZIVANJE O TRI ORDENA, Peta proleterska (crnogorska) narodnooslobodilačka udarna brigada, Beograd, „Narodna armija“, 1968, str. 200. (čir.)

Bratož Hinko-Oki: DNEVNIK PARTIZANA, Del. I—II, Ljubljana, „Borec“, 1959—1961, str. 259 + 431.

Braut Ivo: NARODNI HEROJ STEVO OPSENIČA, Zagreb, „27. srpanj“, 1955, str. 24.

BRČKO I OKOLINA, redaktor: Jovan Milčević, Beograd, Narodni odbor opštine Brčko, NOB, knj. 1, Ljubljana, „Književne novine“, 1961, str. 115.

Bressan Aldo — Luciano Ciuricin: FRATELLI NEL SNAGUE, Contributi per una storia della partecipazione degli Italiani alla Guerra popolare di liberazione della Jugoslavia (Coautori: Lorenzo Vidotto, Mario Abram), Rijeka, „Edit“, 1964, P. 443.

Brezoski Velimir: OSLOBODILNA VOJNA VO MAKEDONIJA VO 1943. NA TERITORIJAMA NA SR MAKEDONIJA, Skopje, Institut za nacionalna istorija, 1971, str. 416. (čir.)

Brezovar Milan: NARODNA JUNAKA MILAN MAJČEN I JANČI MAVŽELJ, Štefan Kular, KMETSKO MLADINSKO GIBANJE I MILAN MAJČEN, Ljubljana, Odbor za postavitev spomenika Milanu Majčenu in Jančku Mavžlju, 1971, str. 152.

Brkić Hasan: U MATICI ŽIVOTA, Izbor i redakcija radova Milan Knežević, (Ugiješa Danilović, Milan Knežević: Hasan Brkić 1913—1965), Sarajevo, „Oslobodenje“, 1967, str. 458.

Brkić Zvonko: BILOGORSKA SJEČANJA, (Istočna Bilogora 1941. i 1942. godine), Grubišno Polje, Općinska konferencija Saveza komunista, 1969, str. 86.

Brković Savo: ZAPISANO U RATU, Titograd, Grafički zavod, 1963, str. 463.

Brozina Ivan-Slovan: PUT PRVE ISTARSKJE BRIGADE „VLADIMIR GORTAN“, Knjiga I, Pula, Kotarski odbor Saveza boraca, 1959, str. 252.

Brunović Milan: KALNIK U BORBI, Historija Kalničkog partizanskog odreda, Zagreb, „27. srpanj“, 1953, str. 328.

Bukvić Milan: IVICA LOVINČIĆ, Narodni heroj, Zagreb, „Alfa“, 1977, str. 230.

Buvkić Milan: OTOČAC I BRINJE U NOB 1941—1945, Otočac, Savez udruženja boraca NOR-a opštine, 1971, str. 536.

Bulat Rade: SVJEDOČANSTVA IZ PETROVE

GORE, Zagreb, „Grobak“, 1980, str. 437.

Bulat Rade: ŽUMBERUK I POKUPLJE U NARODNOOSLOBODILAČKOJ BORBI, Zagreb, „Kultura“, 1951, str. 302.

Buratović Ante: NARODNI HEROJ IVAN LUČIĆ-LAVČEVIĆ, Zagreb, „27. srpanj“, 1953, str. 35.

Bursać Jovo: BOMBAŠ BOGDAN BOLTA, Zagreb, „Školska knjiga“, 1961, str. 32.

Bursać Jovo: BOMBARDIER BOGDAN BOLTA, Prishtine, „Rilindja“, 1963, F. 32.

Butorović Radule: SUŠAK I RIJEKA U NOB, Rijeka, Centar za historiju radničkog pokreta i NOR Istre, Hrvatskog Primorja i Gorskog kotara, 1975, str. 588.

Cazi Josip: IVO MARINKOVIĆ, (Osijek, Centar za kulturu i umjetnost Narodnog sveučilišta „Božidar Maslarić“) 1969, str. 24.

Cazi Josip: NARODNI HEROJ JOVAN MARINKOVIĆ IVO, Zagreb, „27. srpanj“, 1953, str. 32.

CELJSKI ZBORNIK: 1965, odgovorni urednik: Gustav Grobelnik, Celje, Svet za kulturu in znanost Skupštine občine, 1965, str. 464.

Iz sadržaja: Stane Terčak: Iz zapušćine narodnega heroja Slavka Šlandra, Prispevek k monografiji (1906—1941), (str. 15—23).

Cimeli Obrad, DURMITORSKI NOP ODRED I NJEGOVO PODRUČJE 1941—1945, Beograd, Vojnoizdavački zavod, 1966, str. 327. (čir.)

Cigeljević Anto: HUSINSKI RUDARI, Beograd, „Četvrti jul“, 1975, str. 158.

Crnobori Tone: BORBENA PULA, Prilog građa za povijest radničkog pokreta i NOB do rujna 1943, Rijeka, Centar za historiju radničkog pokreta i NOR Istre, Hrvatskog primorja i Gorskog kotara, 1972, str. 258.

Crnobori-Oprljan Vera: NARODNI HEROJI BANJUE I SISKI, Sisak, Kotarski odbor Saveza boraca, 1957, str. 159.

Crnobrnja Miloš: BANJSKA PROLETERSKA ČETA, Sisak, „Joža Rožanković“, 1979, str. 248.

Cvetković Branko: IVICA LOVINČIĆ, Životni put i revolucionarno djelo, Gornji Milanovac, „Dečje novine“, str. 77.

Cvetković Vito: I ONI SU VOLELI ŽIVOT, Beograd, Republički odbor SUBNOR SR Srbije, „Vuk Karadžić“, 1974, str. 196. (čir.)

Cvetković Vito: IZVEŠTAJ PIŠE KO PREŽIVI, Knjiga I—II, Beograd, „Nolit“, 1962, str. 296 + 236. (čir.)

Cvetković Vito: OSVAJALE SU PRAVO DA SE BORE, Beograd, „Vuk Karadžić“, 1979 [1980], str. 209. (čir.)

Cvetković Zdravko B.: SEDAMNAESTA SLAVONSKA NOB BRIGADA, Beograd, Vojnoizdavački zavod, 1978, str. 334.

CVETOVI U OGNJU, Izgubljeni u ratu 1941—1945, godine u opštini Titovo Užice, odgovorni urednik Rade Poznanović, Titovo Užice, Istarski arhiv, 1970, str. 384. (čir.)

ČAČAK 1941—1944, urednik Dragoljub Leka Obućina, Čačak, „Čačanski glas“, 1964, str. 212. (čir.)

ČAČANSKI KRAJ U NARODNOOSLOBODILAČKOJ BORBI 1941—1945, Pali borci i žrtve, Knjigu pripremio Međuopštinski istorijski arhiv Čačak, Čačak, Centar za kulturu, 1977, str. 456. (čir.)

Čalić Dušan: RATNI DNEVNIK BEZ DATUMA, Zagreb, „Naprijed“, 1965, str. 230.

Čašule Kole: NARODEN HEROJ STRAŠO PUNĐUR, II prepracano izdanje, Skopje, „Ilinden“, 1951, str. 97. (čir.)

Čaušević Izudin: DVADESETA KRAJIŠKA BRIGADA, Beograd, Vojnoizdavački zavod 1971, str. 242.

Čegarac Čedomir: BUKTINE SNOVA I PRKOSA, Portreti, Beograd, „Omladina“, 1958, str. 126.

ČETIRI DECEJENJE NA ČELU PARTIJE, Urednik Blagoje Svorcan, Beograd, „Narodna armija“, 1977, str. 133. (čir.)

ČETRODESET GODINA, urednici: Pero Morača (odgovorni urednik), Milinko Đurović i Dragan Marković, 1941—1945, Zbornik sećanja aktivista jugoslovenskog revolucionarnog radničkog pokreta, Knjiga IV—VII, Beograd, „Kultura“, 1961, str. 458 + 513 + 603 + 720.

ČETRODESET PRVA, Ustanak naroda Jugoslavije, Beograd, „Mlado pokolenje“ 1961, str. XVI + 936.

ČETVRTA PROLETERSKA CRNOGORSKA BRIGADA, Zbornik sećanja, Knjiga I—II, Beograd, Vojnoizdavački zavod, 1969, str. 602 + 588. (čir.)

ČETVRTA (DRUGA) BANUŠKA NO UDARNA BRIGADA, Zbornik sećanja, Glavni urednik Dušan Smotjenović, Beograd, Vojnoizdavački zavod, 1976, str. 431.

ČETVRTA PROLETERSKA 1942—1952, Beograd, Vojnoistorijski institut, 1952, str. 358.

Čipčić Bogdan: DORDE ZLIČIĆ CIGA, Beograd, „Prosveta“, 1951, str. 47. (čir.)

Čipčić Bogdan: PINKI, Beograd, „Narodna knjiga“, 1956, str. 82. (čir.)

ČLANCI I GRADA ZA KULTURNU ISTORIJU ISTOČNE BOSNE, Knj. V, Tuzla, Zavičajni muzej, 1961, str. 468.

Iz sadržaja: Nikola Andrić: Svetozar Vuković Žarko (113—120).

Čobanska Mla — Zvonimir Golubović-Živan Kumanov: NOVI SAD U RATU I REVOLUCIJI, 1941—1945, Knj. 1, Novi Sad, Institut za izučavanje istorije Vojvodine, 1976, str. 752.

Čolaković Rodoljub: SUSRETI I SUEČANJA, Zagreb, „Naprijed“, 1959, str. 173.

Čolaković Rodoljub: ZAPISI IZ OSLOBODILAČKOG RATA, Knj. I—V, Sarajevo, „Svjetlost“, Beograd, „Prosveta“, „Kultura“, 1966, str. 378 + 370 + 418 + 424 + 518. (čir.)

Črnja Zvane: U KRVI RODOENO, Zapsi iz Istre, Zagreb, Matica hrvatska, 1948, str. 269.

Čubrnić Milan: BIRČANSKA PIONIRSKA DIVIZIJA, Gornji Milanovac, „Dečje novine“, 1978, str. 130.

Čuškar Boro: HRISTIJAN TODOROVSKI KARPOŠ, Kumanovo, Okoliški odbor na Sojuzot na združenjima na borcrite od NOB za Kumanovska okolina, 1965, str. 398. (čir.)

ČUVARI NAŠEG NEBA, Beograd, Komanda ratnog vazduhoplovstva i protivavazdušne odbrane, Vojnoizdavački zavod, 1977, str. 476.

Iz sadržaja: Mirjana Škerlić: Vazduhoplovnici—narodni heroji Jugoslavije. Predratni vazduhoplovnici — narodni heroji Jugoslavije, poginuli u NOR-u. Vazduhoplovnici poginuli u NOR-u.

Čirović Dušan: VAZDUHOPLOVNE ŽRTVE

1913—1945, Zemun, izdavač autor, 1970, str. 265. (čir.)

Čuković Isidor: PRVA ŠUMADIJSKA BRIGADA, Beograd, Vojnoizdavački zavod, 1978 [1979], str. 459. (čir.)

Čuković Mirko: SANDŽAK, Beograd, „Nolit“, „Prosveta“, 1964, str. XIV + 554. (čir.)

Čurčin Milorad I.: PUTEVIMA SLOBODE U RAVNICI, Zabalj, Opštinski odbor SUBNOR, 1974, str. 534. (čir.)

Čuržug Ljubiša, Dušan Jončić, Đorđe Milanović: NAD SVOJOM ZEMLJOM, Od partizanskih aviona do vazduhoplovnih divizija, Beograd, „Naša armija“, 1973, str. 216.

Čuržug Ljubiša: PRILEP GRAD HEROJ, Beograd, „Narodna armija“, 1978, str. 87. (čir.)

Damjanović Danilo-Danić: KRNTIJAŠI, Slavni putovi bataljona „Marka Oreškovića“, Zagreb, Lykov, 1957, str. 161.

Damjanović Danilo-Danić: OD USTANKA DO POBJEDE, Od Zrmanje do Vipave, Kroz Liku, Dalmaciju i Hrvatsko primorje, Rijeka, „Ljudranpublic“, 1970, str. 300.

Damjanović Danić-Radica Popović: STOJAN MATIĆ, Životni put i revolucionarno delo, Gornji Milanovac, „Dečje novine“, 1980, str. 91.

Damjanović Danilo: ŠESTA DALMATINSKA BRIGADA, Beograd, Vojnoizdavački zavod, 1969, str. 297.

Damjanović Milica: NAPREDNI POKRET STUDENATA BEOGRADSKOG UNIVERZITETA, Knj. 1—2, Beograd, „Nolit“, Institut za istoriju radničkog pokreta Srbije, 1966—1974, str. 173 + 406. (čir.)

Damjanović Pero: TITO PRED TEMAMA ISTORIE, Beograd, „Narodna knjiga“, Novi Sad, „Dnevnik“, Skopje, „Naša knjiga“, 1977, str. 420.

Damjanović-Marković-Božičarka Kika: JA I MOJI RATNI DRUGOVI, Knj. 1—2, Beograd, „Sloboda“, 1978, str. 443 + 413.

Dapčević Peko: MALE RATNE PRIČE, Beograd, „Prosveta“, 1961, str. 178. (čir.)

Đedijer Vladimir: DNEVNIK, Knj. I—III, Beograd, „Prosveta“, Sarajevo, „Svjetlost“, 1970, str. 494 + 470 + 564 + 531 + 321 + 304. (čir.)

Đedijer Vladimir: DRUG TITO KAO REVOLUCIONARNI STRATEG I NJEGOVA BORBA ZA INTEGRITET JUGOSLAVIJE PROTIV IMPERIJALIZMA I HEGEMONIZMA, Beograd, Srpska akademija nauka i umetnosti, 1977, str. 49. (čir.)

Đedijer Vladimir: JOSIP BROZ TITO, Prilozi za biografiju, Beograd, „Kultura“, 1953, str. 558. (čir.)

Đedijer Vladimir: NOVI PRILOZI ZA BIOGRAFIJU JOSIPA BROZA TITA, Knj. 1, Zagreb, „Mladost“, Rijeka, „Liburnija“, 1980, str. 678.

Đejanović Dragoljub: BIOGRAFIJE BORACA OZRENSKOG I SVRLJIŠKOG PARTIZANSKOG ODREDA, Dragoljub Mirčić: Partizanski likovi iz dva odreda, Niš, Gradina, 1974, str. 235. (čir.)

DEVETA KRAJIŠKA BRIGADA „SIMO ŠOLAJA“, Zbornik sećanja, Glavni i odgovorni urednik Pero Morača, Kupres, Skupština opštine, 1979, str. 628.

DEVETA SRPSKA UDARNA BRIGADA, 1944—1974, tekst i izbor fotografija: Slobodan Bosilj-

čić i Tomislav Mijović, Zaječar, „Timok“, 1974, str. 100 (čir.)

Dimitrijević Božidar Kozica: MOJI RATNI DRUGOVI, u redakciji Saše Marković, Požarevac, „Reč naroda“, 1962, str. 340. (čir.)

Dimitrijević Dragoljub B.: KOSMAJ U NOB, Beograd, Republički odbor SUBNOR SR Srbije, „4. juli“, Opštinski odbor SUBNOR — Sopot, 1973, str. 487. (čir.)

Dimovski-Colev Đorđe: STEVAN NAUMOV STIV, Skopje, Matica makedonska, 1971, str. 198. (čir.)

DNEVNIK BORBENOG PUTA XVII SLAVON-SKE NO UDARNE BRIGADE 1942—1945, sastavili: Krsto Bosancan, Radomir Marković, Savo Grajik, Marko Špadjier, Vinković, Odbor za proslavu 25-godišnjice XVII slavonske udarne brigade, 1967, str. 134.

DNEVNIKI NA STRAŠO PINĐUR, Priredil Jovan Popovski, Skopje, „Kultura“, 1976, str. 199. (čir.)

Dobrića Tone: KOMANDIR PRVE ISTARKE PARTIZANSKE ČETE ANTON ROSPOR ŠPANJOLAC, Rijeka, Riječko književno i naučno društvo, 1974, str. 130.

Doklešić Špiro: NARODNI HEROJ NIKOLA BURKOVIĆ I NARODNOOSLOBODILAČKA BORBA U BOKI, Herceg-Novi, Sreski odbor Narodnog fronta, 1947, str. 26. (čir.)

DOKUMENTI O VARNOSTNO-OBVEŠČEVALNI SLUŽBI OF, NARODNI ZAŠČITI I PRAVOSODJU 1941—1945, Uredila Jože Čertalić in Jože Novak, Ljubljana, Republički sekretariat za notranje zadeve SR Slovenije, 1976, str. 308.

DRAGICA I RADE PRAVICA, Trebinje, SUBNOR, 1977, str. 13. (čir.)

Drakulić Milan: PLIMA, OSEKA, PLIMA, Knjiga I—II, Ratni zapisi 1941—1942, 1943—1945, Beograd, „Prosveta“, 1962, str. 210 + 160. (čir.)

Drndić Ljubo: ORUŽJE I SLOBODA ISTRE, 1941—1943, Zagreb, „Školska knjiga“, Pula, „Glas Istre“, 1978, str. 357.

DRUGA GODINA NARODNOOSLOBODILAČKOG RATA NA PODRUČJU KARLOVCA, KORUNA, LIKE, POKUPLJA I ŽUMBERKA, Karlovac, Historijski arhiv, 1973, str. 854.

DRUGA PROLETERSKA, odgovorni urednik: Svetislav Savković, Knjiga I—II, Beograd, Vojnoizdavački zavod, 1965, str. 781 + 944 + 662. (čir.)

Druvlić Čedomir: ČETVRTA SANDŽAČKA BRIGADA, Beograd, Vojnoizdavački zavod, 1973, str. 242. (čir.)

DRVAR 1941—1945, Sećanja učesnika, Knj. 1—5, Glavni i odgovorni urednik Pero Morača, Drvar, Skupština opštine, 1972—1978, str. 429 + 685 + 655 + 670 + 707.

Dubajkić Milan: PORTRETI, Subotica, Radnički univerzitet „Veljko Vlahović“, 1976, str. 200.

Dudić Dragoljub: DNEVNIK 1941, Beograd, „Prosveta“, 1945, str. 240. (čir.)

Dugonjić Rato: GOVORI I ČLANCI O OMLADINI, Sarajevo, Centar za marksističko obrazovno i informativno-izdavačko djelatnost Predsjedništva RK SSOBIH: Komisija Predsjedništva RK SSOBIH za istoriju revolucionarnog omladinskog pokreta; „Oslobodjenje“, Redakcija izdavačke djelatnosti, 1979, str. 427.

Dumić Vinko: NA FRONTU BEZ POZADINE.

Beograd, Vojnoizdavački zavod, 1977, str. 259. (DVADESET PET) 25 GODINA KLASNE BORBE TEKSTILNIH I KOŽARSKIH RADNIKA SRBIJE 1919—1945, Beograd, Republički odbor Sindikata tekstilnih i kožarskih radnika Narodne Republike Srbije, 1960, str. 442. (čir.)

DVE GENERACIJE, Beograd, „Prosveta“, 1952, str. 52. (čir.)

DVE GODINE IV SRPSKE 1943—1945, IV srpska udarna brigada XXI srpske udarne divizije, Beograd, Politički odeljak IV srpske udarne brigade, 1945, str. 114. (čir.)

Djionlagić Ahmed: BITKA NA NERETVI, Beograd, „Narodna armija“, 1977, str. 101.

Djionlagić Ahmed: PROLETERI ISTOČNE BOSNE, Sesta istočnobosanska narodnoslobodilačka narodnoslobodilačka udarna brigada, Beograd, „Narodna armija“, 1970, str. 234.

Durašević Vojin — Kostja: KOMANDANT LUNE, Beograd, Zavod za izdavanje udbenika Narodne Republike Srbije, 1962, str. 45 (čir.)

Durašević Vojin Kostja: MIDORAG MILOVANOVIĆ LUNE, Životni put i revolucionarno delo, Gornji Milanovac, „Dečje novine“, 1979, str. 90.

Durašević Vojin—Kostja: STAZAMA PROLETERSKIM, Beograd, „Prosveta“, 1961, str. 410. (čir.)

Durašković Đuro — Branko Prnjat: KOMANDANT AVAJA, Beograd, „Narodna knjiga“, 1961, str. 224. (čir.)

Đurić Ljubodrag: RATNI DNEVNIK, Beograd, Vojnoizdavački zavod, 1966, str. 536.

Đurišić Mitar: SEDMA CRNOGORSKA OMLADINSKA BRIGADA „BUĐO TOMOVIĆ“, Beograd, Vojnoizdavački zavod 1973, str. 342. (čir.)

EDVARD KARDELJ 1910—1979, Glavni i odgovorni urednik Pero Pletikosa, Zagreb, „Vjesnik“, 1979, str. 64.

Egić Obrad: DRUGA DALMATINSKA NA SUTJESCI, Zagreb, „Naprijed“, 1961, str. 183.

Egić Obrad: NARODNI HEROJI II PROLETERSKE DALMATINSKE BRIGADE, Zagreb, „Stvarnost“, 1968, str. 138.

Egić Obrad: RATNI DNEVNIK II PROLETERSKE DALMATINSKE BRIGADE, Zagreb, „Stvarnost“, str. 384.

Fajdiga Mirko: ZIDANŠKOVA BRIGADA, Ljubljana, „Partizanska knjiga“, Maribor, Odbor Zidaniškove brigade, 1975, str. 789.

Ferenc Tone: KAPITULACIJA ITALIJE IN NARODNOOSVOBODILNA BORBA V SLOVENIJI JESEN 1943, Maribor, „Obzorja“, 1967, str. 719.

Ferenc Ivan: PARTIZANI JUŽNE DALMACIJE, Trinaesta južnodalmatinska narodnoslobodilačka udarna brigada, Beograd, „Narodna armija“, 1975, str. 185.

Ferič Ivan: DRUGA GRUPA ODREDOV IN ŠTAJERSKI PARTIZANI 1941—1942, Ljubljana, „Partizanska knjiga“, 1972, str. 636.

Filip Aco: MITE BOGOEVSKI, Poet-revolucionar, Skopje, „Studentski zbor“, 1977, str. 109. (čir.)

Filipić France: POHORSKI BATALJON, Poglavlje iz zgodovine narodnosvobodilne borbe v severovzhodni Sloveniji, Ljubljana, Državna založba Slovenije, 1975, str. 761.

Filipović Ilija: ŽELEZNIČARI NARODNI HEROJI, Železničari narodni heroji, Skopje, „Mista“, 1972, str. 306. (čir.)

Filipović Stanoje: FILIP KLJAJIĆ, Biografija, Šabac, Istorijski arhiv, 1967, str. 96. (čir.)

Filipović Stanoje: HRISTIJAN TODOROSKI, Životni put i revolucionarno delo, Gornji Milanovac, „Dečje novine“, 1978, str. 89.

Filipović Stanoje: PUCAJTE, OVO SU KOMUNISTIČKE GRUDI, Životni put narodnog heroja Stojke Marinković, Beograd, Svet za vaspitanje i brigu o deci SR Srbije: Gornji Milanovac, „Dečje novine“, 1977, str. 85.

Filipović Stanoje: SERVO MIHALJ, Životni put i revolucionarno delo, Gornji Milanovac, „Dečje novine“, 1979, str. 70.

Filipović Stanoje: SVETLI LIKOVI, Biografije Radovana Vukovića, Nate Jeličić i Steve Filipovića, Šabac, Istorijski arhiv, 1966, str. 96. (čir.)

Finci Moni: NA SUTJESCI, Sarajevo, „Veselin Masteša“, 1961, str. 276.

Frančević Marin: NARODNI HEROJ IVO MORĐIN CRNI, II izdanje, Zagreb, „27. srpanj“, 1953, str. 20.

Frković Peter: NARODNI HEROJ ANKA PADJEN, Crikvenica, Savjet za pitanja društvenog položaja žena općine, 1977, str. 109.

GAT I ŽIVANJ 1942, U spomen proleterima palim u borbama 11—14. juna, Odgovorni urednik Midrag Žiko Avramović, Titovo Užice, međiujoštinski odbor SUBNOR, 1979 (1980), str. 152. (čir.) Iz sadržaja: Narodni heroji: Petar Leković, Anđja Ranković, Radoslav Kovačević, Gavrić Milan: CRVENI UNIVERZITET, Beograd, „Narodna armija“, 1974, str. 119.

Gavrić Stevan: DESETA VOJVODANSKA BRIGADA, Novi Sad, Institut za istoriju, 1980, str. 311.

Gavrilović Živojin: PANE LIMAR, Životni put Rasinca i udovca Pana Đukica Limara, Beograd, „Nolit“, 1965, str. 186. (čir.)

Georgievski Ljuben: U NEDRIMA KOŽUFA, Druga makedonska narodnoslobodilačka udarna brigada, Drugo izdanje, Beograd, „Narodna armija“, 1972, str. 189. (čir.)

Georgievski Ljuben-Ljupta: STUDENTI REVOLUCIONERI, Knj. 3, Skopje, „Studentski zbor“, 1974, str. 263. (čir.)

GIELAZO Riccardo e Giacomo Scotti: QUELLI DELLA MONTAGNA (Storia del Bata-glione Triestino d'Assalto), Rovigno, Centro di ricerche storiche Fiume, Unione degli Italiani dell'Istria e di Fiume, 1972, P. 149.

Gigov Strahil: SEKAVANJA, Skopje, „Naša knjiga“, 1976, str. 515. (čir.)

Giron Antun: ČETRINAESTA NARODNOSLOBODILAČKA BRIGADA HRVATSKE, Rijeka, Centar za historiju radničkog pokreta i NOR Istre, Hrvatskog primorja i Gorskog kotara, 1977, str. 30.

Gizdić Drago: DALMACIJA 1941—1945, Prilozi historiji narodnosvobodilačke borbe, Knj. 1—4, Zagreb, „27. srpanj“, 1957—1964, str. 510+828+955+907.

Gljigorijević Blagoje — Nikola Stanković: ČULAVKA, Borbeni put Borisa Stankovića, Leskovača, Poljoprivredno dobro „Čulavka“ Vučje, 1967, str. 124. (čir.)

Gljigorijević Ivan — Džina: DEVETA SRPSKA

UDARNA BRIGADA, Beograd, Vojnoizdavački zavod, 1970, str. 402.

Gligorijević Ivan — Džina: SMRT JEDNOG RABA STO NOVIH, Hronika Timočkog bataljona NOVJ, Beograd, „Prosveta“, 1961, str. 254. (čir.)

Gliliš Venceslav: KOMUNISTIČKA PARTIJA JUGOSLAVIJE U SRBIJI 1941—1945, Knj. 1, 1941—1942, Beograd, „Rad“, 1975, str. 375 (čir.)

Gliliš Venceslav: TEROR I ZLOČINI NACISTIČKE NEMACKE U SRBIJI 1941—1944, Beograd, Institut za istoriju radničkog pokreta Srbije, „Rad“, 1970, str. 290. (čir.)

GODIŠNJAK LXVII ZA 1960, Srpska akademija nauka i umetnosti, Urednik: Akad. V(elibor) Gligorić, Beograd, Srpska akademija nauka i umetnosti, 1962, str. 326. (čir.)

Godrić Stjepan: Biografije i bibliografije članova Akademije akademika Edvarda Kardašja.

GODIŠNJAK GRADSKOG MUZEJA VARAŽDIN, 1961, God. 1, Broj 1, odgovorni urednik Josip Runjak, Varaždin, Gradski muzej, 1961, (1963), str. 84.

Iz sadržaja: Josip Runjak: Narodni heroj Florijan Bobić (1913—1942) Prilog za biografiju (str. 55—66).

Golob Antun: HEROJ CRVENOG SELA, Čakovec, Novinsko izdavačko i štamparsko preduzeće, 1965, str. 54.

Golob Antun: HEROJ S NASMJANIM LICEM, Čakovec, Novinsko izdavačko i štamparsko preduzeće, 1964, str. 44.

Gočin Milorad: BOŠKO PALKOVLEVIĆ-PINKI, Životni put i revolucionarno delo, Gornji Milanovac, „Dečje novine“, 1978.

Gočin Milorad: FRANJO KLUZ — PRVA PARTIZANSKA KRILA, Beograd, „Dečje novine“, 1974, str. 102.

Gočin Milorad: HEROJ PINKI, Beograd, Republički odbor Saveza udruženja boraca narodnoslobodilačkog rata Srbije: Beogradski izdavačko-grafički zavod, 1975, str. 130. (čir.)

Gočin Milorad: KRILA FRANJE KLUZA, Beograd, „Narodna armija“, 1970, str. 208.

Gočin Milorad: NAŠ PRVI NARODNI HEROJ PETAR LEKOVIĆ, Drugo izdanje, Beograd, „Četvrti jul“, 1972, str. 160. (čir.)

Gočin Milorad: PETAR DRAPSIN, Životni put i revolucionarno delo, Gornji Milanovac, „Dečje novine“, 1979, str. 103.

Gočin Milorad: SINOV I KOZARE, Peta krajiška (kožarska) narodnosvobodilačka udarna brigada, 2. izdanje, Prijedor, Nacionalni park „Kozara“, 1977, str. 239.

Gočin Milorad: ŽIVOT UTKAN U REVOLUCIJU, Životni put narodnog heroja Anke Butorac, Beograd, Svet za vaspitanje i brigu o deci SR Srbije: Gornji Milanovac, „Dečje novine“, 1977, str. 77.

Gođić Ljubo i Refik Hamzić: HEROJI SA OBA LA NERETVE, Mostar, Informativni centar, 1971, str. 288.

Gođić Ljubo-Refik Hamzić: SAFET MUJIĆ—PARTIZANSKI DOKTOR, Beograd, „Narodna armija“, 1980, str. 63.

GORENUSKA V BORB I ZA SVOBODO, (I) Kranj, Tajništvo za šolstvo, prosveto in kulturo OLO, 1959, List. 50.

Iz sadržaja: Živojinjević Staneža Žagarja

(1896—1942), Ivan Bertoncelj: Ob desetletnici smrti narodnega heroja Staneta Zagarija.

GORENJSKA V BORBI ZA SVOBODO, (2) odgovorni urednik: Vera Juvan, Kranj, Svet za šolstvo OLO, 1960, List 54.

Iz sadržaja: Narodni heroj Jože Gregorič — Gorenje (1903—1942).

GORENJSKA V BORBI ZA SVOBODO, (3) odgovorni urednik: Vera Jeršek, Kranj, Pokrajinski muzej NOB, 1960, List 53.

Iz sadržaja: Narodni heroj Terzija Dragar — Rezka — življenjepis (1913—1941). — Mile Smolinsky: S svojim telesom je zaustavila vlak (Biografija Terezije Dragar).

GORENJSKA V BORBI ZA SVOBODO, (4) odgovorni urednik: Vera Jeršek, Kranj, Muzej revolucije, 1961, str. 45.

Iz sadržaja: Ivan Jan Srečno, Franc Konovelj Slovenko, Ivan Zupan Nestor: Narodni heroj Jakob Bernard Joka.

GORENJSKA V BORBI ZA SVOBODO, (5) Kranj Muzej revolucije, 1961, str. 54.

Iz sadržaja: Vera Jeršek: Narodni heroj Ivo Slovec Joki, Vera Jeršek: Narodni heroj: Pavla Med Katarina.

GORSKI KOTAR U RADNIČKOM POKRETU I NOB, Zbornik radova, Urednik Mihael Sobolevski, Rijeka, Centar za historiju radničkog pokreta i NOR Istre, Hrvatskog primorja i Gorskog kotara, 1974, str. 479.

Gošnjak Ivan: TITO — STRATEG REVOLUCIJE I TVORAC NARODNE ARMije, Beograd, „Narodna armija“, 1964, str. 84.

GOVORI I ČLANCI, Priština, „Jedinstvo“, 1961, str. 180. (čir.)

Iz sadržaja: Dušan Mugoša: Drug, borac i revolucionar (Miladin Popović) (str. 55—59).

GRAD BORBE I SLOBODE, Beograd, 1941—1944, za štampu pripremio i uredio Radovan Blagojević, Beograd, „Kultura“, 1964, str. 466. Građiška Vitomir: PRIMORSKA ČETA, Šibenik, Muzej grada, 1969, str. 279.

Gregorič dr Pavle: NARODNOOSLOBODILAČKI POKRET U ZAPADNOJ SLAVONIJI, MOSLAVINI I BJELOVARSKOM OKRUGU 1941. GODINE, Sjećanja, Slavonski Brod, Historijski institut Slavonije 1969, str. 256.

Gregorič Pavle: NOB U SJEVEROISTOČNOJ HRVATSKOJ 1942. GODINE, Zagreb, „Sivarnost“, 1978, str. 291.

Grgurević Dragutin: DEVETNAESTA SJEVERNODALMATINSKA DIVIZIJA, Zagreb, Institut za povijest socijalističke revolucije, 1964, str. 342. Gruber Mira: NARODNI HEROJ JOŽA VLAHOVIĆ, Zagreb, „27. srpanj“, 1952, str. 25.

Grujić Periša: ŠESNAESTA VOJVOĐANSKA DIVIZIJA, Borbena dejstva od formiranja do oslobođenja zemlje, Beograd, „Vojno delo“, 1955, str. 361.

Guček Milan: ŠERČERJEVA BRIGADA, Ljubljana, „Partizanska knjiga“, 1973, str. 548.

Hace Matevž: KOMISARJEVI ZAPISKI, Knjiga, I—II, Ljubljana, „Mladinska knjiga“, 1957—1959, str. 160+276.

Hadi Ali: LÉVIŽIJA NACIONALIZIRANÉ NE KOSOVÉ (1941—1945), Prishtinë, Rilindja, 1971, Eg. 484.

Hadi Ali: NARODNOOSLOBODILAČKI POKRET NA KOSOVU 1941—1945, Prishtina, Za-

vod za istoriju, 1973, str. 499.

Hadžimirtezić Nebojša N. — Radovan M. Filipović: IVO LOLA RIBAR, 3. izdanje, Prijepolje, 1977, str. 50.

Hafner Vinko: SREČNO POT, FANTA, Ljubljana, „Borec“, 1962, str. 244.

Hame Sado: LIMAN KABA, Monografija, Shkup, „Flaka e vëllazërimit, 1978 (1979), str. 184.

Hariš Ivan: DNEVNIK DIVERZANTSKIH AKCIJA U HRVATSKOJ, Zagreb, „Spektar“, 1977, str. 480.

Hariš Ivan-Gromovnik: DIVERZANT, Beograd, „Rad“, 1960, str. 346.

HERCEGOVINA U NOB, pišu učesnici, urednici Milinko Stoković, Slobodan Šakota i Radomir Petković, II izdanje, Beograd, „Vojno delo“, 1961, str. 973.

HEROINE JUGOSLAVIJE, Izbor tekstova iz Sabranih djela Josipa Broza Tita o ženama Jugoslavije; tekstova o ženama narodnim herojima Jugoslavije napisali Krsto Bješlić, Seada Hodžić, Darko Stuparić, Radule Vasović, Zagreb, „Spektar“, 1980, str. 194.

HEROJ BUDO, Urednik Vukale Đerković, Titograd, Dom omladine „Budo Tomović“, 1974, str. 201. (čir.)

HEROJI IZ DVA OSLOBODILAČKA RATA 1936—1939. i 1941—1945, povodom I kongresa jugoslovenskih dobrovoljaca koji su se borili u redovima Španske republikanske armije, Beograd, Inicijativni komitet za saziv kongresa, 1946, str. 40. (čir.)

HEROJI PODRINJA, autori: Stanojica Filipović, Vitomir Buijišić i Stojan Petrović, Šabac, Sreski odbor Saveza boraca narodnooslobodilačkog rata, 1958, str. 148. (čir.)

HEROJIMA REVOLUCIJE U RATU I MIRU, Odgovorni urednik Vlatko Raguž, Sarajevo, „Zadrukar“, 1979, str. 91. (čir.)

HEROJI—1942 U SVEDOČENJIMA UČESNIKA NARODNOOSLOBODILAČKE BORBE, Glavni urednik Radomir Petković, Knj. 1—25, Beograd, Vojnoizdavački zavod, 1975

Hlaić Vladimir: GREBENI IVANČICE, Prva zagorska narodnooslobodilačka udarna brigada, Beograd, „Narodna armija“, 1974, str. 206.

Hrvatović Mato: PO DRUGI PUT ROĐENI, Zapsi o Trinaestoj udarnoj narodnooslobodilačkoj proleterskoj brigadi Rade Končara, 2. izdanje, Zagreb, Centar za kulturnu djelatnost Saveza socijalističke omladine, 1977, str. 391.

Hozić Advan: BANJSKI VATROMETI, Osmabanijska narodnooslobodilačka udarna brigada, Beograd, „Narodna armija“, 1968, str. 207.

Hozić Advan: KALJENI NA NERETVI (Sedamnaesta krajiška narodnooslobodilačka udarna brigada), Beograd, „Narodna armija“, 1975, str. 233.

Hozić Advan: KORACI I RIJEKE, Četrta krajiška narodnooslobodilačka udarna brigada, Beograd, „Narodna armija“, 1972, str. 194. (čir.)

Hoxha Fadil: KAD PROLEĆE KASNI, (Iz partizanske beležnice), Prishtina, „Rilindja“, 1966, str. 138.

HRABRI KO LEGENDE GLAS, urednik: Željko Grbac, Rijeka, „Novi list“, 1966, str. 262.

Hribnik Svarun-Rudolf: DOLOMITI I NOB, Ljubljana, „Partizanska knjiga“, 1974, str. 705. Hribnik-Svarun Rudolf: OPREDELITEV, Lju-

bjana, „Borec“, 1980, str. 413.

Hribovšek Mirja: PREKMURSKA BRIGADA, Ljubljana, „Partizanska knjiga“, Odbor Prekmurske brigade, 1975, str. 244.

HRONOLOGIJA REVOLUCIONARNE DELATNOSTI JOSIPA BROZA TITA, Priredili Branišlav Ilić, Vojislav Cirković; Saradili: Aljma Bojić, Ninoslav Bogoevski, Vojmir Kljaković, Mišo Leković, Milenko Pejović, Radomir Vujošević, Beograd, „Export press“, Savezna konferencija Socijalističkog saveza radnog naroda Jugoslavije, Institut za savremenu istoriju, Vojnoistorijski institut, 1978, str. 360.

HRVATSKO ZAGORJE U NARODNOOSLOBODILAČKOJ BORBI, glavni i odgovorni urednik: Vlado Stopar, Zagreb, „Epoha“, 1959, str. 470. Huljić Veseljko: VIS 1941—1945, Split, Institut za historiju radničkog pokreta Dalmacije, 1979, str. 599.

Humo Avdo: GOJINE ISKUŠENJA I PODVIJA, Beograd, „Vuk Karadžić“, 1977, str. 258. (čir.) Hurem Rasim: KRAJZA NOP-a U BOSNI I HERCEGOVINI KRAJEM 1941. I POČETKOM 1942. GODINE, Sarajevo, „Svjetlost“, 1972, str. 322.

Husić Džavid: SUTJESKA SAVINA KOB, povodom tridesetogodišnjice smrti slavnog komandanta — hronika o životu Save Kovačevića, Beograd, „Mladost“, 1973, str. 139.

Husić Džavid — Radivoj Papić: VETROVITE ZORE, Sarajevo, „Svjetlost“, 1960, str. 221.

IDEJNI BORCI PALI U REVOLUCIJU, Beograd, Kolarčev narodni univerzitet, 1962, str. 202. (čir.)

Iz sadržaja: Dušan Nedeljković: Ognjen Prica — Svetozar Culić; Veselin Mastela. Ignjatović Radomir: NEPROSPAVANE NOĆI, Beograd, „Prosveta“, 1963, str. 230.

Ilić Nikola P.: JABLANIČKO-PASJAČKI PARTIZANSKI ODRED (AVGUST 1942 — FEBRUAR 1943), Dugo, prerađeno i dopunjeno izdanje, Leksavsko, Radnički univerzitet, 1971, str. 229. (čir.)

Ilić Vidak — Stojan Cenić: NARODNI HEROJ MIODRAG STANIMIROVIĆ-MJA, Niš, Kasarna „Mija Stanimirović“, 1977, str. 36.

INFORMATIVNI PRIRUČNIK O JUGOSLAVIJI, Opšti podaci o političkom, privrednom, kulturnom i prosvetnom životu u FNRJ, Knjiga I—III, Beograd, Direkcija za informacije pri Vladi FNRJ, 1951—1953, str. 798+68+288.

Isaković Radosav-Rade: KOSOVELOVA BRIGADA, Ljubljana, Odbor Kosevelove brigade, „Partizanska knjiga“, 1973, str. 854.

IŠTOČNA BOSNA U NOB-U 1941—1945, Sjećanja, Knjiga 1 i 2, redaktori: Slavko Mićanović, Abdulah Sarajlić, Jeremija Perić, Rasim Hurem i Zdravko Antonić, Beograd, Vojnoizdavački zavod, 1971, str. 888+725.

ISTORIJA RADNIČKOG POKRETA, Zbornik radova, 5. odgovorni urednik: Pero Morača, Beograd, Institut za izučavanje radničkog pokreta i Odejenje za istoriju jugoslovenskog radničkog pokreta, 1968, str. 465.

Iz sadržaja: Vojislav Milan: Pavle Pap-Šilja (str. 241—338).

ISTRAŽIVAČKI ZBORNIC — RUDNIK, Glavni i odgovorni urednik Žvadin Stepanović, Kragujevac, Drusto mladih istraživača „Polet“, 1978, str. 95. (čir.)

Iz sadržaja: Lijljana Tucović: Solija Ristić, na-

rodni heroj.

IVAN MILUTINović MILUTIN, urednik: Špiro Lagator, Veselin Đuranović: „Ivan Milutinović“, Beograd, Pridruženo za vodne puteve „Ivan Milutinović“, 1969, str. 317. (čir).

Ivanč Emil: NEPOKORNA MLADOST, (SKOJ u prvim godinama ustanka), Zagreb, Komisija za historiju SK Gradskog komiteta SK Hrvatske, 1961, str. 262.

Ivanovski Vlado: OD DEBARCA DO ROGAŠKA SLATINA, (Borbeni otpat na Prvata makedonsko-kosovska udarna brigada), Skopje, „Kultura“, 1964, str. 190. (čir).

Ivanovski Vlado A.: OSLOBODITELNATA VOJNA VO ZAPADNA MAKEDONIJA 1941—1944, Skopje, Institut za nacionalna istorija, 1973, str. 326. (čir).

IVANJICA, autori: Stevan Ignjić, Jovan Radovanović, Vlastimir Luković, Ljubomir Marković, Milan Vujković, Beograd, Republički odbor SUBNOR SR Srbije, „Četvrti jul“, Ivanjica, Opštinski odbor SUBNOR, 1972, str. 774. (čir). Iveković Mladen: NEPOKORENA ZEMLJA, Zapis iz IV i V neprijateljske ofanzive protiv Narodnooslobodilačke vojske i partizanskih odreda Jugoslavije, Zagreb, Nakladni zavod Hrvatske, 1945, str. 340.

IVO LOLA RIBAR, Osijek, (NSO Gimnazije „Ive-Lole Ribara“), 1948, str. 34.

IVO LOLA RIBAR — SLAVNI SEKRETAR SKOJ-a, pripremio Ivo Matović, Gornji Milanovac, „Dečje novine“, 1973, str. 110.

IZ PROŠLOSTI MOGA KRAJA, redaktor: Borislav Zdravković, leskovac, Prosvetno-pedagoški zavod, 1967, str. 216. (čir).

Iz sadržaja: Rista Antunović: Stamenković Kosta (str. 69—72) — dr Milivoje Perović: Ratko Pavlović Čičko (str. 81—83).

JAČI OD SMRTI, Zapisi o palim herojima Slavonije, priredio Gabro Vidović, Zagreb, Odbor za proslavu ustanka u Slavoniji, 1961, str. 328.

Jakovljević Milutin — Milan Doković: FILIP FILIPOVIĆ, Životni put i revolucionarno delo, Gornji Milanovac, „Dečje novine“, 1979, str. 81.

Ivan Jan: CANKARJEV BATALJON IN DRAŽGOŠKA BITKA, Ljubljana, „Partizanska knjiga“, 1974, str. 348.

Ivan Ivan — Srećko: MED GORENSKIM PARTIZANIMA Kranj, „Gorenski tisk“, 1956, str. 339. Janković Dušan: LIČANI NA ZULJEŠEVIĆI, Prva lička proleterska narodnooslobodilačka udarna brigada, Beograd, „Narodna armija“, 1971, str. 184.

Janković Blažo: ČETVRTA PROLETERSKA CRNOGORSKA BRIGADA, Beograd, Vojnoizdavački zavod, 1975, str. 652. (čir).

Janković Milorad B.: GRUPA PARTIZANSKIH ODREDA U ZAPADNOJ SRBIJI — ZIMI 1941/42. GODINE, Beograd, Vojnoizdavački zavod, 1967, str. 346.

Janković Radun: 11. SRPSKA UDARNA BRIGADA NOVJ, Monografija, Leskovac, Narodni muzej, 1975, str. 142. (čir).

Janković Radun: NJIMA PRIPADA POBEDA, 11. srpska brigada, Zapis, Beograd, „Četvrti jul“, 1970, str. 128. (čir).

Jeličić Žvkvo: NARODNI HEROJ VLADO BAGAT, Zagreb, „27. srpanj“, 1953, str. 25.

Jeremić Jelfa: IZMEDU SAVE I DUNAVA, Novi Sad, Savez udruženja boraca NOR SAV Vojvodine, 1971, str. 410. (čir).

Jeremić Mića: PRVI KORACI KA SLOBODI, Gornji Milanovac, Kulturni centar, 1978, str. 271. (čir).

Jeremić Mića: ŽIKICA JOVANOVIĆ ŠPANAC, Beograd, Zavod za izdavanje udžbenika Narodne Republike Srbije, 1961, str. 318. (čir).

Jeremić Milijani: ŽIKICA JOVANOVIĆ ŠPANAC, Prva ustanička škola, Gornji Milanovac, „Dečje novine“, 1973, str. 110.

Jerković Mate: BORBE U SLAVONIJI ZA VRIJEME ČETVRTI I PETE NEPRIJATELJSKE OFANZIVE, Beograd, Vojnoistorijski institut, 1951, str. 176.

Jerković Mate: ČETIRI PROLETERA, Beograd, „Narodna armija“, 1953, str. 128.

Jerković Mate: NIKOLA DEMONIJA, Beograd, „Narodna armija“, 1977, str. 78.

Ješić Nedeljko — Mladen Stefanović: RATKO MITROVIĆ POLITIČKI KOMESAR ČAČANSKOG NOP ODREDA „DR DRAGISA MIŠOVIĆ“, Čačak, „Čačanski glas“, 1979, str. 361. (čir).

Jokić Gojko: DRVAR GRAD-HEROJ, Drvar, Spomen muzej „25 maj 1944“, Beograd, „Turistička štampa“, 1977, str. 32.

Joksimović Savo: U GERILI, Titograd, Grafički zavod, 1963, str. 465.

Joksimović Savo: PLIME I OSEKE, Berane 1941—1942, Ingrad, Udruženje boraca narodnooslobodilačkog rata, 1971, str. 214. (čir).

Joksimović Zoran: DRAGOJLO DUDIĆ, Beograd, „Rad“, 1964, str. 87. (čir).

Joksimović Zoran: JAČI OD VATRE, Zapis o narodnom heroju Živanu Đurđeviću, Valjevo, „Napred“, 1977, str. 135. (čir).

Joksimović Zoran: PORUKA ISPOD VEŠALA, Povest o narodnom heroju Stjepanu-Stevanu Filipoviću, Beograd, Svet za vaspitanje i brigu o deci SR Srbije; Gornji Milanovac, „Dečje novine“, 1975, str. 90.

Joksimović Zoran: PORUKA ISPOD VEŠALA, 3. izdanje, Beograd, „Rad“, 1977, str. 165. (čir).

Joksimović Zoran: SELO DRAGOJLA DUDIĆA, Beograd, Savez udruženja boraca narodnooslobodilačkog rata, 1966, str. 184. (čir).

Joksimović Zoran: ŽVOT DRAGOJLA DUDIĆA, Beograd, Republički odbor SUBNOR SR Srbije, „Vuk Karadžić“, 1974, str. 210. (čir).

Jordanovski Ilija: BOMBAŠI, Beograd, „Narodna armija“, 1960, str. 96.

Jordanovski Ilija: HRISTUJAN TODOROVIĆ KARPOŠ, Beograd, „Narodna armija“, 1977, str. 55. (čir).

JOSIP BROZ TITO, Monografija, 2. izd. Urednik Dara Janeković, Zagreb, „Spektar“, „Globus“, „Prosvjeta“, „Znanje“, Matica hrvatska, Rijeka, „Otokar Keršovani“, Beograd, Union publik, Mostar, Prva književna komuna, 1977, str. 364.

JOSIP BROZ TITO — MONOGRAFIJA, izbor, sastav, redakcija i likovna oprema: Drago Zdunić, Zagreb, „Spektar“, 1973, str. 288.

JOSIP BROZ TITO DVOSTRUKI NARODNI HEROJ JUGOSLAVIJE, Kruševac, Šumsko industrijski kombinat „Crvena zastava“, Redakcija lista, 1977, str. 19. (čir).

JOSIP BROZ TITO NA ČELU KOLONE, Priredio Rade Vojnović, Beograd, „Slovo ljubve“, 1977, str. 254.

JOSIP BROZ TITO TROSTRUKI NARODNI HEROJ JUGOSLAVIJE, Beograd, Društveno-političke organizacije SOUR-a SIP „Novi dom“, 1977, str. 19. (čir).

Jovanović Batrić: CRNA GORA U NARODNOOSLOBODILAČKOM RATU I SOCIJALISTIČKOJ REVOLUCIJI, Knjiga I, Beograd, „Vojno delo“, 1960, str. 868. (čir).

Jovanović Batrić: MOJ BATALJON, Beograd, „Prosveta“, 1952, str. 273. (čir).

Jovanović Nadežda, dr Venceslav Glišić: MIRKO TOMIĆ, monografija, Beograd, Republički odbor „Savez za udruženja boraca narodnooslobodilačkog rata SR Srbije, Kruševac, Opštinski odbor SUBNOR-a, 1975, str. 220. (čir).

Jovanović Nadežda: RIFAT BURDŽEVIĆ TRNOŠ, Beograd, „Glas“, 1973, str. 175. (čir).

Jovanović Žarko: NARODNI HEROJ VLADA AKSENTJEVIĆ, monografija, Obrenovac, Matična biblioteka „Vlada Akseptijević“, 1974, str. 172. (čir).

Jovičević Niko: OD PETE OFANZIVE DO SLOBODE, Borbe u Crnoj Gori od polovine 1943. do kraja 1944. godine, Beograd, „Vojno delo“, 1955, str. 746. (čir).

JUBILARNI DVADESET PETI IZVEŠTAJ DRUGE MUŠKE REZERVE GIMNAZIJE U SARAJEVU ZA ŠKOLSKU 1954—55, s kratkim pregledom pedesetogodišnjeg rada od 1. IX 1905. do 30. VI 1955, Sarajevo, 1955, str. 115.

Iz sadržaja: Uglješić Danilović: Boro Kovačević (str. 26—28).

Jungić Đorđe — Stijenić: DVANAJSTA JE MAJKA SLAVONIJE ... izdanje, Pakrac, Odbor za proslavu tridesete godišnjice formiranja XII proleterske udarne (slavonske) brigade, 1972, str. 166.

Kačavenda Petar: SKOJ I OMLADINA U NARODNOOSLOBODILAČKOJ VOJSCI I PARTIZANSKIM ODREDIMA JUGOSLAVIJE 1941—1945, Beograd, Institut za savremenu istoriju, „Export-press“, 1975, str. 430.

Kačavenda Petar: SKOJ I OMLADINA U RATU I REVOLUCIJI, Beograd, „Eksport-press“, 1978 (1979), str. 150.

Kadija Niko: NARODNI HEROJ RADE KONČAR, II izdanje, Zagreb, „27. srpanj“, 1953, str. 24.

Kampuš Ivan — Igor Karaman: TISUĆLJETNI ZAGREB OD DAVNIH NASELJA DO SVREMENOG VELEGRAĐA, Zagreb, „Školska knjiga“, 1975, str. 259.

Karabegović Osman: KRAJINA NA PUTEVIMA REVOLUCIJE, Beograd, „Glas“, 1978, str. 261. (čir).

Karasijević Drago: SLAVKO RODIĆ, Životni put i revolucionarno delo, Gornji Milanovac, „Dečje novine“, 1980, str. 99.

Kardelj Edvard: POLITIČKA I VOJNA STRATEGIJA NARODNOOSLOBODILAČKOG USTANKA I SOCIJALISTIČKE REVOLUCIJE U JUGOSLAVIJI I TITOVA STVARALAČKA ULOGA U NJENOM KONCIPIRANJU I REALIZOVANJU, Beograd, „Komunist“, 1977, str. 68.

Kardelj Edvard: PUT NOVE JUGOSLAVIJE, Članci i govori iz narodnooslobodilačke borbe 1941—1945, Beograd, „Kultura“, 1946, str.

568. (ćir.)

Kardelj Edvard: **REVOLUCIJA I VOJNA MISAO**, Beograd, Vojnoizdavački zavod, „Prosveta”; Ljubljana, Državna založba Slovenije; Novi Sad, Matica srpska; Zagreb, „Mladost”; Titograd, „Pobjeda”; Sarajevo, „Svetlost”; 1979, str. 572.

Kardelj Edvard: **TITO I JUGOSLOVENSKA SOCIJALISTIČKA REVOLUCIJA**, Beograd, „Narodna knjiga”; Novi Sad, „Dnevnik”; Skopje, „Naša knjiga”; 1977, str. 232.

Kardelj Edvard-Miroslav Križeva-Josip Vidmar: **TITO**, 1892, 1937, 1977, izbral Ivan Bratko, Ljubljana, Državna založba Slovenije, 1977, str. 178.

KATA PEJNOVIĆ, Monografija, Glavni i odgovorni urednik Marija Šoljan Bakarić, Zagreb, Savjet za pitanja društvenog položaja žene RK SSRNH; Časopis „Žena”; Odbor nagrade „Kata Pejnović”; Institut za historiju radničkog pokreta SRH, 1977, str. 167.

Kavgić Milan: **PAPUK PLANINOM**, Osamnaest sliovanska narodnooslobodilačka udarna brigada, Beograd, „Narodna armija”, 1969, str. 170.

Kavgić Milan: **PUTEVIMA HRABROSTI**, Šesnaesta omladinska narodnooslobodilačka udarna brigada „Joža Vlahovič”, Beograd, „Narodna armija”; 1976, str. 167.

Kazimirović Vasa: **OSAMNAESTOGODIŠNJI KOMANDANT**, Beograd, „Omladina”, 1958, str. 186.

Kazimirović Vasa: **ŠAJKAŠKA U NARODNOOSLOBODILAČKOJ BORBI**, Novi Sad, „Progress”, 1959, str. 158. (ćir.)

Kecman Vlado: **MARJUA BURSAC**, Beograd, „Narodna armija”; 1979, str. 58.

Kiauta Ladislav: **NA BOJNI ČRTI OSAMNAJSTE** Zgodovinski oris 18. divizije NOV in PO Jugoslavije, 2. predelana izdaja, Ljubljana, „Borec”, 1973, str. 640.

Kidrič Boris: **ZBRANO DELO**, Knj. 1—3, 2. izdanje, Ljubljana, „Cankarjeva založba”; Marksiistični center pri CK ZKS, 1978, str. 424, 485, 523.

Kirkov Nikola — Jordan Leov: **VELES VO NOB**, Veleškiti partizanski odredi, Skopje, „Kultura”, 1952, str. 192. (ćir.)

Kladarin Đuro: **BITKA NA SUTJESCI**, Novo, dopunjeno izdanje, Zagreb, „Naprijed”, 1968, str. 306.

Kleut dr Petar: **TRIDESET PETA LIČKA DIVIZIJA**, Beograd, Vojnoizdavački zavod, 1970, str. 378.

Klun Albert: **PREKOMORCI U NARODNOOSVOBODILNI VOJNI**, Ljubljana, „Partizanska knjiga”; 1976, str. 992.

Kljiajić Radmilo: **MITAR TRIFUNOVIĆ UČO**, Životni put i revolucionarno delo, Gornji Milanovac, „Dečje novine”; 1980, str. 92.

Knezović Luka-ho Ćurin: **DESETA DALMATINSKA UDRARNA BRIGADA**, Sinj, Općinski odbor Saveza boraca NOR, 1978, str. 341.

KO JE KO U JUGOSLAVIJI, biografski podaci o jugoslovenskim savremenicima, Beograd, Sedma slika, 1957, str. 810.

KO JE KO U JUGOSLAVIJI, jugoslovenski savremenic, glavni redaktor: Radoščin Rajović, Beograd, „Hronometar”; 1970, str. 1208.

Kocbek Edvard: **ISTINA**, dnevniški zapiski od

3. maja do 2. decembra 1943. (Ljubljana), Slovenska matica, 1967, str. 548.

Kocbek Edvard: **IZBRANO DELO**, Knj. I—II, Izbral in uredil Franc Zadrevac, Ljubljana, „Mladinska knjiga”; str. 357+359—651.

Kocbek Edvard: **SLOVENSKO POSLANSTVO**, Dnevnik s poti v Jajce 1943, Celje, Mohorjevo društva, 1964, str. 215.

Kocbek Edvard: **TOVARIŠIJA**, dnevniški zapiski od 17. maja 1942. do 1. maja 1943, Maribor, „Obzorja”; 1967, str. 421.

Kolar Vladimir: **ISTARSKA SVITANJA**, Prva istarska narodnooslobodilačka brigada „Vladimir Gortan”, Beograd, „Narodna armija”, 1968, str. 173.

KOMANDANT STANE, Zbornik, Zbrala in uredila Anton Bebler, Peter Stante-Skala, Ljubljana, „Borec”; 1977, str. 429.

KOMEMORATIVNI SKUP POVODOM SMRTI AKADEMIKA MOŠE PLJADE 19. III 1957, Beograd, Srpska akademija nauka, 1957, str. 16. 23x16. (ćir.)

Končar Zagorka — Ljubomir Tabački: **UVEK U BORBI**, Novi Sad, Savez udruženja boraca NOR SAP Vojvodine, Novi Bečej, Opštinski odbor Saveza udruženja boraca, 1970, str. 416. (ćir.)

Konobej France-Slovenko: **POD MOŽAKLJO IN KARAVANKIMI SO SE UPRLI**, Jesenice, Mestni odbor zveze borcev, 1954, str. 406.

Konstantinov Duško—Hristov: **RUSIOT NARODNE HEROJ STEVAN NAUMOV — VLADO**, (Prilog kon životopisot na Stevan Naumov), Bitola, Društvo za proučavanje na ilendenskit nastani „2. avgust 1903”; 1971, str. 200. (ćir.)

Konstantinov Duško — Hristov: **STEVAN NAUMOV STIV**, Bitola, 1961, str. 80. (ćir.)

Konjohdić Mahmud: **OD KUPE DO MORA**, Primoreč, Gorani i Drežničani u NOB, Zagreb, „Epoha”; 1963, str. 646.

Koprivica Andrija: **NAJSTARIJI PARTIZAN JUGOSLAVIJE**, Beograd, „Prosveta”, 1964, str. 201. (ćir.)

Koprivica-Oštrić Stanislava: **TITO U BJELOVARU**, Bjelovar, Koordinacioni odbor za njegovanje revolucionarnih tradicija; Zagreb, Institut za historiju radničkog pokreta Hrvatske, 1978, str. 179.

Korelc Leo: **FRANC ROZIMAN**, Životni put i revolucionarno delo, Gornji Milanovac, „Dečje novine”; 1978, str. 86.

Korelc Leo: **LJUBLJANA GRAD HEROJ**, Beograd, „Narodna armija”; 1978, str. 102.

Korelc Leo: **LJUBO ŠERCER**, Životni put i revolucionarno delo, Gornji Milanovac, „Dečje novine”; str. 87.

KOSOVO I METOHUJA 1943—1963, Priština, Skupština Autonome Pokrajine Kosova i Metohije, 1963, str. 207. (ćir.)

Kostadinović Radomir: **KRANA TRAVA I CRNO-TRAVCI**, Leskovac, Opštinski odbor Saveza boraca Crna Trava, 1968, str. 548. (ćir.)

KOTAR KORENICA I KOTAR UDBINA U NARODNOOSLOBODILAČKOM RATU I SOCIJALISTIČKOJ IZGRADNJI, Odgovorni urednik Đuro Zatezalj, Karlovac, Historijski arhiv, 1979, str. 1207. Iz sadržaja: Neda Zakuła: Moji susreti s Radom Končarom Brikom 1941. godine; Neda Zakuła: Sjećanja na Marka Oreškovića Kričnju.

Kotevski Metodija: **SKOPSKATA BRIGADA**, Dvanasettata makedonska narodnooslobodilačka brigada, Beograd, „Narodna armija”; 1969, str. 174. (ćir.)

Kovačević Ante: **LIČKI RASTANKI**, Druga lička proleterska narodnooslobodilačka udarna brigada, Beograd, „Narodna armija”; 1972, str. 232.

Kovačević Branko: **OMLADINA JUGOSLAVIJE U 1941. GODINI**, Beograd, Institut za savremenu istoriju, 1973, str. 424.

Kovačević Radivoje: **KURJAK S MAJEVICE**, Beograd, „Narodna armija”; 1969, str. 220.

Kovačević Radivoje: **VELJKO LUKIĆ-KURJAK SA MAJEVICE**, Gornji Milanovac, „Dečje novine”; 1974, str. 117.

Kovačević Stevo: **ISTOČNI PODGRMEČ U NOB**, Beograd, „Narodna knjiga”; 1977, str. 355. (ćir.)

Kovačević Veljko: **U ROVOVIMA ŠPANJE**, Titograd, „Pobjeda”; OOUR Izdavačka djelatnost, 1976, str. 231.

Kovačević Veljko: **U ŽARIŠTU USTANKA**, Neka iskustva iz borbi u Hrvatskom primorju i Gorskot kotaru od 1941—1943. godine, 2. izdanje, Rijeka, Međuopštinski odbor Saveza boraca NOR-a, 1978[1979], str. 95.

Kovačević Vojko: **BURNE GODINE BEGRADSKOG UNIVERZITETA 1935—1939**, Beograd, „Student”; 1964, str. 128.

KOZARA U NARODNOOSLOBODILAČKOJ BORBI I SOCIJALISTIČKOJ REVOLUCIJI (1941—1945), Radovi naučnog skupa održanog na Kozari (Mrakovici) 27. i 28. oktobra 1977. U okviru proslave Titovih jubileja i 35-godišnjice kozarske opštine, Prijedor, Nacionalni park „Kozara”; Muzej Kozare Sarajevo, Institut za istoriju, 1980, str. 536.

KOZARA U NARODNOOSLOBODILAČKOM RATU, Zapisi i sjećanja, Knj. 1—6, Glavni urednik Dušan Lukač, Beograd, Vojnoizdavački zavod, 1971—1978.

Kozlina Vladimir: **ZBORNIK NOSILACA PARTIZANSKE SPOMENICE** 1941, Sombor, Opštinski odbor SUBNOR-a, 1971, str. 247.

KRAGULJEVAČKI PARTIZANSKI ODRED, sećanja boraca, redaktor: Kosta Stepanović, Kragujevac, Opštinski odbor Saveza boraca NOR, „Svetlost”, 1973, str. 502. (ćir.)

KRAJIŠKE BRIGADE, Beograd, redakcioni odbor „Krajiških brigada”; 1954, str. 335.

Kranjec Franca: **SLAVA KLAVORA**, Maribor, „Obzorja”; 1963, str. 36.

Krikejić Branko J. **VELIMIR JAKIĆ**, Beograd, „Narodna armija”; 1978, str. 88. (ćir.)

Krikejić Branko J.: **DINA VRBICA**, Životni put i revolucionarno djelo, Gornji Milanovac, „Dečje novine”; 1978, str. 85.

Krneto Dojčilo Ž. — Stanimir Spasojević: **DEVIKA TAMNIH OČUJ**, Čačak, Dojčilo Krneto, Stanimir Spasojević, 1977, str. 115. (ćir.)

Krnić Zdravko: **XII PROLETERSKA UDRARNA BRIGADA**, Prilog za monografiju, Osijek, Centar za idejno-teorijski rad Konferencija SKH zakednice općina Osijek, 1977, str. 43.

Krstajić Pero: **DURMITOR U NOB I REVOLUCIJI**, Titograd, „Grafikič zavod”; 1966, str. 492. (ćir.)

Krstajić Pero P.: **OD KOLAŠINA DO JAJCA**, Sjećanja, Beograd, „Prosveta”; 1957, str. 136.

Kržavac Savo: BOZIDAR MASLARIĆ, Beograd, „Rad“, 1965, str. 78.

Kudumija Mato: CRVENI SPOMENAR, Đurđevac, Opštinski odbor Saveza boraca narodnooslobodilačkog rata, 1962, str. 144.

Kulić Dimitrije: BABIČKI PARTIZANSKI ODRED, Niš, izdanje autora, 1961, str. 154. (ćir.)

Kulić Dimitrije: KOSTA (Monografija o Kosti Stamenkoviću), Leskovac, Narodni muzej, 1973, str. 304. (ćir.)

Kulić Dimitrije: OD OKTOBRA DO SUTJESKE, Monografija o Blagaju Nikoliću, Leskovac, „Naša reč“, 1969, str. 175. (ćir.)

Kundaković Živko D.: SEDAM I PO DECENJIA JEDNE FABRIKE 1884—1959, Niš, Fabrika mašina i železničkih vozila „Stanko Paunović“, 1959, str. 97. (ćir.)

Kvesić Sibe: DALMACIJA U NARODNOOSLOBODILAČKOJ BORBI, 2. dopunjeno i prepravljeno izdanje, Split, Institut za historiju radničkog pokreta Dalmacije, 1979, str. 816.

Labinović Đurica: HEROJI LJUBINOG GROBA, Beograd, „Grafika“, 1972, str. 248.

Lagator Špiro: ČETVRTA VOJVODANSKA BRIGADA, Beograd, Vojnoizdavački zavod, Institut za izučavanje istorije Vojvodine, 1973, str. 336. (ćir.)

Lagator Špiro: MARKO MILANOVIĆ, Beograd, Udruga publicista, 1978, str. 320.

Lagator Špiro — Milorad Čukić: PARTIZANKE PRVE PROLETERSKE, Beograd, „Export press“, Konferencija za pitanja društvenog položaja žena Jugoslavije, 1978, str. 216.

Lagator Špiro, Milorad Vučinić: SAVO BURIĆ, Cetinje, Društveno-političke organizacije opštine, 1973, str. 30. (ćir.)

Lah Borivoj Boris: PRVA SLOVENSKA ARTILERIJSKA BRIGADA, Ljubljana, „Partizanska knjiga“, Odbor Prve slovenske artiljerijske brigade, 1975, str. 422.

Lakić Zoran: ZAPISI O REVOLUCIJI, Cetinje, „Obod“, 1971, str. 308. (ćir.)

LAZAREVAČ I OKOLINA, (redaktori: Vida Martinović, dr Jovan Miličević i Radovan Tomić), Beograd, „Književne novine“, Lazarevac, Narodni odbor opštine, 1962, str. 174. (ćir.)

Iz sadržaja: Spasenija—Cana Babović (str. 82—84).

Lazarević Arsa: ISTAKNUTI GRADITELJI SOCIJALISTIČKE JUGOSLAVIJE, Beograd, „Omladina“, 1957, str. 213.

Lazić Nada: BARANJA 1941—1945, SlavonSKI Brod, Historijski institut Slavonije i Baranje, 1979, str. 348.

Lekić Radovan: ANDRIJEVIČKI SREZ 1941—1944, (Prilog istoriji NOB Crne Gore), Cetinje, „Obod“, 1961, str. 540. (ćir.)

Leković Mišo: OFANZIVA PROLETERSKIH BRIGADA U LETO 1942, Beograd, Vojnoistorijski institut, 1965, str. 776.

Leković Mišo: PRVA PARTIZANSKA KRILA, Beograd, „Rad“, 1962, str. 72.

Leković Voja: SAMOČE, Beograd, „Vuk Karadžić“, 1975, str. 257. (ćir.)

LEKSIKON PISACA JUGOSLAVIJE I, A — Dž, glavni urednik: Željko Bošković, Novi Sad, Matica srpska, 1972, str. 783.

Lengel-Krizman Narcisa: ZAGREB U NOB-u,

Zagreb, „Globus“, 1980, str. 297.

Leonić Boro: SPLIT 1941, Beograd, „Prosveta“, 1960, str. 268.

LIKA U NOB 1941, Zbornik, pišu učesnici, urednik: Đoko Jovančić, Knjiga I, Beograd, „Vojno delo“, 1963, str. 732.

LIKA U NOB-u 1942, Sjećanja učesnika, Beograd, Vojnoizdavački zavod, 1971, str. 745.

LIKOVI REVOLUCIJE, Knjiga I—III, Beograd, „Prosveta“, 1962, str. 240+246+226. (ćir.)

Lopičić Janko: RATNI DNEVNIK, Knjiga I—II (1941—1942), (1943—1945), Beograd, „Prosveta“, 1961, str. 358. (ćir.)

Lotrić Tone: ŠKOFJELOŠKI ODRED, Škofja Loka, Odbor Škofjelokega odreda, Ljubljana, „Partizanska knjiga“, 1971, str. 336.

Lubarda Vojislav: ŽIVE LEGENDE, Knj. 1—3, Ljubljana, Beograd, „Partizanska knjiga“, 1976, str. 235, 220, 294.

Lukač Dušan: BANJA LUKA I OKOLICA U RATU I REVOLUCIJI (1941—1945), Banja Luka, Savez udruženja boraca NOR-a opštine, Odbor za pisanje istorije revolucionarnog pokreta i hronika NOR-a, 1968, str. 392.

Lukač Dušan: USTANAK U BOSANSKOJ KRAJINI, Beograd, Vojnoizdavački zavod, 1967, str. 522.

Lukić Dragoje: KOZARSKO DJETINSTVO, 2. prošireno izdanje, Beograd, Prijedor, Nacionalni park „Kozara“, 1976, str. 191.

Lukić Milosav: GREBIČI, Ratni dnevnik 1942—1944, Beograd, Republički odbor Saveza udruženja boraca narodnooslobodilačkog rata SR Srbije, „Četvrti jul“, Čačak, Zajednica kulture i SUBNOR opštine, 1972, str. 308. (ćir.)

Ljubičić Nikola: UŽIČKI NARODNOOSLOBODILAČKI PARTIZANSKI ODRED „DIMITRIJE TUCOVIĆ“, Beograd, Vojnoizdavački zavod, 1979, str. 467. (ćir.)

LJUBLJANA MESTO HEROJ, 30 let svobode, Ljubljana, Mestna konferenca SZDL, 1975, str. 64.

LJUBLJANA U BORBI 1941—1945, Zbornik sećanja, Pripremili za štampu i preveli sa slovenačkog i stručno redigovali Mihailo Mihelić i Milan Mihelić, Beograd, Vojnoizdavački zavod, 1978, str. 563.

LJUDI I DOGADAJI KOJI SE NE ZABAVLJAJU, uredila Slava Ogrizović, Knjiga I—II, Zagreb, Novinsko izdavačko poduzeće, 1953—1956, str. 245+268.

LJUBLJANA V ILEGALI, Knjiga I—IV, glavni urednik urednik Vladimir Krivic, Ljubljana, Državna založba Slovenije, 1959—1970, str. 488+516+512+856.

Madić Milorad: BORAC ZA BRATSTVO, Životni put narodnog heroja Fadila Jahića Španca, Beograd, Svet za vaspitanje i brigu o deci SR Srbije; Gornji Milanovac, „Dečje novine“, 1975, str. 86.

Madić Milorad: DVA PUT RODENA, Šesta srpska narodnooslobodilačka udarna brigada, Beograd, „Narodna armija“, 1975, str. 159.

Madić Milorad: KORČAGIN I NJEGOVI DRUGOVI, Treća srpska (devetnaesta proleterska) narodnooslobodilačka udarna brigada, Beograd, „Narodna armija“, 1968, str. 180. (ćir.)

Madić Milorad: KUZMAN JOSIFOVSKI PITU, Gornji Milanovac, „Dečje novine“, 1974, str. 86.

Madić Milorad — Milan Kavgić: TITOVA VOJNA POT, Ljubljana, „Borec“, 1966, str. 182.

Maglajić-Hadži Halilović Himka: ROĐENA ZA BUĐNO DOBA, Životni put narodnog heroja Vahide Maglajić, Beograd, Svet za vaspitanje i brigu o deci SR Srbije; Gornji Milanovac, „Dečje novine“, 1977, str. 87.

Majstorović Božo: MARJIA BURSAC, Životni put i revolucionarno delo, Gornji Milanovac, „Dečje novine“, 1978, str. 92.

Mandić Dušan: DRAGULO DUDIĆ, Beograd, „Narodna armija“, 1977, str. 97. (ćir.)

Mandić Dušan: POBEDNIK KAPELE, Životni put narodnog heroja Viktora Bubića, Beograd, Svet za vaspitanje i brigu o deci SR Srbije; Gornji Milanovac, „Dečje novine“, 1975, str. 84.

Mandić Gligo: 17. ISTOČNOBOSANSKA NOU DIVIZIJA, Beograd, Vojnoizdavački zavod, 1976, str. 358.

Marčeta Gojko: KOMANDANT ŠOLAJA, Životni put narodnog heroja Sime Šolaja, Beograd, Svet za vaspitanje i brigu o deci SR Srbije; Gornji Milanovac, „Dečje novine“, 1976, str. 92.

Marčeta Gojko: NADA DIMIĆ, Životni put i revolucionarno delo, Gornji Milanovac, „Dečje novine“, 1979, str. 94.

Marčeta Gojko: SANDŽAKLIJE NA TROMEDI, Četvrta sandžačka narodnooslobodilačka udarna brigada, Beograd, „Narodna armija“, 1975, str. 202. (ćir.)

Marinović Vane: I SMRT I ŽIVOT, Povest o Boru Vukmiroviću i Ramizu Sadiću, 1. izdanje, Beograd, „Glas“, 1977, str. 189. (ćir.)

Marjanović Jovan: BEOGRAD, Beograd, „No-lit“, „Prosveta“, 1964, str. XVI+392. (ćir.)

Marjanović Jovan: USTANAK I NARODNOOSLOBODILAČKI POKRET U SRBIJU 1941, Beograd, Institut društvenih nauka — Odeljenje za istorijske nauke, 1963, str. 572.

Markov Mladen: PRVA JUŽNOMORAVSKA, Zapis o prvoj južnomoravskoj udarnoj brigadi, materijal sakupio i obradio Radomir Ilić Zvonko, napisao Mladen Markov, Beograd, „Četvrti jul“, 1968, str. 341. (ćir.)

Markov Mladen: ŠTA SA OTADŽBINOM? ... Prilog hronici Pančeva, Pančevac, Opštinski odbor SUBNOR, 1972, str. 453. (ćir.)

Marković Dragan — Slobodan Bosiljičić: MOŠA PLJADE, II izdanje, Beograd, „Grafos“, 1960, str. 194.

Marković Dragan: OTPISANI, Beograd, Sloboda 1974, str. 278.

Marković Dragan: PODVIZI DIVERZANATA, Beograd, „Rad“, 1962, str. 66.

Marković Moma: RATNA PISMA, Požarevac, Odbor za proslavu dvadesetogodišnjice ustanaka, „Reč naroda“, 1961, str. 196. (ćir.)

Marković Saša — Vita Cvetković: 9 NARODNIH HEROJA, Požarevac, „Reč naroda“, 1960, str. 62. (ćir.)

Marković Saša DUŠE GODINE, Hronika narodnooslobodilačke borbe grada Požarevca 1941—1944, Požarevac, Udruga boranih organizacija opštine, 1965, str. 300.

Marković Svetozar Toza: IZBRANI SPISI, Predgovor, izbor i objašnjenja Danilo Kečić, Novi Sad, Muzej socijalističke revolucije Vojvodine, 1974, str. XLIV+540.

Marković Vladimir Indo-ivi Ferenc: HILJADU RATNIH DANA: PRVA DALMATINSKA PROTETERSKA NARODNOOSLOBODILAČKA UDARNA BRIGADA, Beograd, „Narodna armija“, 1976, str. 214.

Martini Lucifero: PARLANO I PROTAGONISTI. Memorie e documenti raccolti per una storia di Fiume nella Lotta popolare di liberazione fino al 1943. il „Battaglione Garibaldi“, Rovigno, Centro di ricerche storiche, Fiume, Unione degli Italiani dell Istria e di Fiume, 1976, str. 282.

Matečić Vladimir—Dušan: 14. PRIMORSKA GORANSKA BRIGADA, Beograd, Vojnoizdavački zavod, 1973, str. 267.

Matić Đorđe—Kekera: U TALASIMA REVOLUCIJE. II dopunjeno izdanje, Kruševac, Mala biblioteka „Bagdala“, 1961, str. 478. (ćir.)

Matošec Milivoj: HEROJ TITO, 2. razširjeno izdanje, Zagreb, Zagreb film, 1977, str. 167.

Matović Ivo: POVRATAK RATNIKA. Druga vojvodnaska udarna brigada, Beograd, „Narodna armija“, 1968, str. 212. (ćir.)

Matović Ivo: RADE KONČAR, Metalac čvršći od čelika, Gornji Milanovac, „Dečje novine“, 1973, str. 95.

Matović Ivan: VELIKI VOJNIK PARTIJE, Životni put narodnog heroja Ivana Milutinovića Milutina, Beograd, Savet za vaspitanje i brigu o deci SR Srbije, Gornji Milanovac, „Dečje novine“, 1975, str. 98.

Matović Ivo: VRANJSKE PRETHODNICE, Osmo srpska narodnooslobodilačka udarna brigada, Beograd, „Narodna armija“, 1974, str. 216. (ćir.)

MED MRZLICO IN DOBROVOLJACI, uredili in z dokumenti opremili Stane Terčak, Celje, Odbor za postavitev spomenika padlim borcem na Vranskem, 1955, str. 268.

Medić Mile — Ilija Đujić: NARODNI HEROJI KNINSKE KRAJINE, Knin, Opštinski odbor Saveza boraca narodnooslobodilačkog rata, 1979 (1960), str. 438.

MEDU PRVIMA, Urednik Tomislav Mijović, Zaječar, Novinska ustanova „Timok“, 1967, str. 235. (ćir.)

Mekinda Jože Franci: POHOD II GRUPE ODREDOV NA ŠTAJERSKO, Ljubljana, Državna založba Slovenije, 1959, str. 465.

MENGEŠKI ZBORNIK 1154—1954, I. del. Mengeš, Pripravilni odbor za proslavu 800-letnici Mengeša, 1954, str. 224.

Iz sadržaja: Narodni heroj Matija Blejč Matevž, str. 137—140.

METALCI JUGOSLAVIJE, Knjiga prva: Metalci — narodni heroji, (biografije napisao Vladimir Banović), Zagreb, „Republika“, 1967, str. 1100.

Mičanović Slavko: S MAJEVICE I SEMERJE, Ratni dnevnik, Knjiga I—III, Sarajevo, „Svjetlost“, 1947—1951, str. 128+163+200.

Mihaljević Živorad: RUDARSKA ČETA, Beograd, „Prosveta“, 1953, str. 165. (ćir.)

Mihaljević Kiril Grujica: TREĆA MAKEDONSKA NOU BRIGADA, Beograd, Vojnoizdavački zavod, 1976, str. 372. (ćir.)

Mihaljević Jovo: ZOV GARACA, Šesta crnogorska narodnooslobodilačka udarna brigada, Beograd, „Narodna armija“, 1970, str. 156. (ćir.)

Mihaljević Jovo: ŽIVI ZAPISNICI, Beograd, „Mlado pokolenje“, 1965, str. 179.

Mikulić Gajdaš Tome: SJECANJA I ZAPISI IZ NARODNOOSLOBODILAČKE BORBE, Zagreb, Vlastita naklada, 1967, str. 391.

Mikuž Metod: IZ DOLOMITOV NA ROG, Ljubljana, Slovenski knjižni zavod, 1947, str. 134.

Miladinović Milan: ETIKA I TRADICIJE NARODNOOSLOBODILAČKOG RATA I SOCIJALISTIČKE REVOLUCIJE U JUGOSLAVIJI, Bečej, „Proleter“, 1975, str. 338.

Miladinović Milan M.: MORALNI LIK ČLANOVA SAVEZA KOMUNISTIČKE OMLADINE JUGOSLAVIJE U NOR-u I REVOLUCIJI, Drugo dopunjeno izdanje, Beograd, 1972, str. 172.

Milić Anton Marko: DVAINDVAJST TISOĆ KILOMETROV OD KRAGUJEVCA DO KRAGUJEVCA, Del. I—III, Ljubljana, „Borec“, 1963—1965, str. 282+270+235.

Milincević Anđ — Ljubomir Milan: ŽARKO ZRENJANIN, Beograd, „Rad“, 1965, str. 118.

Milinić Vojislav: CRVENI PAVLE, Mladost posvećena revoluciji, Novi Sad, Savez udruženja boraca NOR SAP Vojvodine, 1971, str. 349. (ćir.)

Milinić Vojislav: PAP PÁL ÉLEUTÚTJA, Ujvidek, „Forum“, 1969, str. 158.

Milinić Vojislav: PAVLE PAP, Životni put i revolucionarno delo, Gornji Milanovac, „Dečje novine“, 1978, str. 86.

Milincević Stepan: HRONIKA MOGA VREMENA, Knjiga I, II ispravljeno i dopunjeno izdanje, Beograd, Izdanje autora, 1953, str. 487. (ćir.)

Milojković Mirko: BUNA, Hronika o narodnooslobodilačkom ratu u Šumadiji 1941—1945. godine, Beograd, „Prosveta“, 1971, str. 487. (ćir.)

MILOSTI NE TRAŽIM, Zapisi i uspomene o narodnom heroju Radu Končaru, priredili: Stipe Ugarković, Josip Barković, Željko Grbac, Zagreb, „Lykos“, 1959, str. 262.

Milostić Milovan: NARODNI HEROJ FRANJO KLUZ, Zagreb, „27. srpanj“, 1951, str. 39.

Milovanović Miodrag Lune: DNEVNIK, Titovo Užice, „Vesti“, 1979, str. 281.

Milovanović Miodrag Lune: NEDOVREŠENI DNEVNIK, Vojin Đurašević Kostja: Uz dnevnika, Beograd, Vojnoizdavački zavod, 1968, str. 277.

Milijanić Gojko: KADROVI REVOLUCIJE, 1941—1945, Cetinje, „Obod“, 1976, str. 191. (ćir.)

Milijanić Gojko: NIKIŠKI NOP ODRED, Beograd, Vojnoizdavački zavod, 1970, str. 444. (ćir.)

Minderović Čedomir: ZA TITOM, Zabeleške jednog partizana, Beograd, Državni izdavački zavod Jugoslavije, 1945, str. 335.

Mirčetić Dragoljub: KOMANDANTI I KOMESARI, Niš, Opštinski odbor Saveza udruženja boraca NOR-a, 1971, str. 240. (ćir.)

Mirčetić Dragoljub Ž.: OKRUŽNI KOMITET KOMUNISTIČKE PARTIJE JUGOSLAVIJE ZA NIŠKI OKRUG (1941—1944), Niš, 1977, str. 510. (ćir.)

Mirčetić Dragoljub Ž.: OZRENSKI PARTIZANSKI ODRED, Monografija, Niš, Opštinski odbor Saveza udruženja boraca Narodnooslobodilačkog rata Jugoslavije, 1979, str. 385. (ćir.)

Mirčetić Dragoljub — Velimir Kostić:

SVRLJIŠKI—NIŠAVSKI PARTIZANSKI ODRED, 2. izdanje, Niš SUBNOR, „Gradina“, 1979, str. 397. (ćir.)

Mirčetić Dragoljub: TATKO, Prokuplje, Narodni muzej, 1969, str. 181. (ćir.)

Mirković Iko: BUDO TOMOVIĆ, Životni put i revolucionarno delo, Gornji Milanovac, „Dečje novine“, 1978, str. 90.

Mirković Iko: DRUGOVI MOJE MLADOSTI, Gornji Milanovac, „Dečje novine“, 1978, str. 198.

Mišković Ivan: PREGLED NARODNOOSLOBODILAČKOG RATA U SLAVONJI, Slavonki Brod, Historijski institut Slavonije, 1968, str. 241.

Mitević Dušan: VELJKO VLAHOVIĆ, Život i delo, 2. izdanje, Beograd, „Mladost“, 1980, str. 223.

Mitević Dušan: VELJKO VLAHOVIĆ, Životni put i revolucionarno delo, Gornji Milanovac, „Dečje novine“, 1979, str. 90.

Mitić Mita: NARODNI HEROJ SAVA KOVAČEVIĆ, Beograd, „Savremena škola“, 1958, str. 28.

Mitić Svetolik: MLADOST JOSIPA BROZA, Beograd, „Mladost“, 1978, str. 80.

Mitrović Bogosav Šumar: U VRHOVNOG KOMANDANTA, 4. izdanje, Šabac, Fond narodnooslobodilačke borbe Podrnja, Ljubljana, „Jugoreklam“, 1978, str. 296+104 str. tabli.

Mitrović Kosta: POD KULOM VRSČAKOM, (Hronologija događaja iz revolucionarnog pokreta Vršca i okoline od 1926. do 1945. godine), Novi Sad, Savez udruženja boraca narodnooslobodilačkog rata SR Srbije, „Dnevnik“, 1969, str. 380. (ćir.)

Mitrović Mitra: RATNO PUTOVANJE, Beograd, „Prosveta“, 1953, str. 274.

Mitrović Mitra: VESELI MASLEŠA, II izdanje, Beograd, „Nolit“, 1964, str. 154. (ćir.)

Mitrović Momčilo: DRAGOJLO DUDIĆ, Životni put jednog seljaka, književnika i revolucionara, Beograd, Istarski muzej Srbije, 1977, str. 16. (ćir.)

Mladenović Miroslav — Savo Kržavac: U PRATNJI VRHOVNOG KOMANDANTA, Prateći bataljon Vrhovnog štaba NOV i POJ, 2. dopunjeno i izmenjeno izdanje, Beograd, „Narodna armija“, 1977 [1978], str. 278.

Mladenović Stanko: BRAČA JERKOVIĆI, Životni put narodnog heroja Dušana i Nebojše Jerkovića, Beograd, Savet za vaspitanje i brigu o deci SR Srbije, Gornji Milanovac, „Dečje novine“, 1976, str. 88.

Mladenović Stanko: ĐUKA DINIĆ, Životni put i revolucionarno delo, Gornji Milanovac, „Dečje novine“, 1978, str. 81.

Mladenović Stanko: FILIP KLJAJIĆ FIČA, Život i delo, Beograd, „Rad“, Gornji Milanovac, „Dečje novine“, 1978, str. 245.

Mladenović Stanko: FILIP KLJAJIĆ FIČA, Beograd, „Narodna armija“, 1974, str. 208.

Mladenović Stanko: NARODNI HEROJI PODRINJA, Šabac, RO „Dragan Srdić“, Fond NOB „Podrinja“, 1978 [1979], str. 266.

Mladenović Stanko: PROLETARSKI KOMESAR, Životni put narodnog heroja Filipa Kljajića Fiće, Beograd, Savet za vaspitanje i brigu o deci SR Srbije, Gornji Milanovac, „Dečje novine“, 1975, str. 95.

Mladenović Stanko: SPASENJA ČANA BABOVIĆ, Beograd, „Rad“, Kragujevac, „Svltost“, 1980, str. 285.

Mladenović Stanko: SPASENJA ČANA BABOVIĆ, Životni put i revolucionarno delo, Gornji Milanovac, „Dečje novine“, 1979, str. 89.

Mladenović Stanko: UDARNIK MIKA JARAC, Životni put narodnog heroja Mike Mitrovića Jarca, Gornji Milanovac, „Dečje novine“, 1977, str. 88.

MOJ ZAVIČAJ, Materijal za izučavanje zavičaja u školama tuzlanskog sreza, u redakciji Hajrudina H. Hasanovića, Tuzla, Prodavnico-pedaagoški zavod, „Front slobode“, 1963, str. 235. Iz sadržaja: Mitar Trifunović—Učo (str. 123—131), — Cvjetan Mijatović: govor prilikom otkrivanja spomenika Mitru Trifunoviću—Uči (str. 131—136).

Momčilović Đorđe: KAKO DO BRIGADE, Trinaesta vojvodanska udarna brigada, Kikinda, Odbor za negovanje tradicija Trinaeste vojvodanske udarne brigade, 1976, str. 792.

Momčilović Đorđe: MIHALJ SERVO — ŽIVOT POSVEĆEN REVOLUCIONARNOJ BORBI, Beograd, „Narodna armija“, 1980, str. 79.

Momčilović Đorđe: NA BANATSKOJ STRANI, Dvanaesta vojvodanska udarna brigada, Beograd, „Narodna armija“, 1974, str. 216. (ćir.)

Momčilović Đorđe Brkica: POD JEDNOM ZASTAVOM, (hronika o ljudima Banatskog Karadorđeva), Novi Sad, Savez udruženja boraca narodnooslobodilačkog rata SR Srbije, „Dnevnik“, 1968, str. 989. (ćir.)

Morača Milutin: RATNI DNEVNIK, Beograd, „Vojno delo“, 1962, str. 345.

Morača Pero: 1942 — PRELOMNA GODINA NARODNOOSLOBODILAČKOG RATA, Beograd, Vojnoizdavački zavod JNA, 1957, str. XI+443

Morača Pero: TITO STRATEG REVOLUCIJE, Beograd, „Narodna knjiga“, Novi Sad, „Dnevnik“, Skopje, „Naša knjiga“, 1977, str. 299.

MOŠA PIJADE OMIJENI ČIČKA JANKO, pripremio Ivo Matović, Gornji Milanovac, „Dečje novine“, 1973, str. 134.

Mugoša Božidar M.: NARODNI HEROJ ŠPIRO MUGOŠA, Titograd, Zavičajni muzej grada, 1974, str. 262. (ćir.)

Mugoša Dušan: NA ZADATKU, Beograd, „Ćetvrti jul“, 1973, str. 197. (ćir.)

Mušović Ejup: BOGOLJUB ČUKIĆ, Tutin, Društveno političke organizacije Novi Pazar, Zavičajni muzej, 1979, str. 50. (ćir.)

NA OBALI ŽIVOTA I SMRTI, spomen-knjiga o narodnooslobodilačkom pokretu Zemuna, Naselja i Bežanije, sakupili i sastavili: Dura Livada, Radivoje Golubović, Ilija Trajković, Miodrag Milić, Zemun, Opštinski odbor Saveza za boraca, 1958, str. 214. (ćir.)

NA TITOVOM PUTU, Autori Tihomir Vlaškić, Miroslav Vasić, Miodrag Višnjić, Petar Kačavenda, Velizar Šerer, Beograd, Gradska konferencija Saveza socijalističke omladine, Zajednica klubova samoupravičaja, 1977, str. 115. (ćir.)

Nad Dušana: KOSTA NAD — VOJNIK TRI ARMJE, Beče, „Proleter“, 1971, str. 334.

Nad Kosta: RATNE USPOMENE ĆETROSETDRUGA, Sećanje zapisao i za štampu priredio Jovo Popović, Zagreb, Centar za kulturnu

djelatnost Saveza socijalističke omladine Zagreb, 1979 (1980), str. 564.

Nad Kosta: RATNI SUSRETI S TITOM, Gornji Milanovac, „Dečje novine“, 1977, str. 139.

Najdeski Dimče: JORDAN NIKOLOV ORCE, Srebrni-televizija, 1968, str. 31. (ćir.)

NARODNI HEROJ IVAN MORDIN CRNI 1911—1944, Dubrovnik, Kotarski odbor za proslavu 20-godišnjice ustanka naroda Jugoslavije, 1961, str. 14.

NARODNI HEROJ IVO LOLA RIBAR, Osijek, NSO Gimnazije „Iva Lole Ribara, 1948, str. 374.

NARODNI HEROJI JUGOSLAVIJE, Knjiga prva A — M, Beograd, Institut za savremenu istoriju, „Mladost“, 1975, str. 580.

NARODNI HEROJI JUGOSLAVIJE, Knjiga druga N — Ž, Beograd, Institut za savremenu istoriju, „Mladost“, 1975, str. 463.

NARODNI HEROJI KOŠOVA I METOHUJE, HEROJ I POPULIT TE KOŠOVE — METOHIS 1941—1945, Priština, Oblasni odbor Saveza boraca AKMO, 1956, str. 63. (sa uporednim tekstom na albanskom).

NARODNI HEROJI OD MAKEDONIJA, urednik: Pande Toškosi, autori na tekstot: Tone Mirovirovi, Video Podgorec, Aleksandar Popovski, Koce Solunski, Vasil Kunoski, Boro Ćuškar, Skopje, „Naša knjiga“, 1973, str. 434. (ćir.)

NARODNI HEROJI SRBIJE, Beograd, Glavni odbor Saveza boraca narodnooslobodilačkog rata za Srbiju, 1951, str. 326. (ćir.)

NARODNOOSLOBODILAČKA BORBA I REVOLUCIJA U ŠUMADIJI 1941—1945, sećanje učesnika, redakcija teksta: Živorim Nestorović, Miroslav Živković, Arandelovac, Lazarevac, Topola, Ljg, Međuopštinski odbor za proslavu 30-godišnjice ustanka i revolucije naroda Jugoslavije, 1972, str. 158. (ćir.)

NARODNOOSLOBODILAČKI POKRET BEGRADA 1941—1945. GODINE U SEĆANJIMA UČESNIKA, Redaktor Bogdan Lucić, Beograd, Istorijski arhiv Beograd, 1974, str. 387. (ćir.)

NARODNOOSVOBODILNA VOJNA NA SLOVENSKEM 1941—1945, Autorji Zdravko Kranjšček i dr. 3. izdanje, Beograd, Vojaški zgodovinski inštitut, Ljubljana, Inštitut za zgodovino delavskega gibanja, „Partizanska knjiga“, 1978 (1979), str. 1157.

NAŠ VZORNIK PINKO TOMAŽIĆ 1915—1975, Koper, Osnovna šola „PINKO TOMAŽIĆ“, 1975, str. 63.

NAŠE BORKE, Ob 5. letnici ustanovite Osvobodilne fronte, Ljubljana, „Naša žena“, 1946, str. 121.

NAŠI PALI, Biografije palih boraca pirotskog kraja, autori tekstova: Bogdan Nikolov, Dušan Panić, Miodrag Aleksić, Miodrag Surjan, Miroslav Stojanović, Novica Živković, Pravođub Nikolić, Siniša Stamenković i Hristofor Živković, Pirot, „Sloboda“, 1967, str. 144. (ćir.)

NAUČNI SKUP O DJELU VESELINA MASLEJE, Banja Luka, 20. i 21. aprila 1977. Sarajevo, Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine, 1978, str. 460.

Nazor Vladimir: S PARTIZANIMA 1943—1944, li dopunjeno izdanje, Zagreb, Nakladni zavod Hrvatske, 1945, str. 202.

Nedeljković Dušan: IVO LOLA RIBAR, Omladinski tribun naše revolucije, Beograd, Srpska

akademija nauka i umetnosti, 1968, str. 53. (ćir.)

Nedeljković Dušan: OGNJENI PRAČA, VESELIN MASLEŠA, IVO LOLA RIBAR, Sarajevo, „Svjetlost“, 1974, str. 190.

Nedog Alenka: TONE TOMŠIĆ, Oris življenja in revolucionarnega delovanja (9. VI 1910 — 21. V 1942), 2. izdanje, Ljubljana, „Borec“, 1980, str. 433.

NERETVA, zbornik radova, pišu učesnici, redaktori: Ivan Gligorićević, Živorim Ljubjković, Radomir Petković, knjiga I—III, Beograd, Vojnoizdavački zavod, 1965, str. 504+522+504.

Nestorović Slobodan: POD HISAROM, (hronika Prokuplja), Beograd, Republički odbor SUBNOR SR Srbije, Prokuplje, Opštinski odbor SUBNOR, „Ćetvrti jul“, 1972, str. 402. (ćir.)

Nešović Slobodan: MOŠA PIJADE, Beograd, „Narodna armija“, 1979, str. 110. (ćir.)

Nešović Slobodan: MOŠA PIJADE I NJEGOVO VREME, Beograd, „Prosveta“, Ljubljana, „Mladinska knjiga“, 1968, str. 948. (ćir.)

Nešović Slobodan: MOŠA PIJADE IN NJEGOVO ČAS, Ljubljana, „Mladinska knjiga“, Beograd, „Prosveta“, str. 800.

NEUMORNOST REVOLUCIONARA, zbirka reportaža o revolucionarnim likovima i događajima iz istorije radničkog pokreta, izbor tekstova: Dragan Marković, Beograd, „Kultura“, 1959, str. 224.

Nikolić Miodrag: BORO E RAMIZI, Fragmente nga jeta e puna. Prishtinë, „Rilindja“, 1967, str. 184.

Nikolić Miodrag: BORO VUKMIROVIĆ I RAMIZ SADIKU VESNICI KOSOVSkih SVITANJA, Gornji Milanovac, „Dečje Novine“, 1974, str. 96.

Nikolić Miodrag: CENDRESA SA KOŠOVA, Životni put narodnog heroja Emina Durakua, Beograd, Svet za vaspitanje i brigu o deci SR Srbije; Gornji Milanovac, „Dečje novine“, 1976, str. 81.

Nikolić Miodrag: KOMUNISTA ČVRŠIĆ OD KAMENA, Životni put narodnog heroja Dragice Pravice, Beograd, Svet za vaspitanje i brigu o deci SR Srbije; Gornji Milanovac, „Dečje novine“, 1977, str. 86.

Nikolić Stojan — Jole: LESKOVAČKI ODRED (Jul — 1941 — februar 1973) Leskovač, Narodni muzej, 1974, str. 502. (ćir.)

Nikolić Živojin: 22. SRPSKA DIVIZIJA, drugo izdanje Beograd, „Narodna knjiga“, 1972, str. 504. (ćir.)

Nikolić-Brka Živojin: JUGOISTOČNA SRBIJA U NARODNOOSLOBODILAČKOM RATU I REVOLUCIJI 1941—1945, Beograd, Institut za savremenu istoriju, „Narodna knjiga“, 1979, str. 589. (ćir.)

Nikišć Vladimir M.: STAZAMA SLOBODE, Čačak, Narodni muzej, 1967, str. 144. (ćir.)

Ninković Žvan M.: ŠESTA VOJVODANSKA UDARNA BRIGADA, Beograd, Vojnoizdavački zavod, 1973, str. 214.

NIŠ U VIHORU OSLOBODILAČKOG RATA (1941—1945): Dragoljub Dejanović, Dragoslav Živković, Miroslav Milovanović, Đorđe Stamenković, Novi Sad, „Dnevnik“, (Beograd), Savez udruženja boraca narodnooslobodilačkog rata SR Srbije, 1968, str. 696. (ćir.)

Novak Drago: PRLEKJA U NARODNOOSLOBODILNI VOJNI, Prispjevke k zgodovini Po-

murja. Murska Sobota, „Pomurska založba“, 1965, str. 238.

NOVI SAD — GRAD HEROJ, Novi Sad, Skupština opštine, 1976, str. 143.

Nožičnik Milan: NIKOLA DEMONJA, Zagreb, „Prosvjeta“, 1945, str. 40.

O TITOVOM REVOLUCIONARNOM DELU, Novi Sad, Centar PK SKV za političke studije i marksističko obrazovanje, 1977, str. 135.

Obraćujući Branko B.: DRUGA DALMATINSKA PROLETERSKA BRIGADA, Beograd, Vojnoizdavački zavod, 1968, str. 453.

Obraćujući Dragan: DUŠAN PETROVIĆ ŠANE, Kragujevac, „Svetlost“, 1978, str. 254. (čir.)

Obraćujući Dragan: DUŠAN PETROVIĆ ŠANE, Životni put i revolucionarno delo, Gornji Milanovac, „Dečje novine“, 1979, str. 86.

Obravničević Delibabić Vera: OD KOLJUVKE DO SUTJESKE, Titograd, Grafički zavod, 1961, str. 414. (čir.)

Očak Ivan — Jovo Popović: KONČAR — SEKRETRAR PARTIJE, Zagreb, „Alfa“, 1976, str. 602.

OD USTANKA DO POBJEDE PRVI CRNOGORSKI BATALJON PRVE PROLETERSKE NOU BRIGADE, Urednik Špiro Lagator, Beograd, Odbor 1. crnogorskog bataljona 1. proleterske NOU brigade, 1977, str. 800. (čir)

Odić Slavko: DOSIJE BEZ IMENA, Zagreb, „Naprijed“, 1961, str. 265.

Ogrizović Mihajlo: PIONIRI HRVATSKE U NARODNOJ REVOLUCIJI, 3. prošireno izdanje, Zagreb, Savez društava „Naša djeca“ SR Hrvatske, Republički savjet za unapređivanje rada Saveza pionira, 1977, str. 229.

Ogrizović Dragan: NARODNI HEROJ JOSIP KRAŠ, Zagreb, „27. srpanj“, 1955, str. 32.

Ogrizović Slava: ODMAZDA, Beograd, „Prosveta“, 1961, str. 297. (čir.)

Ogrizović Slava: ZAGREB SE BORI, Zagreb, „Školska knjiga“, 1977, str. 247.

OKRUŽNI KOMITET KPJ ZA VOJVODINU 1941—1943, Izbor i objašnjenja Ljubica Vasilčić, Novi Sad, Institut za izučavanje istorije Vojvodine; Sremski Karlovi, Arhiv Vojvodine, 1975, str. XII+535. (čir.)

OKRUŽNI KOMITET KPJ ZA VOJVODINU, 1944—1945, Izbor i objašnjenja Ljubica Vasilčić, Redaktor Ljubomir Tabački, Novi Sad, Institut za istoriju, Muzej socijalističke revolucije Vojvodine; Sremski Karlovi, Arhiv Vojvodine, 1978, str. 461. (čir.)

Olbina Dane: RATNI DANI, Dnevnik, 25. februara 1943 — 15. maja 1945, Sarajevo, „Svetlost“, 1972, str. 411.

OMLADINA JUGOSLAVIJE U NOB, pripremio za štampu Josip Barković, Zagreb, „Epoha“, 1967, str. 517.

ONI SU PONOS DOMOVINE, omladina Crne Gore u borbi za slobodu, Knjiga 1, Cetinje, Glavni odbor USAO Crne Gore, 1945, str. 190. (čir.)

Orešković Marko: AUTOBIOGRAFIJA, Komentar Ivan Očak, Jovo Popović, Zagreb, „Alfa“, 1976, str. 350.

ORIS MLADINSKEGA GIBANJA NA SLOVENSKEM V ODOBUIJU 1941—1945, sestavile in uredile: Dare Jeršek, Milica Kacin i Alenka Nedog, Ljubljana, Centralni komitet Zveze mladost Slovence, 1963, str. 191.

87 GODINA OD OSNIVANJA I 40 GODINA OBNOVLJENOG RADA BANJALUČKE EKONOMSKE ŠKOLE 1885—1897, Banjaluka, Ekonomska škola „Ivica Mažar“, 1972, str. 192.

Iz sadržaja: Zlatko Hadžiabegović: Likovi narodnih heroja — daka Ekonomske škole: Ivica Mažar, Ranko Šipka, Zdravko Čelar, Ismet Kapetanović, Rada Vranješević, Ljubica Gerovac, Milian Ličina.

OSLOBODILAČKA BORBA NARODA JUGOSLAVIJE KAO OPŠTENARODNI RAT I SOCIJALISTIČKA REVOLUCIJA, Beograd, Zajednica institucija za izučavanje novije istorije naroda i narodnosti Jugoslavije; „Export press“, 1977, str. 386.

OSMA CRNOGORSKA NOU BRIGADA, Zbornik sjećanja, Urednik Momčilo Kalem, Beograd, Vojnoizdavački zavod, 1978, str. 509. (čir.)

OSMA KORDUNAŠKA UDARNA DIVIZIJA, Karlovac, Historijski arhiv, 1977, str. 959.

(OSMI) VIII POHOD „PO POTEH PARTIZANSKE LJUBLJANE“ ZA LETO 1964, Ljubljana, 1964, str. 134. Ostrovska Milica: JOŽE HERMANČIČ, Maribor, „Obzorja“, 1963, str. 39.

Ostrovska Milica: KLJUB VSEMU ODPOR, Maribor, „Obzorja“, 1963, str. 337.

Ostrovska Milica: SILVIRA TOMASINI, Maribor, „Obzorja“, 1964, str. 63.

OTAC I SIN NARODNI HEROJI, Valjevo, Dačka zadruga „Miša Dudić“, 1959, str. 31. (čir.)

Ošjak Jožko: POD MATAJURJEM, Spomini in zapiski iz beneške Slovenije, Ljubljana, „Borec“, 1969, str. 388.

Ožbolt Anton: ŠERCERJEVA BOJNA POT, Dopolnjena izdanja, Ljubljana, „Borec“, 1974, str. 290.

PADLI V OGNJU REVOLUCIJE, Krško, Zveza ZB NOV obine, 1971, str. 246.

PALI — NEPOBEDJENI 1944—1964, Beograd, Savezni odbor za proslavu dvadesete godišnjice Službe unutrašnje bezbednosti, 1965, str. 500.

PALI VELOLUČANI U NARODNOOSLOBODILAČKOJ BORBII 1941—1945, autori: Bore Marinić, Ivan Barčot, Franko Andrijić, Petar Andreis, Ljubo Barčot, Vinko Barčot, Ivko Gurođić, Nikola Ivanović, Stipe Zlotkić i Zdravko Zanečić, Vela Luka, Savez boraca NOR, 1974, str. 172.

PALIM PRAVNICIMA BORBICIMA, Niš, Udruženje pravnika NR Srbije — Sreska podružnica, 1959, str. 28.

Pantelić Milojica: 25. SRPSKA NOU DIVIZIJA, Beograd, Vojnoizdavački zavod, 1977, str. 402. (čir.)

Pantelić M(ilojub) — M(odrag) Vujinović: NARODNI HEROJ MILICA PAVLOVIĆ DARA, Čačak, Pionirski odred „Milica Pavlović“, 1959, str. 32. (čir.)

Parezanović Teodosije: PARTIZANSKE VATRE, Beograd „Prosveta“, 1962, str. 255 (čir.)
Parmaković Dragoslav: MAČVANSKI (PODRINSKI) NARODNOOSLOBODILAČKI PARTIZANSKI ODRED 1941—1944, Šabac, Fond narodnooslobodilačke borbe Podrinja, 1973, str. 1308. (čir.)

PARTIZANSKE STAZE „TITOV RATNI PUT 1941—1944“, Odgovorni urednik Hamdija Babčić, pripremili Arsen Soldo i Selim Karović, Sarajevo, Društvo za njegovanje tradicija Ne-

retve i Sutjeske, 1979, str. 302.

Pavešić Ljubo: I KRUV JE TEKLA KRŠEM... Zapisi i kritice, Rijeka, „Otokar Keršovani“, 1959, str. 304.

Pavešić Ljubo: NARODNI HEROJ FRANJO OGULINAC SELJO, Zagreb, „27. srpnja“, str. 32.

Pavešić Ljubo: NARODNI HEROJ JOAKIM RAKOVAC, II izdanje, Zagreb, „27. srpnja“, 1953, str. 22.

Pavešić Ljubo: NARODNI HEROJ MATE BLAŽIJA, Zagreb, „27. srpanj“, 1958, str. 30.

Pavešić Ljubo: NARODNI HEROJ MISLISAV ĐAKIĆ, Zagreb, „27. srpanj“, 1953, str. 28.

Pavešić Ljubo: NARODNI HEROJ NINA SOVILJ, Zagreb, „27. srpanj“, 1953, str. 30.

Pavešić Ljubo: NESLOMLJIVA SRCA, Životopis Joakima Rakovca, narodnog heroja Istre, Rijeka, „Otokar Keršovani“, 1954, str. 46.

Pavlin Mile: JESENIŠKO BOHINJSKI ODRED, Ljubljana, Odbor Jeseničko bohinskega odreda, „Partizanska knjiga“, 1970, str. 379.

Pavlin Mile: PETNAJSTA BRIGADA, Ljubljana, Odbor 15. brigade, „Partizanska knjiga“, 1970, str. 500.

Pavlović Vera: ZNANI I NEZNANI, Zapisi, Beograd, „Kosmos“, 1963, str. 215.

PavlovićTomašević Zorica, Miodrag Milić: GRAD NA JESENICI, Hronika Smederevske Palanke, Beograd, Republički odbor Saveza udruženja boraca narodnooslobodilačkog rata SR Srbije, Smederevska Palanka, Opštinski SUBNOR „Četvrti jul“, 1972, str. 415.

(PEDESET) 50 GODINA D(OMAĆE) TVORNICE (R)UBLJAJA 1914—1964, Zagreb, Domaća Tvornica rublja, 1965, str. 75.

Iz sadržaja: O narodnom Heroju Anki Butorac. PEDESET GODINA TVORNICE ČOKOLADE, BONBONA I KEKSA „KRAŠ“, glavni i odgovorni urednik: Dušan Graovac, Zagreb, Tvornica čokolade, bombona i kekasa „Josip Kraš“, 1961, str. 60.

PEDESETOGODIŠNJICA PLJEVALJSKE GIMNAZIJE 1901—1951, Pijeljava, Odbor za proslavu pedesetogodišnjice, 1956, str. 149. (čir.)

Pored ostalog, o palim narodnim hrojima Velimir Jakiću, Vladimiru Kneževiću Volodi, Vuku Kneževiću, Vukmanu Kruščiću, Dušanu Obradoviću, Bogdanu Kotliću, Jovanu Čorčiću, Dušanu Tomaševiću Čirku, Mašu Jeliću, Jevremu Grboviću, Živku Ždveru.

Pavlin Mile: Dušan: NA VILICA GUMNU, Četrta proleterska (crnogorska) narodnooslobodilačka udarna brigada, Beograd, „Narodna armija“, 1971, str. 268. (čir.)

Pejić Predrag: PILOTSKE INICIJATIVE, Beograd, „Narodna armija“, 1977, str. 75.

Pekić Mirko — Dragutin Čurguz: BITKA NA KOZARU, 4. dopunjeno izdanje, Prijedor, Nacionalni park „Kozara“, 1977, str. 215.

Perić Ignjatije: NA SVOJOM ZEMLJI, Petnaesta kordunaška narodnooslobodilačka udarna brigada, Beograd, „Narodna armija“, 1968, str. 148.

Perić Ignjatije: PETA KORDUNAŠKA BRIGADA, Beograd, Vojnoizdavački zavod, 1972, str. 289.

Perić Tonko: VEĆI OD GOLEMA, Iz života Mate Golema, Split, „Čekavski sabor“, 1978, str. 74.

- Perović Blažo M.: JASNI TRAGOVI, Povodom života Veljka Vlahovića, Subotica, Radnički univerzitet „Veljko Vlahović“, 1977, str. 107.
- Perović Marko: SEĆANJA NA ŽARKA ZRENJANINA, Beograd, „Prosveta“, 1952, str. 80. (čir.)
- Perović Milivoje: HRONIKA O ČIČKU, Beograd, „Kosmos“, 1958, str. 194. (čir.)
- Perović Milivoje: LESKOVAC U RATU I REVOLUCIJI, Leskovac, Opštinski odbor Saveza udruženja boraca narodnooslobodilačkog rata, Beograd, „4. juli“, 1968, str. 425. (čir.)
- Perović Milivoje: NARODNI HEROJ RATKO PAVLOVIĆ ČIČKO 1913—1943, NIŠ Industrija za preradu pamuka „Ratko Pavlović“, 1963, str. 13. (čir.)
- Perović Puniša: JULSKE VATRE, Beograd, „Rad“, 1961, str. 338.
- Perović Puniša: NA TEME DANA, Beograd, „Kultura“, 1957, str. 174.
- Perović Puniša: RATNI MOTIVI, Članci i zapisi, Cetinje, „Obod“, 1962, str. 315.
- Perović Puniša: SA SRPSKIM PROLETERIMA, Beograd, „Prosveta“, 1953, str. 118. (čir.)
- Perušel-Pelko Janez: NAPREJ, Osmo slovenska narodnooslobodilna brigada „Fran Levstik“, Beograd, „Narodna armija“, 1968, str. 171.
- Pešić Miodrag: NARODNI HEROJ SIMA POGAČAREVIĆ, Dosledan revoluciji i sebi, Vranje, Savez udruženja boraca NOR opštine, 1967, str. 50. (čir.)
- Peškar Jože: DOLENJSKI ODRED, Ljubljana, „Partizanska knjiga“, Odbor Dolenskega odreda, 1975, str. 572.
- Peškar Jože: DOLENJSKI ODRED NOV IN POS 1943—1945, Ljubljana, Odbor Dolenskega odreda NOV in POS za obujanje tradicij NOB, 1968, str. 134.
- PETA PROLETERSKA CRNOGORSKA BRIGADA, Zbornik sjećanja, Knjiga 1—2, urednici: Milinko Đurović, Novo Matunović, Milisav Račević, Beograd, Vojnoizdavački zavod, 1972, str. 757+682. (čir.)
- Petelin Stanko: GRADNIKOVA BRIGADA, Nova Gorica, ČZP „Soča“, 1966, str. 522.
- Petelin Stanko-Vojko: MED TRIGLAVOM I TRSTOM, Zgodovina XXXI divizije NOV in POJ, II splojnega izdaja, Ljubljana, „Borec“, 1964, str. 570.
- Petelin Stanko: PREŠERNOVA BRIGADA, 2. izdanje, Ljubljana, „Borec“, 1980, str. 650.
- Petelin Stanko: VOJKOVA BRIGADA, 2. izdanje, Ljubljana, „Borec“, 1980, str. 547.
- PETNAEST VOJVODANSKIH BRIGADA, Jovan Veselinov Žarko: „Vojvodina u narodnom ustanku“, Novi sad, Pokrajinski odbor Saveza boraca Vojvodine, 1953, str. 270. (čir.)
- PETNAESTA MAJEVIČKA BRIGADA, Sjećanja i članci, Glavni urednik Zdravko Antonić, Beograd Vojnoizdavački zavod, 1979, str. 557.
- Petovar Rudi: ŠESTA PROLETERSKA ISTOČNOSLOVANSKA BRIGADA, Beograd, Vojnoistorijski institut, 1951, str. 322. (čir.)
- Petrov Marinko: U REDOVIMA SEDME VOJVODANSKE, (Doživljaji brigadnog kurira), Novi Sad, Odbor VII vojvodanske NOV brigade, 1974, str. 251.
- Petričević Jozo: IVO LOLA RIBAR, Zagreb, Institut za historiju radničkog pokreta, 1964, str. 440.
- Petričević Jozo: IVO LOLA RIBAR, Ponos pokoljenjima, Beograd, „Mladost“, 1978, str. 156+144.
- Petrović Dušan Šane: NAROD U REVOLUCIJI, Beograd, „Jugoslovenska revija“, „Jugoslovenska stvarnost“, 1978, str. 183.
- Petrović Slobodan: NARODNI HEROJ JEZDIMIR LOVIĆ, Beograd, Trgovinski školski centar „Jezdimir Lović“, 1965, str. 56. (čir.)
- Petrovski Metodi — Dragoljub Dimovski: KARPOŠ KOZJAČKA LEGENDA, Skopje, „Mista“, 1971, str. 136. (čir.)
- Pijade Moša: IZBRANI SPISI, Knjiga 3, izbor i redakcija: Brana Kovačević i Jovo Mihajević, Beograd, Institut za izučavanje radničkog pokreta, 1965, str. 333.
- Piličević Đorđe: KOMANDANT USTANIČKE ŠUMADIJE, Životni put narodnog heroja Milana Blagojevića Španca, Gornji Milanovac, „Dečje novine“, 1977, str. 86.
- Piličević Đorđe: TRAGOM ARILJSKIH PARTIZANA, Arilje, Udruženje boraca NOR-a opštine 1971, str. 307. (čir.)
- Piljević Đorđe O.: MILOŠ MATUEVIĆ MRŠA, Beograd, „Glas“, 1978 (1979), str. 243. (čir.)
- PLAŠČANSKA DOLINA I OKOLICA U NOR-U 1941—1945, Urednici Duro Stanislavljević, Gojko Vezmar, Đuro Zatezalo, Karlovac, Historijski arhiv, 1976, str. 747.
- Pleho Josip I.: PELJEŠAC U NARODNOOSLOBODILAČKOJ BORBI, Split, Institut za historiju radničkog pokreta Dalmacije, 1972, str. 263.
- Plenča Dušan: PARTIZANSKI ODREDI NARODNE DALMACIJE 1941—1942, Beograd, „Vojno delo“, 1960, str. 430.
- POD ORLOVIM KRŠEM 13. JUL 1975, Urednik i priredilac Radovan Jablan, Cetinje, Skupština opštine i društvenopolitičke organizacije, 1975, str. 173. (čir.)
- PODGRMEČ U NOB, Zbornik sjećanja, Knjiga 1—3, Beograd, Vojnoizdavački zavod, 1972, str. 909+767+797. (čir.)
- POKRAJINSKI KOMITET KPJ ZA VOJVODINU 1941—1945, predgovor, izbor i objašnjenja: Ljubicja Vasilčić, redaktor: Nikola Gašević, Sremski Karlovci, Arhiv Vojvodine, Novi Sad, Institut za izučavanje istorije Vojvodine, Istorijski arhiv PK SK za Vojvodinu, 1971, str. XV+619. (čir.)
- Poljić Radko: BELOKRANJSKI ODRED, Ljubljana, „Partizanska knjiga“, Črnomelj, Odbor Belokranjskega odreda, 1975, str. 684.
- Popović Damjan: NA OBRONCIMA BELJANČE, Novi Sad, Savez udruženja boraca narodnooslobodilačkog rata SR Srbije, „Dnevnik“, 1969, str. 280.
- Popović Jovo: OSLOBODIENJE BEOGRADA, Kazivanja Peke Dapčevića, Zagreb, „Alfa“, 1976, str. 175.
- Popović Jovo: RAT POSLJE POBJEDE, Kazivanja Koste Nada, Zagreb, „Alfa“, 1976, str. 167.
- Popović Nikola: GOLUB NAD BEZDANOM, Životni put narodnog heroja Marka Oreškovića Krtinje, Beograd, Svet za vaspitavanje i brigu o deci SR Srbije, Gornji Milanovac, „Dečje novine“, 1976, str. 85.
- Popović Nikola: NEIMARA BRATSTVA I JEDINSTVA, Životni put narodnog heroja Rifata Burdževića Trše, Gornji Milanovac, „Dečje novine“, 1977, str. 89.
- Popović Nikola: RIFAT BURDŽOVIĆ TRŠO, Beograd, „Narodna armija“, 1977, str. 54. (čir.)
- Popović Slobodan: DRINKA PAVLOVIĆ, Životni put i revolucionarno delo, Gornji Milanovac, „Dečje novine“, 1979, str. 77.
- Popović Slobodan: VERA JOČIĆ, Životni put i revolucionarno delo, Gornji Milanovac, „Dečje novine“, 1978, str. 101.
- Popović Slobodan: OLIVERA JOČIĆ-VERA, Skopje, Arhiv na Skopje, 1977, str. 223. (čir.)
- Popović Stevo: MAJEVIČKI PARTIZANI, Knjiga I—II, Sarajevo, „Svjetlost“, 1951—1961, str. 306+352. (čir.)
- POŽAREVAČKI ALMANAH 1957, Požarevac, SSSR sreza, 1957, str. 228. (čir.)
- O pogibiji Čede Vasovića i Božidara Buđonija (87—93).
- Pravdić Stevo, Nail Redžić: 16. SLAVONSKA OMLADINSKA NOU BRIGADA „JOŽE VLAHOVIĆ“, Beograd, Vojnoizdavački zavod, 1976, str. 431.
- Predragović Milenko: KATA PEJINOVIĆ, Životni put i revolucionarno delo, Gornji Milanovac, „Dečje novine“, 1978, str. 78.
- Prica Ognjen: IZBOR ČLANAKA, izbor, napomene, predgovor: („O Ognjenu Prici“) i pogovor: Nusret Seferović, Beograd, Kultura, 1966, str. XXXVI+254. PRIČE NARODNIH HEROJA, uredio Mladen Ojača, III izdanje, Zagreb, Novinsko izdavačko poduzeće, 1961, str. 154.
- NARODNI HEROI RASKAŽUVAUAT, (Naslov na originalu: Priče narodnih heroja), Skopje, „Prosvetno delo“, 1962, str. 126. (čir.)
- PRIKLJUČENJE ISTRE FEDERALNOJ DRŽAVI HRVATSKOJ U DEMOKRATSKOJ FEDERATIVNOJ JUGOSLAVIJI 1943—1968, urednici: dr Ferdo Čulinović, dr Vjekoslav Bratulić, dr Vinko Antić, Rijeka, Sjevernojadranski institut JAZU, 1968, str. 479.
- Iz sadržaja: Joakim Rakovac (str. 335—336) — Giuseppe Budicin (str. 348—350).
- PRILEP I PRILEPSKO VO NOV 1941, GODINA, Materijali od Naučnog sabor održan na 11, 12 i 13. decemvri 1974. godina, Skopje, Opštinski odbor na Svojuzot na združeniata na borcite od NOV, „Kultura“, 1976, str. 510.
- Iz sadržaja: Gorgi Dimovski-Cotev: Dejnost na Mirče Acev i Orde Čopeta vo Prviot reon - Bitolsko.
- Pape Jovanovski: Sećanje za pridonoset r: Kuzman Josifovića Pitu za janknjeto na partikata organizacija i formiranje na Masnitno komitet vo Kičevo esenta 1941.
- PRILIOG HISTORIJI RADNIČKOG POKRETA I NARODNOOSLOBODILAČKE BORBE U MEDJIMURJU OD 1919—1959. GODINE, tekstove priredili: Ignjac Bel, Stjepan Gran, Kornelije Jedul, Rudolf Kermek, Mihovil Kržinić i Josip Šibar Čakovec, Komisija za historiju (KKJ-e) kod KK SK-a Čakovec, 1959, str. 243.
- PRILEKJA U BOJU ZA SVOBODO, Ljubljana, „Komunist“, 1947, str. 48.
- Iz sadržaja: Tone Avčar, Drago Košmrj, Drago Novak: Narodni heroji: Jože Kavč, Jože Kerencić, Vinko Megla, Ivan Lacko i Nande.
- Prušnik Karel Gašper: GAMSNI NA PLAZU, II izdanje, Ljubljana, „Borec“, 1974, str. 377.
- PRVA GODINA NARODNOOSLOBODILAČKOG

RATA NA PODRUČJU KARLOVCA, KORDUNA, GLINE, LIKE, GORSKOG KOTARA, POKUPLJA I ŽUMBERKA, odgovorni urednik: mr Đuro Zatezalo, Karlovac, Historijski arhiv, 1971, str. 1216.

PRVA PROLETERSKA, urednici: Miloslav Bojić, Koča Jontić, Veljko Miladinović, Knjiga I—II, Borbeni put 1. proleterske brigade, 22. XII 1941—9. V 1945, Beograd, „Vojno delo“, 1963, str. 753-765.

PRVATA MAKEDONSKOKOSOVSKA UDARNA BRIGADA NA BRATSTVO I EDINSTVO, Skopje, „Kultura“, 1958, str. 531. (čir.)

Prvičnik Vjekoslav: ISTINITA LICA, Koprivnica, Muzej grada, 1977, str. 175.

PRVI SURESET S TITOM, Aleksandar Tadić, Beograd, „Delta pres“, 1978, 321+40 str. tabl.

Pušenjak Rudi — Uragan: SPOMINI PROLETARCA, Ljubljana, „Borec“, 1963, str. 216.

Račić Nikola: MEDJU PRVIMA, Biografija Pavla ličica Veljka, Zaječar, Novinska ustanova „Timok“, 1967, str. 184. (čir.)

Radaković Aleksandar: GOSPODARI NEBA, Zagreb, „Epoha“, 1960, str. 231.

RADE KONČAR, Metalac čvršći od čelika, pripremio Ivo Matović, Gornji Milanovac, „Dečje novine“, 1973, str. 96.

Radšić Đorđe: KAREL DESTOVIK KAJUH, Beograd, „Narodna armija“, 1976, str. 69.

Radonjić Radovan: GOJKO KRAUŠKA, Kazivanja o heroju, Cetinje, „Obod“, 1969, str. 93. (čir.)

Radosavović Ilija: IVAN MILUTINOVIĆ, Beograd, „Glas“, 1977, str. 156. (čir.)

Radovanović Jovan: BOMBAŠ SIROGOJNO, Životni put narodnog heroja Save Jovanovića Sirogojna, Beograd, Savet za vaspitanje i brigu o deci SR Srbije; Gornji Milanovac, „Dečje novine“, 1976, str. 93.

Radovanović Jovan: BOŠKO BUHA — VELIKI BOMBAŠ MANJI OD PUŠKE, Gornji Milanovac, „Dečje novine“, 1976, str. 90.

Radovanović Jovan: MILINKO KUŠIĆ, Životni put i revolucionarno delo, Gornji Milanovac, „Dečje novine“, 1979, str. 91.

Radovanović Jovan: RODJENDAN NA DRINI, Treća proleterska (sandžačka) narodnooslobodilačka udarna brigada, Beograd, „Narodna armija“, 1969, str. 217. (čir.)

Radovanović Jovan: 67 DANA UŽIČKE REPUBLIKE, Drugo izdanje, Beograd, „Narodna armija“, 1972, str. 242. (čir.)

Radović Mirograd, Ejup Mušović: BORCI NOVOPAZARSKOG KRAJA PALI U NOR-u, Novi Pazar, Zavičajni muzej, 1974, str. 208. (čir.)

Radulović Ilija: HROMIKA TREĆE KRAJIŠKE PROLETERSKE BRIGADE, Beograd, Vojnoizdavački zavod, 1967, str. 298.

Rakić Hranislav: REVOLUCIONARNI OMLADINSKI POKRET LESKOVAČKOG KRAJA 1941—1945, Leskovac, Narodni muzej, MOK SSO južnomoravskog regiona, 1979, (1980), str. 366. (čir.)

Rakovac Milan: JOAKIM RAKOVAC, Beograd, „Narodna armija“, 1977, str. 66.

RASIM I VELIMIR, Napisali i uredili Drago Bojić i Rasim Čelahmetović, Priboj, Kolektivni raspisje „Polietest“, 1975, str. 92.

Industrije Hinko: TOKOVIMA KLASNE BORBE, Od Sušaka do Kube i Meksika, Rijeka, Muzej

narodne revolucije, 1973, str. 225.

Ravnika Podbevshek Štefanija: SV. URH. Kronika dogodkov iz narodnoosvobodilne vojne, Ljubljana, „Borec“, 1966, str. 630.

REČI NA DELU 1941—1961, Zbornik 76 pisaca, Knjiga I—III, Beograd, Savez književnika Jugoslavije, 1961, str. 1294.

Redžić Nail Jamba: 25. BRODSKA BRIGADA, Beograd, Vojnoizdavački zavod, 1976, str. 344.

Regent Ivan: JOŽE SREBRNIĆ — JUNAŠKI BOJEVIK ZA BRATSTVO MED NARODI IN ZA PRAVICE DELOVNEGA LJUDSTVA, Gorica, 1946, str. 16.

Rajlić Stevo, Đuro Mihajlić: DR IVAN RIBAR I SINOVI, Život i djela, 4. izdanje, Zagreb, „Progres“, 1977, str. 383.

Renko Ivan: VOJKOV VOD, Ljubljana, „Partizanska knjiga“, 1973, str. 139.

REVOLUCIJA I REVOLUCIONARI, Milutin Grozdanjić, Srećko Ljutić, Nikola Puljić, Ivan Ramljan, Šerif Šehović, priredio Nikola Puljić, Zagreb, „Naprijed“, 1970, str. 306.

REVOLUCIONARNI OMLADINSKI POKRET U HRVATSKOJ 1941—1948, Zbornik radova simpozija održanog u Zagrebu, 14 i 15. listopada 1971. u povodu 30. obljetnice ustanka naroda Jugoslavije, Zagreb, Centar za kulturnu djelatnost omladine, 1972, str. 350.

REVOLUCIONARNI PUT PARTIJE, Šezdeset godina razvoja i borbe KPJ, SKJ i SKOJ-a, priredio za štampu Ninko Milovanović, Beograd, Komitet organizacije SKJ u JNA, Politika u prava SSSO, 1979, str. 346.

Ribar Ivan: USPOMENE IZ NARODNOOSLOBODILAČKE BORBE, Beograd, „Vojno delo“, 1961, str. 231.

Ribar Ivo Lola: ČLANCI I GOVORI, Beograd, Centralni komitet Narodne omladine Jugoslavije, 1953, str. 331. (čir.)

Ribar Ivo Lola: OMLADINA I REVOLUCIJA, Beograd, „Mladost“, 1976, str. 183.

Ribar Ivo Lola: RATNA PISMA, Prikupeo i uredio Jozo Petričević, Zagreb, Centar društvenih djelatnosti Saveza socijalističke omladine Hrvatske; Beograd, Istraživačko-izdavački centar Saveza socijalističke omladine Srbije, 1978, str. 222.

Ribarčić Danilo: BORBENI PUT 43. ISTARSKÉ DIVIZIJE, Zagreb, Institut za historiju radničkog pokreta hrvatske, 1969, str. 400.

RIEUKA, Zbornik, Zagreb, Matice hrvatska, 1953, str. 716.

Iz sadržaja: Vinko Antić: Sušak — Rijeka i okolica u narodnooslobodilačkom ratu.

Risteski Stojan: ESTREJA OVADJA MARRA, Životni put i revolucionarno delo, Gornji Milanovac, „Dečje novine“, 1978, str. 100.

Ristić Aristomen: ISTAKNUTI BORCI RADNIČKE KLASE LESKOVCA, Leskovac, Gradski odbor Saveza boraca, 1951, str. 41. (čir.)

Ristović Ljubiše: MITAR TRIFUNOVIĆ UČO, (Priilozi za biografiju), Sarajevo, „Veselin Mesiša“, 1976, str. 141.

Rojc Vida: JOŽE LACKO, Maribor, „Obzorja“, 1963, str. 97.

Rokсандić Rade — Zdravko B. Cvetković: 18. SLAVONSKA BRIGADA, Beograd, Vojnoizdavački zavod, 1974, str. 252.

Romac Paško: BORBE, Beleške i sećanja iz narodnooslobodilačkog rata, II izdanje, Novi

Sad, Matice srpske, 1961, str. 334. (čir.)

Romac Paško: KAZIVANJE O ŠESNAESTOJ VOJVODANSKOJ DIVIZIJI, Novi Sad, Institut za istoriju, 1979, str. 328.

Romano Jaša: JEVREJI JUGOSLAVIJE 1941—1945, Žrtve genocida i učesnici NOR-a, Beograd, Savez jevrejskih opština Jugoslavije, 1980, str. 590.

Rubaković Radoš: LEGENDE O HEROJSKOJ MLADOSTI, Beograd, „Petar Kočić“, 1960, str. 71.

Sabolek Ivan: HISTORIJA RADA I BORBE TVORNICÉ ŽELJEZNIČKIH VOZILA „JANKO GREDELJ“ 1878—1961, Zagreb, „Janko Gredelj“, 1961, str. 195. Saje Franček: ZLAČIN NAD DOMOVINO, Knjiga, I, Belogradzlem, II dopunjena izdanje, Ljubljana, Slovenski književni zavod, 1952, str. 642.

SARAJEVO U REVOLUCIJI, Uspjesi i prevaziženje poteškoća u razvoju NOP-a, oktobar 1941—novembar 1943, Sarajevo, Istorijski arhiv, 1979, str. 884.

Sarajlić Abdulah: ČIČA ROMANJSKI I NIEGOVI PARTIZANI, Beograd, „Prosveta“, 1954, str. 146. (čir.)

Satler Miran: DRVAR, Ljubljana, „Cankarjeva založba“, 1975, str. 208.

SAVA KOVAČEVIĆ, Crveno znamenje Sutjeske, pripremio Ivo Matović, Gornji Milanovac, „Dečje novine“, 1973, str. 110.

SAVA KOVAČEVIĆ MIZARA, Cetinje, Propagandno odeljenje Glavnog odbora Narodnog fronta Crne Gore, 1946, str. 31. (čir.)

SAVEZ KOMUNISTIČKE OMLADINE JUGOSLAVIJE I UJEDINJENI SAVEZ ANTIFASISTIČKE OMLADINE JUGOSLAVIJE U VOJVODINI 1941—1945, Predgovor, izbor i objavljanja Stanka Veselinov, Novi Sad, Muzej socijalističke revolucije Vojvodine, 1978, str. 610.

Savić Sreta: BORBE U SREMU 1941—1944, Novi Sad, Savez udruženja boraca NOR SR Srbije za Vojvodinu, „Dnevnik“, 1967, str. 562. (čir.)

Savić Sreta: 51. VOJVODANSKA DIVIZIJA, Beograd, Vojnoizdavački zavod, 1974, str. 292.

Scotti Giacomo-Luciano Guiricini: CRVENA ZVEZDA NA KAPI NAM SJAJ, Borbeni put italijanskog bataljona „Pino Budicini“ i Talijana Istre i Rijeka u Narodnooslobodilačkoj vojsci Jugoslavije, Rijeka, Međupoljski odbor SUB-NOR-a, 1979, str. 363.

Scotti Giacomo — Luciano Guiricini: ROSSA UNA STELLA, Storia del battaglione italiano „Pino Budicini“ e degli italiani dell'Istria e di Fiume nell'Esercito Popolare di Liberazione della Jugoslavia, Rovigno, Centro di ricerche storiche; Fiume, Unione degli italiani dell'Istria, 1975, str. 682.

SEĆANJA BORACA VII VOJVODANSKE BRIGADE, Za štampu priredio Vojislav Milin; Novi Sad, Institut za izučavanje istorije Vojvodine, 1978, str. 562.

SEĆANJA KOMANDANATA VOJVODANSKIH BRIGADA, Za štampu priredio Vojislav Milin; urednici Sreta Savić, Danilo Kečić, Novi Sad, Institut za izučavanje istorije Vojvodine, 1975, str. 600.

SEĆANJA KOMESARA VOJVODANSKIH BRIGADA, Knj. 1 i 2., Redaktor Rajka Vasiljević, Novi Sad, Institut za istoriju, 1978 [1979], str. 568, 539.

SEĆANJE NA PALE DRUGOVE 1941—1944, Spomenica književnicima i umetnicima Vojvodine palim u narodnooslobodilačkoj borbi, uredio: Živan Milisavac, Novi Sad, GNOOB, 1945, str. 106. (ćir.)

(SEDAKMESET) 70 GODINA UČITELJSKE ŠKOLE U OSIJEKU 1893—1963, glavni urednik: Stanislav Marijanović, Osijek, Školski odbor Učiteljske škole, 1963, str. XI+146.

iz sadržaja: Milutin Grozdančić: veliki revolucionar Božidar Maslarić (str. 3—16). (SEDAKMESET PET) 75 GODINA GIMNAZIJE U MOSTARU 1893—1968, Mostar, Gimnazija „Aleksa Šantić“, 1968, str. 187.

iz sadržaja: Džemal Alikalčić: Sjećanja na plemenitu ličnost (narodnog heroja dr Sefera Mujića) (str. 109—111)

SEDMA BANJSKA DIVIZIJA, urednici: Branko Borojević, Dušan Jandrić, Zdravko Kolar, Ivan Rešetić, Beograd, Vojnoizdavački zavod, 1967, str. 804.

SEDMA KRAJIŠKA BRIGADA, Zbornik sećanja, Glavni i odgovorni urednik Pero Morača, Mrkonjić Grad, Izdavački odbor OK SSSRNJ, 1978, str. 554.

Seferović, Mensur: JOSIP MAŽAR ŠOŠA — VOJNIK CRVENE KOZARE, Gornji Milanovac, „Dečje novine“, 1974, str. 90

Seferović Mensur: PRVI VOJNIK REVOLUCIJE, Beograd, „Narodna armija“, 1977, str. 135

Seferović Mensur: ŠOŠA, Sarajevo, „Svjetlost“, 1959, str. 212.

Seferović Mensur — Vladimir Hlaić: TITO, VRHOVNI KOMANDANT, Beograd, „Narodna armija“, 1980, str. 319.

Sekulić Jakov: NARODNI HEROJ BOŽIDAR ĐAKOČ, Zagreb, „27. srpanj“, 1954, str. 36.

Sekulić Jakov: NARODNI HEROJ IVICA LOVINČIĆ, Zagreb, „27. srpanj“, 1954, str. 29.

Simeonović Janko: MEĐU PRVIMA, Milenko Brković Crni, Ljubomir Nešić, Miodrag Stanimirović Duško, drugo izdanje, Zaječar, Novinska ustanova „Timok“, 1969, str. 100. (ćir.)

SISAK I BANJA U REVOLUCIONARNO RADNIČKOM POKRETU I USTANKU 1941, Zbornik, Sisak, Muzej, Zagreb, Institut za historiju radničkog pokreta Hrvatske, 1974, str. 972.

SJEVEROZAPADNA HRVATSKA U NOB-U I SOCIJALISTIČKOJ REVOLUCIJI, Zbornik, Vazrađin, Zajednica općina memorijalnog područja Kalnik; Zagreb, Institut za historiju radničkog pokreta Hrvatske, 1976, str. 1117.

SLOVENSKE U NARODNOOSVOBODILNEM BOJU I—II, Zbornik dokumenata, članak u spominov, uredile: Stana Gerk, Ivka Križnar, Štefanija Ravnikar — Podbevšek, Ljubljana „Borec“, 1970, str. 1536.

SLOVENSKA ISTRA U BOJU ZA SVOBODO, Prispjeki in gradivo za krajevno zgodovino, Uredništvo Vid Vremec, Milan Guček, Koper, „Lipa“, 1978, str. 751.

SLOVENSKI BIOGRAFSKI LEKSIKON, Sv. 7—11. (Petelin — Švikaršič), Ljubljana, Slovenska akademija znanosti in umetnosti, 1949—1972.

SNOVI ZEMLJE, Zapisi prvoboraca iz NOB-a, obradio i priredio: Josip Barković, Zagreb, „Lykos“, 1957, str. 318.

Sojević Đoko: ZAPISI KOSOVSKEG PARTIZANA, Beograd, „Vojno delo“, 1965, str. 298.

Sobolevski Mihael: DREZNIČKA 1941, Ogrin,

Općinski odbor SUBNOR-a, 1970, str. 100.

Solunski Koce: BUNT I MLADOST, Skopje, „Naša knjiga“, 1970, str. 184. (ćir.)

Solunski Koce: KUZMAN JOSIFOVSKI PITU, Život, delo, vreme, 2. neizmenjeno izd., Prilep, Inte'92 na zaednica na kulturata, 1970 [1980], str. 496. (ćir.)

Solunski Koce: MIRČE ACEV (Život-delo-vreme), Skopje, „Nova Makedonija“, 1968, str. 175. (ćir.)

Solunski Koce: MIRČE ACEV, Životni put i revolucionarno delo, Gornji Milanovac, „Dečje novine“, 1979, str. 89

Sotirovski Kiro-Drugin Gorčevik: ČEKORI KON SLOBODATA, Šesta makedonska narodnoosloboditelna brigada, Beograd, „Narodna armija“, 1975, str. 126. (ćir.)

Spasić Žvimir: ČAS BEZ KATAJOGA, Povest o narodnom heroju Miloju Pavloviću, Beograd, „Četvrti jul“, 1980, str. 241.

Spasić Žvimir — Blaško Stokić — Milan Andrić: PLAMENE STAZE KRAGUJEVCA, Kragujevac, Ustanova spomen-park, 1971, str. 104. (ćir.)

Spasovski Aleksandar: SKOPSKI NARODNO-SLOBODILAČKI PARTIZANSKI ODRED 1941—1945, Beograd, Vojnoizdavački zavod, 1971, str. 259. (ćir.)

SPISAK POGINULIH BORACA NA KOZARI, Prijedor, Odbor za izgradnju spomenika na Kozari, 1975, str. VII, 273.

SPOMEN-ALBUM NARODNIH HEROJA JUGOSLAVIJE, (I, Marko Perićin Kamenjar; Drugi pioniri i pionirke), Novi Sad, Udruženje kolekcionara Jugoslavije, „Képes ifjúság“, 1973, str. 40.

SPOMEN ZBORNIK NA ZAGINATITE BORCI OD NOV, I ŽRTVI NA FAŠISTIČKIOT TEROR OD KUMANOVO I KUMANOVSKO, 1941—1945, Kumanovo, Opštinski odbor na Sojuzt na združenijata na borcite od NOV, 1976, str. 216. (ćir.)

SPOMENICA BARSKE GIMNAZIJE 1921—'71, odgovorni urednik: Danilo Lekić, Bar, Gimnazija, „Niko „Rotović“, 1971, str. 424.

iz sadržaja: Gojko Vukomanović: Risto A. Lekić: Blažo Jašov Orlandić — Danilo Lekić: Blažo Jašov Orlandić — G. Vukomanović: Vladimir N. Rotović; Niko T. Rolović.

SPOMENICA DESETOGODIŠNICE OBAVEZNOG OSMOGODIŠNJEG ŠKOLOVANJA U KNJAŽEVCU 1951—1961, Knjaževac, Osnovna škola „Dimitrije Todorović Kaplar“, 1961, str. 128. (ćir.)

iz sadržaja: Biografija Dimitrija Todorovića Kaplara (str. 11—14).

SPOMENICA PALIH PISACA 1941—1954, Zbornik radova posvećen 10-godišnjici narodne revolucije naroda Bosne i Hercegovine, redakcija: Nika Miličević, Ilija Kecmanović i Rizo Ramić, Sarajevo, „Svjetlost“, 1952, str. 265.

SPOMENICA PREMIJULIM RECOLUCIONARIMA SLOBODANU PENEZIČU KRČUNU I SVE-TOLIKU LAZAREVIČU, 6. novembar 1965, Tito-vo Užice, Redakcija „Vesti“, 1965, str. 148. (ćir.)

SPOMENICA 75-GODIŠNICE PRVE GIMNAZIJE U SARAJEVU 1879—1955, Sarajevo, Prva gimnazija, 1955, str. 64.

O narodnim herojima: Miljenku Cvitkoviću, Petru, Dokiću, Jusufu Džoniću, Rudolfu Čajac-ovcu, Pavlu Goraninu, Miliću Kejtanoviću, Ognjenju Prici, Vladimiru Tomanoviću, Nisumu Albahariju i voji Todoroviću.

SPOMENICA UČITELJSKE ŠKOLE U SOMBORU 1778—1953, Sombor, Odbor za proslavu 175-godišnjice učiteljske škole, 1953, str. 196. (ćir.)

iz sadržaja: Sima Cucić: Žarko Zrenjanina 1902—1943, Vojislav Rajinac: Narodni heroj Veljko Dugošević; Narodni heroj Dušan Vuka-ović.

SPOMENIK NOB NA POLJANIH, Ljubljana, Zveza borcev NOB na terenu 24 talcev, 1960, str. 42.

SPOMINI NA PARTIZANSKA LETA, zbral in predmili Ferdo Godino, Knjiga I—IV, Ljubljana, Slovenski knjižni zavod, 1946—1949, str. 210+160+285+294.

SRBLJA U RATU I REVOLUCIJI 1941—1945, Beograd, Srpska književna zadruga; Institut za istoriju radničkog pokreta Srbije, 1976, str. 676.

Stamenković Đorđe: ŽELEZNIČARI NIŠA U RADNIČKOM POKRETU I REVOLUCIJI 1918—1945, Niš, Odbor za proslavu ustanka i revolucije, Zajednice ŽP Beograd i ZTP Niš, 1962, str. 207. (ćir.)

Stamenković Trajko: PUBLICISTIČKI RAD NARODNOG HEROJA TRAJKA STAMENKOVIĆA, Članci objavljeni u leskovačkom naprednom listu „Nedeljne novine“ u periodu 1934/35. godine pod pseudonimom T. Dorin, Leskovač, Gradski odbor Saveza boraca, 1953, str. 46. (ćir.)

Stanković Milivoje: PRVI ŠUMADUSKI PARTIZANSKI ODRED, Beograd, „Vojno delo“, 1963, str. 371. (ćir.)

Stanković Zvonimir: IVO LOLA RIBAR, Beograd, „Narodna armija“, 1977, str. 133.

Stefanović Momčilo: HEROJI MANJI OD PUŠKE, Gornji Milanovac, „Dečje novine“, 1977, str. 297.

Stefanović Momčilo: HRABRO SRCE TIHE ŠUNJE, životni put narodnog heroja Vukice Mitrović, Beograd Svet za vaspitanje i brigu o deci SR Srbije; Gornji Milanovac, „Dečje novine“, 1977, str. 81.

Stefanović Momčilo: MALI JUNACI VELIKOG RATA, Gornji Milanovac, „Dečje novine“, 1976, str. 207. (ćir.)

Stefanović Momčilo: MALITE HEROJI NA GOLEMATA VOJNA, Prevel od srpskohrvatski Ilija Korubin, Skopje, „Kultura“, 1977, str. 403. (ćir.)

Stefanović Momčilo: TITO U GODINAMA VELIKIH ODLUKA, Beograd, „Politika“, str. 63. (ćir.)

Stevanović M. Bogdan — Ratko: NA JASTREPCU, Zabeleške iz 1941—1944. godine, Beograd, izdavač: dr Bogdan Stevanović, 1969, str. 328. (ćir.)

Sterle Franc: MED PROLETARCI, Ljubljana, „Mladinska knjiga“, 1953, str. 76.

Stijčić Slavko: TREBINJCI PALI U BORBI ZA SLOBODU 1941—1945, Trebinje, SUBNOR, 1974, str. 177. (ćir.)

Stijčić Slavko Slavo T.: TREBINJCI PALI U BORBI ZA SLOBODU, 1941—1945, Trebinje, SUBNOR, 1979, str. 213. (ćir.)

Stipolovšek Miroslav: ŠLANDROVA BRIGADA, Ljubljana, „Partizanska knjiga“, Maribor, „Obzorja“, Domžale, Odbor Šlandrove brigade, 1971, str. 808.

(STO) 100 GODINA GIMNAZIE U KRUŠEVCI, redakcija: Dregomir Lazić, Budimka Kovbeško, Miloš Petrović, Kruševac, Odbor za proslavu stogodišnjice Kruševačke gimnazije, 1965, str. 426. (čir.)

Iz sadržaja: Dragomir Lazić: U ratu i revoluciji — Četiri dana heroja (o narodnim herojima Mirku Tomiću Seljaku, Velizaru Stankoviću Veci, Midrogu Čajetincu Čajki i Dragoslavu Petroviću Gorskom)

STO GODINA ŽELEZNICA JUGOSLAVIJE 1849—1949, Zbornik članaka povodom stogodišnjice železnica Jugoslavije, Beograd, Redakcija štamparskog preduzeća Jugoslovenskih železnica, 1951, str. 596. Iz sadržaja: Hajrudin Mehmedbašić: Železničari narodni heroji (Stanko Pاونović Veljko) (str. 341—345)

(STO) 100 LET UČITELJIŠČA V MARIBORU 1863—1963, Maribor, Odbor za proslavu stotletnice učiteljišča v Mariboru, 1964, str. 93. Pored ostalog o narodnim herojima: Joži Kerenciću, Franji Vrnunču i Mihi Pinturu Toledu.

Stojanovski Risto: DRUGA MAKEDONSKA BRIGADA, Beograd, Vojnoizdavački zavod, str. 255. (čir.)

Strezovski Vlado — Milan Anđrić: TREĆA PROLETERSKA SRPSKA BRIGADA, Beograd, Vojnoizdavački zavod, 1976, str. 270. (čir.)

Strie Franci: VELIKI FINALE NA KOROŠKEM, 2. dopunjena izdaja, Ljubljana, Franci Strie, 1977, str. 510.

Suhi Drago: PETI BATALJON, Ljubljana, „Borec“, 1964, str. 208.

Sušić Đević S: PROLETERIMA, Sarajevo, „Svjetlost“, 1950, str. 282.

SUTJESKA 1943—1953, Zbornik, Cetinje, „Narodna knjiga“, 1953, str. 304. (čir.)

SUTJESKA, Zbornik radova, pišu učesnici glavni urednik: Milinko Đurović, Knjiga I—VI, Beograd, „Vojno delo“, 1958—1966, str. 664 + 580 + 597 + 701 + 696 + 338.

SUTJESKA DOLINA HEROJA, Uvodna reč Josip Broz Tito; tekst Viktor Kučan; redakcija Veljko Radović; autor skica operacija i fotosa terena Sutjeske Viktor Kučan; fotografija Žorž Skrigin, Savo Orović, Mladen Iveković, Ljubljana, „Partizanska knjiga“, Beograd, „Monos“, Tjentište, Nacionalni park „Sutjeska“, 1978, str. 369.

SVEDOČANSTVA, Pripremili Radovan M. Marinković, Miroslav Mile Mojsilović-PRIČEVANJA, Pripravila Radovan M. Marinković, Miroslav Mile Mojsilović; urednik Miladin Vukosavljević, 2. izdanje, Čačak, „Čačanski glas“, 1978, str. 251. Iz sadržaja: Fran Roš: „Narodni heroj Konrad Žilnik Slobodan.

SVEDOČANSTVA O MOŠI, Priredio Doko Stojičić, Urednik Olga Đurđević-Dukić, Beograd, „Mladost“, 1978, str. 180 + 112 str. tabl.

O Moši Pijade

SVJETLO BANJE, Banija u narodnooslobodilačkoj borbi, Sjećanja i zapisi, inicirao, sastavio i uredio Dane Šijan, Zagreb, „Stylos“, 1972, str. 523.

Šćekić Draško: PRIČE O DOMOVINI, Sarajevo, Zavod za izdavanje udžbenika, 1961, str. 143. Šegrt Vlado: RATNE USPOMENE, Beograd, „Vojno delo“, 1964, str. 485.

ŠESTA PROLETERSKA DIVIZIJA, priredila za štampu: Prolegan Grubor, Ante Kovačević, Josip Barković, Vlado, „Epoha“, 1964, str. 761. Šetinc Franc: MISAO I DJELO EDVARDA KARDELJA, Zagreb, „Delo“, OOUR „Globus“, 1990, str. 222.

Ševo Svetozar: DESANT NA DRVAR, Sarajevo, „Svjetlost“, 1969, str. 161.

Šibi Ivan: RATNI DNEVNIK, Zagreb, „Naprijed“, 1966, str. 432.

Šibi Ivan: ZAGREB TISUČU DEVETSTO ČETREDESET PRVE, suradnici: Stjepan Blažeković, Mijo, Haramina, Emil Ivanc, Dinko Jelić, Narcisa Lengh, dr Rene Lovrenčić, Zagreb, „Naprijed“, 1967, str. 470.

Šijan Milan: TREĆA LIČKA BRIGADA, Beograd, Vojnoizdavački zavod, 1970, str. 448.

Šotra Milenko: NAŠI HEROJI, sinovi i kćeri Bosne i Hercegovine — narodni heroji Jugoslavije, Sarajevo, Izdavačka zadruga novinara Bosne i Hercegovine, 1946, str. 202. (čir.)

ŠPANJIA 1936—1939, Zbornik sećanja jugoslovenskih dobrovoljaca u Španskom ratu, Knjiga 1—5, glavni i odgovorni urednik: Čedo Kapor, Beograd, Inicijativni odbor — Udruženja španskih boraca, Vojnoizdavački zavod, 1971, str. 562 + 544 + 568 + 556 + 638.

Štaubinger Zvonko: RADE KONČAR, Beograd, „Rad“, 1964, str. 63.

Šušteršič Stane: KOVAČI LEPSIH DNI, Ljubljana, „Borec“, 1963, str. 178.

Švob Vinko — Mahmud Konjhođić: DRUGI OOBED PRIMORACA, GORANA I IŠTRANA 1942. GODINE, Zagreb, Institut za Historiju radničkog pokreta Hrvatske, 1969, str. 380.

Tadić Aleksandar: MATERE HEROJEV PRIPROVEDLJEJO, prevedel Stanko Janež, Ljubljana, „Borec“, 1976, str. 213.

Tadić Aleksandar: PALI ZA LEPSA SVITANJA, Gorjan Milinovac, „Dečje novine“, 1977, str. 360.

Tadić Aleksandar: PALI ZA LEPSA SVITANJA, (Majke heroja pričaju...), II. dopunjeno izdanje, Beograd, Međunarodna štampa — Interpress, 1968, str. 256.

Tadić Sveta: UZIČKA REPUBLIKA, Beograd, „Rad“, 1961, str. 68.

TAKO JE ROĐENA NOVA JUGOSLAVIJA, Zbornik sećanja učesnika Drugog zasedanja AVNOJ-a, Knjiga I—V, Beograd, Jajce, „Kultura“, Muzej AVNOJ-a, 1963—1973, str. 304 + 314 + 320 + 216 + 240.

TAKO SE BORILA CRNA TRAVA, Redakcioni odbor — predrišil: Simon Simonović Monka, Crna Trava, Opštinski odbor Saveza udruženja boraca narodnooslobodilačkog rata, 1973, str. 482. (čir.)

Tarabić Joco — Ignjatije Perić: ČETVRTA KORDUNAŠKA NOU BRIGADA, Beograd, Vojnoizdavački zavod, 1977, str. 305.

Tarabić Joco: KORDUNAŠI NA POLOŽAJU, Četrta kordunaška narodnooslobodilačka udarna brigada, Beograd, „Narodna armija“, 1970, str. 204.

TEKSTILCI JUGOSLAVIJE, napisali Vladimir Banović, France Kresal, Ivan Ramljak, Ljubila

Ristović, Zagreb, „Republika“, 1966, str. 686.

Timojević Radovan — Nikola Slavica: PETA DALMATINSKA, Peta dalmatinska narodnooslobodilačka udarna brigada, Beograd, „Narodna armija“, 1976, str. 182.

Tintor Svetozar: TRINAESTA PRIMORSKO-GORANSKA UDARNA DIVIZIJA, Zagreb, Institut za historiju radničkog pokreta Hrvatske, 1968, str. 312.

Tito—Josip Broz: BORBA ZA OSLOBODIENE JUGOSLAVIJE, Članci i govori iz narodnooslobodilačke borbe 1941—1944, II. dopunjeno izdanje, Beograd, Državni izdavački zavod Jugoslavije, 1945, str. 251. Tito—Josip Broz: GOVORI I ČLANCI, Knjiga, I—XXI, Zagreb, „Naprijed“, 1959—1972.

Tito Josip Broz: O SVENARODNOM REVOLUCIONARNOM RATU, Izbor i objašnjenje Sreta Savić Koja, Novi Sad, Institut za izučavanje istorije Vojvodine, 1977, str. 728.

Tito Josip Broz: SADRANA DJELA, Tom I—X, Naučna priprema Institut za savremenu istoriju Beograd, Glavni i odgovorni urednik Pero Damjanović, Beograd, Izdavački centar „Komunist“, Beogradski izdavačko-grafički zavod; Zagreb, „Naprijed“, 1977—1980.

Tito Josip Broz: VOJNA DJELA, Knj. 1—5, Urednici Mladen Marin, Stevo Pravičić, Gvozden Vuković, 2. dopunjeno izdanje, Beograd, Vojnoizdavački zavod, 1978—1979.

TITO, BIOGRAFSKI PODACI, 3. izdanje, Urednik Đorđe Borozan, Beograd, „Aktuelna pitanja socijalizma“, 1980, str. 17.

TITO — ČETREDESET GODINA NA ČELU SKJ, 1937—1977, Glavni i odgovorni urednik Dr. Dušan Živković, Beograd, „Narodna knjiga“, Ljubljana, Partizanska knjiga“ OOUR „Monos“, Beograd, Skopje, „Nova Makedonija“, 1977 (1979), str. 749.

TITO I REVOLUCIJA, Beograd, „Export press“, Zajednica institucija za izučavanje novije istorije naroda i narodnosti Jugoslavije; Institut za savremenu istoriju; Zagreb, Institut za historiju radničkog pokreta Hrvatske; Kurnovec, Politička škola SKJ „Josip Broz Tito“, 1979, str. 476.

TITO — PARTIJA, Knj. 1—3, Redakcija Pajo Gregorić, Vicko Krstulović, Franc Leskošek, Miha Marinko, Lidija Sentjurc, Blažo Jovanović, Glavni i odgovorni urednik Drago Zdunić, Zagreb, „Spektar“; Rijeka—Opatija, „Otokar Keršovani“, 1979, str. 255 + 143 + 263.

TITO, PARTIJA, REVOLUCIJA, Glavni i odgovorni urednik Mirosljub Vasić, Beograd, Institut za savremenu istoriju; „Narodna knjiga“, „Vuk Karadžić“, 1979, str. 696.

TITO U ZAPISIMA SVJEREMENIKA, uredio Milan Bekić, Zagreb, „Stvarnost“, 1965, str. 373.

TITOV RATNI PUT 1941—1945, Mehmedalija Bojić, Selim Karović, Mišo Laković, Arsen Soldo, 2. dopunjeno izdanje, Sarajevo, Društvo za njegovanje tradicije Neretve i Sutjeske i dr. 1980, str. 419.

TITOV SABORAC MOŠA PIAJE, Odgovorni urednik Vladimir Kondić, Beograd, Narodni muzej; Muzej revolucije naroda i narodnosti Jugoslavije 1977 str 65 (čir)

TITOVA MISAO—NAS PUT, Uredivački odbor Ljubisav Marković, Najdan Pašić, Momir Stoković, Beograd, Fakultet političkih nauka Univerziteta, „Savremena administracija“, 1978, str. 476

TITOVE ISTORIJSKE ODLUKE 1941—1945, M. Leković, M. Bojić, V. Kijaković, F. Trgo, Urednik Blagoje Švorcan, Beograd, „Narodna armija”, 1978, str. 264.

TITOVO VOJNO DELO, 2. izdanje, Redakcija Stevo Maoduš, Pero Morača, Mensur Seferović, Mirko Tomić, Beograd, „Narodna armija”, 1977, str. 267.

Todorović Vojo: PODGORIČKI SREZ U TRINAESTOJULSKOM USTANKU, Beograd, „Vojno delo”, 1954, str. 300. (čir.)

Todorovski Mile: PARTIZANSKI ODREDI U NARODNOOSLOBODITELNATA VOJSKA NA MAKEDONIJA U OSLOBODITELNATA VOJNA I REVOLUCIJATA 1941—1944, Skopje, Institut za nacionalna istorija, 1972, str. 321. (čir.)

Tomičić Zlatko: NARODNI HEROJ IVAN SENJUG LJAK, Zagreb, „27. srpanj”, 1957, str. 26.

Tomičić Zlatko: NARODNI HEROJ STJEPAN SEKULIČ JUCKO, Zagreb, „27. srpanj”, 1955, str. 26.

Tominc Iv: JUNAK MEĐU SMELIMA, Životni put narodnog heroja Toneta Tomišča, Beograd, Savet za vaspitanje i brigu o deci SR Srbije; Gornji Milanovac, „Dečje novine”, 1975, str. 77.

Tomović Sima: ŠID, Monografija, Šid, Opštinski odbor Saveza boraca, 1973, str. 371. (čir.)

Tomiš Jan: NARODNOOSLOBODITELNI BOJ NA JADRANU I SLOVENSKI POMORSKI ČAKI, Ljubljana, „Partizanska knjiga”, 1974, str. 868.

TRAGOM DRUGOG JUŽNOMORAVSKOG ODREDA, redakcija: Dobrivoje Bikić, Branko Popović, Vlastonice, Sreski odbor Saveza boraca, Beograd, 1955, str. 197.

Trbović Vlado: VIKTOR BUBANJ, Život i djela, Zagreb, „August Cesarec”, 1976, str. XX+219.

TREĆA GODINA NARODNOOSLOBODILAČKOG RATA NA PODRUČJU KARLOVCA, KORDUNA, LIKE, POKUPLJA I ŽUMBERKA, Odgovorni urednik Đuro Zatszalo, Karlovac, Historijski arhiv, 1977, str. 939.

TREĆA KRAJIŠKA PROLETERSKA BRIGADA, Zbornik sjećanja, Knjiga 1—2, urednici: Bajić Đuro, Čurgus Ljubiša, Pilipović Nikica, Pomoćnik, Vojnoizdavački zavod, 1969, str. 662+679.

TREĆI KRAGUJEVAČKI BATALJON PRVE PROLETERSKE BRIGADE, Sjećanja boraca, Knj. 1—2, urednik: Lazar Savičević, redaktor: Kosta Stepanović, Kragujevac, „Svetlost”, 1974, str. 538+536. (čir.)

Moma Rakić, Ivan Vučković, A. Marković, D. Janković: TRENUCI HEROJSTVA, Niš, Sreski odbor saveza boraca sreza, 1956, str. 157. (čir.)

TRI GODINE BORBE TRINAESTE PROLETERSKE, Zagreb, Klub XIII proleterske brigade „Rade Končar”, 1945, str. 319.

TRI GODINE ŽIVOTA I BORBE IX KRAJIŠKE BRIGADE „SIMO ŠOLAJA”, Zagreb, Klub IX krajiške brigade, 1945, str. 128.

TRIDESET DRUGA DIVIZIJA, „Ljudi i događaji 32. divizije u narodnooslobodilačkoj borbi”, Glavni i odgovorni urednik Emil Ivanc, Zagreb, „Zagreb”, 1975, str. 347.

TRIDESET LET MOLNIŠKE ČETE, Edo Svetek: Uvod, pri pregledu gradiva za to knjigo so sodelovali: Miha Berčić, Stane Keber, Slavko

Kastelic, Marjan Moškrič, Ludvik Smrekar, Lojze Trtnik, Zavor, Krajevna skupnost, 1971, str. 90.

TRINAESTA PROLETERSKA U NARODNOOSLOBODILAČKOJ BORBI, Zbornik dokumenata od 4. novembra 1942. do 12. maja 1945, dokumente izabrali i obradili Franjo Biljan i Šandor Konfer, Zagreb, Odbor za proslavu 15-godišnjice formiranja XIII proleterske narodnooslobodilačke udarne brigade „Rade Končar”, 1957, str. 704.

Trinkaus Vinko: BRIGADE S HRIBOV, Ljubljana, „Borec”, 1973, str. 460.

Tumpić Dušan: NEPOKORENA ISTRA, Sjećanja i dokumenti sa dva historijska i memoarska zapisa Franje Deubeuca te brojnim prilozima istarskih boraca, Zagreb, „August Cesarec”, 1975, str. 640.

Turović Dobrosav: RADOVAN KOVAČEVIĆ MAKSIM — NARODNI HEROJ, Leskovac, Radnički univerzitet, 1969, str. 153. (čir.)

Turudić Miroslav: SLOBODAN BAJIĆ PAJA, Sremska Mitrovica, Osnovna škola „Slobodan Bajić Paja”, 1971, str. 96. (čir.)

Tus Andrija: BRIBIR U REVOLUCIONARNOM POKRETU I OSLOBODILAČKOM RATU, Zagreb, Institut za historiju radničkog pokreta Hrvatske, 1971, str. 350.

U VATRI REVOLUCIJE, Knjiga I—VII, Priština, Pokrajinski odbor Saveza udruženja boraca narodnooslobodilačkog rata Kosova i Metohije, Zavod za istoriju Kosova, 1966—1979. (čir.) Knj. I—VII.

NĚ FLAKĚN E REVOLUCIONIT, knj. I—VII, Libri i parė, Libri i dytė, Kryeredator Shems Mehmeti, Prishtinė, Kėshilli krahiner i Lidhjes sė choqatave tė luftarėvė tė Luftės nacionalcilrimtare pėr Kosovė e Metohi, 1966—1979.

Urdin Kočo: LJUBOV ZAD REŠETKI, Strumica, Opštinski odbor na Sojuzot na borcite od NOB, 1958, str. 458. (čir.)

Urdin Kočo: LJUBAV IZA REŠETKA, Beograd, „Prosveta”, 1961, str. 284. (čir.)

Urić Velimir: DALI SU ŽIVOT ZA SUNCE SLOBODE, Makarska, Muzej revolucije, Centar za kulturu općine, Koordinacioni odbor za njegovanje i razvijanje revolucionarnih tradicija općine, SIZ za kulturu općine, 1979, str. 230.

Urošević Strojedo: DRUGA PROLETERSKA BRIGADA, Bgd., „Četvrti juli”, 1979, str. 576.

USTANK NARODA JUGOSLAVIJE 1941 Zbornik, pišu učesnici, glavni urednik: Milinko Đurović, Knjiga I—VI, Beograd, „Vojno delo”, 1962—1964, str. 876+898+903+906+908+840.

Uzelac Dušan: GRMEČKE BJELE NOĆI, Druga krajiška narodnooslobodilačka udarna brigada, Beograd, „Naša armija”, 1969, str. 180.

USTANIČKE ISKRE U HRVATSKOJ 1941, Urednik Đuro Mihaličić, Zagreb „Progres”, 1977, str. 561. Sadržaj i popis narodnih heroja rodom iz Hrvatske

UZIČKA REPUBLIKA, Urednici Milutin Kručić i Venceslav Gilić, Knj. 1—2, Titovo Užice, Muzej ustanka 1941, Beograd, Institut za istoriju radničkog pokreta SR Srbije, „Export press”, 1978, str. 438, 423.

Valjan Vladimir: BRIGADA FRANJO OGULINIČAK SELJO, Beograd, Vojnoizdavački zavod, 1968, str. 441.

VALEJEVO GRAD USTANIKA, autori: Jerotije

Vujić, Milan Sikirića, Milan Ninić, Zoran Joksimović, Milovan Ilinčić, Milan Tripković, Beograd, „Kultura”, 1967, str. 614. (čir.)

Vasić Đorđe: HRONIKA O OSLOBODILAČKOM RADU U JUŽNOJ BAČKOJ, Novi Sad, Savez udruženja boraca NOR SR Srbije za Vojvodinu, 1969, str. 450. (čir.)

Vasić Đorđe-Sreta Savić: PRVA VOJVODANSKA BRIGADA, Novi Sad, Institut za istoriju, 1979, str. 613.

Vastlijević Jovan: NORNARICA NARODNOOSLOBODILAČKE VOJSKE JUGOSLAVIJE, Beograd, Vojnoizdavački zavod, 1972, str. 510.

VAZDUHOPLOVSTVO U NARODNOOSLOBODILAČKOM RATU JUGOSLAVIJE, Zemun, Komanda ratnog vazduhoplovstva, 1965, str. 347.

Velagić Savo: BILOGORSKI PARTIZANSKI ODRED, Virovitica, Novinska i radio-informativna ustanova, Bjelovar, Historijski arhiv, 1969, str. 249.

Velagić Savo: BUELOVARSKI PARTIZANSKI ODRED, Zagreb, „Epoha”, Bjelovar, Historijski arhiv, 1964, str. 128.

VELES I VELEŠKO U NARODNOOSLOBODITELNATA VOJNA OD 1943 DO 15. MAJ 1945 GODINA, Materijali od naučnici sobir „Veles i Veleško u NOV od 1943 do 1955 godina”, održan na 11 i 12 juni 1976. godina u Titov Veles, Titov Veles, Opštinski odbor na Sojuzot na združenijata na borcite od NOV, 1977, str. 493 (čir.)

VELEŽ 1922—1972, Mostar, Radničko sportsko društvo „Velež”, 1972, str. 180.

Veselinov Jovan: SVI SMO MI JEDNA PARTIJA, Novi Sad, Pokrajinski odbor SUBNOR SAP Vojvodine, 1971, str. 530. (čir.)

Vešović Radonja: KOLONA I VIDICI, Prva proleterska narodnooslobodilačka udarna brigada, Beograd, „Narodna armija”, 1971, str. 371. (čir.)

Vidović Florijan: NARODNI HEROJ PETAR MEČAVA, Zagreb, „27. srpanj”, 1957, str. 30.

Vidović Gabro: MEĐU SLAVONSKIM PARTIZANIMA, Zagreb, „Epoha”, 1965, str. 314.

Vidović Žarko: TREĆA PROLETERSKA SANDAČKA BRIGADA, Beograd, Vojnoizdavački zavod, 1972, str. 452.

VIHARNI ČASI, Spomeni na partizanska leta, glavni urednik: Tone Seliškar, Knjiga I—III, Ljubljana, „Borec”, 1959—1961, str. 166+212+231.

VIKTOR BUBANJ, Odgovorni urednik Mihajlo Vučinić, Rijeka, „Otokar Keršovani”, 1975, str. 310.

Vilhar Srećko — Albert Klun: PRVA IN DRUGA PREKOMORSKA BRIGADA, Nova Gorica, ČZP, „Soča”, 1967, str. 412.

Vinterhalter Vilko: ŽIVLEJENSKA POT JOSIPA BROZA, Ljubljana, Državna založba Slovenije, 1968, str. 414.

Vinterhalter Vilko: ŽIVOTNOM STAZOM JOSIPA BROZA, „Kultura”, 1968, str. 520.

Vinterhalter Vilko: SHTEGUT JETESOR TĚ JOSIP BROZIT, Prishtinė, „Rilindja”, 1968, str. 460.

VIORNI DNI, Spomeni na Trećata makedonska udarna brigada, Skopje, Glaven odbor na Sojuzot na borcite od narodnoosloboditelната vojna za Makedonija, „Kočo Racin”, 1957, str. 400. (čir.)

VIRPAZAR, BAR, ULCILJ, Glavni i odgovorni urednik Nikola Gažević, Redaktori Borislav Ratković, Mišo L. Leković, Četinje, Beograd, „Obod“, 1974, str. 600 (čir)

VIS U NARODNOOSLOBODILAČKOJ BORBI (1941. DO 1945), Rijeka, Društvo za proučavanje i unapređenje plemstva Jugoslavije, 1965, str. 222.

Vitez Grigor: NARODNI HEROJ NIKOLA MILO-SAVLJEVIĆ KARAUULA, II izdanje, Zagreb, „27. srpanj“, 1953, str. 38.

Vitković, Janez: BELA KRAJINA SKOZI VIHARJE K SVOBODI, Ljubljana, „Borec“, 1961, str. 188.

VLADIMIR PERIĆ VALTER, Čelni ratne ilegale, pripremio Ivo Matović, Gornji Milanovac, „Dečje novine“, 1973, str. 97.

Vogrić Rudi: BOJ BELOKRANJEV, Ljubljana, „Partizanska knjiga“, 1973, str. 553.

VOJNICI REVOLUCIJE, Beograd, „Narodna armija“, 1980, str. 228.

Sadržaj: Božo Majstorović: Ane Babina; Milorad Gončin: Petar Drapšin; Branko Kopunović: Mirko Jovanović; Advan Kozic; Pero Kosoric; Aleksandar Sloboda; Savo Orović; Milorad Gončin: Slavko Rodić; Jovo Radovanović; Ratko Soljanić; Stevan Petrović; Ljubo Vučković.

VOJVODINA U BORBI, Zbirka članaka iz narodnooslobodilačke borbe, uredio: Zivan Milisavac, Novi Sad, Matrica srpska, 1951, str. 258. (čir.)

VREME I SAVEST, Zbornik eseja i kritika pisaca boraca i revolucionara, predgovor i redakcija Velibora Gligorića, tekstove prikupio i biobibliografske beleške napisao Branko Peić, Beograd, „Kultura“, 1960, str. 380.

VTORA MAKEDONSKA UDARNA BRIGADA, Sekavanja i dokumenti, Skopje, „Naša knjiga“; Republički odbor na saveznoj na združenjenu na borcište od NOV na Makedonija, 1973 [t.e.1975], str. 293. (čir.)

Vučković Ivan: POD ZASTAVOM USTANKA, Hronika o radu tehnike okružnog komiteta KPJ za niški okrug, Niš, Gradski odbor Saveza boraca, 1955, str. 127. (čir.)

Vučković Ljubo: DALMATINSKI PROLETERI, Društvo dalmatinska proleterska narodnooslobodilačka udarna brigada, Beograd, „Narodna armija“, 1968, str. 198.

Vujasinović Todor: KOSORIĆI IZ KUSAČA I DRUGI, Beograd, „Prosveta“, 1953, str. 84. (čir.)

Vujasinović Todor: OZRENSKI PARTIZANSKI ODRED, Sarajevo, „Svetlost“, 1979, str. 591.

Vujasić Jovan-Lola: PROLETERSKA ČETA, Dnevnik, Beograd, „Prosveta“, 1953, str. 284. (čir.)

Vujasić Ubavka: TITO U BEOGRADU, 1926—1944, Beograd, Muzej grada; Jugoslovenska knjiga, „Glas“, 1978, str. 165. (čir.)

Vujović Đuro: LOVČENSKI NOP ODRED I NJEGOVU PODRUČJE U NARODNOOSLOBODILAČKOJ BORBI 1941—1945, Titograd, Istarski institut SR Crne Gore; Četinje, „Obod“, 1976 (1978), str. 760. (čir.)

Vujović Milutin: IZ RATNIH DANA 1941—1945, Beograd, „Prosveta“, 1953, str. 163. (čir.)

Vujović Milutin: MEČAVINA BRIGADA, Dva-

naesta krajiška narodnooslobodilačka udarna brigada, Beograd, „Narodna armija“, 1970, str. 190.

Vujović Milutin: SUSRETI U RATU, Beograd, „Prosveta“, 1957, str. 193. (čir.)

Vukanović Radovan: NA RATNOJ STAZI, Zapis i sjećanja 1941—1943, Beograd, Vojnoizdavački zavod, 1965, str. 344.

Vukanović Radovan: RATNI PUT TREĆE DIVI-ZIJE, Beograd, Vojnoizdavački zavod, 1970, str. 515.

Vukanović Svetozar — Tempo: REVOLUCIJA KOJA TEČE, Knjiga 1—2, Memoari, Beograd, „Komunist“, 1971, str. 437 + 501.

Vukosavljević Mladen — Drago Karasijević: PEDESET TREĆA NARODNOOSLOBODILAČKA UDARNA SREDNJOBOSANSKA DIVIZIJA, Sarajevo, „Zadrukar“, 1969, str. 355.

Vukosavljević Živorad: FRANJO KLUZ, PRVI PARTIZANSKI PILOT, Beograd, „Narodna knjiga“, 1955, str. 74. (čir.)

Vukotić Jovo: USTANAK U NIKIŠČKOM SREZU 1941, Nikšić, Zajednica kulturnih ustanova, 1974, str. 190. (čir.)

Vuković Branko: PRVI KRAJIŠKI PROLETERSKI BATALJON, II izdanje, Beograd, „Narodna armija“, 1972, (1973), str. 205.

ZA PObEDU 1942—1945, Tri godine borbe Četvrtje proleterske (crnogorske) brigade, 17. juna 1942 — 17. juna 1945, Beograd, Politički odsjek IV proleterske (crnogorske) brigade, 1945, str. 237. (čir.)

ZA SLOBODU, Učitelji, nastavnici i profesori Hrvatske poginuli u narodnooslobodilačkom ratu, uredio Tomo Zalac, Zagreb, Udruženje učitelja, nastavnika i profesora Hrvatske, 1955, str. 200.

Zadnik Maks: ISTARSKI ODRED, Ljubljana, „Partizanska knjiga“; Nova Gorica, Odbor Istrskog odreda, 1976, str. 899.

ZAGREB 1941—1945, Knjiga I, urednik: Emil Ivanc, Zagreb, „Spektar“, 1972, str. 456.

ZAGREBAČKI PARTIZANSKI ODRED, Zbornik dokumenata i sjećanja, Prikupljanje, izbor, sastav i obrada dokumenata i sjećanja Pero Popović, Odgovorni urednik Pero Popović, Zelina, Sesvete, Dugo Selo, Donja Stubica, Zaprešić, Općinski odbor SUBNOR-a, Zagreb, Skupština grada, „Spektar“, 1977, str. 431.

Zakonšjek Rado: VELIKA PREIKUŠNJA, Dopravek k zgodovini NOV v Savinjski dolini 1941—1945, Ljubljana, Založba „Borec“, 1977, str. 548.

Zalaznik Franc—Leon: DOLGA IN TEŠKA POT 1941—1945, Maribor, „Obzorja“, str. 510.

ZAPISI O BORBAMA IZ NARODNOOSLOBODILAČKOG RATA, Beograd, Glavni odbor Saveza boraca narodnooslobodilačkog rata, 1950, str. 274. (čir.)

ZAPISI O VAHIDI MAGLAJLIĆ, Materijal prikupljen i obradila Himka Maglajlić-Hadžihalilović, Banja Luka, „Glas“, 1974, str. 136.

Zatezalo Đuro — Tomislav Majetić: PROFESOR IVO MARINKOVIĆ, Monografija o revolucionaru, Karlovac, Historijski arhiv, 1975, str. 295.

ZBORNIK DOKUMENATA I PODATAKA O NARODNOOSLOBODILAČKOM RATU JUGOSLOVENSkih NARODA, Tom I—XIII, Beograd, Vojnoistorijski institut, 1947—1974.

ZBORNIK DRUGOG POMORSKOG OBALNOG SEKTORA MORNARICE NOVJ, Rijeka, „Tipograf“, 1975, str. 167.

Iz sadržaja: Ivo Oršić: Narodni heroj Vlado Bagat.

ZBORNIK NA DOKUMENTI ZA UČESTVOVANJE NA ŽENITE OD MAKEDONIA UV NARODNOOSLOBODITELNATA VOJNA I REVOLUCIJATA, 1941—1945, Izbor, redakcija i komentar Vera Veskovik-Vangeli i Marija Jovanovik Skopje, Institut za nacionalna istorija, 1977, str. XXII+1400. (čir.)

ZBORNIK NARODNIH HEROJA JUGOSLAVIJE, tekstove pripremili Slobodan Petrović, Radoslav Lazarević Raša, Aleksandar Petrović, Dragan Vukobratović, glavni urednik: Slobodan Petrović, Beograd, „Omladina“, 1957, str. XV+1004.

ZBORNIK PRISPJEVANJE IZ ZGODOVINE DE-LAVSKEGA GIBANJA MED VOJNAIMA IZ NOB NA PODROČJU OBČINE LJUBLJANA—MOSTE—POLJE, Ljubljana, Zvezda združenij borcev NOV, 1965, str. 354.

ZBORNIK RADOVA SA SIMPOZIJUMA „35 GODINA RAZVOJA I DELOVANJA SAVEZA PIONIRA JUGOSLAVIJE“, 23 i 24. XII 1977, knj. 1, Pripremlili za štampu Razija Arslanagić, Rada Prelić, Beograd, Savez organizacija za vaspitanje i brigu o deci Jugoslavije, 1978 (1979), str. 224.

Iz sadržaja: Momčilo Stefanović: Pioniri narodni heroji Jugoslavije.

ZBORNIK SINDIKATA GRAFIČARJEV SLOVENIJE, Ljubljana, Republički odbor sindikata grafičarjev Slovenije, 1958, str. 72.

ZBORNIK ZA HISTORIJU ŠKOLSTVA I PROSVJETE, 2, glavni urednik: Dragutin Franković, odgovorni urednik Branko Pleše, Zagreb, Hrvatski školski muzej, Beograd, Pedagoški muzej, Ljubljana, Slovenski školski muzej, 1955, (1966), str. 318.

Zec Boško: ČETA KOZARČANA, Beograd, „Narodna armija“, 1971, str. 240.

ZNAMENAJA REVOLUCIJE, za štampu pripremio Radivoj Papić, Sarajevo, „Svetlost“, 1959, str. 230. Iz sadržaja: Nusret Selferović: Ognjen Prica — Mitra Mitrović: Veselin Masleša — Dane Olibina: Sjećanje na Vasu Maskina Crnog.

Zogrski Dančo: NARODNI HEROJ CVETAN DIMOV, Skopje, „Iinden“, 1951, str. 30. (čir.)

Zorić Milan: DRVAR U USTANKU ČETRESDET PRVE, Beograd, „Vojno delo“, 1963, str. 407.

Zorić Milan N.: RIBNIČKI PARTIZANSKI ODRED, Beograd, Vojnoizdavački zavod, 1947, str. 170.

Zorić Milan N.: XIII KRAJIŠKA BRIGADA, Beograd, Vojnoizdavački zavod, 1968, str. 418.

Zorkić Sretenije: DIVERZIJE U SREMU, Novi Sad, Pokrajinski odbor Saveza boraca NOR, 1957, str. 267. (čir.)

Zorkić Sretenije: DUŠAN JERKOVIĆ, Banatski Karlovec — Železnik — Indija — Kostojevci — Ruma — Utrože Tivoć — Fakovići — Šabac, Osnovna škola „Dušan Jerković“, 1971, str. 96. (čir.)

Zorkić Sretenije: PIONIRSKA TROJKA, Knj. 1—3, Beograd, „Vuk Kraljić“, 1976, str. 109.98.107. (čir.)

Zorkić Sretenije: VELJKO DUGOŠEVIĆ, Ruma, Osnovna škola, „Veljko Dugošević“, Sremska Mitrovica, Prosvetno-pedagoški zavod, 1974, str. 149. (čir.) Zrenjanin Žarko — Uča: IZABRANI SPISI, Predgovor, izbor i objašnjenja; dr Danilo Kečić, Knj. 1—2, Novi Sad, Muzej socijalističke revolucije Vojvodine, 1974, str. 540+551.

Zrilić Kosta R.: KRAJŠNICI PRED BUNKERIMA, Prva krajiška narodnooslobodilačka udarna brigada, Beograd, „Narodna armija“, 1969, str. 182. (čir.)

Žanko Vanja: NARODNI HEROJ ANTE JONIĆ, Zagreb, „27. srpanj“, 1953, str. 39.

ŽARKO ZRENJANIN, Kazivanja, poema, Sećanja saboraca, Zrenjanin, Opštinska konferencija Saveza komunisti, Savez udruženja boraca narodnooslobodilačkog rata, Skupština opštine, 1974, str. 276.

ŽENE BOSNE I HERCEGOVINE U NARODNOOSLOBODILAČKOJ BORBI 1941—1945. GODINE, Sjećanja učesnika, Odgovorni urednik Jasmina Musabegović, Sarajevo, „Svijetlost“, 1977, str. VI+814.

ŽENE CRNE GORE U REVOLUCIONARNOM POKRETU 1918—1945, kolektiv autor: Jovan R. Bojović, Radoman Jovanović, Zoran Lakić, Radoje Pajović, Slavko Stanišić, Titograd, Istorijski institut, 1969, str. 301. (čir.)

ŽENE HRVATSKE U NARODNOOSLOBODILAČKOJ BORBI, Dokumenti i podaci, Knjižica prva, glavni i odgovorni urednik: Šoljan Marija, Zagreb, Glavni odbor Saveza ženskih društava Hrvatske, 1955, str. XVI+576.

ŽENE SRBIJE U NOB, glavni urednik Danica Milosević, Beograd, „Nolit“, 1975, str. 1003. (čir.)

Žvart Milan: MIHA PINTAR TOLEDO, Maribor, „Obzorja“, 1964, str. 80.

Žvart Milan: NARODNOOSVOBODILNI BOJ U ŠALEŠKOJ DOLINI, Ljubljana, „Partizanska knjiga“, Velenje, občinski odbor ZZZ NOV, 1977, str. 677.

Žtko Ljubica: NARODNI HEROJ MILOŠ KLJAJIĆ, Zagreb, „27. srpanj“, 1953, str. 25.

Žvanović Boško — Damjan Popović — Miodrag Jovanović: POMORAVLJE U NARODNOOSLOBODILAČKOJ BORBI 1941—1945, Svetozarevo, Sreski odbor Saveza boraca NOR, 1961, str. 416. (čir.)

Žvanović Desimir: ZAPISI IZ LEPENICE, Beograd, Savez udruženja boraca narodnooslobodilačkog rata, Novi Sad, 1967, str. 377. (čir.)

Žvković Dušan: BOKA KOTORSKA I PAŠTROVIČI U NARODNOOSLOBODILAČKOJ BORBI, Beograd, „Vojno delo“, 1964, str. 452.

Žvković Žtko: OD TAMNICE DO TAMNICE, Titograd, „Grafitički zavod“, 1972, str. 144. (čir.)

Zolnić Bogdan: SLOVENJ GRADEC, ob občinskem prazniku 25. VIII 1957, Slovenj Gradec, Občinski ljudski odbor, 1957, str. 53.

ŽRTVAMA DO POBJEDE I SLOBODE, Zbornik poginulih boraca, žrtava fašističkog terora i žrtava rata šibenske opštine od 1941—1945. godine, Urednik Dane Berović, Pripremio Nikola Bego, Šibenik, Općinski odbor SUB-NORA-a, 1978 [1979], str. 358.

članci

A. R.: NIKOLA ĐURKOVIĆ — Vojni glasnik, 1966, 11, str. 74—78.

A. R.: UZ GODIŠNICU HEROJSKE SMRTI STEVANA FILIPOVIĆA — VOJNI GLASNIK, 1964, 5, str. 68—71.

Aleksić Dejan: ALEKSANDAR URDAREVSKI SANJE — Poljoprivreda, 1959, 12, str. 52.

Aleksić Dejan: RAJKO BOSNIĆ — Poljoprivreda, 1959, 12, str. 51.

Aleksić Dejan: MATIJEVIĆ TIHOMIR — Poljoprivreda, 1959, 12, str. 53.

Alimpić Dušan: O REVOLUCIONARNOM DELU DRUGA TITA — Savremenost, 1977, 6, str. 17—29; Vojropolitčki informator, 1977, 11, str. 71—80.

Alimpić dušan: TITO I REVOLUCIJA U JUGOSLAVLJI I VOJVODINI. — Savremenost, 1977 — vanredni broj, str. 11—17.

Alimpić Vlada: USPOMENA NA NARODNOG HEROJA DOKU ŽLIČIĆA „CIGU“ — Kalendar Matice srpske, Novi Sad, 1955, str. 70—72.

Andrijić Marko: ANTE JONIĆ NA KNINSKO-DRINIŠKOM PODRUČJU — Zbornik Instituta za historiju radničkog pokreta Dalmacije, 1972, 2, str. 293—302.

Antić Vinko: NARODNI HEROJ NIKOLA CAR U NARODNOOSLOBODILAČKOJ BORBI HRVATSKOG PRIMORJA I GORSKOG KOTARA — Jadranski zbornik, 1957, Knj. II, str. 33—63.

Apostolski Mihailo: TITO-STRATEG REVOLUCIJE NARODA I NARODNOSTI JUGOSLAVIJE. — Vojno delo, 1977, 6, str. 5—18.

Arifi-Bakalli Emine: HAUDAR DUSHI — HERO I POPULIT. — Kosova — Kosovo, 1977, 6, str. 291—300.

Arsov Ljupčo: KUZMAN JOSIFOVSKI — PITU KOMUNIST I REVOLUCIONER. — Glasnik na Institut za nacionalna istorija, 1979, 1, str. 55—67.

Asanović Dušan: INŽ. TOMAŠ ŽIŽIĆ — Poljoprivreda, 1959, 12, str. 48—50.

Atanacković Žarko: TITOVA MISAO BILA JE NEPREKIDNO PRISUTNA U DELATNOSTI KOMUNISTA VOJVODINE. — Vojnoistorijski glasnik, 1977, 2—3, str. 159—179.

Babić Nikola: JOSIP BROZ TITO — PRVA STVARALAČKA LIČNOST JUGOSLAVENSKE REVOLUCIJE. — Pregled, 1977, 5, str. 569—579.

Bekarić Vladimir: GOVOR NA CENTRALNOJ KOMEMORATIVNOJ SEDNICI NAJVIŠIH ORGANA I ORGANIZACIJA FEDERACIJE POVOĐNOG SMRTI PREDSEDNIKA TITA. — Mostovi (Pijevaja) 1980, 55, str. 15—26, Stvaranje, 1980, 5, str. 595—606, Treći program Radio Sarajeva, 1979/1980, 27/28, str. 13—24.

Bekarić Vladimir: MARKSISTIČKI MISLILAC I REVOLUCIONAR — EDVARD KARDELIJ. — Socijalizam u svetu, 1979, 10, str. 163—177.

Bekarić Vladimir: U TITOVOM VREMENU I NA TITOVOM PUTU. — Naše teme, 1977, 7—8, str. 1497—1511; Most (NBŠ), 1977, 45, str. 19—28.

Bekalli Mahmut: TITO—VIZIONAR DHE HUMANIST I SHEKULLIT TONË. — Përpjrimi, 1977, 3, fg. 259—262.

Ban Ivan: TITO—PRVIOT ČOVEK NA NAŠATA REVOLUCIJA. — Besede, 1980, 19—20, str.

17—28.

Bebler Aleš: SPOMINI NA STANETA — GENERAL-LAJTJANANTA FRANCA ROZMANA — Borec, 1969, 11, str. 838—840.

Bertolino Milorad: TITOVA MISAO I PRAKSA REVOLUCIONARA. — Marksističke teme, 1977, 2, str. 49—54.

Biber Dušan: BRITANCI O TITU I REVOLUCIJI. — Zgodovinski časopis, 1977, 4, str. 449—464.

Bogdanović Jovo: STANIŠA OPSENICA — Vojni glasnik, 1966, 2, str. 56—61.

Bogdanović Milan: BQRIS KIDRIČ — Vojno-politički glasnik, 1953, 2, str. 4—5.

Bogićević Miodrag: VELIKI SMISAO TITOVOG REVOLUCIONARNOG DJELA. — Treći program Radio Sarajeva, 1977, 17, str. 27—33.

Bojić Mehmedalija: TITOVA POLITIČKA I VOJNA STRATEGIJA I NEKE NJEGOVE NAJVAŽNIJE ODLUKE U 1943. GODINI. — Vojnoistorijski glasnik, 1977, 2—3, str. 51—84.

Božović Branislav: NIJH DVE I GESTAPO — 13. maj 1967, 7—8, str. 22—32.

O Silviri Tomasini i Jovanki Katić

Bravović Petar: ČRNOGOREC MILOVAN ŠARANOVIĆ — Borec, 1974, 1, str. 55—59.

Brejc Tomo: VELIKA AKTIVNOST NAŠE REVOLUCIJE — Borec, 1963, str. 145—148.

O Borisu Kidriču

BRIGADA JE OSTALA BEZ SVOG KOMESARA — Naša žena, 1965, 9, str. 18—19.

O pogibiji Danice Materić

Bulajić Rade: PUŠKOMITRALJEZAC GUVO. — Poruka borca, IX 1976, XI, 63.

O narodnom heroju Ivanu Guvi.

Bulajić Rade: RATNO DRUGARSTVO. — Poruka borca, IX 1976, XI, 63.

O narodnom heroju Velimiru Škorpiku.

Bulatović Branko: MILUTIN P. LAKIČEVIĆ, STUDENT AGRONOMIJE — NARODNI HEROJ — Naša poljoprivreda i šumarstvo, 1960, 1, str. 1—3.

Cengle Franc: VESELIN MASLEŠA (1906—1943). — Dijalog, 1977, 1, str. 187—188.

Cerović Vasilije: JUNAŠTVO U UVALI SRMSKA — Jugoslovenski mornar, 1952, 10, str. 270—271. O Vicku Milatu

Cesar Emil: KAKO JE PADEL KAREL DESTOVNIK—KAJUH — Borec, 1971, 11, str. 701—710; 12, str. 785—791.

Česar Ema: POVEST O BARUHOVIMA — Jevrejski almanah, 1961—1962, str. 377—387.

Čemerski Angel: TITO—SIMBOL NA CELA EPOHA. — Glasnik na Institut za nacionalna istorija, 1977, 1, str. 7—19; Pogledi (Skopje), 1977, 6, str. 3—18.

ČETREDSET ZDRAVSTVENIH RADNIKA — NARODNI HEROJA — Vojnosaunetski pregled, 1966, 12, str. 767—792.

Čolaković Rodoljub: LIK VESELINA MASLEŠE KAO AKTIVISTE KPJ. — Putevi, 1977, 1—2, str. 4—15.

Črnja Zvone: DJELO SAVE VUKELIĆA — Istra, 1974, 4, str. 102—104.

Črnja Zvone: MISAO JOSIPA BROZA. — Izraz, 1980, 5, str. 441—450.

Čuškar Boro: „SAKAM SO VAS“ — Kulturni život, 1960, 7, str. 15—17.

O Veri Jocić

D. M.: NARODNI HEROJ JEREB DUŠAN „ŠTEFAN“ — Veterinarski glasnik 1961, 8, str. 699—701. Dimić Slobodan: SYT E TY LEDHA TOJSHIN — Zani i Rinis, 1961, 4, str. 7. O Miladinu Popoviću

Dimitrijević Božidar — Kozica: VELJKO — Brančevo, 1961, 1—2, str. 66—69. O Veljku Dugoševiću

Dašić Miomir: VESELIN MASLEŠA U CRNOJ GORI 1941. i 1942. GODINE — POKRETAČ I UREDNIK PARTIZANSKIH LISTOVA. — Tokovi (Vnograd), 1976, 12, str. 1—47.

Dobrila Tone: VITOMIR ŠIROLA — PAJO — Istarski mozaik, 1971, 4—5, str. 109—116.

Dolanc Stane: ČETIRI DECENIJE OD FORMIRANJA CK KPJ S DRUGOM TITOM NA ČELU. — Politički pregled, 1979, 1, str. 34—44.

Dolanc Stane: REVOLUCIONARNI USTVARJALEC Naši razgledi, 1970, 2, str. 33—34.

Povodom 60-godišnjice rođenja Edvarda Kardaļa

Dolanc Stane: TITO I REVOLUCIJA. — Međunarodna politika, 1977, 643, str. 1—5.

Dorojnski Stevan: GOVOR PRILIKOM ISPRAČAJA POSMRTNIH OSTATAKA JOSIPA BROZAJA TITA. — Međunarodna politika, 1980, 723, str. 19—22.

Drašković Branko: VLADIMIR POPOVIĆ — Ovdje, 1972, 37, str. 32.

ĐINA VRBICA, NARODNI HEROJ — Žena danas, 1971, 268—269, str. 39—42.

Đokić Stojan: DVADESET GODINA OD SMRTI NARODNOG HEROJA KOSTE STAMENKOVICA — Naše stvaranje, 1962, 1—2, str. 1—5. Đorđević Jovan: TITOVA MISAO I DELO. — Arhiv za pravne i društvene nauke, 1980, 3, str. 347—353.

Duranović Petar: LJUBOMIR BAKOČ — Koraci, Titograd, 1971, 5, str. 5.

Duranović Petar: MIRKO ARSENIJEVIĆ—GLI BO — Koraci, Titograd, 1971, 5, str. 4.

Duranović Petar: SIMO BAROVIĆ — Koraci, Titograd, 1971, 5, str. 4.

Duranović Petar: STEVO BOLJEVIĆ — Koraci, Titograd, 1971, 5, str. 5.

Duranović Veselin: GOVOR NA KOMEMORATIVNOJ SJEDNICI PREDSEDNIŠTVA CK SK I PREDSEDNIŠTVA SR CRNE GORE POVODOM SMRTI BLAZA JOVANOVIĆA. — Praksa, Titograd, 1976, 1, str. 5—9.

Durđev Aleksandar: TITO I REVOLUCIJA. — Savremenost, 1978, 3—4, str. 13—16.

Durđev Branislav: DOLAZAK JOSIPA BROZAJA TITA NA ČELO PARTIJE 1937. I TITOVO NE 1948. GODINE. — Prilozi Instituta za istoriju, Sarajevo, 1977, 13, str. 11—16.

Durović Milinko: DVA SVJETLA LIKA NAŠE PARTIJE. — Vojno delo, 1959, 6, str. 328—334. O Radioju Dakiću Brku i Savi Kovačeviću

Durović Ratko: JEDNA MLADOST U PODOGRICI (Prilog za portret Brade Tomovića) — Stvaranje, 1973, 8, str. 1081—1094.

EDVARD KARDELJ (1910—1979) — Treći program Radio Beograda, 1979, 40, str. 13—20.

EDVARD KARDELJ — Borec, 1970, 1, str. 9—12.

Erbežnik Marija: ZVALI SU JE ŽUTA, JER JE ZA NJH BILA SASVIM NIJEVA — Vidik, 1957, 15, str. 37—42; Revija društvenih zvanjaja u

Baniji, Lici i Kordunu, 1960, 2, str. 22—26. O Nađi Dimić

F. B. KDAJ IN KAKO JE PADEL NARODNI HEROJ STANE KOSEČ? — Borec, 1959, 6, str. 304.

Fajdića France: JOŽE ŠEŠKO — ORGANIZATOR I VODA REVOLUCIONARNEGA GIBANJA NA KOROŠKEM — Korec, 1965, 11, str. 941—949.

Felaher Julij: MATIJA VERDNİK TOMAŽ — Borec, 1951, 10, str. 299—301.

Ferenc Tone — Janko Prunk: EDVARD KARDELJ IN NAŠA REVOLUCIJA. — Teorija in praksa, 1979, 7—9, str. 859—863.

Ferenc Tone: POSLEDNJI MESECI ŽIVLJENJA NARODNEGA HEROJA RADETA KONČARJA — Borec, 1974, 8—9, str. 455—472.

Ferenc Tone: SMRT NARODNEGA HEROJA IVANA SULIČA—CARJA. — Borec, 1975, 10, str. 520—524.

Filipić France: PODOBA NARODNEGA HEROJA ALFONZA ŠARHA—IZTOKA. — Borec, 1975, 1, str. 23—29.

Fučijaš Vladimir: SKROMAN ČOVJEK VELIKOG SRCA. — Podravski zbornik, 1978, str. 25—31.

O Stjepanu Debeljaku.

Filipović Stanoje: DRAGAN SRNIĆ — Podrinje, 1954, 3, str. 24—29.

Filipović Stanoje: FILIP KLJAJIĆ — Godišnjak Istorijskog arhiva — Šabac, 1967, IV, str. 3—96.

Filipović Stanoje: VERA BLAGOJEVIĆ — Podrinje, 1953, 1, str. 31—38.

GENERAL-LAJTNANT SLAVKO RODIĆ — Vojni glasnik, 1949, 4, str. 1—2; Vojno delo, 1949, 2, str. 3—4. Glik V.: OLGA BAN — SKOJEVKA HEROJ — Fokus, 1975, 45, str. 18—21.

Gešković Leon: EDVARD KARDELJ, REVOLUCIONAR I STVAROK SOCIALISTIČKE DRŽAVE, TEORETIČAR SAMOUPRAVNOG SOCIALIZMA. — Naša zakonitost, 1979, 2, str. 5—6.

Giuricin Luciano: L'EROPE POPOLARE MATTEO BENUSSICIO. — Quaderni del Centro di ricerche — Rovigno, 1974—1977, IV, p. 287—312.

Goldstein Slavko: NACRT ZA VEĆINU BIOGRAFIJU — Kritika, 1970, 14, str. 618—627. O Večeslavu Holjevču.

Golob Srećko: LOJZE HOKHRAUT KOT ČLOVEK, REVOLUCIONAR IN BOREC — Borec, 1967, 4, str. 330—341.

Golob Srećko: OSEBNOST JOŽETA HERMANKA — Borec, 1967, 4, str. 342—346.

Gonćin Milorad: NARODNI HEROJ DR MLADEN STOJANOVIĆ — Vojni glasnik, 1959, 6, str. 82—88. Gonćin Milorad: NARODNI HEROJ SLOBODAN MITROV — DANKO — Vojni glasnik, 1959, 3, str. 76—83.

Grbac Vitomir: TITO STRATEG NAŠE REVOLUCIJE — Dometi — Rijeka, 1977, 5—7, str. 11—18.

Grbić Mihailo — Milan Drakulić: NARODNI HEROJ MIROSLAV JOVANOVIĆ MIMI — PTT Vesnik 1954, 3, str. 27—28.

Grporević Tomo: RAZARAČ „ZAGREB“ U APRILSKOM RATU 1941. — Godišnjak pomorskog muzeja u Kotoru, 1976, XXIV, str. 173—180.

Povodom 35-godišnjice pogibije narodnih heroja Milana Spasića i Sergeja Mašera.

Grobler Alfred — Mire: KDAJ JE PADEL MILOŠ ZIDANŠEK. — Borec, 1980, 4, str. 229—235.

Guerra Adriano: LIK EDVARDA KARDELJA. — Naši razgledi, 1979, 4, str. 117—118.

Haće Matevž: SREČANJA IN SODELOVANJE Z JANEŽOM HRIBARJEM — Borec, 1974, 6—7, str. 405—410.

Hadri Ali: RINJIA E PAVDEKSHME — Zani i Rinis, 1959, 12, str. 6—13.

O Mustafi Bekiju

Has Zdenko: BOŽIDAR MASLARIĆ I NJEGOVO VRJEME — Revija, 1958, 3, str. 84—92.

Holjevac Večeslav: KRATKOTRAJNI RAT — Kolo, 1970, 3, str. 334—343.

Hoxha Fadil: EMIN DURAKU — Zani i Rinis, 1967, 10, str. 6; 11, str. 6.

Hoxha Shar: EMIN DURAKU — Zani i Rinis, 1967, 31, str. 5.

Hromadžić Ahmet: PUTEV NARODNOG HEROJA MAHMUTA IBRAHIMPASIČA — Zora, 1949, 9, str. 57—61.

I. J.: NJEGOVA POT JE BILA REVOLUCIJA — Borec, 1967, 12, str. 929—938.

O Francu Leskošku Luki

IKJA PREJ BURGUT TE PRIZRENT — Zani i Rinis, 1959, 5, str. 5.

O bekturu Miloša Gilića

Jakomin Jože: PRVO SREČANJE — Borec, 1957, 2, str. 70.

Sa Stanetom Semičem Dakijem, decembra 1941.

Jan Ivan—Srećko: KEBE LOJZE — ŠTEFAN — Borec, 1959, 2, str. 59—61; 1963, 12, str. 465—471.

Janjatović Bosiljka: PRILOG ZA BIOGRAFIJU NARODNOG HEROJA JOAKIMA RAKOVCA. — Pazinski memorijal, 1978, 8, str. 97—103.

Jeličić Živko: ZAPIS O VLADI BAGATU I NJEGOVOM RODNOM GRADU — Jugoslovenski mornar, 1953, 8, str. 190—192.

Jelić Ivan: TITO — GRADITELJ PARTIJE REVOLUCIJE. — Časopis za savremenu povijest, 1980, 2, str. 33—48.

Jevremović Predrag: RADMILA TRIFUNOVIĆ — Brančevo, 1968, 4—5, str. 91—96.

JOAKIM RAKOVAC PRVI PREDSEDNIK OBLASNOG NARODNOOSLOBODILACKOG ODBORA ZA ISTRU. — Istarski kalendar, Rijeka, 1946, str. 104—106.

Joksimović Zoran: PISANA REČ DRAGOJLA DUDIČA — Glasnik Istorijskog arhiva — Valjevo, 1971, 6, str. 5—36.

Jovanović Dragoljub: NARODNI HEROJ KRSTO BAJIĆ — Godišnjak Ivangradske gimnazije, 1954, 2, str. 9—10.

Jovanović Nadežda: ĐURO STRUGAR — Istarski zapisi, 1971, 1—2, str. 231—261.

Juvančić Ivo: MARKO REDELONGI — Jadranski kalendar, Trst, 1951, str. 107—108.

Kalpić Anđelko: SLOBODA I DOSTIGNUĆA JUGOSLAVIJE NA JADRANU — DJELO TITOVE EPOHE. — Vojnoistorijski glasnik, 1977, 2—3, str. 267—276.

Kardelj Edvard: OB 70-LETNICI MIHE MARINKA — Naši razgledi, 1970, 17, str. 502.

Kardelj Edvard: TITO I KOMUNISTIČKA PARTI-

- JA JUGOSLAVIJE. — Pogledi — Split, 1977, 22—23, str. 20—23.
- Karovsky Lazo: MITE BOGOEVSKI — nov den, 1948, 8—9, str. 66—73.
- Kecić Danilo: DOSJE ZARKA ZRENJANINA UČE — Pedagoška stvarnost, 1962, 7, str. 464—471.
- Kecić Danilo: IZ ŽIVOTA I RADA ZARKA ZRENJANINA UČE — Zbornik za društvene nauke Matice srpske, 1963, 34, str. 42—62.
- Kesić Ante: ANKA BUTORAC PARIHOVIĆ — Revija društvenih zbiljanja u Baniji, Lici i Kordunu, 1959, 6, str. 24—29.
- Klinar Miha: VRNITEV — Borec, 1959, 4, str. 175—179.
- O Joži Gregoričiču
- Klobas Milan: O LIKU I REVOLUCIONARNOM PUTU GENERAL-PUKOVNIKA SAVE VUKELIĆA. — Dometi, 1974, 7—8, str. 149—155.
- Kljaković Vojmir: TITO — DRŽAVNIK I STRATEG (1944—1945). — Vojnoistorijski glasnik, 1977, 2—3, str. 85—105.
- Kmet Janez Mirko: SMRT NARODNEGA HEROJA MATIJE VERDNIKA — TOMAŽA. — Jeseniški zbornik, 1975, III, str. 451—453.
- Koliševski Lazar: GOVOR PRED GROBNICOM JOSIPA BROZA TITA. — Međunarodna politika, 1980, 723, str. 22—24.
- Koprivac Ignac: SPREJEN V PTUJU (Od tridesetletnice smrti narodnega heroja Jožeta Lacka) — Borec, 1972, 8—9, str. 485—488.
- Koprivica Andrija: SREĆANJA Z NAJSTARIŠIM JUGOSLAVNSKIM PARTIZANOM — Borec, 1964, 10, str. 680—687.
- O Doku Pavičeviću
- Koprivica—Oštrić Stanislava: RAZDOBILJE OD POVRATKA IZ SOVIJETSKE RUSIJE 1920. DO IZLASKA S ROBLJE 1934. U REVOLUCIONARNOKU BIOGRAFIJI JOSIPA BROZA TITA. — Časopis za suvremenu povijest, 1980, 2, str. 7—32.
- Kostić Uroš: ODLUČUJUĆI ZNAČAJ TITOVIH NAREĐENJA ZA USPEH TRŠČANSKE OPERACIJE. — Vojnoistorijski glasnik, 1977, 2—3, str. 235—244.
- Kovačević Veljko: O VELJKU. — Naše stvaranje, 1975, 1—2, str. 16—19.
- O V. Vlahoviću.
- Kovačić Fedor: SPOMINI NA BRATA I NJE-
GOV ČAS — Borec, 1967, 4, str. 348—349.
- O Oskaru Kovačiću
- Kovačić Željko: RANO DJETINSTVO NARODNOG HEROJA MILANA ŠPALJIA. — Podravski zbornik, 1977, 3, str. 50—53.
- Kožul Franjo: RODOLJUB ČOLAKOVIĆ—
SVJEDOK IŠTORIJE DVADESETOG VJUEKA. — Pregled, 1980, 7—8, str. 1099—1103.
- Kraigher Sergej: VEĆ KOT ŠTIRIDESET LET
TRAJAJUĆE REVOLUCIONARNO DELO IVANA
MAČKA MATIJE — Borec, 1968, 6—7, str. 481—482.
- Krivić Vladimir: ŠE (NEKAJ) O KIDRIČU —
Teorija in praksa, 1972, 4, str. 585—587.
- Križnar Ivan: NARODNI HEROJ STANKO ŽA-
GAR — Borec, 1967, 4, str. 302—322.
- Krkelić Branko: HEROJ IZ DVE REVOLUCIJE. —
Tehnika, 1976, 7—8, str. 1015—1020.
- O Branku Krsmanoviću.
- Krkelić Branko: LEGENDE O SANDŽAČKIM
LEGENDAMA. — Tehnika, 1976, 4, str. 517—
- 532.
- O Velimiru Jakiću.
- Krstulja Miroslav: TITO IZUZETNA LIČNOST
NAŠEG VREMENA. — Krčki zbornik, 1976, 7,
str. 329—337.
- Kržišnik Zvonko: OB IZGUBI VELJKA VLAHOVI-
ĆA. — Borec, 1975, 6—7, str. 363—368.
- Kučan Viktor: TITOVE ODLUKE U BICI NA
NERETVI. — Vojnoistorijski glasnik, 1977, 2—
3, str. 181—193.
- Lača Ivan: TITO—HISTORIJSKA LIČNOST. —
Socializam, 1977, 12, str. 2112—2127.
- Lača Ivan: TITO — HISTORIJSKA LIČNOST. —
Socializam, 1980, XIII, str. 283—300 — va-
nerdni broj.
- Lakić Zoran: BRJEST NA BALŠIČA PAZARU
— Koraci, Titograd, 1971, 6—7, str. 5.
- O narodnom heroju Gojku Kruški
- Lakić Zoran: KOMANDANT KEŠA — Koraci,
Titograd, 1971, 10, str. 7.
- O Viduju Đuroviću Keši
- Lazarić Arsa: INOSTRANA LITERATURA O
JOSIPU BROZU TITU, Knjige i brošure 1944—
1972. — Prilozi za istoriju socializma, 1974, 9,
str. 565—581.
- Lazović Dušan: NARODNI HEROJ JUGOSLA-
VIJE JANKOVIĆ RAVOJLA RAVA — Sanitet-
ski tehničar, 1962, 3, str. 229—241.
- Leković Mišo: NAJZNAČAJNIJE TITOVE OD-
LUKE U PRVIM DVEAMA GODINAMA NAROD-
NOOSLOBODILACKOG RATA. — Vojnoistorijski
glasnik, 1977, 2—3, str. 23—49.
- Leskovec Karel: RANJENI KOMANDANT —
Borec, 1964, 8—9, str. 546—551.
- O pogibiji Rudolfa Hribernika Svaruna
- Leskovec Karel: Z RATOM NA PRIMORSKO —
Borec, 1964, 6—7, str. 445—452.
- O boravku Rade Dugonjića u Slovačkom
primorju Levstik Jože — Vid: NESREĆEN DAN
ZA DOLEJNSKE AKTIVISTE — Borec, 1956,
8—9, str. 350—354.
- O pogibiji Jože Slaka
- Lončar Vuksin: REVOLUCIONAR VELJKO
VLAHOVIĆ. — Savremenost, 1976, 26, str.
187—190.
- LOZOVIINA JOZO — MOSOR. — Sloga, 1960,
12, str. 4.
- Ljubičić Nikola: GOVOR NA KOMEMORATIV-
NOJ SEDNICI ORUŽANIH SNAGA SFRJ POVO-
DOM SMRTI PREDSEDNIKA TITA. — Međuna-
rodna politika, 1980, 723, str. 13—19.
- M. M.: O ŽIVOTU NARODNOG HEROJA IVE
MARINKOVIĆA — Pedagoški rad, 1951, 2—3,
str. 63—88. Madić Milorad: KUZMAN JOSI-
FOVSKI PTITU — Vojni glasnik, 1966, 9, str.
171—78.
- Madić Milorad: TO NIJE BILO OČAJANJE —
Borec, 1958, 6, str. 266—267.
- O pogibiji Vojina Katića
- Majer Boris: (NE) JUBILARNI ZAPIS — Teorija
in praksa, 1970, 1, str. 3—7.
- Povodom 60-godišnjice Edvarda Kardaļa
- Major Nándor: ŽARKO ZRENJANIN FORRA-
DALMI MUNKÁSSÁGA. Ford. László Garai. —
Létünk, 1978, 4, str. 103—116.
- Malj Milan: ŽARKO ZRENJANIN UČA — Savre-
menost, 1972, 5, str. 133—146.
- MARIJAN ČAVIĆ — Sloga, 1961, 4, str. 8.
- Marković Miodrag: JOVAN KECMAN ČEDA —
Razvitak, 1972, 3, str. 43—53.
- Marković Miodrag: NARODNI HEROJ ĐORĐE
SIMEONOVIĆ — Razvitak, 1965, 4—5, str.
38—41.
- Marković Miodrag: NARODNI HEROJ MILEN-
KO HADŽI JOVA. — Razvitak (Zaječar), 1978,
1, str. 36—46.
- Marković Miodrag: NARODNI HEROJ VERA
RADOSAVLJEVIĆ — Razvitak, 1970, 2, str.
43—47.
- Marković Moma: VODEČA POLITIČKA FIGU-
RA — Braničvo, 1977, 3, str. 225—227.
- Matavulj Branko: SMRT MLADENA STOJANO-
VIĆA — Putevi, 1961, 2, str. 206—216.
- Matović Ivan: BORAC I PESNIK REVOLUCIJE.
— Vojnopolitički informator, 1975, 4, str.
81—94.
- O Veljku Vlahoviću
- Medić Mišo: KOMANDANT STOJAN — Revija
društvenih zbiljanja u Baniji, Lici i Kordunu,
1960, 1, str. 4—5.
- O Stojanu Matiću
- Meshivoh Munir: O REVOLUCIONARNOM PU-
TU I DJELU DRUGA TITA. — Most (Mostar),
1977, 16, str. 45—54.
- Mihar M.: HRABRA DRAGICA — Revija dru-
štvenih zbiljanja u Baniji, Lici i Kordunu, 1961,
4, str. 53—54.
- O ilegalnom radu Dragice Končar u Zagrebu
1941.
- Mijatović Cvjetin: VELIKA I TRAGIČNA LIČ-
NOST. — Odjek, 1976, 13—14, str. 2 Uč
95-godišnjicu rođenja Mitra Trifunovića
- Mikuž Metod: BORIS KIDRIČ MED NAROD-
NOOSVOBODILNIM BOJEM — Naši razgledi,
1972, 9, str. 265—266.
- Milanošević Andra: FILIP KLJAJIĆ FIČA — Godi-
šnjak grada Beograda, 1961, VIII, str. 189—196.
- Milatović Veljko: ĐOKO PAJKOVIĆ UZORNI
LIK IŠTAKNULOG REVOLUCIONARA. — Prak-
sa (Titograd), 1979, 6, str. 15—18.
- Mirković Mirko: TITOVA STRATEGIJA REVOL-
UCIJE 1936—1941. — Marksistička misao,
1980, 3, str. 318—325.
- Mirnić Josip: PRILOG BIOGRAFIJI NAROD-
NOG HEROJA SVETOZARA MARKOVIĆA TO-
ZE — Zadrinski arhiv Vojvodine, 1959, 7, str.
59—66.
- Mitrović Drago: NARODNI HEROJ VESELIN
GAVRIĆ. — Provincija, 1977, 29, str. 75—78.
- Morača Pero: TITO — STRATEG PARTIZAN-
SKOG RATA (prilog) — Prilozi za istoriju
socializma, 1974, 9, str. 3—43.
- Muhić Faud: LIČNOST I ISTORIJA. — Pregled,
1980, 5, str. 643—665.
- O Josipu Brozu Titu.
- NADA DIMIĆ — Zagrebačka panorama, 1962,
7, str. 5.
- NARODNI HEROJ PETAR BIŠKUP—VENO, 4 IV
1918—27. IV 1945. — Narodni kalendar, Za-
greb, 1956, str. 43—46
- Nađ Kosta: STRATEG MIRA. — Vojni glasnik,
1980, 6, str. 3-11; Voens glasnik, 1980, 6, str.
3-12.
- Nađ Kosta: TITO — VOJSKOVOĐA OSLOBOD-
ILACKOG RATA. — Vojnopolitički informa-
tor, 1977, 1, str. 57-63.
- Nađ Kosta: TITO — VOJSKOVOĐA, VIZIONAR
I HUMANISTA. — 13. maj, 1977, 2, str. 1-8.
- Nedog Alenka: BORIS KIDRIČ U USTANOVI-
TEV OF TER ZAČETKI VSTAJE — Naši razgledi

- di, 1972, 8, str. 230-231.
- Nikić Milisav: „ISTO ŠTO I VI, DRUGOVI“ — Susreti, 1962, 6, str. 521-524.
- O Voju Grujiću
- Nikolić Miodrag: RAMIZ SADIKU — Znani i Rinski, 1959, 4, str. 5; 5, str. 4—5; 6, str. 5, 7, str. 2; 8, str. 1; 9, str. 8; 10, 8—9.
- Ogrizović Slava: KATA — Prosvetena žena, 1967, (12), str. 2—3.
- O Kati Pejinović
- OLGA BAN — Istarski kalendar, Rijeka, 1946, str. 111.
- Olijača Miladen: REVOLUCIONARNI PUT I DJELO JOSIPA BROZA TITA — Iskustva, 1977, 4, str. 5-17.
- Ovuka Boro: KRNTIJA — Svenarodna obrana, 1971, 3, str. 32—33 i 39—41.
- O Marku Oreškoviću Krntiji.
- Pagon Ogarev Andrej: MIHAELA ŠKAPIN DRINA — Naša obramba, 1971, 3, str. 5
- Panajotović Rade: NARODNI HEROJ MILUN MINIĆ ŠUMADINAC — Razvitak, 1965, 6, str. 33—39.
- Panajotović Rade: POLOŽAJ RADNIČKE KLASICE UOČI DRUGOG SVETSKOG RATA I DEJATNOST FLUPA KLJAIČUČA U TIMOČKOJ KRAJINI. — Razvitak — Zaječar, 1978, 6, str. 32-44.
- Pangovski T.: KON BIOGRAFIJATA NA STRAŠO PINDŽUR — Istorija, 1968, 1, str. 87—89.
- Pavlin Mile: ALOJZ KEBE — Naša obramba, 1973, 4, str. 42—43.
- Pavlin Mile: FRANČ BUKOVEC — ANDREJ JEŽEVNIK — Naša obramba, 1972, 6—7, str. 56—57.
- Pavlin Mile: JAKA BERNARD — Naša obramba, 1971, 6, str. 34.
- Pavlin Mile: JOŽE KOVAČIČ — Naša obramba, 1972, 1, str. 40—41.
- Pavlin Mile: MARKO REDELONGHI BENEČAN — Naša obramba, 1972, 12, str. 42—43.
- Pavlin Mile: MARTIN KOTAR — Naša obramba, 1973, 8—9, str. 60—61.
- Pavlin Mile: NARODNI HEROJ ALBIN GRAJZAR. — Naša obramba, 1975, 10, str. 52-53.
- Pavlin Mile: NARODNI HEROJ ALOJZ KOLMAN MOROK (MAROKO) — Naša obramba, 1974, 6—7, str. 50—51.
- Pavlin Mile: NARODNI HEROJ ALOJZ POPEK-VANDEK — Naša obramba, 1973, 11, str. 48—49.
- Pavlin Mile: NARODNI HEROJ ANDREJ ŽVANBORIS. — Naša obramba, 1974, 12, str. 50-51.
- Pavlin Mile: NARODNI HEROJ ANTON ŠIBELJA-STJENKA. — Naša obramba, 1975, 2, str. 42-43.
- Pavlin Mile: NARODNI HEROJ DUŠAN JEREBS-ŠTEFAN. — Naša obramba, 1974, 11, str. 52-53.
- Pavlin Mile: NARODNI HEROJ — ERNEST EYPPER — Naša obramba, 1973, 2, str. 40—41.
- Pavlin Mile: NARODNI HEROJ EVGEN MATEJKA-PEMC. — Naša obramba, 1975, 4, str. 54-55.
- Pavlin Mile: NARODNI HEROJ IVAN SULIČ — CAR. — Naša obramba, 1975, 8-9, str. 66-67.
- Pavlin Mile: NARODNI HEROJ FRANČ PASTERK LENART — Naša obramba, 1972, 2, str. 40-41.
- Pavlin Mile: NARODNI HEROJ JANKO BRODARIČ BRANKO — Naša obramba, 1974, 8—9, str. 62—63.
- Pavlin Mile: NARODNI HEROJ JOŽE KADUNC IBAR — Naša obramba, 1974, 1, str. 42—43.
- Pavlin Mile: NARODNI HEROJ JOŽE KERENČIČ JANKO — Naša obramba, 1973, 1, str. 40—41.
- Pavlin Mile: NARODNI HEROJ LOUZE HOH-KRAUTJ — Naša obramba, 1974, 10, str. 52—53.
- Pavlin Mile: NARODNI HEROJ MAJDA ŠILC — Naša obramba, 1974, 3, str. 40—41.
- Pavlin Mile: NARODNI HEROJ MALČI BELIČ. — Naša obramba, 1975, 5, str. 48-49.
- Pavlin Mile: NARODNI HEROJ MARTIN JUŽNA — Naša obramba, 1974, 2, str. 42—43.
- Pavlin Mile: NARODNI HEROJ MILAN ČESNIK — Naša obramba, 1973, 10, str. 40—41.
- Pavlin Mile: NARODNI HEROJ MILAN MAJČEN. — Naša obramba, 1975, 11, str. 38—39.
- Pavlin Mile: NARODNI HEROJ SLAVKO KOVAČ-SMELI. — Naša obramba, 1975, 1, str. 40-41.
- Pavlin Mile: NARODNI HEROJ TEREZIJA DRAGAR — Naša obramba, 1973, 3, str. 36—37.
- Pavlin Mile: NARODNI HEROJ TONČEK ŽERJAL. — Naša obramba, 1975, 12, str. 44-45.
- Pavlin Mile: NARODNI HEROJ TONČKA ČEČOLGA. — Naša obramba, 1975, 6-7, str. 56-57.
- Pavlin Mile: NARODNI HEROJ TONE TRINIK TOMAŽ. — Naša obramba, 1973, 12, str. 44—45.
- Pavlin Mile: NARODNI HEROJ VALENTIN ROŽANCINE. — Naša obramba, 1973, 6—7, str. 52—53.
- Pavlin Mile: NARODNI HEROJ VINKO PADERŠIČ BATREJA. — Naša obramba, 1972, 4, str. 42-43.
- Pavlin Mile: PEDAGOG I REVOLUCIONER — Borec, 1959, 5, str. 237-238.
- O revolucionarnom liku Staneta Žagarja
- Pavlin Mile: VINKO MEGLA — Naša obramba, 1971, 11, str. 33.
- Pavlin Mile: ZVONE RUNKO PAVLE — Naša obramba, 1972, 5, str. 51—52.
- Pavišić Tomaž: JUNAK VOJKO — Srećanja, 1973, 37—38, str. 6—7.
- O narodnom heroju Janku Premru Vojku Pejinović Ljubinka: PIONIRI NARODNI HEROJI JUGOSLAVIJE. — Godišnjak Društva istoričara SAP Vojvodine, 1979, str. 47—55.
- Petkovići Dane: TITO-ČETREDESET GODINA NA CELU PARTIJE. — Zbornik radova Visoke vojnopoliitičke škole JNA, 1977, 10, str. 9-22; Vojno delo, 1977, 3, str. 25-30.
- Petrović Borivoje: ŽIVOTNI PUT DUŠANA PETROVIČA ŠANETA. — Samoupravljajka iskustva, 1974, 2-3, str. 9-11.
- Piljević Đorđe: PRILOG BIOGRAFIJI VUKICE MITROVIČ ŠUNJE — Istorijski zapisi, 1972, 1—2, str. 185—200.
- Prirječje Dušan — Ahac: NARODNI HEROJ MATIJA VERDNIK — TOMAŽ. — Jeklo in Ljudje, 1979-80, IV, str. 427-440.
- Prirječje — Ahac Šudan: OB TRIDESETLETNICI TOMAŽEVE SMRTI — Vestnik korških partizanov, 1974, 1, str. 44—56.
- Plešča Dušan: TITO — LIČNOST NAŠEG STO-LEĆA. — Naše teme, 1977, 7-8, str. 1541-1567.
- Popit Franco: IVAN MAČEK-MATIJA. — Naši razgledi, 1978, 11, str. 323-324.
- Popović Dušan: REVOLUCIONARNO DELO SVETOZARA MARKOVIČA-TOZE. — Savremenost, 1977, 2, str. 79-88.
- Popović Dušan: TITO — REVOLUCIONAR SAVREMENE EPOHE. — Međunarodna politika, 1976, 827, str. 1-4.
- Popović Jevrem: DUŠAN JERKOVIČ — Vojni glasnik, 1966, 1, str. 53—57.
- Popović Jevrem: DUŠAN JERKOVIČ — Vojni glasnik, 1966, 1, str. 53-57.
- Potrč Jožo: O NARODNEM HEROJU JOŽETU LAČKU — Borec, 1968, 8—9, str. 635-638.
- Pribilović Kažimir: NARODNI HEROJ VELIMIR ŠKORPIK U APRILSKOM RATU 1941 — Mor-narički glasnik, 1968, 2, str. 236-246.
- Profaca Mario: VICKO KRSTULOVIČ, LEGENDARNA LIČNOST DALMACIJE — Pomorstvo, 1965, 8—9, str. 267—268.
- Račić Nikola: POGIBIJA NARODNOG HEROJA STANKA PAUNOVIČA VELJKA. — Razvitak (Začarar), 1977, 6, str. 46-54.
- Radaković Aleksandar — Aca: BEKSTVO IZ NIŠKOG ZATVORA (Dragog Stamenkovića, decembra 1941) — Otkrića, 1959, 8, str. 4—5.
- Radmanović Mirko: RUŠILEC JE IZBRAL SMRT. — Naša obramba, 1976, 4, str. 44-45
- O narodnih herojih Milanu Spasiću in Sergeju Mašeri.
- Radonjić Radovan: REVOLUCIONARNA MISAO VELJKA VLAHOVIČA. — Praksa, 1975, 3-4, str. 5-13.
- Radovanović Jovan: ŽIV JE STEVA ČOLOVIČ — Vojni glasnik, 1959, 4, str. 134—136.
- Raičević Jovan: EDVARD KARDELI — NEIMAR I TEORETIČAR REVOLUCIJE. — socijalizam, 1979, 2, star. 3-14.
- Ravbar Jože: NARODNI HEROJ FRANČ RAVBAR VITEZ — Loški razgledi, 1971, str. 63—68.
- Rebić Đuro: VLADIMIR PERIČ-VALTER (I-). 13 maj, 1980, 2, str. 66-73.
- Redžić Enver: HASAN BRIČIĆ U SVOME VREMENU — Prilozi Instituta za istoriju radničkog pokreta — Sarajevo, 1968, 4, str. 619-632.
- Redžić Enver: RODOLJUB ČOLAKOVIČ — Izraz, 1960, 11—12, str. 464—468.
- Reisman August: HEROJI JOŽE ŠEŠKO V MARIBORU IN KOČEVJU — Borec, 1965, 3, str. 257-259.
- Renđulić Nedeljko: BORIS KRAJGER — Politička misao, 1966, 4, str. 140—142.
- Ribičić Miša: DUŠAN KVEDER TOMAŽ 1915—1966. — Naši razgledi, 1966, 6, str. 124.
- Ribnikar Jara: CELOVITA LIČNOST — IVO LOLA RIBAR — Univerzitet danas, 1969, 5, str. 92—94.
- RIFART BURDŽEVIĆ TRŠO — Godišnjak bjelopoljske gimnazije, Bijelo Polje, 1956, 2, str. 9—11.
- Ristić Ratomir Selja: LAZAR STOJANOVIČ — Branicevo, 1961, 4, str. 76—77.
- Roglić Stevan: SEČANJA NA SLOBODNA PRINCIPA SELJU. — Vojnopoliitički informator, 1977, 7, str. 156-159.
- Rožević Jovo: IVO MARINKOVIČ U SJEČANJIMA SVOJIH UČENIKA. — Podravski zbornik,

1976, II, str. 35-40.

Rojčević Jovo: NARODNI HEROJ NIKOLA SEVEROVIĆ. — Podravski zbornik, 1977, str. 54-61.

Rosi Ante: ŽIKICA JOVANOVIĆ, ŠPANAC — Vojni glasnik, 1960, 3, str. 62-67.

Rotković Radoslav: IVAN MILIĆIĆ — Ovdje, 1972, 38—39, str. 32.

Serajević Abdulah: ČIČKA ROMANUSKI — Vojni glasnik, 1966, 3, str. 75—78.

O Slaviji Vajneru

Serferović Mensur: TRAGOM TITOVIH RATNIH PISAMA, GOVORA I UPUTSTAVA. — Vojno-politički informator, 1975, 5, str. 56-72.

Serferović Nusret: VESELIN MASLEŠA (Bilježke za monografiju). — Treći program Radio Sarajeva, 1976, 14, str. 417-436.

Sekulić Panto: MITAR TRIFUNOVIĆ UČO-VELIKI BORAC ZA RADNIČKA PRAVA. — Provincija, 1979, 32, str. 17-22.

Semić Daki Stane: NEKAJ SPOMINOV NA KOMADANTA FRANCA ROZMANA STANETA — Borec, 1969, 11, str. 843-846.

Sentić Marija: BIBLIOGRAFIJA KNJIGA I BROŠURA O JOSIPU BROZU TITU 1941-1979. — Časopis za suvremenu povijest, 1980, 2, str. 141-258.

Sentić Marija: BIBLIOGRAFIJA KNJIGA I BROŠURA O JOSIPU BROZU TITU 1941-1972 — Časopis za suvremenu povijest, 1972, 2, str. 161—203.

Simionović Janko: NARODNI HEROJ MILENKO BRKOVIĆ CRNI — Razvitak, 1965, 1, str. 34—38.

Simin Magda: JEDNO SEĆANJE NA SONJU MARINKOVIĆ — Letopis Matice srpske, 1961, 3, str. 254—264.

Sirotković Jakov: JOSIP BROZ TITO — GRADITELJ JUGOSLAVENSKOG SOCIJALISTIČKOG SAMOUPRAVNOG DRUŠTVA. — Forum, 1977, 6, str. 833-841.

Sobolovski Mihael: VIKTOR BUBANJ. — Kalendar „Jurina i Franina“, 1978, str. 65-66.

Srzenčić Vojo: TITO OSNOVA REVOLUCIJE I NOVIH PROSTORA SLOBODE. — Stvaranje, 1977, 9, str. 1217-1230.

Srzenčić vojo: U SPOMEN RADOJU DAKIČU-BRKU. — Istorijski zapisi, 1979, 3, str. 13-22.

Srzenčić Vojo: ŽIVOT ĐOKA PAJKOVIĆA — BORBA BEZ PREDAJA I UZMAKA. — Praksa (Trograd), 1979, 6, str. 5-13.

Stamobić Petar: VELIKI ČOVEK NAŠE EPOHE. — Direktor, 1979, 2, str. 4-5.

Stanić Ilija: MITAR TRIFUNOVIĆ-UČO REVOLUCIONAR I BORAC ZA RADNIČKA PRAVA. — Naša škola, 1976, 5-6, str. 425-440.

Stanić Ilija: MITAR TRIFUNOVIĆ-UČO REVOLUCIONAR I BORAC ZA RADNIČKA PRAVA. — Putokazi (Tuzla), 1980, 4, str. 19-32.

Stojanović Nikola: RIJEČ NA KOMEMORATIVNOJ SJEDNICI SVIH DRUŠTVENO-POLITIČKIH ORGANIZACIJA, SAMOUPRAVNIH I DRŽAVNIH ORGANA SOCIJALISTIČKE REPUBLIKE BOSNE I HERCEGOVINE POVODOM SMRTI DRUGA JOSIPA BROZA TITA. — Treći program Radio Sarajeva, 1979/1980, 27/28, str. 35-54.

Šalamon Krešimir: NARODNI HEROJ VILIM GALJER. — Podravski zbornik, 1976, II, str. 53-61.

Šibi Ivan: KOMANDANT BANJE — Revija društvenih zbivanja u Banji, Lici i Kordunu, 1958, 4, str. 7—10.

O Vasiliju Gačešiću

Širola Vitimir Pajo: MOJ PUT U PARTIZANE. — Zbornik Kastavštine, 1978, I, str. 119-212.

Škerl France: KDAJ JE PRIŠEL MATEVZ NA PRIMORSKO — Borec, 1971, 8—9, str. 535—540.

O Antonu Veluščeku Matevžu

Škerl France: ZADNJI TEDNI VOJKOVE PARTIZANSKE DEJAVNOSTI — Borec, 1973, 2, str. 66—80.

O Janku Premrlju Vojku

Škulje Rapa: DEKLE IZ ŽELEZA — Borec, 1965, 3, str. 196—204.

O Miri Svetini Vlasi

Šoper Rihard: JOŽE MIHELČIĆ—BELOKRANJSKI REVOLUCIONER IN HEROJ — Borec, 1967, 4, str. 323-327.

Štih Bojan: V OPOMBO BORISU KRAIGHERJU — Sodobnost, 1967, 2, str. 113-115.

Timotijević Radovan: LAZAR PROTI KÜBLER-JU (I-V) — Naša obramba, 1975, 12, str. 50-52; 1976, 3, str. 40-42; 4, str. 40-43; 5, str. 34-36; 6-7, str. 48-51. O stanetu Potočaru Lazarju

Točkić Mehmed: ČETIRI DECENIJE NA ČELU PARTIJE. — Vojno-politički informator, 1977, 2, str. 7-16.

Todorovski Mile: PRILOG KON BIBLIOGRAFIJATA NA ZAGINATI NARODNI HEROJI I PRVOBORCI VO NARODNOOSLOBODITELNATA BORBA VO MAKEDONIJA (1941—1945) — Glasnik na Institutot za nacionalna istorija, 1969, 1—2, str. 243—318.

Topolovački Milan: GLASNIK POBJEDE, Skica za portret Koste Nađa. — Odjek, 1975, 9, str. 3-4.

Topolovački Milan: SREMAČKI STRATEG. Skica za portret Marka Peričina Kamenjara. — Odjek, 1976, 13-14, str. 14.

Topolovački Milan: ŽIVOT I REVOLUCIJA. Skica za portret Lidije Šentjurg. — Odjek, 1977, 9, str. 9.

Trajković Saša: PARTIZANSKI PROFESOR — 3. maj 1966, 11, str. 272—273.

O narodnom heroju Milanu Mijalkoviću

Ugarković Stipe: ŽIVOTNI PUT REVOLUCIONARA. Skica za jednu biografiju — Borci danas, 1971, 5, str. 15—18.

O Marku Oreškoviću Krtinji

Urdin Kočo: KAKO DA ZALIPA I REČE: JUNEI, NEBLIŽUNA NAŠOT DEN — Sovremenost, 1959, 4, str. 304—311.

O Josifu Josifovskom Sveštartu

Uzelac Dušan: NEPOSREDNI UTICAJ MARŠALA TITA NA TOK OPERACIJA NA SREMSKOM FRONTU. — Vojnoistorijski glasnik, 1977, 2-3, str. 219-233.

V. G.: HEROJ LJUBICA — Revija društvenih zbivanja u Banji, Lici i Kordunu, 1958, 1, str. 14—17.

O Ljubici Gerovac

V. N.: POSLE 24 GODINE PRONAĐENI POSMRTNI OSTACI DVOJICE NARODNIH HEROJA — JUGOSLOVENSkih JEVIJEJA — Jevrejski pregled, 1966, 9—10, str. 23.

O narodnim herojima Robertu Domanjiji i Dragu Štajnbergaru Adolfu

Valentičić Stane: MOJA SREĆANJA S KO-

MANDATNOM FRANCOM ROZMANOM-STANETOM, NARODNI HEROJEM. — Zbornik občine Grosuplje, 1976, VIII, str. 11-13.

Vavić Milorad: VLADIMIR-VLADO ČETKOVIĆ — LUFTETAR I SPANJES DHE HERO I POPULIT. — Perparim, 1977, 6, lg. 706-714.

VELJKO VLAHOVIĆ — ČOVJEK I REVOLUCIONAR. — Pravnik — Zagreb, 1977, 12-13, str. 115-119.

Vidaković Dobrinka: U TITOVOM UŽICU SA NARODNIH HEROJEM — Zora, 1953, 88, str. 3—4.

O Dani Milosavljević

Vladimirović Mladen: ANKA BERUS. — Brančevo, 1977, 6, str. 634-644.

Vlajković Radovan: VIŠE OD POLA STOLEĆA REVOLUCIONARNOG RADA JOVANA VESELIĆA. — Savremenost, 1976, 26, str. 196-200.

Vlaškić Timor: S TITOM NA ČELU PARTIJE. — Samoupravljajenje, 1977, 12, str. 3-6.

Vovk Ivan — Živan: NARODNI HEROJ ANTON DEŽMAN TONČEK — Želazar, 1961, 6, str. 162—163.

Vrhovec Josip: ZNAČAJ TITOVE TEORIJSKE MISLI I REVOLUCIONARNOG DJELJA. — Socijalizam, 1977, 12, str. 2101-2111.

Vujošević Ubavka — Dragica Lazarević: MOŠA PIJADE — NOVINAR, PUBLICISTA I PREDVODILAC (prilozi za biografiju) — Prilozi za istoriju socijalizma, 1967, 4, str. 179—298.

Vujović Borislav: IVO MARINKOVIĆ-SLAVKO. — Glasnik Istorijskog arhiva u Valjevu, 1969, 4-5, str. 179-185.

Vujović Đuro: MOŠA PIJADE U CRNOJ GORI 1941-1942. godine. — Istorijski zapisi, 1978, 4, str. 59-83.

Vuković Rade: NARODNI HEROJ VELJKO DUŠOVIĆ. — Dometi — Sombor, 1978, 15, str. 103-117.

Vuković Rade: UČITELJSKIM STAZAMA NARODNOG HEROJA VELJKO DUGOŠEVIĆA. — Pedagogija, 1979, 4, str. 433-450.

Zajčečaranović Gligorije: REVOLUCIONARNA MISAO I DELO JOSIPA BROZA TITA — Marksiističke teme, 1977, 2, str. 55-58.

Zeljčić Vladimir: TITO TVORAC NAŠE SADAŠNOSTI I BUDUĆNOSTI. — Brančevo, 1977, 3, str. 228-244.

Zorić Milan N.: NIKOLA S. BOKAN — Vojni glasnik, 1966, 6, str. 75-80.

Zarković Dragoje — Raić, Aleksandar — Mijljić Jovan: TITO I SAVREMENA EPOHA. — Privredna uzgradnja, 1977, 3, str. 11-22.

Živanov Sava: TITO I JUGOSLOVENSKI SUKOB SA STALJINIŠTIČKOM HEGEMONISTIČKOM POLITIKOM INFORMBIROA (1948/1953). — Politička misao, 1977, 4, str. 523-544.

Priradili
Dr Milan Vesović
Mr Milan Matić

Spisak autora

Ambasada Čehoslovačke Socijalističke
Republike u Jugoslaviji (Amb. ČSSR)
Ambasada Narodne Republike Poljske
u Jugoslaviji (Amb. Poljske)

Andrić Milan (M. And.)
Antonić dr Zdravko (Zd. An.)

Bajić Nevenka (N. Baj.)
Bojović Dragica (D. Bo.)
Borovčanin dr Drago (D. Bor.)
Bošnjak Ljubomir (Lj. B.)
Božović Branislav (B. Bo.)
Branica Vinko (V. Br.)
Brčić mr Rafael (Raf. B.)
Bulajić Danila (D. Bul.)
Butorac Stipe (St. B.)

Cerović Ljubivoje (Lj. Ce.)
Cvetković dr Slavoljub (S. Cv.)
Cvijović Rosa (R. Cv.)

Čepe Marica (M. Če.)

Dakić Moksø (M. Dak.)
Damjanović Milica (M. Dam.)
Damjanović dr Pero (P. D.)
Dašić dr Miomir (Mi. Dš.)

Đurović Milinko (Mil. Đ.)

Džinić Dragoslav (D. Dž.)

Egić Obrad (Ob. Eg.)

Fajdiga Mirko (M. Faj.)
Filipić France (F. Fi.)

Gaković Ljiljana (Lj. Ga.)
Giron Antun (A. Gi.)
Glišić dr Venceslav (V. G.)
Golobčić-Gombač Metka (Met. G.)
Graovac Igor (Ig. Gr.)
Grbelja Tonči (T. Gr.)
Guberina Rade (R. G.)
Guček Milan (M. G.)
Gutić Mirko (Mir. G.)

Išek Tomislav (T. Iš.)

Jakovčev dr Gojko (G. J.)
Jakovljević Milutin (M. Jak.)
Janić Čedomir (Če. J.)
Janjatović dr Bosiljka (B. Ja.)
Jovanović dr Nada (Na. Jo.)

Kacin-Wohinz dr Milica (M. K. W.)
Kačavenda dr Petar (P. Kač.)
Kecman Milorad (Mil. K.)
Kecman Vlado (Vl. Kc.)
Kesić dr Stojan (St. K.)
Kilibarda Gojko (G. Kil.)
Kovačević mr Branislav (Br. K.)
Kovačević dr Ivan (Iv. Ko.)
Križnar Ivan (Iv. Kr.)
Kržavac Savo (Sa. Kr.)

Lagator Špiro (Šp. L.)
Lakić dr Zoran (Z. Lak.)
Latas Branko (Br. L.)
Lazić Dušan i Slobodan Popović (D.
La. i Sl. Po.)
Lengel-Krizman dr Narcisa (N. L. K.)
Lipa dr Seit (S. Li.)
Lukić Dragoje (D. Lu.)

Marković Vojislav (V. Mar.)
Marović mr Branislav (B. Ma.)
Martinović Mišo (M. Mar.)
Matić mr Milan (M. M.)
Mihajlović Jovan (J. Mih.)
Miladinović dr Milan (M. Mil.)
Miletić Antun (A. Mi.)
Mitrašević Nada (Na. Mi.)
Momčilović Đorđe (Đ. Mo.)

Nedimović Uroš (Ur. N.)
Nedog Alenka (Al. N.)

Obućina Branko (B. Ob.)
Ostrovska Milica (M. Ost.)

Palić dr Milenko (M. Pal.)
Pašalić Tomislav (T. Pa.)
Pavlin Mile (M. Pav.)
Perović Puniša (P. Per.)
Pilijević mr Đorđe (Đ. Pilj.)
Popović Jovan (Jo. Po.)
Popović dr Nikola (Ni. Po.)

Popović Slobodan (Sl. Po.)
Prunk dr Janko (J. Pr.)
Puškoli dr Fehmi (F. P.)
Pušonjić Boško (B. Pu.)

Radošević Todor (T. Ra.)
Raičević Milisav (M. R.)
Rajčević dr Vojo (V. Raj.)
Rakić Hranislav (H. Ra.)

Redakcija (Red.)
Rojic Vida (V. Ro.)

Sekulić Zoran (Z. Sek.)
Sentić-Žaknić Marija (M. Sen.)
Slavica Nikola (N. Sl.)
Slavin Grigorije Mojsejević (S. G. M.)
Sobolevski Mihael (M. Sob.)
Solunski Koce (K. So.)
Stanisavljević dr Đurađ (Đ. St.)
Stanišić Slavko (Sl. St.)
Stanišić Zelen (Z. St.)
Stefanović Mladen (Ml. S.)
Stojiljković Miroslav (M. Sto.)
Stergar Nataša (Na. St.)
Strugar dr Vlado (V. St.)

Šundić Momir (M. Š.)

Tadić Žika (Ži. T.)
Trninić Mirjana (M. Tr.)

Vasiljević dr Jovan (J. V.)
Vesović dr Milan (M. Ves.)
Vrdoljak Željka (Ž. Vr.)
Vujošević Ljubica (Lj. Vu.)
Vujović dr Đuro (Đ. Vu.)
Vukčević Slavko (Sl. V.)
Vuković Rade (R. Vu.)

Zatezalo dr Đuro (Đu. Za.)
Zelenjin Vladimir Vladimirović (Z. V. V.)
Zorić Milan (M. Zo.)

Žarić Slobodan (S. Žar.)
Ževart dr Milan (Mi. Že.)
Žgajner Matija (M. Žg.)
Živković dr Dušan (D. Ž.)
Žugić dr Tomislav (T. Žug.)

Podaci o narodnim herojima

Prvi narodni heroj, Petar Leković, proglašen je februara 1942. godine, neposredno pošto je, odlukom Vrhovnog štaba NOVJ, uvedeno zvanje narodnog heroja. Orden narodnog heroja, ustanovljen Ukazom Vrhovnog komandanta NOV i POJ od 15. avgusta 1943. godine, o odlikovanjima u narodnooslobodilačkoj vojsci, dodeljivan je onima koji su ispoljili osvedočeni heroizam na bojnopolju ili u držanju pred neprijateljem. Takvih je bilo mnogo među borcima i rukovodiocima oružane revolucije, ljudi i žena svih uzrasta i zanimanja i svih nacionalnosti. Ali, samo najboljima je pripalo ovo izuzetno priznanje.

Ordenom narodnog heroja Jugoslavije odlikovano je 1.322 učesnika oružane revolucije, 19 stranih državljana (16 građana SSSR i po jedan Čeh, Poljak, Italijan), 32 jedinice i ustanove NOVJ, 4 društveno-političke organizacije i 8 naših gradova.

Poli

Ogromna većina narodnih heroja su muškarci:

Ukupno	1322
Muškarci	1231
Žene	91

Politička pripadnost

Prema političkoj pripadnosti, većina narodnih heroja su komunisti. Oko 97 odsto poginulih i streljanih narodnih heroja bili su članovi KPJ, a takođe i svi koji su preživeli oružanu revoluciju.

Ukupno	1.322
Članovi KPJ	1.284
Članovi SKOJ-a	18
Neorganizovani ili nepoznata politička pripadnost	20

Zanimanje

Podaci o zanimanju narodnih heroja ubedljivo ilustruju širinu oružane revolucije: u njoj su učestvovali gotovo svi slojevi našeg društva. Najviše je rudara i industrijskih radnika: 34 odsto. Studenti i daci čine 19 odsto svih narodnih heroja, poljoprivredni radnici 18, a stručnjaci raznih profila 13 odsto. Studenti i

daci čine polovinu ukupnog broja intelektualaca među narodnim herojima.

Rudari, industrijski i njima srodni radnici	452
Poljoprivrednici i njima srodni radnici	236
Radnici u trgovini i uslugama	33
Oficiri, podoficiri Jugoslovenske vojske i žandarmi	82
Administrativni i njima srodni službenici	78
Pravnici	64
Profesori i učitelji	52
Inženjeri i lekari	27
Ostali stručnjaci, umetnici i novinari	29
Studenti	184
Daci	66
Domaćice	14
Nepoznato	5

Starost

Analiza starosne strukture narodnih heroja ubedljivo govori o mladosti naše oružane revolucije.

Polovina narodnih heroja otišla je u rat s manje od 25 godina, a samo njih 325 je imalo više od 30 godina.

Od ukupnog broja poginulih i umrlih narodnih heroja 42 odsto su bili mladi između 16 i 26 godina, a 38 odsto su imali od 27 do 34 godine. Tri četvrtine narodnih heroja bili su mladi od 34 godine; 25 među njima nisu imali ni 20 godina u trenutku pogibije, a troje su bili mladi od 17 godina. Skojevka Milka Bosnić imala je samo 15 godina kada je poginula posle svog poznatog podviga — skidanja čebeta s partizanskog tenka prilikom desanta na Drvar, u maju 1944. godine.

Proglašeni narodni heroji prema godinama

Milka Bosnić je poslednji proglašeni narodni heroj Jugoslavije, 1974. godine. Ogromna većina narodnih heroja je dobila zasluženo priznanje posle rata. Najviše ih je proglašeno 1953, zatim 1951, i 1952. godine. Samo jedan od njih, Josip Broz Tito, dobio je ovaj orden više puta: jednom u novembru 1944, a dva puta posle rata.

Godina	Broj proglašanih narodnih heroja
1942.	16
1943.	20
1944.	27
1945.	88
1946.	6
1947.	1
1948.	4
1949.	51
1950.	1
1951.	358
1952.	100
1953.	633
1955.	2
1956—1974.	16

Poginuli prema godini borbe i prema uzrastu

Od 955 palih heroja, 77 odsto izgubilo je život u direktnoj oružanoj borbi s neprijateljem. Oko 15 odsto je streljano ili nastradalo u zatvorima i logorima, a oko 7 odsto je umrlo posle rata od posledica rata ili mučenja u zatvorima.

Prema godini rata, najviše narodnih heroja je poginulo 1943 — gotovo 30 odsto, a zatim 1942 — 27,5 odsto. Neposredno posle rata poginulo je 9 narodnih heroja, mahom u obračunu s ostacima neprijateljskih bandi, a neki i nesrećnim slučajem.

55 narodnih heroja je izvršilo samoubistvo da ne bi pali neprijatelju u ruke.

Mesto rođenja i stradanja narodnih heroja

Najveći broj narodnih heroja rođen je u Hrvatskoj — 21,9 odsto, zatim u Bosni i Hercegovini — 20,6, u Crnoj Gori — 18,7, u Srbiji bez pokrajina 15, u Sloveniji 11,05 odsto.

Najviše poginulih i streljanih narodnih heroja je iz Bosne i Hercegovine — 23,1 odsto, Srbije — 21, Hrvatske i Crne Gore — po 20 odsto. Najviše narodnih heroja je poginulo u Bosni i Hercegovini — 32 odsto, u užoj Srbiji — 19, Hrvatskoj 18, Sloveniji 12, Crnog Gori 8.

Makedoniji 5, Vojvodini 2 i na Kosovu 1 odsto. Od ukupnog broja narodnih heroja, relativno je najviše poginulih s Kosova (85 odsto), to

jest 11 od 13 proglašanih. Taj procent u ožuj Srbiji iznosi 78 odsto, u Bosni i Hercegovini 77, a kod ostalih se kreće od 73 u Crnoj Gori

do 65 odsto, u Hrvatskoj. Živih narodnih heroja u 1957. je bilo 410, u 1975. 367, a u 1981. 343 narodna heroja.

Godina stradanja	Ukupno	Žene	Starost u momentu stradanja				
			15—19 godina	20—26	27—34	35—44	45 i više god.
Ukupno:	955	74	25	368	367	116	79
1941.	119	9	4	37	52	21	5
1942.	262	19	5	104	112	26	15
1943.	282	25	8	119	114	32	9
1944.	188	18	7	91	71	14	5
1945.	32	1	1	13	11	7	—
Posle 1945.	37	1	—	4	7	16	10
Nepoznato	35	1	—	—	—	—	35

Rođeni u republici — autonom. pokrajini	Ukupno	Svega	Stradali tokom rata u republici — autonomnoj pokrajini								stradali u inostranstvu	nepoznato	
			Bosna i Hercegov.	Crna Gora	Hrvatska	Makedonija	Slovenija	Srbija					
								Svega	Uža teritorija	Kosovo			Vojvodina
Ukupno	1322	955	302	75	168	47	112	221	178	16	27	14	16
Bosna i Hercegovina	287	222	181	2	15	—	2	21	17	—	4	1	—
Crna Gora	247	180	60	57	7	3	3	33	26	4	3	4	3
Hrvatska	290	189	23	2	137	—	4	17	15	1	1	1	5
Makedonija	66	46	1	—	1	41	—	2	1	1	—	—	1
Slovenija	153	107	1	—	4	—	94	2	2	—	—	4	2
Srbija	258	198	36	4	2	3	2	143	116	8	19	3	5
Uža teritorija	198	154	33	4	1	—	2	107	104	1	2	2	5
Kosovo	13	11	—	—	—	2	—	8	1	7	—	1	—
Vojvodina	47	33	3	—	1	1	—	28	11	—	17	—	—
Rođeni u inostranstvu	21	13	—	—	2	—	—	3	1	2	—	1	—

Institut za savremenu istoriju i udruženi izdavači — PARTIZANSKA KNJIGA iz Ljubljane, OOUR izdavačko-publicistička delatnost iz Beograda, NARODNA KNJIGA iz Beograda i POBJEDA iz Titograda uz konsultaciju Predsedništva SUBNOR-a Jugoslavije i saradnju instituta iz svih naših republika i pokrajina — pripremili su drugo, dopunjeno i ispravljeno izdanje publikacije NARODNI HEROJI JUGOSLAVIJE.

Prilikom razmatranja ovog poduhvata, polazilo se od naučne i društveno-političke opravdanosti i korisnosti. Ranije izdanje, objavljeno 1975. godine, rasprodato je, i za novim izdanjem se osećala potreba. Nova istraživanja dovela su do potpunijih saznanja, koja su utkana u novi tekst biografija: greške u ranijem izdanju su otklonjene. Posebno valja istaći da su u međuvremenu proglašeni novi narodni heroji, i da je drug Tito treći put proglašen narodnim herojem Jugoslavije. Zbog nedostatka evidencije u prvom izdanju, nije bila uneta biografija maršala Tolbuhina, kome je Tito, odmah posle oslobođenja Jugoslavije, maja 1945. godine u Mariboru, uručio Orden narodnog heroja Jugoslavije.

Novi nosioci Ordena narodnog heroja Jugoslavije su: Luidi Longo, predsednik KP Italije, kao i ove jedinice NOVJ: Prva hrvatska (lička) proleTERSka brigada, Druga lička proleTERSka brigada, Druga slovenačka NOU brigada „Ljubo Šerčer“, Treća srpska proleTERSka brigada, Dvanaesta slavonska proleTERSka brigada i Radnički bataljon Užičkog NOP odreda.

Kao i u prethodnom izdanju, i u ovu dvotomnu publikaciju unete su biografije svih narodnih heroja Jugoslavije, zatim stranih državljana — nosilaca ovog odlikovanja, kao i prikazi jedinica NOVJ, ustanova, organizacija i gradova, koji su dobili ovo visoko priznanje. Publikacija obuhvata: 1322 ličnosti iz Jugoslavije, 19 stranih državljana (16 iz SSSR-a i po jedan iz Poljske, Italije i Čehoslovačke); 33 jedinice i ustanove (27 brigada, Drugi krajiški NOP odred „Dr Mladen Stojanović“, Prateći bataljon Vrhovnog štaba, Radnički bataljon Užičkog NOP odreda, Centralna bolnica Vrhovnog štaba, Centralna partizanska bolnica na Petrovoj Gori i Varnostno-obveščevalna služba u Sloveniji — VOS); četiri društveno-političke organizacije: SKJ, SUBNOR, OK SKOJ-a za Titov Drvar, Udruženje španskih boraca i osam gradova: Beograd, Cetinje, Titov Drvar, Ljubljana, Novi Sad, Prilep, Priština i Zagreb — ukupno 1386 nosilaca Ordena narodnog heroja Jugoslavije.

Textove za biografije heroja, u naučnoj pripremi Instituta za savremenu istoriju iz Beograda, pisalo je 116 autora iz svih naših republika i pokrajina i dva iz SSSR-a. To su, uglavnom, naučni radnici, istoričari i publicisti. Razume se da je, zbog tako velikog broja autora i različitog stila i jezika, bilo teško ujednačiti tekst, tako da i u ovom izdanju, i pored napora redakcije, nije bilo moguće izbeći sve propuste ove prirode. No, bez obzira na izvesne manje nedostatke, smatramo da će ova reprezentativna publikacija o narodnim herojima biti dragocen i neophodan priručnik i podsetnik prosvetnim, naučnim i javnim radnicima, i svedočanstvo koje će nadahnjivati književnike, umetnike, filmske radnike i ostale stvaraoce. Omladina će u njoj naći primere etičkih pouka iz NOR-a i socijalističke revolucije, jer su ovde dati zapisi i povesti o rodoljublju, nesebičnosti, drugarstvu, uzajamnom pomaganju, hrabrosti i čovečnosti.

Redakcija se nada da će ova publikacija, koja se objavljuje u jubilarnoj godini četrdesetogodišnjice narodnog ustanka i početka socijalističke revolucije, biti rado čitana svuda gde se voli sloboda i istina, jer heroji su bili ljudi koji su, ne gledajući na veru i nacionalnost, šireći bratstvo i jedinstvo, stvarali jugoslovenski socijalistički patriotizam i utemeljili slobodu i nezavisnost Jugoslavije.

N

- 14 NOVI SAD (Z. Sek.)
 17 NACEV Andreja KIRO — FETAK (K. So.)
 17 NACEVA Milana MARA (K. So.)
 18 NAD Stjepana KOSTA (S. K.)
 19 NAUMOV Vasilja STEVAN — STIV (K. So.)
 20 NAUMOVIĆ Mica NADA (M. A.)
 20 NAUMOVSKI Nikole NAUM — BORČE (K. So.)
 21 NEČEVSKI Petra VANGEL — TUNEL (K. So.)
 21 NEDELJKOVIĆ Petra RADISAV — RAJA (M. A.)
 22 NEMET VLADIMIR — BRACO KOZARČANIN (V. R.)
 23 NENADOVIĆ Gavra DRAGOMIR (M. D.)
 23 NENEZIĆ Milovana RADOJICA (A. M.)
 24 NEŠIĆ D. ĐORĐE (M. A.)
 25 NEŠIĆ Aleksandra LJUBOMIR (M. A.)
 25 NIKAČEVIĆ Milutina SLOBODAN — KIKO (D. B.)
 26 NIKČEVIĆ Ilije RADISLAV (G. K.)
 26 NIKOLAJEVIĆ Stevana SINIŠA (S. P.)
 27 NIKOLIĆ Nikole VOJIN — VOJO (G. K.)
 28 NIKOLIĆ Vujice ŽIVOJIN — BRKA (M. A.)
 29 NIKOLIŠ Mihajla GOJKO (D. Z.)
 30 NIKOLOV Antuna JORDAN — ORCE (K. So.)
 30 NIKŠIĆ Koste ĐORĐE — JOHAN (Lj. C.)
 31 NOVAKOVIĆ Mitra GRUJO (D. B.)
 31 NOVAKOVIĆ Ranislava MIODRAG — DŽUDŽA (S. P.)
 32 NOVKOVIĆ Jovana MOMČILO (T. R.)
 33 NOVOVIĆ Milete MIRKO (Š. L.)

NJ

- 35 NJEŽIĆ Lazara VID (V. K.)

O

- 37 OBAD Omera ŠEFIK (B. N.)
 37 OBRADOVIĆ Jezdimira BRANISLAV — DŽAMBO (M. S.)
 38 OBRADOVIĆ Tanasija DUŠAN (T. Ž.)
 38 OBRADOVIĆ Đure VLADA — KAMENI (Ž. T.)
 39 ODADŽIĆ Milana LJUBICA (Đ. M.)
 40 OGULINAC FRANJO — SELJO (B. J.)
 41 OJDANIĆ Mihajla DOBRILA (M. D.)
 41 OKILJEVIĆ Jefte MILETA (G. T.)
 42 OKROGAR Antona ANTON — NESTL (Redakcija)
 43 OMEROVIĆ Mahmuta SULEJMAN (Š. L.)
 43 OMERZA-OBERSTAR Ivana IVAN — JOHAN (M. Ž.)

- 44 OPAČIĆ Jandrije STEVO (O. E.)
 45 OPAČIĆ Gliša STEVO (O. E.)
 46 OPAČIĆ Stevana STEVO (R. G.)
 46 OPSENICA Tadora STANKO — STANIŠA (T. R.)
 47 OPSENICA Tadora STEVO (T. R.)
 47 OREŠCANIN Sime BOGDAN (V. R.)
 48 OREŠKOVIĆ Jose MRAKO — KRNTIJA (T. R.)
 49 ORLANDIĆ Joša BLAŽO (B. M.)
 50 ORLANDIĆ Jakova BLAŽO (B. M.)
 50 ORMAN Alije ENES (T. I.)
 51 OROZOVIĆ Petra PAJO — BRKO (S. Ž.)
 51 OSTOJIĆ Ilije JAKOV (T. Ž.)
 52 OŽBOLT Ivana JOŽE (M. Ž.)

P

- 56 PRILEP
 60 PRIŠTINA
 63 PADERŠIĆ VINKO — BATREJA (M. P.)
 63 PADEN ANKA (A. G.)
 64 PAJIĆ Davida DAVID (D. L.)
 64 PAJIĆ-DAŠIĆ Vase DUŠAN (B. O.)
 65 PAJIĆ-OZIĆ Bartola VINKO (R. G.)
 66 PAJKOVIĆ Cvetka ĐORĐIJE — ĐOKO (M. D.)
 67 PALEKSIĆ Vojina VOJO (SL. P.)
 68 PALIKUČA Šerifa IBE (K. So.)
 68 PALKOVLJEVIĆ Miloša BOŠKO — PINKI (M. A.)
 69 PANIĆ Đorđa TODOR (Lj. G.)
 69 PAP Henrika PAVLE — ŠILJA (Đ. P.)
 70 PAPIĆ Jove ŽARKO (Đ. P.)
 71 PARAĆ Đure BRANISLAV — RELJA (S. P.)
 71 PARENTA Miloša NENAD (R. G.)
 72 PARMAČ Ante STANKO (T. P.)
 73 PASTERK Jakoba FRANČ — LENART (N. S.)
 73 PATRNOGIĆ Milana KATARINA — CICIJA (S. L.)
 74 PAUNOVIĆ Milana STANKO — VELJKO (Đ. P.)
 75 PAVIČEVIĆ Šaja ĐOKO (Đ. B.)
 75 PAVLIČIĆ Pera MILADIN (D. V.)
 76 PAVLIĆ Danila STJEPAN — PIPO (Redakcija)
 77 PAVLOVIĆ Mirka DRAGOSLAV — DRAGANČE, ŠILJA (M. A.)
 77 PAVLOVIĆ Dragomira DRINKA (M. A.)
 78 PAVLOVIĆ Filipa MILICA — DARA (R. V.)
 79 PAVLOVIĆ MLOJE (M. A.)
 79 PAVLOVIĆ Veljka RATKO — ČIČKO (M. S.)
 80 PECOTIĆ Marka BOGDAN (T. P.)
 81 PEČAR Blaža MAKS (M. Č.)
 82 PEČANAC Stanka ĐURO — ĐUREKAN (N. P.)

- 82 PEHAČEK Rudolfa RADO (M. Ž.)
- 83 PEJAK Slavko (T. R.)
- 84 PEJNOVIĆ Dmitra KATA (T. R.)
- 85 PEJOVIĆ Petra (Škrnjete) ANDRIJA (Đ. V.)
- 86 PEJOVIĆ Sima VASILJE (Š. L.)
- 87 PEKIĆ Nikole DUŠAN (Đ. Z.)
- 88 PENEZIĆ Spasoja SLOBODAN — KRCUN (V. G.)
- 89 PERAN Josipa VLADIMIR (O. E.)
- 90 PERC Antona MIRO — MAKS (M. Č.)
- 91 PERIČIN Đoke MARKO — KAMENJAR (M. A.)
- 92 PERIĆ Milana BRANKO (S. P.)
- 93 PERIĆ Save RATKO (Z. A.)
- 94 PERIĆ Miloša VLADIMIR — VALTER (S. K.)
- 95 PERIŠIĆ BRANKO — BADŽA (G. J.)
- 96 PEROVIĆ Savića PUNIŠA (S. K.)
- 97 PERVIZ Osmana IBRAHIM (D. B.)
- 98 PETRANOVIĆ ZDENKO — JASTREB (A. G.)
- 99 PETROV Dušana OLGA (Đ. M.)
- 100 PETROVIĆ Petra ADAM — GIGAC (Đ. Z.)
- 101 PETROVIĆ Laze DRAGOLJUB — RADE (M. A.)
- 102 PETROVIĆ Srbina DRAGOSLAV — GORSKI (S. S.)
- 103 PETROVIĆ Dragoljuba DUŠAN — ŠANE (Đ. P.)
- 104 PETROVIĆ Joka ĐURO (Š. L.)
- 105 PETROVIĆ Đure MILORAD (M. A.)
- 106 PETROVIĆ Nikole RADOVAN (Š. L.)
- 107 PETROVIĆ Bože STEVAN — BRILE (J. M.)
- 108 PETRUŠEVSKI Apostola BORO — PAPUČAR (K. So.)
- 109 PIJADE Samuila MIHA — TOLEDO (M. Ž.)
- 110 PILIPOVIĆ Đure MILAN (Đ. L.)
- 111 PINDŽUR Dimitra STRAŠO (K. So.)
- 112 PINTAR Mihaela MIHA — TOLEDO (M. Ž.)
- 113 PINTUL Selima AHMET (S. P.)
- 114 PISKOVIĆ Todora DIMITRIJE — TRNAVAC (M. A.)
- 115 PIVAŠEVIĆ Spasoja NOVAK (M. A.)
- 116 POČUĆA Dane MILE (T. R.)
- 117 POGAČAREVIĆ Mihajla SIMA (H. R.)
- 118 POGLAJEN Franca FRANC — KRANJIC (F. F.)
- 119 POKOVEC Josipa FRANC — POKI (M. P.)
- 120 POKRAJAC Mane SMLIJA (T. R.)
- 121 POLAK Franca BOJAN — STJENKA (M. P.)
- 122 POPARA Jovana MIROSLAV — MIRO (Đ. P.)
- 123 POPEK Antona ALOJZ — VANDEK (M. P.)
- 124 POPIVODA Marka BLAŽO (Š. L.)
- 125 POPIVODA Gorčina KRSTO (P. D.)
- 126 POPOVIĆ Obrada BRANKO (D. L.)
- 127 POPOVIĆ Jovana ILIJA (T. R.)
- 128 POPOVIĆ Rada JEVREM (Đ. Ž.)
- 129 POPOVIĆ Aleksandra KOČA — PERA POSAVSKI (M. A.)
- 130 POPOVIĆ Neša LJUBICA (Z. L.)
- 131 POPOVIĆ Jevrema MILADIN (Đ. P.)
- 132 POPOVIĆ Gaje MOMČILO (T. R.)
- 133 POPOVIĆ MOMČILO — OZREN (R. V.)
- 134 POPOVIĆ Krsta NIKOLA (Đ. V.)
- 135 POPOVIĆ Petra RADOSAV (S. V.)
- 136 POPOVIĆ SEKULE (M. D.)
- 137 POPOVIĆ-MILJIĆ Jovana SVETOZAR (M. S.)
- 138 POPOVIĆ Jovana TOMICA (T. R.)
- 139 POPOVIĆ L. VLADIMIR — ŠPANAC (D. B.)
- 140 POPOVSKI Lazara PANČE (K. So.)
- 141 POŠTIĆ Marka MIRKO (Đ. Z.)
- 142 POTOČAR Martina STANE — LAZAR (M. Ž.)
- 123 PRAVICA Riste DRAGICA — DRAGA (Đ. P.)
- 124 PREDOJEVIĆ Mićuna ĐURAD — ĐURIN (Ž. V.)
- 125 PRELEVIĆ Zarije BOŽINA — BOJO (A. M.)
- 126 PRELEVIĆ Božine ĐOKO (P. M.)
- 127 PREMOVIĆ Marka ĐORDIJE (G. K.)
- 128 PREMRL Franca JANKO — VOJKO (M. Ž.)
- 129 PRESKAR Melhiora JOSIP — BOLTEK (M. G.)
- 130 PRICA Uroša OGNJEN (T. R.)
- 131 PRIMORAC Ivana MARJAN (V. K.)
- 132 PRIMORAC Antuna RUDOLF (A. M.)
- 133 PRINCIP Jove SLOBODAN — SELJO (Z. A.)
- 134 PRKEV Hrista VANČO — SERMEN (K. So.)
- 135 PRLJA Dura PETAR (Š. L.)
- 136 PRŠA Stjepana JOSIP (I. G.)
- 137 PUAC Stojana DAKO (V. R.)
- 138 PUCAR Milana ĐURO — STARI (R. C.)
- 139 PUCAREVIĆ Vukomana MOMIR (M. A.)
- 140 PURIĆ Vasilija NADEŽDA — NADA (D. L.)
- R
- 139 RAČKI Matije NIKOLA — KOLJA (A. G.)
- 140 RADAKOVIĆ Trifuna ILIJA (Đ. S.)
- 141 RADAKOVIĆ Stojana LAZO (T. R.)
- 142 RADAKOVIĆ Ilije MILUTIN — MIČO (T. R.)
- 143 RADETIĆ Ilije LUKA (V. K.)
- 144 RADEVIĆ Radovana PETAR (Š. L.)
- 145 RADIČEVIĆ Vasilija VELIMIR — VECO (Đ. V.)
- 146 RADIĆ Svetozara LEPA (D. L.)
- 147 RADIĆ Riste VOJISLAV — VOJA (M. A.)
- 148 RADIVOJEVIĆ Milutina JOVANKA — KICA (S. L.)
- 149 RADOJEVIĆ Radoja LAZAR (G. K.)
- 150 RADOJEVIĆ Jove MILADIN (M. G.)
- 151 RADOSAVLJEVIĆ Milutina DOBRIVOJE — BOBI (M. A.)
- 152 RADOSAVLJEVIĆ Stevana DOBROSAV — NAROD (Ž. T.)
- 153 RADOSAVLJEVIĆ Dimitrija DRAGOLJUB — TOPLICA (H. R.)
- 154 RADOSAVLJEVIĆ RADIŠA — ŠOŠA (D. B.)
- 155 RADOSAVLJEVIĆ VERA — NADA (M. A.)
- 156 RADOVANOVIĆ Maksima JOVO — JOVAŠ (Z. A.)
- 157 RADOVANOVIĆ Milutina MILIĆ — MLADEN (M. A.)
- 158 RADOVANOVIĆ VLADIMIR (M. A.)
- 159 RADOVIĆ Mihaila DARINKA (M. A.)
- 160 RADOVIĆ Arsa GOJKO (B. M.)
- 161 RADULOVIĆ Nikole JOVAN — JOVO (Š. L.)
- 162 RADULOVIĆ Gaja MILOSAV (Đ. V.)
- 163 RADULOVIĆ Đure NIKOLA — KOJO (D. L.)
- 164 RADULOVIĆ Krsta RADULE — RUSO (Đ. V.)
- 165 RADULOVIĆ Veliše VELJKO — MUJO (G. K.)
- 166 RADUSINOVIĆ Petra MITAR (S. V.)
- 167 RAIČEVIĆ Ilije VLADIMIR — VLADO (B. M.)
- 168 RAKIĆ Miloša DRAGAN (T. R.)
- 169 RAKIĆ Ante KREŠO (T. P.)
- 170 RAKIĆ MILIĆ — MIRKO — (M. M.)
- 171 RAKIĆ Maksima DUŠAN (D. M.)
- 172 RAKOČEVIĆ Vida NENAD (P. M.)
- 173 RAKOČEVIĆ Jova RADOMIR (P. M.)
- 174 RAKOVAC JOAKIM (A. G.)
- 175 RANKOVIĆ Milivoja ALEKSANDAR — MARKO (Đ. P.)
- 176 RANKOVIĆ Mateje ANĐA (Đ. P.)
- 177 RASPOPOVIĆ Iva MILAN (Š. L.)

- 163 RASTOVIĆ Đurđa MILOŠ (T. R.)
 164 RAŠOVIĆ Radosava MILIJA — (S. V.)
 164 RAŠTEGORAC Andrije ANTE (Š. L.)
 165 RAUŠ Đurđa STEVO (D. L.)
 166 RAVBAR Štefana FRANC — VITEZ (M. P.)
 166 REDELONGI (REDELONGHI) Bernarda MARKO — BENE-
 ČAN (M. P.)
 167 REGANCIN-DOLNIČAR Ivana ZORA — RUŠKA (M. Č.)
 168 REIĆ Ante SREČKO — PETICA (V. B.)
 168 RELIĆ Ranka PETAR — ČEDA (Lj. C.)
 169 REMIH Dušana DUŠAN (M. P.)
 170 RIBAR Ivana IVO — LOLA (V. R.)
 171 RIKIĆ Nede DUJO (N. M.)
 171 RISTIĆ Radojice SOFLJA (M. A.)
 172 ROBEK Marije VINKO (M. G.)
 172 RODIĆ Nikole RADIVOJ (V. K.)
 173 RODIĆ Đure SLAVKO (L. D.)
 173 ROJC Rudolfa KARLO (R. B.)
 174 ROJE Ivana ANTE (R. G.)
 175 ROJŠEK Franca FRANC — JAKA (Redakcija)
 176 ROKVIĆ Goluba MIRKO — ŠOŠA (N. P.)
 176 ROLOVIĆ Toma NIKO (B. M.)
 177 ROLOVIĆ Nika VLADIMIR — VLADO (Š. L.)
 177 ROMAC Radeta — PAŠKO (G. J.)
 178 ROZMAN Franca FRANC — STANE (M. P.)
 179 ROŽANC Jožeta TINE (M. P.)
 179 RUDOLF Janka JANKO (M. Ž.)
 180 RUKAVINA Ivana ANTE (S. B.)
 181 RUKAVINA Ivana IVAN (S. Ž.)
 181 RUKAVINA Pavla IVAN — SIDO (M. S. Ž.)
 182 RUNKO Miloša ZVONKO — PAVLE (M. P.)
 182 RUSTANBEG MILAN (A. G.)
 183 RUŽIČKA Ivana JOSIP (M. S. Ž.)

S

- 187 SABLJAK Nikole IVAN (S. Ž.)
 187 SADIKU RAMIZ — BACA (S. L.)
 188 SALIHAGIĆ Bećira HIMZO (M. A.)
 188 SAVATIĆ Petra LAZAR — METALAC (Ž. T.)
 189 SAVIN Jakova ANTE — MANISTRA (G. J.)
 190 SEKIRNIK Josipa JANKO — SIMON (D. Ž.)
 190 SEKULIĆ Radovana BAJO (T. Ž.)
 191 SEKULIĆ Nikole NIKOLA (G. J.)
 192 SEKULIĆ STJEPAN — JUCKO (I. K.)
 192 SEMIĆ Jožeta STANE — DAKI (N. S.)
 193 SEMNJANOVIĆ Pavla ĐERMANO (G. J.)
 193 SENJUG IVAN — UJAK (I. K.)
 194 SERVO MIHAIL (D. M.)
 195 SEVEROVIĆ Jove NIKOLA (M. S—Ž.)
 195 SIMEONVIĆ Simeona DORDE (S. P.)
 196 SIMIĆ Čedomira SIDA (S. P.)
 197 SIMONČIĆ Franca VINKO — GAŠPER (N. S.)
 197 SIMOVIĆ Danila MILAN (M. A.)
 198 SKOČILIĆ Jakova JOSIP — JOŽA (M. S.)
 198 SKVARČA Ivana IVAN — MODRAS (Redakcija)
 199 SLAK Antona JOŽE — SILVO (J. P.)
 199 SLAVEC Ivana IVO — JOKELEJ (I. K.)
 200 SMILEVSKI Uroša VIDOJE (K. So.)
 201 SOFLJANIĆ Đurđa RATKO (M. A.)
 201 SOGIĆ Davida SAVA (M. A.)
 202 SOLDATIĆ Pere DANILO (B. N.)
 202 SOTIROVIĆ Belina MIRKO — SOTIR (H. R.)
 203 SOVLJ Petra NIKOLA — NINA (T. R.)
 204 SPASIĆ Save MILAN (J. V.)
 204 SPASOJEVIĆ Jevrema LUKA (R. V.)
 205 SREBRNIĆ Jožeta JOŽE (M. P.)
 206 SREMČEVIĆ STANISLAV — CRNI (V. G.)
 206 SRNIĆ Nikole DRAGOSLAV — PADOBRANAC (D. DŽ.)
 207 STADLER Franca FRANC — PEPE (M. Ž.)
 208 STAMBOLIĆ Milana PETAR (D. P.)
 208 STAMENKOVIĆ Todora DRAGI (D. P.)
 209 STAMENKOVIĆ Stojila KOSTA (D. P.)
 210 STAMENKOVIĆ Todora TRAJKO (M. D.)
 210 STANČIR Tome SLAVKO — JUREK (M. S—Ž.)
 211 STANIČIĆ Nikole MATE (G. J.)
 212 STANIĆ Đure DRAGUTIN — DRAGAN (D. L.)
 212 STANIMIROVIĆ Božidara MIODRAG — MIJA (D. DŽ.)
 213 STANIŠIĆ Filipa MARKO (D. Ž.)
 214 STANIVUKOVIĆ Paje MILAN (V. R.)
 214 STANKOVIĆ Mihaila ALEKSANDAR — LALA (A. M.)
 215 STANKOVIĆ Todora PETAR — LJUBA (H. R.)
 216 STANKOVIĆ Radoja VELIZAR — VECA KORČAGIN (SUB-
 NOR — KRUŠEVAC)
 216 STANOJLOVIĆ Spire MILORAD — MIĆA (A. M.)
 217 STANOJLOVIĆ S. MOMČILO — MOMA (Č. J.)
 217 STANTE Franca PETER — SKALA (I. K.)
 218 STARHA Janka IVAN — JANKO (M. P.)
 218 STEFANOVIĆ Koste IVAN — SRBA (M. A.)
 219 STEFANOVIĆ Dimitrija SVETISLAV — ČEČA (D. P.)
 220 STEVOVIĆ Velimira RODOLJUB — RODE (M. A.)
 220 STIKOVIĆ Mihajla MILOSAV (S. K.)
 220 STOJANOVIĆ Vukoja BOŽIDAR — DRENIČKI (H. R.)
 221 STOJANOVIĆ Ilije BRANKO — KRVAVI (B. O.)
 221 STOJANOVIĆ JOVAN (S. P.)
 222 STOJANOVIĆ Stojimira LAZAR (M. A.)
 223 STOJANOVIĆ Maksima MIHAILO — PULJO (M. D.)
 223 STOJANOVIĆ Sime MLADEN (D. L.)
 224 STOJANOVIĆ Stevana NIKODIJE — TATKO (M. M.)
 225 STOJANOVIĆ-LAZIĆ Jove LAZO (G. M.)
 225 STOJČEVSKI Ilije DOČE (K. So.)
 226 STOJKOVIĆ Đure MIĆA (M. A.)
 226 STOJKOVSKI Dona TRAJKO — BUZO (K. So.)
 227 STOJMENSKI Koca SLAVČO (K. So.)
 227 STOJNIĆ Stevana VELIMIR (B. O.)
 228 STRAČKOVIĆSKI Milana BLAGOJA (K. So.)
 228 STRIŽIĆ TOMO (M. S.)
 229 STRUGAR Andrije DUŠAN (D. V.)
 230 STRUGAR Petra ĐURO (N. J.)
 230 STRUGAR Marka NIKO (Š. L.)
 231 SULIĆ Estera IVAN — CAR (M. P.)
 232 SURČEVIĆ Tome SLOBODAN — BORO (S. L.)
 232 SURLA Vide BRANKO (V. K.)
 233 SUZIĆ Mihajla MILOŠ (D. Ž.)
 233 SVETINA Leopolda MIRA — VLASTA (M. Ž.)

Š

- 237 ŠABANI Basima BAJRAM (K. So.)
 237 ŠAKIĆ Ljubomira MILAN — MIČUN (T. R.)

238 ŠAKIĆ Mihajla NIKOLA — VRTLAR (S. Ž.)
 238 ŠAKOTIĆ Cetka RADOVAN (D. P.)
 239 ŠARAC Manojla MILAN (D. B.)
 239 ŠARANOVIĆ Mihaila MILOVAN (Z. L.)
 240 ŠARENAC Vase DANILO (D. P.)
 241 ŠARH Ivana ALFONZ — ISTOK (F. F.)
 242 ŠARIĆ Ive ANTE — RADE ŠPANAC (R. B.)
 242 ŠAŠIĆ Jovana JEFTO (V. R.)
 243 ŠČEKIĆ Gavra VLADIMIR — VLADO (Š. L.)
 244 ŠČEPANOVIĆ Petra JEFTO — ČAJO (B. M.)
 244 ŠEGRT Obrena VLADO (D. P.)
 245 ŠENTJURC Franca LIDLJA (A. N.)
 246 ŠERBANOVIĆ Rajka JOVAN (S. P.)
 247 ŠERCER Ivana LJUBOMIR — LJUBO (M. Č.)
 247 ŠERIĆ Muje FADIL (D. L.)
 248 ŠEŠKO Jožeta JOŽE — CIRIL (N. S.)
 249 ŠIBELJA Antona ANTON — STJENKA (M. P.)
 249 ŠIBL Armina IVAN (S. Ž.)
 250 ŠIJAN Marka MILAN (P. D.)
 251 ŠILC Alojza MAJDA (M. P.)
 252 ŠILJAK Salih ENVER (D. L.)
 252 ŠILJEGOVIĆ Blagoja BOŠKO (D. L.)
 253 ŠIPKA Jovana RANKO (D. L.)
 254 ŠIROLA VITOMIR — PAJO (A. G.)
 254 ŠIŠKOVIĆ Ivana RADMLA (R. V.)
 255 ŠKAPIN Jožeta MIHAELA — DRINA (M. P.)
 256 ŠKORPIK Josipa VELIMIR (T. P.)
 257 ŠKUNDRIĆ Sime PETAR (Č. J.)
 257 ŠLANDER Alojza SLAVKO (M. Č.)
 258 ŠOBAR Štefana MILKA — NATAŠA (M. G.)
 259 ŠOLAJA SIMO — SIMELA (M. D.)
 259 ŠOTI Pala PAL (M. P.)
 260 ŠPALJ Ivana MILAN (S. Ž.)
 260 ŠPANOVIĆ Đure ILIJA (D. Z.)
 261 ŠPANOVIĆ Vase TOMICA (D. L.)
 261 ŠPERAC Ivana LOVRO — RENKO (T. P.)
 262 ŠPILJAK Dragutina MIKA (V. R.)
 263 ŠTAJNBERGER (STEINBERGER) Mavra DRAGO — ADOLF (M. S—Ž.)
 263 ŠTEKOVIĆ Pere LAZO (D. L.)
 264 ŠTOKOVAC Antona JOVAN — DŽOJA (I. G.)
 264 ŠTOK Pavla IZIDOR — MRKIĆ (S. Ž.)
 265 ŠTULIĆ Vase MIRKO (T. R.)
 266 ŠUMENJAK Slavka SLOBODAN — FEKS (M. G.)
 266 ŠUMONJA Dragomira MILOŠ (D. Z.)
 267 ŠUPICA RADE (A. G.)
 267 ŠUPIĆ Blagoja OBREN (A. M.)
 268 ŠURAN JOZO (A. G.)
 268 ŠURBAT Ilije BRANKO — BANE (R. B.)
 269 ŠURKALO Marijana DINKO (R. G.)
 270 ŠURLAN Marka GOJKO (D. L.)

T

273 TALESKI Petra BORKO (K. So.)
 273 TARABIĆ Mihajla JOCO (D. Z.)
 274 TAVČAR Franca FRANC — ROK (M. G.)
 275 TEMELKOVSKI Jovana BORKO — LJILJAK (K. So.)
 275 TEPAVČEVIĆ Filipa PEKO (G. K.)
 276 TEŠIĆ Mirka MILAN (LJ. B.)

276 TICA Pantelije MILOŠ (R. B.)
 277 TODOROVIĆ M. DIMITRIJE — KAPLAR (R. V.)
 277 TODOROVIĆ Ilije MIJALKO — PLAVI (D. P.)
 278 TODOROVIĆ Nedeljka VELJKO (G. K.)
 279 TODOROVIĆ Miloša VOJIN — VOJO (Z. L.)
 279 TODOROVIĆ Zaharija VOJO (N. B.)
 280 TODOROVIŠKI Petra BLAŽO (K. S.)
 280 TODOROVIŠKI Vangel HRISTIJAN — KARPOŠ (K. So.)
 281 TODOROVIŠKI Nauma VANGEL — MAJORO (K. So.)
 281 TOMANOVIĆ Spasoja VLADO (D. P.)
 282 TOMAŠEVIĆ Vladislava DUŠAN — ČIRKO (D. B.)
 283 TOMAZINI Virgila SILVIRA (B. B.)
 284 TOMAŽIĆ Jovipa JOSIP — PINO (M. K.)
 284 TOMIĆ Milana BOŽA (A. M.)
 285 TOMIĆ Pere JANDRIJA — ČIĆ (V. K.)
 285 TOMIĆ Milana MILAN — SLOBODAN (V. R.)
 286 TOMIĆ Milana MIRKO (N. J.)
 287 TOMOVIĆ Marka BUDDIMIR — BUDO (S. S.)
 287 TOMŠIĆ Mihaila TONE (A. N.)
 288 TOMŠIĆ Ivana VIDA (A. N.)
 289 TOROVIĆ Rista VUKO (S. P.)
 290 TRBONJA Jusufa MEHMED (B. O.)
 290 TRBOVIĆ Ilije ĐURO — ČOŠAN (V. T.)
 291 TRBOVIĆ Radeta RAJKO (V. T.)
 291 TRIFUNOVIĆ Ilije MITAR — UČO (M. T.)
 292 TRIFUNOVIĆ Avrama RADMLA — HITRA (M. A.)
 292 TRNIĆ Čede RADOVAN — POPA (D. M.)
 293 TROHAR IVANKA (A. G.)
 294 TRTNIK Janeza TONE — TOMAŽ (M. P.)
 294 TRUTA Srećka LJUBO (V. B.)
 295 TUBIĆ Pavla BRANKO — JELIN (D. L.)
 295 TUBIĆ Ostoje MILE (D. L.)
 296 TURŠIĆ Ivana IVAN — IZTOK (M. P.)

U

299 UČAKAR Janeza JANEZ (M. K-W.)
 299 UJDUROVIĆ Mije GOJKO (T. P.)
 300 UJEVIĆ Anta MATE (O. E.)
 301 UMJENOVIĆ Stojana MILORAD — MIČO (M. A.)
 301 URDAREVIŠKI Stojana ALEKSANDAR (K. So.)
 302 UROŠEVIĆ Milorada MIODRAG — ARTEM (M. A.)
 302 UROŠEVIĆ Mijlika SREDOJE (M. A.)
 303 UZELAC Jovana MILE (T. R.)
 304 UZELAC Stevana SRĐAN (T. R.)

V

307 VAJNER Dušana SLAVIŠA — ČIĆA (V. R.)
 308 VASOVIĆ Boška ČEDOMIR — ČEDO (V. G.)
 308 VEJINOVIĆ Jovana MIRKO (LJ. G.)
 309 VELESKI Jovana BORKO — GORANOV (K. So.)
 309 VELUŠČEK Mihaela ANTON — MATEVŽ (M. G.)
 310 VELJKOVIĆ Slavka STANIMIR — ZELE (H.R.)
 310 VERDNIK Tomaža MATIJA — TOMAŽ (N. S.)
 311 VERGAŠ Nikole DUŠAN (D. Z.)
 311 VERKIĆ Mirka MILENKO (M. A.)
 312 VESELINOV JOVAN — ŽARKO (D. M.)
 313 VIDEKOVIĆ IVAN — PAVEL (B. J.)

313 VIDMAR Jožeta TONE — LUKA SUHADOLC (I. K.)
314 VIDOVIĆ Ivana MARIJA — ABESINKA (M. S-Ž)
315 VIDOVIĆ Jandre NIKOLA (D. Z.)
316 VIDOVIĆ Stevana ŽARKO (LJ. B.)
316 VILOTLJEVIĆ Ignjata RADE — VIČA (M. A.)
317 VIŠIĆ Stjepana MIRO (O. E.)
318 VITASOVIĆ Ivana TRIVUN — TRIVA LEBARNIK (Ž. T.)
318 VITOMIR Jefte MILANKO (D. B.)
319 VIVODA Augusta ARSEN (M. S.)
320 VLADUŠIĆ Đurđa BRANKO (D. S.)
320 VLAHOVIĆ Frane JOSIP — JOŽA (S. Ž.)
321 VLAHOVIĆ Milinka VELJKO (D. P.)
322 VLAJIĆ Živana MILOŠAV (D. DŽ.)
322 VOJNOVIĆ Radomira ALEKSANDAR — VOJIN (M. S.)
323 VOJVODIĆ Rada DIMITRIJE — ZEKO (Š. L.)
324 VOJVODIĆ Pavla ĐOKO (Š. L.)
324 VOJVODIĆ Stevana NIKOLA — VOJVODA (V. K.)
325 VOJVODIĆ Nika PETAR (Š. L.)
325 VOLNAROSKI Icka KRUME (K. So.)
326 VOLJĆ Jožeta IGNAC — FRIC (M. G.)
326 VOSTREL Danijela VACLAV — VASO (V. R.)
327 VRANJEŠEVIĆ Đorđa RADA (Ž. V.)
327 VRATANAR Antona ANTON — ANTONESKO (Redakcija)
328 VRBICA Laza ĐORDINA — ĐINA (S. S.)
329 VREBALOV Stevana BOŠKO — BORA (Ž. T.)
330 VREČA Đure RISTO (M. G.)
330 VRESK Martina FRANC — GUSTL (F. F.)
331 VRHOVNIK Franca MAJDA — LOJZKA (N. S.)
331 VRUNČ Franca FRANJO (Redakcija)
332 VUČETIĆ MILICA — MICA TREPUŠA (R. V.)
333 VUČIĆ Ivana ANTE (M. S-Ž.)
333 VUČINIĆ Vučine LUKA (B. M.)
334 VUČINIĆ Radovana MILICA (M. Đ. — M. R.)
335 VUČINIĆ Miloša SIMO (D. Z.)
335 VUČINIĆ Gajina VLADO (D. P.)
336 VUČKOVIĆ Marka JOVAN (Š. L.)
337 VUČKOVIĆ Milana LJUBO (D. V.)
337 VUČKOVIĆ Iva MILOŠ (B. B.)
338 VUJACIĆ Đoka DUŠAN (G. K.)
339 VUJACIĆ Vidaka VASILJE — VAJO (G. K.)
339 VUJANOVIĆ SAVA — ŽUČA (S. P.)
340 VUJOŠEVIĆ Arse BOGDAN (S. L.)
340 VUJOŠEVIĆ Vučića DUŠAN (LJ. V.)
341 VUJOŠEVIĆ Jovana RADOJE — RISTA (S. P.)
342 VUJOŠEVIĆ Ilije ZARJJA (D. V.)
343 VUJOVIĆ Marka DUŠAN (G. K.)
343 VUJOVIĆ Stevana ĐURO — ŠPANAC (Š. L.)
344 VUJOVIĆ Blaža RATKO — ČOČE (D. L.)
344 VUJOVIĆ Vidaka ŠPIRO (Š. L.)
345 VUKADINOVIĆ Lazara VUKADIN (M. D.)
345 VUKAJLOVIĆ Stanka BOGOLJUB — LALA (S. Ž.)
346 VUKAJLOVIĆ LJ. MIHALILO — CRNI (M. A.)
346 VUKANOVIĆ Sava JOVAN (Š. L.)
347 VUKANOVIĆ Bega RADOVAN (B. M.)
348 VUKAŠOVIĆ Nastasa DUŠAN — DIOGEN (M. A.)
349 VUKAŠINOVIĆ Riste STANKO (S. P.)
349 VUKELIĆ Panta SAVO (V. T.)
350 VUKIČEVIĆ Toma ĐOKO (Š. L.)
351 VUKMANOVIĆ Nikole SVETOZAR — TEMPO (D. P.)
352 VUKMIROVIĆ Nikole BORO — CRNI (D. P.)
352 VUKOJE Nikole PAVLE (D. P.)

353 VUKOMANOVIĆ Petra PAVLE — STIPO (V. R.)
354 VUKOVIĆ Draga JOVAN (D. V.)
354 VUKOVIĆ Petka DUŠAN — ZEČO (B. M.)
355 VUKOVIĆ Jove ŽARKO — PUCAR (M. G.)
355 VUKSAN Pavla PETAR — PEKIŠA (T. R.)
356 VUKSANOVIĆ Obrena SLAVOLJUB — JAJKO (Redakcija)

Z

360 ZAGREB
363 ŽABAZNOVSKI Prokopija ATANAS — RUSKI (K. So.)
363 ZABUKOVEC Leopolda MILAN — MILOŠ (M. P.)
364 ZAFRED Antona IVAN — MIČA (I. G.)
364 ZAHIROVIĆ Salka HASAN — LACA (T. G.)
365 ŽAKIĆ Vukadina MILOJE — BLIHER (D. DŽ.)
365 ZAKLAN Jovana DMITAR (T. R.)
366 ZEČAR Obrena MILAN (S. P.)
367 ZEKIĆ Gaje MILOŠ (Z. A.)
368 ZEKOVIĆ Sima VELJKO (S. K.)
369 ZEVNIK Marijane VINKO — VIKTOR (M. P.)
369 ZIDANŠEK Jožeta MILOŠ (M. Č.)
370 ZIROJEVIĆ Spasoja ŽIVOJIN — VOJIN (R. B.)
371 ZLIČIĆ Nede ĐORĐE — CIGA (D. M.)
372 ZOGOVIĆ Filipa VUJADIN — VUJO (Š. L.)
372 ZORIĆ Miloša MILADIN — GARAČA (V. K.)
373 ZORIĆ Nikole MILAN (B. O.)
374 ZORIĆ Nikole RADE (V. K.)
375 ZRENJANIN Žive ŽARKO — UČA (D. P.)
376 ZRILIĆ Vlade ĐURAD (Redakcija)
377 ZUPČEVIĆ Mehmeda ASIM (N. B.)
377 ZVICER Blagote JOVAN — JOVO (Š. L.)

Ž

381 ŽAGAR Ferdinanda STANE (M. P.)
381 ŽDERO Marka MILOŠ (N. P.)
382 ŽERJAL Antona TONE — TONČEK (M. Č.)
382 ŽEŽELJ Aćima MILAN (T. R.)
383 ŽILNIK Viktora KONRAD — SLOBODAN (M. G.)
384 ŽIVKOVIĆ-ILIĆ LJUBOMIR — LJUPČE ŠPANAC (P. D.)
385 ŽIVKOVIĆ Radosava ŽIVKO (Š. L.)
386 ŽIŽIĆ Stanka TOMAŠ (M. D.)
386 ŽUGIĆ Jakova BARIČIĆ (T. Ž.)
387 ŽUGIĆ Boža KOMNEN (Š. L.)
387 ŽUNIĆ Sime BOŠKO (O. E.)
388 ŽVAN Janeza ANDREJ — BORIS (M. P.)

STRANI DRŽAVLJANI NARODNI HEROJI JUGOSLAVIJE

393 BIRJUZOVIĆ SERGEJ SEMJONOVIĆ (V. V. Z.)
393 BULKIN IVAN ANTONOVIĆ (G. M. S. — V. V. Z.)
394 DMITRIJENKO PAVEL IGNATJEVIĆ (V. V. Z. — G. I. S.)
394 JAKIMOV PAVEL NIKITVIĆ (G. M. S. — V. V. Z.)
394 KALINKIN BORIS TIHOŃOVIĆ (G. M. S. — V. V. Z.)
395 KONSTANTINOV IVAN NIKIFOROVIĆ (V. V. Z. — G. I. S.)
395 KOZAK SEMJON ANTONOVIĆ (G. M. S. — V. V. Z.)
396 LONGO LUIJDI (D. Ž.)

- 397 MALINOVSKI RODION JAKOVLJEVIĆ (V. V. Z. — G. I. S.)
 397 MANAGADZE ALEKSANDAR TEOPANOVIĆ (V. V. Z. — G. I. S.)
 398 OHRIMENKO GRIGORIJ NIKOLAJEVIĆ (V. V. Z. — G. I. S.)
 398 SUDEC VLADIMIR ALEKSANDROVIĆ (V. V. Z. — G. I. S.)
 398 SVOBODA LUDVIG (Ambasada ČSR u Jugoslaviji)
 399 ŠORNIKOV ALEKSANDAR SERGEJEVIĆ (G. M. S. — V. V. Z.)
 400 TOLBUHIN FJODOR IVANOVIĆ ()
 401 ULISKO VASILJE ANDREJEVIĆ (V. V. Z. — G. I. S.)
 401 VITRUK ANDREJ NIKIFOROVIĆ (V. V. Z. — G. I. S.)
 401 ŽDANOV VLADIMIR IVANOVIĆ (V. V. Z. — G. I. S.)
 402 ŽIMJERSKI MIHAL (Ambasada NR Poljske u Jugoslaviji)

JEDINICE I USTANOVE NARODNOOSLOBODILAČKE VOJSKE JUGOSLAVIJE ODLIKOVANE ORDENOM NARODNOG HEROJA JUGOSLAVIJE

- 417 PRVA KRAJIŠKA PROLETERSKA UDARNA BRIGADA (D. Lu.)
 418 PRVA SLOVENAČKA PROLETERSKA BRIGADA TONE TOMŠIĆ (M. St.)
 418 DESETA HERCEGOVAČKA UDARNA BRIGADA (D. Bul.)
 418 PRVA VOJVOĐANSKA UDARNA BRIGADA (D. Bul.)
 419 PRVA MAKEDONSKO-KOSOVSKA PROLETERSKA UDARNA BRIGADA (P. Kač.)
 420 TREĆA SRPSKA PROLETERSKA BRIGADA (M. And.)
 420 SEDMA BANJSKA UDARNA BRIGADA „VASILJ GAČEŠA“ (P. Kač.)
 421 OSMIA BANJSKA UDARNA BRIGADA (P. Kač.)
 421 DRUGA SLOVENAČKA NARODNOOSLOBODILAČKA UDARNA BRIGADA „LJUBO ŠERCER“ (M. Gu.)

- 422 TREĆA DALMATINSKA UDARNA BRIGADA (P. Kač.)
 423 SEDMA KRAJIŠKA UDARNA BRIGADA (P. Kač.)
 423 ŠESNAESTA BANJSKA UDARNA BRIGADA (P. Kač.)
 424 PETNAESTA MAJEVIČKA UDARNA BRIGADA (P. Kač.)
 424 DRUGI KRAJIŠKI NARODNOOSLOBODILAČKI PARTIZANSKI ODRED (P. Kač.)
 425 PRATEĆI BATALJON VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ (D. Bul.)
 425 RADNIČKI BATALJON UŽIČKOG NOP ODREDA (M. And.)
 426 CENTRALNA BOLNICA VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ (D. BUL.)
 427 CENTRALNA PARTIZANSKA BOLNICA NA PETROVOJ GORI (D. Bul.)
 428 VARNOSTNO-OBEVEŠEVALNA SLUŽBA (VOS) (D. Bul.)

ORGANIZACIJE ODLIKOVANE ORDENOM NARODNOG HEROJA JUGOSLAVIJE

- 431 OKRUŽNI KOMITET SKOJ-a za DRVAR (Mil. K.)
 432 SAVEZ KOMUNISTIČKE OMLADINE JUGOSLAVIJE (SKOJ) (S. Cv.)
 432 SAVEZ UDRUŽENJA BORACA NARODNOOSLOBODILAČNOG RATA JUGOSLAVIJE (SUBNOR) (D. Bul.)
 434 UDRUŽENJE ŠPANSKIH BORACA JUGOSLAVIJE (D. Bul.)
 437 BIBLIOGRAFIJA AUTORI TEKSTOVA POGOVOR

NAPOМЕНА: Iza imena narodnih heroja u zagradi su inicijali autora biografija; u prvoj knjizi na strani 591 a drugoj knjizi na strani 461 nalaze se puna imena.

NARODNI HEROJI JUGOSLAVIJE

Udruženi izdavači

PARTIZANSKA KNJIGA, Ljubljana
OOUR — IZDAVAČKO PUBLICISTICKA DELATNOST
Beograd

NARODNA KNJIGA, Beograd

POBJEDA, Titograd

INSTITUT ZA SAVREMENU ISTORIJU, Beograd

Za udružene izdavače

Mihailo ĐELOVIĆ
Vidak PERIĆ
Mileta RADOVANOVIĆ
Dr Pero DAMJANOVIĆ

Umetnička oprema

Miodrag VARTABEDIJAN

Lektor

Veljko Radović

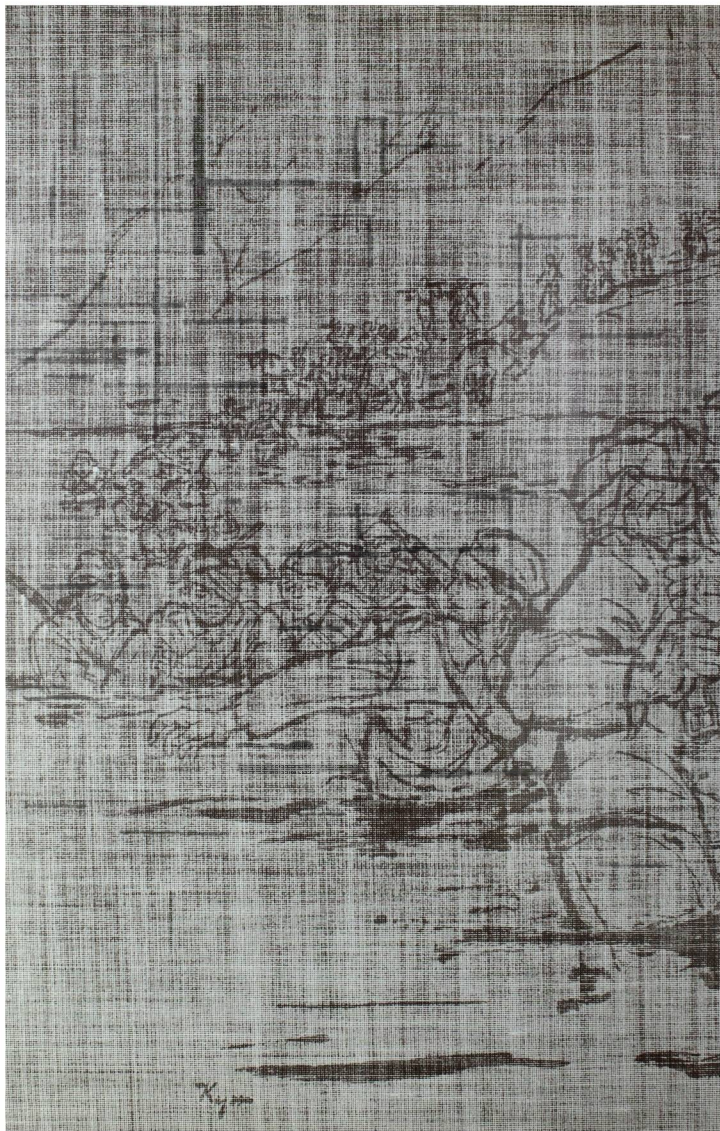
Korektori

Lazar BEČEJAC
Gradimir ĐORĐEVIĆ
Slobodan KOSANOVIĆ
Ljubica KOVAČEVIĆ
Dragan LUČIĆ
Stanoje MAKRAGIĆ
Marina MILENKOVIĆ
Anastasija PAIĆ
Božidarka PAIĆ
Ljubica STEFANOVIĆ
Gordana STOŠIĆ

Štampa

BIGZ, 1983

Tiraž: 12 000

NARODNI HEROJI

JUGOSLAVIJE

